D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

COMMENTARII

IN PRIMAM PARTEM PSALMORUM (I-L).

B. ALBERTI MAGNI

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

OPERA OMNIA,

EX EDITIONE LUGDUNENSI RELIGIOSE CASTIGATA, ET PRO AUCTORITATIBUS
AD FIDEM VULGATÆ VERSIONIS ACCURATIORUMQUE
PATROLOGIÆ TEXTUUM REVOCATA, AUCTAQUE B. ALBERTI VITA AC BIBLIOGRAPHIA SUORUM
OPERUM A PP. QUÉTIF ET ECHARD EXARATIS, ETIAM REVISA ET LOCUPLETATA

CURA AC LABORE

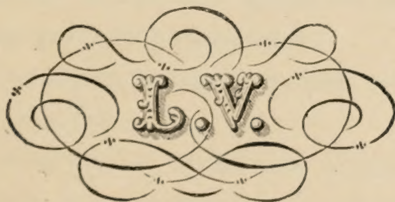
AUGUSTI BORGNET,

Sacerdotis diœcesis Remensis.

ANNUENTE FAVENTEQUE PONT. MAX. LEONE XIII.

VOLUMEN DECIMUM QUINTUM

COMMENTARII IN PRIMAM PARTEM PSALMORUM (I-L).

PARISIIS
APUD LUDOVICUM VIVÈS, BIBLIOPOLAM EDITOREM
13, VIA VULGO DICTA DELAMBRE, 13

MDCCCXCII

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM

COMMENTARII IN PSALMOS.

PRÆFATIO.

lex interpretatio hujus. ma de incomprehensa Dei sapientia et operatione.

O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus (Ad Rom. XI, 33). Hæc Apostoli verba, si simpliciter considerantur, exprimunt admirationem Apostoli super sapientia Dei universaliter, et operatione. Si autem diligentius attendantur, exprimunt admirationem ejusdem super illa parte scientiæ specialiter, quæ traditur in Prophetis, et super electione ipsorum Prophetarum ad officium prophetandi. Si autem intimius perscrutentur, exclamatio est super altitudine, et utilitate illius sapientiæ, quæ traditur in Psalmis Davidicis singulariter, et ejusdem electione ad excellentiorem gratiam prophetandi.

Quibus consideratis, in his verbis relinquitur, quæ sit materia, quæ utilitas, quis modus agendi, et quis auctor.

Exponentes ergo primo hæc verba secundum acceptionem primam, dicamus primo Apostolum admirari quod pertinet ad totam sacram scientiam : secundo quod pertinet ad Dei operationem : *Quam incomprehensibilia :* et utrobique duo.

In parte enim prima primo admiratur altitudinem divinæ sapientiæ, quando dicit, *O altitudo :* secundo ejusdem pretiositatem cum addit, *Divitiarum.* Vere autem admirabilis est altitudinis : est enim gladius de quo, Sap. XVIII, 16, qui *usque ad cœlum attingebat stans in terra :* nec tantum usque ad cœlum aereum, sidereum, vel empyreum, sed usque ad cœlum cœlorum penetrat, cœlum sci-

licet sanctissimæ Trinitatis. Est enim scala quam vidit Jacob pertingentem usque ad cœlum, et summitati ejus ipsum Dominum innitentem [1]. Elevatur enim a sensu historiæ ad sensum tropologicum et allegoricum, usque ad sensum anagogicum, qui proprie de divinis est pretiositatibus : et est admirabilis : sunt enim partes ejus, quasi quædam talenta, et quædam mnæ, imo quasi quædam margaritæ : ait enim Matth. xxv, 14 et seq., quod *homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, et illis tradidit bona sua. Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum.* Nec dubium quin talenta appellentur sacræ dona sapientiæ, unicuique secundum capacitatem proprii ingenii distributa. Hoc idem per decem mnas ad negotiandum distributas [2] : et tandem, Matth. VII, 6 : *Nolite*, inquit, *dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras*, hoc est, pretiosas sacræ Scripturæ sententias, *ante porcos.*

Circa divinam operationem duo similiter admiratur, *Dei* scilicet *judicia*, quæ nihil aliud sunt, quam operum a Deo exeuntium rationes, et opera ipsa ab ipsis judiciis exeuntia, cum addit, *et investigabiles viæ ejus.* Vere incomprehensibilia sunt Dei judicia : ipsa enim in Deo sunt ipse Deus, de quo dicitur, Jeremiæ, XXXII, 19, quod *magnus* est *consilio, et incomprehensibilis cogitatu.* Et noster Psalmista dicit [3] : *Justitia tua,sicut montes Dei.* Et ibidem, *Judicia tua abyssus multa.* Abyssus, in quantum omni rationali naturæ imperscrutabilis. Job, XXXVIII, 16 : *Numquid ingressus es profunda maris, et in novissimis abyssi deambulasti ?* Quasi diceret, Non : hæc enim abyssus nobis est tenebris ignorantiæ cooperta. Genes. I, 2 : *Tenebræ erant super faciem abyssi.* Hanc autem potest illa sapientia cujus non est numerus, penetrare. Ecclesiastici, XXIV, 8 : *Gyrum cœli circuivi sola*, inquit, *et profundum abyssi penetravi.*

Investigabiles sunt etiam *viæ ejus*, scilicet opera, quæ *viæ* appellantur. Job, XL, 10 et 14 : *Ecce Behemoth quem feci tecum :* et paulo post : *Ipse est principium viarum Dei*, id est, operum Domini et creaturarum pulchriorum, et excellentiorum in natura. Et Isaiæ, LV, 9 : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris*, id est, opera mea a vestris operibus elongata, dicit Dominus. Operum autem Dei, horum scilicet inferiorum, quis saltem vel modicum poterit perscrutari ? vere nullus. Ecclesiastæ, VIII, 19 : *Intellexi, quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem, eorum quæ fiunt sub sole.* Multo ergo minus horum quæ sunt super cœlum. Sap. IX, 16 : *Difficile æstimamus* quæ in terra sunt : ... *quæ autem in cœlis sunt, quis investigabit ?*

Specialius ista verba, sicut tactum est, ad illam partem Scripturæ sacræ pertinent, quæ traditur in Prophetis, quantum ad primam partem : ad eorum

[1] Cf. Gen. XXVIII, 12 et 13.
[2] Cf. Luc. XIX, 13 et seq.
[3] Psal. XXXV, 7.

autem electionem, et missionem quod sequitur in secunda. Vere enim admirabilis est altitudo sapientiæ Prophetarum : hæc enim proprie est de futuris contingentibus non habentibus causas in inferioribus, sed in sola Dei præscientia occultatis : et quanto occultiora, tanto sunt procul dubio altiora. Hæc sunt quæ ad solam Dei cognitionem pertinent. Propter quod subsannando idolis dicitur, Isa. XLI, 22 et 23 : *Quæ ventura sunt indicate nobis. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, et sciemus quia dii estis vos.*

Hæc est illa sapientia de qua proprie potest intelligi illud Ecclesiastæ, VII, 25 : *Alta profunditas, quis inveniet eam?* Et de qua Ecclesiastici, I, 3 : *Sapientiam Dei præcedentem omnia* (quæ est sapientia de futuris) *quis investigabit?* Hæc est quæ, sicut dicit Job, XXVIII, 12 et seq., nec in terra suaviter viventium, nec in mari, nec in abysso, nec in aliqua creatura potest penitus inveniri [1]. Hæc est non minus pretiosa, quam alta. Unde scientia et sapientia divitiarum potest rectissime appellari : cum enim Job ejus altitudinem ostendisset, ostendit et pretiositatem : ait enim ibidem: *Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in commutatione ejus. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.* Et ut breviter ad unum sit dicere, nescit homo pretium ejus.

Si ergo tantæ profunditatis, et tantæ pretiositatis, imperscrutabilia sunt Dei judicia homines eligentis, vere investigabiles viæ mittentis eos ad hanc scientiam promulgandam. Quis enim non miretur pollutum labiis Isaiam [2], Jeremiam puerum et elinguem [3], Ezechielem juvenem captivatum, Amos pastorem pecudum, dono sapientiæ propheticæ adimpleri ?

Intimius autem hæc ipsa verba perscrutantes, ea possumus huic sapientiæ, quæ per David nobis in Psalmis traditur, adaptare. Admiratur ergo Apostolus hujus sapientiæ altitudinem, quod spectat ad materiam : admiratur pretiositatem, quod spectat ad utilitatem, vel finem : admiratur Auctoris dignitatem et electionem, et modum prophetandi, quod pertinet ad causam officiendi et formalem. Vere ergo hæc est sapientia altitudinis admirandæ. Si enim magnæ sit altitudinis tota sacra scientia, si majoris quantum ad illam partem quæ traditur in Prophetis, maximæ altitudinis est quantum ad illam quæ traditur specialiter in Psalmis. Non enim hic sicut in Prophetis aliis, futura bella, captivitas Babylonica, et reversio de illa, tamquam intentum principaliter prophetantur, sed Christi mysteria, Incarnatio, Passio, Resurrectio, Ascensio, et cætera mysteria quæ tantæ altitudinis erant, et, ut ita loquar, in tantum in Dei visceribus profundata, ut ipsos etiam Angelos, qui *semper vident faciem*

[1] Job, XXVIII, 12 et seq. : *Sapientia vero ubi invenitur? et quis est locus intelligentiæ ? Nescit homo pretium ejus, nec invenitur in terra suaviter viventium. Abyssus dicit : Non est in me : et mare loquitur : Non est mecum.*

[2] Isa. VI, 5.

[3] Jer. I, 6.

Patris[1] laterent. Job, XXVIII, 21 : *Volucres cœli latet.* An non latebat sanctos Angelos Ascensionis mysterium, cum dicebant, Isa. LXIII, 1 : *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra ?* Quod tamen Prophetæ David erat clarius revelatum. *Ascendit*, inquit, *Deus in jubilo*[2]. Et alibi[3] : Ascendit Christus in altum, captivam duxit captivitatem ?

Hæc ergo est sapientia quæ vere potest dicere illud Ecclesiastici, XXIV, 7 : *Ego in altissimis habitavi, et thronus meus in columna nubis*, hoc est, in Christo, qui est columna nubis, suis præstans refrigerium in ardore tentationis : et nubis lucidæ, illuminans eos in nocte ignorantiæ, juxta illud Sap. x, 17 : *Reddidit* Deus *justis mercedem laborum suorum*, etc. Ex his patet quæ sit materia in hoc libro, quia mysteria de Christo.

Est etiam non tantum admirandæ altitudinis, sed pretiositatis : est enim divitiarum scientia, juxta illud quod ipse David ait : *Eloquia Domini*, inquit, *eloquia casta, argentum igne examinatum*, etc.[4]. Nec dubium quin de prolatis per se eloquiis loqueretur. Alibi etiam dicit de Domino loquens : *Congregans sicut in utre aquas maris, ponens in thesauris abyssos*[5], id est, thesauros in abyssis. Aquas enim maris Dominus in utre congregavit, quando ei gratiam contulit dolendi in amaritudine pro peccatis. Thesauros autem in abysso posuit quando profunditati cordis ejus gratiam intelligendi super omnes docentes se, et super senes tribuit, et gratiam prophetandi.

Utilitas hujus libri.

Hæc est ergo divitiarum sapientia, imo super omnes divitias, ut verum sit de ipsa quod dicitur, Proverb. III, 15 : *Pretiosior est cunctis opibus ; et omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari.* Bene divitiarum scientia, quia per hanc nobis spem firmissimam comparamus, secundum illud Apostoli ad Rom. XV, 4 : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt ; ut per patientiam, et consolationem Scripturarum, spem habeamus.* Comparamus et devotionis gratiam, sicut significatum est, IV Reg. III, 15 et seq., quia cum percuteret Eliseus psaltem, facta est magnæ copia pluviæ, quamvis maxima siccitas præcessisset. Comparamus et veram scientiam perveniendi ad salutem, secundum illud quod dicitur in Psalm. XLIX, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me.* Sic ergo apparet hujus scientiæ utilitas, sive finis.

Mira electio hujus Prophetæ.

Admiratur postea hujus prophetæ electionem, non tantum in regiam dignitatem, sed etiam in excellentiam gratiæ Prophetalis. Si enim, sicut tactum est, mirandum est de electione Isaiæ, Jeremiæ, Ezechielis, et Amos, multo amplius judicia Dei admiranda et inscrutabilia, quod David tam ingratum,

[1] Matth. XVIII, 20.
[2] Psal. XLVI, 6.
[3] Psal. XLVII, 19 : *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem.*
[4] Psal. XI, 7.
[5] Psal. XXXII, 7.

ut post exaltationem in regnum, et Saul ejectionem, adulterium, et in seductione homicidium perpetraret [1], eligere voluit in Prophetam. Sed et viæ ejus investigabiles sunt : cum enim ad alios Prophetas per Angelos locutus sit, sicut Moysi, Exod. XIX, XX, XXIV et XXXII ; lex enim data est ministerio Angelorum, sicut asserit Stephanus, Act. VII, 53 [2] : et similiter, Zacharias, II, 3 : *Ecce*, inquit, *Angelus qui loquebatur in me, egrediebatur* ; aliis autem in figuris et imaginationibus : ipsi tamen David Spiritus sanctus locutus est per seipsum, cordi ejus infundens sincerissimam veritatem, et ipsum movens ad ea eloquendum in exsultatione oris et operis, quæ interius inspirabat : percutiebat enim in Psalterio, et ore metrice decantabat. Hoc est quod ait in Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Et II Reg. XXIII, 2 et seq : *Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Et rursus ibidem : *Dixit Deus Israel mihi, locutus est Fortis Israel, Dominator.* Modum enim locutionis determinans subjungit : *Sicut lux Auroræ, oriente sole, mane absque nubibus rutilat.* Quasi dicat : Aperte mihi locutus est : unde, sine nubilo figurarum. Talis autem via spiritus, qui Dominus est, investigari non potest. Joan. III, 8 : *Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat.* Job, IX, 11 : *Si venerit ad me, non videbo eum : si abierit, non intelligam.*

a hujus ori.

Ex dictis patet quæ causa efficiens hujus libri, quia movens et non mota Spiritus sanctus : movens autem et mota, ipse David. Patet et quis modus agendi, quia metricus et jucundus, et hoc secundum Hebraicum : in translatione autem metrum non potuit observari.

---

[1] Cf. II Reg. XI, 2 et seq.

[2] Act. VII, 53 : *Accepistis legem in dispositione Angelorum, et non custodistis.*

D. ALBERTI MAGNI,

RATISBONENSIS EPISCOPI, ORDINIS PRÆDICATORUM,

IN PRIMAM PARTEM

PSALMORUM COMMENTARII.

PSALMUS I.

Felicitas justorum, et impiorum miseria.

1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiæ non sedit :

2. Sed in lege Domini voluntas ejus [1], et in lege ejus meditabitur die ac nocte.

3. Et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo [2].

Et folium ejus non defluet : et omnia quæcumque faciet, prosperabuntur.

4. Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis, quem projicit ventus a facie terræ.

5. Ideo non resurgent impii in judicio ; neque peccatores in consilio justorum.

6. Quoniam novit Dominus viam justorum ; et iter impiorum peribit.

[1] Jos. I, 8.

[2] Jerem. XVII, 8.

IN PSALMUM I

COMMENTARIUS.

1 « *Beatus vir.* » Constat quod totus liber iste de Christo est, ut patet ex causis et ex titulo, qui est talis : « Incipit liber « hymnorum, vel Soliloquiorum David de « Christo [1].» Sed Christus totus est caput et corpus. Ad Ephes. I, 22 et 23 : *Ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* Et ideo in hoc libro agitur de Christo capite, et Ecclesia corpore. Et cum omnis doctrina artificiose tradita incipiat a diffinitione aliqua subjecti vel notificatione : similiter ista. Et quia nomen Christi utrique parti ejus non convenit, ponit nomen quod convenit cuilibet parti Christi, scilicet « *Beatus vir.* » Sed per prius capiti, demum cæteris partibus : et similiter diffinitio secundum illud nomen : ipse enim est in fine beatitudinis : Psal. XV, 10 : *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Nos vero per ipsum suæ beatitudinis participes sumus, quia unus spiritus cum eo sumus : ad Hebr. III, 14 : *Participes Christi effecti sumus.*

Hic Psalmus de Christo interpretandus et ejus corpore Ecclesia.

Sed cum constet istum Psalmum loqui de Christo, et de impiis, ita quod quatuor primi versus de Christo sunt, tres vero residui de impiis, quid est, quod tam distantia in unum conjungit ? Eccli. XIII, 22 : *Quæ communicatio sancto homini ad canem.* II ad Corinth. VI, 14 et 15 : *Quæ societas luci ad tenebras ? Quæ autem conventio Christi ad Belial ?* quoad capita. *Aut quæ pars fideli cum infideli ?* quoad membra Christi et diaboli.

Responsio : In principiis doctrinalium duo consueverunt fieri. Primum est subjectum diffinire : secundum per diffinitionem alia a subjecto secernere, maxime quæ videntur subjecto attinere, quod est diffinitionis convertibilitatem ostendere, sicut in *Posterioribus* syllogismus de-

[1] Dabimus sæpius ex D. Lesêtre (La Sainte Bible, le livre des Psaumes, Lethielleux, Paris, 1883) et aliis, in principio uniuscujusque psalmi quasdam alicujus momenti elucubrationes super auctorem, causam Psalmi, tempus, formam, etc. ex recentioribus doctorum laboribus.

Super Psalmum I dicit D. Lesêtre : « Ce psaume n'a point de nom d'auteur, mais tout porte à l'attribuer à David, comme le fait formellement S. Jérôme, Ep. LIII, ad Paulin. 3. Il est certainement antérieur à Jérémie, qui y fait une allusion manifeste, XVII, 8, et le mot לֵצִים, *letsim*, que nous trouvons dès le début, et qui est un des termes carácterisques des Proverbes, nous ramène au temps de David. Plusieurs manuscrits grecs, ceux d'Alexandrie, entre autres, le mettent sous le nom de ce roi. Il est fort à croire que celui qui a disposé cette collection, se sera contenté du titre général de tout le recueil : *Psaumes de David*, et n'aura pas voulu le répéter pour ce psaume en particulier.

« Ce premier chant n'est d'ailleurs qu'un prologue mis en tête de l'œuvre, ou προοιμοίον βραχύ, comme l'appelle S. Basile, Hom. in I Psal. Aussi primitivement n'avait-il point d'ordre numérique, et selon un bon nombre de manuscrits grecs des Actes, XIII, 33, S. Paul aurait cité les mots « *Filius meus es tu* » comme étant ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ. Plus tard, on regarda les deux premiers psaumes comme n'en faisant qu'un : ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ συνημμένοι, Orig. et Euseb. ; et Albert-le-Grand remarque que d'après les anciens Juifs, Berachoth, IX, « psalmus primus incipit a beatitudine, I, 1, et terminatur in beatitudinem, II, 13. » Toutefois la différence de style et de sujet ne permet pas de confondre ensemble ces deux psaumes. »

monstrativus diffinitur, et falsigraphus ab eo secernitur. Sic cum reprobi conveniant cum toto Christo in natura, in principio hujus doctrinæ, quæ est de toto Christo, subjectum describit, et reprobos secernit : unde primus Psalmus dividitur in duo secundum hoc, et secundum est ibi : « *Non sic impii, non sic.* » Et vero quia prius naturale est carere malo, quam bono abundare, Psal. xxxvi,27 : *Declina a malo, et fac bonum :* ideo Christus primo distinguitur ab omnibus hominibus, per hoc quod caruit omni malo, non pœnæ, quia Threnorum, i, 12, dicitur, *O vos omnes qui transitis per viam*, etc.: sed culpæ, Isa. liii, 9 : *Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus inventus est in ore ejus :* quod de nullo alio potest dici propter originalem culpam contractam ad minus. Ad Rom. iii, 23 : *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei.* Job, i, 8 : *Non sit similis ei in terra*, etc. Quod autem omnino culpa caruerit, ostendit inducendo in triplici genere culpæ, quæ inductio in tribus negativis continetur : « *Non abiit, non stetit, non sedit.* »

Christus [cur dici]tur vir?

« *Vir.* » Vir dicitur Christus propter excellentiam virium, et propter conjugium.

De primo, Isidorus, lib. IV, capite ultimo : « Vir autem dicitur a virtute : sed « Christus omnes virtutes excellenter « habuit. » Isa. iv, 1 : *Et apprehendent septem mulieres*, id est, septem virtutes, *virum unum in die illa.* Vir etiam dicitur a viribus. Unde Rabbanus : « Vir « nuncupatur, quia in eo vis est major « quam in fœminis. » In Christo autem fuit excellentia virium in agendo, et in patiendo. In agendo : Psal, lxxxv 8 : *Non est*, inquit, *similis tui in diis Domine.* Et alibi : *Conturbati sunt montes in fortitudine ejus* [1]. Propter hoc dicitur, Eccle. ix, 15 : *Inventus est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem.* Dicitur et vir a fortitudine in patiendo. Cassiodorus : « Vir a viribus dicitur : « quia nescit adversa tolerando deficere, « aut se in prosperis elatione jactare : « sed animo stabili defixus, et cœlestium « contemplatione firmatus, manet sem- « per impavidus. » Talis est Christus, I Petri, ii, 23 : *Cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur.* Isa. liii, 2 et 3 : *Desideravimus eum. Despectum, et novissimum virorum, virum dolorum, et scientem infirmitatem.*

Vir etiam dicitur propter conjugium. Isidorus, libro, IX, cap 4 : « Vir sexum « significat, non conjugium, nisi ex ad- « jectis. » Sic Christus vir Ecclesiæ nunc dicitur, et prius Synagogæ. II ad Corinth. xi, 2 : *Despondi enim vos uni viro virginem castam*, etc. Jeremiæ, iii, 14 : *Convertimini filii revertentes, dicit Dominus : quia ego vir vester.* Propter hoc frequenter dicitur in Scriptura vir. Zachariæ, vi, 12 : *Ecce vir Oriens nomen ejus.* Vir secundum humanitatem : Oriens secundum divinitatem. Quin potius Oriens, quam ortus : quia semper a Patre oritur : et in Christi ortu vir est, non post ortum ut cæteri. Jeremiæ, xxi, 22 : *Creavit Dominus novum super terram : fœmina circumdabit virum.* Eccli. vii, 29 : *Virum de mille unum reperi.*

« *Beatus.* » Nota quinque quæ faciunt vere beatum.

Beatitudo quinque partibus constat, quæ omnes Christo competunt.

Primum, ut quod vult, habeat : unde Augustinus de *Beata vita* [2] : « Continuo « autem miseri sunt, qui non habent « quod volunt.

Secundum est, ut tantum bonum velint : unde Augustinus de *Beata vita :*

[1] Psal. xlv, 4.

[2] Cf. S. Augustinum, In lib. xiii de Trinitate, cap. 5 ; in Quæstione de *Beata vita* ; et in Epist cxxi ad Probam ; et in lib. de Vera innocentia, cap. 62.

« Aiunt esse beatos qui vivunt ut ipsi « volunt : id quidem falsum est. Velle « enim quod non decet, idipsum miserri« mum est. Nec tam miserum est non « adipisci quod velis, quam adipisci velle « quod non oporteat. Plus enim pravita« tis affert voluntas, quam fortuna. »

Tertium est, ut potestas satiandi desiderium sit in voluntate. Augustinus de *Beata vita* : « Plena satietas animorum « est beata vita. »

Quartum est, ut ipsum bonum se satians, sit semper mansurum. Augustinus de *Beata vita :* « Nullo modo dubitamus « si quis beatus esse statuit, illud eum « comparare sibi velle, quod semper ma« net, nec ulla sæviente fortuna eripi « potest. Et ideo mundana non possunt « facere beatum. » I Joan. II, 17 : *Et mundus transit, et concupiscentia ejus.* Sed ille solum manet, *apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio* [1].

Quintum est securitas non amittendi illud bonum. Augustinus : « Quonam « modo beati esse possint non video, « quorum incerta est beatitudo [2]. » I Joan. IV, 18 : *Timor pœnam habet.*

Hæc autem quinque fuerunt in Christo, etiam viatore, Psal. LIV, 5 : *Beatus quem elegisti, et assumpsisti.* Nec hoc obstat, si etiam viator fuerit in magna miseria et afflictione, ita ut videretur etiam mortem nolle. Matth. XXVI, 39 : *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste.* Volebat enim voluntate rationis passiones et miserias, et ipsam naturam hoc nolle. Si enim pati nollet voluntate rationis, scriptum non esset, Isa. LIII, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit,* et Jerem. XXXI, 26 : *Somnus meus dulcis mihi,* et Matth. XX, 22 : Mortem suam *calicem* appellavit. Et nota, quod est beatitudo patriæ, Luc. XIV, 15 : *Beatus, qui manducabit panem in regno Dei.* Et viæ, et dupliciter : sinistræ, Psal. CXLIII, 15 : *Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt :* dextræ, Matth. V, 3 et seq. : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum,* etc.

« *Qui non abiit.* » Proposito nomine describendi, subjungitur descriptio : primo in removendo malum culpæ. Suntque in eo duo : aversio ab incommutabili bono : hoc removet cum dicit, « *Non sedit :* » Vel sic secundum Cassiodorum : « Abire in consilio impiorum, est peccare « cogitatione : stare in via peccatorum, « est peccare opere : et hæc duo quan« tum ad seipsum. Sedere in cathedra « pestilentiæ, est pestilentis dogmatis ve« nena seminare, vel verbo vel exem« plo. » Hæc omnia removet a Christo.

Dicit ergo : « *Qui non abiit,* » a Deo recedendo, cogitatione peccando, sicut ille de quo dicitur, Isa. LVII, 17 : *Abiit vagus in via cordis sui.* Non abiit in consilio impiorum, carnis, mundi, et diaboli. Caro consulit voluptatem, hoc est consilium senum, Daniel. XIII, 20 : *Commiscere nobiscum,* etc. Mundus consulit temporalium congregationem, Psal. CXLIII, 15 : *Beatum dixerunt populum,* etc. Isa, V, 8 : *Væ qui conjungitis domum ad domum.* Proverb. I, 11 et 13 : Si dixerint : *Veni nobiscum.... omnem pretiosam substantiam reperiemus.* Diabolus consulit appetitum honorum : hoc est consilium Achitophel, II Reg. XVII, 1 et seq. Job, XXI, 16 : *Consilium impiorum longe sit a me.* Genes. XLIX, 6 : *In consilium eorum non veniat anima mea.* Eccli. XXXVII, 9 : *A malo consiliario serva animam tuam.*

« *Et in via peccatorum non stetit,* » delectando in malo, et ipsum opere adimplendo. Isa. LV, 9 : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ*

[1] Jac. I, 17.
[2] S. AUGUSTINUS, In lib. XIII de Trinitate, cap. 8.

æ pecca- rum mul- pliciter æ et viis risti op- positæ.

a viis vestris, dicit Dominus. Viæ enim malorum immundæ sunt, Jerem. II, 36 : *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas*. Duræ sunt, Eccli. XXI, 11 : *Via peccantium complanata lapidibus*. Tenebrosæ, Proverb. IV, 19 : *Via impiorum tenebrosa*. Periculosæ, Proverb. XXII, 5 : *Arma et gladii in via perversi*. Et iterum tortuosæ, Psal. XI, 9 : *In circuitu impii ambulant*. Sed via Christi et suorum est munda. Psal. XVII, 31 : *Impolluta via ejus*. Isa. XIV, 23 : *Scopabo eam in scopa terens*. Pacifica, Proverb. III, 17 : *Viæ ejus viæ pulchræ, et omnes semitæ illius pacificæ*. Et IV, 11 et 12 : *Ducam te per semitas æquitatis : quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, et currens non habebis offendiculum*. Lucida, Proverb. IV, 18 : *Justorum semita quasi lux splendens*. Recta, Isa. XL, 3 : *Rectas facite in solitudine semitas Dei nostri*. In tali via stetit Christus per eam ambulando. Psal. XVIII, 6 : *Exsultavit ut gigas ad currendam viam*. Jerem. XIV, 8 : *Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum ?*

Elegans antithesis.

« *Et in cathedra pestilentiæ non sedit.* » Adverte figuratum modum loquendi pulcherrimum, quando diversa verba diversis nominibus in singulis clausulis adjunguntur : *Abiit, stetit, sedit*. Item, in *consilio, via, cathedra*. Et item, *impiorum, peccatorum, pestilentiæ*.

« *Non sedit,* » inquam, in malo perseverando, et alios verbo et opere corrumpendo, tamquam magister in cathedra. Proverb. XXIX, 8 : *Homines pestilentes dissipant civitatem*. Eccli. XI, 35 : *Attende tibi a pestifero*. Et Jeremiæ, LI, 25 : *Ecce ego ad te mons pestifer, ait Dominus, qui corrumpis universam terram*. Non sic Christus, cujus verba sanativa sunt, non corrumpentia. Sap. XVI, 12 : *Neque herba, neque malagma sanavit eos*, etc.

Compositio cathedræ moraliter applicata.

Est autem cathedra forma sedibilis ex materia composita, quæ nos curvatos molliter a dorso suscipit, suoque gremio demissos vehit, habilis theca complectitur et est proprie doctorum, sicut tribunal judicum, et solium regum. Hujus autem cathedræ spiritualis pestilentium quatuor sunt pedes. Primus, malitia, cum malum diligit. Michææ, III, 2 : *Odio habetis bonum, et diligitis malum*. Secundus, contemptus Dei. Psal. XXXV, 2 : *Non est timor Dei ante oculos ejus*. Tertius, impudentia. Jerem. VI, 15 et VIII, 12 : *Confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt*. Et ejusdem, III, 3 : *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere*. Quartus astutia ad consummationem malitiæ, ut misceat melli acetum, oleo venenum. Jerem. IV, 22 : *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt*. Pulvinar ut molliter sedeat, est adulatio. Psal. X, 3 : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ : et iniquus benedicitur*. Ezech. XIII, 18 : *Væ quæ consuunt pulvillos sub omni cubito manus*. Scabellum sunt sustentatores ejus in malum.

« *Sed in lege Domini.* » Hic notificat 2
Christum per affirmationem, ostendens in eo triplex bonum : mentis in hoc versu : secundo, operis in sequenti tertio, « *Et erit tamquam lignum :* » et oris, in quarto, « *Et folium :* » ut sint hæc contraria tribus quæ remota sunt. Cum autem in mente duo sint, affectus et adspectus, primo commendat eum a bonitate affectus, secundo adspectus, ibi, « *Et in lege ejus meditabitur.* »

Dicit ergo: His malis caret, nec hoc tantum, « *sed in lege Domini voluntas ejus.* »

Voluntatis ad legem habitudo quadruplex : supra legem, in lege, sub lege, contra legem.

Ubi notandum, quod quadruplex est habitudo voluntatis ad legem Dei.

Est enim quædam voluntas super legem, scilicet voluntas divina quæ in Christo est in quantum est Deus : et secundum hanc est legis auctor. Isa. XXXIII, 22 : *Dominus legifer noster*, etc. Et in hoc singularis est, et discretus ab alio, quocumque homine. Jacob. IV, 12 : *Unus*

est legislator, et judex, qui potest perdere, et liberare.

Et est voluntas in lege, quæ est ex solo amore in legis operibus ét mandatorum Dei conversari. Psal. cxviii, 48 : *Et levavi manus meas ad mandata tua.* Et Deuter. xxvii, 26 : *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis.* Sic voluntas Christi hominis, et membrorum perfecta charitate ei adhærentium fuit in lege. Ad Roman. vii, 22 : *Consentio legi, quoniam bona est.* Tales experiuntur illud quod dicitur, Eccli. xxiii, 37 : *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Domini.*

Et est voluntas sub lege in illis quibus lex est onus : quia opera legis implent ex timore, quod servus facit. Psal. cxviii, 38 : *Statue servo tuo eloquium tuum, in timore tuo.* Tales lex opprimit et onerat, Act. xv, 10 : *Jugum... quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus.* Sed prædictos dirigit, ad Roman. vi, 14 : *Non enim sub lege estis, sed sub gratia.* Et ad Galat. v, 18 : *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.*

Et est voluntas contra legem in malis, qui audientes mandata, faciunt contraria. Judicum, ii, 17 : *Audientes mandata Domini, omnia fecere contraria.* Et tali dicitur proprie lex adversarius. Matth. v, 25 : *Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via cum eo.*

Primæ voluntati est lex subjecta, secundæ via tertiæ onus, quartæ adversarius.

Continua meditatio commendata.

« *Et in lege ejus meditabitur,* » cogitando, conferendo « *die ac nocte* » ad litteram : quod intelligitur de capite Christo : ipse enim solus fuit, qui vigilando et dormiendo in lege Domini potuit meditari. Cant. v, 2 : *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Sed nec ipse Nehemias meditari poterat in lege Domini dormiendo : unde Nehemiæ, viii, 3, legitur, quod cum legisset in libro legis tota die, remisit populum, et in crastino reversi sunt majores, ut interpretarentur quod lectum fuerat. Si autem hoc legitur de corpore, ad bonos respicit, qui die ac nocte in lege Domini meditantur, hoc est, quandocumque meditandi tempus et locus est, meditantur. Vel meditantur in die prosperitatis, et in nocte adversitatis. Isa. xxi, 12 : *Si quæritis* in adversitate, *quærite* in prosperitate. Propter hoc præceptum erat, Deuteron. xvii, 18, quod rex describeret sibi Deuteronomium legis, legeretque illud omnibus diebus vitæ suæ, scilicet in prosperis et adversis : aliter enim nec seipsum potest regere, neque alium. II Paralip. xxiii, 11 : *Dederunt in manu ejus tenendam legem, et constituerunt eum regem.* Propter hoc dicitur, Eccli. xiv, 22 : *Beatus vir qui in sapientia morabitur, et qui in justitia sua meditabitur.* Proverb. viii, 34 : *Beatus homo qui audit me, et qui vigilat ad fores meas quotidie.*

« *Et erit tamquam lignum.* » Hic commendat Christum a bono opere sub metaphora arboris fructiferæ, quam commendat a tribus : primo ab aptitudine fructificandi, secundo a fructificatione, ibi, « *Fructum :* » tertio ab opportunitate fructificandi, ibi, « *In tempore.* » 3

Dicit ergo : Talis est in mente, vel erit : sed quantum ad opus erit tamquam lignum, non quodlibet, sed « *quod plantatum est secus decursus aquarum.* » Christus lignum est, Proverb. iii, 18 : *Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam.* Dicitur de sapientia Dei, quæ est Christus, Apoc. ii, 7 : *Vincenti dabo edere de ligno vitæ.* Lignum, inquam, positum, *in medio paradisi,* Genes. ii, 9, hoc est, in medio Ecclesiæ. Est autem arbor, cujus surculus, hoc est, divinitas, insertus est in trunco naturæ humanæ. Jacobi, i, 21 : *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest salvare animas vestras,* etc.

« *Et plantatum est,* » non in arido et sicco, sed « *secus decursus aquarum,* » secus omnem plenitudinem gratiarum.

De quibus aquis, Joan. vii, 38 : *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* Vel secus decursus populorum : populi enim et gentes aquæ sunt, juxta quas Christus plantari voluit, assumens carnem similem peccati, non vere peccatricem, sicut dicit Paulus ad Rom. viii, 3. Apoc. xvii, 15 : *Aquæ quas vidisti, populi sunt, et gentes, et linguæ.* Nec tantum ipsum caput in se, sed in quolibet justo membro suo lignum est : dicit enim Isidorus, lib. XVII, cap. 6, quod « ligna dicta sunt, quæ incensa « convertuntur in lumen : unde lignum « quasi lucens et ignitum. » Dicitur autem de uno justorum, Joan. v, 35, *quod ille erat lucerna ardens, et lucens.* Jerem. xvii, 8 : *Erit tamquam lignum quod transplantatur super aquas*, scilicet charitatis. Ad Ephes. iii, 17 : *In charitate radicati et fundati.* Vel radix seu terra in qua plantatur, dicitur charitas. « *Decursus* autem *aquarum,* » sunt fluenta Scripturarum. Proverb. xviii, 4 : *Aqua profunda verba ex ore viri.* Ex ore illius, inquam, viri, de quo supra, « *Beatus vir,* » et torrens inundans, fons sapientiæ est. Et est aqua decurrens sacra Scriptura, id est, deorsum currens, scilicet ab illo fonte altissimo, de quo Eccli. i, 5 : *Fons sapientiæ, verbum Dei in excelsis.* Et Sap. xi, 4 : *Data est illis aqua de petra altissima.* I ad Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.*

« *Quod fructum suum dabit.* » Triplicem, inquam, fructum sinceræ eruditionis et defæcatæ ab omni fæce erroris, tamquam vitis bona. Eccli. xxiv, 23 : *Ego quasi vitis fructicavi*, etc. : et Joan. xv, 1 : *Ego sum vitis vera*, etc. Ficum dulcis consolationis, et promissionis æternorum bonorum, quæ dulciter sapiebat gustui audientium. Ezech. xlvii, 12 : *Et erunt fructus ejus in cibum.* Hæc est ficus, quam decorticaverunt Judæi vestimenta auferendo, sicut conqueritur Dominus per Joel. i, 7 : *Ficum meam decorticavit.* Hæ sunt *ficus bonæ, bonæ valde*, Jerem. xxiv, 3 : et oleum mitigationis et curationis, ad literam miracula faciendo. Jerem. xi, 16 : *Olivam uberem, pulchram, fructiferam, vocavit Dominus nomen tuum*, et in Psal. li, 10 : *Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei.* Abundantiam hujus fructus senserat qui dicebat, Cant. i, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.*

Sed hos fructus dedit « *in tempore suo.* » In tempore, inquam, plenitudinis gratiæ. Ad Galatas, iv, 4 : *Ubi venit plenitudo temporis, misit Deus*, etc. Sed tandem dabit fructum optimum, scilicet seipsum, quem nunc dat prægustandum in Sacramento altaris. Psal. cxxvi, 3 : *Ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris.* Ille, inquam, fructus sublimis, de quo Isa. iv, 2 : *Et fructus terræ sublimis.* Sic fructum dat et quilibet justus, sciens illud Matth. iii, 10 : *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur :* et illud Lucæ, xiii, 7 : *Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens frutum in ficulnea hac, et non invenio : succide ergo illam : ut quid etiam terram occupat ?* Fructum autem debet facere dignæ pœnitentiæ. Matth. iii, 8 : *Facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Hi autem fructus sunt quos enumerat Apostolus ad Galatas, v, 22 : *Charitas, pax, et patientia*, etc. Et bene dicit « *suum* » contra hypocritas, qui si bona multa faciant, aliorum sunt, quibus proficiunt, et non sua. Matth. xvi, 26 : *Quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur ?* Nec mirum si sua non sunt : quia non dant ea quæ sua sunt, sicut hic dicitur de justo, quod « *fructum suum dabit :* » imo vendunt pro laude humana. Matth. vi, 16 : *Amen dico vobis, quia acceperunt mercedem suam.*

Dat et justus « *in tempore suo fructum suum,* » scilicet in hac præsenti vita, quam scit sibi datam ad bene operandum. Joan. ix, 4 : *Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est : venit*

nox, quando nemo poterit operari. Eccle. IX, 10 : *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare*, etc. Post hanc autem vitam erit tempus recipiendi mercedem pro opere. II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi; ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum sive malum.*

Comparatio concinna foliorum cum verbis.

« *Et folium ejus.* » Hic commendatur a bono oris : folium enim dicitur verbum, quia umbram facit, et refrigerat in ardore. Eccli. XVIII, 16 : *Nonne ardorem refrigerabit ros ? Sic et verbum melius quam datum.* Hoc refrigerium sentiebat quæ dicebat, Cant. II, 3 : *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi.* Item, ornat arborem quando viride est, et adhærens : sic verbum bonum ornat loquentem. Eccli. v, 15 : *Honor et gloria, in sermone sensati.* Item, tegit et protegit fructum, ne ab exteriori intemperie corrumpatur : sic bona verba boni operis servant fructum, et liberant a corruptione. Proverb. XII, 6 : *Os justorum liberabit eos.* Et maxime Christi verbum folio comparatur : est enim in folio quasi quoddam filum medium percæsum usque ad consummationem ejus, ex quo hinc multo subtiliora fila protenduntur, et ex illis iterum subtilissima, super quæ totum corpus folii contegitur et fundatur. Filum ergo medium in verbo Christi est præceptum de dilectione Dei et proximi. Matth. XXII, 37 : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Ramificatur autem et distinguitur in decem præcepta Decalogi, de quibus Exodi, XX, 2 et seq. Et illa ulterius in quædam minora et subtiliora, Exodi, XXI et XXII, et deinceps.

Compositio folii accommodata charitati.

Verborum bonus usus quomodo sectandus ?

Christi ergo folium non defluxit, sed permanens est, et fuit, et erit. Matth. XXIV, 35, et Lucæ, XXI, 33 : *Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt.* Sic et justi verbum non debet diffluere. Proverb. XI, 28 : *Justi autem quasi virens folium germinabunt.* Et Jerem. XVII, 8 : *Et erit folium ejus viride, et in tempore siccitatis non erit sollicitum.* Cavendum autem summopere, ut non cadat verbum vel defluat a veritate per falsitatem. Sap. I, 11 : *Os quod mentitur, occidit animam,* Joan. XVII, 17 : *Sermo tuus veritas est.* Et ne defluat ab opportunitate per locutionis superfluitatem. Levit. XV, 1 et seq. : Seminifluus immundus est. Ab apertione per obscuritatem. Sap. I, 11 : *Sermo obscurus in vacuum non ibit.* Ne defluat ab utilitate per otiositatem. Matth. XII, 36 : *Omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.* Et ne defluat a recta intentione per cupiditatem. I Reg. III, 19, dicitur de Samuele : *Non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram.* Sed de malis dicitur, Joan. III, 31 : *Qui de terra est, de terra loquitur.* Et Isa. XXIX, 4 : *Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum.* Qui ab hoc defluxu cavet, perfectus vir est. Jacobi, III, 2 : *Si quis in verbo non offendit : hic perfectus est vir.* Et nota, quod fluimus per malam voluntatem, sed defluimus per inordinatam electionem, pereffluimus autem per perversam operationem. Ad Hebr. II, 1 : *Abundantius oportet observare nos ea quæ audivimus, ne forte pereffluamus.*

Causa n[...]ralis de[...]xus fo[...]rum, ex[...] charit[...] symbol[...]

Causa autem defluxus folii naturalis hæc est. Recedente calore solis quemadmodum fit in hieme, colligitur naturalis calor, quia modicus est, ad radicem arboris, et sicut potest, attrahit nutrimentum : cum autem non potest abstrahere ab exteriori, abstrahit a superioribus partibus arboris, et sic humore ad inferiora recurrente, fit desiccatio, et sic fit casus foliorum. Sic recedente calore veri solis, de quo Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ,* charitate videlicet, cito cadit vel defluit verbum a veritate, et conditionibus aliis bonis. Matth. XXIV, 12 : *Refrigescet charitas multorum :* et sic cessabit honestas verborum et maturitas. Jacob. I, 26 : *Si quis putat se religiosum esse non re-*

frenans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio, etc.

« *Et omnia quæcumque faciet.* » Hic breviter recolligit in summa omne bonum. Ac si dicat : Omne opus ejus, interius in corde, exterius in corpore erit utile. Isa. LV, 11 : *Verbum meum, quod egredietur de ore meo* (scilicet Filius, qui dicit de seipso, Eccli. XXIV, 5 : *Ego ex ore Altissimi prodivi*), *non revertetur ad me vacuum,*... sed hoc *prosperabitur in omnibus ad quæ misi illud.* Et in Psal. LXXXVIII, 35 : *Quæ procedunt de labiis meis non faciam irrita.*

Si ergo verba creata non irritantur, multo fortius nec increatum. Sic et in justo, quæcumque facit, prosperantur. Ad Rom. VIII, 28 : *Omnia cooperantur in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti*, etc. Non tantum voluntas interior, sed sermo exterior, et etiam actus. Ezech. XLVII, 12 : *Et erunt fructus ejus in cibum, et folia ejus ad medicinam.*

4 Secunda pars Psalmi.

« *Non sic impii, non sic.* » Hic est secunda pars totius Psalmi, in qua reprobos secernit a Christo, et primo secernit eos a capite, secundo a corpore, ibi, « *Ideo non resurgent,* » ut pateat quod ad Christum non pertinet, qui non adhæret capiti nec corpori.

In prima parte duo. Primo ostendit, quod nihil impiis insit eorum quæ dicta sunt de Christo. Secundo ostenditur unde hoc sit, et etiam quid eis insit, ibi, *Sed tamquam pulvis.* »

Dicit ergo : Talis est beatus vir, sed « *non sic impii,* » ut careant dictis malis. Quia, Proverb. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium.* « *Non sic* » ut participantes dictis bonis, meditentur in lege. Eccli. XXI, 18 : *Audivit luxuriosus, et displicebit ei.* Gregorius : « Qui vitium resecat, auditum malorum gravat [1]. » Proverb. XVIII, 2 : *Non recipit stultus verba prudentiæ : nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus.* Eccli. XIII, 3 : *Quid communicabit cacabus ad ollam?* Infra, ℣℣ 21 et 22 : *Si communicabit lupus agno aliquando, sic peccator justo. Quæ communicatio sancto homini ad canem?* II ad Corinth. VI, 14 et 15 : *Quæ participatio justitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? quæ autem conventio Christi ad Belial?* Nulla prorsus. Isa. LIV, 9 : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris.* Et nota, quod loquens de beatitudine justorum, in singulari loquitur : loquens autem de infidelitate impiorum, in plurali : boni enim sunt in paucitate et unitate : mali autem multi sunt et divisi. Matth. XXII, 14 : *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi*, etc. Eccle. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.*

Fit plerumque ut cum verum dicitur, vita proximi gravetur.

Multiplex pulveris acceptio in bonam et malam partem.

« *Sed tamquam pulvis.* » Hi scilicet, qui prædicta non habent. Sed quid ipsi sunt? Tamquam pulvis, pulvis, inquam, malus. Est enim pulvis indifferens. Genes. III, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Hic est pulvis humanæ fragilitatis, de qua Eccli. X, 9 : *Quid superbit terra?* Est enim pulvis bonus humilitatis, de qua Genes. XVIII, 27 : *Loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis.* Et est pulvis malus, scilicet peccatum. Matth. X, 14 : *Exeuntes foras de domo vel civitate, excutite pulverem de pedibus vestris* : et hoc peccatum veniale est. Quandoque etiam peccatum mortale dicitur pulvis : excæcat enim oculum rationis. Isa. XLI, 2 : *Dabit quasi pulverem gladio ejus.* Gladius enim est verbum Dei. Huic gladio pulvis datur, quando peccatum mortale verbo Dei destruitur. Pulvis peccator ipse dicitur. Isa. LXV, 25 : *Leo et bos comedent paleas* : et

[1] S. Gregorius, Lib. VIII Moralium, cap. 4.

serpenti pulvis panis ejus. Et vere pulvis peccator dicitur : sunt enim peccatores incompacti, carentes glutino charitatis. Exodi, v, 12 : *Dispersus est populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas.* Proverb. xv, 7 : *Cor stultorum dissimile erit.* Contra quod justus dictus est « *lignum* », mali sunt et instabiles et leves. Eccli. xxvii, 12 : *Stultus sic ut luna mutatur.* II ad Thess. ii, 2 : *Non cito moveamini a vestro sensu.* Contra hoc quod dictum est, « *plantatum est,* » peccatores sunt aridi. Psalm. xxi, 16 : *Aruit tamquam testa virtus mea.* Ezechiel. xxxvii, 4 : *Ossa arida, audite verbum Domini.* Contra hoc quod dictum est, « *secus decursus aquarum,* » sunt et steriles. Job. xl, 17 : *Circumdabunt eum salices torrentis.* Contra hoc quod dictum est, « *et fructum suum dabit,* » sunt et « *pulvis, quem projicit ventus.* » Ventus, inquam, superbiæ, de quo Job, i, 19 : *Repente ventus vehemens irruit a regione deserti,* etc. Et Matth. vii, 25 : *Venerunt flumina, et flaverunt venti.* Et xi, 7 : *Arundinem vento agitatam.* Hic ventus quo pascuntur divites hujus mundi. Osee, xii, 1 : *Ephraim pascit ventum.* Projicitur autem « *a facie terræ* », scilicet libertatis propriæ, de qua Genes. iii, 17 : *Maledicta terra in opere tuo,* etc. Unde ad hanc terram revocatur. Isa. xlvi, 8 : *Redite, prævicatores ad cor.* Projicitur et a facie terræ viventium, Ecclesiæ scilicet triumphantis, de qua Genesis, xlix, 15 : *Vidit requiem quod esset bona : et terram quod optima.*

Cur cœlum terra dicatur ?

Terra autem dicitur ipsum cœlum empyreum ratione stabilitatis. Eccli. i, 4 : *Generatio præterit, et generatio advenit : terra autem in æternum stat.* Ratione fructificationis : dat enim frumentum, vinum, et oleum. Deuteron. xxxiii, 28 : *Oculus Jacob in terra vini, frumenti, et olei.* Item, ratione nutritivæ habitationis hominis interioris, sicut materialis terra exterioris. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Item, ratione receptionis mortuorum : recipit enim eos qui sæculo moriuntur. Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Ab hac ergo terra peccator vento superbiæ ejicitur, sicut caput ejus ejectum est. Ezechiel, xxviii, 16 : *Peccasti : et ejeci te de monte Dei, et perdidi te, o Cherub protegens.* Psal. xxxv, 13 : *Expulsi sunt, nec potuerunt stare.*

« *Ideo non resurgent.* » Hic agit de
reproborum separatione a corpore, quæ 5
recte sequitur : eo enim quod vento superbiæ projecti sunt a capite, recte separantur a corpore. Et est duplex separatio a corpore. Corporalis, quæ primo tangitur, et erit in futuro : spiritualis quæ secundo, et est in præsenti, ibi, « *Quoniam novit,* etc. » Item, reprobi dupliciter sunt infideles, qui proprie dicuntur impii, corrupti in moribus, sed finem tenentes, qui proprie dicti sunt peccatores. Tangitur ergo separatio impiorum, postea peccatorum, ibi, « *Neque peccatores.* »

Ait ergo : Sicut separati sunt a capite reprobi, « *Ideo impii* » inter illos, scilicet infideles, « *non resurgent in judicio* ». Contra, 1 ad Corinth. xv, 51 : *Omnes quidem resurgemus.* Responsio. Resurgent quidem impii corpora resumendo, sed non resurgent in judicio ut judicent, vel ut tunc etiam judicentur, quia jam judicati sunt. Joan. iii, 18 : *Qui non credit, jam judicatus, est.* Ad Rom. ii, 12 : *Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege peribunt.*

Quod si adhuc opponitur, Joel. iii, 2 : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in valle Josaphat, et disceptabo cum eis.* Responsio. Intelligitur congregatio omnium gentium quantum ad genera singulorum non quantum ad singula generum. Non est enim gens vel lingua de qua non sint aliqui reprobi Christiani. Justum enim est ut sive judicio tunc damnentur, qui toties Dei percussiones et judicia advertere noluerunt. De quo

judicio dicitur, I Petri iv, 17 : *Tempus est ut incipiat judicium a domo Dei.*

« *Neque peccatores,* » fidem habentes, sed eam moribus deformantes, « *in concilio justorum* » cum Christo judicantium, « *resurgent,* » ut supra, quamvis resurgant cum multitudine judicanda ordinandi. Ad hujus autem intelligentiam notandum, quod Dominus ad judicium veniet in fine mundi judicaturus eos qui fidem ejus professi fuerint. Michææ, vi, 2 : *Audiant montes judicium Domini, et fortia fundamenta terræ : quia judicium Domini cum populo suo, et cum Israel dijudicabitur,* etc. Tunc tamquam illius judicii assessores cum eo accedent perfecti. Isa. iii, 14 : *Dominus ad judicium veniet cum senatoribus populi sui.* Et implebitur promissio eis facta, Matth. xix, 28 : *Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione,* etc., et illud Job, xxxvi, 6 : *Judicium pauperibus tribuit.*

Quod si aliquis dicat, quod hoc etiam omnibus bonis competit : omnes enim Dei judicium approbabunt, quod est officium assessoris. Respondeo, quod assessores proprie judicium approbant, ut fiat : boni autem approbabunt jam factum : peccatores autem nec erunt in concilio assessorum ut fiat judicium, nec in concilio bonorum ut approbent factum, sed erunt in judicio pro omnibus erratis præmia recepturi secundum illud Eccle. xii, 14 : *Adducet Deus in judicium pro omni errato.* Præmium autem erit, ut separentur a capite Christo et corpore ejus, perpetuo cruciandi. Isa. xiv, 19 et 20 : *Quasi cadaver putridum, non habebis consortium.* Apocalyp. xxii, 15 : *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium.* Matth. xxv, 41 : *Discedite a me maledicti in ignem æternum,* etc. Ab hoc autem judicio liberi essent, si in præsenti dijudicantes conscientias suas, a morte peccati resurrexissent, secundum consilium Apostoli ad Ephes. v, 14 : *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis,* etc. Apocalyp. xx, 6 : *Beatus, et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima.* Propter hoc dicit Apostolus, I ad Corinth. xi, 31 : *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.* Et nota, quod quamvis vilius sit præsentari Christo in judicio, quod erit in impiis : tamen durius erit ab eo objurgari, quod erit in peccatoribus. Matth. xxv, 42 : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare,* etc. Et hoc justum est : magis enim puniendi sunt, qui magis peccaverunt. II Pet. ii, 21 : *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem retrorsum, converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

Multiplex judicii acceptio.

Ex dictis potest colligi, quod in fine mundi erit judicium auctoritatis, quo judicabit tota Trinitas. I Reg. ii, 10 : *Dominus judicabit fines terræ.* Judicium ministerii et promulgationis sententiæ. Sic Christus homo, Joan. v, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio.* Judicium assessionis, quo judicabunt perfecti. Sap. iii, 8 : *Judicabunt nationes,* scilicet justi : et illud Matth. xix, 28 : *Sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes,* etc. Judicium comparationis melioris facti, Matth. xii, 42 : *Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, et condemnabit eam.* Et judicium disceptationis, quo judicabuntur omnes fideles sive boni, sive mali, et non infideles, de quo hic dicitur, « *Non resurgent impii in judicio.* » Judicium retributionis, secundum merita singulorum, quo judicabuntur omnes tam fideles, quam infideles : tam boni fideles, quam mali : tam boni perfecti, quam imperfecti. Daniel. vii, 10: *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.*

« *Quoniam novit Dominus.* » Hic agitur de separatione reproborum spirituali a corpore, quæ etiam causa est corpora- 6

lis. Hæc autem separatio est, quia hi approbata a Deo fecerunt, illi reprobanda. Et secundum hoc duo dicuntur in hoc versu. Primo operum justorum approbatio, secundo reprobatio operum impiorum, ibi, « *Et iter.* »

Ait ergo : Sic separabuntur corporaliter, « *Quoniam novit Dominus viam justorum.* » « *Novit,* » quia nihil ignorat, Ad Hebræ. IV, 13 : *Omnia nuda sunt et aperta oculis ejus.* Novit etiam vias, Proverb. XVI, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Eccli. XXIII, 28 : *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum.* Jerem. XXXII, 19 : *Cujus oculi aperti sunt super omnes vias filiorum Adam.* Sed justorum novit notitia approbationis. Proverb. IV, 27 : *Vias quæ a dextris sunt, novit Dominus.* Quæ autem sint istæ viæ, ostenditur in Psal. LXXXIII, 8 : *Benedictionem,* inquit, *dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem : videbitur Deus deorum in Sion.* Vere approbanda est via, quæ a bono inchoans per melius ducit in optimum. Bona enim gratia quæ animam mundam reddit a macula peccati : quare dicit, *Benedictionem.* Melior est virtus quæ animam meritis et operibus bonis cumulans, defendit a vitiis : quare adhuc dicit, *Ibunt de virtute in virtutem.* Sed optima est gloria, quæ ipsam consummat, et beatam facit : quod notatur cum dicitur, *Videbitur Deus deorum in Sion.*

Via justorum septem donis Spiritus sancti munita.

Ecce recta via in qua medium non exit ab extremis. Isa. XXVI, 7 : *Semita justi recta est, rectus callis justi ad ambulandum.* Item, viæ justorum mundæ sunt per donum timoris qui expellit peccatum. Eccli. I, 27 : *Timor Domini expellit peccatum.* Planæ sunt et æquæ per donum pietatis, quæ nullum offendit, nullum lædit. Super Matth. V, 4, Glossa, « Mitis est, quem non rancor vel ira affi- « cit, sed omnia æquanimiter sustinet. » Lucidæ per donum scientiæ. Psal. CXVIII, 66 : *Bonitatem, et disciplinam, et scientiam doce me.* Securæ per donum fortitudinis. Proverb. XXVIII, 1 : *Justus quasi leo confidens, absque terrore erit.* Sed expeditæ per donum consilii, quod omnia abjicere facit. Matth. XIX, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te,* etc. Bernardus : « Recte Petre et non ad in- « sipientiam tibi : quia sequi non poteras « oneratus. » Rectæ per donum intellectus, qui seipsum gubernare docet, et omnia in Deum dirigit. Proverb. I, 5 : *Et intelligens, gubernacula possidebit.* Delectabiles per donum sapientiæ, quæ æterna bona prægustare facit. Psal. XXXIII, 9 : *Gustate, et videte,* etc.

« *Et iter impiorum.* » Ecce secundum, scilicet reprobatio operum malorum. Quasi sic diceret : Justorum viæ approbantur a Deo : sed iter impiorum tamquam ignotum Deo notitia approbationis, « *peribit.* » Et nota in principio, quod opera bonorum dicit vias. Via enim ducit ad terminum : opera autem justorum ad finem tantum respiciunt. Ad Philip. III, 13 : *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero, quæ sunt priora, extendens meipsum.* Item, respicit terminum a quo : mali enim a vero esse recedentes tendunt in exterminium. Sap. III, 10 : *Qui neglexerunt justum, et a Domino recesserunt.* Et iterum, ibidem, III, 3 : *Quod a nobis est iter, exterminium.* Perire autem dicitur via impiorum, quia ipsos perire facit, et de esse, quasi in non esse tendere, et ut male sint malo culpæ et pœnæ. Gregorius : « Pereunt non ita ut non sit, sed « ut male sit. » Job, XVIII, 15 : *Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est.*

Iniqui q[...] modo [...] reant

Et vere non est approbandum iter impiorum a Deo : quia immundum per luxuriam. Joel. I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Asperum per avaritiam, quæ dura est. Eccli. III, 27 : *Cor durum habebit male in novissimo.* Obscurum per iracundiam : ira enim excæcat animum, ne possit cernere verum. Psal. VI, 8 : *Turbatus est a furore oculus meus.* Timidum per acediam. Job, XV, 21 : *Sonitus terroris semper in auribus illius :*

Incommi[...] viæ m[...] rum septem [...] pitalia deprav[...]

et cum pax sit, ille, etc. Impeditum per invidiam, quæ ubique cespitat. Sap. v, 7 : *Ambulavimus vias difficiles*. Interminabile per gulam, quæ semper ad diem redit. Proverb. xxx, 16 : *Ignis numquam dicit, Sufficit*. Sed insipidum et fœtidum per superbiam. Zachar. v, 11 : Iniquitati, id est, superbiæ, ædificatur *domus in terra Sennaar*, quæ interpretatur *fœtor dentium* [1].

[1] Zachar. v, 11 : *Et dixit ad me : Ut ædificetur ei domus in terra Sennaar : et stabiliatur*, etc.

PSALMUS II.

Christi imperium vanis conatibus homines expugnabunt.

1. Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania [1] ?
2. Adstiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.
3. Dirumpamus vincula eorum ; et projiciamus a nobis jugum ipsorum.
4. Qui habitat in cœlis irridebit eos ; et Dominus subsannabit eos.
5. Tunc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo conturbabit eos.
6. Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.
7. Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te [2].
8. Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.
9. Reges eos in virga ferrea [3], et tamquam vas figuli confringes eos.
10. Et nunc reges intelligite ; erudimini qui judicatis terram.
11. Servite Domino in timore : et exsultate ei cum tremore.
11. Apprehendite disciplinam , nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa.
13. Cum exarserit in brevi ira ejus, beati omnes,qui confidunt in eo.

[1] Act. iv, 25.
[2] Act. xiii, 33 ; Ad Hebr. i, 5 et v, 5.
[3] Apoc. ii, 27 et xix, 15.

IN PSALMUM II

COMMENTARIUS.

« *Quare fremuerunt gentes.* » Nota, quod Psalmus iste in ordine Psalmorum secundus est, sed in titulo primus, secundum quod dicit hic Glossa Petrum dixisse in *Actibus*[1], quamvis non exprimatur ibi : sed potest intelligi, quod insinuetur per hoc quod dicitur ibi, *Per os patris nostri David, pueri tui, dixisti.* Quasi diceret Petrus : Hoc in illo Psalmo dixisti, quod per os ipsius David composuisti, sicut habetur in præsenti titulo, qui dicitur titulus, *Psalmus David*[2], id est, Psalmus compositus a David.

Hujus Psalmi auctor David, Christus argumentum.

Psalmus etiam iste est Psalmus David, quia in eo agitur de spirituali David, scilicet de Christo. David enim interpretatur *manu fortis*, et recte quia Goliath gladio proprio interfecit, I Regum, XVII, 50. Sicut et Christus manu affixa in cruce, quam ei præparaverat tamquam gladium diabolus, ipum debellavit, non manu armata, sed cruci affixa : non equo residens, sed in cruce pendens. Lucæ, XI, 21 : *Cum fortis armatus custodit atrium suum*, etc. Job, IX, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Interpretatur et David *adspectu desiderabilis*, et Christus est *in quem desiderant Angeli prospicere*[3]. In ipso invenit oculus quidquid desiderat, gratiam scilicet et speciem. Eccli. XL, 22 : *Gratiam et speciem desiderabit oculus.* De specie, in Psal. XLIV, 3 : *Speciosus forma præ filiis hominum.* De gratia, Esther, XV, 17 : *Valde mirabilis es domine, et facies tua plena est gratiarum.*

Comparatio David cum Christo ex duplici capite.

Fuerunt autem qui dixerunt, quod iste Psalmus et præcedens sunt unus Psalmus : unde Gamaliel dicit, quod « Psalmus primus incipit a beatitudine, ibi, « *Beatus vir,* » et terminatur in beatitudinem, ibi, « *Beati omnes, qui confidunt in eo.* » Sed secundum hoc non esset numerus Psalmorum completus : et ipsi tunc addunt quemdam alium Psalmum, qui sit incipit : « *Pusillus eram in domo patris mei.* » Et his videbitur consentire Hieronymus in opusculo quod fecit de *Exceptionibus Origenis.* Alii autem Hebræi Psalmorum numerum attendentes secundum numerum litterarum quas eis præponunt, dicunt hunc esse secundum, quia ei præponitur *Beth.* Et istis consentit Cassiodorus.

Sicut dictum est, agitur in hoc Psalmo de Christo, et hoc ostendendo in eo regiam potestatem. Sed quia quidam sunt ignorantes ea quæ circa Christum sunt, et propter hoc ipsum in se et in membris suis impugnantes, dividitur Psalmus iste in tres partes. In prima corripit errantes circa Christum. In secunda ostendit veritatem de Christo introducens ipsum loquentem : « *Ego autem constitutus sum rex.* »

[1] Cf. Act. Apost. IV, 25.

[2] Titulum quidem non habet hic psalmus, sed nemo est qui illum David non attribuat ex verbis Petri in Act. IV, 25 : *Qui Spiritu sancto per os patris nostri David, pueri tui, dixisti : Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania*, etc.

[3] I Petr. I, 12.

Et hoc recto ordine : primo enim exstirpanda fuit ignorantia quam veritas inserenda. Jerem. I, 10 : *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes.* Tertio, admonitionem ponit ut ad Christum convertantur, et subjiciantur ei, ibi, » *Et nunc reges intelligite.* »

Prima pars subdividitur in tres partes. Primo increpat, ut culpabiles appareant errantes in Christo. Secundo, ex quo culpabiles apparent, monet bonos ut eis nos consentiant, ibi, « *Dirumpamus vincula.* » Tertio comminatur, ut pœniteant errantes, et boni caveant ab eis, ibi, « *Qui habitat in cœlis.* »

Item, error in Christum erat in minoribus utriusque populi, Judaici scilicet et Gentilis, et hos corripit primo in minoribus, et in majoribus hos secundo, « *Adstiterunt reges.* » Item, primo increpat minores Gentilium, secundo Judæorum, « *Et populi.* »

1 Ait ergo :« *Quare fremuerunt gentes* ? » Supple, adversus Christum. Et nota, quod secundum Cassiodorum est hic figura quæ Græce dicitur *erothema*, id est, interrogatio, et fit tripliciter : vel cum ignoramus, ut ibi, *Quot sunt dies servi tui*[1]? Vel cum oppositum affirmamus. Jerem. XIV, 22 : *Numquid sunt in sculptilibus gentium qui pluant?* Vel cum increpamus, sicut hic. Et nota, quod *fremitus* aliquando improprie pro anxietate passionis accipitur. Joan. XI, 38 : *Jesus rursum fremens in semetipso, venit ad monumentum.* Proprie autem *fremitus* est crudelitatis anxietas, exserens se in sonum, ex confricatione dentium facta, et est, sicut dicit Cassiodorus,« proprium sævientium bestiarum. » Proverb. XIX, 12 : *Sicut fremitus leonis, ita et ira regis. Fremere* autem convertitur in *frendere*, quando tam fortis est confricatio dentium, ut frangantur. Isidorus : « Frendens dicitur, quod minando frangat « dentes. » Quando autem quasi tenet quis medium, tunc *stridor* appellatur. Act. VII, 54 : *Et stridebant dentibus in eum.*

(Prima pars Psalmi.)

(Interrogatio ex triplici capite.)

(Quid discriminis inter fremere et frendere ?)

« *Et populi,* » Judæorum videlicet, « *meditati sunt inania,* » scilicet contra Christum, æstimando quod non esset qui sibi promissus erat. Jerem. VIII, 7 : *Milvus in cœlo cognovit tempus suum : turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui : populus autem meus non cognovit judicium Domini.* Et Isa. I, 3 : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.* Sed magis inane fuit, quod cognitum occidere et ad infernum mittere voluerunt. Joan. XI, 53 : *Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum* Judæi, et mitterent ad infernum, scilicet mitterent eum cum cæteris mortuis. Psal. LXXXVII, 5, in persona ejus : *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum : factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.* Sed inanissimum, quod illum et memoriam ejus exstinguere attentaverunt. Jerem. XI, 19 : *Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius. Mittamus lignum*, quantum ad primum : *eradamus eum*, quantum ad secundum : *nomen ejus non menoretur amplius,* quantum ad tertium. Vere inania et erronea. Sap. II, 21 : *Hoc cogitaverunt, et erraverunt : excæcavit enim illos malitia eorum.* Genes. I, 2 : *Terra autem erat inanis et vacua.*

(Christus Judæis ignotus et invisus.)

« *Adstiterunt reges.* » Hic interpretatio majorum, et repete, « *Quare adstiterunt reges terræ,* » hoc quantum ad 2

[1] Psal. CXVIII, 83.

Gentiles, et dicitur quod plurale sumitur pro singulari, « *Reges,* » id est, Rex Herodes Agrippa, de quo dicitur, Lucæ, XXIII, 11 : *Sprevit autem eum Herodes cum exercitu suo, et illusit*, etc. Vel « *Reges* » in plurali. Herodes enim Ascalonita, filius Antipatris adstitit contra Christum, pueros occidendo (Matth. II, 16 et seq.). Herodes Antipas adstitit contra Christum, et præconem ejus, scilicet Joannem Baptistam decollando (Matth. XIV, 10). Tertius, scilicet Agrippa filius Aristobuli, adstitit contra Christum, ipsum spernendo, et ei illudendo, sicut dictum est, et Jacobum fratrem Joannis interficiendo, decollando, Petrum incarcerando (Act. x, 2 et seq.).

Qui reges contra Christum adstiterint ?

Versus :

Ascalonita necat pueros, Antipa Joannem,
Agripa Jacobum, claudens in carcere Petrum.

Nota ternarium persecutionum : oris, « *fremuerunt :* » cordis, « *meditati sunt :* » operis, « *adstiterunt reges.* » Et ternarium persequentium : minores, « *gentes et populi :* » majores, « *reges :* » mediocres, « *principes.* » Et ternarium patientium : Deum Patrem, « *adversus Dominum :* » Deum Filium, « *adversus Christum ejus :* » membra, « *dirumpamus vincula eorum.* » Et nota, quod assistere est impugnare volentium, sicut hic dicitur, et Job, I, 6 : Adstitit Satan inter filios Dei volens impugnare Job [1]. Confortantium, Act. XII, 7 : *Angelus Domini adstitit*, etc. Ministrantium, Daniel. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei.* Et regnantium, Psal. XLIV, 10 : *Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato : circumdata varietate.*

Varia persecutionum et persecutionem inferentium aut tolerantium genera.

« *Et principes convenerunt, in unum* », scilicet principes Judæorum, Sacerdotes, Pharisæi et Scribæ. Et nota, quod est unio in via, vel in termino viæ. In via dupliciter : vel malorum, de qua hic dicitur, et Daniel. XIV, 27 : *Quod cum audissent Babylonii, indignati sunt vehementer : congregati adversus regem, dixerunt*, etc. Item, bonorum, Act. IV, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una.* In termino viæ duplex : Electorum, Psal. CXXXII, 1 : *Ecce quam bonum, et quam jucundum habitare fratres in unum !* Damnatorum, Isa. XXIV, 22 : *Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum.* Et hoc, « *adversus Dominum,* » Patrem scilicet, « *et adversus Christum ejus,* » Filium : quidquid enim contra unum, et contra alterum. Joan. v, 23 : *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.* Et causa hujus redditur, Joan. x, 30, ubi dicitur : *Ego, et Pater unum sumus.* Gentes adversus Dominum proprie adstiterunt, quia potestatem Domini in Christo impugnabant : adversus Christum Judæi proprie, quia ipsum esse Christum, id est, unctum a Deo credere nolebant : quamvis sic esset. Isa. LXI, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.*

« *Dirumpamus vincula eorum.* » Hic est secundum primæ partis Psalmi. Proposita enim increpatione, subjungitur admonitio bonorum, secundum lecturam unam, et est duplex. Primo ne consentiant malorum blanditiis : secundo, ne consentiant minis, « *Et projiciamus.* » 3

Dicit ergo sic malis. Sed nos boni et fideles, « *Dirumpamus vincula eorum,* » id est, blanditias gentium et populorum, regum et principum adversantium Christo. Isa. LII, 2 : *Solve vincula colli tui cà-*

[1] Job, I, 6 : *Quadam autem die, cum venissent filii Dei ut assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam Satan.* Cf. etiam ibidem, II, 1.

ptiva filia Sion. Et boni dissolvite colligationes iniquitatis. Nec tantum *dirumpamus*, nos ab eorum consortio abrumpendo, sed si possimus, colligationem eorum destruendo. Osee, XIII, 12 : *Colligata est iniquitas Ephraim.* Ipsi enim sunt vulpes Samsonis, qui habent caudas ad invicem colligatas.

« *Et projiciamus a nobis,* » procul abjiciendo, « *jugum ipsorum,* » minas et dominium, ne cum ipsis insurgamus contra Christum : hoc enim est jugum malum, de quo Paulus, II ad Corinth. VI, 14 : *Nolite jugum ducere cum infidelibus,* Glossa : « socii esse malorum. » Isa. X, 27 : *Computrescet jugum a facie olei.*

Aliter legitur versus iste, ut sit causa et ratio quare sunt increpandi, quia ipsi dicunt, « *Dirumpamus vincula eorum,* » Domini scilicet et Christi præcepta, quæ sunt vincula retrahentia a malo salutaria, trahentia ad bonum, et ipsi bono adstringentia. Eccli. VI, 31 : *Vincula illius alligatura salutaris.*

Hæc sunt vincula quibus Joannes alligatus erat in carcere (Matth. XI, 2), justus scilicet in tenebrosa mundi hujus habitatione. « *Et projiciamus a nobis jugum ipsorum,* » scilicet admonitionum, consiliorum, de quo Matth. XI, 30 : *Jugum meum suave est,* etc., et Thren. III, 27 : *Bonum est viro, cum portaverit jugum ab adolescentia sua.* Hoc enim jugum *vix* aliquis in senectute assuescere poterit : antiquus enim mundanus, vix potest bene addiscere ambulare, sed cito redit ad tractum. Jerem. II, 20 : *A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea, et dixisti : Non serviam.*

4 « *Qui habitat in cœlis.* » Hic tertia pars primæ partis totius Psalmi, in qua ponit comminationem ut pœniteant. Et primo est comminatio de malo in præsenti : secundo, in futuro, ibi, « *Tunc loquetur.* » Malum in præsenti minatur duplex : irrisionem quæ fit ore, subsannationem quæ fit signo, vel facto, ibi, « *Et Dominus.* »

Dicit ergo sic : « *Fremuerunt, meditasunt, adstiterunt, convenerunt in unum contra Christum : sed qui habitat in cœlis* » materialibus ad litteram, scilicet empyreis. Isa. LXVI, 1 : *Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Dicitur autem Deus in cœlis esse specialiter, quamvis sit ubique generaliter : quia ibi maxime relucent opera ipsius, et ab habitatoribus illius videtur incessanter. Matth. XVIII, 10 : *Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui in cœlis est.* Hinc ait Richardus de sancto Victore : « Cum Dominus ubique « sit, ibi esse maxime esse dicitur, ubi « ab omnibus habitatoribus incessanter « videtur, ut qui eum videre desiderat, ubi « possit videri, per meritum ascendat. »

Cur anima justi dicatur cœlum et sedes Dei ?

Habitat et in cœlis, in animabus justis : quia, ut dicit Rabbanus in libro IX, « Cœ« lum dicitur quasi celatum vas : » de uno autem justorum dicitur, quod vas celatum sit et ornatum. Eccli. L, 10 : *Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.* Cœlum etiam dicitur quasi casa ἡλιου, id est, domus solis. Sol autem justitiæ Christus est. Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Et hic justi domum inhabitat ut domum propriam. Joan. I, 14 : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis :* et XIV, 23 : *Veniemus, et mansionem apud eum faciemus.* Cœlum autem dicitur justi anima ratione dispositionis. In ipsa enim sol ratio et intelligentia, quæ per peccatum in malis eclipsatur : et luna sensualitas, quæ nisi illuminetur a sole intelligentiæ, obscuratur. Eccli. XXVII, 12, de hoc sole et hac luna : *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol* intelligentiæ et rationis : *nam stultus ut luna mutatur* sensualitatis. In ipsa sunt stellæ ordinatæ et distinctæ, virtutes scilicet a Deo infusæ. Hæ sunt stellæ de quibus dicitur, Apocalyp. I, 16 : quod septem stellæ erant in dextra sedentis in throno. Universæ enim virtutes in Christi sunt potestate. Hinc est quod de justa anima dicitur, Cant. VI, 9 : *Quæ est ista,*

quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, in sensu et animalitate : *electa ut sol*, in intellectu, et ratione : *terribilis ut castrorum acies ordinata*, in omnium virtutum distincta et ordinata multitudine. Hinc Apocalyp. xii, 1, dicitur : *Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim.*

Talem ergo animam, quæ sicut cœlum est, inhabitat Deus hic in præsenti per gratiam, et in futuro per gloriam. Et nota, quod in anima justi imperfecti videtur esse Deus per fidem tamquam in primo cœlo. I ad Corinth. xiii, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* In anima perfecti per contemplationem, quasi in secundo cœlo. Job, xlii, 5 : *Nunc oculus meus videt te.* In sanctis Angelis et animabus glorificatis per speciem, tamquam in tertio. I Joan. iii, 2 : *Cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum sicuti est.*

Hic habitator cœli irridebit eos : verbo, quando prædicationem veritatis ab eis auferendam per suam et per suos nuntiabit. Act. xiii, 46 : *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis*, etc.

« *Et Dominus subsannabit.* » Nota, quod subsannatio est in facto, quando extensione buccæ et nasi corrugatione et contractione, nos contemnere aliquid demonstramus. Facto ergo Dominus subsannavit persecutorum superbiam, quando evacuata eorum potentia, captivos per totum orbem dispersit. Psal. lviii, 12 : *Disperge illos in virtute tua.* De iis duobus, Proverb. i, 26 : *Ego quoque in interitu vestro ridebo*, quando scilicet a vobis verbum vitæ auferetur : *et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis advenerit :* hoc enim vehementer timebant Judæi, quod dispergerentur per Romanos. Joan. xi, 48 : *Et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem.*

« *Tunc loquetur ad eos.* » Hic secundum in quo comminatur eis miseriam in 5
futuro : et tangitur duplex miseria, corporum passibilium resumptio primo, secundo animæ cum corpore suo resumpto afflictio, ibi, « *Et in furore suo.* »

Dicit ergo : « *Tunc loquetur ad eos* » per illam vocem tubæ qua dicitur : Surgite mortui. I ad Thessal. iv, 16 : *Ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de cœlo*, etc. Loquetur et ad eos in ira, cum eis post resumptionem corporis disceptando. Matth. xxv, 42 : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare*, etc. Loquetur et ad eos sententiam proferendo. Ibidem, *Discedite a me maledicti*, etc. Primum verbum asperum, secundum asperius, tertium asperrimum. Nec dicitur ira in Deo, quia ipse commotus sit, et turbatus in seipso : sed quia effectum iræ exercet in alio.

Cur P[...] pheta judici[...] loqua[...] quasi d[...] mentio[...] feceri[...]

Sed quærendum, cum secundum Cassiodorum, istud « *Tunc* » ad tempus judicii referatur, secundum quod expositum est, quomodo hoc esse possit, quia secundum consuetum modum loquendi, cum dicitur, « tunc factum est hoc, vel fiat », aliquod tempus de quo prius facta est mentio, demonstratur. Cum ergo nihil de die judicii prædixerit in hoc Psalmo, quomodo sic ex abrupto « *tunc* » istud dixit ? Responsio. Quando aliquid vehementi affectu in mente firmiter retinemus, cum de illo in verbo prorumpimus, cogit ipsa affectio, ut de eo loquamur tamquam de eo, de quo mentio aliqua sit facta prius. Hinc est quod Joan. xx, 15, Maria Dominum quærens, et amore ejus fervens, ac si quid de eo præmisisset, dixit : *Si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi*, etc. *Eum* dicit semper. Glossa : « Non « dicit *quem* : quia hoc in animo solet « agere vis amoris, ut quem semper cogi- « tat, nullum alium ignorare credat. Sic « sanctus David diem judicii semper cogi- « tans, tremens et desiderans, hunc ipsum « credit omnem alium cogitare. » Psal. lxx, 16 : *Memorabor justitiæ tuæ solius.* Pro-

rumpit ergo, et dicit, « *Tunc loquetur.* »

dam- rum æ.

« *Et in furore suo conturbabit eos,* » simul in anima et corpore affligendo : animam præ turbatione obscurando, ad Rom. I, 21 : *Obscuratum est insipiens cor eorum.* Penitus excæcando præ anxietate doloris. Isa. VI, 10 : *Excæca cor populi hujus.* Remorsum conscientiæ torquendo, Sap. V, 2 et 3 : *Videntes turbabuntur timore horribili.* Et infra : *Dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes.* Et in corpore. Amos, IV, 2 et 3 : *Levabunt vos in contis, et reliquias vestras,* id est, corpora vestra, *in ollis ferventibus. Et per aperturas exibitis altera contra alteram, et projiciemini in Armon,* de utraque apertione, scilicet animæ et corporis. Simile in Psal. XX, 10 : *Pones eos ut clibanum ignis,* ut interius ardeant. Et paulo post, *Et devorabit eos ignis,* ut exterius ardorem sentiant. Isa. LXV, 13 et 14 : *Servi mei comedent, et vos esurietis,* quantum ad miseriam corporis : *lætabuntur, et vos confundemini. Ecce servi mei laudabunt præ exsultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Et etiam Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur.* Vermis, inquam, conscientiæ, et ignis non exstinguetur in corpore. Hic est vermis de quo timebat David cum dicebat : *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me*[1]. Et Isa. XXX, 27 : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum.*

druplex e genus ru. li i generi ondens.

Aliter autem potest legi ab illo loco, « *Qui habitat* », totum scilicet de futuro : et tanguntur quatuor pœnæ ordinatæ. « *Qui habitat in cœlis, irridebit eos,* » in generali resurrectione, quando invenient se vacuos omni bono, et culpis plenos. « *Subsannabit* » ibi peccatorum manifestatione, conscientiis propriis, et etiam alienis. « *Loquetur,* » in sententiæ promulgatione. Sed « *in furore suo conturbabit,* » in promulgatæ exsecutione. Hæc est quadruplex pœna respondens quadruplici culpæ malorum. Amos, I, 3 : *Super quatuor sceleribus,* cordis, oris, operis et consuetudinis, *non convertam eum,* etc.

6 Secunda pars Psalmi. De potestate regia Christi.

« *Ego autem constitutus.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua supponit veritatem de regia dignitate Christi. Sed quia ad regiam dignitatem duo exiguntur, scilicet potestas, et rectus usus potestatis, ne sit potestas otiosa vel perniciosa, primo agitur de ejus regia potestate, secundo de recto usu potestatis, ibi, « *Reges eos.* »

Sed quia mundus iste duos continet populos, circumcisionem scilicet et præputium, primo ostendit esse regem super circumcisionem, secundo super præputium, ibi, « *Dominus dixit ad me,* » ut sic impleatur, quod alibi dicitur de ipso, Rex omnis terræ Dominus[2].

In prima parte dicuntur quatuor, primo quod regnum accipit : secundo, a quo accipit, ibi, « *Ab eo* : » tertio, super quos vel ubi accipit, ibi, « *Super Sion:* » quarto, ad quid, ibi, « *Prædicans præceptum ejus.* »

Dicit ergo : Sic me persequuntur non impotentem me defendere : quia « *ego constitutus sum Rex.* » Apocal. XIX, 16 : *Et habet in vestimento, et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium,* etc. Rex regni incorruptibilis, Daniel. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur, et regnum ejus, quod non corrumpetur.* Et est legendum cum pondere : Ego, inquam, qui immunis sum a peccato, et propter hoc dignus regno. Isa. LIII, 9[3], et I Petri II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec in-*

[1] Psal. VI, 2.

[2] Psal. XLVI, 8 : *Quoniam rex omnis terræ Deus,* et alibi sæpe.

[3] Isa. LIII, 9 : *Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.*

ventus est dolus in ore ejus. « *Constitutus autem sum rex,* » non a me, sed a Deo, scilicet a Patre meo, qui malos « *irridebit, et eos in furore conturbabit.* » Jerem. xxiii, 5 : *Ecce dies veniunt, dicit Dominus : et suscitabo David germen justum : et regnabit rex, et sapiens erit,* etc.

Quinque boni Regis partes, quæ Christo competunt.

Et nota, quod quinque fuerunt in Christo, quæ sunt Regi necessaria, ut recte et rite ingrediatur regiam potestatem. Quod sit constitutus, scilicet a superiori, non ingerens se, nec intrusus, sicut hic qui dicit se constitutum a Deo. III Reg. i, 33 et seq., David filium suum Salomonem regem constituit. Ad Hebræ. v, 4 : *Nec quisquam sumit,* id est, assumere debet, *sibi honorem,* etc. Secundo, requiritur in eo clementia, ut sit rex, non tyrannus. Proverb. xx, 28 : *Misericordia et veritas custodiunt regem, et roboratur clementia thronus ejus.* III Reg. xx, 31 : *Reges domus Israel sunt clementes.* Requiritur et justitia, sive fortitudo. Eccli. vii, 6 : *Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates.* Deuteron. i, 16 et 17 : *Quod justum est, judicate : sive civis sit ille, sive peregrinus, nulla erit distantia personarum : ita parvum audietis ut magnum : nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.* De Christo autem dicitur, Isa. xi, 3 et 4 : *Non secundum visionem oculorum judicabit, neque secundum auditum aurium arguet : sed judicabit in justitia pauperes.* Necessaria est et sapientia : propter quod Salomon regnaturus, a Deo sapientiam postulavit, III Reg. viii, 9 et seq. De Christo autem dicit Apostolus, I ad Corinth. i, 23 et 24 : *Prædicamus Christum... Dei virtutem, et Dei sapientiam.*

Cur Ecclesia dicatur mons ?

« *Super Sion montem sanctum ejus.* » Per Sion quæ superior pars erat civitatis Jerusalem, quæ erat metropolis in Judæa, intelligitur Ecclesia de Judæis, illa scilicet primitiva paucorum Ecclesia, quam Christus et Apostoli congregaverunt, quæ bene dicitur *mons,* propter fidei firmitatem, quæ in ipsis fuit. Unde Psal. cxxiv, 1 : *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion,* etc. Propter elevationem in virtutibus, Isa. ii, 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Propter radiorum fidei primam susceptionem, et transfusionem ad alios, Psal. lxxv, 5 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis,* sanctis scilicet Apostolis, et Ecclesiæ primitivis.

« *Prædicans præceptum ejus.* » Ecce ad quid constitutus, scilicet ad docendum et prædicandum. Ezech. iii, 17 : *Fili hominis speculatorem domus Israel dedi te.* Et xxxiv, 23 : *Suscitabo super eas* oves, scilicet gentes, *pastorem unum qui pascat eas* scientia et doctrina. Quod fecit Christus. Matth. ix, 35 : *Et circuibat Jesus omnes civitates et castella, docens in synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni.* Si ipse ad hoc constitutus est, et vicarii ejus ad hoc debent similiter constitui. Gregorius : « Si pastor prædica« re nesciat, gradum sacerdotii usurpat [1]. » Matth. xxiv, 45 : *Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus suus super familiam suam,* etc. [2]. Et non ad multiplicandum equos, et familiam superfluam, Deuteron. xvii, 16 : *Cumque* rex *fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus.* Propter hoc dicitur, Proverb. vi, 1 et 3 : *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, discurre, festina,* etc.

Præceptum autem prædicare debet, non inventiones proprias, et truphas. Præceptum scilicet charitatis, sicut et Christus, Joan. xiii, 34 : *Mandatum novum do vobis : ut diligatis invicem.* Quod dicitur præceptum unum, quia ex illo præcepto charitatis dependent quæcumque alia in Scripturis. Matth. xxii, 40 :

[1] S. Gregorius, Epist. xxiv.

[2] Cf. etiam Luc. xii, 35 et seq.

Ex his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.

« *Dominus dixit ad me.* » Hic agitur de potestate regia Christi super præputium : et tanguntur duo. Primo promissio de firma possessione Gentilium, secundo de dilatatione possessionis et regni super eos.

In prima quatuor dicuntur : primo, promissio Patris, secundo, ratio vel debitum promissionis, ibi, « *Filius meus* : » tertio, modus veniendi ad promissionem, ibi, « *Postula a me* : » quarto, determinatio promissi, ibi, « *Et dabo.* »

Et est sic construenda *littera* : Sicut constitutus sum a Patre super circumcisionem, et etiam « *Dominus*, » Pater scilicet « *dixit ad me*, » hoc est, mihi promissionem fecit, hanc scilicet, « *Dabo tibi gentes* : » et hoc tibi debitum est, quia « *Filius meus es tu*, » non adoptivus, sed naturalis, in quantum Deus, quia « *hodie genui te*, » scilicet in æternitate, quæ vera dies est. Michææ, v, 2 : *Egressus ejus a principio a diebus æternitatis.* Proverb. viii, 25 : *Ante colles ego parturiebar.* Generatione quidem naturati, qua non privatur, qui aliis generationem tribuit. Isa. lxvi, 9 : *Numquid ego, qui alios parere facio, ipse non pariam, dicit Dominus? Si ego, qui generationem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus Deus tuus?*

Vel « *Filius meus* » per gratiam, quia « *genui te*, » generari feci te, secundum quod homo es de Virgine, et hoc « *hodie*, » id est, in hoc tempore gratiæ. Lucæ, ii, 6 et 7 : *Impleti sunt dies ut pareret... Et peperit Filium suum primogenitum.* Matth. i, 16 : *Jacob autem genuit Joseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus*, etc. Sed ut hoc sit, « *postula* « *a me*, » hoc est, postulabis a me hoc, fili : in quo notandum est, quod postulatione Filius videtur ad regnum Gentium pervenisse, sed non sic ad regnum Judæorum : et ratio hæc potest esse, quod Christus Judæis promissus erat, et veritas exigebat, ut eis redderetur. Deuteron. xviii, 18 : *Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui : et ponam verba mea in ore ejus.* Et illud Jerem. xxiii, 5 : *Suscitabo David germen justum : et regnabit rex.* Gentibus autem nulla promissio facta fuerat : nec aliquando merita Patrum suorum præcesserant sicuti Judæorum. Quia ergo sola misericordia salvatæ sunt, recte dicitur postulatio præcessisse Ad Roman. xv, 8 et 9. *Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis... ad confirmandas promissiones patrum : Gentes autem super misericordia honorare Deum.*

[Margin: hri- ad num lium udæ- ora- erve- it?]

Dicit ergo : « *Dominus dixit ad me.* » Ubi notandum, quod multiplex est dicere Dei. Dicere enim Dei est disponere, sicut ibi, Psal. cv, 23 : *Dixit* Dominus *ut disperderet eos*, id est, disposuit. Et illud Ezechiel. xx, 8 : *Et dixi ut effunderem indignationem meam super eos*, id est, disposui. Aliquando dicere Dei est non tantum disponere, sed promittere. Num. xxiii, 19 : *Non est Deus quasi homo ut mentiatur : nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo, et non faciet? Locutus est, et non implebit?* Dicitur et dicere Dei non tantum promittere, sed facere. Genes. i, 3 : *Dixitque Deus : Fiat lux. Et facta est lux.* Unde illud : « Deus, cujus dicere, facere est. » Psal. cxlviii, 5 : *Quia ipse dixit et facta sunt.*

[Margin: Multiplex Dei dicere.]

Adhuc plus non tantum dicere Dei est facere, sed etiam generare. Job, xxxiii, 14 : *Semel loquitur Deus, et secundo id ipsum non repetit*, id est, genuit Filium, cujus generationem nec iterat, nec iterabit.

« *Filius meus es tu.* » Nota, quod filius dicitur improprie, et hoc multipliciter. Ratione ætatis, sicut senes filios juvenes appellamus. Tobiæ, vii, 7 : Dixit Raguel ad Tobiam juniorem : *Benedictio sit tibi fili mi.* Per disciplinam : sic conversi per prædicatoaes eorum filii appellantur. I ad Corinth. iv, 15 : *In Christo*

[Margin: Varia nominis filii acceptio, tum metaphorica, tum propria.]

Jesu per evangelium ego vos genui. Et ad Galat. iv, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio.* Aliquando per solam reputationem : sic Christus filius Joseph putabatur. Lucæ, iii, 23 : *Ut putabatur filius Joseph.* Aliquando per adoptionem. Ad Roman. viii, 15 : *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei.*

Proprie autem dicitur filius secundum legem, qui fratri mortuo generabatur. Deuteron. xxv, 5 et 6 : *Suscitabit semen fratris sui : et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit.* Sed magis proprie per naturæ propriæ participationem : sicut Isaac dicitur filius Abraham. Vel per omnimodam substantiæ identitatem, sicut hic dicitur, et est ineffabilis genitura. Isa. liii, 8 : *Generationem ejus quis enarrabit?* Et nota, quod de hac dicitur, « *Ego hodie genui te.* » « *Hodie,* » ut eam præsentem significet : « *genui,* » ut perfectam. Propter primum dicitur Christus *Oriens,* Zachariæ, vi, 12. Propter secundum dicitur in Psal. cix, 3 : *Ante luciferum genui te.* Et Eccli. xxiv, 5 : *Ego ex ore Altissimi prodivi, primogenita ante omnem creaturam.*

Huic ergo dicitur :

8 Tribus modis orat Christus pro nobis.

« *Postula a me,* » quod et fecit : postulavit enim ante passionem sermone. Joan. xvii, 9 et 20 : *Ego pro eis rogo.* Et iterum : *Non pro eis rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.* Oravit et opere ipsam passionem sustinendo, et sanguinem effundendo. Super illud Lucæ, xviii, 1 : *Oportet semper orare,* dicitur : « Non cessat « orare, qui non cessat bene facere. » Melius autem facere non potuit, quam seipsum pro nobis immolare : unde Apostolus ad Hebræ. xii, 24, dicit : *Sanguinem ejus melius loquentem quam Abel.* Genes. iv, 10 : *Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra.* Clamat enim sanguis Abel vindictam, sed sanguis Christi misericordiam postulat. Et post passionem, cicatricum ostensione semper vivens ad interpellandum pro nobis. I Joan. ii, 1 : *Si quis peccaverit, habemus advocatum apud Patrem, Jesum justum.* Propter hoc dicit Bernardus : « Securum habes accessum ad Domi-« num, o peccator : habes ante Filium « matrem, et Filium ante Patrem. Mater « ostendit Filio pectus et ubera. Natus « ostendit Patri latus et vulnera. Nulla « potest esse repulsa, ubi tot occurrunt « charitatis insignia. »

« *Et dabo tibi gentes hæreditatem tuam* » illam, inquam, hæreditatem, de qua infra in alio Psal. xv, 6 : *Hæreditas mea præclara est mihi,* Isa. xlix, 8 : *In tempore placito exaudivi te,.. et dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, et possideres hæreditates dissipatas.*

« *Et possessionem tuam terminos terræ.* » Ecce dilatatio : quod impletum fuit. Christi enim Apostoli ei terram usque ad terminos subjecerunt per prædicationem, secundum illud Psal. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum.* Sed postea per Nicolaum hæreticum et Mahumetum subversi ad infidelitatem redierunt Orientales, et impletum fuit illud Psal. lxxi, 8 : *Et dominabitur a mari usque ad mare : et a flumine usque ad terminos orbis terrarum.* Et illud epistolæ ad Hebræ. i, 2 : *Locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum.*

Boni autem dicuntur hæreditas Dei Christi, quia zelat qro ipsis. Joel. ii, 18 : *Zelatus est Dominus terram suam.* Et Zachariæ, i, 14 : *Zelatus sum Jerusalem, et Sion zelo magno.* Item, eam continet, et conservat. Act. xvii, 28 : *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus.* Ex illa pascitur, et in illa requiescit. Apocalyp. iii, 20 : *Cœnabo cum illo, et ipse mecum.* Cant. i, 6 : *Indica mihi,.. ubi pascas, ubi cubes in meridie.* I ad Corinth. iii, 9 : *Dei agricultura estis.* Ipsam colit arando. Sic Deus arat suos vomere prædicationis. Isa. ii, 4 : *Conflabunt gladios*

Quare hæred. Christi can.

suos in vomeres, et lanceas suas in falces. Firmando per temporalium abundantiam, vel propriæ utilitatis recordationem, Lucæ, XIII, 8 : *Dimitte illam et hoc anno, usque dum fodiam circa illam, et mittam stercora.* Seminando semina gratiæ et doctrinæ subtilioris. Jerem. XXXI, 27 : *Seminabo domum Israel et domum Juda semine hominum, et semine jumentorum.* Luc. VIII, 11 : *Semen est verbum Dei.* Purgando et sarriendo sarculo tribulationum. Isa. VII, 25 : *Et omnes montes, qui in sarculo sarrientur, non veniet illuc terror spinarum et veprium.* Isa. XXVIII, 24 : *Proscindet et sarriet humum suam.*

9 « *Reges eos in virga ferrea.* » Hic secundum in quo agitur de usu potestatis Christi. Potestas autem in usu peccat dupliciter : vel quia remissa est, et sic est quasi otiosa, sicut in illis de quibus dicitur, Isa. III, 4 : *Et dabo pueros principes eorum, et effœminati dominabuntur eis.* Vel tyrannica, et tunc est perniciosa, sicut in illis quibus dicitur, Sap. VI, 5 : *Quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiæ.* Ideo ostenditur hic, quod potestas Christi non sit otiosa, quæ regit et conterit : neque perniciosa, quæ posset esse dupliciter, si bonos læderet, vel malis proficeret, sicut potestas illius, cui dicitur, Daniel. XIII, 52 et 53 : *Inveterate dierum malorum, nunc venerunt peccata tua quæ operabaris prius : judicans judicia injusta, innocentes opprimens, et dimittens noxios.* Sed utrumque removet a Christo : habet enim potestatem ferream, qua bonos sustentat fortius : et hoc in prima parte ostenditur : et malos conterit facilius, et hoc in secunda, « *Tamquam vas.* »

...us potestatis ...e usus, in ty... ...nidem, ...n ...a- ...de?e ...an'is.

Ait ergo : « *Dixit ad me,* » Pater promittendo, et etiam « *reges eos,* » Gentiles scilicet et Judæos, de culpa in virtutem, de una virtute in aliam, et tandem de virtute in gloriam deducendo : et hoc « *in virga ferrea,* » forti et sustentante et inflexibili justitia. Apocalyp. XIX, 15 : *Et ipse reget eas in virga ferrea.* Et in eodem, XIX, 1 : *Post hæc audivi quasi vocem turbarum multarum in cœlo dicentium : Alleluia : Salus, et gloria, et virtus Deo nostro est : quia vera et justa judicia ejus.* Justa autem sunt per seipsa. Psal. XVIII, 10 : *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa.* Si opponitur illud Joel. II, 13 : *Benignus et misericors est,.. et præstabilis super malitia* : ergo justitia ejus est flexibilis. Respondendum, quod flexibilis est, eo quod punit citra meritum : sed inflexibilis, eo quod nihil relinquit impunitum. Jerem. XXIII, 5 : *Faciet judicium et justitiam in terra.*

Hæc est ergo virga de qua in Psal. CIX, 2 : *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion.* Emissa est enim potestas Christi de Sion ad Gentes. Justitia autem *virga* dicitur primo propter rationem nominis, quasi viribus gerens et sustentans. Proverb. XIV, 34 : *Justitia elevat gentem : miseros autem facit populos peccatum.* Propter rectitudinem, Psal. XLIV, 7 : *Virga directionis virga regni tui.* Et justitia ab Anselmo dicitur *rectitudo*[1]. Item, quia ornamentum est regium, sic justitia decet reges. Ezech. XIX, 11 : *Et factæ sunt ei virgæ solidæ in sceptra dominantium.* Item, quia pastorale est instrumentum. Zachar. XI, 7 : *Assumpsi mihi duas virgas : unam vocavi Decorem, et alteram Funiculum, et pavi gregem.* Quid est enim in prælato potestas ligandi, nisi funiculus ? Quid potestas solvendi et monstrandi innocentem, vel pœnitentem, nisi decor ? Hæc autem duo sunt duplex justitia in prælatis et pastoribus. Matth.

Quomodo virga justitiæ flexibilis sit et inflexibilis ?

[1] S. ANSELMUS, Lib. de Veritate, cap. 13.

xvi, 19 : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis.*

« *Et tamquam vas figuli confringes eos.* » Ecce usus potestatis quoad malos qui dicuntur vasa fictilia ad sordes recipiendas, non aurea vel argentea ad liquorem gratiæ et devotionis balsamum continendum. II ad Timoth. ii, 20 : *Sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia : et quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam.* Hæc vasa Dei justitia confringit per culpam, quando tales cadere permittit de una culpa in aliam, secundum illud Apocalyp. xxii, 11 : *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Si enim permitterent se confringi per pœnitentiam, eos Dominus repararet, ut fierent vasa honorabilia : quod significatum fuit, Jerem. xviii, 6, in figulo qui vas quod sibi non placuerat, sic reparavit, ut placeret in oculis ejus. II ad Timoth. ii, 21 : *Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino, ad omne opus bonum paratum.* Quod si non, tandem conteret illud Dominus contritione pœnæ interminabilis in gehenna, secundum illud Isa. xxx, 13 et 14 : *Subito dum non speratur, veniet contritio ejus. Et comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione prævalida, et non invenietur de fragmentis ejus testa, in qua portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fovea.*

10 *Tertia pars Psalmi.*

« *Et nunc Reges intelligite.* » Hic est tertia pars Psalmi. Redarguto enim errore, et patefacta veritate, errantes incipit admonere : et dicuntur duo. Primo simplex admonitio, secundo efficax persuasio et inductio eorum ad consentiendum, ibi, « *Apprehendite*, etc. » Item, ad duo monet simpliciter : ad intelligentiam patefactæ veritatis, quantum ad apprehensivam, et ad venerationem cognitæ quæ respicit ad motivam, ibi, « *Servite.* »

Sed iterum intelligere est duplex : per seipsum et occultiora, et ad hoc monet primo : per alium et magis manifesta, et ad hoc monet secundo, « *Erudimini qui*, etc. »

Ait ergo : Tantus Rex et talis Christus : Ergo et vos « *Reges* » sub eo ad regendum populum constituti. Proverb. viii, 15 : *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* Ad Roman. xii, 1 : *Non est postestas nisi a Deo.* Et nos omnes et singuli quique quibus ad hoc ratio data est ut vos ipsos regatis. Seneca : « Vis magnum regnum, rege teipsum, « cor scilicet, linguam, et manum. »

« *Intelligite.* » Sap. vi, 2 : *Audite reges et intelligite, discite judices finium terræ*, etc. Vobis enim necessaria est intelligentia : quod ostendit Salomon qui super omnia constitutus in regno, cor intelligens et docile postulavit a Domino, III. Reg. 9 et seq. Vix autem invenitur vir constitutus in dignitate qui intelligat : turbatur enim intelligentia præ tumultu negotiorum, et inflatur amore honorum. Psal. xlviii, 13 : *Et homo cum in honore esset, non intellexit.* Singuli etiam reges non intelligunt secundum illud Psal. xiii, 3 : *Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum*[1].

Tria m... boni p... pis per... a Ma... oblata ... rant.

Et nota, quod tria sunt quæ faciunt bonum regem : quando fortiter contra adversarios dimicat : prudenter non tantum mala de bonis, sed de bonis meliora eligit et separat : utiliter omnia in debitum finem ordinat. Primus offert myrrham a putrefactione conservantem : secundus aurum, sapientiam subtiliter eligentem : tertius thus, intentionem debitam suaviter redolentem. Hi sunt tres Reges de quibus loquitur Matth. ii, 11.

[1] Cf. etiam Psal. xxxii, 13.

Tria autem sunt quæ debent intelligere omnes reges. Primo Dei beneficia, secundo peccata propria, tertio futura supplicia et æterna gaudia. Deuteron. xxxii, 29 : *Utinam saperent* Dei beneficia, *et intelligerent* propria peccata, *et novissima*, malorum scilicet et bonorum præmia, *providerent*. Et hoc « *nunc :* » quia Eccle. ix, 10 : *Nec ratio, nec sapientia, nec scientia* (jurisperitorum) *apud inferos quo tu properas*.

« *Erudimini qui judicatis terram.* » Per alium velitis instrui, si minus capaces estis, et de grossioribus edoceri : erudiri enim est contra ruditatem poni, vel a ruditate exui. Est autem duplex ruditas, mentis, et corporis. Ruditas mentis exuitur per doctrinam : ruditas corporis per disciplinam et afflictionem corporis : Eccli. vii, 25 : *Filii tibi sunt ? erudi illos* doctrina, *et curva illos a pueritia illorum*, correctione scilicet et disciplina. Nahum, iii, 14 : *Aquam propter obsidionem hauri tibi* (in hac doctrina quæ de puteo sacræ Scripturæ est haurienda) : *intra in lutum, et calca*, corpus scilicet proprium calcando, et ipsum edomando pœnitentia. In hoc ergo disciplina sit.

« *Erudimini qui judicatis terram*, » id est, judicare debetis terram triplicem : est enim terra inferior, de qua Job, x, 21 : *Antequam vadam et non revertar ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine*, etc. Ezech. xxxix, 16 : *Consolata sunt in terra infima omnia ligna voluptatis*. Et est terra media, de qua Psal. lxxiii, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ*. Et est terra suprema, de qua in Psal. xxvi, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium*. Terra infina judicanda est judicio condemnationis, ut ab ipsa omnino resilias : terra media judicio discretionis, ut quod bonum est in ea eligas, quod malum respuas : terra suprema judicio approbationis, ut toto desiderio ibi esse appetas. Cum ergo reges sic intelligunt et judicant, tunc bene regitur eorum regnum, et ad bonum finem dirigitur. Super illud Sap. vi, 21 : *Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum perpetuum*, Glossa : « Tunc bene regitur « Respublica, cum Philosophi regnant, « et Reges philosophantur. » Seneca : « Multos reges, si te rexeris. »

« *Servite.* » Hic est secundum in quo monet ad operationem et venerationem Dei, quæ dicitur *latria :* et est duplex : vel in exteriori opere, quod pertinet ad activam : vel in mente interius : et hæc pertinet ad contemplativam, ibi, « *Et exsultate ei.* » 11

Dicit ergo : Sic monui ad intelligentiam et eruditionem : sed et hoc moneo, « *Servite Domino*, » non diabolo. III Reg. xviii, 21 : *Si Dominus est Deus, sequimini eum : si autem Baal, sequimini illum*. Et « *Domino*, » non dominis. Matth. vi, 24 : *Nemo potest duobus dominis servire*. I Reg. vii, 3 : *Præparate corda vestra Domino, et servite ei soli :* hoc enim justum est, honestum, et utile. Justum, quia nos fecit. Psal. xcix, 2 : *Ipse fecit nos, et non ipsi nos*. Quia nos redemit, I ad Corinth. vi, 20 : *Empti enim estis pretio magno*. I Pet. i, 18 : *Non corruptibilibus auro, vel argento*. Honestum, Eccli. xxiii, 38 : *Gloria magna est sequi Dominum :* ipse enim est, cui servire regnare est. Utile, quia vitæ æternæ meritorium. Joan. xvii, 24 : *Pater,... volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum*[1].

Servire Deo justum, honestum et utile.

« *Servite :* » et hoc « *cum timore.* » Cautela, ne ab ejus servitio recedatis. I ad Corinth. x, 12 : *Qui se existimat stare, videat ne cadat*. « *Cum timore* » etiam filiali et casto, de quo in Psal. xviii, 10 : *Timor Domini sanctus, permanens in*

[1] Cf. etiam Joan. xii, 26 : *Si quis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit.*

sæculum sæculi. Cum timore reverentiæ qui a servo Domino debetur, Malachiæ, I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?*

« *Et exsultate ei,* » corde jubilando, et hoc « *cum tremore.* » Ad Philip. II, 12 : *Cum metu et tremore salutem vestram operamini.* Et est tremor motus proveniens ex motibus contrariis, timoris scilicet deprimentis, et spei sustollentis. Spes enim sublevans gaudere facit, et sursum tendere. Ad Rom. XII, 12 : *Spe gaudentes.* Timor autem animam in se resilire facit, ne lasciviat in præsumptionem. Propterea dicitur alibi in Psal. LXXXV, 11 : *Lætetur cor meum ut timeat nomen tuum.* Et nota, quod servientibus dicit ut timeant, sed contemplantibus ut tremant, quod plus : et recte : quo enim plus cognoscitur, eo magis timetur. Psal. LXIII, 7 et 8 : *Accedet homo ad cor altum : et exaltabitur Deus,* terribilior apparendo.

Tremor quid sit ?

Quinque timoris fructus.

Nota quinque utilitates timoris. Prima est, quia peccatum expellit tanquam bonus janitor. Eccli. I, 27 : *Timor Domini expellit peccatum.* Secunda, quia expulso peccato, malarum cogitationum muscas abigit, de quibus, Eccle. X, 1 : *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.* Flabellum enim est, et flagellum quo abigebat Abraham aves, Genes. XV, 11. Tertia, quia in gratia stabilit. *Gregorius* : « Anchora cordis est pondus timoris [1]. » Eccli. XXXIV, 16 : *Qui timet Dominum, nihil trepidat.* Quarta, quia obedientiam perficit. Eccli. XV, 1 : *Qui timet Deum, faciet bona.* Eccle. VII, 19 : *Qui timet Deum, nihil negligit.* Ultima, quia ventum elationis qui ex prædictis posset surgere, reprimit, tamquam pondus suppositum lævum. Eccli. XXV, 14 : *Timor Dei super omnia se superposuit.* Propter hoc dicitur, Proverb. XXIII, 17 : *In timore Domini esto tota die.*

« *Apprehendite disciplinam.* » Hic secunda pars exhortationis, in qua præmissa simplici admonitione, subjungitur etiam inductiva persuasio. Unde duo dicuntur : primo persuasio, secundo ratio efficax, quod acquiescendum sit persuasioni statim, ibi, « *Nequando.* »

Dicit ergo : Non solum « *servite et exsultate,* » sed etiam « *apprehendite,* » fortiter sustinendo, « *disciplinam.* » Duplex autem est disciplina : eruditionis per doctrinam, et instructionis per patientiam in flagellis, et proprii corporis afflictionem per pœnitentiam. In Psal. XVII, 36, de utroque : *Disciplina tua correxit me in finem,* quantum ad secundum modum : *Et disciplina tua ipsa me docebit,* quantum ad primum. Sic ergo disciplina et apprehensivam intellectivamque, et motivam regit et ordinat. Propter hoc dicitur ad Hebræ. XII, 11 : *Omnis disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed mœroris : postea autem fructum pacatissimum affert exercitatis per eam.*

Duple[x di]sciplina [ad] instru[ctio]nem e[t cor]rectio[nem].

« *Nequando irascatur Dominus.* » Hic ponitur causa et ratio acquiescendi persuasioni, et est duplex : vitatio incommodi, et acquisitio commodi, ibi « *Cum exarserit.* »

Vitatio autem incommodi duplex est : quia est vitatio incommodi comparati, vel etiam absoluti, ibi, « *Et pereatis.* » Incommodum autem comparatum vel respectivum est, Deum habere iratum.

Dicit ergo : Sic monui apprehendere disciplinam, et acquiescendum esse admonitioni, « *ne irascatur Dominus, quando,* » id est, aliquando, hoc est, irati effectum in nobis exerceat. Supra enim, « *Tunc loquetur ad eos in ira sua.* » Non dicit David « *quando,* » ut dubitet, sed ut libertatem arbitrii demonstret.

[1] S. GREGORIUS, Lib. VI Moralium, cap. 27.

« *Et pereatis.* » Hic notatur duplex incommodum absolutum, unum quod pertinet ad pœnam, ne *pereatis*, sicut in primo Psalmo, 6 : *Iter impiorum peribit :* alterum pertinens ad culpam, quod tangitur cum dicit, « *De via justa,* » recedentes, de qua supra, I, 6 : *Novit Dominus viam justorum : et iter impiorum peribit :* de quo dictum est ibi sufficienter.

3 « *Cum exarserit in brevi.* » Hic secunda pars acquiescendi, scilicet acquisitio commodi : et tanguntur tria : promissio commodi, ibi, « *Beati omnes :* » tempus solutionis, ibi, « *Cum exarserit :* » et modus solvendi, ibi, « *In brevi.* »

Dicit ergo : « *Apprehendite disciplinam.* » Quod si non movet vos metus incommodi, saltem moveat appetitus commodi : quia illi qui confidunt in eo, beati erunt. III Reg. x, 8 : *Beati viri tui, et beati servi tui, qui stant coram te semper.* Jerem. xvii, 7 : *Benedictus vir, qui confidit in Domino.* Confidens autem in homine maledicetur, ibidem, 5 et 6 [1]. Et hoc « *cum exarserit in brevi ira ejus,* » id est, cum effectum ardentis iræ demonstrabit, scilicet in die judicii. Nunc enim non est ira ejus in ardore, sed quodam modo temperata. Job, xxxv, 15 : *Nunc enim non infert furorem suum, nec ulciscitur scelus valde :* sed tunc alter erit. Isa. xxx, 27 : *Ardens furor ejus et gravis ad portandum.* Incrementa iræ Dei. Et nota, quod ira Dei accenditur cum peccamus, sed ardet cum in peccatis morimur, sed exardescet cum corpora resumemus. Et « *hoc in brevi.* » Breve enim est totum tempus quod transit. Isa xvi, 5 : *Velociter reddens quod justum est.*

« *In brevi* » etiam dicitur, quia non singulos, unum post alterum, nec unum peccatum vel unum bonum post aliud Dominus judicabit, sed in momento discutientur omnia : et bona vel mala pro meritis recipientur : quamvis enim nos non possimus simul discutere nisi unum, Christus tamen, etiam in quantum homo, poterit cuncta simul discutere. I ad Corinth, xv, 52 : *In momento, in ictu oculi.*

[1] Jerem. xvii, 5 : *Maledictus homo, qui confidit in homine*, etc.

PSALMUS III.

David fugiens Absalom a Deo salutem sperat.

1. *Psalmus David cum fugeret a facie Absalom filii sui.*
2. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me.
3. Multi dicunt animæ meæ: Non est salus ipsi in Deo ejus.
4. Tu autem, Domine susceptor meus es, gloria mea, et exaltans caput meum.
5. Voce mea ad Dominum clamavi: et exaudivit me de monte sancto suo.
6. Ego dormivi, et soporatus sum; et exsurrexi, quia Dominus suscepit me.
7. Non timebo millia populi circumdantis me; exsurge, Domine, salvum me fac Deus meus.
8. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causa; dentes peccatorum contrivisti.
9. Domini est salus; et super populum tuum benedictio tua.

IN PSALMUM III.

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus David cum fugeret a facie Absalom filii sui.*

« *Domine, quid multiplicati sunt.* » Hic est Psalmus tertius cui præponitur titulus, in quo secundum superficiem videtur ostendi quæ sit causa efficiens hujus Psalmi, et tempus in quo editus est. Titulus enim est, « *Psalmus David,* » hoc est, a David factus, ecce auctor : « *cum fugeret a facie Absalom filii sui,* » ecce tempus aperte et ratio componendi Psalmum, scilicet tribulatio illata a filio Absalone, de qua habetur sermo, II Reg. xv, xvi, xvii et xviii [1].

Verius tamen secundum spiritualem intelligentiam ostenditur materia hujus Psalmi, scilicet Christus. Sed in hoc generalis materia propter hoc monstratur, et quid de Christo dicatur in hoc Psalmo, quia persecutio quam sustinuit a filio proditore, scilicet Juda, quæ persecutio figurata fuit in illa materiali superius tacta. David enim, quantum ad hoc factum pertinet, satis bene exprimit Christum propter tria. Propter affectum : sicut enim David Absalom tamquam filium diligebat, sic Christus Judam : unde sicut et alios filium vocavit. Matth. ix, 15 : *Numquid possunt filii sponsi lugere quamdiu cum illis est sponsus ?* Propter factum : sicut enim David Absalom persequentem illum, ab eo fugiens elongavit, sic Christus a Juda obstinato etiam corporaliter recessit, abiens cum aliis discipulis in montem Oliveti, Marc. xiv, 26, et spiritualiter mentem ipsius dereliquit, longe factus ab eo, et totum derelinquens diabolo occupandum. Joan. xiii, 27 : *Et post buccellam, introivit in eum Satanas.* Et propter finem : sicut enim David mortuo Absalone in pace regnavit, sic Juda suspenso, Matth. xxvii, 5, et Act. i, 18, Christus gloriosus et nihil timens ab aliquo, resurrexit, asserens de seipso illud Matth. xxviii, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.*

[1] « Ce psaume porte en titre le nom de son auteur et l'indication de la circonstance qui l'a inspiré. C'est un *mizmor ledavid*, un chant de David, un morceau destiné à être chanté avec des instruments, comme le donne clairement à penser le rythme très cadencé et le signe musical *sela* répété jusqu'à trois fois. Ce psaume se rapporte à la fuite de David devant Absalon révolté. Ce dernier n'est point nommé, mais on comprend très bien que David se refusât à accuser son fils. Le silence du roi sur le rebelle fait d'autant moins de difficulté que les idées exprimées dans le psaume répondent parfaitement aux données historiques qui servent de cadre à la composition. Quand Absalon se fut révolté contre son père, celui-ci fut vraiment pressé par des milliers d'hommes, et courut le plus grand danger, II Reg. xv, 13 ; xvii. 1, 12. Il fut forcé de se retirer au delà de Jourdain, et ne dut son salut qu'à la protection du Seigneur. Les sentiments consignés dans ce psaume furent bien ceux qui animaient le fugitif au milieu des périls ; on n'est point obligé de croire pourtant qu'il a composé ce psaume dans sa fuite même ; il put lui donner sa forme concise et poétique quand la paix lui fut rendue, et il écrivit alors, moins pour perpétuer le souvenir de son angoisse que pour donner à ses frères une leçon de confiance en Dieu, et laisser une expression à leurs prières quand ils se trouveraient en butte à des dangers analogues.

« Au sens spirituel, David représente le Messie, pressé et mis à mort par ses ennemis, mais ressuscitant après un cours sommeil dans le tombeau. « Cf. Noct. Domin. Resurrect. »

D. Lesêtre.

udas aloni

Absalom etiam Judam in illo facto ratione triplici figuravit. Primo propter nominis interpretationem : interpretatur enim Absalom, *patris pax* : Judas autem se patri suo Christo ostendebat pacificum, quando salutans osculatur eum, Matth. xxvi, 49. Ratione operis : quia sicuti Absalom contra patrem suum exercitum congregavit, sic Judas acceptis cohortibus et ministris contra Christum venit, Joan. xviii, 3. Et ratione finis : uterque enim suspendio interiit.

Sensus ergo tituli hic est, « *Psalmus David,* » hoc est, de vero David est Psalmus iste : et hoc quantum ad persecutionem quam sustinuit a Juda proditore, a quo et corporaliter et spiritualiter recessit.

visio lmi.

Notandum autem, quod Psalmus iste totus in duas partes dividitur : agitur enim primo de pugna quam Christus sustinuit in sua passione, secundo de victoria,et triumpho reportato ex illa in sua Resurrectione, ne credatur succubuisse, versu quinto, « *Ego dormivi,* etc. »

Rectus ordo : in primo enim Psalmo actum est de beatitudine, in secundo de persecutione et tribulatione per quam venitur ad beatitudinem : in hoc de Christi pugna et passione, quæ est ratio et causa quare per tribulationem ad beatitudinem pervenitur.

Prima pars sic dividitur in duas partes : omnis enim pugna partes habet. Primo ergo agitur de parte impetente Christum, secundo de defendente, versu tertio, « *Tu autem Domine.* »

In prima parte duo : primo monstratur impetentium numerositas, secundo, impugnationis multiplicitas : primo,facto, ibi, « *Multi insurgunt :* » secundo, verbo, ibi, « *Multi dicunt.* »

2 Ait ergo Christus ad Patrem loquens : « *Domine quid multiplicati sunt, qui tribulant me ?* » Littera Hieronymi, « hostes mei, Scribæ, et Pharisæi, Pilatus, « milites crucifigentes, et Judæorum « plebs. » Psal. cxviii, 69 : *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* Et alibi, ℣. 157 : *Multi qui persequuntur me et tribulant me.* Et ibi, ℣. 2 : « *Multi insurgunt adversum me.* » Facto : Psal. xxvi, 12 : *Insurrexerunt in me testes iniqui.* Dicitur enim proprie insurgere ad nocendum, consurgere ad auxiliandum, assurgere ad honorandum. Et nota, quod hostes Christi, mali scilicet, multiplicati sunt numero, rebus, peccatis, tandem suppliciis. Numero : Matth. xx, 16 : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Et in Psal. lxviii, 5 : *Multiplicati sunt super capillos capitis mei.* Eccle. i, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Rebus : Psal. iv, 8 : *A fructu frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt.* Job, xii, 6 : *Abundant tabernacula prædonum, et audacter provocant Deum.* Peccatis : secundum illud Psal. lxviii, 28 : *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum.* Eccli. iii, 29 : *Cor nequam gravabitur in doloribus, et peccator adjiciet ad peccandum.* Secundum illud Eccli. v, 5 : *Fili... ne adjicias peccatum super peccatum.* Suppliciis : Psal. cviii, 29 : *Operiantur sicut diploide, confusione sua.* Job, xxiv, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Isa. lxvi, 24 : *Vermis eorum,* etc.

Hostes Christi multi et varie multiplicati.

« *Multi dicunt animæ meæ,* » impugnando me opprobrioso verbo, « *Non est salus ipsi in Deo ejus,* » id est, salus qua salvat alios, non est ipsi a Deo ejus, qui ejus Pater est, sicut dicitur, Matth. xii, 24 : *Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum.* Vel ipsi animæ ejus non est salus in Deo ejus, id est, in eo quem sibi Deum dicit, salvari non poterit. Sap. ii, 13 : *Promittit se scientiam Dei habere, et Filium Dei se nominat.* Et post pauca, ℣. 17 : *Videamus ergo si sermones illius veri sunt.* Matth. xxvii, 40 : *Si Filius Dei es, descende de cruce.* Luc. xxiii, 39 : *Si tu es Christus, salvum fac temetipsum.* Sic im- 3

pletum est illud Jerem. xii, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva : dedit contra me vocem.* Ezechiel. xxxv, 13 : *Insurrexistis super me ore vestro.*

Mira Christi persecutio, quia gratuito mala.

Nota, quod vere mirandum, quod Christus invenerit impugnantem. Primo, propter naturæ conformitatem, quam ad nos habuit. Eccli. xiii, 19 : *Omne animal diligit simile sibi : sic et omnis homo proximum sibi.* Ad Philip. ii, 7, dicitur de Christo : *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens,... et habitu inventus ut homo.* Secundo, quia nihil omnino contra hominem commisit. Mich. vi, 3 : *Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi ? responde mihi.* Item nihil eorum quæ debuit facere, omisit. Isa. v, 4 : *Quid est quod ultra debui facere vineæ meæ, et non feci ?* Genes. i, 31 : *Viditque Deus cuncta quæ fecerat : et erant valde bona.* Marc. vii, 37 : *Bene omnia fecit.* Item, omnimodam innocentiam habuit, cui etiam ignis habens vim irrationabilem parcit. Daniel. iii, 50 : *Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit.* Item, in visu fuit amabilis, quia speciosus. Psal. xliv, 3 : *Speciosus forma præ filiis hominum.* Formositas ejus naturalis causa amoris, non persecutionis. Eccli. xl, 22 : *Gratiam et speciem desiderabit oculus.* In sermone suavis. Psal. cxviii, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua !* et Eccli. vi, 5, dicitur : *Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos.* Omnibus liberalis et largus. Psal. cxliv, 16 : *Aperis tu manum tuam : et imples omne animal benedictione.* Proverb. xix, 6 : *Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis.* Miror ergo, quod impugnatus sit, cum omnes causas amoris haberet, et nullam odii. Psal. cxix, 7 : *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Psal. cxviii, 161 : *Persecuti sunt me gratis.* Propter hoc dicitur in Isa. xxi, 4 : *Babylon dilecta mea posita est mihi in miraculum.* Jerem. v, 30 : *Stupor et mirabilia facta sunt in terra.*

« *Tu autem Domine susceptor*, etc. » 4
Hic subjungitur de defendente, quod fuit dupliciter, scilicet divina consolatio contra impugnantes facto, efficax oratio contra impugnantes verbo, ibi, « *Voce mea.* » Divina consolatio constat ex tribus, ex naturæ humanæ unione cum divina, ex gloriosa fruitione gloriæ, et ex potestativa sublimatione, ibi, « *Et exaltans.* »

Duplex [auxi]lium [con]tra im[pu]gna[ntes] Christ[i] conso[latio] divina [et] orat[io].

Dicit ergo : Sic me persequuntur, sed non succumbo : quia « *tu Domine susceptor meus es,* » in identitate personæ Filii tui, naturam meam assumendo, secundum illud Psal. lxiv, 5 : *Beatus quem eligisti et assumpsisti : inhabitabit in atriis tuis.* Hæc est susceptio quam in persona generis humani petebat David alibi, Psal. cxviii, 116, dicens : *Suscipe me secundum eloquium tuum, et vivam.*

« *Gloria mea,* » beatam et gloriosam fruitionem mihi ex eadem unione conferendo, quæ est vera gloria. II ad Corinth. x, 17 : *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Et Jerem. ix, 24 : *In hoc glorietur qui gloriatur, scire et nosse me.* Et Christus dicit de se, Matth. xi, 27 : *Neque Patrem quis novit, nisi Filius.* Et Joan. i, 18 : *Deum nemo vidit umqnam : unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.* Sic tu gloria mea, et ego tua. Isa. xlix, 3, secundum aliam litteram : « Ecce puer meus, Israel, gloria mea in qua gloriabor. [1] » Proverb. x, 1 : *Filius sapiens lætificat patrem.*

« *Et exaltans caput meum,* » plenam et potestativam dominationem mihi tribuendo. In Psal. viii, 8 : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus* [2]. Et alibi in Psal.

[1] Vulg. Isa. xlix, 3 : *Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor.*

[2] Cf. etiam Epist. ad Hebr. i, 13 : *Ad quem autem Angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Psal. cix, 1 ; I ad Cor. xv, 25.

xlv, 11 : *Exaltabor in Gentibus, et exaltabor in terra.* Et hoc justum, quia humiliatus sum in mea passione. Psal. cix, 7 : *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* Et ad Philip. ii, 7, 8 et 9 : *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens :... factus obediens* Patri *usque ad mortem :... propter quod et Deus exaltavit illum*, etc.

...us mo-de in-dæmo-...am. Et nota moraliter, quod hostes spirituales multiplicantur. Primo contra animam in peccati suggestione : insurgunt autem in consensu et delectatione, sed dicunt : « *Non est salus ipsi,* » salus « *in Deo* » in peccati perpetratione. Propter primum, dicitur in Psal. cxviii, 69 : *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* Propter secundum, dicitur illud Psal. xxvi, 3 : *Si exsurgat adversus me prælium.* Propter tertium, Thren. ii, 16 : *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui : sibilaverunt et fremuerunt dentibus, et dixerunt : Devorabimus : en ista est dies quam exspectabamus : invenimus, vidimus.*

Sed Prælatus debet esse susceptor subditi sic tentati. Proverb. xi, 30 : *Qui suscipit animas, sapiens est.* Isa. xl, 11 : *In sinu suo levabit agnos, fœtas ipse portabit.* Debet esse gloria suscepti, ipsum adjuvando orationibus suis, et liberando a tentatione. Judith, xv, 10 : *Tu gloria Jerusalem, tu lætitia Israel, tu honorificentia populi nostri.* Et, ut impleatur in humili subdito illud Proverb. xxix, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria,* debet esse exaltans caput ipsum, ad superiora per exemplum bonum sublevando, ut sic amplius non timeat recidivum. Proverb. i, 17 : *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.*

5 ...tuor ...ionis « *Voce mea ad Dominum clamavi.* » Hic secundum in quo agitur de efficaci oratione : et primo tangitur orationis modus, secundo fructus, ibi, « *Et exaudivit.* » partes et circumstantiæ.

Modus ostenditur in quatuor : primo, quia abfuit superfluitas, quod notatur in hoc quod dicitur, « *Voce.* » Secundo, quia affuit puritas, quod notatur in hoc quod dicitur « *Mea,* » scilicet materia secreta. Tertio, quia abfuit vanitas, quod notatur in hoc quod dicit, « *Ad Dominum.* » Quarto, quia affuit devotio, quæ notatur in hoc quod dixit, « *Clamavi.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, fuit a parte tui consolatio, a parte mei oratio, non in superfluitate verborum, quia « *voce* » non vocibus. Matth. vi, 7 : *Orantes autem nolite multum loqui, sicut ethnici : putant enim, quod in multiloquio suo exaudiantur.* « *Voce mea,* » qui purus et mundus sum a peccato solus. I Pet. ii, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* [1]. Non enim audis peccatores in peccatis permanere volentes. Joan. ix, 31 : *Scimus quia peccatores Deus non audit.* Isa. i, 15 : *Cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.*

« *Et ad Dominum,* » ut esset oratio in secreto. Matth. vi, 6 : *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito.* Et alibi, in Psal. xvii, 7 : *Clamor meus in conspectu ejus (*non hominum*) introivit in aures ejus.* Sed quamvis in abscondito, tamen « *clamavi* » fervore cordis et devotione. Notandum enim, quod clamor aliquando dicitur improprie, scilicet causa clamoris. Genes. iv, 10 : *Vox sanguinis fratris tui (* Abel*) clamat ad me de terra.* Et illud Genes. xviii, 21 : *Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint.* Et rursus, Jacob. v, 4 : *Ecce merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat.* Et est

[1] Cf. Isa. liii, 9 : *Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.*

clamor duplex : cordis, scilicet fervor et devotio. Sic Susanna tacens ore, clamabat corde, Daniel. XIII, 42. Sic Moyses Pharaone persequente, cui dictum est, Exod, XIV, 15 : *Quid clamas ad me?* Et est clamor oris qui bonus est quando jungitur cum clamore cordis, quo clamavit Christus homo ad Deum Patrem, et seipsum Deum idem homo. Matth. XXVII, 46 : *Clamavit Jesus voce magna, dicens : Eli, Eli.* Et ad Hebræ. v, 7 : *Cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Si solus sit clamor oris, parum valet. Amos. v, 23 : *Aufer a me tumultum carminum tuorum : et cantica lyræ tuæ non audiam.* Proverb. I, 28 : *Tunc invocabunt me, et non exaudiam.* Quare? Propter illud Isa. XXIX, 13 : *Appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me.* Et illud Jerem. XII, 2 : *Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum.*

« *Et exaudivit me de monte.* » Ecce fructus orationis. « *Exaudivit* ergo *me de monte sancto suo,* » id est, de cœlo, qui mons dicitur ratione stabilitatis et propriæ firmitatis : unde in Psal. XXXV, 7 : *Justitia tua, sicut montes Dei.* Vel mons appellatur misericordia, ratione elevationis super justitiam. Jacobi, II, 13 : *Superexaltet autem misericordia judicium.* Vel « *de monte sancto suo,* » id est, de meipso. Ac si dicat : Me hominem exaudivit Deus de me, hoc est existens in me, qui dicor mons ratione omnium virtutum, et mons excellentior super omnes. Daniel. II, 34 : *Abscissus est lapis de monte sine manibus,* Christus scilicet conceptus et natus de Virgine absque humanis actionibus, venit in montem magnum. Isa. II, 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles,* etc.

6 Secunda pars Psalmi.

« *Ego dormivi et soporatus sum.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua agitur de victoria. Sed quia victoriam aliquando sequitur vanitas, non utilitas, IV Reg. XIV, 10 : *Invaluisti super Edom, et sublevavit te cor tuum :* primo describitur victoria capitis, secundo utilitas totius corporis, versu ultimo, « *Domini est salus.* »

Item, in prima parte duo ponuntur. Primo, ostendit Christus quod in illo non succubuerit : secundo, quod prævaluerit, ibi, « *Quoniam tu percussisti.* »

Et in prima dicitur primo, quod non succubuerit corpore, quia detentus non est in morte : secundo, quod nec in mente, quia non percussus fuit timore, ibi, « *Non timebo.* »

In prima dicuntur quatuor : primo confitetur se mortuum, secundo sepultum, quod plus est, ibi, « *Et soporatus :* » tertio, nihilominus in morte non detentum, ibi, « *Et exsurrexi :* » quarto, rationem subjungit, quare detentus non sit, ibi, « *Quia Dominus.* »

Ait ergo : Talis fuit pugna ; et « *ego dormivi* » in illa somno mortis. Notandum enim, quod est somnus naturæ, de quo dicunt discipuli, Joan. XI, 12 : *Si dormit, salvus erit.* Et est somnus culpæ, de quo dicit Paulus ad Ephes. v, 14 : *Surge qui dormis.* Et est somnus pigritiæ, de quo Proverb. VI, 9-10 : *Usquequo piger dormies?... Paululum dormies, paululum dormitabis.* Et XXIV, 33, similiter. Et est somnus gratiæ, Cant. v, 2 : *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Et gloriæ, Act. VII, 60 : Stephanus *obdormivit in Domino.* Et est somnus tribulationis et tædii, Matth. XXVI, 40 : *Venit ad discipulos* Jesus, *et invenit eos dormientes :* cujus rei ipse Matthæus in ℣. 43, reddit causam : *Erant enim oculi eorum gravati,* et hoc propter tribulationem et tædium. Et est somnus mortis, de quo hic et in Psal. LXXV, 6 : *Dormierunt somnum suum : et nihil invenerunt omnes viri divitiarum,* etc.

Variæ somni Scriptu acceptio

Dicitur autem mors Christi dormitio sive somnus : primo, quia sicut homo voluntarius ad somnum vadit, sic Chri-

Mors C aptiss somn dicitu

tus ad mortem spontaneus accessit. Isa. LIII, 7 : *Oblatus est, quia ipse voluit.* Joan. x, 18 : *Nemo tollit eam*, scilicet animam meam, *a me, sed ego pono eam.* Secundo, propter facilitatem resurgendi : sicut enim homo a somno de facili excitatur, sic Christus de sepulcro. Hinc dicebat, Joan. XI, 11, Lazarum dormire cum esset mortuus, et Archisynagogi filiam mortuam similiter dormientem (Matth. IX, 24). Tertio, propter corporis integritatem : in somno enim corpus non corrumpitur, nec putrescit, ut in morte : sic nec Christi corpus putrefactum est in separatione animæ : unde in Psal. xv, 10 : *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Quarto et ultimo ex fortificatione corporis, quam contraxit ex dulci quiete : quia primo passibilis, omnino impassibilis resurrexit de morte. Ad Rom. VI, 9 : *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur.* Propter hoc dicitur in persona ejus, Jerem. XXXI, 26 : *Quasi de somno suscitatus sum, et vidi*, supple, dejectionem inimici : *et somnus meus dulcis mihi.*

« *Et soporatus sum*, » sepultus et clausus in lapide, tamquam mortuus et detinendus morte, sicut soporatus in somno. Matth. XXVII, 59 et 60 : *Accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone munda. Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti.* Hæc soporatio *sessio* dicitur alibi, in alio Psal. CXXXVIII, 2 : *Cognovisti sessionem meam.* Hic est gravis sopor, qui irruit super Abraham quando sacrificium Deo obtulerat, Genes. xv, 12. Hic est sopor Adæ, quo soporatus est, Genes. II, 21, cum Eva de latere ejus formata est. Christo enim soporato, Ecclesia formata est de Christo.

« *Et exsurrexi*, » corpus proprium resumendo, et gloria induendo : nec hoc illa virtute quia homo sum, sed quia « *Dominus suscepit me*, » id est, naturam meam in unitatem personæ. Isa. XLII, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum.* Genes. XLIX, 9 : *Requiescens accubuisti ut leo, et quasi leæna, quis suscitabit eum?* Hæc suscitatio Christi hominis de sepulcro a Deo, figurata fuit in Jona, quem cetus virtute divina post triduum evomuit (Jon. II, 11).

Et nota moraliter, quod dormit homo, primo in peccato delectando, soporatur contemnendo, sed tamen exsurgit pœnitendo, et Dominus eum tandem suscipit glorificando. Hanc susceptionem optabat, qui dicebat in Psal. CXVIII, 122 : *Suscipe servum tuum*, etc. Item, dormit anima contemplando. Cant. v, 2 : *Ego dormio, et cor meum vigilat.* Soporatur in contemplatione quiescendo et morando. Cant. VIII, 4 : *Adjuro vos filiæ Jerusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.* Sed exsurgit ad actionem redeundo. Cant. VII, 12 : *Mane surgamus ad vineas.* Et Dominus suscipit in actione conservando a peccato. Psal. xc, 2 : *Susceptor meus es tu, et refugium meum : Deus meus sperabo in eum.*

7 « *Non timebo millia populi.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod nec mente succubuit. Sed quia timoris carentia aliquando est ex confidentia in semetipso, quod est temeritas, aliquando vero ex sufficienti adjutorio, quod est securitas, duo hic dicuntur. Primo ostendit se timidum primo modo : secundo, non timidum secundo modo, quia in Deo confisum, ibi, « *Exsurge Domine.* »

Ait ergo : Sic exsurrexi, id est, exsurgam (præteritum pro futuro) corpore, et « *non timebo millia populi*, » id est, multitudinem quamlibet « *circumdantis me* » ad perdendum. Circumdederunt enim Christum populi sicut canes oblatrantes, sicut tauri pingues cornibus impetentes. Psal. XXI, 13 : *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.* Et ℣. 17 : *Circumdederunt me canes multi.* Circumdederunt sicut apes pungentes. Psal. CXVII, 12 : *Circumdederunt me sicut apes* : et sicut gla-

dii ad intima penetrantes. Job, xvi, 14 : *Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, non pepercit, et effudit in terra viscera mea.* Thren. iii, 5 : *Ædificavit in gyro meo, et circumdedit me.*

« *Exsurge Domine.* » Quasi diceret : Non erit ex me hæc securitas, sed ex te, quare o « *Domine exsurge*, » id est, expergiscere : etsi aliquantulum quasi dormiens videaris. Psal. lxxvii, 65 : *Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino.* Vel sic, « *Non timebo.* » Sed hoc non possum, nisi per te : propter quod rogo, « *Exsurge Domine*, » id est, fac me exsurgere : dicitur enim Deus facere, quod in nobis facit ipse. Ad Roman. viii, 26 : *Spiritus postulat pro nobis*, id est, postulare nos facit.

Et sic,

« *Salvum me fac Deus meus*, » salvum corpore, ipsum a putrefactione conservando : mente, ipsam animam ab inferis revocando. Psal. xv, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno : nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

8 « *Quoniam tu percussisti omnes.* » Ecce secundum, in quo ostendit, quod non tantum non succubuit, sed et prævaluit in pugna : et primo quod prævaluit contra impugnantes facto : secundo, contra impugnantes verbo, ibi, « *Dentes peccatorum contrivisti.* »

Ait enim : Sic non succubui, imo prævalui : « *Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi.* » Psal. lxxvii, 66 : *Percussit inimicos suos in posteriora : opprobrium sempiternum dedit illis.* Jerem. xlviii, 38 : *Contrivi Moab sicut vas inutile.* Moab ex patre populum significat Judæorum, cui dictum est, Joan. viii, 44 : *Vos ex patre diabolo estis.* Et recte percussus est qui percussit. Mich. v, 1 : *In virga percutient maxillam judicis Israel.*

« *Percussisti*, inquam, *omnes adversantes mihi sine causa.* » Joan. xix, 6 : *Non invenio in eo causam*, mortis scilicet. Et de eodem, Joan. xv, 25 : *Quia odio habuerunt me gratis.* Percussi ergo sunt, nec correcti. Jerem. v, 3 : *Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt accipere disciplinam.* Proverb. xxiii, 35 : *Verberaverunt me, sed non dolui : traxerunt me, et ego non sensi.*

« *Dentes peccatorum contrivisti.* » Quasi diceret : Non tantum impugnantes facto percussisti, sed detractores verbo me impugnantes, quasi ad nihilum redegisti. Isa. xxxiii, 14 : *Conterriti sunt in Sion peccatores*, detractores scilicet qui per dentes designantur.

Notandum enim, quod sunt mali dentes, et boni. Mali multipliciter detractores, sicut hic dicitur, et alibi in Psal. lvi, 5 : *Dentes eorum arma et sagittæ.* Proverb. xxx, 14 : *Generatio, quæ pro dentibus gladios habet.* Dentes etiam sunt raptores. Job, xxix, 17 : *Conterebam molas iniqui, et de dentibus illius auferebam prædam.* Nota, quod tangit molas et dentes. Dentes enim vicissim sunt raptores : sed dentes molares sunt, qui rapta comedunt, conterunt et consumunt. Isa iii, 15 : *Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis, dicit Dominus Deus exercituum ?*

Dentibus raptores interdum vel prædicatores Scripturæ significantur, et varia utique consideratione.

Dentes autem boni, sunt prædicatores veritatis et doctores. Cant. iv, 2 : *Dentes tui sicut greges tonsarum quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus*, etc. Isti sunt dentes Moysis, qui numquam moti sunt, Deuteron. xxxiv, 7. Debent enim in Christo firmissime fundari. Sed conqueritur, Thren. iii, 16 : *Fregit ad numerum dentes meos*, Prælatos scilicet et Doctores diabolus.

Alii dentes sunt putrefacti per luxuriam, et conversationem in temporalibus, quæ stercora sunt. Proverb. xxv, 19 : *Dens putridus, et pes lassus, qui sperat super infideli in die angustiæ.*

Debent autem isti dentes esse innocentia candidi, charitate conjuncti, justitia

ordinati, constantia firmi, fortitudine ossei, peccatorum corrosivi doctrina et veritate.

« *Domini est salus.* » Hic est secundum secundæ partis Psalmi, in quo agitur de victoria. Tangitur enim utilitas corporis consecuta ex victoria mentis : et tangitur duplex utilitas : prima, instructio, ut speremus simile : secunda, oratio, ut speratum obtineamus, ibi, « *Et super populum.* »

Dicit ergo : Sic victoriam assecutus sum. Propter hoc, o vos mei, scire debetis, « *quod Domini est salus,* » id est, a Domino : et hoc ab ipso solo, non a nobis. Osee, XIII, 9 : *Perditio tua,* ex te scilicet, *Israel : tantum ex me auxilium tuum.* In solo enim Deo salus est. Osee, XIII, 4 : *Deum absque me nescies, et salvator non est præter me,* et in Christo qui Deus est. Act. IV, 12 : *Non aliud nomen est in cœlo datum hominibus, in quo opporteat nos,* credentes scilicet, *salvos fieri.* Isa. XLIX, 6 : *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Psal. LIII, 3 : *Deus in nomine tuo salvum me fac.*

« *Et super populum tuum benedictio tua.* » Quasi dicat : Salus est a Domino : et propter hoc rogo te Domine, dicit Filius ad Patrem, ut super populum meum qui tuus est (Joan. XVII, 10 : *Mea omnia tua sunt, et tua mea sunt*), sit benedictio tua. Benedictio, inquam, Jacob, non Esau, Genes. XXVII, 27. Benedictio scilicet dexteræ, ut eis conferatur gratia in præsenti, et gloria in futuro. Et respondet Pater, Isa. XLIV, 3 : *Effundam spiritum meum super semen tuum,* gratiam conferendo : *et benedictionem meam super stirpem tuam,* in gloria consummando. Num. VI, 24, 25 et 26, tanguntur hæc duo : *Benedicat tibi Dominus, et custodiat te,* quantum ad gratiam liberantem a peccato præterito, et conservantem a futuro. *Ostendat Dominus faciem suam tibi, et convertat vultum suum ad te, et det tibi pacem.* Ostendat faciem suum rationabili, convertat vultum suum ad te, bonitatem suam largiens concupiscibili, et det tibi pacem in irascibili : ut sic fiat rationabili plenitudo lucis, et concupiscibili plenitudo suavitatis, et irascibili plenitudo pacis.

PSALMUS IV.

David hortatur ad pacem et omnia bona speranda.

1. *In finem in carminibus, Psalmus David.*
2. Cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ ; in tribulatione dilatasti mihi.
   Miserere mei, et exaudi orationem meam.
3. Filii hominum, usquequo gravi corde? ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?
4. Et scitote quoniam mirificavit Dominus sanctum suum; Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum.
5. Irascimini, et nolite peccare [1] ; quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.
6. Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino ; multi dicunt : Quis ostendit nobis bona?
7. Signatum est super nos lumen vultus tui Domine : dedisti lætitiam in corde meo.
8. A fructu frumenti, vini, et olei sui, multiplicati sunt.
9. In pace in idipsum dormiam, et requiescam.
10. Quoniam tu Domine singulariter in spe constitui me.

[1] Ad Ephes. IV, 26.

IN PSALMUM IV

COMMENTARIUS.

1 *In finem in carminibus, Psalmus David.*

« *Cum invocarem.* » Psalmus quartus, cui præponitur titulus tertius, « *In finem in carminibus, Psalmus David*[1]. » Ad cujus evidentiam notetur diligenter Glossa super hoc adjuncto, quod est « *finis.* » Finis est multiplex : temporis, I ad Corinth. x, 11 : Nos sumus *in quos fines sæculorum devenerunt.* Loci, Sap. viii, 1 : *Attingit a fine usque ad finem fortiter.* Consummationis, ad Rom. x, 4 : *Finis legis, Christus ad justitiam.* Isa. xxxii, 10 : *Consummata est vindemia, collectio ultra non veniet.* Et causa finalis, Apocalyp. i, 8 : *Ego sum Alpha et Omega, principium, et finis.*

Psalmus autem sic ordinatur ad prædictos. Cum enim actum sit de beatitudine in primo Psalmo, de tribulatione per quam venitur ad beatitudinem, in secundo : de Christi passione quæ est ratio perveniendi per tribulationem, in tertio : in hoc quarto agitur de influentia in membra propria, a capite Christo, ut per hoc ostendantur per ipsum tracta ad gloriam, quorum membra perveniunt ad illam. Joan. iii, 13 : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo*, etc. Ordo huj Psalmi cum sup rioribu connexi notand

Dividitur autem in tres partes. Primo ostenditur influentia bonorum a capite in membra. Secundo, increpatio membrorum convertentium se ad infima et vana, a quibus in ipsos nulla boni influentia, ibi, « *Filii hominum.* » Tertio, exhortatio increpatorum, ut convertantur ad Christum a quo bona illa influunt, et recipiunt illa, ibi, « *Et scitote.* » Argume tum Psalmi de Chris omne bc num ess

In prima parte tria dicuntur. Primo, ostenditur quod a Christo est boni inchoatio : secundo, quod ab eodem in bonum est promotio, ibi, « *In tribulatione di- « latasti :* » tertio, postulatur ab eo in bonum consummatio, ut sic innuatur, quod ab eodem est, ibi, « *Miserere mei.* »

Ait ergo : Vere passionis et victoriæ 2
fructus salus est benedictio : quia « *cum invocarem*, », non exterius ore, sed interius corde. Prima pa Psalmi.

[1] « Ce psaume a la plus grande analogie avec le précédent, et presque tous les auteurs admettent comme à peu près certain qu'il a été composé pendant la révolte d'Absalon, et non, comme le pense Eusèbe, après la victoire de David sur son fils ; car David s'adresse ici à des hommes qui méconnaissent sa dignité et sont encore en état de rebellion. Le psaume précédent était un cantique du matin, celui ci est un cantique du soir, vers. 9, que pour cette raison l'Eglise a inséré dans son office des Complies.

« Il est adressé *lamnatzach*, au maître de chant chargé d'exercer les lévites, et il doit être chanté *binginot*, sur les instruments à cordes, c'est-à-dire, avec un accompagnement d'instruments à cordes, dont les sons suaves et paisibles conviendront très bien à un cantique qui précède le sommeil.

« Les *sela* qui se trouvent à la 2e strophe, vers. 2 et 3, et à la 4e, vers. 5 et 6, y ont leur place obligée : rien de plus dramatique que cette pause ou cet interlude après la question du psalmiste, et après l'invitation qu'il fait aux pécheurs de rentrer dans leur conscience.

« Dans ce psaume, David est le modèle des persécutés, et le type du Messie qui se repose au tombeau après les vains efforts de ses ennemis contre lui. Cf. Sabbat. sanct. 1 Noct. Voir une belle application dans St-Augustin, Confess. ix, 3-7. »

D. Lesêtre.

« *Exaudivit me Deus justitiæ meæ.* » Joel. II, 32 : *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Invocat autem, qui jam intus habet quod vocat : habens autem qui vel existens in peccato jam habere desiderat, vel existens in gratia plus habere desiderat : alias non invocat, nec exauditur si orat. Unde Augustinus in originali : « Cum invocat quem intus « non habet, hoc est, nullo modo habet : « venit Deus ut puniat, non ut gratiam « conferat. Nec mirum si exaudit illum « qui intus vocat : quia aures habet ad « desiderata ejus qui corde clamat. » Psal. XXXIII, 16 : *Et aures ejus in preces eorum.* Et alibi, IX sec. Hebr. 18 : *Præparationem cordis eorum audivit auris tua.* Propter hoc dicitur, Isa. LXV, 24 : *Eritque antequam clament, ego exaudiam.*

t vo- ne- et

Nota, quod exaudit Deus aliquando ad votum, hoc est, facit quod petitur, sed non ad meritum. Sic exaudivit dæmones quos in porcos misit, Matth. VIII, 32. Aliquando ad votum et meritum, sed non ad exitum, ut patres Veteris Testamenti petentes vitam æternam, quos exaudivit cum rogarent, et meritum vitæ æternæ tribuit : sed petitio eorum in actum non exivit : descendebant enim ad limbum ante Christi passionem, a quo sunt tunc liberati. Zachar. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Aliquando exaudit ad votum et meritum et exitum, sicut modernos sanctos. Luc. XI, 9 : *Petite, et dabitur vobis.*

Igitur, « *cum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ* » dator et conservator, augmentator et remunerator : ab ipso enim totum est. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum,* etc. I ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?*

« *In tribulatione dilatasti mihi.* » Nota, quod convertit sermonem ad Dominum, ut ostendat, fervorem animi ad ipsum, et habere se in corde illum de quo loquebatur aliis : et est sensus, sic exaudivit me justitiam conferens, et etiam in collata justitia promovit illam dilatans in me, qui ad ipsum me convertens confiteor dicens : « *In tribulatione,* » in qua angustiabar in corpore, « *dilatasti mihi,* » conferens gaudium in mente. Sic dilatatus erat qui dicebat ad Rom. V, 3 : *Glorificamur in tribulationibus : scientes quod tribulatio patientiam operatur,* etc. Sic dilatari nos volebat Jacob. I, 2 : *Omne gaudium existimate fratres mei,* etc.

Unde notandum est, quod est dilatatio malorum, et est triplex : cordis, per dissecationem et appetitum divisorium. Osee, X, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.* Et oris, per detractionem et jactantiam. Psal. XXXIV, 21 : *Et dilataverunt super me os suum.* Jerem. IX, 3 : *Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii.* Et operis. Matth. XXIII, 5 : *Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias.*

Dilatantur mali et boni tripliciter : corde, ore, et opere.

Boni etiam dilatantur tripliciter : corde et ore : de quibus duobus, II ad Corinth. VI, 11 : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii,* tamquam dilatatum in prædicatione : *cor nostrum dilatatum est,* in charitate. Et opere, Psal. XVII, 37 : *Dilatasti gressus meos subtus me.* Sicut enim malleus non destruit, sed dilatat aurum vel argentum, sic nec tribulatio virum justum.

« *Miserere mei.* » Ecce tertium in quo petit perfectam consummationem, quæ est in duobus modis : in remotione omnis mali, et adeptione omnis boni, ibi, « *Exaudi orationem meam.* »

Ait ergo : Sic invocans adeptus sum justitiam, et justitiæ promotionem. Sed hoc rogo o Domine, « *miserere mei,* » amovendo omnem miseriam et culpæ et pœnæ, sub qua gemebat Paulus, ad Rom. VII, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* Nec petit hoc ut amoveatur miseria penitus quamdiu est in hac vita : hoc enim non est utile. Act. XIV, 21 : *Per multas tribulationes,* etc., et Matth. VII, 14 : *Quam an-*

gusta porta, et arcta via est quæ ducit ad vitam. Et Bernardus dicit : « Delicatus « est miles qui hic vult gaudere cum « mundo, et regnare cum Christo. »

Sed petit ut hoc sit in alia.

Oratio oris et cordis et operis ex variis principiis.

« *Et exaudi orationem meam,* » mihi bona vera et interminabilia conferendo : oratio enim est adipiscendis bonis, maxime æternis. Et nota, quod est oratio oris, qua orabat Moyses, elevatis manibus. Exod. xvii, 11 : et ipse Christus, Matth. xxvii, 46. Et est oratio cordis, I ad Corinth. xiv, 15 : *Orabo spiritu, orabo et mente.* Joan. iv, 24 : *Spiritus est Deus : et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare.* Et est oratio operis, I ad Thess. v, 17 : *Sine intermissione orate.* Glossa : « Non cessat « orare, qui non cessat bene facere. «

Nota etiam, quod est etiam oratio ex veritate, quam approbat Dominus et exaudit, de qua Matth. vii, 8 : *Omnis qui petit, accipit.* Et est oratio ex infirmitate quam tolerat Dominus, et aliquando non exaudit, ut in Paulo petente stimulum carnis amoveri, II ad Corinth. xii, 8 et 9. Aliquando exaudit, ut in Petro, Act. xii, 7. Et est oratio ex cupiditate quam etiam aliquando exaudit Dominus, quamvis ipsam reprobet ad perniciem sic petentis, Exod. xvi, 12 et 13, de petentibus carnes, quibus datæ sunt conturnices, ut exauditus abeat condemnatus, et oratio ejus fiat in peccatum.

3 Secunda pars Psalmi.

« *Filii hominum,* etc. » Hic secunda pars Psalmi in qua subjungitur increpatio peccantium, et aversorum a Deo ad creaturas, a quibus nulla boni est influentia in ipsis. Arguit autem primo diuturnam inclinationem eorum ad vana : secundo arguit adhæsionem, ibi, « *Ut quid diligitis ?* »

Ait ergo : Tot et tanta bona influunt a Deo in conversos ad eum. Ergo « *o filii hominum,* » corruptibilium bonorum ad culpam sitientium. I ad Corinth, iii, 3 : *Cum sit inter vos zelus et contentio : nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ?* « *Gravi corde,* » depressi estis ad infima, non potentes stare in alto fidei, et desiderio supernorum : et hoc « *usquequo,* » quamdiu hoc erit ? In hoc quod dicitur, « *gravi corde,* » notatur inclinatio : in hoc quod dicitur, « *usquequo,* » duratio inclinationis. Psal. xvi, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Culpa enim ponderosa est, et deorsum trahit. Zachar. v, 7 : Iniquitas sedet super talentum plumbi [1]. Et Psalmista gemens conqueritur, et dicit in Psal. xxxvii, 5 : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum : et sicut onus grave,* etc.

Quad... grav... culpæ ...riæ, et g...

Notandum, quod est gravitas quadruplex : culpæ, sicut dicitur, Isa. i, 4 : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate.* Et est gravitas naturæ. Sap. ix, 15 : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.* Et est gravitas miseriæ consequens ex prima gravitate. Eccli. iii, 29 : *Cor nequam gravabitur in doloribus.* Et est gravitas majoritatis et gratiæ, de qua Psal. xxxiv, 18 : *Confitebor tibi in ecclesia magna, in populo gravi laudabo te.*

V... part...

« *Ut quid diligitis.* » Hic increpat de adhæsione hac duplici, cordis et operis, ibi, « *Et quæritis.* »

Ait enim, « *Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium,* » opere, a quibus nihil boni potest in nos influere : terrena enim omnia vana sunt, Genes. i, 2 : *Terra autem erat inanis et vacua.* Jerem. iv, 23 : *Adspexi terram, et ecce vacua erat, et nihil.* Umbra enim sunt terrena verorum bonorum, non substantia. Et vere vana : quid enim vanum est ? Vanum est quod nec præbet plenitudinem continenti, nec fulcimen innitenti,

[1] Zachar. v, 7 : *Et ecce talentum plumbi portabatur.*

nec fructum laboranti. Talia sunt terrena. De primo, Eccli. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* De secundo, Proverb. xi, 28 : *Qui confidit in divitiis suis, corruet.* Isa. xxxvi, 6 : *Ecce confidis super baculum arundineum confractum istum,* etc. De tertio, Eccli. v, 9 : *Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* Propter hoc dicitur, Eccle. i, 2 : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Qui hoc et quærit, quærit mendacium. Jerem. viii, 5 : *Apprehenderunt mendacium et noluerunt reverti.* Osee, xii, 1 : *Ephraim pascit ventum, et sequitur æstum : tota die mendacium, et vastitatem multiplicat.* Et vere mendacium : promittunt enim securitatem, et solvunt timorem. Job, xv, 21 : *Sonitus terroris semper in auribus illius,* etc. Psal. lxxxviii, 41 : *Posuisti firmamentum ejus formidinem.* Seneca : « Videt pauperem, suspicatur « furem : videt divitem, æstimat prædo« nem. » Promittunt saturitatem, non solvunt esuriem. Joan. iv, 13 : *Qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum.* Promittunt delectationem, solvunt punctionem. Matth. xiii, 7, dicuntur *spinæ.* Job, xxx, 7 : *Esse sub sentibus delicias computabunt.* Promittunt honorem, solvunt ignominiam. Isa. xxx, 3 : *Fiducia umbræ Ægypti* erit *in ignominiam.* Promittunt libertatem, et servitutem inducunt. Seneca : « Minor est quam servus, qui ser« vos timet. »

« *Et scitote.* » Hæc est tertia pars, scilicet admonitio increpatorum ad pœnitentiam, et conversionem ad Christum. Et dicuntur tria. Primo monet ad pœnitentiam et conversionem ad Christum. Secundo, ostendit aliquod hujus conversionis impedimentum, ibi, « *Multi dicunt.* » Tertio, nititur removere ostensum, ibi, « *Signatum est.* »

In prima parte tria. Primo ostendit causam motivam conversionis, scilicet quid eos potissimum movere debeat. Secundo, causam formalem conversionis, hoc est, qualiter debeant pœnitere, ibi, « *Irascimini.* » Tertio, pœnitentiæ vel conversionis utilitatem, ibi, « *Et sperate.* »

In prima parte duo quæ maxime eos movere debent : Christi excellentia et sublimitas, sublimati bonitas, ibi, « *Dominus* « *exaudiet.* »

Dicit ergo : Sic fatui estis ad vana conversi, et ut moveamini ad conversionem, « *Scitote quoniam Dominus* Deus Pater *mirificavit Sanctum suum,* » Christum, qui Sanctus sanctorum dicitur, Daniel. ix, 24. Mirificavit enim ipsum in conceptione : novum enim et mirabile quod conceptus est de Virgine sine semine viri, plenus scientia et virtute ex ipso instanti conceptionis suæ. Jerem. xxxi, 22 : *Creavit Dominus novum super terram : fœmina circumdabit virum.* Mirificavit in nativitate, quando natus est sine corruptione Virginis et dolore. Isa. lxvi, 7 : *Antequam parturiret, peperit : antequam veniret partus ejus, peperit masculum.* Quis audivit umquam talia, aut quis vidit huic simile? Mirificavit in Baptismo, Transfiguratione, Passione, Resurrectione, Ascensione, Spiritus sancti missione. Eccli. xxxvi, 6 et 7 : *Innova signa, et immuta mirabilia. Glorifica manum, et brachium dextrum,* scilicet Filium. Mirificavit et in prædicatione. Lucæ, xi, 14 : *Locutus est mutus, et admiratæ sunt turbæ.* Propter hoc dicitur, Isa. ix, 6 : *Et vocabitur nomen ejus Admirabilis.*

Christus toto vitæ decursu mirabilis.

Et cum tantæ sit excellentiæ et dignitatis, tamen magnæ pietatis est : quoniam et hoc « *scitote, quia Dominus,* » Christus scilicet, « *exaudiet me,* » ad votum et meritum, « *cum clamavero ad eum :* » clamavero non tantum clamore oris, sed cordis. Hoc expertus erat cum dicebat alibi [1], *Ad Dominum cum tribu-*

[1] Psal. cxix, 1.

larer clamavi, et exaudivit me. Vel sic : « *Dominus meus,* » Pater, « *exaudiet me,* » per ipsum mediatorem advocatum, « *cum clamavero ad eum.* » Patrem scilicet, vel eum, Christum. I Joan. II, 1 et 2 : *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.*

5 « *Irascimini et nolite?* Hic docet formam pœnitendi : sed quia forma pœnitendi duplex est, monet primo ad formam pœnitendi interiorem : secundo, ad exteriorem, ibi, « *Sacrificate.* » Sed iterum, quia forma interior pœnitendi duplex est : resistere motui malo ne procedat, secundo, si procedit, de processu conteri et compungi, duo dicit : primo, monet ut motui resistatur, secundo, si procedere contigerit ad consensum vel actum, quod contritione corrigatur.

Pœnitentia duplex : interna, et exterior.

Ait ergo : Sic moveri debetis ad pœnitentiam. Ergo « *irascimini,* » indignando contra motum peccati, ut non veniat ad consensum. Hinc est quod addit : « *Et nolite peccare,* » et sic irascimini ut nolitis peccare.

Effectus iræ per zelum.

Sic irasci bonum est : Psal. XXIX, 6 : *Quoniam ira in indignatione ejus.* Et Isa. LXIII, 5 : *Indignatio mea ipsa auxiliata est mihi.* Hæc est ira per zelum, quæ puriorem reddit oculum rationis : et si turbat aliquando ad momentum, non excæcat sicut ira per vitium. Hæc est ira qua iratus est Moyses contra idololatras, Exod. XXXII, 19 : Phinees contra fornicationem Israeliticam, Num. XXV, 7 et 8 : Elias contra sacerdotes Baal, III Reg. XVIII, 21 et seq. : Mathathias contra quemdam Judæorum immolantem super aram immundam I Mach. II, 23 et seq. : ipse Dominus contra vendentes et ementes in templo, Joan. II, 15 et 16 : et Petrus contra proprietarios et mendaces, Ananiam, et Saphiram, Act. V, 1 et seq.

« *Quæ dicitis in cordibus vestris,* » consentiendo, « *et in cubilibus vestris,* » facitis, supra, in malo opere delectando, « *compungimini,* » propter illa, supra. *Dicere in corde* appellat hic consentire : sicut enim locutio intellectus est intelligere, sic spiritualis quædam interior affectus locutio, consentire. Pro ipso autem consensu in peccatum necessaria est compunctio, etsi non veniatur ad actum. Matth. V, 28 : *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Multo ergo fortius necessaria, et multo major pro iis, quæ fiunt in cubilibus nostris. Ad Rom. XIII, 13 : *Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitiis.* Cubile enim speciale draconum spiritualium, scilicet dæmonum, est cor peccatoris umbrosum et immundum. Quærit illud Diabolus. Job, XL, 16, dicitur de Beemoth, *in secreto calami, et in locis humentibus.* Per compunctionem autem effugatur, et quod erat prius cubile dæmonum, fit cubile virtutum. Isa. XXXV, 7 : *In cubilibus, in quibus dracones habitabant, orietur viror calami et junci.*

« *Sacrificate sacrificium justitiæ.* » Hic monet ad exteriorem pœnitentiam.

Ait enim : Sic interius resistite, et « *compungimini :* » exterius autem, ut sit consummata pœnitentia, « *sacrificate sacrificium justitiæ,* » ipsa corpora vestra in pœnitentia immolando. Ad Rom. XII, 1 : *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Ad Rom. VI, 19 : *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem,* etc.

Et primo sacrificium justitiæ imperfectæ et in inchoatione scilicet pœnitentiæ, quod significabatur in spicis novis quæ torrebantur et in Paschate offerebantur Domino : et postea sacrificium perfectæ, quod significabatur in sacrificio novorum panum in Pentecoste oblatorum. De utroque sacrificio, Levit. XXIII, et Lucæ, VII, 38, Maria unxit pedes Domini, offerens sacrificium imperfectæ justitiæ,

Psal. XLIX, 14 : *Immola Deo sacrificium laudis :* sed Matth. XXVI, 7, unxit caput, offerens sacrificium perfectæ. Primum sacrificium est sacrificium matutinum. Secundum est sacrificium vespertinum quod maxime placebat Deo.

Et est notandum hic, quod est sacrificium cordis, juxta illud Psal. L, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Et oris. Psal. XLIX, 14 : *Immola Deo sacrificium laudis.* Osee, XIV, 3 : *Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum : et reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Et est sacrificium operis quod est duplex : offerre seipsum, scilicet corpus proprium, de quo Gregorius loquens de Magdalena : « Tot in se invenit holocausta, quot in « se habuerat oblectamenta » Vel sua, Proverb. III, 9 : *Honora Dominum de tua substantia*, etc.

Et nota, quod quando offerebatur sacrificium, primo segregabatur quod erat offerendum, postea ligabatur, hinc excoriabatur, deinde lavabatur, et post hæc in frusta dividebatur, tandem super altare offerebatur. Sic sacrificandus primo debet se segregare a consortio malo, Zach. II, 6 : *O, o fugite de terra Aquilonis.* Secundo, se ligare præceptis obedientiæ, et consiliorum vinculis, Ezech. IV 8 : Fili hominis, *ecce circumdedi te vinculis.* Deinde excoriare se, pravos mores et consuetudines deponendo, Judith, X, 2 : *Exuit se vestimentis viduitatis suæ.* Ad Colos. III, 9 : *Exspoliantes vos veterem hominem.* Ad Ephes. IV, 22 : *Veritas in Jesu* est *deponere vos secundum pristinam conversationem.* Postea lavare se per lacrymarum effusionem, Psal. VI, 7 : *Lavabo per singulas noctes.* Isa. I, 16 : *Lavamini, mundi estote.* Post in frusta dividi per omnium membrorum conversionem in servitium Dei, Ad Rom. VI, 19 : *Sicut exhibuistis*, etc. Tandem poni super altare veræ fidei, super quod solum offerendum est, ad Hebr. XI, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo.* Et hoc per jugem beneficiorum Dei recordationem. Et sic debet accendi per ferventem charitatem. Levit. VI, 12 : *Ignis in altari semper ardebit.*

« *Et sperate in Domino.* » Ecce tertium, fructus et finis qui consequitur ex pœnitentia. Quasi sic : « *Irascimini, compungimini, et sacrificate,* » et tunc « *sperate in Domino.* » Aliter non : est enim spes, futurorum bonorum exspectatio ex meritis et gratia proveniens : oportet enim mutari primo de malo in bonum, et exerceri in bono, et sic firma spes potest acquiri. Propter quod dicitur, Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem,* qua factus est cursus eorum malus, in bonam fortitudinem, de qua Job, XVII, 9 : *Tenebit justus viam suam, et mundis manibus addet fortitudinem.*

« *Multi dicunt : Quis ostendit nobis bona ?* Hic secundum tertiæ partis totius Psalmi. Præmissa enim exhortatione ad pœnitentiam, subjungit perversorum excusationem.

Dicit enim : Moneo sic ad pœnitentiam, sed audio multorum excusationem converti nolentium propter bonorum sperandorum incertitudinem. « *Multi* enim *dicunt,* » non pauci. Eccle. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Et Matth. XX, 16 : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* « *Quis ostendit nobis bona,* » æterna, et pœnitentia exspectanda ? Sap. II,1 : *Non est qui agnitus sit reversus ab inferis.* Eccle. III, 21 : *Quis novit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, et si spiritus jumentorum descendat deorsum ?* Gregorius : « Carnalium mentes bona « pensare non valent, nisi quæ carnali- « ter vident. » *Bona* dicit simpliciter et absolute, quia per hæc æterna bona quæ simpliciter et vere bona sunt, intelligi voluit. Exod. XXXIII, 19 : *Ego ostendam omne bonum tibi.*

« *Signatum est super nos.* » Hic est tertium tertiæ partis Psalmi, in qua prædictam excusationem seu impedimentum convertendi se ad pœnitentiam intendit

destruere : et dicuntur tria. Primo, quod ipse et justi alii habent in se æternorum bonorum signum certum. Secundo, ostendit hujus signi effectum, ibi, « *In pace.* » Tertio, modum consequendi effectum de signo, ibi, « *Quoniam tu Domine.* »

In prima parte duo. Primo, quod illud signum in solis justis sit. Secundo, quare non in aliis, ostendit, ibi, « *A fructu.* »

In prima duo, scilicet signum duplex. Primo enim ostendit se et alios justos signatos gratia illuminante intellectum : secundo, perfusos lætitia excitante affectum, ibi, « *Dedisti.* »

Varia signa justi.

Ait ergo sic : Illi bona æterna nesciunt, sed tu o Domine : sciant ipsi nec dubitent de hoc, scilicet quod « *lumen vultus tui,* » gratia scilicet illuminans a te procedens, consersa ad nos, « *signatum est super nos,* » scilicet super mentem nostram impressum et infusum. Ad Ephes. I, 13 : *Signati estis Spiritu promissionis sancto :* et ibidem, IV, 30 : *Nolite contristare Spiritum sanctum Dei : in quo signati estis,* non tantum exterius in ostensione sicut hypocritæ, sed et exterius in opere, et interius in corde, secundum illud Cant. VIII, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum* : ut sic simus discreti a grege diaboli. Apocalyp. VII, 5 : *Ex tribu Juda duodecim millia signati.*

« *Dedisti lætitiam in corde meo.* » Quasi non tantum illustres lumine gratiæ, sed etiam dedisti lætitiam spiritualem de puritate conscientiæ, et serenitate, et tui quodam sensu et cognitione. « *In corde meo,* » scilicet per affectum. Ad Philip. IV, 4 : *Gaudete in Domino semper : iterum dico gaudete.* Isa. IX, 3 : *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe.* Hæc lætitia præcursoris in præsentia Virginis habentis in utero Filium Dei, Lucæ, I, 44 : *Exsultavit in gaudio infans in utero meo.*

« *A fructu frumenti.* » Ecce secundum, in quo malos excludit ab iis bonis, et causam exclusionis etiam ostendit.

Ait enim sic : In nobis est lumen in intellectu, et lætitia in affectu, sed non in malis : ipsi enim « *multiplicati sunt,* » distracti scilicet, et dispersi, « *a fructu* » eorum quæ necessaria sunt ad cibum, scilicet « *frumenti,* » et quæ ad potum, scilicet « *vini,* » et eorum quæ ad condimentum, scilicet « *olei :* » et propter hoc, scilicet ad hanc illuminationem suscipiendam et lætitiam sunt inepti. Exod. V, 12 : *Dispersus est populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas.* Hæc est dispersio et divisio mortifera de qua Osee, X, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.* Nec dixit simpliciter esse multiplicatos « *a fructu frumenti, vini, et olei :* » sed addidit, « *sui :* » est enim frumentum, vinum, et oleum, quod optimum est appetere : frumentum charitatis, de quo dicitur, Zachar. IX, 17 : *Quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum* videlicet, *et vinum* compunctionis et devotionis, de quo dicitur, Cant. V, 1 : *Bibite, et inebriamini, charissimi.* Et oleum spiritualis jucunditatis, de quo Eccle. IX, 8 : *Oleum de capite tuo non deficiat,* spirituale scilicet gaudium de corde tuo. Ad hæc non convertuntur, his non fruuntur mali, sed temporalibus et caducis. Sap. II, 6 et 7 : *Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt* super terram,... *vino pretioso, et unguentis nos impleamus.*

Et nota, quod est multiplex frumentum. Misericordiæ, sicut hic dicitur, et spirituale, et hoc quadruplex. Christus, Joan. XII, 24 : *Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit,* etc. Quilibet justus, Isa. XXVIII, 25 : *Ponet triticum,* id est, frumentum, *per ordinem, et hordeum, et milium, et viciam in finibus suis.* Frumentum ceu triticum fuerunt Martyres : hordeum quod pungitivum, sunt Confessores : milium quod quasi nihil ad triticum, et hordeum modicum, justi istorum successores : sed vicia sunt

Vari… menti… tion… Scrip…

vitiati per peccatum, in fine successuri, tempore scilicet Antichristi. Hoc frumentum de quo Matth. III, 12 : *Congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet*, etc. Frumentum spirituale intellectus sacræ Scripturæ. Hoc frumentum quod distribuit Joseph in Ægypto Gen. XLII et XLIII, quo replentur sacci, id est, corda humilium. Genes. XLII, 25 : *Jussit ministris ut implerent eorum saccos tritico*, quantum possent capere. Frumentum etiam maximæ charitatis, sicut jam dictum est, de quo Zachar. IX, 17, et Ezech. XXVII, 17 : *Juda et terra Isarel ipsi institores tui in frumento primo*, etc.

« *In pace in idipsum.* » Hic effectus consequens ex signo duplici, et tangitur quadruplex. Securitas, « *In pace* : » immutabilitas, « *in idipsum* : » quies intellectus, « *dormiam* : » et affectus, « *et requiescam.* »

Ait ergo sic : Hæc in nobis sunt, non in malis : ergo existens in pace et in securitate plena, juxta Isa. XXXII, 18 : *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis* : et in Psal, CXLVII, 14 : *Qui posuit fines tuos pacem*, in idipsum existentem, ex nulla parte mutabilem vel variabilem propter conjunctionem cum immutabili, qui de seipso dicit, Malach. III, 6 : *Ego Dominus, et non mutor*, semper permanens id quod est, nec transiens, nec futurus et semper idipsum ens. Exod. III, 14 : *Ego sum qui sum.*

« *Dormiam* » contemplando intellectu. Cant. V, 2 : *Ego dormio, et cor meum vigilat.* « *Et requiescam* » fruendo tota voluntate et affectu, secundum illud quod dicitur, Apocalyp. XIV, 13 : *Amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant*, etc. Hic somnus, hæc requies quam desiderabat Job, III, 13 : *Nunc dormiens silerem, et somno meo requiescerem, cum regibus et consulibus.* Et hæc est quies in qua filii Dei cum ipso requiescunt in illo cubili cœlesti. Lucæ, XI, 7 : *Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili.*

Potest et illud legi de præsenti in hunc modum : Lumen signasti in intellectu, lætitiam dedisti in affectu : ex quo sequitur, et causatur, quod ego « *dormiam* » intellectu, « *requiescam* » affectu, jam habito in præsenti te, o Deus, « *in idipsum* » perfectius habendo in futuro sæculo. Sancti enim in pace pectoris a Deo sibi data requiescunt. Joan. XIV, 17 : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Sciunt enim in ipsa sponsum Christum requiescere, secundum illud Psal. LXXV, 3 : *Et factus est in pace locus ejus.* Propter quod dicit Gilbertus, quod « ibi « libenter quiescit anima sancta, ubi est « locus dilecti. In pace enim factus est « locus ejus. Ibi quem diligit anima tua, « vel illapsum teneas, vel elapsum requi- « ras. In lectulo enim et secreta mentis « quiete, potest investigari liberius, in- « veniri citius, et tutius retineri, et forte « diutius : si tamen potest diutius morari « in deliciis quæ fere solent in ipsis inter- « dici principiis. »

Nota, quod est pax mala, quæ est concordia ad malum faciendum, de qua dicit Dominus, Lucæ, XII, 51 : *Putatis quia pacem veni mittere in terram ? non, dico vobis, sed separationem.* Et quies in peccatis, pax mala est.

Hæc est illa pax quam falsi Prophetæ seducto populo promittebant. Jerem. VIII, 11 : *Et sanabant contritionem filiæ populi mei ad ignominiam, dicentes : Pax, pax : cum non esset pax.* Secundum autem Augustinum in libro XIX de *Civitate Dei*, cap. 13 : « Est pax bona multipliciter. « Pax corporis, scilicet ordinata temperatura partium componentium corpus : « et est pax animæ irrationalis, ordinata « requies appetituum naturalium : et est « pax animæ rationalis, ordinata cogitationis actionisque consensio : et est pax « animæ et corporis, ordinata vita et sa- « lus animantis : et est pax hominis ad « hominem, scilicet hominum in bonum « ordinata concordia : et est pax hominis

Elegantissima pacis descriptio et multiplex acceptio.

« mortalis et Dei immortalis, ordinata in « fide sub æterna lege obedientia : et est « pax cœlestis civitatis, scilicet fruendi « Deo, et invicem in Deo ordinatissima et « concordissima societas. Et est pax uni- « versalis omnium rerum, scilicet tran- « quillitas ordinis, secundum quod est a « primo principio stabilita. »

10 « *Quoniam tu Domine.* » Ecce tertium, in quo exprimit causam et modum quo consequitur hæc ex præmissis : quia eo quod sit a Deo in firma et stabili spe constitutus. Lege ergo secundum primam expositionem, et continua in hunc modum : Sic existam in securitate et immutabilitate, quiete intellectus, et affectus requie, « *Quoniam tu Domine constituisti me,* » firmiter statuisti, « *in spe singulariter* » existentem, de uno singulari et æterno bono, tandem adipiscendo, de quo alibi, in Psalm. xxvi, 4 : *Unam petii a Domino, hanc requiram*, et Lucæ, x, 42 : *Porro unum est necessarium.* Ad hoc unum tendunt et suspirant Sancti, et spirituales viri. Carnales autem conversi ad hæc infima, multa desiderant et diversa : propter hoc dicitur in persona Ecclesiæ illud in Psal. lxii, 2 : *Sitivit in te anima mea*, te unum sitiens et desiderans : sed *quam multipliciter caro mea*, id est, effectus carnales per multiplicia sunt divisi.

Vel sic potest legi secundum lecturam aliam : Sic « *dormiam in pace et requiescam* » in præsenti tendens « *in idipsum* » habendum in futuro. Nec mirum si tendo, « *quoniam tu Domine singulariter*, » supple, Dominus, « *constituitisti me in spe.* » Scio autem spem non confundere. Ad Rom. v, 5 : *Spes autem non confundit.* Ad Hebr. vi, 19 : *Spem quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis*, etc.

PSALMUS V.

Contra malignum auxilium divinum implorat justus.

1. *In finem pro ea, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.*
2. Verba mea auribus percipe, Domine, intellige clamorem meum.
3. Intende voci orationis meæ, Rex meus et Deus meus.
4. Quoniam ad te orabo : Domine mane exaudies vocem meam.
5. Mane adstabo tibi et videbo ; quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.
6. Neque habitabit juxta te malignus ; neque permanebunt injusti ante oculos tuos.
7. Odisti omnes, qui operantur iniquitatem ; perdes omnes, qui loquuntur mendacium.
Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus :
8. Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ,
Introibo in domum tuam : adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.
9. Domine, deduc me in justitiam tuam ; propter inimicos meos dirige in conspectu tuo viam meam.
10. Quoniam non est in ore eorum veritas : cor eorum vanum est.
11. Sepulcrum patens est guttur eorum [1], linguis suis dolose agebant : judica illos Deus.
Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritaverunt te Domine.
12. Et lætentur omnes, qui sperant in te, in æternum exsultabunt, et habitabis in eis.
Et gloriabuntur in te omnes, qui diligunt nomen tuum.
13. Quoniam tu benedices justo. Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.

[1] Infra, XIII, 3, ad Rom. III, 13.

IN PSALMUM V

COMMENTARIUS.

1 *In finem pro ea quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.*

« *Verba mea.* » Hic est Psalmus quintus in ordine Psalmorum, in titulo vero quartus. Est autem talis titulus : « *In finem pro ea, quæ hæreditatem consequitur, Psalmus David.* » In quo tangitur causa efficiens hujus Psalmi, movens, et mota, scilicet ipse David [1]. Ostenditur finis Psalmi per hoc quod dicitur, « *In finem* : » supplendum enim est quod est Christus nos ordinans, sicut supra fuit expositum in titulo præcedentis. Tangitur et Psalmi materia, scilicet ex gentilitate Ecclesia : quod notatur in hoc quod dicitur, « *pro ea,* » id est, in ejus editus persona, et ipsam loquentem introducens, « *quæ consequitur hereditatem,* » æternam scilicet vitam, de qua dicitur, Isa. LIV, 17 : *Hæc est hæreditas servorum Domini :* in hoc repulsa perfida Synagoga tamquam ancilla et serva, secundum illud Genes. XXI, 10 : *Ejice ancillam hanc et filium ejus. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.* Et sic alludit Psalmista historiæ Genes. XXI, 9 et seq.

Ex hoc etiam patet hujus Psalmi consequentia ad præcedentem : cum enim in præcedenti Psalmo præcesserit insinuatio bonorum, quæ fluunt a Christo in membra, et invitatio adversariorum, ut convertantur ad ipsum et recipiant illa, hic tamquam exaudita sit exhortatio Prophetæ, et ut monstretur fuisse fructuosam, subjungitur, et introducitur in hoc Psalmo conversa ad Deum Gentilium Ecclesia orans et petens illa bona.

Unde Psalmus iste in quatuor partes dividitur. Primo, Ecclesia ut exaudiatur supplicat : secundo quod exaudiri debeat, probat ibi, « *Quoniam ad te orabo Domine.* » Tertio quid petat, specificat, ibi, « *Domine, deduc me.* » Quarto et ultimo, quasi sentiens se exauditam, petitionem

[1] « Ce psaume est rapporté à la persécution de Saül par le Hir, Toluck, Wolter ; à la révolte d'Absalon par Delitzsch, Cook, Patrizzi ; à Doëg et Architophel, c'est-à-dire à l'une et à l'autre époque par la tradition juive. L'examen du texte ne fournit aucun argument pour trancher la question. David y parle de ses ennemis, tantôt au singulier et tantôt au pluriel, ce qui peut convenir aux deux circonstances que nous venons de mentionner, mais il s'exprime sur ses visites matinales à la maison du Seigneur de façon à faire regarder comme probable la composition du psaume après la translation de l'arche à Jérusalem, II Reg. VI, 17.

« Ce chant est une prière du matin adressée comme le psaume précédent au maître de chant. Les mots qui suivent, *el-hannechilot*, indiquent pour les Septante et la Vulgate la destination du psaume : ὑπέρ τῆς κληρονομούσης, « pro ea quæ hæreditatem consequitur, » ce que les Pères ont expliqué de l'Église : « Intelligitur Ecclesia quæ accepit hæreditatem vitam æternam. » S. Aug. *Hannechilot* peut en effet être rattaché au verbe *nachal*, posséder, hériter. Dans la littérature talmudique, le mot signifie « essaim, » et probablement « essaim d'abeilles, » impliquant naturellement l'idée de bourdonnement. On croit plus communément que ce mot vient du verbe *chalal*, percer, et aussi au *piel* : jouer de la flûte, d'où un des noms hébreux de cet instrument, *chalilim*. La flûte était fort en usage dans la musique hébraïque, I Reg. X, 5 ; III Reg. I, 40 ; Isa. XXX, 29. *El-hannechilot* signifierait donc : sur les flûtes.

« David exprime dans ce psaume ses sentiments de confiance dans le Seigneur, qui le protégera à cause de sa piété, et qui châtiera ses ennemis à cause de leur perversité. Ces ennemis du saint roi représentent bien ceux de Jésus-Christ, de l'Eglise et de l'âme fidèle. »

D. LESÊTRE.

implendam pro certo insinuat, ibi, « *In æternum exsultabunt.* »

In prima parte duo : primo simplex postulatio ut exaudiatur : secundo, postulat addita commendatione ejus a quo postulat, ut efficaciter inducatur, ibi, « *Intende voci.* » « *Verba mea.* » Duo postulatione simplici petit, ut verba audiat, quæ sunt oris : secundo, ut clamorem intelligat, qui est cordis.

2 Ait ergo sic : Audio Domine Prophetam exhortantem, ut ad te convertar, et propter hoc rogo o Domine, « *Verba mea auribus percipe.* II Esdr. I, 6 : *Fiant aures tuæ auscultantes, et oculi tui aperti, ut audias orationem servi tui.* Deus non est sine auribus, et auditu. Psal. XCIII, 9 : *Qui plantavit aurem, non audiet : aut qui finxit*, etc. Aures autem Dei appellantur, sicut dicit Glossa, « præsentia majestis. » Virtute enim præsentiæ totum audit. Sap. I, 10 : *Auris zeli*, hoc est, Dei, qui non tantum zelator est, imo ipse zelus, *audit omnia*. Habet enim corpus aurem suam corporalem de qua dicitur, Joan. XVIII, 10, quod Petrus Malcho *abscidit auriculam dexteram*. Habet et aurem suam spiritualem spiritus, et hanc duplicem, intelligentiæ, juxta illud Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* : et ipsius voluntatis, de qua Job, XLII, 5 : *Auditu auris audivi te.* De hac triplici dicitur, Lucæ, VIII, 8 : *Qui habet aures audiendi, audiat.* Apocalyps. II, 11 et III, 6, idem [1]: quasi, qui habet aures corporis, audiendi capacitate intelligentiæ interioris, audiet per obedientiam voluntatis. Habet etiam aurem suam Spiritus increatus, præsentiam videlicet, sicut dictum est, vel clementiam : de quo in Psal. X sec. Hebr. 17 : *Præparationem cordis eorum audivit auris tua.*

s Dei. entia us.

« *Intellige clamorem meum,* » cordis, non auris. Glossa : « Bene ostenditur, « quod spiritualis est clamor, non vocalis : « quia intelligitur. » Hoc clamore clamabat Moyses, Exod. XIV, 15, et Susanna, Daniel. XIII, 42, et Anna, I Reg. I, 13.

« *Intende voci.* » Hic petitioni additur commendatio ejus a quo petitur. Ait 3
enim : Et o tu, *Rex meus* secundum humanitatem quia unctus es. Psalm. XLIV, 8 : *Unxit te Deus Deus tuus*, et Isa. LXI, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me.* Nec tantum Rex, sed Rex antonomastice et singulariter. Apocalyps. XIX, 16 : *Et habet in vestimento, et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Et propter hoc timendus vehementer. Jerem. X, 7 : *Quis non timebit te o Rex gentium.* Et « *Deus meus* » quantum ad divinitatem : per hanc enim omnia regis, sustentas et gubernas. Psal. XXX, 15 et 16 : *Deus meus es tu : in manibus tuis sortes meæ.* Manes tamen immutabilis et invariabilis. Jacob. I, 17 : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Hæc duo, divinitatem scilicet Christi, et humanitatem conjungit alibi, cum ait, Psal. XLVI, 7 : *Psallite Deo nostro, psallite : psallite Regi nostro, psallite.*

Insinuatio Trinitatis hoc versu.

Et nota, sicut quidam dicunt, hic insinuatam Trinitatem personarum : Primo, Spiritum sanctum, cum dixit supra, « *Domine* : » secundo, Filium, cum subjunxit, « *Rex meus* : » tertio, Patrem, cum addidit, « *Deus meus.* » Dicunt autem per hoc quod est Deus, recte Patrem intelligi, quia Deus sonat rationem principii : Pater autem est aliarum personarum principium. Per Dominum autem Spiritum sanctum, ne forte quia a Patre procedit et Filio, et nullus ab eo, potestatem

[1] Apoc. II, 11 et III, 6 : *Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.*

crederetur amittere dominandi. Per Regem autem Filius plane intelligitur, cui data est potestas leges dandi, regendi, et judicia faciendi, juxta illud Isa. xxxiii, 22 : *Dominus enim judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos.*

Potest et dici et forte melius, quod per hoc quod dicitur « *Domine,* » Pater intelligitur, apud quem sedet prima auctoritas. Per hoc quod dicitur « *Rex meus,* » Filius, sicut dictum est. Et per hoc quod « *Deus meus,* » Spiritus sanctus. Deus enim sonat secundum aliquam intelligentiam fomentum : fovere autem ad bonitatem Dei pertinet, quæ personæ Spiritus sancti appropriatur.

Progressus verborum prophetæ.

Et nota progressum. Primum est auribus percipere, secundum aure perceptum intelligere, tertium intendere ei quod fuerit intellectum. Habet autem oratio, quæ de malis amovendis est, compassionem : quæ autem de bonis adipiscendis, intentionem requirit. Nota etiam, quod petit ut verba auribus percipiat, clamorem cordis, quod plus est, intelligat : quod est orationis cordis, quod maximum est, intendat : optimum enim est quando vox concordat cordi.

4 « *Quoniam ad te orabo Domine.* » Ecce secundum, in quo ostendit se exaudiendum, quia ad orationem suam concurrunt quæ orationi necessaria sunt, scilicet septem, quæ tangit per ordinem. Primum est recta intentio. Secundum, sollicitudo, « *Mane exaudies.* » Tertium, constantia, « *Mane adstabo.* » Quartum, puritas in conscientia, « *Et videbo.* » Quintum, confidentia, « *Ego autem in multitudine.* » Sextum, unitas, et concordia, « *Introibo.* » Septimum, reverentia, « *Adorabo.* »

Secunda pars Psalmi. Septem circumstantiæ orationis necessariæ.

Prima circumstantia, recta intentio.

Ait ergo : Sic rogo te ut intendas orationi, et hoc debes : quoniam « *ad te,* o *Domine, orabo,* » intentionem scilicet dirigendo, non ad alium nisi ad te. In quo notandum primo, quod cum superius tres personas notasset, in hoc quod dicit hic « *Domine,* » notat essentiæ unitatem. Simile Isa. vi, 3 : Cum dixissent Seraphin, *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* subjunxerunt *Dominus Deus Sabaoth,* propter essentiæ unitatem. Non est autem aliter oratio nisi ad Deum dirigatur intentio. Est autem aliter oratio affectus mentis in Deum tendens, plerumque ne pigritetur, in vocem prorumpens. Propter hoc dicitur in Psal. cxl, 2 : *Dirigatur,* Domine, *oratio mea sicut incensum.* II Machab. ii, 10 : *Moyses orabat ad Dominum,* supple, intentionem dirigens, *et descendit ignis de cœlo.* Thren. iii, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus nostris ad Dominum.*

Secunda, opportunit temporis matutini.

« *Mane exaudies.* » Ecce secundum. Ne sufficiat recta intentio, sed est adhibenda sollicitudo, et opportunitas orandi quærenda. Orabo tempestive, nam « *mane exaudies,* » id est, exaudire poteris vocem meam. Mane, inquam, materiali. Isa. xxvi, 9 : *De mane vigilabo ad te.* Tempus enim illud orationi valde aptum est. Confecta enim digestione, et resumptis corporis viribus, quasi expeditus ab negotiis corporis, spiritus vacare spiritualibus magis potest. Hinc est quod Jacob orasse legitur in aurora, et ab Angelo quod voluit impetrasse, Genes. xxxii, 26 et seq. Eccli. xxxix, 6 : Justus.... *cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum.* Propter hoc dicit Augustinus : « Turpe est Christiano, si solis radius in lecto eum invenerit otiosum. »

Mane var ex Scriptu accepturn

Et nota, quod est multiplex *mane.* Temporis, de quo Genes. i, 5 : *Factumque est vespere et mane dies unus.* Ætatis pueritia vel juventus : unde in Psalm. lxxxix, 6 : *Mane sicut herba transeat* (quod dicitur pro iis qui in pueritia moriuntur) *mane floreat* (in juventute scilicet *) et transeat : vespere decidat, induret, et arescat.* Mane prosperitatis, Isa. xxi, 12 : *Venit mane et nox : si quæritis, quærite : convertimini, venite.* Et mane novitatis, in quo renovatam natu-

ram Christus a mortuis resurrexit. Psalm. xxix, 6 : *Ad vesperum demorabitur fletus : et ad matutinum lætitia*. Marc. xvi, 2 : *Et valde mane una Sabbatorum*, etc.

Et est mane gratiæ illustrantis, de quo quod hic dicitur, potest intelligi.

audire ... jor mo- ... accipi- ... tur.

Nota, quod exaudire est ad exitum audire, sicut exauditi fuerunt dæmones, Matth. viii, 32. Ex meritis audire, et sic in præcedenti Psal. iv, 4 : *Dominus exaudiet me cum clamavero ad eum*. Ad utilitatem audire, Psalm. xc, 15 : *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum*, etc. Extra pretium audire, Lucæ, i, 13 : *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua*.

5 « *Mane adstabo tibi*. » Ecce tertium, scilicet constantia in orando.

...ertia, ...stantia ...rando.

Ait autem sic : Erit in oratione opportunitas, sed erit constantia et stabilitas : quia non ero in orando momentaneus vel horarius, sed « *adstabo mane* » erectus, attentus, perseverans. De primo, Elias loquens de se ait, III Reg. xviii, 15 : *Vivit Dominus exercituum ante cujus vultum sto*. De secundo, in Psal. cxxii, 2 : *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum : sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ*, fixi sunt et attenti : *ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum*. De tertio, Lucæ, xviii, 1-7 : *Dicebat autem et parabolam ad illos quoniam oportet semper orare, et non deficere*, exemplo viduæ, quæ propter instantiam suam vindictam ab iniquo judice impetravit.

...s gra- ... anima ...r *mane* ...tis de ...usis.

« *Adstabo* ergo *mane* » temporis ad litteram, sicut superius tactum est, *ad annuntiandum mane misericordiam tuam*[1]. Vel mane, in ortu gratiæ : ortus enim gratiæ in anima *mane* dicitur multis rationibus. Mane enim homines excitantur de somno : sic oriente gratia anima evigilat de peccato. III Reg. xix, 5, dormientem Eliam Angelus excitavit. Cant. vii, 12 : *Mane surgamus ad vineas*. Secunda, quia excitati ad opus properanter exeunt. Alibi, in Psalm. ciii, 22 et 23 : *Ortus est sol*. Et paulo post : *Exibit homo ad opus suum, et ad operationem suam usque ad vesperam*. Mane etiam infirmitates alleviantur : sic oriente luce gratiæ tentationes mitigantur. Job, viii, 5 et 6 : *Si diluculo consurrexeris ad Deum, et Omnipotentem fueris deprecatus, si mundus et rectus incesseris, statim evigilabit ad te, et pacatum reddet habitaculum justitiæ tuæ*. Mane etiam fures visa aurora refugiunt et absconduntur : sic et illucescente gratia dæmones effugantur. Job, xxiv, 17 : *Si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis*. Exod. xiv, 24 et 25 : *Jamque advenerat vigilia matutina, et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum... subvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum maris*. Mane etiam jucundi cantus avium audiuntur : sic illucescente gratia turtur contritionis et philomela spiritualis lætitiæ a spirituali sponso audiuntur. Cant. ii, 12 : *Vox turturis audita est in terra nostra*. Job, xxxviii, 4 et 7 : *Ubi eras.... cum me laudarent simul astra matutina et jubilarent*, præ cordis lætitia, *omnes filii Dei ?* Ultimo, mane ros de supernis emittitur, quo terra fructificat, et fœcundatur : sic illucescente gratia, et anima conversa ad Deum per orationem, superna dulcedo immittitur, qua anima ad bene operandum promptior redditur. Exod. xvi, 21, mane colligebantur manubiæ[2].

« *Et videbo*. » Hic est quartum, scilicet conscientiæ puritas, quam ostendit se habiturum orando, indirecte : per hoc enim quod dicit se cogniturum Deum

Quarta circumstantia, conscientiæ puritas.

[1] Psal. xci, 3.

[2] Exod. xvi, 21 : *Colligebant autem mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum*.

mala non diligere, sed odire, innuit se cum orabit, ab iis purgatum esse. Quasi diceret : Scio, quod malos odisti, nec eos exaudies : unde relinquitur, quod cum orare voluero, ne talis sim, laborabo.

Duo dicuntur in hac parte. Primo, quod sciet mala non diligere. Sed quia universalis cognitio tenuis, specificat per partes secundo, ibi, « *Nec habitabit.* »

Dicit ergo sic : Orabo constanter, « *et videbo,* » videre scilicet me præparabo, « *quoniam non Deus volens iniquitatem tu es.* » Minus dicit, et plus significat, id est, odio habens. Sapient. XI, 25 : Tu Domine *diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.* Iniquitatem autem non fecisti, et propter hoc odisti eam. Sapient. I 13 : *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione virorum.* Habac. I, 13 : *Mundi sunt,* Domine, *oculi tui, ne videas malum ; et respicere ad iniquitatem non poteris.*

Odium Dei in peccatum

Nota tamen, quod cum iniquitas secundum rationem vocabuli dicatur inæqualitas, est quædam iniquitas mala quæ Deo displicet, sicut hic dicitur. In alio Psalm. LXV, 18 : *Iniquitatem si adspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Et est quædam iniquitas bona, scilicet quædam vitæ, ceu viventis inæqualitas, ascendere scilicet in altum contemplationis, et rursum descendere in infimum actionis. De tali iniquitate dicitur, Eccli. XLII, 14 : *Melior est iniquitas viri, quam mulier benefaciens.* Lucæ, XVI, 8 : *Laudavit dominus villicum iniquitatis.*

tuo : « aut perpetratio indebiti, et hujus divisionem sumit dupliciter, vel quantum ad instrumentum per quod fit malum, quod est duplex : vel manus, et quoad hoc dicit, « *Odisti omnes qui operantur iniquitatem :* vel os sive lingua, et quoad hoc subjungit, « *Perdes omnes qui loquuntur mendacium :* » vel quantum ad modum faciendi malum, qui duplex est : vel aperte, vel occulte. Quoad primum dicit, « *Virum sanguinum abominabitur Dominus.* » Quoad secundum, *Et dolosum.* »

Ait ergo sic : Sciam, quod iniquitatem odis, nec in universali tantum, sed etiam in speciali, quia et hoc videbo, quod nec « *malus,* » mala scilicet concupiscentia, interius ignitus, « *habitabit juxta te.* » Job, VIII, 20 : *Deus non porriget manum malignis.* « *Nec permanebunt injusti,* » omittentes ea ad quæ scilicet tenentur, « *ante oculos tuos,* » scilicet ante respectum tuæ pietatis. Psalm. XXXIII, 16 : *Oculi Domini super justos.* Et Sap. IV, 15 : *Gratia Dei, et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius.* Nec hic ergo in præsenti maligni « *juxta te permanebunt,* » nec injusti ante oculos misericordiæ, nec postmodum in futuro. Isa. XXVI, 10, secundum aliam litteram : Tollatur impius se videat gloriam Dei [1]. Apocalyp. XXII, 15 : *Foris canes, et venefici, et impudici, et homicidæ, et idolis servientes, et omnis qui amat et facit mendacium.*

6 « *Neque habitabit.* » Hic specificat, ne tantum universalem scientiam habere videatur. Malum autem dupliciter est. Primo, quia aut interius, et quoad hoc dicit, « *Nec habitabit juxta te malignus :* aut exterius, et hoc dupliciter, quia vel est omissio debiti, quæ notatur ibi, « *Neque permanebunt injusti ante oculos*

« *Odisti omnes qui operantur iniquitatem.* » Sic omittentes ante tuos non permanebunt oculos. Et etiam odisti omnes qui operantur iniquitatem, et pro omni iniquitate sua : odisti enim et iniquitatem et iniquum. Sap. XIV, 9 : *Similiter odio sunt Deo impius, et impietas ejus.* Nec est mirum : iniquus enim odit 7

[1] Ex Vulg. Isa. XXVI, 10 : *Misereamur impio, et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini.*

quod Deus diligit : qui autem odit amicum, recte oditur ab amico amici. Psal. x, 6 : *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*, quam Deus diligit. Sap. xi, 27 et 25 : *Tu Domine qui amas animas... et nihil odisti eorum quæ fecisti*. Et iterum, ipsum Deum odit impius. Joan. xv, 18 : Nolite mirari *si mundus, vos odit scitote quia me priorem vobis odio habuit*.

« *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*. » peccantes ore : sed tunc perdet omnes. Aliter enim dicitur in Psal. cxv, 11 : *Omnis homo mendax*. Et ad Rom. iii, 4 : *Est Deus verax : omnis autem homo mendax*. Vel ad minus omnes perdes præter perfectos. Jacobi, iii, 2 : *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir*. Responsio. Hoc intelligitur de mendacio mortali, scilicet pernicioso, quod fit in doctrina religionis : et hujus signum est, quia hoc quod dicit hic, dicit quasi dividens contra peccatum operis et morum : et sic intelligitur de peccato oris quod est contra fidem et doctrinam religionis. De quo Sap. i, 11 : *Os quod mentitur, occidit animam*.

genera lacio ex Au- ino.

Et possunt hic distingui octo genera mendaciorum secundum Augustinum. Primum est mendacium quod fit contra doctrinam religionis, ut cum asserimus Christum non esse passum, vel natum, vel Deum. Secundum, quod nulli prodest, et alicui nocet. Quale est mendacium detractoris, vel falsi testis in causa judiciali. Tertium, quod prodest alicui, ita tamen quod obest alteri, sicut falsi testis in causa pecuniaria. Quartum, quod fit sola libidine mentiendi, absque omni utilitate et causa. Quintum, quod fit cupiditate placendi alicui, sicut adulatoris mendacium. Et hæc quinque genera ponunt Magistri sub pernicioso mendacio, et dicunt esse peccata mortalia. Sextum, quod nulli obest, et prodest alicui ad evitandum periculum rei quæ pertinet ad fortunam, sicut pecuniæ. Septimum, quod nulli obest, et prodest alicui ad conservandum bonum naturæ, sicut vitam corporalem. Octavum, quod nulli obest, et alicui prodest ad conservandum bonum gratiæ, sicut virginitatem vel hujusmodi. Et hæc tria genera ponuntur a Magistris sub officioso mendacio : et dicunt aliqui, quod etiam mortalia sunt peccata : aliqui dicunt, quod non : Augustinus tamen vult, quod in omnibus illis generibus sit peccatum, non tamen determinat quod mortale. Tertium genus addunt Magistri, scilicet jocosum mendacium, quando non intentione fallendi, sed intentione movendi ad risum, aliquod mendacium profertur, et scitur quod ab aliis etiam esse mendacium agnoscitur : et hoc dicunt omnes universaliter veniale, maxime in imperfecto viro : quantum autem ad perfectum, dissentiunt aliqui.

« *Virum sanguinum et dolosum*. » Advertendum in principio quomodo pulchre loquatur, et rhetorice, diversis clausulis diversa reddens verba. Non habitabit malignus, non permanebit injustus, oditur iniquitatem faciens, perdetur mendax, abominabilis est vir sanguinum et dolosus. Et nota quod vir sanguinum aliquando in Scriptura dicitur raptor alienæ rei. Eccli. xxxiv, 25 : *Panis egentium vita pauperum est : qui defraudat illum, homo sanguinis est*. Dicitur et homicida : II Reg. xvi, 7, dicebat Semei ad David volens in eum perpetrare homicidium : *Egredere, egredere vir sanguinum, et vir Belial*. Et Dominus ad ipsum David, I Paralip. xvii, 4 : *Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum*, eo quod vir sanguinum, etc. [1]. Dicitur et vir sanguinum, qui peccat generaliter in aperto : quia sanguis peccatum dicitur. Psalm. l, 16 : *Libera me de sanguinibus*. Et Osee, iv, 2 : *Maledictum, et mendacium, et homici-*

[1] Cf. etiam II Reg. vii, 5 et seq.

dium, et furtum, et adulterium inundaverunt, et sanguis sanguinem tetigit.

Abominabitur ergo Dominus virum sanguinum et dolosum, aperte scilicet peccantem et occulte. Et hæc duo alibi conjunguntur in Psal. LIV, 24, ubi dicitur : *Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* Res enim abominabilis cito projicitur. Sed, Prov. XVI, 12, dicuntur *abominabiles regi qui agunt impie,* sicut arrogans et superbus. In eodem, ỳ. 5 : *Abominatio Domini est omnis arrogans.* Sive in occulto et latenter, sicut simulatores et hypocritæ. Proverb. III, 32 : *Abominatio Domini est omnis illusor :* aliud prætendens exterius, et aliud habens interius : quales sunt dolosi hypocritæ, qui ex toto de seipsis mentiuntur. Gaufredus : « Toto corpore mentitur « hypocrita : speciem quidem habens « virtutis virtutem autem abnegans pie- « tatis. » De quo, II ad Timoth. III, 5 : *Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.*

8

Quinta circumstantia, fiducia et ejus motivum.

« *Ego autem in multitudine misericordiæ tuæ.* » Ecce quintum quod necessarium est oranti, scilicet confidentia. Quasi diceret sic : Erit in oratione mea intentio recta, diligentia, constantia, conscientiæ puritas, et confidentia firma. Quare? quia sperabo « *in multitudine misericordiæ tuæ.* » Non dicit tantum in misericordia se speraturum, sed *in multitudine misericordiæ* » suæ, ut ostendat misericordiam Domini esse multam. Hinc dicit alibi, Psalm. L, 3 : *Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam.* II Reg. XXIV, 14 : *Melius est ut incidam in manus Domini multæ enim* (*misericordiæ ejus sunt :*) nulli enim se negat Dei misericordia ad eam venienti. Unde alibi, Psalm. CII, 17 : *Misericordia Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum* : nam venientes etiam ad se continet et conservat. Thren. III, 22 : *Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti.*

Sexta circumstantia concordia.

« *Introibo in domum tuam.* » Ecce sextum, scilicet unitas et concordia : aliter enim Deus orationem non audit. Matth. V, 23 et 24 : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo : et tunc veniens offeres munus tuum.* Extra domum autem Dei est, qui odio et discordia ab aliis est divisus. Domum ergo Dei introire, est aliis per concordiam in fide et dilectione se conjungere, et unire. Act. IV, 32 : *Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una.*

Quinque domus ingressus et egressus.

Et nota, quod est multiplex domus Dei, in quam intrandum est. Domus inferior, Ecclesia militans, de qua alibi in Psalm. XXV, 8 : *Domine dilexi decorem domus tuæ.* Hanc intrare debemus per concordiam, et sacramentorum perceptionem. Et est domus Dei superior, scilicet Ecclesia triumphans. Baruch, III, 24 : *O Israel quam magna est domus Domini.* Et in Psal. CXXI, 1 : *In domum Domini ibimus* lætantes. Hanc intrare debemus per contemplationem. Et est domus Dei interior, ipsa conscientia. Psal. C, 2 : *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Hanc intrare debemus per discussionem diligentem. Et est domus Dei exterior, corpus nostrum. Job, IV, 19 : *Qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum.* Hæc autem domus Dei est, quia corporis conditor et occupator est. I ad Cor. VI, 19 : *An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri ?* Hanc intrare debemus per fragilitatis et vilitatis nostræ considerationem. Nahum, III, 14 : *Intra in lutum, et calca.* Et est domus Dei anterior, sancta Scriptura. Psalm. LIV, 15: *In domo Dei ambulavimus cum consensu.* Hanc intrare debemus per jugem meditationem. Et est domus Dei posterior, quasi a Deo derelicta synagoga. Matth. XXIII, 38 : *Ecce relinquetur vobis domus*

vestra deserta. Hanc intrare debemus per compassionem miseriæ ejus, et cæcitatis.

« *Adorabo ad templum sanctum tuum.* » Ecce septimum et ultimum, scilicet reverentia in orando. Quasi sic diceret : Ero in concordia, et « *adorabo,* » ad te scilicet orabo, veniens « *ad templum sanctum tuum,* » ubi locus aptior quovis alio ubi orare possem. Et hoc « *in timore tuo.* » Timore, inquam, reverentiæ et honoris.

Vel templum appellat hominem Christum, in quo Deus tamquam in spirituali suo templo habitat. Ad Colos. II, 9 : *Quia in ipso habitat plenitudo divinitatis corporaliter.* Hoc est templum de quo Ezech. XLIII, 10 : *Tu autem, fili hominis ostende domui Israel templum,* Christum divinitate plenum tamquam Deum verum undique perforatum, *et confundantur ab iniquitatibus suis.* Hoc templum de quo ipse dicit, Joan. II, 19 : *Solvite templum hoc,* etc. Ad hoc templum orandum cum reverentia et timore. Prov. XXVIII, 14 : *Beatus homo qui semper est pavidus.* Job, IX, 28 : *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti.*

« *Domine deduc me.* » Hæc est tertia pars Psalmi. Petito enim eo quod exaudiatur, et probato quod debeat exaudiri, quid restat, nisi ut quod petit, specificet, et ostendat. Duo ergo petit : et secundum hæc, hæc pars in duas est divisa. Primo, adjuvari contra malos : secundo, bonos cum quibus se loquentem comprehendit, lætificari, ibi, « *Et lætentur.* »

In prima duo. Primo, petit auxilium contra malos, secundo, vindictam exerceri in eos, ibi, « *Judica illos Deus.* »

Item, in prima duo. Primo, petit auxilium contra malos, ne impediant processum ejus in bonum. Secundo, ostendit petitionis necessitatem, declarando malitiam adversariorum, ibi, « *Quoniam non est in ore eorum veritas.* »

In prima dicuntur duo. Primo, petit conservationem a malis, ne continuationem mali impediant : secundo, ne intentionem pervertant, ibi, « *Dirige in conspectu tuo.* »

Dicit ergo : Sic petivi ut exaudiar, sic ostendi quod debeam exaudiri. Ergo o tu « *Domine deduc me,* » continuationem tribuendo, « *in justitia tua,* » a te data, et a te inchoata in me : aliter enim nisi me deducas, non possum continuare, nec perficere. Unde alibi, in Psal. CXVIII, 35 : *Deduc me in semitam mandatorum tuorum.* Exod. XXXIII, 15 : *Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto.* « *Propter inimicos meos* » amovendos, ne me impediant.

Hic notandum, quod Dominus reducit ab invio per donum timoris. Zach. x, 10 : *Reducam eos de terra Ægypti.* Adducit ad viam per donum pietatis, fidem scilicet. Isa. XIV, 2 : *Adducent eos in locum suum : et possidebit eos domus Israel.* Ducit in via per donum scientiæ. Exod. XV, 13 : *Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti.* Deducit per viam, scilicet de virtute in virtutem per donum fortitudinis. Psal. LXXVI, 21 : *Deduxisti sicut oves populum tuum.* Educit ab amore viæ per donum consilii. Psal. CXXXIV, 7 : *Educens nubes ab extremo terræ.* Perducit ad amorem patriæ per donum intellectus. Gen. XXIV, 48 : *Adoravi Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere,* etc. Inducit in securitatem de perveniendo per donum sapientiæ. Jerem. II, 7 : *Induxi vos in terram Carmeli, ut comederetis fructum ejus, et bona illius.*

Usus donorum Spiritus sancti.

« *Dirige.* » Quasi diceret : Non tantum adjuvas ne continuationem impediant : « *sed et dirige viam meam in conspectu tuo* » per rectitudinem intentionis, ne ipsam pervertant. Hoc enim tuum est. Prov. XVI, 9 : *Cor hominis disponit viam suam, sed Domini est dirigere gressus ejus.* Jerem. x, 23 : *Scio Domine, quod non est hominis via ejus : nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos.* Propter hoc docet Tobias filium suum dicens :

Omni tempore benedic Deum : et pete ab eo ut vias tuas dirigat[1]. Psal. LXXXV, 11 : *Deduc me Domine in via tua*, et dirige me in semita recta. Et alibi, Psal. LXXXIX, 16 : *Respice in servos tuos et in opera tua : et dirige filios eorum.*

10 « *Quoniam non est in ore eorum veritas.* » Hic secundum, in quo ostenditur necessitas orandi, ut ab inimicis conservetur, scilicet eorum perfecta malitia, quæ monstratur in quatuor. Primo, quia non est in ore eorum veritas. Secundo, quia abundat in corde eorum vanitas. Tertio, quia consequens est ex duobus, quod redundat ad corruptionem aliorum iniquitas. Et hoc dupliciter : vel aperte quod notatur, ibi, « *Sepulcrum patens est guttur eorum :* » vel occulte, ibi, « *Linguis suis dolose agebant.* »

Quatuor malitiæ partes.

Primo, procul est a veritate.

Dicit ergo : Sic peto ab inimicis liberari, per te, nec mirum, « *quia non est in ore eorum veritas* » creata. Osee, IV, 1 : *Non est enim veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra.* Isa. LIX, 14 : *Corruit in platea veritas, et æquitas non potuit ingredi.* Et per hoc nunc increata, quæ Filius est, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Et si aliquando simulant veritatem, in corde habent dolositatem et fallaciam. Eccli. XIX, 23 : *Est qui nequiter humiliat se, et interiora ejus plena sunt dolo.*

Secundo, vana est.

« *Cor eorum vanum est,* » vanitati deditum. Supra in Psal. IV, 3 : *Ut quid diligitis vanitatem et quæritis mendacium.* Hæc autem vanitas in corde causa est falsitatis in ore. Gregorius : « Quod levis « conscientia concipit, protinus levior « lingua prodit. » Iterum, idem : « Qua- « lis sermo foris ostenditur, talis interius « animus comprobatur. » Matth. XII, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.*

11 « *Sepulcrum patens.* » Quasi nulla in ore veritas, et nihil aliud in corde quam vanitas, ex quo sequitur, quod guttur eorum sit sepulcrum patens, fœtorem scilicet detractionis aperte emittens : non enim minus fœtet a parte superiori emittendo spiritualiter, quam a parte inferiori emittendo corporaliter. Seneca : « Non « refert utrum isti detractores superius « vel inferius intonent. »

Tertio, [...]te noc[...]

Et nota, quod sepulcra, sed clausa dicuntur hypocritæ. Matth. XXIII, 27 : *Væ vobis Scribæ, et Pharisæi hypocritæ, quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.* Sepulcra etiam, sed patentia sunt gulosi, qui carnes ad litteram indifferenter recipiunt, et receptas corrumpunt. Num. XI, 34 : *Vocatusque est ille locus, Sepulcra concupiscentiæ :* quia ibi concupivit populus carnes, et habuit ut devoraret. Sed ista sepulcra, et præcedentia ad sepulcrum gehennæ ducuntur. Luc. XVI, 22 : Illud sepulcrum, scilicet dives epulo, *mortuus est*, et *sepultus est in inferno.* De hypocrita enim dicitur, Job, XXI, 31 et 32 : *Quis arguet coram eo vias ejus ? et quæ fecit, quis reddet ei* ? Et respondet : *Ipse ad sepulcra ducetur.* Et quod ad sepulcrum gehennale, manifestat in eo quod subdit : *Et in congerie mortuorum vigilabit.* Et detractor, Jerem. V, 16 : *Pharetra ejus quasi sepulcrum patens.*

Detr[...] variis [...]ris p[...]

Nota, quod detractor sepulcro comparatur patenti, quia fœtorem emittit. Leproso, quia anhelitum emittendo quæ circa sunt corrumpit. Levit. XIII, 45, præcipiebatur, quod leprosus haberet *os veste contectum.* Et crabroni, qui dimissis floribus super stercora quiescit. Jos. XXIV, 12 : *Misi ante vos crabrones.* Et muri qui corrupta corrodit. I Reg. V, 6 et 9 : *Nati sunt mures... et computrescebant promi-*

[1] Tob. IV, 20.

nentes extales Philistinorum. Et hyenæ quæ de sepulcris extrahens corpora mortua, illa devorat et discerpit. Jerem. xii, 9, secundum aliam translationem : Numquid hæreditas mea mihi hyenæ spelunca [1]? Et milvo qui est avis querulosa, et escas cadaverum circumvolando rapit. Isa. xxxiv, 15 : *Illuc congregati sunt* ad oblo-quendum *milvi, alter ad alterum.*

« *Linguis suis dolose agebant.* » Occulte machinando malum, dolose agebant. Jerem. ix, 5 : *Vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquentur : docuerunt enim linguam suam loqui mendacium.* Propter hoc dicitur, Eccli. xxviii, 23 : *Beatus qui tectus est a lingua nequam.* Eccli. xxxvii, 23 : *Qui sophistice loquitur, odibilis est, et in omni re defraudabitur.*

« *Judica illos Deus.* » Hæc est secunda pars, in qua petit vindictam de adversariis, et hoc non libidine vindictæ, sed zelo justitiæ. Primo, petit vindicari generaliter : secundo, modum exprimit quo petit vindicari, ibi, « *Decidant.* »

Dicit ergo : Tales sunt a quibus postulo liberari, sed hoc peto, « *Deus judica illos,* » judicio scilicet condemnationis. Vel potest esse non optatio vindictæ, sed declaratio. De judicio animæ, et differentiis judiciorum, supra satis penultimo versu primi Psalmi [2].

« *Decidant a cogitationibus suis.* » Hic specificat modum vindictæ quem comprehendit in tribus. Primo, ut cadant a bono sperato, secundo, ut ruant in malum insperatum, ibi, « *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos.* » Tertio ostendit, quod debeant sic cadere, et ruere, ibi, « *Quoniam irritaverunt.* »

Ait ergo sic : Peto quod judices, et hoc sit judicium : « *Decidant a cogitationibus suis,* » quibus putant se mala non visuros. Psal. cxlv, 4 : *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Decidant, inquam, ab illis cogitationibus, de quibus in Sapient. ii, 1 : *Dixerunt* impii *cogitantes apud se non recte,* etc. Et de quibus in Psal. lxxii, 8 : *Cogitaverunt et locuti sunt nequitiam.*

Nec hoc solum, imo

« *Secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos,* » et longe a te pelle in infernum. Job, xviii, 18 : *Expellet eum de luce in tenebras.* Et in Psal. xliii, 3 : *Afflixisti populos, et expulisti eos.* Et nota, quod dicit *secundum multitudinem impietatum,* ut qui plus peccaverunt, longius a bono expellantur, et malo pœnæ profondius immergantur. Deut. xxv, 2 : *Pro mensura peccati erit et plagarum modus.* Isa. xxvii, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Apocalyp. xviii, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Et digni sunt sic excidere, sic expelli, « *Quoniam irritaverunt te Domine,* » qui benignus es, imo benignitas ipsa. De te, Deuter. xxxii, 21 : *Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, et irritaverunt in vanitatibus suis.* Et ibidem, ℣. 16 : *Eum... ad iracundiam concitaverunt.* Osee, xii, 14 : *Me provocavit Ephraim in amaritudinibus suis.* Alia littera sicut dicit Glossa : « Hunc amaricaverunt, hoc est, « te, qui dulcis es, in te peccando, sibi « amarum reddiderunt. » Unde Hieronymus : « Quidquid mali patimur, vitii no« stri est, qui dulcem Deum vertimus in « amarum, et cogimus sævire nolentem. » Ipse enim est, cui veraciter competit illud Poetæ :

Est piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox :
Quique dolet, quoties cogitur esse ferox.

[1] Ex Vulg. Jerem. xii, 9 : *Numquid avis discolor hæreditas mea mihi?*
[2] Cf. Psal. i, commentarium in ℣. 5, pag. 16 et 17.

12 « *Et lætentur omnes.* » Hic est tertia pars, in qua specificat quod petit. Petit enim hic bonam lætitiam bonorum.

Continua ergo sic : Illi judicentur, decidant, expellantur : et omnes qui sperant in te, qui sunt membra tua numero et merito, lætentur in te, hic primo, spe. Ad Rom. XII, 12 : *Spe gaudentes.* Et postmodum, re. Isa. LXI, 7 : *In terra sua duplicia possidebunt : lætitia sempiterna erit eis.* Et XXXV, 10 : *Venient in Sion cum laude : et lætitia sempiterna super caput eorum : gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.*

Quarta pars psalmi.

« *In æternum exsultabunt.* » Hæc est quarta pars et ultima totius Psalmi, in qua petito quod exaudiatur, et probato quod debeat exaudiri, et petitione specificata et formata, se tamquam præsentiens exaudiendum certitudinaliter asserit ad implendum quod petiit : et dicuntur duo. Primo, prædicit explendam bonorum lætitiam quam petiit. Secundo, totum gratiæ attribuit, ibi, « *Domine ut scuto.* »

Et tanguntur quatuor. Primo, lætitiæ bonorum æternitas, secundo securitas, ibi, « *Et habitabit in eis :* » tertio, veritas, ibi, « *Et gloriabuntur in te.* » Quarto, copiositas, ibi, « *Quoniam tu benedices.* »

Gaudium justorum quatuor constat.

Ait ergo sic : Petivi, sed certus sum, quoniam in æternum exsultabunt justi, malis e contrario contristatis. Proverb. XIV, 32 : *In malitia sua expelletur impius : sperat autem justus in morte sua.* Isa. LXV, 14 : *Servi mei laudabunt præ exsultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Et XXXV, 1 et 2 : *Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo.* Et paulo post : *Exsultabit lætabunda et laudans.* Nec ad horam exsultabunt, sed « *in æternum.* » Non sic lætitia hypocritæ. Job, XX, 5 : *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Et XXI, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.*

« *Et habitabis in eis,* » ut sit lætantibus plena securitas, cum non tantum juxta eos sis, sed in eis. Job, XVII, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Apocalyp. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit in eis.* Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ.* Sed etiam erit lætitiæ tam securæ veritas, et hoc est quod subdit.

« *Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum,* » Filium scilicet tuum. Isa. XXX, 27 : *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Ecce hæreditatis perceptio, de qua in titulo hujus Psalmi mentio facta est. Alibi, Psalm. XX, 4 : *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* De utroque autem alibi, in Psal. CXXXI, 15 : *Viduam ejus benedicens,* benedictione gratiæ, *benedicam,* benedictione gloriæ.

« *Domine, ut scuto bonæ voluntatis* 13
tuæ coronasti nos. » Hic secundum, in quo totum attribuit Dei gratiæ. Quasi sic diceret : Lætabuntur lætitia perpetua, secura, vera, et copiosa, et hoc non suis viribus, sed quia tu Domine coronasti nos, hoc est, undique circumdedisti bonæ voluntatis, id est, bona voluntate. Genitivus enim ponitur pro ablativo more Græcorum, scilicet gratia a bona voluntate procedente, ut scuto nos undique protegente.

Scut multi

Et nota, quod est multiplex scutum : fidei contra hæreticorum errores. Ad Eph. VI, 16 : *In omnibus sumentes scutum fidei.* Patientiæ contra passiones illicitas a tyrannis. II Paralip. IX, 15 et 16 : *Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas* (vel sexcentas secundum aliquos libros, quod magis videtur), *trecenta quoque scuta aurea.* Scutum etiam valet contra tentationes avaritiæ. Eccli. XXIX, 16 et 17 : *Super scutum potentis, et*

super lanceam, adversus inimicum tuum pugnabit, mundum scilicet qui tentat de avaritia. Scutum, memoria passionis Christi contra carnis titillationes. Thren. III, 65 : *Dabis eis scutum cordis laborem tuum*, id est, passionem tuam. Scutum, Sanctorum exempla contra suggestiones superbiæ a dæmonibus factæ. II Reg. I, 21 : *Montes Gelboe, nec ros, nec pluvia veniant super vos, quia ibi abjectus est clypeus fortium*. Josue, VIII, 26 : *Josue vero non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitatores Hai*. Scutum etiam sacræ Scripturæ auctoritates contra veritatem impugnantes. Cant. IV, 4, dicitur *turris David ædificata cum propugnaculis : mille clypei pendent ex ea*. Scutum etiam verbum Dei contra volentes corrumpere humanos mores. Prov. XXX, 5 : *Omnis sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se*.

PSALMUS VI.

Oratio pœnitentis Dei misericordiam implorantis.

1. *In finem in carminibus, Psalmus David pro octava.*
2. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.
3. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum; sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.
4. Et anima mea turbata est valde; sed tu Domine usquequo?
5. Convertere Domine, et eripe animam meam; salvum me fac propter misericordiam tuam.
6. Quoniam non est in morte qui memor sit tui; in inferno autem quis confitebitur tibi?
7. Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo.
8. Turbatus est a furore oculus meus; inveteravi inter omnes inimicos meos.
9. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem [1], quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei.
10. Exaudivit Dominus deprecationem meam, Dominus orationem meam suscepit.
11. Erubescant, et conturbentur vehementer omnes inimici mei; convertantur et erubescant valde velociter.

[1] Matth. VII, 23 et XXV, 41; Luc. XIII, 27.

IN PSALMUM VI.

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David pro octava*[1].

« *Domine, ne in furore.* » Sextus Psalmus cui præponitur quintus titulus qui talis est : *In finem, Psalmus David pro octava :* in quo tanguntur tria. Universalis utilitas, per hoc quod dicitur « *in finem.* » Supplendum enim est esse Christum : nos dirigens, quia finis duplici modo, sicut superius expositum est [2] : et causa efficiens Psalmi, cum dicitur « *David :* » et excitativum et motivum Auctoris, cum dicitur « *pro octava.* » Notandum enim, quod octava appellatur hic dies judicii, non, sicut quidam erronee hic putaverunt, propter hoc quod post septem annorum millia, completa septimana mundana, futurum sit. Incertum enim est, et cognitum soli Deo quando futura sit illa dies. *Matth.* XXIV, 36 : *De die illa, et hora nemo scit.* Et I ad Thess. V, 2 : *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet.* Sed octava dicitur duplici ratione alia, quia sequetur post hanc vitam, quæ duplicatur per quaternarium et ternarium. Quatuor enim humoribus componitur humanum corpus, et per quatuor anni tempora variatur, et ex quatuor componitur elementis. Ex parte autem animæ sunt tres potentiæ sive vires, quibus et spiritualis hominum vita regitur, ordinatur. His autem decursis, sequitur dies judicii quasi octava. Vel melius : Octava dicitur, quia consecutiva hujus vitæ, quæ septem dierum currit circulo. Illam ergo diem cogitans sanctus David, et cogitare nos docens, affectus timore loquens pro se et in persona timentium, edidit Psalmum istum.

Octava, dies judicii ex duplici capite.

Sensus ergo tituli talis est : hic Psalmus in Christum finem nos dirigens, « *David* » est ut Auctoris, « *pro octava,* » id est, pro timore octavæ diei, scilicet diei judicii ab ipso editus, et a timentibus diem illum dicendus. Ex hoc patet, quod recte dicitur primus *Psalmus pœnitentialium.* Inchoatio enim pœnitentiæ a timore est, causato ex timore judicii, secundum illud Isa. XXVI, 18 : A timore tuo *concepimus, et quasi parturivimus et peperimus spiritum,* scilicet salutis.

Argumentum : Jud... timor a ... pœniten... incipit

Patet et ordinatio hujus Psalmi ad Psalmum præcedentem : oravit enim in Psalmo præcedenti pro hæreditate æterna sibi danda : sed quia ad hoc via est pœnitentia, hic subjungitur de pœnitentia postulantis. Item, in Psalmo præcedenti confidenter asserebat se adepturum hæreditatem quæ pertinet ad perfectionis statum. Ne ergo credantur excludi imperfecti, subjungitur hic de timore imperfectorum, et pœnitentium, per quem incipiunt sequi perfectos.

[1] In Vulg. habetur, uti vidimus, *In finem in carminibus, Psalmus David pro octava.*

[2] Cf. Commentarium in Psal. IV, ad ℣. 1.

Dividitur autem in tres partes. Primo, in statu pœnitentis concussus timore petitionem facit. Secundo,ut ad misericordiam provocet Deum, miserias exponit, ibi, « *Laboravi.* » Tertio, quod idoneus sit exaudiri, ostendit, ibi, « *Discedite a me.* »

In prima parte duo dicuntur, secundum duo quæ petit, timore concussus. Primum est removeri a malo. Secundum, promoveri in bonum, ibi, « *Salvum me fac propter misericordiam tuam.* »

Item, cum duplex sit malum, futurum videlicet et præsens, primo petit liberari a malo futuro : secundo, a malo præsenti, ibi,« *Miserere mei.* » A malo futuro duplici petit liberari. Primo, a malo gehennæ, quod est magis desiderabile. Secundo, a malo purgatorii, a quo etiam bonum est liberari, ibi, « *Nec in ira tua.* »

Dicit ergo : « *Domine, ne in furore tuo,* » id est, in effectu furoris quem exercebis contra malos in die judicii, « *arguas me* », id est, arguendo punias. Hic est furor de quo Isa. xxx, 27 : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum :* et additur de argutione, *labia ejus repleta sunt indignatione.* Hunc furorem timebat Job quando dicebat in cap. xiv, 13 : *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertranseat furor tuus ?*

ju- n- Nec mirum si timetur dies illa a pœnitentibus imperfectis : timenda enim est multiplici ratione. Prima propter incertitudinem status sui, vel salutis.Eccle. ix, 1 : *Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit.* Maxime ergo imperfectus incertus est propter electorum commotionem quam audimus tunc futuram. Isa. xxiv, 19 et 20 : *Confractione confringetur terra, contritione conteretur terra,commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra.* Propter impugnationem totius creaturæ quæ malos impugnabit. Sap. v, 18 et 21 : *Armabit creaturam ad ultionem inimicorum.* Et paulo post : *Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.* Propter judicis potestatem irrefragabilem. Psal. lxxxix, 11 : *Quis novit potestatem iræ tuæ ?* Job, ix, 13 : *Deus cujus iræ nemo resistere potest.* Propter judicii districtionem. Sophon. i, 12 : *Scrutabor Jerusalem in lucernis.* Propter severitatem et inflexibilitatem. Prov. vi, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus,nec accipiet pro redemptione dona plurima.* Propter ipsius judicis honorem. Mal. iii, 2 : *Quis poterit cogitare diem adventus ejus ? et quis stabit ad videndum eum ?* Propter peccatorum manifestationem. Matth. x, 26 : *Nihil est opertum, quod non revelabitur : et occultum, quod non scietur.* I ad Cor. iv, 5 : *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus : qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Ultimo propter pœnarum multiplicatem, quam infliget in corpore et in anima. Apoc. i, 16 : *De ore ejus gladius ex utraque parte acutus exibat.* Job, xix, 29 : *Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est.* Punientur quidem tenebris, Matth. xxv, 30 : *Inutilem servum ejicite in tenebras exteriores,* quia veram lucem quæ Christus est, repulerunt. Joan. i, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Fœtore, Isa. iii, 24 : *Et erit pro suavi odore fœtor,* quia cum justis in odore unguentorum Christi currere noluerunt. Cant. i, 3 : *Curremus in odorem unguentorum tuorum.* Frigore et igne, Job, xxix, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Frigore, quia illum ignem vel exstinxerunt, vel repulerunt, de quo Luc. xii, 49 : *Ignem veni mittere in terram.* Igne, quia gratiæ refrigerium contempserunt, Eccli. xviii, 16 : *Nonne ardorem refrigerabit ros ?* Daniel. iii, 50, Ventus roris refrigerium præstitit tri-

Varia damnatorum suplicia.

bus pueris in fornaci[1]. Hæc exterius. Sed interius verme conscientiæ, Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur :* quia vermen luxuriæ nutriverunt. Ad Gal. VI, 8 : *Qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem.*

« *Neque in ira tua,* » quæ minor est quam furor, scilicet in affectu iræ qua punis in purgatorio, « *corripias me.* » Per purgatorium enim Dominus non interficit, sed corripit : non enim est hic ira ardens et sæviens, de qua supra in Psal. II, 13 : *Cum exarserit in brevi ira ejus,* etc. De qua, Matth. III, 7 : *Progenies viperarum, quis demonstrabit vobis fugere a ventura ira ?* Et ad Rom. I, 18 : *Revelabitur ira Dei de cœlo super omnem impietatem.* Sed ira est quæ misericordiam sequitur, juxta illud Habacuc, III, 2 : *Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis.* Quæ in purgatorio existentibus ira dicitur, iis autem qui affliguntur hic, non ira, sed magis prona pietas dicenda est. Job, v, 17 : *Beatus homo, qui corripitur a Domino,* et Augustinus in Glossa talem petit iram : « Hic ure, « hic seca me : sed in furore tuo, vel in « indignatione, ne arguas me, vel corri-
Nota. « pias me. » Ergo est furor Dei in inferno, ira in purgatorio, sed prona correctio hic in mundo.

3

« *Miserere mei.* » Hic petit liberari a malo præsenti : et dicuntur duo. Primo, petitio liberationis : secundo, petitionis acceleratio, ibi, « *Sed tu Domine usquequo ?* » Item, malum duplex, culpæ a quo petit primum liberari, et pœnæ a quo secundo, ibi, « *Sana me.* »

In prima duo. Petitio et ratio quare debeat exaudiri, ibi, « *Quoniam infirmus.* »

Dicit ergo sic : Petii ut me in futuro non arguas nec corripias, et nunc Domine peto « *miserere mei* » quadrupliciter, ne desperem, per spem veniæ consolando, juxta illud Ezech. XVIII, 22 : Quacumque hora ingemuerit peccator, *omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor* amplius. Aversum a te per internam inspirationem revocando, juxta illud Isa. XXX, 21 : *Aures tuæ audient verbum post tergum monentis.* Pigritantem converti per patientiam et benignitatem exspectando, secundum illud Apostoli ad Rom. II, 4 : *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ?* et Isa. XXX, 18 : *Exspectat Dominus ut misereatur vestri.* Et tandem converso hilariter occurrendo, sicut benignus pater filio prodigo revertenti, Luc. XV, 20. Et hoc debes,

« *Quoniam infirmus sum.* » Qui autem tibi ostendit infirmitatem, a te meretur veniam. Augustinus : « Argumen- « tum est pietatis impetrandæ, ostensio « infirmitatis. » Infirmus autem sum infirmitate multiplici. Naturæ, de qua Sapient. IX, 5 : *Homo infirmus et exigui temporis.* Et pœnæ, de qua Joan. XI, 3 : *Domine, ecce quem amas infirmatur.* Et culpæ, de qua Ezech. XXXIV, 4 : *Quod infirmum fuit, non consolidastis.* Et imperfectione in fide, de qua ad Rom. XIV, 2 : *Qui infirmus est, olus manducet.* Et consuetudinis pravæ, de qua Seneca : « Non est locus remedio, dum vitia mo- « res fiunt. » Tu autem te consolidaturum infirmo promisisti, Ezech. XXXIV, 16 : *Quod infirmum fuerat consolidabo.*

« *Sana me.* » Hic petit liberari a pœna, et dicuntur duo similiter. Primo, petitio : secundo, quare debeat exaudiri, ibi, « *Quoniam conturbata.* »

Dicit ergo sic : Peto liberari a pœna, sed et hoc peto, o Domine, « *sana me* » a miseria culpæ. Jerem. XVII, 14 : *Sana me Domine, et sanabor.* Sana me, quo-

Quadr[uplex] miser[icor]dia (margin, cut off)

Quint[uplex] infirm[itas] (margin, cut off)

[1] Dan. III, 49 et 50 : *Angelus Domini... fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit.*

niam sanabilis est miseria mea. Sap. I, 14 : *Creavit enim*, scilicet Deus, *ut essent omnia : et sanabiles fecit nationes orbis terrarum*, non nationes dæmonum. Quia potes et solo verbo. Psal. CVI, 20 : *Misit verbum suum, et sanavit eos.*

« *Quoniam conturbata.* » Hic ponitur ratio duplex ad movendum judicem, scilicet duplex miseria. Animæ, quantum ad superiorem partem turbatio : quantum ad inferiorem, turbationis incensio, ibi, « *Et anima mea.* »

Ait ergo : Sana me, et hoc te moveat, « *quoniam ossa mea*, » id est, animæ meæ vires, rationabilis, concupiscibilis, irascibilis, quæ sunt quædam ossa animæ spiritualis, « *conturbata sunt.* » Thren. II, 11 : *Conturbata sunt viscera mea.* Jerem. IV, 19 : *Sensus cordis mei turbati sunt in me.*

exaudiam. Illud enim intelligitur de perfectis : hic autem loquitur in statu imperfecti. Præterea ipsa dilatio, exauditio est ad bonum ejusdem postulantis. Primo, quia tunc veraciter cognoscit quam gravis sit miseria in qua jacet. Gregorius : « Cum se expedire nititur, tunc veraciter cognoscit, quam duris nexibus retinetur. » Item, ipsa dilatione cruciatus magis ac magis purgatur. Gregorius : « Differens cruciat, et cruciando purgat. » Item, cautior redditur ad cavendum recidivum. Augustinus : « Facilitas veniæ incentivum tribuit delinquendi. » Item, desideria augmentantur. Gregorius : « Desideria dilatione crescunt. » Ultimo, quia post multam dilationem et multos gemitus, impetratum carius habetur et gratius. Seneca : « Quod gratum vis haberi, raro effice. » Item, idem : « Melius sapiunt quæ pluris emuntur. »

« *Et anima mea.* » Pars animæ, scilicet inferior sensualitas turbata est valde, turbatione triplici. Admirationis, Cant. VI, 11 : *Anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab :* quæ enim prius erat domina, servam se cognoscit. Et timoris, de qua Matth. II, 3 : *Turbatus est* Herodes, *et omnis Jerosolyma cum illo.* Sapient. XVII, 10 : *Semper enim præsumit sæva, perturbata conscientia.* Et hoc, quia videt sibi imminere supplicia et dolores : de quo in Psal. LIX, 4 : *Sana contritiones ejus, quia commata est.* Quia videt se amisisse bona gratiæ et gloriæ.

« *Sed tu, Domine.* » Hic petit accelerationem liberationis : et dicuntur duo. Primo, admiratio de mora liberationis, ut liberatorem excitet : secundo, supplicatio pro liberatione, ibi, « *Convertere* ».

Ait ergo sic : Turbor et conturbor : « *sed tu Domine usquequo* » differs me liberare. Et Habac. I, 2 : *Usquequo Domine clamabo, et non exaudies ?* Nec est hoc contra illud quod dicitur, Isa. LXV, 24 : *Eritque, antequam clament, ego*

« *Convertere.* » Hic postulatio accelera- 5
tionis. Primo, de liberatione a culpa : secundo, a pœna, ibi, « *Et eripe.* »

Dicit ergo sic : Miror de mora, sed rogo te Domine, « *convertere* » celeriter ad me, (cujus conversio est culpæ deletio,) ut dicas mihi illud Osee, XI, 8 : *Conversum est in me cor meum.* Ut contingat mihi sicut et Petro, Luc. XXII, 61 : *Conversus Dominus respexit Petrum.* Et statim sequitur, quod *flevit amare*, et delevit culpam. Convertitur autem Dominus, rationabilem illuminando ad cognitionem veritatis, juxta illud Apostoli ad Eph. V, 14 : *Surge qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus.* Concupiscibilem inflammando ad amorem bonitatis illo igne, de quo Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram*, etc. Irascibilem roborando ad destructionem iniquitatis. Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* « *Convertere* » ergo sicut promittis. Zach. I, 3 : *Convertimini ad me, et convertar ad vos.*

« *Et eripe animam meam,* » a languore pœnali in quo per peccatum relicta est,

tamquam in laqueo involuta et adstricta. Prov. v, 22 : *Funibus peccatorum suorum,* quisque *constringitur,* et in Psal. cxviii, 61 : *Funes peccatorum circumplexi sunt me :* ut possim dicere illud Psal. cxxiii, 7 : *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus :* et illud : *Ipse liberavit me de laqueo venantium*[1]. Eripe ergo animam meam terrenis adhuc per delectationem adhærentem, secundum illud Psal. cxviii, 25: *Adhæsit pavimento anima mea.* Et alibi, *Conglutinatus est in terra venter noster*[2]. Per reiterationem peccato infixam, secundum illud Psal. lviii, 3 : *Infixus sum in limo profundi.* Ligatam per consuetudinem, Osee, iv, 19 : *Ligavit eum in alis suis spiritus.* Job, xviii, 8 et 9 : *Immisit in rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat : tenebitur planta illius in laqueo.* Absorptam per desperationem et contemptum, Prov. *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Ab iis eripiendum et avellendum est cor, vel ipsa a corde ; quod si non potest fieri, totum simul esset avellendum. Seneca : « Avellenda « sunt quæcumque cor laniant, quæ si « avelli non possunt, etiam cor cum ipsis « avellendum est. »

Status animæ peccatricis.

Nota monitum.

« *Salvum me fac.* » Hic petit promoveri in bono vel conservari : et dicuntur duo. Primo, petitionem facit : secundo, necessitatem ostendit suæ petitionis, ibi « *Quoniam non est in morte.* »

Dicit ergo sic : Petii a malis liberari, et hoc celeriter : sed et hoc peto : « *Salvum me fac,* » virtutes usque ad salvati perfectionem producendo, et hoc non meis meritis, quia nulla reputo, sed

« *Propter misericordiam tuam,* » cui totum attribuo, de qua spero. Ad Titum, iii, 5 : *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* Thren. iii, 22 : *Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti.* Non virtutis nostræ. Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.*

« *Quoniam non est in morte.* » Hic ostendit petitionis necessitatem ratione duplici. Prima, quia non valet confessio. Secunda, quia non est evasio a culpa, vel a pœna post mortem, ibi, « *In inferno autem.* »

Ait ergo sic : Peto liberari a malo, et promoveri in bonum celeriter, « *quoniam in morte,* » cujus hora mihi incerta est, « *non est qui memor sit tui,* » id est, qui memor esse possit tui, ad veniam vel salutem impetrandam. Sed notandum, quod est mors naturæ, a qua dicitur quis *moriens.* De hac non intelligitur : moriens enim potest esse memor Dei ad salutem. Et est mors a qua dicitur quis *mortuus.* De hac intelligitur quod hic dicitur. Eccli. xvii, 26 : *Non demoreris in errore impiorum, ante mortem confitere.* Mortuo enim quasi nihil, perit confessio. Eccle. xi, 3 : *Si ceciderit lignum ad Austrum, aut ad Aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.* Hujus exemplum habes in Evangelio Matth. xxv, 12, de confidentibus post mortem : *Amen dico vobis, nescio vos.*

« *In inferno autem,* » jam conclusus, « *quis confitebitur tibi ?* » Vel confessione fidei, de qua dicitur ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem :* et Matth. x, 32 : *Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego eum coram Patre meo.* Vel laudis, de qua dicitur in Psal. cv, 1 : *Confitemini Domino quoniam bonus.* Vel peccati, de qua Jacob. v, 16 : *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra?* Vere nullus, ita quod sit utilis ad salutem. Isa. xxxviii, 18 : *Non infernus confite-*

[1] Psal. xc, 3.

[2] Psal. xliii, 25.

bitur tibi, nec mors laudabit te: non exspectabunt qui descendunt in lacum, veritatem tuam, etc. Alia translatio mea : « Qui descendet ad inferos, non ascendet, nec revertetur ultra in domum suam. » Job, VII, 9 : *Qui descenderit ad inferos, non ascendet*. Propter hoc dicitur, Eccle. IX, 10 : *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare : quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas*. Potest etiam intelligi de morte culpæ. In hac morte existit qui adhuc peccatum diligit. In inferno autem est, qui desperat vel contemnit. De talibus autem intelligitur illud Joan. IX, 31 : *Scimus quia peccatores Deus non audit*. Ex dictis relinquitur, quod est mors naturæ quæ mala est, et mors culpæ quæ est deterior, et est gehennæ quæ est pessima, juxta illud Psal. XXXIII, 22 : *Mors peccatorum pessima*.

« *Laboravi in gemitu meo.* » Hæc est secunda pars Psalmi, in qua postquam pœnitens timore concussus, humilem petitionem proposuit, subjungit provocationem judicis ad compassionem, et hoc dupliciter. Primo, emendam nuntiando : secundo, necessitatem emendæ confitendo, ibi, « *Turbatus est a furore.* »

In prima duo. Primo, nuntiat emendam, quam jam fecit secundo quam facere proponit, ibi, « *Lavabo.* » Quam jam fecit, duplex tangitur, exterior in actu, interior in gemitu.

Ait ergo sic : Rogavi necessitate compulsus. Et tu Domine ad compassionem moveri debes, « *quoniam laboravi,* » exterius meipsum in bonis operibus exercendo, secundum illud Apostoli ad Rom. VI, 19 : *Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem, ita*, etc. Et crucem pœnitentiæ sustinendo, secundum illud ejusdem ad Gal. V, 24 : *Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis*.

Nota, quod est malus labor, et hic duplex. Culpæ, de quo dicitur, Jerem. IX, 5 : *Ut inique agerent laboraverunt*, et de quo dicunt mali, Sapient. V, 7 : *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles*. Et pœnæ æternæ, de quo in Psal. XLVIII, 9 et 10 : *Laborabit in æternum, et vivet adhuc in finem*. Et est labor bonus. Bonus pro se, vel sustinendo in necessariis corporis, de quo II ad Thess. III, 10 : *Si quis non vult operari, nec manducet*. Vel pœnitentiæ pro peccatis puniendis de quo hic : « *Laboravi.* » Vel pro aliis et ad salutem vocandis, de quo in Psal. LXVIII, 4 : *Laboravi clamans*, etc. De iis duobus ultimis laboribus, Sap. III, 15 : *Bonorum laborum gloriosus est fructus*.

Duplex labor malus.

Triplex labor bonus

« *Laboravi* » ergo sic exterius, « *in gemitu meo,* » laborans interius. Alibi, in Psal. XXXVII, 9 : *Rugiebam a gemitu cordis mei*. Thren. I, 22 : *Multi gemitus mei, et cor meum mœrens*. Et dicit Cassiodorus, quod « gemitus a geminando « dicitur. Geminam enim causam habet « gemens pro peccatis : unam, quia præ« sentem pœnam sentit : alteram, quia « timet futuram. » Nota, quod septem liquores Dominus propinat ad animam abluendam. Aquam Baptismatis primo, Ezechiel. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*. IV Reg. V, 10 : *Vade, et lavare septies in Jordane*. Si cito sordidatus est, propinatur ei liquor alius, lacrymæ, sicut hic dicitur : postmodum tertius, scilicet lac simplicis doctrinæ, quo mundatur a sordibus eorum. Cant. V, 12 : *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ*. Sed sic mundata ab errore habet liquorem quartum, Christi sanguinem, quo debet lavari per Passionis ejus recordationem. Apocalyp. I, 5 : *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo*. Et VII, 14 : *Laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni*. Sed adhuc propinatur ei quintus, scilicet vinum compunctionis. Genes. XLIX, 11 : *Lavabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ pallium*

Gemitus a causa gemina fletus.

Septem liquoribus abluitur anima.

suum. Propinatur et sextus, scilicet butyrum pinguis devotionis. Job, xxix, 6 : *Lavabam pedes meos butyro, et petra fundebat mihi rivos olei.* Propinatur et septimus, oleum lætitiæ spiritualis. Daniel. xiii, 17 : *Afferte oleum, et smigmata,... ut laver.* Paratur ad lavandum non liquor, sed fervor ignis, scilicet ardentissimæ charitatis. Isa. iv, 4 : *Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, et sanguinem Jerusalem laverit de medio ejus, in spiritu judicii, et spiritu ardoris.*

Duplex emendatio exigenda.

« *Lavabo per singulas noctes.* » Hic emenda quam promittit, quæ est duplex : una, purgare conscientiam, quod pertinet ad declinationem mali, alia, bonarum affectionum abundantia, quod pertinet ad operationem boni, ibi, « *Lacrymis.* »

Ait ergo : Sic laboravi, sic ingemui : sed et hoc promitto, quoniam lectum meum, interiorem scilicet conscientiam, in qua quiescendum est, lavabo abundantia lacrymarum, « *per singulas noctes,* » ad litteram, singulis noctibus lacrymando. Vel « *per singulas noctes,* » super singula peccata lacrymas effundendo.

Ad hunc fletum invitamur, Jerem. vi, 26 : *Luctum unigeniti fac tibi planctum amarum.* Et Mich. iv, 10 : *Dole, et satage filia Sion, quasi parturiens.* Jerem. iv, 14 : *Lava a malitia cor tuum.* Thren. ii, 18 : *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem.*

« *Lacrymis meis.* » Quasi diceret : Non solum lavabo conscientiam, sed etiam stratum meum, cor scilicet virtutibus paratum, « *rigabo lacymis meis,* » ut producat affectionum bonarum fructum. Eccli. xxiv, 42 : *Rigabo hortum meum plantationum, et inebriabo prati mei fructum.* Et nota, quod idem quod superius dixit lectum, hic dicit stratum. Cassiodorus enim dicit, quod « lectus dicitur ab electione herbarum, quæ in lectis solent poni, juxta illud Cant. i, 15 : *Lectulus noster floridus :* stratum autem dicitur a sternendo, quia pretiosis solet sterni, et ornari ornamentis. »

Quid differt sratum a lecto ?

Et nota, quod sunt lacrymæ pro seipso, et hæ contritionis, de quibus hic : et ad proximum, et hæ compassionis de quibus Jerem. ix, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum,* etc. Et ad Dominum, et hæ devotionis, quæ reficiunt animam, de quibus in Psal. xli, 4 : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Hoc est irriguum superius, de quo Josue, xv, 19 : *Dedit ei Caleb irriguum superius et inferius.*

Triplex nus la marui

8

« *Turbatus est a furore oculus meus.* » Hic ostenditur necessitas emendandi, et hoc duplici ratione. Prima, timoris magnitudo, secunda, peccandi consuetudo, ibi, « *Inveteravi.* »

Dicit ergo sic : Emendavi jam in parte, et adhuc emendabo, et necesse habeo, quia « *turbatus est oculus meus* » rationis meæ, « *a furore,* » id est, in effectu meditationis furoris tui. Nahum, i, 2 : *Ulciscens Dominus, et habens furorem : ulciscens Dominus in hostes suos.* Isa. xxxviii, 14 : *Attenuati sunt oculi mei, suspicientes in excelsum.* Habac. iii, 16 : *Audivi, et conturbatus est venter meus.*

Oculu multipl

Et nota, quod est oculus corporis, de quo Eccle. i, 8 : *Non saturatur oculus visu : nec auris auditu impletur.* Et est oculus mentis, sicut hic. Et est oculus cordis, scilicet intentio : de quo Matth. vi 22 : *Si oculus tuus fuerit simplex : totum corpus tuum lucidum erit.* Et est oculus pupillæ, et hic duplex : procurator in temporalibus, scilicet sinister oculus, in spiritualibus, dexter. De utroque, Matth. v, 22 : *Si oculus tuus dexter scandalizat te,* etc. Per dextrum intelligitur et sinister. Et est oculus Ecclesiæ, scilicet Prælatus. Cant. iv, 1 : *Oculi tui columbarum, absque eo quod intrinsecus latet.* Debent enim Prælati esse simplices in bono opere, fœcundi in prædicatione, sicut columbæ, absque eo quod intrinsecus latet, in conscientiæ puritate.

Prælat oculus clesi

« *Inveteravi.* » Quasi diceret : Non solum me compellit timoris magnitudo,

sed etiam hoc quod inter inimicos meos dæmones, et homines malos inveteravi, peccata peccatis adjiciendo. Baruch, III, 10 et 11 : *Quid est Israel quod in terra inimicorum es ? Inveterasti in terra aliena.* Et nota, quod est inveteratio seu vetustas naturæ seu temporis, de qua alibi, in Psal. CI, 27 : *Omnes sicut vestimentum veterascent.* Et Levit. XXVI, 10 : *Comedetis vetustissima veterum.* Et est inveteratio culpæ, et hæc duplex : Interius in cognitione et affectu, Isa. XXVI, 3 : *Vetus error abiit.* Exterius in opere et effectu : ad Coloss. III, 9 : *Exspoliantes vos veterem hominem.* Inveterascit autem homo per peccatum, quia visum amittit : Psal. XXXIX, 13 : *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.* Tremulus fit : Psal. XIII, 5 : *Trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Infatuatur : ad Rom. I, 28 : *Tradidit illos Deus in reprobum sensum.* I ad Cor. XIV, 20 : *Nolite pueri effici sensibus.* Rugatur sublato humore gratiæ : Job, XVI, 9 : *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me.* Sordidus efficitur : Apoc. XXII, 11 : *Qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Psal. X secundum Hebr. X, 5 : *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.*

[Tertia] pars [Psal]mi.

« *Discedite a me.* » Hæc tertia pars Psalmi, in qua ostendit se exaudiendum, et hoc duplici ratione. Primo, quia a malis se separat : secundo, quia pro conversione illorum, a quibus separatus est, orat, ibi, « *Erubescant.* »

In prima duo. Primo, separationem sui inducit a malis : secundo, causam subjungit quare separari velit, ibi, « *Quoniam exaudivit.*

Dicit ergo : Sic petivi, sic pœnitentiam promisi, et debeo exaudiri, quia dico vobis, o vos omnes qui operamini iniquitatem, « *discedite a me* » jam correpto a peccato, ne iterum in vestro consortio recidam. Eccli. XIII, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Seneca : « Honestatem excutit dissimilis multitudo. » Super illud Marc. XIV, 72, de Petro, *Et cœpit flere*, Glossa : « Quam noxia sunt pravorum colloquia ! Petrus inter infideles hominem se negavit nosse, quem inter condiscipulos jam Dei filium fuerat confessus [1]. » **Nota.**

« *Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem.* » Num. XVI, 21 : *Separamini de medio congregationis hujus*, ne forte involvamini cum ea. Et nota, quod triplici de causa separat se a malis. Propter cautelam, ut vitet infectionem. I ad Cor. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia prava.* Propter medicinam, ut sanetur ille a quo separamur, quod fit per excommunicationem. Sic separavit fornicatorem Corinthium Paulus, I ad Cor. V, 5 : *Ut spiritus salvus sit.* Et propter superbiam, propter ipsorum contemptum et despectionem. Sic dicebant Pharisæi separati, Luc. XVIII, 11, Dicebat unus eorum, *quia non sum sicut cæteri hominum.*

« *Quoniam exaudivit Dominus.* » Hic tangit causam separationis, quoniam ipse est exauditus. Exauditum autem se dicit in petitione triplici. Primo, in petitione amovendæ culpæ. Secundo, in petitione amovendæ pœnæ, ibi « *Exaudivit Dominus.* » Tertio, in petitione promovendæ gratiæ, ibi, « *Dominus orationem meam suscepit.* » Tria obtinet Propheta.

Dicit ergo : Discedite : et hoc justum, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei, facti pro culpis amovendis. Sic exaudivit Judith quæ dicebat, VIII, 14 : *Indulgentiam ejus fusis lacrymis postulemus.* Et Saram, Tob. III, 11 : *In oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum.*

[1] Cf. Matth. XVI, 16.

Et nota, quod dicit vocem fletus : nam

Interdum lacrymæ pondera vocis habent.

Vis lacrimarum. Et super illud quod dictum est de tertio Tobiæ dicit Glossa : « Oratio Deum « lenit, lacryma cogit : hæc ungit, illa « pungit. » Oratio enim lacrymosa hostibus est flagellum, oranti subsidium, Deo sacrificium : nec hoc tantum, imo hic autem loquitur ex vehementia præsumptionis, quæ surgit ex sensu internæ consolationis : non est enim possibile perseverantes in fletu pro peccatis non consolari. Matth. v, 5 : *Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur.* Tob. iii, 22 : *Post tempestatem tranquillum facis : et post lacrymationem et fletum exsultationem infundis.*

10 « *Exaudivit Dominus deprecationem meam.* » Pro pœnæ malis amovendis. Luc. i, 13 : *Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua*, et bene exauditur : remota enim culpa cito exauditur orans pro pœna relaxanda. I Joan. iii, 21 et 22 : *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum : et quidquid petierimus, accipiemus.* E contrario dicitur, Jacob. iv, 3 : *Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis : ut in concupiscentiis vestris insumatis.*

Oranti adest Trinitas. « *Dominus orationem meam suscepit.* » Pro bonis adipiscendis. Nota hic, sicut tangit Glossa, quod ter ponitur Dominus ad monstrandum quod oranti tota Trinitas adesse dignatur, nec dicitur propter hoc quod Trinitas personarum propriis notionibus distinguatur, sed propter hoc tantum, quod idem nomen essentiale, scilicet Dominus, ter ponitur. Et nota quomodo se exauditum replicat, et dicit susceptum, quod fit propter vehementiam gaudii. Seneca : « Difficilis « est gaudiorum patientia. » Et Gregorius : « Quod mens amat, sæpius repli- « cat. » Sed unde se exauditum noverat? Eccle. ix, 1 : *Nescit homo utrum amore, an odio dignus sit.* Job, ix, 11 : *Si venerit ad ad me, non videbo eum : si abierit, non intelligam.* Sed responsio est : hæc intelliguntur de cognitione certitudinis,

« *Erubescant et convertantur.* » Hic 11 secundum hujus partis, scilicet ratio secunda quare debeat exaudiri : quia orat pro inimicis. Et dicuntur tria. Primo, petit excitationem ipsorum ad conversionem. Secundo, conversionem ipsam, ibi, « *Convertantur.* » Tertio, conversionis conservationem, ibi, « Et *erubescant.* » Item, excitatio duobus modis fit, pudore scilicet peccati, et timore judicis : quorum utrumque petit.

Qui o[...] pro ini[...]cis, exa[...]tur. Malus [...]dore et [...]more c[...]vertit[...] Malu[...]

Ait enim sic : Volo separari a malis, sed non ex superbia, quia rogo « *erubescant* » pro peccato, bona scilicet erubescentia. Eccli. iv, 25 : *Est confusio adducens gloriam.* Jerem. xvii, 18 : *Confundantur qui me persequuntur.* Ezech. xxxvi, 32 : *Confundimini, et erubescite super viis vestris.*

« *Et conturbentur.* » Pro futuro judicio, simul scilicet toti conturbentur. « *Vehementer omnes inimici mei.* » Job, ii, 13 : *Nemo loquebatur ei verbum : videbant enim dolorem esse vehementem.* « *Conturbentur,* » id est, turbatione adveniente, velut accipitur hic : *In spiritu vehementi conteres naves Tharsis*[1]. « *Convertantur* » sic excitati. Isa. xxxi, 6 : *Convertimini sicut in profundum recesseratis filii Israel.* Et bene sequitur ad præcedentia. Ex pudore enim et timore vehementi, seu confusione sequitur conversio. Pudor enim est lapis quo Goliath in fronte percutitur et occumbit[2]. Jerem. xxxi, 19 :

Pudoris [...]gura el[...]gans.

[1] Psal. xlvii, 8.

[2] Cf. I Reg. xvii, 49.

Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum, et erubui. Timor enim est Angelus Domini quo descendente in piscinam movetur aqua : et sanantur infirmi [1]. Et ut sic conversi conserventur, rogo ut erubescant ex recordatione delicti : et dupliciter : « *Valde* » quantum ad intensionem erubescentiæ : « *Velociter* » quantum ad accelerationem. Ezech. XLIII, 10 et 11 : *Tu autem fili hominis ostende domui Israel templum,* Christum vel Ecclesiam, a quo fuerant separati et per peccatum ejecti, *et confundantur ab iniquitatibus suis,... et erubescant ex omnibus quæ fecerunt.* Et velociter fiat quantum ad accelerationem : nescit enim tarda molimina Spiritus sancti gratia.

[1] Joan. V, 4.

PSALMUS VII.

David orat ut ob suam innocentiam servetur, et ut consumatur nequitia peccatorum.

1. *Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.* (*II Reg.* XVI, 7.)
2. Domine Deus meus in te speravi; salvum me fac ex omnibus persequentibus me, et libera me.
3. Nequando rapiat ut leo animam meam, dum non est qui redimat, neque qui salvum faciat.
4. Domine Deus meus, si feci istud, si est iniquitas in manibus meis :
5. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.
6. Persequatur inimicus animam meam, et comprehendat, et conculcet in terra vitam meam, et gloriam meam in pulverem deducat.
7. Exsurge Domine in ira tua ; et exaltare in finibus inimicorum meorum.

   Et exsurge, Domine Deus meus, in præcepto quod mandasti :
8. Et synagoga populorum circumdabit te.

   Et propter hanc in altum regredere :
9. Dominus judicat populos. Judica me Domine secundum justitiam meam, et secundum innocentiam meam super me.
10. Consumetur nequitia peccatorum, et diriges justum, scrutans corda et renes Deus [1].
11. Justum

    Adjutorium meum a Domino, qui salvos facit rectos corde.
12. Deus judex justus, fortis, et patiens, numquid irascitur per singulos dies ?
13. Nisi conversi fueritis, gladium suum vibrabit; arcum suum tetendit, et paravit illum.
14. Et in eo paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.
15. Ecce parturiit injustitiam [2]; concepit dolorem, et peperit iniquitatem.
16. Lacum aperuit, et effodit eum ; et incidit in foveam, quam fecit.
17. Convertetur dolor ejus in caput ejus ; et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet.
18. Confitebor Domino secundum justitiam ejus; et psallam nomini Domini altissimi.

[1] I Paral. XXVIII, 9; Jerem. XI, 20, XVII, 10, et XX, 12.

[2] Job. XV, 35 ; Isa. LIX, 4.

IN PSALMUM VII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus David, quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini.* (II Reg. xvi, 7).

« *Domine Deus meus.* » Hic est Psalmus numero septimus, in titulo sextus, qui, inquam, titulus talis est : « *Psalmus David* », in quo utilitas et auctor notatur, sicut frequenter expositum est[1] : « *quem cantavit Domino pro verbis Chusi filii Jemini* : » quod restat exponendum.

Causa Psalmi hujus.

Notantur enim in hoc tria. Modus editionis Psalmi in hoc quod dicitur, « *quem cantavit.* » Cui edidit cum dicit, « *Domino.* » Motivum ad edendum Psalmum cum subjungit, « *Pro verbis Chusi filii Jemini.* » Et planum est scienti historiam libri secundi Regum, Reg. cap. xvii : Qualiter Absalone persequente patrem suum David consilio Achitopel, Chusi de voluntate David quasi ad Absalonem transiens, dissipavit consilium Achitophel, et ipsum consilium quod dissipaverat, et aliud consilium quod dederat, manifestavit David, ex quo motus Psalmum edidit. Tamen secundum rei veritatem, et sicut vult Hieronymus, hic titulus huic historiæ non alludit : et hoc probat Hieronymus : Chusi de quo agitur in libro Regum, fuit filius Arachi. Hic autem dicitur filius Jemini. Item in Hebræo Chusi secundum quod ibi accipitur, per litteram כי Hebræam scribitur : sed Chusi in hoc loco per litteram ש scribitur. Præterea quod dicitur in hoc Psalmo, Absaloni non convenit. Nusquam enim appellatus est leo. Unde magis secundum Hieronymum videtur compositus esse Psalmus contra Saulem[2]. Sed melius est ut dicatur, quod nec de historia Absalonis, nec Saulis hic agitur in hoc Psalmo. Sed Esdræ sic placuit velare mysterium sub interpretationibus nominum prædictorum : Chusi enim interpretatur *silentium* : Jemini interpretatur *dextera*, vel *dexteræ*. Pro silentio ergo dexteræ editur Psalmus iste. Pro silentio, inquam, manifestato : sicut enim superius dictum fuit in titulo Psalmi tertii, per Absalon cœtus Judaicus, per Achitophel Judas intelligitur, quorum consilium fuit perdere Christum, et degluttire quasi infernus viventem, sicut

[1] Cf. superius Commentarium in Psal. IV, ad ℣. 1.

[2] Hæc dicit D. Lesêtre in commentariis super Psalmos (Ed. Lethielleux, p. 24) : « David composa ce psaume à l'occasion des paroles de קיש, Coush, benjamite, *ben-iemini*, et non fils de Jemini, car alors, remarque Delitzsch, nous aurions dans l'hébreu *ben-hajemini* avec l'article. S. Athanase, S. Basile, S. Jean Chrysostôme, Théodoret, S. Augustin, etc., confondent ce Coush avec Chusaï qui apparaît dans la révolte d'Absalon, et ils sont obligés d'entendre par les paroles de Coush les renseignements favorables que Chusaï fit transmettre à David, II Reg. xvii, 15 ; le calomniateur dont parle le Psalmiste est alors Achitophel. Cette identification n'est pas possible, parce que Chusaï n'est ni benjamite, ni fils de Jemini, et surtout parce que son nom hébreu חושי, *choushaï*, ne permet pas absolument de le confondre avec Coush. Il est de toute vraisemblance que le psaume se rapporte à la fin de la persécution de Saül; et les sentiments que David y exprime sont tout à fait conformes aux données historiques, I Reg. xxiv, 12 ; xvi, 26, xviii 23.(Hupfeld). On s'en convaincra davantage encore, si comme Patrizi on met en parallèle les ℣℣. 1-5, 9, 12 du Psaume avec I Reg. xxiv, 10-13, 16. Plusieurs croient que Coush, mot qui veut dire *éthiopien, noir*, désigne Saül, benjamite, appelé de la sorte

Prov. I, 12, dicitur [1]. Sed hoc consilium secretum Dei silentium dissipavit, occultans illud, et Judæ et Judæis. Ipsi autem David, et justis de Ecclesia manifestatum est, et interius inspiratum, et hoc ab illo qui dexter est justis, scilicet a Deo, secundum illud Psal. xv, 8 : *A dextris est mihi ne commovear.* Matth. xi, 25 : *Confiteor tibi Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus,* scilicet Judæis, *et revelasti ea parvulis,* humilibus et justis. Ergo sit spiritualiter loquendo, justus qui per David intelligitur, introducitur psallens pro revelatione consilii Dei Judæis excæcatis occultati, et humilibus Gentilibus revelati.

[Psal- ii] Ex dictis patet ordo hujus Psalmi ad antecedentem Psalmum duplici ratione. Cum enim in præcedenti Psalmo imperfecti et pœnitentes in Ecclesia introducti sint orantes, et exauditi, hic perfecti introducuntur gaudentes et orantes : quia divinum consilium eis est revelatum. Propterea Psalmus quintus fuit pro Ecclesia Gentilium quæ hæreditatem consequitur. Psalmus sextus ostendit per quid consequitur, quia nempe per pœnitentiam et lamentum. In hoc Psalmo recte orans convertitur ad Deum, quia excæcata synagoga ipsa, voluit manifestare convertendi modum.

[isio.] Dividitur autem Psalmus secundum Glossam in quinque partes, quas possumus comprehendere in tres. Primum petit justus cui revelatum secretum a Deo, liberari a malo. Secundo, exprimit per quem, et a quo liberari quærit, quia per Christum resurgentem a mortuis, ibi, « *Exsurge Domine in ira tua.* » Tertio, propter quid petit liberari, sic, quia terrore futuri judicii, ibi, « *Dominus judicat populos.* »

Prima autem pars dividitur in quatuor. Primo, captat judicis benevolentiam : secundo, proponit petitionem, ibi, « *Salvum me fac.* » Tertio, petendi necessitatem, ibi, « *Nequando.* » Quarto, impetrandi congruitatem, ibi, » *Domine Deus meus si feci istud.* »

Captatur autem benevolentia dupliciter. Primo, a parte ejus a quo petitur. Secundo, a parte petentis, ibi, « *In te speravi.* »

Ait ergo : « *Domine,* » propter poten- 2
tiam cui timor debetur, Malach. I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?* « *Deus* » omnia prospiciens, et regens per sapientiam. Dicitur enim Deus idem quod θεός, et θεός α θεαομαι-ῶμαι, quod est *videre* [2], cui debetur honor. Paulus, I ad Timotheum, I, 17 : *Soli Deo honor et gloria.* Sed « *meus* » per bonitatem, cui debetur amor. Matth. xxii, 37, et Deut. vi, 5 : *Diliges Dominum Deum tuum :* et appropriatur primum Patri, secundum Filio, tertium Spiritui sancto.

« *In te speravi,* » non diffidens de te. Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Ad Rom. v, 5 : *Spes non confundit.* Speravi, inquam, in te, non in mundanis, Proverb. xi, 28 : *Qui*

« propter ejus profligatos ac perditos mores, » dit Flaminius, qui cite à l'appui de son explication le vers d'Horace :

Hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.

Loch et Reishl expliquent même que, par respect pour Saül, le Psalmiste se contente de le désigner par un nom qui rappelle celui de son père, Kish, קיש, I Reg. IX, 1. Cette interprétation paraît assez inconciliable avec les sentiments bien connus de David pour l'oint du Seigneur. Selon d'autres, Coush est Seméï, l'homme à l'âme noire. S'il en était ainsi, quelle raison aurait pu empêcher David de nommer Séméï ? L'opinion la plus commune est que Coush doit être l'un de ces courtisans de Saül dont David se plaignait lui-même au roi : « *Quare audis verba hominum loquentium : David quærit malum adversum te ?* » I Reg. xxiv, 10. Il s'élève ici contre les *dibrim,* c'est-à-dire, a la fois les paroles et les manœuvres de ce calomniateur. »

[1] Prov. I, 12 : *Degluttiamus eum sicut infernus viventem, et integrum quasi descendentem in lacum.*

[2] Vel melius a ΔΙΓ ι. — Lat., deus).

confidit in divitiis suis, corruet. Isa. xxxvi, 6 : *Confidis super baculum arundineum confractum istum, super Ægyptum : cui si innixus fuerit homo, intrabit in manum ejus, et perforabit eam.* Speravi, inquam, substrata fide, nec hæsitans de impetratione. Jacob. i, 6. *Postulet autem in fide, nihil hæsitans.*

« *Salvum me fac.* » Hic petit duo. Primum est salvari a culpa. Secundum est liberari a pœna.

Ait enim : « *Salvum me fac ex omnibus persequentibus me* », peccatis scilicet mortalibus, ut in illa non incidam, vel tentationibus ad mortalia trahentibus, et libera me a pœnis consequentibus. Supra in Psal. vi, 5 : *Salvum me fac propter misericordiam tuam.* Jerem. xvii, 14 : *Salvum me fac, et salvus ero.* « *Et libera,* » qui vere potes. Joan. viii, 36 : *Si filius vos liberaverit, vere liberi eritis.*

3 « *Nequando rapiat.* » Hic tertium, in quo ostendit necessitatem petendi duplici ratione. Prima est crudelitas dæmonis impetentis : secunda, singularis bonitas liberantis, ibi, « *Dum non est.* »

Dicit ergo : Sic peto, et necesse habeo, ne diabolus rapiat, « *quando* », id est, aliquando, « *animam meam,* » de qua præcipue curat. Genes. xiv, 21 : *Da mihi animas, cætera tolle tibi.* Corpus autem si ei traditur, affligit. Job, ix, 24 : *Terra data est in manus impii,* id est, corpus quod de terra est. Genes. ii, 7 : *Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ.*

Dæmon leoni collatus. « *Rapiat,* » inquam, « *ut leo.* » I Pet. v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens,* etc. Leoni autem diabolus comparatur, primo propter superbiam, Job. xli, 25 : *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Et in Psal. lxxiii, 23 : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Propter fortitudinem, Job, xli, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est ut nullum timeret.* Propter crudelitatem, Jerem. vi, 23 : *Crudelis est, et non miserebitur.* Propter audaciam, Job, xli, 19 : *Non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundæ.* Propter hiatus latitudinem, Isa. v, 14 : *Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino.* Propter terrorem quem bestiis immittit, Eccli. li, 4 : *Liberasti me a rugientibus præparatis ad escam.* Dentes habet acutos et serratos : sic dæmones tentationes graves et multiplices. Eccli. xxi, 3 : *Dentes leonis dentes ejus, interficientes animas.* Pedem dextrum in eundo sinistro præponit : sic diabolus prætendit bonum sub quo malum abscondit. II ad Cor. xii, 14 : *Transfigurat se in Angelum lucis.* Semper febricitat, et semper sitit : sic diabolus. Job, xl, 18 : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur.* Cauda vestigia tegit : sic diabolus per adulatores, qui sunt ejus cauda, peccata abscondit. Isa. ix, 15 : *Propheta docens mendacium, ipse est cauda.*

« *Dum non est qui redimat.* » A culpa, nisi tu solus. Joan. i, 29 : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Matth. i, 21 : *Vocabis nomen ejus Jesum : Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Isa. xliii, 25 : *Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me.*

« *Domine Deus meus.* » Hic tertium hujus partis, in quo ostendit impetrandi congruitatem : primo, quia innocens : secundo, quia patiens, ibi, « *Si reddidi.* » Tertio, fidem facit de utroque, de innocentia et patientia, ibi, « *Decidam.* » Ostendit autem patientiam dupliciter : primo, quia caruit superbia in corde : secundo, quia iniquitate in opere, ibi, « *Si est iniquitas.* »

Dicit ergo : Sic rogo et necesse habeo : sed congruum est quod exaudiat, quia o « *Domine Deus meus.* » Expone hæc tria sicut prius.

« *Si feci istud,* » scilicet peccatum superbiæ in corde. Excellenter « *istud* » dici-

tur, quia omnis peccati initium. Eccli. x, 15 : *Initium omnis peccati, est superbia* : quia omni bono insidiatur. Augustinus in *Regula :* « Alia quæcumque « iniquitas in malis operibus exercetur « ut fiant, superbia verbo bonis operi- « bus insidiatur ut pereant : quia diabolus « per ipsam, et homo miser efficitur. » Tob. iv, 14 : *Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas : in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* Qua etiam ratione maximum dicitur. Psal. xviii, 14 : *Emundabor a delicto maximo.* Job, xxxi, 27 et 28 : *Si... osculatus sum manum meam,* quod est superbire de bono opere et in ipso sibi complacere, *quæ est iniquitas maxima, et negatio contra Deum.*

« *Si est iniquitas in manibus meis,* » in opere. Job, xxxi, 21 : *Si levavi super pupillum manum meam :* ne essem de illis, de quibus, Isa. i, 15 : *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt,* id est, peccato, quod sanguis dicitur. Osee, iv, 2 : *Sanguis sanguinem tetigit.*

5 « *Si reddidi.* » Quasi diceret : Si hoc feci, et innocentiam amisi, et etiam si reddidi malum non quibuscumque, sed et retribuentibus mihi mala pro bonis quæ eis contuli. Job, xxxi, 29 : *Si gavisus sum ad ruinam ejus qui me oderat, et exsultavi quod invenisset eum malum.* Ex dictis patet, quod sic loquens perfectus est, quia sicut Prov. xvi, 32, dicitur : *Melior est patiens viro forti : et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.* Ibi Glossa : « Cum expugnant « urbes, extra sunt qui vincuntur : ma- « jus est autem quod per patientiam vin- « citur, quia a se animus superatur. »

Et nota, quod quatuor sunt retributiones secundum quatuor leges, diaboli, carnis, mentis, et Dei. Retributio diaboli est retribuere malum pro bono. Jerem. xviii, 20 : *Numquid redditur pro bono malum?* Retributio carnis est retribuere malum pro malo. Unde in lege carnali scriptum est, Exod. xxi, 23, 24 et 25 : *Animam pro anima, dentem pro dente, adustionem pro adustione.* Retributio legis mentis, bonum pro bono. Matth. v, 12 : *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Et non malum pro malo. Ad Rom. xii, 17 : *Nulli malum pro malo reddentes.* Quia, Tob. iv, 16 : *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* Lex autem Dei retribuere bonum pro malo. Prov. xxv, 21 : *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum.* Luc. vi, 27 : *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.* Ad Rom. xii, 21 : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.*

Quatuor retributiones juxta quatuor leges, diaboli, carnis, mentis, et Dei.

« *Decidam merito.* » Hic imprecatur sibi, ut tria sequantur mala, si prædicta sunt in eo. Primum est, quod ab inimicis superetur. Secundum, quod bonis spolietur, ibi, « *Inanis.* » Tertium, quod vilificetur, ibi, « *Persequatur.* »

Dicit ergo : Si hæc, superbia scilicet, operatio mala, et impatientia fuerint in me, decidam merito ab inimicis meis impulsus, supplantatus : et hoc merito : *Impulsus, eversus sum ut caderem* [1]. Et sic cadens et victus ab inimicis servus illorum fiam. II Pet. ii, 19 : *A quo quis superatus est, illius et servus est.* Decidam autem inanis factus, id est, vacuus ab omni bono. Sapient. iii, 11 : *Vacua est spes illorum, et labores sine fructu :* sicut ille de quo Luc. x, 30, qui *incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum.*

« *Persequatur.* » Hic tertium, scilicet 6
mortificatio : et tanguntur tria. Primo, ut trahatur in operationem peccati. Secundo, in consuetudinem, ibi, « *Et con-*

[1] Psal. cxvii, 13.

culcet. » Tertio, in contemptum ceu desperationem, ibi, « *Et gloriam meam.* »

Dicit ergo : Non tantum cadam in consensum, et omne bonum amittam : sed et « *persequatur inimicus,* » diabolus, « *animam meam,* » et sic quod « *comprehendat eam,* » id est, in actum perducat. Inimicus dicitur diabolus. Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo hoc fecit.* Psal. XVI, 9 : *Inimici mei animam meam circumdederunt.* Thren. I, 3 : *Persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias.* Et in eodem, IV, 19 : *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli.*

« *Et conculcet* » per consuetudinem, « *in terra,* » id est, in amore terrenorum, « *vitam meam,* » id est, animam meam, qua vivificatur corpus meum, secundum illud Eccli. IX, 10 : *Omnis mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcabitur.* Prætereuntes sunt dæmones, qui animam libentissime conculcant. Isa. LI, 23 : *Incurvare ut transeamus.* In eodem, ℣. 23 : *Posuisti ut terram corpus tuum, et quasi viam transeuntibus.* Job, XVIII, 14 : *Calcet super eum, quasi rex, interitus,* id est, diabolus.

Quadruplex gloria.

« *Et gloriam meam,* » animam scilicet ad imaginem Dei factam. Est enim multiplex gloria. Vanitatis, Joan. V, 44 : *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab invicem accepitis ?* Et est gloria veritatis, de qua in Psalm. CXLIV, 11 : *Gloriam regni tui dicent.* Et est gloria puritatis, II ad Corinth. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Et est gloria æternitatis, de qua in Psal. CXLIX, 5 : *Exsultabunt Sancti in gloria.* Et est gloria creationis, de qua hic, et I ad Corinth. XI, 7 : *Vir imago, et gloria Dei est,* id est, anima secundum partem superiorem.

Hanc ergo « *gloriam meam in pulverem deducat,* » non materialem, de quo Genes. III, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Nec gratiæ, de quo Cant, III, 6 : *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, et thuris, et universi pulveris pigmentarii ?* Sed in pulverem culpæ, de quo Isa. LXV, 25 : *Serpenti pulvis panis ejus :* et supra, Psal. I, 4 : *Tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.*

7 Secunda pars Psalmi.

« *Exsurge Domine in ira tua.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua ostenditur quomodo, et quo ordine, et per quem velit liberari : quia per Dei filium incarnatum resurgentem, et ascendentem in cœlum.

Dicuntur ergo tria. Primo petit, quod Christus potenter adveniat in remedium contra diabolum et membra ejus. Secundo, ut adveniat humiliter in exemplum præbendum bonis, ibi, *Et exsurge Domine.* » Tertio, ut ascendat missurus Spiritum sanctum in robur et firmamentum suorum, ibi, « *Et propter hanc.* »

In prima duo. Primo petit ut potenter adveniat ad reprimendum diabolum, ne seducat. Secundo, ut jam seductos eripiat, et adjungat regno suo, ibi, « *Et exaltare.* »

Ait ergo : Sic peto Domine liberari, et non possum nisi per te. Sic ergo dixit : Ergo, o Domine, exsurge Domine carnem assumendo, qui modo videris quasi obdormire. Unde alibi, in Psal. XLIII, 23 : *Exsurge, quare obdormis Domine ?* Et hoc, « *in ira tua,* » id est, in vindicta quæ solet esse effectus irati, contra diabolum, ne jam nos opprimat et seducat. Unde alibi, in Psal. XXXIV, 2 : *Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi.*

Sed objiciet forte aliquis, quod petendo Incarnationem male dicit, « *Exsurge.* » Filii enim Incarnatio magis humiliatio videtur quam resurrectio, vel exaltatio. Isa. LXIV, 1 : *Utinam disrumperes cœlos, et descenderes.* Non dicit, et exsurgeres. Joan. III, 13 : *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo.* Et Paulus non tantum descensum vocat Incarnationem, sed exinanitionem : ad Philip. II, 7 : *Exinanivit semetipsum, for-*

Cur incarnatio verbo [...]tur, exsurge, cum sit descensus.

mam servi accipiens. Responsio. Incarnatio Filii Dei descensio dicitur propter humiliationem, sed resurrectio et exaltatio quantum ad inimici, cui prius videbatur esse subjectus, subjectionem et depressionem : et etiam quantum ad carnis, quæ in omnibus aliis semper spiritui repugnaverat, omnimodam subjectionem. Unde Isa. XIX, 1 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum.*

Et exaltare. Quasi diceret : Non tantum reprime inimicum ut non noceat, sed etiam veni, « *et exaltare in finibus inimicorum meorum,* » hoc est, eos quos possident invadendo fines eorum, eripe, et super eos exaltatus dominium age : alius enim hoc non potest. Job, XLI, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* Et Luc. XI, 21 et 22, dicitur : *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat.* Hoc etiam tibi promissum est. Genes. XXII, 17 : *Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum.* Exaltatus ergo fuit Christus in Incarnatione,sicut hic dicitur. Item, in Passione. Joan. III, 14 : *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto* ; *ita exaltari oportet Filium hominis.* Et rursus, Joan. XII, 32 : *Si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Et in resurrectione, quando de morte et de limbo ad altitudinem gloriæ corporis reductus est. Alibi, in Psal. IX, 15 : *Qui exaltas me de portis mortis,* Item, in miraculorum per se, et per suos patratione. Psal. XX, 14 : *Exaltare Domine, in virtute tua.* Item, in prædicatione Sanctorum, et laude : unde Psalm. XXIX, 2 : *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.* Et Eccli. XLIII, 33 : *Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis : major enim est omni laude.*

« *Et exsurge Domine Deus meus.* » Ubi petit quod veniat humiliter et charitative ad exemplum : et dicuntur duo. Primo petit, quod veniat ad exemplum. Secundo, ostendit fructum talis adventus ibi, « *Et synagoga.* » Quasi diceret : Sic rogavi ut venias ad remedium supra diabolum. Et etiam *o Domine Deus meus.* Expone sicut supra in principio Psalmi. *Exsurge :* Appare in mundo conversans, « *In præcepto quod mandasti.* » Præcepto, inquam, humilitatis, ut sis illi exemplar. Matth. XI, 29 : *Discite a me, quia mitissum, et humilis corde.* In præcepto etiam charitatis, de quo Joan. XV, 12 : *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem.* Ecce qualem desiderabat eum Propheta, humilem et abjectum. Isa. LIII, 2 et 3 : *Desideravimus eum : despectum, et novissimum virorum,... et scientem infirmitatem.* Nec mirandum si petens quod humiliter veniat, dicit : *Exsurge :* humiliari enim est exaltari. Luc. XIV, 11, et XVIII, 14 : *Qui se humilia, exaltabitur.*

Exsurgit Christus in exemplum efficacissimum.

Et nota, quod exsurgere Christus quadrupliciter dicitur. Carnem assumendo, secundum quod hic tangitur, et supra, et alibi in Psal. XI, 6 : *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exsurgam, dicit Dominus.* Corpus in passione depositum resumendo. Psal. LVI, 9 : *Exsurge gloria mea, exsurge psalterium et cithara : exsurgam diluculo.* Nos adjuvando. Psal. LXVII, 2 : *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus,* etc. Ad judicium redeundo, infra, in Psal. LXXV, 9 : *Terra tremuit et quievit,cum exsurgeret in judicium Deus.*

Exsurgit Christus quadruplicter

8 *Et synagoga.* Ecce fructus, conversio scilicet populorum ad eum. Quasi sic diceret : Exsurge, et tunc « *Synagoga,* » id est, multitudo populorum ad te conversorum, « *circumdabit te.* » Isa. II, 2 : *Erit... mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes.* Et XLIX, 18 : *Leva in circuitu oculos tuos, et vide : Omnes isti congregati sunt, venerunt tibi* .Et

Non eodem animo omnes Christum sequuntur.

ad litteram ad Christum in mundo humiliter prædicantem congregabatur multitudo magna. Alii propter curationem : alii propter miraculorum curiositatem, ut viderent illa : alii propter sustentationem corporalem, quia in desertis eos pascebat : alii ad derisionem et blasphemiam : alii propter instructionem. Unde versus,

Morbus, signa, cibus, blasphemia, dogma, fuere
Causæ, cur Dominum turba secuta fuit.

« *Et propter hanc.* » Ecce tertium petitorum ut ascendat ad utilitatem suorum. Quasi sic diceret : Petivi ut venias, et multitudine credentium circumdabis. Sed et hoc peto : « *Regredere in altum,* » ascendendo scilicet ad dexteram Patris, et quasi ad secretum, ubi prius fueras, redeundo : et hoc « *propter hanc,* » id est, ad hujus utilitatem. De hac regressione in Psal. xviii, 7 : *A summo cœlo egressio ejus, et occursus ejus,* id est, regressio, *usque ad summum ejus.* Eccle. i, 5 : *Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur.* Hæc Christi reversio est quasi materialis, sed illa spiritualis, qua venit ad corda, et recedit. Job, ix, 11 : *Si venerit ad me, non videbo eum : et si abierit, non intelligam.*

Regressus Christi in cœlum ad tria utilis.

Regredere ergo in altum propter tuorum utilitatem triplicem, scilicet ut eos viam doceas. Mich. ii, 13 : *Ascendet pandens iter ante eos.* Ut eis locum præpares in regno tuo. Joan. xiv, 2 et 3 : *Vado parare vobis locum. Et si abiero, et præparavero vobis locum : iterum venio, et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis.* Iterum ut Spiritum eis mittas, quo corda eorum confirmentur in bono. Joan. xvi, 7 : *Expedit vobis ut ego vadam : si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos.*

Alio etiam modo legit istud Glossa ab illo loco, « *Exsurge, Domine, in ira,* » ut primo prædicetur Judæorum reprobatio : secundo, gentium ad fidem vocatio, ibi, « *Et synagoga.* » Et tertio, iterum gentium reprobatio, et Judæorum vocatio, quæ fiet in fine mundi, ibi, « *Et propter hanc.* »

In prima tanguntur tria, scilicet captivatio Judæorum, ibi, « *Exsurge Domine in ira tua,* » scilicet Judæos captivando. Secundo, eorum excæcatio, ibi, « *Et exaltare in finibus inimicorum tuorum,* » ut tui altitudinem non intelligentes excæcentur. Tertio, tangit causam utriusque, quia ipsum humilem cognoscere noluerunt : unde subdit, « *Exsurge Domine,* » id est, exsurges, *in præcepto quod mandasti,* » sicut prius. « *Et synagoga populorum circumdabit te,* » Gentilium, credendo tibi, sicut supra. « *Et propter hanc,* » iterum peccantem, « *in altum regredere,* » ut ipsa abjecta redeat plebs Judaica.

Tertia pars Psalmi.

« *Dominus judicat populos.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua subjungit rationem quare petit liberari, quia propter futurum judicium, quod timendum est malis, quamvis illud non timeant, cum non habeant conscientiam remordentem.

Tria ergo dicuntur in hac parte. Primo, judicium futurum impleri petit. Secundo, malis terrorem incutit, et bonis spem promittit, ibi, « *Deus judex.* » Tertio, lætam consolationem ponit, ibi, « *Confitebor Domino.* »

In prima dicuntur tria. Primo, prædicit Dominum venturum ad judicium. Secundo, confidenter petit judicari secundum merita. Tertio, ostendit quæ erunt antecedentia ante judicium, et illa impleri petit, ibi, « *Consumetur.* »

Ait ergo : Sic petivi, nec mirum si liberari volo per Christum, quia scio, quod « *Dominus judicat,* » id est, judicaturus est, *populos,* quamvis ascenderit sicut tactum est, Act. i, 11 : *Sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum.* Luc. xxi, 27 : *Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate.*

Isa. III, 13 et 14 : *Stat ad judicandum Dominus, et stat ad judicandos populos. Dominus ad judicium veniet.* Jerem. II, 9 : *Adhuc judicio contendam vobiscum, ait Dominus, et cum filiis vestris disceptabo.*

diffe- ustitia innocen- ia?

« *Judica me.* » Hic secundum, in quo petit judicari : primo, secundum justitiam, quæ attenditur quantum ad bona facienda : secundo, secundum innocentiam quæ attenditur quantum ad mala declinanda, ostendendo tamen quod neutrum habet a se, sed a Deo.

Ait ergo : Sic Dominus judicaturus est, sed o rogo Domine, ne differas, sed « *judica me secundum justitiam meam,* » attendendo quod bona feci, quæ facere debui, « *et secundum innocentiam meam,* » attendendo scilicet quod quæ debui declinare mala, declinavi. Justitiam dico et innocentiam « *super me* » existentem, id est, ab eo qui supra me est, servo mihi datam. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* I ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti.*

it judi- ex fi- a Chri- merito- rum.

Sed opponuntur contra hoc illud Amos, V, 18 : *Væ desiderantibus diem Domini : ad quid eam vobis?* Et illud Prov. XX, 9 : *Quis potest dicere : mundum est cor meum, purus sum a peccato.* Et Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Et Job, XXV, 5 : *Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus.* Cur ergo hic audet petere, ut secundum justitiam et innocentiam suam judicetur ? Ad primum respondeo, quod Amos loquitur contra desiderantes Dei judicium ex præsumptione. Hic autem ex confidentia loquitur. Confidentia, inquam, meritorum Christi. Ac si dicat : Si sic fuerit ut petivi, audeo petere ut judices. Ad sequentia respondendum est uno verbo, quod vere nullus est mundus, nec justitiæ sunt nisi immunditiæ : nec et ipsæ stellæ mundæ, quantum est ex se, sed quantum est de gratia mundæ sunt. Quæ, inquam, gratia super nos est : et sic loquitur iste. Sic etiam loquitur Job, XXIV, 7 : *Proponat æquitatem contra me, et pervenit ad victoriam judicium meum.* Sed cum justi seipsos considerant, et quid sunt ex seipsis, tunc judicari vehementer formidant, sicut loquitur alibi, in Psal. CXLII, 2 : *Non intres in judicium cum servo tuo Domine, quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.*

« *Consumetur.* » Hic tertium, in quo 10
subjungitur de antecedentibus ad judicium, quæ sunt duo. Consummatio nequitiæ in malis, promotio gratiæ in bonis, ibi, « *Et diriges.* »

Ait ergo : Sic peto ut judices : tamen rogo ut prius « *consumetur nequitia peccatorum.* » Vel cito, quia ante non erunt. Genes. XV, 16 : Noluit Dominus dare terram Abrahæ : quia nondum *completæ* erant *iniquitates Amorrhæorum.* Hæc autem consummatio justa est, propter quod petit eam Apostolus Joannes in Apocalyp. XXII, 11 : Justum est ut *qui in sordibus est, sordescat adhuc : et qui justus est, justificetur adhuc.* In hoc autem erit consummatio quando Antichristus adorari se faciet sicut Deum. Sap. III, 19 : *Nationis iniquæ diræ sunt consummationes :* et tunc erit signum certum de consummatione sæculi. Matth. XXIV, 3 : Cum petiissent Apostoli, Domine, *quod* erit *signum adventus tui, et consummationis sæculi?* Respondit quibusdam interpositis, ℣℣. 14 et 15 : *Tunc veniet consummatio, cum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta* [1], *stantem in loco sancto.*

[1] Dan. IX, 27.

« *Et diriges justum.* » Ecce secundum, in quo tria tanguntur. Justi promotio, ratio sine causa promovendi, ibi, « *Scrutans corda.* » Tertio. modus, ibi, « *Justum adjutorium.* »

Dicit ergo : Sic consummetur in malis nequitia, id est, consummabitur, et etiam o tu Domine, « *diriges* » promovendo in gratia, « *justum* » sicut Joseph, Gen. XXXIX, 2 : *Fuit Dominus cum eo, et erat vir in cunctis prospere agens.* Prov. XVI, 9 : *Cor hominis disponit viam suam : sed Domini est dirigere gressus ejus.* Eo enim ipso quod malos sordescere permittit, et in malitia consummari, eo ipso bonos dirigit. Iniquitates enim impiorum cedunt in bonum justorum. Unde cum dictum esset, Apoc. XXII, 11 : *Qui est in sordibus, sordescat adhuc,* statim subjunctum est : *et qui justus est, justificetur adhuc :* quia, sicut dicit Gregorius : « Peccata « proximorum frixoria sunt justorum. »

Aliena peccata justis prosunt.

Et sic « *diriges* » o Domine, quia « *tu es scrutans corda,* » quantum ad intellectum : « *et renes* » quantum ad effectum, ut non te lateat cogitatio intellectus,nec delectatio affectus. Prov. XVI, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Job, XLII, 2 : *Scio quia omnia potes, et nulla te latet cogitatio,* nec affectata, nec non affectata. Jerem. XI, 20 : *Tu autem Domine Sabaoth, qui judicas juste, et probas renes et corda*: et XVII, 10: *Ego Dominus scrutans cor, et probans renes.*

11 « *Justum adjutorium meum.* » Hic modus provocationis duplex, scilicet gratiam augmentando primo : secundo, augmentatam conservando, ibi, « *Qui salvos.* »

Ait ergo : Sic promoves justum et dirigis, et hoc quia a Domino est meum adjutorium, augmentandi scilicet gratiam, quod est etiam justum. Est enim adjutorium Dei ante pugnam quo adjuvat nos ad præparandum, de quo in Psal. LIX, 2: *Deus in adjutorium meum intende.* Et est adjutorium in pugna, de quo Psal. XXXIV, 2 : *Apprehende arma et scutum : et exsurge in adjutorium mihi.* Et adjutorium post pugnam in gratia proficiendo, de quo hic et alibi, in Psal. LXXVIII, 9 : *Adjuva nos, Deus, salutaris noster.* Et alibi, in Psal. LXI, 9 : *Deus adjutor noster in æternum.*

Triple[x] adjutor[ium] ante et [in] pugna [et post] inpug[nam].

« *Qui salvos facit.* » Quasi diceret : Non tantum adjuvat promovendo, sed et ipse est, « *qui salvos facit* » conservando, « *rectos corde,* » non ore tantum. Psal. LVII, 2 : *Si vere utique justitiam loquimini : recta judicate, filii hominum.* Recti autem corde sunt, qui affectione sursum tendunt. Cant. I, 3 : *Recti diligunt te.* Deus enim rectus est, unde cor quod applicat se ei per amorem, non potest esse nisi rectum. Psal. XCI, 16 : *Rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Rectum est, cujus medium non exit ab extremis. Cor autem nostrum medium est inter Deum principium et ipsum finem. Unde indubitanter si ab ipso non exierit, rectum erit, et sic salvum. Sic rectum habebat qui dicebat ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.*

« *Deus judex justus.* » Hic est secundum,in quo postquam egit de judicio futuro,malis terrorem incutit : et dicuntur tria. Primo terret, secundo, aliquantulum demulcet, ibi,« *Patiens* : » tertio,inexcusabiles ostendit si non fuerint correpti, ibi, « *Nisi conversi fueritis.* » 1[2]

Dicit ergo sic : Peto judicari, de divino confidens adjutorio : sed vos o mali, scitote quoniam ille judex est Deus, sciens omnia et cognoscens. Prov. XVI, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Et Job, XLII, 2 : *Scio, quia... nulla te latet cogitatio.* Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Supra primum, Jerem. XI, 20 et XII, 3 : *Probans corda et renes.* « *Deus* » ergo est, qui non decipitur. « *Justus,* » qui nec

prece, nec pretio flectitur : ipse enim est qui præcipit, Deuter. xvi, 19 : *Non accipies personam, nec munera : quia munera excæcant oculos sapientium.* Proverb. vi, 34 et 35 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* « *Fortis,* » qui nulla molestia superatur. Job, ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Et in eodem, ix, 13 : *Deus, cujus iræ nemo resistere potest.*

« *Et patiens.* » Hic demulcet aliquantulum ostendendo judicis patientiam : et dicuntur tria. Primo, ostendit patientiam. Secundo, patientiæ idoneitatem, ibi, « *Numquid.* » Tertio, conversionis necessitatem, ibi, « *Nisi conversi fueritis.* »

Dicit ergo sic : Falli non potest, nec flecti, nec vinci : et nihilominus patiens est, ad pœnitentiam exspectando. Sap. xi, 24 : *Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* Ad Rom. ii, 4 : *An ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Isa. xlii, 14 : *Silui, patiens sui, sicut parturiens loquar.* Maximus Valerius : « Lento gra« du ad vindictam sui divina procedit ira, « tarditatemque supplicii gravitate com« pensat. » Eccli. v, 4 : *Altissimus est patiens redditor.* Et æquum est ipsum esse patientem et idoneum, quia « *numquid irascitur per singulos dies?* » Quasi diceret : Non, ira scilicet ultionis.

Quid sit ira Deo? Notandum est, quod ira Dei dicitur inflictio pœnæ vindicantis, et est timenda valde. De hac superius, in Psal. vi, 2 : *Neque in ira tua corripias me.* Et ad Rom. ii, 5 : *Thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi judicii Dei.* Et est ira inflictio pœnæ purgantis, et hæc est appetenda. II Machab. vi, 16 : *Propter quod numquam quidem a nobis misericordiam suam amovet : corripiens vero in adversis, populum suum non derelinquit.* Est enim non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultionem adhibere, magni beneficii indicium : et e contrario ipsam retrahere, reprobationis indicium. Ezech. xvi, 42 : *Auferetur zelus meus a te, et quiescam, nec irascar amplius.* Hic ergo notantur quatuor virtutes Cardinales, quæ debent esse in quocumque judice. Prudentia, ne decipiatur : justitia, ne flectatur : fortitudo, ne terreatur : temperantia, ne impetu ducatur.

Partes boni judicis.

13 « *Nisi conversi fueritis.* » Hic necessitas conversionis ad pœnitentiam : nam etsi sic patiens est, attamen ut convertamini necesse est : quia « *gladium suum* » ad percutiendum jam « *vibravit, nisi conversi fueritis.* » Gladius hic ipse est Dei filius, cujus vibratio est ad judicandum præparatio. Hic est gladius qui de seipso dicit, Matth. x, 34 et 35 : *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium.* Quod autem ipse sit gladius ille, patet per hoc quod statim subdit : *Veni enim separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam.* Hic gladius in adventu primo, quasi tectus rubigine mortalitatis et fragilitatis nostræ apparuit : sed in judicio splendens, et limatus, et exacutus apparebit. Ezech. xxi, 9 : *Gladius, gladius exacutus est, et limatus : ut cædat victimas exacutus est : ut splendeat, limatus est.* Zachar. ix, 14 : *Exibit ut fulgur jaculum ejus.* Alia littera, « Framean suam splendificavit. » Gladius etiam vibratus comminatio est pœnæ gehennalis, et sententia proferenda contra malos. Isa. xxvii, 1 : *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviatham serpentem,* etc. De utroque horum gladiorum intelligi potest illud Deuter. xxxii, 41 : *Si acuero ut fulgur gladium meum, et arripuerit judicium manus mea.* Et in eodem, ℣. 42 : *Gladius meus devorabit carnes,* id est, carnales homines. Sap. v, 21 : *Acuet* Dominus *duram iram in lanceam.* Propter hoc monet Job, xix, 29 : *Fugite ergo a facie gladii,* utriusque, *quoniam ultor*

Gladius Christus primo adventu tectus rubigine mortalitatis, in secundo splendens.

iniquitatum gladius est, uterque. Sed impii non timent hos gladios, has hastas quamvis vibratas. Job, xli, 20 : *Quasi stipulam æstimabit malleum, et deridebit vibrantem hastam.*

Sex aliæ hujus nominis acceptiones.

Et nota, quod præter hos duos dictos gladios sunt alii sex gladii : est enim gladius persecutionis, II Reg. xii, 10 : *Non recedet gladius de domo tua.* Est etiam gladius terrenæ potestatis, Psal. xliv, 4 : *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime.* Ad Rom. xiii, 4 : *Non sine causa gladium portat.* Est et spiritualis, Luc. xxii, 38 : *Ecce gladii duo hic.* Et doctrina hæreticorum, in Psal. xxxvi, 15 : *Gladius eorum intret in corda ipsorum.* Lingua et dentes detractorum, Psal. lvi, 5 : *Lingua eorum gladius acutus.* Proverb. xxx, 14 : *Generatio quæ pro dentibus gladios habet.* Sermo Dei, ad Ephes. vi, 17 : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.* In Psal. cxlix, 6 : *Gladii ancipites in manibus eorum.* Correctio Prælati, Jerem. xlviii, 10 : *Maledictus, qui gladium suum prohibet a sanguine.*

« *Arcum suum tetendit.* » Hic tertium, in quo inexcusabiles ostendit : et dicuntur duo. Primo, quod ad correctionem hæc in Scripturis Deus prædixit : secundo, quod ipsa prædictio scilicet, ad peccandum non induxerit, ibi, « *Ecce parturiit.* »

In prima dicuntur tria. Primo, quod Scripturas per Expositores explanavit : secundo, quod terribiliter comminatus sit, ibi, « *Et paravit* ». Tertio, differentiam Expositorum, vel expositionum sacræ Scripturæ aperit, ibi, « *Et in eo paravit* ». Legitur enim illud multipliciter.

Comparatio elegans Scripturæ cum arcu.

Dicit ergo : Sic paratus est gladius, nisi convertamini, et inexcusabiles eritis, quia judex « *arcum suum,* » sacram Scripturam scilicet, in qua est tamquam durum lignum Vetus Testamentum, et tamquam chorda flectens duritiam, ipsum Novum tetendit, explanando, et multipliciter exponendo. Et « *paravit illum,* » aperte comminando. Eccli. xliii, 12 : *Vide arcum*, sacram scilicet Scripturam, *et benedic eum qui fecit illum.* Hic est arcus de quo Job, xxix, 20 : *Arcus meus in manu mea instaurabitur.* Hunc ergo arcum tetendit Dominus et paravit, ut arcum alium fugiamus, scilicet Christum, de quo sagitta acutissima in die judicii emittetur. Zach. ix, 13 : *Extendi mihi Judam quasi arcum.* Hic arcus æreus fortissimus et perpetuus. Æs enim durabile est. Job, xx, 24 : *Fugiet arma ferrea, et irruet in arcum æreum.* Hic arcus qui malorum arcum conteret, et confringet arma, et hoc infracta virtute, et petentis sibi a Patre data, sicut dicit alibi, in Psal. xvii, 35 : *Posuisti ut arcum æreum brachia mea.*

« *Et in eo paravit.* » Hic tertium in 14
quo exponitur differentia expositionum Scripturæ, et sic legitur uno modo versus iste : vel Expositorum, et sic legitur tribus modis. Secundum primam tanguntur duo : perversa expositio primo, secundo, recta, ibi, « *Sagittas suas.* »

Dicit enim sic : « *Arcum,* » id est, Scripturam « *tetendit, et paravit, et in eo,* etc. », id est, Scriptura paravit « *mortis vasa,* » quædam scilicet loca Scripturarum obscura, quæ perverse intellecta a corruptis et hæreticis, occasio sunt eis, unde hauriunt intelligentiam perditionis. Ezech. ix, 1 : *Appropinquaverunt visitationes urbis, et unusquisque vas interfectionis habet in manu sua.* Psal. cvi, 40 : *Errare fecit eos in invio, et non in via.* Fecit, inquam, permissive : sed « *in eo,* » id est, in sacra Scriptura effecit, extra fecit, hoc est, in apparentia posuit « *sagittas suas,* » acutas et penetrabiles, de quibus alibi, in Psal. cxix, 4 : *Sagittæ potentis acutæ.* Et Genes. xxvii, 3 : *Sume arma tua, et pharetram,* quæ sine sagittis non est, *et arcum.* Isa. xiii, 17 : *Suscitabo super eos Medos, qui argentum non quærunt, nec aurum velint, sed sagittis parvulos interficiunt.* Et hoc « *ardentibus,* » id est, ad utilitatem ardentium

igne charitatis. Eccli. XLVIII, 1 : *Et surrexit Elias propheta, quasi ignis, et verbum ipsius quasi facula ardebat.* Joan. V, 35 : Joannes *erat lucerna ardens.* Sic ardentes erant qui dicebant, Luc. XXIV, 32 : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis?* igne, inquam, illo de quo Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur?*

sa- rie eti- ... ter- ur.

De Expositoribus autem legitur tripliciter. Vel utrumque de malis, ut dicantur hæretici, et vasa et sagittæ. Vel utrumque de bonis, ut Apostoli et Doctores veri, vasa et sagittæ appellentur. Vel alterum de malis, scilicet esse vasa mortis, reliquum de bonis, scilicet esse sagittæ. Et sunt plane istæ lecturæ in Glossis si diligenter attendantur.

« *Ecce parturiit.* » Hic secundum in quo ostenditur, quod nec ex Deo nec ex Scripturæ culpa, sequatur pœna, quamvis hanc Scriptura prædixerit : et dicuntur tria. Primo, explicat ordinem peccati, ibi, « *Parturiit.* » Secundo, effectum, ibi, « *Lacum aperuit.* » Tertio, vindictam peccati, ibi, « *Convertetur.* »

In prima parte tria. Consensum in peccatum tangit in hoc quod dicit, « *Concepit dolorem* : » procurationem perpetrandi, in quo fuit consensus, ibi, « *Injustitiam parturiit.* » Tertio, operationem ejus in quo sensus consensit, et quod procuravit, ibi, « *Et peperit iniquitatem.* » Quod autem primo tactum est, ponit in medio, et quod secundo, primo, pervertens ordinem, ut notet quod perversio ordinis est in malo.

...s or- ...rbo- ...l ex- ...dam ...æ ...sita- ...a.

Dicit ergo sic : Scripturam Dominus paravit, et exponi voluit, et per hanc comminatur, nec tamen peccandi necessitatem imponit. Imo ecce in promptu est : Malus concepit dolorem in consensu, et proposito peccandi. Luc. XXI, 23 : *Væ prægnantibus et nutrientibus in illis diebus :* et post conceptum parturit injustitiam cum labore procurando, ut consensus exeat in effectum. Isa. LVII, 20 : *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Et post hæc peperit opere exercendo iniquitatem. Jacob. I, 15 : *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* I Reg. IV, 19 : Uxor Phinees *incurvavit se et peperit* Ichaboth, qui interpretatur *gloria Israel.* Per peccatum enim, bonum conscientiæ testimonium, quod est gloria, cadit. II ad Cor. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Isa. LIX, 4 : *Conceperunt dolorem, et pepererunt iniquitatem.*

Progressus generationis peccati.

Et nota, quod diabolus hujus generationis pater est. Ezech. XVI, 3 : *Pater tuus Amorrhæus.* Joan. VIII, 44 : *Vos ex patre diabolo estis.* Progressus autem hujus generationis talis est. Primo, diabolus animam alloquitur, Judith. XII, 12 : *Non vereatur bona puella intrare ad dominum meum.* Secundo, blanditur, Genes. XXXIV, 3 : Sichem Dinam *blanditiis delinivit.* Tertio, osculatur per delectationem, Proverb. XXVII, 6 : *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.* Hoc osculo osculatus fuit Joab Amasam, II Reg. XX, 9. Postea commiscetur per consensum. Sic Samson dormit in sinu Dalilæ, Jud. XVI, 19. Postmodum concipit propositum operandi, Sap. III, 16 : *Ab iniquo thoro semen exterminabitur.* Postea parturit peccando cum labore, Jerem. IX, 5 : *Ut inique agerent, laboraverunt.* Isa. XXXVII, 3 : *Venerunt filii usque ad partum, et non est virtus pariendi.* Tandem parit exeundo in actum, Gen. III, 16 : *In dolore paries.*

« *Lacum aperuit* » Hic efficientia pec- **16**
cati, scilicet præparatio inferni : lacum enim, id est, infernum aperit sibi peccator, cum consentit peccato : apertum autem effodit, quasi profundiorem locum quærens, dum procurat quod voluit. Sed tunc quasi in apertum et effossum cadit, cum opus facit. Quantum ad primum, dixit, « *Lacum aperuit* ». Quantum ad secundum, « *Et effodit eum* ». Et quantum ad tertium, « *Et incidit in foveam*

quam fecit. » Triplex enim lacus inferni, de quo dicitur hic, et Zach. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Hic lacus in quo Ismahel projecit interfectos, Jerem. XLI, 9. Et est lacus desperationis qui satis proximus est illi, de quo Thren, III, 53 : *Lapsa est in lacum vita mea.* Et est lacus delectationis in peccato. Unde alibi, in Psal. XXVII, 1 : *Assimilabor descendentibus in lacum,* dicit Christus, similis factus peccatoribus. Hic est lacus in quo in figura fuit positus. Jeremias [1]. Et dicitur lacus quadruplici ratione. Primo, propter obscuritatem, Psal. CXLII, 3 : *Collocavit me in obscuris.* Propter profunditatem, Psal. LXVIII, 3 : *Infixus in limo profundi.* Et alibi, Psal. CXXIX, 1 : *De profundis clamavi ad te,* etc. Propter exeundi difficultatem, Prov. II, 19 : *Omnes, qui ingrediuntur ad eam, non revertentur, nec apprehendent semitas vitæ.* Homo enim spiritus vadens et non rediens. Quarto, propter fœtorem, Joel. I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Amos, IV, 10 : *Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum ad nares vestras : et non redistis ad me, dicit Dominus.*

Varia laci acceptiones, præcipue pro inferno, quadruplici de causa.

17 « *Convertetur.* » Hic ostenditur tertium, scilicet vindicta pro culpa : et dicuntur duo. Primo, pœna sensus tangitur, qua affligitur peccator : secundo, pœna damni, ibi, « *Et iniquitas ejus.* »

Pœna damni et sensus.

Dicit ergo : Sic in peccando procedit peccator, et propter hoc « *dolor ejus,* » id est, peccatum doloris causa, « *convertetur in caput ejus,* » ipsum graviter puniendo pro peccato. « *Et in verticem ipsius,* » id est, in superiorem rationis partem, « *iniquitas ejus descendet,* » remorsum conscientia pro æternis gaudiis amissis arguente. Jerem. II, 19 : *Arguet te malitia tua, et aversio tua increpabit te.* Et in Psal. XLIX, 21 : *Arguam te,* id est, argui te faciam in conscientia propria, *et statuam te contra faciem tuam,* ut cognoscas tunc, et videas malitiam tuam. De utraque pœna, scilicet sensus et damni, Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur.*

Potest et legi aliter iste versus, scilicet partim de præsenti, partim de futuro, ut primo tangatur dura peccati obligatio in præsenti, secundo descensio in infernum in futuro, ibi « *Et in verticem.* »

Dicit enim : Sic procedit peccator in peccando, sed tamen « *convertetur dolor ejus,* » quem scilicet concepit et peperit, « *in caput ejus,* » ut ipsam rationem subjectam, et ligatam teneat, quæ animæ caput est, secundum illud Psal. CXVIII, 61 : *Funes peccatorum circumplexi sunt me.* Et Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* II Pet. II, 19 : *A quo quis superatus est, ejus et servus est.* Tenet enim peccatum miseram rationem ligatam peccandi consuetudine. Prov. V, 22 : *Funibus peccatorum suorum quisque constringitur.* « *Et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet,* » id est, in rationem quam iniquitas descendere faciet sua ponderositate in infernum. Exod. XV, 5 : *Descenderunt in profundum quasi lapis.* Psal. XXXVII, 5 : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum : et sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Et harum gravedine factus gravis peccator descendit in infernum. Eccli. XXII, 17 : *Super plumbum quid gravabitur? Et quod illi aliud nomen quam fatuus?* Isa I, 4 : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate.*

« *Confitebor Domino.* » Hic est tertia pars tertiæ partis hujus Psalmi. Postquam enim actum est de divino judicio, 18

[1] Cf. Jerem. XXXVIII, 6.

mali territi sunt, et boni consolati, subjungitur hic læta conclusio, in qua promittit se exhibiturum Deo reverentiam, et hoc in duobus. Primo, in confessione condignæ laudis : secundo, in rectitudine operis, ibi, « *Et psallam.* »

Dicit ergo : Sic Dominus judicabit, bonis præbens adjutorium, et malis supplicium : et propter hoc, « *Confitebor corde,* » et ore confessione laudis, « *Domino.* » Est enim confessio laudis propter justitiam Dei commendandam. Unde subdit, « *Secundum justitiam ejus.* » Psal. cv, 1 et cvi, 1 : *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Confessio autem peccati est propter misericordiam impetrandam. Jacob. v, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Confessio autem fidei, maxime in tempore necessitatis, propter salutem æternam continuo acquirendam. Ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.*

« *Et psallam,* » opere in gaudio perpetrato : hæc enim importat psallere, bonam scilicet operationem et hilaritatem. Sic enim placet Deo opus, et non aliter. II ad Corinth. ix, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus.* Eccli. xxxv, 11 : *In omni dato hilarem fac vultum tuum, et in exsultatione sanctifica decimas tuas :* bonum enim opus Deum reficit quasi cibus, et lætitia apponitur tamquam condimentum illius. Qui ergo in tristitia bonum opus facit, cibum bonum Deo, sed condimentum amarum apponit. Psal. lxviii, 22 : *Dederunt in escam meam fel.*

« *Psallam* ergo *nomini Domini altissimi,* » id est, ad declarationem et honorem et gloriam altissimi Domini. Luc. ii, 14 : *Gloria in altissimis Deo.* I ad Corinth. x, 31 : *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite.* Sic Christus faciebat, Joan. viii, 50 : *Ego non quæro gloriam meam : est qui quærat et judicet.* Et ibidem, vii, 16 : *Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me*[1].

[1] Cf. etiam Joan. vii, 18 : *Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit : qui autem quærit gloriam ejus qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est.*

PSALMUS VIII.

In operibus suis mirabilis Dominus.

1. *In finem pro torcularibus, Psalmus David.*

2. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!
Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos.

3. Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum et ultorem.

4. Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum; lunam et stellas, quæ tu fundasti.

5. Quid est homo, quod memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?

6. Minuisti eum paulo minus ab Angelis [1], gloria et honore coronasti eum;

7. Et constituisti eum super opera manuum tuarum.

8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi [2].

9. Volucres cœli, et pisces maris, qui perambulant semitas maris.

10. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra!

[1] Ad Hebr. II, 7.

[2] Gen. I, 28; I ad Cor. XV, 26.

IN PSALMUM VIII

COMMENTARIUS.

1 *In finem, pro torcularibus, Psalmus David.*

« *Domine Dominus noster*. » Hic est Psalmus octavus, in titulo septimus, qui talis est : « *In finem, Psalmus David* : » in quibus et utilitas tangitur, et Auctor, sicut expositum est [1]. Et additur quod pertinet ad materiam Psalmi, cum dicitur, « *Pro torcularibus*, » non materialibus, sicut aperte dicit Glossa, sed spiritualibus, Ecclesiis scilicet, quæ *torcularia* appellantur, ratione et similitudine operis [2]. Sicut enim in torcularibus materialibus vinum a vinaciis separatur, sic in Ecclesiis triplex vinum a triplicibus vinaciis separatur. Primo, in docendo : sicut enim vinum in vinario continetur, sic veritas doctrinæ in sono et voce a Doctoribus emissa. Sed sicut vinum eliquatur, et remanent vinacia, sic veritas ad corda Auditorum fluit sono vocis exterius remanente Ad Rom. x, 17 : *Fides ex auditu.*

Titulus Psalmi pro torcularibus, id est, Ecclesia.

Cur ecclesia hoc nomine significatur ?

Item, vinum bonum sunt viri justi, vinacia sunt mali. Sicut ergo in torcularibus vinum a vinaciis separatur, sic boni a malis in Ecclesiis merito distinguuntur et separantur, postmodum etiam separandi loco. Et primo, ut justi Domini in cellaria recondantur, malis foras ejectis. Cant. i, 3 : *Introduxit me rex in cellaria sua*, dicit justus : sed Apocalyp. xxii, 15 : *Foris canes et venefici, et omnis qui amat*, scilicet iniquitatem, *et facit mendacium.*

Tertium vinum est anima, cui respondet vinacium corpus. Ipsum vinum ergo a vinaciis eliquatur et transportatur in cellarium, cum animæ sanctorum per passiones, et martyrium, quod sustinent in Ecclesiis, a corporibus separantur recondendæ in æternis cellariis.

Igitur pro torcularibus editus est Psalmus iste, id est, pro Ecclesiis multiplicatis et dilatatis, quæ recte *torcularia* appellantur.

Et patet ordinatio hujus Psalmi ad antecedentem. In præcedenti enim Psalmo se laudaturum promisit, quasi quid impetraverit, hic quod promisit reddit, et prorumpit in laudem pro dilatatione Ecclesiæ, et multiplicatione in particulares Ecclesias et distinctas : quæ, inquam, di-

Ordo hujus psalmi ad superiorem.

[1] Cf. Commentarium in Psal. IV, ad ℣ 1.

[2] Le Maître de chant doit faire exécuter ce psaume על-הגתית, *hal-haggittith*. Qu'est-ce que le gittith ? Les versions traduisent littéralement, d'après la signification propre de *gath*, pressoir. LXX : ὑπὲρ τῶν ληνῶν, Vulg. : « pro torcularibus. » Le contenu du psaume n'autorise guère à le prendre pour un chant de vendangeurs au pressoir, aussi les Pères cherchent-ils des allusions mystiques dans ce titre. La tradition juive entend toute autre chose par le mot en question ; le Targum explique *hal-haggittith :* « super cithara quam David de Geth attulit, » et Rashi dit que le gittith était un instrument dans la fabrication duquel excellaient les gens de Geth. C'est à cette interprétation que se rallient la plupart des modernes. Cet instrument, indiqué pour des psaumes de louanges (viii, lxxxi, lxxxiv), devait servir dans les solennités phéniciennes en l'honneur d'Adonis ; le psalmiste avait pu en apprécier la beauté dans son séjour à Geth, chez le roi Achis (I Reg. xxvii, 3). D'après une autre explication qui peut être également plausible, le gittith serait un mode musical, un air du pays philistin, peut-être, ajoute Hitzig, une marche de la garde de Geth (II Reg. xv, 18).

Abbé Lesêtre.

latatio causata est ex ipsa exaltatione Christi.

Divisio Psalmi. Dividitur autem Psalmus iste in duas partes. Primo, agitur de Christi exaltatione secundum divinitatem : secundo, de exaltatione ejus secundum humanitatem ibi, « *Quid est homo.* »

In prima parte dicuntur duo. Primo, admiratur altitudinem totius Trinitatis, et commendat. Secundo, ostendit quasi causam hujus altitudinis, et exaltationis, ibi, « *Quoniam elevata est.* »

Dicit ergo : « *Domine* » per potentiam creationis, cui debetur timor. Malach. I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?* Sed « *Deus noster* » per cultum spiritualem. Genes. XXVIII, 21 : *Erit mihi Dominus in Deum.* Levit. XIX, 10 : *Ego Dominus Deus vester*, qui confregi jugum civitatum vestrarum, ut incederetis erecti. « *Quam admirabile,* » id est, valde admirabile est « *nomen tuum,* » nomen scilicet dominii et potestatis. *Ego ego Dominus*, hoc est nomen meum, non tantum in Judæa, vel in terra aliqua speciali, sicut ponunt Donatistæ, scilicet in Africa, sed « *in universa terra.* » Psal. LXVI, 8 : *Et metuant eum omnes fines terræ.* Hoc est nomen de quo dictum est ad Jacob, Genes. XXXII, 29 : *Cur quæris nomen meum ?* quod est mirabile. Sic hoc legitur de tota Trinitate. Sed potest etiam referri ad Patris personam specialiter, cujus nomen est Christus, quia sicut per nomen suum aliquis innotescit, sic Pater innotuit per Filium toti mundo. Isa. XXX, 27 : *Ecce nomen Domini venit de longinquo.* Hoc est nomen admirabile, de quo dictum est, Isa. IX, 6 : *Vocabitur nomen ejus, Admirabilis.* Eccli. XLIII, 31 : *Terribilis Dominus, et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius :* Filius qui est virtus Patris et potentia. I ad Cor. I, 23 et 24 : *Nos autem prædicamus Christum crucifixum... Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Et recte mirabile nomen istud : quoniam per ipsum Deus pater mirabilia operatus est. Isa. XXV, 1 : *Domine Deus meus es tu, exaltabo te, et confitebor nomini tuo : quoniam fecisti mirabilia.* Mirabilis et Filius, quia mirabiliter factus. Eccli. XLIII, 2 : *Vas admirabile opus Excelsi.* Mirabiliter etiam decorus. In eodem [1], *Pulchritudinem candoris ejus admirabitur oculus, et super imbrem ejus expavescet cor* : nec tantum in una terra, sed in universa. Est enim terra viventium, cœlum scilicet Empyreum, de qua in Psal. CXLI, 6 : *Portio mea in terra viventium.* In hac fuit Filius Dei mirabilis ascendendo : unde habitatores illius terræ dicebant admirantes illud Isa. LXIII, 1 : *Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Et est terra mortuorum infernus, de qua Job, X, 21 : *Antequam vadam et non revertar*, etc. In hac mirabilis fuit descendendo, ut liberaret suos de limbo : unde et illius habitatores exclamant admirando : « *Quis est iste rex gloriæ ?* » Et est terra mortalium iste mundus, de qua Isa. XXX, 6 : *Onus jumentorum Austri. In terra tribulationis et angustiæ*, etc. Jumenta autem sunt rebus temporalibus onerati, qui ad litteram in tribulatione et angustia in mundo conversantur. In hac mirabilis fuit docendo, et mirabilior operando : unde de habitatoribus hujus dicitur, Matth. VII, 28, quod *admirabantur super doctrina ejus*, dicentes : Unde huic hæc omnia, et quæ est hujus sapientia, quæ data est illi, quantum ad doctrinam : et virtutes ejus tales, quæ per manus ejus efficiuntur, quantum ad operationem. Propter hoc dicitur alibi de Filio Dei : *Dominabitur a mari usque ad mare : et a flumine usque ad terminos orbis terrarum* [2]. Plures autem rationes quare admirabilis sit Christus, superius dictæ

Mirabilis ubique Christus.

[1] Eccli. XLIII, 20.

[2] Psal. LXXI, 8.

sunt super Psalmum quartum, super illud verbum : *Scitote quoniam mirificavit Dominus Sanctum suum* [1].

« *Quoniam elevata est.* » Hic secundum, in quo præmissa admiratione de exaltatione totius Trinitatis, hic tamquam ratio exaltationis assignatur, et secundum hoc dicuntur duo. Primo, Filii exaltatio, scilicet ascensio : secundo, Apostolorum prædicatio, ibi, « *Ex ore infantium.* »

Dicit ergo sic : Domine Deus per universam terram innotuit mirabile nomen tuum : et hoc quoniam magnificentia tua, Filius tuus, scilicet Deus homo, qui dicitur magnificus active, quia te magnificavit. Joan. xvii, 4 : *Ego te clarificavi super terram.* Aliquando Dei sapientia. Joan. viii, 6 : *Digito scribebat in terra.* Vel passive, quem tu magnificasti clamans illud per mundum : *Magnificare Dominum mecum* [2], ipsum clarificando et verum Deum ostendendo. Joan, xiii, 31 : *Nunc clarificatus est Filius hominis.* Et xvii, 5 : *Clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate, quam habui priusquam mundus esset.* Magnificasti etiam, gratiam ipsi in quantum homo est infundendo non ad mensuram. Ad Rom. viii, 30 : *Quos justificavit, illos et glorificavit.* Ergo multo fortius, quem non justificavit faciendo de impio pium, sed justum in ipso instanti conceptionis fecit, magnificavit. Joan. iii, 34 : *Non ad mensuram dat Deus spiritum.* In homine assumpto, hæc, inquam, magnificentia elevata est super cœlos materiales ad litteram. Mich. ii, 13 : *Ascendet pandens iter ante eos.* Et in Psal. lxvii, 19 : *Ascendisti in altum,* super cœlos tres, ad æthereum, sidereum, Empyreum. II Ad Cor. xii, 2 : *Scio hujusmodi hominem raptum usque ad tertium cœlum.* Ascendit etiam super cœlos, id est, super Scripturas : quia ejus altitudinem enarrare non sufficiunt eloquia Scripturarum. De hujusmodi cœlis, Isa. xxxiv, 4 : *Complicabuntur sicut liber cœli.* Ascendit etiam super cœlos, scilicet super omnem altitudinem Angelorum. Ezech. x, 4 : *Elevata est gloria Domini desuper Cherubim.* I Pet. iii, 22 : *Profectus in cœlum subjectis sibi Angelis, et Potestatibus, et Virtutibus.* Nec mirum si sic elevata : aquila enim est tua magnificentia. Job, xxxix, 27 : *Numquid ad præceptum tuum elevabitur aquila, et in arduis ponet nidum suum ?* Et ad volandum nata. Job, v, 7 : *Homo nascitur ad laborem,* in passione : *et avis ad volandum,* in ascensione. Ad Ephes. iv, 10 : *Qui ascendit super omnes cœlos, ut adimpleret omnia.*

« *Ex ore infantium.* » Hic secunda 3
ratio exaltationis, scilicet Apostolorum et virorum Apostolicorum prædicatio : et dicuntur tria. Primo, quibus ministris fiat prædicatio, et divulgatio laudis Dei. Secundo, quare per tales, ibi, « *Propter inimicos.* » Tertio, quomodo per illos, ibi, « *Quoniam videbo cœlos tuos.* »

Dicit ergo : Sic propter elevationem magnificentiæ tuæ eris admirabilis : et hac completa, *perfecisti,* id est, perficies, præteritum pro futuro certitudine prophetali, « *laudem,* » laudis tuæ divulgationem : « *ex ore,* » id est, per os, « *infantium* » hominum, in humana eloquentia deficientium, et « *lactentium,* » id est, simplici doctrina, non sæculari sapientia et astutia imbutorum. I ad Corinth. i, 21 : *Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes.* Isa. xxxii, 4 : *Cor stultorum intelliget sapientiam.* Sap. x, 21 : *Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas.* Infantes autem et lactentes dicuntur Apostoli, quia innocentes et sine malitia. I ad Cor. xiv, 20 : *Nolite pueri effici sensibus, sed*

[1] Cf. superius Commentarium in Psal. IV, ad ℣. 4.

[2] Psal. xxxiii, 4.

malitia parvuli estote. Pro simplicitate doctrinæ quam dilexerunt, et alios habere docuerunt. I ad Cor. III, 2 : *Lac vobis potum dedi, non escam.* I Pet. II, 2 : *Sicut modo geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscite : ut in eo crescatis in salutem.* Hæc laus inchoata fuit in Patriarchis, augmentata in Prophetis, sed perfecta in Apostolis et viris Apostolicis, figurata fuit in pueris Jerosolymitanis laudantibus Christum et honorifice recipientibus, Matth. XXI, 9. Sciens ergo Dominus Psalmistam prophetice prædixisse, et figuram illam, laudem scilicet puerorum, et rem figuræ, prædicationem scilicet Apostolorum, usus est hac scriptura contra factum puerorum reprobatorum.

« *Propter inimicos tuos.* » Hic tangitur ratio quale per tales, et dicuntur duo. Primo, quod ad confusionem inimicorum generaliter. Secundo subdividit, ostendens differentias inimicorum. Quidam enim sunt non credentes tantum, qui dicuntur *inimici* simpliciter, quidam non tantum non credentes, sed fidem etiam persequentes, qui dicuntur *ultores.*

Ait ergo : Sic perficies per tales, et hoc propter inimicos tuos confutandos, « *ut,* » per hoc scilicet, « *destruas inimicum,* » quemlibet infidelem, et ultorem, id est, quemlibet infidelitatis defensorem. Ad Philip. III, 18 : *Multi ambulant, quos sæpe dicebam vobis, (nunc autem et flens dico) inimicos crucis Christi.* Eccli. XXXVI, 9 : *Extolle adversarium,* Christum scilicet, qui adversarius est malis, *et afflige inimicum* infidelem quemlibet, et fidei contrarium. Præter hos inimicos, inimici Domini sunt superbi. Psal. LXXIII, 23 : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Job, XV, 25 et 26 : *Tetendit adversus Dominum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est : cucurrit adversus Deum erecto collo.* Jacob. IV, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.* Et dæmones, Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo hoc fecit,* id est, diabolus.

4 « *Quoniam videbo.* » Ecce tertium, in quo ostendit quomodo per tales erit exaltatio. Hoc autem modo erit, quia magni futuri sunt, et magna facturi. Duo ergo dicuntur. Primo, se provisurum dicit quanti sunt futuri : secundo, quam magna facturi, ibi « *Lunam.* »

In prima duo. Primo, quanti futuri sunt : secundo, quod a se non erunt tanti, sed a Deo, ibi, « *Opera.* »

Cur prædicatores dicantur cœli ?

Dicit ergo : Vere perficies laudem et confundes adversarios per dictos prædicatores, et Apostolos. Hi sunt cœli de quibus alibi, in Psal. XVIII, 2 : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Dicuntur autem cœli propter vitæ altitudinem. Ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Propter ornatum et decorem. Job, XXVI, 13 : *Spiritus Domini ornavit cœlos.* Propter doctrinæ infusionem, Isa. XLV, 8 : *Rorate cœli desuper.* Propter motus continuationem : continue enim operabuntur bona, et sine lassitudine : sic cœlum movetur continue. Isa. XL, 31 : *Current et non laborabunt, ambulabunt et non deficient :* propter motus ordinationem. Faciebant enim omnia ordinati. Job, XXXVIII, 33 : *Numquid nosti ordinem cœli, et pones rationem ejus in terra ?* I ad Cor. XIV, 40 : *Omnia honeste, et secundum ordinem fiant.*

Nota.

« *Opera.* » Quasi diceret : Videbo cœlos, sed non de seipsis tantos factos, imo « *opera digitorum tuorum.* » Non dicit opera tua, vel opera manuum, sed opera digitorum, ut notet operantis diligentiam, et operis vel operati subtilitatem, et decorem : opera enim Dei sunt omnes creaturæ. Psal. XXXII, 9 : *Dixit, et facta sunt.* Sed opera manuum rationabiles ad ejus similitudinem factæ. Isa. LXIV, 8 : *Domine, pater noster es tu, nos vero lutum : et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.* Sed opera digitorum tuorum Apostoli specialiter. Et nota, quod aliquando nomine digiti tres personæ designantur, Isa. XL, 12 : *Quis appendit tribus digitis molem terræ ?* Ali-

quando Dei sapientia, Luc. xi, 20: *Si in digito Dei ejicio dæmonia.*

« *Lunam et stellas.* » Hic ostendit quanta facturi, quia ordinaturi Ecclesiam universaliter : quod tangitur primo. Secundo, quod speciales Ecclesias dispositurì, ibi « *Et stellas.* » Tertio, quod non tamquam auctores, sed ut ministri ista sint facturi, ibi, « *Quæ tu fundasti.* »

QuareEcclesia dicitur luna ?

Ait enim sic : Videbo cœlos et lunam, id est, Ecclesiam per eos ordinatam. Luna autem dicitur Ecclesia, quia noctem illuminat, conversationem scilicet peccatorum tenebrosam radiis prædicationis et doctrinæ. Ad Ephes. v, 8: *Eratis aliquando tenebræ : nunc autem lux in Domino.* Recipit et lumen a vero sole Christo, de quo Malach. iv,2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Cant. vi, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna?*

« *Et stellas.* » Particulares scilicet Ecclesias. Apoc. i, 16: Videbat Joannes in dextera sedentis in throno septem stellas[1], id est, speciales Ecclesias. Stella autem dicitur quælibet particularis Ecclesia : quia parva apparet per humilitatem, sed magna est per virtutem, et lucet per bonam operationem et doctrinam. Quæ tamen, scilicet lunam et stellas, « *Tu fundasti,* » sicut auctor : ipsi autem ut ministri. Fundasti,inquam, jaciens Filium tamquam primum fundamentum. I ad Cor. iii, 11 : *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Et super hoc ponens ipsos Apostolos tamquam secundum fundamentum, Eccli. xxvi, 24: *Fundamenta æterna,* id est, Apostoli, *supra petram solidam,*id est, Christum. I ad Cor. x, 4: *Petra autem erat Christus.* Ad Ephes. ii, 20 : *Superædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.*

« *Quid est homo ?* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua agitur de exaltatione naturæ humanæ in Christo : et dicuntur tria. Primo, naturæ humanæ humiliatio, ut appareat mirabilior exaltatio. Secundo, ejusdem sublimatio in Christo, ibi, « *Gloria et honore.* » Tertio, repetitio laudis divinæ, ibi, « *Domine Dominus noster.* » 5

Secun[da] pars P[sal]mi.

In prima duo. Primo, ostenditur humiliatio naturæ humanæ in se. Secundo, respective, id est, comparatione facta ad Angelos, ibi, « *Minuisti.* »

In prima duo.Primo, humiliatio ejus in carnalibus hominibus. Secundo, in spiritualibus, ibi, « *Aut filius hominis.* »

Dicit ergo admirando : Domine, « *Quid est homo,* » quia vilis, et quia miser, « *Quod memor es ejus,* » ejus miseriæ miserando. Quasi diceret : Tanta est carnalis hominis miseria, ut tua miseratione non sit digna. Genes. vi, 3 : *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est.* Et nota, quod est miseria hominis duplex. Corporalis, et spiritualis. Item, spiritualis duplex, ignorantiæ, et culpæ. Culpæ duplex, certitudo de culpa, et incertitudo de venia. Certitudo de culpa duplex : quantum ad ingressum vitæ, Psal.l, 7 : *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* Job, xiv, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ?* Et quantum ad progressum, quod scit se sine peccato non posse vivere. Ad Rom. vii, 15: *Quod odi malum, illud facio.* Isa. lxiv, 6: *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Job, xxv,5 : *Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus.* Incertus de venia, quia nescit quo fine clausurus sit termi-

Mult[iplex] miser[ia] [ho]mi[nis].

[1] Apoc. i, 16 : *Et habebat,* scilicet qui erat similis filio hominis, *in dextera sua stellas septem.*

num vitæ suæ. Eccle. IX, 12 : *Nescit homo finem suum : sed sicut pisces capiuntur hamo, et sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo.* Miseria ignorantiæ triplex est. Sui, Osee, VII, 9 : *Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit.* Proximi, Jerem. XVII, 9 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile : quis agnoscet illud?* Et Dei, Osee, IV, 1 : *Non est scientia Dei in terra.*

Miseria autem corporalis in quinque consistit. Primum, naturæ infirmitas. Job, XXV, 6 : *Homo putredo, et filius hominis vermis.* Et XVII, 14 : *Putredini dixi : Pater meus es, mater mea, et soror mea, vermibus.* Secundum, vitæ brevitas. Job, XIV, 5 : *Breves dies hominis sunt, numerus,* etc. Tertium, vitæ instabilitas. Job, XIV, 2 : *Quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et numquam in eodem statu permanet.* Quartum, miseriarum diversitas : modo esurit, modo sitit, modo alget, modo calet. Job, XIV, 1 : *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.* Ultimum, moriendi necessitas. Eccle. V, 15 : *Miserabilis prorsus infirmitas : quo modo venit,* homo scilicet, *sic revertetur.*

« *Aut filius hominis,* » homo scilicet aliquis jam spiritualis factus, filius scilicet novi hominis Christi.

« *Quia visitas eum.* » Non tantum memor es a remotis, sed visitas ex propinquo. Genes. XXXVII, 13 et 14 : *Veni, mittam te ad eos... Vade et vide si cuncta prospera sunt erga fratres tuos et pecora,* etc. Et Moyses suos visitavit, Exod. III, 10. Et Luc. I, 78 : *Visitavit nos oriens ex alto.* Visitavit autem quinque modis. Sicut medicus infirmum, Psal. CV, 4 : *Visita nos in salutari tuo.* Sicut redemptor captivum, Luc. I, 68 : *Visitavit, et fecit redemptionis plebis suæ.* Sicut pater errantem filium, virga cædendo, Psal. LXXXVIII, 33 : *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Sicut amicus amicum, dona gratiæ largiendo, Job, X, 12 : *Visitatio tua custodivit spiritum meum.* Tandem visitavit sicut judex, merita discutiendo, Sophon. I, 12 : *Scrutabor Jerusalem in lucernis, et visitabo super viros defixos in fæcibus suis.*

« *Minuisti eum paulo minus.* » Hic 6
secundum, in quo ostendit humiliatam naturam humanam respective, sive comparatione ad angelicam.

Ait enim : Sicut humiliata est natura humana in carnalibus, et spiritualibus, et quod plus est, minuisti eum, scilicet hominem, vel filium hominis, Christum scilicet, qui filius hominis dicitur, Matth. XVI, 13 : *Quem dicunt homines esse Filium hominis?* et Luc. XXI, 27 : *Videbunt Filium hominis venientem in nube.* Et adhuc, Luc. XVIII, 8 : *Filius hominis veniens, putas, inveniet fidem in terra?* « *Minuisti,* » inquam, id est minorem esse voluisti. « *Ab Angelis,* » id est, quam sint Angeli. Nec est contra hoc quod superius dictum est, naturam scilicet humanam in Christo esse super omnia exaltatam : illud enim intelligitur quantum ad ascensionem, vel quantum ad divinæ naturæ unionem. Hoc autem respicit statum corruptionis et passibilitatis. Ad Hebr. II, 7 : *Minuisti eum paulo minus ab Angelis.* Ad Philip. II, 7 : *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*

Et nota, quod duplex notatur diminutio. Prima, cum dicitur, « *Minuisti,* » per verbum : secunda per adverbium « *minus.* » Sed secunda dimunitio primam diminuit, ut sit sensus : Diminutio qua diminutus est ab Angelis, est diminutio diminuta, id est, valde parva.

« *Gloria et honore.* » Hic secundum : præmissa enim humiliatione, tamquam causa vel occasione, subjungitur exsultatio tamquam effectus. Luc. XIV, 11 et XVIII, 14 : *Omnis, qui se humiliat, exaltabitur.* Et tanguntur duo. Primo, exaltatio. Secundo, modus exaltationis ostenditur, ibi, « *Et constituisti eum.* » Item,

exaltatio duplex. Absoluta in se, quæ est glorificatio humanæ naturæ. Respectiva, quæ est honoratio exaltatæ ab aliis creaturis, ibi, « *Et honore.* »

Ait ergo : Sic hominis humilis memor es, et illum visitas : et vere, quia « *gloria* » incorruptionis, « *et honore* » reverentiæ exhibitæ ab aliis « *coronasti eum,* » undique circumdando. Isa. LXII, 3 : *Et eris corona gloriæ,* id est, gloria coronatus, *in manu Domini, et diadema regni,* id est, regno tamquam diademate circumdatus, *in manu Dei tui.* Et nota, quod est quadruplex corona Christi. Una velut prima misericordiæ, qua coronatus est in Nativitate, quando natura nostra voluit circumdari. Cant. III, 11 : *Egredimini et videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua.* Secunda miseriæ, qua coronatus est a noverca, scilicet Synagoga in Passione. Joan. XIX, 2 : *Milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus.* Isa. XXII, 18 : *Coronans coronabit te tribulatione.* Tertia gloriæ, qua coronatus est in sua Resurrectione. Alibi, in Psal. XX, 6 : *Gloriam et magnum decorem impones super eum,* etc. Eccli. XLV, 14 : *Corona aurea super mitram ejus.* Quarta honorificentiæ, qua coronabitur in die judicii a multitudine salvatorum ipsum circumdante ut corona. Job, XXIX, 25 : *Cumque sederem quasi rex, circumstante exercitu.* Eccli. L, 13 : *Circa illum corona fratrum : quasi plantatio cedri in Libano.*

Quatuor Christi coronæ.

7 « *Et constituisti eum.* » Hic secundum, scilicet modus exaltationis, et maxime quantum ad secundum, scilicet honorem : et dicuntur duo. Primo, collatio dignitatis super omnem creaturam : secundo, potestatis, ibi, « *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* »

Dicit ergo : Vere honore coronasti eum, et hoc quia « *constituisti eum,* » dignitatem conferendo, « *super opera manuum tuarum,* » manus scilicet utriusque. Est enim manus misericordiæ, de qua in Psal. CIII, 28 : *Aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Et manus justitiæ, Isa. V, 25 : *Iratus est furor Domini in populum suum, et extendit manum suam super eum, et percussit eum.* Et IX, 12 : *Sed adhuc manus ejus extenta.* Propter hoc dicitur ad Coloss. I, 18 : *Primogenitus ex mortuis.*

8 « *Omnia subjecisti.* » Hic ostenditur potestas humanæ naturæ in Christo super omnem creaturam. Primo, universaliter et indistincte : secundo, particulariter et distincte, ibi, « *Oves et boves.* »

Ait ergo : Sic digniorem fecisti filium hominis omni creatura, et super etiam potestatem tribuisti, quia

« *Omnia* » non tantum aliqua, « *subjecisti sub pedibus ejus,* » ei super illa potestatem tribuendo. Ad Hebr. II, 8 : *In eo quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei.* I ad Corinth. XV, 26 et 27 : *Cum autem dicat : Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia.* Et in eodem, ibidem : *Omnia subjecit sub pedibus ejus.* Pedes autem Christi, ejus humanitas appellatur, sicut caput divinitas. II ad Corinth. XI, 3 : *Caput Christi Deus.* Isa. LX, 3 : *Locum pedum meorum glorificabo,* id est, Virginis uterum. Sub humanitate ergo ejus cuncta sunt posita. Psal. CIX, 1 : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* I ad Corinth. I, 25 : *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Nec est mirum : quia sub Apostolis, et viris Apostolicis, qui pedes sunt Dei, multo remotiores quam Christi humanitas, portant enim ipsum per totum mundum. Job, XXVIII, 8 : *Non calcaverunt eam filii institorum.* Isa. LII, 7 : *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem.* Matth. XXIV, 47 : *Super omnia bona sua constituet eum,* dicitur de fideli servo. Sed differt : quia Christus secundum quod homo sic est Dominus totius crea-

Pedes n... st

turæ, ut faciat de ipsa quidquid vult : alii autem sic fiunt domini, ut fiat de creatura quidquid volunt.

« *Oves et boves.* » Hic dividit creaturas omnes. Primo, quia dominium habet super bonos : secundo, quia super malos, ibi, « *Insuper et pecora.* » Boni autem sunt dupliciter : vel soli Deo vacantes, sive Angeli, sive homines, qui significantur per oves : vel utilitati proximorum intendentes Angeli vel homines, qui per boves.

Ait ergo : Sic ei omnia subjecisti, oves scilicet innocentes, et simplices tibi vacantes. Matth. x, 16 : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* Joan. x, 14 : *Cognosco meas*, scilicet oves, *et cognoscunt me meæ.* Et ibidem, xxi, 17 : *Pasce oves meas.* « *Et boves universas*, » id est, aliorum utilitatibus intendentes. Deut. xxv, 4 : *Non alligabis os bovis terentis in area fruges tuas* [1]. Isti maxime sunt prælati, qui sunt boves, si sunt boni, quia ruminant verbum Dei, et pabulum vitæ. Levit. xi, 26 : *Omne animal quod habet quidem ungulam, sed non dividit eam, nec ruminat, immundum erit* : discernendo scilicet bonum a malo. Ezech. i, 7 : *Planta pedis eorum quasi planta pedis vituli.* Mature incedunt, Psal. xxxiv, 18 : *In populo gravi laudabo te.* Labores tolerant et aliis proficiunt, Job, i, 14 : *Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos.* Proverb. xiv, 4 : *Ubi plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis.*

« *Et pecora.* » Hic ostendit potestatem super malos. Et quia mali sunt in triplici differentia, tria dicuntur. Primo, quia potestatem habent super luxuriosos. Secundo, super superbos, ibi, « *Volucres.* » Tertio, super avaros, ibi, « *Et pisces.* » Tales autem dicuntur proprie homines talia perpetrantes. Improprie autem dæmones, talia suggerentes.

Ait ergo : « *Insuper et peccora campi*, » id est, luxuriosos, per altitudinem deliciarum ambulantes, subjecisti ei. Hæc sunt pecora, de quibus Exod. xii, 29 : *Percussit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti a primogenito Pharaonis... et omne primogenitum jumentorum.* Joel. i, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Hæc pecora ambulant per campos licentiæ, et latitudinis ad peccandum, de qua Matth. vii, 13 : *Lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem.*

« *Volucres cœli*, » superbos scilicet in altum volantes ei etiam subjecisti, velint 9
nolint. Aves autem dicuntur superbi, sicut dæmones qui eis dominantur. Matth. xiii, 4, et Luc. viii, 4 : *Volucres cœli comederunt illud.* Deut. xxxii, 24 : *Devorabunt eos aves morsu amarissimo.* Et princeps dæmonum volare voluit tamquam volucris. Isa. xiv, 13 : *In cœlum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum*, etc. Et superbi sic qui volant post ipsum. Psal. lxxii, 9 : *Posuerunt in cœlum os suum.*

« *Et pisces maris*, » id est, avaros, « *qui perambulant*, » discutiendo cupiditate et curiositate, « *semitas maris*, » strictas et angustas vias, maris scilicet hujus mundi tumultuosi, et spumosi : de quo in Psal. ciii, 25 : *Hoc mare magnum et spatiosum manibus, illic reptilia quorum non est numerus*, id est, avari quorum non est numerus. Jerem. vi, 13 : *A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ student.* Ecce illa tria quæ tangit I Joan. ii, 16 : *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Habac. i, 14 : *Et facies homines quasi*

[1] Cf. I ad Timoth. v. 18 : *Dicit Scriptura : Non alligabis os bovis triturantis.*

pisces maris. Semitæ etiam maris dicuntur omnia temporalia, quæ illi corde perambulant, quia cito transeunt, sicut semita in mari. Osee, x, 7 : *Transire fecit Samaria regem suum quasi spumam su- faciem aquæ.* Et in Sap. v, 9 : *Transierunt omnia illa... tamquam navis quæ pertransit fluctuantem aquam.*

10 « *Domine Dominus noster.* » Ecce tertium secundæ partis hujus Psalmi, læta scilicet conclusio et magnificatio et admiratio. Et dicitur *periodalis* hic Psalmus, quia sicut inchoavit, sic et terminatur : et periodalis in toto, quia totum versum primum in fine repetit, ad differentiam eorum qui periodales sunt in parte, sicut ille Psal. cii, 1 : *Benedic anima mea,* etc. Et hoc fit ut ostendatur ad cumulum laudis, quod ille ad quem loquitur psallens, et de quo loquitur, principium est omnium et finis. Apoc. i, 8 : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.* Et expone sicut in principio.

PSALMUS IX.

Celebratur potentia Dei qui impios disperdit et pauperes tuetur.

1. *In finem, pro occultis filii, Psalmus David.*
2. Confitebor tibi Domine in toto corde meo ; narrabo omnia mirabilia tua.
3. Lætabor et exsultabo in te ; psallam nomini tuo Altissime.
4. In convertendo inimicum meum retrorsum ; infirmabuntur, et peribunt a facie tua.
5. Quoniam fecisti judicium meum et causam meam : sedisti super thronum qui judicas justitiam.
6. Increpasti gentes, et periit impius ; nomen eorum delesti in æternum, et in sæculum sæculi.
7. Inimici defecerunt frameæ in finem, et civitates eorum destruxisti.
   Periit memoria eorum cum sonitu ;
8. Et Dominus in æternum permanet.
   Paravit in judicio thronum suum ;
9. Et ipse judicabit orbem terræ in æquitate, judicabit populos in justitia.
10. Et factus est Dominus refugium pauperi ; adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.
11. Et sperent in te qui noverunt nomen tuum ; quoniam non dereliquisti quærentes te Domine.
12. Psallite Domino, qui habitat in Sion ; annuntiate inter gentes studia ejus :
13. Quoniam requirens sanguinem eorum recordatus est ; non est oblitus clamorem pauperum.
14. Miserere mei Domine ; vide humilitatem meam de inimicis meis.
15. Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.
16. Exsultabo in salutari tuo ; infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.
   In laqueo isto, quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.
17. Cognoscetur Dominus judicia faciens ; in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.
18. Convertantur peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliviscuntur Deum.
19. Quoniam non in finem oblivio erit pauperis ; patientia pauperum non peribit in finem.

20. Exsurge Domine, non confortetur homo ; judicentur gentes in conspectu tuo.

21. Constitue, Domine, legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

Psalmus x secundum Hebræos.

1. Ut quid Domine recessiti longe, despicis in opportunitatibus, in tribulatione ?

2. Dum superbit impius, incenditur pauper : comprehenduntur in consiliis quibus cogitant.

3. Quoniam laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur.

4. Exacerbavit Dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

5. Non est Deus in conspectu ejus; inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

Auferuntur judicia tua a facie ejus ; omnium inimicorum suorum dominabitur.

6. Dixit enim in corde suo : Non movebor a generatione in generationem, sine malo.

7. Cujus maledictione os plenum est, et amaritudine, et dolo [1] ; sub lingua ejus labor et dolor.

8. Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.

9. Oculi ejus in pauperem respiciunt : insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua.

Insidiatur ut rapiat pauperem ; rapere pauperem dum attrahit eum.

10. In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit se, et cadet cum dominatus fuerit pauperum.

11. Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus, avertit faciem suam ne videat in finem.

12. Exsurge, Domine Deus, exaltetur manus tua ; ne obliviscaris pauperum.

13. Propter quid irritavit impius Deum? dixit enim in corde suo : Non requiret.

14. Vides, quoniam tu laborem et dolorem consideras ; ut tradas eos in manus tuas.

Tibi derelictus est pauper ; orphano tu eris adjutor.

15. Contere brachium peccatoris et maligni ; quæretur peccatum illius, et non invenietur.

16. Dominus regnabit in æternum, et in sæculum sæculi ; peribitis gentes de terra illius.

17. Desiderium pauperum exaudivit Dominus ; præparationem cordis eorum audivit auris tua.

18. Judicare pupillo et humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

[1] Infra, XIII, 3 ; ad Rom. III, 14.

IN PSALMUM IX

COMMENTARIUS.

In finem pro occultis filii, Psalmus David [1].

« *Confitebor tibi Domine.* » Hic Psalmus nonus numero, octavus in titulo. qui talis est, « *In finem pro occultis filii, Psalmus David.* » Secundum autem Hieronymum est talis titulus, « Victori super mortem filii, Canticum David. » Et potest alludere titulus iste historiæ duplici, illi scilicet quæ legitur II Reg. xii, 15 et seq., de morte parvuli in adulterio generati de uxore Uriæ, pro quo cum rogasset David in cinere et cilicio et jejuniis, non obtinuit : unde tamquam victus, victori Domino, cujus voluntas prævaluit, Psalmum istum edidit in cantando : unde dicitur *Canticum.* Ratio autem quare cantando edidit, esse potuit, ut semetipsum consolaretur super morte parvuli, sicut et cibum sumpsit, et vestes regias induit, et ut admoneret nos quod debemus super mortuos consolari. I ad Thessa. iv, 12 : *Nolumus vos ignorare fratres de dormientibus, ut non contristemini sicut et cæteri, qui spem non habent.*

Titulus alludit ad duas historias David, vel ad mortem filii ex adulterio nati, vel Absalonis de qua consolationem quærit.

Alludere etiam potest ille titulus historiæ quæ legitur in II Reg. xviii, 5 et seq., de morte Absalonis, ipsum David persequentis, quo mortuo, David attribuens victoriam ipsi Deo, hunc Psalmum edidit in modum Cantici, figuraliter insinuans Ec-

[1] « Au maître du chant עַל-מוּת-לַבֵּן, *hal mouth labben.* La traduction des LXX : ὑπέρ τῶν κρυφίων του υἱοῦ, et de la Vulgate : « pro occultis filii. » supposeraient dans l'hébreu עַל-עֲלֻמוֹת, *hal-haloumot.* Les Pères entendent le titre ainsi rendu des mystères du Fils de Dieu, de sa naissance, de sa résurrection, etc., et Théodoret de la victoire du Fils de Dieu contre la mort, ce qui serait plus en harmonie avec le contenu du morceau. Théodotion qui traduit : « sur la fleur de l'âge (ἀκμῆς) du fils, » et Aquila : « sur la jeunesse (νεανιότητος) du fils, » ont dû lire toute autre chose dans leur texte hébreu que ce que nous lisons, et d'ailleurs dans le psaume il n'est aucunement sujet de jeunesse. Symmaque est bien plus heureux : περί τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ ; S. Jérôme : « super morte filii. » Mais quel est ce fils ? Les sentiments de joie et d'action de grâces exprimées dans ce psaume sont inconciliables avec ce que l'histoire nous raconte de la douleur de David à la mort d'Absalon, II Reg. xviii, 33. Quelques anciens rabbins croient qu'il faut lire נָבָל, *nabal*, l'insensé, au lieu de *labben ;* d'autres prennent *labben*, « le blanc, » comme un nom énigmatique de Goliath, qui serait ainsi désigné par le mot *nabal.* David aurait composé ce chant à l'occasion de sa victoire sur le philistin ; mais, en tout cas, il faudrait dans cette hypothèse reculer la composition bien après l'évènement qui est célébré dans le psaume, car il y est parlé de Sion comme étant la demeure du Seigneur. Quelques interprètes préfèrent cette autre traduction : « au maître de chant, sur la mort, à Ben ; » ce Ben serait le lévite nommé I Paral. xv, 18 ; toutefois l'existence de ce personnage est fort problématique, car, dans le livre cité, le mot *Ben* manque au ℣. 20 et au ℣. 16 du chapitre suivant, et ce Ben pourrait bien n'exister que grâce à une faute de ponctuation, observe Hupfeld. M. Le Hir fait de Labben un chef des ennemis de David ; M. Mossé ne voit dans *mouth-labben* que le nom d'un instrument. L'opinion la plus commune aujourd'hui reconnaît là le début d'un air sur lequel devait être chanté le psaume : au maître de chant sur « mort au fils. » En changeant la ponctuation massorétique, on pourrait obtenir d'autres sens plus ou moins différents.

« Le psaume est divisé en deux dans l'hébreu, mais cette division est anormale ; aussi Hengstemberg et Hupfeld reconnaissent-ils volontiers l'unité des deux parties du psaume, composées par le même auteur et dans le même temps. Voici les

clesiæ lætitiam de gentibus vocatæ, pro morte spirituali et excæcatione Judæorum, qui fuerunt tamquam adulterini filii Christum Patrem persequentes, vel per ipsum Christum Deum Patrem. Joan. v, 23 : *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.*

Mystice insinuat Ecclesiæ lætitiam de Judæis spuriis et rebellibus filiis rejectis.

Secundum autem Glossam Augustini, titulus nulli alludit historiæ, sed tacta causa efficiente per hoc quod dicitur, « *Psalmus David*, » et utilitate per hoc quod additur, « *in finem:* » ostenditur materia Psalmi in hoc quod adjungitur, « *Pro occultis filii David,* » filii, inquam, David, scilicet Christi, qui filius David dicitur, Luc. xviii, 38 : *Jesu Fili David miserere mei.* Et Matth. xv, 22 : *Miserere mei Domine Fili David.* Ad Rom. i, 3 : *Qui factus est ei ex semine David secundum carnem.* Vel filii simpliciter : quia quando dicitur in Scriptura sine determinatione, intelligitur Dei Filius, media scilicet in Trinitate persona. Joan. viii, 36 : *Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.* Occulta autem hujus Filii sunt duo, scilicet ejus latentia in carne mortali, sub qua quasi divinitatis majestatem, et potestatem occultaverat. Isa. xlv, 15 et 14 : *Vere tu es Deus absconditus : et non est absque te Deus.* Occulta etiam sunt judicia, quibus mundum regit, disponit, et ordinat in præsenti, tam occulta, quod nullis, vel paucissimis fiant manifesta.

Occulta filii vel ejus incarnatio, vel judicia.

Unde in Psal. xxxv, 7 : *Judicia tua abyssus multa.* Et Apostolus super iis exclamans ad Rom. xi, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ, et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus*, etc. Pro hoc ergo occulto regimine, et de hoc agitur in hoc Psalmo. Et sic patet ordinatio hujus Psalmi ad Psalmum præcedentem.

Ordo [...] mi[...]

Cum enim in antecedenti Psalmo actum sit de Ecclesiæ constitutione per Filii exaltationem, et Apostolorum prædicationem, hic agitur de mirabili regimine constitutæ per oppressionem inimicorum ejus, usque ad tempus Antichristi, et occulto Dei judicio, et tandem de regimine manifesto et aperto, a tempore Antichristi, et deinceps.

Di[...]is

Et secundum hoc Psalmus iste potest dividi in duas partes. Primo, laus Dei et commendatio pro regimine occulto et judicio. Secundo, pronuntiatio vel petitio de regimine et judicio manifesto, ut Sanctorum miseriæ finiantur, ibi, « *Convertantur peccatores.* »

In prima duo dicuntur. Primo, promittit, se laudaturum corde : secundo, ore, ibi, « *Narrabo.* » Tertio, opere, ibi, « *Psallam.* »

Ait ergo : Sic Domine naturam humanam in Christo exaltasti, per prædica-

raisons qui obligent à admettre cette conclusion : 1° Le psaume X selon l'hébreu serait sans titre, ce dont le premier livre du psautier ne nous donne d'exemple qu'au psaume xxxiii. 2° Plusieurs expressions caractéristiques sont communes aux deux sections, et elles se concluent toutes les deux par le cri : « Exsurge Domine. » 3° Les anciennes versions n'ont point connu cette division. 4° Le sujet traité est le même dans les deux sections, quoi qu'en pense Van Steenkiste, et les idées n'y sont pas plus en contradiction que dans bien d'autres psaumes dont l'unité est incontestée. 5° Enfin le psaume est alphabétique, quoique l'auteur ne s'astreigne pas rigoureusement à l'ordre qu'il entreprend de suivre. Cette latitude que se donne le psalmiste n'a rien d'extraordinaire, et Bickell signale dans les poèmes syriaques de S. Ephrem des chants alphabétiques qui ne procèdent pas d'autre sorte.

« L'application morale du psaume à l'Église persécutée et toujours victorieuse, et à l'âme persécutée est facile. A ce point de vue on peut adopter la division de Cassiodore, reproduite par Pierre Lombard : 1° Le prophète chante la ruine du royaume de Satan par le Messie (vv. 2-10). 2° Il invite les fidèles à louer Dieu (vv. 11-17). 3° Il annonce le temps qui sera imposé à la malice des méchants (vv. 18-21). 4° Il décrit les maux qui se déchaîneront au temps de l'Antéchrist (vv. 1-11), 5° Il demande à Dieu de hâter le jugement définitif des méchants (vv. 12-18.) »

D. Lesêtre.

tionem Apostolorum universalem Ecclesiam et particulares instituisti. Unde ego *confitebor tibi Domine*, primo confessione culpæ et peccati, de qua Josue, VII, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere*, scilicet peccatum. Et « *tibi*, » quia tuum est delere illud, et quia tibi soli peccavi. Isa. XLIII, 25 : *Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me*. Et confessione fidei, de qua ad Rom. X, 10 : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem*. Te solum credens Deum et unum, Marc. XII, 29 : *Dominus Deus tuus, Deus unus est*. Et confessione laudis, de qua Tob. XII, 6 : *Benedicite Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini ei*. Psal. CXLVIII, 14 : *Confessio ejus super cœlum et terram*. Et hoc quia solus bonus, Matth. XIX, 17 : *Unus est bonus, Deus*.

Et hoc « *in toto corde meo*. » In corde, non in labiis, sicut illi de quibus dicitur, Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me*. Et Jerem. XII, 2 : *Prope es tu* Domine *ori eorum, et longe a renibus eorum*. Et « *in toto*, » non diviso per partes, sicut illi de quibus Osee, X, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt*. Deut. VI, 5, et Matth. XXII, 37 : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*. Cordis autem confessio quid aliud est quam dilectio? Joel, II, 12 : *Convertimini ad me in toto corde vestro*. Et « *meo* », scilicet a me possesso. Prov. IV, 23 : *Fili mi,... omni custodia serva cor tuum :* quia non est virtus modica, sed magna. Prov. XVI, 32 : *Melior est patiens viro forti : et qui dominatur animo suo, expugnatore urbium*.

« *Narrabo*. » Hic tangitur confessio oris, et tanguntur duo. Confessio, et modus confessionis, ibi, « *Lætabor*. »

Ait ergo : Sic confitebor corde meo, et postmodum « *narrabo* » ore omnia mirabilia tua. Omnia, inquam, in genere, quia sunt numero infinita. Vel sic : « *Omnia mirabilia tua*, » id est, quæcumque dicam de tuis operibus, sunt mirabilia. Sic intelligitur illud Joan. XVI, 13 : *Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, id est, quidquid docebit, veritas erit. Et est rectus ordo : prius enim necessaria est confessio, quæ cor mundat : postea mirabilium enarratio per prædicationem, quæ alios incitat ad bonum. Alibi, in Psal. LXXXVII, 12 : *Numquid narrabit aliquis in sepulcro*, id est, in mortali peccato ? Quasi diceret : Non, nec justitias, quia alibi, in Psal. XLIX, 16 : *Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas*, etc. Eccli. XXII, 6 : *Musica in luctu, importuna narratio*.

Narranda autem est mirabilis justitia Dei, et mirabilis misericordia. Mirabilis justitia, in mundo, sicut in diluvio, Gen. VII, 17 et seq ; et in pœna Sodomorum in eodem libro Gen. XIX, 24 et seq. ; mirabilior in purgatorio, mirabilissima in inferno. Mirabilis misericordia in creatione, mirabilior in creatorum redemptione, mirabilissima in peccatorum justificatione. Psal. LXXVI, 15 : *Tu es Deus, qui facis mirabilia*. Exod. XV, 11 : *Magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, et faciens mirabilia*.

« *Lætabor*. » Ecce modus. « *Lætabor* » interius, et « *exsultabo* » exterius. Et hoc 3
« *in te*, » non in iniquitate. Proverb. II, 14 : *Qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis*. Nec in vanitate, sicut illi de quibus Job, XXI, 11 et 12 : *Exsultant lusibus,... et gaudent ad sonitum organi*. Sed in te, ad Philip. IV, 4 : *Gaudete in Domino semper : iterum dico gaudete*. Psal. LXX, 6 : *In te cantatio mea semper*. Hoc enim diligis : Eccli. XXXV, 11 : *In omni dato, hilarem fac vultum tuum*. II ad Cor. IX, 7 : *Hilarem datorem diligit Deus*.

« *Psallam*, » bene operando : et hoc « *nomine tuo* » o « *Altissime*, » ut finalis intentio operis mei tu sis. Levit. III, 9, præcipitur, quod cauda hostiæ, id est, finalis intentio, Domino offeratur. Alibi, in Psal. LXX, 22 : *Deus psallam tibi in*

cithara, id est, in decem præceptorum concordi harmonia.

4 « *In convertendo.* » Hic ponitur causa laudis, et hæc tangitur duplex. Primo inimici dilectio, secundo constantia divinæ potestatis et duratio, ibi, « *Et Dominus in æternum permanet.* »

In prima parte dicuntur quatuor. Primo, dejectio inimici : secundo, utilitas annexa illi dejectioni, ibi, « *Infirmabuntur.* » Tertio, causa utriusque, ibi, « *Quoniam fecisti.* » Quarto, modus dejiciendi, ibi, « *Increpasti.* »

Dicit ergo : Sic corde, ore, et opere confitebor, et hoc justum, quia « *in convertendo,* » id est, dum converti facis « *inimicum meum* » capitalem, diabolum scilicet. Matth. XIII, 28 : *Inimicus homo hoc fecit.* Et in Psal. XVI, 9 : *Inimici mei animam meam circumdederunt.* Thren. IV, 19 : *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli.* Convertisti, inquam, « *retrorsum,* » potestatem auferendo quam super me usurpaverat. Luc. XI, 22 : *Si autem fortior eo superveniens, vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat,* etc.

« *Infirmabuntur.* » Ecce consequens : duplex debilitatio potestatis eorum, et tandem retrusio in infernum. Quasi diceret : « *In convertendo* » sic inimicum, « *infirmabuntur* » ipse et membra ejus, ut possint modicum in præsenti contra bonos.

« *Et peribunt* » tandem in futuro « *a facie tua,* » id est, a præsentia tui ad judicium venientis. Malach. III, 2 : *Et quis stabit ad videndum eum ?* « Mali, secundum Augustinum, mallent quamcumque pœnam sustinere, quam judicis faciem videre. » Isa. XXX, 27 : *Ardens furor ejus, et gravis ad portandum : labia ejus repleta sunt indignatione.* Vel in bono potest exponi hoc annexum, sic : Cum converteris inimicum retrorsum, infirmabuntur mali infirmitate bona, a malo declinando. II ad Corinth. XII, 10 : *Cum infirmor, tunc potens sum.* Psal. XV, 4 : *Multiplicatæ sunt infirmitares eorum : postea acceleraverunt,* qui prius potentes erant ut facerent mala. Isa. V, 22 : *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem.* Et peribunt, ad bonum se penitus convertendo. Proverb. XII, 7 : *Verte impios, et non erunt.* Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem :* et hoc

« *A facie tua,* » id est, a cognitione, id est, propter cognitionem quam habebunt de te. Psal. LXXIX, 4 : *Ostende nobis faciem tuam, et salvi erimus.* Isa. XXVI, 17 et 18 : *Sic facti sumus a facie tua Domine. Concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum.*

« *Quoniam fecisti.* » Hic ponitur causa utriusque directionis, et dicuntur tria. 5
Primum est Christi adjudicatio. Secundum, accusatio, ibi, « *Et causam meam.* » Tertio ostenditur, quod utriusque potuit esse causa, ibi, « *Sedisti super thronum.* »

Dicit ergo : Vere inimicus directus est, et detenti ab eo liberati. « *Quoniam tu fecisti judicium meum,* » id est, judicium in te, et de te fieri voluisti ad utilitatem meam : « *Et causam meam* » repeti fecisti, id est, accusari in causa pro me sustinuisti. Hoc est quod petebat Ezechias, Isa. XXXVIII, 14 : *Domine vim patior, responde pro me.* Jerem. XI, 20 : *Tibi revelavi causam meam.* Justum enim erat ut homo qui trangressus erat Dei mandatum, sustineret judicium et accusationes justas patienter. Et sic judicium quo judicandus erat homo in se, Christus adimplevit. Sic illud judicium factum est hominis, et illa causa. Isa. LIII, 5 : *Livore ejus sanati sumus.* In eodem, ℣. 6 : *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* Proverb. XX, 30 : *Livor vulneris absterget mala.*

« *Sedisti super thronum,* » id est, su-

per Christi animam, « *qui judicas justitiam.* » Ac si dicat : Quia judex justus Deus in Christi anima per unionem requiescit, ob hoc fieri potuit ut ejus judicio, qui judicatus est, liberarer. Hoc est quod dicit Paulus, II ad Corinth. v, 19 : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Deus, inquam, qui judicas justitiam nunc in occulto, tandem judicabit in aperto. Joan. v, 22 : *Pater... omne judicium dedit Filio.* Psal. LXXIV, 3 : *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo.* Nota, quod dicit, « *Judicas justitiam* : » non enim tantum Dominus injustitias judicabit, sed etiam justitias et injustitias probabit. Eccle. XII, 14 : *Adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit.* Isa. LXIV, 6 : *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.*

« *Increpasti gentes.* » Hic est tertium, scilicet modus dejiciendi, in quo tria sunt. Primum est peccatorum increpatio : secundum, increpatorum conversio, ibi, « *Et periit.* » Tertium, potestatis dæmonis annihilatio, ibi, « *Inimici defecerunt.* »

Ait ergo : Sic et per hanc causam repulisti adversarium, et hoc modo, quia increpasti, id est, increpari per prædicatores tuos fecisti. Quos ? primo per Joannem Baptistam, Luc. III, 7 : *Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira ?* Postmodum per Apostolos ad Gentiles missos, Marc. XVI, 15 : *Euntes in universum mundum, prædicate*, etc. Psal. LXVII, 31 : *Increpa feras arundinis.* Nahum, I, 4 : *Increpans mare, et exsiccans illud.*

« *Et periit impius,* » in quantum impius, post increpationem conversus inchoando bonum.

« *Nomen eorum* » impietatis et perversitatis « *delesti,* » non ad horam, « *sed in æternum, et,* » pro id est, « *in sæculum sæculi,* » exsecutivum. Isa. XIV, 22 : *Perdam* Babylonis *nomen, et reliquias, et germen, et progeniem.* Perdes, per gratiam in præsenti, et per gloriam in futuro, ut omnino iniquitatum eorum non recorderis. Ezechiel. XVIII, 21 et 22 : *Si impius egerit pœnitentiam a peccatis suis,... omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor* amplius. Psal. XV, 4 : *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.*

« *Inimici.* » Hic est tertium, scilicet 7
inimici quantum ad potestatem destructio, et tanguntur tria. Primo, destructio potestatis ejus quantum ad rebelles in fide. Secundo, quantum ad dissipantes bonos mores, ibi, « *Et civitates eorum.* » Tertio, quantum ad exhibentes culturas varias et ritus, ibi, « *Periit memoria.* »

Ait ergo : Sic increpasti per prædicatores, et conversæ sunt gentes, et vere : quia « *frameæ,* » rebelliones scilicet, et infidelitates « *inimici,* » scilicet diaboli « *defecerunt in finem,* » id est, per finem.

Nota ergo, quod framea proprie gladius dicitur, sive ensis, unde rebelliones errantium in fide, quibus simplices vulnerabantur, recte « *frameæ* » dicuntur. Propter hoc Psalmista alibi dixerat, Psalm. XXI, 21 : *Erue a framea Deus animam meam.* Zachar. XIII, 7 : *Framea, suscitare super pastorem meum, et super virum cohærentem mihi.* Quælibet etiam suggestio diaboli, framea vel gladius potest dici. Gladius, quia lucet per delectationem, et pungit acumine per pœnam consequentem. Ezech. XXI, 9 : *Gladius exacutus est, et limatus :* limatus ut splendeat, exacutus ut cædat victimas. Quando autem suggerit de peccato uno, quasi uno gladio percutit : quando de duplici peccato, ut cum suggestioni luxuriæ addit suggestionem avaritiæ, tunc duplicatur gladius. Quando cum his duobus suggestio additur de superbia, tunc triplicatur. Ezech. XXI, 14 : *Duplicetur gladius, ac triplicetur.* Et hujusmodi omnes gladii seu frameæ deficiunt intuenti in finem multiplicem. Primo, in finem Christum,

Tentationes pereunt cum respicimus in finem, id est, Christum.

Ad Rom. x, 4 : *Finis legis Christus, ad justitiam.* Num. xxi, 9 : *Fecit Moyses serpentem æneum, et posuit eum pro signo : quem cum percussi adspicerent, sanabantur.* I Pet. iv, 1 : *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini.* Vel in finem virtutum charitatem, I ad Timoth. i, 5 : *Finis præcepti est charitas.* Psal. cxviii, 96 : *Omnis consummationis vidi finem : latum mandatum tuum nimis.* Attendere enim Dei charitatem ad nos, et quam debemus habere ad ipsum, omnem destruit diaboli suggestionem. Et in finem delectationis, qui est miseria et pœna. Proverb. xiv, 13 : *Extrema gaudii luctus occupat.* Apocalyps. xviii, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* Vel in finem vitæ propriæ, id est, mortem. Eccli. vii, 40 : *Fili...memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Vel in finem proprii corporis post mortem. Eccli. x, 13 : *Cum morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes.* Propter hoc dicit Moyses, Deut. xxxii, 28 et 29 : *Gens absque consilio est et sine prudentia. Utinam saperent, et intelligerent, ac novissima providerent.* Hos enim fines considerans, deficere facit diaboli potestatem. Isa. xvi, 4 : *Consummatus est miser : defecit qui conculcabat terram.*

Vel charitatem finem virtutum.

Vel in pœnam finem peccati.

« *Et civitates eorum,* » id est, ejus, scilicet diaboli. Singulare mutat in plurale, sicut et supra cum dixisset, « *Et periit impius,* » statim subdidit, « *Nomen eorum :* quia mali etsi conjunctas habeant ad invicem caudas, et sint unum quodammodo, habent tamen facies diversas, et simpliciter sunt multi, sicut vulpes Samsonis, Judic. xv, 4. « *Civitates,* inquam, *eorum destruxisti,* » colligationes scilicet ad malum, et munitiones contra bonum. De civitatibus istorum alibi, in Psal. cxxxviii, 20 : *Accipient in vanitate civitates suas.* Job, xv, 28 : *Habitavit in civitatibus desolatis.* Istæ sunt civitates, quas filii Israel ædificaverunt Pharaoni, Exod. i, 11, Phithon et Ramesses, et Heliopolis. Phithon interpretatur *os abyssi,* vel *os profundum.* Hæc est cupiditas vel avaritia. Eccli. xiv, 9 : *Insatiabilis est oculus cupidi.* Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* Ramesse interpretatur *commotio tineæ,* et significat luxuriam : tinea enim de vestimento nascitur, et consumit ipsum : sic luxuria oritur de carne, et ipsam consumit. I ad Corinth. vi, 18 : *Qui fornicatur, in corpus suum peccat.* Per Heliopolim quæ interpretatur *civitas solis,* superbia designatur : hæc enim semper lucere vult, et apparere, contra illud Job, xxxi, 26 : *Si vidi solem cum fulgeret, et lunam incedentem clare.* Hæ sunt civitates, de quibus clamat Jerem. xlviii, 28 : *Relinquite civitates,* scilicet tres istas, *et habitate in petra,* Christo scilicet. I ad Cor. x, 4 : *Petra autem erat Christus.*

« *Periit memoria.* « Quasi diceret : Non tantum destructus est infidelitatis error, nec tantum munitio contra malum : sed « *periit,* » id est, peribit, præteritum pro futuro, « *memoria,* » ritus scilicet et sacrificia, in quibus eorum memoria habebatur. « *Cum sonitu,* » id est, strepitu et tumultu in quo fiebant illa. Hoc prophetatum fuit, Ezech. iii, 12 : *Et assumpsit me spiritus, et audivi post me vocem commotionis magnæ* : malorum « *periit memoria cum sonitu,* » simul enim perstrepunt in hoc mundo, et pereunt. Job, xxi, 13 : *Ducunt in bonis dies suos.* Item, ad litteram pereunt cum sonitu intrinseco, vel extrinseco : quia quæ vehementer diligunt, sine magno ejulatu amittere non possunt. Gregorius : « Plus adversa sentiunt, qui plus in pro« speris se extollunt. » Non sic justi, Proverb. x, 7 : *Memoria justi cum laudibus.* Et nomen impiorum putrescet. Eccle. vi, 4 : *Frustra venit, et pergit ad tenebras, et oblivione delebitur nomen ejus.* Peribit autem omnino cum sonitu tubæ, quæ sonabit in finem, Domino ad judicium veniente. I ad Corinth. xv, 52 : *Canet enim tuba, et mortui* qui in Christo sunt, *resurgent incorrupti.* Et hoc quia voluit,

quod periret memoria peccati sui in sonitu confessionis oris, et gemitu cordis, sine quibus procul dubio periisset [1] ? Et nota, quod perire dicitur, statum in bonum mutari : unde in Psal. CIII, 35 : *Deficiant peccatores a terra, et iniqui ita ut non sint*, supple, peccatores. Thren. III, 54 : *Inundaverunt aquæ super caput meum : dixi : Perii*. Mori, Isa. LVII, 1 : *Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo*. Desinere esse, Job. III, 3 : *Pereat dies in qua natus sum*. Et damnari, in Psal. II, 12 : *Et pereatis de via justa*.

« *Et Dominus in æternum permanet.* » Hic secunda pars, in qua agitur de causa divinæ laudis, quæ est Dei magnificentia, et ostenditur in tribus. In æternitate, in judiciaria potestate, ibi, « *Paravit in judicio.* » Et in benignitate, ibi, « *Et factus est Dominus.* »

Dicit ergo : Sic peribunt mali, non tantum re, sed etiam memoria, et nomine. « *Et Dominus in æternum permanet.* « Dominus, inquam, Dei Filius, contra quem nituntur mali, et maxime Judæi. Psal. CXVIII, 89 : *In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo*. Daniel. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur*. Michæ. V, 2 : *Egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*.

« *Paravit in judicio thronum suum.* » Hic tangitur judiciaria potestas, et dicuntur duo. Primo, quod meruerit judiciariam potestatem. Secundo, quomodo judicaturus sit, ibi, « *Et ipse judicabit.* »

Ait ergo : Sic manet in æternum, et etiam paravit per humilitatem merendo, « *thronum suum,* » judiciariam scilicet potestatem, in judicio scilicet generali. Ad Philip. II, 7 et 9 : *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens*. Et paulo post : *Propter quod et Deus exaltavit illum*. Joan. V, 27 : *Potestatem dedit ei judicium facere, quia Filius hominis est*. Vel « *paravit*, » id est, comparavit « *thronum suum,* » sicut prius, in judicio quo judicatus est, et abjudicatus ante Pilatum. Isa. LIII, 8 : *De angustia, et de judicio sublatus est*. Ad Rom. XIV, 9 et 10 : *In hoc Christus mortuus est, et resurrexit, ut et mortuorum et vivorum dominetur. Tu autem quid judicas fratrem tuum ? aut tu quare spernis fratrem tuum ? omnes enim stabimus ante tribunal Christi*. Hic thronus futurus est nubes lucida in qua venturus est. Luc. XXI, 27 : *Videbunt Filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et majestate*. Eccli. XXIV, 7 : *Thronus meus in columna nubis*.

« *Et ipse judicabit orbem terræ.* » Hic 9
tangitur modus : primo, respectu omnium universaliter : secundo, respectu Judæorum specialiter, ibi, « *Judicabit populos.* »

Dicit ergo sic : Meruit et comparavit judiciariam potestatem, « *et ipse judicabit orbem terræ,* » totum scilicet mundum, « *in æquitate,* » unicuique reddens sicut meruit, « *et populos,* » id est, Judæos, « *in justitia.* » Isa. XI, 4 : *Judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ*. Jerem. XXIII, 5 : *Regnabit rex et sapiens erit : et faciet judicium et justitiam in terra*. Psal. LXI, 12 et 13 : *Semel locutus est Deus, duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua*. Isa. XXVII, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam*.

[1] Cf. Ezech. XXI, 6 et 7.

10 « *Et factus est Dominus refugium pauperi.* » Hic tangitur benignitas, et dicuntur duo. Primo, declaratio bonitatis Dei. Secundo, invitatio fidelium ad sperandum in eo, ibi, « *Et sperent in te.* »

In prima duo. Primo, ostenditur benignitas ejus in comparatione ad imperfectos. Secundo, in comparatione ad perfectos, ibi, « *Adjutor.* »

Dicit ergo : Sic est in eo æternitas et judiciaria potestas, sed et benignitas : quia « *Dominus factus est refugium pauperi,* » adhuc in virtutibus imperfecto. Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur.* Psal. CIII, 18 : *Petra refugium herinaciis.* Pauperi etiam materiali refugium est. Dives enim, quia nullo ut sibi videtur, indiget, ad Deum per orationem non recurrit. Isa. LVII, 10 : *Viam manus tuæ invenisti, propterea non rogasti.* Viam manus invenire est, in omnibus votis prosperum successum habere.

Multiplex paupertas, naturæ, indigentiæ, avaritiæ, etc.

Et nota, quod est multiplex paupertas. Naturæ. Alibi, in Psal. LXXXVII, 16 : *Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea.* Psal. LXXI, 12 : *Liberabit pauperem a potente.* Job, I, 21 : *Nudus egressus sum de utero matris meæ, et nudus revertar illuc.* I ad Timoth. VI, 7 : *Nihil intulimus in hunc mundum : haud dubium quod nec auferre quid possumus.* Et est paupertas indigentiæ. Matth. XXVI, 11 : *Semper pauperes habetis vobiscum.* Deut. XV, 11 : *Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ.* Et hæc duplex paupertas indifferens est. Et est paupertas avaritiæ. Eccli. XIII, 30 : *Nequissima paupertas in ore impii* et avari, qui implebitur pecunia. Et est paupertas simulationis et jactantiæ, de qua Apoc. III, 17 : *Quia dicis : Quod dives sum, et locupletatus, et nullius egeo : et nescis quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus.* Et hæc duplex mala. Sed est paupertas bona, humilitas. Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu.* Sed optima, abjectio et contemptus omnium transeuntium. Jacob. II, 5 : *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni,* etc. Matth. XIX, 28 : *Vos qui reliquistis omnia, et secuti estis me,... sedebitis,* etc.

« *Adjutor in opportunitatibus.* » Quasi diceret : Refugium est sic imperfectis, ut declinent a malo, sed adjutor perfectis in opportunitatibus, scilicet in tribulatione : tunc enim valde opportunum est adjutorium. Eccli. XXXV, 26 : *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.* Sed contra hoc videtur illud infra, Psalm. X secundum Hebræos, 1 : « *Despicis in opportunitatibus in tribulatione.* » Sed responsio est, quod dupliciter adjuvat Dominus in tribulatione, vel ab ipsa liberando, et sic non dicitur despicere, sed audire, sicut hic : aliquando dimittendo in ipsa tribulatione, et sic dicitur despicere : tamen talis despectio adjutorium est, quia ad bonum est dimissi. Opportunitas autem dicitur, quantum ad præsentem tribulationem, quia per ipsam homo avellitur ab amore terrenorum, quod ei est optimum. Augustinus : « Omnes jucunditates meas amaritudini- « bus respersisti, ut quæram sine offen- « sione lætari. » Osee, II, 6 : *Sepiam viam tuam spinis, et sepiam eam maceria.* Psal. LXXI, 12 : *Liberabit pauperem a potente.*

Dupl... adju... in op... ni...

« *Et sperent.* » Hic invitatio ad confidentiam. Quasi diceret : Sic refugium es, sic adjutor : et propter hoc exhortando dico : « *Sperent in te qui noverunt nomen tuum.* » Fide, inquam, tenentes te misericordem, et pium : hoc enim est nomen tuum, JESUS, de quo Cant. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.* Et vere effusum, quia misericordia Domini plena est terra. Hoc nomen solum in quo sperandum est. Actu. IV, 12 : *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.* Vel certe « *qui noverunt nomen tuum,* potestatis et dominii : sperandum enim

est in potente. Isa. XLII, 6 : *Ego Dominus vocavi te.* Matth. XXI, 3 : *Dicite quia Dominus his opus habet.* Joan. XIII, 13 : *Vos vocatis me Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim.*

« *Quoniam non dereliquisti.* » Quasi diceret : Sic sperent in te de futuro, et delectentur, quod per effectum ostendo in præterito, « *quoniam* tu Domine *non dereliquisti quærentes te.* » Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino et confusus est.* Sed contra, Joan. VII, 34 : *Quæretis me, et non invenietis.* Responsio. Loquitur ad Judæos in malitia persistentes, et perseverantes : tales autem si quærunt, non invenient. Hic autem loquitur de peccatum relinquentibus, et conversis ad Dominum. Sed iterum contra, Cant. III, 1 : *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea : quæsivi illum, et non inveni.* Responsio. Etsi talis esset qui quærere posset, tamen ibi quærebat ubi quærendus non erat. Non enim invenitur in divitiis. Osee, V 6 : *In gregibus suis, et armentis suis vadent ad quærendum Dominum, et non invenient.* Nec in deliciis quæ per lectulum significantur. Job, XXVIII, 13 : *Nec invenitur in terra suaviter viventium.* Sed in paupertate et vilitate et asperitate invenitur. Luc. II, 16 : *Invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio.*

Et nota, quod est finalis desertio qua Dominus deserit in malitia obstinatos. Psal. LXXX, 13 : *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.* Et est derelictio non finalis, et hæc duplex. Gratiæ ad tempus. Sic deseruit Petrum, permittens quod caderet in mortale, Matth. XXVII, 74. Isa. LIV, 7 : *Ad punctum in modico dereliqui te.* Et pœnæ. Hac derelinquit suos frequenter, ipsum etiam Unigenitum. Psal. XXI, 2 : *Deus Deus meus respice in me : quare me dereliquisti ?*

2

« *Psallite Domino.* » Hic secunda pars primæ partis hujus Psalmi. Præmissa enim promissione de laudando, hic subjungitur aliorum invitatio ad hoc idem.

Primo ergo invitat alios ad laudandum : secundo, subjungit causam quare laudandum, ibi, « *Quoniam requirens.* » Tertio, promittit se cum eis laudaturum, ibi, « *Exsultabo in salutari tuo.* »

In prima duo. Primum monet ad laudandum opere : secundo, ore, ibi, « *Annuntiate.* »

Dicit ergo : Sic laudabo confitendo. Sed o vos fideles, « *psallite Domino,* » non cuicumque, sed « *qui habitat in Sion* » litteraliter : habet enim ibi domum specialem templum, hoc est Sion, de qua Isa. II, 3 : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Ille est enim locus de quo legitur dixisse Jacob, Genes. XXVIII, 17 : *Non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cœli.* Habitat etiam in Ecclesia militante, quæ videt Deum per speculum in ænigmate. Isa. XXXI, 9 : *Cujus ignis est in Sion, et caminus in Jerusalem.* Habitat etiam in Sion in Ecclesia triumphante. Sion enim etiam *specula* interpretatur. Specula autem in alto solet esse : unde per Sion illa civitas superna bene designatur. Isa. XXXIII, 20 : *Respice Sion civitatem solemnitatis nostræ.* In secunda Sion habitat per gratiam, in hac autem tertia per gloriam. Et nota ordinem. Primo enim præmisit seipsum laudaturum, in quo etiam quodam modo laudavit. Secundo, invitat alios ad hoc ipsum. Apoc. XXII, 17 : *Qui audit, dicat : Veni.* Exod. XXVI, 3 : *Quinque cortinæ sibi jungentur mutuo, et aliæ quinque nexu simili cohærebunt.*

« *Annuntiate inter gentes studia ejus,* » ad gubernandum genus humanum, et salvandum. Nota ordinem. Primo, ut psallant bene operando. Secundo, ut annuntient prædicando. Act. I, 1 : *Cœpit Jesus facere et docere.* Matth. V, 19 : *Qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Et nota, quod quinque sunt necessaria ad hoc quod quis recte annuntiet. Primum est bona vita, Psal. XLIX, 16 : *Peccatori autem dixit*

Quinque partes in prædicatore requiruntur.

Deus : Quare tu enarras justitias meas. Gregorius : « Ille fructus uberes in præ- « dicatione colligit, qui semina bonæ « operationis præmittit. » Intentio recta, Matth. vi, 22 : *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit.* Scientia, in Psal. xcviii, 6 : *Moyses et Aaron in Sacerdotibus ejus.* Osee, iv, 6 : *Quia tu scientiam repulisti, et repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi.* Auctoritas, Ad Rom, x. 15 : *Quomodo prædicabunt nisi mittantur?* Ultimum, perseverantia in his, in Psal. xxxiii, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.* Si habet hæc quinque, lux est. Matth. v, 14 : *Vos estis lux mundi.*

« *Annuntiate* ergo *inter gentes* », gentiliter et in peccatis viventes : talibus enim præcipue est prædicandum. Matth. ix, 12 et 13 : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* In eodem, *Non veni vocare justos, sed peccatores*[1]. Isa. xxi, 14 : *Occurrentes sitienti ferte aquam, qui habitatis terram Austri,* non ingurgitato, vel ebrio. Gregorius : « Vecordem se asserit, qui hortis sitien- « tibus in flumine aquam fundit. »

Triplex in Christo studium, plastæ, pictoris, et Doctoris.

« *Annuntiate studia ejus,* » studium scilicet figuli et fictoris, quo studuit in nostra creatione. Isa. lxiv, 8. *Fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos.* Et studium pictoris, quo studuit ad nos depingendum et reformandum in nostra redemptione. Eccli. xxxviii, 28 : *Cor suum dabit in similitudinem picturæ, et vigilia sua perficiet opus.* Et studium Doctoris, quo studuit legem dando et mandata scribendo, in quibus et nos studere necesse est. Prov. xxvii, 11 : *Stude sapientiæ fili mi, et lætifica cor meum.*

« *Quoniam requirens sanguinem eo-* 13
rum. » Hic causa admonitionis præcedentis, et dicuntur tria. Primum, quod est quasi ratio quare oporteat psallere, scilicet ultio et vindicta de malis pro iis quæ sanctis ingruunt. Secundo, exauditio Sanctorum, in iis quæ competunt, ibi, « *Et non est oblitus.* » Tertio, specificatio modi quo petunt, et eorum quæ petunt, ibi, « *Miserere mei.* »

Dicit ergo : Sic annuntiate et psallite, et debetis, « *quoniam requirens sanguinem eorum* », scilicet per vindictam et ultionem quam accipit de malis, « *recordatus est.* » Gen. ix, 5 : *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum.* Deuter. xxxii, 35, et ad Rom. xii, 19 : *Mea est ultio, et ego retribuam.*

Vel sic continua : Etiam annuntiate prædicando, nec timeatis adversarios veritatis, quia si vos occiderint, nihil possunt amplius, et Dominus recordabitur mortis vestræ. Matth. x, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, et post hoc non habent quid faciant.* Dominus autem respicit vocem sanguinis occisorum. Genes. iv, 10 : *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.* Ad Hebr. xii, 24 : *Accessistis... ad sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel.* Nec tantum clamat sanguis Sanctorum contra occisores, sed etiam ipsa anima, cujus vox efficacior est, et citius exauditur. Apoc. vi, 9 et 10 : *Vidi subtus altare animas interfectorum propter verbum Dei, et propter testimonium, quod habebant, et clamabant voce magna, dicentes : Usquequo Domine* (sanctus et verus) *non judicas, et non vindicas sanguinem nostrum?* Vel sic, « *Annuntiate studia* » prædicando, vos qui perfecti estis, aliis : quoniam si propter nostram negligentiam perierint subditi, Dominus requirens sanguinem eorum de manu

[1] Cf. Marc. ii, 17, et Luc. v, 32.

vestra recordatus est obligationis vestræ, et promissi. III Reg. xx, 39 : *Custodi virum istum : qui si lapsus fuerit, erit anima tua pro anima ejus.* Ezech. III, 18 : *Si dicente me ad impium : Morte morieris : non annuntiaveris ei, neque locutus fueris ut avertatur a sua via impia, et vivat, ipse impius in iniquitate sua morietur : sanguinem autem ejus de manu tua requiram.* Et vere requiret : quia supra, « *non est oblitus clamorem pauperum,* » ab homicidis crudelibus occisorum, vel prædicatorum interfectorum a tyrannis, vel subditorum propter negligentiam Prælatorum damnatorum. Psal. XXI, 25 : *Non sprevit neque despexit deprecationem pauperis.* Eccli. XXXV, 17 : *Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si effundat loquelam gemitus.*

« *Miserere mei.* » Hic tertium, declaratio petitionis, et dicuntur tria. Primo, allegat ostentando propriam miseriam. Secundo, confitendo expertam miseriam ibi, « *Qui exaltas.* » Tertio, insinuando finem, ibi, « *Ut annuntiem omnes laudationes tuas.* » Miseriam allegat duplicem : dejectionem propriam, et inimicorum exaltationem ad cumulum miseriæ, ibi, « *Vide humilitatem.* »

Ait ergo : Non est oblitus clamorem pauperum, qui, inquam, clamor est per hunc modum : « *O Domine, miserere mei* » miseri, supra : tali enim debetur misericordia. Sap. VI, 7 : *Exiguo conceditur misericordia.* Justitia meritum requirit, miseria misericordiam intuetur. Miserere etiam mei quem fecisti, et propter hoc debes misereri tamquam propriæ creaturæ. Sap. XI, 25 : *Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti.* In eodem, ℣. 24 : *Misereris omnium, quia omnia potes.*

« *Vide humilitatem meam* » perpendendam, « *de inimicis meis* » super me exaltatis. Thren. I, 9 : *Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.* Exod. III, 7 : *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto.* Et est efficax oratio cum vera humilitas allegatur. Eccli. XXXV, 21 : *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* Humilitas enim facies animæ est, quam Dominus libentur respicit, et affabiliter intuetur. Isa. LXVI, 2 : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos.* Luc. I, 48 : *Respexit humilitatem ancillæ suæ.* Cur humilis oratio sit efficax ?

« *Qui exaltas me de portis mortis.* » Hic est secundum, in quo confitetur se esse expertum miseriam. Quasi sic diceret : Rogo ut miserearis, quia tu es qui exaltas me, scilicet in altum ponendo, elongas « *de portis mortis,* » quæ quadruplices sunt. Primæ, cupiditates rerum temporalium : per has enim intrat ad nos mortale peccatum, quod est mors. Sap. XVI, 13 : *Deducis ad portas mortis,* permittendo scilicet quod tentemur ; *et reducis,* a tentatione liberando. Secundæ, sensus corporales, quia per ipsos intrat mors. Jerem. IX, 21 : *Quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras.* Nahum, II, 6 : *Portæ fluviorum,* sensus scilicet, per quos delectationes influunt, *apertæ sunt, et templum ad solum dirutum,* etc. Tertiæ, peccata mortalia, per quæ est ingressus ad æternam mortem. In Psal. CVI, 18 : *Omnem escam abominata est anima eorum, et appropinquaverunt usque ad portas mortis.* Quartæ sunt hæretici et hypocritæ, qui portæ sunt peccati et gehennæ. Matth. XVI, 18 : *Portæ inferi non prævalebunt adversus eam,* id est, hæretici. Job, XLI, 5 : *Portas vultus ejus quis aperiet ?* difficile est enim cognoscere interiora hypocritæ. Quatuor mortis portæ.

« *Ut annuntiem* ». Ecce tertium, in quo insinuat finem quo vult liberari. Quasi ad hoc miserearis, ut de inimicis liberes, « *ut annuntiem* » prædicando, « *omnes laudationes tuas,* » id est, omnia opera tua laudabilia, « *in portis,* » id est, in locis publicis, « *filiæ Sion,* » id est, Ecclesiæ : filius enim et filia frequenter superfluit in Scriptura. Vel Sion ap-

pellatur Ecclesia militans, quæ filia est triumphantis. Ad Galat. IV, 26 : *Illa autem, quæ sursum est Jerusalem,... quæ est mater nostra.* In hoc autem quod dicit se annuntiaturum in portis, tangitur illud quod præceptum erat, Deuter. XVI, 18 : *Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis.*

Porta ad vitam. Et nota, quod bonæ portæ sunt, et portæ vitæ, portæ Ecclesiæ. Prima et præcipua Virgo Maria. Genes. XXVIII, 17 : *Non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cœli.* Ezech. XLIV, 2 : *Porta hæc clausa erit : non aperietur, et vir non transibit per eam : quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Portæ etiam sunt virtutes. Prov. XXXI, 23 : *Nobilis in portis*, id est, in virtutibus, *vir ejus.* Portæ etiam sunt mandata Dei, et bona opera per quæ est ingressus ad vitam æternam. Matth. XIX, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Et Exod. XXXII, 22 : *Ite et redite de porta usque ad portam*, id est, de una operatione bona ad aliam. Psal. CXVII, 20 : *Hæc porta Domini, justi intrabunt in eam.* Portæ etiam sunt boni Doctores et Prælati. Isa LIV, 12 : *Ponam... portas tuas in lapides sculptos.* Psal. XCIX, 4 : *Introite portas ejus in confessione :* confitendum enim est Prælatis. Et nota ordinem : « *Exaltas, ut annuntiem.* » Gregorius : « Conscientia lo« quentem non impedit, cum linguam « vita antecedit. »

16 « *Exsultabo.* » Hic tertium hujus partis, in quo promittit se laudaturum, et dicuntur tria. Primo, promittit : secundo, subsannationem malorum subjungit, qui ligati sunt vitiis ut non possint erigi ad laudandum Deum, ibi, « *Infixæ sunt.* » Tertio, adjungit comminationem, ibi, « *Cognoscetur Dominus* ».

Ait ergo : Si istis rationibus invitavi ad laudandum, et ore et opere, et ego ipse o Domine « *exsultabo,* non in mundo, aut in meipso, « *sed in salutari tuo,* » Christo scilicet. Genes. XLIX, 18 : *Salutare tuum exspectabo Domine.* I Reg. II, 1 : *Lætata sum in salutari tuo.* Illo, inquam, salutari de quo Luc. III, 4 : *Videbit omnis caro salutare Dei*[1].

« *Infixæ sunt gentes.* » Hic subjungitur malorum subsannatio, et tanguntur duo. Primo, subsannatur super peccatorum vehementia : secundo, super perseverentia, ibi, « *In laqueo isto.* »

Ait ergo : Sic exsultabo, sed non peccatores, quia « *gentes,* » id est, more Gentilium viventes, « *infixæ sunt,* » intus scilicet, et in profundo « *fixæ in interitu quem fecerunt,* » id est, in peccato, quod peccaverunt. Psal. LXVIII, 3 : *Infixus sum in limo profundi.* Sophon. I, 12 : *Visitabo super viros defixos in fæcibus suis.* Jerem. XLVIII, 11 : *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, et requievit in fæcibus suis.* Joel. I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Et bene dicitur, quod fecerunt, non Deus. Osee, XIII, 9 : *Perditio tua ex te Israel : tantummodo in me auxilium tuum.* Isa. L, 11 : *Ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis, quas succendistis.* Nec etiam diabolus. Psal. CXVIII, 95 : *Me expectaverunt peccatores, ut perderent me.*

« *In laqueo isto quem absconderunt.* » Quasi diceret : Non tantum peccant vehementer, sed consuetudine tenentur fortiter, quia « *in laqueo isto, quem absconderunt eis* » dæmones, comprehensus est pes eorum, affectus scilicet, qui per pedes designantur. Psal. LVI, 7 : *Laqueum paraverunt pedibus meis,* laqueum scilicet tentationis et peccati. Job, XVIII, 10 : *Abscondita est in terra pedica ejus.* Proverb. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus pecca-*

[1] Cf. Isa. XL, 5 ; Matth. III, 3 ; Marc. I, 3 ; Joan. I, 23.

torum suorum quisque *constringitur*. Nec mirum : quia quamvis absconditus sit laqueus, voluntarie tamen pedem suum, id est, affectum immittit iniquus. Job, XVIII, 7 et 8 : *Præcipitabit consilium suum. Immisit enim in rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat.* Sed non sic justi. Prov. I, 17 : *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.*

Et nota, quod pedes sunt pauperes, pes scilicet inferior in Ecclesia Dei. Psal. CIX, 1 : *Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*

Pedes etiam Prædicatores. Isa, LII, 7 : *Quam pulchri super montes pedes annuntiantis et prædicantis pacem.* Apocalyps. I, 15 : *Pedes ejus similes aurichalco.* Pedes etiam affectus mentis inferiores, sicut hic, et alibi, in Psal. LXXII, 2 : *Mei autem pene moti sunt pedes.* Cant. V, 3 : *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos ?* Et quem asconderunt ipsimet, nolentes converti. Osee, XIII, 12 : *Colligata est iniquitas Ephraim, absconditum peccatum ejus.* Aliquando enim quasi manifestatur, sed tamen absconditur. Job, XX, 12 et 13 : *Quum dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua,... celabit in gutture suo.*

« *Cognoscetur Dominus.* » Hic tertium, in quo subjungitur pœna, et duplex, separatio scilicet a bonis, afflictio pro malis, quæ gesserunt, ibi, « *In operibus manuum suarum.* »

Ait ergo : Sic mali infixi sunt et ligati peccatis ut laudare non possint, sed tandem « *cognoscetur Dominus* », et a bonis et a malis, « *judicia* » separationis scilicet « *faciens,* » et discretionis : quale judicium petit alibi, Psal. XLII, 1 : *Judica me Deus, et discerne causam meam de gente non sancta.* Qui enim contemnitur nunc placatus, tunc cognoscetur iratus. Exod. V, 2, dixit Pharao : *Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus ? nescio Dominum, et Israel non dimittam.* Sed postea eum cognovit, quando mare submergens Ægyptios eos a filiis Israel separavit, unde tunc ait, XIV, 25 : *Fugiamus Israelem : Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Et tandem

« *In operibus manuum suarum,* » id est, propter opera propria, « *comprehensus est peccator,* » a pœna et miseria. Jerem. II, 26 : *Quomodo confunditur fur quando deprehenditur, sic confusi sunt domus Israel.* Manus ejus ligantur ut non possit se defendere, pedes ut non possit fugere : oculi velantur, ut non possint videre. Matth. XXII, 13 : *Ligatis manibus, et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores.* Then. I, 22 : *Vindemiasti me propter omnes iniquitates meas.* Tria salutis impedimenta.

18 Secunda pars psalmi : de Anti-Christo.

« *Convertantur peccatores in infernum.* » Sicut superius dictum est, hic est secunda pars totius psalmi : postquam enim egit de regimine Ecclesiæ usque ad tempus Anti-Christi, hic incipit agere de regimine ejusdem, quod erit ex occultissimo Dei judicio tempore Anti-Christi, et deinceps.

Dividitur ergo hæc pars in duas partes. Primo enim agitur de consummatione malorum in malo, et adventu capitis eorum, scilicet Anti-Christi. Secundo, petitur secundus adventus Christi, ut bonorum oppressio terminetur, ibi, « *Exsurge Domine, et exaltetur manus tua.* »

Prima pars subdividitur in quatuor partes. Primo, prædicitur malorum obstinatio in malo : secundo, bonorum conservatio, et remuneratio pro afflictione quam sustinebunt a malis, ibi, « *Quoniam in finem.* » Tertio, declaratur per quem et quomodo consummabuntur mali, ibi, « *Constituisti Domine.* » Quarto, admiratio et exclamatio ad Deum, et ratio multiplex quare sustineat tribulari bonos, ibi, « *Ut quid Domine.* »

Prima pars subdividitur. Plena enim consummatio in malis in duobus est, in perfecta conversione ad bonum commu-

tabile et delectatione mortifera, et plena aversione a summo bono, scilicet Deo, ibi, « *Omnes gentes.* »

Dicit ergo : Sic mali non poterunt laudare infixi in peccato et illaqueati, et tandem rogo, zelo justitiæ, non libidine vindictæ, ut « *peccatores convertantur in infernum,* » velut prædictio sit, non optatio. Infernum autem dicit delectationem mortiferam quasi summam. Hæc est infernus in quo non invenitur sapientia. Job, XXVIII, 14 : *Abyssus dicit : Non est in me.* Consummatus enim in malitia non habet sapientiam confitendi peccatum et relinquendi. Supra in Psal. VI, 6 : *In inferno quis confitebitur tibi?* Isa. XXXVIII, 18 : *Non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te.* Peccatores autem dicit peccato assuetos, et Dei patientiam contemnentes, Item, « *convertantur peccatores* » qui nolunt converti, « *in infernum* » detrusi vel detenti, sera et tarda conversione, et infructuosa, sicut dives, Luc. XVI, 25, et illi de quibus Sap. V, 3 : *Dicentes intra se pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus genentes,* etc.

« *Omnes gentes,* » quasi peccatores sic convertantur, scilicet, « *Omnes gentes quæ obliviscuntur Deum,* » ab ipso se penitus avertendo, quod est magnum malum. Deuter. VIII, 11 : *Cave ne quando obliviscaris Domini Dei tui, et negligas mandata ejus.* Deuter. XXXII, 18 : *Oblitus es Domini creatoris tui.* Jerem. II, 32 : *Numquid obliviscitur virgo ornamenti sui, aut sponsa fasciæ pectoralis suæ? Populus vero meus oblitus est mei.* Ornamentum animæ et ejus pulchritudo Deus est, et fascia pectoralis restringens fluxum malarum cogitationum, et afflictionum, propter quod non debet anima ejus oblivisci. Osee, XIII, 6 : *Juxta pascua sua adimpleti sunt, et saturati sunt : et elevaverunt cor suum, et obliti*
Bona et mala oblivio. *sunt mei.* Et nota, quod est bona oblivio, qua terrena oblivioni traduntur propter Deum. Psal. XLIV, 11 : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui.* Et est mala oblivio, qua obliviscitur Deus propter temporalia. Hinc est quod tribus Manasse quæ interpretatur *oblivio*, divisa fuit, una pars citra Jordanem remansit, altera transivit, Num. XXXII, 40 et 41.

« *Quoniam non in finem oblivio erit pauperis.* » Hic secundum, scilicet remuneratio bonorum afflictorum his malis, et tanguntur duo. Primo, remuneratio : secundo, quasi ratio remunerationis, ibi, « *Patientia.* » II

Dicit ergo : Sic impii, sed « *pauperis* » in finem non erit oblivio. Vel sic : Pauperis non erit oblivio in finem, id est, finalis non erit oblivio, etsi ad præsens deseri videatur. Isa. LIV, 7 et 8 : *Ad punctum in modico dereliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te.* Et in eodem, *In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui.* Quo enim modo quem in manibus propriis descriptum habet? Isa. XLIX, 15 et 16 : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui. Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te.* Sed hoc intelligendum est de paupere spiritu, probato et dejecto in camino paupertatis. Isa. XLVIII, 10 : *Elegi te in camino paupertatis.* Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam* non obliti sunt a Deo, imo *ipsorum est regnum cœlorum.* Et vere non est pauperis oblivio : quoniam « *patientia pauperum non peribit in finem.* » Parum dicit, et plus significat, id est, remunerabitur in finem. Accusativum pro ablativo ponit.

Et nota, quod bene conjungit paupertatem cum patientia : paupertas enim est in abdicatione delectabilium, patientia in sustentatione tristabilium. Item, paupertas sine patientia non valet, et patientia in prosperitate, vel nulla est, vel in nullo se exercet. Patientia ergo reddit paupertatem, et paupertas patientiam

Paup[...] pati[...] geri[...]

probatam. Hinc est, quod Dominus idem præmium pauperibus et patientibus repromisit. Matth. v, 3, 10 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Et paulo post, *Beati, qui persecutionem patiuntur,* etc. Facit enim Dominus sicut aliquando eleemosynarum distributor, aliquos in fine dimittit pignorandos, et talibus dat postmodum meliora. Sic Dominus dat divitibus modo bona temporalia, nolentibus patienter exspectare usque in finem : sed in fine illis remanentibus vacuis, pauperibus dabit bona multa. Prov. xx, 21 : *Hæreditas ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.* Propter hoc bonum est consilium Isaiæ, xxviii, 16 : *Qui crediderit, non festinet* hic accipere præmium suum, in fine enim multo melius remunerabitur. Isa. xliv, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te,* non ad temporalia festinantibus.

Et nota quanta bona sequuntur ex voluntaria paupertate. Primum, quia pauperem Deus oblivioni non tradit, sicut hic dicitur. Secundum, quia curam et sollicitudinem pauperis gerit. Psal. x, 5 : *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* Isa. lxvi, 2 : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos,* sicut mater quæ de infirmiori filio magis est sollicita? Psal. xxxix, 18 : *Ego autem mendicus sum, et pauper, Dominus sollicitus est mei.* Tertium est, quia veraciter scit pauper quis eum vere diligit. Gregorius : « Cum quis in prosperitate diligi« tur, incertum est an persona, an pro« speritas diligatur. » Proverb. xix, 4 : *Divitiæ addunt amicos plurimos : a paupere autem, et hi, quos habuit, separantur.* Quarto, quia sollicitudinibus et curis liberum reddit, et ad seipsum redire facit. Gregorius : « Cor humanum « opibus et potestate dissolvitur, pauper« tatibus et ærumnis ad seipsum intus « colligitur. » Eccle. v, 11 : *Saturitas divitis non sinit eum dormire,* nec corporaliter, nec spiritualiter somno contemplationis. Matth. xiii, 22 : *Sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum suffocant verbum, et sine fructu efficitur.* Ibi Venerabilis Beda : « Divitias stran« gulant guttur mentis, nec bonum desi« derium intrare sinunt. » Quintum est, quia ipsa paupertas similem Christo facit, qui ipsam elegit. II ad Corinth. viii, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu-Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.* Ultimum, quia hæredem regni facit, sicut dictum est frequenter, Matth. v, 3 et seq. : *Beati pauperes spiritu,* etc.

« *Exsurge Domine.* » Hic est tertium, 20
in quo dicuntur quatuor. Primo, malorum desolatio : secundo, desolatorum laxatio ad peccandum, ibi, « *Judicentur.* » Tertio, multiplicantium peccata excæcatio per infidelitatem, ibi, « *Constitue.* » Quarto, horum trium finis, et rursus infidelium sic dimissorum afflictio divina, ibi, « *Sciant gentes quoniam,* etc.

Dicit ergo : Sic dixi, quia peccatores convertentur in infernum obliti Domini : et vere, quia o tu « *Domine exsurge,* » id est, exsurges, qui dormire videris, ad hoc ut non confortetur homo. Psal. xlii, 23 : *Exsurge, quare obdormis Domine?* « *Exsurge,* ut *non confortetur homo,* » id est, ut confortatore careat, et Doctore, quod est origo miseriæ. Prov. xxix, 18 : *Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus.* Thren. i, 2 : *Non est qui consoletur eam ex omnibus charis ejus.* Non confortetur, inquam, homo carnalibus deditus, et spiritualia postponens. Sic accipitur, I ad Cor. iii, 3 : *Cum sit inter vos zelus et contentio : nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?*

Vel sic secundum Glossam, ut sic optatio, « *Exsurge Domine,* » ut impleas quod dictum est : et « *non confortetur*

homo » purus, scilicet Anti-Christus, qui se Deum jactabit, contra pauperes, sed compesce malitiam ejus et refræna. II ad Thess. II, 4 : *Qui adversatur, et extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus :* necesse est enim ut exsurgas, tribulationi quæ per eum erit finem imponendo. Matth. XXIV, 21 et 22 : *Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi* propter electos *breviati fuissent dies illi, non salva fieret omnis caro.* Breviabuntur enim, quia ejus persecutio tantum per triennium et dimidium durabit. Daniel. XII, 6 et 7 : *Usquequo finis horum mirabilium?* Et responsum est ei : *In tempus, et tempora, et dimidium temporis.* Et nota, quod resurrexit Dominus de morte ad vitam, Marc. XVI, 6 : *Surrexit, non est hic.* De mortalitate ad gloriam, in eodem, ℣. 14 : *Exprobravit incredulitatem eorum : quia iis qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt.* Sed tandem exsurget in judicio ad vindictam, quam inchoabit in malos modo dicto.

« *Judicentur gentes.* » Ecce secundum. Quasi sic diceret : « *Non confortentur,* » sed et quod deterius est, « *gentes* » id est, gentiliter, et carnaliter viventes. « *Judicentur,* » id est, justo judicio dimittantur ruere de peccato in peccatum, et hoc « *in conspectu tuo,* » te vidente et apertissime cognoscente. Psal. LXXX, 13 : *Dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinventionibus suis.* Apocal. XXII, 11 : Justum est ut *qui in sordibus est, sordescat adhuc.* Et supra, Psal. VII, 10 : *Consumetur nequitia peccatorum.*

« *Constitue Domine.* » Ecce tertium, scilicet excæcatio ut consentiant errori Anti-Christi. Quasi sic diceret : Justo judicio ruant de peccato in peccatum : et tandem « *constitue* » tu a quo omnis potestas est, Ad Rom. XIII, 1 : *Non est potestas nisi a Deo.* Vel, « *Constitue,* » id est, constitui permitte, « *super eos,* » tamquam regem et dictatorem, imo tamquam Dominum, legislatorem, Anti-Christum scilicet, qui pravam legem et veritati contrariam afferet. II ad Thess. II, 9 : *Cujus* erit *adventus secundum operationem satanæ,... in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt.* Et hoc justum : quia vero legislatori Christo credere noluerunt, de quo Isa. XXXIII, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos.* Hoc est quod dicit Paulus, II ad Thess. II, 11 et 12 : *Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.* In Job, XXXIV, 30 : *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Osee, XIII, 11 : *Dabo tibi regem in furore meo.*

« *Ut sciant gentes.* » Ecce quartum. Quasi diceret : Hæc fieri permittes super reprobos, ut per hoc « *gentes* », gentiliter et carnaliter viventes, « *sciant* » per experientiam in pœnis, et cognoscant, « *quoniam homines sunt,* » mortales, ignorantes, fragiles, peccatores. Isa. XXVIII, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.* Jerem. VI, 8, secundum aliam translationem : « Per omne flagellum erudieris Jerusalem [1]. » Nota exemplum de Alexandro, qui vulneratus adulatoribus suis dixit : « Vos dicebatis me esse filium Jovis et deum, sed hoc vulnus quod recepi, probat me esse verum hominem et non deum. »

[1] Ex Vulg. Jerem. VI, 8 : *Erudire, Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te.*

PSALMUS X SECUNDUM HEBRÆOS.

« *Ut quid Domine.* » Hic est quartum hujus partis secundæ totius Psalmi. Præmissa enim consummatione malorum et oppressione bonorum, et modo et ordine quo consummabuntur mali, hic subjungitur admirativa quæstio Prophetæ, quare Deus Anti-Christum sic permittat bonos opprimere, et ita dominari.

Dicuntur ergo duo. Primo, admirativa quæstio. Secundo, subjungitur responsio, ibi, « *Dum superbit.* »

In prima parte duo. Primo, admiratio cur recedat Deus a bonis auxilium non præbendo. Secundo, quare exponat eos per adversarium affligendo, ibi, « *Despicis.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod in fine liberabis, dimittes tamen liberari in præsenti. Sed, « *Ut quid Domine, recessisti* » a justis et pauperibus, eos non adjuvando? Et hoc « *longe,* » tamdiu auxilium differendo. Et vere mirandum, quia longe solet esse a peccatoribus salus, non a justis. Cant. vi, 17 : *Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum ?* Et etiam « *quid despicis,* » despicere scilicet videris, malis exponendo, « *in opportu-* « *nitatibus,* » existentibus « *in tribula-* « *tione.* » Et bene sequitur : Dei enim elongatio est causa quare sequitur multa tribulatio. Deuter. xxxi, 17 : *Vere quia est Deus mecum, invenerunt me hæc mala.*

Et nota, quod tribulationes opportunitates appellantur hic, sicut et supra in eodem Psalmo, non tantum propter hoc quia tunc sit auxilium opportunum, sed multiplici alia ratione. Primo, quia tribulatio probat, Eccli. xxvii, 6 : *Vasa figuli probat fornax.* Probatum humiliat, II ad Cor. xii, 7 : *Ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi,* etc. Humiliatum et probatum erudit et informat, Isa. xxviii, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.* Eccli. xxiv, 37 : *Qui mittit disciplinam sicut lucem,* hoc est, cum disciplina afflictionis lucem emittit eruditionis. Informatum purgat ad magnopere fructificandum, Joan. xv, 2 : *Et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* Purgatum stimulat ad proficiendum semper exsurgendo ad majora, Genes. vii, 17 : *Multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime a terra.* Psal. xv, 4 : *Multiplicatæ sunt infirmitates eorum : postea acceleraverunt.* Exod. i, 12 : *Quanto opprimebant* filios Israel Ægyptii, *tanto magis multiplicabantur, et crescebant.* Stimulatum sanat, Job, v, 17 et 18 : *Beatus homo qui corripitur a Deo :... quia ipse vulnerat, et medetur : percutit, et manus ejus sanabunt.* Tandem sanatum coronat, II ad Timoth. ii, 5 : *Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.* Jacob. i, 12 : *Beatus vir, qui suffert tentationem : quoniam cum probatus fuerit, accipiet coro-*

Quare tribulatio dicitur opportunitas ?

nam vitæ. Propter hæc bona dicitur, Jacob. I, 2 : *Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis.* Et Act. v, 41 : *Ibant* Apostoli *gaudentes a conspectu concilii*, etc.

2 Duæ causæ persecutionis justorum.

« *Dum superbit impius.* » Hic subjungitur responsio, et primo sumpta ratione ex parte bonorum. Secundo, ex parte malorum, ibi, « *Comprehenduntur in conciliis.* »

Dicit ergo : Sic admirando quæsivi, sed rationem intelligo : hoc enim fit, quia « *dum superbit impius,* » scilicet Antichristus, qui antonomastice *impius* dicitur. Isa. XI, 4 : *Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* « *Incenditur* » flante ejus superbia tamquam vento, « *pauper,* » ut tui desiderio amplius inardescat. Gregorius : « Ignis flatu pre« mitur ut crescat. » Osee, VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Hinc est quod Jeremias tribulationes sustinens dicebat in Jerem. XX, 8 et 9 : *Factus est mihi sermo Domini in opprobrium, et in derisum tota die.* Et paulo post : *Et factus est in corde meo quasi ignis æstuans, et defeci, ferre non sustinens.* Incenduntur etiam igne tribulationis in eis incinerante vitia, et virtutes purgante tamquam aurum. Sap. III, 6 : *Tamquam aurum in fornace probavit illos,* scilicet justos, Dominus. Malach. III, 3 : *Sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi.*

Recessus Dei interdum utilis.

Ergo sic recedit et despicit, id est, recedere et despicere videtur, ut et ardentius quæratur, et strictius teneatur. Gregorius : « Quando non invenitur, id facit « ut strictius teneatur inventus. Et vero « non veniret ad nos, nisi nos diligeret, « non recederet, nisi nos trahere ad se « fortius vellet. » Hinc est quod sponsa dicit in Cant. I, 1 : *Osculetur me osculo oris sui :* et in fine totius libri, VIII, 14, concludit : *Fuge dilecte mi, et assimilare capreæ hinnuloque cervorum super montes aromatum.*

« *Comprehenduntur.* » Hic secundum, in quo ratio sumitur a parte malorum, et primo a parte adhærentium Antichristo : secundo, a parte ipsius Antichristi, ibi, « *Exacerbavit.* »

In prima duo. Primum quod est tamquam ratio quæsiti, illaqueatio adhærentium Antichristo. Secundo, quod justum est eos ita illaqueari, ibi, « *Quoniam laudatur.* »

Dicit ergo : Longe te facis, et despicis : quia sic bonus incenditur, et inimici ejus comprehenduntur, « *in conciliis,* » machinationibus scilicet occultis, « *quibus cogitant* » comprehendere justum. Prov. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* Job, V, 13 : *Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, et concilium pravorum dissipat.* Eccli. XXVII, 30 : *Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur.* Sic Goliath proprio gladio interficitur, I Reg. XVII, 49. Et Holofernes proprio pugione, Judith, XIII, 10. Et Aman suspenditur in patibulo quod præparaverat Mardochæo, Esther, VII, 10.

« *Quoniam laudatur.* » Hic ratio quare comprehenditur, duplex. Prima, adulatio facta Antichristo, et fomentum ipsius in his quæ aget contra Deum, secundo, in his quæ contra proximum, ibi, *Et iniquus benedicitur.* »

Ait enim : Sic comprehenduntur, et hoc justum est, quoniam « *peccator,* » Antichristus scilicet, qui dicitur peccator, quia superbus et blasphemus contra Deum, II ad Thess. II, 4 : *Qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur :* « *Laudatur* ab eis *in desideriis animæ suæ* » adimpletis. Mali enim adulatores ejus erunt, et eum foventes in malitia.

« *Et iniquus,* » contra proximum, idem scilicet Antichristus, « *benedicitur* » a malis. Vel hæc referri possunt ad adulationem et fomentum in peccato unius ad alterum contra Deum et proximum,

et sic sese decipiunt. Isa. III, 12 : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant.* Et in cap. IX, 16 : *Et erunt qui beatificant populum istum, seducentes : et qui beatificantur, præcipitati.* Proverb. XXIX, 5 : *Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.*

Et nota, quod est triplex genus adulandi. Primum, quando quis in bono quod habet, nimis extollitur : contra quod dicitur, Prov. I, 10 : *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis.* Thren. IV, 3 : *Sed et lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos.* Secundum, quando bonum, quod non habet quis, ei tribuitur. Sic Joab adulabatur Amasæ, II Reg. XX, 9 : *Salve mi frater* Amasa. Tertium, quando malum quod facit, palliatur, et fovetur laudando. Ezech. XIII, 10 : *Et ipse ædificabat parietem*, mala perpetrando, *illi autem liniebant eum luto absque paleis*, scilicet vanis laudibus, et cito transituris adulando. Job, XX, 5 : *Laus impiorum brevis est, et gaudium hypocritæ ad instar puncti.*

« *Exacerbavit Dominum peccator.* » Hic sumitur ratio ex parte Anti Christi, scilicet ex ejus malitia, et dicuntur tria. Primo, malitia cordis tangitur : secundo, malitia oris, ibi, « *Cujus os.* » Tertio, operis, ibi, « *Sedet in insidiis.* »

In prima duo. Primo, generaliter tangitur malitia cordis : secundo, specificatur, ibi, « *Non est Dominus.* »

In primo duo. Primo, tangitur malitia cordis ejus in generali : secundo, Dei patientia demonstratur, ibi, « *Secundum multitudinem.* »

Dicit ergo : Sic adulabuntur impii Anti-Christo, propter hoc « *peccator,* » id est, Anti-Christus, « *exacerbavit,* » præteritum pro futuro, id est, ad iracundiam provocabit Deum. Hoc enim est exacerbare, Baruch, IV, 6 et 7 :... *Ad iracundiam provocastis,... exacerbastis eum, qui fecit vos.* Hæc autem exacerbatio erit blasphemando contra Deum, et asserendo quod ipse, scilicet Anti-Christus, sit Deus. Daniel. XI, 36 et 37 : *Elevabitur, et magnificabitur adversus omnem deum : et adversus Deum deorum magnifica loquetur.* Et in eodem : *Deum patrum suorum non reputabit.* Et quamvis sic exacerbet, tamen Deus vindictam hic in præsenti non requiret.

« *Secundum multitudinem iræ suæ,* » scilicet Anti-Christi, ipsum puniendo in præsenti, « *non quæret,* » quamvis eum occisurus sit. Isa. XI, 4 : *Spiritu labiorum suorum interficiet impium.* II ad Thess. II, 8 : *Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet eum illustratione adventus sui*, sed reservabit eum atrocius puniendum in gehenna, quemadmodum factum est de Antiocho, II Mach. IX, 28 ; et de Herode, Act. XII, 23. Vel sic : Deus eum non quæret, scilicet Anti-Christum, ut salvet eum, qui alios qui perierant requirit. Luc. XIX, 10 : *Venit filius hominis quærere, et salvum facere quod perierat.* Non quæret, inquam, flagellando ipsum ut retrahat a malo, et hoc « *secundum multitudinem iræ suæ.* » Multitudo enim iræ Dei est cum laxat hominem ad peccandum, nec retrahit eum per flagellum. Hinc dicitur Synagogæ, Ezech. XVI, 42 : *Et requiescet indignatio mea in te : et auferetur zelus meus a te, et quiescam, nec irascar amplius.* Non visitabo super filias vestras cum fornicatæ fuerint, et super sponsos vestros cum adulteraverint [1]. Magna ergo ira Dei est, aliquando non irasci, sicut e contrario magnum beneficium est irasci [2]. Etenim

[1] Cf. totum caput XVI Ezechielis, a ỳ. 35 ad finem.

[2] Cf. etiam II Machab. II, 17 et seq.

non sinere peccatoribus ex sententia agere, magni beneficii indicium est.

5 « *Non est Deus in conspectu ejus.* » Hic secundum, in quo specificat malitiam cordis ejus, et dicuntur tria. Primo, perversitas intentionis : secundo, excæcatio, vel inconsideratio divinæ ultionis, ibi, « *Auferentur judicia.* » Tertio, deliberatio malæ voluntatis, ibi, « *Dixit enim in corde suo.* »

In prima facit duo quæ sunt in perversa intentione : primum declinatio a summo bono, secundum inclinatio ad malum, ibi, « *Inquinatæ.* »

Dicit ergo : « *Exacerbavit,* » et Dominus non requiret, quia non est Deus in conspectu ejus, id est, intentione, quæ *oculus* appellatur. Matth. VI, 22 : *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum,* etc. Hic est oculus dexter qui eruendus est, si animam scandalizat, Matth. V, 29 : *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum et projice abs te.* Et Zachar. XI, 17 : *Brachium ejus ariditate siccabitur, et oculus dexter ejus tenebrescens obscurabitur.* Hoc dicitur de Anti-Christo. Unde Psalmista : *Dicit insipiens in corde suo : Non est Deus* [1].

« *Inquinatæ sunt.* » Quasi sic diceret : Avertitur a Deo, et « *viæ ejus,* » intentiones scilicet et affectus cordis, « *inquinatæ sunt.* » Et hoc « *in omni tempore.* » Nota, quod semper volet malum Anti-Christus, et omnia mala aget. Thren. I, 9 : *Sordes ejus in pedibus ejus,* ecce inquinatio affectuum : *nec recordatus est finis sui,* Dei scilicet, ecce depravatio actionum.

« *Non est Deus in conspectu ejus.* » Sicut enim in Christum qui est Dei sapientia, nihil incurrit inquinatum, Sapient. VII, 25 : *Nihil inquinatum in eam incurrit :* sic in Anti-Christo omne incurrit inquinatum. Est enim multiplex inquinamentum : originalis culpæ, Ezech. XXXVI, 25 : *Et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et actuatis culpæ : et hoc quantum ad fidem. Deuter. VII, 25 et 26 : *Neque assumes ex eis quidquam,* scilicet de idolis ; *velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis ea.* Et contra mores, primum quantum ad coinquinationem consensus, et conscientiæ interioris, Ad Tit. I, 15 : *Inquinatæ sunt eorum et mens, et conscientia.* Et pravi operis, Eccli. XIII, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Cantic. V, 3 : *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Et consuetudinis, Ezechiel. XXIV, 11 : *Pone quoque eam super prunas vacuam, ut incalescat, et liquefiat æs ejus : et conflctur in medio ejus inquinamentum ejus, et consumatur rubigo.*

Multiplex inquinamentum.

« *Auferentur.* » Hic secundum, scilicet inconsideratio divinæ ultionis, et tanguntur duo. Primo, inconsideratio : secundo, ratio seu causa hujus inconsiderationis, ibi, *Omnium inimicorum.* »

Dicit ergo : Sic erit perversa impiorum intentio. Etenim, « *judicia tua* » quibus punis malos, et ultionem de ipsis accipis, « *auferentur a facie ejus,* » ab ejus scilicet consideratione, ut eam non avertat. Proverb. XXVIII, 5 : *Viri mali non cogitant judicium : qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.* Job, XLI, 20 : *Quasi stipulam æstimabit gladium* [2], divinum scilicet judicium. De quo gladio, Job, XIX, 29 : *Fugite a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est.* Et deridebit vibrantem hastam, divinam scilicet comminationem. Job, XXII, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat,* sed quasi per caliginem judicat.

« *Omnium inimicorum.* » Quasi diceret : Non est mirum si divina judicia non attendit, quia « *omnium inimicorum*

[1] Psal. XIII, 1.

[2] Vulg. habet *malleum.*

suorum dominabitur, » eos sibi subjiciendo, et sic prosperitate excæcabitur. Inimicorum, inquam, qui ei temporaliter inimicantur, quod dico, quia non dominabitur Dei nec Christi. Job, IX, 24 : *Terra data est in manus impii.* Daniel. XI, 40 et 41 : *Ingredietur terras, et conteret, et pertransiet. Et introibit in terram gloriosam, et multæ corruent.* In eodem, ℣ 36 : *Et faciet juxta voluntatem suam rex,* Aquilonis scilicet, *et elevabitur,* non tantum contra malos, sed etiam contra bonos. Daniel. VII, 25 : *Et sermones contra Excelsum loquetur, et sanctos Altissimi conteret : et putabit quod possit mutare tempora, et leges.* Et propter hanc felicitatem putabitur, quod Deus non sit eum judicaturus. Eccle. VIII, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* Alia littera habet, « Quia differtur judicium. »

« *Dixit enim in corde suo.* » Ecce tertium, deliberata inordinatio voluntatis.

Ait enim sic : Aversus erit a Deo, et inconsideratus, et ex deliberatione malus, quia « *dixit in corde suo,* » apud se scilicet deliberando : « *Non movebor a generatione* una *in generationem* » aliam transeundo, dominando super illam, « *sine malo,* » simulationis scilicet et hypocrisis. Eccli. XIX, 23 : *Est qui nequiter se humiliat, et interiora ejus plena sunt dolo.* Psal. XXXV, 2 : *Dixit injustus, ut delinquat in semetipso.* Vel « *sine malo* » pœnæ. Quasi diceret : Nisi nationes afflixero, non potero super eas dominari. Isa. X, 7 : *Ad conterendum erit cor ejus, et ad internecionem gentium non paucarum.* Vel « *sine malo* » artis magiæ. Credet enim per artem magiciam posse se cunctis gentibus dominari, et posse etiam transire ad immortalitatem. Apoc. XIII, 13 : *Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cœlo descendere.* II ad Thess. II, 9 : *Cujus est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus.* Seneca : « Malis artibus favor popularis acquiritur. » Sicut erat in Simone mago, de quo Act. VIII, 10 et 11 : *Cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes : Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna. Attendebant autem eum, propter quod multo tempore magiis suis dementasset eos,* et per easdem magicas artes voluit tandem in cœlum evolare.

« *Cujus maledictione os plenum est.* » 7
Hic secundum totius hujus partis, in qua ostenditur malitia Anti-Christi. Ostensa enim malitia cordis, ostenditur malitia oris primo quantum ad Deum, secundo quantum ad proximum, ibi, « *Et amaritudine.* » Tertio, ostendit effectum consequentem ex utroque, ibi, « *Sub lingua ejus.* »

Dicit ergo : Sic malus erit in corde. Erit etiam ille, « *cujus os plenum est,* » id est, erit « *maledictione,* » blasphemiis contra Deum. Daniel. XI, 36 : *Adversus Deum deorum loquetur magnifica.* Et VII, 25 : *Sermones contra Excelsum loquetur.* Apoc. XIII, 5 : *Et datum est ei os loquens magna, et blasphemias.* « *Et amaritudine et dolo* » contra proximum scilicet, amaritudine comminando, et imperia injungendo nolentibus consentire sibi. Contra illud, ad Hebr. XII, 15 : *Contemplantes, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat.* Osee, XII, 14 : *Provocavit me Ephraim in amaritudinibus suis.* « *Et dolo* » blandiendo fraudulenter, Eccli. XII, 15 : *In labiis suis indulcat inimicus.* Psal. XXX, 19 : *Muta fiant labia dolosa.* Daniel. VIII, 25 : *Et dirigetur dolus in manu ejus.* Amaritudine ergo plenum erit os ad nocendum, dolo ad seducendum.

« *Sub lingua ejus labor.* » Persuasio scilicet, ad malum, in quo perpetrando labor est, Jerem. IX, 5 : *Ut inique agerent, laboraverunt.* « *Et dolor,* » sustinendo pœnam in inferno, Psal. XVII, 6 :

Dolores inferni circumdederunt me. Contra illud quod dicitur, Cant. IV, 11 : *Mel et lac sub lingua tua,* scilicet eruditio doctrinæ Dei, quæ dulcis est. Psal. CXVIII, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.* Et persuasio ad implendum mandata Dei dulcissima, Eccli. XXIII, 37 : *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Dei.*

8 « *Sedet in insidiis.* » Hic est tertia pars Psalmi. Expedito enim de malitia Anti-Christi, quantum est ex parte cordis et ex parte oris, subjungitur hic malitia operis, et dicuntur duo. Primo, descriptio malitiæ ejus in opere : secundo, terminatio ipsius malitiæ, ibi, « *Inclinabit se et cadet.* »

Tertia pars psalmi de operibus et casu Anti-Christi.

In prima duo. Primo, descriptio perversitatis ejus in opere procedente ex malitia adjuvantium se. Secundo, in opere procedente ex malitia propria quam habebit ex se, ibi, « *Insidiatur in abscondito.* »

In prima parte notantur quatuor. Duratio illius malitiæ, ibi, « *Sedet in insidiis.* » Complices ad exsequendum malitiam, ibi, « *Cum divitibus.* » Modus, ibi, « *In occultis.* » Et finis, ibi, « *Ut interficiat.* »

Dicit ergo : Sic est in eo malitia, et est cordis, et oris. Et etiam « *sedet in insidiis.* » In sede notatur duratio ipsius, et quies in potentia sua. Hæc est sessio quæ in principio primi Psalmi exclusa est a viro justo : *In cathedra pestilentiæ non sedit.* De hac sessione, II ad Tessal. II, 4 : *Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus.* Sedes scilicet in magna potestate, Apoc. II, 13 : *Scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ.* Et tamen « *in insidiis,* » multipliciter scilicet insidiando bonis, et eos seducendo. Osee, VII, 6 : *Applicaverunt quasi clibanum cor suum, cum insidiaretur eis.* Sed non erit solus, imo cum divitibus eum adjuvantibus et malitiam suam promoventibus. Jerem. V, 26 : *Inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros.* In quo apparebit contrarius : Christus enim pauper fuit. Zachar. IX, 9 : *Ecce Rex tuus veniet tibi justus, et Salvator : ipse pauper,* et pauperes discipulos collegit, Matth. IV, 18 : et Luc. V, 2. Jacob. II, 5 : *Nonne Deus elegit pauperes?*

Sed hoc in « *in occutis.* » Ecce insidiandi modus. Proverb. XXIII, 28 : *Insidiatur in via quasi latro, et quos incautos viderit, interficiet.* Occulta autem hic appellantur ambigua, ubi non facile est intelligere quid apprehendendum sit et quid fugiendum.

« *Ut interficiat.* » Ecce finis, et tangitur duplex : ut specie justitiæ noceat innocenti : secundo, ut specie misericordiæ noceret pauperi, ibi, « *Occuli ejus.* »

Dicit ergo : et cum talibus insidiabitur, et hoc « *ut interficiat,* » spiritualiter si potest : corporaliter, si non potest spiritualiter, « *innocentem,* » qui nec nocet nec nocere vult : ut sic delinquat dupliciter. Primo, contra illud præceptum Exod. XX, 13 : *Non occides.* Secundo, contra illud ejusdem, XXIII, 7 : *Insontem et justum non occides.* Proverb. XVII, 15 : *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.* Per hoc etiam apparebit quod non erit Christus : adventus enim Christi non est ad occidendum corporaliter vel spiritualiter, sed ad salvandum. Joan. III, 17 : *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.*

« *Oculi ejus.* » Quasi sic diceret : Falsa justitia seducet innocentem, et etiam 9
« *oculi ejus,* » ac si misericors sit, « *respiciunt in pauperem,* » ut sic attrahat ipsum quasi effectum misericordiæ exhibendo, volens in hoc assimilari Christo, de quo Isa. LXVI, 2 : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum,* etc. Gregorius : « Iniquis suadet elatione magnitu- « dinis, justos decipit ostensione sancti-

« tatis. » Eccli. xii, 18 : *In oculis suis lacrymatur inimicus* quasi motus misericordia, *et quasi adjuvans suffodiet plantas tuas.* Apoc. xiii, 1, dicitur quod habebit cornua similia cornibus Agni : prætendet enim agnilem misericordiam ut sic decipiat. Et nota, quod corpus Anti-Christi malos habet oculos : in oculo enim notatur superbus, Psal. c, 5 : *Superbo oculo et insatiabili corde.* Eccli. xxiii, 5 : *Extollentiam oculorum ne dederis mihi.* Item, avaritia, Psal. xvi, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Item, luxuria, Thren. iii, 51 : *Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus urbis meæ.* His oculis respiciet in pauperem spiritu, volens eum subvertere superbia, avaritia, et luxuria.

« *Insidiatur in abscondito.* » Hic subjungitur de securitate malitiæ quantum ad opus ex propria potentia, et tanguntur tria. Primo, modus insidiandi. Secundo, finis, ibi, « *Ut rapiat pauperem.* » Tertio, effectus, ibi, « *In laqueo suo.* »

Dicit ergo : Sic adjutus a divitibus mala perpetrabit, et etiam in persona propria. « *Insidiatur,* » id est, insidiabitur « *in abscondito,* » et exemplificat statim, « *Quasi leo in spelunca sua.* » Sic ipse latens in fraudulentia sua. Eccli. xxvii, 11 : *Leo venationi insidiatur.* Leo autem est diabolus, Proverb. xxviii, 15 : *Leo rugiens princeps impius,* scilicet Anti-Christus, *super populum pauperem.* I Petr. v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens,* etc. Thren. iii, 10 : *Ursus insidians factus est mihi : leo in absconditis.* Tamen in fine revelabitur, Matth. x, 26 : *Nihil est opertum, quod non revelabitur : et occultum, quod non scietur.*

« *Insidiatur ut rapiat.* » Hic determinatur finis, et hic duplex, « *ut rapiat,* » violentiam inferendo, et iterum « *ut rapiat,* » si non potest per violentiam, saltem blandiendo, ibi, « *Rapere pauperem.* »

Dicit ergo : Sic insidiatur, sed quo fine ? « *Insidiatur ut rapiat pauperem,* » violentia et potestate. Prov. xii, 6 : *Verba impiorum insidiantur sanguini.* De hac violentia quam inferet justis Anti-Christus per suos, et tandem inferet per se, conqueritur Dominus, Isa. iii, 15 : *Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis ?* Eccli. xiii, 23 : *Venatio leonis onager in eremo, sic et pascua divitum sunt pauperes.* Divitiæ enim declinant ad mala de facili secundum illud,

Luxus opum semper nocuos declivis ad actus.

Jacob. ii, 6 : *Nonne divites per potentiam opprimunt vos ?*

« *Rapere pauperem.* » « *Insidiatur rapere,* » id est, ad rapiendum « *pauperem dum attrahit,* » id est, in attrahendo dolis et blanditiis « *eum,* » non ea quæ ejus sunt. De iis enim non curabit, sed tantum de ipsis pauperibus, et illorum animabus. Genes. xiv, 21 : *Da mihi animas, cætera tolle tibi.* Prov. vii, 21 : *Irretivit eum multis sermonibus, et blanditiis labiorum protraxit eum.* Alia littera, « Iste sub specie sanctitatis ut rapiat miseram animam. » Rapiet autem eos qui in manu Dei non erunt. Joan. x, 28 : *Et non rapiet eas quisquam de manu mea.*

« *In laqueo suo.* » Hic effectus. Quasi 10
diceret : Non frustra insidiabitur blandiendo, rapiendo, imo « *in laqueo suo humiliabit eum.* » Et potest intelligi de humiliatione mala. Multos enim pauperum dejiciet imperfectos. Daniel. viii, 10 : *Dejecit de fortitudine, et de stellis, et conculavit eas.* Apoc. xii, 4 : *Et cauda draconis,* scilicet Anti-Christi, *trahebat, tertiam partem stellarum cœli.* Multi enim propter divitias quas dabit, illecti attrahentur. I ad Timoth. vi, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli.* Sap. xiv, 10 : *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedi-*

bus insipientium. « *Humiliabit* » etiam miraculis quamvis falsis coruscando. Gregorius : « Pensemus quanta erit illa hu-« manæ mentis tentatio, quando is qui « flagris cruciat, miraculis coruscat, « etc[1]. » Vel potest intelligi de humiliatione non ad culpam, sed ad pœnam : quanto enim magis exaltabitur, tanto quilibet Sanctorum contemnetur. Propter hanc illaqueationem dicitur, Luc. xxi, 34 et 35 : *Et superveniat dies illa : tamquam laqueus superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ.* Isa. xxiv, 17 : *Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ.*

« *Inclinabit se.* » Hic subjungitur cohibitio et terminatio malitiæ et virtutis Anti-Christi, scilicet ejus casus, vel mors, et dicuntur duo. Primo, casus et status unde cadet. Secundo, ratio et causa quare dignum est ut cadat, ibi, « *Dixit enim in corde suo.* »

Dicit ergo : Hæc mala faciet, et postmodum « *inclinabit se* » ad otium et delicias : erit enim luxuriosus et deliciosus. Daniel. xi, 37 : *Et erit in concupiscentiis fœminarum.* Eccli. xlvii, 21 : *Inclinasti femora tua mulieribus : potestatem habuisti in corpore tuo.*

« *Et cum dominatus fuerit pauperum,* » non spiritu, sed sensu, et virtute. Dicitur enim de pauperibus spiritu, Luc. xii, 32 : *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Et Job, xxxvi, 6 : *Judicium pauperibus tribuit.* « *Tunc cadet* » in interitu repentino. Prov. xvi, 18 : *Contritionem præcedit superbia : et ante ruinam exaltatur spiritus.* Continget enim ei sicut diviti pleno, Luc. xii, 20 : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te.* Indicativus pro futuro. Isa. xiv, 12 : *Quomodo cecidisti de cœlo lucifer, qui mane oriebaris ?*

« *Dixit enim in corde suo.* » Hic secundum, causa ruinæ, et est duplex. Prima, quia Deum credet ignorantem nequitiæ suæ. Secunda, quia credet malignum et injustum, et nolentem judicare justos, et punire malos, ibi, « *Avertit faciem suam.* »

Dicit ergo : Sic cadet, et hoc justum : « *quia dixit in corde suo : Oblitus est Deus,* » malorum quæ feci, nec cognoscet illa ut puniat. Eccli. xxiii, 25 et 26 : *Omnis homo qui transgreditur... contemnens in animam suam, et dicens : Quis me videt ?... Delictorum meorum non memorabitur Altissimus.* Sed contra, Eccli. xxiv, 28 : *Memoria mea in generationes sæculorum :* æque enim habet memoriam præteriti ut futuri. Psal. lxxxix, 4 : *Mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna quæ præteriit.* Sola enim pœnitentia est, quæ Deum peccatorum nostrorum facit non recordari. Ezech. xviii, 21 et 22 : *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis,... omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor.*

« *Avertit faciem suam ne videat.* » Quasi sic diceret : Præteritorum oblitus est, et etiam avertit faciem suam, ne videat quæ facio, vel faciam, « *in finem,* » accusativum pro ablativo, id est, in fine. In fine, inquam, localiter, scilicet in terra, sed tantum ea quæ fiunt super cœlos, contra illud quod dicitur Job, xxxvii, 3 : *Subter omnes cœlos ipse considerat, et lumen illius super terminos terræ.* Prov. xvi, 2 : *Omnes viæ hominum patent oculis ejus.* Eccli. xxiii, 28 : *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, circumspicientes omnes vias hominum, et profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes.*

[1] S. Gregorius, In lib. xxxii Moral.

« *Exsurge Domine.* » Hic est secundum secundæ partis totius Psalmi. Determinata enim malitia Anti-Christi, et oppressione bonorum ab eo, subjungitur hæc petitio pro liberatione, et dividitur hæc pars in duas partes. Primo, petitio : secundo, insinuatur exauditio, ibi, « *Desiderium pauperum*, etc. »

In prima parte dicuntur duo, secundum duo quæ petuntur. Primum est pauperum liberatio a potestate Anti-Christi. Secundum, contritio ipsius Anti-Christi, ibi, « *Contere brachium peccatoris.* »

In prima parte dicuntur tria. Primo enim quasi dirigit petitionem ad potentiam, vel ad Patrem cui appropriatur potentia. Secundo, ad sapientiam, ibi, « *Vides tu.* » Tertio, ad bonitatem, ibi, « *Tibi derelictus est pauper.* »

In prima parte dicuntur duo. Primo, petitio : secundo, probatio quod debeat exaudiri, ibi, « *Propter quod.* »

In prima autem tria dicuntur. Primo, excitatio Patris : secundo, petitio ostensionis potentiæ, et virtutis, ibi, « *Et exaltem.* » Tertio, determinatio in quo velit illam ostendi, ibi, « *Ne obliviscaris.* »

Dicit enim : Prius erit Anti-Christus, et opprimet bonos, sed o tu Deus « *surge,* » quia videris dormire. Isa. LI, 1 : *Consurge consurge, induere fortitudine tua Sion.* Sion interpretatur *speculum* vel *specula :* Deus enim est speculum in quo relucent omnia, et specula quæ perspicit omnia, et intuetur.

« *Exsurge* » ad succursum pauperis, ad quem te scio paratum. In Psal. XI, 6 : *Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exsurgam dicit Dominus.*

« *Et exaltetur,* » id est, demonstretur ut appareat omnibus, « *manus tua,* » non manus misericordiæ qua largiris bona, de qua Bernardus : « Unam manum Dei di« camus misericordiam, qua largitur af« fluenter. » Psal. CXLIV, 16 : *Aperis tu manum tuam : et imples omne animal benedictione.* Proverb. I, 24 : *Extendi manum meam, et non fuit qui adspiceret.* Sed manus justitiæ et potestatis, qua defendis potenter, sicut idem dicit Bernardus. Isa. IX, 12 : *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta :* hanc exalta. Isa. XXVI, 11 : *Domine exaltetur manus tua, et non videant : videant, et confundantur.* Eccli. XXXVI, 3 : *Alleva manum tuam super gentes alienas,* quæ te non exquisierunt. Et ad hoc exalta, « *ne obliviscaris pauperum :* » sed erue ab Anti-Christo superius asserente, quia oblitus es eorum, ℣ 11 : *Dixit enim in corde suo : Oblitus est Deus,* etc. « *Ne obliviscaris* » ergo, id est, ostendas quod non oblivisceris. Isa. XLIX, 15 : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.*

« *Propter quid irritavit.* » Hic probatio quare debet exaudiri : sumens rationem ex malitia Anti-Christi. Primo, sumens rationem ex modo irritandi Deum : secundo, ex hoc in quo irritavit, ibi, « *Dixit enim in corde suo.* » 13

Dicit ergo : Sic petivi ut liberes, et debes, quia impius, Anti-Christus scilicet, qui impius dicitur antonomastice, sicut prius sæpe dictum est, irritavit Deum, teipsum scilicet. Et hoc propter quid ? quasi sine causa et fructu hoc fecit. Et hoc verum est, non tantum de capite Anti-Christo, sed de omni membro ejus : sine fructu enim peccatur. Sap. V, 8 : *Quid nobis profuit superbia ? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis ?* Ad Rom. VI, 21 : *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis ?* Propter hoc exclamat Ezech. XVIII, 31 : *Quare moriemini domus Israel ?* Filius prodigus non nisi de peccato suo famem et inediam reportavit, Luc. XV, 16 et 17. Et vere irritavit : quia « *dixit in corde suo,* » deliberans et sentiens : « *Non requiret* » Dominus pauperis sanguinem, quem affligo : sed mentietur, quia in Ezech. III, 18, dicitur ad prælatum negligentem :

Si... non annuntiaveris ei,... ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem ejus de manu tua requiram. Requirit etiam ab homicidis, illos quos occidunt. Genes. IV, 9 et seq., occisum Abel ab occidente Cain requisivit. Et IX, 5 : *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum : et de manu hominis.* Requirit etiam non tantum homicidium, sed et omne malum ad judicandum, et ad faciendum judicium. Mal. II, 17 : *Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris : et dixistis : In quo eum fecimus laborare? In eo quod dicitis : Omnis qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, et tales ei placent : aut certe ubi est Deus judicii ?*

14 « *Vides quoniam.* » Hic secundum, in quo dirigitur sermo ad sapientiam Dei, ostendens quod debeat liberare bonos, et malos affligere : unde dicuntur duo. Primo, quod habet Deus sapientiam affligendi malos, et liberandi bonos ab ipsis. Sapientiam, inquam, affectatam. Secundo ostendit causam, quare debeat hoc affectare, ibi, « *Quoniam tu laborem.*»

Dicit ergo : Sic o Domine exaltetur potentia, et o tu sapientia Dei, « *vides,* » id est, cognoscis cognitione affectata, ut id est, qualiter « *tradas eos,* » Anti-Christum scilicet et complices ejus : de quibus supra, ℣. 8 : *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis.* « *In manus tuas,* » in tua potentia ad judicandum de eis. Vere vides, quia nihil te latet. Proverb. XVI, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Job, XLII, 2 : *Scio, quia omnia potes, et nulla te latet cogitatio.* Jerem. XVII, 10 : *Ego Dominus scrutans cor, et probans renes : qui do unicuique juxta viam suam, et juxta fructum adinventionum suarum.* Et hoc justum : quoniam tu « *consideras laborem* » afflictionum, « *et dolorem* » mortis quem intulerunt Sanctis, de quibus supra, ℣. 7 : *Sub lingua ejus labor et dolor.* Vel laborem quem infligunt in corpore, dolorem quem in mente. Vel laborem et dolorem Anti-Christi et suorum. Laborem quem sustinent alios pervertendo, Jerem. IX, 5 : *Ut inique agerent, laboraverunt.* Eccle. X, 15 : *Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere.* « *Dolorem* » quem habent, quia plures non possunt pervertere, Exod. XV, 14 : *Dolores obtinuerunt habitatores Philistiim.* Job, IV, 8 et 9 : *Quin potius vidi eos, qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos, flante Deo perisse.*

« *Tibi derelictus est pauper.* » Hic sermonem dirigit ad summam bonitatem, allegans defectum duplicem propter quem est misericordia exhibenda. Primo, defectum facultatis : secundo, defectum adjutorii humani, ubi, « *Orphano.* »

Dicit ergo : Sic summa sapientia vides quid agendum sit, sed tuo summa bonitas, « *Tibi derelictus est pauper,* » humanis facultatibus destitutus, et amicis ex consequenti. Proverb. XIX, 4 : *Divitiæ addunt amicos plurimos : a paupere autem et hi, quos habuit, separantur.* Et XIX, 7 : *Fratres hominis pauperis oderunt eum : insuper et amici procul recesserunt ab eo.* Nota de puero Amalecita, I Reg. XXX, 13, qualiter infirmus et pauper derelictus est a Domino suo, quem postea suscepit David. Amalec *lingens sanguinem* interpretatur, significat mundum qui libenter lingit peccatum : David *manu fortis*, significat Christum. Pauperem ergo et infirmum reliquit mundus, et abiit : Christus autem eum suscipit, et de miseria eripit. Job, XXXVI, 15 : *Eripiet de angustia sua pauperem, et revelabit in tribulatione aurem ejus.* « *Orphano,* » scilicet orbato parte, et matre : hic enim orphanus est proprie, « *tu eris adjutor,* » si secundum proprietatem tuam facis. Jerem. XLIX, 11 : *Relinque pupillos tuos : ego faciam eos vivere.* Luc. XII, 32 : *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* De talibus curat Deus, et eos specialiter Prælatis commendat : unde super negligentia talium eos reprehendit, Isa. I, 23 :

Pupillo non judicant : et causa viduæ non ingreditur ad illos. Orphanus etiam specialiter dicitur, cui mortuus est pater, scilicet mundus, et mater, scilicet concupiscentia carnalis : de quibus Ezech. XVI, 3 : *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa.* Talibus enim dicit Isa. XLI, 14 : *Noli timere vermis Jacob, qui mortui estis ex Israel,* id est, quibus mundus et carnalis concupiscentia mortui sunt.

« *Contere brachium.* » Hic secundum illius partis, in qua agitur de petitione : petita enim pauperum liberatione, subjungitur hic petitio pro contritione potentiæ Anti-Christi.

Dicit enim : Domine exaltetur manus tua ad pauperem liberandum, et etiam « *contere* » penitus destruendo, « *brachium peccatoris.* » Anti-Christi scilicet, qui peccator dicitur in se, « *et maligni,* » ejusdem in alios peccantis. Vel peccator dicitur propter violentiam, et malignus propter fraudem. Hoc fiet, sicut dicit Job, XXXVIII, 15 : *Auferetur ab impiis lux sua, et brachium excelsum confringetur* : et contritione subita et vehementi. Isa. XXX, 13 et 14 : *Subito, dum non speratur, veniet contritio ejus.* Et in eodem, *Et comminuetur sicut conteritur lagena figuli contritione pervalidam : et non invenietur de fragmentis ejus testa,* etc.

Et nota, quod est brachium gloriosum, scilicet ipse Christus, de quo Isa. LIII, 1 : *Brachium Domini cui revelatum est ?* Hoc brachium exaltandum est et glorificandum. Eccli. XXXVI, 7 : *Glorifica manum et brachium dextrum.* Virtus et constantia ad bonum faciendum. In Psal. XVII, 35 : *Posuisti, ut arcum æreum, brachia mea.* Et hoc appetendum. Brachium etiam dicitur sæcularis potentia, et corporis fortitudo, in quo non confidendum. Jerem. XVII, 5 : *Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum.* Et est brachium robur et pertinacia ad faciendum malum, et hoc conterendum, sicut hic dicitur. Job, XVIII, 13 : *Consumat brachia ejus primogenita mors.* Psal. XXXVI, 17 : *Brachia peccatorum conterentur.*

« *Quæretur peccatum illius.* » Hic secunda pars illius partis, in qua agitur de supplicatione. Præmissa enim oratione, ostendit Propheta se esse exauditum, et pauperes alios secum hoc ipsum deprecantes. Et dicuntur quatuor in hac parte. Primo, Anti-Christi dejectio justo Dei judicio : secundo, æterna sublimatio Christi, ibi, « *Dominus regnabit.* » Tertio, membrorum Anti-Christi condemnatio, ibi, « *Peribitis.* » Quarto, desiderii Sanctorum adimpletio, ibi, « *Desiderium.* »

In prima dicuntur duo. Primo, discussio factorum Anti-Christi. Secundo, destructio ipsius, ibi, « *Et non invenietur.* »

Dicit ergo sic : Petivi et exauditus sum : quia scio quod « *quæretur,* » id est, discutietur, et judicabitur, « *peccatum illius,* » quale scilicet fuit, et quantum. Eccle. XII, 14 : *Et cuncta quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato sive bonum, sive malum illud sit.* Sicut ad Balthazar dictum est, Dan. V, 27 : *Appensus es in statera, et inventus es minus habens.* « *Quæretur* etiam *peccatum illius,* » id est, inquiretur de peccato suo et malitia, utrum sit justis purgandis amplius necessaria : utitur enim malitia malorum Deus tamquam virga ad flagellandum et purgandum bonos, et perdendum malos. Isa, X, 5 : *Væ Assur, virga furoris mei et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea.*

« *Et non invenietur.* » Sic judicatus, sic discussus perdetur : quia etiam in malitia ejus nulla utilitas poterit inveniri. Job, XX, 8 : *Velut somnium advolans non invenietur, transiet sicut visio nocturna.* Psal. XXXVI, 35 et 36 : *Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani. Et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.* Nec mirum : damnabitur enim cum diabolo, qui quasi nihil, et

non ens reputatur. Job, XVIII, 15 : *Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est.* Ezech. XXVIII, 19 : *Nihili factus es, et non eris in perpetuum.*

16 « *Dominus regnabit.* » Idem est. Quasi sic diceret : Anti-Christus dejicietur, sed « *Dominus* » verus, scilicet Christus, « *regnabit* » aperte scilicet et plene sine contradictione omni. « *In æternum et in* « *sæculum sæculi,* » hujus consecutivum quod est sæculum æternum. Daniel. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur.* I ad Corinth. XV, 25 : *Oportet illum regnare donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus.* Unde notandum, quod est duplex regnum Christi. Unum quo regnat præsentialiter in electis, sed occulte, Luc. XVII, 21 : *Ecce regnum Dei intra vos est.* Aliud quo regnat cum jam beatificatis, et regnabit cum beatificandis aperte, Joan. XVIII, 36 : *Regnum meum non est de hoc mundo.* Propter hoc docet petere ut adveniat regnum apertum ad regnum occultum, et fiat unum regnum sicut prius. Quasi sic diceret : Christus regnabit, sed o vos gentes gentiliter viventes Anti-Christi membra, « *peribitis* » expulsi « *de terra illius,* » Domini scilicet. De illa, inquam, terra de qua in Psal. XXVI, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Et Genes. XLIX, 15 : *Vidit requiem quod esset bona : et terram quod optima.* Proverb. II, 22 : *Impii de terra perdentur : et qui inique agunt, auferentur ex ea.* Quare autem cœlum terra dicatur, dictum est in Psalmo I [1].

Christi regnum occultum et apertum.

17 « *Desiderium pauperum.* » Hic est quartum, scilicet pauperum exauditio : et dicuntur duo. Primo, exauditio : secundo, specificatio in exaudiendo, ibi, « *Præparationem.* »

Dicit ergo : Vere « *peribitis* » o Gentes cum capite vestro Anti-Christo : quia « *Dominus exaudivit,* » exaudire semper consuevit, « *desiderium pauperum,* » spiritu scilicet humilium. Eccli. XXXV, 21 : *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Quid autem sit illud desiderium, Dominus non ignorat : quia alibi, in Psal. XXXVII, 10, dicitur : *Domine, ante te omne desiderium meum.* Sed adhuc restat quæstio, quid est illud, Proverb. XI, 23 : *Desiderium justorum omne bonum :* sed quod bonum? Et dicendum, quod quintuplex est desiderium justi. Primum est sui ipsius discussio. Secundum, exhibitio misericordiæ proximo. Tertium, sollicitudo proficiendi in bono. De his tribus, Mich. VI, 8 : *Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium,* ecce primum : *et diligere misericordiam,* ecce secundum : *et sollicitum ambulare cum Deo tuo,* ecce tertium. Quartum, delectatio in prægustatione æternorum, Matth. XVII, 4, Petrus prægustata æterna dulcedine ait : *Domine, bonum est nos hic esse : si vis, faciamus hic tria tabernacula.* Quintum, obsecratio pro aliorum pace et concordia, I ad Timoth. II, 1 et 3 : *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus.* Et paulo post : *Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo.*

Qui... sti si...

« *Præparationem cordis eorum.* » Quasi diceret : Non tantum exaudit pauperum desiderium : sed et o tu Domine, « *præparationem cordis eorum* » ad desiderandum « *audivit auris tua,* » non corporalis quam non habes, sed spiritualis quæ est clementia et benignitas tua. Isa. LXV, 24 : *Antequam clament,*

[1] Cf. Psal. I, Commentarium in ℣. 5.

ego exaudiam. Et nota, quod sicut plus est desiderare, quam cor præparare, sic plus est exaudire quam audire. Si enim Dominus audit cordis præparationem, exaudit cordis desiderium et clamorem. Probandum est autem cor antequam oret, Eccli. XVIII, 23 : *Ante orationem præpara animam tuam*. I Reg. VII, 3 : *Præparate corda vestra Domino*. Et nota, quod tripliciter cor præparatur. Primo, malum deserendo. Secundo, bonum appetendo, Psal. CVII, 2 : *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum*. Tertio, proponendo conclusionem contra se, Psal. XXXI, 5 : *Confitebor adversum me injustitiam meam Domino : et tu remisisti impietatem peccati mei*.

« *Judicare pupillo*. » Ecce secundum, in quo ostenditur in quo sunt exauditi pauperes, quia in duobus, in sui exaltatione, et in perpetua Anti-Christi et membrorum ejus depressione, ibi, « *Ut non apponat*. »

Dicit ergo : Sic pauperum desiderium audivit Dominus, quod est « *judicare*, » id est, ad judicandum, « *pupillo et humili :* » ille enim judicatur, qui in judicio tamquam victor exaltatur. Pupillum autem dicit, sicut vult Glossa, qui se huic sæculo non conformat. Ad Rom. XII, 2 : *Nolite conformari huic sæculo nequam*. Seneca : « Intus omnia similia « sint, extra populo nostra conveniant. » I ad Corinth. IX, 22 : *Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos*. Et nota, quod addit « *humili* : » quia aliunde ipse contemptus mundi et despectus, inanis gloriæ superbiam generat. Hieronymus : « Vide ne eo ipso appetas glo« riam, quo gloriam appetere desiisti. » Gregorius : « Sub hoste quem vicit, ster« nitur, qui de culpa quam superat, glo« riatur. » Seneca : « Nimia humilitas « magna superbiæ pars est. »

« *Ut non apponat*. » Quasi sic diceret : Sic judica pupillo et humili ut homo purus deprimatur, « *ut non apponat ultra magnificare se homo super terram*, » jactando, superbiendo. Super terram sic est, quia super cœlos non posset. Eccli. X, 9 : *Quid superbit terra et cinis ?* Et nota, quod est magnificentia bona et laudabilis, et est duplex, quando homo magnificat Deum secundum illud, *Magnificat anima mea Dominum* [1]. Et quando Deus magnificat electum, Job, VII, 17 : *Quid est homo, quia magnificas eum ?* Quod facit Dominus dupliciter. Gratiam augmentando, Genes. XIX, 19 : *Magnificasti misericordiam tuam quam fecisti mecum*. Et gloriam conferendo, Sap. XIX, 20 : *In omnibus magnificasti populum tuum et honorasti*. Ad Rom. VIII, 30 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et magnificavit*. Et est mala magnificentia et culpabilis. Primo, cum magnificat se aliquis in potentia et dignitate, Zach. XI, 3 : *Vox ululatus pastorum, quia vastata est magnificentia eorum*. Secundo, quando magnificat se in vita, sicut faciunt hypocritæ, Matth. XXIII, 5 : *Dilatant phylacteria sua, et magnificant fimbrias suas*. Item, quando magnificat se in malitia, quod pessimum est, de quo hic, et Danielis, III, 36 : *Elevabitur, et magnificabitur adversus omnem deum*.

[1] Luc. I, 46

PSALMUS X.

Animæ in Deo confidentis securitas.

1. *In finem, Psalmus David.*
2. In Domino confido; quomodo dicitis animæ meæ : Transmigra in montem sicut passer?
3. Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum; paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde;
4. Quoniam quæ perfecisti, destruxerunt; justus autem quid fecit?
5. Dominus in templo sancto suo; Dominus in cœlo sedes ejus [1]. Oculi ejus in pauperem respiciunt, palpebræ ejus interrogant filios hominum.
6. Dominus interrogat justum et impium; qui autem diligit iniquitatem odit animam suam.
7. Pluet super peccatores laqueos; ignis et sulphur, et spiritus procellarum, pars calicis eorum.
8. Quoniam justus Dominus, et justitias dilexit; æquitatem vidit vultus ejus.

1 Habac. II, 20.

IN PSALMUM X

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David*[1].

Argumentum Psalmi : persecutio Ecclesiæ a domesticis et hæreticis.

« *In Domino confido.* » Determinatum est in antecedenti nono Psalmo de persecutione bonorum et ipsius Ecclesiæ ab ipso Anti-Christo, qui caput est malorum, hic subjungitur de persecutione facta ipsi Ecclesiæ per ejus membra. Complices enim sui, qui suo erunt tempore, quasi de capite reputantur. Hæc autem quæ a membris, dupliciter est : quia vel a Gentibus, vel a Judæis. De persecutione autem Ecclesiæ et liberatione a Gentibus in tribus Psalmis hic consequentibus agitur : « *In Domino confido.* » « *Salvum me fac.* » Et, « *Usquequo.* » De persecutione a Judæis in quarto qui incipit, *Dixit insipiens.* Est enim triplex malitia, Philosophorum qui volunt per falsam doctrinam apparere. Est et malitia quæ fit in perversitate vitæ, quæ est in hypocritis, et iis qui volunt eminere per vitæ sanctitatem. Et est perversitas potentiæ quæ est in tyrannis. De terminatione primæ malitiæ et impugnatione agitur in hoc Psalmo : de secundæ,in secundo : de tertiæ,in tertio.

Titulus autem præparatus huic Psalmo satis indicat intentionem Psalmistæ. Est enim talis : « *In finem, Psalmus David,* » id est, hic Psalmus est David, ut Auctoris,ordinans nos,« *in finem,*» id est, in Christum, ne ab hæreticis seducti deviemus. Et patet ordo : quia cum actum sit de malitia capitis, et cohibitione malitiæ, hic agitur de malitia membrorum, et cohibitione malitiæ illorum. Ex quo etiam patet, quod Psalmus iste dividitur in duas partes. Primo enim agitur de malitia et impugnatione. Secundo, subjungitur de cohibitione malitiæ, ibi, « *Justus autem quid fecit ?*

In prima duo dicuntur. Primo, hæreticorum increpatio, quia credunt, hæretici justos de Deo diffidere. Secundo,aperta sua monitione, ad hæresim eorum transire, ibi, « *Quomodo dicitis ?* »

[1] La plupart des commentatenrs, Théodoret, Le Hir, Patrizi, etc. rapportent ce psaume à la persécution de Saül. Ceux qui, comme Delitzsch, préfèrent l'assigner au temps de la révolte d'Absalon, n'apportent aucun raison qui autorise à s'écarter du sentiment commun. Patrizi croit que David a composé ce chant après la prise de Ceïla, quand il se retira au désert de Ziph : « Morabatur autem David in deserto in locis firmissimis, mansitque in monte solitudinis Ziph, in monte opaco. » I Reg. xxiii, 14. On remarquera cependant que dans ce psaume David décline l'invitation qui lui est faite de fuir dans la montagne ; il faut donc chercher quelqu'autre circonstance où le fugitif ait affronté la présence de ses ennemis, comme quand il entra dans le camp de Saül à Gabaa (I Reg. xvi, 5), ou supposer qu'après avoir protesté de sa confiance au Seigneur, David ne laissa pas de prendre les moyens humains que la prudence conseillait. Toujours est-il que, dans ce psaume, il met tout son espoir dans la protection divine, et que, faisant peu de cas des ressources humaines, il attend tout de la justice de Dieu.

« Ex Patribus plures mystico sensu interpretantur de hæreticis, qui molestis suasionibus urgent fideles, ut una secum deficientes ab Ecclesia vitam agant a reliquis segregatam. » Calmet.

Dicit ergo sic : « *In Domino confido* : » non diffido de eo, sicut vos hæretici creditis : nec mirum, concurrunt enim omnia propter quæ confidendum. Misericors enim est, Psal. cx, 4 : *Misericors et miserator Dominus.* Potens est, Psal. cxiii, 3 : *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit.* Ad Rom. viii, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Verax est, Psal. cxliv, 13 : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Deuter. xxxii, 4 : *Deus fidelis, et absque ulla iniquitate.* Consolator in tribulatione, II ad Corinth. i, 4 : *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Et tandem liberator, Psal. xxxiii, 20 : *Multæ tribulationes justorum : et de omnibus his liberabit eos Dominus.* Propter hoc « *confido.* » Scio enim quod scriptum est Jerem. xvii, 7 : *Benedictus vir, qui confidit in Domino : et erit Dominus fiducia ejus.* Unde non poteritis hinc pervertere. Sap. iii, 9 : *Qui confidunt in Domino, intelligent veritatem.* Dan. iii, 40 : *Non est confusio confidentibus in te.*

« *Quomodo.* » Quasi diceret : Sic confido, « *quomodo* ergo *dicitis animæ meæ,* » id est, mihi animam meam intendentes decipere : « *Transmigra* » de fide et unitate Ecclesiæ in qua tu es, « *in montem,* » id est, in Christum, qui apud nos, velut in vitæ altitudinem et scientiæ, quæ apud nos est. « *Sicut passer.* » Quasi diceret : Quod faciendo ero sicut passer, levis et instabilis. Hæretici enim suadent simplicibus transire ad suam sectam, quam dicunt montem. Et mons est ille de quo Isa. xiii, 2 : *Super montem caliginosum levate signum.* Jerem. xiii, 16 : *Antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos.* Qui sic transmigrat, levis est sicut avis. Osee, xi, 11 : *Ephraim... avolabit quasi avis :* dimittit enim nidum suum, Ecclesiæ scilicet unitatem in qua fovetur et nutritur. Isa. xvi, 2 : *Et erit sicut avis fugiens, et pulli de nido avolantes.* Vel potest intelligi, ut sit verbum hæreticorum adulantium illi quem volunt decipere. Quasi dicerent : Tu qui es passer, transmigra pennatus virtutibus et præceptis divinis. Ad Roman. xvi, 18 : *Per dulces sermones, et benedictiones, seducunt corda innocentium.* Passerem autem dicunt justum, et bene dicunt, quamvis mala intentione. Passer laborem pœnitentiæ notat : dicitur enim a patiendo. Levit. xiv, 6 : *Tinget in sanguine passeris immolati infirmum leprosum.* Item, in quo notatur humilitas. Matth. x, 29 : *Nonne duo passeres asse veneunt : et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro?* Item, pullificat, in quo notatur fœcunditas, Psal. lxxxiii, 4 : *Passer invenit sibi domum, et turtur nidum sibi, ubi ponat pullos suos.* Item, solitarius est, in quo notatur quies mentis. Psal. ci, 8 : *Sicut passer solitarius in tecto.*

« *Quoniam ecce peccatores.* » Hic se- 3
cundum est, in quo posita increpatione hæreticorum, ostenditur quod vere increpandi. Et est in hoc etiam fidelium instructio, et dicuntur duo. Primo, bonorum subversio quantum possunt. Secundo, probatio quod ita est, ibi, « *Quoniam quæ tu perfecisti.* »

In prima tria. Primo, conversio Scripturarum ad sensum suum. Secundo, deliberatio perversa, ibi, « *Paraverunt.* » Et tertio, finis et intentio, ibi, « *Ut sagittent.* »

Ait ergo : Sic increpo hæreticos, et digni sunt. « *Quoniam ecce,* » in aperto est, « *peccatores,* » hæretici, qui peccatores dicuntur antonomastice, « *intenderunt arcum,* » id est, sacram Scripturam exposuerunt. Sic quod contra se, quod est intendere. Hic est arcus de quo supra, Psal. vii, 13 : *Arcum suum tetendit, et paravit illum.* Sed illi contra se, quia cum Scripturas perverse exponunt, seipsos primo interficiunt. Osee, vii, 16 : *Facti sunt quasi arcus dolosus,* qui percutit ipsum qui ex ipso jacit.

« *Paraverunt sagittas suas,* » id est, paraverunt et congregaverunt mortiferas

sententias, « *in pharetra,* » in ipso corde et intelligentia sua, vel magis in lingua. Unde promptius eas extrahere potuerunt. Jerem. IX, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.* Jerem. V, 10 : *Pharetra ejus quasi sepulcrum patens.*

« *Ut sagittent.* » Ecce finis, « *rectos corde,* » amatores Dei. Cant. I, 3 : *Recti diligunt te.* « *In obscuro,* » in dubiis scilicet et obscuris sententiis. Proverb. VII, 9 et 10 : *In obscuro, advesperascente die, tunc occurrit mulier* juveni ut decipiat. Mulier illa hæresis fallax et blanda. Vel « in obscura luna » secundum aliam litteram, id est, obscurata militante Ecclesia. Cant. VI, 9 : *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna ?* Habac. III, 11 : *Sol,* Christus, *et luna,* Ecclesia, *steterunt in habitaculo suo.* Hæc obscuratur quando terrena cupiditas, scilicet terrenorum, interponit se inter ipsam, et ipsum solem verum. Isa. LIX, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Et nota, quod est sagitta bona, infirmitas a Deo immissa de arcu justitiæ. Job, VI, 4 : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.* Melior, divinæ Scripturæ sententia a Deo de arcu sacræ Scripturæ immissa. Supra in Psal. VII, 14 : *Sagittas suas ardentibus effecit.* Sed optima, consolatio divina immissa de arcu misericordiæ. Psal. CXIX, 4 : *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Sagitta autem mala perversa sententia emissa de arcu hæreticæ fraudulentiæ, de qua hic.

Tres Dei sagittæ, affectio, scriptura, consolatio.

4 « *Quoniam quæ perfecisti destruxerunt.* » Hic secundum, manifestatio quod vere pervertunt, et est quasi expositio præcedentis. Quasi sic diceret : Dixi, quod intenderunt arcum ut rectos sagittent. Et vere : quoniam o tu Domine, ipsi « *destruxerunt,* » perverse exponendo, « *quæ tu perfecisti,* » Scripturas scilicet, quas perfecte tradi fecisti. Fuerunt enim Scripturæ quasi initiatæ in Moyse, profecerunt in Prophetis, consummatæ vero sunt et perfectæ in Christo et Apostolis. Matth. V, 17 : *Nan veni solvere legem,... sed adimplere.* Isa. X, 23 : *Consummationem et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.* Vel, « *quæ perfecisti,* » opere adimplendo, Act. I, 1 : *Cœpit Jesus facere, et docere.* Matth. VII, 28 : *Et factum est : cum consummasset Jesus verba hæc.* Vel « *perfecisti* », id est, ad perficiendum hominem edidisti. II ad Timoth. III, 16 et 17 : *Omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Judith, VII, 6 : *Holophernes... incidi præcepit aquæductum* qui Bethuliam influebat. Vel, « *quæ perfecisti destruxerunt,* » homines scilicet, quasi perfectos in vita destruxerunt ex perversa doctrina. Eccli. XXVIII, 16 : *Lingua tertia multos commovit,* scilicet lingua hæretica, *et dispersit illos de gente in gentem.*

Progressus Scripturæ.

« *Justus autem quid fecit ?* » Hic est secunda pars totius Psalmi, in quo agitur de liberatione fidelium ab impugnatione hæreticorum, et dicuntur duo. Primo, interrogatio quid facturus sit Christus contra tales : secundo, solvit quod quæsivit, ibi, « *Dominus in templo.* »

Sec. [illegible] Ps. [illegible]

Dicit ergo : Sic hæretici impugnant Ecclesiam sponsam justi, Christi scilicet. Et propter hoc quæro sicut illi, « *Justus autem,* » Christus scilicet, « *quid fecit ?* » Præteritum pro futuro, id est, quid faciet ? Justus autem dicitur Christus antonomastice. Jerem. XXXIII, 16 : *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et hoc justum est, competit enim ei justi descriptio. Proverb. XII, 26 : *Qui negligit damnum propter amicum, justus est :* imo essentialiter justus, est ipsa etiam justitia. I ad Corinth. I, 30 : *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.*

« *Dominus in templo.* » Ecce secundum, scilicet responsio quæstionis prius factæ, et dicuntur tria. Primo, ostenditur in Christo aptitudo ad puniendum : secundo, meritum et afflictio hæreticorum, ibi, « *Qui autem diligit iniquitatem.* » Tertio, debitum et causa punientis eos, ibi, « *Quoniam justus Dominus.* »

In parte prima tanguntur tria secundum tria quæ concurrunt ad aptitudinem puniendi, et judicandi. Primum est sublimitas et potentia : secundum, sapientia, ibi, *Oculi ejus in pauperem respiciunt.* » Tertium, æquitas et rectitudo quæ pertinet ad bonitatem, ibi, « *Dominus interrogat.* »

In prima duo secundum duplicem modum potestative dominandi quam ostendit in Deo. Primo, quia dominatur in Ecclesia militante. Secundo, quia in triumphante, ibi, « *Dominus in cœlo.* »

Dicit ergo : Sic quærit de justo, quid facit ? Respondeo : « *Dominus in templo sancto suo,* » Ecclesia scilicet militante, dominatur et regnat. I ad Corinth. III, 17 : *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est quod estis vos.* Hæc autem dominatio super Ecclesiam militantem ostensa est ubi Dominus facto flagello de funiculis, vendentes et ementes ejecti de templo tamquam Dominus[1]. Templo autem comparatur Ecclesia multiplici ratione. Primo, quia locus est venerationis divinæ, et in quo adoratur Deus. Psal. v, 8 : *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Joan. IV, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Item, ratione orationis : in hac enim tantum valet oratio. Isa. LVI, 7 : *Lætificabo eos in domus orationis meæ.* Et Matth. XXI, 13 : *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Item, ratione immolationis : sicut enim in templo antiquitus, sic in Ecclesia modo sacrificatur et immolatur sacrificium duplex : contriti cordis, de quo Psal. L, 19 : *Sacrificium Deo, spiritus contribulatus.* Et hoc duplex : proprii per pœnitentiam, Ad Rom. XII, 1 : *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam,* etc. Corporis Christi per Passionis repræsentationem, Deuter. XII, 13 : *Cave ne offeras holocausta tua,* scilicet incensum corpus Christi divinitate plenum, *in omni loco :* sed in loco quem eligit Dominus. Item, ratione signationis et distinctionis. Templum enim distinctum erat a communibus domibus. Et super templa nostra etiam ponitur crux. Et super spirituale quod est Ecclesia, Christus passus. Cantic. VIII, 6 : *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum.*

« *Dominus in cœlo,* » non tantum in Ecclesia militante, quæ per templum, sed et « *Dominus,* » præponitur ut locum habeat sequens relatio, et potentia exprimatur, « *sedes ejus in cœlo* » est, et in cœlo dominatur. Isa. LXVI, 1 : *Cœlum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum.* Et Psal. CII, 19 : *Paravit in cœlo sedem suam.* Si autem quæritur, quare non tantum dicitur dominari in cœlo, sed etiam sedem habere : in templo autem dominari tantum, non sedem habere ? Responsio est, quod in Ecclesia triumphante veraciter sedet et quiescit : quia numquam aliqua tentatione expellitur a sanctis animabus, et Angelis in gratia confirmatis. Illa ergo congregatio bonorum est thronus eburneus candidissimus, in illo throno figuratus, quem sibi fecit Salomon de ebore grandem, III Reg. x, 18. Sed in Ecclesia adhuc militante magis ambulare dicendus est, quam sedere. Modo enim venit per gratiam, modo abit per culpam. Joan. XIV, 28 : *Vado, et venio ad vos.* Quod significatum fuit Genes. III, 8, ubi legitur Adam

Immobilitas beatitudinis.

[1] Cf. Matth. XXI, 12.

post peccatum audivisse Dominum deambulantem in paradiso, non vidisse sedentem.

« *Oculi ejus.* » Hic secundum in quo monstratur Dei sapientia. Primo, comparatione ad bonos : secundo, comparatione ad malos, ibi, « *Et palpebræ.* »

Dicit ergo : Sic potens est in utraque Ecclesia, et cognoscens per sapientiam suam, quæ fiunt in hac militante, et infima : quia « *oculi ejus in pauperem* » spiritu et humilem « *respiciunt.* » Psal. XXXIII, 16 : *Oculi Domini super justos.* Et Eccli. XV, 20 : *Oculi Domini ad timentes eum, et ipse agnoscit omnem operam hominis.* Proverb. XVI, 2 : *Omnes viæ hominis patent oculis ejus.* Nec tantum oculis cognitionis simplicis, sed cognitionis approbantis qui habent multum admixtum de misericordia. Hi sunt oculi flammei, de quibus Apocalyp. I, 14 : *Oculi ejus tamquam flamma ignis.* Sapient. IV, 15 : *Et respectus in electos illius.* Et in Psal. XXXI, 8, dicit justo. : *In via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos.*

« *Palpebræ ejus.* » Quasi si diceret : Justorum merita videt, et promovet, et accendit, et etiam demerita malorum : quia « *palpebræ ejus,* » ejus scilicet judicia, « *interrogant,* » id est interrogaverunt « *filios hominum,* » scilicet peccatores. Palpebræ autem dicuntur Dei judicia : quia sicut palpebræ apertæ sunt nobis et modo occultæ : sic Dei judicia pro parte nobis aperta sunt, et pro parte occulta. Præterea in nobis significant palpebræ judicia, Proverb. IV, 25 : *Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Prov. VI, 4 : *Ne dederis somnum oculis tuis, nec dormitent palpebræ tuæ.* Hæc ergo judicia interrogabunt impios, secundum illud Sapient I, 9 : *In cogitationibus impii interrogatio erit.* Sap. VI, 4 ; *Interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur.* Hæc autem interrogatio non est dubitatio ex parte Dei, sed manifestatio malorum et impiorum, qui dicuntur filii hominum, quia imitatores primorum parentum. Supra, in Psal. IV, 3 : *Filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis?* etc. Et in alio Psal. IX, 21 : *Sciant gentes quoniam homines sunt.* Palpebræ etiam secundum Glossam dicuntur duo Testamenta : quia, sicut palpebræ, sunt conjuncta : et aliquando aperiuntur, et clauduntur nobis sicut illæ.

« *Palpebræ* ergo *interrogant filios hominum* : » quia divina sapientia in Scripturis nostram arguit fœditatem, et maculam. Speculum arguit habentem in fœditate maculam, quod significatum fuit, Exod. XXXVIII, 8, ubi legitur fecisse Moysen mare æneum de speculis mulierum. Jacob. I, 23 et 24 : *Si quis auditor est verbi, et non factor : hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo : consideravit enim se et abiit,* etc.

« *Dominus interrogat.* » Ecce tertium, scilicet rectitudo quæ pertinet ad bonitatem judicantis.

Ait enim sic : Potens est et sapiens, sed est rectus et æquus : quia « *Dominus interrogat,* » id est, distinguit, et discernit, et appendit « *justum et impium,* » opera scilicet justi et impii : hæc enim interrogatio nihil aliud est, quam meritorum distinctio. Sap. XI, 11 : *Hos quidem tamquam pater monens probasti,* scilicet bonos. *Illos autem tamquam durus rex interrogans condemnasti,* scilicet impios. Ad Coloss. III, 25 : *Non est personarum acceptio apud Deum,* quin æquo judicio justum judicet, et injustum. Act. X, 34 : *Non est personarum acceptor Deus.*

« *Qui autem diligit iniquitatem.* » Hic secundum quod pertinet ad responsionem, scilicet demeritum et afflictio malorum, hæreticorum scilicet : et tanguntur tria. Primo, demeritum malorum : secundo, obligatio eorum ad pœnam, ibi, « *Pluet.* » Tertio, quod consequens est ex iis duobus, pœna scilicet, ibi, « *Ignis et sulphur.* »

Dicit ergo : Talis justus potens sapiens et rectus, sed « *qui diligit iniquitatem,* » in affectu, non tantum qui exercet in actu, « *odit animam suam.* » Ex consequenti appellat iniquitatem peccatum generaliter, sicut I Joan. III, 4 : *Omnis, qui facit peccatum, et iniquitatem facit : et peccatum iniquitas est.* Vere autem odit, quia bonis gratuitis eam spoliat, et in naturalibus vulnerat, sicut significatum est, Luc. x, 30, in illo qui incidit in latrones, et spoliatus, et vulneratus est. Sap. XVI, 14 : *Homo occidit per malitiam*, scilicet animam suam. Si autem objiciatur illud : Nemo ad malum respiciens agit, quæ agit, et sic nullus, ut videtur, peccatum diligit. Respondendum, quod in peccato duo sunt, delectatio et deformitas, et hæc valde conjuncta sunt. Peccator ergo quia delectationem diligit in ipsa creatura, deformitatem ei adhærentem diligere dicitur quasi ex consequenti.

« *Pluet.* » Hic secundum, in quo monstratur obligatio iniquorum ad pœnam, et obligatio multa valde.

Dicit enim : Sic peccator animam suam odit, et vere, quia « *Dominus pluet laqueos,* » id est, obligationes ad pœnam, « *super peccatores.* » Pluere autem dicitur Dominus, non agendo, sed permittendo, et etiam ordinando, sic ut quicumque peccaverit, eo ipso obliget se ad pœnam. Hic est laqueus absconditus sub delectatione peccati. Psal. CXLI, 4 : *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Et bene dicitur *pluere*, ut abundantia denotetur : non enim peccatores unica obligatione se obligant ad gehennam, sed multiplici : sic *pluere* notat abundantiam. Genes. XIX, 24 : *Dominus pluit super Sodomam et Gomorrham*, etc. Et in Job, xx, 23 : *Utinam impleatur venter ejus, ut emittat in eum iram furoris sui, et pluat super eum bellum suum.* In hoc autem quod dicitur, « *Super,* » oppressio et inclinatio ad infima denotatur, Isa. XLVI, 1 et 2 : *Onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem contabuerunt*, id est, contabescere fecerunt. Isa. XXIV, 17 : *Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ.* Secundum Glossam laqueus appellatur hic illaqueans, de quo *laqueo*, Osee, v, 1 : *Audite hoc Sacerdotes... quia vobis judicium est, quoniam laqueus facti estis speculationi.* Eccli. LI, 3 : *A laqueo linguæ iniquæ, et a labiis operantium mendacium.* Quales laqueos Deus pluit, id est, pluere permittit de nubibus malis, hæreticis scilicet, et Pseudo-prophetis, de quibus Judas in Canonica, ỳ. 12 : *Hi sunt... nubes sine aqua, quæ a ventis circumferentur, arbores autumnales*, etc. [1]. Et sic per hoc quod dictum est, « *Qui diligit iniquitatem,* » notatur omne demeritum quoad mores : hic autem quoad fidem.

« *Ignis, sulphur.* » Ecce tertium : tacto enim demerito et obligatione ad pœnam, subjungitur pœna, et tangitur triplex pœna respondens triplici radici peccatorum, de qua I Joan. II, 16 : *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.*

Ait enim : Sic iniquitatem dilexerunt, et ad pœnam obligati sunt. Ergo ignis gehennæ, de quo Job, xx, 26 : *Devorabit eum ignis, qui non succenditur.* Et Deut. XXXII, 22 : *Ignis succensus est in furore meo, et ardebit usque ad inferni novissima :* contra ignem cupiditatis, de quo Proverb. xxx, 16 : *Ignis numquam dicit : Sufficit.* Sulphur fœtidum, de quo Isa. XXXIV, 9 : *Et convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur.* De utroque, scilicet igne et sulphure, Apoc. XIX, 20 : *Qui acceperunt chara-*

[1] Cf etiam II Pet. II, 1 ; et I Joan. IV, 1.

cterem bestiæ...vivi missi sunt in stagnum ignis ardentis sulphure: et hoc contra fœtorem luxuriæ, de quo Amos, IV, 10 : *Ascendere feci putredinem castrorum vestrorum*, fere dixisset corporum, *in nares vestras* « *Spiritus procellarum* », id est, ventus procellosus, contra ventum superbiæ et elationis. Jerem. XXIII, 19 : *Ecce turbo Dominicæ indignationis egredietur, et tempestas erumpens super caput impiorum veniet*. Hæc, inquam, erunt « *pars calicis eorum.* » Dicuntur autem pœnæ reproborum, « *pars,* » quia dividentur a bonis in judicio, illis pro parte accipientibus bona, istis mala. Et « *calicis :* » quia pœnæ infligentur eis in mensura. Isa. XXVIII, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Propter hoc etiam dicit justus, Psal. XV, 5 : *Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei.* Pars etiam calicis hæc dicuntur : quia non erunt hæc tota pœna damnatorum, sed pars tantum. Erit in inferno gelu vel nix, Job, XXIV, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Erunt vermes, Isa. LXVI, 24 : *Vermis eorum non morietur.* Erunt tenebræ et laquei, Matth. XXII, 13 : *Ligatis manibus, et pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores.* Erunt flagella, Psal. XXXI, 10 : *Multa flagella peccatoris.* Erit larvarum terror, Sapient. XVII, 4 : *Personæ tristes illis apparentes pavorem illis præstabant.* Versus :

Flamma, gelu, fœtor, vermes, caligo, flagella,
Larvarum terror, laquei, mentisque procella,
Hæc sibi pro pœna servat sine fine gehenna.

Ecce miserabilis calix, et vere calix furoris Domini. Jerem. XXV, 15 : *Sume calicem vini furoris hujus de manu mea : et propinabis de illo cunctis gentibus*, etc. Apoc. XVI, 19 : *Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ ejus.* Glossa *ignem* refert ad cupiditatem in præsenti : *fœtorem* appellat horrorem mali, quem habent Deus et ejus Sancti : *spiritum procellæ*, malorum separationem a bonis in die judicii.

« *Quoniam justus Dominus et justitias dilexit.* » Hic est tertia pars, in qua datur responsio : ostensa enim aptitudine puniendi ex parte justi, et, punitione ex parte impiorum, subjungitur causa et ratio puniendi malos, quæ est divina justitia, et dicuntur duo. Primo, pro causa ponitur divina justitia : secundo ostenditur, quod sit misericordiæ permixta, ibi, « *Æquitatem.* » Duplex etiam justitia tangitur, in effectu, postmodum in affectu, ibi, *Et justitias dilexit.* »

Ait ergo : Sic punientur mali et hoc fiet, « *quoniam Dominus justus est.* Alibi in Psal. CXLIV, 17 : *Justus Dominus in omnibus viis suis.* Jerem. XXIII, 6 : *Hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Zachar. IX, 9 : *Ecce Rex tuus veniet tibi justus, et salvator.* Nec tantum in effectu, imo « *justitias dilexit* » in affectu. Justitias, inquam, creatas justorum hominum. Nec mirum est si justitias dilexit et diligit, quia eas animabus infudit, et suæ sunt : unde tamquam suas diligere debet illas. Proverb. VIII, 18 : *Mecum sunt divitiæ, et gloria, opes superbæ, et justitia.* Et per hoc etiam diligit justos ipsos tamquam similes sibi. Eccli. XIII, 18 : *Omne animal diligit simile sibi.*

« *Æquitatem vidit vultus ejus.* » Quasi diceret : Justus est et justitiam dilexit, sic tamen quod æquitatem, hoc est, justitiam misericordiæ mixtam « *vidit* » visione approbationis « *vultus ejus* », scilicet beneplacitum voluntatis illius. Alia littera : « Æquitas visa est in facie ejus : » sonat enim vultuositas in terrorem, ut ibi, Psal. XXXIII, 17 : *Vultus autem Domini super facientes mala.* E contrario dicitur de iniquitate, Habac. I, 13 : *Mundi sunt oculi tui ne videas malum, et respicere ad iniquitatem non poteris.* Nota, quod Glossa breviter totum legit de Christo.

PSALMUS XI.

Oratio pro imploranda Dei ope contra impios.

1. *In finem pro octava, Psalmus David.*
2. Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.
3. Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum: labia dolosa, in corde et corde locuti sunt.
4. Disperdat Dominus universa labia dolosa, et linguam magniloquam.
5. Qui dixerunt: Linguam nostram magnificabimus; labia nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est?
6. Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum, nunc exsurgam, dicit Dominus.
   Ponam in salutari : fiducialiter agam in eo.
7. Eloquia Domini, eloquia casta[1]: argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.
8. Tu, Domine, servabis nos, et custodies nos a generatione hac in æternum.
9. In circuitu impii ambulant. Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.

[1] Proverb. xxx, 5.

IN PSALMUM XI

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus David pro octava*[1].

Argumentum Psalmi: de persecutione hypocritarum pro octava, id est, die judicii, quo debet ecclesia liberari.

« *Salvum me fac Domine.* » Sicut superius dictum est, cum in antecedenti Psalmo determinatum sit de liberatione Ecclesiæ ab impugnatione hæreticorum, in hoc agitur consequenter de liberatione Ecclesiæ ab impugnatione hypocritarum impugnantium eam sub apparentia sanctitatis. Unde primum super id, ℣. 4 : « *Disperdat Dominus universa labia dolosa,* » Glossa : « Hi sunt hypocritæ habentes speciem bonitatis in sermone ad decipiendum homines. »

Et præponitur titulus huic Psalmo, qualis et sexto : « *Psalmus David pro octava.* » Octava autem, sicut superius dictum est, dies judicii appellatur : sed alia ratione ibi dicitur « *pro octava,* » et alia ratione hic. Ibi enim dicebant Psalmus *pro octava*, quia penitus timore judicii divini concussus petebat hic affligi, ut in octava securus esset : hic autem Psalmus David dicitur *pro octava*, quia petit Ecclesiam plene liberari ab hypocritis, quod fiet in octava, nihil jam timens sibi pro se, quia jam purgata est pœnitentia et perfecta. Cætera de titulo exponantur sicut supra[2].

Dividitur autem Psalmus iste in duas partes. Primo, petitur liberatio ab hypocritis. Secundo, subjungitur exauditio petitionis, ibi, « *Propter miseriam inopum.* »

Prima pars dividitur in duas partes. Primo, petitur liberatio ab hypocritis : secundo, ipsorum pœna et afflictio, ibi, « *Disperdat Dominus.* »

In prima duo. Primo petit, secundo ostendit quam necesse sit quod petit, ibi, « *Quoniam defecit Sanctus.* »

Dicit ergo : Sic liberatus sum, dicit justus in persona totius Ecclesiæ, ab hæreticis, sed o « *Domine falvum me fac,* » qui hoc potes solus. Isa. XLV, 21 : *Et salvans non est* Deus *præter me.* In eodem, XLIII, 11 : *Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me salvator.* 1

« *Salvum me fac,* » quoniam novisti salvare tuos, et eripere. II Pet. II, 9 : *Novit Dominus pios de tentatione eripere : iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos.* « *Salvum me fac,* » etiam qui vis me salvare. I ad Timoth. I. 15 : *Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum*

[1] David composa ce psaume, non pas pendant la persécution de Saül (Bossuet, Tholuck), mais plus probablement à l'occasion de la révolte d'Absalon (Le Hir), ainsi que le donnent à penser les plaintes du psalmiste sur l'impiété et l'infidélité des hommes (℣. 2) qui ne veulent plus reconnaître d'autorité au-dessus d'eux (℣. 5). Dans son sens général, cette prière se peut placer sur les lèvres de tout juste en butte à la mauvaise foi et à la trahison, et n'attendant plus de secours que du côté de Dieu.

H. Lesêtre.

[2] Psal. VI, 1.

primus ego sum. Et ibidem, II, 4 : *Omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.*

« *Quoniam defecit Sanctus.* » Hic ratio et causa et necessitas peritionis suæ, scilicet malitia hypocritarum, et comprehenditur in duobus. Primo, in defectu boni : secundo, in effectu mali consequente ex illo defectu, ibi, « *Vana locuti sunt.* » Defectus autem duplex tangitur. Primo, sanctitatis tantum ad affectum, secundo, veritatis quantum ad intellectum.

Dicit ergo sic : « *Salvum me fac Domine.* » Et necesse est, quoddes quod peto, « *quoniam defecit Sanctus,* » habens affectum sine terra. Michæ. VII, 2 : *Periit Sanctus de terra, et rectus in hominibus non est,* sed omnes immundi sunt. Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos,* et corrupti. Psal. XIII, 1 : *Corrupti sunt, et abominabiles.* De hoc defectu conquerebatur Elias, III Reg. XIX, 10 : Domine, *altaria tua destruxerunt, prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus sum ego solus.*

« *Quoniam diminutæ sunt veritates,* » non a seipsis, sed « *a filiis hominum :* » bona enim Dei per culpas hominum depravantur, et diminuuntur. Sed quærendum cum de sanctitate singulariter sit locutus, quare de veritate loquitur in plurali, « *Quoniam diminutæ sunt veritates* ? » sed est responsio, quod sanctitas una est, veritas autem multiplex, et non una. Veritas, dico, increata, illa est una, de qua dicitur, Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Creata autem triplex est : Vitæ, de qua dicitur, IV Reg. XX, 3 : *Memento quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate.* Doctrinæ, de qua Matth. XXII, 16 : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* Et justitiæ, de qua Exod. XVIII, 21 : *Provide de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas.* Sed hæc triplex veritas diminuitur per errorem triplicem. Veritas doctrinæ, quando lux dicitur tenebræ : veritas vero justitiæ, quando amarum dulce et dulce amarum. Isa. V, 20 : *Væ qui dicitis malum bonum et bonum malum,* contra veritatem vitæ, *ponentes tenebras lucem,* contra veritatem doctrinæ, *ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum,* contra veritatem justitiæ. Amaritudo enim magna est ei, qui justitiam habet, quando fit ei injustitia. Amos, VI, 13 : *Convertistis in amaritudinem judicium, et fructum justitiæ in absinthium.* Propter hoc dicitur, Osee, IV, 1. *Non est veritas, et non est misericordia, et non est scientia Dei in terra.* Et nota, quod dicitur deficere sanctitas : ipsa enim per gratiam est, et a Deo : et propter hoc statim deficit multiplicato peccato : sed veritas quæ naturalis est, diminuitur successive.

« *Vana locuti sunt.* » Hic tangitur du- 3
plex effectus sequens ex dicto duplici defectu. Unus est locutio vana, quæ causatur ex defectu sanctitatis : alius, locutio dolosa, quæ causatur ex defectu veritatis.

Ait ergo : Sic Sanctus defecit, et hoc ostenditur : quia « *vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum :* » quod ostendit mentis vanitatem. Gregorius : « Sermo vanus, vanæ mentis est nun- « tius. » Vana etiam locuti sunt, quia de vanis et transitoriis. Isa. XXIX, 4 : *Et erit quasi pythonis de terra vox tua, et de humo eloquium tuum mussitabit.* Job, XXVII, 12 : *Quid sine causa vana loquimini ?* I ad Timoth. I, 6 : *Quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium.*

« *Labia dolosa.* » Quasi diceret : Non solum vani sunt in loquendo, sed etiam quia veritates diminutæ sunt. « *Labia dolosa.* » Emphasis est, id est, habentes labia dolosa, garruli scilicet, et oblatrantes, « *locuti sunt in corde, et corde,* » hoc est, « *in corde* » unum prætendente per labia, « *et corde* » contrarium intus renuente. Eccli. II, 14 : *Væ duplici corde, et labiis scelestis, et peccatori ingredienti,*

etc. Jacob. I, 8 : *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis.* Propter hoc dicitur Jerem. IX, 4 : *Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam : quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet.*

4 « *Disperdat Dominus.* » Hic secundum, in quo petita liberatione ab hypocritis. subjungitur petitio de pœna eorum et afflictione. Et primo petit pœnam respondentem secundo, effectui : secundo, respondentem primo, ibi, « *Et linguam.* »

Dicit ergo : Sic loquuntur in corde duplici, sed peto quod « *Dominus disperdat universa labia dolosa,* » hoc est, universos dolosos in labiis, quod et faciet. Sophon. III, 13 : *Non invenietur in ore eorum lingua dolosa.* Ratio autem quare destruit : quia odit. Proverb. XII, 22 : *Abominatio est Domino labia mendacia.* Isa. XXXVII, 29 : *Ponam circulum in naribus tuis, et frænum in labiis tuis.*

« *Et linguam.* » Ecce secundum, et dicuntur duo. Primo, eorum pœna et afflictio secundum duplicem rationem : secundo, afflictionis ratio, ibi, « *Qui dixerunt.* »

Dicit ergo sic : Disperdat duplices, sed et vanos, et jactantes se, scilicet « *linguam magniloquam,* » magna scilicet de se loquentem : contra illud I Reg. II, 3 : *Nolite multiplicare loqui sublimia, gloriantes.* Proverb. XXVII, 2 : *Laudet te alienus, et non os tuum.* Super hoc enim arguuntur, Matth. XXIII, 5 : *Dilatant enim phylacteria sua, et magnificant fimbrias.* Hi sunt hypocritæ, sicut dicit Glossa. Bernardus : « Monstruosa res est « gradus summus, animus infimus : se« des prima, et vita vana : lingua magni« loqua, et manus otiosa : vultus gravis, « et levis sermo : vultus formosus, et « fructus nullus : ingens auctoritas, nu« tans stabilitas. » Et rursus : « Super « oleum blanda verba, vilis cibus, hu« milis habitus, sagena hypocritæ. » Talis linguæ duplex est pœna. Primo auferetur de terra, Sophon. III, 11 : *Auferam de medio tui magniloquos superbiæ.* Ablata perdetur et damnabitur sicut hic dicitur, « *Disperdat linguam magniloquam.* » Perdita desolabitur, Isa. XI, 15 : *Desolabit Dominus linguam maris Ægypti.* Desolata ligabitur, Job, XL, 20 : *An fune ligabis linguam ejus ?* Ligata manducabitur, Apoc. XVI, 10 : *Commanducaverunt linguas suas præ dolore.*

« *Qui dixerunt.* » Ecce ratio disperdendi linguam magniloquam, et tangitur 5
duplex : jactantia et simulatio de bono non habito, arrogantia et appropriatio sibi boni habiti, ibi, « *Labia nostra.* »

Dicit ergo : Sic disperdet, et ratio est, quia illi qui habent talem linguam, « *dixerunt* » se jactando, « *linguam nostram magnificabimus* », ostendentes scientiam nostram : hoc enim proprium est hæreticorum. Hieronymus in *Prologo Bibliæ* : « Alii abducto supercilio grandia verba « trutinantes inter mulierculas de sacris « litteris philosophantur, ut magnificent « linguam suam, et non Deum, contra « illud Isa. XXIV, 15 : « *In doctrinis « glorificate Dominum,* non vos ipsos. » Eccli. LI, 30 : *Dedit mihi Dominus linguam mercedem meam : et in ipsa laudabo eum.* Tales sunt qui subtilia quærunt ad gloriam : tandem confundentur. Isa. XIX, 9 : *Confundentur qui operabantur linum, pectentes, et texentes subtilia.*

« *Labia nostra.* » Hic arrogantia, et primo bonum appropriant sibi. Secundo innuunt, quod illud a Deo non habent, ibi, « *Quis noster ?* »

Dicit ergo : Sic superbiunt et etiam tamquam arroganter dicunt : « *Labia nostra,* » sermo scilicet discretionis et prudentiæ, « *a nobis est :* » contra illud I ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti ? ... Quid gloriaris, quasi non*

acceperis? Sic ipsa sibi labia arrogando animam interficiunt. Prov. xviii, 7 : *Os stulti contritio ejus : et labia ipsius ruina animæ ejus.*

« *Quis noster Dominus est?* » ut hæc nobis tribuat. Quasi diceret : Nullus. Hæc est arrogantia Pharaonis, Exod. v, 2 : *Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israel ? nescio Dominum, et Israel non dimittam* : sicut et multorum divitum qui bene repleti sunt divitiis. Propter quod Salomon, Prov. xxx, 8 : *Tribue tantum victui meo necessaria : ne forte satiatus illiciar ad negandum, et dicam : Quis est Dominus ?* Job, xxi, 15 : *Quis est Omnipotens, ut serviamus ei ?* E contrario, Isa. l, 4 : *Dominus dedit mihi linguam eruditam ut sciam sustentare eum, qui lassus est verbo.* Non eam habeo a meipso, nec ab aliquo alio, nisi a Deo. II Machab. vii, 22 et 23, dixit fortis mulier filiis suis : *Nescio qualiter in utero meo apparuistis : neque enim spiritum et animam donavi vobis et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi, sed enim mundi Creator, qui formavit hominis nativitatem, quique hominum invenit originem.*

« *Propter miseriam inopum.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua præmissa petitione subjungitur promissio adimplendi quod petitum est : et dicuntur duo. Primo, responsio Domini promittentis liberationem. Secundo Prophetæ, vel viri justi congratulatio pro certo exspectantis adimpletionem, ibi, « *Tu Domine servabis nos.* »

In parte prima tanguntur quatuor. Primo, motivum ad promittendam liberationem : et secundo, promissio, ibi « *Nunc exsurgam.* » Tertio, per quem fiet liberatio, ibi, « *Ponam in salutari.* » Quarto, qualiter per illum, ibi, « *Fiducialiter.* »

Dicit ergo : Sic affligunt fallaces hypocritæ justos et opprimunt : sed « *Dominus dicit* », interius in corde meo inspirando, vel interius per Scripturas propheticas promittendo, qui nulla ratione mentiri potest. Psal. cxliv, 13 : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Numer. xxiii, 19 : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur : nec ut filius hominis, ut mutetur.* II ad Timoth. ii, 13 : *Fidelis* Deus *permanet, negare seipsum non potest.*

« *Propter miseriam inopum,* » quam sustinent exterius, « *et gemitum pauperum,* » qui est signum quod afflicti sunt interius, « *nunc,* » id est, cito « *exsurgam* » ad liberandum. Exod. iii, 7 et 8 : *Vidi afflictionem populi mei* qui est *in Ægypto.... et descendi ut liberem eum.* Inopes enim, scilicet humana ope destitutos, et pauperes, rebus humanis scilicet vacuos, Deus non despicit quando gemunt. Supra in Psal. x secundum Hebræos, 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Eccli. xi, 12 et 13 : *Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, et abundans paupertate : et oculus Dei respexit illum.* Et nota, quod est duplex miseria : culpæ, et hæc duplex. Originalis, Job, iii, 20 : *Quare misero data est lux,* præsentis vitæ ? Et actualis, Prov. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum.* Apocalyp. iii, 17 : *Nescis, quia tu es miser, et miserabilis, et pauper, et cæcus, et nudus.* Et pœnæ, et hæc duplex. Pœnæ contractæ, quæ duplex est. Corporis, et hæc duplex. Passibilitatis, Job, xiv, 1 : *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.* Mortis, Isa. xvi, 4 : *Finitus est pulvis, consummatus est miser,* id est, mortuus. Et animæ, quæ triplex. Ignorantiæ vel erroris, Job, xxx, 3 et 4 : *Squalentes calamitate et miseria. Et mandebant herbas, et arborum cortices.* Pronitatis ad malum, In Psal. xxxvii, 7 : *Miser factus sum et curvatus sum.* Infirmitatis ad resistendum malo, Job, xxx, 14 : *Aperta janua irruerunt super me, et ad meas miserias devoluti sunt.* Pœna illata duplex. Temporalis, Genes. xliii, 6 : *In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis ei et alium habere vos fra-*

Multiplex miseria, pœnæ et culpæ.

trem. Et æterna, Sophon. I, 15 : *Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ.*

« *Ponam in salutari.* » Tertium est in quo determinat, per quem liberabit.

Ait enim sic : Miseriis et gemitu pauperum motus « *exsurgam,* » et « *ponam in salutari,* » paupertum auxilium et consolationem. In illo, inquam, salutari quod exspectabat Jacob, Genes. XLIX, 18 : *Salutare tuum exspectabo, Domine.* Hoc salutari est assumptus homo in unitatem personæ. Unde Psal. LXI, 3 : *Ipse Deus meus et salutaris meus.* Et nota, quod non dicit quid ponet, ut ostendat se in eo expositurum quidquid pauperibus et miseris est utile et necessarium, quia ad Colos. II, 3 : *In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi :* quia, sicut dicit Bernardus : « Venit Salvator « ad perditos, veritas ad deceptos, erran- « tibus via, mortuis vita, lux caliganti- « bus, et virtus pugnantibus. » In hoc etiam salutari tamquam in portitore, et paxillo pauperes et miseros posuit Deus Pater. Isa. XXII, 23 et 24 : *Figam illum paxillum.* Et post pauca : *Et suspendent super eum omnem gloriam domus patris ejus, vasorum diversa genera, omne vas parvulum, a vasis craterarum usque ad omne vas musicorum.* Vasorum diversa genera sunt diversa fidelium corda : vasa parvula sunt humiles : vasa craterarum, prædicatores : vasa vero musicorum, Deo gratias referentes et ipsum laudantes.

Meritorum Christi opulentia.

Vasorum diversa genera mortaliter explicata.

« *Fiducialiter* » Ecce quartum, in quo ostendit qualiter per illum liberabit, et per quæ. Et tanguntur duo. Primo potentia, secundo doctrina, ibi « *Eloquia Domini.* » Per potentiam quod eripiet ab oppressione, per doctrinam ab errore.

Dicit ergo : Sic « *in salutari ponam* » liberationem, et « *agam in eo,* » id est, per eum, « *fiducialiter,* » id est, potentialiter, et fortiter, fortitudine in qua fidendum est. Et hoc verum est : quanta enim potentia fuerit in Christo, ostenderunt ejus miracula : *omnia* enim *quæcumque voluit,* Dominus *fecit* [1]. Non enim erat in sermone totus, sicut Scribæ et Pharisæi, sed in potestate. Matth. VII, 28 : *Erat enim docens eos, sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum, et Pharisæi.* Luc. XXIV, 19 : Erat vir *potens in opere et sermone coram Deo, et omni populo.*

« *Eloquia Domini.* » Hic subjungitur de doctrina hujus salutaris, quæ est duplex. Primo, quantum ad illuminationem intellectus per hæc quæ pertinent ad fidem : secundo, quantum ad formationem effectus quantum ad hæc quæ pertinent ad bonos mores.

Dicit ergo : Sic erit potens : et etiam « *Domini* » salutaris erunt « *eloquia casta,* » non corrupta, tamquam aliquid infidelitatis habentia : sicut illorum quibus dicitur in Psal. XIII, 1 : *Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis.* Casta etiam : quia sine admixtione perversæ intentionis, et simulationis, qualia non sunt eloquia prædicantium pro quæstu temporali. II ad Cor. II, 17 : *Non sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.*

« *Argentum.* » Hic ostenditur puritas doctrinæ quantum ad informationem affectus per comparationem ad argentum purificatum triplici purificatione, quæ debet esse similiter in sermone mores informante. Est enim purgatio argenti in separatione ejus a plumbo, vel stanno, vel metallo alio : in purgatione a terra ;

[1] Psal. CXIII, 3.

et in purgatione a fæce propria, scilicet scoria.

Dicit ergo : Sic sunt « *eloquia* » ad fidem pertinentia, « *casta,* » et sunt etiam « *argentum igne examinatum,* » ut a metallo alio separetur : « *probatum terræ,* » id est, a terra separatum : « *purgatum septuplum,* » id est, perfecte a scoria et propria fæce. Nota, quod eloquia divina mores informantia argento comparantur : quia sicut nihil est quod dulcius tinniat argento, sic nihil dulcius sonat morali eloquio. Proverb. x, 20 : *Argentum electum, lingua justi,* hoc est, doctrina. Job, xxvii, 17 : *Argentum innocens dividet.* Ad innocentes enim pertinet alios in moribus informare. Argentum, sacra Scriptura est. Job, xxviii, 1 : *Habet argentum,* morale scilicet eloquium, *venarum suarum principia : et auro,* doctrinæ scilicet de divinis et pertinentibus ad fidem, *locus est, in quo conflatur.* Hoc argentum purgari debet purgatione triplici. A favore humanæ laudis, tamquam ab alio metallo : ab affectu terreno, et a fæce gloriæ inanis, ut nec in seipso aliquis glorietur de aliorum informatione. Sic dividebat Paulus hoc argentum. I ad Thessal. ii, 5 et 6 : *Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis,* ecce purgatio a favore : *neque in occasione avaritiæ : Deus testis est,* ecce purgatio a terrenis : *nec quærentes ab hominibus gloriam,* ecce purgatio a fæce.

Argentum perfecte purgatum est, quando homo facit quod docet. Sophon. i, 11, dicitur : *Disperierunt omnes* qui *involuti* sunt *argento.* Deut. xvii, 17 : *Non habebit scilicet Rex, auri et argenti immensa pondera.* Doctor enim non debet habere verba, auditores onerantia difficultate et gravitate propria Advocati et mali Theologi. Jerem. vi, 30 et 29 : *Argentum reprobum vocate eos ; malitiæ eorum non sunt consumptæ.* Bona est theologia, bonæ sunt Decretales, sed rubiginantur per malitiam Theologorum, et Advocatorum malorum. Proverb. xxv, 4 : *Aufer rubiginem de argento, et egredietur vas purissimum.* Genes. xxiii, 16 : *Appendit Abraham quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ.*

« *Tu Domine servabis nos.* » Ecce se- 8
cundum hujus partis, scilicet congratulatio pro promisso liberatore tam potenti et tam sapienti : et tangitur triplex beneficium : primum, conservatio in bono habito : secundum, custodia a malo, ibi, « *Et custodies nos.* » Tertium, multiplicatio in bono et conservatio, ibi, *Secundum altitudinem.*

Dicit ergo : Sic promittis, o Domine : et vere sic erit, quia o « *tu Domine servabis nos,* » justos qui sumus membra tua, in bono quod habemus. Prov. iv, 6 : *Fili,... non dimittas sapientiam, et custodiet te : dilige eam, et conservabit te.* Joan. xvii, 12 : *Pater,... cum essem cum eis, ego servabam eos.* Servat autem Dominus suos, quando dat gratiam adimplendi mandata, quia ipsa custodita servant. Eccli. xv, 16 : *Si volueris mandata servare, conservabunt te.*

« *Et custodies nos ?* » Ecce secundum : et tanguntur duo. Custodia a malis ne impellant ad culpam. Secundo, ostendit necessitatem sic custodiendi, ibi, « *In circuitu.* »

Dicit ergo : Sic « *servabis nos* » in bono, « *et custodies nos a generatione hac,* » scilicet mala, ne nos inficiant et trahant ad culpam per flagella. Et nota, quod generatio cum tali adjectione, « *hac,* » significat generationem malam, sicut cum dicitur, « filii hujus sæculi, » significantur mali. Luc. xvi, 8 : *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* « *Ab hac* ergo *generatione custodies nos.* » Sap. ix, 11 : *Deducet me in operibus meis sobrie, et custodiet me in sua potentia.* Propter hoc dicitur *custos* Christus. Isa. xxi, 11 : *Custos quid de nocte ? custos quid de nocte ?* Et se Samaritanum non negavit, qui interpretatur *custos.* Joan. viii, 48 et 49 : *Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es*

tu, et dæmonium habes? Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo. « *Custodies* » autem non tantum in hoc tempore, sed « *in æternum.* » Vel custodies tendere faciens in æternum, id est, in id quod æternum est. Et nota ordinem. Cum enim descripsisset sermonis divini puritatem, recte subjunxit sermonem de conservatione et custodia. Sermo enim Dei conservat in bono, juxta illud Sap. xvi, 26 : *Sermo tuus, hos, qui in te crediderint, conservat,* et custodit a malo : quippe, Prov. xxx, 5 : *Sermo Dei ignitus, clypeus est sperantibus in se.*

Series versuum.

9 « *In circuitu.* » Quasi sic diceret : Conservas, et necesse est, quia impii ambulant in circuitu justorum, ut ipsos pervertant, sicut pater eorum diabolus. I Pet. v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.* Thren. i, 17 : *In circuitu ejus hostes ejus* : circumeunt enim mali circuitu malo, sicut circumeunt boni circuitu bono, et sicut circuit Deus. Est ergo circuitus malorum circuitus cupiditatis et avaritiæ, de quo hic. Isa. xix, 14 : *Dominus miscuit in medio ejus,* scilicet Ægypti, *spiritum vertiginis.* Psal. lxxxii, 14 : *Deus meus, pone illos ut rotam.* Et est circuitus carnalis delectationis et luxuriæ, sicut circuierunt Sodomitæ domum Loth, Gen. xix, 4 : *Viri civitatis vallaverunt donum a puero usque ad senem omnis populus simul.* Et est circuitus ambitionis et superbiæ, de quo Bernardus : « Circuit sedulus explorator, si « quomodo se mergat in patrimonium « Crucifixi. » Job, i, 7 : *Circuivi terram, et perambulavi eam.* Sed bonus circuit circuitu bono, circuitu scilicet discussionis propriæ conscientiæ, secundum consilium Isaiæ, xxiii, 16 : *Sume citharam, circui civitatem. Sume citharam,* id est, decem mandatorum adimple jussionem. *Circui civitatem,* propriam scilicet conscientiam. Et circuitu devotionis, in Psal. xxxvi, 6 : *Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis.* Et circuitu contemplationis, Sap. viii, 18 : *Circuibam quærens, ut mihi illam assumerem.* Cant. iii, 2 : *Surgam, et circuibo civitatem : per vicos et plateas quæram quem diligit anima mea.* Deus etiam circuit omnia sustentando, Eccli. xxiv, 8 : *Gyrum cœli circuivi sola.* Suos protegendo, Zachar. ii, 5 : *Ego ero ei, ait Dominus, murus ignis in circuitu : et in gloria ero in medio ejus.* Circuit etiam quærendo dignos se, Sap. vi, 16 : *Qui vigilaverit propter illam, cito securus erit.* Quoniam dignos seipsa circuit quærens, et in viis suis ostendet se illis hilariter.

Multiplex circuitus bonus et malus.

« *Secundum altitudinem tuam.* » Ecce tertium beneficium. Quasi diceret : Non tantum servabis, nec custodies, sed « *multiplicasti,* » præteritum pro futuro, « *filios hominum,* » non in malo, secundum opera eorum, sed in bono, « *secundum altitudinem tuam.* » Est enim multiplicatio temporalis, quæ mala est. Supra, Psal. iv, 8 : *A fructu frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt.* Et Isa. ix, 3 : *Multiplicasti gentem, non magnificasti lætitiam.* Et est multiplicatio spiritualis, in bonis scilicet spiritualibus, quæ bona est, de qua loquitur hic. Et Genes. xxii, 17 : *Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli.* Et hoc « *secundum altitudinem tuam,* » tuæ scilicet sapientiæ, de qua ad Rom. xi, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei.* Et secundum altitudinem bonitatis tuæ, de qua in Psal. lxxiv, 6 : *Nolite extollere in altum,* id est, contra altum excellentissima bonitate, *cornu vestrum,* id est, potentiam vestram : quia dicitur alibi, in Psal. lxiii, 7 et 8 : *Accedet homo ad cor altum,... et exaltabitur Deus,* supple, super illum.

PSALMUS XII.

Deprecatio animæ fidelis in tribulatione.

1. *In finem, Psalmus David.*
Usquequo Domine, oblivisceris me in finem? Usquequo avertis faciem tuam a me?

2. Quamdiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?

3. Usquequo exaltabitur inimicus meus super me?

4. Respice, et exaudi me, Domine Deus meus.
Illumina oculos meos, ne umquam obdormiam in morte:

5. Nequando dicat inimicus meus: Prævalui adversus eum.
Qui tribulant me exsultabunt si motus fuero:

6. Ego autem in misericordia tua speravi.
Exsultabit cor meum in salutari tuo. Cantabo Domino qui bona tribuit mihi: et psallam nomini Domini altissimi.

IN PSALMUM XII

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David*[1].

Argumentum Psalmi: persecutio tyrannorum.

« *Usquequo Domine.* » Psalmus duodecimus est, in quo agitur de liberatione Ecclesiæ a persecutione quam patitur ab inimico per tyrannos : et proponitur huic Psalmo titulus communis et frequenter expositus, « *In finem Psalmus David.* »

Psalmus autem iste dividitur in tres partes. Primo, conquestio viri justi in persona Ecclesiæ de afflictione quam sustinet. Secundo supplicatio, ut Deus eam cito liberet, ibi, « *Respice et exaudi me.* » Tertio, orantis devotio et confidentia de impetrando quod petit, ibi, « *Ego autem in misericordia.* »

In parte prima tria dicuntur, secundum tria mala de quibus conqueritur. Primum, oblivio sui a Deo, et quasi aversio Dei a se. Secundum, anxietatis magnitudo, ibi, « *Quamdiu ponam.* » Tertium, diuturnitas et duratio regni inimici, ibi, « *Usquequo exaltabitur.* »

In prima duo tanguntur. Primo, conqueritur de oblivione, qua videtur oblita a Deo. Secundo, de indignatione, qua videtur ei indignari, ibi, « *Usquequo avertis.* »

Dicit ergo : « *Usquequo Domine, oblivisceris me* usque *in finem* » mundi, quando missurus es Filium Salvatorem et liberatorem : Filius enim missus est in fine temporum. Ad Gal. IV, 4 : *At ubi venit plenitudo*, id est, adimpletio *temporis, misit Deus Filium suum.* I Joan. II, 18 : *Filioli, novissima hora est.* I ad Cor. X, 11 : *Hæc autem omnia... scripta sunt ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* Sed hoc « *usque*, » id est, quamdiu durabit hæc oblivio? Sancti enim quamvis veraciter scirent non cadere in Dominum oblivionem, tamen ardore desiderii quod habebant de adventu Filii se oblitos clamabant. Unde illud Isa. XLIX, 14 et 15 : *Dixit Sion : Dereliquit me Dominus, et Dominus oblitus est mei.* Sed Dominus respondet statim : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui ? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.*

« *Avertis.* » Quasi diceret : Non tantum oblivisceris, sed « *avertis* » tamquam indignans et abjiciens me, « *faciem tuam a me,* » scilicet præsentiam tuam, vel Filium qui dicitur facies Dei Patris, quia sicut per faciem cognoscitur homo, ita per Filium Deus Pater cognitus est mundo. Joan. XVII, 4 : *Pater, ego te clarificavi*

[1] David poursuivi par les ennemis, probablement sur la fin de la persécution de Saül (Hitzig, Tholuck, Patrizi, Beelen, etc.) composa ce psaume pour implorer le secours de Dieu qui semblait le délaisser. Malgré la rude épreuve à laquelle il est soumis, il ne se décourage pas, et il espère chanter bientôt le cantique de la délivrance. David est ici l'image du chrétien assailli par ses ennemis spirituels, mais toujours rempli de foi et d'espérance dans le secours divin.

H. LESÈTRE.

super terram : opus consummavi quod dedisti mihi. Hæc facies desiderabilis, quam tantopere desiderabat Moyses, Exod. xxxiii, 13 : *Ostende mihi faciem tuam, ut sciam te, et inveniam gratiam ante oculos tuos.* Sed hoc « *Usquequo* ? » Psal. xliii, 24 : *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ, et tribulationis nostræ ?* Flagrabant autem desiderio præsentiæ Filii antiqui sancti inter multas rationes propter quatuor. Primo, ut eis Deus Pater placaretur per eum, Job, ix, 33 : *Non est qui utrumque valeat arguere, et ponere manum suam in ambobus*, nisi filius factus homo. Secundo, ut ipse Deus frater videretur, Cant. viii, 1 : *Quis mihi det te fratrem meum, sugentem ubera matris meæ.* Tertio, ut legis duritia tolleretur per eum, Job, ix, 34 : *Auferat a me virgam suam*, legis scilicet duritiam, *et pavor ejus non me terreat.* Act. xv, 10 : *Quid tentatis Deum, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus ?* Quarto, ut diaboli virtus debilitaretur, de quo hic proprie. Isa. lxiv, 1 : *Utinam disrumperes cœlos et descenderes : a facie tuâ montes*, scilicet tyranni et dæmones, *diffluerent.* « eis. » Isa. xvi, 3 : *Ini concilium, coge concilium.* Sed in cap. viii, 10, dicitur, *Inite concilium, et dissipabitur.*

« *Dolorem.* » Repete, et « *quamdiu ponam* » desiderando, sperando, spe protracta, et dilata, « *dolorem in corde meo*, » id est, in affectu. Sancti enim ipso suo desiderio, ipsa sua spe quodammodo torquebantur, et adhuc torquentur : quia Prov. xiii, 12, dicitur : *Spes quæ differtur, affligit animam.* Propter hoc dicebat David alibi, in Psal. xxxvii, 18 : *Dolor meus in conspectu meo semper.* Jerem. xv, 18 : *Quare factus est dolor meus perpetuus, et plaga mea desperabilis ?* Et Habac. i, 2 et 3 : *Usquequo Domine, clamabo, et non exaudies ? vociferabor ad te vim patiens, et non salvabis ? Quare ostendisti mihi iniquitatem, et laborem, videre prædam et injustitiam contra me ?* Et hoc « *per diem*, » hanc scilicet temporalem et transitoriam. Vel « *per diem*, » id est, per prosperitatem, Et est aggravatio : magnus enim dolor est, qui per prosperitatem non temperatur. Sic enim dies dicitur in Psal. cxx, 6, ubi dicitur : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.*

« *Quamdiu ponam.* » Hic secundum, in quo conqueritur de anxietate quam sustinet, et hac duplici. Sollicitudinis quæ respicit intellectum, et doloris quæ respicit ad affectum, ibi, « *Dolorem in corde.* »

Dicit ergo : Sic conqueror de tua duritia, sed et « *quamdiu ponam*, » cum sollicitudine ordinando, et quærendo « *consilia* » varia et diversa, et hoc « *in anima mea*, » in meo scilicet intellectu. Dicit enim Hieronymus, hoc exponendo, quod « antiqui Sancti diversa quærebant « consilia, modo orationum, modo sacri« ficiorum, modo circumcisionis, et alio« rum sacramentorum legis, qualiter « possent a miseriis et oppressionibus li« berari : sed hæc parum fructuosa erant

« *Usquequo exaltabitur.* » Ecce tertium, conquestio scilicet de diuturna inimici exaltatione.

Ait enim : Sic conqueror de prædictis, et etiam « *inimicus meus exaltabitur super me*, » et hoc « *usquequo* ? » Inimicus, inquam, spiritualis, scilicet diabolus. Matth. xiii, 28 : *Inimicus homo hoc fecit.* Cujus inimicitiæ contra me sunt firmatæ fere ab initio mundi, sicut dictum est Genes. iii, 15 : *Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius.* Hic exaltatus est super me : quia pluribus dominatur quam ego. Job, xli, 25 : *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Omnes enim a te per peccatum declinantes, superbi sunt. Psal. xiii, 3 : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.* Eccle. i, 15 : *Stultorum infi-*

nitus est numerus. Proverb. xiv, 28 : *In multitudine populi, dignitas regis.* Propter hoc gloriatur Isaias, x, 13 et 14, et dicit : *Detraxi quasi potens in sublimi residentes. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum : et sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi, et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret.* Mundus inimicus, I Joan. iii, 13 : *Nolite mirari fratres, si odit vos mundus.* Hic prævalet versutia et calliditate, Luc. xvi, 8 : *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Inimicus etiam est caro, Ad Galat. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum : spiritus autem adversus carnem :... ut non quæcumque vultis, illa faciatis.* Ergo hic inimicus exaltatus est super me, cum cogit facere malum quod nolo, nec sinit facere bonum quod volo. Ad Rom. vii, 15 : *Non enim quod volo bonum, hoc facio : sed quod nolo malum, hoc ago.* Et « *usquequo ?* » quamdiu vivimus : non enim remotus est carnis stimulus a Paulo, quamvis non tantum semel, sed et ter rogasset [1]. Ad Rom. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* Eccli. xl, 1 : *Jugum grave super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium.*

4 Secunda pars Psalmi. « *Respice et exaudi me.* » Hic est secunda pars totius Psalmi, in qua subjungitur supplicatio pro liberatione, et petuntur quinque contra quinque incommoda, de quibus superius est conquestus. Primo, quod respiciat Deus contra hoc quod dictum est, « *Avertis faciem.* » Secundo, quod exaudiat contra hoc quod dictum est, « *Oblivisceris me.* » Tertio, quod illuminet contra hoc quod dictum est, « *Quamdiu ponam.* » Ubi etiam tanguntur duo. Primo, petitur illuminatio oculorum contra hoc quod dictum est, « *Quamdiu ponam consilia.* » Secundo, amotio pigritiæ et perseverantiæ in peccato contra hoc, « *Dolorem in corde.* » Quarto, amotio lætitiæ inimici, ibi, « *Nequando dicat.* » Contra hoc quod dictum est, « *Usquequo exaltabitur.* »

Dicit ergo : Sic affligor, sed o tu « *Domine, Deus meus :* » « *Domine,* » qui potes : « *Deus,* » qui scis : « *meus,* » et ob hoc velle debes, « *respice,* » faciem convertendo, quam videris avertisse. Eccli. xxxvi, 1 : *Miserere nostri Deus omnium, et respice nos.* « *Et exaudi me,* » qui videris oblivioni tradidisse, sicut clamantes filios Israel exaudisti. Exod. ii, 24 et 25 : *Audivit Dominus gemitum eorum, et recordatus est fœderis,... et respexit filios Israel.* Psal. lxviii, 17 : *Exaudi me Domine, quoniam benigna est misericordia tua.* Et nota, quod competenter postquam præmissa est conquestio afflicti, subjungitur supplicatio : hoc est enim singulare remedium afflictorum. Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Jacob. v, 13 : *Tristatur aliquis vestrum ? oret : æquo animo est ? psallat.* Sed aliqui sunt qui convertunt se ad vaniloquia. Jerem. vii, 8 : *Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis.* Alii ad voluptuosa, contra quos Eccle. vii, 4 : *Melior est ira risu.* Alii ad murmura, contra quos Sapient. i, 11 : *Custodite vos a murmuratione, quæ nihil prodest.* Alii ad blasphemias, quod pessimum est. Apoc. xvi, 11 : *Et blasphemaverunt Deum cœli, præ doloribus et vulneribus suis, et non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.*

« *Illumina oculos meos.* » Interiores scilicet, ut jam non quæram diversa consilia. Psal. xxxiii, 6 : *Accedite ad eum*

[1] Cf. II ad Corinth. xii, 8.

et illuminamini. Ipse enim Deus lux est, I Joan. I, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Sol est, Sapient. v, 6 : *Sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Stella lucida, Apoc. II, 28 : *Qui vicerit, dabo ei stellam matutinam.* Ignis est, Deuter. IV, 24 : *Deus tuus, ignis consumens est.* Et lux oculos cordis illuminat, II ad Cor. IV, 6 : *Deus, qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis.* Et nota, quod petit illuminari oculos, non oculum. Oculum intellectus lumine virtutis, de quo in Psal. XLII, 3 : *Emitte lucem tuam, et veritatem tuam.* Oculum affectus lumine justitiæ et veritatis, de quo Sap. v, 6 : *Justitiæ lumen non luxit nobis.* Sed sunt multi habentes illuminatum sinistrum oculum, scilicet affectum, similes Balaam. Numer. XXIV, 3 : *Dixit homo, cujus obturatus est oculus.* Similes etiam Anti-Christo, de quo Zachar. XI, 17 : *Oculus dexter ejus tenebrescens obscurabitur.* Hi sunt qui percusserunt fœdus cum Naas [1], quod interpretatur *serpens,* id est cum diabolo, ut erueret oculos eis dextros.

« *Ne umquam obdormiam in morte,* » id est, ne umquam moriar in dolore in quo sum pro dilatione, contra illud quod dictum fuit, « *Quamdiu ponam dolorem,* etc. » Vel, « *ne obdormiam* » somnolentia et torpore, « *in morte* » culpæ. Proverb. VI, 9 : *Usquequo, piger, dormies ?* Et ad Ephes. v, 14 : *Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis,* etc. Peccatum autem bene somno comparatur. « Somnus enim, sicut dixit Averroes, « ligamentum est « virtutis sensitivæ : » sic peccatum ligamentum est rationalis animæ. Isa. v, 18 : *Væ qui trahitis... quasi vinculum plaustri peccatum.* Sapient. XVII, 17 : *Una catena tenebrarum omnes erant colligati.* Unde sicut accidit in somno, sic et in peccato. Primo dormitatio, scilicet transitus de vigilia ad somnum : deinde dormitio, status in ipso somno : deinde obdormitio, scilicet profundus somnus, et oppressio ab ipso somno, ita quod vix possit evigilare homo. Sic vero est transitus de virtutibus in peccatum per consensum, et sic dormitat anima : postmodum de consensu in actum etiam dormit : denique de actu in consuetudinem, et obdormit. Augustinus in libro. *Confessionum* septimo : « Diripiebar abs te pondere meo, et « ruebam in ista cum gemitu. » Et pondus hoc consuetudo. Thren. III, 53, de tribus : *Lapsa est vita mea,* ecce primum : *in lacum,* ecce secundum : *et posuerunt lapidem super me,* ecce tertium.

« *Nequando dicat.* » Ecce quartum, in quo dicuntur duo. Primo, ne prævaleat adversarius. Secundo, assignat rationem quare nolit prævalere, ibi, « *Qui tribulant me.* » 5

Dicit ergo : Exaudi me Domine, ne inimicus meus dicat exsultando et lætando : « *Prævalui adversus eum.* » Habac. I, 4 : *Non pervenit usque ad finem judicium : quia impius prævalet adversus justum, propterea egreditur judicium perversum.* Prævalet autem quando facit ruere in mortale, sed tunc magis prævalet quando potest Deum a mente excludere. Tob. VI, 16 et 17 : *Ostendam tibi qui sunt, quibus prævalere potest dæmonium. Hi namque, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se, et a sua mente excludant.* Sed tunc maxime prævalet, cum facit in peccato usque ad mortem perseverare. Nota enim, quod diabolus impetit in suggestione, luctatur in delectatione, percutit in consensu, inclinat in actu, præcipitat in consuetudine, sed prævalet in morte.

Quomodo prævalet diabolus ?

[1] Cf. I Regum, XII, 1 et seq.

« *Qui tribulant me,* » Quasi diceret : Sic peto ne exaltentur super me inimici, ne forte insultent mihi : et certe insultarent, quia « *qui tribulant me, exsultabunt.* » Nota enim, quod est gaudium exhibens se in ore, et dicitur *risus :* et est gaudium exhibens se in manibus, et dicitur *plusus :* in pedibus, et dicitur *tripudium :* in toto corpore, et dicitur *saltus :* et est gaudium vehementissimum quando non sufficit se exhibere per unum membrum, sed per totum corpus se exhibet. Sic, inquam, « *exsultabunt, si motus fuero,* » a te per peccatum recedendo : contra illud Mich. VII, 8 : *Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi.* Et illud Job, XXXI, 29 : *Si gavisus sum ad ruinam ejus, qui me oderat, et exsultavi, quod invenisset eum malum.* Propter hoc datur bonum consilium, Eccli. XVIII, 30 : *Fili,... post concupiscentias tuas non eas, et a voluntate tua avertere : si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Et illud Eccle. x, 4 : *Si spiritus potestatem habentis,* dæmonis scilicet vel tyranni, *ascenderit super te,* tentando, affligendo, *locum tuum ne dimiseris,* Deum scilicet, in quo veraciter manes per amorem. I Joan. IV, 16 : *Qui manet in charitate, in Deo manet.* Gregorius : « Ubi « est qui in ejus amore non est, ubi so« lum sublime et verum esse est? Sic « enim in sublimi est, qui in Deo est. » Unde idem Gregorius : « In alto humanus « animus stat, quando supernis retribu« tionis inhiat. »

Progressus gaudii.

6

Tertia pars psalmi.

« *Ego autem in misericordia tua speravi.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua ostenditur devotio petentis ex confidentia liberationis, unde duo dicuntur. Primo, confidentia de liberatione. Secundo, devotio et spiritualis lætitia ex illa causa, ibi, « *Exsultavit.* »

Ait ergo : Sic affligor, et sic peto, nec diffido, quia « *in misericordia tua speravi :* » non in meritis meis. Psal. LXXXV, 5 : *Tu, Domine suavis et mitis : et multæ misericordiæ omnibus invocantibus te,* et timentibus Eccli. II, 9 : *Qui timetis Dominum, sperate in illum.* Et in Psal. CII, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum.*

« *Exsultabit cor meum.* » Hic secundum, et tanguntur tria, quæ creantur ex confidentia, et spe certa. Primum est exsultatio cordis. Secundum, canticum oris, ibi, « *Cantabo.* » Tertium, exercitium boni operis, ibi, « *Psallam.* » Adjuncta semper cum speciali causa.

Ait ergo : Sic spero, et propter hoc « *exsultabit cor meum,* » non in mundo, « *sed in salutari tuo,* » quod superius promisisti. Ponam in salutari, I Reg. II, 1 : *Exsultavit cor meum in Domino.* Et paulo post : *Quia lætata sum in salutari tuo.* Isa. XXV, 9 : *Exsultabimus et lætabimur in salutari ejus.* Habac. III, 18 : *Exsultabo in Deo Jesu meo.*

« *Cantabo* » ore, « *Domino, qui bona,* » id est, quia ille bona « *tribuit mihi* » in spe, et ipsam spem in re. Ex habito autem beneficio debetur Canticum tamquam gratiarum actio. Hinc est quod Exod. XV, 1, transito mari Rubro, et submerso Pharaone, filii Israel cantaverunt : *Cantemus Domino : gloriose enim magnificatus est.* Et perempto Sisara, Barac et Debbora cantaverunt, Jud. V, 1 : *Cecineruntque Debbora et Barac filius Abinoem in illo die, dicentes,* etc.

Bona autem tribuit Deus, pro quibus est cantandum : in præsenti duo bona transitoria de quibus Job, II, 10 : *Si bona suscepimus de manu Domini,* etc. Deut. XXVI, 11 : *Et epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi.* Et bona spiritualia sapientiæ divinæ, quæ bona est non abutenti. Psal. CX, 10 : *Intellectus bonus omnibus facientibus eum.* Et alibi, Psal. CXVIII, 72 : *Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti.* Et virtutes, quod est melius, de quo Michæ. VI, 8 : *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Domi-*

nus requirat a te, etc. Sed maximum bonum et perfectum promittit in futuro. Exod. xxxiii, 19 : *Ostendam omne bonum tibi*. Matth. xix, 17 : *Unus est bonus, Deus*.

« *Et psallam*, » opere bono me exercendo. Psallere enim dicitur a ψάλλειν, quod est *tangere*. In tactu autem actio designatur, unde alibi, in Psal. cxliii, 9 : *In psalterio decachordo psallam tibi*, id est, in observatione decem mandatorum. Et hoc non mihi, sed « *nomini Domini*, » id est, ad hunc finem ut nomen Domini glorificetur. « *Domini*, inquam, *Altissimi*. » Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus : ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est*. Nota ergo, quod materiam exsultationis cordis, dicit Dei salutare, causamque efficientem, Dominum beneficum, finalem boni operis, ipsum Altissimum.

PSALMUS XIII.

Impiorum malitiæ. Salus a Deo speranda.

1. *In finem, Psalmus David.*
Dixit insipiens in corde suo : Non est Deus.
Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
2. Dominus de cœlo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.
3. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
Sepulcrum patens est guttur eorum : linguis suis dolose agebant : venenum aspidum sub labiis eorum.
Quorum os maledictione et amaritudine plenum est : veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.
Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt : non est timor Dei ante oculos eorum.
4. Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui devorant plebem meam sicut escam panis ?
5. Dominum non invocaverunt, illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.
6. Quoniam Dominus in generatione justa est, consilium inopis confudistis : quoniam Dominus spes ejus est.
7. Quis dabit ex Sion salutare Israel ? cum averterit Dominus captivitatem plebis suæ, exsultabit Jacob, et lætabitur Israel.

IN PSALMUM XIII

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David.*

Argumentum psalmi: Judæorum persecutio.

« *Dixit insipiens.* » Psalmus decimus tertius, et secunda pars illius, in quo agitur de impugnatione justorum a membris Anti-Christi, quantum pertinet ad Judæos. Titulus autem præpositus huic Psalmo, communis est isti et præcedentibus, scilicet, « *In finem, Psalmus David,* » et patet expositio ex prædictis [1].

Psalmus autem dividitur in duas partes principaliter. In prima determinatur de malitia Judæorum, quia impugnaverunt Christum, et impugnant membra ejus continue. In secunda prædicitur terminatio sive infirmatio malitiæ eorum, ibi, « *Nonne cognoscent omnes ?*

Prima pars dividitur in duas partes : quia aut impugnaverunt fidem, et de hoc agitur primo : aut bonos mores, et de hoc agitur secundo, ibi, « *Non est qui faciat bonum.* » Malitia contra fidem duplex ostenditur, quia aut contra fidem de divinitate Christi, et hoc primo : aut contra fidem de humanitate Christi, et hoc secundo, ibi, « *Corrupti sunt.* »

Dicit ergo : Sic impugnati sunt boni ab hæreticis, hypocritis, et tyrannis, et Judæis : quia « *dixit insipiens,* » Judæus videlicet, vera carens sapientia, quæ est duplex. Fidei, I ad Cor. II, 6 : *Sapien-*

[1] Le psaume XIII se trouve reproduit identiquement dans le psaume LII (Cf. tom. XVI edit. nostræ oper. D. Alberti). Le ℣ 6 de ce dernier et le ℣ 7 de l'un et de l'autre ont donné lieu à différentes suppositions touchant l'auteur et l'occasion de ce chant. Théodoret croit qu'il est question de la défaite de Sennachérib au temps d'Ézéchias, et Paulus, admettant la même idée, attribue le psaume à Isaïe, Hitzig à Jérémie. Pour D. Calmet, l'auteur est un écrivain de la captivité qui dépeint les vices de Babylone. Olshausen reconnait Antiochus Epiphane dans l'*insipiens*, et fait vivre l'auteur du temps des Machabées ; Hupfeld, sans se prononcer davantage, déclare formellement qu'on ne peut mettre le nom de David en tête de ce morceau. Ces divergences proviennent de ce que ces auteurs croient trouver dans le dernier verset la date de la composition du psaume, date en effet bien postérieure à David, si l'on s'en tient à ce verset. Mais il peut être considéré comme une addition contemporaine de la captivité, et n'empêche pas par conséquent que le psaume ait David pour auteur. Plusieurs, il est vrai défendent l'unité du psaume, et pensent que David a fait en terminant une prière prophétique ayant trait à la captivité et à la rédemption messianique. Cette idée peut se soutenir : les rationalistes, qui nient toute prophétie, lui opposent une impossibilité de droit ; si nous l'écartons, à l'exemple de nombreux et sérieux commentateurs catholiques, ce n'est on le comprend, qu'en vertu de considérations purement exégétiques.

David déplore l'égarement des insensés, qui nient Dieu pour faire le mal à l'abri de cette négation, et il prédit leur ruine. Il représente la corruption comme générale autour de lui, non seulement parmi les nations étrangères, mais même parmi son peuple, comme le prouve l'emploi que S. Paul fait de ce psaume (ad Rom. III, 12), pour prouver que la loi a été impuissante à procurer la justification C'est probablement pendant la révolte d'Absalon que David fit ce chant.

Le psaume XIII ne fait qu'un avec le psaume LII mais ce dernier présente des variantes qui dans l'hébreu sont presque insensibles à l'oreille. Ce psaume se trouvant ainsi avec quelques divergences dans deux recueils, y est demeuré même après qu'on les a réunis.

(LE HIR).

tiam loquimur inter perfectos. Et doni Spiritus sancti, de qua Jacob. III, 17 : *Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica*, etc. Isa. XI, 2 : *Requiescet super eum Spiritus Domini : spiritus sapientiæ et intellectus.* Carens etiam sapientia vana, philosophica scilicet, quæ in se vana est, de qua I ad Cor. I, 19 : *Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo.* Et repletus terrena et diabolica, de qua Jacob. III, 15 : *Non est ista sapientia desursum : sed terrena, animalis, diabolica.* Sic etiam insipiens dixit, non in ore, sed « *in corde.* » Contrarius vero fideli, qui et corde credit, et ore confitetur. Ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem.* « *Dixit,* » inquam, « *Non est Deus,* » iste Jesus, sed homo purus. Joan. IX, 16 : *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit.* Et in cap. x, 33 : *De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia : et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.* Et est argumentum quod non crediderunt ipsum esse Deum. I ad Cor. II, 8 : *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* His etiam assimilantur adhuc illi, qui etsi Christum ore confitentur, corde tamen negant, de quibus Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me.* Et qui confitentur ore, sed negant opere, his appropinquant, id est, confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Legitur etiam de Gentili, qui tamquam insipiens, Deum dicebat esse quod non erat Deus, et Deum negabat esse quod erat Deus. I ad Thessal. IV, 5 : *Gentes, quæ ignorant Deum.* Et vere insipiens : quia inter ea quæ maxime distant, Creatorem scilicet, et creaturam discernere non valebat. Sap. XIII, 10 : *Infelices sunt, et inter mortuos spes illorum est, qui appellaverunt deos opera manuum hominum, aurum et argentum, artis inventionem, et similitudines animalium.* Vere insipiens, quia mortem vitam putavit. Sap. XIII, 18 : *Pro vita rogat mortuum, et in adjutorium inutilem invocat.*

« *Corrupti sunt* ». Hic infidelitas quantum ad humanitatem, et dicuntur duo, secundum effectus duos hujus infidelitatis. Primus est corruptio in se. Secundus, abominatio in comparatione quantum ad Deum, ibi, « *Abominabiles.* »

Dicit ergo : Judæi, et etiam Gentes « *corrupti sunt,* » de ipsa Christi humanitate male sentientes, credentes filium Joseph, et per concupiscentiam genitum de Maria, Matth. XIII, 55 : *Nonne hic est fabri filius ?* etc. Credentes eum etiam peccatorem, Matth. XI, 19 : *Ecce homo vorax, et potator vini, publicanorum et peccatorum amicus.* Joan. VIII, 48 : *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?* et propter hoc abominabiles facti sunt ipsi Deo : et hoc

In studiis suis, id est, in adinventionibus falsis contra Christum. Jonæ, I, 2 : *Ascendit malitia ejus coram me.* Prov. XI, 20 : *Abominabile Domino* est *cor pravum.* Nec mirum si abominabiles, quia jumentis facti sunt insipientiores. Isa. I, 3 : *Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui : Israel autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.* Jerem. VIII, 7 : *Turtur, et hirundo, et ciconia custodierunt tempus adventus sui : populus autem meus non cognovit judicium Domini.* Et nota, quod quintuplex est corruptio. Quintuplex corruptio. Deflorationis, Gen. XXXIV, 1 et seq., corrupta est Dina a Sichem filio Hemor. Afflictionis et mortis, infra in Psal. XXIX, 10 : *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Incinerationis, Psal. XV, 10 : *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Iniquitatis generaliter : unde Augustinus : « Peccatum est corruptio speciei, modi, et ordinis. » Et Bernardus dicit, quod « intelligentia in nobis corrumpitur per ignorantiam, voluntas per immundi-

« tiam, memoria per imprudentiam, quæ « omnia facit peccatum. » Et est corruptio infidelitatis specialiter, de qua hic. Jerem. II, 16 : *Filii Mempheos et Taphnes constupraverunt te usque ad verticem.*

« *Non est qui faciat bonum.* » Hic secundum, in quo subjungitur de malitia contra bonos mores, quod fit dupliciter, vel omittendo, de quo primo : vel committendo, de quo secundo, ibi, « *Non est qui faciat bonum.* » Et tanguntur duo. In primo omissio generaliter : in secundo specificatur, ibi, « *Dominus de cœlo.* »

Item prima pars dividitur in duas. In prima universalis omissio, in secunda exceptio, ibi, « *Usque ad unum.* »

Dicit ergo : Sic in fide corrupti sunt, sed etiam « *non est qui faciat bonum* » in moribus, omittendo scilicet ea ad quæ tenetur. Jerem. V, I : *Considerate, et quærite in plateis* Jerusalem, *an inveniatis virum facientem judicium, et quærentem fidem : et propitius ero ei.* Proverb. XX, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum.*

« *Non est usque ad unum,* » hoc est, post unum, Christum scilicet, qui omnia bene fecit, et cujus omnia bona sunt quæcumque homo facit. Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis,* Domine. Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Matth. XIX, 17 : *Unus est bonus, Deus.*

2 « *Dominus de cœlo prospexit.* » Hic specificat, ostendendo triplicem omissionis differentiam : quantum ad intellectum, et quantum ad affectum, ibi, « *Aut requirens.* » Et hæc duo interius. Et quoad actum, ibi, « *Omnes declinaverunt.* »

Dicit ergo : Sic omiserunt omnes et vere, quia « *Dominus prospexit super filios hominum,* » id est, a remotis, et tamquam procul existens respexit. Isa. LV, 9 : *Sicut exaltantur cœli a terra, sic exaltatæ sunt viæ meæ a viis vestris, et cogitationes meæ a cogitationibus vestris.* Filii enim hominum appellantur hic filii terreni Adæ, et carne et mutatione. Psal. CI, 20 : *Dominus de cœlo in terram adspexit.* Eccli. XXIV, 45 : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes,* etc. « *Prospexit,* inquam, *de cœlo, ut videat si est intelligens* fide, *aut requirens Deum* » charitate, aut dilectione. Quasi diceret : Nullus est. Primum ad omissionem apprehensivæ, secundum ad omissionem motivæ pertinet. Baruch, III, 23 : *Viam sapientiæ nescierunt.* Psal. XCIII, 8 : *Intelligite, insipientes, in populo.* Isa. XXI, 12 : *Si quæritis, quærite.* Amos, V, 4 : *Quærite me, et invenietis.* Osee, X, 12 : *Tempus requirendi Dominum, cum venerit qui docebit vos justitiam?*

« *Omnes declinaverunt.* » Hic omissio ex parte operis, quam tangit duplicem. Primo, ex parte ipsius operis absolute : secundo, ex parte operis comparatione ad alios quos non ædificant, nec etiam seipsos, ibi, « *Simul inutiles* ». 3

De ... a bo... tis o...

Dicit ergo sic : Omittunt quantum ad intellectum et affectum, et etiam quantum ad actum. « *Omnes declinaverunt* » a bono opere, non tantum aliqui. Similiter loquitur Jerem. VI, 13 : *A minori usque ad majorem, omnes avaritiæ student : et a Propheta usque ad Sacerdotem cuncti faciunt dolum.* Omnes, inquam, declinaverunt de via justitiæ. Deut. XXXI, 29 : *Novi quod post mortem meam inique agetis, et declinabitis cito de via, quam præcepi vobis.* Nota : Declinant enim quidam a castitate ad luxuriam, sicut senes, de quibus Daniel. XIII, 9 : *Declinaverunt oculos suos ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum Dei.* Alii declinant a largitate ad avaritiam, de quibus in Psal. XVI, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Alii declinant ab humilitate ad superbiam. Job, XXXVI, 21 : *Cave ne declines ad iniquitatem,* super-

biens scilicet : *hanc enim cœpisti sequi post miseriam.* Alii declinant a veritate ad detractionem, et falsitatem, unde in Psal. c, 4 : *Declinantem a me malignum, non cognoscebam.* Sic autem declinantes damnabuntur, sicut et male agentes. Psal. cxxiv, 5 : *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.*

« *Simul inutiles facti sunt.* » Quasi diceret : Non tantum omittunt bona facere, sed omnes simul sibi et aliis inutiles facti sunt. « *Simul* » dicit, ut notetur eorum omissio in ædificando invicem colligata. Osee, xiii, 12 : *Colligata est iniquitas Ephraim.* Judic. xv, 4 : Vulpes Samsonis caudas habebant ad invicem colligatas [1]. Facti sunt autem inutiles quatuor modis. Primo inutilia cogitando, Michæ. ii, 1 : *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris.* Desiderio, I ad Timoth. vi, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia.* Verbo, Zach. x, 2 : *Simulacra,* Prælati scilicet, *locuta sunt inutile.* Omittendo, sicut hic tangitur proprie, et Matth. xxv, 30 : *Inutilem servum ejicite in tenebras exteriores.* Proverb. vi, 12 : *Homo apostata, vir inutilis, terit pede, digito loquitur, pravo corde machinatur malum.* Amos, v, 5 : *Bethel* domus Dei, sed congregatio taurorum *erit inutilis.* Eccli. iv, 34 : *Noli esse citatus in lingua, et inutilis et remissus in operibus tuis.*

« *Non est qui faciat bonum.* » Hic secundum, in quo postquam tetigit peccata omissionis, tangit et commissionis : et sicut in parte præcedenti primo generaliter, secundo descendit ad ostendendum specialiter in quibus commiserint, ibi, « *Sepulcrum patens.* »

In prima duo. Primo, omnes generaliter commisisse dicit. Secundo, excipit, ibi, « *Non est usque ad unum.* » Et expone sicut supra, hic superaddito quod quamvis idem dicat, plus tamen significat. Per hoc enim quod dicit hic, « *Non est qui faciat bonum,* intelligendum est, « Omnes faciunt malum. » Si autem dicat aliquis, quod hic tantum generalis omissio concludatur, non repugno.

« *Sepulcrum patens.* » Hic specificat primo quantum pertinet ad malitiam oris, secundo, quantum ad malitiam operis, ibi, « *Veloces pedes eorum.* » Tertio, quantum ad malitiam cordis, ibi, « *Et viam pacis.* » Et nota, quod agitur de malitia Judæorum, et specialiter tangitur malitia oris ipsorum contra caput Ecclesiæ Christum, quadruplex. Primo, malitia in conciliis contra Christum. Secundo, in interrogationibus factis Christo, ibi, « *Linguis suis.* » Tertio, in responsionibus datis Christo, ibi, « *Venenum aspidum.* » Quarto, in accusationibus factis de Christo, ibi, « *Quorum os maledictione.* »

Judæorum in Christum malitia quadruplex.

Dicit ergo : Vere mali omnes, quia « *sepulcrum patens est,* » de quo procedit fœtor, « *guttur eorum,* exhalando mala consilia contra Christum, quibus sese mutuo corrumpebant, et populum. Jerem. xi, 19 : *Cogitaverunt super me consilia* iniqua, *dicentes :* Venite, *mittamus lignum in panem ejus et eradamus eum de terra viventium.* Job, xxxi, 30. *Si... dedi ad peccandum guttur meum,* supple, male mihi accidat. Et nota, quod est sepulcrum latens duplex. Absconditæ sapientiæ, de quo Eccli. xxx, 18 : *Bona abscondita in ore clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulcro.* Et occultæ malitiæ, ut hypocrisis. Matth. xxiii, 27 : *Væ vobis Scribæ, et Pharisæi*

[1] Judic. xv, 4 : *Perrexit* Samson, *et cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio.*

hypocritæ : quia similes estis sepulcris dealbatis, etc. Et est sepulcrum patens duplex. Perversæ locutionis, quæ alios scandalizat et inficit, de quo hic et supra, in Psal v, 11 : *Sepulcrum patens*, etc. Et perversæ operationis in aperto factæ, quæ alios corrumpit. Jerem. v, 16 : *Pharetra ejus*, vita scilicet, *quasi sepulcrum patens.*

« *Linguis suis dolose agebant.* » Astutas interrogationes, et dolo plenas ostendendo. Matth. xxii, 16 : *Magister, scimus quia verax es.* Jerem. ix, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.* Eccli. xi, 31 : *Multæ sunt insidiæ dolosi.* Isa. lix, 3 : *Lingua vestra iniquitatem fatur.*

« *Venenum aspidum sub labiis eorum.* » In responsionibus datis Christo, quando interrogati ab eo veritatem occultabant, nec ipsam suam malitiam detegebant, quemadmodum factum est, Matth. xxi, 25 : *Baptismus Joannis unde erat? ex Deo, an ex hominibus?* Responderunt, malitiam suam tegentes, et veritatem occultantes : *Nescimus.* Hæc enim est natura aspidis ut obturet aures suas, unam cauda, alteram terra, ne audiat vocem incantantis. Sic in istis erat malitia aspidis. Deuter. xxxii, 33 : *Fel draconum vinum eorum, et venenum aspidum insanabile.* Job, xx, 16 : *Caput aspidum suget, et occidet eum lingua viperæ.* Abscondunt autem hanc malitiam sub labiis, et in gutture suo secundum illud Job, xx, 12, 13 et 14 : *Abscondet illud sub lingua sua. Parcet illi, et non derelinquet illud, et celabit in gutture suo.* Et subditur : *Panis ejus,* veritas scilicet quam non vult manifestare, *in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus.*

« *Quorum os maledictione.* » Ecce quartum, in quo peccabant dupliciter, futura mala imprecando quod est maledicere, falsa crimina imponendo quod est amaricare.

Dicit ergo : « *Quorum os plenum est maledictione,* » ipsi Christo mala imprecando in judiciis. Joan. ix, 28 : *Maledixerunt ei, et dixerunt : Tu discipulus illius sis.* Et in judicio coram Pilato, Joan. xix, 15 : *Tolle, tolle, crucifige eum.* Propter hoc dicitur, Sap. i, 6 : *Benignus est spiritus sapientiæ, et non liberabit maledicum a labiis suis.* Osee, iv, 2 : *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt.* Ecce plenitudo.

« *Et amaritudine,* » blasphemando, falsa crimina ipsi imponendo, minas etiam addendo. Osee, x, 4 : *Ferietis fœdus,* cum mendacio scilicet, *et germinabit quasi amaritudo judicium.* Et Deut. xxxii, 32 : *Uva eorum, uva fellis, et botri amarissimi :* contra illud Apostoli ad Ephes. iv, 31 : *Omnis amaritudo, et ira, et indignatio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis.* Et nota, quod plenum dicit os amaritudine, et maledictione, nihil omnino habens benedictionis et dulcedinis, cum tamen dicat Jacob. iii, 10 et 11 : *Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio.* Sed statim addidit tamquam corrigens se : *Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem, et amaram aquam?* Nec est mirum si os malorum plenum est maledictione et amaritudine, quia fons cordis eorum talibus scaturiens est, emittens illa tamquam per conductum per arteriam gutturis in receptaculum oris, ut faciant ibi tamquam stagnum vel lacum, et deriventur extra per verbum. Proverb. xviii, 4 : *Aqua profunda, verba ex ore viri.* Matth. xii, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Nota ergo, quod sicut fatuus esset, qui amaro et venenoso humore os impleret, ut alterius ori infunderet, se enim prius affligeret, et gravius : sic fatuus est, qui implet os suum amaris verbis et venenosis, ut alterius auri infundat, et auri noceat : sibi enim primo nocet. Proverb. xii, 14 : *De fructu oris sui unusquisque replebitur.*

« *Veloces pedes eorum.* » Hic agitur de malitia operis, et dicuntur duo secundum duplicem effectum operis mali. Primus est inquinatio animæ suæ per peccatum :

secundo, obligatio sui ad debitum pœnæ, ibi, « *Contritio.* »

Dicit ergo : Sic peccant ore, et etiam « *pedes eorum veloces sunt.* » In hoc monstratur pronitas, et vehemens inclinatio, « *ad effundendum sanguinem,* » ad abundanter perpetrandam culpam animam horribiliter maculantem. Proverb. i, 16 : *Pedes illorum ad malum currunt, et festinant, ut effundant sanguinem :* et sic maculant animam. Ezechiel. xvi, 6 : *Vidi te conculcari in sanguine tuo : et dixi tibi cum esses in sanguine tuo : Vive.* Ex consuetudine peccandi accidit ut homo non abhorreat magis peccare, quam justus benefacere : ut homicidæ non magis horreant sanguinem effundere, quam aquam. Augustinus : « Peccata quamvis « magna et horrenda cum in consuetu« dinem venerint, aut parva aut nulla « esse creduntur, usque adeo ut non so« lum non occultanda, verum etiam ma« nifestanda, et prædicanda videantur[1]. » Isa. iii, 9 : *Peccatum suum, quasi Sodoma, prædicaverunt,* etc.

« *Contritio.* » Hic secundum : quia abundanter peccant, et animam maculant, et ob hoc « *in viis,* » id est, in operibus « *eorum est contritio,* » obligatio scilicet ad pœnam sensus ignis gehennalis, et multæ etiam miseriæ in præsenti. Jerem. xvi, 18 : *Duplici contritione contere eos.* Isa. xxx, 14 : *Et comminuetur sicut conteritur lagena figuli, contritione prævalida.* Et supra, in Psal. iii, 8 : *Dentes peccatorum contrivisti.*

« *Et infelicitas,* » obligans scilicet ad pœnam damni, ut æterna priventur felicitate : quippe Sapient. iii, 11 : *Sapientiam et disciplinam qui abjicit, infelix est.*

« *Et viam pacis.* » Hic subjungitur de malitia cordis in committendo. Quia autem malitia proprie est in affectiva, quæ continet duas vires, concupiscibilem et irascibilem, dicuntur duo. Primo, amor mali. Secundo, privatio timoris Dei, ibi, « *Non est timor.* »

Dicit ergo : Sic ore, sic opere peccaverunt, et etiam « *viam pacis non cognoverunt,* » id est, cognoscere noluerunt. Via autem pacis Christus est. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Et ipse pax, ut sit intransitiva constructio. Ad Ephes. ii, 14 : *Ipse est pax nostra qui fecit utraque unum.* Via etiam pacis, perfecta est pœnitentia, quæ ad pacem ducit. Lucæ, i, 79 : *Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.* Proverb. iii, 17 : *Viæ ejus viæ pulchræ, et omnes semitæ illius pacificæ.* Has vias non cognoscunt mali advocati, sed discordiæ et dissentionis vias sciunt, per hoc abnegantes Deum. I ad Corinth. xiv, 33 : *Non est dissentionis Deus, sed pacis.*

« *Non est timor Dei,* » per quem a malo resiliant, « *ante oculos eorum,* » oculos, inquam, cordis. Alibi, in Psal. x secundum Hebræos, 5 : *Non est Deus in conspectu ejus* : et propter hoc *inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* Justi autem semper mortem habent ante oculos, et judicium, et propter hoc resiliunt a malis. Gregorius : « Electus quisque pe« ne mortuum se considerat, quia fere « moriturum non ignorat. » Idem de malis. Reproborum mentes idcirco multa nequiter agunt, quia se morituros nequaquam attendunt. Eccle. viii, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia, idcirco,* etc. Et nota, quod multa sunt quæ specialiter habere debemus in mente, et memoria. Præteritam culpam, Jerem. ii, 19 : *Scito, et vide, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Hæc consideratio terrorem incutit. Secundum, divinum judicium et timor Dei, Eccli. ii, 1 : *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia, et timore.* Job, xix, 29 : *Scitote*

[1] S. Augustinus, in Enchir. cap. 95.

esse judicium. Hoc peccatum expellit. Tertium, memoria mortis nostræ, Eccli. VII, 40 : *In omnibus operibus tuis, memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Hoc humilitatem introducit. Quartum, lex Dei, Deuter. VI, 6 et 8 : *Eruntque verba hæc, quæ ergo præcipio tibi hodie, in corde tuo.* Et infra : *Eruntque, et movebuntur inter oculos tuos.* Hoc lucem immittit. Quintum, Dei beneficium, Psal. XXV, 3 : *Quoniam misericordia tua ante oculos meos est.* Et maxime Passionis. Ad Hebr. XII, 3 : *Recogitate eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem.* Hoc ad gratiarum actionem excitat et ad amorem accendit.

4 Secunda pars Psalmi.

« *Nonne cognoscent omnes.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua præmissa persecutione Judæorum, subjungitur ejusdem persecutionis terminatio. Primum, quantum ad subversos et finaliter malos : secundum, quantum ad convertendos in fine mundi, ultimo versu, «*Quis dabit?* »

In prima parte quatuor dicuntur. Primo quærendo innuit, quod cognoscent suam miseriam jam damnati impii Judæi. Secundo, impietatem illorum describit, ibi, « *Qui devorant.* » Tertio, specificat quid cognoscent, ibi, « *Quoniam Dominus.* » Quarto invehitur contra illos, ibi, « *Consilium.* »

Dicit ergo sic : Persequuntur Judæi Ecclesiam in capite et in membris, sed o Domine « *nonne omnes,* » non solum Judæi, « *qui operantur iniquitatem, cognoscent* » veritatem, eos miseria et afflictione instruente. Quasi diceret : Sic. Job, XXXVI, 15 : *Revelabit in tribulatione aurem ejus :* tunc enim impii Christum cognoscent, quem nolunt agnoscere, quando dicet illis illud Matth. VII, 23 : *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem.* Psal. IX, 17 : *Cognoscetur Dominus judicia faciens.* Job, XXI, 20 et 19 : *Videbunt oculi ejus interfectorem suum : et cum reddiderit, tunc scient* [1]. Sapient. V, 2 : *Videntes turbabuntur timore horribili.* Et in cap. VI, 6 : *Horrende, et cito apparebit vobis.*

« *Qui devorant.* » Hic secundum, in quo intelligit eorum malitiam comparatione ad triplicem potentiam animæ. Comparatione ad concupiscentem primo : secundo, comparatione ad rationabilem, ibi, « *Deum non invocaverunt.* » Tertio comparatione ad irascibilem, ibi, « *Illic trepidaverunt timore.* »

Dicit ergo : « *Nonne cognoscent* impii *qui* aviditate perverse *devorant plebem meam :* » et hoc continue, « *sicut escam panis* » continue devoramus. Et loquitur in persona Christi. Devorare autem dicit, quia seducunt, rapiunt et occidunt. Isa. III, 14 et 15 : *Vos depasti estis vineam,* scilicet animam meam, *et rapina pauperis in domo vestra,* supple, est. Et in eodem : *Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis?* Eccli. XXXIV, 25 : *Panis egentium vita pauperum est : qui defraudat illum, homo sanguinis est.* Nec tantum rapiendo res, sed personas occidendo. Zach. XI, 9 : *Reliqui devorabunt unusquisque carnem proximi sui.* Michæ. III, 3 : *Comederunt carnem populi mei, et pellem orum de super excoriaverunt,* Isa. IX, 12 : *Philistiim,* hoc est, Judæi, *devorabunt Israel,* fideles scilicet, *toto ore.*

5

« *Dominum non invocaverunt.* » Hic tangitur peccatum infidelitatis, quod respicit rationabilem. Ad Roman. X, 14 : *Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* Isa. XLIII, 22 : *Non me invocasti*

[1] Vulgata habet, Job, XXI, 19 et 20 : *Deus servabit filiis illius dolorem patris : et cum reddiderit, tunc sciet. Videbunt oculi ejus interfectionem suam, et de furore Omnipotentis bibet.*

Jacob. Propter hoc exclamat, Jerem. x, 25 : *Domine,... nomen tuum non invocaverunt : quia comederunt Jacob, et devoraverunt eum*, quem si invocassent, salvi fuissent. Joel, II, 32 : *Et erit omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.*

« *Illic trepidaverunt timore.* » Ecce pusillanimitas quæ respicit irascibilem, cujus est audacter insurgere contra malum, et aspera sustinere. Et tangitur duplex timor. Corporis, qui dicitur *trepidatio :* et mentis, qui proprie dicitur *timor :* et utrumque sine causa.

Dicit enim : Sic fuit infidelitas, et etiam « *illic trepidaverunt* » toto concussi corpore, et timore existente in mente, « *ubi non erat timor,* » id est, timoris causa. Timuerunt enim Judæi amittere temporalia pro quibus nullo modo timendum est. Matth. x, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Sed impletum fuit in eis illud Deuter. XXVIII, 65 et 66 : *Dabit tibi Dominus* Deus tuus *cor pavidum,... et timebis nocte et die, et non credes vitæ tuæ.* Levit. XXVI, 36 : *Terrebit eos sonitus folii volantis.* Job, XV, 21 : *Sonitus terroris semper in auribus illius.* Tales sunt, qui timent aggredi pœnitentiam, et tamen non timent gehennam. Job, VI, 16 : *Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Et XXVI, 14 : *Cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus*, illam, inquam, stillam, de qua Matth. IV, 17 : *Pœnitentiam agite*, etc., *quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri ?* Illud, inquam, tonitruum de quo ejusdem Matth. XXV, 41 :*Discedite a me, maledicti,* etc.

« *Quoniam Dominus.* » Ecce tertium, in quo specificat quid cognoscent. Quasi diceret : Cognoscent impii et tales impii, « *quoniam Dominus est in generatione* » qualibet : sed in justis est etiam per gratiam in præsenti. I Joan. IV, 16 et 17 : *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Et per gloriam erit in futuro. In eodem, *In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii, quia sicut ille est, et nos sumus.* Hæc est generatio quæ ex Deo nata est, I Joan. V, 18 : *Qui natus est ex Deo, non peccat : sed generatio Dei conservat eum.* Hæc est illa, de qua Sapient. IV, 1 : *O quam pulchra est casta generatio cum claritate* ! Hæc est quæ describitur Joan. I, 12 et 13 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui non ex sanguinibus*, etc. In hac autem generatione est sicut Rex in regno. Apocalyps. V, 10 : *Fecisti nos Deo nostro regnum.* Luc. XVII, 21 : *Ecce regnum Dei intra vos est.* Item, ut architectus in ædificio, et agricola in agro. I ad Corinth. III, 9 : *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis* Sicut sacerdos, vel Deus in templo. I ad Corinth. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Et bene dicitur, « *in generatione justa :* » quia nisi sit justus in gratia, indignus est Dei præsentia. Unde Glossa super canonicam Joanis : « Necenim locus Deo in anima est, « nisi mediis quibusdam virtutibus inter- « jectis. » Unde Psal. LXXXVIII, 15 : *Justitia et judicium præparatio sedis tuæ.* Ad Ephes. III, 16 et 17 : *Ut det vobis...* scilicet Deus, *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Domino quoque sessuro super asellum, discipuli vestes suas substraverunt, Salvatorem signantes nequaquam insidere nudæ animæ, quam non vestitam invenerit Apostolorum moribus et doctrina [1].

Præsentia Dei in justis varie figurata.

Ad hanc præsentiam necessaria est gratia.

« *Consilium inopis.* » Hic est quartum, in quo invehitur Propheta contra Judæos : quia Christi consilium spreverunt,

[1] Cf. Matth. XXI, 7.

et dicuntur duo. Primo, contemptus consilii Christi. Secundo, causa contemptus, in quo eorum iniquitas aggravatur, ibi, « *Quoniam Dominus*, etc. »

Dicit ergo sic : Cognoscent quia Dominus justus est, et o vos Judæi, « *confudistis,* » a vobis repellendo, « *consilium inopis,* » hoc est, Christi, qui dicit alibi, in Psal. LXXXV, 1 : *Inops et pauper sum ego.* II ad Corinth. VIII, 9 : *Quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.* Consilium ergo ejus de voluntaria paupertate confudistis, tamquam cupidi. Matth. XIX, 21 : *Si vis perfectus esse vade, et vende,* etc. Sed vos estis de quibus dictum est superius, ℣. 4 : *Qui devorant plebem meam,* etc. Proverb. I, 25 : *Despexistis omne consilium meum.*

« *Quoniam Dominus.* » Quasi dicat : Consilium confudistis, « *quoniam Dominus spes ejus est,* » id est, quia se sperare in Domino asserebat omnino. Matth. XXVII, 43 : *Confidit in Deo, liberet nunc, si vult, eum.* Sapient. II, 17 et 18 : *Tentemus quæ ventura sunt illi : si enim est verus filius Dei, suscipiet illum, et liberabit illum de manibus contrariorum.* Sic hodie consilium eorum contemnitur, qui totam spem in Deum projiciunt, non in divitiis, hujus mundi sicut divites. I ad Timoth. VI, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum.*

7 « *Quis dabit ex Sion.* » Hic secundum, in quo agitur de terminatione malitiæ quantum ad convertendos : et dicuntur duo. Primo asserit, quod aliqui a Christo convertentur. Secundo, conversionis effectus ostenditur, ibi, « *Cum converterit.* »

Dicit ergo : Si terminabitur malitia in obstinatis, et etiam « *quis ex Sion* » procedens, « *dabit salutare Israel?* » nisi ille quem sic persecuti sunt ? Quasi diceret : Nullus. Christus enim ex Sion, id est, de Judæis quorum Sion caput erat, processit. Joan. IV, 22 : *Salus ex Judæis est.* Isa. XLVI, 13 : *Dabo in Sion salutem, et in Israel gloriam meam.* Quis ergo dabit salutare liberans a captivitate culpæ ? Ad Rom. XI, 26 : *Veniet ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob,* conferens abundantiam justitiæ. Eccli. XXX, 15 : *Salus animæ in sanctitate justitiæ,* dans beatitudinem in collatione gloriæ. Proverb. VIII, 35 : *Qui me invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino.*

« *Cum averterit.* » Hic secundum, in quo tangitur effectus duplex conferens ad conversionem. Lætitia exterior primo : secundo, interior, ibi, « *Et lætabitur.* »

Dicit ergo sic : Dabit Dominus salutare, sed tunc cum Dominus « *averterit,* » a malo infidelitatis, « *captivitatem plebis suæ,* » electæ videlicet de Judæis, « *exsultabit Jacob* » exterius lætitiam ostendendo, « *et lætabitur,* » interius in corde, « *Israel.* » Idem per Jacob et Israel designatur. Isa. XXXV, 1, de utraque lætitia : *Lætabitur deserta et invia, et exsultabit solitudo.* Tunc impletum erit quod dicitur, Isa. X, 21 et 22 et ad Roman. IX, 27. Reliquiæ Israel salvæ fient : reliquiæ, inquam, Jacob [1]. Et nota, quod per Jacob qui *luctator* interpretatur, significantur laborantes in activa : per Israel qui interpretatur *videns Deum,* vacantes contemplativæ. In hoc ergo duo designantur moraliter loquendo : primo quod debemus esse Jacob, activi videlicet, postmodum Israel, contemplativi. Act. XIV, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* II ad Ti-

[1] Isa. X, 21 et 22 : *Reliquiæ convertentur, reliquiæ, inquam, Jacob, ad Deum fortem. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquiæ convertentur ex eo.* Ad Roman. IX, 27 : *Isaias autem clamat pro Israel : Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquiæ salvæ fient.*

moth. II, 5 : *Nam et qui certat in agone, non coronabitur nisi legitime certaverit.* Notatur etiam, quod de utrisque, activis scilicet et contemplativis aliqui salvabuntur. Matth. XXIV, 41 : *Duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur.* Hoc quantum ad activam. Ibidem, ℣. 40 : *Duo* erunt *in lecto* [1] : *unus assumetur, et alter relinquetur.* Hoc quantum ad contemplativam.

[1] Vulgata habet, *in agro.*

PSALMUS XIV.

Quænam virtutes ad Deum perducant?

1. *Psalmus David.*
Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?
2. Qui ingreditur sine macula, et operatur justitiam:
3. Qui loquitur veritatem in corde suo; qui non egit dolum in lingua sua;
Nec fecit proximo suo malum, et opprobrium non accepit adversus proximos suos.
4. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus: timentes autem Dominum glorificat.
Qui jurat proximo suo, et non decipit:
5. Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, et munera super innocentem non accepit.
Qui facit hæc, non movebitur in æternum.

IN PSALMUM XIV

COMMENTARIUS.

Psalmus David[1].

Ordo et argumentum Psalmi: Justorum remuneratio.

« *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* » Hic est Psalmus decimus quartus in quo, postquam actum est de malitia Anti-Christi et membrorum ejus, tam Judæorum quam Gentilium, subjungitur de remuneratione bonorum perseverantium et finaliter sustinentium. Unde intitulatur Psalmus iste simpliciter, « *Psalmus David.* » Oportet enim esse manu fortem : et est divino conspectui desiderabilis, qui sustinet tribulationes patienter. Proverb. XVI, 32 : *Melior est patiens viro forti*, etc.

Psalmus autem dividitur in duas partes. In prima ponitur interrogatio de præmio et remuneratione. In secunda subjungitur responsio, ibi, « *Qui ingreditur.* »

In prima parte tanguntur duo secundum duo quæ quærit : primo, « *Quis habitabit* » in Ecclesia triumphante : secundo, quia habitare parum est, nisi quis requiescat in eadem, ibi, « *Aut quis requiescet.* »

Dicit ergo : Sic mali bonos persequuntur, sed o « *Domine quis* » tot et tantas pertransiens persecutiones, « *habitabit in tabernaculo tuo?* » cœlo scilicet. Tabernaculum enim multipliciter accipitur in Scriptura. Uterus Virginis, Eccli. XXIV, 12 : *Qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.* Humanitas Christi, Psal. XVIII, 6 : *In sole posuit tabernaculum suum.* Mens viri justi, in Psal. XXVI, 6 : *Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis.* Corpus humanum, II Pet. I, 14 : *Certus quod velox est depositio tabernaculi mei.* Ad Hebr. XIII, 10 : *Habemus altare, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo*

[1] Le Psaume précédent, dit Delitzsch, séparait du reste des hommes la race des justes ; celui-ci répond maintenant à cette question : que faut-il être pour mériter le nom de juste ? David répond en réduisant à onze points principaux les six cent treize préceptes que les écrivains de la Gemara comptent dans la loi donnée au Sinaï. Il signale d'abord trois vertus fondamentales : innocence, justice, sincérité, entendues dans le sens le plus élevé ; il rappelle ensuite huit règles qui doivent présider aux rapports du juste avec son prochain. Le saint roi adresse cet abrégé de la loi morale à tous les Israélites, et non pas seulement aux grands et aux prêtres, qui d'ailleurs sont tenus *a fortiori* à l'accomplissement de ces préceptes (Cf. Massillon, Par. mor.) Le tabernacle et la montagne sainte sont l'image de l'Eglise et surtout du ciel. David composa-t-il ce psaume à l'occasion du transport de l'arche à Sion (II Reg. VI, 16 et 17) ? Plusieurs le croient. Toutefois cette opinion ne saurait être solidement appuyée par le texte ; il y est parlé de montagne sainte, expression qui suppose tout simplement la présence de l'arche à Sion, et ne détermine que le temps postérieur à sa translation, rien de plus. Delitzsch et Kay datent le psaume de la révolte d'Absalon, ce qui est possible, mais non démontré. Ce chant est un morceau didactique de forme très simple, que David a pu écrire à un moment quelconque pour l'instruction de son peuple. Isaïe y fait une allusion manifeste (XXXIII, 15 et 16). et l'Epître de S. Jacques en est comme le commentaire.

D. LESÊTRE.

deserviunt, « corporis, » dicit Glossa. Militans Ecclesia. Apoc. xxi, 3: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Et triumphans, sicut hic dicitur. Et Luc. xvi, 9 : *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis : ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula.* Hieronymus : « Tabernaculum hic pro æternitate accipimus. » Et recte tabernaculum dicitur, quia tabernaculum dicitur a *taberna* et *cœnaculo.* Taberna enim est locus potus, sicut cœnaculum cibi locus. In cœlo autem utrumque abundanter erit. Isa. xxv, 6 : *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Ecce cœnaculum et taberna. Isa. xxxiii, 20 : *Oculi tui videbunt Jerusalem, habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit.* Ecclesia etiam militans, de qua hoc legitur. Hæc autem tabernaculum recte dicitur, quia ibi comeditur caro Christi, et sanguis ejus potatur. Zachar. ix, 17 : *Quid pulchrum ejus nisi frumentum electorum,* ecce cibus : *et vinum germinans virgines,* ecce potus. Ecce cœnaculum et taberna. Item, sicut dicit Isidorus, « tabernæ olim « vocabantur ædiculæ plebeiorum et pau« perum, » et hoc bene competit Ecclesiæ militanti, in qua non sunt nisi pauperes panem suum continue mendicantes. Matth. vi, 11 : *Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie.* Sed quia parum est habitare, nisi in pace, subjungitur :

« *Aut quis requiescet in monte sancto tuo,* » cœlo scilicet. Proverb. i, 33, tanguntur ista duo : abundantia et requies : *Qui me audierit, absque terrore requiescet, et abundantia perfruetur.* Et dicitur cœlum empyreum mons, quia nihil inter ipsum et verum solem interponitur. I ad Cor. xiii, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Item, propter eminentiam summam, Eccli. i, 2: *Altitudinem cœli, et latitudinem terræ, et profundum abyssi quis dimensus est?* Et propter firmitatem, Exod. xv, 17 : *Introduces eos, et plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo.* Job, xxxvii, 18 : *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* In hoc autem monte, et solum in hoc est vera requies animarum. Augustinus : « Fecisti « nos Domine ad te, et inquietum est cor « nostrum, donec requiescat in te. [1] » Et : « Quæ quies certa præter Dominum [2]. » Et : « Versa et reversa in tergum, in ventrem, in latera, et dura sunt omnia, et tu solus requies [3]. » Eccli. xxiv, 11 : *In omnibus requiem quæsivi, et in hæreditate Domini morabor.* Requies mala : temporalis abundantiæ, quæ occasio mali. Luc. xii, 19 : *Requiesce, comede, epulare,* etc. Culpæ, quæ sequitur ex illa, Jerem. xlviii, 11 : *Fertilis fuit Moab ab adolescentia sua, et requievit in fæcibus suis.* Requies bona : Pœnitentiæ, Isa, i, 16 et 17 : *Quiescite agere perverse,... discite benefacere.* Contemplationis, Psal. liv, 7 : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo,* etc. Gloriæ, Psal. iv, 9 : *In pace in idipsum dormiam et requiescam.* Apoc. xiv, 13 : *Amodo jam dicit spiritus, ut requiescant a laboribus suis.*

« *Qui ingreditur.* » Hic subjungitur 2
responsio : et primo, descriptio habitantium et requiescentium, quantum ad statum perfectorum. Secundo, quantum ad statum imperfectorum, ibi, « *Timentes.* » Tertio, concludit quantum ad utrumque statum, ibi, « *Qui facit hæc.*

[1] S. Augustinus, Lib. I Confessionum.
[2] Ibidem, Lib. II.
[3] Ibidem, Lib. VI in fine.

In prima facit duo. Primo, tangit quod pertinet ad rectitudinem. Secundo, contraria removet, ibi, « *Nec fecit proximo suo malum.* »

In prima duo. Primo, tangit quod pertinet ad rectitudinem voluntatis. Secundo, quod ad rectitudinem rationis, ibi, « *Qui loquitur veritatem.* » Rectitudo autem veritatis duplex : una interior in corde voluntatis absolute : alia exterior in operatione voluntatis, scilicet progressive.

Dicit ergo sic : Quæsivi, sed instructus a te veritate, respondeo : « *Qui ingreditur sine macula.* » Quasi dicat : Qui ingreditur, debet esse sine macula venialis et actualis culpæ. Job, xi, 14 et 15 : *Si non manserit in tabernaculo tuo injustitia, tunc levare poteris faciem tuam absque macula.* Et quamvis, sicut dicitur Eccle. vii, 21 : *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, et non peccet,* tamen oportet quod qui ingreditur Ecclesiam triumphantem, sine macula sit. Apoc. xiv, 5 : *Sine macula sunt ante thronum Dei.* Propter hoc dicitur in Psal. cxviii, 1 : *Beati immaculati in via.* Isa. lii, 1 : *Non adjiciet ultra ut pertranseat per te incircumcisus et immundus.* Eccli. xxxi, 8 : *Beatus dives,* scilicet virtute, *qui inventus est sine macula.*

« *Et operatur justitiam.* » Ex ordinata voluntate. Mich. vi, 8 : *Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium :* et nihil aliud est justitia. Psal. cv, 3 : *Beati qui custodiunt judicium, et faciunt justitiam in omni tempore.*

3 « *Qui loquitur veritatem* » Hic tangit rectitudinem rationis. Primo, in quantum est interius absoluta. Secundo, in quantum exterius progressiva, ibi, « *Qui non egit dolum.* »

Dicit ergo sic : Ingredientem oportet esse mundum et voluntate, et opere : et cum his oportet quod ingrediens sit.

« *Qui loquitur veritatem in corde suo.* » Est enim veritas cordis, rectitudo scilicet rationis, de qua potest intelligi illud Eccli. xxxvii, 20 : *Ante omnia opera, verbum verax præcedat te.* Contra, hypocritæ qui veritatem habent in ore, non in corde. Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me*[1]. Et propter hoc non exaudientur : Deus enim ad veritatem cordis respicit, non oris. Psal. cxliv, 18 : *Prope est omnibus invocantibus eum in veritate.*

« *Qui* etiam *non egit dolum in lingua sua.* » Ratione sermonem a lingua formatum ordinante. I Mach. i, 31 : *Locutus est ad eos verba pacifica in dolo.* Jerem. ix, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.* Et nota, quod cum sermo sit medium cogitationis et operis, dupliciter sit dolosus, comparatione ad cogitationem, cum aliud dicitur et aliud cogitatur. Unde Hieronymus : « Ille dolose agit in lingua, qui aliud cogitat, « aliud dicit. » Et Augustinus idem dicit hic in Glossa. Vel comparatione ad opus, ut cum aliud dicitur, et aliud fit. Unde Hieronymus : « Quoniam non egit dolum « in lingua, ut quæ locutus est ore, compleat opere. » Primo modo adulantes decipiunt proximos, Isa. iii, 12 : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.* Secundo modo dolosi sunt promittentes, et non solventes quæ promittunt, Prov. xxv, 14 : *Nubes, et ventus, et pluviæ non sequentes, vir gloriosus, et promissa non complens.* Eccli. iv, 34 : *Noli citatus esse in lingua tua : et inutilis, et remissus in operibus tuis.*

« *Nec fecit.* » Hic secundum, in quo tactis bonis quæ sunt in perfecto viro, ostendit mala quæ removentur ab illo, et

[1] Cf. Isa. xxix, 13.

dicuntur duo. Primo, quod nullum malum ex se facit. Secundo, quod nec consentit facienti, ibi, « *Et opprobrium.* »

Dicit ergo sic : Oportet esse bonum ingredientem, perfectum, et etiam qui talis sit, quod nec fecerit proximo suo malum, multo fortius nec sibi. I ad Thessal. iv, 6 : *Ne quis supergrediatur, neque circumveniat fratrem suum.* Talis erat Paulus, II ad Cor. vii, 2 : *Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus.* Et dicit minus, et plus significat. Non enim sufficit non facere malum proximo, sed necesse est bonum exhibere. Levit. xix, 18 : *Diliges amicum tuum.* Alia littera, « Proximum. » Matth. v, 44 : *Diligite inimicos vestros, et benefacite his, qui oderunt vos.* Seneca ad Lucilium : « Membra sumus corporis magni, natura « nos cognatos edidit, cum ex eisdem « et in eadem gigneret. Hinc nobis amo« rem indidit mutuum et sociales fecit. « Ex illius constitutione misereri est ne« cesse, quam lege, hic in pectore, hic in « ore : sic homo sum, nihil humanum a « me alienum puto. » Sed ut idem Seneca dicit :

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est.

« Et sanguini eorum non parcitur, pro « quibus sanguis fundendus esset. » Michæ. vii, 2 : *Omnes in sanguine insidiantur ; vir fratrem suum ad mortem venatur.*

« *Et opprobrium.* » Hic tertium, in quo ostendit, quod nec facienti consentit perfectus : in quo sunt duo. Primo, quod detrahenti proximo non consentit. Secundo, quod nec suggerenti diabolo consentit, ibi, « *Ad nihilum deductus est.* »

Dicit ergo sic : Malum proximo non fecit perfectus qui ingreditur, et etiam « *opprobrium* » a detrahente, et deferente de proximo, « *non accipit,* » cum illo detrahendo, sed magis continuit, juxta illud Sap. i, 11 : *A detractione parcite linguæ.* Eccli. xix, 10 : *Audisti verbum adversus proximum tuum, commoriatur in te : fidens quoniam non te disrumpet.* Imo etiam non recepit detrahentem, sed magis confudit eum, et detractionem annihilavit : foventes enim detractores detractiones libenter audiunt. Hieronymus : « Si « deesset auditor, deesset et detractor. » Rabanus : « Detrahere, aut detrahentem « audire, quid horum damnabilius non « facile dixerim. » Propter hoc dicitur Eccli. xxviii, 28 : *Sepi aures tuas spinis,* id est, linguam nequam noli audire, sed magis dissipa, et destrue illam. Proverb. xxv, 23 : *Ventus aquilo dissipat pluvias, et facies tristis linguam detrahentem.*

4 « *Ad nihilum.* » Ecce secundum. Quasi sic diceret : Repellit detrahentem, et etiam quod majus est, « *malignus,* » diabolus scilicet, et membra ejus, suggerens malum, « *ad nihilum deductus est,* » non substantia sua et natura, sed quantum ad potentiam et virtutem. « *In conspectu ejus* » suggestionibus assensum præbendo. Job, xxix, 17 : *Conterebam molas iniqui* suggerentis mihi malum, *et de dentibus illius auferebam prædam.* Etiam retrahendo illum qui præbuerat consensum. I Joan. ii, 13 : *Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis maliguum.* Deuter. xxviii, 7 : *Dabit Dominus inimicos tuos... corruentes in conspectu tuo.* Hæc autem annihilatio fit per timorem Dei, per quem declinatur a malo. Prov. xv, 27 : *Per timorem Domini declinat omnis a malo.*

« *Timentes autem Dominum.* » Hic secundum. Determinatis enim conditionibus per quas perfectis est ingressus, subjungitur de conditionibus ad imperfectos pertinentibus : non enim solum perfecti habitabunt in tabernaculo, et requiescent in monte sancto, sed et imperfecti. Et tanguntur tres conditiones talium. Prima pertinet ad cor : secunda, ad os, ibi,

« *Qui jurat.* » Tertia ad opus, ibi, « *Qui pecuniam.* »

Dicit ergo sic : Intrabunt perfecti, nec tantum isti : imo « *Dominus glorificat timentes Dominum.* » Eccli. I, 11 : *Timor Domini, gloria, et gloriatio, et lætitia, et corona exsultationis.* Prima istarum causa est sive occasio vel præparatio ad hoc. Est autem timor imperfectorum. I Joan. IV, 18 : *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Eccli. I, 16, et in Psal. CX, 10 : *Initium sapientiæ timor Domini.* Et Job, XXVIII, 28 : *Timor Domini, ipsa est sapientia : et recedere a malo, intelligentia.* Hieronymus autem sic dicit : « Hinc discamus justos laudare, « si justi sumus. » Et vult dicere, quod vir justus glorificat timentes Dominum. Unde idem Hieronymus : « Justus timen- « tes Dominum magnificat, quia scit in- « habitare Deum. » Boni enim a nobis laudandi sunt et glorificandi, Proverb. X, 7 : *Memoria justi cum laudibus.* Verbum enim semen est, Act. XVII, 18 : *Quid vult seminiverbius hic dicere ?* Verbum ergo laudis semen bonum est, quod seminatur in illum qui laudatur, et si bona terra est, affert fructum. Luc. VIII, 15 : *Quod in bonam terram cecidit, hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patentia.* Stultissimi autem sunt qui in mala terra, hoc est, in malis hoc semen spargunt. Psal. X secundum Hebræos, 3 : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.* Huc accedit illud Aggæ I, 6 : *Seminastis multum*, malos commendando, *et intulistis parum*, nihil reportando.

De juramenti usu.

« *Qui jurat proximo suo.* » Hic secundum quod pertinet ad os, scilicet jurare sine deceptione : jurare enim imperfectionis est, sed falsum jurare iniquitatis est : omnino non jurare perfectionis, nisi in casu, sicut jam dicetur. Matth. V, 34-38 : *Ego dico vobis non jurare omnino... Sit autem sermo vester, est, est : non, non : quod autem his abundantius est, a malo est*, ejus scilicet cui juratur. Sed nulla deceptio ex parte jurantis debet esse. Levit. XIX, 11 : *Non decipiet unusquisque proximum suum.* Eccli. XXIII, 13 : *Si frustraverit aliquis fratrem suum, delictum illius super ipsum erit.* Ezechiel. XVII, 15 : *Qui dissolvit pactum, numquid effugiet ?* Quasi diceret : Non. Zachar. VIII, 17 : *Juramentum mendax ne diligatis.*

Et est notandum hic, quod aliquando juratur pro proximo, cum recte purgatur a crimine, super quo accusatur. Juratur contra proximum, ut recte convincatur. Quæ juramenta possunt esse perfectorum. Tertio etiam modo, cum compelluntur esse testes : non enim est testis nisi juratus. Juratur autem proximo, cum ei promittitur aliquid, quod sine juramento debet fieri a perfectis, cum juramento ab imperfectis. Augustinus : « Falsa jura- « tio criminosa, vera periculosa, nulla « secura. Qui non jurat, non peccat, imo « longe est a peccato : sed qui vere jurat, « prope est ut peccet. » « Est autem ju- « ramentum, sicut dicit Cassiodorus, sub « attestatione divina aliquid polliceri. » Notandum autem, quod specialiter jurare licet multis de causis. Pro veritate confirmanda : sic legimus jurasse Paulum, II ad Cor. I, 23 : *Testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum.* Pro pace confirmanda. Sic Jacob juravit Laban, Genes. XXXI, 53 : *Juravit Jacob per timorem patris sui Isaac.* Pro amicitia conservanda : sic Abimelech et Ocozath et Phicol dux militum juraverunt Isaac, et ipse eis, Genes. XXVI, 31 : *Surgentes mane juraverunt sibi mutuo : dimisitque eos.* Pro veritate in judicio adstruenda, Deut. XIX, 15 : *In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum.* Sed non est testis nisi juratus. Pro calumnia vitanda, ut in principio litis jurant suspecti, quod non impedient adversarium injuste, Ad Hebr. VI, 16 : *Omnis controversiæ eorum finis, ad confirmationem est juramentum.* Pro fidelitate servanda, ut quando aliquis princeps constituitur, II Reg. V, 3 : *Ve-*

nerunt quoque et seniores Israel ad regem in Hebron, et percussit cum eis rex David fœdus in Hebron coram Domino. Pro obedientia servanda, ut quando quis fit Episcopus, jurant ei subditi clerici. Pro conservatione et confirmatione promissi, in Psal. CIX, 4 : *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum.* Pro purgatione suspicionis de crimine per manum quintam vel sextam, Deut. XXI, 6 et 7 : *Lavabunt* vel levabunt *manus suas super vitulam,... et dicent : Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc.* Pro consuetudine conservanda, sicut canonicus cum installatur, jurat se servaturum Ecclesiæ statuta.

« *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* » Hic tangitur quod est ex parte operis : et tanguntur duo, quorum primum respicit exhibitionem beneficii in infimo gradu : secundum, innocentiam vel carentiam inferendi malum, ibi, « *Et munera.* »

Dicit ergo sic : Qui jurat et non decipit, glorificabitur, si hoc etiam habuerit quod fuerit, « *qui pecuniam suam non dedit ad usuram,* » hoc est, si pecuniam suam dedit ad mutuum, sed sic quod mercedem non accepit, secundum illud Luc. VI, 35 : *Mutuum date nihil inde sperantes.* Ezech. XVIII, 8 : *Si... ad usuram non commodaverit, et amplius non acceperit.* Dare enim simpliciter perfectorum est, mutuari imperfectorum, sed nolle dare vel mutuare, sed accipere pro mutuo, iniquum. Nec est contrarium illud quod dicitur, Deut. XXIII, 19 : *Non fœnerabis fratri tuo :... sed alieno* : illud enim permissum fuit de minori malo, sicut dare libellum repudii, Deut. XXIV, 1. Sed postmodum promotum est, ut tandem simpliciter usura prohiberetur. Sicut hic per David, et Ezech. XVIII, 13 et seq. Et notandum, quod est multiplex usura. Pecuniæ, sicut hic tangitur. Culpæ, de qua in Psal. LXXI, 14 : *Ex usuris et iniquitate redimet animas eorum,* etc. Doctrinæ, Luc. XIX, 23 : *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam?* Eleemosynæ, Proverb. XIX, 17 : *Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.* Quia, Matth. XIX, 29, dicitur : *Centuplum accipiet, et vitam æternam possidebit,* Et nota, quod dicit « *suam,* » non quia liceat alicui dare pecuniam alienam ad usuram, sed ut notaret quod duplex est usura. Una sortis, quando aliquis pro viginti accipit triginta. Alia usura, quando ipsas usuras convertunt quasi in sortem, et propter ipsas etiam accipiunt usuras, et vocatur *improbum fœnus,* et tales usuras exercens infamis fit ipso jure.

« *Et munera.* » Quasi sic diceret : Beneficium exhibuit, sed nec nocuit in hoc ut munera super innocentem acciperet pro ejus innocentia conservanda. Vel « *super innocentem non accepit,* » id est, contra innocentem. Nullo enim modo accipere munera perfectorum est. Isa. XXXIII, 15 : *Qui excutit manus suas ab omni munere,... iste in excelsis habitabit.* Accipere, sed non contra innocentem, imperfectorum est : sed accipere etiam ad subvertendum justitiam, est iniquum. Proverb. XVII, 23 : *Munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas judicii.* Job, XV, 34 : *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt.* Tales enim et justitiam corrumpunt, et seipsos. Municeps enim corrumpitur ex duobus corruptis secundum Donatum. Tales excommunicantur, Deuter. XXVII, 25 : *Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis : et dicet omnis populus : Amen.* Item excæcantur, Exod. XXIII, 8 : *Non accipies munera quæ etiam excæcant prudentes, et subvertunt verba justorum.* Item, in futuro judicio damnabuntur, Isa. V, 23 : *Væ qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo.* Post judicium æterno igne cruciabuntur, sicut dictum est, Job, XV, 34 : *Ignis devorabit,* etc.

« *Qui facit hæc.* » Hic tertium, scilicet generalis conclusio tam ex parte perfectorum quam exparte imperfectorum. Quasi diceret : Qui facit hæc, id est, qui per imperfectorum gradus ascenderit ad statum perfectorum, et per illum usque ad summum sicut sunt ordinati, « *non movebitur in æternum,* » ab ipso tabernaculo et monte Dei. Proverb. x, 30 : *Justus non commovebitur in æternum.* Talis enim filius Dei efficitur, non remanens servus peccati. Joan. VIII, 35 : *Servus non manet in domo in æternum : filius autem manet in æternum.*

Et nota, quod dicit : « *Qui facit hæc,* » non qui audit. Ad Roman. II, 13 : *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.* Jacob. I, 22 :*Estote factores verbi, et non auditores tantum : fallentes vosmetipsos.* Matth. VII, 24 : *Omnis, qui audivit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam super petram,* Christum scilicet, I ad Cor. x, 4 : *Petra autem erat Christus.*

PSALMUS XV.

Justus invocat Deum partem hæreditatis suæ : resurrectionem sperat.

1. *Tituli inscriptio, ipsi David.*
Conserva me, Domine, quoniam speravi in te.

2. Dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.

3. Sanctis, qui sunt in terra ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis.

4. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum : postea acceleraverunt.
Non congregabo conventicula eorum de sanguinibus : nec memor ero nominum eorum per labia mea.

5. Dominus pars hæreditatis meæ, et calicis mei : tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

6. Funes ceciderunt mihi in præclaris : etenim hæreditas mea præclara est mihi.

7. Benedicam Dominum, qui tribuit mihi intellectum : insuper et usque ad noctem increpuerunt me renes mei.

8. Providebam Dominum in conspectu meo semper [1], quoniam a dextris est mihi, ne commovear.

9. Propter hoc lætatum est cor meum, et exsultavit lingua mea : insuper et caro mea requiescet in spe.

10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno [2], nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

11. Notas mihi fecisti vias vitæ ; adimplebis me lætitia cum vultu tuo : delectationes in dextera tua usque in finem.

[1] Act, II, 25.

[2] Act. II, 31, et XIII, 35,

IN PSALMUS XV

COMMENTARIUS.

1 *Tituli inscriptio, ipsi David* [1].

« *Conserva me Domine.* » Hic est Psalmus decimus quintus, in quo postquam determinatum est de liberatione Ecclesiæ ab impugnantibus Gentilibus et Judæis, subjungitur consequenter de gratia liberante ipsam ab infirmitate retrahente ipsam a bono, et hoc per Christum. Per Christum enim infunditur gratia, per quam infirmitates in bonum convertuntur, ut jam non retrahant a Deo, sed magis ad Deum nos impellant. Et hoc designatur satis in titulo qui talis est, « *Titulo inscriptio, ipsi David,* » hoc est, non materiali David, sed vero, adscribendum est bonum de quo agitur in hoc Psalmo. Regula enim est, quod ubi discretivum nomen, *ipsum*, additur David, intelligatur non materialis David, sed spiritualis, scilicet Christus. In hoc autem modo intitulandi Psalmos videtur Esdras spiritu prophetico subsannasse Judæos, qui Christum non crediderunt Regem et caput Ecclesiæ, a quo in eam influeret omne bonum, et intellexisse spiritu prophetico factum Pilati, qui scripsit titulum et apposuit super caput Christi crucifixi : *Hic*

1. Ce cantique porte le titre de מכתם, *miktham*, mot qu'on retrouve en tête des psaumes LVI-LX, et qu'on fait venir ordinairement de כתם, *katham*, graver, sculpter, d'où la traduction des LXX : στηλογραφία, et du Targum : « sculptura recta. » D'après cette étymologie, le titre indiquerait un morceau de grande importance, digne d'être gravé sur la pierre comme les paroles de Job, XIX, 24, comme les caractères sacrés des hieroghyphes egyptiens et les inscriptions des stèles étrangères. « Titulus inscriptus, prophetiam exprimens admirandam, æternaque scriptura, ceu incippo insculpta, dignam. » Euseb. « Ipso Davide propheta illud ceu in columna inscribente, ad posteros transmittendum. » S. Athan. On a proposé pour ce mot d'autres explications qui, partant d'étymologies différentes, reviennent à la même idée générale. De l'expression poétique כתם, *kethem*, qui veut dire « or », *miktham* signifierait : « carmen aureum » ; de l'arabe *katham*, cacher, il prendrait le sens de « chant mystérieux ; » le syriaque *kathem*, souiller, maquer, noter, ferait de *miktham* un « chant notable, » remarquable. Quelques anciennes versions divisent le mot en deux, מך, *mak*, humble, et תם, *tham*, parfait : Aq. : τοῦ ταπεινόφρονος καὶ ἁπλοῦ (Symm. : ἀμώμου) τοῦ Δαυίδ, S. Hier. : « humilis et simplicis. » La poésie des Juifs modernes rend *miktham* par ἐπίγραμμα. Nous sommes donc en toute hypothèse en face d'un chant dont le titre signale l'importance.

Le psaume est bien réellement de David, Hitzig lui-même le confesse. On y reconntre les archaïsmes et les aramaïsmes habituels au roi d'Israel, sa vivacité de langage ordinaire, et les tournures pittoresques empruntées aux populations étrangères au milieu desquelles il vécut jusqu'à la mort de Saül. C'est, selon toute apparence, pendant les derniers temps de ce roi qu'il composa ce chant. Réfugié près du roi Achis, il fut invité au nom de l'hospitalité reçue à marcher contre les troupes d'Israël, contre « ces nobles hommes en qui il mettait tout son plaisir, » et que la politique autant que la sympathie lui défendait de combattre. Heureusement les alliés d'Achis n'eurent pas confiance en David, et celui-ci fut dispensé de prendre part à la guerre. Il retournait à Siceleg, que lui avait donnée son protecteur, quand il apprit que les Amalécites avaient pillé la ville en son absence (I Reg. XXVII-XXX). En cette occasion, David entouré d'idolâtres, et regrettant plus vivement que jamais la patrie dont l'hostilité de Saül lui fermait les portes, proteste qu'il ne veut connaître et servir d'autre Dieu que Jehova, qui un jour lui rendra la joie et lui ménagera le triomphe, mais qui surtout le delivrera de la mort éternelle. Patrizi, etc.

Le caractère messianique du psaume est indubi-

est Jesus Nazarenus Rex Judæorum[1], non alius. Unde volentibus ut corrigeret, imo magis ut corrumperet titulum, non acquievit, dicens, Joan. XIX, 22 : *Quod scripsi, scripsi*. Et nota Glossam Hieronymi triplicem titulum distinguentem. Tres enim sunt tituli : cadit autem titulus hic sub tertia specie, quia ad præconium Christi pertinet, sicut ille qui positus est in cruce.

Psalmus, autem dividitur in tres partes. Primo, oratio Christi ad Patrem in quantum homo est, pro sui conservatione, et suorum. Secundo, ostendit se exauditum narrando beneficia a Deo sibi exhibita, et exhibendi modus, ibi, « *Sanctis qui sunt*. » Tertio, gratiarum actio pro bonis exhibitis, ibi, « *Benedicam Dominum*, etc. »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, probatio quod debeat exaudiri, ibi, « *Quoniam speravi*. »

Dicit ergo : O « *Domine conserva me*, » id est, me cum membris meis serva. Sic oravit, Joan. XVII, 11 : *Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi*. Et exauditus est. Servavit enim eum Deus Pater, et suos. Sap. X, 5 : *Scivit justum, conservavit sine et querela Deo*. In hoc nos instruit, ut non tantum pro nobis oremus, sed alios adjungamus. Sic orabat Esther, VII, 3 : *Dona mihi animam meam pro qua rogo, et populum meum pro quo obsecro*. Gregorius : « Preces « suas plus valere facit, qui eas pro aliis « impendit. »

In hoc etiam ostendit, quod qui cum

table. Les raisons qui le démontrent sont les suivantes : 1° Le jour même de la Pentecôte S. Pierre, dans son premier discours au peuple, applique à Jésus les ỳỳ.8-10, non pas, dans un sens spirituel ou accommodatice, mais dans le sens le plus littéral, et toute son argumentation est visiblement inspiré de manière à ne laisser aucun doute sur ce point. Act. II, 25-31. Il commence par éliminer toute interprétation qui appliquerait les versets en question à David, « quoniam defunctus est, et sepultus, et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. » Puis il affirme catégoriquement le caractère prophétique des paroles du saint roi : « *Propheta* igitur cum esset... *providens* locutus est de resurrectione Christi. » Plus tard, S. Paul à Antioche, reprend la même thèse et applique à Notre Seigneur, à l'exclusion formelle de David, le ỳ, 10 du psaume. Act. XIII, 35-37. On ne saurait avoir d'interprétation ni plus claire ni plus authentique. 2° Les Juifs auditeurs des Apôtres, regardaient unanimement ce texte comme s'appliquant au Messie, autrement S. Pierre et S. Paul n'auraient pas pu s'en servir sans donner lieu à de vives réclamations de la part de leurs auditeurs. 3° La tradition catholique a toujours entendu ce psaume dans le sens messianique : « Illum apud inferos non remansurum, sed die tertio resurrecturum, prophetæ cecinerant. David in psalmo XV : Non derelinques, etc. » Lactant. Divin. Inst. IV, 19. « Negari non potest secundum interpretationem quia iste psalmus de passione et resurrectione Christi prohetasse videatur. » S. Hilar. « Quis in ea spe diceret requievisse carnem suam, ut non derelicta anima sua in inferno, sed cito ad eam redeunte revivisceret, ne corrumperetur, sicut cadavera corrumpi solent, nisi qui die tertio resurrexit ? Quod utique dicere non possunt de propheta et rege David. » S. Aug. de Civ. Dei, XVII, 18. Ex persona Salvatoris dictus est hic psalmus, sed secundum humanam ejus naturam. » Theod. Cfr. S. Bernard. sup. Cant. XXXV. Theodore de Mopsueste, qui prétendait que les Apôtre avaient appliqué ce psaume à Notre Seigneur par accommodation, fut comndané de ce chef au second concile de Constantinople. Jesus-Christ est donc l'objet direct et immédiat du ỳ. 10. « Nec vero mirum videri debet Davidem, qui in antegressis de se locutus fuerat, in extrema illa psalmi parte, jam quasi subito abreptum, Christi personam agere ; id enim sæpe alias facit in suis Psalmis, tamquam Christi typus. » de Muis.

L'Église qui fait usage de ce psaume à l'office du Samedi-Saint, l'applique aussi aux nouveaux tonsurés, à raison des ỳỳ. 5 et 6.

H. LESÊTRE.

1 Matth. XXVII, 37 : *Et imposuerunt super caput ejus causam ipsius scriptam* : HIC EST JESUS REX JUDÆORUM.

Marc. XV, 26 : *Et erat titulus causæ ejus inscriptus* : REX JUDÆORUM.

Luc. XXIII, 38 : *Erat autem et superscriptio scripta super eum litteris græcis et latinis, et Hebraicis* : HIC EST REX JUDÆORUM.

Joan. XIX, 19 : *Scripsit autem et titulum Pilatus : et posuit super crucem. Erat autem scriptum :* JESUS NAZARENUS, REX JUDÆORUM.

aliis vivit, si sint boni, facilius servatur a peccato. Quasi diceret : O Domine, me cum aliis existentem serva. Matth. xviii, 20 : *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Hinc arguit Salomon, Eccle. iv, 9 et 10 : *Melius est ergo duos*, id est, plures *esse simul, quam unum : habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli : quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.* Notatur etiam, quod libero arbitrio Deus cooperatur, ut sit sensus : Domine conserva me, et hoc mecum, ita scilicet quod ego cooperer tibi. I ad Corinth. iii, 9 : *Dei sumus adjutores.*

Triplex exaudiendæ orationis ratio.

« *Quoniam speravi in te.* » Hic tangitur triplex initium per quod probat se exaudiendum. Primo, per spem quam habet in Deo. Secundo, per fidei confessionem, ibi, « *Dixi Domino.* » Tertio, propter humilitatem, ibi, « *Quoniam bonorum.* »

Dicit ergo sic : *Conserva me Domine,* et debes, *quoniam speravi in te :* et tu es, *qui salvos facis sperantes in te* [1]. I Machab. ii, 61 : *Omnes, qui sperant in Domino, non infirmantur.* Et potes hoc facere solo verbo. Sapient. xvi, 26 : *Sermo tuus hos qui in te crediderint, conservat.*

Triplex spes.

Et nota, quod dicit, « *Speravi in te,* » ut notetur spes formata. Est enim spes veniæ quæ procedit ex fide miraculorum qua credimus Deum esse, et speramus eum futurum misericordem. Et est spes gratiæ quæ procedit ex fide promissionum, qua credimus Deo, et speramus futurum veracem. Et est spes gloriæ, quæ procedit ex adimpletione mandatorum cum fide formata, et facit animam tendere in Deum. De hac loquitur hic.

« *Dixi Domino.* » Hic secundum. Quasi diceret sic : Non tantum speravi, sed dixi et corde et ore, non contradicendo opere, « *Deus meus es tu.* » Ad Roman. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Sic tamen ut opus adjungatur. Ad Tit. i, 16 : *Confitentur se nosse Deum* corde, per fidem informem, et ore per confessionem, *factis autem negant.* Sic, Matth. vii, 21, dicitur : *Non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum.* Sed oportet quod tertium *Domine* adjungatur.

« *Quoniam bonorum.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Hoc dixi humiliando veraciter. « *Quoniam bonorum meorum non eges.* » Notandum, quod hoc dicit Christus homo : bonorum enim Christus si non eguit, multo fortius nec alicujus aliorum. Act. xvii, 25 : *Non indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem.* I ad Corinth. iv, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?* Job, xxii, 3, et xxxv, 7 : *Quid conferes ei, si immaculata fuerit vita tua ?... Porro si juste egeris, quid donabis ei ? aut quid de manu tua accipiet ?* Et vere non indiget, sicut sol oculis nostris non indiget ut clare fulgeat, sicut fons non indiget potatore ut fluat : sed magis oculus indiget sole ut videat, et sitibundus fonte ut bibat. Jacob. i, 5 : *Qui dat omnibus affluenter, et nulli improperat.*

« *Sanctis qui sunt in terra ejus.* » Hic est secundum in quo confitetur Christus se esse exauditum, et dicuntur duo. Primo, quod voluntatem ejus Pater implevit. Secundo, ostendit modum et ordinem quo implevit, ibi, « *Multiplicatæ sunt.* »

Dicit ergo : Rogavit Patrem, et ipse « *omnes voluntates meas,* » non aliquas

[1] Psal. xvi, 7.

tantum « *mirificavit,* » id est, mirifice adimplevit « *in eis,* » Sanctis « *qui sunt in terra ejus,* » Ecclesia scilicet militante, et triumphante. Utraque est illa terra de qua dicitur in Psal. xxvi, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Eccle. i, 4 : *Terra autem in æternum stat.* In Ecclesia quidem militante vivitur vita gratiæ, in triumphante vero vita gloriæ. Item, « *in terra ejus sunt,* » imo terra ejus sunt qui audito verbo Dei fructum faciunt. Terra, inquam, bona, de qua dicitur, Luc. viii, 15 : *Quod autem in bonam terram : hi sunt, qui in corde bono et optimo audientes verbum retinent, et fructum afferunt in patientia.* Terra mala sunt, qui non nisi spinas et tribulos referunt. Gen. iii, 17 et 18 : *Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi.* De utraque dicitur simul, ad Hebr. vi, 7 et 8 : *Terra sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis, a quibus colitur : accipit benedictionem a Deo. Proferens autem spinas, ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima.*

Et nota, quod omnes voluntates Christi mirificavit Deus Pater. Voluntatem divinitatis qua ipse omnia quæcumque voluit, fecit, omnia de nihilo faciendo, Sapient. ii, 2 : Nos *ex nihilo nati sumus.* Voluntatem rationis, quia voluit mori, Isa. liii, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit,* statuendo et ad effectum perducendo quod moreretur. Quid enim mirabilius est quam immortalem mori, et impassibilem pati ? Marc. xv, 44 : *Pilatus mirabatur si jam obiisset.* Voluntatem sensualitatis, qua voluit non mori, Matth. xxvi, 39 : *Transeat a me calix iste : verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* Hanc fecit mirabilem, ipsum resuscitando. Magis enim mirabile videbatur mortuum et sepultum resuscitari. Daniel. vi, 27 : *Ipse liberator atque salvator, faciens signa, et mirabilia in cœlo.* Propter hoc dicebat Thomas : *Nisi videro in manibus ejus fixuras clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam*[1].

« *Multiplicatæ sunt.* » Hic ostendit modum et ordinem quo mirificavit, et dicuntur quatuor. Primo, stimulatio Sanctorum. Secundo, acceleratio stimulatorum, ibi, « *Postea acceleraverunt.* » Tertio, destructio antiqui ritus, ibi, « *Non congregabo.* » Quarto, collatio bonorum, ibi, « *Nec memor ero.* » 4

Modus liberantis gratiæ.

Dicit ergo sic : Mirificavit in Sanctis omnes voluntates meas : et hoc ordine, « *Infirmitates eorum multiplicatæ sunt,* » sub lege naturali et Mosaica. « *Postea acceleraverunt,* » currendo desiderio et affectu ad gratiam. Isa. xxvi, 16 : *Domine in angustia requisierunt te.* Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Exod. ii, 23 : *Ingemiscentes filii Israel, propter omnia vociferati sunt.* Tribulationes enim sunt stimuli, pigrum peccatorem et oneratum peccatis stimulantes, ut ad Deum currat. Gregorius : « Mala quæ nos hic premunt, ad Deum « nos ire compellunt. » In hoc redarguuntur duo genera hominum, scilicet murmurantes in flagellis contra Deum, similes amentibus, qui contra medicum et medicinam frendent. Psal. xxxiv, 16 : *Dissipati sunt, nec compuncti, subsannaverunt me subsannatione : frenduerunt super me dentibus suis.* Tales sunt sicut lethargicus, qui molestum reputat stimulantem et excitantem se. Arguuntur et incorrigibiles, qui deteriores efficiuntur flagellis, et non corriguntur. Jerem. ii, 30 : *Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.* Et in cap. v, 3 : *Percussisti eos, et non doluerunt : attrivisti eos, et renuerunt accipere discipli-*

Bonus et malus afflictionum usus.

[1] Joan. xx, 25.

nam : induraverunt facies suas supra petram, et noluerunt reverti. Et nota, quod accelerandum est ad Deum quadruplici ratione. Primo, quia periculose hic conversamur inter inimicos homines et dæmones. Homines, Michæ. vii, 6 : *Inimici hominis domestici ejus.* Dæmones, Psalm. xxx, 14 : *Accipere animam meam consiliati sunt.* De utrisque, Ezech. ii, 6 : *Subversores sunt tecum,* mali scilicet homines, *et cum scorpionibus habitas,* scilicet dæmonibus. Secundo, quia ad magna vocamur. Isa. lxiv, 4 [1], et I ad Corinth. ii, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* Matth. xxii, 4 : *Omnia parata* sunt : *venite ad nuptias.* Tertio, quia diu exspectamur a Deo, et a suis. A Deo : Ad Rom. ii, 4 : *An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis ?* A suis : In Psal. cxli, 8 : *Me exspectant justi, donec retribuas mihi.* Et valde diu exspectamus, quia a principio mundi. Matth. xxv, 34 : *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.* Quarto, ne forte excludamur cum fatuis virginibus. Matth. xxv, 10 : *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, et clausa est janua.* Ibi Gregorius : « O si saperet « palato cordis quantum admirationis « habet, *Ecce sponsus venit :* quantum « dulcedinis, *Intraverunt cum eo ad nuptias :* quantum amaritudinis, *Clausa est janua !* Luc. xiii, 25 : *Cum intraverit paterfamilias, et clauserit ostium, incipietis foris stare dicentes : Domine, Domine, aperi nobis. Et respondens dicet vobis : Nescio vos unde sitis.* Propter hoc, bonum est consilium Apostoli ad Hebr. iv, 11 : *Festinemus ergo ingredi in illam requiem.*

Quare ad Deum sit festinandum ?

« *Non congregabo.* » Ecce tertium. Quasi sic diceret : Stimulantur infirmitatibus, et accelerabunt desideriis et orationibus, et non more antiquo : quia « *non congregabo conventicula eorum de sanguinibus,* » immolatorum animalium gloriantia. Quasi diceret : Ritus de immolationibus destruetur, ut impleatur prophetia Isaiæ, i, 11 : *Holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum et agnorum nolui.* Et in Psal. xxxix, 7 : *Sacrificium et oblationem noluisti.* Pro sanguine autem animalium ablato ab Ecclesia, substitutus est sanguis Christi. Matth. xxvi, 27 et 28 : *Bibite ex hoc omnes. Hic est enim sanguis meus novi testamenti.* Sed pro illo rediit sanguis parentum carnalium : de sanguinibus enim Episcoporum et Prælatorum, conventicula Ecclesiæ congregantur. Michæ. iii, 9 et 10 : *Audite hoc principes domus Jacob, et judices domus Israel : quia abominamini judicium, et omnia recta pervertitis, qui ædificatis Sion in sanguinibus.* Talibus ædificatoribus væ. Habac. ii, 12 : *Væ qui ædificat civitatem in sanguinibus :* et ipsis conventiculis sic ædificatis væ. Nahum, iii, 1 : *Væ civitas sanguinum, universa mendacii dilaceratione plena.* Christus Ecclesiam in sanguine suo fundavit, et ipsi in suo destruunt eam. Eccli. xxxiv, 28 : *Unus ædificans, et unus destruens : quid prodest illis nisi labor ?* Isa. xlix, 17 : *Venerunt structores tui, destruentes te.*

Mutu... sa... Chri... sui... san... gna... Ecs...

« *Nec memor ero.* » Hic quartum, quæ bona sunt collata eis : et primo quæ bona in præsenti receperunt, secundo quæ in spe, ibi, « *Dominus pars.* »

Dicit ergo : Sic legales ritus destruuntur, « *nec memor ero nominum eorum,* » saltem « *per labia mea.* » Quasi diceret : Nominibus quibus solent nominari Israelitæ, scilicet Judæi peccatores, et Gentiles

[1] Isa. lxiv, 4 : *A sæculo non audierent, neque auribus perceperunt ; oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te.*

non nominabuntur amplius : sed magis novo nomine, scilicet Christiani. Isa. LXII, 2 : *Vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit.* Osee, I, 10 : *Et erit in loco ubi dicetur eis : Non populus meus vos : dicetur eis : Filii Dei viventis.* Hinc est quod baptizatis et renovatis per gratiam, nomina imponuntur tamquam veteribus ablatis. Isa. XIV, 22 : *Perdam Babylonis nomen, et reliquias, et germen, et progeniem.* « Labia autem « Dei per quæ nominat, sicut dicit Glos« sa, sunt Scripturæ, in quibus sic nomi« nabuntur, » sicut dictum est. Sicut Apostoli et Doctores per quos loquitur Deus, sunt ipsa propria labia ejus per quæ impios alloquetur in judicio quando dicet : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* [1].

« *Dominus pars hæreditatis meæ.* » Hic tangit bona collata in spe, scilicet bona æterna : et dicuntur duo. Primo, quod æternum regnum sibi et suis dabit. Secundo, describit dandum, ibi, « *Funes ceciderunt.* »

In prima tria. Primum, quod Deus est sibi et suis præmium. Secundo, ostendit meritum hujus præmii, ibi, « *Et calicis.* » Tertio, per quem habebit ipsum, ibi, « *Tu es qui restitues.* »

Dicit ergo sic : Vocati sunt ad gratiam vetere errore destructo, et tandem in futuro « *Dominus pars* erit *hæreditatis meæ*, » hoc est, pars mea, et meorum portio hæreditaria, ut sit intransitiva constructio. Num. XVIII, 20 : *Ego pars et hæreditas tua.* Et in Psal. LXXII, 26 : *Pars mea Deus in æternum.* Vel potest esse constructio transitiva ut sit sensus : Dominus erit pars hæreditatis meæ, Gentium scilicet, quæ mihi datæ sunt pro hæreditate. In Psal. II, 8, supra : *Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Et alibi : Psal. XXXII, 12 : *Populus, quem elegit in hæreditatem sibi.* Hujus hæreditatis pars Deus erit. Deuter, X, 9 : *Quamobrem non habuit Levi partem, neque possessionem, cum fratribus suis : quia ipse Dominus possessio ejus est, sicut promisit ei Dominus Deus tuus.* Augustinus : « Deus totus tuus erit. « Eum manducabis ne esurias, eum bi« bes ne sitias, illuminaberis ab eo ne « cæcus fias, eo fulcieris ne deficias, pos« sidebit te totum integrum totus inte« ger. » Isa. LXI, 7 : *Laudabunt partem suam*, tamquam bonam et optimam.

« *Et calicis mei.* » Hic secundum, in quo tangit meritum tantæ hæreditatis, scilicet calicem passionis. Quasi diceret : Dominus est pars mei et meorum. Et est « *pars calicis mei,* » id est, mortis meæ, et passionis præmium. Hic est calix, de quo dicitur, Matth. XXVI, 39 : *Transeat a me calix iste.* Hic est calix quem obtulit consanguineis, Jacobo scilicet et Joanni petentibus hæreditatem prædictam, Matth. XX, 22 : *Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum ?* Ac si diceret : Portionem hæreditatis non habebitis, nisi per meritum passionis. II ad Cor. I, 7 : *Scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationum :* aliter non. Passio autem *calix* dicitur : quia, sicut dicit Isidorius, « calices et calathi, a « materia dicuntur, a ligno quod Græci « κάλον dicunt. » Christus autem poculum mortis crucis bibit. Ad Philipp. II, 8 : *Factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* Item, sicut dicit Cassiodorus, « calix dicitur a calida potione, « quoniam sicut ille potione cor hominis « exhilarat bibitus, secundum illud, *Et « vinum lætificet cor hominis* [2] : sic Pas« sio Christi fideliter recordata, accendit « cor et exhilarat charitate. » Osee, XIV, 8 : *Memoriale ejus*, morientis in cruce sua, *sicut vinum Libani* bibam. Item,

Cur passio Christi dicatur calix ?

[1] Matth. XXV, 41.

[2] Psal. CIII, 15.

calix dicitur passio : quia potus medicinalis consuevit dari in scypho, qui proprie dicitur *calix.* Et passio Christi, quam bibit tamquam caput nostrum, toti corpori medicinalis fuit. Isa. LIII, 5 : *Livore ejus sanati sumus.*

« *Tu es qui restitues.* » Hic tertium, in quo ostenditur per quem hæc hæreditas habebitur. Quasi diceret : Sic Dominus erit pars hæreditatis meæ, merito passionis, sed o tu Domine « *tu es,* » non alius, « *qui restitues hæreditatem meam mihi* », in membris meis prædictam mihi. Per peccatum enim primi hominis amissa erat hæreditas regni cœlestis. Isa. LII, 4 : *In Ægyptum descendit populus meus in principio, ut colonus esset ibi : et Assur absque ulla causa calumniatus est eum,* eum ab æterna hæreditate excludendo. Sed hanc hæreditatem Deus restituit, quando humanitatem Filio uniri voluit. Isa. XLIX, 6 et 8 : *Dedi te in lucem gentium :... et dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, et possideres hæreditates dissipatas.* De hac restitutione quærebant Apostoli, Act. I, 6 : *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel ?* Genes. XL, 12 : *Tres adhuc dies sunt : post quos recordabitur Pharao ministerii tui, et restituet te in gradum pristinum.* Dei etiam Filius secundum quod Dominus, hæreditatem suam quasi amiserat, quando jam totus fere mundus in infidelitatem conversus erat : sed hæreditatem restituit ei Pater, quando gentilitas ad fidem conversa est. Psal. XXXII, 12 : *Populus quem elegit in hæreditatem sibi.* Sicut etiam hodie Dominus hæreditates pro se relinquentibus tandem restituit, secundum illud quod promittit, Matth. XIX, 29 : *Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet,* etc.

6 « *Funes ceciderunt* ». Hic subjungitur hæreditatis descriptio, et dicuntur duo. Primo, quod hæc hæreditas est excellens. Secundo, quod si non omnibus, tamen recte judicanti, ibi, « *Etenim hæreditas.* »

Dicit ergo : Hæreditatem habebo Dominum : et vere magnam et excellentem portionem, quia « *funes* », scilicet mensurationes, « *ceciderunt mihi in præclaris.* » Quasi diceret : Præclarior et melior mihi accidit pars universitatis. Hæc est enim illa portio, de qua dicitur, Luc. X, 42 : *Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea* in æternum. Non talis portio quærentium mundana : quia Proverb. XX, 21, dicitur : *Hæreditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.* Et nota, quod sunt funes mali, blandimenta sæculi, quibus anima irretitur. Proverb. VII, 16 : *Intexui funibus lectulum meum.* Deteriores funes sunt peccata, ad quos pervenitur per primos. Proverb. V, 22 : *Funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* Et per hos ulterius ad pessimos, scilicet supplicia gehennæ. Job, XL, 20 : *Numquid... et fune ligabis linguam ejus ?* Sed boni funes sunt funes pœnitentiæ. Jerem. XXXVIII, 13 : *Et extraxerunt Jeremiam funibus, et eduxerunt eum de lacu.* Per hos liberamur a funibus miseriæ præsentis, de quibus Osee, XI, 4 : *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis.* Traham, inquam, ad funes gloriæ, de quibus hic.

« *Etenim hæreditas mea.* » Ecce secundum. Quasi diceret sic : Forte non videtur omnibus in præclaris mihi funes cecidisse : tamen « *hæreditas mea præclara est mihi,* » qui de rebus scio æstimare veritatem. Jerem. III, 19 : *Et tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram.* Præclara, id est, præ omnibus clara et pulchra. Sap. VII, 9 : *Quoniam omne aurum, in comparatione illius, arena est exigua.* Vere præclarum est recipere gloriam funiculo duplici mensuratam, scilicet gloriam corporis et animæ. Habet et increatam, Ezech. XLVII, 13 : *Quia Joseph duplicem funiculum habet.*

Et bene dicit, « *mihi,* » quia soli justo hæreditas æterna præclara est. Ei enim nihil omnino præponit, sicut Naboth, qui mori maluit quam hæreditatem vendere, vel pro aliquo commutare [1]. Non sic reprobi : imo sicut Esau pro modica lenticula temporalium rerum commutant æterna. Esau dedit primogenita pro lenticula rufa, quæ ei jure hæreditario competebant [2].

« *Benedicam Dominum.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua tangitur gratiarum actio pro beneficiis a Deo Patre datis Christo in se et in suis, vel dandis : et dividitur in duas partes. Primo, de beneficiis Christo datis vel dandis in se. Secundo, de datis in suis, ibi, « *Notas fecisti mihi.* »

Prima pars dividitur in duas. Primo, agit gratias pro beneficio sibi datæ a Patre notitiæ. Secundo, pro beneficio præsentiæ semper et ubique conservatæ, ibi, « *Providebam Dominum.* »

In prima duo secundum duplicem notitiam, comprehensionis, pro qua primo gratias agit : et experimentalis, pro qua secundo, ibi, « *Et usque ad noctem.* »

Dicit ergo : Hæc bona mihi a Deo sunt collata, et etiam conferenda, et propter hoc « *benedicam Dominum, qui,* » id est, quia ille, « *tribuit mihi intellectum,* » quo potui hæreditatem de qua locutus sum, comprehendere, et sic jam possidere. Joan. XVII, 3 : *Hæc est vita æterna : Ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Jesus enim fuit semper comprehensor, et in mortali corpore vitam possedit æternam, quantum ad animam. In hoc autem instruimur gratias agere, maxime de parte intellectiva. Proverb. XXII, 9 : *Victoriam et honorem acquiret qui dat munera : animam autem aufert accipientium.* Inter omnes autem creaturas nobilissima est intellectus, quem dat nobis Deus in corpore, tamquam pretiosum thesaurum in fictili vase. II ad Corinth. IV, 7 : *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Maxime autem sunt gratiæ referendæ a Doctoribus, quibus non est data nuda potentia, sed intellectus illustratus sapientia. Eccli. LI, 23 : *Danti mihi sapientiam, dabo gloriam :* sed tunc præcipue cum sapientia non tantum illuminat intellectum, sed etiam inclinat affectum. Eccli. XXXII, 17 : *Et super his omnibus benedicito Dominum, qui fecit te, et inebriantem te ab omnibus bonis suis.*

« *Insuper.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum Dominum benedico propter intellectum mihi datum, sed etiam benedico, quia « *increpuerunt me renes mei,* » instruendo experimentali notitia. Unde littera alia, « Erudierunt me renes mei, » mea scilicet humanitas et mortalitas : sicut enim in homine renes inferius sunt, sic id quod fuit inferius in Christo, scilicet humanitas, per renes intelligitur. Et hoc « *usque ad noctem,* » scilicet mortem, vel mortis tenebrositatem. Corpus enim Christi quamvis a divinitate numquam fuit derelictum, tamen anima, quæ est quasi lux corporis, ab ipso fuit in triduo separata. Et sic facta est quasi quædam nox. Et hæc eruditio « *insuper* » facta est, scilicet super primam. Ad Hebr. V, 8 : *Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam :* scilicet experimentaliter. Propter hoc dicitur ad Hebr. IV, 15 : *Non habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris ; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.* Judæi etiam renes Christi possunt appellari, quia ex eis carnem sumpsit, et ab eis est fortiter increpatus usque ad mortem. Nota, quod mors dicitur nox, quia in morte fit nox. Eccle. XII, 2 : *An-*

[1] Cf. III Reg. XXI, 1 et seq.

[2] Cf. Gen. XXV, 29 et seq.

tequam tenebrescat sol, visus scilicet, qui est totius corporis lucerna. Matth. VI, 22 : *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Item, in nocte quiescitur. Ambrosius in *Exam.* : « Nox ad quietem corporis « data est : non ad alicujus functionem « operis. » Sic et Joan. IX, 4 : *Veniet nox, quando nemo potest operari.* Item, nox universa animalia ad propria habitacula reducit. Sic mors corpora ad sepulcrum, Psal. XLVIII, 12 : « *Et sepulcra eorum domus illorum in æternum.* Et animas ad loca debita, Eccle. XII,5 : *Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ.* Specialiter autem mors Christi nox dicitur. Ipse enim est Sol justitiæ, Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Ortus ergo ejus diem fecit, II ad Corinth. VI, 2 : *Ecce nunc dies salutis*, scilicet Jesu. Ergo occasus ejus noctem facere debuit. In meridie ergo cum occubuit, nox fuit. Isa. XVI, 3 : *Pone quasi noctem umbram tuam in meridie.* Matth. XXVII, 45 : *A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram.*

8 « *Providebam.* » Hic secundum : et tanguuntur tria. Primo recolit, referendo gratias, beneficium præsentiæ patris : secundo, beneficium confirmationis, ibi, « *Quoniam a dextris.* » Tertio, gratiarum actio pro illis, ibi, « *Propter hoc lætatum.* »

Dicit ergo : « *Providebam Dominum in conspectu meo*, » assistentem, non ad tempus, sed « *semper* » Joan. VIII, 16 : *Quia solus non sum : sed ego, et qui misit me, Pater*, et non dimisit me solum. Et est argumentum, quod Christus dormiens, imo etiam patiens fruebatur. Justorum autem est Deum semper, pro loco scilicet et tempore, providere ut Dominum, ut omnium inspectorem, Proverb. V, 21 : *Respicit Dominus vias hominis, et omnes gressus ejus considerat.* Item, ut judicem, Sapient. VI, 4 : *Interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur.* Item, ut adjutorem, Psal. XCIII, 17 : *Nisi quia Dominus adjuvit me*, etc. Tandem tamquam remuneratorem, Apocalyps. II, 7 : *Vincenti dabo*, etc. Qui sic respicit, non potest non curari a peccato[1]. Propter hoc dicitur, Eccli. XXXIX, 6 : *Justus cor suum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum, et in conspectu Altissimi, deprecabitur.*

« *Quoniam a dextris.* » Quasi diceret : Non tantum præsens est, sed etiam protegit : quoniam est mihi a dextris, protegens scilicet et favorabilis, « *ne commovear*, » impulsus tribulationibus magnis. Psal. CXVII, 13 : *Impulsus eversus sum ut caderem : et Dominus suscepit me.* Ecce a dextris fuit. Habentem enim Deum a dextris, timere non oportet ut cadat per impatientiam in culpam. Job, XVII, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Proverb. III, 25 : *Ne paveas repentino terrore, et irruentes tibi potentias impiorum. Dominus enim erit in latere tuo, et custodiet pedem tuum ne capiaris.* Propter hoc dicitur de justo, quod Deus videt semper in conspectu suo. Proverb. X, 30 : *Justus in æternum non commovebitur.* Et nota, quod est dextera mundi, prosperitas temporalis. I Reg. VI, 12 : *Et non declinabant*, scilicet vaccæ, *neque ad dexteram neque ad sinistram.* Et excellentia potestatis. Matth. XX, 21 : *Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam*, quasi in potestate excellentiori, *et unus ad sinistram*, tamquam minor. Hæc est dextera, de qua dicitur in Psal. XXV, 10 : *Dextera eorum repleta est muneribus.* Potentibus enim dantur munera, non pauperibus. Et est dextera

[1] Cf. Numer. XXI, 6 et seq. de serpente æneo.

hominis præter materialem duplex. Amicus specialis, Matth. v, 30 : *Si dextera tua scandalizat te, abscide eam, et projice abs te.* Rectitudo sermonis, Matth. vi, 3 : *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua*, hoc est, intentioni tuæ non misceatur mala. Et est dextera Dei quadruplex. Filius, In Psal. cxvii, 16 : *Dextera Domini fecit virtutem*. Eccli. xxxvi, 7 : *Glorifica manum, et brachium dextrum.* Vita æterna, Cantic. ii, 6 : *Dextera illius amplexabitur me.* Potiora bona Patris, Marc. xvi, 19 : *Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei*, ubi Stephanus eum vidit [1]. Protectio Dei, ut hic.

« *Propter hoc.* » Ecce tertium. Quasi sic diceret : Protegis sic, et assistis. « *Propter hoc lætatum est cor meum,* » interiori lætitia, « *et exultavit lingua mea* » exteriori gaudio, quod interius erat, educens exterius, ne lateret. Simile, Isa. lxvi, 10 : *Lætamini cum Jerusalem, et exsultate in ea omnes qui diligitis Dominum.* Et xii, 6 : *Exsulta, et lauda habitatio Sion.* Joel, ii, 23 : *Et filii Sion exultate et lætamini in Domino Deo vestro* I Reg. ii, 1 : *Exultavit*, extra per linguam saltavit, *cor meum in Domino... quia lætata* sum interius *in salutari tuo*, in quo solo lætandum. Esther, xiv, 16 *et* 17 : *Tu scis... quod numquam lætata sit ancilla tua... nisi in te Domine*, sicut poterat dicere humana in Christo natura. Et nota, quod dicit Seneca : « Garrula res est exsultatio : latentem enim interius accusat lætitiam. »

« *Insuper et caro.* » Hic secundum in quo agit gratias pro beneficiis sibi in se dandis, quæ sunt tria, ut loquatur de Christo ante orante Passionem. Primum est certa Resurrectionis exspectatio. Secundum, animæ revocatio a Limbo, ibi, « *Quoniam non derelinques.* » Tertium, corporis interim a putrefactione conservatio, ibi, « *Non dabis.* »

Dicit ergo : « *Benedicam* » propter data, « *et lætabor :* » « *insuper et caro mea,* » per mortem anima separata « *requiescet* » in sepulcro, « *in spe* » resurgendi ad immortalitatem veraciter et velociter. Supra, in Psal. iii, 6 : *Ego dormivi et soporatus sum, et exsurrexi.* Omnes enim sperare debemus, quod ad immortalitatem simus resurrecturi. Sap. iii, 4 : *Spes illorum immortalitate plena est.* II Machab. vii, 11 : *Propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio*, membra scilicet mea, *quoniam ab ipso* in resurrectione *me ea recepturum spero.* Sed Christus acceleravit tertia die resurgens. I ad Corinth. xv, 4 : *Et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas.* Et nota, quod caro dicit, et non corpus : quia, sicut dicit Isidorus, « caro et corpus diversa significant : nam caro est quæ vivit, corpus etiam quod non vivit. » Licet enim caro Christi esset ab anima separata, quæ est vita carnis propria, erat ei tamen unita divinitas quæ est vita vera.

Nota etiam quod dicit, « *requiescet,* » ut ostendat mortem suam fuisse dormitionem et quietem. Quare autem dormitio, dictum fuit supra satis. Sed quare requies, cum jaceret caro illa tenerrima undique duris lapidibus circumsepta ? II Reg. xxiii, 8 : *Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus.* Sed dicendum, quod requies dicitur comparatione ad laborem quem sustinuerat in cruce : quantumcumque enim duro jacere in lecto tolerabilius est, quam clavis perforantibus affigi cruci. Item, post profundam et fortis vini ebrietatem, profunda requies necessaria est ut vinum digeratur, sed Christus in cruce inebriatus est fortissime. Thren. iii, 15 : *Replevit me amaritudinibus, inebriavit me absinthio.* Propter hoc passionem calicem appellabat, Matth.

[1] Cf. Act. vii, 55.

xxvi, 39: *Transeat a me calix iste.* Calix, inquam, inebrians. In Psal. xxii, 5: *Et calix meus inebrians quam præclarus est!* Propter hoc de resurgente dicitur, Psal. lxxvii, 65: *Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino,* vel potans. Potentes enim frequenter potantes sunt. Quidni ergo requiesceret qui sic laboraverat, et sic inebriatus erat?

10 « *Quoniam non derelinques.* » Ecce secundum. Quasi diceret: Vere « *requiescet in spe caro mea, quoniam non derelinques* » sicut alias, animam meam in inferno, scilicet in limbo, qui dicitur infernus etiam inferior. Infernus enim qui supra, est aer iste caliginosus, in quo sunt dæmones nunc: sed inferior infernus est limbus: sed infimus, damnatorum locus. Psal. lxxxv, 13: *Eruisti animam meam ex inferno inferiori.* Nec debuit relinqui ibi anima Christi: quia in ea non fuit culpa, quæ est existendi ibi causa. I Pet. ii, 22: *Peccatum non fecit* [1]. Item, in inferno non meruit derelinqui, qui numquam existens in mundo Deum dereliquit: nullum enim derelinquit Deus, nisi prius ab eo fuerit derelictus. I Paral. xxviii, 9: *Si dereliqueris eum,* scilicet Dominum, *projiciet te in æternum.* Et II Paral. xv, 2: *Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Item, nullum omnino ejus diabolus habuit ut eum teneret. Joan. xiv, 30: *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* Item, ex charitate illuc descendit: factum autem ex charitate nulli umquam nocuit. Ad Rom. xiii, 10: *Dilectio proximi malum non operatur.* I Joan. iv, 12: *Si diligamus invicem, Deus in nobis manet,* et non deseret nos. Et propter hoc inde rediit cum suis quos inde traxit. Zachar. ix, 11: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.*

Infernus triplex.

« *Nec dabis Sanctum tuum.* » Ecce tertium. Quasi diceret: Non solum animam non derelinques in inferno, sed etiam « *non dabis Sanctum tuum,* » scilicet corpus meum, a te sanctificatum, « *videre,* » id est, sentire vel sustinere, « *corruptionem.* » Sed contra id in alio Psalmo, xxix, 10: *Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Sed responsio est, quod est multiplex corruptio, Actualis culpæ, de qua ad Galat. vi, 8: *Qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem.* Sap. xiv, 25: *Omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, et fictio,* etc. Et corruptio fomitis, I ad Cor. xv, 50: *Caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit.* Et putrefactionis post mortem, Jonæ, ii, 7: *Sublevabis de corruptione vitam meam, Domine Deus meus.* Eccli. viii, 6: *Memento quoniam omnes in corruptione sumus.* Nulla harum in Christo fuit. Sed est corruptio pœnalitatis et mortis, de qua loquitur Psalmista ibi. Ad Rom. viii, 21: *Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.*

« *Notas mihi fecisti.* » Hic secundum tertiæ partis totius Psalmi, in quo agendo gratias recolit beneficia in suis suscepta, vel suscipienda, ibi, « *Adimplebis.* » 11

Dicit ergo: Benedicam: quia in persona mea dedisti prædicta, et etiam « *quia notas fecisti mihi,* » hoc est, membris meis, per meipsum caput, « *vias vitæ,* » implens illam petitionem. Psal. xxiv, 4: *Vias tuas, Domine, demonstra mihi.* Jerem. xxi, 8: *Ecce ego do coram vobis viam vitæ, et viam mortis.*

[1] Cf. Isa. liii, 10: *Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus.*

Et nota, quod est via vitæ quæ est ipsa vita, scilicet ipse Christus, qui se nobis notum fecit. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Hæc est via per quam spargitur lux [1]. Et est via vitæ quæ ducit ad vitam, quamvis vita non sit in se, scilicet disciplina, et pœnitentia. Prov. X, 17 : *Via vitæ custodienti disciplinam.* Et hanc notam fecit, Matth. IV, 17 : *Pœnitentiam agite.* Imo descripsit, Matth. VII, 14 : *Arcta est via, quæ ducit ad vitam.* Imo ut certiores nos redderet, per eam ambulavit, Mich. II, 13 : *Ascendet pandens iter ante eos.* Propter hoc dicitur, Joan. VIII, 12 : *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.*

« *Adimplebis me lætitia.* » Ecce beneficia danda in futuro. Primum, quantum ad intellectum perfecta cognitione illustrandum Secundum, quoad affectum perfecta delectatione perfundendum, ibi, « *Delectationes.* »

Dicit ergo : Sic fecisti, sed tandem « *adimplebis me,* » in meis : nec enim jam implesti « *lætitia cum vultu tuo,* » visione scilicet tua et cognitione certa. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Et hæc visio delectabilis intellectui. Job, XXXIII, 26 : *Et videbit faciem ejus in jubilo.* Quippe Joan. XVII, 3 : *Hæc est vita æterna,* etc.

« *Delectationes.* » Ecce secundum. Quasi sic diceret : « *Adimplebis me lætitia* : » et delectationes mihi dandæ, quæ sunt usque « *in finem,* » id est, perfectæ et consummatæ, sunt « *in dextera tua,* » scilicet parata ad dandum. Proverb. III, 16 : *Longitudo dierum in dextera ejus.* Et nota, quod delectatio magna, et quasi inchoata erit de bono proximi in patria. Major et quasi media de bono sui : sed maxima et in finem consummata de bono Dei. Hæc erit quæ totum replebit. Psal. LXIV, 6 : *Replebimur in bonis domus tuæ.* Hæc est Sanctorum plenitudo. Eccli. XXIV, 16 : *Et in plenitudine sanctorum detentio mea.*

[1] Job, XXVIII, 23 : *Deus intelligit viam ejus, et ipse novit locum illius.*

PSALMUS XVI.

Justus ab inimicis liberari poscit : sperat beatitudinem.

1. *Oratio David.*
Exaudi Domine, justitiam meam : intende deprecationem meam.
Auribus percipe orationem meam, non in labiis dolosis.
2. De vultu tuo judicium meum prodeat ; oculi tui videant æquitates.
3. Probasti cor meum, et visitasti nocte ; igne me examinasti, et non est inventa in me iniquitas.
4. Ut non loquatur os meum opera hominum, propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.
5. Perfice gressus meos in semitis tuis, ut non moveantur vestigia mea.
6. Ego clamavi, quoniam exaudisti me, Deus : inclina aurem tuam mihi, et exaudi verba mea.
7. Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te.
8. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi.
Sub umbra alarum tuarum protege me,
9. A facie impiorum qui me afflixerunt;
Inimici mei animam meam circumdederunt ;
10. Adipem suum concluserunt ; os eorum locutum est superbiam.
11. Projicientes me nunc circumdederunt me : oculos suos statuerunt declinare in terram.
12. Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, et sicut catulus leonis habitans in abditis.
13. Exsurge Domine ; præveni eum, et supplanta eum : eripe animam meam ab impio, frameam tuam.
14. Ab inimicis manus tuæ.
Domine a paucis de terra divide eos in vita eorum : de absconditis tuis adimpletus est venter eorum
Saturati sunt filiis, et dimiserunt reliquias suas parvulis suis.
15. Ego autem in justitia apparebo conspectui tuo : satiabor cum apparuerit gloria tua.

IN PSALMUM XVI

COMMENTARIUS.

Oratio David [1].

« *Exaudi Domine, justitiam meam.* » Hic est Psalmus decimus sextus, in quo postquam actum de beneficiis Christo exhibitis quantum ad repressionem infirmitatis, subjungitur consequenter oratio pro beneficiis exhibendis, quantum ad remotionem tribulationis exterioris, et difficultatis procedendi in bono. Quamvis enim contingat hominem esse sanum, tamen et viæ difficultas, et inimici in via possunt progressum ejus impedire. In hoc ergo Psalmo gratia ad viæ sustinendum laborem, et ad sustinendos inimicos ostenditur data justo, et maxime capiti justorum Christo. Sed quia nullus potest habere illam per se, nisi ei detur a Deo, Matth. xxiv, 20 : *Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme, vel sabbato :* propter hoc ostenditur habita ab orante, et quasi orationis merito. Unde Psalmus intitulatur, « *Oratio David.* » Et est omnium sic intitulatorum primus. Et est sensus : « *Oratio* » quam composuit « *David* », et convenit cuique justo in via Domini volenti proficere [2].

Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima petitur gratia contra laborem itineris, ut possit sustineri : sed quia in itinere potenti laborare, occurrunt aliquando inimici : in secunda agitur de petitione gratiæ contra inimicos progressum viæ impedientes, ibi, ℣. 6, « *Ego clamavi.* » Vel aliter : Primo, petit se exaudiri ratione justitiæ, quæ est in se. Secundo, ratione misericordiæ quæ est in Deo.

Prima dividitur in tres. Primo, convertit sermonem ad Dei bonitatem : secundo, ad Dei sapientiam, ibi, « *De vultu tuo.* » Tertio, ad Dei potentiam, ibi, « *Perfice gressus meos.* »

Prima pars in tres, secundum triplex meritum quod allegat. Justitiæ in opere, deprecationis in ore, ibi, « *Intende deprecationem meam.* » Rectæ intentionis in corde, ibi, « *Auribus percipe.* »

Dicit ergo : « *Exaudi Domine.* » Sed quid ? « *Justitiam meam.* » Quasi diceret : Ad meam respice justitiam et exaudi. Justitia enim, sicut dicit Glossa, vim vocis habet. Quippe, Prov. viii, 1 : *Prudentia dat vocem suam :* et nihil sine voce est. Imo ipsa injustitia clamorem habet. Gen. xviii, 20 : *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est.*

[1] *Oratio, thefillah,* adressée au Seigneur par David persécuté. Le prophète la composa, selon toute apparence, à l'occasion de son séjour dans le désert de Maon, à environ trois heures au sud ouest d'Hébron, I Reg. xxiii, 25. Ce psaume a beaucoup d'analogie avec le précédent ; les circonstances et le sujet sont les mêmes, les idées et les expressions ont une grande ressemblance. De part et d'autre, David s'adresse à אֵל, *el,* le Dieu fort, xv, 1 et xvi, 6 ; et il emploie des expressions identiques, *shomreni,* xv, 1 et xvi, 8 ; *thamaq.* xv, 5 et xvi. 5.

Au sens spirituel, David est le type du Sauveur poursuivi par les Juifs, de l'Eglise persécutée et du juste en butte à la méchanceté des impies.

[2] Cf. II Reg. xx, 9 et 10.

Absit ergo justitiam esse mutam. Et nota, quod justitia Dei est ut dantis, nostra ut recipientis. I ad Cor. iv, 17 : *Quid habes, quod non accepisti ?* Cassiodorus : « Clamat actus, sermo, vita, et cogita« tio, imo magis penetrant usque ad « Deum. » Eccli. xxxv, 21 : *Oratio humiliantis se* (quod est justitia, secundum illud Matth. iii, 15 : *Sine modo : sic enim decet nos implere omnem justitiam*), *nubes penetrabit*. Joan. ix, 31 : *Si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit*. Jud. iv, 121 : *Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si manentes permanseritis in jejuniis, et orationibus, in conspectu Domini*. In Psal. cxviii, 121 : *Feci judicium et justitiam : non tradas me calumniantibus me*. Jacob. v, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua*.

« *Intende deprecationem meam*. » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum ad justitiam meam respice, sed « *intende*, » quod est plus quam exaudire, « *deprecationem meam*, » oris, quæ est proprie de malis amovendis. Sed videtur loqui minus grammatice, deberet dicere : « Intende orationi meæ. » Respondeo. Intendere tripliciter dicitur : aliquando enim tantum significat mentis diligentiam, et tunc regit dativum. Psal. lxviii, 19 : *Intende animæ meæ et libera eam*. Aliquando significat operationem artificialem, et tunc idem est quod curvare arcum, et aliquid tale. Psalm. lvii, 8 : *Intendit arcum suum donec infirmentur*. Jerem. l, 14 : *Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui tenditis arcum ; debellate eam*, et tunc semper jungitur accusativo. Sed deprecatio, quæ est pro malis amovendis, arcus est, quia, ut dicitur, arcus dicitur, quia arctat inimicum : quod facit deprecatio. Exod. xvii, 11 : *Cumque levaret Moyses manus, vincebat Israel : sin autem paululum remisisset, superabat Amalec*. Est ergo sensus : Non solum intende orationi meæ, sed intende ipsam orationem meam, ut sit sicut arcus tensus, arcens malum a me. Judith, iv, 13 : *Memores estote Moysi servi Domini, qui Amalec confidentem in virtute sua, et in potentia sua, et in exercitu suo, et in clypeis suis, et in curribus suis, et in equitibus suis, non ferro pugnando, sed precibus sanctis orando dejecit*.

« *Auribus percipe*. » Hic tertium. Quasi diceret : Non tantum exaudias justitiam, et intendas aures ad deprecationem, sed et « *percipe auribus*, » quod adhuc plus est, quam exaudire, vel intendere, « *orationem meam*, » factam, « *non in labiis dolosis*. » Quomodo labia dolosa, dictum est supra. In oratione proprie labia sunt dolosa, quando os non refertur ad cor, secundum illud Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me*. Augustinus in libro de *Speculo Clericorum* : « Hoc « versetur in corde, quod profertur in « ore. » Item, sunt labia dolosa, quando odium est in corde, et osculum in labiis. Mendaces habent labia dolosa. Tales non audit Dominus, sed potius, sicut dicitur, Prov. xix, 9 : *Qui loquitur mendacia, peribit*. Sophistice loquentes, Eccli. xxxvii, 23 : *Qui sophistice loquitur, odibilis est : in omni re defraudabitur. Non est illi data a Domino gratia*. Sic in Juda, Matth. xxvi, 48 : *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum*. Talium labiorum non auditur oratio. Psal. xxx, 19 : *Muta fiant labia dolosa*. Nota de Joab, II Reg. xx, 9 et 10 qui tenens mentum Amasæ dixit : *Salve mi frater* : et osculatus est eum. *Porro Amasa non observavit gladium*.

« *De vultu tuo judicium meum prod-* 2
eat. » Hic quasi dirigit sermonem ad sapientiam, quod fuit secundum, et dicuntur duo. Primo petit, quod a divina sapientia ejus considerentur merita, et præmia illis danda. Secundo, explanat quæ sunt illa merita, quæ petit considerari, ibi, « *Probasti cor meum, et visitasti nocte*. »

In prima, sicut tactum est, primo petit

ut divina sapientia attendat merita : secundo, ut attendat præmia, quæ scilicet illi sunt danda, ibi, « *Oculi tui.* »

Dicit ergo : Sic bonitas tua exaudiat, intendat, et percipiat auribus : et « *judicium meum,* » discussio scilicet meritorum meorum, « *prodeat de vultu tuo,* » id est, de tua dispositione et sapientia, quæ cognosci te facit, sicut vultus hominem : ut possim dicere illud Isa. XLIX, 4 : *Judicium meum cum Domino, et opus meum cum Deo meo.* Et nota, quod judicium nostrum quo judicamus nos puniendo nos pro peccatis, de quo I ad Cor. XI, 31 : *Quod si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur*, debet procedere de vultu Dei, ex consideratione scilicet dispositionis divinæ, quia videmus eum sic suos affligere. Proverb. XI, 31 : *Si justus in terra recipit : quanto magis impius et peccator ?* Judicium etiam quo judicamus alios active de vultu ejus debet procedere, id est, ab ejus sapientia et illuminatione. III Reg. III, 9 : *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum possit judicare.*

« *Oculi tui videant æquitates.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Considera merita et etiam « *oculi tui* » spirituales, scilicet sapientia et intelligentia tua, « *videant,* » attendendo, non justitias districtas, sed « *æquitates.* » Æquitas enim est justitia cum misericordia mixta. Job, XXIII, 7 : *Proponat æquitatem contra me, et perveniat ad victoriam judicium meum.* Thren. III, 64 : *Reddes eis vicem Domine juxta opera manuum suarum.* Tob. III, 2 : *Omnes viæ tuæ Domine misericordia, et veritas, et judicium.*

3 « *Probasti cor eum.* » Hic secundum, in quo specificat illa merita, quæ vult Deum attendere : et primo, meritum cordis : secundo, oris, ibi, « *Ut non loquatur os meum.* » Tertio,operis, ibi, « *Propter verba .* »

Si autem quæritur, quare ordo pervertitur, superius enim allegaverat meritum operis, scilicet justitiam, et ultimo cordis : hic e contrario. Respondendum, quod quando fit oratio vel postulatio, ad hoc ut postulatio possit intrare, necesse est quod præcedat justitia, et ipsa debet informari intentione recta. Aliud autem est in meritorum ostensione : cum enim omne meritum incipiat a corde, et per os ulterius tendat in opus ostendens merita, debet incipere a corde, et pervenire ad os, et tandem ad opus. Et propter hoc ibi sic, hic autem sic.

Ad primum autem meritum, scilicet cordis pertinentia sunt tria, quæ tanguntur in littera. Primo, probatio : secundo, visitatio, ibi, « *Et visitasti nocte.* » Tertio, examinatio, ibi, « *Igne me examinasti.* » In probatione notatur acceptio a divina voluntate. In visitatione frequens inspectio approbati. In examinatione perfecta purgatio inspecti frequenter sicut contingit in auro. Primo probatur tangendo lapidem : secundo diligenter inspicitur, et frequenter hinc inde. Præterea igne examinatur, et ad perfectum purgatur.

Dicit ergo : Pensa merita, sicut dixi, quantum ad cor : quia « *probasti cor meum,* » tribulatione, « *nocte* » scilicet, id est, probatum invenisti. Vel per tentatiouem probatum reddidisti : vel invenisti per ipsam probatum. Tob. XII, 13 : *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.* Et nota, quod probamus ostendendo aliquid, disputando, et agendo in judicio. Act. XXIV, 13 : *Neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant.* Item, commendando. Sic loquitur Paulus, II ad Corinth. X, 18 : *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est : sed quem Deus commendat.* Eccli. XXXIV, 23 : *Dona iniquorum non probat Altissimus.* Item, experiendo et examinando quocumque modo. Luc. XII, 56 : *Faciem cœli et terræ nostis probare.* Ita hic accipitur.

« *Et visitasti.* » Quasi diceret : Diligenter et frequenter probando, « *nocte,* »

id est, tribulatione, quæ nox dicitur. Job, xxx, 17 : *Nocte os meum perforatur doloribus.* Et nota, quod visitatio aliquando sonat in simplicem præsentiam. Psal. xxvi, 4 : *Ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus.* Aliquando in præsentiam affligentem ad correctionem. Psal. lxxxviii, 33 : *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Amos, iii, 2 : *Tantummodo vos cognovi ex omnibus cognationibus terræ : idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras.* Aliquando in præsentiam affligentem ad punitionem. Isa. xxvii, 1 : *Visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviathan.* Et xxiv, 21 : *Visitabit Dominus super militiam cœli in excelso.* Aliquando vero importat præsentiam consolantem. Psal. cv, 4 : *Visita nos in salutari tuo.* Luc. i, 78 : *Visitavit nos, oriens ex alto.* Secundo modo accipitur hic.

« *Igne me examinasti.* » Purgando me « ab omni macula, et sic *non est inventa in me iniquitas.* » Isa. i, 25 : *Excoquam ad purum scoriam tuam*, et *auferam omne stannum tuum.* In primo igne me examinasti sicut examinatur argentum. Sed quomodo dicit, « *Non est inventa in me iniquitas ?* » Proverb. xx, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum, purus sum a peccato ?* I Joan. i, 8 : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus*, etc. Respondeo : Iniquitatem appellat peccatum non mortale, et quod potest dicere homo, cum se sentit per gratiam Dei sine illo. Job, xvi, 18 : *Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces.* Et nota, quod in hoc versu tribulationem appellat *noctem*, et *ignem :* noctem quia quosdam excæcant, Sophon. i, 17 : *Tribulabo homines et ambulabunt ut cæci.* Ignem, quia alios illuminat. Sic Tobias illuminatus est felle piscis [1].

« *Ut non loquatur os meum.* » Hic allegat meritum oris. Ait enim sic : Examinasti cor, et ita examinasti, « *ut os meum non loquatur* jam *opera hominum.* » Opera enim loquitur qui peccanti adulatur, qui etiam aliorum peccatorum detrahendo recordatur. Quid enim sunt opera hominum proprie loquendo, nisi peccata ? Job, xxxi, 30 : *Non dedi ad peccandum guttur meum.* Ad Ephes. iv, 29 : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* I Pet. iv, 11 : *Si quis loquitur, quasi sermones Dei.* 4

« *Propter verba.* » Hic tertium, in quo ostendit meritum operis. Et primo, ostendit causam meriti : secundo, meritum, ibi, « *Ego custodivi.* »

Dicit ergo sic : De corde et ore et etiam « *propter verba labiorum tuorum,* » Scripturarum Veteris Testamenti et Novi, quæ sunt quasi duo labia. Vel Prophetarum, Jerem. xv, 19 : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris.*

« *Ego custodivi in opere vias duras,* » id est, operationes asperas, per naturam. Et si forte postea factæ sunt leves per gratiam, et assuefactionem. Isa. xl, 4 : *Erunt prava* ad ambulandum *in directa, et aspera in vias planas.* Asperæ enim sunt viæ, quibus incesserunt Sancti, et duræ. Ad Hebr. xi, 36 et 37 : *Alii,* scilicet sancti, *ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres : lapidati sunt, secti sunt,* et cætera quæ commemorat ibi Apostolus. Dura via Laurentii et Vincentii super craticulam : et tamen propter verba labiorum Dei promittentis magna, hæc sustinuerunt. Gregorius : « Consideratio præmii minuit vim suplicii. » Hieronymus ad Antonium monachum :

[1] Cf. Tob. xi, 13 et 14.

« Nudum Christum nudus sequere. » Dicitur grande et difficile, sed magna sunt præmia. II Machab. vi, 30 : *Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia cum a morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores : secundum animam vero propter timorem tuum, libenter hæc patior.* Scio quod dicis, Psal. LXXXVIII, 35 : *Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.*

5 « *Perfice gressus meos.* » Hic est tertium totius primæ partis, in qua dirigit sermonem ad potentiam : potentiæ enim est inchoatum perficere : et dicuntur duo. Primo, petit in bono consummationem, ut non stet in mandatis, sed ut proficiat usque ad consilia adimplenda. Secundo, petit perseverantiam, ibi, « *ut non moveantur.* »

Ait ergo sic : Considera merita, et o tu potentissime « *perfice gressus meos,* » opera scilicet mea. Hi gressus de quibus Proverb. iv, 25 : *Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Hos perfice. Deut. XXXIII, 6 : *Perfectio tua, et doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione.* Job, iv, 6 : *Ubi est patientia tua, et perfectio viarum tuarum ?* « *Perfice,* » inquam, non in latis viis peccatum, sed « *in semitis tuis.* » consiliis scilicet, de quibus Proverb. iv, 11 : *Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui.* Hanc semitam multi non inveniunt. Job, XXVIII, 7 : *Semitam ignoravit avis,* scilicet Christi. Et ita perfice, « *ut non moveantur* » ab eisdem semitis, « *vestigia mea :* » sed perseverem in illis. Vestigia exteriora operum humilitatis et obedientiæ : interiora, ut irascibilis semper maneat in detestatione mali quod relinquit, concupiscibilis in amore boni quod promisit. De vestigiis istis, Job, XIII, 27 : *Et vestigia, pedum meorum considerasti.* Sed, heu ! mihi multi hodie retrocedunt a vestigiis istis ! Isa. XXXIII, 8 : *Cessavit transiens per semitam, irritum factum est pactum.* Contra tales dicit Dominus, Luc. IX, 62 : *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.* II Petr. II, 21 : *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato.*

« *Ego clamavi.* » Hic est secunda pars Psalmi in qua postquam petivit gratiam contra laborem viæ et duritiam, et quasi jam impetrata, confidenter orat contra inimicorum multitudinem viam ipsam impedientium.

Et dividitur hæc pars in duas. Primo, petit conservationem et custodiam ab inimicis impedientibus profectum : secundo, contrariam retributionem illorum, et bonorum afflictorum ab illis, ibi, « *Exsurge Domine, præveni.* »

In prima sunt plura. Primo, petit cum confidentia magna exaudiri. Secundo, probat quod debeat exaudiri, ibi, « *Mirifica misericordias tuas.* Tertio, ponitur determinatio petitionis, scilicet in quo velit exaudiri, quia in custodia sui contra inimicos, ibi, « *A resistentibus dexteræ tuæ.* » Quarto, qualiter vult exaudiri, ibi, « *Ut pupillam oculi.* » Quinto, quomodo, ibi, « *Sub umbra alarum tuarum.* » Sexto, a quibus, ibi, « *A facie impiorum.* » Septimo, quare, ibi, « *Inimici mei.*

In prima tria tanguntur. Primo, certa confidentia impetrandi. Secundo, petitio de præparatione Domini, ad exaudiendum, ibi, « *Inclina.* » Et tertio, promptitudo exaudiendi, ibi, « *Et exaudi me.* »

Dicit ergo sic : Petivi nec frustra : unde confidenter dico o Deus : « *Ego clamavi,* » ad hoc incitatus « *quoniam exaudisti me.* »

Sed objicitur : Ad quid clamas, si exauditus es ? Responsio. Exauditus sum in præcedenti petitione propter justitiam meam, et est mihi data fortitudo contra viæ difficultatem hic, et ob hoc confisus

clamo ad impetrandam gratiam contra impedientium multitudinem.

Clamavit autem Christus ter. In prædicatione, Joan. VII, 37 : *In novissimo autem die magno festivitatis, stabat Jesus, et clamabat, dicens : Si quis sitit, veniat ad me,... et bibat*, et sic excitabat dormientes in infidelitate. Clamavit secundo in suscitatione Lazari, Joan. XI, 43 : *Voce magna clamavit : Lazare veni foras*, ad suscitandum desperatos qui jam fœtent, sicut Lazarus, peccandi consuetudine. Clamavit tertio in cruce moriturus, Matth. XXVII, 50 : *Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum*, ad emolliendos obduratos in peccatis : unde in eo clamore *petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt*[1]. Sic clamavit et exauditus est. Joan. XI, 42 : *Ego sciebam quia semper me audis*. Ad Hebr. v, 7 : *Exauditus est pro sua reverentia*.

Et nota quatuor causas, propter quas aliquis clamans non exauditur. Prima, aversio auditoris, quod fit quando ficte petit : tunc enim Deus avertit aurem et fugit. Secunda, remissio clamoris, quod accidit in pigris. Isa. LVIII, 1 : *Clama, ne cesses*. Luc. XVIII, 1 et seq., mulier instans apud iniquum judicem est exaudita. Hanc pigritiam generat prosperitas. Psal. XXI, 3 : *Clamabo per diem*, supple, prosperitatis, *et non exaudies*. Tertio, clamantis distantia. Hæc in illis qui vagi sunt corde, discurrentes per res a Deo remotas. Talis oratio Pharisæorum, qui orabant in angulis platearum habentes cor ad temporale lucrum[2]. In Psal. LXXII, 27, *Qui elongant se a te, peribunt*. Quarta est interpositio inter clamantem, et illum ad quem clamat. Hæc est in peccatoribus et impiis, qui nubem malitiæ interponunt. Thren. III, 44 : *Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio*. Isa. LIX, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum*.

« *Inclina aurem tuam*, » et sic præpara te ad audiendum : et necesse est, quia in alto habitas et nos infra. Job, XI, 8 : *Excelsior cœlo est, et quid facies ?* Psal. CXIII, 16 : *Terram autem dedit filiis hominum*, etc. IV Reg. XIX, 16 : *Inclina aurem tuam*, misericordiam scilicet, quæ recipit orationes, sicut auris vocem. Supra, in Psal. X secundum Hebræos, 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus : præparationem cordis eorum audivit auris tua*.

« *Et exaudi*, » postquam sic te inclinaveris, « *verba mea*. » Dan. IX, 17 : *Nunc ergo exaudi Deus noster orationem servi tui, et preces ejus :* vel magis tuas, quia a te mihi inspiratæ. Dicit enim Gregorius : « Neminem exaudit Deus, nisi quem ut « precetur inspirat. »

« *Mirifica misericordias*. » Hic secundum, in quo probat, quo debet exaudiri, allegans Dei misericordiam in sperantes. Repetit ergo breviter petitionem, et addit causam, ibi, « *Qui salvos*. » 7

Mira ostendit Deus sua attributa, præsertim misericordiam erga nos.

Dicit enim, « *Mirifica*, » mirabiles demonstra, « *misericordias tuas*, » exaudiendo me in petitis. Mirificat Deus aliquando potentiam, secundum illud Eccli. XLIII, 30 et 31 : *Ipse omnipotens super omnia opera sua : et mirabilis potentia ipsius*. Aliquando scientiam, secundum Psal. CXXXVIII, 6 : *Mirabilis facta est scientia tua ex me*. Sed super omnia mirabilem facit misericordiam. Cassiodorus : « Mirabile esse non poterat, nisi quod « fuisset sub aliqua novitate conspectum. » Gregorius : « Primo misericordiam suam « mirabilem fecit, quando Filium suum pro « servis et inimicis mori constituit, sicut « cantat Ecclesia : O mira circa nos tuæ

[1] Matth. XXIX, 51 et 52.

[2] Cf. Matth. VI, 5 : *Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus*.

« pietatis dignatio, ut servum redimeres, « filium tradidisti ! » Item, mirificat peccatorem aversum convertendo et revocando, tamquam adulterantem sponsam recipit in iteratum conjugium. Jerem. III, 1 : *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis : tamen revertere ad me, et ego suscipiam te.* Item, conversos diligenter per Angelos, et per Prælatos conservando. Psal. XXX, 22 : *Quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita.* Et tandem mirificat a tam multiplici miseria liberando, et pœnæ et culpæ. Gregorius : « Misericordiæ Domini miræ efficiuntur, si nostræ miseriæ ad memo« riam revocantur.

« *Qui salvos facis.* » Quasi diceret : « *Sic mirifica,* » et debes, « *qui,* » id est, quia « *salvos facis sperantes in te.* » Thren. III, 25 : *Bonus Dominus sperantibus in eum.* Eccli. II, 11 : *Scitote quia nullus speravit in Domino, et confusus est.* Prov. XXIX, 25 : *Qui sperat in Domino, sublevabitur.* Ad Rom. VIII, 24 : *Spe salvi facti sumus.*

8 « *A resistentibus dexteræ tuæ custodi me.* » Ex hoc relinquit quod dexteræ Dei, quæ est potentia, aliquis resistit, imo aliqui. Contra, Job, IX, 13 : *Deus, cujus iræ nemo resistere potest.* Respondeo, quod ibi loquitur de ira Dei in futuro ventura, cui nullus poterit resistere : hic autem dextera appellatur, sicut vult Glossa, favor et benevolentia quæ magis respicit voluntatem, cui multi resistunt. Sed contra, ad Rom. IX, 19 : *Voluntati ejus quis resistit ?* Respondeo, quod voluntati ejus beneplaciti nullus : voluntati autem signi multi : quia non cavent a prohibitis, nec faciunt præcepta. Job, XIV, 13 : *Ipsi fuerunt rebelles lumini.* Et XV, 26 : *Cucurrit adversus eum,* scilicet Deum, *erecto collo.* Dextera etiam dicitur filius cui resistunt multi : et dicitur dextera triplici ratione. Ratione fortitudinis : Aristoteles in libro de *Animalibus :* « Membra dextera sunt fortiora « sinistris. » Job, IX, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* I ad Cor. I, 23 et 24 : *Prædicamus... Dei virtutem.* Ratione operationis : dextera enim est principium operandi. Joan. VIII, 25 : *Tu quis es ? Dixit eis Jesus : Principium qui et loquor vobis.* Ad Coloss. I, 16 : *In ipso condita sunt universa.* Joan. I, 3 : *Omnia per ipsum facta sunt.* Ratione pacis, et confœderationis : Isidorus : « Dex« tera dicitur a dando : per ipsam enim « pignus pacis datur. » II Mach. VI, 58 : *Nunc itaque demus dextras hominibus istis, et faciamus cum illis pacem.* Et nos cum Christo pacificati sumus. Joan. XIV, 27 : *Pacem relinquo,* etc. Ad Ephes. II, 15 : *Ut duos condat in semetipso in unum hominem, faciens pacem.*

« *Ut pupillam oculi.* » Quasi diceret : Custodi, et sic custodi ut pupillam oculi, quæ diligentissime custoditur. Deuter. XXXII, 10 : *Custodivit quasi pupillam oculi sui.* Zach. II, 8 : *Qui enim tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei.* Hoc autem facit eleemosynarum largitio. Eccli. XVII, 18 : *Eleemosyna viri quasi signaculum cum ipso, et gratiam hominis quasi pupillam conservabit.* Et nota, quod hæc pupilla ad cujus similitudinem petit conservari, Christus est : unde si Christus loquitur, sensus est : Custodi me ut pupillam oculi, id est, sicut pupilla oculi custoditur. Vel conservanda est, si aliquis justus, custodi me ut pupillam oculi, sicut scilicet Christum custodisti. Et dicitur pupilla Christus sex rationibus. Primo, ratione nominis : dicit enim Cassiodorus quod « pupilla dicitur qua« si pusilla : parvum enim quid est. » Sic Christus ad Philip. II, 7 : *Sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Item, ratione bonitatis. Cassiodorus : « In nostro corpore pupilla nihil « præstantius invenitur. » Sic Christo nihil in toto corpore Ecclesiæ. Cant. V, 10 : *Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus.* Item, ratione puritatis. Dicit enim Isidorus, quod « pupilla « dicitur quasi pura, sicut puella. » Quid

autem Christo purius ? I Pet. II, 22 : *Qui peccatum non fecit*, etc. Terrenum etiam pulverem in se non habuit vivens in extrema paupertate. Luc. VIII, 20 : *Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Ratione teneritudinis : non enim permittit se tangi. Proverb. IV, 3 : *Nam et ego filius fui patris mei, tenellus, et unigenitus coram matre mea.* Joan. XX, 17 : *Noli me tangere.* Tamen valde dure tacta est hæc pupilla in sua passione. Matth. XXVI, 55 : *Tamquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me.* Spinis et clavis et lancea hæc pupilla est compuncta : et propter hoc lacrymam emisit. Eccli. XXII, 24 : *Pungens oculum deducit lacrymas.* Et ad Hebr. V, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis offerens*, preces scilicet, *exauditus est.* Item, ratione compositionis : habet enim oculus triplicem substantiam : tunicas, humorem, et lucem. Primum exterius Christi caro. Job, X, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me.* Secundum interius fit tamquam anima quæ aquæ comparatur. I Reg. I, 15 : *Effudi animam meam in conspectu Domini.* Thren. II, 19 : *Effunde sicut aquam cor tuum.* Tertium, intimum et occultum. Christi divinitas, I Joan. I, 5 : *Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Item, ratione formationis : secundum enim Aristotelem in libro de *Animalibus* : « Oculi ultimo formantur « in animalibus, quæ oculos habent. » Et Christus in fine temporum homo est factus. Ad Galat. IV, 4 : *At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum*, etc.

« *Sub umbra alarum tuarum.* » Hic est in quo determinat, in quo velit custodiri, quia « *in umbra alarum.* »

Dicit ergo : Sic custodi, et addo locum in quo volo custodiri « *Sub umbra alarum tuarum*, » non alibi, « *protege me.* » Alæ Dei sunt charitas et misericordia sub quibus iste vult protegi. Hæ sunt de quibus Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas.* Hæ alæ nos protegunt, et in adversis, et in prosperis, et obumbrant. Psal. CXX, 6 : *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem* : quippe divinis alis obumbratur tibi. Alæ etiam sunt brachia Christi extensa in cruce, de quibus Deuter. XXX, 11 : *Expandit alas suas, et assumpsit eum*, ad se sumpsit. Joan. XII, 32 : *Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.* Malach. IV, 2 : *Et sanitas in pennis ejus.* Item, alæ sunt duo testamenta illius albæ gallinæ divinæ scientiæ et sapientiæ, quibus obumbratur Ecclesia. Cognoscit enim per Scripturas, quasi in umbra, quæ tandem exhibebit de sub alis istis, et cognoscet aperte. I ad Cor. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Cant. II, 3 : *Sub umbra illius, quem desideraveram, sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Gallina etiam sunt Prælati, qui debent habere alas duas : sapientiam et pietatem, in quarum umbra foveant subditos. Ezech. XVII, 3 : *Aquila grandis magnarum alarum*, etc. Thren. IV, 20 : *In umbra tua*, o Prælate, in sapientia scilicet et misericordia, *vivemus in gentibus.* Sed milvi facti sunt : Zachar. V, 9 : *Et ecce duæ mulieres*, Prælati effœminati, *habebant alas quasi milvi.* Isa. XXXIV, 15 : *Illuc*, in Ecclesia scilicet Cathedrali, *congregati sunt milvi, alter ad alterum.* Jerem. II, 34 : *Et in alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum et innocentum.*

« *A facie impiorum.* » Hic est quin- 9
tum, in quo ostendit a quibus velit custodiri. Si enim supra tetigit hæc, ibi, « *A resistentibus dexteræ tuæ custodi me* » hic apertius.

Ait ergo : Sic « *me protege sub umbra*, » et hoc « *a facie impiorum qui me afflixerunt.* » Quid est quod dicis ? Si te afflixerunt, et times adhuc te affligi quidquam loquens, quomodo non quæris te

Cur a facie non a manibus inimicorum petit liberari?

liberari a manibus, non a facie? Responsio. Sive Christus loquatur, sive Ecclesia, optime dicitur : plus enim gravatur in deformitate impiorum quæ proprie est in facie videnda, quam in toleratione propriæ injuriæ. Quasi diceret : Plus gravat videre miserorum peccatorum deformitatem, quam sustinere qualiscumque pœnæ accerbitatem. Nec mirum : tanta est enim animæ malæ deformitas, ut vix aut numquam describi possit. Chrysostomus tamen super Matthæum aliqualiter describit ipsam : « Sit ergo quidam ho« mo ignem ab intimis emittens nigrum, « ex alterutris humeris dracones habens « dependentes pro manibus. Sit et ei os « pro dentibus gladios acutos habens in« fixos : pro lingua autem fontem vene« num pestiferum emanantem. Venter « autem camino omni consumptibilior, « quæ mittuntur consumens universa : et « pedes subalati quidem, et flamma univer« sa vehementiores ad movendum se. Sed « etiam facies ipsa cane et urso constru« cta sit, et loquatur nihil humanum, sed « sonitum habeat terribilem : habeat au« tem et in manibus flammam. » Et subdit : « Fortasse vobis terribilia videntur « quæ dicta sunt : sed non ut dignum « est eum formavimus. » In hoc autem quod dicitur, « *a facie,* » non a faciebus, notatur unitas intentionis in malis ut bonos persequantur. Osee, XIII, 12 : *Colligata est iniquitas Ephraim.*

Deformitas animæ peccatricis.

« *Inimici mei.* » Hic est sextum et ultimum, in quo ostendit quare petat custodiri, quia propter multiplices impugnationes : et dicuntur duo. Primo, malitiæ adversariorum multiplicitas : secundo, malignantium aviditas, ibi, « *Susceperunt.* »

In prima quinque. Primo, consultatio de perdendo illo. Secundo, læta comprehensio si possint, ibi, « *Adipem suum.* » Tertio, capti irrisio, ibi, « *Os eorum.* » Quarto, irrisi vilificatio, ibi, « *Projicientes.* » Quinto, ratio omnium istorum suorum, ibi, « *Oculos suos.* »

Dicit ergo : Sic peto protegi, nec mirum, quia « *inimici mei,* » dæmones et homines mali, « *animam meam circumdederunt,* » deliberando, conferendo. Sicut consideratur castrum, et circumdatur ex qua parte possit capi : sicut Judæi Christum ad litteram. Joan. XI, 47 : *Collegerunt Pontifices,* etc. Et in Psal. XXI, 17 : *Quoniam circumdederunt me canes multi.* Sic et dæmones animam, Eccle. IX, 14 : *Venit contra eam rex magnus, et vallavit eam.* Jonæ, II, 6 : *Abyssus vallavit me.* Luc. XIX, 43 : *Circumdabunt te inimici tui vallo,* etc. Et bene dicit, « *Animam* : » quia nec Judæi quærebant nisi animam Christi, nec dæmones quærunt nisi animam justi. Genes. XIV, 21 : *Da mihi animas, cætera tolle tibi.* Gregorius : « Nihil se fecisse æstimat, « nisi cum animas sauciat. »

« *Adipem suum concluserunt.* » Ecce 10
secundum, læta invasio. Quasi diceret : Sic circumdederunt, consilia quærendo, et etiam « *adipem suum,* » lætitiam scilicet qua pinguescebant et saltabant, sicut pingue animal, « *concluserunt,* » ad finem scilicet duxerunt, vel totos se operuerunt. Sed notandum ad majorem intelligentiam hujus verbi, quod est adeps multiplex. In bono interna devotio. Psal. LXII, 6 : *Sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea.* Melior adeps sacra Scriptura. Isa. XXXIV, 6 : *Gladius Domini repletus est sanguine,* ubi loquitur contra peccata : *incrassatus est adipe,* ubi promittit bona. Sed adeps optimus, spiritualis lætitia a solo Deo cordi infusa. Levit. III, 16 : *Omnis adeps, Domini erit.* Sed adeps malus, malitia universaliter, secundum illud Job, XXI, 24 : *Viscera ejus plena sunt adipe,* scilicet impii. Et de hoc potest legi quod hic dicitur, « *Adipem suum,* » id est, malitiam suam, « *concluserunt,* » intra se clauserunt, ut eos excæcarent. Vel « *concluserunt,* » ad finem perduxerunt, Dominum occidendo : quia, sicut dicit Bernardus, « Grave quidem pecca« tum originale, sed gravius quodlibet

« personale : sed gravissimum illud singulare quod commiserunt in Dominum « majestatis, crudelissimi homicidæ, imo, « si fas est dicere, deicidæ. » Matth. xxiii, 32 : *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Adeps deterior, superbia. Animalia enim adipe plena superba solent esse et indomabilia. Hic est adeps Regis Eglon. Judic. iii, 21 et 22 : *Infixit eam,* scilicet sicam, *in ventre ejus, tam valide, ut capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinguissimo adipe stringeretur.* Et de hoc potest legi : « *Adipem suum concluserunt,* » id est, intra se clauserunt, nullo modo humiliati. Adeps etiam qui utriusque est occasio prædictorum temporalis abundantia. Psal. lxxii, 7 : *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum.*

« *Os eorum locutum est superbiam.* » Irridendo captum, Psal. xxx, 21 : *Et dilataverunt super me os suum : dixerunt, Euge, euge,* etc. Propter hoc petit inops, Psal. xxiv, 3 : *Neque irrideant me inimici mei.* Et Christum irridebant Judæi, Matth. xxvii, 40 : *Vah! qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas.*

« *Projicientes me.* » Hic quartum, scilicet irrisi vilificatio. Quasi diceret : Sic loquuntur superba irridendo, et etiam « *projicientes me* » tamquam vile aliquid extra Jerusalem, circumdederunt me ad crucifigendum. Matth. xxi, 39 : *Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt.* Joan. xix, 5 : *Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum.* Et xix, 17 : *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locum.* Ad Hebr. xiii, 12 : *Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.* Sic et ejus membra. Jerem. xxxviii, 6 : Et *submiserunt Jeremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum.* Et Act. vii, 57, de Stephano : *Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant.* Sic et modo verbum Dei si qui recipiunt, cito projiciunt. Jerem. viii, 9 : *Verbum Domini projecerunt, et sapientia nulla in eis :* imo si ad modicum tempus, sicut in Quadragesima et Adventu, Deum recipiunt in se per gratiam, ipsum abjiciunt in æstate, sicut abjiciuntur ocreæ hiemales. Ezech. xxiii, 35 : *Oblita es mei, et projecisti me post corpus tuum.*

« *Oculos suos statuerunt.* » Ecce quintum et ultimum, ratio scilicet præcedentium. Quasi diceret : Sic faciunt, quia « *oculos suos,* » cordis scilicet intentionem et affectum, « *statuerunt* » firmiter stabiliendo, « *declinare in terram* » hanc materialem et calcabilem. Hoc planum in Judæis, qui Christum occiderunt, qui oculos ad terrena conservanda converterunt. Joan. xi, 50 et 48 : *Expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat.*. Ne forte *veniant Romani,* etc. Præterea et in Christo erat divinitas tamquam cœlum, et humanitas tamquam terra : Judæi autem solam terram, id est, humanitatem in Christo attendebant. Proverb. xvii, 24 : *In facie prudentis,* Christi scilicet, *lucet sapientia,* divina scilicet : *oculi stultorum,* scilicet Judæorum, *in finibus terræ,* in Christi scilicet humanitate. Isa. xlii, 18 : *Cæci, intuemini ad videndum.* Quis cæcus nisi servus meus? Vere cæcus qui non videbat Christi divinitatem quam omnis creatura sentiebat. Gregorius : « Mare cognovit, quia se pe« dibus calcabile præbuit. Cœli cognove« runt, quia nato Domino stellam mise« runt. Sol cognovit, quia in passione « ejus radios suos obscuravit. Terra co« gnovit, quia ipso moriente contre« muit. » Bernardus : « Mortem Christi « expavit et expalluit tota machina mun« dialis. » Hæc est autem universalis ratio, et in dæmonibus et in hominibus quare persequuntur bonos, quia oculos suos statuerunt declinare in terram. Daniel, xiii, 9 : *Declinaverunt oculos suos ut non viderent cœlum, neque recordarentur judiciorum justorum.*

12 « *Susceperunt me.* » Hic secundum, in quo monstratur malignitas persequentium, et ostenditur in duobus, in calliditate primo : secundo, in crudelitate, ibi, « *Et sicut catulus leonis.* »

Dicit ergo sic : Persequuntur et hac ratione, et etiam crudeliter, quia « *susceperunt me,* » non quocumque modo, sed « *sicut leo paratus ad prædam,* » qui totam crudeliter devorat, et discerpit. Et hoc verum in Christo quantum ad majores Judæorum. Sophon. III, 3 : *Principes ejus in medio ejus quasi leones rugientes.* Sic et dæmones tamquam leones ad prædam suscipiunt peccatores. I Pet. v, 8 : *Adversarius vester diabolus,* etc. Et in Psal. VII, 3 : *Ne quando rapiat ut leo animam meam.*

« *Et sicut catulus leonis,* » non in aperto sæviens, sed « *habitans in abditis :* » unde callide insidiatur, sicut quidam Judæorum, qui callide procurabant mortem Christi et latenter. Thren. III, 10 : *Ursus insidians factus est mihi leo in absconditis.* Et dicuntur tales catuli : hi enim erant exterius humiles et abjecti. Propter hoc de omnibus conqueritur simul Jeremias, XII, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva,* Ecce « *in abscondito :* » dedit vocem suam contra me, Ecce « *paratus ad prædam.* » Et notatur in his verbis duplex diaboli tentatio, qua impugnat suos per se, et per suos, aperta scilicet, et occulta, de quibus in Psal. XC, 5 et 6 : *Non timebis a timore nocturno* : *a sagitta volante in die,* quantum ad apertam, *a negotio perambulante in tenebris,* quantum ad occultam.

13 « *Exsurge Domine.* » Hic est secundum secundæ partis hujus Psalmi, in quo petitur retributio justa adversariis : secundo, justis, et sustinentibus eorum infestationem, ibi, « *Ego autem in justitia.* »

In prima tria. Primo, petitur liberatio justi ab impiis reddenda in futuro, ibi, « *Domine a paucis.* » Tertio, subjungitur culpa vel demeritum propter quod debetur illis, ibi, « *De absconditis tuis.* »

In prima tria. Primo, excitatio ipsius Domini : secundo, petitio ibi, « *Et præveni eum.* » Tertio, probatio quod debet exaudiri, ibi, « *Frameam tuam.* »

Dicit ergo : Tanta est necessitas, et persecutio, ut præmisi. Ergo « *Domine exsurge,* qui dormire videris, vel peccata hominum non curare. Alibi, in Psal. XLIII, 23 : *Exsurge, quare obdormis Domine? Exsurge, ne repellas in finem.*

« *Præveni.* » Hic petitio, et petit tria. Festinationem auxilii, inimici dejectionem, ibi, « *Et supplanta eum.* » Et sui ereptionem, ibi, *Eripe animam meam ab impio.* »

Dicit ergo sic : *Exsurge et præveni eum,* » inimicum scilicet populum Judæorum me persequentem, ut aiunt Augustinus, Hieronymus et Cassiodorus. Habent eos, scilicet Judæos : hæc autem littera, « *eum,* » significat populum Judæorum : et loquitur ad modum currentium. Quasi diceret : Currunt velociter ad persequendum me : sed tu « *præveni* » eos puniendo. Proverb. I, 16 : *Pedes illorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem* : sed tu « *præveni,* » ut prius pœnam accipiant quam effundant : quod et factum est, quia excæcati sunt antequam Christum occiderent. I ad Corinth. II, 8 : *Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Sapient. II, 21 : *Hæc cogitaverunt,* nondum opere impleverunt, *et erraverunt, excæcavit enim illos malitia eorum.*

« *Et supplanta eum.* » Ecce secundum. Quasi diceret : « *Præveni,* » et cum attigeris, supplanta eum, id est, dejice illum luctando : dejicere enim in lucta dicitur supplantare : tales enim solent sub plantis aliquid ponere, vel aliquid de sub planta subtrahere : et sic factum est : turpiter enim sunt dejecti et supplantati, per totum orbem dispersi et distracti. Proverb. XIX, 3 : *Sultitia hominis sup-*

plantat gressus ejus, quantum ad intellectum. Et in cap. XIII. 6 : *Impietas peccatorem supplantat*, quantum ad pedem affectus. Propter hoc dicitur, Jerem. XLVI, 6 : *Non fugiat velox, nec salvari se putet fortis*. Amos, II, 14 : *Peribit fuga a veloce, et fortis non obtinebit virtutem suam.*

« *Eripe animam meam.* » Ecce tertium. Sic membra diaboli, impios præveni, et supplanta, et « *eripe animam meam,* » propriam, et omnium meorum, « *ab impio,* » diabolo, qui super cornu crucis stans, exspectabat eam, sicut alias delaturus eam ad infernum. Job, XL, 18 : *Ecce absorbebit fluvium, et non mirabitur* : *et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus.*

« *Frameam tuam.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Petii ut capias, et debes, quia dico, « *Eripe* » non quamcumque rem, sed « *frameam tuam,* » animam meam quæ est framea tua, unde debes eam eripere, et maxime « *ab inimicis manus tuæ,* « Judæis, et dæmonibus, qui tuæ adversantur potentiæ, quæ per manum intelligitur. Secundum Isidorum « framea est gladius ex utraque parte « acutus, et dicitur framea a materia, qua« si ferrea. » Anima ergo Christi framea dicitur, quasi ferrea, dura, et omnino inflexibilis a justitia. Psal. XLV, 6 : *Deus in medio ejus non commovebitur.* Sed ex utraque parte acuta fuit Christi anima, quando acumine intellectus ex una parte divinitatem comprehendere potuit, et eam penetrare usque ad intima, et ex altera, corporis scilicet, passiones ex sensu acutissime penetrare, ita ut nec contemplatio sensum passionis impediret, nec sensus passionis a contemplatione in aliquo revocaret. Hic est gladius quo Deus infernum debellavit, trahens illum de vagina, scilicet de carne sua. Ezech. XXI, 28 : *Mucro, mucro, evagina te ad occidendum, limate ut interficias, et fulgeas,* ut separes pios ab impiis, et claritatem tuæ potentiæ ostendas. Et postea perfecta victoria, posita iterum framea in vagina sua in corpore suo usque in perpetuum permansura. Et cum omnia tua sint, Job, XLI, 2 : *Omnia, quæ sub cœlo sunt, mea sunt :* hæc maxime tua est, quæ assumpta est in unitatem personæ Filii tui, et propter hoc a te potissimum eripienda.

« *Domine a paucis.* » Hic est justæ retributionis postulatio ipsis malis : et legitur multipliciter. Tripliciter scilicet, 14

Triplex expositio hujus versus.

primo, ut dicantur pauci Judæi infideles : et sic legitur : « *Domine* » qui omnia potes « *in vita eorum* », scilicet in vita præsenti quam suam putant, et nullam aliam quærunt. Sap. II, 2, 6, 9 : *Quia ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus tamquam non fuerimus... Venite ergo, et fruamur bonis quæ sunt.* Et subditur : *Quoniam hæc est pars nostra, et hæc sors nostra.* « *Divide eos,* » id est, separa « *de terra eorum,* » Jerusalem, et adjacenti patria, ut impleatur illud IV Reg. XXV, 21 : *Translatus est Juda de terra sua.* Et sic « *divide eos,* quod « *a paucis,* » id est, ab invicem sint divisi, paucis hinc inde distractis. Hoc planius habet littera Augustini, quæ talis est : « Domine perdes eos de ter« ra, quantum ad primum : dispertire « eos in vita eorum, quantum ad se« cundum. » Et hoc justum : occiderunt enim Christum propter terram servandam : unde juste eam amiserunt : et propter gentem in unum tenendam. Joan. XI, 48 : *Et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem.* Propter hoc a terra divisi, et a se invicem sejuncti.

Vel sic, ut pauci dicantur Judæi fideles. Ut enim docent historiæ, maxime Josephi, imminente Judæorum exterminio, pauci fideles in regnum Agrippæ secesserunt moniti ab Angelo, ubi manserunt tuti. Et est sensus : « *Domine* » in vita eorum sicut prius, « *divide eos a paucis* » fidelibus, « *de terra eorum,* » supple, recedentibus.

Vel pauci possunt dici omnes electi :

et legatur sic : « *Domine divide eos a paucis* » electis tuis, et ita quod « *de terra eorum,* » id est, electorum, quæ est terra viventium. Et hoc « *in vita eorum,* » id est, sicut meruit vita eorum. De qua divisione, Matth. xxv, 32 et 33 : *Et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis : et statuet oves quidem a dextris suis, hœdos autem a sinistris.* Hæc imprecatio impletur jam in malis Prælatis : divisi enim sunt a paucis, ab humilibus, qui numero pauci sunt, et sui reputatione nihil : ipsi autem multi sunt, honoribus, deliciis, divitiis. Supra, in Psal. iv, 8 : *A fructu frumenti, vini, et olei sui, multiplicati sunt.* Item, divisi sunt de terra, quia non laborant, sed quiescunt. Psal. lxxii, 5 : *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur.* Sed, sicut dicit Bernardus, « cum dæmonibus. » Et tandem accidet eis quod minatur Dominus servo malo, Luc. xii, 46 : *Dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet.*

« *De absconditis tuis.* » Hic tertium, demeritum scilicet, propter quod imprecatur pœnam istam, et tangitur duplex. In se absolute : secundo, in comparatione ad alios successores suos scilicet, secundum aliquas lecturas, ibi, « *Saturati sunt.* »

Abscondita Deo dicuntur peccata quibus impius expletur.

Dicit ergo : Sic punias eos, et digni sunt, quia « *de absconditis tuis,* » id est, peccatis et immunditiis, quæ tu non cognoscis, sed magis abscondita sunt tibi. Contra : Peccata hominum illis absconduntur : alibi, in Psal. xviii, 13 : *Ab occultis meis munda me, Domine.* Sed Deo quomodo abscondita dicuntur? de quo ad Hebr. iv, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* Respondeo. A notitia simplici non. Psal. lxxxix, 8 : *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo,* sed a notitia affectata. Habac. i, 13 : *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum ; et respicere ad iniquitatem non poteris.* « De « iis absconditis tuis adimpletus est ven- « ter eorum, id est, capacitas rationis, » dicit Hieronymus, « memoria » sicut Augustinus dicit. Sic repletus est ut non sit in eo locus Deo, sed sit ejus oblivio. Ad Rom. i, 28 et 29 : *Tradidit illos Deus in reprobum sensum,... repletos omni iniquitate, malitia,* etc. Modo peccata malorum sunt in ventre eorum, sed in die judicii clamabunt sicut parturiens. Psal. xlvii, 7 : *Ibi dolores ut parturientis.* Et quid, nisi illud Jeremiæ, iv, 19 : *Ventrem meum doleo :* et dolebis, dicetur eis, quia numquam de cætero peccatum exire poterit per confessionem. IV Reg. xix, 3 : *Venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturiens.* Matth. xxiv, 19 : *Væ prægnantibus et nutrientibus illis diebus.* Et nota, quod est venter triplex. Gastrimargia, Ad Philip. iii, 19 : *Quorum Deus venter est : et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt.* Infirmitas humana, Psal. xliii, 25 : *Conglutinatus est in terra venter noster.* Cant. vii, 2 : *Umbilicus tuus,* dicitur Ecclesiæ, id est, infirmior pars in te, *sicut crater tornatilis,* etc. Est memoria et conscientia, sicut hic dicitur. Proverb. xiii, 25 : *Venter impiorum insaturabilis.* Abscondita etiam possunt dici præcepta Dei, et miracula Christi, quæ aliis gentibus fuerunt abscondita a Deo, sed Judæi his sunt repleti. Deuter. iv, 8 : *Quæ est enim alia gens sic inclyta, ut habeat ceremonias, justaque judicia, et universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros.*

Tres [illegible] juvers[illegible] exposit[illegible]

« *Saturati sunt filiis.* » Hic est secundum, in quo monstratur transfusio iniquitatis in alios : et primo, notatur in illis abundantia malitiæ. Secundo, transfusio in alios ex illa, ibi, « *Et dimiserunt.* »

Legitur enim secundum Augustinum, tripliciter. Primo, ut hic « *filiis* « sumatur proprie pro prole naturali : et tunc dupliciter : quia vel in bono, et est sensus : Sic adimpleti sunt mandatis et miraculis tuis, vel etiam peccatis. Et « *saturati sunt filiis,* » dative ad utilitatem filiorum, non suam, et ibi, quia « *dimiserunt reliquias suas* » salvandas suis.

secundum illud Isa. x, 21 : *Reliquiæ convertentur, reliquiæ, inquam, Jacob ad Deum fortem.* « *Parvulis suis.* » Quasi diceret : Non de ipsis erunt salvati, sed de suis.

Vel sic : « *Saturati sunt* » peccatis, et hoc « *filiis suis,* » id est, ad damnum filiorum : et ideo quia « *dimiserunt reliquias* » maledictionis « *filiis suis,* » quando clamaverunt, Matth. xxvii, 25 : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Quasi diceret : In tantum peccatis sunt repleti, ut refunderent illa in posteros suos. Jerem. xxxi, 29 : *Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupuerunt.* Sicut mater aliquando comedit, et ejus nutrimentum transit in fœtum suum quando lac sugit, sic eorum malitia transivit ad filios per patres ipsos. Sap. iv, 6 : *Ex iniquis somnis filii qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua.*

Tertio modo legitur, ut filii appellentur mala opera, reliquiæ, etc. « *Saturati sunt filiis,* » ablativi casus, id est, operibus malis suis, et maledictis ex se generatis. Saturati, inquam, usque ad summum. Sap. iii, 12, de talibus filiis : *Nequissimi filii eorum : maledicta creatura eorum.*

Sed contra : Peccata non satiant, Ezech. xvi, 28 : *Et postquam fornicata es, nec si es satiata. Et multiplicasti fornicationem tuam in terra Chanaan cum Chaldæis : et nec sic satiata es.* Proverb. xxx, 15 : *Tria sunt insaturabilia.* Responsio. Duplex est appetitus : unus naturalis, hic satiatur : tantum enim satiatur aliquando aliquis, quod natura non plus appetit, quamvis non sit vera satiatio. Et est appetitus vitiosus : hic nullo modo satiatur, sed semper magis ac magis appetit, et de isto intelligitur, quod dicitur in Ezechiele et in Proverbiis [1]. Si autem opponatur, quod appetitus naturalis solo Deo satiatur : Augustinus in libro *Confessionum* : « Inquietum est cor nostrum « donec requiescat in te. » Quis enim dubitat naturalem appetitum ad capiendum Deum factum, et ipso solo replendum ? Propter hoc dicendum est, quod est saturatio fastidii, et hac satiant vitia et delectationes in creaturis : omnis enim voluptas naturalis frequentata, in fastidium vertitur. Unde mali, Sapient. ii, 1 : *Exiguum et cum tædio est tempus vitæ nostræ.* Eccle. i, 14 : *Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus,* cum tædio scilicet, et fastidio. Et est satietas repletionis veræ, quæ est in naturali appetitu a solo Deo.

Alia versio « saturati sunt porcina. »

Alia littera habet : « Saturati sunt porcina : » et supplent quidam, carne. Ergo filii malorum, eorum scilicet opera, sunt porci. Valde innaturale est, quod homo generet porcum : comedit enim porcum, quando delectatur in opere malo, sicut illi de quibus Isa. iii, 9 : *Peccatum suum quasi Sodoma prædicaverunt, nec absconderunt.* Sapient. xii, 3 et seq : *Illos antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti, quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, et sacrificia injusta, et filiorum suorum necatores sine misericordia,... et devoratores sanguinis.* Thren. iv, 10 : *Manus mulierum misericordium coxerunt filios suos :* haud dubium quin ad comedendum. Alii dicunt porcinam esse cibum porcorum, unde supplent hoc : « Saturati sunt porcina, » supple, esca. Ergo porci sunt. Luc. xv, 16, Filius prodigus, *cupiebat implere ventrem suum de siliquis quas porci manducabant.* Non est ergo magnum, si de hominibus facti porci, dæmonibus dimittuntur, ut ipsos possideant. Matth. viii, 30 : *Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum,* quod factum est.

[1] Cf. Ezech. xvi, 28 et seq. et Proverb. xxx, 15 et seq.

15 « *Ego autem in justitia apparebo.* » Hic secundum hujus partis : et dicuntur duo. Primo, dispositio ad remunerationem. Secundo, ipsa remuneratio, ibi, « *Satiabor.* »

Ait ergo : Sic illi : ego autem sic ab illis tractatus, et in me, et in meis, « *apparebo* » manifestus « *conspectui tuo,* » non sicut Adam qui abscondit se. Genes. III, 8 : *Abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini.* Psal. LXXII, 6 : *Operti sunt iniquitate et impietate sua,* sicut hypocritæ, et excusantes in confessione peccata sua. Apparebo autem non vacuus, sed plenus. Exod. XXIII, 15 : *Non apparebis in conspectu meo vacuus.* Sed « *in justitia,* » quæ præparabit me ad gloriam tuam suscipiendam. Sap. I, 15 : *Justitia perpetua est, et immortalis,* id est, perpetuitatis et immortalitatis acquisitiva. Injustitia autem impii est mortis acquisitio. Et nota, quod dicit « *conspectui tuo.* » Quasi diceret : Ex ipso tuo conspectu habeo justitiam, et omnem gratiam. Esther, XV, 17 : *Valde mirabilis es Domine, et facies tua plena est gratiarum.* Genes. VI, 8 : *Noe invenit gratiam coram Domino.*

« *Satiabor.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic apparebo justitia ornatus, quam tamen habeo a te : et sic « *satiabor.* » Joel, II, 26 : *Saturabimini, et laudabitis nomen Domini Dei vestri.* Et Isa. LXV, 13 : *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis.* Matth. V, 6 : *Beati, qui esuriunt et sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur,* non porcina sicut alii, sed « *gloria tua cum apparuerit.* » Sed contra, Eccli. XXIV, 29 : *Qui edunt me, adhuc esurient,* et XLII, 26 : *Quis satiabitur videns gloriam ejus ?* Responsio. Saturitas aliquando signat plenam appetitivi satietatem, ita ut nihil amplius requirat : sic accipitur hic. Aliquando importat fastidium, et rei qua usi sumus abjectionem : sic accipitur Eccli. XLII, 26, et negatur, XXIV, 29. Erit ergo satietas non fastidiosa, et fames sine penuria, ut semper satis habentes desideremus, et nunquam fastidiamus. In hoc autem quod dicit, « *Cum apparuerit,* » demonstratur, quod visio est tota merces. Joan. XVII, 3 : *Hæc est vita æterna,* etc.

Littera Hieronymi : « Implebor cum evigilavero similitudine tua. » Unde ipsa assimilatio nostri ad Deum erit satiatio nostra. I Joan. III, 2 : *Scimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus : quoniam videbimus eum secuti est.* Ad Coloss. III, 4 : *Cum Christus apparuerit vita vestra : tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria.*

PSALMUS XVII.

Gratiarum actio pro liberatione ab inimicis.

1. *In finem puero Domini David, qui locutus est Domino verba cantici hujus, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit :* (II Reg. XXII, 2).
2. Diligam te, Domine, fortitudo mea :
3. Dominus firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus.
Deus meus adjutor meus, et sperabo meum [1] ;
Protector meus, et cornu salutis meæ, et susceptor meus.
4. Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero.
5. Circumdederunt me dolores mortis, et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.
6. Dolores inferni circumdederunt me, præoccupaverunt me laquei mortis.
7. In tribulatione mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi :
Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam : et clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus.
8. Commota est, et contremuit terra : fundamenta montium conturbata sunt, et commota sunt, quoniam iratus est eis.
9. Ascendit fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit : carbones succensi sunt ab eo.
10. Inclinavit cœlos, et descendit : et caligo sub pedibus ejus.
11. Et ascendit super cherubim, et volavit : volavit super pennas ventorum.
12. Et posuit tenebras latibulum suum : in circuitu ejus tabernaculum ejus, tenebrosa aqua in nubibus aeris.
13. Præ fulgore in conspectu ejus nubes transierunt, grando, et carbones ignis.
14. Et intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam : grando et carbones ignis.
15. Et misit sagittas suas, et dissipavit eos : fulgura multiplicavit, et conturbavit eos.
16. Et apparuerunt fontes aquarum, et revelata sunt fundamenta orbis terrarum,
Ab increpatione tua Domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.
17. Misit de summo, et accepit me : et assumpsit me de aquis multis.
18. Eripuit me de inimicis meis fortissimis, et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.
19. Prævenerunt me in die afflictionis meæ : et factus est Dominus protector meus.
20. Et eduxit me in latitudinem : salvum me fecit, quoniam voluit me.
21. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi :
22. Quia custodivi vias Domini, nec impie gessi a Deo meo.

[1] Ad Hebr. II, 13.

23. Quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo : et justitias ejus non repuli a me.
24. Et ero immaculatus cum eo : et observabo me ab iniquitate mea.
25. Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, et secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.
26. Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris,
27. Et cum electo electus eris : et cum perverso perverteris.
28. Quoniam tu populum humilem salvum facies, et oculos superborum humiliabis.
29. Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine : Deus meus, illumina tenebras meas.
30. Quoniam in te eripiar a tentatione, et in Deo meo transgrediar murum.
31. Deus meus, impolluta via ejus : eloquia Domini igne examinata : protector est omnium sperantium in se.
32. Quoniam quis Deus præter Dominum ? aut quis Deus præter Deum nostrum?
33. Deus qui præcinxit me virtute, et posuit immaculatam viam meam :
34. Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum [1], et super excelsa statuens me.
35. Qui docet manus meas ad prælium [2] : et posuisti ut arcum æreum, brachia mea :
36. Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, et dextera tua suscepit me :
Et disciplina tua correxit me in finem, et disciplina tua ipsa me docebit.
37. Dilatasti gressus meos subtus me : et non sunt infirmata vestigia mea.
38. Persequar inimicos meos, et comprehendam illos : et non convertar donec deficiant.
39. Confringam illos, nec poterunt stare : cadent subtus pedes meos.
40. Et præcinxisti me virtute ad bellum : et supplantasti insurgentes in me subtus me.
41. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti.
42. Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret : ad Dominum, nec exaudivit eos.
43. Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti : ut lutum platearum delebo eos.
44. Eripies me de contradictionibus populi : constitues me in caput gentium.
45. Populus, quem non cognovi, servivit mihi : in auditu auris obedivit mihi.
46. Filii alieni mentiti sunt mihi, filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis.
47. Vivit Dominus! et benedictus Deus meus! et exaltetur Deus salutis meæ!
48. Deus qui das vindictas mihi, et subdis populos sub me : liberator meus de inimicis meis iracundis.
49. Et ab insurgentibus in me exaltabis me : a viro iniquo eripies me.
50. Propterea confitebor tibi in nationibus, Domine [3] : et nomini tuo psalmum dicam.
51. Magnificans salutes regis ejus, et faciens misericordiam christo suo David, et semini ejus usque in sæculum.

[1] II Reg. xxii, 34.
[2] II Reg. xxii, 35.
[3] II Reg. xxii, 50 ; Ad Rom. xv, 9.

IN PSALMUM XVII

COMMENTARIUS.

In finem puero Domini David, qui locutus est Domino verba Cantici hujus, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit [1] :

« *Diligam te Domine.* » Hic est Psalmus decimus septimus, in quo aguntur gratiæ, et laudatur a Christo Deus pro conservatione in bono impetrato in Psalmo præcedenti, secundum quod refertur ad Christum pro sui liberatione a morte, et miseriis, et Judæis persequentibus : secundum quod ad membra Christi refertur pro certa spe liberationis ab inimicis, dæmone, et membris ejus, et infirmitatibus et miseriis a bono retrahentibus, et ipsa morte. Hoc autem satis ostenditur in titulo qui talis præmittitur : « *In finem puero Domini David, qui locutus est Domino verba Cantici hujus, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum ejus, et de manu Saul, et dixit.* »

Et est talis ordo, et sensus verborum. « *Verba Cantici hujus* » tendentis in finem, supple, conveniunt, « *David puero Domini,* » id est, servo Domini, supple, quæ verba, « *locutus est* » Domino, « *in die qua eripuit eum de manu inimicorum, et de manu Saul* » maxime, « *et dixit* : *Diligam te,* etc. » Secundum hoc videtur, quod debet Psalmus exponi de persecutione illa, et liberatione materiali David.

Sed occurrit Cassiodorus. Propter duo verba quæ in titulo sunt posita, ostendens non esse exponendum litteraliter, sed

[1] Le titre assez étendu de ce psaume nous donne les indications principales sur les circonstances qui ont donné lieu à sa composition. Tout d'abord, le psaume est de David. Il porte son nom, aussi bien ici qu'au livre des Rois, II, xxii, où ce chant est aussi consigné. De plus, le style, la vivacité de la composition, le sujet, la qualité de l'auteur, qui parle en roi et en guerrier triomphant, tout vient à l'appui de l'attribution qu'enregistre le titre. Olshausen et Hupfeld sont à peu près les seuls à réclamer un auteur postérieur. Riehm, qui annote ce dernier, ne craint pas de le corriger en ce point, et de déclarer, après examen des caractères intrinsèques du psaume, qu'il « convient à David comme à personne autre. » Et si ce magnifique morceau, qui accuse la période la plus florissante de la poésie hébraïque, « n'était pas de David, il aurait dû être composé en son nom et avec son esprit ; quel serait donc alors ce poète de même époque et de même condition ? » Hitzig. David prend le titre de « serviteur de Jéhova, » qu'ont déjà porté Moïse et Josué, et que prendront plus tard les Apôtres, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Phil. i, 1 ; Tit. i, 1. Ce même nom lui est décerné en plusieurs autres passages, Ps. xviii, 12, 14 ; xxxv, 1 ; lxxxviii, 4, 21 ; II Reg. iii, 18 ; vii, 5, 19-29. David le mérite à bon droit, puisque son règne doit servir si puissamment la cause de Jéhova, et préparer si efficacement l'heure de la rédemption.

Ce psaume est un cantique, *shirah*, en l'honneur du Seigneur, et le plus long des hymnes de même sorte. Le roi le composa au jour où il fut délivré de tous ses ennemis. Plusieurs infèrent de là que ce fut à la fin du règne, après les révoltes d'Absalon et de Séba, et ils appuient leur opinion sur la place qu'occupe le cantique dans le livre des Rois, presque à la fin du règne de David. Cette preuve n'a pas grande valeur, car le chroniqueur insère ce cantique comme simple document, sans paraître se préoccuper de le mettre à la date qui lui conviendrait. Quant à ses mots, « tous ses ennemis », ils pouvaient être dits après une série quelconque de

trahimur per illa ad intelligentiam spiritualem. Primum est quod dicit, « *In finem.* » Per hoc enim aperte ostenditur in titulo, quod in illum qui finis est, ducunt nostrum intellectum verba Psalmi. Hic autem spiritualis David, non materialis,

victoires, car David ne parle évidemment que des ennemis qu'il a vaincus, et non de ceux dont il ne peut pas prévoir le soulèvement dans l'avenir. D'ailleurs, il ne fait aucune allusion aux révoltes domestiques qui ont attristé la dernière partie de son règne, et il est telles paroles, ℣℣, 21-25, qu'il n'aurait guère pu dire après le meurtre d'Urie. Quelques-uns croient que David fit ce chant après ses victoires sur les Philistins, et avant le transport de l'arche à Jérusalem, II Reg., v, 25, car il n'y fait mention ni de l'arche, ni de Sion. Mais on observe avec raison que le saint roi n'est pas obligé de parler de la montagne sainte dans tous ses psaumes, remarque d'autant plus importante, que pendant les luttes auxquelles il fait ici allusion, Sion n'était pas encore la demeure de Jéhova. L'opinion la plus commune et la plus autorisée parmi les modernes, c'est que ce cantique fut composé après les victoires sur les Syriens et les Iduméens, II Reg. VIII, 11, dont David consacra les dépouilles au Seigneur. A cette époque, la période des grandes guerres civiles et étrangères était à peu près terminée. Le psalmite mentionne spécialement sa délivrance des mains de Saül, le plus redoutable de ses adversaires. Cependant, « cum tot insidias à Saule sustinuisset, non inimicis eum adnumeravit, verum ab hostibus eum separans, non tamquam de inimico mentionem facit. » Cette observation de Théodoret est confirmée par ce que nous dit l'histoire des sentiments de David à la mort de Saül (II Reg. I). Dans ce psaume même, il ne parle pas directement de son persécuteur ; et comme dans ses autres cantiques, il respecte l'oint du Seigneur, et ne prend à parti que ses perfides conseillers et les violents exécuteurs de ses folles volontés.

Nous avons donc là une autobiographie de David, et c'est à ce titre probablement qu'on l'a insérée dans le livre des Rois. Les textes, il est vrai, présentent d'assez nombreuses variantes, qu'il est absolument impossible d'attribuer à l'inadvertance des copistes. Ce sont des suppressions ou des additions d'un membre de phrase, le remplacement d'un mot par son synonyme, l'omission de quelques copules, etc. Il faut remarquer toutefois « ex omnibus istis variantibus lectionibus, si expendantur, nihil vel parum sensum textus, turbari cum vel in minimis hæreant, vel voces, haud multum suis significationibus ab iis, quæ in textu, diversas sistant. » Haitsma, ap. Migne. On est loin d'être d'accord sur la cause de ces divergences ; on les attribue soit à une récension du texte primitif par David lui-même ou par un autre, soit à la transcription de deux manuscrits différents, soit plutôt à l'introduction dans le livre des Rois d'un texte modifié par la tradition orale ou les licences populaires. D'après Delitzsch, l'historien des Rois auriat emprunté le psaume aux Annales du règne, aux *dibre ha-jamim*, pour le consigner à titre de document très remarquable à la fin de l'histoire de David. On reconnaît généralement que le texte du psautier est l'original, et qu'il doit être préféré à l'autre. Quelques rationalistes prennent occasion de ces variantes pour déclarer « que le texte de l'Ancien Testament ne nous est pas parvenu dans un état d'intégrité tel, qu'il nous interdise absolument les corrections ou les conjectures, là où nous n'en possédons qu'une seule récension. » Cette observation appelle deux importants correctifs ; c'est que d'abord, le reste de l'Ancien Testament n'a pas été confié à la tradition orale, comme quelques psaumes de David, appris de mémoire et chantés par le peuple ; c'est qu'ensuite, même dans ce psaume, les divergences entre les deux textes ne portent que sur des points secondaires et n'empêchent nullement de reconnaître l'identité de deux transcriptions. On peut appliquer ici en partie les remarques des exégètes sur la manière dont, par exemple, les Apôtres rapportent les discours de Notre-Seigneur.

David a composé ce psaume avec un soin marqué, et il a voulu en faire un monument digne des grands bienfaits qu'il avait reçus de Dieu. Hengstenberg note les nombres mystiques recherchés par l'auteur dans sa composition, les cinquante versets ou pensées parallèles, nombre parfait de l'année jubilaire, le nom de Jéhova répété trois fois dans le titre, les sept épithètes qui lui sont décernées dans les deux premiers versets, etc.

Ainsi qu'on peut le voir à la lecture, « Miro or-« dine omnia in hoc psalmo procedunt ; David pri-« mo gratias agit, tum ponit sub oculos calamita-« tes suas, mox Deum auxilio tota majestate adve-« nientem, se propter innocentiam liberatum, imo « et victorem, prostratos inimicos, imperium longe « ad exteros prolatum, quæ omnia exsecutus, ad « gratiarum denique actionem redit. » Bossuet.

Au sens spirituel, la détresse et la victoire de David représentent celles de l'Eglise et de chaque chrétien en particulier ; mais c'est surtout Jésus-Christ dont David est dans ce psaume la figure frappante. « La plupart des traits qui remplissent « ce cantique sont trop grands pour ne peindre « que les victoires du saint roi ; il s'agit assuré-« ment des événements de la vie et de la prédication « du Messie ; le texte (℣. 50) cité par St Paul en est « la preuve, et de plus, la force même des expres-« sions ne peut convenir qu'aux faits et aux succès « de l'Evangile. » Berthier. Aussi Saint Athanase, Saint Jérôme, Saint Augustin, etc., y voient-ils le tableau figuré de l'incarnation, de la mort du Sauveur et de son triomphe sur l'enfer.

H. Lesêtre.

Christus scilicet. Ad Rom. x, 4 : *Finis legis... Christus ad justitiam omni credenti.* Apoc. I, 8 : *Ego sum Alpha, et Omega, principium et finis.* Aliud verbum est quod, dicit, « *Canticum.* » Est enim, sicut dicit Cassidorus, canticum non pro temporali aliquo eventu, sed pro æternis habita exsultatio. » Sed contra hoc videtur, quia II Reg. XXII 1, triumphatis omnibus inimicis David, dicitur : *Locutus est autem David Domino verba carminis hujus, in die qua liberavit eum Dominus de manu omnium inimicorum suorum, et de manu Saul, et ait : Dominus petra mea,* etc. secundum aliam translationem hujus Psalmi. Ergo pro triumpho materiali sunt dicta hæc. Sed responsio est, quod nihil prohibet ibi dicta pro materiali triumpho : in illo enim titulo non ponitur in finem sicut hic, nec canticum, sed tantum carmen quod erat pro eventu temporali proprie. Præterea autem a Christo spirituali, pro spirituali victoria.

Sed arctabit me adhuc ulterius opponendo, quod nihil tale omnino legimus Christum post resurrectionem cecinisse. Sed responsio est, quod multa fecit, quæ Scriptura non expressit. Joan. xx, 30 : *Multa quidem et alia signa fecit* JESUS *in conspectu discipulorum suorum... quæ non sunt scripta in libro hoc.* Et XXI, 25 : *Quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.*

Expone ergo verba tituli de Christo sic : « *Verba Cantici hujus* » spiritualis, quia de spirituali victoria. Ecce materia Psalmi tendentis, vel tendere facientis, « *in finem,* » Christum scilicet in quantum Deus est : ipse enim secundum divinitatem qua æqualis est Deo Patri, finis est suiipsius secundum humanitatem, et omnium nostrum. Et in hoc utilitas Psalmi convenit « *David,* » id est, Christo « *puero Domini,* » id est, servo Domini secundum humanitatem, et corpori suo mystico. Isa. XLII, 1 : *Ecce servus meus, suscipiam eum.*

« *Quæ locutus est Domino* » Deo Patri, vel ipse ore proprio, vel certe per os Prophetæ David. II Reg. XXIII, 2 : *Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Ecce Auctor hujus Psalmi.

« *In die qua eripuit eum Dominus.* » Et sumitur proprie in die, si dicimus Christum ore proprio hæc dixisse. Si autem ore David, tunc præpositio, « *in,* » sumitur pro præpositione *pro,* id est, pro die, « *qua eripuit eum Dominus.* » Et sic habemus tempus quando editus est Psalmus. Et determinat a quibus : « *De manibus inimicorum suorum,* » dæmonum scilicet, et Judæorum. « *Et de manu Saul,* » id est, mortis. Et nota, quod per Saul signatur mors ratione triplici. Primo, quia Saul Rex fuit non ad permanendum : unde I Reg. x, 1 : *Tulit, Samuel lenticulam olei, et effudit super caput ejus.* Glossa : « Lenticula est vas « olei fictile quadrangulum, in latere ha« bens foramen, et signat fragilitatem re« gni ejus. Et e contra David permansu« rus, inunctus est cornu olei, in quo « significatur duratio regni ejus. » Sic certe mors regnat ad tempus. Ad Rom. v, 17 : *Si enim unius delicto mors regnavit per unum.* Ecce regnum. Sed ad tempus, I Ad Corinth. xv, 54 : *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors victoria tua ? Ubi est mors stimulus tuus ?* Item, sicut David Saulem patienter sustinuit, ut in pace regnaret : sic Christus mortem : unde post mortem dixit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra* [1]. Ad Ephes. II, 15 et 16 : *Faciens*

Saül regnum, figura mortis ex triplici capite.

[1] Matth. XXVIII, 18.

pacem, et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Item, hunc regem a Deo extorserunt, sicut patet I Reg. VIII, 4 et seq. Unde interpretatur *petitio.* Sic certe genus humanum mortem a Deo extorsit, ut regnaret super se. Sap. I, 16 : *Impii manibus,* id est, operibus tangendo lignum vetitum, *et verbis accersierunt illam,* id est, mortem, quando se excusaverunt [1]. Et ex iis apparet motivum ad componendum Psalmum.

Dividitur autem Psalmus iste in tres partes. Primo est promissio de laudando Deo ex promissione, et gratiis referendis. Secundo, multorum bonorum enumeratio pro quibus sunt referendæ, ibi (℣. 5), « *Circumdederunt me dolores.* » Tertio promissi solutio, ibi (℣. 47), « *Vivit Dominus, et benedictus.* »

In prima parte dicuntur tria. Primo, promittit dilectionis continuationem. Secundo, subjungit dilecti descriptionem, ut monstretur ratio diligendi, et continuandi dilectionem, ibi, « *Fortitudo mea.* » Tertio, promittit gratiarum actionem et invocationem, ibi, « *Laudans invocabo Dominnm* »

2 Dicit ergo : « *O Domine, diligam te.* » Male loquitur, ut videtur : amor enim ad parem est : quomodo ergo Dominum se dicit dilecturum? Bernardus ad Eugenium : « Amor Dominum nescit, sed ti- « mor. » Malach. I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Responsio. Dominus aliquando dicitur in privando superiorem : sic accipitur hic. Aliquando ut refertur ad inferioris cohibitionem. Tale dominium negat Bernardus : et de tali loquitur Malachias. Et dicimus : Plus vult esse Dominus primo modo, quam secundo : cujus signum habemus certum in factis ejus, et etiam in facturis. In factis : quia frequentius dat rorem et pluviam, quam fulminet, vel tonet. Psal. CII, 9 : *Non in perpetuum irascetur : neque in æternum comminabitur.* In facturis : quia respectu creaturarum delectabilium paucissimæ sunt terribles. Eccli. XLII, 23 : *Quam desiderabilia omnia opera ejus! Omnia* dicit, pro majori parte, quia fere omnia : hinc docet Augustinus prælatos ei assimilari, ubi ait de Prælato : « Plus amari a vobis appetat quam « timeri. »

Prima pars psalmi. Quomodo amor nescit vel patitur superiorem?

Item, quando dicit, « *Diligam te,* » procrastinat contra illud Proverb. III, 28 : *Ne dicas amico tuo : Vade et revertere :... cras dabo tibi : cum statim possis dare.* Præterea præsumit de futuro asserendo, de quo non est certus : si enim certus est quod diliget, certus est quod ejus amore dignus erit, quia Proverb. VIII, 17, dicitur : *Ego diligentes me diligo.* Sed contra, Eccle. IX, 1 : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit.* Ergo multo fortius nescit si erit. Responsio. Cum dicitur, « *Diligam,* » in futuro, potius est jam datæ dilectionis significata continuatio, quam procrastinatio vel promissio de futuro. Ad aliud dicendum, quod si vox Christi est, præsumptio non est, ipse enim sciebat se habere charitatem, et perseveraturum se in ea non dubitabat. Item, si vox Ecclesiæ est, præsumptio non est : scit enim Ecclesia, quod in ipsa numquam dilectio deficiet : dictum enim scit Matthæi, XXVIII, 20 : *Ecce ego vobicum sum usque ad consummationem sæculi.* Et ad Rom. VIII, 39 : *Scio quod neque mors, neque vita, neque principatus, neque potestates,* etc. *poterunt nos separare a charitate Dei quæ est in Christo* JESU. *Nos* dicit, loquens in persona Ecclesiæ.

« *Fortitudo mea.* » Hic describit dilectum : et tanguntur octo conditiones. Duæ respiciunt liberationem a malo pœ-

[1] Cf. Gen. III, 10 et seq.

næ : aliæ duæ ereptionem a malo culpæ, ibi, « *Refugium et liberator.* » Duæ conservationem in tentatione, ibi, « *Adjutor et protector.* » Duæ ultimæ victoriam cum remuneratione, ibi, « *Cornu salutis et susceptor.* » *Fortitudo* autem dicitur Deus propter virtutem in agendo quod est difficile. *Firmamentum* in sustinendo quod est grave.

Dicit ergo sic : « *Diligam te Domine,* » supple, qui es, « *fortitudo mea,* » causaliter loquendo, id est, per quem fortis sum. Isa. XL, 29 : *Qui dat lasso virtutem, et robur multiplicat iis, qui non sunt aliquid,* supple, de se. Jerem. XVI, 19 : *Domine fortitudo mea, et robur meum.*

Sed constat, quod si fortitudo est, fortitudo infinita est. Quid ergo non potest cui Deus fortitudo est? Hinc confidenter dicunt Sancti cum Paulo ad Philip. IV, 13 : *Omnia possum in eo qui me confortat.* Eccli. XLVII, 10 : *Dilexit Deum qui fecit illum, et dedit illi contra inimicos potentiam.*

« *Dominus firmamentum meum,* » ut possim sustinere gravia. Prov. XV, 25 : *Firmos faciet terminos Judææ, extremos Ecclesiæ.* Matth. VII, 25 : *Venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat super petram.*

« *Et refugium.* » Hic tangit illas conditiones quæ respiciunt malum culpæ, in quo sunt necessaria duo. Liberatio a culpa, et susceptio liberati. Sed præposterat : Ait enim, tu es « *refugium meum* » me recolligendo in numero tuorum. Psal. LXXXIX, 1 : *Domine refugium factus es nobis.* Refugium utique propinquum, Psal. XXXIII, 19 : *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde.* Amplum, quia nulli claudit gremium suum. Psal. CXLIV, 3 : *Et magnitudinis ejus non est finis.* Et valde firmum, Psal. LXI, 3 : *Susceptor meus, non movebor amplius.* Psal. CIII, 18 : *Petra refugium herinaciis.*

« *Et liberator meus,* » si fuero captus a culpa. Daniel. VI, 27 : *Ipse est liberator atque salvator,... qui liberavit Danielem de lacu leonum* : si servus fuero in illa. Joan. VIII, 34 : *Omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* Et in eodem, ℣. 36 : *Si ergo vos Filius liberaverit, vere liberi eritis.*

« *Deus meus adjutor meus.* » Hic tertium duæ scilicet conditiones quantum ad tentationes : duo enim sunt necessaria, ut sit adjutor ad impugnandum et vincendum, et protector ad defendendum, ibi, « *Protector meus.* »

Dicit ergo : Non solum es fortitudo, firmamentum, refugium, et liberator, imo « *Deus meus adjutor meus* » ad vincendum omnes tentationes. Deut. XXXIII, 7 : *Manus ejus pugnabit pro nobis.*

« *Adjutor* » sine quo omnino nihil possum. II ad Corinth. III, 5 : *Non quia sufficientes simus ex nobis cogitare aliquid quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est :* et cum quo omnia possumus. Ad Philip. II, 13 : *Operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate.* Et propter hoc, « *sperabo in eum :* » aliter enim non præberet auxilium. Psal. LXI, 9 : *Sperate in eum omnis congregatio populi.* Propter hoc dicebat Job, XIII, 15 : *Et si occiderit me, sperabo in eum.*

Sperandum autem in Deo. Primo, quia sperantem in se non decipit. Ad Rom. V, 5 : *Spes non confundit,* sicut dæmones qui decipiunt magos et hujusmodi homines, de quibus Isa. XXVIII, 15 : *Flagellum inundans cum transierit non veniet super nos : quia posuimus mendacium spem nostram, et mendacio protecti sumus.* Et sequitur, ibi, ℣. 17 : *Subvertet grando spem mendacii.* Eccli. XII, 10 : *Non credas inimico tuo in æternum.* Secundo, quia non deserit, ut homines amicos frequenter deserunt, de quibus Eccli. XXXVII, 4 : *Sodalis amico conjucundabitur in oblectationibus, et in tempore tribulationis adversarius erit,* sicut factum fuit in amicis Job. Non sic Deus : Judith,

Motiva spei in Deum.

XIII, 17 : *Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se.* Tertio, quia non deficit sicut possessiones. Prov. XI, 28 : *Qui confidit in divitiis suis, corruet.* Job, IV, 19 : *Qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea.* Sed de Deo dicit Augustinus : « Projice te in Deum : non est tam cru-« delis ut se subtrahat, et cadere te per-« mittat. » Psal. XXXVI, 5 : *Spera in eo : et ipse faciet*, nec deficiet.

« *Protector meus* » ad defendendum, si forte non sufficio impugnare illas : unde alia littera habet, « scutum meum, » « *et cornu salutis meæ* [1]. » Armatura et scutum optime protegens in circuitu. Psal. V, 13 : *Ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Et alibi, Psal. XXVI, 1 : *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo ?*

« *Et cornu salutis.* » Hic tanguntur duæ ultimæ conditiones, quarum prima respicit ad consummationem in merito : secunda ad remunerationem in præmio, ibi, « *Et susceptor.* »

Dicit ergo : « *Et cornu salutis.* » Nota, quod in cornu significatur potentia : et sic exponi potest, primo ut sit sensus : « *Et cornu salutis*, » quod impetit et ventilat inimicos meæ salutis, sicut patet in Psal. XLVI, 6 : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Luc. I, 69 : *Erexit cornu salutis nobis.* Et nota, quod quia non est divinitas nisi una, virtute autem divinitatis Christus superavit omnia, et nos per illum, recte cornu dicitur, non cornua : unde unicornis appellatur in Psal. XXVIII, 6 : *Dilectus quemadmodum filius unicornium.* Et rhinoceros, Job, XXXIX, 9 : *Numquid volet rhinoceros servire tibi ?* Itaque captus st in sinu puellæ, scilicet Virginis dulcissimæ. Dicitur autem, quod cornu rhinocerotis ita acutum est et ita validum, ut quidquid impetierit, aut mutilet aut perforet. Job, XLI, 1 : *Quis potest resistere vultui meo ?* Nullus. Rhinoceros est qui habet in vultu cornu, non in cervice, sicut alia animalia. *Exaltabitur sicut unicornis cornu meum* [2]. In cornu etiam misericordia : quia in cornu solent unctiones fieri. I Reg. XVI, 13 : *Tulit Samuel cornu olei, et unxit eum*, scilicet David, *in medio fratrum ejus.* Cornu autem salutis et sanctitatis plenum, quia omnis gratiæ fuit Christus. Oleum enim sanativum est, Jacob. V, 14 : *Infirmatur quis in vobis ? inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini.* Marc. VI, 13 : *Ungebant oleo multos ægros, et sanabantur.* Hoc oleo plenus fuit Christus. Joan I, 14 : *Vidimus eum plenum gratiæ et veritatis.* Luc. IV, 1 : *Jesus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane.*

Quare Christus dicitur unicornis, et rhinoceros.

« *Et susceptor meus.* » Secundum primum sensum ad renumerationem : sic beatus Stephanus petebat suscipi, Act. VII, 58 : *Domine Jesu suscipe spiritum meum.* Secundum medium, sicut medicus ægroti. Supra, in Psal. III, 4 : *Tu autem Domine susceptor meus es.* Isa. XLII, 1 : *Ecce servus meus, electus meus, suscipiam eum.* Hic ergo octo rationes ad invicem ordinatæ quare Deus diligendus est. Præter hoc : quia prudens est electio. Sponsa in Cantic. V, 10, dicit : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.* Certe prudenter eligis, o Sponsa : ipse est enim de quo Sapient. VII, 8 et 9 : *Præposui eam regnis et sedibus, et divitias nihil esse duxi in comparatione illius*, sapientiæ scilicet, quæ Deus est : *nec comparavi illi lapidem protiosum.*

Diligendus etiam est, quia nobilis secundum utramque naturam multum. Proverb. XXXI, 23 : *Nobilis in portis vir ejus.* Quia sapiens, Ad Coloss. II, 3 : *In quo*

[1] Cf. II Reg. XXII, 3.

[2] Psal. XCI, 11.

sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi. Quia dives. Joan. XVII, 10 : *Omnia tua mea sunt.* Psal. XLVIII, 3 : *Simul in unum dives et pauper* Quia potens, Psal. XXIII, 8 : *Dominus fortis et potens.* II ad Corinth. I, 23 et 24 : *Prædicamus Christum crucifixum... Christum Dei virtutem et Dei sapientiam.* Quia largus, Jacob. I, 5 : *Qui dat omnibus affluenter, et nulli improperat.* Quia benignus, Ad Tit. III, 4 : *Cum autem benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei apparuit,* etc. Quia speciosus, Psal. XLIV, 3 : *Speciosus forma*, etc. Ad Hebr. I, 3 : *Qui cum sit splendor gloriæ.* Quia in colloquio placidus, Joan. VI, 69 : *Verba vitæ æternæ habes.* Quia in consilio prudens, Eccli. VI, 6 : *Multi pacifici sint tibi, et consiliarius sit tibi unus de mille.* Quia in auxiliis strenuus, I ad Corinth. X, 13 : *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Quia in obsequiis sedulus, Matth. V, 45 : *Solem suum facit oriri super bonos et super malos.* Quia amicorum amicus, qui totum complet. Proverb. VIII, 17 : *Ego diligentes me diligo.*

« *Laudans invocabo.* » Hic tertium. Postquam manifestata est dilectio ad Deum, et rationes dilectionis ostensæ sunt, subjungitur promissio de laudando : et dicuntur duo. Primo, promittit se laudaturum invocando, vel invocaturum laudando. Secundo, ostendit suæ laudationis vel invocationis fructum, ibi, « *Et ab inimicis.* »

Dicit ergo : Sic diligam, id est, continuabo dilectionem, et etiam « *invocabo Dominum* » interius, laudans ipsum exterius, quod fit infra in fine Psalmi, ỷ.47 : « *Vivit Dominus,* » sicut dictum est jam, ut sit invocatio fervens usque ad motus labiorum : et motus labiorum verax, quia cum interiori cordis intentione, ne sim de illis, de quibus Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me* [1].

« *Et ab inimicis.* » Ecce fructus, secundum illud Joel, II, 32 : *Et erit : Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Cum autem multi sint astuti et fortissimi contra nos inimici, magnum est ab iis liberari, et tamen pro modico facit hoc Deus, pro laude et invocatione : quid minus faciet ei homo ? Ecce ergo aperte quod dicit Paulus ad Titum, III, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit.*

Posset etiam dici, quod hoc quod dicit, « *laudans,* » refertur ad præcedentia, et gratiarum actionem pro illis : « *Invocabo* » ad futura, ut Deus continuet manum in largiendis beneficiis. Quasi diceret : « *Laudans* » pro jam receptis, quæ jam retuli, « *invocabo,* » pro conferendis et continuandis. In primo fidelitas, in secundo utilitas. Beatus qui in iis linguam occupat fideliter contra mendacium, et utiliter contra otium, et sic ab inimicis liberatur. Circa hæc duo sic occupari petebat Salomon. Proverb. XXX, 7 et 8 : *Duo rogavi te, ne deneges mihi antequam moriar.* Et subdit : *Vanitatem,* quantum ad otiosa, *et verba mendacia,* quantum ad falsa, *longe fac a me.* Et est ordo competens. Primo laudat, postea invocat. Qui enim debitum non accipit : et qui ingratus est de accepto, merito non accipiet de futuro. Propter hoc dicitur in Psalm. XLIX, 14 et 15, infra : *Immola Deo sacrificium laudis : et redde Altissimo vota tua.* Et subditur : *Et invoca me in die tribulationis : eruam te, et honorificabis me.*

Prius laudandus Deus quam invocandus.

« *Circumdederunt me.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua subjungit causam 5

Secunda pars Psalmi.

[1] Cf. Isa. XXIX, 13.

promissionis processuræ ex delectione, et quia specialiter hoc fuit Incarnationis beneficium, per quod sumus a miseria liberati, quatuor dicuntur in hac parte. Primo, enumerat humani generis mala, ex primo Adam contracta. Secundo, agitur de clamore et desideriis Sanctorum gementium sub illis, ibi, « *In tribulatione mea.* » Tertio, agitur de adventu Christi consecuto ad illa, ibi, « *Commota est et contremuit terra.* » Quarto, enumerat beneficia quæ genus humanum consecutum est ex illo adventu, ibi, « *Et posuit tenebras latitulum suum.* »

In prima quatuor secundum quatuor mala quæ tangit in illa. Primum est necessitas moriendi. Secundum, pronitas ad multipliciter peccandum, ibi, « *Et torrentes.* » Tertium, necessitas descendendi ad limbum, ibi, « *Dolores inferni.* » Quartum, difficultas faciendi bonum, ibi, « *Præoccupaverunt me laquei mortis.*

Dicit ergo : Sic invocabo : Et hoc quidem necesse est, quoniam « *circumdederunt me,* » ut non possim evadere, « *dolores mortis.* » Verum est et ipsum Christum, et ejus membra quantum est de conditione humanæ naturæ post peccatum primum, dolores mortis circumdedisse. II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et quasi aqua dilabimur in terram, quæ non revertitur.* Psal. XXXVIII, 49 : *Quis est homo qui vivit, et non videbit mortem ?* Præter hanc est multiplex mors. Diabolus, Apocalyp. VI, 8 : *Ecce equus pallidus : et, qui sedebat super eum, nomen illi Mors.* Glossa : « Mors hic dici« tur diabolus, quia mortem introduxit « in orbem terrarum. » Item, mors peccata, Sapient. I, 13 : *Deus mortem non fecit,* id est, culpam : sed illam, quæ pœna est, fecit : sed hæc non circumdedit Christum in se, sed in suis membris. Item, mors pœna æterna, Apocalyp. XXI, 8 : *Pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure : quod est mors secunda* [1]. Et est mors mirabilis, vita æterna, quæ est mors mortis, ipsam scilicet mortem destruens. Osee, XIII, 14 : *Ero mors tua o mors.*

« *Et torrentes.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum necessitatibus moriendi circumdatus sum, sed et « *torrentes iniquitatis,* » id est, pronitates ad peccandum impetuose me inclinantes, « *conturbaverunt me,* » non in persona, sed in membris meis. Isti torrentes nascuntur cum eis. Genes. VIII, 21 : *Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Ista autem pronitas recte rorrens dicitur, quia inquietus, Isa. LVII, 20 : *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Impetuosus, Origenes et Seneca : « Virtus « lenta, præceps vitium. » Item, terram consumit. Sic pronitas hæc misera, corpus ad litteram et animam consumit. Psal. CXXXVI, 7 : *Exinanite, exinanite usque ad fundamentum in ea.* Job, XIV, 19 : *Lapides excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur :* sic pronitate peccandi et anima, et corpus, et pecunia. Proverb. V, 9 et seq. : *Ne des alienis honorem tuum, et annos tuos crudeli : ne forte impleantur extranei viribus tuis,* quoad vires animæ, *et labores tui sint in domo aliena,* quoad possessiones, *quando consumpseris carnes tuas et corpus tuum,* quantum ad corpus.

« *Dolores inferni.* » Glossa dicit Gentiles in inferno torqueri debito torquendi. Sed potest dici, sicut dictum est, necessitas descendendi ad limbum. Alia littera habet, « Funes inferni. » Ipsa enim necessitas est quasi quidam funis : illa enim trahebantur illuc et justi. Job, XVII,

[1] Cf. Apoc. XX, 9 : *Et descendit ignis a Deo de cælo, et devoravit eos, et Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris.*

16 : *In profundissimum infernum descendent omnia mea. Putasne saltem ibi erit requies mihi ?* II Pet. II, 4 : *Rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit.*

« *Præoccupaverunt me laquei mortis.*» Difficultates bene operandi, quibus retrahar a bonis faciendis : et sic habemus quartum. Sicut enim laqueus tenet captum laqueo ne procedat, sic quædam difficultas ad bonum miseram animam ne procedat. Job, XIII, 27 : *Posuisti in nervo pedem meum*, etc. Et tanto laqueus periculosior, quanto magis absconditus, nec videtur. Psal. LVI, 7 : *Laqueum paraverunt pedibus meis.* Hic laqueus est intra, sed laqueus etiam mortis retrahens ab omni bono est abundantia temporalium, et divitiæ temporales, quæ ligant hominem ut parum boni vel nihil possit. Proverb. XXI, 6 : *Qui congregat thesauros lingua mendacii,... impingetur ad laqueos mortis.* I ad Timoth. VI, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem,et in laqueum diaboli.* Isa. XXIV, 17 : *Formido, et fovea, et laqueus super te, qui habitator es terræ.* Primus laqueus omnes præoccupat : omnes enim cum difficultate bene operandi nascimur : sed secundus laqueus non. Quidam sunt qui nascuntur divites, sed alii sibi divitias procurant : hinc spontanei in laqueum pedem immittentes. Job, XVIII, 8 : *Immisit in rete pedes suos, et in maculis ambulat.*

« *In tribulatione mea.* » Hic est secundum, in quo præmissis miseriis subjungitur Sanctorum clamor, et oratio ad Deum pro liberatione : et dicuntur tria. Primo, causa orationis tangitur.Secundo, modus, ibi, « *Et ad Deum meum.* » Tertio, fructus, ibi, « *Et exaudivit.* »

Dicit ergo sic : Malis repletus sum in meis membris, dicit Christus, et hac de causa positus « *in tribulatione* » tanta, quæ mea erat, « *invocavi* » intus in corde, « *Dominum* » in membris meis, in Sanctis antiquis qui gemebant. Osee, VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me ;* hoc enim habebant remedii. II Paral. XX, 12, dixit Josaphat : *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.* Thren. III, 55 : *Invocavi nomen tuum Domine de lacu novissimo.*

« *Et ad Deum meum clamavi.* » Interior enim vocatio cum silentio exteriori magna est, sed major cum in vocem exit, sed maxima cum in clamorem prorumpit. Psal. CXIX, 1 : *Ad Dominum cum tribularer clamavi, et exaudivit me.* Baruch, III, 1 : *Et nunc Domine omnipotens, Deus Israel, anima in angustiis, et spiritus anxius. clamat ad te* Et in Psal. CVI, 6 : *Clamaverunt ad Dominum cum tribularentur.*

« *Et exaudivit.* » Hic fructus orationis ostenditur, vel magna et fructuosa oratio, et non inanis monstratur fuisse coram Domino per duo. Primo enim ostenditur fuisse acceptam. Secundo, efficacem, ibi, « *Et clamor meus.* »

Ait enim sic : « *Clamavi* » in meis membris fidelibus et Sanctis tribulatis, « *Et exaudivit Dominus vocem meam,* » et interiorem, et exteriorem. In Psal. XC, 15 : *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum.* Sed unde ? « *De templo sancto suo,* » cœlo, quod dicitur templum, quia templum dicitur quasi tectum amplum. Et dicitur hoc de cœlo. Baruch, III, 24 : *O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus!* Item, templum est locus divino cultui deditus, et ibi servitur ei ab Angelis. Daniel. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei.* Et monstratur in hoc vivacitas auditus in Deo qui audit ita remotos. Sap. I, 10 : *Tumultus murmurationum non abscondetur.* Eccli. XLII, 20 : *Non abscondit se ab eo ullus sermo.* Vel templum dicitur ad litteram materialis Ecclesia, de qua ad litteram exaudit Deus, quia ad orandum specia-

Multiplex sensus hujus vocis, *templum.*

liter instituta est. Sic ostendit Salomon, III Reg. VIII, 38 : *Si quis cognoverit plagam cordis sui, et expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies in cœlo.* Vel templum humana natura in Christo, in qua Deus habitat. Ad Coloss. II, 9 : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* De primo exauditi sunt ante legem. De primo et secundo sub lege. De primo et secundo et tertio exaudimur in tempore gratiæ.

« *Et clamor meus,* » tamquam efficax nuntius « *in conspectu ejus,* » veniens « *introivit in aures ejus,* » quod volebat impetrans : tunc enim oratio aures intrat cum impetrat, et donec propinquet, non consolabitur, et non discedet donec respiciat Altissimus. Et patet ex textu, quod in Deo eadem est visiva et auditiva vis : quia cum dixisset, « *Clamor meus in conspectu,* » quod pertinet ad visivam, statim addit, « *Introivit in aures ejus,* » quod pertinet ad auditivam. Psal. CI, 28 : *Tu autem idem ipse es.* Apparet etiam, quod puram oportet esse orationem et mundam, quæ intrat in conspectu Dei : imo aures ejus penetrat. Nullus immundus nuntius et sordidus, qui oculos Regis posset offendere, ad eum mittitur. Sic nec oratio mittenda est nisi munda : quod non est nisi procedat de corde mundo. Proverb. XV, 26 : *Abominatio Domini cogitationes malæ,* quia de immundo procedunt corde, *et purus sermo pulcherrimus firmabitur ab eo,* hoc est, firmiter implebitur.

Oratio munda esse debet.

8

Fructus orationis Christi. adventus duplex, in animam et in mundum.

« *Commota est,* etc. » Hic est tertium, in quo postquam actum est de miseriis contractis ex peccato, et de Sanctorum orationibus gementium sub illis, subjungitur de adventu liberatoris, quod est quasi determinare quis fructus orationis præcedentis : et agitur de adventu duplici. Primo, de adventu in animam, quo venit in aliquos ante Incarnationem. Secundo, de adventu in carnem, ibi, « *Inclinavit cœlos et descendit.* »

In prima duo secundum duo quæ ad illum adventum pertinent. Aliquando venit ad animam terrorem incutiendo, quod pertinet ad justitiam. Aliquando immittendo amorem, quod pertinet ad misericordiam, ibi, « *Ignis a facie ejus exarsit.* »

In prima quatuor. Primo, terroris immissio quoad animæ sensualitatem. Secundo, quoad animæ rationem, ibi, « *Fundamenta montium.* » Tertio, addit utriusque causam, ibi, « *Quoniam iratus est.* » Quarto, subjungit effectum consequentem ex commotione illa, ibi, « *Ascendit fumus.* »

Dicit ergo : Sic oraverunt Sancti oratione accepta et efficaci, « *Et commota est terra,* » homo scilicet exterior, corpus cum sensuali potentia. « *Et contremuit :* » quod ad sensualitatem referatur, commota ad ipsam carnem. Job, IV, 14 : *Pavor tenuit me,* quantum ad primum : *et tremor,* quantum ad secundum.

« *Fundamenta montium,* » id est, elationes superborum : superbi enim in elationibus fundant totam intentionem suam, « *conturbata sunt,* » quantum ad intellectum, « *et commota sunt,* » quantum ad affectum. Quasi diceret : Elata ratio et voluntas terrore concutitur. Propter quod alibi, in Psal. XCVI, 15 : *Montes sicut cera fluxerunt a facie Domini.* Isa. LXIV, 1 : *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes,* per terrorem in corda : *a facie tua montes diffluerent.* Et subdit rationem :

« *Quoniam iratus est eis,* » hoc est, quoniam ipsum peccatis iratum sibi propter illa cognoverunt. Cum enim homo considerat iram Dei super se venturam, et caro, et anima tota turbatur. Job, XXI, 6 : *Quando recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam tremor.* Et ad litteram affligit se mœrore in anima, et pœnitentia in carne. Job, XLII, 6 et 7 : *Nunc oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo,* interius contra me litigando, me turbando, *et ago pœnitentiam in favilla et cinere.* Jerem. XXXI, 19 :

Postquam ostendisti te mihi, percussi femur meum.

« *Ascendit fumus.* » Hic ostendit efficaciam illius commotionis. Quasi sic diceret : Considerantes iram conturbantur, et moventur : et ex hoc « *ascendit fumus* » compunctionis et doloris, « *in ira ejus* » cogitata. Isa. vi, 4 : *Commota sunt superliminaria domus*, scilicet intellectus et affectus, *et domus repleta est fumo.* Et nota, quod sicut dicit Hieronymus, « fumus ex duobus fit, ex igne « et aqua. » Intellige ergo cor peccatoris sicut lutum imbutum aqua peccati. Job, xv, 16 : *Abominabilis et inutilis homo qui bibit sicut aquam iniquitatem.* Immisso ergo modico igne charitatis, sicut fit in incipientibus et timentibus, qui modicam habent charitatem, necessario fumus fit, ut possit dici illi animæ illud Cant. iii, 6 : *Quæ est ista, quæ ascendit per desertum,* pœnitentiæ scilicet, *sicut virgula fumi ?* Virgula per humilitatem, sed fumus per compunctionem. Psal. cxliii, 5 : *Tange montes, et fumigabunt.* Et est signum quod Deus incipit in corde habitare quando fumus exit. Seneca : « Magnus fumus magni hospitis signum « est. »

« *Et ignis.* » Hic secundum, in quo tangitur de amore qui pertinet ad misericordiam : et tanguntur duo. Primo, inflammatio per charitatem. Secundo conditio inflammatorum ante inflammationem, ut major monstretur misericordia, ibi, « *Carbones.* »

Dicit ergo sic : Terrorem immisit fumum facientem, sed tandem « *a facie ejus,* » Dei scilicet a præsentia placabili et affabili, « *ignis* » charitatis « *exarsit,* » prævaluit humore consumpto. Eccli. xxii, 30 : *Ante ignem camini vapor, et fumus ignis inaltatur.* Sed postquam venit ignis, cessat fumus. Ille, inquam, ignis, de quo Luc. xii, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur ?*

« *Carbones.* » Hic secundum, in quo monstratur inflammatorum conditio.

Ait enim sic : Ignis exarsit a facie illorum, et « *carbones succensi sunt ab eo,* » id est, peccatores prius, igne charitatis inflammati sunt : carbones enim dicuntur tribulationes. Psal. cxxxix, 11 : *Cadent super eos carbones.* Sanctorum exempla ad aliquos inflammandum ad bonum. Psal. cxix, 4 : *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis.* Desolatio autem in bono sumitur hic : item beneficia, Proverb. xxv, 21 et 22 : *Si esurierit inimicus tuus, ciba illum : si sitierit, da ei aquam bibere : prunas enim congregabis super caput ejus.* Aliquando peccatores propter nigredinem, Thren. iv, 8 : *Denigrata est super carbones facies eorum,* sicut accipitur hic. Aliquando perfecti viri, in quibus durat sancti Spiritus ignis, et perseverat diu, Ezech. i, 13 : *Similitudo animalium, adspectus eorum quasi carbonum ignis ardentium.* Christus enim carbo est : in ipso enim est lignum humanitatis ignitum igne divinitatis. Deut. iv, 24 : *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Damascenus : « Divinum car« bonem sumamus, ut illuminet corda « nostra, et consumat peccata nostra. » Et notantur hic tres gradus. Primo, incipientium, ibi, « *Ascendit fumus.* » Secundo, proficientium, ibi, « *Ignis a facie ejus exarsit.* » Tertio, perfectorum, ibi, « *Carbones succensi sunt ab eo.* » Qui enim prius erant carbones propter nigredinem, facti sunt carbones propter divini ignis retentionem.

« *Inclinavit cœlos,* » id est, Angelos. 10
Contentum pro continente. Hos inclinavit, quia hominum assumptio illos subdidit. Psal. xc, 11 : *Angelis suis Deus mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Apoc. xxii, 8 et 9 : *Cecidi ut adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc ostendebat : et dixit mihi : Vide ne feceris : conservus enim tuus sum et fratrum tuorum.* Vel « *inclinavit cœlos,* »

Tripliciter Deus inclinat prædicatores ad nos.

prædicatores et Apostolos, qui cœli dicuntur in Psal. XVIII, 1 : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Hos inclinavit tripliciter. Primo, ut humilia doceant inter parvulos. I ad Corinth. II, 2 : *Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.* Et ipse erat ille Paulus qui raptus fuerat usque ad tertium cœlum [1]. Item, inclinavit ut de altitudine contemplationis ad ima descenderent. Magnus descensus ut ille qui usque ad tertium cœlum raptus fuerat, descenderet usque ad sportulas faciendas. Act. XX, 34 : *Ipsi scitis, quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, et his, qui mecum sunt, ministraverunt manus meæ.* Item, ad hoc ut tribulationes et passiones sustinerent. Audi Paulum sic humiliatum ! II ad Corinth. XI, 25 : *Ter virgis cæsus sum,* tamquam dissolutus parvulus : *semel lapidatus sum,* tamquam peccator adultus.

De secundo adventu in carnem et reditu in cœlum.

« *Inclinavit cœlos et descendit.* » Hic secundum, in quo postquam actum de adventu in animam per gratiam, agitur consequenter de adventu ejus in carnem. Ne autem sic crederetur advenisse in mundum ut postea non rediret, dicuntur duo. Primo, incarnatio et descensio in hoc versu. Secundo, reversio et ascensio in sequenti, ibi, « *Et ascendit super Cherubim.* »

In prima parte duo. Primo, descensio Filii Dei et humiliatio. Secundo, dæmonis et peccati subjectio, ibi, « *Et caligo.* »

Dicit ergo : Sic venit ad corda per gratiam, et tandem, quod plus fuit, « *inclinavit cœlos* » materiales, sicut aliquando inclinatur vas : et descendit tamquam effusus de cœlis inclinatis, secundum illam petitionem Psalmi CXLIII, 5 : *Inclina cœlos tuos, et descende.* Propter hanc inclinationem et effusionem canimus in Nativitate : « Hodie melliflui « facti sunt cœli. » Littera Augustini : « Habet cœlum, » et tunc sensus est : Inclinavit cœlum Deus Pater, ipsum scilicet Verbum, quod cœlum dicitur a celando, quia in ipso omnia celata sunt. Ipse enim est exemplar et pulchritudo omnium, quia sicut dicit Rabanus : « Cœlum cœlorum dicitur Filius, « sicut Sanctus Sanctorum. » Deus ergo Pater cœlum inclinavit, quando Filium incarnari statuit : et ipse se inclinavit, cum se exinanivit. Jerem. XIV, 8 : *Quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum.*

« *Et descendit.* » Naturam humanam conjungendo sibi, ut inclinatio referatur ad humanitatis assumptionem, descensus ad unionem assumptæ in unitatem personæ. Hic est descensus quem desiderabat Isa. LXIV, 1 : *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes.* Ad Philip. II, 7 : *Semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.*

« *Et caligo.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Inclinavit se, et descendit homo factus. « *Et caligo,* » diabolus scilicet, « *sub pedibus ejus.* » Dicitur autem caligo diabolus propter tenebrositatem culpæ in qua est : factus est enim caligo, qui in tanta claritate fuit conditus. Isa. XIV, 12 : *Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris ?* Ut de tanta claritate fieres caligo tam densa ? Job, III, 5 : *Occupet eum caligo, et involvatur amaritudine.* Et iterum quia, in caligine retrusus, in hoc aere scilicet caliginoso, tandem retrudendus in majorem, scilicet in infernum. Judas in Can. ℣. 6 : *Angelos qui non servaverunt suum principatum, sub caligine reservavit.* Caligo ergo est sub pedibus ejus, quia dæmones subjecti voluntati ejus : quippe Act. VII, 49 : *Cœlum mihi sedes est : terra autem scabellum pedum meorum.* Quorum ergo locus, scilicet infernus sit in

[1] Cf. II ad Corinth. XII, 2 et seq., et I ad Corinth. II, 6 : *Sapientiam loquimur inter perfectos.*

medio terræ, necessario ipso jure sub pedibus ejus sunt. Psal. xc, 13 : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.*

« *Et ascendit super Cherubim.* » Hic tangitur sublimatio sic humiliati : et dicuntur duo. Primo, Christi ascensus et excellentia super vim contemplativam angelicam. Secundo, super motivam omnem : hæc enim duo sunt in Angelo, ibi, « *Et volavit, volavit super pennas ventorum.* »

Dicit ergo : Sic humiliavit se, et sub pedibus dæmonem habuit : « *et ascendit super Cherubim,* » quod interpretatur *plenitudo scientiæ*, id est, ad tantam in scientia pervenit altitudinem, ut ipse Cherubim ad illam non possit, ut possit dicere : *Mirabilis facta est scientia tua ex me : confortata est, et non potero ad eam*[1]. I ad Timoth. vi, 16 : *Lucem inhabitat inaccessibilem*, et Angelis, et animalibus omnibus. Cherubim etiam est charitas, Ad Roman. xiii, 10 : *Plenitudo legis est dilectio*. Christus autem super omnem ascendit charitatem : quia sua omnem aliam excessit. Joan. xv, 13 : *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Charitas autem Christi major est, quia pro inimicis. Ad Roman. v, 8 et 9 : *Commendat autem charitatem, suam Deus in nobis : quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Per Cherubim etiam signantur habentes plenitudinem scientiæ, perfecti scilicet in charitate quæ est scientiæ plenitudo. Et Dominus ascendit super tales, quia in illis manet. I Joan. iv, 16 : *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Quarto modo exponitur ut Deus facere dicatur quod in suis facit, ibi, « *Qui ascendit super Cherubim,* » id est, ascendere facit. Genes. xxii, 12 : *Nunc cognovi, quod times Deum*, id est, cognoscere te feci. Sic ascendere fecit super Cherubim illam aquilam quæ dixit, Joan. i, 1 : *In principio erat Verbum :* et illum quem rapuit usque ad tertium cœlum, Paulum scilicet (II ad Corinth. xii, 2 et seq.)

« *Et volavit.* » Ecce secundum. Quasi sic diceret : Ascendit super omnem vim cognitivam, « *Et volavit, volavit.* » Repetitio hæc signat velocitatis vehementiam secundum Cassiodorum, « *super* « *pennas,* » virtutes omnes motivas. Istæ sunt pennæ, « *ventorum,* » omnium scilicet spirituum. Angeli venti dicuntur : quia cum sint spiritus et invisibiles et insensibiles, designat eos Scriptura, sicut potest, per spiritus, quamvis sint corporales. Job, xxviii, 25 : *Qui fecit ventis pondus.* Hi venti pennas habent, vires scilicet naturales motivas virtutibus informatas, quibus Deo ministrant. Daniel. vii, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* Et etiam ipsis hominibus. Ad Hebr. i, 14 : *Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi*, etc. Refertur et hoc ad famæ velocitatem, ut notetur ejus in terra exaltatio : et sine dubio citius omni vento ejus fama innotuit per mundum, quia statim nativitas ejus in extremis Orientis partibus nota fuit per stellam. Matth. ii, 2 : *Vidimus stellam ejus in Oriente.*

Quid significet in Scriptura repetitio?

Geminatio est signum increpationis, Act. ix, 4 : *Saule, Saule, quid me persequeris?* Excitationis ad attendendum, Luc. x, 41 : *Martha, Martha sollicita es erga plurima.* Affectionis in bono, Matth. xxvii, 46 : *Deus meus, Deus meus.* Affectionis in malo, Joan. xix, 6 : *Crucifige, crucifige eum.* Duplicitatis, In Psal. xi 3 : *In corde, et corde locuti sunt.* Universa-

[1] Psal. cxxxviii, 6.

litatis, In multis psalmis : *In generatione et generationem. Generatio et generatio,* id est, omnis generatio. Confirmationis, In Joanne frequenter : *Amen, amen dico vobis,* etc. Diminutionis, I Reg. xiv, 13 : *Gustans, gustavi.* Derisionis, In Psal. xxxix, 16 et lxix, 4 : *Euge, euge.* Expressionis naturæ, Ezech. xiv, 4 et 7 : *Homo, homo de domo Israel.* Festinationis sicut hic, « *Volavit, volavit.* »

12 De fructibus Christi adventus in capite et membris

« *Et posuit tenebras.* » Hic est quartum in quo ostenduntur beneficia, quæ ex adventu Christi consecuta sunt, et dividitur hæc pars in duas. Primo, agit de beneficiis quæ fuerunt in membris, ab influentia ipsius capitis, hoc est, per ipsum Christum. Secundo, de beneficiis quæ consecuta sunt in ipso capite, infra : « *Et præcinxisti me virtute.* »

In prima parte dicuntur tria. Primo, beneficia influentia ad membra in primitiva Ecclesia, in ejus scilicet inchoatione. Secundo, in progressu Ecclesiæ, ibi, « *Misit de summo et accepit me.* » Tertio, in consummatione, ibi, « *Quoniam tu illuminas lucernam meam.* »

In prima duo. Beneficium enim quod ostendere intendit, est manifestatio divinitatis suæ : hoc enim fuit beneficium specialiter vivis exhibitum. Duo ergo fuit necessarium hic dicere. Primo, occultationem divinitatis. Secundo, manifestationem, quod tangitur ibi, « *Præ fulgore.* »

Item, in prima parte tria, secundum triplicem modum quem ostendit quo erat divinitas occultata. Primo, quod nos in hac vita divinitatem videre non possumus. Secundo, quod occultata in assumpta humanitate, ibi, « *In circuitu ejus.* » Tertio, quod in ipsis Scripturis occultata, ibi, « *Tenebrosa aqua.* »

Dicit ergo : Sic venit, et rediit, et posuit, id est, posuerat « *tenebras latibulum suum* : » non quia tenebræ in ipso Deo essent, de ipso enim scriptum est I Joan. i, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ :* sed ex parte nostra voluit nos in hac mortali vita non videre ejus divinitatem, et ipsam nos latere. III Reg. viii, 12 : *Dixit Dominus ut habitaret in nebula,* existente ex parte humani intellectus. Isa. l, 3 : *Induam cœlos,* scilicet cœlestes viros, *tenebris.* Job, xxii, 14 : *Nubes latibulum ejus.* Propter hoc ingemiscens Paulus ait, II ad Corinth. v, 6 et 7 : *Dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino* : (*per fidem enim ambulamus, et non per speciem.*) Exod. xxxiii, 20 : *Non videbit me homo, et vivet,* in hac mortali vita.

« *In circuitu ejus.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic latuit ipsa divinitas, et etiam in incarnatione, « *tabernaculum ejus,* » proprium scilicet corpus ejus, « *in circuitu ejus,* » quasi circumdabat Christi divinitatem, quia eam occultabat. Isa. xlv, 15 : *Vere tu es Deus absconditus,* sicut homo in habitu suo. Ad Philipp. ii, 7 : *Et habitu inventus ut homo.* Hoc est tabernaculum quod positum est omnibus in aperto. Psal. xviii, 6 : *In sole posuit tabernaculum suum.* Et dicit corpus ejus tabernaculum et templum. Tabernaculum ratione mortalitatis, tabernaculum enim movebatur : templum autem ratione inseparabilitatis a divinitate : hoc enim stabile fuit semper : hoc enim tabernaculum præbuit visibile, sed divinitatem intus abscondit. Exod. xxxiii, 23 : *Videbis posteriora mea,* id est, humanitatem meam : *faciem autem meam,* divinitatem meam scilicet, *videre non poteris.*

« *Tenebrosa aqua.* » Hic tangitur occultatio tertia. Quasi diceret : Sic latet in se, sic in sua humanitate. Nec putet quis, quod in Scriptura manifestet se, « *tenebrosa aqua* est *in nubibus aeris.* » Nubes sunt Prophetæ et Doctores. Isa. v, 6 : *Nubibus mandabo ne pluant super eam imbrem.* Et nubes non circa terram, sed aeris, sursum scilicet calore charitatis elevatæ. Isa. lx, 8 : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant ?* In iis est « *tenebrosa* « *aqua,* » scientia de divinitate occulta.

Aquæ enim tenebrosæ fundus videri non potest : et hoc maxime, quando profunda est aqua, quia, sicut dicit Philosophus : « Ubi multum est de aqua, caloris est nigri, ubi parum, glauci. » Sed Proverb. XVIII, 4 : *Aqua profunda, verba ex ore viri.* Et tanta profunditas, ut multi non potuerint attingere, sed magis sint submersi. Eccle. VII, 24 : *Dixi : Sapiens efficiar, et ipsa longius recessit a me.*

« *Præ fulgore in conspectu ejus.* » Hic secundum, in quo præmissa occultatione, subjungitur de manifestatione, et dividitur in duas partes secundum duplicem modum manifestandi. Primo, per Apostolorum manifestationem. Secundo, per increpationem, infra, « *Ab increpatione tua.* »

In prima parte quinque dicuntur. Primo, Apostolorum sanctitas. Secundo, modus doctrinæ illorum, ibi, « *Grando et carbones.* » Tertio, auctoritas prædicationis, et strenuitas, ibi, « *Et misit sagittas suas.* » Quarto, potestas faciendi miracula, ibi, « *Fulgura multiplicavit.* » Quinto, facultas interpretandi et exponendi Scripturas, ibi, « *Et apparuerunt.* »

Dicit ergo : Sic latuit, sed ut manifestus fieret Deus « *in conspectu ejus,* » id est, ante eum, « *nubes,* » non tenebrosæ, sed « *præ fulgore* », scilicet præ fulgida vita et honestate, « *transierunt,* » discurrendo per mundum. Adverte elegantem commendationem, bonam scilicet ordinationem ad Deum, per hoc quod dicit, « *In conspectu ejus,* » scilicet Dei : bonam ad proximum per hoc quod dicit, « *Præ fulgore.* » In primo notatur recta intentio : in secundo, aliorum per exemplum bonum informatio. Hæc duo præcipit Matth. V, 15 : *Sic luceat lux vestra,* Ecce « *præ fulgore :* » *coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est,* Ecce « *in conspectu Dei.* » Istæ sunt nubes lucidæ de quibus Job, XXXVII, 11 : *Et nubes spargunt lumen suum.* Aliter legitur ut sint duæ partes : et referatur hoc, « *præ fulgore in conspectu ejus,* » ad antecedentia.

« *Grando et carbones.* » Hic secundum. Præmissa enim commendatione, subjungitur de modo doctrinæ : et tanguntur ad quatuor. Primo, objurgatio vitiorum. Sic erant « *grando.* » Secundo, exhortatio bonum et ad virtutes, ibi, « *Et carbones.* » Tertio, comminatio personarum, ibi, « *Et introivit.* » Quarto, promissio bonorum æternorum, ibi, « *Et Altissimus dedit vocem suam.* »

Prædicatio Apostolorum.

Dicit ergo : Sic « *præ fulgore nubes transierunt,* » et etiam « *grando* » fuerunt in arguendo vitia, et etiam « *carbones ignis,* » alios scilicet ad bonum inflammantes. Exod. IX, 24 : *Grando et ignis mista pariter ferebantur.* Psal. CIV, 32 : *Posuit pluvias eorum grandinem,* quantum ad primum : *et ignem comburentem in terra ipsorum,* quantum ad secundum. Gregorius : « Sancti grando et ignis dicuntur : quia cum corda audientium corrigentes feriunt, blandientes per famam, charitatis accendunt flammam. »

« *Et intonuit.* » Hic tertium, in quo subjungit de comminatione. Quasi diceret : Sic fuerunt grando, sic carbones. 14
« *Et intonuit* » comminando per eos Dominus. Terribilis enim prædicatio a Domino fiebat per eos. Matth. X, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Vis audire tonitruum ! Matth. III, 10 : *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* Psal. CIII, 7 : *A voce tonitrui tui formidabunt.* Eccli. XLIII, 18 : *Vox tonitrui ejus versabit terram.* Et bene dicit : « *De cœlo,* » ut sit sensus : Dominus de cœlo, non de terra : dominabatur enim in cœlo, sed in terra non, donec tonitrua sunt emissa. Apoc. IV, 5 : *De throno procedebant fulgura, et voces, et tonitrua.*

« *Et Altissimus.* » Hic quartum, in quo

ostenditur quartus modus prædicandi per promissionem, et dicuntur duo. Primo, promissio et suavis prædicatio et alliciens. Secundo, adaptatio modorum prædicatoribus, qui per hoc sunt grando et carbones.

Dicit ergo sic : Intonuit Dominus, « *et Altissimus dedit* » per eosdem « *vocem suam,* » suavem scilicet promissionem, ut sic alliceret. Ecce vox suavis, I ad Corinth. II, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit*, etc. Apoc. I, 15 : *Vox illius tamquam vox aquarum multarum*, id est, promissionum multiplicium. Et nota, quod Dominus dicitur comminando mala. Malach. I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?* Sed Altissimus, blandiendo, et promittendo bona. Jacob. II, 13 : *Superexaltat misericordia judicium.* Luc. VI, 35 : *Date*, etc. *et eritis filii Altissimi.*

« *Grando et carbones.* » Quasi sic diceret : Sic intonuit per eos Dominus, sic promittit : ex hoc accidit, quod vere sunt grando in comminando, « *et carbones ignis* » in promittendo. Expone sicut supra, et nota, quod in ipsa repetitione, ostenditur, quod in principio prædicationis et in fine semper insistendum comminationi, et prædicationi promissionis æternorum.

15 Missio Apostolorum. « *Et misit sagittas.* » Hic tertium, in quo ostenditur auctoritas prædicationis in illis, quia missi : et tangitur missio, et modus missionis, ibi, « *Et dissipavit.* »

Dicit ergo : Hoc modo prædicaverunt non sine auctoritate. « *Et misit* » Dominus « *sagittas suas,* » Apostolos scilicet et Doctores. Luc. x, 2 : *Rogate dominum messis ut mittat operatios in messem suam.* Aliter enim non prædicavissent. Ad Roman. x, 15 : *Quomodo prædicabunt nisi mittantur ?* Missi autem dicuntur ut sagittæ, quia sagittis comparantur Apostoli, et Apostolici viri. Primo, quia fragiles sui reputatione et infirmi, I ad Corinth. I, 27 : *Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.* Leves per contemptum temporalium. Matth. XIX, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te : quid ergo erit nobis ?* Gregorius : « Qui contemptum temporalium prædicat, necesse est ut illa primo « contemnat. » Graciles per mortificationem carnis, I ad Corinth. IX, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo*, etc. Recti per intentionem, Psal. XXXII, 1 : *Rectos decet collaudatio*, prædicationis scilicet. In illa enim maxime laudatur Deus, et divulgatur ejus nomen. Acuti et penetrativi per zelum et charitatem, Cant. III, 3 : *Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem.* Cant. v, 7 : *Percusserunt, et vulneravernnt me.* Plani et politi per mansuetudinem, Matth. XI, 29, dictum est eis : *Discite a me quia mitis sum et humilis corde.* Pennati per virtutum excellentiam, Prov. I, 17 : *Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum.* Talis sagitta erat qui dicebat, Isa. XLIX, 2 : *Posuit me sicut sagittam electam.*

Sagittis comparantur.

« *Et dissipavit eos,* » id est, Apostolos, ut fiat relatio ad suppositum per sagittas, non secundum signandi modum. Dissipavit, inquam, dividendo per multas partes mundi, Paulo Gentes, Petro Judæos relinquens. Ad Galat. II, 8 : *Qui operatus est Petro in apostolatum circumcisionis; operatus est et mihi inter Gentes.* Et sic notatur modus mittendi. Vel potest notari fructus. « *Dissipavit eos* » ad quos eos misit, ut non implerent mala, quæ facere consueverant. Job, v, 12 : *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant.* Jerem. I, 10 : *Constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas, et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices, et plantes.*

« *Fulgura multiplicavit.* » Hic quartum, in quo ad consummationem justificationis subjungitur de potestate faciendi miracula, et tanguntur duo. Miraculorum operatio, et effectus consequens in

illis, qui ea videbant, ibi, « *Et conturbavit.* »

Dicit ergo sic : Sagittas, id est, prædicatores misit, et « *fulgura multiplicavit* » per eos, id est, miracula lucentia, alios ad stuporem moventia, sicut fulgur. Exod. IX, 23 : *Dominus dedit.... discurrentia fulgura super terram.* Ezech. I, 3 : *Animalia ibant, et revertebantur in similitudinem fulguris coruscantis.* Apoc. IV, 5 : *De throno*, de consortio scilicet, et cœtu Apostolico, in quo sedebat Deus, *procedebant fulgura.* Marc. XVI, 20 : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.* « *Et multiplicavit.* » Job, V, 9 : *Qui facit magna et inscrutabilia, et mirabilia absque numero.*

« *Et conturbavit eos,* » admiratione et stupore qui videbant illa. Psal. LXXVI, 19 : *Illuxerunt coruscationes orbi terrarum*, etc. Act. III, 10, Sanato claudo ad portam Speciosam, *omnes impleti sunt stupore et extasi, in eo quod contigerat illi.* Sed quidam ad bonum suum turbabuntur, de quibus Habac. III, 11 : *In luce sagittarum tuarum, ibunt in splendore coruscantis hastæ tuæ.* Quidam ad malum, sicut Judæi blasphemantes, Matth. XII, 24 : *Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub, principe dæmoniorum.* II ad Cor. II, 16 : *Christi bonus odor sumus Deo,... aliis quidem odor mortis in mortem : aliis autem odor vitæ in vitam.*

« *Et apparuerunt fontes.* » Hic quintum et ultimum, scilicet facilitas aperiendi Scripturas generaliter : secundo, Propheticas specialiter, ibi, « *Et revelata sunt.* »

Dicit ergo sic : Prædicaverunt missi, « *et apparuerunt* » per eos fontes aquarum, doctrinæ Scripturarum utriusque Testamenti, ut impleretur illud Isa. XII, 3 : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*, prius clausis. Apocalyps. V, 1 et seq. : Liber in dextra sedentis in throno signatus erat. Et nota, quod non dicit, « aperuerunt, » sed Agnus aperuit illis. Luc. XXIV, 45 : *Aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas.* Apocalyp. III, 7 : *Aperit, et nemo claudit: claudit, et nemo aperit.* Isa. XLI, 18 : *Aperiam in supinis collibus flumina, et in medio camporum fontes.* Ipsi enim Apostoli qui erant fontes, sicut alveus dicitur fons, aperiebant seipsos prædicando. Exod. XV, 27 : *Venerunt in Elim filii Israel, ubi erant duodecim fontes aquarum,* id est, duodecim Apostoli : Elim enim interpretatur *fortis eorum.*

« *Et revelata sunt fundamenta,* » quæ prius erant occulta, scilicet Prophetarum dicta, in quibus fides fundatur Ecclesiæ. Unde addit, « *Orbis terrarum* », id est, Ecclesiæ. I Joan. II, 8 : *Tenebræ transierunt, et verum lumen jam lucet.* II ad Corinth. III, 13 et seq. : Velamen positum erat super faciem Moysi [1], sed remotum est modo : scissum enim fuit velum in passione Domini [2] (Matth. XXVII, 51.) II ad Corinth. III, 18 : *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, a claritate in claritatem.* Dicitur autem orbis terrarum Ecclesia. Primo, quia per totum orbem dilatata est, Psal. XVIII,

Ecclesia dicitur orbis terrarum : quia universalis et immobilis.

[1] Cf. Exod. XXXIV, 33.

[2] II ad Corinth. III et seq. : *Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuatur,*

Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum (quoniam in Christo evacuatur) :

Sed usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum.

Cum autem conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.

5: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.* Non infructuose constat, Ad Roman. I, 8: *Fides vestra annuntiatur in universo mundo.* Synagoga autem tantum fuerat in Judæa. Item, caret fine: sic Ecclesia: semper enim durabit, Luc. XXII, 32: Petre, *ego pro te rogavi, ut non deficiat fides tua.* Ad Roman. VIII, 38 et 39: *Neque mors, neque vita,... neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu.* Item, orbis terræ immobilis est: et si aliqua pars est mobilis, tamen totus est immobilis, per hoc quod innititur cuidam simplicissimo quod est centrum cœli, et est in ejus medio. Sic Ecclesia immobiliter stat et stabit: quia innititur Christo, qui est in medio ejus, sicut substans. Psal. XLV, 5: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*, id est, confirmavit. Quare Deus in medio ejus non commovebitur. Hujus orbis terrarum ergo fundamenta sunt Prophetæ ut prius, et Apostoli, ut immediatius: sed ipse Christus ut intimius fundamentum totum portans. Ad Ephes. II, 20: *Superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu.*

Manifestatio divinitatis Christi.

« *Ab increpatione tua.* » Hic est secundum totius hujus partis, in qua agitur de manifestatione divinitatis priu occultatæ. Ostensum est enim quomodo per prædicationem fuerit facta manifestatio, hic qualiter et quomodo per inspirationem: et tanguuntur duo. Primo, interior increpatio per Spiritum sanctum ad retrahendum a malo. Secundo, inspiratio promovens ad bonum, ibi, « *Ab inspiratione.* »

Dicit ergo: Sic facta est manifestatio veritatis, et divinitatis mundo, et hic o tu Domine, « *Ab increpatione tua,* » id est, per increpationem tuam interius factam a malo revocantem. Job, XXXIII, 19: *Increpat per dolorem* immissum, et horrorem *in lectulo* conscientiæ, *et omnia ossa marcescere facit.* Isa. XVII, 13: *Increpabit eum, et fugiet procul* a malo. Propter hoc dicit Job, V, 17: *Increpationem Domini ne reprobes.* Ipsa enim incipit ostendere homini vitæ viam. Prov. VI, 23: *Via vitæ, increpatio disciplinæ.*

« *Ab inspiratione.* » Quasi diceret: Non solum « *ab increpatione,* » imo prædicta fuerunt ab inspiratione, id est, per inspirationem, « *spiritus iræ tuæ,* » qui terrorem incutiebat, qui timor est initium sapientiæ [1]. Sed quomodo vocatur Spiritus Sanctus, spiritus iræ? de tali enim spiritu loquitur sic Sapient. I, 6: *Benignus est spiritus sapientiæ.* Et in cap. XII, 1: *O quam suavis est Domine spiritus tuus, in omnibus!*

Responsio. Est ira condemnationis, quæ est quasi contraria benignitati et suavitati. De hac non loquitur hic. Et est ira correctionis et revocationis a malo: hæc est a Spiritu sancto, a quo est donum timoris. Sic habetur Isa. XI, 2 et seq.: Aliquando spiritus sonat in benignitatem: aliquando in indignationem: sic accipitur hic. Genes. VI, 3: *Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est,* Job, IV, 8 et 9: *Vidi eos, qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos..., spiritu iræ Dei esse consumptos.* Ira ergo hic non indignationis est, sed amoris. Et hoc notatur in inspiratione quæ semper sonat in bonum. Genes. II, 7: *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Eccli. IV, 12: *Sapientia filiis suis vitam inspirat.* Et Job, XXXII, 8: *Inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam.*

« *Misit de summo.* » Hic est secundum, in quo postquam actum est de effectibus Incarnationis quantum ad exor-

[1] Psal. CX, 10 et Eccli. I, 16: *Initium sapientiæ, timor Domini.*

dium ipsius Ecclesiæ, hic consequenter quantum ad profectum ejusdem, et dividitur in duas partes. Primo, tanguntur beneficia jam accepta. Secundo, Prophetice prædicantur beneficia accipienda, ibi, « *Et retribuet mihi Dominus.* » Et loquitur Propheta ac si esset in tempore in quo jam multiplicata erat Ecclesia.

In prima duo. Primo, tangit causam beneficiorum quantum ad ablationem mali, vel ereptionem a malo. Secundo, quantum ad collationem boni, ibi, « *Et eduxit me in latitudinem.* »

In prima duo. Primo, ereptio a malo culpæ. Secundo, a malo pœnæ, ibi, « *Prævenerunt me.* »

In prima duo. Primo, ereptio a peccato jam perpetrato. Secundo, a perpetrando tentatione impugnante, ibi, « *Eripuit me.* »

In prima duo. Primo, ereptio. Secundo, modus eripiendi, ibi, « *Et assumpsit.* »

Dicit ergo : Sic innotuit divinitas in Ecclesia primitiva, et dilatata prædicatione, « *misit de summo* » gratiam suam, qui miserat Filium suum, sapientiam scilicet suam.

« *Et accepit me.* » In persona Ecclesiæ loquitur, id est, ad se cepit de peccato trahens ut faceret sponsam sibi, et non Angelos. Ad Hebr. II, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Tamquam sponsam, Osee, II, 20 : *Sponsabo te mihi in fide.* Misit Filium suum a summo cœlo propter te. Psal. XXVIII, 7 : *A summo cœlo egressio ejus.* Isa. LVIII, 16 : *Et nunc Dominus misit me, et Spiritus ejus.*

« *Et assumpsit me de aquis multis.* » Assumpsit me sicut nutrix parvulum suum, Osee, XI, 3 : *Ego quasi nutritius Ephraim, portabam eos in brachiis meis.* Sicut pastor pecus infirmum, Isa. XL, 11 : *In brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.* Et hoc « *de aquis multis,* » id est, per multas aquas ad hoc me præparantes. De aquis scilicet baptismatis, de quibus Zachar. XIII, 1 : *Erit fons patens domui David,* etc. Ezech. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinationibus vestris,* vel inquinamentis. De aquis compunctionis, de quibus Jerem. IX, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam?* De aquis tribulationis, de quibus assumptus est Moyses, Exod. II, 5. De aquis humanæ generationis, de quibus II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et sicut aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Apoc. XVII, 15 : *Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes, et linguæ.*

« *Eripuit me.* » Hic est secundum, in quo tangitur liberatio ab ipsa tentatione movente ad peccatum. Est autem duplex tentatio. Per adversarium diabolum, et de hac primo. Alia per hominem malum, ibi, « *Et ab iis qui oderunt me.* » Tertio, subjungitur causa utriusque tentationis, ibi, « *Quoniam confortati sunt.* » 18

Dicit ergo : Sic extraxit de malis præteritis, vel jam factis, vel in origine, vel propria voluntate : « *eripuit me* » in membris meis « *de inimicis meis,* » dæmonibus, de quibus Eccli. XVIII, 31 : *Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.* Vel inimicos appellat vitia, quæ naturæ inimica sunt, et ipsius corruptiva. Dæmones autem dicuntur fortissimi : fortes quantum ad tentationem de luxuria, Job, XL, 11 : *Fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus illius in umbilico ventris ejus.* Fortiores quantum ad tentationem de avaritia, Jerem. XXXI, 11 : *Redemit Dominus Jacob, et liberavit eum de manu potentioris.* Sed fortissimi quantum ad tentationem de superbia, Job, XLI, 24 et 25 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* Et statim subjungit : *Ipse est rex super universos filios superbiæ.* Vitia autem inimici fortissimi dicuntur, fortes alliciendo usque ad consensum, fortiores perducendo ad actum, sed fortissimi tenendo in consuetudine captivum.

Fortitudo dæmonis tribus tentationibus constat.

« *Et ab iis qui oderunt me.* » Ab homi-

nibus scilicet malis « *eripuit me.* » Verum est ad minus in illo qui dicebat, Act. xii, 11 : *Nunc scio vere quia misit Dominus Angelum suum, et eripuit me de manu Herodis, et de omni exspectatione plebis Judæorum.* Sicut illum de quo II Pet. ii, 7 : *Justum Loth oppressum a nefandorum injuria ac luxuriosa conversatione eripuit.* Mali enim homines, sicut et eorum caput, semper oderunt bonos. Exod. i, 13 : *Oderant filios Israel Ægyptii, et affligebant illudentes eis.*

« *Quoniam confortati.* » Hic tangitur necessitas liberationis. Quasi diceret : Sic eripuit de inimicis et de his qui oderunt me. Et hoc necesse, quando et dæmones et homines mali « *confortati sunt super me,* » invalescendo et impugnando usque ad dejectionem, si non subvenisset liberatio. Jerem. ix, 3 : *Confortati sunt in terra : quia de malo ad malum egressi sunt.* Et in Psal. lxviii, 5 : *Confortati sunt qui persecuti sunt me inimici mei injuste: quæ non rapui,tunc exsolvebam.* Littera Hieronymi : « Quoniam robustiores me erant. »

19 « *Prævenerunt me.* » Hic est secundum, in quo ostensa liberatione a culpa, subjungitur de liberatione a pœna, quamvis Glossa utrumque confundat : et tangitur primo necessitas liberationis. Secundo, liberatio, ibi, « *Et factus est.* » Vel conservatio.

Dicit ergo : Sic liberavit, sic eripuit a culpa, et etiam a pœna : quia « *prævenerunt me inimici mei,* » et adversarii velociores ad inferendum pœnam, et promptiores quam ego, ad vitandum. Thren. iv, 19 : *Velociores fuerunt persecutores nostri aquilis cœli, et super montes persecuti sunt nos.* Et hoc « *in diebus afflictionis,* » in hoc tempore afflictioni et miseriæ deputato. Isa. xxxvii, 3 : *Dies tribulationis et correptionis et blasphemiæ, dies hæc.* Thren. i, 2 : *Omnes persecutores ejus apprehenderunt eam inter angustias.*

« *Et factus est.* » Quasi diceret : Tanta fuit necessitas. « *Et factus est Dominus protector,* » sicut gallina, quando videt milvum circumvolantem, protegit pullos suos alis. Supra, in Psal. xvi, 8 : *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Et nota, quod non dicit, Dominus est protector, vel fuit, sed « *factus est,* » volens ostendere, quod protector est, per id quod factus est, scilicet quasi homo. Isa. iv, 5 : *Super omnem gloriam protectio.* Cassiodorus : « Ideo Deus factus est pro« tector, quia homo exstitit impugna« tor. » Sed impugnatio temporalis, et æterna protectio. Propter hoc dicitur, Proverb. xviii, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur.* Jerem. xv, 11 : *Si non occurri tibi in tempore afflictionis, et in tempore tribulationis adversus inimicum.*

« *Et eduxit in latitudinem.* » Hic de collatione boni, et dicuntur duo. Primo, enumerantur bona collata. Secundo, assignatur ratio conferendi illa, ibi, « *Quoniam voluit.* » **20**

In prima duo, scilicet duplex beneficium quod tangit. Primum, in charitate dilatatio. Secundum, sinceritas in fide, ibi, « *Salvum me fecit.* »

Dicit ergo : Sic eripuit, et a culpa et a pœna, « *Et eduxit me in latitudinem* » charitatis, quæ valde lata est. Psal. cxviii, 96 : *Omnis consummationis vidi finem.* Proverb. iv, 11 et 12 : *Ducam te per semitas æquitatis : quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui.* Et nota, quod est latitudo multiplex. Patientiæ, In Psal. iv, 2 : *In tribulatione dilatasti mihi,* sicut aurum et argentum malleo dilatatur, ut fiat ex eo vas aliquod pretiosum. Obedientiæ, In Psal. cxviii, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri,cum dilatasti cor meum :* sicut cera mollis per obedientiam dilatatur. Lætitiæ, Isa. xl, 5 : *Tunc videbis, et affues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum :*

sicut quod pingue est dilatatur. Deut. xxxii, 15 : *Impinguatus, dilatatus.* Liberalitatis, Proverb. xviii, 16 : *Donum hominis dilatat viam ejus*, sicut famulus dilatat viam ante dominum suum. Confessionis, I Mach. iii, 3 : Judas *dilatavit gloriam populo suo* : sicut Rex inimicos destruendo dilatat regiam potestatem. Charitatis, Ad Ephes. iii, 18 : *Ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit longitudo, et latitudo*, etc. Sicut bonus mercator dilatat res suas. Prædicationis, Psal. lxxx, 11 : *Dilata os tuum, et implebo illud.* II Reg. ii, 1 : *Dilatatum est os meum super inimicos meos :* sicut famelicus dilatat os ad devorandum. Petro dictum est, Act. x, 13 : *Occide et manduca.*

« *Salvum me fecit.* » Ecce secundum beneficium. Sed nonne fides antecedit charitatem, quomodo ergo non præcessit hoc beneficium illud ? Responsio. Fidem appellat hanc fidei distinctionem. Antiquitus enim fidem habebant, sed quasi indistinctam, et charitatem. Dominus autem post adventum in carnem et charitatem dilatavit, et fidem auxit et distinxit : sicut salvum facit a fame, qui dat cibum paratum ad edendum. Habac. ii, 4 : *Justus in fide sua*, etc. *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit* [1].

« *Quoniam voluit me.* » Ecce causa beneficii utriusque : sola enim voluntate ejus salvi sumus, non nostris meritis. I ad Timoth. ii, 4 : *Qui vult omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.* Ad Tit. iii, 5 : *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam, salvos nos fecit.* Et ipse Dominus, Matth. xi, 25 et 26 : *Abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Et subdit : *Ita Pater, quoniam sic fuit placitum ante te.*

« *Et retribuet mihi Dominus.* » Hic 21
secundum, in quo enumeratis beneficiis pertinentibus ad perfectum jam acceptis, subjungitur de beneficio accipiendo, et duplici. Et secundum hoc, hæc pars dividitur in duas. Primo, tangit beneficium quod spectat ad gratiam, quæ est perseverantia. Secundo, quod spectat ad gloriam et remunerationem pro illa, ibi, « *Et retribuet.* »

In prima tria. Primo, quod ei secundum merita tribuitur in generali. Secundo, determinatur quid, ibi, « *Et custodivi.* » Tertio, quare, ibi, « *Quoniam omnia judicia.* »

In prima duo. Primo, quod remunerabitur pro bono opere. Secundo, quod pro operis puritate, ibi, « *Et secundum puritatem.* »

Dicit ergo : Hæc bona quæ prædixi, fecit mihi Dominus, et etiam retribuet in præsenti mihi « *secundum justitiam meam*, » secundum scilicet bonam operationem. Psal. xxvii, 4 : *Secundum opera manuum eorum tribue illis.* Redde nunc in præsenti retributionem illorum ipsis. Thren. iii, 64 : *Reddes eis vicem Domine juxta opera manuum suarum. Et secundum puritatem manuum mearum*, operum scilicet in quibus puritas debet esse. Proverb. iii, 14 : *Purissimi fructus ejus.* Opera enim non tantum debent esse bona in se, sed in munditia et puritate facta. Job, xxii, 30 : *Salvabitur innocens, salvatur autem munditia manuum suarum.* « *Retribuet mihi*, » supple perseverantiam, I ad Timoth. ii, 8 : *Levantes puras manus.* Tales enim tantum impetrant, non sordidæ et immundæ. Isa. i, 15 : *Cum multiplicaveritis orationem*, ecce opus bonum, *non exaudiam, manus enim vestræ sanguine plenæ sunt*, ecce impuritas.

[1] Marc. xvi, 16.

22 « *Quia custodivi.* » Hic secundum, in quo specificat in quo sit remuneratio, scilicet in duplici perseverantia operandi bonum, et declinandi a malo, ibi, « *Nec impie gessi.* »

Dicit ergo : Sic retribuet, et hoc retribuet, « *quia custodivi,* » id est, custodiam « *vias Domini,* » bona faciendo. Prov. xix, 16 : *Qui custodit mandatum*, Domini scilicet, *custodit animam suam.* Istæ viæ, secundum Cassiodorum, sunt dilectio Dei et proximi. Ad Ephes. v, 1 et 2 : *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi : et ambulate in dilectione*, sicut in via Dei : *sicut et Christus dilexit nos.* Vel viæ sunt mandata generaliter, quibus itur ad Deum. Matth. xix, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.* Job, xxiii, 11 : *Vestigia ejus secutus est pes meus.*

« *Nec impie gessi a Deo meo,* » recedendo, id est, non impie geram. Isa. lix, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis.* Quasi diceret : In tantum est elongatus, ut nec ipsum etiam videre possitis. Prov. xvi, 12 : *Abominabiles sunt regi, qui agunt impie.* Eccli. x, 14 : *Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo.* Aliter legit Glossa, ut hæc duo sint causa duorum dictorum in præcedenti versu : primum primi, secundum secundi.

23 « *Quoniam omnia judicia ejus.* » Hic tertium, in quo tangitur causa, et dicuntur duo. Primo, causa. Secundo, repetitio ipsius effectus, ibi, « *Et ero immaculatus.* »

In prima duo secundum duo quæ occurrunt ad hoc quod detur perseverantia. Primum est consideratio divini judicii. Secundum, adhæsio jussioni ejus, ibi, « *Et justitias ejus.* » Qui enim hæc duo habet, meretur ut perseverantia ei præbeatur.

Dicit ergo : Sic retribuet mihi et justitiam, et puritatem : et hoc justum, « *quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo* » semper habui. Prov. xxviii, 5 : *Viri mali non cogitant judicium : qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.*

Sed contra : Ad Rom. xi, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus !* Psal. xxxv, 7 : *Judicia tua, abyssus multa.* Quis ergo potest abyssum, et quod est investigabile perscrutari. Si dicatur, quod hoc refertur ad caput, qui hoc potuit ratione unionis : sed in ipso hoc non fuit initium perseverantiæ : omnis enim virtus, et consummatio omnis virtutis ab instanti conceptionis in ipso fuit, secundum genera sua. Propter hoc dicendum, quod loquitur pro membris, et aliud est judicia Dei secundum genera sua intueri et cogitare : hoc enim potest homo, sicut hic dicitur. Aliud perscrutari et investigare causam judicii : et super hoc clamat Apostolus, et hoc a David dicitur *abyssus.* Hæc autem judicia sunt secundum Glossam quatuor : præmia justorum quando dicet, Matth. xxv, 34 : *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum.* Hæc judicia sunt jucunda. Pœnæ reproborum, In eodem, xxv, 41 : *Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo*, etc. Item, duo gravia sunt flagella corrigendorum. Ad Hebr. xii, 6 : *Flagellat omnem filium quem recipit.* Hæc amabilia valde. Tentationes probandorum, Eccli. xxvii, 6 : *Vasa figuli probat fornax.* Hæc in patientia sunt sustinenda, et sunt hæc duo genera ultima in præsenti.

« *Et justitias ejus* » in exterioribus operibus : justitias, inquam, ejus ab eo missas, « *non repuli a me,* adhærendo illis. Job, xxvii, 6 : *Justificationem meam quam cœpi tenere, non deseram.* Ad Hebr. xii, 15 : *Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei.* Vel secundum Glossam, justitias appellat Dei judicia quando inveniuntur justa. Ut enim alia opera per illa rectificantur, judicia sunt. Ut autem

a Deo justo sunt statuta, justitiæ sunt. Psal. XVIII, 10 : *Judicia Domini vera, justificata in semetipsa.* Hæc ergo non repellunt a se justi, sed acceptant. Psal. CXVIII, 52 : *Memor fui judiciorum tuorum a sæculo Domine, et consolatus sum.* Et alibi. Psal. XLVII, 12 : *Et exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine,*

« *Et ero immaculatus cum eo.* » Hic infert ex præmissa causa effectum duplicem. Primum est perseverantia in iis quoad Deum. Secundo, in bona ordinatione ad proximum, ibi, « *Et observabo me.* »

Dicit ergo : Sic consideravi judicia, justitias non repuli : « *et ex hoc ero immaculatus,* » absque omni macula, « *cum eo,* ut sim sicut ille de quo in alio Psalmo supra, XIV, 2 : *Qui ingreditur sine macula.* Apocalyp. XIV, 5 : *Sine macula sunt ante thronum Dei.* Et dicitur a membro ex confidentia non ex certitudine : quia Eccle. IX, 1, etiam dicitur in præsenti : *Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit :* multo minus de futuro. Et nota humilitatem in eo quod dicit: « *Cum eo.* » Quasi diceret : Hoc non erit per me, sed cum eo adjutore poterit esse. Sap. VIII, 21 : *Scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det.*

« *Et observabo me ab iniquitate mea,* » quoad proximum. Job, XXVII, 5 : *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* Quare ? Propter illud Eccli. XXVI, 27 : *Qui transgreditur a justitia ad peccatum, Deus paravit eum ad romphæam :* et qui ab iniquitate recedit, quod Deo placet, facit. Eccli. XXXV, 5 : *Beneplacitum est Deo recedere ab iniquitate.*

« *Et retribuet mihi Dominus.* » Hic secundum, in quo subjungitur, sicut superius dictum fuit[1], de retributione meritorum in futuro, quod est ipsa æterna gloria : et tanguntur duo per comparationem hujus præmii ad duo, ad liberum arbitrium, et gratiam ipsum liberum arbitrium informantem. Primo ergo de retributione gloriæ in relatione ad operationem, quæ surgit ex arbitrio libero. Secundo, comparatione ad gratiam quæ est ex Deo, ibi, « *Cum sancto sanctus eris.* »

In prima duo, secundum quod supra dictum fuit, ubi eadem verba habentur : quia primo remuneratur pro bono opere, et secundo pro operis puritate, ibi, « *Et secundum puritatem.* »

Dicit ergo : Sic retribuet, perseverantiam in præsenti, et etiam « *retribuet* » in futuro, in vita scilicet æterna, « *mihi secundum justitiam meam.* » Job, XXXIV, 11 : *Opus hominis reddet ei, et juxta via singulorum retribuet eis.* Luc. VI, 38 : *Eadem mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis.*

« *Et secundum puritatem manuum mearum,* » operum scilicet a perversa intentione purgatorum, « *retribuet mihi* » præmium æternum. Matth. VI, 4 : *Sit eleemosyna tua in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Luc. XIV, 12 et seq. : *Cum facis prandium, aut cœnam,... voca pauperes, debiles, claudos, et cæcos: et beatus eris, quia non habent unde retribuere tibi : retribuetur enim tibi in resurrectione justorum :* non enim est difficile Deo. Eccli. XI, 28 : *Facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias ejus.* Quid autem sit quod retribuet, non dicit, nisi dicas : « *In conspectu oculorum ejus.* » Quasi diceret : In conspectu suo est, et solum in illo quod retribuet. Isa. LXIV, 4 et I ad Corinth. II, 9 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te*[1]. Vel determinat

[1] Cf. ℣. 21.

Isa. LXIV, 4 : *A sæculo non audierunt, neque auribus perceperunt : oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te.*

I ad Corinth. II, 9 : *Sed sicut scriptum est : quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.*

hic « *in conspectu oculorum ejus,* » puritatem, non quamcumque, sed in conspectu ejus factam. Aliquando enim videtur valde purum in oculis agentium, quod est impurum valde in oculis judicis. Gregorius : « Sordet sæpe in conspectu di« stricti judicis, quod splendet in oculis « facientis. » Et propter hoc bene ponitur hic ista determinatio, et non in alio versu supra. Dominus enim in iis quæ ad præsens pertinent, relinquit nobis judicium in multis, sed in futuro suum erit totum judicium.

« *Cum sancto sanctus eris.* » Hic secundum, in quo ne credatur ex bonis
26 operibus nostris nobis deberi gloriam, subjungitur de divina gratia, quæ mediante libero arbitrio meritorie operatur, et dicuntur duo. Primo, ostenditur causa justitiæ in præsenti. Secundo, salutis etiam in futuro, ibi, « *Quoniam tu populum.* »

In prima duo secundum duplicem effectum divinæ justitiæ in præsenti. Unus in comparatione ad bonos, alius in comparatione ad malos, ibi, « *Et cum perverso.* »

In prima tria secundum effectum triplicem. Primus sanctificationis. Secundus innocentiæ, ibi, « *Et cum viro.* Tertius electionis ad utrumque, ibi, « *Et cum electo.* »

Dicit ergo : Sic Dominus mihi retribuet, secundum justitiam, secundum puritatem : non tamen hoc a me est : quia o tu Domine, (convertit sermonem ad Deum), « *Cum sancto,* » id est sanctificato, et firmo formaliter, « *sanctus eris* » effective. Levit. xxii, 9 : *Ego Dominus qui et sanctifico eos,* quia tales esse volo. Levit. xi, 44 : *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Vel secundum Augustinum, ut continuetur ad immediatum quod dictum est, « *In conspectu oculorum ejus.* » Quasi diceret : Secundum puritatem quæ est in conspectu, prædicta facies, quia in conspectu tuo, etsi non appareat extra, tu eris « *sanctus cum sancto :* » sanctus in remunerando, cum sancto operando bonum. Vel si vis sit sermo ad hominem quemcumque : « *Cum sancto sanctus eris,* » id est, cum Christo. Quasi diceret : Illam puritatem quam sic remunerat Deus, habere non potes nisi manseris cum Christo, vel cum Sanctis. Ex convictu enim et societate sancta, formantur mores. Seneca : « Hoc est salu« tare non conversari dissimilibus, alias « insipientibus, et diversa cupientibus. » Eccli. xxxvii, 15 : *Cum viro sancto assiduus esto.* Seneca : « Cum iis conversa« re, qui te meliorem facturi sunt. »

« *Et cum innocente,* » formaliter sicut prius, « *innocens eris,* » innocentiam illi conferens. Exod. xxxiv, 7 : *Nullus apud te per se innocens est,* supple, nisi eum adjuveris. Et in Psal. xxiv, 21 : *Innocentes et recti adhæserunt mihi.* Nulli enim Deus facit malum, imo bona quantum in se est. Matth. v, 45 : *Solem suum oriri facit super bonos.* Vel legatur modo secundo : « In conspectu tuo est quod « innocentibus tribues. »

« *Et cum electo electus eris.* » Ecce ter- 27
tium. Et nota, quod duplex est electio, una qua Deus nos eligit, « *cum electo* » a te, altera qua eligimur, « *electus eris* » ab illo. Quasi diceret : Primo elegis, et postea eligeris. De prima, Joan. xv. 16 : *Non vos me elegistis, primo supra, sed ego elegi vos.* Ad Ephes. i, 4 : *Elegit nos ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati.* Et hæc est æterna electio qua pauci eliguntur comparatione ad reprobatos, Matth. xx, 16 : *Multi vocati, pauci vero electi.* Secunda est temporalis, qua eligit per tribulationes purificando. Isa. xlviii, 10 : *Elegi te in camino paupertatis.* Et sic electi debent eum eligere, imo eligunt. Deut. xxvi, 17 : *Dominum elegisti, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus.*

« *Et cum perverso perverteris,* » id est, riusquam videris, vel vindicaveris : di-unt enim illud Ezech. xviii, 25 : *Non st æqua via Domini :* et illud Malach. i, 14 : *Vanus est qui servit Deo : et quod molumentum quia custodivimus præ-pta ejus, et quia ambulavimus tristes oram Domino exercituum.* Et nota, uod perversi proprie dicuntur illi in qui-us hoc quod sursum debet esse, est eorsum, et e converso, hoc est, quando atio servit sensualitati, et sensualitas ominatur rationi, secundum illud Pro-erb. xxx, 21 et seq. : *Per tria movetur erra, et quartum non potest sustinere :* t addit : *Per servum cum regnaverit.* t infra : *Et per ancillam cum fuerit hæ-es dominæ suæ.* Tales sunt pravi in ve-tate. Eccle. i, 15 : *Perversi difficile cor-iguntur.* Deus autem numquam perver-us esse potest secundum modum istum, ed reputatur a talibus, quia eis adversa-ur. Exod. xxiii, 7 : *Ego aversor impium.* d homines autem potest dici, quia cum erversis pervertuntur. Eccli. xiii, 1 : *Qui etigerit picem, inquinabitur ab ea : et ui communicaverit superbo, induet su-erbiam.* Proverb. xiii, 20 : *Qui cum sa-ientibus graditur, sapiens erit : amicus tultorum similis efficietur.* I ad Corinth. v, 33 : *Corrumpunt mores bonos collo-uia mala.*

« *Quoniam tu populum.* » Hic secun-um. Postquam actum est de effectu in ræsenti, quantum est a justitia Dei, li-ero arbitrio cooperanti, hic de effectu jusdem comparatione in futuro. Et pri-mo quantum ad bonos, secundo quoad alos, ibi, « *Et oculos superborum.* » Dicit ergo : Sic retribuet Dominus, uoniam o tu « *Domine salvum facies,* » on alius « *populum humilem.* » In Psal. xxiii, 19 : *Et humiles spiritu salvabit.* Iumilitas enim tamquam conservatrix mnis boni, rectius dicitur salvare quam lia virtus. Job, xxii, 29 : *Qui humilia-us fuerit, erit in gloria.* Hic autem po-pulus humilis, est populus confitens pec-cata sua. Proverb. xxviii, 13 : *Qui abs-condit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.*

« *Et oculos superborum,* » id est, su-perbos. Hoc dicit, quia in oculis maxime apparet signum superbiæ. Proverb. xxx, 13 : *Generatio, cujus excelsi sunt oculi, et palpebræ ejus in alta surrectæ.* « *Hu-miliabis,* » dejiciendo in infernum. Pro-verb. xxix, 23 : *Superbum sequitur hu-militas.* Et nota, quod de bonis loquitur in singulari numero, quasi de uno, quia boni unum sunt in fide et dilectione. Act. iv, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una.* Mali autem dissen-sionibus sunt divisi ab invicem. Isa. xlvii, 22 : *Non est pax impiis, dicit Dominus.*

Et nota tria quæ generant et conser-vant in homine humilitatem, et destruunt superbiam. Primum est propriæ fragili-tatis consideratio, Genes. xviii, 27 : *Lo-quar ad Dominum meum, cum sim pul-vis et cinis.* Ad hanc revocabat, qui dice-bat, Eccli. x, 9 : *Quid superbis terra et cinis ?* Secundum, sui ad meliores com-paratio, Eccle. ii, 14 : *Sapientis oculi in capite ejus,* id est, ad superiores et me-liores : *stultus in tenebris ambulat,* quia se comparat pejoribus, qui tenebræ sunt, et ad illos respicit. Tertium, assidua sub-jectio, I Pet. ii, 13 : *Subjecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.*

« *Quoniam tu illuminas.* » Hic ter- 29
tium est, in quo agitur de beneficiis Ec-clesiæ, sive membris corporis mystici exhibitis in consummatione, et hoc oran-do et gratias referendo, et commendando ostenditur. Sic enim proceditur in hac parte. Primo petitio, quod consummetur Ecclesia in bono. Secundo, confidentia de impetrando quod petitur, ibi, « *Quoniam in te eripiar.* » Tertio, commendatio ejus de quo habetur confidentia, ut monstretur quasi ratio confidentiæ, ibi, « *Deus meus impolluta.* » Quarto, certa recitatio be-

neficiorum a Deo suscipiendorum, ut ostendatur impletio impetrati, ibi, « *Eripies me de*, etc. »

In prima duo. Primo, confessio divinæ potentiæ. Secundo, petitio, ibi, « *Illumina tenebras.* »

Dicit ergo : Sic superbos humiliabis, et humiles salvabis. Et o « *Domine* » qui es Deus meus per creationem et recreationem, « *quoniam tu illuminas lucernam meam,* » Apostolos, Ecclesiæ Doctores primitivos, et etiam in progressu Martyres et Doctores. Illuminatio lucernæ non est a sola luce, sed a luce et ardore : et *Deus lux est : et tenebræ in eo non sunt ullæ* [1]. Et ignis, Deut. IV, 24 : *Dominus Deus tuus ignis consumens est.* Ergo potes illuminare. Vel illuminas lucernam, Sanctos scilicet, ut lucernæ fiant. Sic illuminaverat illum de quo Joan. v, 35 : *Ille erat lucerna ardens et lucens.* Et per eas rogo, « *Illumina tenebras meas,* » ut sic consummetur Ecclesia. Tenebras appellat peccatores et malos. Ad Ephes. v, 8 : *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Has tenebras vult ab illis illuminatis a Deo illuminari, secundum illud Psal. LXXV, 5 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis,* peccatores scilicet, a montibus æternis, a Sanctis a te illuminatis. Magna lucerna mons magnus. Et dicit « *meas :* » quia peccatores Christi sunt, vel Ecclesiæ, Dei prædestinatione. Isa. LIV, 15 : *Advena quondam tuus adjungetur tibi.* Vel conditionis unitate. Seneca : « Homo « sum : humanum a me nihil alienum « puto. » Eccli. XXXIII, 10 : *Omnes homines ex solo, et ex terra, unde creatus est Adam.* Vel sic ut idem sit lucerna et tenebræ : sed lucerna propter Deum illuminantem, tenebræ propter propriam perversitatem. Et est sensus : « *O Domine Deus meus, quoniam tu illuminas lucernam meam,* » id est, quoniam lumen meum non est a me, sed a te. Joan. I, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* « *Illumina tenebras meas,* » id est, illumina nos ipsos propter peccata propria tenebrosos. Job, XXXVII, 19 : *Nos quippe involvimur tenebris.* Et nota quomodo pulchre promittit commendationem, et subjungit petitionem. Nihil enim tantum valet ad impetrandum, quantum recognitio beneficiorum acceptorum. Josue, XV, 19, et Jud. I, 15 : *Dixit Axa : Terram arentem dedisti mihi, junge et irriguam,* et impetravit.

Et nota, quod est multiplex lucerna. Mala, et hæc triplex. Carnalis lætitia, Job, XVIII, 6 : *Lucerna, quæ super eum est, exstinguetur.* Omnis culpa generaliter, Job, XXI, 17 : *Quoties lucerna impiorum exstinguetur ?* Adulatio de scientia, Prælatis vel majoribus facta, Baruch, VI, 18 : *Lucernas accendunt illis, et quidem multas :* commendantes illos in multis scientiis, e quibus nullam videre possunt, nihil de omnibus illis sciverunt. Prima mala, secunda deterior, tertia pessima. Bona autem lucerna, doctrina sacra, Psal. CXVIII, 105 : *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Maxime ubi clare distinguit mandata Dei, Proverb. VI, 23 : *Mandatum lucerna est, et lex lux.* Job, XXIX, 3 : *Quando splendebat lucerna ejus super caput meum.* Dei gratia, Apoc. IV, 5 : *Septem lampades ardentes ante thronum,* septem scilicet gratiæ super Christum. Vigilantia, Sophon. I, 12 : *Scrutabor Jerusalem in lucernis.* Bona vita, Eccli. XXVI, 21 et 22 : *Mulieris bonæ species in ornamentum domus ejus : lucerna splendens super tabernaculum suum.* Intentio recta, Matth. VI, 22 : *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Psal. CXXXI, 17 : *Paravi lucernam Christo meo.* Quilibet Prædicator, Matth. v, 15 : *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio.* Maxime

[1] I Joan. I, 5.

præcursor, Joan. v, 35 : *Ipse erat lucerna ardens et lucens.* Et ultimo ipse Christus, Apoc. xxi, 23 : *Lucerna ejus est Agnus.*

« *Quoniam in te eripiar.* » Ecce confidentia impetrandi, sive causa petendi quæ tangitur duplex. Prima, quod ab ipso est liberatio a præcipitio. Secunda, obstaculi remotio, ibi, « *Et in Deo meo.* »

Dicit ergo. Sic peto : Nec mirum, « *quoniam in te,* » id est, per te solum, « *eripiar a tentatione,* » tamquam per lucernam ab obscuritate. Tentatio enim tenebra est, Isa. v, 30 : *Adspiciemus in terram,* non servantes sensus nostros, *et ecce tenebræ tribulationis,* scilicet tentationis impulsiones, a quibus solus potes eripere : quia Job, xli, 24 : *Non est potestas super terram quæ comparetur ei.* I ad Corinth. x, 13 : *Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* Species enim rerum sensibiles offert diabolus, et immittuntur per sensus, et cum delectant ipsam animam, distrahunt ipsam, et dissecant : sed Dominus tamquam potentior ipsam recolligit, et unit. Supra, ℣. 18 : *Eripuit me de inimicis meis fortissimis.*

« *Et in Deo meo.* » Hic secundum, hoc est, in virtute Dei mei, « *transgrediar murum,* » obstaculum, peccatum scilicet quod est inter me et ipsum : quod dicitur murus, quia nec sinit me Deum videre, nec ad eum ire. Isa. lix, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis, ne exaudiret.* Valde spissus murus, qui Dei auditum acutissimum non sinit audire. Et fit iste murus ex luto luxuriæ, Sap. xv, 10 : *Vilior luto vita ejus.* Ex duro latere avaritiæ, Eccli. iii, 27 : *Cor durum habebit male in novissimo.* Hoc proprie de avaro, quia tunc relinquit omnia. Et palea inanis gloriæ, Job, xxi, 18 : *Erunt sicut palea ante faciem venti.* Et dicit, « *transgrediar murum,* » quia quamdiu vivimus, murum illum auferre non possumus. Aliquantulum tamen possumus transgredi. I Joan. i, 8 : *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.*

« *Deus meus impolluta.* » Hic est ter- 31
tium, scilicet commendatio ejus qui rogatur cum confidentia, et commendat eum dupliciter. Primo, in se. Secundo, comparatione ab bona quæ fecit sibi, ibi, « *Deus qui præcinxit me.* »

In prima tria. Primo, commendatur a munditia. Secundo, a veracitate, ibi, « *Eloquia.* » Tertio, a fidelitate, ibi, « *Protector est.* »

Dicit ergo, « *In te eripiar,* » « *In te transgrediar murum* : » nec mirum « *Deus meus.* » Ponitur hic antecedens sine verbo, ut locum habeat sequens relatio, « *Impolluta via ejus :* » per aliam enim non incederet, scilicet via fidei. Hieronymus : « Via Domini fides, quia per illam « venit Christus ad nos, et nos ad « illum. » II ad Corinth. v, 7 : *Per fidem ambulamus, et non per speciem.* Et via impolluta, imo mundificativa ambulantium in se. Act. xv, 9 : *Fide purificans corda ipsorum.* Vel Virgo Maria, Psal. lxxxi, 20 : *In mari via tua.* Et hæc vere impolluta. Isa. xxxv, 8 : *Via sancta vocabitur : non transibit per eam impollutus.* Hæc via altissima, quæ a summo cœli usque in cœlum attingit : cum Deo enim habet convenientiam in virginitate, et fœcunditate, cum hominibus in mortalitate. Sapient. xviii, 16 : *Usque in cœlum attingebat stans in terra.* Via etiam ipse Christus, ut legatur intransitive. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Hæc est vere impolluta : quia sine omni culpa et originali et actuali fuit. I Pet. ii, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus* [1].

« *Eloquia Domini igne examinata.* »

[1] Cf. Isa. liii, 9.

In hoc veracitas, id est, probata via et purgata « *igne* » tribulationis. Ipsa enim Sanctorum tribulatio ostendebat vera esse quæ dicebant. Et maxima tribulatio. Sapient. II, 17, 19: *Videamus si sermones ejus veri sint.* Et infra : *Contumelia et tormento interrogemus eum.* Vel igne charitatis : ipsa enim dilectio, et quam habent ad Deum charitas, non sinit falsa loqui. Isa. VI, 6 et 7, Unus de Seraphin purgavit labia Isaiæ. Item, igne increato Spiritus sancti, a quo totum examinatur quidquid a Sanctis dicitur. II Pet. I, 21 : *Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.* Propter hoc dicitur in Psal. CXVIII, 140 : *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Prov. XXX, 5: *Sermo Dei ignitus, clypeus est.*

« *Protector.* » Ecce tertium, commendatio a fidelitate. Quasi diceret: Sic mundus, sic verax: Et « *protector omnium sperantium in se* » tamquam fidelis. Supra, Psal. XVI, 8 et 9 : *Protege me a facie impiorum qui me afflixerunt.* Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Stultus ergo qui in alio confidit, tamquam protectore, quam in Deo : quidquid enim est vel æquale homini est, vel minus eo : quomodo ergo posset eum protegere, cum protector necessario major sit protecto ? Jerem. XVII, 5 : *Maledictus homo qui confidit in homine*, etc.

32 « *Quoniam quis Deus* ». Hic commendatio ejus a singularitate divinitatis ex duplici interrogatione quam facit. Prima, ad universale omnium dominium respicit. Secunda, ad speciale Judæorum in illo tempore, ibi, « *Aut quis Deus.* »

Dicit ergo : Bene dixi : « *Deus meus impolluta via ejus*, etc. » « *Quoniam quis Deus præter Dominum ?* » Et potest continuari ad immediatum, protector in se sperantium, et etiam ipse et non est alius. « *Quoniam quis est Deus præter Dominum* » universæ generaliter creaturæ ? Apocalyps. XIX, 16 : *Habet in vestimento, et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium*, quod nullus habet. Unde sibi soli competit quod sit Deus et Dominus. Psal. LXXXV, 8 : *Non est similis tui in diis Domine*, etc. Jerem. X, 6 : *Non est similis tui Domine :* distinctus enim est ab omnibus aliis, et rebus omnibus dominatur. Judith, IX, 17 : *Deus cœlorum, creator aquarum, et Dominus totius creaturæ.*

« *Aut quis Deus præter Deum nostrum ?* » Judæorum tantum. Psal. LXXV, 2 : *Notus in Judæa Deus, in Israel magnum nomen ejus.* Et hic solus Deus. Psal. XCV, 5 : *Omnes dii gentium dæmonia.* Vel « *nostrum,* » quem pro servitio sibi exhibito, accipimus in præmium : et sic est noster. Genes. XV, 1 : *Ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis :* et per consequens omnia : qui enim habet eum, alias, rusticum, habet et prædam. I ad Corinth. III, 22 : *Sive præsentia, sive futura, omnia enim vestra sunt.* Et nota, quod dicit Deum, et Dominum nostrum. Dominum, unde debetur ei dulia : et Deum, unde debetur ei latria. Isa. XLV, 21 : *Numquid non ego Dominus, et non est ultra Deus absque me ? Deus justus, et salvans, non est præter me.* Non est præter me justus, cui debeatur timor, et salvans, cui amor.

« *Deus qui præcinxit me virtute.* » Hic secundum, in quo commendatur ex beneficiis exhibitis sibi, Ecclesiæ in statu viatoris, et in statu militantis. Et secundum utrumque statum fluunt in eam a Deo beneficia, secundum utriusque status indigentiam : et dicuntur sic duo. Primo, tangit beneficia ei collata in quantum est in statu viatoris. Secundo, in quantum est in statu pugnatoris, ibi, « *Qui docet manus.* » 33

In prima duo. Primo, tangit bona exhibita in præparatione ad currendum. Secundo, in ipso cursu, ibi, *Qui perfecit pedes meos.* » Tertio in termino cursus, ibi, « *Et super excelsa.* » Quantum ad

primum duo secundum duo quæ necessaria sunt ad præparationem. Primum est cursoris expeditio, ut sit expeditus. Secundo, viæ mundatio, ibi, « *Et posuit immaculatam.* »

Dicit ergo : Deus commendandus in se, et etiam « *Deus,* » supple, est, « *qui præcinxit me,* » ut essem expeditus ad ambulandum, non fragili cingulo, sed virtute. Sic hominem ambulare volentem esse oportet cinctum, ne pedes impediantur. Necessarium ergo est, quod cingatur. Tobiæ, v, 5 : *Invenit juvenem splendidum, stantem præcinctum, et quasi paratum ad ambulandum.* Vestis enim caro, Job, x, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me,* etc. Hæc enim præcingenda fuit, et Deus illam præcingit in suis cingulo justitiæ. Isa. xi, 5 : *Et erit justitia cingulum lumborum ejus.* Hæc justitia est in afflictione carnis et humiliatione mentis. Jerem. vi, 26 : *Filia populi mei, accingere cilicio afflictionis, et aspergere cinere* humilitatis, ut possis bene currere. Afflictio enim alleviat carnem, et humiliatio mentem. Ad Hebr. xii, 1 : *Deponentes omne pondus carnis, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen.* Et nota, quod virtus quam necesse est præcingi, est triplex, ut sit triplex zona. Primo, continentia qua cinguntur lumbi corporis, et reprimit actiones. Luc. xii, 35 : *Sint lumbi vestri præcincti, et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Hæc est quasi lumbare. Jerem. xiii, 7, de lumbari quod computruit juxta aquam [1]. Est et alia qua cingitur venter, abstinentia : hæc restringit incentiva ad luxuriam. Hæc est zona Eliæ, IV Reg. i, 8 : Elias describitur accinctus zona pellicea [2]. Constat de zona super ventrem locutum : lumbare enim non videbat. Sic et Joannes Baptista (Marc. i, 6 [3]). Est tertia, qua cingitur pectus, et hac restringuntur cogitationes immundæ. Hæc est charitas, Apocal. i, 13, vidit Joannes hominem ad mamillas præcinctum zona aurea [4].

« *Et posuit immaculatam,* » ut possem incedere per eam viam meam, secundum Glossam, charitatem. Dicit enim Hieronymus, quod « fides est via per « quam Deus venit ad nos : charitas qua « nos ad Deum. » Fides enim a superiobus inchoat et tendit ad ima. Verbi gratia credimus primo in Deum, unde propterea credimus ipsum creatorem, postea incarnatum, postea passum, et hujusmodi. Sed e contrario charitas inchoat in amore proximi, et tendit sursum in amorem Dei. I Joan. iv, 20 : *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere ?* Hæc est via. Ad Ephes. v, 2 : *Ambulate in dilectione.* Et est via æterna, de qua in Psal. cxxxviii, 24 : *Et deduc me in via æterna,* charitate scilicet, de qua I ad Cor. xiii, 8 : *Charitas numquam excidit.* Et est munda et immaculata, quia sublimis. I ad Corinth. xii, 31 : *Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.* Via etiam lex divina est. Psal. cxviii, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Et immaculata, Psal. xviii, 8 : *Lex Domini immaculata, convertens animas.*

Per fidem venit ad nos Deus, nos ad illum per charitatem.

« *Qui perfecit.* » Hic est secundum, in quo ostenditur beneficium in ipso cursu. Ait enim : Sic præparavit me, et viam ex altera parte, et dum sic currerem, « *perfe-* 34

[1] Jerem. xiii, 7 : *Et abii ad Euphraten, et fodi, et tuli lumbare de loco, ubi absconderam illud : et ecce computruerat lumbare, ita ut nulli usui aptus esset.*

[2] IV Reg. I, 8 : *Vir pilosus, et zona pellicea accinctus renibus.* Cf. etiam III Reg. xviii, 46.

[3] Marc. i, 6 : *Et erat Joannes vestitus pilis cameli, et zona pellicea circa lumbos ejus.*

[4] *Et conversus vidi... in medio septem candelabrorum similem filio hominis, vestitum podere, et præcinctum ad mamillas zona aurea.*

cit » in velocitate motus « *pedes meos,* » ut essent « *tamquam cervorum* » pedes, qui valde veloces sunt. Vel « *tamquam cervorum* : » alia littera, « Coæquans pedes meos cervis. » Gen. XLIX, 21 : *Nephtali, cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis.* Nephtali, quod interpretatur *dilatavit me,* significat animam charitate dilatatam. Habet hæc agilitatem, ut pedibus amoris transiliat lutosa, scilicet luxuriam. Eccli. IX, 10 : *Mulier, quæ est fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.* Spinosa, avaritiam et mundanas divitias. Matth. XIII, 22, divitiæ hujus sæculi dicuntur spinæ[1]. Foveas, superbiam et honores. Si enim veridica Dei sententia, exaltatus in vanis honoribus, humiliatur eo ipso : ergo honor non est altitudo, sed fovea. Luc. XIV, 11, et XVIII, 14 : *Qui se exaltat, humiliabitur.* Et in Psal. LXXII, 18 : *Dejecisti eos dum allevarentur.*

Qui sic transilit, levis est valde : transilit enim totum mundum : quia I Joan. 16 : *Omne quod est in mundo concupiscentia carnis est,* etc. Talis erat Habacuc, III, 19 : *Ponet pedes meos quasi cervorum.* Cant. VIII, 14 : *Fuge, dilecte mi, assimilare capreæ hinnuloque cervorum.*

« *Et super excelsa.* » Hic tangitur beneficium in termino viæ. Quasi diceret : Sic ad ambulandum me præparavit, præparatum in cursu adjuvit, et tandem ipse fuit « *statuens me* » non in infimo, sed « *super excelsa.* » Habac. III, 19 : *Et super excelsa deducet me victor.* Hæc excelsa possumus dicere ipsa consilia. Via enim in infimo sunt, præcepta, sed in excelso sunt consilia. Baruch, V, 5 : *Exsurge Jerusalem, et sta in excelso :... et vide collectos filios tuos... in verbo sancti gaudentes Dei memoria.* Alia littera, « Jerusalem sta in excelso, et vide jucunditatem tibi a Deo venientem. » Item, hæc excelsa possunt dici ipsa cœlestia in quibus Deus figit corda suorum per desiderium et contemplationem. Isa. VI, 1 : *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum et elevatum.* Ad Philip. III, 20 : *Nostra conversio in cœlis est.* Sed sunt excelsa vana, unde ruunt qui ascendunt super illa, potentia sæcularis et dignitas prælctionis. II Reg. I, 19 : *Inclyti,* scilicet Saul et Jonathas, *super montes tuos interfecti sunt.*

« *Qui docet manus meas.* » Hic secun- 35
dum : postquam enim relata sunt beneficia Ecclesiæ et membris ejus collata quantum ad statum viatoris, subjungitur de collatis quantum ad statum propugnatoris : et dicuntur tria. Primo, tanguntur beneficia ad pugnam præparantia, et ad victoriam. Secundo, ipsa victoria, ibi, « *Persequar inimicos.* » Tertio, ostenditur, quod non sit ex se victoria, sed ex Dei gratia, quasi in gratiarum actionem, ibi, « *Et præcinxisti me.* »

In prima parte quinque dicuntur secundum quinque conditiones quæ præparant pugnaturum. Prima, quæ primo tangitur, prudentia. Secunda, robur immobile. De hac secunda, ibi, « *Posuisti ut arcum.* » Tertia, munitio sui armis, et adjutorio, ibi, « *Et dedisti mihi.* » Quarta, experientia in impugnando, ibi, « *Et disciplina.* » Quinta, sustinentia in portando gravia ab adversario, ibi, « *Dilatasti gressus.* »

Dicit ergo : Prædicta mihi dedit tamquam viatori, et etiam ipse est « *qui docet manus meas ad prælium.* » Docet opera facere per quæ vincamus inimicum omnem : manus enim respiciunt ad opus, non ad linguam tantum, sicut multorum qui possunt dicere illud Isa. L, 4 : *Dominus dedit mihi linguam eruditam,* sed

[1] Matth. XIII, 22 : *Qui seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, et sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur.*

operationem nullam. Psal. LVIII, 8 et 9 : *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit?* quod ridiculum est : unde subditur : *Tu Domine deridebis eos.* Qui loquitur, non facit nisi verberare aera. Sic Paulus non ita pugnabat. I ad Corinth. IX, 26 : *Sic pugno, non quasi aerem verberans.* Hic poterat dicere : *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium*[1], etc.

« *Posuisti.* » Hic secundum. Quasi sic diceret : Sic instruxisti, « *et* » o tu Domine « *posuisti brachia mea,* » quibus pugnandum est, « *ut arcum æreum.* » Ponit similitudinem a re quæ non est. Numquid fit arcus ex ære? tamen si esset, mirabilis esset fortitudinis : æs enim inflexibile metallum est. Sed in hoc voluit designari inflexibilem fortitudinem et infatigabilem : justus enim brachia sua gerit sicut arcum, quia ad bonum flexibilia, sed æreum, quia infatigabilia et inflexibilia ad malum. II ad Corinth. IV, 16 : *Non deficimus : sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur : tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.* Ad Galat. VI, 9 : *Bonum facientes, non deficiamus : tempore enim suo metemus non deficientes.* Daniel. X, 6 : *Brachia ejus, et quæ deorsum sunt usque ad pedes, quasi species æris candentis.*

« *Et dedisti mihi.* » Hic tertia conditio, scilicet munitio duplex, armorum protegentium, et adjutorium defendentium, ibi, « *Et dextera tua.* »

Dicit ergo : Sic docuisti et firmasti, « *et dedisti* » cum his « *protectionem* » mihi, armaturam scilicet « *salutis tuæ,* » id est, illius salutis quam operatus es. Nihil enim omnino ita protegit, nec est scutum ita bonum, sicut sit meditatio mortis Christi, quæ fuit nostra salus. I Pet. IV, 1 : *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini.* Num. XXI, 9 : *Fecit Moyses serpentem æneum, et posuit pro signo : quem cum percussi adspicerent, sanabuntur.* Thren. III, 65 : *Dabis eis scutum cordis laborem tuum.* Christus enim in cruce extensus scutum nostrum fuit, pro nobis ictus suscepit. Isa. LIII, 5 : *Disciplina pacis nostræ super eum.* Vel protectionem appellat armaturam virtutum, de qua ad Ephes. VI, 14 et seq. : *Induite loricam scientiæ :... in omnibus sumentes scutum fidei... et galeam salutis assumite,* etc. I Mach. III, 3 : *Induit se loricam Judas sicut gigas.*

« *Et dextera.* » Ecce in quo notatur defensio et refocillatio : necesse est enim pugnantibus habere locum tutum ubi defendantur, et ubi retro ducantur et refocillentur. Et hic in dextera Dei, quæ fortis est, fortis protectio : in susceptione notatur refocillatio. Psal. XLIII, 4 : *Brachium eorum,* quamvis æreum, *non salvavit eos : sed dextera tua, et brachium tuum.* Sap. V, 17 : *Dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos.* Matth. XI, 28 : *Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.* Ecce refocillatio bona, et secura protectio, Deus Filius, qui est ejus dextera. Act. IV, 12 : *Non aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.*

« *Et disciplina tua.* » Hic quarta conditio, scilicet experientia, quæ est per disciplinam. Multo enim melius pugnat expertus, quam inexpertus. Et est duplex disciplina. Verberum, quæ corrigit, et verborum asperorum, quæ instruit : et propter hæc duo dicuntur. Primo, tangitur experientia verberum : secundo, verborum, ibi, « *Et disciplina.* »

[1] Psal. CXLIII, 1.

Dicit ergo : Sic protexisti, et suscepisti : et disciplina tua verberum, qua corripis tuos. Ad Hebr. XII, 6 : *Quem enim diligit Dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit.* « *Correxit me,* » de bono meliorem fecit. II ad Corinth. XII, 9 : *Virtus in infirmitate perficitur.* Vel secundum Augustinum : « Direxit me, » id est non sinebat me deviare, quin omnia referrem « *in finem* » debitum. Osee, VI, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Prius enim quam superveniat disciplina, voluntas distorta est, sed disciplina facit eam conformem Deo, et sic rectam. Seneca : « Nisi ad regulam vivas, prava non cor- « riges. » Vel « erexit. » Augustinus in libro *Prosp. :* « Cum in tribulatione « sine vulnere sunt animæ, tempus con- « sumitur ad æternam requiem de pro- « fundo temporalis exitus. » Eccle. IV, 14 : *De carcere catenisque interdum quis egreditur ad regnum.* Et nota, quod cum dixisset immediate de protectione, ne crederet aliquis quod sic Deus suos protegeret, ut nihil sustinerent, subjungitur de disciplina. Quasi diceret sic : Proteges, non ut omnino nihil patiar, sed ut utiliter patiar. Augustinus in libro *Prosp.:* « Custodit nos Deus ab omni « malo, non ut nihil patiamur mali, sed « ut ipsis adversitatibus anima non læ- « datur. »

« *Et disciplina sua,* » verborum scilicet, « *ipsa me docebit* » per asperam increpationem, præcepta tua et consilia. Vel secundum Glossam, de eadem disciplina intelligatur. Ipsa enim est, quæ corripit, a malo revocando : eadem docet ad bonum pervenire, et in bono perseverare, quod majus est. Jacob. I, 3 et 4 : *Probatio fidei vestræ patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet.* Propter hoc dicitur, Jud. III, 1 : *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel.*

« *Dilatasti gressus meos.* » Hic est 37
quinta conditio, scilicet corroboratio ad sustinendum adversa, et tanguntur duo. Primo, consolatio per charitatis amplitudinem. Secundo, consolatio sequens ex illa consolatione, ibi, « *Et non sunt infirmata.* »

Dicit ergo : Hæc prædicta fecisti, et etiam « *dilatasti gressus meos,* » id est, bonum in quo animæ pedes, id est, affectus progrediens ad pugnam, « *dilatasti subtus me* », quamvis in principio arctatus videretur. Proverb. IV, 11 et 12 : *Ducam te per semitas æquitatis : quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui,* interveniente consolatione qua consolantur qui assuescunt bona. Hieronymus : « Inolescente paulatim « consuetudine ad quod primum cogeba- « ris, incipies velle : et tandem delecta- « bit te labor tuus, hoc faciente infusa a « Deo delectatione. » Proverb. XVIII, 16 : *Donum hominis dilatat viam ejus.*

« *Et non sunt infirmata.* » Ecce secundum, scilicet corroboratio. Quasi sic diceret : « *Et non sunt* » per hoc « *infirmata vestigia mea,* » opera mea, sed fuerunt fortia : sic enim pes ambulans non potest non imprimere vestigia, sed naturaliter relinquit quantum est de se, sic nec charitas esse potest, quin eliciat opus bonum. Gregorius : « Operatur « enim magna si est, dicit de amore Dei : « quod si operari renuit, amor non est. » Prov. VI, 27 : *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta illius non ardeant ?* Charitas enim est illa fortis mulier quæ *panem otiosa non comedit,* et quæ *manum suam misit ad fortia*[1]. Item, ipsa vestigia possunt dici

[1] Cf. Proverb. XXXI, 10 et seq. de muliere forti.

ipsi affectus, qui tunc non infirmantur, quando viriliter contemnunt temporalia, et calcant illa. Littera Hieronymi : « Non deficient talium vestigia, quia Ezech. II, 1 : *Fili hominis sta super pedes tuos :* nec frustra : quia Josue, I, 3 : *Quidquid calcaverit pes vester, vestrum erit.* »

« *Persequar inimicos.* » Hic est secundum principale hujus partis : ostensa enim præparatione, agitur hic de pugna et victoria a sic præparato, sicut habitum est. Et quia in victoria est victor et victus, dicuntur duo. Primo, conditiones tanguuntur ex parte victoris. Secundo, ex parte victorum, ibi, « *Confringam.* ».

Dicit ergo : Sic me præparasti, et propter hoc « *persequar inimicos meos,* » carnales affectiones et consensus, qui sunt inimici mei, de me ipso nati. Dicitur pro membris, Michæ. VII, 6 : *Inimici hominis domestici ejus.* II Reg. XVI, 11 : *Filius meus, qui egressus est de utero meo, quærit animam meam.* « *Persequar* » ergo scrutando, I Machab. III, 5 : *Judas persecutus est iniquo perscrutans eos : et qui conturbabant populum suum, eos succendit flammis,* scilicet contritionis.

« *Et comprehendam eos,* » ligando ne procedant in actum vel consensum. Exod. XV, 9 : *Persequar et comprehendam.* I Reg. XXX, 8 : *Persequar latrunculos hos,* et *comprehendam eos, an non? Dixitque ei Dominus : Persequere, absque dubio enim comprehendes eos.* Psal. CXLIX, 8 : *Ad alligandos reges in compedibus.*

« *Et non convertar,* » ut cessem perscrutari comprehendere, « *donec deficiant* » a mea impugnatione : frustra enim valde laboratur si motus carnales non reprimuntur. Eccli. XI, 34 : *A scintilla una augetur ignis.* Num. XXXIII, 55 : *Si nolueritis interficere habitatores terræ : qui remanserint, erunt vobis quasi clavi in oculis, et lanceæ in lateribus, et adversabuntur vobis in terra habitationis vestræ.* Sed cum in hac vita numquam deficiant carnales motus, et semper reprimendi sint usque ad defectum, relinquitur quod semper est pugnandum quamdiu durat vita ista. Jerem. XII, 12 : *Non est pax universæ carni.* Semper dum vivitur, hic est pugnandum cum eis. Job, VII, 1 : *Militia est vita hominis super terram.*

« *Confringam illos.* » Hic ostenditur 39
victoria ex iis quæ ex parte triumphatorum, in quo notantur tria. Confractio, debilitas, et casus. Ait enim quoad primum. Vere deficient, quia « *confringam illos.* » Job, XXXVIII, 15 : *Brachium excelsum,* carnalis concupiscentiæ quæ omnes impugnat, *confringetur.* Ezech. XXX, 24 : *Confringam brachia Pharaonis,* diaboli Regis Ægypti. Confringuntur autem carnales motus quando ad Deum et lapidem Christum alliduntur. I ad Cor. X, 4 : *Petra autem erat Christus.* Osee, X, 11 : *Arabit Juda,* id est, confitens, aperiendo terram cordis sui, *confringet sulcos,* motus carnales et terrenos, *Jacob,* luctator bonus, et pugnator.

« *Nec poterunt stare,* » debilitati per confractionem. Psal. XXXV, 13 : *Expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Jos. X, 8 : *Nullus ex eis tibi resistere poterit,* dicitur de Josue præparato a Deo : et non tantum hoc : imo ut plena sit et perfecta victoria, « *Cadent.* » Luc. X, 18 : *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* « *Subtus pedes.* » Subtus amores meos et affectiones tenebuntur motus carnales, et suggestiones diabolicæ. Genes. IV, 7 : *Verumtamen subter te erit appetitus tuus, et tu dominaberis illius.* Judic. V, 21 : *Conculca anima mea robustos.* Jos. X, 24 : *Ponite pedes super colla regum quinque istorum,* scilicet sensuum, ut sint subjecti sicut in præsenti. Et qui sic eos conculcaverint, procul dubio in futuro conculcabunt malos, scilicet dæmones. Malach. IV, 3 : *Calca-*

bitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum.

40 Victoria Deo est. « *Et præcinxisti me virtute.* » Hic tertium, in quo ostendit post victoriam totum hoc non a se, sed a Deo habuisse, et tanguntur tria. Primo, quod ab ipso virtutem pugnandi habuit. Secundo, quod ipse Deus inimicos dejecit, ibi, « *Et supplantasti.* » Tertio supponit et ordinem et modum dejiciendi, ibi, « *Et inimicos meos.* »

Dicit ergo : Sic inimici dejicientur et confringentur, et dejecti sunt, et confracti : sed non per me, sed o Domine propter hoc, quia « *et præcinxisti me virtute,* » tu et non alius, « *ad bellum* » faciendum et perficiendum. Littera Hieronymi : « Accinxisti me fortitudine ad prælium. » I Machab. III, 58 : *Accingimini, et estote filii potentes* : ab ipso enim Domino est omnis virtus et potestas contra inimicos. Luc. x, 19 : *Dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes.* Propter hoc dicitur, II Paral. xx, 17 : *Non eritis vos qui dimicabitis, sed tantum modo confidenter state, et videbitis auxilium Domini super vos.* Et nota, quod supra (ỹ. 33) positum fuit, « *Deus qui præcinxit me virtute,* » et repetitur hic, quia oportet pugnare in initio conversionis, et etiam omnibus subactis, oportet pugnare contra superbiam, quæ tenet campum ultima. Versus :

Cum bene pugnatis, et cuncta subacta putatis,
Quæ magis infestat, vincenda superbia restat.

Gregorius : « Valde cavendum vitium « quod de victoria surgit vitiorum. » Genes. III, 15 : *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.* Et ideo nomine virtutis, hic potest humilitas intelligi specialiter. Continue sumus in miseria et in pugna. Job, XL, 27 : *Memento belli, nec ultra addas loqui.*

« *Et supplantasti.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Virtutem tribuisti, « *et supplantasti,* » tu qui es verus Jacob, non alius. Ad Rom. IX, 16 : *Non volentis, neque currentis : sed miserentis est Dei.* « *Insurgentes in me,* » motus carnales, malas affectiones, quæ omnia in me sunt. Ad Roman. VII, 23 : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati.* « *Subtus me.* » Genes. IV, 7 : *Verumtamem subter te erit appetitus tuus.* Ad Roman. XVI, 20 : *Deus conterat Satanam sub pedibus vestris.*

« *Et inimicos meos.* » Hic tertium, in quo subjungit modum dejiciendi inimicos, quem prius tangit. Secundo, in perfectione, ibi, « *Et comminuam.* » In prima tria. Primo, captio inimicorum. Secundo, captivorum dispersio, ibi, « *Et odientes me.* » Tertio, subtractio auxilii ab utrisque, ibi, « *Clamaverunt, nec erat.* » 41

Dicit ergo : Sic dixi, quod supplantasti : et verum, quia « *inimicos meos,* » quantum ad aliquam illorum partem, « *dedisti mihi dorsum* », id est, dedisti mihi a dorso, ut sequerentur qui prius in facie resistebant. Sic factum est Ecclesiæ : quia qui eam prius impugnabant, humiliter postea eam sunt secuti. Isa. XLV, 1 : *Subjiciam ante faciem ejus gentes, et dorsa regum vertam,* in fugam scilicet : sicut factum est in Paulo, ad Galat. I, 23 : *Qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat.* Isa. LX, 14 : *Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum.* Inimicos etiam unicuique Dominus dorsum dat, quando peccata projicit et per pœnitentiam obliviscitur, secundum illud Isa. XXXVIII, 17 : *Projecisti post tergum tuum omnia peccata mea.*

« *Et odientes me.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum sic ejecisti quosdam, imo et « *odientes me,* » quantum ad alios, « *disperdidisti* » per totum mundum, sicut planum est quantum ad ipsum caput in Judæis ejus inimicis. Je-

rem. IX, 16 : *Dispergam eos in gentibus, quas non noverunt ipsi et patres eorum : et mittam post eos gladium, donec consumantur.* In Psal. LVIII, 12 : *Disperge illos in virtute tua : et depone illos protector meus Domine.* Odientes etiam animam sunt dæmones, quos a facie sua Dominus dispergit, quia postquam victi sunt de uno peccato ab aliquo, non audent ipsum impetere de illo, et currunt ad alia vitia, vel ad alias personas. Deuter. XXVIII, 7 : *Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt adversum te, corruentes in conspectu tuo : per unam viam venient contra te, et per septem fugient a facie tua.*

« *Clamaverunt, nec erat.* » Hic est tertium, subtractio adjutorii ab utrisque, et primo humani. Secundo, divini, ibi, « *Ad Dominum.* »

Dicit ergo : Sic subjecti aliqui, alii dispersi, « *et clamaverunt,* » hi et illi ad adjutorium humanum. « *Nec erat qui salvos faceret.* » Isa. XLVII, 13 : *Defecisti in multitudine consiliorum tuorum.* Vel « *clamaverunt* » ad Deos vanos et falsos : ad illud enim quisque clamat in necessitate, quod specialiter amat : sed non est qui salvet, aliud a vero Deo. Act. IV, 12 : *Non aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri,* quantumcumque ad illud clametur. Isa. XLIII, 11 : *Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me Salvator.* Jerem. II, 27 et 28 : *Verterunt ad me tergum, et non faciem : et in tempore afflictionis suæ dicent : Surge, et libera nos. Ubi sunt dii tui, quos fecisti tibi ? surgant et liberent te in tempore afflictionis tuæ.* Postea, « *clamaverunt ad Dominum, nec exaudivit eos.* » Et sic destituuntur auxilio divino.

Sed contra, I ad Timoth. II, 3 et 4 : *Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.* Et Isa. LXV, 24 : *Et erit : antequam clament ego exaudiam : adhuc illis loquentibus, ego audiam.* Responsio. Hoc dicit : quia non clamabunt quando debebunt exaudiri. Proverb. I, 28 : *Tunc invocabunt me* Judæi, quando dispergentur per mundum, qui noluerunt prædicantem et facientem miracula cognoscere, *et non exaudiam.* Ad primum tamen dicendum, quod sic intelligendum est : vult omnes salvos fieri, id est, omnes ejus efficaci voluntate salvantur, quicumque salvantur. Item, non clamabunt debito modo : quia persistentes in malitia adhuc clamabunt. Isa. I, 15 : *Cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Matth. XXVII, 25 : *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Cassiodorus hoc exponit de omnibus malis generaliter, qui clamabunt in die judicii. Videntes enim similitudinem in diabolo damnatam, clamabunt ad Dominum, sed frustra. Cassiodorus : « Infructuosa illic « agnoscitur pœnitudo, ubi est jam justa « damnatio. » Eccli. XVIII, 19 : *Ante judicium para justitiam.*

« *Et comminuam eos.* » Hic secundum hujus partis, in quo agitur de modo. 43
Postquam enim tetigit ordinem, hic subjungit consummationem, et dicuntur duo. Primo, quod irremediabilis, non est enim remedium ad dispersum vento pulverem colligendum. Secundo, quod irreparabilis, ibi, « *Ut lutum platearum delebo eos.* » De alio enim luto bene contingit, quod deletum est, reparari.

Dicit ergo : Hoc ordine dejicientur, et confirmabuntur : quia « *comminuam eos ut pulverem,* » qui in minimas partes dispergitur « *ante faciem venti.* » Vere ita est Judæis : vix enim duo simul cohærent, sed odio ab invicem sunt separati ab invidia. Ezech. V, 10 : *Ventilabo universas reliquias tuas in omnem ventum.* Isa. XVII, 13 : *Rapietur sicut pulvit montium a facie venti.* Supra, in Psal. I, 4 : *Non sic impii, non sic : sed tamquam*

pulvis, quem projicit ventus a facie terræ, etc. Item, quia caret imbre misericordiæ Dei, sicut dicit Augustinus. De quo imbre, Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa misericordia Dei, in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.* Item, leves sunt in tantum, quod carentes omni spe firma et solida, omni vento doctrinæ vanæ circumferuntur, et ad omne desiderium quodcumque possunt implere. Jerem. xviii, 12 : *Desperavimus : post cogitationes nostras ibimus, et unusquisque pravitatem cordis sui mali faciemus.* Et omnis peccator pulvis, quoniam caret humore gratiæ. Psal. xlii, 6 : *Anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Item, parvulus est, quicumque charitate caret, quasi in atomo. Augustinus in libro de *Charitate* : « Hoc est magis esse quod « est melius esse, quod est magis Deo « adhærere. » Ergo qui caret charitate qua adhæremus Deo, caret quantitate. Et infructuosi, Sapient. iii, 11 : *Vacua est spes illorum, et labores sine fructu.*

« *Ut lutum platearum.* » Quasi diceret : Non tantum irremediabiliter, sed et inseparabiliter delebuntur : quia « *ut lutum platearum delebo eos.* » Nota, quod in præcedenti versu, cum diceret, « *Inimicos meos dedisti mihi dorsum,* » loquebatur ad Patrem : nunc autem ipse Filius dicit se facturum istam comminationem, ut notetur eadem operatio Patris et Filii. Joan. v, 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Joan. xiv, 10 : *Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Dicit ergo : « *Ut lutum platearum delebo eos.* » Lutum platearum modo est, sed statim transit frequentia conculcantium. Isa. x, 6 : *Mandabo illi, ut auferat spolia, et ponat illum in conculcationem quasi lutum.* Impii autem, maxime luxuriosi, ut lutum positi sunt. Sap. xv, 10 : *Vilior luto vita ejus.* Et conculcati a dæmonibus cito delebuntur. Eccli. ix, 10 : *Mulier fornicaria, quasi stercus in via conculcabitur.* « *Ut lutum platearum.* » Platea lata est, et ipsi sunt in lata via, *quæ ducit ad perditionem* (Matth. vii, 13). Hæc via quam multi vere inveniunt, sicut dicitur ibidem [1]. Jerem. ii, 36 : *Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas.*

« *Eripies me de contradictionibus.* » 44
Hic est quartum totius illius partis, in qua agitur de beneficiis collatis Ecclesiæ in consummationem quæ incipit ibi, « *Quoniam tu illuminas lucernam.* » Postquam enim præcessit petitio, ratio petendi monstrata est, et commendatio ejus a quo petitur ex multiplici beneficio, subjungitur hic de regno ipsius Christi et Ecclesiæ : et hoc recte post victoriam de qua actum est ante immediate. Dicuntur autem quatuor. Primo, ostenditur a quibus aufertur regnum. Secundo, ad quos transfertur, ibi, « *Constitues me.* » Tertio, commendatur Gentilium populus, et monstratur dignus ad quem transferat regnum, ibi, « *Populus quem non cognovi.* » Quarto, increpatur populus Judæorum, ut ostendatur indignus quantum ad Christi regnum, ibi, « *Filii alieni mentiti sunt mihi.* »

Dicit ergo sic : Tot et tanta bona contulisti mihi, sed et certus sum quoniam eripies me tandem de contradictionibus populi Judæorum, quibus ei contradicebant, quando prædicabat, quando miracula faciebat. Cassiodorus : « Contradi- « ctiones dicit, quas ei impia turba et « scelerata multipliciter ingerebat. » Ad Rom. x, 21 : *Ad Israel autem dicit : Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem.* Et illis loquebatur, Isa. xlv, 9 : *Væ qui con-*

[1] Matth. vii, 13 : *Intrate per angustam portam : quia lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam.*

tradicit fictori suo. Et ad Hebr. XII, 3 : *Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem.* Secundum Hieronymum, « de contradictione qua sibi invicem contradicebant de Christo dicentes, alii « unum, alii aliud. » Joan. VII, 12 : *Quidam dicebant : Quia bonus est. Alii autem dicebant : Non, sed seducit turbas.* Jerem. XV, 10 : *Væ mihi mater mea : quare genuisti me, virum rixæ, virum discordiæ in universa terra ?*

Et nota, quod Judæi contradixerunt potestati, Matth. XII, 24, et Luc. XI, 15 : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia.* Et sapientiæ et doctrinæ, Matth. XXVII, 63 : *Recordati sumus, quia seductor ille dixit.* Et bonitati, Joan. VIII, 48 : *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes ?* Regno, Joan. XIX, 15 : *Non habemus Regem, nisi Cæsarem.* Et ℣. 12 : *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.* Hoc respicit potestatem. Magisterio, Joan. IX, 28 : *Maledixerunt ei, et dixerunt : Nos Moysi discipuli sumus.* Hoc ad sapientiam. Sacerdotio, Joan. VI, 61, 53, 67 : *Durus est hic sermo... Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum ?... Et abierunt retro.* Et propter has contradictiones ablatum est ab eis regnum, Matth. XXI, 43 : *Auferetur a vobis regnum Dei.*

« *Constitues me.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic ab illis eripies, et « *constitues me in caput,* » ut sim caput gentium, et ipsa membra. Ego rex, et ipsæ regnum. Ad Ephes. I, 22 et 23 : *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius.* Et regem, Supra, in Psal. II, 6, 8 : *Ego autem constitutus sum rex ab eo.* Et super quos, subditur ibidem : *Postula a me, et dabo tibi gentes,* etc. Hujus regni signum habemus, sicut dicit Cassiodorus, « in ipsis « frontibus radicatum a nostro baptis- « mo. » Ezech. IX, 4 : *Signa Thau super frontes virorum gementium, et dolentium.* Psal. IV, 7 : *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Exod. XII, 22, signata fuerunt domorum superliminaria.

« *Populus quem non cognovi.* » Hic est tertium, Gentium commendatio in duobus : in interiori fide, qua servitur, et in exteriori opere, quo obeditur, ibi, « *In auditu auris.* » Vel in obedientia, et in obedientiæ promptitudine. 45 Cultus gentium in Christum.

Ait enim : Sic ab illis me eripies, et super illos me constitues. Et bene : quia « *populus* » gentium, « *quem non cognovi,* » id est, quem me cognoscere non feci. Genes. XXII, 12 : *Nunc cognovi,* id est, cognoscere me fecisti. Vel « *quem non cognovi,* » cui tamquam ignoto corporalem præsentiam meam non exhibui, sicut Judæis, Matth. XV, 24 : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Et propter hoc aggravatur peccatum Judæorum, qui eum non recognoverunt. Isa. LV, 5 : *Ecce gentem, quam nesciebas, vocabis.*

« *Servivit mihi,* » interius credendo, vel latria, divinum cultum exhibendo. Psal. LXXI, 11 : *Omnes gentes servient ei.* Sophon. III, 9 : *Reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, et serviant ei.*

« *In auditu auris.* » Ecce velocitas in obediendo : obedivit mihi subditus factus, bona et mihi placita faciendo. Vel, « *in auditu auris,* » quia miracula mea non vidit sicut Judæi, sed tantum audivit de me prædicari, et statim obedivit. Propter, hoc dicebat Dominus, Matth. XI, 21 : *Væ tibi Corozain, væ tibi Bethsaida : quia, si in Tyro, et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent.* Sed impletum est in Gentibus illud Isa. LII, 15 : *Iste asperget* rore gratiæ *gentes multas, super ipsum continebunt reges os suum : quia quibus non est narratum de eo, viderunt.* Et nota, quod vere ebedire Deo, est similem illi se facere, quantum possibile est. Seneca ad Lucilium : « Vis deos pro-

« pitiari tibi ? bonus esto : satis eos coluit, « quisquis imitatus est. »

Nec hoc dicit Deus ut de gentium servitio glorietur, tamquam illo indigens. Daniel. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei :* sed magis propter nos : quia indigemus : quia illi servire regnare est, quia sibi servientibus servit. Seneca : « Humana ambitio officiis capitur : non « autem quærit ministros Deus, quia « ipse humano generi ministrat ubique. » Et nota, quod obedientia est spe mercedis abnegatio propriæ voluntatis. Vel sic : Obedientia est spontaneum et rationabile propriæ voluntatis sacrificium. Item, obedientia est amor de præceptis.

Obedientia descriptio.

46

Judæorum obstinatio.

« *Filii alieni.* » Hic est quartum, increpatio Judæorum, et dicuntur tria. Primo, increpantur de defectu veritatis. Secundo, de perseverantia in moribus pravis, ibi, « *Filii alieni.* » Tertio, de perversitate intentionis, ibi, « *Et claudicaverunt.* »

Dicit ergo : Tales sunt Gentiles, sed « *filii* » aliquando. Exod. IV, 22 : *Filius meus primogenitus Israel.* Isa. I, 2 : *Filios enutrivi, et exaltavi* : « *alieni* » facti sunt. Isa. I, 4 : *Blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum.* Et in eodem, *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis.* Vel « *alieni,* » genitivi casus, id est, diaboli. Joan. VIII, 44 : *Vos ex patre diabolo estis,* de quo in eodem capite et versiculo : *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus,* scilicet mendacii : unde bene sequitur :

« *Mentiti sunt mihi,* » id est, ab honorem mihi faciendum quando dicebant, Matth. XXII, 16 : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* Mentiri enim, est contra mentem loqui. Vel cum pondere legatur : « *Mentiti sunt mihi,* » qui sum veritas, ac si possem mendacia eorum ignorare : quid aliis sunt facturi ? Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.*

« *Filii alieni.* » Hic secundum, sed repetit in parte, ut magis eos increpet et corrigat : quia scilicet difficiles ad corrigendum. Eccli. I, 15 : *Perversi difficile corriguntur.* « *Inveterati sunt,* » id est, in veteri homine vel in veteribus peccatis et moribus permanserunt. Baruch, III, 10 et 11 : *Quid est Israel, quod in terra inimicorum es ? Inveterasti in terra aliena.* Psal. VI, 8 : *Inveteravi inter omnes inimicos meos.* Et notatur in hoc maledictorum Judæorum pertinacia, Genes. XLIX, 7 : *Maledictus furor eorum, quia pertinax.* Et Dei longanimitas, Isa. I, 14 : *Laboravi sustinens.* Ad Rom. IX, 22 : *Sustinuit in multa patientia, vasa iræ apta in interitum.*

Et « *claudicaverunt* » in intentione, « *a semitis suis* » declinando, habentes partem intentionis ad Deum, quia zelo legis, ut dicebant, persequebantur Christum. Partem intentionis ad mundum, quam et ipsi habuerant occidentes ipsum Christum propter temporale lucrum. III Reg. XVIII, 21 : *Usquequo claudicatis in duas partes ?* Matth. VI, 24 : *Nemo potest duobus Dominis servire.* Sic claudicant qui consilio magni Angeli nolunt acquiescere [1]. Item, claudicant qui bono operi perversam intentionem, vel perversæ intentioni bonam operationem agglutinant. Deuter. VII, 3 : *Non dabis filio tuo,* operi tuo bono, *filiam ejus,* perversam scilicet intentionem : *nec filio ejus,* perverso scilicet operi, *filiam tuam,* rectam scilicet intentionem.

« *Vivit Dominus, et benedictus.* » Hic est tertium totius Psalmi. Promisso enim 47

[1] Cf. Gen. XXXII, 24 et seq.

in prima parte quod laudaret, et suppositis rationibus multis quare debet laudare, subjungitur promissi solutio in hac parte : et tanguntur duo. Primo, laus et gratiarum actio. Secundo, continuatio in laude et gratiarum actione, ibi, « *Propterea confitebor tibi.* »

In prima duo. Primo, gratiarum actio ratione divinæ potentiæ. Secundo, ratione divinæ sapientiæ, ibi, « *Et benedictus Deus.* » Tertio, ratione bonitatis, ibi, « *Et exaltetur.* »

Dicit ergo : Sic dignus est laudari, qui tanta mihi fecit bona : et propter hoc dico : « *Vivit Dominus* » in se per potentiam naturalem propriam. Num. xiv, 28 : *Vivo ego, ait Dominus.* Et hoc in se per naturam suam quæ vita est. Joan. v, 26 : *Sicut Pater habet vitam in semetipso : sic dedit et Filio habere vitam in semetipso.* Vivit etiam in omni creatura per essentiam, potentiam, et præsentiam. Act. xvii, 28 : *In ipso vivimus, et movemur, et sumus.* Sed vivit in homine per animæ inspirationem, Gen. ii, 7 : *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.* Job, xxxiii, 4 : *Spiritus Dei fecit me, et spiraculum Omnipotentis vivificavit me.* Per gratiæ infusionem, Ad Gal. ii, 20 : *Vivo, jam non ego : vivit vero in me Christus.* Sed tandem vivet in nobis per gloriam totum vivificando et corpus et animam, Ad Rom. viii, 11 : *Vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.*

« *Et benedictus Deus*, » id est, θεὸς, quod est idem quod videns, quia ad Hebr. iv, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus*, non tantum substantiæ, sed cogitationes. I Reg. xvi, 7 : *Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor*, et quæ omnino non sunt, penetrat et videt. Eccli. xxiii, 29 : *Domino Deo antequam crearentur omnia sunt agnita.* Hic sit benedictus. Apocal. vii, 12 : *Benedictio, et claritas, et sapientia, et gratiarum actio Deo nostro.*

« *Et exaltetur.* » Hic commendatio bonitatis. Ad bonitatem duo concurrunt, justitia et misericordia. Propter hoc primo commendat, vel gratias agit bonitati, quantum ad partem misericordiæ, vel effectum. Secundo quantum ad effectum justitiæ, ibi, « *Deus qui das vindictas.* » **Bonitatis partes justitia et misericordia.**

Dicit ergo : « *Et exaltetur Deus salutis meæ*, » auctor sua bonitate, salutis naturæ, salutis gratiæ, salutis gloriæ. Infra, in Psal. xliii, 5 : *Tu es ipse rex meus et Deus meus, qui mandas salutes Jacob.* Infra, in eodem, *Magnificans salutes regis ejus.*

« *Deus, qui das vindictas.* » Hic est secundum, in quo commendat eum quantum ad justitiam ; et tanguntur tria quæ concurrunt. Primum, ultio suorum de malis. Secundo, subjectio adversariorum ipsis bonis, ibi, « *Et subdis populos sub me.* » Tertio, liberatio justorum ab ipsis inimicis, ibi, « *Liberator meus.* 48 **Justitia beneficia.**

Dicit ergo sic : Benedictus Deus salutis meæ, et « *Deus qui das vindictas mihi*, supple, benedictus sis : ab ipso enim vindicta est, et esse debet, non requirenda ab alio. Deuter. xxxii, 35, et ad Rom. xii, 19 : *Mihi vindicta, et ego retribuam.* Eccli. xxviii, 1 : *Qui vindicari vult, a Domino inveniet vindictam.* Aliquando autem vindicat suos, malum infligendo adversariis in præsenti. Luc. xviii, 3 : *Vindica me de adversario meo.* Et sic factum est. Aliquando non retribuit, sed in futuro reservat. Jerem. xlvi, 10 : *Dies ultionis, ut sumat vindictam de inimicis suis.* Aliquando vindicat ad bonum convertendo inimicos. Sic Stephanus de Paulo vindicatus est [1].

« *Et subdis populos sub me.* » Ecce se-

[1] Cf. Act. ix, 1 et seq.

cundum, et hoc verum est quantum ad caput Ecclesiæ, quod constitutum est super omnes. Jerem. I, 10 : *Ecce constitui te hodie super gentes, et super regna.* Supra, in hoc Psalmo, ℣. 44 : *Constitues me in caput gentium.* In Psal. VIII, 8 : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus.* Isa. LX, 12 : *Gens et regnum, quod non servierit tibi, peribit.*

« *Liberator meus.* » Hic commendatio a beneficio liberationis, et tanguntur duo. Primo, liberatio in præsenti commendatur. Secundo, pro certo exspectata in futuro, ibi, « *Et ab insurgentibus.* »

Ait ergo sic : Subdis mihi populos, « *et liberator meus es de inimicis meis,* » non quibuscumque, sed « *iracundis,* » ut sit majus beneficium. Iracundi contra Christum fuerunt Judæi, qui fremebant adversus eum in persona sua, et adversus ejus membra. Act. VII, 54 : *Et stridebant dentibus in eum.* Alia littera, « homici- » dis. » Matth. XXI, 38 : *Hic est hæres, venite, occidamus eum.* Inimici sunt dæmones, sicut frequenter dictum est, et valde iracundi, maxime modo quando vident appropinquare finem mundi. Apocalyps. XII, 12 : *Væ terræ, et mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam.* Sed ab aliis omnibus liberat Deus. Daniel. XIV, 42 : *Ipse est salvator, faciens signa et mirabilia.*

49 « *Et ab insurgentibus in me.* » Hic de liberatione in futuro certitudinaliter exspectata. Primo, universaliter a cœtu omnium malorum. Secundo, specialiter a capite illorum, ibi, « *A viro iniquo.* »

Dicit ergo : Sic liberator meus est, jam a præteritis et præsentibus, « *et ab insurgentibus in me malis* » et dæmonibus « *exaltabis me* : » quia in tali statu constitues me, ut ita exaltatus non timeam insurgentes. Hoc verum est de capite Christo, qui exaltatus est super omnes cœlos (Ad Ephes. IV, 10), ubi jam non timet Judæos. Vel sic, quantum ad membra : « *Ab insurgentibus in me,* » id est, per ipsos insurgentes in me « *exaltabis :* » quia proficiam ex tribulatione. Genes. VII, 17 : *Multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime.* Prov. XVIII, 10 : *Turris fortissima, nomen Domini, et altissima.* Ad Philip. II, 9 : *Donavit illi nomen quod est super omne nomen.* Ad ipsum currit justus, tribulatione impellente, et exaltabitur, quod est summa sapientia. Eccli, XI, 1 : *Sapientia humiliati exaltabit caput illius.* In alio Psal. IX, 15 : *Qui exaltas me de portis mortis.*

« *A viro iniquo,* » Anti-Christo capite omnis malitiæ, in quo totum iniquitatis suæ venenum diabolus infundet. Vel quolibet schismatico, « *eripies me.* » Amos, IV, 12 : *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ, sic eruentur filii Israel, qui habitant in Samaria in plaga lectuli, et in Damasci grabato.*

« *Propterea confitebor tibi in populis.* » Hic secundum hujus partis, scilicet continuatio laudis, et dicuntur duo. Primo, promissio. Secundo, ratio quare continuabit laudem et oris, et operis, ibi, « *Magnificans.* »

Duo tanguntur in prima parte. Primo, confessio laudis in ore. Secundo, in opere, ibi, « *Et nomini tuo.* »

Dicit ergo : « *Propterea,* » id est, propter beneficia non tam præterita, quam futura, id est, prædicta, quam dicenda : « *Confitebor tibi* » confessione laudis, de qua supra, Psal. VII, 18 : *Confitebor Domino secundum justitiam ejus.* Et hoc « *in gentibus,* » id est, in gentilitate, ubi laudatur Deus Pater per Filium Christum, per Ecclesiam, et per Christi membra. Act. IX, 15, de Paulo dictum est : *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus.* Eccli. LI, 17 : *Propterea confitebor, et laudem dicam tibi.* Tob. XIII, 7 : *Confitebor illi, quoniam ostendit majestatem suam in gentem peccatricem.*

« *Et nomini tuo Psalmum dicam,* » laudando opere : quia, sicut frequenter dictum est, Psalmum dicere, est idem quod psallere. Psallere autem a ψάλλειν dicitur, quod est operari : et sic qui Psalmum dicit, opere laudabilem Deum ostendit.

« *Magnificans salutes Regis.* » Hic est secundum, in quo tangitur duplex ratio confitendi. Una, magnificentia potestatis Christi. Alia quantum ad magnificentiam bonitatis, ibi, « *Et faciens misericordiam.* »

Dicit ergo : Sic confitebor, sic Psalmum dicam : et hoc, quia tu es « *magnificans salutes,* » id est, mirabiles faciens « *salutes regis ejus.* » Christus si loquitur hic, loquitur tamquam de alio. Quasi diceret : Ob hoc Domine Deus Pater, tibi confitendum et psallendum : quoniam tu es magnificans, etc. Hic est Rex de quo Apoc. XIX, 16 : *Habens in vestimento, et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Hic operatus est salutem. Psal. LXXIII, 12 : *Deus autem Rex noster ante sæcula, operatus est salutem in medio terræ.* Et nota, quod est triplex salus quam dat, et quam magnificat. Salus corporalis. Psal. XXXV, 7 : *Homines et jumenta salvabis Domine.* Hanc magnificat omnia suis dando. I ad Corinth. III, 22 : *Omnia vestra sunt,* etc. Salus spiritualis animæ. In Psal. XXXIV, 3 : *Dic animæ meæ : salus tua ego sum.* Hanc magnificat præterita et præsentia peccata dimittendo, et a futuris conservando. Matth. XVIII, 32 : *Serve nequam, nonne omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me ?* Et est salus æternitatis. In Psal. LXXIX, 4 : *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Hanc magnificat, non solum animam, sed etiam corpus glorificando. Ad Philip. III, 20 et 21 : *Salvatorem exspectamus Dominum* JESUM CHRISTUM, *qui reformabit corpus humilitatis nostræ.* Isa. XLIX, 6 : *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Hæ salutes quas mandat Jacob.

« *Et faciens misericordiam.* » Hic secundum, in quo sumitur ratio a bonitate et misericordia. Et primo, ab exhibita ipsi capiti. Secundo, membris per caput, ibi, « *Et semini ejus.* » **Beneficia misericordia.**

Ait enim : Sic confitebor, et Psalmum dicam, quia magnificas, et efficacem « *facis misericordiam Christo suo David.* » Christus enim dicitur David ratione interpretationis nominis : interpretatur enim *manu fortis*, quia omnia sustinet, et supportat. Ad Hebr. I, 3 : *Portans omnia verbo virtutis suæ.* Et adspectu desiderabilis, et ipse est ille de quo I Pet. I, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere.* Propter hoc dicitur, Jerem. XXIII, 15 : *Suscitabo David germen justum.* Huic fecit misericordiam, quia ipsum voluit habere filium. Matth. III, 17 *Ego ero illi in Patrem, et ipse mihi in filium.* Et XVII, 5 : *Hic est Filius meus dilectus.* Et quia cito resuscitavit ipsum. Psal. XV, 10 : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

« *Et semini.* » Quasi diceret : Non tantum fecisti ei misericordiam, sed et semini ejus, id est, filiis et credentibus in eum, qui ejus sunt semen : quia ab ipso per Evangelium sunt geniti. Jacob. I, 18 : *Voluntarie enim genuit nos verbo veritatis.* Hoc est semen de quo Isa. I, 9 : *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et quasi Gomorrha similes essemus.* Et hoc « *usque in sæculum,* » hoc est, semini successive usque in sæculum. Semper enim erunt fideles. Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Vel, « *faciens misericordiam usque in sæculum,* » id est, æternum. Psal. CII, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum super timentes eum.*

PSALMUS XVIII.

Deum prædicant creaturæ et divina. Peccatorum condonatio postulatur.

1. *In finem, Psalmus David.*
2. Cœli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum.
3. Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.
4. Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.
5. In omnem terram exivit sonus eorum[1], et in fines orbis terræ verba eorum.
6. In sole posuit tabernaculum : et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo[2].

Exsultavit ut gigas ad currendam viam ;

7. A summo cœlo egressio ejus :

Et occursus ejus usque ad summum ejus : nec est qui se abscondat a calore ejus ;

8. Lex Domini immaculata convertens animas : testimonium Domini fidele, sapientiam præstans parvulis.
9. Justitiæ Domini rectæ, lætificantes corda : præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.
10. Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi : judicia Domini vera, justificata in semetipsa.
11. Desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum : et dulciora super mel et favum.
12. Etenim servus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.
13. Delicta quis intelligit ? ab occultis meis munda me :
14. Et ab alienis parce servo tuo.

Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.

15. Et erunt ut complaceant eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Domine, adjutor meus, et redemptor meus.

[1] Ad Roman. x, 18.

[2] Luc. xxiv, 46.

IN PSALMUM XVIII

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus David [1].

Cœli enarrant gloriam Dei. » Hic est Psalmus decimus octavus, in quo postquam in Psalmo præcedenti actum est de laude Dei, pro translatione ipsius regni Ecclesiæ ad Gentiles, consequenter agitur de prædicatione Incarnationis Christi facta per Apostolos, per quam prædicationem facta est translatio prædicta.

Christi per Apostolos, per quam transfertur regnum Christi a Judæis ad gentes, de quo in Psalmo superiori.

Præponitur autem huic Psalmo titulus communis in verbis multis superius positis, sed aliquantulum differens in sensu. Cum enim omnes sic intitulati exponerentur, « *In finem, Psalmus David,* » hic Psalmus est David, Psalmus, inquam, in finem Christum nos ordinans : tum quia hic agitur de prædicatione et publicatione ipsius Incarnationis Filii Dei. Sic exponi potest : « *Psalmus* » hic convenit « *David,* » non in quocumque statu, sed inspicienti, et cordis oculos convertenti « *in finem* » omnium Christum. Ad Rom. x, 4 : *Finis legis, Christus, ad justitiam omni credenti.* Vel in finem temporum, in quo facta est Christi Incarnatio, et toti mundo divulgata. Ad Galat. iv, 4 : *Quando venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum.* I ad Corinth. x, 11 :

[1] Ce qui frappe tout d'abord dans ce psaume, dit M l'abbé Lesêtre, c'est la distinction très tranchée qui existe entre les deux parties qui le composent. La première (1-7) célèbre avec le style le plus poétique les merveilles du firmament ; la seconde (8-15), d'une allure toute didactique, fait l'éloge de la loi de Jéhova. La forme métrique est également très différente dans les deux parties. D'aucuns, Olshausen, Hupfeld, Riehm, Reuss, ont vu là une preuve que le psaume en fait en réalité deux, fort distincts tant par le sujet que par l'âge et l'auteur. Cette conclusion est combattue par la plus grande partie des protestants, qui, à l'exemple des anciens, reconnaissent dans le psaume une unité parfaitement logique. Le lien entre les deux parties du parties du morceau réside simplement dans cette idée : la loi de Jéhova est dans l'ordre moral ce qu'est le soleil dans le monde matériel. Si David passe sans transition d'une idée à l'autre, la poésie hébraïque nous offre assez d'exemple de ce procédé pour que nous ne soyons pas surpris de le rencontrer ici. « Dans notre psaume, observe Tholuck, il « faut bien remarquer ceci : dans la première « partie, il est question d'un langage et d'une pré« dication de Dieu dans le ciel ; on peut donc faci« lement passer de là à la parole de Dieu dans la loi. « On a raison de regarder cet éloge de la voix de « Dieu dans la nature comme une introduction à « l'éloge de la loi, auquel le psalmiste arrive en « particulier. Que si cette première partie se dis« tingue de la seconde par l'élévation du langage, « il n'y a pas là de quoi rendre douteuse l'unité « des deux morceaux, car il est à remarquer qu'en « général les psaumes sur la nature se distinguent « de tous les autres par leur élévations. » Dans la première partie, Dieu s'applle *El*, et dans la seconde *Jéhova*, manière de parler fort judicieuse, car *El* est le nom général du Dieu créateur, et *Jéhova* le non révélé du Dieu qui a donné la loi.

Les cieux racontent bien la gloire de Dieu, mais non sa volonté, disait Bacon. La connaissance de la première est nécessaire, mais c'est l'accomplissement de la seconde qui sauve ; voilà pourquoi le prophète conclut par une prière qui est tout simplement le « libera nos a malo. » Il n'y a rien en tout ceci qui oblige à voir ici deux psaumes séparès ; aussi pouvons-nous dire avec Rosenmuller, « missam facere istam conjecturam, ut minine ne« cessariam. » Notons aussi qu'Hitzig défend l'origine davidique de la seconde moitié, autorité qui contrebalance suffisamment celle des autres rationalistes

Théodoret signale trois lois célébrées dans ce psaume : 1o Eam quæ in creatione conditorem præ-

Nos sumus in quos fines sæculorum devenerunt [1].

Divisio Psalmi. Dividitur autem hic Psalmus in duas partes. Primo, agitur de prædicatione incarnationis Christi et sequentium ad eam ab Apostolis facta. Secundo, petitur a Propheta ex quodam vehementi desiderio ut purgetur, et prædicare dignus efficiatur tanta, ibi, « *Delicta quis intelligit ?* »

Prima pars in duas. Primo, tanguntur conditiones occurrentes ex parte prædicantium. Secundo, ex parte rei prædicatæ, ibi, « *In sole posuit.* »

In prima duo. Primo, quales et quid prædicaverunt. Secundo, quomodo prædicaverunt, ibi, « *Dies diei eructat.* »

In prima duo. Primo, quod sublimes prædicabant gloriam, quæ quasi divinitatem in Christo respicit. Secundo, quod confirmati, operationem ad Christum pertinentem prædicabant, ibi, « *Et opera manum ejus.* » Et nota, quod potest legi de cœlis materialibus primo. Secundo, de spiritualibus. De materialibus dupliciter. Vel in quantum significatum semel factum secundum Cassiodorum. Vel in quantum significatur quod fit semper.

2 Dicit ergo secundum primum: « *Cœli* » materiales scilicet, « *enarrant gloriam Dei,* » stellam mittendo et monstrando, ortum novi regis ostendentem. Psal. xcvi, 11 : *Lux*, novæ stellæ, *orta est justo*, Christus, *et rectis corde lætitia* Magis scilicet. Matth. ii, 10 : *Videntes stellam Magi gavisi sunt gaudio magno valde.* Et bene dicuntur enarrare et eloqui gloriam per hanc stellam : quia sicut cum loquor, etiam formo novam vocem, quæ prius non erat, sic illi cœli miserunt illam stellam non unam de antiquis, sicut dicit Chrysostomus aperte, sed de novo creatam. Vel quia, sicut dicit Chrysostomus in quadam homilia super illud Evangelium, « Hæc stella in forma « parvuli apparebat, et etiam locuta est « nuntians ortum Christi, parvuli, in« quam, habentis crucem super caput suum ». Decebat autem quocumque modo fieret, per stellam quæ corpus clarum est, enarrari gloriam quæ claritas est : quia, sicut dicit Isidorus, « Gloria dicitur quasi *claria.* » Cœlum ergo per stellam quasi per quoddam sui verbum gloriosum enarravit gloriam verbi Dei, vel gloriosum Dei verbum. Bar. vi, 59 : *Sidera, cum sint splendida, et emissa ad utilitates, obaudiunt.* Et dicitur, « *Cœli,* » pluraliter : quia creditur ibi fuisse Angelus, qui venerat de cœlo Empyreo : stella naturaliter de sidereo, et positione erat in aereo. Vel secundum quod significatur quod semper fit « *Cœli* » materiales ad litteram « *enarrant gloriam Dei* » Hieronymus, « Quia Creator ex « creatura agnoscitur. » Ad Rom. i, 20 : *Invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Sed secundum hoc, quare magis dicit de cœlis quam de aliis creaturis ? Responsio. Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo, ut nihil omnino sine voce sit : sed hujusmodi creaturæ superiores nobiliores sunt quam inferiores, et ideo illi qui est in fine nobilitatis similiores : et propter hoc familiarius et expressius ipsum quodammodo eloquentes. Psal. xcii, 4 : *Mirabilis in altis Dominus.* Luc. ii,

dicat ; 2° Eam quæ per Mosen data fuit ; 3° Legem gratiæ. La dernière n'est reconnaissable que dans le sens spirituel. Cette lumière évangélique qui illumine les yeux de l'âme fidèle, émane du Verbe même de Dieu, qui est dans l'Eglise ce que le soleil est dans l'univers. Les premiers versets sont aussi appliqués aux Apôtres, dont le langage a été entendu de toute la terre comme celui du firmament. S Aug. de Trinit. iv, 20, 29.

[1] I ad Corinth. x, 11 : *Hæc omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt*

14 : *Gloria in altissimis Deo.* Et dicit, « *Cœli* » pluraliter, propter aereum, sidereum, Empyreum, et enarrant voce ad litteram, ad auditum. Empyreum, si ibi est laus ocalis, hoc planum est. II ad Corinth. XII, 4, Paulus raptus ad illud, dicit quod *audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.* Sidereum : quia secundum aliquos Philsophos, ibi est sonus harmonicus. Et Ambrosius in *Hexam.* : « Motu et impulsu orbium dicunt dulcissimam fieri melodiam, supergredientem omnem musici carminis suavitatem,» quamvis huic Aristoteles contradicat in libro de *Cœlo et Mundo.* Cœlum aereum : quia in sua inferiori parte cantant homines, et ipse nostræ voces aer sunt. Vox est aeris tenuissimus ictus. In superstitio superiori : quia Matth. III, 17, et XVII, 5 : *Et ecce vox de cœlis, dicens : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Et Joan. XII, 28 : *Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Ecce gloria quasi claria in intermedio : quia ibi canunt aves et Deum laudant : unde alauda a *laude* dicitur.

Mystice cœli Apostoli. Cœlum enim idem est quod casa helios, hoc est, habitatio Dei, quales ipsi erant. Audi cœlum. II ad Corinth. XIII, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus ?* Plures autem rationes quare dicti sunt cœli, positæ sunt supra super illud, *Videbo cœlos tuos.* Sed hi *cœli enarrant :* in quo notantur quinque quæ enarrant. Doctrinæ simplicitas, quia non disputant, sed prædicant, contra illos qui non quærunt nisi contendere disputando, numquam volunt prædicare. II Timoth. II, 14 : *Noli contendere verbis : ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.* Et ipsius veritas et auctoritas non probatur prædicatione, sed supponitur tamquam principium, et dictum a summo magistrorum. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita,* dicit doctor hujus scientiæ. Via in qua nihil erroris, veritas in qua nihil falsitatis, vita in qua quidquid est, totum est saluti. *Augustinus super Genes.* ad litteram : « Major est hujus scripturæ auctoritas, quam humani ingenii « capacitas. » Per additam præpositionem vel compositionem tria notantur in Prædicatoribus. Vitæ sanctitas : enarrare enim est, quod apud se est, aliis extra se narrare : quod competit facientibus quod dicunt. Ad Rom. XV, 18 : *Non audeo aliquid eloqui eorum, quæ per me non efficit Christus.* Contra illos quibus dicitur ad Rom. II, 21 : *Qui alium doces, teipsum non doces.* Notatur etiam prædicandi audacia. Act. IX, 15 : *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel.* Et quia in ipsis dilatata charitas interius, extra effuderat quod intus habet. Ad Rom. I, 14 : *Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum.* Illi enarrant gloriam Dei multiplicem. Divinitatis : prædicaverunt enim per totum mundum verum. Num. XIV, 21, de hac gloria : *Vivo ego dicit Dominus : et implebitur gloria Domini universa terra.* Item, ipsum Christum, qui est gloria Dei Patris. Proverb. X, 10. *Gloria patris filius sapiens.* Vel gloriam peccatorum remissionem in nomine Christi. Ad Rom. III, 23 : *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei.* Vel gloriam, gloriosam ejus operationem miraculorum. Joan. I, 14. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre.*

Cur prædicatores dicuntur cœli et firmamentum?

« *Et opera manuum ejus.* » Quasi diceret : Sic enarrant cœli, « *et firmamentum* » ipsum, qui et cœli dicti sunt : sed cœli propter vitæ altitudinem, propter Dei continentiam, propter contemplationis serenitatem : firmamentum propter constantiam in fide, constantiam in prædicatione, soliditatem in victus austeritate, ne effluerent per carnalia desideria, quæ omnia habuerunt a Christo. Psal. XXXII, 6 : *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Hoc est firmamentum de quo Genes. I, 6 : *Fiat firmamentum in medio aquarum,* humanarum scilicet generationum. Apoc.

XVII, 15 : *Aquæ, quas vidisti, populi sunt, et gentes, et linguæ.*

« *Annuntiat opera manuum ejus.* » Passionem scilicet : die enim qua passus est, multum laborem sustinuerunt manus ejus. Isa. XLIII, 24 : *Servire me fecisti in peccatis tuis.* Isa. V, 12 : *Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris* : *et opus Domini non respicitis.* Et notandum, quod sicut non poterant enarrare gloriam Dei nisi alti, sic nec ejus opera, scilicet passionem, nisi firmamentum : quia Judæi scandalizabantur, Gentes stultitiam reputabant. I ad Cor. I, 23 : *Prædicamus Christum crucifixum* : *Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam.* Vel, « *opera manuum ejus* » appellat generaliter, quæ sunt plura. Primo, opera creationis, quæ sunt triplicia. Creationis proprie, distinctionis, et ornatus, de quibus omnibus, Gen. I 1 et seq. Recreationis, quæ sunt Conceptio, Nativitas, Prædicatio, Passio, Resurrectio, Ascensio, et Spiritus sancti missio, de quibus omnibus in Evangeliis. Propagationis, Joan. V. 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Æternæ retributionis, Isa. LXIV, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te.* Et dicit, « *cœli,* » pluraliter, et « *firmamentum* » singulariter, quia multi unum facti sunt per gratiam confirmantem. Act. IV, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum, et anima una.*

3 Prædicationis modus discretus et mirabilis.

« *Dies diei eructat verbum.* » Hic secundum, in quo determinato qui, et quid prædicant, ostenditur quomodo prædicant, et dicuntur duo. Primo, quam discrete. Secundo, quam mirifice, ibi, « *Non sunt loquelæ.* »

In prima duo. Primo, quod majoribus magna, perfectis perfecta. Secundo, quod minoribus minora, imperfectis imperfecta, ibi, « *Et nox nocti.* »

Ait ergo : Tales tale quid prædicant, et quomodo ? « *Dies,* » id est, Apostolorum cœtus lucens bona vita et doctrina, et a vero sole Christo illuminata. Hæc est dies duodecim horarum. Joan. XI, 9 : *Nonne duodecim sunt horæ diei?* Singulæ horæ singuli Apostoli. « *Diei,* » id est, spiritualibus et perfectis a Dei sapientia illustratis, « *eructat verbum,* » id est, Christum secundum divinitatem, in quantum est Dei verbum et principium cum Patre, et Deus apud Deum (Joan. I, 1). I ad Cor. II, 6, 13 : *Sapientiam loquimur inter perfectos... In doctrina spiritus, spiritualia spiritualibus comparantes.* In eructatione autem duo notantur. Sancti spiritus copia, et scientiæ plenitudo, Act. II, 4 : *Repleti sunt omnes Spiritu sancto,* ecce primum : *et cœperunt loqui,* ecce secundum. Matth. XII, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.* Poeta :

Fœcundi calices quem non fecere disertum.

Dicebatur enim, quod erant ebrii. (Act. II, 13.) Vere ebrii quantum ad perfectos, quibus secretissima eructabant. Proverb. XXXI, 4 : *Nullum secretum ubi regnat ebrietas.*

« *Et nox,* » ipsimet tamquam rudes effecti, et rudibus et tenebrosis conformati, « *indicat scientiam,* » doctrinam scilicet simpliciorem de humanitate Christi. « *Nocti,* » simplicioribus scilicet, et imperfectis. Simplices quasi nox sunt. Ad Ephes. V, 8 : *Eratis aliquando tenebræ.* Talibus est loquendum simpliciter. I ad Cor. III, 1 : *Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus.* I ad Corinth. IX, 22 : *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifaciam.* II ad Cor. V, 3, de utroque : *Sive mente excedimus, Deo : sive sobrii sumus vobis.* Nox ergo dicuntur Prædicatores propter infirmitatis propriæ recognitionem, Isa. L, 3 : *Induam cœlos tenebris.* Propter tribulationum patientiam, II ad Cor. IV, 8 : *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur.* Propter mentis compassionem, Ad Roman. IX, 3 : *Optabam ego ipse anathema esse*

a Christo pro fratribus meis. Propter condescencionem, sicut dictum est supra, I ad Cor. IX, 22 : *Factus sum infirmus infirmis*, etc.

« *Non sunt loquelæ.* » Hic ostendit quam mirifice, et hoc est ex duobus. Primo, quia in omni lingua. Secundo, quia in omni terra prædicaverunt, ibi, « *In omnem terram.* »

In prima duo. Primo, quia in omni lingua quantum ad modum idiomatis et substantiam. Secundo, quia in omni modo illius linguæ. Eadem enim lingua differentes modos habet frequenter, quod notatur, in hoc quod dicit, *Neque sermones.* »

Ait ergo : Sic prædicant discrete : et « *non sunt loquelæ,* » id est, linquæ : « *neque sermones,* » id est, modi loquendi differentes in eadem lingua, « *quorum* » linguarum et sermonum « *non audiantur voces eorum* » similes. *Simile* enim genitivo construitur sicut et dativo, quamvis frequentius dativo, maxime in constructionibus tractis a Græcis qui genitivo utuntur pro ablativo. Act. II, 6 : *Audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.* Quos illos? tales prædictos. Mirabile est cœlos omnibus linguis uti. Isa. XXXII, 4 : *Lingua balborum velociter loquetur et plane.* Et XXVIII, 11 : *In loquela labii, et lingua altera loquetur ad populum istud.* Et hoc recte : divisæ enim fuerunt linguæ, ut male concordes in ædificatione turris Babel dividerentur [1]. Ergo restabat ut divisæ male in errores infidelitatis et vitium, ad bonum mutarentur. Sophon. III, 8 et 9 : *In igne zeli mei devorabitur omnis terra. Quia tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, et serviant ei humero uno.*

Quomodo autem a prædicantibus hoc fieret, a diversis diversimode assignatur. Quidam dicunt, quod omnes linguas sciebant et loqui et intelligere, tamen in una sola prædicabant in actu. Sed tunc si divisæ essent in sermone linguæ, oportuisset eum sermonem multoties repetere. Alii, quod tantum unam linguam sciebant, et alia loquentes sola vox delata ad aures auditorum convertebatur in propriam linguam. Et hoc ministerio Angelorum, vel virtute Dei mutantis in vocem propriam uniuscujusque. Sed tunc quomodo in publicis locutionibus quærebant necessaria? Numquid in propriis linguis eorum ad quos loquebantur ? Propter hoc credimus tertium confectum ex duobus, quia utrumque poterant, et omnem linguam sciebant, intelligebant, et loquebantur, et in sermonibus, in qua volebant, loquebantur. Et illa virtute, divina scilicet, singulorum intelligentiam significabat eis, sicut de manna in deserto. Sapient. XVI, 20 : *Panem de cœlo*, etc. Sic sonus campanæ diversa sonat, diversa cogitantibus, et huic sententiæ Magister videtur consentire in tractatu super secundum *Actuum*.

« *In omnem terram.* » Hic ostenditur, 5
quod in omni terra prædicaverunt, tam lata fuit eorum prædicatio : et ostenditur latitudo hæc in duobus. Primo, enim tangitur prædicationis latitudo. Secundo, ipsius efficacia et virtus, ibi, « *Et in fines.* »

Ait ergo : Ita discrete prædicaverunt, et late, quia « *in omnem terram,* » id est, in omni mundi ambitu, in omni climate terræ habitabilis, « *exivit sonus eorum,* » prædicatio et fama miraculorum quæ faciebant. Psal. XCV, 3, et Isa. XII, 5 : *Annuntiate hoc in universa terra.* Marc. XVI, 20 : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique , Domino coo-*

[1] Cf. Genes. XI, 8 et seq.

perante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.

« *Et in fines orbis terræ.* » Ex quo relinquitur, quod et in medio, « *verba eorum,* » id est, prædicationis illorum efficacia. Sonus enim dicit quid indistinctum : unde significat quasi confusum, sed verbum sonat distinctionem : unde sonat prædicationem formatam et efficacem. Isa. XXVII, 6 : *Qui egrediuntur impetu ad Jacob, implebunt faciem orbis semine.* Et nota moraliter, quod terra est peccatorum. Eccli. X, 9 : *Quid superbit terra et cinis?* Unde omnis terra ille malus ternarius, de quo I Joan. II, 16 : *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est,* etc. Jerem. XXII, 29 : *Terra, terra, terra audi sermonem Domini.* In omnem hanc terram exivit sonus prædicationis : quia aure tantum audiunt, unde non est eis nisi sonus : corde non percipiunt. Isa. VI, 9 : *Audite audientes, et nolite intelligere.* Fines orbis terræ sunt, qui extra mundum sunt, in quibus non sunt prædicta tria, scilicet boni, qui Deum metuunt. Psal. LXVI, 8 : *Metuant Dominum omnes fines terræ.* Hi audiunt verba : quia sensum prædicationis percipiunt, et in se sentiunt. Eccli. XLIII, 37 : *Omnia autem Dominus fecit, et pie agentibus dedit sapientiam.* Matth. XI, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.*

6 « *In sole posuit.* » Hic secundum. Determinatis conditionibus ex parte prædicantium, subjunguntur conditiones ex parte rei prædicatæ. Sed quia res prædicatæ bonæ sunt valde et utiles toti mundo, dicuntur duo. Primo, conditiones ex parte rei prædicatæ. Secundo, recommendatio Evangelii et prædicationis talium, ibi, « *Lex Domini immaculata.* »

Argumentum prædicationis utilissimum : mysteria quinque Christi.

In prima parte quinque secundum quinque conditiones, quæ concurrunt ex parte rei prædicatæ. Prima est Incarnatio quæ facta est in assumptione humanæ naturæ. Secunda, nativitas, ibi, « *Et ipse tamquam sponsus.* » Tertia, voluntaria passio, ibi, « *Exsultavit ut gigas.* » Quarta, Ascensio, ibi, « *Et occursus.* » Quinta et ultima, Spiritus sancti missio, vel reversio ejus ad judicium, ibi, « *Non est qui se abscondat a calore ejus.* »

Dicit ergo : Tales prædicaverunt, et tale quid, et tali modo, sed prædicata distinguo. Primum, quia « *in sole posuit tabernaculum.* » Tabernaculum appellat Christi corpus : solem in quo positum fuit, pectus Virgineum. Tabernaculum ergo est corpus humanum, II ad Corinth. V, 4 : *Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati.* Hoc ergo tabernaculum, corpus scilicet Christi contexuit Spiritus sanctus ex purpureis et purissimis sanguinibus Virginis tamquam ex pulcherrimis filis : et posuit in sole, in ipsa Virgine, quæ sol dicitur, Cant. VI, 9 : *Quæ est ista, quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* Sic positum est in sole in conceptione, sed et in nativitate quando mundo apparuit, positum est in sole. Sol enim lucet et urit et tempora distinguit : et Christi corpus in sole lucente positum est, quia in aperto. Isa. XL, 5 : *Videbit omnis caro quod os Domini locutum est.* Matth. V, 15 : *Non accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt.* Positum est in ardore tribulationum : sol enim urit. Eccli. XLIII, 4 : *Tripliciter sol exurens montes.* Sustinuit enim æstum laborum et tribulationum, et in hoc seipsum posuit. Isa. LIII, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* Jacob. I, 11 : *Ortus est sol cum ardore, et arefecit fœnum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperiit.* Flos enim decidit in morte, Isa. XL, 6 : *Omnis caro fœnum.* Et decor deperiit, quando speciosus forma præ filiis hominum totus expelluit. Isa. LIII, 2 : *Non est species ei, neque decor.* Item, tempora distinguit. Genes. I, 14, de sole et luna, et stellis : *Sint,* inquit Deus, *in signa et tempora, et dies, et annos.* Tabernaculum ergo in

sole posuit, quia corpus mutabilitati temporum subjecit, sicut nostra subjecta sunt. Bar. vi, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Et etiam sicut homines, ad Hebr. ii, 16 et 17 : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit... Unde debuit per omnia fratribus similari.*

« *Et ipse tamquam sponsus.* » Ecce secundum, in quo tangitur beneficium et gratia nativitatis. Quasi diceret : Sic carnem de Virgine accepit, et hoc enarrant cœli, et hoc etiam quod ipse « *tamquam sponsus* fuit *procedens de thalamo suo,* » de Virginis utero. Nota ergo, quod sponsus, secundum Cassiodorum, dicitur a spondendo. Verbum ergo, scilicet Dei filius toties promissum, recte dicitur sponsus. Sed sponsa secundum Augustinum et Hieronymum natura est humana inseparabiliter Verbo unita. Esther, ii, 16 et seq., Esther est quam rex accepit uxorem, et voluit esse reginam. Esther interpretatur *exaltata.* Nec potuit plus exaltari humana natura, nec gloriosius maritari. Psal. lxxii, 24 : *Et cum gloria suscepisti.* De hac desponsatione et matrimonio, Genes. xxviii, 1 et 2, dixit Isaac filio suo Jacob : *Noli accipere conjugem de genere Chanaan*, possidentis domum, id est, de natura Angelorum domum cœli possidentium (ad Hebr. ii, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit*) : *sed vade et proficiscere in Mosopotamiam Syriæ.* Mesopotamia elevata, Syria sublimis, id est, ad naturam humanam sublimiter elevandam in hoc conjugio. Et tangitur duplex sublimatio propter animam et carnem, et non ad quemlibet de Mesopotamia, sed *ad domum Bathuel*, quod interpretatur *virgo Dei*, scilicet ad Mariam, *et accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban*, candidationis scilicet, hoc est, de purissimis et mundissimis sanguinibus Virginis. Ecce sponsus cum sua sponsa. Thalamus, Virginis uterus in quo cum sua sponsa mansit novem mensibus. Deut. xxxiii, 12 : *Benjamin, amantissimus Domini, quasi in thalamo tota die morabitur :* et exivit in nativitate. Intravit thalamum istum sponsus noster candidus, Sap. vii, 26 : *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula.* Sed exivit quasi verecundus sponsus rubicundus, carne scilicet indutus et sanguine. Candidus propter divinitatem, rubicundus propter assumptum sanguinem. Cant. v, 10 : *Dilectus meus candidus et rubicundus.*

« *Exsultavit ut gigas.* » Hic tertium, in quo ponitur beneficium et gratia passionis, et tanguntur duo. Primo, hilaris sustinentia passionum. Secundo, probatio, quod voluntarie illas sustinuit, ibi, « *A summo cœlo.* » Christi passio.

Dicit ergo : Sic conceptus et natus, et post hoc « *exsultavit ut gigas,* » non contristatus, supple, paratus « *ad currendam,* » pertranseundam « *viam,* » omnem tribulationem et miseriam, et hoc « *ut gigas,* » scilicet fortiter.

Tria ergo notantur hic in Christo, quæ necessaria sunt justo in tribulatione. Primum lætitia et hilaritas. Hoc notatur in hoc, « *Exsultavit.* » Et fuit in Christo, Isa. xlii, 4 : *Non erit tristis, neque turbulentus.* Nec est contrarium illud Matth. xxvi, 38 : *Tristis est anima mea usque ad mortem :* quia loquitur de tristitia pro passione, hic loquitur de lætitia in ratione. Et hoc debet esse in justo. Similiter, Psal. civ, 43 : *Eduxit populum suum in exsultatione.* Proverb. xii, 21 : *Non contristabit justum quidquid ei acciderit.* Item, necessaria est fortitudo et infatigabilitas, quod notatur in hoc quod dicit, « *ut gigas.* » Et hoc fuit in Christo. Sapient. viii, 1 : *Attingit ergo a fine usque ad finem fortiter.* Et præmissum est, *Sapientia vincit malitiam pœnæ.* Attingit a nativitate usque ad mortem fortiter. Sic et justus debet fortiter omnia vincere. Ad Hebr. xii, 3 : *Non fatigemini, animis vestris deficientes.* Apoc. ii, 3 : *Sustinuisti propter nomen meum, et non defecisti.* Item, necessaria est velocitas :

Tria in Christo justus imitanda, lætitia, fortitudo, velocitas.

unde, « *ad currendam viam.* » Et hoc in Christo. Psal. LVIII, 5 : *Sine iniquitate cucurri, et direxi*, paratus multum ad currendum plusquam possumus esse, quia onus peccati omnino non habebat. Currere tamen debet justus. Ad Hebr. XII, 1 et 2 : *Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, adspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum.* Et ad Hebr. IV, 11 : *Festinemus ingredi in illam requiem.* Currentem enim tam velociter Christum apprehendere non poteris, nisi cito concurreris. Et quid valet sequi, si non contingat assequi? I ad Corinth. IX, 24 : *Sic currite ut comprehendatis.* Quod autem tribulatio et miseria sit in via, satis ostendit Dominus, Matth. VII, 14 : *Arcta via est, quæ ducit ad vitam.*

7 « *A summo cœlo.* » Hic est secundum. Sic hilariter et fortiter et velociter curret per viam passionum, et non propter hoc quod necesse habebat, quia « *a summo cœlo egressio ejus*, » non ab aereo, non a sidereo, non ab empyreo, sed a summo invisibili, scilicet majestate Patris, in qua latebat et celabatur. Joan. I, 18 : *Unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Joan. XVI, 28 : *Exivi a Patre, et veni in mundum.* Hic est egressus temporalis, de quo Isa. LXII, 1 : *Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor justus ejus.* Sed est egressus æternus de Patre, de quo Mich. V, 2 : *Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis.*

Christi Ascensio.

« *Et occursus ejus.* » Hic est quartum, scilicet gratia et beneficium Ascensionis : non enim modicum beneficium fuit inferre naturam humanam cœlo.

Dicit ergo : Sic egressus est a summo cœlo : « *Et occursus ejus* » iterum redeundo « *usque ad summum ejus*, » in quantum Deus recurrit « *usque ad summum.* » Quia sicut ante Incarnationem latebat in summo cœlo in sinu Patris, sed descendit, quando in carne visibilis apparuit, sic usque ad summum cœlum videtur occurrisse, quia tantum ad hoc ut humanos lateat oculos, et quasi in sinu iterum se absconderit. Quantum autem ad humanam naturam dicitur ascendisse, quia super omnem creaturam locatus dignitate, sessione in summo empyrei. Joan. XVI, 28 : *Exivi a Patre, et veni in mundum, et vado ad Patrem.* Et nota, quod loquens de descensu, dixit *egressum*, hic autem loquens de ascensione dicit *occursum*, in quo notatur quasi cum majori velocitate ascendisse quam descendisse, ut innuat quod ad naturalem suum locum redibat, scilicet ad Patris sinum. Naturaliter autem unumquodque ad locum proprium tendit velocius, quam ad alienum : fons enim tantum potest ascendere, quantum descendit ab origine. Eccli. I, 5 : *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Eccle. I, 5, 7 : *Oritur sol, et occcidit, et ad locum suum revertitur.* Et in eodem: *Ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.* Hic docemur promptiores esse ad contemplationem, et ad conversandum cum pio Patre in cœlo, quam ad activam, et conversandum cum fratribus in terra. Ad Philip. I, 23 et 24 : *Desiderium habeo dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius : permanere autem in carne, necessarium propter vos.*

« *Nec est qui se abscondat.* » Hic est quintum beneficium, scilicet missionis Spiritus sancti.

Ait enim : Sic ascendit : nec fuit ullus omnium congregatorum in cœnaculo in Jerusalem, qui se absconderet a calore ejus, id est, a Spiritu sancto, qui calor est per effectum. Job, XXVIII, 2 : *Lapis* frigidus, scilicet peccator, *solutus calore* Spiritus sancti, *in æs vertitur*, Prædicator sonorus efficitur : nec enim calor tantum, imo ignis. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur ?* Et nota, quod hunc calorem nullus evadit quem non inveniat. I ad Corinth. II, 10 : *Spiritus omnia*

scrutatur, etiam profunda Dei. Nullus potest se abscondere, quin percipiat aliquid de calore isto. I ad Corinth. XII, 4, 8 : *Divisiones gratiarum sunt... Alii datur sermo sapientiæ*, etc. Luc. VI, 35 : *Ipse benignus est super ingratos et malos.* Matth. V, 45 : *Et pluit super justos et injustos.* Et sicut dicit Hieronymus, « Nullus est, qui non habeat semina intellectus Dei. » Job, XXXVI, 25 : *Omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul.*

Ex dictis potest colligi, quod hic ardor calefacit. Psal. XXXVIII, 4 : *Concaluit cor meum intra me*, etc. Penetrat, Eccli. XXIV, 45 : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ.* Immutat, I Mach. X, 62 : *Jussit spoliari Jonathan vestibus suis*, scilicet temporalibus, *et indui eum purpura.* Job, XXXVII, 17 : *Nonne vestimenta tua calida sunt*, ut cogaris illa deponere *cum perflata fuerit terra austro ?* Securitatem dat, II Esdr. VII, 3 : *Non aperiantur portæ Jerusalem usque ad calorem solis*, quasi dicat, tantum poterunt aperiri.

« *Lex Domini immaculata.* » Hic est secundum, scilicet commendatio prædicationis talium, id est, rei quam prædicabunt : et dicuntur duo. Primo, commendat in generali. Secundo, specificat, ibi, « *Testimonium Domini.* » Commendatur autem in generali a duobus. A mundatione seu conversione a malo. Secundo, a conversione animarum ad bonum, ibi, « *Convertens animas* ».

Dicit ergo : Sic prædicabunt et talia et vere et bene : quia « *lex Domini immaculata* » in effectu, et legitur in Glossa de triplici lege. Primo, Spiritus sanctus dicitur lex, quia per ipsum scripta est lex. II Reg. XXIII, 2 : *Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam.* Item, lex Christus secundum Augustinum, eadem ratione. II ad Corinth. XIII, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui loquitur in me Christus ?* Item, de lege Moysi secundum Cassiodorum : « Lex Mosaica irreprehensibilis, « quia non est a Christo reprehensa, sed « magis adimpleta. » Matth. V, 17 : *Non veni solvere legem, sed adimplere.* « *Immaculata*, » a malo retrahendo. Exod. XX, 12, 13, 17 : *Non occides, non furtum facies, non concupisces*, et talia plura. Joan. XV, 3 : *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.*

« *Convertens animas*, » ad bonum, quas videt aversas. Thren. I, 13 : *Expandit rete pedibus meis, convertit me retrorsum :* errantem enim a Deo corrigit et dirigit. Psal. CXVIII, 9 : *In quo corrigit adolescentior viam suam*, etc.

Quadtuplex legis nomen.

« *Testimonium Domini.* » Hic specificat per quatuor quæ tangit, « *testimonium* » quod respicit proprie ad credendum : justitias, quæ ad præmia et promissa, ibi, « *Justitiæ Domini.* » Præceptum, quod respicit ad agenda, ibi, « *Præceptum Domini.* » Judicia, quæ respiciunt ad cavenda, et pertinent ad timorem, et de iis, ibi, « *Timor Domini.* »

Dicit ergo : Sic bona est lex, quia « *testimonium Domini fidele*, » in se dignum cui credatur omnino. Psal. CXLIV, 13 : *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis.* Et alibi, Psal. LXXXVIII, 35 : *Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita.* Num. XXIII, 19 : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur : nec ut filius hominis, ut mutetur.* I Joan. V, 9 : *Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est.* Et in Psal. XCII, 5 : *Testimonia tua credibilia facta snnt nimis.*

« *Sapientiam præstans parvulis.* » Specificat in quo, et respectu quorum est illa fidelitas, quia de divinis est, et parvulis. Sapientia enim de divinis est : sed testimonio Dei per Scripturas, imbuuntur in illa parvuli, rudes scilicet et indocti, qui non possunt assurgere ad capiendum magna. I ad Corinth. III, 1 et 2 : *Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam.* Quasi diceret : Tantæ utilitatis est testimonium, tam fidele, ut etiam de summis certitudinem

faciat rudibus ipsis. Proverb. xiv, 6 : *Doctrina prudentum facilis.* Vel « *sapientiam præstans parvulis,* » id est, humilibus. Proverb. xi, 2 : *Ubi humilitas, ibi et sapientia.* Gregorius in *Moral.* : « Eum quem non invenit humilem veri« tas fugit. » Matth. xi, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.*

9 « *Justitiæ Domini.* » Hic commendat legem quantum ad justitias, quæ respiciunt ad promissa, et commendantur justitiæ a duobus. A rectitudine quam promittunt, et reddunt secundum merita. Secundo, a causalitate lætitiæ in illis quibus fiunt promissa, ibi « *Lætificantes corda.* »

Ait ergo : Talia sunt testimonia, vel tale testimonium, quod dicitur in singulari : quia respicit ad fidem quæ una est, unus Dominus, et una fides [1]. Sed « *justitiæ Domini,* » quæ dicuntur in plurali : quia respiciunt diversa diversorum merita, « *rectæ* », unicuique secundum quod meruerit promittentes, quod rectum est. Matth. xvi, 27, et ad Roman. ii, 6 : *Reddet unicuique secundum opera ejus* [2]. Isa. xxvii, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Et Luc. vi, 38 : *Eadem mensura qua mensi fueritis,* etc. « *Rectæ* » etiam in affectu, quia affectum per pravitatem distortum dirigunt. Proverb. viii, 8 : *Justi sunt omnes sermones mei : non est in eis pravum quid.* Propter hoc dicit Psal. cxviii, 133 : *Gressus meos dirige secundum eloquium tuum.* « *Lætificantes corda* » bonorum, cum audiunt promissa bona. Proverb. xiv, 25 : *Sermone bono cor lætificabitur.* Psal. cxviii, 162 : *Lætabor ego super eloquia tua,* etc. Ipsum enim regnum æternum promittunt. Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* « *Justitiæ* » etiam dici possunt pœnæ de justitia Dei in præsenti inflictæ. Hæ lætificant, quia per has exspectant vindicari in se quod male gesserunt. Psal. lvii, 11 : *Lætabitur justus, cum viderit vindictam.* Job, vi, 10 : *Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat.*

« *Præceptum Domini lucidum.* » Hic tertium, commendatio præceptorum quæ respiciunt operanda, ad quæ allicimur per promissa : et ostenditur qualia formaliter, quia lucida, quia bona finaliter, ibi, « *Illuminans.* »

Dicit ergo : Tale testimonium, tales justitiæ nec tantummodo ut habeantur promissa : quia « *præceptum Domini,* » a Domino datum, est « *lucidum.* » Præceptum dicit in singulari, ut ostendat omnia reduci ad unum amorem Dei. Omnia enim ad duo reducuntur, sicut dicit Dominus, Matth. xxii, 40 : *In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.* Et illa duo ad unum, quia dilectio proximi ad dilectionem Dei. Diligere enim proximum, est diligere Deum in proximo, et mensuratur dilectio proximi, quasi ad mensuram dilectionis Dei, qua dilexit nos. Hoc est mendatum vel præceptum, de quo Joan. xv, 12 : *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Hoc præceptum est lucidum valde, nullum falsum continet. Quis nesciat proximum esse diligendum? Omne malum prohibet. Hæc est sapientia, de qua Sap. vi, 13 : *Clara est, et quæ numquam marcescit sapientia.* Et dicitur « *lucidum,* » quia habet in se duo : receptivum luminis, sive lucis : et ipsum lumen quod recipit. Receptivus est amor naturalis, qui sic est ordinatus a Deo, illustratus est, et est charitas sui, aut cupiditas, illustratus, dico, ab illo, de quo Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et*

[1] Cf. ad Ephes. iv, 5.

[2] Cf. etiam Eccli. xvi, 15.

omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum.

« *Illuminans oculos.* » Ecce finis et utilitas. Oculos, inquam, cordis. Proverb. vi, 23 : *Mandatum lucerna est, et lex lux.* I Joan. ii, 10 : *Qui diligit fratrem suum, in lumine manet.* Hoc est mandatum, sicut dicit Glossa, non objectum sicut Moysi figuralibus ceremoniis. Exod. xxxiv, 35 : *Operiebat Moyses faciem suam, si quando loquebatur ad eos.* Non obtundens, sicut et illud mosaicum, II ad Corinth. iii, 13 : *Non intendebant filii Israel in faciem ejus*, scilicet Moysi propter gloriam vultus ejus. Sed de nostro, Eccli. ii, 10 : *Diligite Dominum, et illuminabuntur corda vestra.*

« *Timor Domini.* » Hic est quartum, in quo subjungitur judiciorum commendatio. Sed quia timor est effectus judiciorum Dei quæ determinantur in Scripturis, primo ponitur commendatio timoris, tamquam commendatio judiciorum in effectu suo. Secundo, commendatio illorum in se, ibi, « *Judicia Domini.* »

In prima duo. Primo, commendat timorem quasi a virtute. Secundo, a duratione, ibi, « *Permanet in sæculum.* »

Ait ergo : Tale testimonium, tales justitiæ, et præceptum, et timor a Deo datus, vel de Deo habitus, « *sanctus est.* » Et nota, quod est timor multiplex. Naturalis, qui est duplex. Propassionis, quo nullo modo turbatur oculus rationis. Hic fuit in Christo, Marc. xiv, 33 : *Cœpit Jesus pavere, et tædere.* Passionis, quo turbatur ratio, sed ad tempus et modicum: maxime quando quid valde molestum vel admirabile occurrit, sicut in Martyribus cum occidebantur, in Sanctis cum cogitant Dei judicia. Habac. iii, 1 et seq. : *Domine, audivi auditionem tuam, et timui.* Humanus, quo quis vult peccare ne lædatur in corpore : et hic prohibetur, Matth. x, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* Mundanus, qui eligit peccare ne lædatur in possessione, Psal. xiii, 5 : *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* Servilis, ubi timetur pœna, non amatur justitia, I Joan. iv, 18 : *Timor non est in charitate.* Initialis, quo amatur principaliter justitia, et tamen secundario timetur pœna, I Joan. iv, 18 : *Perfecta charitas foras mittit timorem.* Filialis ad patrem. Castus ad sponsum. Job, xxvi, 11 : *Columnæ cœli contremiscunt, et pavent ad nutum ejus.* Et hic proprie *sanctus* dicitur, et est ejus effectus triplex. Timere offensam, separationem, et exhibere reverentiam.

Cum ergo dicit : « *Timor Domini,* » excludit primum et secundum, qui non sunt Dei, sed naturæ, et carnis : et tertium qui est mundi, cum dicit, « *Sanctus.* » Excludit similiter servilem qui non est sanctus, imo secum non compatitur charitatem quæ proprie Sanctos facit. Per hoc autem quod addit, « *Permanet in sæculum sæculi,* » id est, in æterna vita, excludit initialem, et castum quantum ad omnem actum sui, præterquam ad actum reverentiæ, et iste manet in patria, nec habet pœnam, imo magis voluptatem. Glossa dicit, quod « permanet quantum ad fructum suum : » vel permanet in se quandoque usque ad finem vitæ : secundum illud Tob. ii, 14 : *Tobias... immobilis in Dei timore permansit.* De hoc timore, Eccli. xl, 27 et 28 : *Non est in timore Domini minoratio.* Et infra : *Timor Domini sicut paradisus benedictionis, et super omnem gloriam operuerunt illum.*

Casti timoris triplex fructus et actus, qui manet in patria, actus reverentiæ.

« *Judicia Domini vera.* » Hic commendat judicia : et dupliciter, quia sine falsitate, et quia sine errore. Primum, in ipsis judiciis. Secundum, in modo, qui attenditur ex parte judicis.

Ait enim : Talis est timor : sed « *judicia Domini* » id est, a Domino in lege sua scripta, « *vera,* » nihil habentia falsitatis, « *justificata,* » nihil erroris habentia. Aliquando enim profertur judicium falsum intentione bona, et sic est ibi error intellectus. Aliquando quidem profertur judicium verum, sed intentio est

perversa, vel inconsideratio in proferente, et tunc error est affectus. De his duobus, Sapient. vi, 5 : *Cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiæ*, ecce primum : *neque secundum voluntatem Dei ambulastis*, ecce secundum. Deuter. xvi, 20 : *Juste quod justum est, persequeris.* Et hoc habent « *in semetipsa,* » id est, veraciter et naturaliter, ut nihil omittatur, nec in proferendo nec in exsequendo. Isa. xl, 8 : *Verbum autem Domini manet in æternum.* Et xlvi, 10 : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* Vel « *justificata in semetipsa,* » nulla extrinseca auctoritate indigentia, sicut humana. Vel « *in semetipsa* », quia tantæ sunt profunditatis, ut in ipsis lateat eorum justitia, et vix attingi ab humana ratione possit. Psal. xxxv, 7 : *Judicia tua abyssus multa.*

11 « *Desiderabilia super aurum.* » Hic secundum, in quo postquam præcessit divinæ legis commendatio in prædicatione, subjungitur ejusdem commendatio in adimpletione. Attenditur autem quantum ad tria. Primo, quantum ad amorem in affectu. Secundo, quantum ad custodiam in effectu, ibi, « *Etenim servus tuus custodit ea.* » Tertio, quantum ad retributionem consequentem ex effectu, ibi, « *In custodiendis illis.* »

Obedientia legis commendata ab affectu, effectu, et præmio.

Dicit ergo : « *Desiderabilia.* » Legitur dupliciter hoc, secundum quod hæc duo, « *Aurum, lapidem* » litteraliter accipiuntur, et postea spiritualiter. Primo, ostenditur, quod præferenda sunt quæ dicta omnibus divitiis. Secundo, quod omnibus potentiis. Tertio, quod omnibus deliciis. Ait enim : Talia sunt judicia et ipsa sunt « *desiderabilia super aurum.* » Prov. iii, 15 : *Pretiosior est*, sapientia scilicet, *cunctis opibus*, et auro quod in divitiis excellit.

« *Et lapidem pretiosum.* » Repete, et super « *lapidem pretiosum multum,* » quod est multæ potentiæ, et virtutis, sunt desiderabilia multum, et sic præferuntur potentiis quæ pertinent ad honores. Job, xxviii, 16 : *Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro.* De his duobus, Sapient. vii, 8 et 9 : *Divitias nihil esse duxi in comparatione illius : nec comparavi illi lapidem pretiosum.*

« *Et dulciora,* » affectui et cordis palato, « *super mel* » liquatum a cera, « *et favum* » in ipsa contentum, hoc est, super omnes delicias : dulcia enim maxime appetuntur a gustu. Psal. cxviii, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel*, etc. Sed Judicum, xiv, 18, dicitur : *Quid dulcius melle ?* Quasi diceret : Nihil. Et nota, quod dulcia sunt eloquia divina discenti, dulciora docenti, sed dulcissima facienti. Quid est ergo quod pro divitiis, honoribus, et deliciis tantum laboratur, ut habeantur, et Dei eloquia tam pretiosa, tam dulcia, oblata respuuntur, fastidiuntur ? Respondeo. Infidelitas est in causa, quia huic Scripturæ non creditur. Deuter. ix, 23 : *Contempsistis imperium Domini Dei vestri, et non credidistis ei :* libentius enim curritur ad convivium carnium quam ad scholas Theologiæ, ubi dantur dulciora super mel et favum, quia non habent homines palatum bene sanum. Augustinus : « Ut per aurum et lapidem pretiosum « justus intelligatur, qui illa magis di« ligit quam seipsum. Per mel eliquatum « a cera, contemplativus exutus a curis « mundi, per favum bonus activus ha« bens dulcedinem in conversatione « mundana, qui hæc reputant dulciora, « et magis requiescunt in illis quam in « seipsis. »

« *Etenim servus tuus.* » Hic subjungitur commendatio quantum ad custodiam in effectu. 12

Ait enim : Tam pretiosa sunt, « *Etenim servus tuus custodit ea,* » id est, tam bona sunt ut servum faciant in sui custodia, tantæ legis vigilem : et si verus est

servus, custodit, adspectu interiori sæpius intuendo in illa. Eccli. XXIII, 37 : *Nihil dulcius, quam respicere in mandatis Dei*, affectu illa diligendo. Sapient. VI, 19 : *Dilectio, custodia legum illius est*. Et Psal. CXVIII, 167 : *Custodivit anima mea testimonia tua : et dilexit ea vehementer*, memoria fortiter retinendo. Exod. XIII, 9 : *Erit quasi signum in manu tua, et quasi monumentum ante oculos tuos*, ob recordationem. Psal. CXVIII, 109 : *Legem tuam non sum oblitus*, ore sæpe prædicando. II ad Tim. IV, 2 : *Prædica verbum, insta opportune, importune*. Sed præcipue et piissime operando : aliter enim non valet. Luc. XII, 47 : *Ille servus, qui cognovit voluntatem domini sui,... et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis*. Jacob. I, 22 : *Estote factores verbi : et non auditores tantum*. Sap. VI, 19 : *Custodia legum, summatio incorruptionis est*.

« *In custodiendis*. » Hic commendat quantum ad retributionem.

Ait enim sic : Servus tuus custodit, nec frustra, quia « *in custodiendis illis*, » non in discendis vel audiendis, « *retributio multa* » in præsenti. Prima est a Deo diligi, Joan. XV, 10 : *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea*. Et insuper per gratiam inhabitare, Joan. XIV, 23 : *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum*, etc. Et per hoc in præsenti beatificari, propter securitatem conscientiæ. Proverb. XXIX, 18 : *Qui custodit legem, beatus est*. Et ultimo lætificari interius in corde. Jerem. XV, 16 : *Factum est mihi verbum tuum in gaudium et in lætitiam cordis mei*. Et hoc maximum bonum in præsenti. Eccli. XXX, 16 : *Non est oblectamentum super cordis gaudium*. Multa ergo retributio in præsenti, sed in futuro summa. Isa. LIII, 11 : *Pro eo quod laboravit anima ejus, videbit et saturabitur*.

« *Delicta quis intelligit ?* » Hic secunda pars Psalmi, in qua postquam commendata est Apostolorum prædicatio, subjungitur oratio Prophetæ, ut dignus efficiatur cum eis tanta mysteria prædicare. Hoc autem non fiet, nisi prius mundetur ab omni macula peccati. Propter hoc petit hic ut mundetur, et reddatur aptus ad prædicationem. Tria ergo dicuntur hic. Primo, petit emundationem a culpa. Secundo, subjungit de motivo et fine ad petendum, ibi, « *Et erunt ut complaceant*. » Tertio, ostendit per quem, quia per solum Deum potest mundari, ibi, « *Dominus adjutor meus*. »

In prima tria. Primo, ostendit quod necesse est ut petat emundari. Secundo, petit, ibi, « *Ab occultis meis*. » Tertio, addit modum quo poterit emundari, ibi, « *Si mei non fuerint dominati*. »

Dicit ergo : Sic illi prædicabunt, quod et ego desidero multum : sed « *delicta*, » quæ impediunt a prædicatione, « *quis intelligit ?* » Nota, quod « *quis* » quinque signat. Raritatem, Matth. XXIII, 45 : *Quis, putas, est fidelis servus, et prudens, quem constituit Dominus*, etc. Quandoque singularitatem, Job, XIII, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine ?* Et subditur : *Nonne tu qui solus es ?* Quandoque dubitationem, Joan. I, 22 : *Quis es ut responsum demus his, qui miserunt nos ?* Quandoque impossibilitatem, ut Isa. LIII, 8 : *Generationem ejus quis enarrabit ?* Sic accipitur hic. Quandoque difficultatem, ut in Psal. CXXIX, 3 : *Si iniquitates observaveris Domine, Domine quis sustinebit ?* « *Delicta ergo quis intelligit ?* » Nullus hominum omnino potest, quia multa, quia subtilia, quia ipsum mentis oculum excæcantia.

Peccata vix vitantur et intelliguntur.

De iis tribus simul, in Psal. XXXIX, 13 : *Circumdederunt me mala, quorum non est numerus*, ecce primum : *comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem*, ecce tertium : *multiplicatæ sunt super capillos capitis mei*, esse secundum. Isa. LIX, 5 : *Telas*, ecce primum, *telas* enim dicit in plurali : *araneæ*, ecce secundum, subtilia enim fa-

ciunt : *texuerunt*, ecce tertium, quod enim texitur, impedit visum ne transeat. Sap. II, 21 : *Excæcavit illos malitia illorum.*

« *Ab occultis.* » Hic petit duo. Primo, quod a propriis emundetur inquinamentis. Secundo, quod nec alienis inquinetur, vel si inquinatus est, ut emundetur precatur, ibi, « *Et ab alienis,* » etc. Augustinus in libro de *libero arbitrio* : « Duæ sunt origines peccatorum. Una, « spontanea cogitatione : altera, alterius « persuasione. Ad hoc pertinere arbitror « quod Propheta dicit : *Ab occultis meis* « *munda me Domine, et ab alienis,* etc. » Dicit ergo : « *Ab occultis,* » ratione originis, quia ab interius latenti concupiscentia surgunt, quia intelligi, sicut dictum est, non possunt : « *meis,* » tamquam subjecti et causæ, « *munda me,* » quia per alium non possum : omnes enim sunt inquinati, quia Prov. xx, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Sed Eccli. XXXIV, 4 : *Ab immundo quis mundabitur?* Nullus : imo magis inquinabitur. Eccli. XIII, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.*

Duplex origo peccati.

Et nota, quod sunt tria occulta secundum Hieronymum. Impudica affectio quæ inquinat voluntatem, dolosa intentio quæ inquinat rationem, illicita actio quæ inquinat memoriam. Per orationem mundatur voluntas ab impudica actione, per lectionem ratio a dolosa intentione, per confessionem memoria ab illicita actione.

Triplex peccatum occultum, triplex remedium.

14 « *Et ab alienis* peccatis *parce servo tuo :* » si contraxi, indulgendo, si non contraxi, gratiam conferendo ne contraham. Et dicuntur peccata contracta aliena, quia sunt facientis ut causæ principalis, contrahentis quasi accidentaliter. Eccli. VII, 8 : *Non alliges duplicia peccata,* propriis addens aliena. Et nota, quod ab alienis mundus eris, si non insultes per intemperantiam, sed magis per temperantiam compatiaris cum quodam moderamine, si non discedas per pusillanimitatem, sed per fortitudinem modo debito resistas. Si non consentias malo per injustitiam, sed per justitiam malo contradicas. Si non dissimules per imprudentiam, sed per prudentiam sollicite cogites qualiter possis destruere.

Quomodo sunt aliena peccata evitanda?

« *Si mei non fuerint dominati.* » Hic est secundum, in quo ostendit modum quomodo poterit mundari, et necesse erit ei parcere : et hoc si non dominentur ei delicta. Duo ergo dicuntur. Primo, quod non dominari, sequitur munditia ab omni peccato generaliter. Secundo, quod etiam a peccato superbiæ specialiter, ibi « *Et emundabor,* etc. »

Ait ergo : Sic munda ab occultis, et parce ab alienis, quod fiet si non succumbam, quia « *si mei non fuerint dominati,* » supple, dæmones, « *tunc immaculatus ero,* » id est, ab omni peccato. Contra : Quomodo hoc sequitur, cum etiam, sicut supra dictum est, occulta maculant etiam sine alienis? Responsio. Quocumque modo peccet homo, vel occulte, vel ex suasore, si maculatur mortali macula, de qua loquitur hic, necessario subjectus efficitur ipsi diabolo : tot enim dæmoniorum quot vitiorum servus est. Ergo si est maculatus mortali, dominantur dæmones. Ergo a destructione consequentis si non dominantur, maculatus non est. Vel secundum Augustinum : « Si mei non fuerint domina- « ta, occulta scilicet et aliena, tunc im- « maculatus ero, quia ex iis duobus, sic- « ut superius dictum est, surgit omnis « macula mortalis peccati. » Propter hoc dicit Paulus ad Rom. VI, 12 : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus,* servi facti diabolo et peccato. Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Augustinus : « Merito subderis do- « mino, quem tu tibi fecisti, quia ei qui « te fecit, subdi noluisti. » Ergo si non dominentur, non maculant, sed valent multum frequenter. II ad Corinth. XII,

et seq., Paulus petiit stimulum amoeri, qui non dominabatur, et non exauitus est. Augustinus : « Tentatio, cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis. »

« *Et emundabor,* » quod plus est, « *a elicto maximo,* » scilicet superbia, quæ icitur delictum, quia per eam primo delictus est Deus. Consistit etiam in aversione ab incommutabili bono, sed conupiscentia in conversione ad bonum ommutabile. Maximum autem dicitur uratione : quia, sicut dicit Augustinus : Ultimum est ad Deum redeuntibus, et primum est a Deo recedentibus. » Item, uia omnium initium. Eccli. x, 14 : *Iniium superbiæ hominis, apostatare a Deo,* scilicet averti a bono incommutaili, et converti ad bonum commutabile. n eodem, ℣. 15 : *Initium omnis peccati st superbia.* Item, quia potuit in excelissimam creaturam, Angelum scilicet rimum. Isa. xiv, 12 : *Quomodo ceciditi de cœlo lucifer, qui mane oriebaris?* uasi necessarius fuerit gravis impulsus. Item, quia etiam ipsum bonum quod est n homine, impugnat. Augustinus : « Alia quæcumque iniquitas in malis « operibus exercetur ut fiant : superbia « vero etiam bonis operibus insidiatur ut « pereant. »

« *Et erunt ut complaceant.* » Hic est secundum in quo præmissa petitione subjungitur de fine et motivo ad petendum, quia ad hoc ut « *eloquia,* » scilicet cogitationes sint Deo placitæ in prædicando divina mysteria : et tanguntur secundum hoc duo. Primo, placitum sermonis in conspectu Dei. Secundo, placitum cogitationis, ibi, « *Et meditatio.* »

Dicit ergo : Sic peto ut mundes et parcas, quod fieri poterit tali modo. « *Et* tunc *erunt eloquia oris mei,* » in prædicando divina mysteria prolata, supple, talia, « *ut complaceant,* » non hominibus, de quibus parum curatur, « *sed in conspectu tuo,* » nec ad horam, sed « *semper.* » Nec tantum eloquia, sed etiam « *meditatio cordis mei erit,* » ut complaceat et semper. Eloquia ergo munda non sunt nisi ablata macula peccati a prædicatore, et a cantante in Ecclesia. Osee, xiv, 3 : *Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum : et reddemus vitulos labiorum nostrorum.* Ergo necessaria est mentis pulchritudo. Cant. ii, 14 : *Ostende mihi faciem tuam,* an sit maculata. Et sequitur : *Sonet vox tua in auribus meis.* Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Et in Psal. xlix, 16 : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum?* Necessaria est etiam intentionis rectitudo, ut per hoc soli Deo quærat placere. I ad Thessal. ii, 4 : *Ita loquimur, non quasi hominibus placentes,* sed in simplicitate cordis timentes Deum. Aliter totum amittitur : vacua est spes, et labor illorum sine fructu. Eccle. iv, 8 : *Cui laboro, et fraudo animam meam bonis.* Necessaria est etiam perseverantiæ longitudo. Hieronymus : « Non cœpisse, « sed permansisse virtus est. » Eccli. xiv, 22 : *Beatus vir, qui in sapientia morabitur.* Eccli. xxiv, 14 : *Et usque ad futurum sæculum non desinam.* Et nota, quod dicit *meditatio,* non cogitatio. Animæ enim rationalis triplex est visio. Prima, cum imago rei animæ præsentatur, vel per sensum ingrediens, vel a memoria exsurgens. Meditatio, quæ est assidua et sagax retractatio cogitationis : vel involutum explicare nitens, vel penetrare occultum. Vel contemplatio, quæ est perspicax, et liber intuitus in res perspiciendas usquequaque diffusus. Bene ergo eloquiis jungit meditationem : oportet enim, quod prædicator non tenuiter, sed diligenter dicenda revolvat. Hinc dicit Jacob. i, 19 : *Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum,* tamquam meditans quid dicturus sit. Et tunc impletur in eo illud Prov. x, 31 : *Os justi parturiet sapientiam.*

Triplex visio animæ.

« *Domine adjutor.* » Hic est tertium secundæ partis totius Psalmi, in quo ostendit per quem possit fieri tam utilis emendatio, quia per ipsum Deum adjutorem et redemptorem : adjutorem in bonis agendis, redemptorem a malis.

Dicit ergo : Sic petii, sed per me non possum. O « *Domine,* » tu es « *adjutor meus* » gratiam conferendo ad bona facienda. Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Psal. cxx, 2 : *Auxilium meum a Domino.* Et « *redemptor meus,* » a malo culpæ. Isa. xliii, 1 : *Noli timere, quia redemi te.* Eccli. xx, 12 : *Est qui multa redimat modico pretio,* infinita scilicet peccata morte triduana. Et secundum hunc ordinem quem hic ponit, potest dici, quod adjutor fuit a principio et semper, sed proprie redemptor in fine temporum. Secundum autem Augustinum, hic notatur duplex gratia, vel duplicis gratiæ effectus, scilicet gratia inchoans, et hoc est « *Redemptor,* » ut inciperem tendere in te. Gratia adjuvans, qua tendens pervenire possum. Et hoc est « *adjutor meus* : » quod est contra hæresim Pelagianam. Ad Philip. ii, 13 : *Deus, qui operatur in vobis et velle, et perficere pro bona voluntate.* Cassiodorus : « Nemo suis meritis applicet quod cœlesti largitate accipit. »

PSALMUS XIX.

Oratio pro principe ad bellum proficiscente.

1. *In finem, Psalmus David.*
2. Exaudiat te Dominus in die tribulationis : protegat te nomen Dei Jacob.
3. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te.
4. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat.
5. Tribuat tibi secundum cor tuum , et omne consilium tuum confirmet.
6. Lætabimur in salutari tuo : et in nomine Dei nostri magnificabimur.
7. Impleat Dominus omnes petitiones tuas : nunc cognovi quoniam salvum fecit Dominus CHRISTUM suum.

   Exaudiet illum de cœlo sancto suo : in potentatibus salus dexteræ ejus.
8. Hi in curribus, et hi in equis : nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.
9. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt : nos autem surreximus et erecti sumus.
10. Domine, salvum fac regem : et exaudi nos in die qua invocarimus te.

IN PSALMUM XIX

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David*[1].

Argumentum Psalmi: Christus sacerdos sacrificans pro incremento Ecclesiæ.

« *Exaudiat te Dominus* » Hic est Psalmus decimus nonus, in quo agitur de Christo tamquam de summo sacerdote sacrificante Deo Patri pro Ecclesia de Gentibus congregata. Non enim valuisset Apostolorum prædicatio ad Ecclesiam dilatandam in Gentibus et plantandam, nisi adjuvisset Christi sacrificium, et oratio ad Deum Patrem. Et propter hoc satis competit ordinatio hujus Psalmi post præcedentem. Huic autem præponitur titulus frequenter expositus, « *In finem, Psalmus David.* »

Psalmus autem in duas partes dividitur. Propheta enim quasi assistens Christo ut sacerdoti, et offerenti pro regno suo dilatando in Gentibus, primo rogat ut Christus exaudiatur ut sacerdos. Secundo, ut salvetur tamquam Rex, ibi, « *Domine salvum fac regem.* »

In prima duo. Oravit enim Christus et obtulit adhuc mortalis in terra, et adhuc orat continue et regnans in æterna vita. Primo ergo petit ut exaudiatur mortalis. Secundo, ut exaudiatur jam glorificatus, ibi, « Exaudiet illum de templo. »

In prima duo. Primo, petit ut petitio accepta sit orantis Christi et offerentis. Secundo ut oratio impleatur acceptata, impleatur, inquam, in effectu, ibi, « *Impleat Dominus.* »

In prima tria. Primo, ostendit quando velit acceptari et exaudiri Christi orationem. Secundo, in quo, ibi, « *Protegat te.* » Tertio, ostendit effectus consequentes ex acceptatione et exauditione illa, ibi, « *Lætabimur in salutari.* »

Dicit ergo : Sic per mundum audio prædicationem divulgari, sed et te oran-

[1] Ce psaume est une prière que David composa afin qu'elle fut chantée dans l'assemblée du peuple à l'occasion de son départ pour une grande guerre. Le psalmiste n'y parle pas en son nom personnel, mais il n'y a pas là de quoi surprendre, puisqu'il est lui-même l'objet de la prière. Le psaume porte le nom de David, le style et les expressions sont bien les mêmes que dans les psaumes précédents ; il n'y a donc aucune raison pour attribuer ce chant à un poète inconnu, contemporain du roi, comme le font quelques commentateurs.

L'arche était déjà sur la montagne de Sion, ỹ. 3, quand David fit cette prière, et le ỹ. 2 suppose que le roi était à la veille d'une guerre périlleuse. Nulle ne répond mieux à ces données que celle qui fut entreprise contre les Ammonites et contre les Syriens, commandés par Sobach, lieutenant d'Adarezer, II Reg. x, xii ; I Paralip. xix, xx. C'est à cette circonstance de la vie de David que presque tous les auteurs assignent la composition du psaume; Théodoret en fait un chant prophétique de David, relatif à l'invasion de Sennachérib sous le roi Ezéchias. Le psaume s'adopte en effet parfaitement à cette situation, comme plus tard à celle de tous les princes chrétiens partant pour une guerre légitime ; mais ces applications subséquentes ne sauraient porter préjudice au sens historique et immédiatement littéral de ce morceau.

Au sens spirituel, les enfants de Dieu souhaitent le triomphe du Messie rédempteur. Cf. Eusèbe, Demonst. Evang. iv, 2. Il serait excessif de voir là, comme fait Bellarmin, un sens littéral.

tem contemplor o Christe, et propter hoc rogo : « *Exaudiat te Deus* » Pater. Et quando ? « *In die tribulationis.* » In die scilicet passionis, quæ bene dicitur *tribulationis,* quia quamvis ratio non fuerit perturbata in Christo ut ratio, tamen caro et anima graviter afflictæ fuerunt. IV Reg. xix, 3 : *Dies tribulationis, et increpationis, et blasphemiæ dies iste.* Et bene tribulationis : quia, ut dicit Isidorus, « tribulatio dicitur a tribula. Est autem « *tribula* genus vehiculi in quo teruntur « frumenta. » Sic Christi crux quoddam vehiculum fuit, ipsum enim vexit. Cant. iii, 9 : *Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani.* Et in illa tritum fuit illud granum frumenti quod dicit de seipso, Joan. xii, 24 : *Nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit,* etc. Et nota cum tribulatio frequentius *nox* dicatur in Scriptura, tamen tribulationis Christi dies, *dies* appellatur, vel etiam ipsa tribulatio propter verum solem Christum. Malach. iv, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.* Super hemisphærium vestrum, exsultatione scilicet : et propter hoc dicitur, Zachar. xiv, 7 : *Erit dies una, quæ nota est Domino, non dies neque nox : et in tempore vesperi erit lux.* In hac die clamavit Christus, ad Hebr. v, 7 : *In diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

« *Protegat te.* » Hic secundum, in quo specificat in quo vult eum exaudiri : et dicuntur duo. Primo, quod exaudiatur quantum ad seipsum. Secundo, quantum ad alios similiter, ibi, « *Memor sit.* »

In prima parte tria secundum tria quæ petit, vel in quibus petit quod exaudiatur. Primum, est protectio a malo. Secundum, missio auxilii ad bonum de summo : nam non curat quod veniat de imo, ibi, « *Mittat tibi.* » Tertium, tuitio boni acquisiti, ibi, « *Et de Sion tueatur te.* »

Ait ergo : Sic peto ut exaudiat te, et « *nomen Dei Jacob protegat et.* » Nomen Dei Jacob appellat virtutem Dei, quem confessus est, et cui credidit Jacob. Jerem. x, 10 : *Ipse Deus vivens, et rex sempiternus.* Ad hoc nomen fugiendum semper, Proverb. xviii, 10 : *Turris fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur.* Huic enim nomini exaltando laborat, Joan. viii, 50 : *Ego non quæro gloriam meam.* Sed ex parte hujus nominis et hujus virtutis descendisti, Joan. v, 43 : *Ego veni in nomine Patris mei.*

« *Mittat tibi auxilium.* » Ecce secun- 3
dum. Quasi diceret : Sic protegat et « *mittat tibi,* » non de terra, sed « *de loco sancto tuo,* » cœlo, « *auxilium :* » quod factum est Christo homini in agonia existenti, et sudanti guttas sanguinis. Luc. xxii, 43 : *Et apparuit illi Angelus de cœlo, confortans eum.* I Mach. iii, 19 : *De cœlo fortitudo est.* Vel secundo Augustinum : « *Mittat tibi auxilium de Sancto,* « id est, auxilietur tibi dando Ecclesiam « ad prolis spiritualis propagationem. « Genes. ii, 18 : *Non est bonum esse ho-* « *minem solum : faciamus ei adjutorium* « *simile sibi.* I ad Corinth. iii, 9 : *Adju-* « *tores sumus.* Et hoc auxilium veniat « *de sancto,* » id est, de latere tuo in cru- « ce perforato te dormiente : quod factum « est, quando sicut Joan. xix, 34, dici- « tur : *Unus militum lancea latus ejus* « *aperuit, et continuo exivit sanguis, et* « *aqua.* Sanguis redemptionis, et aqua « purificationis et ablutionis, ex quibus « duobus tota generatur Ecclesia. » Vel, potest esse verbum ad Ecclesiam, ut sit sensus : « *Mittat tibi.* » Deus Pater « *auxilium de sancto suo,* » id est, de Filio suo incarnato et passo. I Reg. xi, 9 : *Sic dicetis viris, qui sunt in Jabes Galaad : Cras erit vobis salus cum incaluerit sol.* Vel, « de *sancto,* » id est, de cœlo illo sanctissimo et altissimo adorandæ Trinitatis : quod factum est quando Spiritus sanctus missus est super congregatos in

cœnaculo [1]. Luc. xxiv, 49 : *Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.*

« *Et de Sion.* » Tertium est. Et Deus Pater « *tueatur te,* » corpustuum mysticum, « *de Sion.* » Sion interpretatur *specula.* Quasi diceret : De alta speculatione te tueatur ab omni malo, et corpus tuum, quod est Ecclesia : in quo ostenditur quod contemplativorum vita in tuto est. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* De Job Gregorius : « Mentem in altum fixerat, et ideo ad eum « diabolus irrumpere non valebat. » Item, « *in sancto* » signatur bonus activus. Petit ergo, quod Ecclesia ab activo bonum auxilium habeat in temporalibus procurandis. Per Sion contemplativus, in quo petit quod contemplatio a diabolo et spiritualibus adversitatibus tueatur. Et sic tota erit secura. Sic est in domo in qua Christus recipitur, Martha, et Maria [2]. Luc. In domo Dei nostri Jacob, Rachel, et Lia (Genes. xxix.)

4 « *Memor sit.* » Hic est secundum, in quo petit, quod exaudiatur Christus pro se. Petit etiam, quod pro aliis, pro quibus constat obtulisse se sacrificium Deo, ostendendo quale fuit sacrificium : unde dicit duo. Primo, petit ut acceptet ejus sacrificium pro aliis oblatum Deus Pater. Secundo, describit illud sacrificium et holocaustum, ibi, « *Et holocaustum.* »

Dicit ergo : Sic Deus te protegat, auxilietur, et tueatur, et etiam « *memor sit sacrificii tui,* » pretiosæ scilicet carnis in cruce immolatæ, quæ fuit omne et totum et unum sacrificium, quod non erant sacrificia veteris legis. Ad Hebr. ix, 9 : *Munera, et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem.* Et infra, ỳ. 26 : *Nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit.* Vel « *omnis sacrificii,* » injuriarum, contumeliarum, sputorum, alaparum, verberum, passionis, et mortis. Nec dicitur « *memor,* » quia Deus Pater possit oblivisci alicujus rei : sed ut ostendat in affectu se memorem sacrificii tui, vel memores nos faciat. Illud enim dicitur Deus facere, quod facit nos facere. Genes. xxii, 12 : *Nunc cognovi quod times Deum,* id est, cognoscere te feci : ut sic impleamus illud Thren. iii, 19 : *Recordare paupertatis, et transgressionis meæ, absynthii, et fellis.* Cant. i, 12 : *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.* Dicitur etiam omne sacrificium, quia in Christo immolato omnia concurrebant. Ad Rom. xi, 36 : *In ipso sunt omnia.*

« *Et holocaustum tuum.* » Hic describit sacrificium : et dicuntur tria secundum tres conditiones quas ostendit hujus sacrificii. Prima, quod integrum fuit, et totum in honorem Dei. Secunda, quod voluntarium, ibi, « *Tribuat tibi secundum cor tuum.* » Tertia, quod discretum, ibi, « *Et omne consilium.* »

Dicit ergo : Sit memor omnis sacrificii, « *et holocaustum tuum.* » Holocaustum dicitur ab ὅλον *quod* est *totum,* et καῦμα quod est *incendium.* Quasi diceret : Totum incensum in Dei honorem nulla parte retenta ad aliquem alium usum, sicut in eo quod specialiter sacrificium dicebatur, « *pingue fiat,* » hoc est, placens : pinguiora enim antiquitus sacrificia plus placebant Deo. Hinc quia placebant Deo pingua, jussum erat Levit. iii, 16 : *Omnis adeps Domini erit.* Eccli. xxxv, 8 : *Oblatio justi impinguat altare.* Et Malach. i, 8, 13, arguuntur qui languidum offerebant : *Languidum,* inquit, *intulistis. Numquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus* [3] ?

« *Fiat pingue* » quoad nos tripliciter.

[1] Act. ii, 2 et seq.
[2] Cf. Luc. x, 38 et seq.

[3] Malach. i, 8 : *Et si offeratis... languidum, nonne malum est ?*

Frigidos inflammando ad amorem : pinguedo enim inflammativa est. Luc. xxiv, 32 : *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis de Jesu*, etc. Item, siccos humectando : pinguedo enim sicca humectat. Joan. xx, 11 : *Maria stabat ad monumentum foris, plorans.* Item, hilares reddendo : pinguedo enim idem quod crassitudo, quæ hilaritatem facit. Isa. lv, 2 : *Delectabitur in crassitudine anima vestra.* Et nota hic, quod præter sacrificium istud est multiplex sacrificium. Est enim sacrificium cordis. In Psal. l, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum, et humiliatum Deus non despicies.* Et est sacrificium oris cum laudatur Deus, peccata confitentur, proximus ædificatur. Psal. xlix, 14 : *Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.* Et operis boni, Psal. cxl, 2 : *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Eccli. xxv, 2 : *Sacrificium salutare est attendere mandatis Domini.* Mortificationis carnis per abstinentiam, Ad Rom. xii, 1 : *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Voluntariæ paupertatis, ut ipsa voluntas dimittatur pro Christo. Hoc holocaustum pinguissimum. Exod. vii, 15 et 16 : *Vade ad Pharaonem, et dices ad eum : Dimitte populum meum ut sacrificet mihi in deserto.*

« *Tribuat tibi secundum cor tuum.* » Hic ostendit, quod voluntarium.

Ait enim : Pingue fiat holocaustum, et Dominus « *tribuat tibi secundum cor tuum,* » id est, secundum voluntatem quam habes sacrificando teipsum, quia non coactus hoc facis, sed spontaneus. Isa. liii, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* Joan. x, 18 : *Nemo tollit animam meam a me : sed ego pono eam.* Ad Philip. ii, 8 : *Factus est obediens* Patri, *usque ad mortem.* Vel « *secundum cor tuum,* » id est, secundum voluntatem tuam, qua vis omnes salvari. I ad Timoth. ii, 4 : *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.* Omnes, id est, de omnibus aliquos. Joan. xvii, 24 : *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum.*

« *Et omne consilium.* » Hic est tertium, quod cum discretione sit factum.

Ait ergo : « *Et omne consilium,* » sacrificium ex omni deliberatione, hoc enim importat, « *consilium tuum confirmet* ». Nota, quod est consilium duplex. Est consilium, de quo Damascenus : « Consilium est motus inquisitivus de « his quæ in nobis sunt factis. » Sic non cadit in Deum, nec in animam Christi umquam fuit, quæ omnia agenda limpidissime cognoscebat. Alio modo consilium est ineffabilis providentia. Sic est in Deo et in Christi anima. Hoc autem consilium est obstinatos excæcare in sua malitia, sicut factum est in Judæis. Electos a peccato revocare, conservare revocatos, conservatos beatificare. Isa. xlvi, 10 : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* Firmatur autem consilium ex prædestinatione, sed confirmatur in gratiæ collatione.

Quid et quale sit consilium Dei ?

« *Lætabimur in salutari tuo.* » Hic est tertium, in quo postquam petitum est quod exaudiatur, et determinatum in quo velit eum exaudire, subjungit effectus consequentes in nobis ex exauditione illa, et tangitur duplex lætitia, de liberatione a malo, et consummatione in bono, ibi, « *Et in nomine Dei nostri.* » 6

Ait ergo : Sic et in his exaudias. Quod si feceris, « *lætabimur in salutari tuo,* » in illo Rege, in illo sacerdote, de quo rogavi ut illum exaudires, salvante suos a malo. Hoc est enim salutare ab antecedentibus ardenter exspectatum, Genes. xlix, 18 : *Salutare tuum exspectabo Domine.* A præsentibus lætanter susceptum, Luc. ii, 29 et 30 : *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace : quia viderunt oculi mei salutare tuum.* A sequentibus dulciter

amatum, et summe veneratum, et ubique prædicatum. Ad Philip. III, 20 : *Salvatorem exspectamus*, prædicabat Paulus. Isa. XL, 5 : *Videbit omnis caro salutare Dei nostri*. Vel secundum Glossam, ut sit sermo ad ipsum Christum : « *Lætabimur in salutari tuo*, id est, in tua « salvatione et resurrectione, o Christe. » Joan. XVI, 22 : *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum*. Joan. XX, 20 : *Gavisi sunt discipuli, viso Domino*.

Gloria nominis Christiani.

« *Et in nomine Domini*. » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum hic sequitur fructus, imo « *magnificabimur* » cum fuerit exauditus in nomine Domini persistentes, ut dicamur *Christiani* sicut ipse Christus. Ad Rom. VIII, 30 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit* : *quos autem justificavit, illos et glorificavit*. Magnificum est vere servos nomine ipsius regis nominari. Isa. LXV, 15 : *Servos suos vocabit nomine alio*. Et LXII, 2 : *Videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum : et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit*.

7 « *Impleat Dominus*. » Hic secundum totius hujus partis primæ totius Psalmi. Postquam enim rogavit ut acceptetur sacerdotis Christi oratio, hic petit ut universaliter impleatur acceptata : et dicuntur duo. Primo, supplicatio ut acceptetur. Secundo, certitudo de adimpletione, ibi, « *Nunc cognovi*. »

Dicit ergo : Sic exaudiat te Deus, et concludo breviter : « *Impleat Dominus* Pater, *omnes petitiones tuas*, » non unam tantum. In hoc innuitur quod Christus plures fecit petitiones, et verum est : tria enim petiit pro se, et totidem pro nobis. Imminente eum passione oravit pro se. Matth. XXVI, 39 : *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste*. Secundo, oravit pro se quando dixit, Joan. XII, 27 : *Pater, salvifica me ex hac hora*. Tertio etiam oravit pro se quando dixit, ejusdem, XVII, 1 : *Pater, venit hora, clarifica filium tuum*. Omnes autem impletæ sunt in Resurrectione, quia et calix transiit, et a Judæis salvatus fuit, et in corpore clarificatus. Et tres fecit pro nobis. Primo, Joan. XVII, 11 : *Pater sancte, serva eos in nomine tua quos dedisti mihi* : in quo petit custodiam suorum a malo culpæ. Secundo, in eodem, ℣. 17 : *Pater... sanctifica eos in veritate* : in quo petitur confirmatio in bono viæ. Tertio, in eodem, ℣. 11, 21 : *Pater rogo... ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te* : in quo petitur perfectio gloriæ : hæc enim erit gloria in uno intellectu uniri, et una voluntate in una conformitate apud Deum. Quod si non est adhuc hæc oratio impleta in re, tandem tamen implebitur, jam impleta in spe.

Tres Christi pro se petitiones, et totidem pro nobis.

Vel « *omnes petitiones tuas* » quas nos docuisti. Matth. VI, 9 et seq. : *Sic ergo vos orabitis : Pater noster*, etc. Et bene dicit *omnes* : sunt enim tres de bonis obtinendis, tres de malis amovendis. De bonis gratiæ, *Sanctificetur nomen tuum*. Gloriæ, *Adveniat regnum tuum, Fiat voluntas tua*. De bonis naturæ, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. De malis amovendis, præteritis, *Dimitte nobis debita nostra*. Futuris, *Et ne nos inducas in tentationem*. Præsentibus, *Sed libera nos a malo*.

« *Nunc cognovi*. » Hic secundum, certitudo petitionis adimplendæ.

Dicit ergo : « *Nunc* » tanto tempore, « *cognovi* » spiritu afflatus prophetico, « *quoniam salvum fecit*, » id est, salvum faciet : præteritum pro futuro more prophetico : « *Dominus* » Pater, « *Christum suum*, » propter nos spiritu plenissime unctum, hoc est, « *Christum suum*. » Isa. LXI, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me*, salvum in se resuscitando, a putrefactione conservando. Psal. XV, 10 : *Non dabis Sanctum tuum videre corruptionem*. Et in corpore suo, Psal. CIV, 15 : *Nolite tangere Christos meos : et in Prophetis meis nolite malignari*. Omnes enim qui sunt de

corpore Christi mystico, uncti sunt, accipientes de plenitudine ejus. Joan. I, 16 : *De plenitudine ejus omnes nos accepimus.* Esth. X, 9 : *Salvum fecit Dominus populum suum.*

« *Exaudiet illum.* » Hic tertium totius partis primæ totius Psalmi. Postquam enim dictum est de exauditione passibilis et mortalis in terris, hic subjungitur de exauditione impassibilis et immortalis jam in cœlis existentis, et dicuntur duo. Primo, certitudo exauditionis ejus orantis in cœlo. Secundo, effectus consequentes ex exauditione, ibi, « *In potentatibus.* »

Dicit ergo : Sic petivi, quod exaudiat orantem in terra, et certus sum quod sic erit, et etiam « *exaudiet illum,* » Christum scilicet,« *de cœlo sancto suo* » orantem, et non jam pro se, sed pro nobis interpellantem. I Joan. II, 1 et 2 : *Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : et ipse erit propitiatio pro peccatis nostris : non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Ad Rom. VIII, 34 : *Jesus, qui mortuus est, immo qui et resurrexit, qui etiam interpellat pro nobis.* Nec mirum si exaudit : si enim ille nequam populus et idololatra Moyse orante salvatus est [1], quanto magis populus Christianus orante Christo, et Virgine beata, et omnibus Sanctis. Bernardus : « Securum habes accessum apud Deum « o homo : habes Filium ante Patrem, et « matrem ante Filium. Filius ostendit Pa« tri latus et vulnera,mater ostendit Filio « pectus et ubera. Nulla potest esse re« pulsa, ubi tot occurrunt charitatis in« signia. » Propter hoc dicitur ad Hebr. IV, 16 : *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ : ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus.* Vel, ut moralitel roquamur, « *Exaudiet illum de cœlo sancto suo,* » petitionem faciendo, non terrena petendo. Matth. VI, 33 : *Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus : et hæc omnia adjicientur vobis.* Tanta enim est ejus liberalitas, ut audiat petentem magna, nec curet petentem parva. Isa. XXXII, 8 : *Princeps ea, quæ digna sunt principe, cogitabit.*

« *In potentatibus.* » Hic secundum est, in quo tangit effectus. Et sunt duo quæ dicuntur hic secundum duos effectus. Primus est efficacia salutis. Secundus, fiducia impetrationis a Deo eorum quæ petuntur, ibi, « *Hi in curribus.* »

Dicit ergo : Sic exaudiet illum : in quo ? et quis hujus exauditionis effectus ? In hoc quod « *in potentatibus* » nostris, in omni posse nostro, in tota vita nostra est « *salus,* » non nostra, sed « *dexteræ ejus.* » Quasi diceret : Ab ipso salus et solo. Isa. XLIII, 11 : *Ego sum, ego sum Dominus, et non est absque me Salvator.* Et nota, quod dicit *dexteræ.* Est enim salus sinistræ Dei, de qua non loquitur hic, quæ est in divitiis et honoribus, de qua in Psal. CXLIII, 10 : *Qui das salutem regibus.* Et in corporalibus sanitatibus, Tob. XIII, 1 et 2 : *Magnus es Domine... quoniam flagellas, et salvas.* Job, XXX, 24 : *Emittis manum tuam : et si corruerint, ipse salvabis.* Sed loquitur de salute spirituali, quæ duplex est : et in præsenti, de qua Isa. LX, 18 : *Occupabit salus muros tuos,* Prælatos scilicet tuos, *et portas tuas laudatio.* Ipsos qui muri sunt in defendendo, dicit portas in vocando ad Ecclesiam, et introducendo. Vel in futuro, Isa. XLV, 17 : *Israel salvatus est in Domino salute æterna.* Ve aliter, ut sit causa præcedentis. Quasi di ceret : Sic exaudiet et vere, quia in divinitate habet quod petit in carne : unde « *salus in potentatibus* » suis exhibita est : dexteræ ejus, id est, divinitatis ejus Et dicit *in potentatibus suis exhibita,*

[1] Exod. XXXII, 12 et seq

quia temporalem salutem dat non suis, quæ est sinistræ : non quia omnes quibus dat sinistræ salutes, abjiciat. Job, xxxvi, 5 : *Deus potentes non abjicit, cum et ipse sit potens.*

8 « *Hi in curribus, et hi in equis.* » Hic tangit secundum effectum, scilicet fiduciam impetrandi per Christum, et dicuntur tria. Primo, ut excludat ipsam, ostendit in quo sit malorum fiducia. Secundo, subjungitur de bonorum, et bona, ibi, « *Nos autem.* « Tertio ostenditur ratio sic confitendi, ibi, « *Ipsi obligati sunt.* »

Dicit ergo : Sic ab ipso exaudito habemus salutem et etiam fiduciam : nam « *hi* sperant *in curribus,* » ad litteram in pompa sæculari : « *et hi in equis,* » in luxuria et deliciis. Et nota, quod « *hi* » ponitur partitive sicut ibi, Matth. xxv, 46 : *Ibunt hi in supplicium æternum : justi autem in vitam æternam.* Et, sicut dicit Cassiodorus, despective : tales enim despiciendi triplici ratione. Quia ignobiles, I Reg. ii, 30 : *Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Quia maledicti, Jerem. xvii, 5 : *Maledictus homo, qui confidit in homine, et ponit carnem brachium suum.* Quia abominabiles, Osee, ix, 10 : *Facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt.* Hi currus mali, et hi equi. Isa. xxxi, 1 : *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes, et habentes fiduciam super quadrigis, quia multæ sunt.* Et vere væ, quia *currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare* [1]. Deut. xvii, 16 : *Cum fuerit Rex constitutus, non multiplicabit sibi equos.* Felix qui facit sicut Josue, xi, 6 : *Equos eorum subnervabis.* In equis luxuria, quæ subnervari potest, non penitus quin aliquando aliqui motus surgant. Josue, xi, 6 : *Et currus igne combures,* pompam mundanam omnino destrues.

Equus bonus, Christi corpus, Apoc. vi, 2 : *Ecce equus albus.* Prædicator, Job, xxxix, 19 : *Numquid præbebis equo fortitudinem ?* Virtus, Habac. iii, 8 : *Qui ascendes super equos tuos ?* Malus, hypocrita, Apocalyps. vi, 8 : *Et ecce equus pallidus : et qui sedebat super illum, nomen illi Mors.* Luxuriosus, Jerem. v, 8 : *Equi amatores in fœminas, et emissarii facti sunt.* Ambitiosus et pompaticus. Sic accipitur hic. In Psal. cxlvi, 10 : *Non in fortitudine equi voluntatem habebit.*

Currus bonus, bonus prælatus, IV Reg. ii, 12 : *Pater mi, pater mi, currus Israel, et auriga ejus.* Charitas et zelus, In eodem, ℣. 11, Elias in curru igneo raptus est. Cœtus Apostolorum, In Psal. lxvii, 18 : *Currus Dei decem millibus multiplex.* Malus, malitiæ, avaritiæ, luxuriæ, Cant. i, 8 : *Equitatui meo in curribus Pharaonis.*

« *Nos autem in nomine Domini Dei invocabimus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic illi. « *Nos autem,* » confidenter « *invocabimus* » orando, et interius et exterius pro loco et tempore. Et « *in nomine Domini Dei nostri* » et sic salvabimur. Joel, ii, 32 : *Et erit : Omnis qui invocarit nomen Domini salvus erit.* Joan. xvi, 23 : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo,* etc.

« *Ipsi obligati sunt.* » Hic est tertium, 9
in quo assignatur ratio tantæ fiduciæ, et sicut præcedentia per antithesim. Primo tangit malum quod sequitur confidentes in transitoriis. Secundo, bonum quod sequitur confidentes in Deo, propter quod in ipso confidendum, ibi « *Nos autem.* »

Ait ergo : Sic invocabimus in nomine Dei nostri : quippe ipsi confidentes in curribus et in equis, « *obligati sunt.* » Ecce magnum malum. Obligatio ad pœnam

[1] Exod. xv, 4.

æternam per reatum culpæ. I ad Timoth. vi, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in laqueum diaboli.* « *Obligati sunt* » cupiditate acquirendorum, et amore habitorum. Sap. xiv, 11 : *Creaturæ Dei factæ sunt in tentationem et in muscipulam pedibus insipientium.* Propter hoc dicit Job, vi, 18 : *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum : ambulabunt in vacuum, et peribunt.* « *Et ceciderunt* » multi in æternam miseriam, vel de una culpa in aliam. Psal. xxi, 30 : *In conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram.* Isa. xxviii, 13 : *Et erit eis verbum Domini : Manda remanda, manda remanda, exspecta reexspecta, exspecta, reexspecta, modicum ibi, modicum ibi : ut vadant, et cadant retrorsum, et conterantur : et illaqueentur, et capiantur.*

« *Nos autem surreximus.* » « *Autem* » adversativa conjunctio est hic.

Ait enim : Sic illi : sed nos surreximus contra casum de vitiis ad virtutes, de temporalium amore ad contemptum illorum, quia tempus est. Ad Rom. xiii, 11 : *Hora est jam nos de somno surgere,* ut confundatur diabolus, et mundus. Mich. vii, 8 : *Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi : consurgam.*

« *Et erecti sumus* », contra obligationem ut non jam inclinemur, ne cadamus post casum in æternam pœnam. Et nota ordinem pulchrum. In primo quidem est surgere, secundo stare post surrectionem. Baruch, v, 5 : *Exsurge Jerusalem, et sta in excelso.* Item, « *surreximus* » per fidem credentes illi qui dixit, Matth. xix, 21 : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus : et veni, sequere me.* « *Et erecti sumus,* » per spem firmam. Job, v, 11 : *Ponit humiles in sublime, et mœrentes erigit,* etc.

« *Domine salvum fac Regem.* » Hic secunda pars totius Psalmi, in qua petit Christum tamquam Regem exaudiri. Et primo, quod exaudiatur in se, in quantum caput est. Secundo, quod exaudiatur ejus corpus, vel ipse magis in suo corpore, ibi, « *Et exaudi nos.* »

Dicit ergo : Sic exaudi ipsum sacerdotem : sed etiam rogo « *Domine* » Pater « *salvum fac Regem* » antonomastice, sicut dictum est Apoc. xix, 16 : *Habet in vestimento, et in femore suo scriptum : Rex Regum, et Dominus dominantium* Isa. xxxiii, 22 : *Dominus rex noster, Dominus legifer noster, Dominus judex noster.* « *Salvum fac* » a morte velocius resuscitando. Psal. xv, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno : nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.* Et est hoc argumentum, quod orandum sit pro regibus. Baruch, i, 11 : *Orate pro vita Nabuchodonosor, regis Babylonis.* Et Paulus similiter hoc vult, I ad Timoth. ii, 1 et 2, *ut fiant obsecrationes et orationes, primo pro regibus* et Principibus.

« *Et exaudi nos.* » Non ipsum tantum : sed per ipsum, et in ipso orante pro nobis. Ad Hebr. vii, 25 : *Salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum : semper vivens ad interpellandum pro nobis,* et etiam moriens pro nobis, I. Pet. ii, 21 : *Christus passus est pro nobis,* etc. Et hoc

« *In die qua invocaverimus te,* » non in nocte : parum enim valet Deum in nocte peccati invocare, nisi quantum in se est homo faciat quod sit in die gratiæ. Joan. ix, 31 : *Scimus quia peccatores Deus non audit.* Prima autem hora hujus diei est fides. Propter hoc Jacob. i, 6 : *Postulet autem in fide nihil hæsitans.* Vel in die prosperitatis. Omnes enim quasi naturaliter ipsum invocant in nocte tribulationis. Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Sed justi invocant eum etiam in prosperitate. Venit mane prosperitatis, et non adversitatis. Si quæritis in nocte adversitatis, quærite in die prosperitatis.

PSALMUS XX.

Christi post devictos inimicos gratiarum actio.

1. *In finem, Psalmus David.*

2. Domine in virtute tua lætabitur rex, et super salutare tuum exsultabit vehementer.

3. Desiderium cordis ejus tribuisti ei, et voluntate labiorum ejus non fraudasti eum.

4. Quoniam prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis: posuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso.

5. Vitam petiit a te, et tribuisti ei longitudinem dierum.
In sæculum, et in sæculum sæculi.

6. Magna est gloria ejus in salutari tuo: gloriam et magnum decorem impones super eum.

7. Quoniam dabis eum in benedictionem in sæculum sæculi: lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

8. Quoniam rex sperat in Domino: et in misericordia Altissimi non commovebitur.

9. Inveniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inveniat omnes qui te oderunt.

10. Pones eos ut clibanum ignis in tempore vultus tui: Dominus in ira sua conturbabit eos, et devorabit eos ignis.

11. Fructum eorum de terra perdes, et semen eorum a filiis hominum,

12. Quoniam declinaverunt in te mala: cogitaverunt consilia, quæ non potuerunt stabilire.

13. Quoniam pones eos dorsum: in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

14. Exaltare, Domine, in virtute tua: cantabimus et psallemus virtutes tuas.

IN PSALMUM XX

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus David [1].

« *Domine in virtute tua lætabitur rex.* » Hic est Psalmus vigesimus, in quo, sicut dicit Glossa, agitur de duplici natura Christi in eadem persona : et confunduntur hæreses, vel dividentes in Christo personas, vel confundentes naturas : et competenter post duos Psalmos præcedentes. In decimo octavo, de gloria Christi et divinitate per mundum divulgata actum : *Cœli,* inquit, *enarrant gloriam Dei.* In decimo nono de ejusdem humanitate potissimum, quia de passione et immolatione sui in cruce. Ne ergo personæ in ipso divisæ crederentur, occurrit in hoc Psalmo, et ostendit infirmitatis humanæ, et divinitatis gloriam in una eademque persona. Titulus autem præponitur communis, et frequenter expositus : sed addendum, quod Psalmus hic potissimum ordinat nos « *in finem,* » quia non tantum in Christum hominem, sed in Deum. Per hoc autem, quod Deus verissime finis est.

Divisio Psalmi : prima pars duplicis naturæ demonstratio.

Psalmus autem totus dividitur in duas partes. Primo, ostendit in Christo naturam divinam et humanam. Secundo, supponit pœnam, et invehitur contra inimicos Christi, hæreticos scilicet destruentes hanc veritatem, ibi, « *Inveniatur manus tua.* »

In prima duo. Primo, commendatio Christi, ostendendo summatim in ipso naturam divinam, et divinam essentiam. Secundo, magie specificando, ibi, « *Quoniam prævenisti.* »

In prima tria. Primo ostendit divinitatem et humanitatem in Christo quantum ad incarnationem. Secundo, quantum ad passionem, ibi, « *Et super salutare.* »

[1] Il y a entre ce psaume et le précédent une grande analogie de sujet et de composition ; ils commencent l'un et l'autre par deux vers parallèles qui résument toute la pensée du psalmiste ; les ŷŷ. 9 et 13 du psaume XX racontent l'accomplissement de ce qui a été demandé au psaume XIX, ŷ. 7, 9 ; enfin les deux chants se terminent par un appel à Jéhova. Selon plusieurs commentateurs, il n'a point trait à la guerre contre Adarezer, mais à celle qui fut faite environ un an après contre Rabbath, l'ammonite : entre les deux guerres, David eut le temps de commettre son double crime et de voir naître et mourir son fils. Ce serait donc dans le premier temps de sa pénitence qu'il aurait écrit ce psaume. Cf. Patrizi. Nous ne pouvons admettre cette idée. La faute de David introduisit dans ses rapports avec Dieu une modification dont nous ne trouvons ici aucune trace sensible, et l'attitude du roi n'est point différente de celle qu'il a prise dans le psaume précédent. Théodoret rapporte encore ce chant à la défaite de Sennachérib et à la maladie d'Ezéchias, à cause du ŷ. 5. Eusèbe, suivi par Hengstenberg, en fait une action de grâces du peuple à la suite de la promesse faite par le Seigneur à David (II Reg. VII).

La tradition Juive rapportait ce psaume au Messie directement, et R. Raschi note que, quoique tous les anciens docteurs entendent par ce roi le « roi Messie, » cependant à cause des schismatiques (chrétiens), il vaut mieux l'entendre de David luimême.

Au sens spirituel, David célèbre donc le triomphe de Jésus-Christ sur tous ses ennemis, et il rappelle les châtiments dont il les accablera dans l'éternité.

H. LESÊTRE.

Tertio, quantum ad resurrectionem, ibi, « *Desidrium ecordis ejus.* »

2 Prima pars Psalmi. Dicit ergo : Sic rogavi ut exaudiatur sacerdos summus, et vere totum impetrabit quidquid petet vel immortalis vel mortalis, quia o « *Domine* Pater *Rex,* » de quo Jerem. XXIII, 5 : *Regnabit rex et sapiens erit* : et Rex non regulus : habet enim regnum, cujus comparatione tota terra non est nisi punctum. Baruch, III, 24 : *O Israel quam magna est domus Domini, et ingens locus possessionis ejus!* Propter hoc dixit Joan. XIX, 36 et 37 : *Regnum meum non est de hoc mundo*, id est, secundum arctitudinem et angustiam quæ est in mundanis regnis : et Pilatus intulit, *Ergo rex es tu?* Et si parum est, addatur terra. Psal. LXXVIII, 12 : *Tui sunt cœli, et tua est terra.* Psal. XCIV, 3 : *Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus.* Item, Rex non tyrannus. Basilius : « In hoc differt « tyrannus a rege, quia hic, scilicet ty« rannus, quærit quod sibi utile : ille, « scilicet Rex, quod omnibus. » Et de Christo : Matth. xx, 28 : *Non veni ministrari, sed ministrare, et dare animam meam, redemptionem pro multis.* Item rex, quia rex dicitur a rectitudine, eo quod recte agat. Isidorus : « A recte fa« ciendo nomen regis tenetur. » Quis ergo verus rex nisi Christus? Psal. XIII, 3 : *Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* Quippe Proverb. XXI, 8 : *Qui mundus est, rectum opus ejus.* Quis autem mundus, nisi ille de quo Isa. LIII, 9 : *Iniquitatem non fecit, neque dolus fuit in ore ejus.* De nobis autem, Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos.*

Hic Rex, « *lætabitur in virtute tua.* » In verbo tuo sibi in incarnatione unito, mira lætitia homini assumpto : *Verbum caro factum est* [1]. Si enim lætitia omni, quanta illi? Unde non dicit hic præsentiam tantum, sed totam etiam unionem. Verbum autem Dei Filius, virtus patris appellatur. I ad Corinth. I, 24 : *Prædicamus Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Et dicitur ille Filius sive Verbum virtus Patris, quia quasi ultimum potentiæ suæ expressit per Filium : virtus autem in unoquoque, est ultimum de potentia. Ultimum autem de potentia est, quod potest aliud æquare illi cujus est potentia. Pater autem Filium generando, sibi æqualem per omnia generavit. Ad Philip. II, 6 : *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Propterea quasi ultimum potentiæ ostendit, quando Filium humiliavit, scilicet exinaniri voluit usque ad unionem ultimæ omnium creaturæ, scilicet humanæ, et etiam passibili. Si enim magnæ potentiæ unire mediam naturam, scilicet spiritualem infimæ, scilicet corpori : multo majus fuit, imo maximum, supremam uniri infimæ, imo omni, et infimæ et mediæ. Ad Coloss. III, 11 : *Omnia, et in omnibus Christus.*

« *Et super salutare tuum exultabit,* etc. » Hic secundum, in quo tangit utramque naturam exprimendo Passionis sacramentum.

Ait enim : « *Et super salutare suum,* » id est, per Verbum sibi unitum quo omnia salvantur, « *exsultabit* » non modicum, imo « *vehementer.* » Quasi diceret : Magnum quidem quod ei Verbum unitum fuit, et hoc scivit : sed quasi majus, quia per eum salvatio facta est in Passione. Hinc miro modo nobis ostenditur quantum nos dilexit beata illa Christi anima, cum ejus gaudium tam incomprehensibile, quasi augere potuit salus nostra. Et dico *quasi*, quia in veritate non augebat, cum esset quasi punctale gaudium respectu illius gaudii infiniti quod habebat in comprehensione Verbi. Hoc ardore

[1] Joan. I, 14.

sitibundus erat cum dicebat in cruce, Joan. XIX, 28 : *Sitio*. Hinc etiam est quod dies Passionis ejus dicitur dies exsultationis. Supra, in Psal. XVIII, 6 : *Exsultavit ut gigas ad currendam viam*. Et quamvis moriendo in cruce sic gauderet vehementer de nostra salute quam operabatur in medio terræ, tamen nihilominus summo dolore dolebat : nec enim lætitia dolorem minuebat, nec dolor lætitiam suffocabat, quod singulare fuit in illa sanctissima Christi anima.

« *Desiderium cordis ejus tribuisti ei.* » Hic est tertium, in quo ostendit quantum ad resurrectionis mysterium utrumque in Christo : sic enim impletum est desiderium cordis Christi et oris, id est, ore expressum. Primo ergo tangitur desiderium ut in corde adimpletum. Secundo, ut expressum ore, ibi, « *Et voluntate labiorum.* »

Dicit ergo : Sic lætabitur in virtute, et in salutari, et vehementer, et etiam in hoc « *desiderium cordis ejus,* » quod fuit de gloriosa corporis Resurrectione. Dicebat enim, Joan. XII, 28 : *Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo*. Et XVII, 1 : *Pater venit hora, clarifica Filium tuum.* Vel, secundum Glossam, « desiderium cordis Christi fuit, ut sub « specie sacramenti cum salvandis per« maneret. » Luc. XXII, 15 : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum.* Prov. VIII, 31 : *Deliciæ meæ, esse cum filiis hominum.* Et nota, quod sicut lætitia est diffusio mentis ex amplexu rei habitæ : sic est desiderium apprehensio rei cum appetitu rei ejusdem.

« *Et voluntate labiorum ejus,* » id est, per ipsa labia sua expressa, « *non fraudasti eum* », quoniam omnia omnino obtines. Et est idem secundum primam lecturam. Sed ibi ut in corde, hic ut in ore. Psal. XXXII, 9 : *Dixit, et facta sunt.* Eccli. XLII, 15 : *In sermonibus Domini opera ejus* : quæcumque enim voluit in patrandis miraculis, in resumptione proprii corporis, in animabus salvandis omnia facta sunt. Isa. XLVI, 10 : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* Job, XXIII, 13 : *Anima ejus quodcumque voluit, hoc fecit,* vel facit.

4 « *Quoniam prævenisti eum,* etc. » Hic est secundum primæ partis, scilicet prolixior explanatio bonorum Christo collatorum, unde ei vehementer lætandum. Duo ergo dicuntur in hac parte. Primo, ostenduntur diffuse Christi bona a Deo sibi data, et quæ sunt in eo lætitiæ causæ. Secundo, ostenditur quod ei offerantur illa dignitate congrui, et per modum meriti, ibi, « *Quoniam Rex sperat in Domino.* »

In parte prima tria. Primo, tractat diffusius de beneficio unionis in Incarnatione facto. Secundo, de beneficio glorificationis, quod fuit in Passione, ibi, « *Posuisti in capite.* » Tertio, de beneficio salvationis in Resurrectione, ibi, « *Vitam petiit.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod lætabitur Rex in virtute tua, et hoc « *quoniam prævenisti eum in benedictionibus,* » Christum scilicet hominem, o Deus Pater. Et potest notari ordo temporis, vel excellentia dignitatis comparatione ad alios homines. Secundum primum modum « *prævenisti eum,* » id est, ante nativitatem ei quæ sequuntur bona contulisti. Et hoc, « *prævenisti eum in benedictionibus,* » non in una tantum benedictione, quia fuit conceptus in omni munditia, immunis ab omni culpa, et purus sine mala concupiscentia. Quia, sicut dicitur Sapient. I, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Istæ sunt benedictiones dexteræ, benedictiones paradisi. Eccli. XL, 17 : *Gratia sicut paradisus in benedictionibus.*

Alii omnes præventi sunt in maledictionibus, ante omnes maledicti quam nati, et nascentes maledicti. Ad Ephes. II, 3 :

Et eramus natura filii iræ. Et dicuntur dulcedinis benedictiones, quia contra culpam, quæ valde amara est. Jerem. II, 19 : *Vide quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Et contra concupiscentiam, quæ acerba. Ezech. XVIII, 2 : *Patres comederunt uvam acerbam,* acerbati sunt, *et dentes filiorum obstupescunt.*

Vel sic : « *Prævenisti eum,* » præ omnibus hominibus ad eum venisti, « *in benedictionibus dulcedinis,* » in bonis et dulcibus benedictionibus. Matth. III, 17 : In baptismo : *Hic est Filius meus dilectus.* Et in transfiguratione iterum, in cap. XVII, 5. Ad Hebr. I, 5 : *Cui dixit aliquando Angelorum* (non dico hominum) : *Filius meus es tu.* Et bene præ aliis, quia Joan. III, 34 : *Non ad mensuram dat Deus spiritum* Filio. Et spiritus dulcis valde, unde ejus benedicta collatio, est dulcedinis benedictio. Eccli. XXIV, 27 : *Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum.* Deut. XXXIII, 23 : *Nephtali abundantia perfruetur, et plenus erit benedictionibus Domini.*

Et nota, quod est benedictio amotionis culpæ, Eccli. XXXIX, 27 : *Benedictio illius, quasi fluvius inundabit,* qui mundat sordes. Collationis gratiæ, Genes. XXVII, 28 : *Benedixitque ei dicens : Det tibi Deus de rore cœli.* Conservationis collatæ, Deuter. XXXIII, 16 : *Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat super caput Joseph,* sicut conservativum ipsius multiplicationis collatæ, in illis qui in alios bona influunt. Psal. LXXXIII, 8 : *Etenim benedictionem dabit legislator.* Ultimo, collationis gloriæ, Eccli. XI, 24 : *Benedictio Dei in mercedem justi festinat.*

« *Posuiti in capite .* » Hic est secundum, in quo tangit de secundo beneficio, scilicet Passionis, per quam mundus est salvatus.

Ait enim : Sic prævenisti in conceptione, et post « *posuisti in capite ejus,* » in Christi scilicet mente. Mens enim Christi, caput est quantum ad naturam humanam, quamvis divinitas quantum ad personam, in sua passione, « *coronam,* » sicut coronantur victores. Alii enim non merentur, II ad Timoth. II, 5 : *Nemo coronatur nisi qui legitime certaverit.* Non de hedera quæ cito transit, vel de lauro, sicut antiquitus solebant victores, sed « *de lapide,* » ut durabilis sit, et « *pretioso,* » ut sit mirabilis. Apocalyps. VI, 2 : *Ecce equus albus,* caro scilicet Christi, *et qui sedebat super illum,* spiritus illam pro voluntate regens, *habebat arcum* prædicationis et doctrinæ : *et data est ei corona* de lapide pretioso in passione sua, de omni lapide, id est, de omni virtute. Ezech. XXVIII, 13 : *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum,* et numerantur omnes.

Vel « *de lapide pretioso,* » patientia specialiter : hac coronatus fuit in sua Passione. Eccli. XLV, 14 : *Corona aurea super mitram,* scilicet caput, ejus.

Legitur hoc et de corona discipulorum circumstantium. Eccli. L, 13 : *Circa illum corona fratrum.* Et de tota Ecclesia quæ circumdat ipsum, sicut et corona caput. Prov. XII, 4 : *Mulier diligens, corona est viro suo.* Et nota, quod corona Christi et martyrum suorum constat ex quatuor lapidibus pretiosis specialiter. Prudentia ab anteriori parte, ut caveat a futuris malis : justitia a posteriori, ut satisfaciat vel puniat de præteritis : temperantia a dextris, ne elevetur in prosperis : fortitudo a sinistris, ne frangatur in adversis.

« *Vitam petiit.* » Hic est tertium, scilicet explanatio beneficii collati maxime 5
in Resurrectione, quod fuit præmium passionis, et tangitur duplex. Primo, gloria Christo collata, communicata sive communicabilis suis. Secundo, incommunicabilis et incommunicata, ibi, « *Magna est gloria.* »

In prima parte duo. Primo, ostenditur receptio præmii communicabilis ipsi

Christo in se ipso. Secundo, in suis, ibi, « *Longitudinem.* »

Dicit ergo : Sic in passione coronasti patientia, ut corona, et etiam « *vitam,* » gloriosam scilicet resurrectionem, « *petiit a te.* » Glossa, dicens, *Clarifica filium tuum* (Joan. XVII, 5). In Psal. XXVI, 4 : *Unam petii a Domino.* III Reg. II, 20 : *Petitionem unam parvulam ego deprecor a te.* Et nota, quod quasi nihil erat comparatione ad meritum Christi, resurrectionis acceleratio. Et dicitur *gloriosa resurrectio*, vita absolute, quia alia vita, scilicet quæ præsens est, non est digna nomine vitæ, sed magis mortis. II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.*

« *Et tribuisti mihi.* » Joan. XI, 41 et 42 : *Pater gratias ago tibi. Ego autem sciebam quia semper me audis.* Libentius enim audit petentem vitam gloriosam, quam temporalem, imo ad hoc provocat ut petatur. Joan. XVI, 24 : *Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* Luc. XI, 10 : *Omnis qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur.*

« *Longitudinem dierum* » extensam, « *in sæculum* consecutivum *sæculi* : » Repete, « *et tribuisti ei.* » Et hoc verum est. Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi,* imo ultra : habet enim hebraïca versio « in æternum. » Jerem. XXXI, 37 : *Si mensurari potuerint cœli sursum, et investigari fundamenta terræ deorsum : et ego abjiciam universum semen Israel*, id est, fidelium Deum videntium. Dat enim Ecclesiæ gratiam adimplendi mandata, et per hoc ulterius dabit vitam æternam. Prov. III, 1 et 2 : *Præcepta mea cor tuum custodiat. Longitudinem enim dierum, et annos vitæ, et pacem apponent tibi.*

« *Magna est gloria ejus.* » Hic tangit præmium incommunicabile : et hoc duplex. Nominis manifestatio, id est, divinitatis : et sessio ad dexteram Patris, ibi, « *Gloriam et magnum decorem.* »

Christi et sessio ad dexteram Patris.

Dicit ergo : Sic tribuisti hoc in se et in suis, et adhuc, « *Magna est gloria,* » quæ est longe patens fama et cognitio : « *Ejus, in salutari tuo,* » per mundum cognito, id est, quando cognitum est Verbum tuum, salutare tuum est ei unitum, ut una persona sit homo Deus. Magna est enim gloria, Ad Philipp. II, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* Habuit autem hoc nomen ut verus esset Deus ab incarnatione, sed et gloriam habuit, quando quod haberet innotuit toti mundo, quod non fuit nisi post incarnationem.

Gradus gloriæ.

Et nota, quod est bona gloria, et magna in conscientiæ puritate. II ad Corinth. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Sed certe major in conformatione cum Christo in passionis sustentatione. Ad Galat. VI, 14 : *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Sed maxima in imitatione in perfecto opere. Eccli. XXIII, 38 : *Gloria magna est sequi Dominum.* Sed super omnem usque ad unionem pervenisse. Psal. VIII, 6 : *Gloria et honore coronasti eum Domine.* Hinc disce vitam a Deo petendam : a quo enim petetur nisi a fonte? Psal. XXXV, 10 : *Apud te est fons vitæ.* Non a medico mortali et infami. Sapient. XIII, 18 : *Pro sanitate infirmum deprecatur, et pro vita rogat mortuum.* II Paralip. XVI, 12 et 13 : *Asa nec in infirmitate sua quæsivit Dominum, sed magis in medicorum arte confisus est. Dormivitque cum patribus suis : et mortuus est.* Sed totum excedit, hoc ipsum toti mundo et Angelis innotuisse, de quo loquitur hic.

Sessio ad dexteram Patris.

« *Gloriam et magnum decorem.* » Hic secundum, in quo tangitur sessio a dextris, quod fuit præmium incommunicabile : et tanguntur tria. Primo, sessio. Secundo, duratio sessionis, ibi, « *Quoniam dabis.* » Tertio, ratio durationis, ibi, « *Lætificabis.* »

Dicit ergo : Sic magna est gloria in verbo unito, et super hoc « *impones super eum gloriam et magnum decorem.* » Conjunctim legatur, id est, gloriosum decorem, et magnum, ad dexteram tuam collocando. Vel gloria referatur ad modum Ascensionis : ascendit enim cum laude multorum late patente. Psal. XLVI, 6 : *Ascendit Deus in jubilo : et Dominus in voce tubæ.* Magnus decor ad illam sessionem quando dictum est ei illud quod repetit David : *Dixit Dominus Domino meo : Sede ad dextris meis*, etc.[1]. De utroque, Job. XL, 5 : *Circumda tibi decorem*, Angelorum scilicet multitudinem, *et in sublime erigere*, nimirum sedendo juxta me, *et esto gloriosus*, quantum ad utrumque. Magna gloria, et decor magnus super eum imposita sunt in transfiguratione. Matth. XVII, 2 : *Resplenduit facies ejus sicut sol : vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix.*

« *Quoniam dabis eum in benedictio-*
7 *nem.* » Hic secundum, scilicet gloriæ duratio. Quasi diceret : Vere erit magna gloria et honor, quando « *dabis eum in benedictionem* » non transitoriam, sed durantem in « *sæculum sæculi* » consecutivum, hoc est, in æternum. Eccli. XLIV, 26, 27 : *Agnovit eum in benedictionibus suis... et conservavit illi homines misericordiæ*, in quo notatur benedictionis perpetuatio. Alia littera habet, « Et dedit illi hæreditatem, » quod tantum valet. In eodem, ℣ 25 : *Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus, et testamentum confirmavit super caput Jacob.* Littera Hieronymi : « Pones enim eum benedictionem sem- « piternam. »

« *Lætificabis.* » Hic tertium, ratio scilicet durationis.

Ait enim : Sic perpetuabit gloriam et honorem, nec mirum, quia « *lætificabis eum* » in eadem persona assumptum « *cum vultu tuo,* » cum filio tuo, qui est vultus tuus, quia cognoscere te fecit mundo, sicut vultus facit hominem cognoscere. Prov. XV, 13 : *Cor gaudens*, quale fuit Christi, quod quidem semper summo fruebatur gaudio, *exhilarat faciem*, exterius lætificatam. Proverb. XII, 25 : *Mœror in corde viri humiliabit illum, et sermone bono*, nullus melior illo, æterno Dei verbo, *lætificabitur.* Ipsum etiam in membris « *lætificabis cum vultu tuo,* » ei manifesto aperte, sine omni ænigmate. Isa. LVI, 7 : *Lætificabo eos in domo orationis meæ,* in cœlo empyreo, ubi orat Christus et beata Virgo. Job, XXXIII, 26 : *Videbit faciem ejus in jubilo*, et implebit risu os tuum[2]. Isa. LXII, 5 : *Gaudebit sponsus super sponsam, et gaudebit super te Deus tuus.*

« *Quoniam Rex sperat in Domino.* » Hic est secundum, in quo posquam tetigit ts et tanta bona in Chrito, hic subjungit merita ex parte Christi, ut dignus sit cui conferatur tanta gloria : et tanguntur duo. Primo, confidentia in solo Deo. Secundo, perseverantia in illa, ibi, « *Et in misericordia Altissimi.* »

Dicit ergo : Hæc bona illi facies, et ju- 8
stum est, « *quoniam Rex,* » Christus scilicet, « *sperat in Domino,* » in quantum homo, non in seipso. Proverb. XXVIII, 26 : *Qui confidit in corde suo, stultus est.* Et nota, quod dicitur Christus homo sperare, non spe quæ est apprehensio boni absentis cum opinione, vel credulitate, quoniam erit, sed cum certa scientia : et hoc referendo ad gloriam corporis, et sessionem, de quibus sermo præcessit. Sed quare attribuit potius meritum spei quam charitati ? Responsio Charitas est quasi pars præmii æterni I ad Corinth. XIII, 8 : *Charitas numquam*

[1] Psal. CIX, 1.
[2] Job, VIII, 21 : *Donec impleatur risu os tuum, et labia tua jubilo.*

excidit. Sed spes est pure in merito. Et ideo dicitur etiam Isa. LVII, 13 : *Qui fiduciam habet mei, hæreditabit terram,* scilicet viventium, *et possidebit montem sanctum meum.*

« *Et in misericordia Dei,* » supple, sperans, « *non commovebitur.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic sperat et in misericordia Dei, et a spe sua non commovebitur, humilitatem spei semper servans cum obedientia. Psal. CXXIV, 1 : *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion : non commovebitur in æternum.* Psal. LXXXVIII, 34 : *Misericordiam autem meam non dispergam ab eo.* Et Isa. LIV, 10 : *Misericordia mea non recedet a te.* Quippe qui anchoram spei fixit in illa immobilitate viventium, manet immobilis procella irruente. Ad Hebr. VI, 18 et 19 : *Confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam et firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis.* Psal. LIV, 23 : *Non dabit in æternum fluctuationem justo.*

« *Inveniatur manus tua.* » Hic est secundum, in quo agitur de pœnis inimicorum principaliter, et dividitur in duas partes. Primo, agitur de pœnis illorum et miseriis. Secundo, agitur de gloria Christi ad cumulum confusionis illorum, ibi, « *Exaltare Domine.* »

In prima dicuntur tria secundum triplicem modum agendi de pœnis. Primo, agitur de illis comparatione ad differentias puniendorum. Secundo, comparatione ad differentias pœnarum, ibi, « *Quoniam pones eos ut clibanum ignis.* » Tertio, quantum ad differentias meritorum vel rationum puniendi, ibi, « *Quoniam declinaverunt.* »

In prima duo. Primo, prædicitur pœna credentium malorum, qui possunt hic dici inimici. Secundo, infidelium, qui dicuntur odientes, ibi, « *Et dextera.* »

Dicit ergo : Sic exaltaberis o Christe, et post « *inveniatur manus tua,* » extenta ad percutiendum omnes inimicos tuos. Isa. IX, 21 : *In omnibus his non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta.* Inimici autem dicuntur, qui etsi fidem habeant, tamen sunt a Christo divisi, non uniti charitate. Matth. XII, 30 : *Qui non est mecum, contra me est.* Et nota, quod dicit : « *Inveniatur.* » Res quæ invenitur, ex insperato occurrit, sic Dei punitio superveniet, quando credent esse securi. I Reg. XXX, 16 et seq. : Invenit David inimicos suos comedentes, et quasi festum celebrantes, et irruit super eos, et interfecit. Proverb. I, 27 : *Cum irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit.* I ad Thessal. V, 3 : *Cum dixerint pax, et securitas : tunc repentinus eis superveniet interitus.*

« *Et dextera tua,* » quæ fortius percutit, « *eos qui te oderunt,* « supple, inveniat, id est, infideles, et maxime Judæos. Joan. XV, 24 : *Nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum.* Ecce quomodo mali qui modo fugiunt manum corrigentem, quæ facta est super Tobiam, super Job, II, 5 : *Mitte manum tuam, et tange os ejus et carnem,* invenientur tandem a manu Dei dura valde. Ad Hebr. X, 31 : *Horrendum est incidere in manus Dei viventis.* Job, VI, 16 : *Qui timent pruinam, irruet super eos nix.* Et in cap. XX, 24 : *Fugiet arma ferrea, et irruet in arcum æreum.* Psal. LXVII, 22 : *Deus confringet capita inimicorum suorum.* Nec dicit hoc Propheta optando, sed prænuntiando : vel certe optando, non libidine vindictæ, sed amore justitiæ. Et nota, quod primo dicit, « *Inveniatur manus,* » postea dicit : « *Et dextera tua inveniat* : » in quo vult innuere, quod primo manus Dei percutiens est sinistra, quasi debilis quando percutit in præsenti : sed postea fit dextera promptior, scilicet quando percutiet in futuro.

« *Pones eos ut clibanum ignis.* » Hic 10
agitur de afflictione, quantum ad ipsa-

rum pœnarum differentias, et consistit in duobus. Primo, in afflictione mali. Secundo, in ablatione boni, ibi, « *Fructum eorum de terra perdes.* »

Prima in tres. Primo, remorsus conscientiæ quantum ad id quod est superius in anima. Secundo, conturbatio quantum ad pœnam interiorem, ibi, « *Dominus in ira sua.* » Tertio, corporis afflictio per ignem, ibi, « *Et devorabit eos ignis.* »

Dicit ergo : Sic inveniet eos manus tua, sed cum inventi fuerint, quid erit ? « *Pones eos ut clibanum ignis.* » Vel secundum Glossam, sic optando : « Dixi, « quod inveniat eos manus tua, et sic « erit, quia *pones eos ut clibanum*, interius scilicet in conscientiis ardentes, « sicut clibanus intus ardet, eos facies. » Et hoc « *in tempore vultus tui,* » id est, in illustratione adventus tui, in quo eis omnia peccata sua ostendentur. I ad Corinth. IV, 5 : *Veniet Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Et dicit Cassiodorus : « Clibanus est ænei vasculi « deducta rotunditas, quæ subjacentibus « flammis ardet intrinsecus, magis autem « incandescit propter repercussionem « flammæ in seipsam. » Sic peccatoris conscientia videns peccata, in seipsam retorquet iram. Isa. IX, 18 : *Succensa* est *quasi ignis impietas.* Et cap. XXXIII, 11 : *Spiritus vester ut ignis vorabit vos.*

Clibanus malus et bonus.

Clibanus malus : ardor luxuriæ, Osee, VII, 4 : *Adulterantes, quasi clibanus succensus a coquente.* Diabolus ipse, Thren. V, 10 : *Pellis nostra, quasi clibanus.* Glossa, « Mortalitas nostra exusta est « quasi diabolus, ejus suggestione. » Remorsus conscientiæ : hic. Afflictio gehennæ, Gen. XV, 17 : *Apparuit* ignis ut *clibanus fumans.* Glossa, « Judicium per « ignem signat quod separandi sunt boni « a malis. » Bonus : Lex vetus, Levit. XXVI, 26 : *Decem mulieres in uno clibano coquant panes ;* decem mandata intelliguntur in veteri Testamento. Vir justus, qui intus ardet charitate, Levit. XI, 35 : *Sive clibani, sive chytropodes, destruentur, si tetigerint* immundum quid. Virginis uterus, Levit. VII, 9 : *Omne sacrificium similæ, quod coquitur in clibano..., erit sacerdotis.* Glossa « virginis utero. » Crux, Levit. II, 4 : *Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano de simila,* offeres illud. Si Christus bis coctus est panis necessarius mare transeuntibus.

« *Dominus in ira sua.* » Hic secundum scilicet conturbatio ipsorum, quantum ad inferiorem partem rationis, et mutata persona dicit tangens conturbationem, et causam conturbationis. Sic erit in conscientiis. Et « *Dominus conturbabit eos.* » Job, VII, 21 : *Quia turbasti nos, exturbet te Dominus.* Sap. V, 2 : *Videntes turbabuntur timore horribili.* Quid videntes iram. Et hoc est quod addit, « *In ira sua.* » Contra : Isa. XLII, 4 : *Non erit tristis, neque turbulentus.* Responsio : Ira non appellatur hic motus animi perturbati, sed tranquilla voluntas judicandi et reddendi unicuique secundum merita sine revocatione omni, quemadmodum in irato. Hoc ergo cognoscentes mali turbabuntur ultra modum : cognoscent autem vultuositate et sermone. Apocal. VI, 15 et 16 : *Reges terræ, et principes, et tribuni, et divites, et fortes, et omnis servus, et liber absconderunt se in speluncis, et petris montium : et dicunt montibus, et petris : Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni.*

« *Et devorabit eos,* » exterius « *ignis* » gehennalis. Ecce tertium. Aperte devorabit, tamen sine consumptione. Psal. XLVIII, 9 et 10 : *Laborabit in æternum, et vivet adhuc in finem.* Cassiodorus : « Iste « ignis sic absumet ut servet : sic servabit ut cruciet : dabitur miseris vita « mortalis, et pœna servatrix. » Job, XV, 34 : *Ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt.* In hoc autem quod dicit, « *Devorabit,* » significat aviditatem flammæ ultricis, et trucis incendii. Sap. XVI, 24 : *Creatura tibi F-*

ctori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos.

« *Fructum eorum de terra perdes.* » Hic est secundum, in quo ostenditur ipsorum punitio in ablatione boni, et duplicis quod valde a malis diligitur. Primo, rerum temporalium. Secundo, filiorum, ibi, « *Et semen eorum.* » Vel ablatio boni, quod est fructus in præmio, in merito semen : sicut enim se habet semen ad fructum, sic meritum ad præmium.

Dicit ergo : Sic affliguntur, et etiam o tu Domine « *perdes* » quantum ad eos, ut jam nihil eis valere possit, « *fructum eorum de terra,* » id est, quo fruebantur, quod terrena erat substantia. Sap. II, 6 : *Venite, fruamur bonis quæ sunt, et utamur creatura, tamquam in juventute celeriter.* Et hoc perdetur totum. Sap. III, 11 : *Vacua est spes illorum, et labores sine fructu.* Job, XXVII, 19 : *Dives cum dormierit, nihil secum auferet.* Et cap. XXVII, 16 et 17 : *Si comportaverit quasi terra argentum, et sicut lutum præparaverit vestimenta : præparabit quidem, sed justus vestietur illis : et argentum innocens dividet.* Vel sic : « *Fructum eorum perdes de terra* » viventium, ut in illa nullum habeant præmium. Ibi enim non potest reddi præmium virtutum, et vita operibus mortuis et mortificatis. Eccli. XIV, 20 : *Omne opus corruptibile in fine deficiet,* scilicet a remuneratione. Isa. XX, 10 : *In terra Sanctorum inique gessit, et non videbit gloriam Domini.*

« *Et semen eorum,* » id est, filios, ad litteram, naturales, et malitiæ paternæ imitatores, « *perdes,* » supple, separans eos « *a filiis hominum,* » id est, bonis, sicut accipitur ibi, Proverb. VIII, 31 : *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Job, XVIII, 19 : *Non erit semen ejus neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquiæ in regionibus ejus.* Vel semen appellat opus ipsum. Quasi diceret : Et « *perdes semen eorum,* » id est, separans « *a filiis hominum.* » Cassiodorus : « Opera bene dicuntur semina, ex quibus « nascitur unicuique retributio digna. » Ad Galat. VI, 8 : *Qui seminat in carne, de carne et metet corruptionem.* Sap. III, 16 : *Ab iniquo thoro semen exterminabitur.* Iniquus thorus est, cum conjunguntur anima et diabolus ad peccatum perpetrandum. Vel semen dicuntur imitatores, et totum destruet Dominus. Isa. XIV, 22 : *Consurgam super eos, dicit Dominus exercituum : et perdam Babylonis progeniem et germen.*

« *Quoniam declinaverunt.* » Hic est 12
tertium, in quo agitur de pœna, comparatione ad meritum, et causarum diversitatem : et tangitur causa duplex. Iniquitas in hoc versu, et cæcitas in sequenti, ibi « *Quoniam pones eos dorsum.*

In prima duo. Primo, inordinata valde dilectio temporalium. Secundo, iniqua machinatio contra Christum, ibi, « *Cogitaverunt consilia.* »

Dicit ergo : Sic puniantur, ut dixi. Et hoc justum est, « *quoniam mala,* » quæ æstimaverunt superventura a Romanis, mala, inquam, pœnæ, « *declinaverunt in te,* » id est, tibi attribuebant, et ventura docebant propter te. Joan. XI, 48 : *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum : et venient Romani, et tollent locum nostrum, et gentem.* Vel de malo culpæ hoc fiet eis. « *Quoniam mala* » culpæ quæ in seipsis erant, « *declinaverunt in te,* » id est, tibi imposuerunt. Joan. VIII, 48 : *Dæmonium habes.* Luc. VII, 34 : *Venit Filius hominis manducans, et bibens, et dicitis : Ecce homo devorator, et bibens vinum, amicus publicanorum, et peccatorum.* His similes sunt filii Adæ, qui peccata propria excusando retorquent in Dei creaturas, et per hoc in Deum. Genes. III, 12 : *Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi.*

« *Cogitaverunt.* » Quasi diceret : Sic inique dilexerunt temporalia, et retorserunt mala in opere, et etiam « *cogitaverunt consilia* » contra te, quæ « *non potuerunt stabilire.* » Cassiodorus : « Consi« lium est aliquid faciendi vel non fa« ciendi ratio deliberata. » Joan. XI, 53 : *Ab illa ergo die cogitaverunt ut interficerint ipsum.* Psal. LXXII, 8 : *Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam.* Sapient. XI, 21 : *Hæc cogitaverunt, et erraverunt : excæcavit enim illos malitia eorum.* Sed hæc consilia quomodo non potuerunt stabilire ? Nonne ipsum occiderunt ? Constat, quod sic. Responsio. Credebant sic interficere ut ejus memoria penitus deleretur. Jerem. XI, 19 : *Eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius :* sed hoc non potuerunt stabilire, quia Proverb. X, 7 : *Memoria justi cum laudibus.* Isa. VIII, 10 : *Inite consilium, et dissipabitur : loquimini verbum, et non fiet.* Act. V, 38 : *Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus dissolvetur.* Et ipsam resurrectionem factam crediderunt posse exstinguere. Matth. XXVIII, 13 : *Dicite quia discipuli ejus venerunt nocte, et furati sunt eum.* Sed non potuerunt hoc consilium stabilire : quia Act. IX, 32 : *Virtute magna reddebant Apostoli testimonium, resurrectionis Jesu Christi.*

13 « *Quoniam pones eos dorsum.* » Hic tangitur inimicorum cæcitas, maxime Judæorum. Primo, excæcatio ipsorum, ad concupiscendum terrenum regnum. Secundo, ad occidendum ipsum Christum, ibi, « *In reliquiis tuis.* » Et secundum ex primo secundum est.

Nota elegantem hujus versus interpretationem.

Dicit ergo : Sic cogitaverunt consilia quæ non potuerunt facere stabilia : et hoc « *quoniam pones eos dorsum,* » id est, in illis a quibus es aversus, terrenis scilicet, de quibus non curas, et sic illos a dorso habebis, et te non videbunt, sed solum terrena. Jerem. XVIII, 17 : *Dorsum, et non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.*

« *In reliquiis.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic in terrenis erit tota illorum affectio et consideratio : et per hoc « *præparabis,* » id est, præparari permittes ad tuam passionem præparandam, « *vultum eorum in reliquiis,* » id est, in iis quæ abjicis et relinquis. Ecce excæcatio ad mortem Christi procurandam. Ezech. VII, 22 : *Avertam faciem meam ab eis,* ecce primum : *et violabunt arcanum meum,* ecce secundum. Ex iis patet, quod facies eorum deorsum fuit propter cæcitatem ad cœlestia, quæ nullo modo videbant. Et vultus propter terrenorum visionem, mirabilia monstra. Numer. XIII, 34 : *Monstra quædam filiorum Enac,* id est, dæmonum : Enac enim interpretatur *terribilis.* Tale monstrum sunt omnes de quibus Jerem. IV, 22 : *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Nota enim, quod temporale regnum dicuntur Christi reliquiæ. Magnus enim Dominus magnas fecit reliquias. Joan. VI, 15 : *Jesus, cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.* Nec solum Christi, sed commensalium suorum, Apostolorum scilicet, et virorum Apostolicorum. Matth. XIX, 27 : *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te.* Aliter legitur in Glossa multis modis.

« *Exaltare Domine.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo tacta inimicorum miseria et pœna, subjungitur de exaltatione Christi, ut eorum major exprimatur miseria : et dicuntur duo. Primo tangit Christi exaltationem postulando ut fiat. Secundo, supponit effectus in suis consequentes ex illa, ibi, « *Cantabimus.* » **1**

Ait ergo : Sic mali deprimentur, sed tu Christe ad majorem eorum confusionem, « *exaltare* » de morte resurgendo velociter, et hoc, « *in virtute tua,* » hoc

est, in virtutis tuæ, id est, humilitatis merito. Luc. xiv, 11, et xviii, 14 : *Omnis, qui se humiliat, exaltabitur.* Vel in virtute tua, potestate scilicet quam habes ponendi animam tuam propriam, et iterum resumendi eam. Joan. x, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam : et potestatem habeo iternm sumendi eam.* Hæc est virtus et fortitudo quæ latuit in passione, sed exaltata est in gloriosa resurrectione. Habac. iii, 4 : *Cornua in manibus ejus : ibi abscondita est fortitudo ejus.* II ad Corinth. xii, 9 : *Virtus in infirmitate perficitur.*

« *Cantabimus virtutes tuas,* » in ore, « *et psallemus* » in opere, id est, mandata tua adimplebimus in opere. Resurrectio enim tua erit lætitiæ causa et operandi bene. De primo, Joan. xx, 20 : *Gavisi sunt discipuli, viso Domino.* Nec mirum : I ad Cor. xii, 26 : *Si gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra :* multo ergo fortius capite glorificato. De secundo, ad Rom. iv, 15 : *Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram.* Propter hoc ad utrumque monet Judith Holoferne superato, in cap. xvi, 2 : *Cantate Domino in cymbalis,* quantum ad primum : *modulamini illi psalmum novum,* quantum ad secundum.

Novem Christi virtutes celebrandæ.

Et nota, quod novem virtutes Christi sunt cantandæ. Prima in operando miracula, Luc. iv, 36 : *In potestate et virtute imperat immundis spiritibus.* Secunda in docendo vera sermonibus, Matth. viii, 28 : *Erat docens eos sicut potestatem habens, non sicut Scribæ eorum, et Pharisæi.* Tertia in sustinendis illatis passionibus, I ad Corinth. v, 25 : *Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.* Quarta in superando, devictis dæmonibus, Judith. xiii, 13 : *Vobiscum est Deus, qui fecit virtutem in Israel* victo Holoferne. Quinta in spoliando inferno, extractis justis et Sanctis de Limbo, Luc. xi, 22 : *Cum autem fortior eo superveniens vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, et spolia ejus distribuet.* Sexta in resurgendo ex morte, II ad Corinth. xiii, 4 : *Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.* Septima in mittendo Spiritu sancto de supernis. Act. i, 8 : *Accipietis virtutem supervenientis Spiritus sancti in vos.* Octava cum erit in suscitandis mortuis in resurrectione generali, Psal. lxvii, 34 : *Ecce dabit voci suæ vocem virtutis.* Nona in judicandis resuscitatis, Matth. xxiv, 30 : *Videbitis Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, et majestate.*

PSALMUS XXI.

Christus moriturus obsecrat ut sibi adsit Deus, et eum laudat.

1. *In finem pro susceptione matutina, Psalmus David.*

2. Deus, Deus meus, respice in me [1], quare me dereliquisti? longe a salute mea verba delictorum meorum.

3. Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies : et nocte, et non ad insipientiam mihi.

4. Tu autem in sancto habitas, laus Israel.

5. In te speraverunt partes nostri : speraverunt, et liberasti eos.

6. Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et non sunt confusi.

7. Ego autem sum vermis, et non homo : opprobrium hominum, et abjectio plebis.

8. Omnes videntes me, deriserunt me [2] : locuti sunt labiis, et moverunt caput.

9. Speravit in Domino, eripiat eum [3] : salvum faciat eum, quoniam vult eum.

10. Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre : spes mea ab uberibus matris meæ.

11. In te projectus sunt ex utero : de ventre matris meæ Deus meus es tu.

12. Ne discesseris a me,
Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.

13. Circumdederunt me vituli multi : tauri pingues obsederunt me.

14. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.

15. Sicut aqua effusus sum : et dispersa sunt omnia ossa mea.
Factum est cor meum tamquam cera liquescens in medio ventris mei.

16. Aruit tamquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.

17. Quoniam circumdederunt me canes multi : concilium malignantium obsedit me.
Foderunt manus meas et pedes meos,

[1] Matth. xxvii, 46. Marc. xv, 34.
[2] Matth. xxvii, 39. Marc. xv, 29.
[3] Matth. xxvii, 43.

18. Dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi vero consideraverunt et inspexerunt me :
19. Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem [1].
20. Tu autem Domine ne elongaveris auxilium tuum a me : ad defensionem meam conspice.
21. Erue a framea, Deus, animam meam, et de manu canis unicam meam.
22. Salva me ex ore leonis, et a cornibus unicornium humilitatem meam.
23. Narrabo nomen tuum fratribus meis [2] : in medio ecclesiæ laudabo te.
24. Qui timetis Dominum laudate eum : universum semen Jacob glorificate eum :
25. Timeat eum omne semen Israel : quoniam non sprevit, neque despexit deprecationem pauperis :
Nec avertit faciem suam a me, et cum clamarem ad eum exaudivit me.
26. Apud te laus mea in ecclesia magna : vota mea reddam in conspectu timentium eum.
27. Edent pauperes, et saturabuntur : et laudabunt Dominum qui requirunt eum : vivent corda eorum in sæculum sæculi.
28. Reminiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ :
Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium.
29. Quoniam Domini est regnum : et ipse dominabitur gentium.
30. Manducaverunt et adoraverunt omnes pingues terræ : in conspectu ejus cadent omnes qui descendunt in terram.
31. Et anima mea illi vivet : et semen meum serviet ipsi.
32 Annuntiabitur Domino generatio ventura : et annuntiabunt cœli justitiam ejus, populo qui nascetur, quem fecit Dominus.

IN PSALMUM XXI

COMMENTARIUS.

In finem pro susceptione matutina, Psalmus David [3].

« *Deus, Deus meus, respice in me.* » Hic est Psalmus vigesimus primus, in quo, sicut dicit Glossa, narratur diffuse Christi passio, et dilucide, et est primus illorum, in quibus agitur sic late de Christi passione. Quinque enim sunt Psalmi late tractantes de ea, quorum hic primus. Secundus, trigesimus quartus : *Judica, Domine, nocentes me.* Tertius, quinquagesimus quartus : *Exaudi, Deus, orationem meam, et ne despexeris deprecationem meam.* Quartus, sexagesimus octavus : *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam.* Quintus, centesimus octavus : *Deus, laudem meam ne tacueris.* Toties autem narratur aperte et diffuse Christi passio,

Primus hic ex quinque Psalmis late de passione disserit.

[1] Matth. xxvii, 35. Joan. xix, 23 et 24
[2] Ad Heb. ii, 12.

[3] Le titre attribue ce psaume à David. On retrouve dans ce chant bon nombre d'expressions commu-

ne quis hæsitet de veritate, vel excuset : hæsitet per infidelitatem, excuset per ignorantiam. Gen. XLI, 32 : *Quod vidisti ad eamdem rem pertinens somnium : fir-*

nes aux autres compositions du saint roi, et quoi qu'en aient dit Ewald, Hitzig, Baur, etc., tout conclut à maintenir la vérité de l'inscription לדוד (Delitzsch.)

Le psaume doit être chanté על אילת השחר, *al aieleth hashachar*, « sur la biche du matin, » mots qui désignent probablement le commencement d'un chant sur l'air duquel on devait adapter celui-ci. On croit que cette expression « la biche du matin » servait à désigner la première apparition de l'aurore, dont on comparait les rayons aux cornes de l'animal ; c'est du moins l'interprétation des Talmudistes (Berachoth) : *aieleth hashachar*, comme deux cornes de lumière qui montent du Levant et illuminent le monde. » Le Targum, s'appuyant sur ce titre ainsi compris, assigne ce psaume pour le sacrifice du matin. Les anciennes versions ont entendu *aieleth*, dans un sens analogue à celui de אילוה, *eialoth* qu'on lit au ỳ. 20. LXX : ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως τῆς ἑωθινῆς, sur la prise, l'arrestation du matin ; Symm : ὑπὲρ τῆς βοηθείας ὀρθρινῆς, ce qui indique de la manière la plus nette l'objet même du cantique, « quia nocte, et caligine diabolica nos liberavit emicans unigenitum Dei Verbum... : aut susceptionem matutinam appellat resurrectionis Salvatoris tempus. » S. Athanase et Théodoret : ἀντίληψις ἑωθινὴ ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιφάνεια.

Nous avons en effet dans ce psaume la plus saisissante, la plus circonstanciée, la plus claire de toutes les prophéties : « Passio Christi, dit saint « Augustin, tam evidenter quasi Evangelium recita- « tur, » « ut non tam prophetia quam historia « videatur, » ajoute Cassiodore. C'est un récit touchant, écrit mille ans à l'avance, « totam Christi « continens passionem » Tert. adv. Marcion. III, 19, et nous faisant connaître ce que les témoins extérieurs de la passion ne pouvaient nous révéler, les sentiments intimes du divin Crucifié pendant son supplice. Aussi le caractère messianique du psaume est-il surabondamment établi, d'abord par Sauveur lui-même qui a voulu reciter en croix le premier verset, et par les Apôtres qui lui ont appliqué expressément les ỳỳ. 19 et 23. Ces autorités emportent tout, et, dit Théodoret, « sacris potius apostolis credendum est, et ipsi Salvatori, qui principio hujus psalmi clare usus est, quam iis qui perperam interpretari conantur. » Si ensuite on compare l'histoire de la passion avec la prophétie, on remarque l'identité la plus frappante. David a vu l'abandon du cru cifié*(*ỳ. 1), son abjection (ỳ.7), les moqueries de ceux qui l'entourent en branlant la tête (ỳ.8), les paroles textuelles qu'il prononce (ỳ.9), la fuite de tous les amis du Sauveur (ỳ. 12), la fureur des bourreaux (ỳỳ. 13 et 14), les horribles souffrances du crucifiement (ỳỳ. 15 et 16), les pieds et les mains percées (ỳ. 17), la tunique tirée au sort (ỳ 19), l'espérance dernière du mourant (ỳỳ. 21 et 22), puis toutes les gloires de la résurrection, de l'Eucharistie et de la prédication évangélique. Quel tableau lumineux, quel spectacle plus touchant que cette merveilleuse vision du saint roi !

La tradition juive ne s'y est pas trompée, et la *midrash* reconnait dans ce psaume « les plaintes du Messie souffrant, » et plus tard, à la croix, quand le Sauveur dira le premier verset, les princes des prêtres lui en citeront un autre, le ỳ. 9 (Matth. XXVIII, 43), contribuant ainsi inconsciemment au plein accomplissement de la prophétie. Quant à la tradition catholique, elle est ici absolument unanime. Cf. S. Aug. Ep. CXL, et de Civit. Dei, XVII, 17 ; Euseb. Demonst. evang. cap. ult., et tous les Pères qui ont cité ou commenté ce psaume. Bossuet, Expl. littéral. du Ps. XXI. Seul dans l'antiquité, l'hérétique Théodore de Mopsueste éleva une voix discordante, en prétendant que ce cantique ne s'appliquait pas littéralement au Sauveur, et que les paroles qui sont citées dans l'Evangile ne sont prises qu'au sens accomodatice. Il s'appuyait surtout sur les paroles du ỳ. 2, « *verba delictorum meorum,* » qu'il déclarait ne pouvoir s'entendre en aucune sorte de Jésus-Christ, la sainteté même. Il faut observer que ce passage est différent dans l'hébreu, et que même dans les versions, il doit s'entendre du Verbe incarné, « qui non noverat peccatum, » dit saint Paul, mais que le Père « pro nobis peccatum fecit » (II ad Corinth. v, 21). Le deuxième concile de Constantinople frappa d'anathème cette prétention, et dit en particulier du ỳ. 17 : « Evangelistam hæc ex eventu ad Christi traxisse personam : qui igitur hæc ita credit, sapit, docet aut prædicat, anathema sit (Act. XXIII, de error. Theod. Mops.). Il suit de là qu'on ne peut éviter la note d'hérésie si on applique au Sauveur dans le sens accommodatice ces paroles, ou les autres textes du psaume. Maintenant, le psaume est-il directement et immédiatement, ou seulement indirectement messianique, c'est-à-dire, est-il littéralement ou spirituellement applicable au Messie ? La question reste libre, répond Talhofer, mais les interprètes catholiques sont presque tous, et avec raison, pour le sens immédiatement messianique.

Dans le principe, l'exégèse protestante ne s'écartait pas pour ce psaume de l'interprétation traditionnelle. Delitzch cite ces paroles, absolument orthodoxes, d'un des premiers écrivains de la réforme, Bakius : « Asserimus hunc psalmum ad litteram primo, propriæ et absque ulla allegoria et ἀναγωγῃ, integrum et per omnia de solo Christo exponendum esse.» Mais depuis lors, les études rationalistes ont jeté dans le monde des clartés inattendues, grâce auxquelles il est temps de s'apercevoir que « tout ce système d'interprétation repose sur une notion de la prophétie dont la *science* ne s'accommode

mutatis indicium est, eo quod fiat sermo Dei, et velocius impleatur. Quanto magis ergo certum et firmum est quod non Pharao, imo David : nec tantum bis, sed quinquies vidit? Item, quinquies, sicut dicunt, quod quinquies Christus pro nobis est passus, quia quinquies sanguinem suum fudit. Primo, in circumcisione (Luc.

plus » (Reuss). Quel serait donc, d'après la science, le personnage dont parle le psaume ? — 1o Ce serait David présenté par Saül. C'est à cette hypothèse que se sont ralliés plusieurs rablins. — Il est fort probable, comme le pensent beaucoup d'auteurs, que David fit ce chant pendant cette période, car le Saint-Esprit fait ordinairement parler les prophètes des circonstances analogues aux faits prophétisés. Il est permis de croire aussi qu'un certain nombre de versets peuvent s'entendre de David persécuté, et par là même, type du Messie souffrant. Mais le psaume en général, et les ỳỳ. 12, 15-19, n'ont aucun sens en parlant de David, et les magnifiques horizons qui se déroulent à la fin du cantique n'ont point de proportion avec la délivrance et la victoire d'un roi mortel, si grand qu'il fût. — 2o Le psaume serait de Jérémie emprisonné pendant la captivité. — Mais Jérémie ne ferait aucune mention du temple, ni de Jérusalem, ce qui serait plus qu'étonnant, et il se figurerait que si Dieu le délivre, les Gentils vont se convertir ! — 3o Le psaume a un sens tout à fait général ; il décrit les malheurs du peuple entouré de païens comme de bêtes farouches, soit au temps de la captivité, soit sous les Machabées, comme le préfère Olshausen. Sic Raschi, Kimchi, Rosennuller, etc. — Cette hypothèse a contre elle que dans tout le psaume, il s'agit d'une personnalité bien accusée, et non d'une collection. Et que signifient, en parlant du peuple, les ỳỳ. 7, 10, 15-19, etc. ? — 4o Notons enfin l'idée d'Hengstenberg, qui, fidèle à son système habituel d'interprétation, voit ici la personne idéale du juste, tout en reconnaissant qu'elle est en rapport prochain et direct avec la personne du Christ.

Voici les principales raisons que l'on oppose à l'application messianique. 1o Le patient n'est que menacé par ses ennemis (ỳỳ. 12 et 13), or le Messie était entre leurs mains. — Le psaume a une perspective historique à laquelle il faut prendre garde : le patient est d'abord menacé, mais quand on lui perce les pieds et les mains, et qu'on partage ses vêtements, comme ceux d'un homme mis à mort, il faut bien avouer qu'il est au pouvoir de ses persécuteurs. — 2o Les souffrances du patient durent depuis longtemps (ỳ. 3), celles du Messie n'ont duré qu'un jour. — Le Sauveur n'a-t-il pas été persécuté toute sa vie, principalement pendant les trois dernières années ? N'a-t-il pas souffert dès sa naissance, par la claire vue qu'il en avait, tous les tourments de sa passion, et n'est-il pas exactement vrai de dire avec l'auteur de l'Imitation (II-XII, 7) : « Tota vita Christi crux fuit et martyrium. — 3o Le patient réclame le secours de Dieu, et alors, ou bien il l'obtient et il ne meurt pas, ou bien il n'est pas exaucé et il meurt, double hypothèse qui ne peut s'appliquer au Messie. — La victoire du Sauveur devait consister, non pas à éviter la mort, mais à échapper aux étreintes du tombeau. Le psaume rend très bien cette situation : le Sauveur prie, il est exaucé, il meurt, il ressuscite ; de là son chant triomphal. Tout se fonde donc ici sur la mort du patient. David ne dit point expressément qu'il échappe à la mort ni qu'il y succombe ; mais cette dernière idée ressort nécessairement de ỳ. 17, et partout il faut saluer ici le Christ, le seul qui ait pu se promettre de réaliser après sa mort tout ce que prophétise la fin du psaume. — 4o La plus grande difficulté vient de l'impossibilité qu'il y a à ce que le psalmiste, oubliant sa propre personne, revête les idées et les sentiments d'un personnage à venir. — L'impossibilité est assez naturelle, et nous avouons qu'on dehors de la doctrine surnaturelle, la difficulté est bien insoluble. Toutefois, si quelques-uns concluent que le psaume ne parle pas du Messie, parce qu'il en parle trop à l'avance et trop fidèlement, d'autres, acceptant les faits dans toute leur évidence, la date du psaume et la fidélité du portrait tracé, ont bien le droit de croire *scientifiquement* au caractère surnaturel de l'inspiration qui a donné naissance à cet hymne.

Cette conclusion qui est celle de tous les catholiques, est admise par des protestants sérieux, comme Moll, Tholuck, qui remarque « que les paroles de ce psaume s'appliquent proprement au Messie, en qui elles trouvent leur accomplissement, » et Delitzsch, qui s'exprime en termes : « Le Christ parle ici par David, parce que l'Esprit du Christe parle par le psalmiste, et qu'il s'approprie les douleurs figuratives de l'aïeul pour représenter celles du Christ qui doit venir. Si on méconnaît cet état indiscutable de la question, il est impossible d'avoir l'intelligence et le sentiment de ce psaume. » Nous citons ces témoignages pour montrer que la *science* des plus doctes exégètes de la réforme s'est parfaitement accommodée du système d'interprétation qu'à défaut de toute autorité, la logique devrait faire ici prévaloir.

Rappelons enfin pour la complète intelligence du psaume, que le Saint-Esprit nous y fait connaître l'état psychologique du Sauveur pendant sa passion, et que si l'Evangile ne nous confirme pas expressément tous les traits rapportés ici, l'inspiration qui guidait le prophète est une garantie infallible pour tous les détails du tableau. « Quæ prophetia quemadmodum impleta sit evangelica narratur historia, tunc profecto et alia recte intelliguntur, quæ ibi minus aperte dicta sunt, cum congruunt his, quæ tanta manifestatione claruerunt. » S. Augus: de Civit. Dei, XVII, 17.

H. Lesêtre.

II, 21). Secundo, in sudore (Luc. XXII, 44). Tertio, in flagellatione (Joan. XIX, 1 et seq.). Hoc enim etsi ita non sit expressum, tamen vehementer est præsumendum. Quarto, in fossione manuum et pedum (Joan. XIX, 18). Quinto, in lateris apertione (Joan. XIX, 34.) Prima, in signum originalis culpæ delendæ per Christum. Secunda, in exemplum. Tertia et quarta, in meritum. Quinta, in institutione Sacramentorum.

Quinquies Christus essudit sanguinem propter totidem causas.

Patet autem ordo ad Psalmum antecedentem. In illo enim egit de utraque natura Christi, et credere monuit, et monendo induxit ut illas credamus in Christo : hic autem statim subdit diffusius de ejus passione, ut moveat ad compassionem et imitationem. Ad compassionem quod tam innocens et tam purus : ad imitationem quod tantus, qui verus est Deus. Habemus ergo continentiam Psalmi et ordinem.

Titulus autem talis est, « *In finem, Psalmus David* : » hoc expositione non indiget. « *Pro assumptione matutina,* » vel « *susceptione*, seu « *pro cerva matutina.* » Et est sensus : Iste « *Psalmus* » ordinans nos « *in finem,* » est David ut auctoris. Vel melius « *David,* » id est, Christi orantis « *pro assumptione matutina*, etc. » Pro resurrectione sua, quæ dicitur assumptio vel susceptio, quia in ipsa suscepta est et assumpta natura humana in gloriam perfectam. Psal. LXXII, 24 : *Et cum gloria suscepisti me.* « *Matutina,* » quia mane innotuit quod esset sic assumpta, scilicet in aurora. Mane etiam surrexit, quia ante auroram paucis horis, ut mane large sumatur. Unde secundum humanitatem dicit, Apoc. XXII, 16 : *Ego sum radix et genus David, stella splendida, et matutina.* Eadem etiam natura dicitur *cerva*, quia spinas temporalium divitiarum, et lutum deliciarum transilivit, et in resurrectione quasi foveam mortis quam nullus alius potuit ante ipsum, transilivit. Supra, in Psal. XVII, 34 : *Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum, et super excelsa statuens me*, in resurrectione. Item, cerva valde fœcunda est, et natura humana in Christo valde fœcunda fuit in passione, et tunc etiam sicut cerva in passione se curvavit. Job, XXXIX, 3 : *Incurvantur ad fœtum, et pariunt.* Et *matutina* dicitur pro tempore in quo resurrexit. Intitulatur autem a resurrectione quæ fuit finis passionis, et in ipsa intelligitur passio præcessisse.

Dividitur autem Psalmus in tres partes secundum Glossam. In prima ponitur conquestio Christi passioni expositi cum oratione ad Patrem. Secundo, descriptio passionis cum oratione, qua petit resurrectionis gloriam, ibi, « *Circumdederunt me vituli multi.* Tertio, tangit fructum et utilitatem ex passione consequentem, ibi, « *Narrabo nomen tuum.* »

Prima in duas. Primo, conquestio in orando, vel adjuncta oratio Christi ut dejecti. Secundo, expressio dejectionis, ibi, « *Ego sum vermis et non homo.* »

In prima tria. Primo, oratio ut respiciatur a Patre oculo misericordiæ. Secundo, conquestio de dejectione, ibi, « *Quare me dereliquisti.* » Tertio, ratio quare non exauditur, ibi, « *Longe a salute mea.* »

Dicit ergo : *Deus, Deus meus.* » Constat ex textu Matth. XXVII, 46, quod vox est Christi in cruce : *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Legitur ergo dupliciter : quia potest esse vox Christi ratione corporis mystici, vel veri. « *Deus, Deus.* » Repetitio, secundum Cassiodorum, affectum mentis ostendit. « *Deus,* » omnia creando, « *meus,* » per cultum specialem, quia tibi servio, dicit mysticum corpus. Isa. XLIII, 21 : *Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.* « *Respice in me,* » oculo misericordiæ. Dicitur tamen in Glossa, quod non sunt verba, « *Respice in me,* » de textu secundum Hebraicam versionem, sed a Septuaginta interpretibus in-

terposita, sequentibus magis sensum quam verba. « *Respice* ergo *in me,* » miseriam meam intuendo, et non poteris non misereri et parcere. Exod. III, 7 et 8 : *Vidi afflictionem populi mei in Ægypto.* Et statim sequitur : *Et descendi ut liberarem eum.* Potest etiam esse verbum capitis pro se : homo enim pendens in cruce orabat ad litteram Deum ut respiceret in se, ei resurrectionem celerem tribuendo : quod factum fuit. Eccli. XI, 12 et 13 : *Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute,* qualis erat Christus propter sanguinis effusionem, *et abundans paupertate,* quia ad litteram nudus pendebat in cruce, et alienum postea mutavit sepulcrum : *et oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ab humilitate ipsius : et mirati sunt in illo multi.*

« *Quare me dereliquisti.* » Conquestio est in persona corporis sui. « *Quare me dereliquisti,* » culpæ et pœnæ exponendo. Psal. XXXIX, 13 : *Circumdederunt me mala, quorum non est numerus,* ecce malum pœnæ : *comprehenderunt me iniquitates meæ,* ecce malum culpæ. Si autem in propria persona loquitur, et pro se capite, tunc quærendum cum Deus sit omnibus præsens per essentiam, Jerem. XXIII, 24 : *Cœlum et terram ego impleo.* In bonis insuper sit per gratiam, Ad Ephes. III, 17 : *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Et super hæc omnia in Christo homine per unionem, Joan. I, 14 : *Verbum caro factum est.* Quomodo dicit se derelictum? Psal. XXXVI, 25 : *Non vidi justum derelictum.* Multo ergo fortius nec Christum. Responsio. Notandum, quod simpliciter relinquitur, qui omnino culpæ et pœnæ exponitur, sicut miseri in inferno. Omnino vero, et simpliciter protegitur, qui a culpa et miseria servatur, et pœna : qualiter protectus fuit Christus in resurrectione. In multo derelinquitur, et in modico protegitur, qui servatur a pœna, et derelinquitur culpæ : et e converso in magno protegitur, et in minimo derelinquitur, qui protectus a culpa omnino, dimittitur pœnæ : qualis fuit Christi expositio : unde talis derelictio *modica* appellatur et *punctualis.* Isa. LIII, 7 : *Ad punctum in modico dereliqui te,* pœnæ exponendo, *et in miserationibus magis congregabo te.* Propter hoc talem derelictionem non reputabat Apostolus, II ad Cor. IV, 9 : *Persecutionem patimur, sed non derelinquimur.*

« *Longe a salute mea.* » Hic subjungitur responsio, in qua assignatur ratio duplex, quare non exauditur. Secundo probatio, quod alia ratio non possit esse nisi ista, vel quod vere istæ sunt rationes, ibi, « *Tu autem in sancto.* »

In prima duo secundum duplicem rationem quam assignat. Una, necessitas generis humani quæ hoc exigit. Secunda, utilitas, ibi, « *Deus meus, clamabo per diem, et non exaudies.* »

Dicit ergo : Sic quæsivi : et respondeo : « *Verba delictorum meorum,* » id est, illud quod clamant delicta meorum, ut sit transitiva constructio, sicut dicitur communiter, ille morbus postulat tale remedium, et peccatum Cain clamasse dicitur (Genes. IV, 10). Et peccatum Sodomorum (Genes. XVIII, 21). Et defraudatio mercenariorum (Jacob. V, 4).

« *Longe,* » supple, sunt, « *a salute mea,* » id est, non permittunt ut salver a tribulatione ista. Si autem sit intransitiva constructio, « *verba delictorum meorum,* » id est, delictorum, quæ mea sunt : tunc magis etiam competit ut sint in persona corporis dicta. Verba ergo prohibent ne liberemur a pœna. Job, XV, 11 : *Numquid grande est ut consoletur te Deus? sed verba tua prava hoc prohibent.* Impediverunt etiam ne liberaretur Christus, quia ipse etiam accipit delicta super se. Jerem. X, 19 : *Pessima plaga mea. Ego autem dixi : plane hæc infirmitas mea est, et portabo illam.* I Pet. II, 24 : *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.* Imo plus dicit Apostolus, quia non tantum peccata

nostra sibi assumpsit, imo quod factus est peccatum. II ad Cor. v, 21 : *Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit.*

3 « *Deus meus, clamabo per diem.* » Hic secunda ratio tangitur, quare non exauditur, scilicet utilitas generis humani, et dicuntur tria. Primo, quod non exauditur petens prospera inesse. Secundo, quod nec adversa abesse, ibi, « *Et nocte.* » Tertio, innuit latentem causam utriusque, ibi, « *Et non ad insipientiam mihi.* »

Dicit ergo : Sic peto, sic conqueror, et non exaudior, quia mala meorum exigunt oppositum, et etiam « *clamabo per diem* » prosperitatis ut maneat, nolens tribulari et affligi. « *Et nocte,* » id est, per noctem adversitatis, ut abscedat. « *Et non exaudies,* » tantum dimittendo in prosperitate, vel eripiendo me a tribulatione : sicut medicus non exaudit ægrotum petentem sibi dari nocivum, Proverb. I, 32 : *Prosperitas stultorum perdet illos.* Et amoveri quod bonum est sibi, II ad Cor. XII, 9 : *Virtus in infirmitate perficitur.*

« *Et non ad insipientiam mihi.* » Minus dicit et plus significat, id est, non ad stultitiam, imo ad sapientiam et instructionem. Ecce utilitas propter quam aliquando non exauditur in membris. Augustinus super Joannem : « Orante te pro « sanitate, si scit tibi prodesse, dabit « illam : si non tibi dederit, non proderit « habere illam. » Sic quoad corpus. Quantum ad ipsum caput sic non conqueror : quia « *Deus meus,* » dicit homo Christus, « *clamabo ad te per diem,* » id est sine omni tenebra culpæ : « *Et nocte,* » id est tribulationum adversitate : quæ duo multum solent movere ad exaudiendum. Unde dicebat Job, XXVI, 12 : *Prudentia ejus percussit superbum.*

Quare Deus preces non exaudit? Nota, quod propter multas causas non exauditur orans. Primo, propter petentis indiscretionem. Matth. XX, 22 : *Nescitis quid petatis.* Secundo, propter petentis fidem vacillantem. Jacob. I, 6 : *Postulet autem in fide nihil hæsitans : qui enim hæsitat, similis est fluctui maris qui a vento movetur et circumfertur.* Tertio, propter petentis indignitatem. Isa. I, 15 : *Cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam : manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Quarto, propter ejus, pro quo petitur, perversitatem. Jerem. XV, 1 : *Si steterit Moyses, et Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum.* Quinto, propter ejus quod petitur inutilitatem. II ad Corinth. XII, 9, Paulus non est exauditus petens stimuli amotionem, quia non erat ei utile. Sexto, propter ejus quod petitur noxam : sicut illius, de quo in Psal. CVIII, 4 : *Oratio ejus fiat in peccatum.* Augustinus : « Multa beneficia « præstantur invitis, quando eorum con- « sulitur utilitati, non voluntati. »

« *Tu autem in sancto.* » Hic est tertium, in quo probat, quod alia ratio non est, quare non exaudiatur nisi dictæ. Et primo probat primum : quia sola iniquitas membrorum, quam necesse est purgari, hoc impedit. Secundo probat, quod illorum est utilitas, quæ fuit ratio secunda, ibi, « *In te speraverunt.* » 4

Dicit ergo : Sic dixi, quod impedit ne exaudias, et quasi me derelinquas, peccata mea, et loquitur in persona membrorum. Et hoc vere, « *autem,* » quia o tu « *laus Israel* » active, id est, quem laudat Israel : talis enim es ut cognitus a justo statim lauderis. Isa. LII, 8 : *Simul laudabunt : quia oculo ad oculum videbunt.* Vel passive « *laus Israel,* » id est, unde laudatur Israel. Deuter. X, 21 : *Ipse est laus tua, et Deus tuus.* « *Tu habitas in sancto,* » id est, in meo capite Christo, qui sanctus est : unde nihil est quod non faceres in corpore, si necessitas urgeret. Vel in sancto quolibet, et in me habitares ad exaudiendum, si non esset ex parte mea impedimentum. Apoc. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.* Vel de capite, si non

exaudis me propter peccata meorum. Et hoc planum est : quia « *tu habitas in sancto,* » in me scilicet capite, qui sanctus sum « *laus Israel.* » Unde certum est, quod tu me exaudires, nisi esset illud II ad Corinth. v, 19 : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*, non in sancto, sed in sanctorum sancto. Daniel. ix, 24 et seq., cum venerit Sanctus sanctorum cessabit unctio. In hoc habitat. Ad Coloss. ii, 9 : *In ipso inhabitat plenitudo divinitatis corporaliter.* Et nota, quod sicut in illo sanctorum Sancto habitat per unionem, ita in aliquo non habitat per gratiam, nisi sancto. Sapient. i, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia.* Et Isa. lvii, 15 : *Dominus excelsus est, et sublimis, habitans æternitatem : et sanctum nomen ejus in excelso, et in sancto habitans.*

« *In te speraverunt.* » Hic secundum, in quo probat causam secundo assignatam, faciens argumentum quasi a minori, quocumque modo legatur : tamen evidentius secundum quod refertur ad caput : facit enim hoc argumentum : Et sperantes, et orantes patres antiquos exaudisti : ergo me exaudisses, si esset mea utilitas. Duo ergo dicuntur. Primo, quod Patres sunt exauditi merito suæ spei. Secundo, quod merito suæ orationis, ibi, « *Ad te clamaverunt.* »

In prima duo. Primo, tangit spei meritum. Secundo, addit præmium seu fructum, ibi, « *Et liberasti eos.* »

Ait ergo : Sic clamantem de die, de nocte non exaudis. Et propter utilitatem, quia « *in te speraverunt patres nostri,* » dicit Ecclesia de Gentibus congregata : Abraham, Isaac, et Jacob, quorum sumus filii, non increduli, et obstinati in malitia, ut videre est ad Galat. iii, 7 : *Qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.* Vel si loquatur caput pro se, parum mutatur. Antiqui enim sancti, patres fuerunt Christi ad litteram, secundum carnem. Ad Rom. ix, 5 : *Quorum patres, et ex quibus est Christus secundum carnem.*

« *Et liberasti eos,* » ut filios Israel de Ægypto (Exod. xiv) : tres pueros de camino (Daniel. iii) : Danielem de lacu leonum (Daniel. xii) : Susannam de manu sacerdotum (Daniel. xiii.)

« *Ad te clamaverunt.* » Hic est secundum, in quo ostendit exauditos merito orationis suæ : et dicuntur quatuor. Primo, tangitur orationis meritum. Secundo, additur præmium, ibi, « *Et salvi facti sunt.* » Tertio, quasi fructus quidam, scilicet spei augmentum, ibi, « *In te speraverunt.* » Quarto, complementum rei speratæ, ibi, « *Et non sunt confusi.* » 6

Ait ergo sic : « *Speraverunt et salvi facti sunt,* » et etiam « *clamaverunt,* » sperando, « *ad te* : » « *et salvi facti sunt,* » frequenter a tribulatione ingruente. II Esdr. ix, 22 : *Clamaverunt ad te, et dedisti eis salvatores, qui salvarent eos.* « *In te speraverunt,* » spem extendendo exspectato fructu orationis : « *et non sunt confusi* » completo quod volebant. Eccli. ii, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* Posset etiam dici, quod totum pertinet ad meritum spei.

Primo enim ostendit spei meritum et præmium. Secundo, extensionem spei designavit in clamore : clamor enim spei est extensio, quando dixit : « *Ad te clamaverunt.* » Tertio, exposuit cum dixit : « *Speraverunt, et non sunt confusi.* » Confusus est qui extenso sinu ad acquirendum nihil accipit : vel qui minus accipit quam impletionem sinus sui. Sed sancti plus accipiunt quam possit capere sinus spei. Ad Rom. v, 5 : *Spes non confundit.* I ad Corinth. ii, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum.* Daniel. iii, 40 : *Non est confusio confidentibus in te.*

Et nota, quod tria sunt speranda. Venia revertentibus ad Deum, Isa. lv, 7 : *Revertatur ad Dominum, et miserebitur* Tria speranda.

ejus, et ad Deum nostrum : quoniam multus est ad ignoscendum. Augmentum gratiæ proficientibus, In Psal. CXXXVII, 3 : *Multiplicabis in anima mea virtutem.* II ad Corinth. IX, 10 : *Multiplicabit semen vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ vestræ.* Et gloria pervenientibus et perfectis, In Psal. LXXXIII, 12 : *Gratiam et gloriam dabit Dominus.*

7 « *Ego autem sum vermis.* » Hic est secundum in quo præmissa conquestione dejecti, sequitur dejectionis scriptio, et explanatio. Et primo ex parte Christi tanguntur conditiones. Secundo, ex parte Judæorum dejicientium eum, et irridentium, ibi, « *Omnes videntes.* »

In prima duo. Primo, ostendit dejectionem sub metaphora vermis. Secundo, exponit metaphoram, ibi, « *Opprobrium hominum.* »

Dicit ergo : Sic illi exaudiuntur, ego non : imo « *ego sum vermis,* » quod est abjectissima creatura, « *et non homo,* » creaturarum scilicet dignissima. Job, XXV, 6 : *Homo putredo, et filius hominis vermis.* Isa. LIII, 2 : *Non est species ei, neque decor : et vidimus eum, et non erat adspectus.* Et exponit se : « *Opprobrium hominum,* » quantum ad verba, « *et abjectio plebis.* » quantum ad facta. De primo, Matth. XXVII, 40 : *Vah qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas.* Psal. LXVIII, 8 : *Propter te sustinui opprobrium.* Jerem. XX, 8 : *Factus est mihi sermo Domini in opprobrium.* De secundo, Matth. XXVI, 67 : *Exspuerunt in faciem ejus.* Et cap. XXVII, 21, Ipso abjecto Barrabam elegerunt. Thren. III, 45 : *Eradicationem, et abjectionem posuisti me in medio populorum.*

Vel potest legi, ut in primo quod dicitur, « *Ego sum vermis,* » ostendat suæ conditionis dignitatem, in hoc quod sequitur, vilitatem, ut major appareat dejectio. Et tunc sic continua : Sic illi exaudiuntur : « *Ego autem* » cum sim illis multo excellentior, quia « *sum vermis,* » sine humano semine conceptus de impolluta terra, et virginea : « *Et non homo,* » id est, non peccator, sicut primus, et alii per coitum descendentes ab eo. Sic enim homo accipitur aliquando in Scriptura. I ad Corinth. III, 3 : *Cum sint inter vos zelus, et contentio : nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ?*

Et nota, quod Christus *vermis* dicitur multiplici ratione. Primo, quia sine concubitu natus de carne Virginis, sicut vermis. Isa. IX, 14 : *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium.* In terra repit humiliter. Sic Christus conversatus est in terra valde humiliter. Baruch, III, 38 : *In terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Hieronymus : « Cœlum habitatio Angelorum, « terra vermium : fecit Deus vermem as- « cendere in cœlum, et in terram dejecit « Angelum. » Insiliendo repit. Isa. LIII, 7 : *Sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Animantium despectissimus. Et in faciem illius Judæi conspuebant. Job, XXX, 10 : *Et faciem meam conspuere non verentur.* Tenerrimus ad tangendum. Nullam resistentiam exhibuit clavis et lanceæ perforantibus. II Reg. XXIII, 8 : *Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus.* Durissimus ad penetrandum. Sic Christus usque ad corda durissima, imo usque ad cordis intima Ad Hebr. IV, 12 : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti : et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum.* Imo et lapideum monumentum penetravit : surrexit enim lapide non sublato : sed Angeli postea amoverunt. Imo cœlum, quod est ita solidum ut æs. Job, XXXVII, 18 : *Cœli solidissimi quasi ære fusi sunt.* Et inde penetravit illos. Ad Hebr. IV, 14 : *Habentes Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum.* Ille est ergo vermis, quo diabolus inescatus fuit. Job, XL, 20 : *An extrahere poteris Leviathan hamo ?* putans enim devorare humanitatem, captus est a ferro divinitatis. Hic est vermis scaturiens de man-

na, scilicet de dulci Maria (Exod. xvi, 20 [1]).

« *Omnes videntes me.* » Hic secundum, in quo agitur de irrisione determinando conditiones irrisionis ex parte irridentium : et dicuntur duo. Primo, determinatur irrisio secundum modum dictum. Secundo, ratio sic irridendi ipsum tangitur, ibi, « *Quoniam tu extraxisti me.* »

In prima parte dicuntur tria. Primo irrisum se dicit generaliter. Secundo, distinguit irrisionis modos, et species, quia verbo et facto, ibi, *Locuti sunt labiis.* » Tertio, supponit ipsa verba quæ loquuti sunt irridendo, ibi, « *Speravit in Domino, eripiat eum.* »

Dicit ergo : Sic sum vilis et abjectus : Et etiam « *omnes videntes me.* » *Omnes* dicit : quia etsi aliqui erant, qui non irriderent, paucissimi erant comparatione ad irridentes. Jerem. xx, 7 : *Factus sum in derisum tota die : omnes subsannant me.* Thren. iii, 14 : *Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die.* Job. xii, 4 et 5 : *Deridetur justi simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes divitum.* Videntes Deum specialiter sunt clerici : quia non solum oculo fidei, sed etiam intelligentiæ Scripturæ vident Deum : sed isti irrident Christum, sicut in passione irrisus fuit : quia spinis coronatur, purpura vestitur, ore tantum, non corde salutatur. Spinæ enim (Matth. xiii, 7) sunt divitiæ : has congregant contra Christum pauperibus Christi esurientibus. Hieronymus in quadam Epistola : « Egentium famem suas facit esse divitias, et miseris derelicta in suam tenet « miseriam. » Idem, ibidem : « Nihil illo « ditius, qui corpus Domini canistro « portat vimineo, et sanguinem in vitro, « qui avaritiam projicit de templo. Pur« pura vestiuntur, qui in superfluis ve« stibus victualia pauperum expendunt. » Et Bernardus : « Fulget Ecclesia in pa« rietibus, et in pauperibus eget : suos « lapides auro induit, et suos filios nudos « deserit : de sumptibus pauperum ser« vitur oculis : inveniunt curiosi quo de« lectentur, sed non inveniunt miseri « quo sustententur. » Ore, Matth. viii, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me.* Jerem. xii, 2 : *Prope es tu ori eorum, et longe a renibus eorum.*

« *Locuti sunt labiis.* » Hic distinguit modos irridendi. Primo, verbo, « *Locuti sunt labiis.* » Quasi diceret : Non corde : imo magis habentes in corde contrarium, cum dicebant illud Matth. xxvii, 29 : *Ave Rex Judæorum.* Et illud, in eodem, ℣. 42 : *Si rex Israel est, descendat nunc de cruce, et credimus ei.*

« *Et moverunt caput,* » irridendo facto, et volentes ostendere forte ipsa sui capitis motione, quod in Deo capite non esset fixus. Psal. lxx, 11 : *Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum.* Matth. xxvii, 39 : *Blasphemabant eum moventes capita sua.*

« *Speravit in Domino.* » Hic tertium, 9
in quo insinuat ipsa verba quæ dicta ore irridendo, et sunt duo in quibus irridendo improperabant : impotentia evadendi passionem, et resurgendi, ibi, « *Salvum faciat.* »

Ait ergo : Sic locuti, supple, dicentes, « *Speravit in Domino,* » ut ait et simulavit, « *eripiat eum* » ergo de morte. Matth. xxvii, 43 : *Confidit in Deo : liberet nunc si vult eum.* Sap. ii, 18 : *Si est verus Filius Dei, suscipiet illum, et li-*

[1] Exod. xvi, 19 et 20 : *Dixitque Moyses ad eos : Nullus relinquat ex eo,* scilicet manna, *in mane. Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis usque mane, et scatere cœpit vermibus atque computruit : et iratus est contra eos Moyses.*

berabit eum de manibus contrariorum. Vel, si non eripit quin occidatur, « *salvum faciat eum,* » suscitando, « *quoniam vult eum,* » voluntate beneplaciti, ut jactat se. *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui* (Matth. XVII, 5). Et hæc forte ad aliquos perveniant de Judæis maxime de majoribus Et fuerunt hæc verba David magis Evangelica, quam Prophetica. Propter hoc exclamat Cassiodorus contra Judæos : « O dura corda Judæorum, insensatæ « mentes : nonne hic solus Psalmus ad « passionem credendam sufficere debuis« set ? » Isa. XLVIII, 4 : *Scivi quia durus es tu, et nervus ferreus cervix tua, et frons tua ærea.*

10 « *Quoniam tu es qui extraxisti.* » Hic est secundum, in quo subjicitur ratio irridendi, scilicet humanitas ipsius, quia videbatur homo verus, et credebatur homo purus, et dicuntur duo. Primo, tamquam ratio irrisionis ponitur, in Christo humanitas, in Deo solo confidentia. Secundo, conversio ad Deum, et oratio ut conservet ipsum, quia necesse est, ibi, « *Ne discesseris a me.* »

Irrisionum occasio species humana.

In prima tanguntur duo, tamquam ratio irridendi. Primo veritas humanitatis. Secundo, plena in Deo confidentia, ibi, « *Spes mea.* »

Dicit ergo : Sic irrident, sic abjiciunt, et hoc « *quia tu es qui extraxisti me,* » hominem faciendo verum, « *de ventre* » matris meæ, id est, quoniam tua operatione homo factus sum, quod si Deus mansissem, non fieret.

Et nota, quod dicit, « *Tu es qui extraxisti me de ventre :* » non alius. Genes. II, 5 et 6 : *Homo non erat, qui operaretur terram : sed fons ascendebat e terra* : fons, Dei scilicet verbum, de quo Eccli. I, 5 : *Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis.* Et dicit, *ascendebat*, non descendebat ut alii. Et notatur in hoc, et Mariæ integritas in partu, et a dolore immunitas : illa enim manus de ventre matris Christum extraxit, quæ de costa Adæ Evam formavit : et sicut ibi integritas, sic hic. Isa. IX, 14 : *Ecce Virgo concipiet, et pariet filium.* Et sicut ibi immunitas a dolore, imo et maxima fuit delectatio in illa formatione, et ablatione : sic in concipiendo et pariendo, non solum Virgo non doluit, sed etiam maximam delectationem habuit. Isa. LXVI, 7 : *Antequam parturiret*, id est, dolorem in partu sentiret, *peperit.* In quo non est modicum gaudium, maxime quando parit masculum. Joan. XVI, 21 : *Cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.* Isa. XLIX, 1 : *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei.* Et in eodem XLIX, 5 : *Formans me ex utero* Dominus *servum sibi.*

« *Spes mea.* » Hic secundum, Confidentia, et tanguntur tria. Primo, confidentia. Secundo, singularitas confidentiæ ibi, « *In te projectus sum ex utero.* » Tertio, ratio quare confidit, ibi, « *De ventre matris.* »

Dicit ergo sic : Quia verus sum homo irrident, et etiam quoniam « *tu es spes mea ab uberibus matris meæ,* » id est « *spes mea* » secundum illud, secundum quod sugo ubera, de quibus Luc. XI, 27 : *Beatus venter, qui te portavit, et ubera quæ suxisti.* Nec sumitur spes proprie sed pro confidentia, et notatur magna Christi perfectio. Christi, inquam, hominis, qui ab ubere semper in Domino confidentiam habuit, quod nec senes faciunt sed magis in terrenis confidunt. Thren. II, 21 : *Jacuerunt in terra foris puer, et senex.* Jerem. VI, 13 : *A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ student.*

« *In te projectus sum,* » totaliter confidendo. Hoc importat projectio ex utero ipso, quia non sicut alii, qui nascuntur in peccato. Ad Ephes. II, 3 : *Natura s*

nus filii iræ, et concipimur. Psal. L, 7 : *Ecce in iniquitatibus conceptus sum.*

« *De ventre matris meæ.* » Hic est ter-ium, ratio scilicet quare sic confidit. Quare sic confido perseveranter : nec mi-um, quia « *tu es Deus meus.* » Deus meæ humanitatis, et hoc « *de ventre ma-ris meæ,* » id est, ex quo factus sum de ventre matris meæ. Quasi diceret : Se-cundum humanitatem meam « *Deus meus es tu.* » non secundum divinitatem, qua idem sum tecum. Jerem. I, 5 : *Priusquam te formarem in utero, novi te : et antequam exires de vulva, sancti-ficavi te.* Et hoc etiam videtur dicere, quia de ventre matris eum coluerit, quod nullus alius, quia omnes in peccato ibi concepti, et nati peccatores. Sap. VII, 5 : *Nemo enim ex regibus aliud habuit nati-vitatis initium.*

« *Ne discesseris a me.* » Hic secundum totius hujus partis. Præmissa enim causa et ratione quare persequuntur ipsum, convertit se ad orandum : et dicuntur duo. Primo, oratio. Secundo, necessitas orandi monstrantur, ibi, « *Quoniam tri-bulatio.* »

Ait ergo : Sic in te confido, et propter hoc rogo, « *ne discesseris a me.* » Sed quomodo petit hoc, cum certus esset, quod numquam discederet, nec separa-retur divinitas ab humanitate ? Respon-deo secundum quosdam, quod hoc non dicit propter separationem naturæ a na-tura, quam sciebat esse impossibilem, sed pro separatione quantum ad conso-lationem : nec tantum in se, quia de hoc non dubitabat, sed quantum ad membra sua, et potissime ut nobis det orandi formam.

« *Quoniam tribulatio.* » Hic ratio et causa sic orandi, et tanguntur duo im-pellentia ad rogandum. Primum, tribu-latio proxima et instantia. Secundum, adjutoris defectus, et carentia, ibi, « *Et non est qui adjuvet.* »

Dicit ergo : Sic rogo : nec mirum : « *Quoniam tribulatio proxima est.* » Loco : quia in ipsa mea carne, quæ valde proxima est animæ. Cassiodorus : « Quæ-« cumque damna facultatum, orbitates « filiorum, amissiones bonorum susti-« net, longinqua sibi mala cognoscitur « sustinere. » Vel tempore proxima : tanto enim tempore prædicta tunc im-plebantur. In Psal. CXIV, 3 : *Tribulatio-nem et dolorem inveni.* Matth. XXVI, 46 : *Ecce appropinquavit qui me tradet.*

« *Et non est qui adjuvet.* » Ecce de-fectus adjutoris. Isa. LXIII, 5 : *Circum-spexi,et non erat auxiliator.* Job, VI, 13 : *Ecce non est auxilium mihi in me, et necessarii quoque mei recesserunt a me.* Isa. LXIII, 3 : *Torcular calcavi solus, et de gentibus non est vir mecum.* Non est ergo qui adjuvet, nisi tu. Psal. X, sec. Hebr. 14 : *Tibi derelictus est pauper : orphano tu eris adjutor.* Tange breviter duplicem aliam litteram quæ est in Glossa.

13 Secunda pars Psalmi, passionis descriptio.

Circumdederunt me vituli multi. Hic secunda pars principalis totius Psalmi, in qua subjungitur descriptio passionis cum oratione pro gloria resurrectionis, et dicuntur duo secundum hoc. Primo descriptio passionis tam clara, ac si jam transacta esset. Secundo de ipso judicio et morte, ibi, » *Quoniam circumdede-runt me canes multi.* »

In prima duo. Primo, quod antecessit passionem quantum ad Judæos. Secundo, quantum ad Apostolos, ibi, « *Dispersa sunt omnia.* »

Quatuor passionem antecedentia.

In prima parte tanguntur quatuor. Primo, circumdatio ad capiendum. Secundo, obsessio ad conservandum ne effugeret, ibi, « *Tauri pingues.* » Tertio, oris apertio ad ipsum accusan-dum, ibi, « *Aperuerunt super me.* » Quarto postulatio mortis ipsius accusati, imo magis occisio quantum ad ipsos, ibi, « *Sicut aqua.* »

Dicit ergo : Sic dixi tribulationem pro-ximam, et vere proximam : quoniam « *circumdederunt me* » *cum gladiis et*

fustibus (Matth. xxvi, 47), *Vituli multi*, Scribæ et Pharisæi auctoritate et procuratione. Et dicuntur *vituli*, quia eorum mater, scilicet Synagoga dicitur *vacca*. Osee, iv, 16 : *Sicut vacca lasciviens declinavit Israel*, de ubertate terrena et intelligentia carnali. Quasi lacte saginati sunt usque ad recalcitrationem. Deut. xxxii, 15 : *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit*. Item, vituli dicuntur non boves, quia sine jugo. Jerem. v, 5 : *Hi magis fregerunt jugum, ruperunt vincula*. Item, quia petulantes et lascivi. Jerem. l, 11 : *Effusi estis sicut vituli super herbam*.

« *Tauri pingues*, » Judæorum scilicet principes, tauri per superbiam. Eccli. vi, 2 : *Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus*. Quia armati contra Christum. Job, xv, 26 : *Cucurrit adversus eum recto collo, et pingui cervice armatus est*. Horum taurorum erant cornua duo : invidia et ira, et in tantum exeuntia de capite eorum, scilicet de mente, et in tantum protensa, ut extenderentur usque in Deum. Psal. lxxiv, 5 et 6 : *Dixi iniquis : Nolite inique agere : et delinquentibus : nolite exaltare cornu : nolite extollere in altum cornu vestrum*. Hi tauri pingues, et temporalium rerum et bonorum abundantia, et quia legis pascebant pascua, et Prophetarum. Cassiodorus : « Omne pingue ani- « mal fit inquietum, et de mansueto fe- « rox. » Sic isti plus. Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. « *Obsederunt me* » sicut castrum obsidetur, ne possem evadere. Ista obsessio fuit fraudulentum consilium contra illum. Matth. xxvi, 4 : *Consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent*. Imo etiam jam mortuum in sepulcro clausum obsederunt : obsessio enim dicitur ostii sessio : et utrumque ibi erat : hostes erant, et in ostio sepulcri sedebant. Job, xix, 12 : *Obsederunt in gyro tabernaculum meum*.

« *Aperuerunt super me*. » Hic tertium, scilicet accusatio : et dicuntur duo. Primo, accusatio. Secundo, modus, ibi, « *Sicut leo rapiens*. »

Ait enim : Sic circumdederunt, et obsederunt, et post « *aperuerunt super me* » ad accusandum me, « *os suum*. Thren. ii, 16 : *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui*. Et invehitur hic Cassiodorus contra Pelagium, quia in malo potest homo aperire os suum per se, sed in bono et ad bonum non potest sine gratia Dei. Propter quod dicitur in Psal. l, 17 : *Domine, labia mea aperies*. In hoc autem quod dicitur, « *suum*, » secundum Augustinum, notatur oris abusio. Quasi diceret : Aperiunt os quo utuntur non in Scripturis tuis exponendis, sed in abusionibus suis adimplendis. Alioquin os tuum esset. Jerem. xv, 19 : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris*. « *Suum* » etiam reputatione sui. Supra, in Psal. xi, 5 : *Labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?*

« *Sicut leo*. » Hic exprimitur intentio seu finis apertionis, id est, accusationis, scilicet ad occidendum : ideo dicit, « *Sicut leo :* » rapiens enim prædam, et rugiens super raptam, ad hoc rapit et rugit lætando super illam, ut devoret ipsam.

Ait ergo : Sic aperuerunt, « *sicut leo rapiens* » ad devorandum, « *et rugiens* » præ gaudio devorationis exspectatæ. Ezech. xxii, 25 : *Sicut leo rugiens rapiensque prædam, animas devoraverunt*. Amos, iii, 4 : *Numquid rugit leo in saltu, nisi habuerit prædam?* Jerem. xii, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva : dedit contra me vocem*.

« *Sicut aqua effusus sum*. » Hic e[st] quartum, scilicet vilificatio ejus, seu v[i]lis occisio quantum in ipsis fuit. Un[de] dicit Hieronymus, quod « magis expri- « mitur hic eorum conatus, quam r[ei] « eventus. » Ad hoc enim conati sunt [ut] ipsum effunderent tamquam aquam, qu[...]

effusa in terram omnino dilabitur, et nusquam comparet, nec relinquit odorem nec saporem. Sic ipsi ipsum voluerunt sic exstinguere, ut nulla ejus omnino memoria remaneret. Jerem. XI, 19 : *Eradamus eum de terra viventium, et nomen ejus non memoretur amplius.* Secundum alios tangitur etiam eventus rei. Mors enim Christi sicut aliorum generaliter comparatur aquæ effusioni. II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur : et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Sed specialiter propter tria, quæ tangit Glossa. Primo, quia aqua effusa lavat : et mors Christi lavacrum fuit generis humani. Apocal. I, 5 : *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Ezech. XXXVI, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Item, rigat : et Passio Christi ariditatem cordium nostrorum ad faciendum fructum. Psal. CIII, 13 : *Rigans montes de superioribus suis,* de plagis tuis factis te levato in cruce. Eccli. XXIV,41 et 42 : *Sicut aquæductus exivi de paradiso : dixi : Rigabo hortum meum plantationum.* Zachar. XIII, 1 : *Erit fons patens domui David in ablutionem peccatoris, et menstruatæ,* ecce primum : *et irrigabit torrentem spinarum* [1], ecce secundum. Hæc duo quoad bonos. Tertium quoad malos, scilicet quod lapsum parat : facit enim vestigia lubricari. Luc. II, 34 : *Ecce positus est hic in ruinam... multorum.* Propter hoc dicitur in persona illorum, Thren. IV, 18 : *Lubricaverunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum.* Psal. XXXIV, 6 : *Fiat via illorum tenebræ et lubricum,* etc.

« *Et dispersa sunt omnia.* » Hic est secundum totius hujus partis, in qua tanguntur præcedentia judicium et mortem. Præmissis enim quæ pertinent ad inimicos, hic tangit quod ad Apostolos : et dicuntur duo. Primo, dispersio illorum, et fuga. Secundo, ratio dispersio« nis, ibi, *Factum est cor meum.* »

Dicit ergo : Sic videtur, et quid de Apostolis : « *Omnia ossa mea dispersa sunt,* » omnes discipuli mei fugerunt. Zachar. XIII, 7 : *Percute pastorem, et dispergentur oves.* Psal. LXXXVII,19 : *Elongasti a me amicum, et proximum : et notos meos a miseria.* Et dicuntur Apostoli *ossa,* propter hoc quod futuri erant, non quod jam erant. Sicut enim ossa sunt totum robur corporis, et totum corpus sustinentia, sic Apostoli totius corporis, quod est Ecclesia. Ideo enim columnæ dicuntur. Ad Galat. II, 9 : *Jacobus et Cephas, et Joannes, qui videbantur columnæ esse.* Et in Psal. LXIV, 4 : *Ego confirmavi columnas ejus,* quasi fundamentum. Ideo dicitur ad Ephes. II, 20 : *Superædificati super fundamentum Apostolorum,* etc.

« *Factum est cor meum.* » Hic est secundum, et ponuntur rationes dispersionis eorum, et tanguntur quatuor. Prima est doctrinæ quasi annihilatio in Discipulis. Secunda, miraculorum subtractio, ibi, « *Aruit tanquam testa.* » Tertia, ignorantiæ per silentium simulatio, ibi, « *Et lingua mea.* » Quarta, præsumptio detentionis ejus in morte, ibi, « *Et in pulverem mortis.* » Causæ hujus dispersionis.

Dicit ergo : Sic ossa sunt dispersa : et hoc « *quoniam cor meum,* » id est, doctrina mea, continens pro contento, « *factum est liquescens* » per annihilationem admoto tribulationis igne, « *in medio ventris mei.* » Cœtus Apostolorum adhuc mollis et infirmus sicut est venter.

Nota ergo, quod doctrinam Christi appellat cor. Et recte : quia sicut cor est principium vitæ, et fons, Proverb. IV, 23 : *Omni custodia serva cor tuum, quia ex ipso vita procedit* : sic de Christi do-

[1] Joel, III, 18.

ctrina, tamquam de fonte vita procedit. Psal. cxviii, 25 : *Vivifica me secundum verbum tuum.* Proverb. xiii, 14 : *Lex sapientis fons vitæ.* Hæc sapientiæ admota tribulatione, quæ ignis est, liquefacta est. Eccli. ii, 5 : *In igne probatur aurum et argentum : homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Et comparatur optime ceræ : quia sicut cera per apes de floribus colligitur, sic ipsa per humiles investigatores de speciebus creaturarum. Job, xxviii, 18 : *Trahitur sapientia de occultis.* Propter hoc dicitur Prov. xi, 2 : *Ubi est humilitas, ibi et sapientia,* sicut ubi apis, ibi cera. Et sicut cera nobilissimum fomentum est luminis : sic doctrina Christi nobilissimum fomentum nostræ cognitionis. Propter hoc dictum est repellentibus hanc doctrinam, Matth. xv, 14 : *Sinite illos : cæci sunt, et duces cæcorum.* Sed de anima sibi ceram hanc adhibenti, Proverb. xxxi, 18 : *Non exstinguetur in nocte lucerna ejus.* Item, sicut ceræ intima patent adhibito igne, sic Scripturæ intima patuerunt adhibita Christi passione : Matth. xxvii, 51 : *Velum templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum.* Propter hoc dicitur Sapient. vii, 9 : *Tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.* Et ita legibus præponitur : *Super salutem,* quantum ad medicinam, *et speciem,* quoad philosophiam, *dilexi eam, et proposui pro luce habere illam* [1].

Doctrina Christi ceræ comparata.

Ergo cor factum est liquescens tamquam cera. Ubi? *In medio ventris,* cœtus Apostolorum qui adhuc non ossa, sed molles valde, non adhuc in gratia confirmati. Seneca : « O quam contempta res « est homo, nisi se supra humana surre- « xerit, resistens tentationum impul- « sui [2]. » Thren. i, 6 : *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.*

« *Aruit tamquam testa.* » Hic secunda causa, quare sic cessit eruditio, et doctrina. Et etiam virtus mea, qua feceram miracula inter eos, « *aruit* » illorum reputatione, quasi annihilata, tamquam testa, quæ nihil est, nec valet aliquid. Habac. iii, 4 : *Ibi abscondita est fortitudo ejus* : et propter hoc contempta facta est. Matth. xxvii, 40 : *Si Filius Dei es, descende de cruce.* Quasi diceret : Ad nihilum virtus miraculorum ejus deducta est.

« *Et lingua mea.* » Ecce tertium, simulatio ignorantiæ per silentium. Ait enim : Sic fortitudo et virtus annihilata est, et etiam lingua mea adhæsit faucibus meis, id est, quasi adhærens fuit. Matth. xxvii, 14 : *Non respondit ei ad ullum verbum.* Isa. liii, 7 : *Quasi agnus coram tondente se obtumescet, et non aperiet os suum.* Eccli. xx, 6 : *Est tacens, non habens sensum loquelæ : et est tacens sciens tempus aptum.* I Pet. ii, 23 : *Cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur.*

« *Et in pulverem mortis.* » Hic quarta causa.

Ait enim : « *Et in pulverem mortis,* » ad quem mors deduxit, « *deduxisti me,* » illorum æstimatione. Genes. iii, 19 : *Pulvis es, et in pulverem reverteris.* Sic crediderunt de me. Psal. xxvii, 1 : *Assimilabor descendentibus in lacum.* Sed non fuit ita, imo sicut supra, non dedit Sanctum suum videre corruptionem. « *Et in pulverem mortis,* » in sepulturam, ubi corpus ponitur necessario, et sic in pulverem deducitur. Quid est terra nisi pulvis? Et hoc evidentius dicit sine terra. Hieronymus : « In humum mortis deduxisti me « Et propter hoc quia morientem viderunt etiam dispersi sunt et fugerunt Apostoli. » Job, xxx, 19 : *Comparatus sum luto, et assimilatus sum favillæ et cineri.*

[1] Sapient. vii, 10.

[2] Seneca, De naturalibus Quæstionibus, lib. I.

« *Quoniam circumdederunt me.* » Hic est secundum hujus partis, in qua agitur de Passione. Præmissis enim iis quæ antecesserunt mortem et condemnationem Christi, hic subjungitur de ipsa condemnatione, et morte, et modo mortis : et dicuntur quatuor. Primo, adjudicatio. Secundo, crucifixio, ibi, « *Foderunt manus meas.* » Tertio, inimicorum delectatio in ejus afflictione, ibi, « *Ipsi vero consideraverunt me.* » Quarto, distractio rerum tamquam damnati, ibi, « *Diviserunt sibi.* »

In prima duo. Primo, petitio impii judicii ab adversariis. Secundo, deliberata adjudicatio sicut petitum est, ibi, « *Concilium malignantium.* »

Dicit ergo : Sic me circumdederunt ut vituli, et ut tauri ad cupiendum vilificaverunt. Et Apostoli dispersi sunt, et bene : « *Quoniam circumdederunt me canes multi,* » Judæi, Scribæ, et Pharisæi. Ecce comparantur bestiis : vitulis propter lasciviam, tauris propter superbiam, leonibus propter crudelitatem, canibus propter impudentiam. Psal. XLVIII, 13 : *Homo, cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* Et bene canibus comparantur, quia insaturabiles Christi inhonoratione. Isa. LVI, 11 : *Canes impudentissimi nescierunt saturitatem.* Item, quia ambulanti in via recta Christo oblatrabant. Matth. XXII, 16 et seq. : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces... Dic ergo nobis*, etc. Sed oblatratio erat, unde statim post : *Cognita autem Jesus nequitia eorum.* Joan. VIII, 48 : *Dæmonium habes.* Item, mordent nulla eis illata injuria. Sic ipsi Christum. Luc. XXIII, 21 : *Crucifige, crucifige eum. Et præses, Quid enim mali fecit ?* Item, magis extraneos infestant, quam notos. Sic ipsi Christum, quia extraneus et dissimilis. Sap. II, 15 : *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius.* Item, quia veloces et prompti ad nocendum sicut canes. Proverb. I, 16 : *Pedes illorum ad malum currunt, et festinant ut effundant sanguinem.* Item, sagaces sunt multum canes in odorando, et de longe olfaciunt. Sic ipsi Christum a longe senserunt, id est, a lege et Prophetis. Joan. XII, 34 : *Nos audivimus ex lege quia Christus manet in æternum.* Item, Ambrosius : « Omnis fera ægra canis hausto sanguine curatur, sed canis non. Sic hausto Christi sanguine, qui Judæus fuit, omnes curantur præter ipsos. » Ad Hebr. VII, 14 : *Manifestum est quod ex Juda ortus sit Dominus noster Jesus Christus.* Propter hoc exclamat Jerem. VIII, 21 et 22 : *Stupor obtinuit me. Numquid resina non est in Galaad ? aut medicus non est ibi ? Quare igitur non est obducta cicatrix filiæ populi mei ?* Isidorus : « Novis vocibus oblatrant. Sic Judæi audito illo, *Mandatum novum do vobis* [1], actutum latraverunt. » Item, Isidorus : « Canum natura est extra homines esse non posse. Sic Judæi in omnes gentes sunt dispersi, ne soli essent, et ne viderentur non esse canes. » Jerem. XIII, 14 : *Dispergam eos, virum a fratre suo, et patres et filios pariter, ait Dominus.* Item, Hieronymus : « Canum proprium, ut domino proprio congaudeant, et contra latrones latrent. Sed e contra degeneres canes Judæi, contra proprium Dominum latraverunt. » Joan. XIX, 7 : *Secundum legem nostram debet mori, quia Filium Dei se fecit.* Et latroni congaudebant, Joan. XVIII, 40 : *Non hunc, sed Barabbam.* Sed nox fuit in causa, in tenebris enim erant excæcationis. Matth. XXVI, 55 : *Tamquam ad latronem existis cum gladiis, et fustibus comprehendere me : Quotidie apud vos sedebam docens in templo, et non me tenuistis. Sed hæc*

[1] Joan. XIII, 34.

est hora vestra, et potestas tenebrarum [1].

« *Concilium,* » vel consilium : et quodlibet bonum est, sed me lius utrumque : hic enim tangitur deliberata adjudicatio : et in concilio adjudicatur multitudo adjudicantium. Adjudicavit enim Caiphas, et Anna, et omne concilium Judæorum. In concilio notatur unitas illorum in illam malitiam. In Psal. II, 2 : *Reges terræ et principes convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus.* Et Joan. XI, 47, et Matth. XXVI, 4 : *Collegerunt Pontifices et Pharisæi concilium ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.*

« *Concilium malignantium.* » In Psal. XXXIV, 4 : *Avertantur retrorsum, et confundantur cogitantes mihi mala.* Vel malignantes possunt dici Gentiles, quibus est traditus post judicium. Psal. XCIII, 16 : *Quis consurget mihi adversus malignantes ? aut quis stabit mecum adversus operantes iniquitatem ?*

« *Obsedit me* » sicut civitatem. Et dicit Cassiodorus, quod optime dicit : quia « in ipso erat civitas Jerusalem, omnes « scilicet boni et justi ab ipso electi. » I Joan. IV, 16 : *Qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Et ipse erat tamquam murus. Isa. XXVI, 1 : *Salvator ponetur in ea murus et antemurale.* Unde et ictus linguarum Judæorum, tamquam quarumdam machinarum sustinuit.

Christus crucifixus.

« *Foderunt manus.* » Hic secundum, crucifixio scilicet, sive judicii præmissi exsecutio. Et tanguntur duo quæ fuerunt in crucifixione. Primo, membrorum perforatio. Secundo, corporis distensio, ibi, « *Dinumeraverunt.* »

Dicit ergo : Sic obsederunt me Gentiles, et post « *foderunt manus meas et pedes meos* » clavis perforando, et cruci configendo. Et loquitur in præterito de re futura, certitudine prophetali. Zach. XIII, 3 : *Configent eum pater ejus,* summus Pontifex Caiphas : *et mater ejus,* Synagoga, et dicent : Non prophetabis amplius in nomine Domini. Et nota, quod non dixit, *Transfixerunt,* vel *confixerunt manus meas,* sed *foderunt.* Ad hoc enim fit fossio, ut fossa fructificet. Cassiodorus : « Corpus Christi clavis affixum « et lancea latus perforatum, fructum « nobis attulit sine fine mansurum. » Fructum fidei inde reportavit Thomas, quando eo palpato dixit : *Dominus meus, et Deus meus* [2]. Genes. XXXVI, 27 : *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Sed numquid indigebant illi agelli manuum et pedum fossione ut fructificarent ? Non sine dubio non erat illa terra maledicta, quæ sine labore fructificare non poterat, sed benedicta terra, quæ ante fossionem fructificarat, semper opera bona faciendo. Marc. IV, 28 : *Ultro terra fructificat.* Ideo conqueritur per Jerem. II, 31 : *Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina ?* Item, foderunt ad aquam hauriendum, quo eorum siccitas irrigaretur. Num. XXI, 18 : *Ascendit puteus, quem foderunt principes tribuum.* Ezech. XLVII, 1 : *Ecce aquæ descendebant in templi latus dextrum.* Genes. II, 10 : *Fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum.* Item, ad habitaculum humilibus faciendum, Prov. XXX, 26 : *Lepusculus, plebs invalida, collocat in petra cubiculum suum.* Isa. II, 10 : *Ingredere in petram,* Christum scilicet. I ad Corinth. X, 4 : *Petra autem erat Christus.* Et abscondere in fossa humo, Cant. II, 14 : *Veni columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ.* Jerem. XLVIII, 28 : *Estote quasi columba nidificans in summo ore foraminis.* Ad thesauros requirendos, Job, III, 22 : *Gaudent vehementer cum invenerint sepul-*

[1] Luc. XXII, 53.

[2] Joan. XX, 18.

crum, quasi effodientes thesaurum. Sic in Christo ut thesauros nobis invenirent. Ad Coloss. II, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ Dei absconditi.*

« *Dinumeraverunt.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic foderunt, et dinumeraverunt, id est, extendendo corpus, numerabilia fecerunt « *omnia ossa mea.* » Augustinus : « Non poterat melius de« scribi extensio corporis ejus in ligno. « Manus ergo fodiuntur, ut sanguis ef« fluat ad lavandas maculas corporis « Ecclesiæ : corpus extenditur ad rugas « removendas. » Ad Ephes. v, 27 : *Exhibebit sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam.*

« *Ipsi vero consideraverunt.* » Hic est tertium, in quo monstratur delectatio eorum in ejus afflictione juxta lecturam aliam : legitur enim primo sic, ut hæc duo referantur ad cognitionem. Quasi diceret : Sic extenderunt me, sic foderunt et manus et pedes : « *Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt,* » intus adspexerunt per vulnerum apertionem, nihil aliud cogitantes vel cognoscentes in me, nisi quod extrinsecum est, et non verbi et divinitatis meæ veritatem. Isa. VI, 10 : *Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava,... ne forte videat oculis suis,... et corde suo intelligat.*

Vel sic : « *Ipsi vero consideraverunt,* » magnam adhibentes diligentiam. Dicit enim Isidorus, quod « consideratio a « sideribus nomen accipit, quia per id « quod intuebatur in sidere exterius, « aliud interius scrutabatur. » « *Et inspexerunt* » delectando : inspectio enim importat oculi fixionem, et ubi amor, ibi oculus : non quod amarent Christum, sed ejus pœnam. Eccli. XXXI, 14 : *Memento quoniam malus est oculus nequam.* Sic ergo miseri non tantum cor, linguam, manum, sed etiam oculos reos habuerunt. Cassiodorus : « Petræ scissæ « sunt, terra contremuit, sol amictu se « tenebroso, ne tantum scelus videret, « abscondit, et proh dolor ! iniquitas ip« sorum oculis in sacrilegio fixis per« mansit immobilis. »

« *Diviserunt sibi.* » Hic est quartum, distractio rerum ejus, tamquam irrevocabiliter damnati. Et tangitur vestium ejus, alias enim res non habebat, divisio, per partium distributionem. « *Diviserunt sibi vestimenta mea,* » quatuor milites qui crucifixerunt. Alia, inquam, vestimenta a tunica : « *Et super vestem meam,* » tunicam scilicet inconsutilem, « *miserunt sortem.* » Et distributio per sortem quantum ad tunicam[1]. Et nota, quod vestis interior est virtus, quæ est vestis Christi. Luc. XXIV, 49 : *Quoadusque induamini virtute ex alto.* Eccli. XVII, 20 : *Et vestivit illum,* scilicet se, *virtute.* Exterior autem sunt virtutum opera. Eccli. L, 11 : *Et vestivi eum in consummatione virtutis.* Vestimenta autem ista hypocritæ dividunt, qui opera exteriora sine virtutibus interioribus ostendunt. Matth. VII, 15 : *Attendite a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium,* ecce vestis exterior : *intrinsecus autem sunt lupi rapaces,* ecce qui interiori carent. Charitas autem est tunica inconsutilis, sed per totum, filis amoris extensis ab uno usque ad alterum concepta. I Petr. IV, 8 : *Ante omnia,* sicut tunica est primum vestimentum, *mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes.* Hæc sorte Dei habetur, sola Dei voluntate cordibus nostris infunditur.

19 Distractio vestium ad litteram et moralis.

[1] Cf. Matth. XXVII, 35; Marc. XV, 24 ; Luc. XXIII, 34 ; Joan. XIX, 23 et seq.

20 Oratio Christi pro resurrectione. « *Tu autem, Domine, ne elongaveris.* » Hic est secundum totius hujus partis, in qua agitur de passionis descriptione. Præmissa enim diligenti descriptione afflictionis Christi, subjungitur de oratione facta pro acceleratione resurrectionis, et remotione volentium impedire illam, et dicuntur tria. Primo, petit auxilii accelerationem. Secundo, defensionis diligentiam, ibi, « *Ad defensionem.* » Tertio, specificat a quibus quærat defendi, ibi, « *Erue a framea.* »

Dicit ergo : Sic illi, sed « *tu Domine* » Deus Pater, « *ne elongaveris a me auxilium tuum,* » sicut ab illis, quos in pulvere relinquis usque in diem judicii : sic enim mortem communi lege non meruerat, nostra enim mors fuit pœna pro peccato, sua autem mors, magis hostia pro peccato, quia voluntarie se ad mortem obtulit. Isa. LVIII, 7 : *Oblatus est quia ipse voluit.* Chrysostomus super Matthæum : « Necessitas et voluntas numquam parem merentur honorem : sed « ipse voluntate mortuus est. » Joan. x, 18 : *Nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam,* non necessitate. Nos necessitate, et ob hoc minori debemur honore honorari, ipse majori. Et sic sua resurrectio cum nostra non debuit retardari, sed fieri statim. Item, sua resurrectio causa est nostræ. Augustinus super Joannem : « Omnem animam suscitat Deus « per Christum Filium Dei, corpora, per « eumdem filium hominis. » Et hoc dicit Paulus, I ad Corinth. xv, 12 et seq. : Si Christus resurrexit, et nos resurgemus. Et iterum, ℣, 20 et 21 : *Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors est,* etc., sed causa ante effectum esse debet.

« *Ad defensionem.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum celeriter me liberes, sed etiam sedulo « *conspice ad defensionem meam,* » ut me custodias in sepulcro quoad corpus, et in inferno quantum ad animam, illud defendendo a putrefatione, hanc autem a detentione : quod et factum est. Psal. xv, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno : nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

« *Erue a framea Deus animam.* » Hic specificat a quibus velit defendi : et dicuntur tria, secundum tria a quibus petit erui. Primo, quod a morte. Secundo, quod a Judæo persequente, ibi, « *Et de manu canis.* » Tertio, quod a diabolo, ibi, « *Salva me ex ore.* »

Dicit ergo : Sic defende sollicite : sed a quo? *Erue a framea,* » id est, a morte, « *animam meam.* » Et nota, quod non petit ut non moriatur, sed ut mortuo ipso per separationem animæ a carne, anima ab illa separatione eruatur : quod est ipsam iterum suo corpori vivendo uniri. Framea autem dicitur mors : quia mors dividit animam a corpore, sicut frameæ est dividere. I Reg. xv, 32 : *Siccine separat amara mors?*

Vel quia mors framea efficitur frequenter, sicut littera dicitur manus, quia manus est effectus. Dicit enim Cassiodorus : « Framea significat sive hastam, « sive gladium, sive quælibet arma. » Lingua autem detractionis dicitur framea : quia corda dividit charitate unita. Psal. LVI, 5 : *Lingua eorum gladius acutus.* Eccli. XXVIII, 16, 19 : *Lingua tertia multos commovit : multos turbabit pacem habentes : et dispersit illos de gente in gentem.* Et infra : *Lingua tertia mulieres viratas ejecit,* quæ sunt unum corpus cum viris suis.

« *Et de manu canis,* » Judæi, qui canis est rationibus supra dictis, « *unicam meam,* » animam meam. Quodam enim modo sub manu, et potestate erat, cum in limbo erat : sic enim erat ut volebant. Dicitur autem *unica* ejus beata anima, quia immunis a peccato sola. Job, XIV, 4 : *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nonne tu qui solus es?* Vel *unica,* quia summe divinitati unita. I ad Cor. VI, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.*

« *Unica,* » quia non temporalibus distracta, sicut illi de quibus in Psal. IV, 8 : *A fructu frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt.* Et Osee, X, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.*

« *Salva me ex ore leonis.* » Hic tertium, in quo petit a dæmone defensionem : et dicuntur duo. Primo, petit defensionem ab ejus aviditate qua appetebat eum devorare. Secundo, ab ejus elatione, ibi, « *Et a cornibus.* »

Dicit ergo : Sic erue me de manu canis, et etiam « *salva me* » in manifestatione hominum : semper enim salvus ero in te. « *Ex ore leonis,* » ex aviditate dæmonis quærentis me devorare sicut et alios. Job, XL, 18 : *Absorbebit fluvium, et non mirabitur : et habet fiduciam quod Jordanis influat in os ejus :* ille, in quo omnes baptizantur et mundantur. Os suum multum aperuerat leo iste, quando et Sanctos devorabat quodam modo, quando ab ingressu regni impeditos tenebat in limbo, quasi in ore suo : sed absque ullo termino dilatavit, quando Christum devorare voluit. Isa. V, 14 : *Dilatavit infernus animam suam, et aperuit os suum absque ullo termino.* Quantum autem ad præsens, leo dicitur diabolus propter caudæ longitudinem. Numquid non bene longa est, quæ secum trahere potuit tertiam partem stellarum[1]? Propter unguium suarum occultationem. II ad Corinth. XI, 14 : *Satanas transfigurat se in Angelum lucis :* ponens ungues quasi in vagina bonitatis. Tertio, quia sicut leo animalium, sic hominum sanguinem semper sitit. I Pet. V, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret.*

« *Et a cornibus.* » Hic secundum, in quo petit liberari ab elatione.

Ait enim : Sic me libera ab aviditate, et etiam « *a cornibus unicornium,* » a potentia quæ significatur in cornibus « *unicornium,* », dæmonum, qui significantur per unicornes. Est enim superbissimum animal : et diabolo nihil superbius. Psal. LXXIII, 23 : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Job, XXXIX, 9 : *Numquid volet rhinoceros servire tibi?* Rhinoceros est unicornis. « *Salva,* » id est, salvatam manifesta, « *humilitatem meam,* » id est, me ratione humilitatis meæ. Hoc est verum et proprium humilitatis meritum salvari et exaltari, quod hic petitur. Luc. XIV, 11 et XVIII, 14 : *Qui se humiliat, exaltabitur.* Ad Philip. II, 9 : *Propter quod et Deus exaltavit illum,* etc. Legitur et de Judæis, qui dicuntur *unicornes,* propter unicum testamentum de quo superbiebant.

« *Narrabo nomen tuum fratribus.* » **23**
Hic est tertia pars totius Psalmi. Præmissa enim afflicti compositione, descripta passione, et oratione completa pro resurrectionis acceleratione, subjungitur de fructu consequente passionem, qui gratiarum actio, et aliorum invitatio ad bonum non horaria, sed perpetuo continuanda : et secundum hoc dicuntur duo. Primo, fructus, scilicet gratiarum actio, et prædicatio nominis Dei. Secundo, hujus fructus perpetuatio, ibi, « *Et anima mea illi vivet.* »

Tertia pars Psalmi. Fructus passionis, gratiarum actio.

In prima duo secundum duplicem fructum quem tangit, et de quo agit. Primo, prædicatio divini nominis et laus ejus ad illuminandum humanum intellectum. Secundo, perceptio Sacramenti Dominici corporis ad informandum et perficiendum affectum, ibi « *Edent pauperes et saturabuntur.* »

In prima duo. Primo, promissio de prædicando et laudando Deo, et aliorum

[1] Cf. Apocal. XII, 4.

invitatio adhoc ipsum. Secundo, qua intentione, et ubi, et in quo debeat laudari proprie Deus, ostendit, ibi, « *Apud te laus mea.* »

In prima duo. Primo, se promittit prædicaturum. Secundo, invitat alios ad hoc ipsum, ibi, « *Qui timetis Deum.* »

In prima duo. Primo, promittit se prædicaturum, ibi, « *Narrabo.* » Secundo, laudaturum extollendo illum, de quo prius erat narratio, ibi, « *In medio Ecclesiæ.* »

Dicit ergo : Sic oro : quod si compleveris, « *narrabo,* » etc. Vel : Sic hoc patior, et hic est sequens fructus, « *Narrabo nomen tuum.* » Quibus ? « *Fratribus meis,* » Apostolis. Hoc verum est, et hoc fuit prædicando eis post resurrectionem, et Scripturas aperiendo. Luc. XXIV, 27 : *Incipiens a Moyse et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis.* Et tunc etiam verum erat illud Joan. XVII, 6 : *Pater, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Vel tunc narravit mirabili et efficaci modo, quando Spiritu sancto in illos misso, interius instruxit. Joan. XVI, 13 : *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Fratres autem eos dicit hic Propheta, sicut Christus fratres eos vocavit, Joan. XX, 17 : *Vade ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum,* etc. Fratres autem dicit, non tantum propter hoc quod est eis conformis natura. Genes. XXXVII, 27 : *Frater enim et caro nostra est :* sed quia per bonam operationem et charitatem sunt conjuncti ad invicem. Matth. XII, 50 : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.* Hinc disce humilitatem : ille enim excelsus super omnes gentes, ille qui dicit, Joan. XIII, 13 : *Vos vocatis me Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim* : hic nominat se nomine paritatis. Ad Hebr. II, 11 : *Non confunditur fratres eos vocare.* Sed notandum, quod multi volunt esse fratres ejus ex parte matris misericordiarum, sed non ex parte matris Mariæ, quæ sonat amarum mare. Tamen dicitur, Proverb. XVII, 17 : *Et frater in angustiis comprobatur.* Et ad Hebr. XII, 8, quod *si extra disciplinam estis, adulteri estis, et non filii :* et ita neque fratres.

« *In medio Ecclesiæ,* » non in angulo. Cassiodorus : « In conspectu multorum « visa bona operatio præstat exemplum. » Joan. XX, 19, et Luc. XXIV, 36 : *Stetit Jesus in medio discipulorum,* qui erant parva quædam Ecclesia, et stetit in medio, tamquam centrum totum sustinens et portans. Psal. XLV, 6 : *Deus in medio ejus non commovebitur.* Eccli. XV, 5 : *In medio Ecclesiæ aperiet os ejus.*

« *Laudabo te :* » quod addit super narrationem simplicem. Eccli. LI, 15 : *Laudabo nomen tuum assidue, et collaudabo illud in confessione.*

« *Qui timetis Dominum.* » Hic est secundum : aliorum invitatio ad laudan- 24
dum. Secundo, probatio, quod debent, ibi, « *Quoniam non sprevit.* »

In prima invitat primo imperfectos. Secundo, proficientes, ibi, « *Universum semen Jacob.* » Tertio, perfectos, ibi, « *Timeat eum.* »

Dicit ergo : Sic narrabo, et invito alios, « *qui timetis Dominum,* » tamquam incipientes adhuc, « *laudate eum.* » Tob. XIII, 6 : *Adspicite quæ fecit nobiscum, et cum timore et tremore confitemini illi : Regemque sæculorum exaltate in operibus vestris.* Judith, XIII, 17 : *Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deseruit sperantes in se.* Et bene invitans ad laudem præmittit timorem Domini, quia, sicut dicit Cassiodorus : « Timor humanus non laudem Dei parturit, sed vituperationem : sed Dei timor « quia justus est et rectus, laudem generat, amorem tribuit, ardorem charitatis « inflammat. »

« *Universum semen.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic laudate incipientes,

et vos « *universum semen Jacob,* » scilicet proficientes : Jacob enim luctator, proficientes autem in lucta sunt : « *glorificate eum,* » gloriose laudate, id est, ad ejus gloriam et laudem quæcumque facitis, ordinate.

Et nota, quod dicit « *universum,* » ut notet multitudinem operum bonorum in activis et proficientibus. Luc. x, 41 : *Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima.* « *Semen* » autem dicit, propter multiplicationis verbum : debent enim boni proficientes, semper opera bona multiplicare, et tamquam semper semina quædam reputare. Psal. cxxv, 6 : *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua.*

« *Glorificate eum,* » quadrupliciter : corpora per pœnitentiam glorificando, I ad Corinth. vi, 20 : *Glorificate, et portate Deum in corpore vestro.* Bona quæ facitis et quod proficitis, ad ipsum referendo, I ad Corinth. x, 31 : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite.* Alios ab bonum exemplo vestro bono provocando, Matth. v, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* Ipsum laudando, et opera illius enarrando. Sic accipitur hic. Eccli. xliii, 32 : *Glorificate Dominum quantumcumque potestis : supervalebit enim adhuc.*

« *Timeat eum omne.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic laudent incipientes, sic proficientes, et etiam « *omne semen Israel* », videntium Deum, contemplativorum scilicet, et perfectorum, « *timeat eum,* » timore casto, et sancto, qui permanet in sæculum sæculi, qui est super omnem laudem et glorificationem. Eccli. xxv, 14 : *Timor Dei super omnia se superposuit.* Et in cap. xl, 28 : *Timor Domini sicut paradisus benedictionis, et super omnem gloriam operuerunt illum.* Et in eodem, ỳ. 26 : *Facultates et virtutes exaltant cor : et super hoc timor Domini.* Sicut enim timor servilis est initium sapientiæ, sicut dicitur in Psal. cx, 10, sic timor castus consummatio. Eccli. i, 20 : *Plenitudo sapientiæ est timere Deum.* Propter hoc dicit qui testimonio divino ita perfectus erat, Job, xxiii, 15 : *A facie ejus turbatus sum, et considerans eum,* ecce contemplatio : *timore sollicitor,* ecce timor. Et notatur, quod laus refertur ad os, glorificatio ad opus et manum, et timor ad cor, ut sic totus homo adstringatur Deo.

« *Quoniam non sprevit.* » Hic secundum, in quo ponit causas quare sit laudandus : et dicuntur duo. Primo, quia non recusavit deprecantem. Secundo, quia exaudivit, ibi, « *Et cum clamarem.* »

In prima removet tria per quæ solet repelli oratio. Aut cum negligit qui petitur : et hoc primo removet. Aut cum contemnit : et hoc secundo, « *Nec despexit.* » Aut cum ex indignatione et quasi odio avertit faciem, ibi, « *Nec avertit.* »

Ait ergo : Sic narrabo, et vos laudetis et glorificetis : et dignum est, « *quoniam non sprevit* » negligendo, « *nec despexit,* » contemnendo, *deprecationem pauperis,* » mei scilicet, dicit Christus : ipse enim pauper in Psal. lxxxvii, 16 : *Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea.* Vel pauperis cujuscumque. Nec mirum : apud Deum enim pauperes magni principes sunt. Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Et Michæ. vii, 3, dicitur : *Princeps postulat, et judex in reddendo est.*

Et notatur secundum Cassiodorum diversitas inter homines et Deum. Ait ergo : « Solent in honore mundi gloriantes « semper vere pauperes despicere supplicantes, causamque de habitus qualitate « metiri : ut si sit vestibus nitidus, verax « putetur : si habitu sordidus, mendacissimus habeatur. Sed longe aliter apud « Deum. Egenus illi pretiosus est, qui tamen fuit sanctitate ditissimus. » Jacob.

II, 5 : *Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni ?* Et nota, quod est duplex paupertas : una spiritualis, quæ est humilitas, de qua Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu.* Hi sunt qui non ambulant in magnis, nec in mirabilibus. *Mendicus sum*, scilicet rebus, *et pauper*, humilis spiritu, *et Dominus sollicitus est mei*[1].

« *Nec avertit faciem suam a me,* » indignando tamquam odiens : et est tertium. Joan. XI, 42 : *Ego sciebam, quia semper me audis*, et habes ad me faciem tamquam ad rem amatam. Matth. III, 17 et XVII, 5 : *Hic est Filius meus dilectus.* Et innuit ut a paupere non avertatur facies divitum, sed magis respiciatur oculo misericordiæ. Tob. IV, 7 : *Noli avertere faciem tuam ab ullo paupere : ita enim fiet ut nec a te avertatur facies Domini.*

« *Et cum clamarem ad eum, exaudivit me.* » Hoc dicit ne diceretur ei : Negationes nihil ponunt. Jon. II, 3 : *Clamavi, et exaudivit me.* Exaudivit autem clamorem triplicem. Clamorem quo clamavit pro se, Joan. XVII, 1 : *Pater, clarifica Filium tuum.* Pro suis in eodem, XVII, 11 : *Pater, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi.* Et pro inimicis, Luc. XXIII, 34 : *Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt.* Primum exaudivit, Joan. XII, 28 : *Et clarificavi, et iterum clarificabo.* Nec est contrarium ei, quod supra dicebatur, Psal. XXI, 3 : *Clamabo per diem, et non exaudies :* illud enim ad veterem hominem referebatur, et hoc ad novum, illud pro corpore Ecclesiæ dicebatur, hoc pro proprio : illud pro voluntate sensualitatis, et hoc pro voluntate rationis.

Triplex oratio Christi, pro se, pro suis, et pro inimicis.

26 *Apud te laus mea.* Hic est secundum, in quo subjungitur, qua intentione laudet. Et hoc primo. Et in quo loco, et hoc secundo, « *In Ecclesia magna.* » Et in quibus, et hoc tertio, « *In populo gravi.* »

Dicit ergo : Sic narrabo et alios invitabo, et hoc non quærendo laudem ab homine, sed « *laus mea est apud te,* » id est, ut te possim tantum laudare. Vel laudo et glorifico, ut lauder a te. Joan. VIII, 54 : *Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus qui glorificat me.* Matth. VI, 22 : *Si oculus tuus*, intentio operis tui, *fuerit simplex* : *totum corpus tuum lucidum erit.*

« *In Ecclesia magna,* » Ecclesia scilicet Catholica, id est, universali, quæ per totum mundum est diffusa. Isa. LIV, 2 : *Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas.* Malach. I, 11 : *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus, et in omni loco sacrificatur, et offertur nomini meo oblatio munda.* Et ideo non parva, sicut quondam quando dicebatur, Psal. LXXV, 2 : *Notus in Judæa Deus* tantum. Nec tantum in Africa, sicut dicunt Donatistæ. Magna etiam potestate, Matth. XVI, 19 : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis*, etc. Matth. X, 1 : *Dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut ejicerent eos, et curarent omnem languorem, et omnem infirmitatem.* Et multo major posse super dæmonem, de quo Job, XLI, 24 : *Non est potestas quæ comparetur ei.* Magna dignitate, Cant. VI, 8 : *Una est columba mea, una est matris suæ, electa genitrici suæ*, Ecclesiæ scilicet militanti. Magna duratione, Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Luc. XXII, 32 : *Ego rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua.* Eccli. XL, 12 : *Fides in sæculum stabit.*

« *Vota mea.* » Hic tertium, in quo erit laus in votorum scilicet redditione. Quasi diceret : Sic laudabo et in Ecclesia : et

[1] Psal. XXXIX, 18.

in hoc erit laus, quia « *reddam vota mea :* » et hoc non ut videant omnes, sed « *in conspectu timentium eum,* » Dominum scilicet. Mutat personam. Nota ergo, quod votum dicitur, quia voluntate tenetur. Hoc ergo fuit se dare in nostram refectionem : unde hic dicit, « *Reddam,* » id est, iterabo : prius enim dedit se semel in ara crucis : iterum dat seipsum in ara Ecclesiæ universalis. Isa. XIX, 21 : *Vota vovebunt Domino, et solvent.* In Psal. LXV, 13 et 14 : *Reddam tibi vota mea, quæ dixtinxerunt labia mea.* Et hoc « *in conspectu,* » ut credant oculis veræ fidei, « *timentium Deum.* » Eccli. II, 18 : *Qui timent Dominum, non erunt incredibiles verbo illius.*

« *Edent pauperes, et saturabuntur.* » Hic secundum beneficium sequens ex passione, et pertinens ad informationem affectus : similiter effectio per Sacramentum corporis Dominici : et dicuntur duo. Primo, in quibus, et qualiter sit Sacramentum hoc fructuosum. Secundo, quibus non est fructuosum, etsi sumant ipsum, ibi, « *Manducaverunt.* »

In prima parte duo dicuntur. Primo, a quibus digne sumitur, et quis in eis fructus. Secundo, quis conficiendi modus, et quæ reverentia exhibenda, ibi, « *Reminiscentur.* »

In prima duo. Primo, a quibus. Secundo, quem fructum consequentur, ibi, « *Et saturabuntur.* »

Dicit ergo : Sic reddam vota mea corpus meum dando : sed quibus? proprie pauperibus : unde subdit : « *Edent pauperes,* » id est, edere debebunt, non divites, qui satis habent alia, quibus eorum reficitur anima. Luc. XII, 19 : *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede,* etc. Sed de pauperibus dicitur, Isa. XIV, 30 : *Pascentur primogeniti pauperum, et pauperes fiducialiter requiescent.* Deus enim tenet in creaturis suis regulam quam hominibus dat. Isa. LVIII, 7 : *Frange esurienti panem tuum.* Quid ergo divites non debent communicare mensæ altaris Christi? Responsio. Triplex status est paupertatis. Summus, plena voluntas nihil habendi. Medius, voluntas indifferens habendi, vel non habendi. Infimus, voluntas habendi, sed sub Deo. Omnes isti pauperes edere possunt. Qui non sunt in aliquo istorum graduum, digni non sunt ut comedant.

Triplex status pauperum.

« *Et saturabuntur.* » Hic fructus consequens ex hoc usu, et tangitur triplex. Primus, interna refectio. Secundus, exsultatio in Deum, ibi, « *Et laudabunt.* » Tertius, æterna salvatio, ibi, « *Vivent corda eorum.* »

Ait ergo : Sic edent pauperes et saturabuntur. Prov. XIII, 25 : *Justus comedit, et replet animam suam : venter autem impiorum insaturabilis.* In Psal. CXLVII, 14 : *Et adipe frumenti satiat te :* quasi pauperes et esurientes reficit. Chrysostomus : « Saturari non poterant, nisi quos « spiritualis tenebat esuries. » Quod autem saturentur, signum est, si comedentes comesto assimilentur. Necessarium enim est assimilationem fieri inter comedentem, et comestum : sed in cibo corporali assimilatur comestum comedenti, hic autem comedens comesto. Augustinus in libro *Confessionum :* « Non « tu me mutabis in te, sicut cibum carnis « tuæ : sed tu mutaberis in me. » Propter hoc dicit Augustinus in *Glossa:* « Sa« turantur qui patiendo imitantur. » Sed sunt multi qui communicare volunt refectioni, non passioni, sicut Judas. Eccli. VI, 10 : *Est amicus socius mensæ, et non permanebit in die necessitatis.*

« *Et laudabunt Dominum.* » Hic secundum, scilicet gratiarum actio pro refectione : et dicuntur duo. Primo, gratiarum actio. Secundo, intentio referendi gratias, ibi, « *Qui requirunt.* »

Ait enim sic : Saturabuntur et laudabunt Dominum eructantes propter saturitatem illam. Psal. LXXXIII, 5 : *Beati, qui habitant in domo tua Domine : in sæcula sæculorum laudabunt te,* pro se-

curitate illa, in cujus crassitudine delectabuntur. Isa. LV, 2 : *Et delectabitur in crassitudine anima vestra.* Nec mirum si laudant : quia in eadem scutella simul propinantur eis tria optima fercula. Corpus Christi quod est infimorum optimum : nullum enim corpus ita bonum sicut illud. Anima, quæ in naturis mediis, spiritibus scilicet creatis, optima. Et divinitas, quæ est optimum in supremis, imo solum supremum bonum et excellentissimum. Sub illa panis specie latent hæc omnia. E contra mundi divites saturati non laudant Deum, sed vel seipsos qui fecerunt illa parari, vel cibos, quia sunt boni : vel coquos, quia sunt bene parati. Osee, XIII, 6 : *Juxta pascua sua adimpleti sunt, et saturati sunt : et levaverunt cor suum, et obliti sunt mei.*

De Eucharistiæ præstantia et fructu.

« *Qui requirunt,* » etiam in laudando eum, Dominum scilicet. Multi enim gratias agunt aliquando, sed in hoc Deum non requirunt, sed proprium commodum et favorem humanum et mundanum. Isa. XXI, 12 : *Si quæritis, quærite.* Si quæritis laudando, quærite intentionem laudis ad ipsum referendo.

« *Vivent corda eorum.* » Quasi diceret : Sic saturabuntur, sic lætabuntur, et hæc duo in præsenti : et tandem virtute illius cibi « *vivent corda eorum,* » et hoc non tantum in præsenti, imo « *in sæculum* » consecutivum « *sæculi.* » Joan. VI, 52, 55 : « *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.* Et in eodem, *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Contra divites comedunt ut vivant corporaliter, et tantum in hoc sæculo, ut æternaliter postmodum moriantur. Luc. XVI, 22 : *Mortuus est dives, et sepultus est in inferno.*

28 *Reminiscentur.* Hic est secundum, in quo demonstrat modum consecrandi corpus Christi secundum unam lecturam : secundum aliam autem cum tetigerit fructum quantum ad sumentes specialiter, tangit quantum ad totam Ecclesiam generaliter. Et tanguntur tria, quæ concurrunt ad confectionem. Primo, recordatio Dominicæ passionis in intellectu. Secundo, conversio ad Deum toto affectu, ibi, « *Et convertentur.* » Tertio, reverentiæ exhibitio in actu exteriori, ibi, « *Et adorabunt in conspectu ejus.* »

Dicit ergo : Sic edent pauperes, et ut possint edere, « *reminiscentur* » primo in conficiendo, passionis meæ. Memoriam enim passionis meæ conficient, et transibit in corpus meum cibus materialis. « Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis[1]. » I ad Corinth. XI, 24 : *Hoc facite... in meam commemorationem.*

« *Et convertentur,* » affectu « *ad Dominum universi fines terræ,* » pauperes qui non stant in medio terrenorum, accipientes superfluitatem de terrenis, sed in fide, quia ad necessitatem. Isa. XLV, 22 : *Convertimini ad me, et salvi eritis omnes fines terræ.* Vel ut sit fructus. Quasi diceret : Sic in sumentibus et etiam « *universi fines terræ,* » totus mundus, « *reminiscentur* » intellectu, « *et convertentur ad Dominum* » affectu. Vel divites, quorum corda usque ad fines terræ extenduntur. Thren. III, 19 et 20 : *Recordare paupertatis, et transgressionis meæ, absynthii, et fellis. Memoria memor ero, et tabescet in me anima mea.* Ecce conversio. Isa. LII, 10 : *Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Et dicit Augustinus quod « recordatio sive reminiscentia, est in cognitionem præhabiti occasione similium animi recursus. » Et mirum quomodo non recordamur tota die ejus, cujus habemus tot memorialia intus apud nos : ipsam animam nostram, quæ ad ejus imaginem est facta, Genes. I,

[1] Cf. Matth. XXVI, 26 ; Marc. XIV, 22 ; Luc. XXII, 17.

26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* Eccli. XVII, 1 : *Secundum imaginem suam fecit illum.* Exterius ad aures sacram Scripturam, Joan. I, 45 : *Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum a Nazareth.* Psal. XXXIX, 8 : *In capite libri scriptum est de me.* Oculis exterioribus omnem creaturam, Sapient. XIII, 5 : *A magnitudine speciei et creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Ipsi tactui Sacramenti fractionem et sumptionem, sicut hic dicitur.

« *Et adorabunt in conspectu ejus.* » Hic tertium, scilicet exhibitio reverentiæ in cultu etiam exteriori : hoc enim est proprium adorare. Quasi diceret : Sic intellectu recolunt, affectu convertuntur, et « *universæ familiæ Gentium.* » Fiat distributio pro generibus singularum, id est, de universis familiis aliqui « *adorabunt,* » se ad litteram inclinando, « *in conspectu ejus.* » Deuter. VI, 13 : *Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies.* Isa. XXVII, 13 : *Adorabunt Dominum in monte sancto in Jerusalem,* in Ecclesia Sanctorum. Et ostenditur in hoc modus se habendi in confectione corporis Domini, quia debemus esse proni ad terram ante Deum, volentes impetrare tantum beneficium. Notatur etiam fructus, quia ad litteram coram ipso Christo postquam est ibi in Sacramento, habentes præsentialiter Deum nostrum. Isa. XVII, 7 et 8 : *In illa die inclinabitur homo ad factorem suum, et oculi ejus ad sanctum Israel respicient : et non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus ejus.*

Hoc autem præter modum dictum, quod dicitur, « *in conspectu ejus,* » legitur tripliciter : quia « *in conspectu ejus* » potest dicere, quasi actum Dei, ubi scilicet Deus conspicit, ibi, « *adorabunt,* » in conscientia scilicet. I Reg. XVI, 7 : *Dominus autem intuetur cor.* Joan. IV, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Gregorius : « Sufficit ab eo videri, a quo exspectas remunerari. » Vel actum adorantium exteriorem : « *Adorabunt in conspectu ejus,* » id est, cadent ante eum in adorando. Psal. LXXXV, 9 : *Omnes gentes quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine : et glorificabunt nomen tuum.* Vel actum gratiæ, et est sensus : « *Adorabunt in conspectu ejus,* » id est, credent in eum fide sincera : unde de cæco illuminato, Joan. IX, 38 : *Credo, Domine. Et procidens adoravit eum.*

« *Quoniam Domini est regnum.* » Hic 29
secundum, scilicet ratio quare adorare ipsum dignum est, et justum : et notantur duo. Primo, dignitas. Secundo, potestas, ibi, « *Et ipse dominabitur.* »

Dicit ergo : Sic adorabunt, et justum erit, « *quoniam Domini,* » quem adorabunt, « *est regnum,* » ecce dignitas, non idolorum. Hieronymus : « Regnum diaboli cecidit : et regnum Christi advenit. » Joan. XII, 31 : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Vere Domini est regnum, quia vexillum Christi, non tantum in civitatibus, vel etiam in domibus, in Ecclesiis, sed etiam in singulorum frontibus imprimitur et portatur. In Psal. IV, 17 : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Isa. XI, 12 : *Levabit signum in nationes et congregabit profugos Israel.*

« *Et ipse dominabitur gentium.* » Ecce potestas. Daniel. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur.* Et in Psal. LXXI, 8 : *Et dominabitur a mari usque ad mare.* Ex hoc apparet, quod si ipse est Dominus, ejus est regnum, cum unius possessionis sit unus, verus et capitalis Dominus. Quod ipse est omnium capitalis Dominus, et omnes pendere debent ab eo, et ipsi debent servitium, Apoc. XIX, 16 : *Habet in vestimento et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Et servitium est latria, quæ debetur ei, de

qua, « *Et adorabunt eum,* » supra parum. Et sicut Dominus quando servitium non redditur ei, terram accipit : sic ipse frequenter facit. Eccli. x, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit Deus, et sedere fecit mites pro eis.* Daniel. iv, 29 : *Scias, quod dominetur Excelsus in regno hominum, et cuicumque voluerit, det illud.*

30 « *Manducaverunt et adoraverunt.* » Hic secundum illius partis, in qua agitur de sumptione Sacramenti. Cum enim ostenderet a quibus, et qualiter, et qua utilitate bene sumitur, hic ostenditur a quibus male, et damnum sequens ex tali sumptione. Duo ergo dicuntur. Primo, sumptio ab indignis. Secundo, pœnæ inflictio ibi, « *In conspectu ejus.* »

De usu Eucharistiæ a malis sumptæ.

Dicit ergo : Sic pauperes sument, et hæc bona sequentur : sed « *pingues terræ omnes,* » id est, divites : unde Hieronymus : « Divites terræ, qui terrena sibi amore incorporant, non pingues « spiritu : frequenter enim contingit « quod divites in possessionibus pinguescunt carne, et spiritu remanent macilenti. » Deut. xxxii, 13, 15 : *Constituit eum super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum.* Et quid sequitur? *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit,* inobediens fuit, et indevotus, et sic spiritu maculatus. « Hi ergo *pingues manducaverunt* » sacramentaliter, « *et adoraverunt* » exteriori gestu, et superficialiter. Sed non facit mentionem de refectione media sicut supra, quando loquebatur de pauperibus. II ad Timoth. iii, 4 et 5 : *Voluptatum amatores magis quam Dei : habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes.*

« *In conspectu ejus.* » Hic tangitur pœna. Quasi diceret : Sic comedunt. Sed numquid crescunt sicut pauperes, qui crescunt mirabiliter addito sibi capite Christo, et toto corpore Ecclesiæ ? Certe non. « *Sed in conspectu ejus,* » id est, Dei : etsi aliter forte sit in conspectu hominum, « *cadent* » in culpam, de culpa in pœnam, mortem scilicet festinantius, et post hoc in æternam. » *Omnes qui descendunt* » per amorem « *in terram,* » ad terrena scilicet. Isa. xxiv, 20 : *Gravabit eam,* sic miseram animam, *iniquitas sua, et corruet.* I ad Corinth. xi, 29 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit.* Luc. x, 18 : *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Et bene dicit : « *Descendunt in terram,* » non ascendunt : aurum enim quod diligunt, et argentum in visceribus est terræ. Matth. vi, 21 : *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.*

Et anima mea illi vivet. Hic est secunda pars tertiæ partis hujus, in qua subjungitur fructus continuatio, quia numquam de cætero cessabit conversio ad Deum per narrationem prædicationis et sumptionem sacramenti altaris, et dicuntur duo. Primo, Propheta in se ostendit continuationem specialiter. Secundo, in alios generaliter, ibi, « *Annuntiabitur.* » 31

In prima duo. Primo, continuatio fructus in seipso. Secundo, in suis, ibi, « *Et semen meum serviet ipsi.* »

Dicit ergo : Sic pingues terræ cadent, « *et anima mea,* sumens illum spiritualiter, *illi vivet.* Sed David numquam sumpsit Christi corpus sacramentaliter. Responsio. De spirituali sumptione intelligitur, si loquitur de se, vel pro se. Sed potest dici, quod loquitur in persona justi, quasi admirantis et congratulantis ad prædicta. « *Anima,* inquit, *mea illi vivet.* » Joan. vi, 58. *Qui manducat me, ipse vivet propter me.* « *Vivet,* inquam, *illi.* » Ad Galat. ii, 20 : *Vivo autem, jam non ego : vivit vero in me Christus.* Etsi ab hominibus mortua videatur, tamen Deo vivit. Ad Coloss. iii, 3 : *Vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.*

« *Et semen meum,* » quod succedet mihi, « *serviet ipsi.* » Non carnales, sed credentes per me. Ager enim magnus est Ecclesia per totum mundum dilatata.

Matth. XIII, 38 : *Ager autem est mundus.* Et in Psal. XLIX, 11 : *Pulchritudo agri mecum est.* In hoc agro seminantur fideles tamquam grana ad fructificandum. I ad Corinth. III, 9 : *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.* Job, XXIV, 15 : *Ego et domus mea serviemus Domino.* Hanc culturam sanguine suo calido et humido rigavit Christus ut fructificaret, et præterea sanguine Martyrum. Matth. XXVII, 8 : *Et vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.* Vel *semen*, opera, quæ omnia debent servire Deo, ut ad ejus laudem fiant omnia et gloriam. I ad Corinth. X, 31 : *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliquid aliud facitis : omnia in gloriam Dei facite.*

« *Annuntiabitur Domino.* » Hic est secundum, in quo monstratur continuatio quantum ad illas generationes, et dicuntur tria. Primo, quod aliis generationibus fructuose prædicabitur. Secundo, per quos fiet illa prædicatio, ibi, « *Et annuntiabunt.* » Tertio, continuatio annuntiationis monstratur, ibi, « *Populo qui nascetur.* »

Dicit ergo : Sic in me et in meis, et etiam « *annuntiabitur,* » id est, prædicabitur. Sic accipitur hic. « *Generatio ventura,* » sicut dicitur, populus iste prædicabitur : et hoc « *Domino,* » id est, ad honorem et gloriam Domini. Iste modus loquendi, Matth. XI, 5 : *Pauperes evangelizantur.* Hoc etiam probat littera Hebræorum, quæ sic habet : « Narrabitur Domino in generatione ventura. » Et hæc generatio ex turpi et inimica Deo, fiet et pulchra et amica valde. Sap. IV, 1 : *O quam pulchra est casta generatio cum claritate* : vel cum charitate.

« *Et annuntiabunt cœli.* » Quasi quæreret, quis, et a quibus fiet hæc annuntiatio, ad honorem Dei cedens, addit : « *Et annuntiabunt cœli,* » cœlestes viri, et prædicatores nihil terrenum quærentes, « *justitiam ejus.* » Hi sunt cœli de quibus supra, in Psal. XVIII, 1 : *Cœli enarrant gloriam Dei.* Daniel. XII, 3 : *Qui... docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti.* Hæc autem justitia Dei quam annuntiabunt, ipse Christus est. I ad Cor. I, 30 : *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio.*

« *Populo qui nascetur.* » Hic notatur continuatio. Quasi diceret : Sic annuntiabunt : Et « *populo qui nascetur,* » id est, sicut nascetur, et succedet, « *quem fecit Dominus,* » non parentes carnales. II Machab. VII, 22 : *Nescio qualiter in utero meo apparuistis : neque enim ego spiritum et animam donavi vobis et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi.* Vel « *populo qui nascetur* » spiritualiter illa nativitate, de qua Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Joan. I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus.* Et hanc nativitatem facit Deus : quomodo enim posset tot filios generare Ecclesia, nisi virtute divina? Isaias miratur, LXVI, 8 : *Numquid parturiet terra in die una ? aut parietur gens simul?* Act. II, 41 : *Baptizati sunt : et appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.* Mulier autem, sicut dicunt, non potest ad plus parere nisi octo. Unde Plinius dicit, sicut puto, quod fausta quædam mulier portentuosa fœcunditate octo generavit, quatuor mares, et quatuor fœminas. Hanc generationem facit Deus, ut constat, recreando. Psal. L, 12 : *Cor mundum crea in me, Deus.* Et Isa. XLIII, 7 : *In gloriam meam creavi eum, formavi eum, et feci eum.*

PSALMUS XXII.

Beneficia divina psaltes agnoscit.

1. *Psalmus David.*
Dominus regit me, et nihil mihi deerit [1]:
2. In loco pascuæ ibi me collocavit.
Super aquam refectionis educavit me,
3. Animam meam convertit.
Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum.
4. Nam, et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.
Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.
5. Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos, qui tribulant me:
Impinguasti in oieo caput meum: et calix meus inebrians quam præclarus est !
6. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ :
Et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

IN PSALMUM XXII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus David* [2].

« *Dominus regit me et nihil mihi deerit.* » Hic est Psalmus vicesimus secundus, in quo postquam in præcedenti Psalmo actum est de Christi passione, fructu passionis, doctrina scilicet et Eucharistia, consequenter agitur de reductione populi Dei a statu peccati, quod est spiritualis Babylonia, in figura populi reducti de materiali : quia et hoc consequens est ad passionem, doctrina, et sacramento mediante.

Item, in præcedenti Psalmo actum est de passione quasi admonendo nos ad compassionem ipsius patientis pro nobis : in hoc monet sperare de misericordia jam regnantis, et hoc ordine justo : quia si

[1] Isai. xl, 11 ; Jerem. xxiii, 4. Ezech. xxxiv, 11 et 23 ; I Pet. ii, 25, et v, 4.

[2] La composition de ce psaume par David ne fait aucun doute pour Hengstenberg, Delitzch et la plupart des commentateurs protestants, malgré les dénégations des rationalistes. Un grand nombre d'auteurs pensent que ce psaume ne doit être rattaché à aucune circonstance précise ; David, au souvenir de sa vie pastorale, remercierait sur la fin de sa vie le Seigneur de tous les bienfaits dont il l'a

compatimur, ut et conglorificemur (ad Roman. VIII, 17 [1]).

Præponitur autem titulus brevis, « *Psalmus David.* » Et tangitur causa efficiens Psalmi, secundum quam Glossa, David non pro Auctore Psalmi, sed pro illo in cujus persona loquitur David, scilicet pro Ecclesia, accipitur hic : ut sit sensus : Psalmus hic attribuitur David, id est, Ecclesiæ, quæ est manu fortis in activis. Proverb. XXI, 10 : *Mulierem fortem quis inveniet ?* Et vultu desiderabilis in contemplativis. Cant. II, 14 : *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis : vox enim tua dulcis, et facies tua decora.*

Psalmus autem potest dividi in tres partes. Primo, agendo gratias tangit Ecclesiæ bona in bonum ordinata, sive collationem boni. Secundo, beneficia ordinata in amotionem mali, ibi, « *Nam et si ambulavero.* » Tertio, notatur finis utriusque sive utrorumque beneficiorum, ibi, « *Ut inhabitem in domo Domini.*

In prima parte tanguntur quatuor, secundum quatuor beneficia ordinantia in bonum. Primum est gratia dirigens in bonum tamquam docens quo eumdem. Secundum est gratia sustentans, et præbens necessaria in via, ibi, « *Et nihil mihi deerit.* » Tertium, gratia totaliter convertens intuitum mentis in finem, ut non suspiret ad relicta, ibi, « *Animam meam convertit.* » Quartum est gratia compendium ostendens, ut cito possit venire ad terminum, ibi, « *Deduxit me super semitas.* »

Dicit ergo : « *Dominus regit me.* » Si loquitur in persona Ecclesiæ, generaliter est verum, quod Dominus eam regit sicut ductor viatorem ne deviet, Sap. X, 10 : *Justum deduxit*, scilicet Dominus, *per vias rectas.* Sicut lux in tenebris ambulantem, ne exorbitet, Joan. VIII, 12 : *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Sicut pastor gregem, ne a lupis pereat, Jerem. XVII, 16 : *Ego non sum turbatus, te pastorem sequens.* Sicut gubernator navem, ne submersionem in fluctibus hujus mundi patiatur, sustentat, Sap. XIV, 3 : *Tua autem Pater, providentia gubernat : quoniam dedisti et in mari viam, et inter fluctus semitam firmissimam*, vel tutissimam. Et infra, ℣. 6 : *Cum perirent gigantes superbi, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sæculo semen nativitatis, quæ manu tua erat gubernata.* Sicut

Christus variis modis regit.

comblé. Mais la mention qui est faite d'ennemis qui entourent le psalmiste (℣ 5), de dangers à courir (℣ 4), et le vœu d'une longue habitation dans la maison du Seigneur (℣ 7), font songer au temps postérieur à la translation de l'arche, et à l'époque de la révolte d'Absalon. J. D. Michaelis, Delitzsch, Moll, Johnson, etc., pensent que la composition du psaume eut pour occasion ce qui est raconté II Reg. XVII, 28. David obligé de passer le Jourdain et de fuir au désert, se rappelle tout naturellement sa vie de berger. Il se sent plus que jamais sous la houlette de Jéhova, et quand dans sa fuite il reçoit de ses fidèles amis des vivres abondants pour lui et ses compagnons, il remercie le Seigneur de la bonté qu'il lui témoigne, et exprime le vœu de se retrouver bientôt et pour longtemps à Sion, où habite Jéhova. Cette hypothèse a pour elle une assez grande probabilité ; la plus grave objection qu'on peut lui faire est inspirée par le ton calme et confiant qu'aurait alors le psalmiste fugitif et pressé par ses ennemis. Cette objection n'est pourtant pas péremptoire, car David, qui vient de recevoir de Dieu une marque de sa bonté, peut s'abandonner tout entier à la confiance et à la sécurité. « Le début du psaume, dit Herder (Poésie des Hébreux, II, 9), est celui d'une idylle paisible. Mais ce sentiment s'évanouit aussitôt, et l'image de la brebis fait place à celle d'un festin d'honneur, d'un festin royal, célébré sous les yeux des ennemis du poète... Le passage subit d'une image à une autre est tout à fait dans le goût oriental, et l'ensemble n'en est pas moins l'expression d'un seul et même sentiment. »

Au sens spirituel, ce chant d'actions de grâces peut servir au chrétien, en particulier après la sainte communion, dont le ℣ 5 rappelle le symbole. D'après les Pères, « *aqua refectionis* » fait allusion au baptême, « *animam meam convertit* » au passage de la mort à la vie par la pénitence, « *parasti mensam* » à l'Eucharistie, « *impinguasti in oleo* » à la confirmation. S. Athan. Pseudo Ruf. etc.

H. Lesêtre.

[1] II ad Timoth. II, 12 : *Si sustinebimus, et conregnabimus.*

magister scholam suam, Joel, II, 23 : *Lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis rectorem justitiæ.* Sicut rex regnum et provinciam suam, Ad Rom. xv, 12, et Isa. xi, 12 : *Erit radix Jesse, et qui exsurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.* Vel sic secundum quod de quolibet justo. « *Dominus regit me,* » ut puer cæcum, Job, xxix, 15 : *Oculus fui cæco, et pes claudo.* Gen. xxxvii, 30 : *Puer non comparet, et ego, quo ibo ?* Ut sessor equum, Hinc Psal. lxxii, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te.* Et regit eum quasi frænis laudis, Isa. xlviii, 9 : *Laude mea infrænabo te, ne intereas.* Et tamquam calcaribus punctionis tentationum, II ad Corinth. xii, 7 : *Datus est mihi stimulus carnis meæ.* In Psal. xxxiii, 20 : *Multæ tribulationes justorum.*

« *Et nihil mihi deerit.* » Imo me abundanter in via sustentabit. Unde littera Hieronymi et Augustini : « Dominus pascit me, et nihil mihi deerit. » Duo ergo dicuntur. Primo, abundantia rerum in generali. Secundo, specificatio. Primo, quoad cibum, ibi « *In loco pascuæ.* » Secundo, quoad potum, ibi, « *Super aquam refectionis.* »

Ait ergo : Sic « *regit,* » viam demonstrando, « *et nihil mihi deerit,* » in omnibus necessariis ad sustentamentum vitæ per illum abundando. Luc. xxii, 35 et 36 : *Quando misi vos sine sacculo et pera,... numquid aliquid defuit vobis ? At illi dixerunt : Nihil.* Chrysostomus : « Omnia alia propter hominem fecit « Deus, hominem propter se. Si ergo « animantibus ministrat, propter seipsum. Psal. cxliv, 16 : *Aperis tu manum tuam : et imples omne animal benedictione.* Nihil enim mihi deerit in futuro : quia ad Coloss. iii, 11 : *Omnia et in omnibus Christus.* Augustinus : « Quid « ei deesse poterit, qui omnia habentem « habebit ? » Judic. xviii, 10 : *Intrabimus ad securos, in regionem latissimam,... in quo nullius rei est penuria.*

« *In loco pascuæ.* » Vere nihil deerit : 2
quia « *in loco pascuæ,* » in Scripturis scilicet in quibus pascuntur animæ. Ezech. iii, 2 : *Cibavit me volumine isto.* Hieronymus ad Florentium : « Nosti hoc esse « animæ pabulum, si in lege Domini « meditetur die ac nocte. » Deuter. viii, 3, et Matth. iv, 4 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei* [1]. Et nota, quod bona pascua propter ubertatem, latitudinem, quietem, et dulcedinem. Ezech. xxxiv, 14 : *In pascuis uberrimis pascam eas,* ecce primum : *in montibus excelsis Israel erunt pascua earum,* ecce secundum : *ibi requiescent in herbis virentibus,* ecce tertium : *in pascuis pinguibus pascentur,* ecce quartum. In pascuis uberrimis quoad litteralem sensum, in montibus quoad allegoricum, in herbis virentibus quoad moralem, in pascuis pinguibus quoad anagogicum. Et vere nihil deesse potest in illis pascuis : quia omnis vita, omne bonum in his pascuis invenitur. Sap. vii, 11 : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

« *Ibi me collocavit* » quia hæc pascua nullus ingredi poterit sine Deo. Apocalyp. v, 3 : *Nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum.* Apocalyp. iii, 7 : *Aperit, et nemo claudit : claudit, et nemo aperit.*

« *Super aquam refectionis* » quantum 3
ad potum. Præmisso enim de cibo, subjungit de potu. Cantic, v, 1 : *Comedite amici, et bibite, et inebriamini charissimi.* Eccli. xv, 3 : *Cibabit illum pane vitæ et intellectus, et aqua sapientiæ salu-*

[1] Cf. etiam Luc. iv, 4, et Sap. xvi, 26.

taris potabit illum. Hæc aqua dicitur *refectionis*: quia ad litteram, non tantum potat, sed reficit et nutrit animam, sicut aliqui pisces nutriuntur ex sola aqua secundum quod dicunt isti versus :

Quatuor ex puris vitam ducunt Elementis,
Cameleon, talpa, maris halec, et salamandra.

Unde bonus Theologus, qui totum se immergit in divina Scriptura, et in illa reficitur, est halec bonum. Habac. I, 14: *Facies homines sicut pisces maris.* Vel *aquam refectionis* vocat aquam baptismatis, quasi iteratæ factionis, quia primo factum corporaliter per naturam, postea fit iterum per aquam baptismalem spiritualiter. Joan. III, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Item, *aqua refectionis* dicitur, quia statim adulto post baptismum datur Eucharistia : sicut post ablutionem manuum datur cibus , sic post baptismum Christi corpus. Unde sicut illa aqua posset dici *aqua refectionis*, sic aqua baptismatis. Isa. LV, 1 : *Omnes sitientes venite ad aquas : et qui non habetis argentum, properate, emite, et comedite.*

« *Animam meam convertit.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic regit, sic sustentat et nutrit in via, et etiam « *animam meam convertit*, » in se totaliter intendentem, ut affectus et intellectus totus in ipsum tendat abluta anima arefacta. Thren. V, 21 : *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur.* Osee, XIV, 2 : *Convertere Israel ad Dominum Deum tuum : quoniam corruisti iniquitate tua.* Thren. I, 13 : *Expandit rete*, Scripturæ sacræ, ecce « *aquam refectionis* : » *convertit me retrorsum*, ecce « *animam meam convertit.* » Supra, in Psal. XVIII, 8 : *Lex Domini immaculata, convertens animas.*

« *Deduxit me.* » Hic quartum, gratia scilicet compendium demonstrans, et per illud deducens.

Ait enim : Sic regit, sic pascit, sic convertit animam meam in se, et præter hæc omnia, « *deduxit me per semitas justitiæ*, » quæ compendiosiores sunt, quam stratæ publicæ. Prov. IV, 11 : *Ducam te per semitas æquitatis.* Mandata enim communia sunt quasi stratæ publicæ Psal. CXVIII, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.* Sed semitæ arctiores sunt : dicuntur enim semitæ, quasi semiviæ. Matth. VII, 14 : *Arcta via est, quæ ducit ad vitam : et pauci sunt, qui inveniunt eam.*

Dicuntur autem semitæ divina consilia, quia latent multos, sicut latent semitæ. Isa. XLII, 16 : *In semitis, quas ignoraverunt, ambulare eos faciam.* Quia munda sunt sicut semitæ sunt mundæ. Isa. XXXV, 8 : *Erit ibi semita et via, et via sancta vocabitur : non transibit per eam pollutus.* Quia compendiosa, brevius ducentia ad regnum cœlorum. Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Item, arcta non admittentia oneratum. Matth. XIX, 21 : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus.* Ad Hebr. XII, 1 : *Deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen.* Et nota, quod dixit, « *Deduxit me*, » non per semitas, sed « *super semitas.* » Per semitas ambulat, qui consilia conservat : sed « *super semitas.* » qui non tantum ambulat, sed etiam alios ambulare docet, et informat ad ambulandum. Matth. V, 19 : *Qui fecerit, et docuerit sic homines, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.* Et hoc non meis meritis, sed

Semitæ sunt consilia.

« *Propter nomen suum*, » id est, propter suam piissimam bonitatem. Exod. XV, 13 : *Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti*, etc. Argumentum, quod a Dei benignitate et gratia est duci ad claustrum. Matth. IV, 1 : *Ductus est Jesus in desertum a spiritu, ut tentaretur a diabolo.* Et quam crudelis est sibiipsi, qui resiliens a seipso tantum abjicit ductorem, et tam pium. Sapient.

I, 5 : *Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum.* etc.

4 Secunda pars psalmi. « *Nam et si ambulavero.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua tanguntur gratiæ beneficia, in amotionem mali ordinata, et tanguntur duo. Primo, malorum amotio. Secundo, conservatio, et continuatio in amotione illa, ibi, « *Et misericordia tua subsequetur me.* »

Item, in prima duo. Primo, beneficium ex amotione timoris, quod est de futuro. Secundo, beneficium ex amotione eorum quæ sunt in præsenti, ibi, « *Virga tua.* »

In prima duo. Primo, exclusio timoris præsente causa ipsius timoris. Secundo, ratio exclusionis, ibi, « *Quoniam tu mecum es.* »

Ait ergo : Sic me ducit, et propter hoc securus sum : nam « *et si ambulavero in medio umbræ mortis.* » Nota, quod umbram mortis appellat ignorantes Deum ab ipsa morte culpæ redditos tenebrosos, de quibus alibi, in Psal. LXXXI, 5 : *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant.* Et illi sunt vel habentes ignorantiam negationis sicut Judæi et Gentiles : vel dispositionis, sicut hæretici : vel habentes intellectum obturatum culpis, sicut schismatici, et quilibet alii peccatores. Ad Ephes. v, 8 : *Eratis... aliquando tenebræ.* Et sic sensus est : « *Si ambulavero in medio umbræ mortis,* » id est, Deum ignorantium, sive Gentiles sint sive Judæi, sive hæretici, sive schismatici, « *non timebo mala* » culpæ vel erroris, ut scilicet retrahar ab illis, vel a te abstrahar. Psal. XXVI, 1 : *Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo?* Proverb. XXVIII, 1 : *Justus quasi* Nota. *leo confidens, absque terrore erit.* Unde autem accedit ista securitas, Gregorius dicit : « Quia illum diligit, quem nemo « invitus amittit. »

Crux umbra vitæ. Et nota, quod est umbra vitæ, scilicet umbra crucis quæ tamquam arbor magna obumbrat omnibus nobis. Thren. IV, 20 : *Christus Dominus captus est in peccatis nostris : cui diximus : in umbra tua vivemus in gentibus.* Propter hoc quia vitalem sentiebat umbram, dicebat Psalmista, XVI, 8 : *Sub umbra alarum tuarum*, brachiorum crucis tuæ, *protege me.* Cant. II, 3 : *Sub umbra illius quem desideraveram, sedi : et fructus ejus dulcis gutturi meo.* Et est umbra mortis, temporalium abundantia, quæ omnia sunt quasi umbra. Sap. v, 8 : *Divitiarum jactantia quid contulit nobis?* Omnia illa transierunt sicut umbra mortis, quia ad mortem ducentia. Job, XXI, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Valde elevatum oportet esse, qui non offuscatur hac umbra. Propinqui enim terræ transeuntes per hanc umbram eclipsantur sicut luna. Eccli. XXVII, 12 : *Stultus, sicut luna, mutatur.* Sed boni longe ab hac umbra sunt elevati, et vero sole Christo illuminati : non autem obscurantur in hac umbra, sicut nec stellæ. Job, XXIII, 17 : *Non enim perii propter imminentes tenebras, nec faciem meam operuit caligo.* Mich. VII, 8 : *Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est.* Et hoc est quod addit sic : « *Non timebo mala, quoniam tu mecum es,* » protegendo me. Isa. XLIII, 2 : *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te :... quia ego Dominus Deus tuus, Sanctus Israel Salvator tuus,* etc.

« *Virga tua et baculus tuus.* » Hic secundum, in quo tanguntur beneficia contra mala præsentia. Primo, contra malum culpæ. Secundo, contra malum pœnæ, ibi, « *Parasti in conspectu meo.* » Contra malum culpæ est correctio, et quam tangit dupliciter : minorem et leviorem in virga : duriorem, et quasi asperiorem in baculo.

Dicit ergo : « *Tu mecum es :* » et propter hoc « *virga tua,* » minor scilicet correptio et levior, qua punis me tamquam parvulum : « *Et baculus,* » scilicet pœna major, qua punis ut grandævum, et provectum, « *ipsa me consolata sunt,* » non

tantum in patientia sustinui : scio enim illud Psal. xc, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Virga puero debetur. Prov. xxii, 15 : *Stultitia colligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit illam.* Sed baculus est malorum, qui jam noverunt impie agere, Isa. xiv, 5 : *Contrivit Dominus baculum impiorum.* Hæc mihi sunt in consolatione et solatio, quia filium me ostenderunt. Ad Hebr. xii, 6 : *Flagellat omnem filium quem recipit.* Nec tantum filium, imo dilectum filium. Apoc. iii, 19 : *Ego quos amo, arguo, et castigo.* Quia æternam pœnam in temporalem vertunt, Gregorius : « Sancti pœ« nas temporales lucrum putant, quia « per eas æternas evadere non igno« rant. » Quia æternam felicitatem in gaudium interminabile convertunt, Joan. xvi, 20, 22 : *Tristitia vestra vertetur in gaudium :... et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Sap. iii, 5 : *In paucis vexati, in multis bene disponentur.* II ad Corinth. iv, 17 : *Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Quia inimicis nostris nocumentum sunt et afflictio. Sapient. xii, 22 : *Cum das nobis disciplinam, inimicos nostros multipliciter flagellas.*

Posset esse Thema in festo Crucis in Septembri quod est infra Octavam B. Mariæ : virga enim est beata Virgo. Num. xvii, 8, virga Aaron fronduit et floruit [1]. Isa. xi, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse.* Baculus, crux, Genes. xxxii, 10 : *In baculo meo transivi Jordanem istum.* Hæc sunt consolatio bonorum, virgo et passio.

« *Parasti in conspectu meo mensam.* » 5
Hic est secundum, beneficia scilicet contra malum pœnæ, et sunt tria. Primum, refectio mensæ triplicis. Secundum, plenitudo unctionis, et gratiarum in capite, ibi, « *Impinguasti in oleo caput meum.* » Tertio, calix Dominicæ passionis, ibi, « *Et calix meus.* »

Triplex mensa, scriptura, Eucharistia, spes gloriæ.

Dicit ergo : Sic correxisti me virga et baculo contra culpam, et etiam « *adversus eos qui tribulant animam meam,* » infligendo pœnam, « *parasti mensam,* » Scripturam scilicet me consolantem, vel certe Eucharistiam, vel spem æternæ gloriæ : hanc enim mensam triplicem distinguit Glossa. De prima, Exod. xxvi, 35 : *Mensam extra velum pones : et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano : mensa enim stabit in parte aquilonis.* In hac enim dispositione mensæ instruimur non comedere in angulis, et singulariter intra velum, sed extra in aperto et publico. Osee, iv, 17 et 18 : *Dimitte eos : separatum est convivium eorum, fornicatione enim fornicati sunt.* Item, nec totaliter nos dare cibo corporali, sed intendere lectioni : erat enim contra candelabrum. Proverb. xiii, 25 : *Justus comedit,* reficiendo corpus suum, *et replet animam suam,* lectioni intendendo. Item, nec avide : erat enim in parte Aquilonari. « Aquilo enim, ut di« cit Rabanus, dicitur eo quod aquas li« get et restringat. » Aqua enim est carnalis concupiscentia, quæ debet restringi in comedendo. Eccli. xxxvii, 32 : *Noli avidus esse in omni epulatione, et non te effundas super omnem escam.* De secunda mensa Eucharistiæ. Prov. ix, 1 et 2 : *Sapientia,* Christus scilicet, *ædificavit sibi domum,* Ecclesiam scilicet : *excidit in ea columnas septem,* septem scilicet sacramenta : *immolavit victimas*

Dispositio mensæ, Exod. xxvi, moraliter explicata. Quare Ecclesia dicitur orbis ?

[1] Num. xvii, 8 : *Sequenti die regressus* (Moyses) *invenit germinasse virgam Aaron in domo Levi : et turgentibus gemmis eruperant flores, qui, foliis dilatatis, in amygdalos deformati sunt.* Cf. etiam ad Hebr. ix, 4 : *Virga Aaron, quæ fronduerat.*

suas, sanctos antiquos Prophetas, et seipsum in ara crucis : *proposuit mensam suam*, in altari, dans carnem suam et sanguinem. Hæc est mensa roborans contra omnem tribulationem. Psal CIII, 15 : *Et panis cor hominis confirmet*, ne vacillet per impatientiam, sed totum seipsum immolet, sicut immolatum recolit et sumit pro se Deum suum. Proverb. XXIII, 1 : Alia littera : « Ad mensam divitis sedisti, attende quæ tibi apponuntur [1] : » scito quoniam similia oportebit te præparare. De tertia, Luc. XXII, 29 et 30 : *Ego dispono vobis... ut edatis, et bibatis super mensam meam in regno meo.*

Comparatio et effectus triplicis mensæ.

Glossa : « Prima mensa monstrat refectionem, secunda satiat, tertia vero glorificat. Prima in littera, secunda in spiritu, tertia vero erit in specie, aperta scilicet visione. » Et nota etiam, quod secundum Glossam, dicitur hæc Glossa contra eos qui tribulant Ecclesiam, quia mali si sumere præsumant Christi corpus, contrarius et nocivus est cibus. I ad Corinth. XI, 29 et 30 : *Qui manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit: non dijudicans corpus Domini.* Et subdit : *Ideo*, scilicet quia indigne manducatis, *inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi*, morbis chronicis, multis subitaneis passionibus.

« *Impinguasti in oleo.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non solum consolationem habeo per refectionem mensæ, sed etiam capitis unctionem : « *quia impinguasti caput meum*, » Christum. Ad Ephes. I, 22 et 23 : *Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius :* « *oleo* » jucunditatis, et spiritualis « *lætitiæ*. » Hoc enim significat oleum. In Psal. CIII, 15 : *Ut exhilaret faciem ejus in oleo.* Isa. LXI, 3 : *Et darem eis oleum gaudii pro luctu.* Hoc loco impinguatum est caput Ecclesiæ. Psal. XLIV, 8 : *Unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ*, etc. Et alibi, Psal. CXXXII, 2 : *Sicut unguentum in capite*, etc. Caput enim speciale cujuslibet mens est. I ad Corinth. XI, 3 : *Caput mulieris, vir*, mens scilicet caput est partis inferioris. Hoc ungitur et impinguatur oleo, Spiritu scilicet sancto, qui dicitur oleum. Psal. LXXXVIII, 21 : *Inveni David servum meum, oleo sancto meo unxi eum.* Eccle. IX, 8 : *Oleum de capite tuo non deficiat :* lætificat enim cor. Act. XIII, 52 : *Discipuli replebantur gaudio, et Spiritu sancto.* Ergo in mensa nobis exhibita datus est filius, in impinguatione capitis Spiritus sanctus.

Et calix meus. » Littera Hieronymi, « *tuus*. » Et est tertium. Quasi diceret : Sic consolatur contra omnem tribulationem mensa corporis, infusio spiritus et lætitiæ spiritualis. Et etiam « *calix tuus*, » sanguis scilicet in cruce effusus. « *Meus* » autem, quia ad utilitatem meam, « *quam præclarus*, » id est, valde clarus in effectu, lætificans scilicet et clarificans mentem meam, quamvis inebrians, ipsam inflammans ad omnia sustinenda. Hic est calix de quo Matth. XX, 22 : *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum ?* et infra, XXVI, 39 : *Pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste.* Vel calicem appellat Dominicum sanguinem, qui ad litteram bibitur in altari. I ad Corinth. X, 16 : *Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi* est ? et sumitur continens pro contento. Unde Augustinus et Cassiodorus habent : « Poculum tuum inebrians quam præclarum est ! »

Hic calix ad litteram *præclarus* : quia hic sanguis de regia stirpe descendit per

[1] Vulg. Prov. XXIII, 1 : *Quando sederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam.*

præclarissimam virginem. Item, quia nobilissima specie liquorum omnium se tegit, vini scilicet. Zachar. IX, 17 : *Quid bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* Item, cum ibi sit totus Christus, recte dicitur *præclarus calix*, quia ibi est illa lux, de qua I Joan. I, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Item, æternæ gloriæ confert claritatem. Joan. VI, 55 : *Qui bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.*

Dicitur et *inebrians* : quia ad litteram in tanta quantitate sumi posset illa species, quod inebriaret, sicut dicit Glossa super illud I ad Cor. XI, 21 : *Alius quidem esurit, alius autem ebrius est.* Vel *inebrians* spiritualiter, oblivionem temporalium inducens, et carnalium delectationum. Proverb. XXXI, 7 : *Bibant... et obliviscantur egestatis suæ.* Psal. LXIV, 10 : *Visitasti terram, et inebriasti eam.* Jerem. XXIII, 9 : *Factus sum quasi vir ebrius, et quasi homo madidus a vino, a facie Domini*, etc. Zachar. IX, 15 : *Bibentes inebriabuntur.*

« *Et misericordia tua.* » Hic est secundum totius hujus partis, scilicet conservatio in bonis, et gratiis præmissis.

Ait enim : Hæc bona, quæ superius numeravi, mihi præstabit, vel jam etiam præstitisti. Et super hæc omnia, « *misericordia tua subsequetur me*, » ut per ipsam fiat consummatum, quod per ipsam est inchoatum. Ad Philip. II, 13 : *Deus, est qui operatur in vobis velle, et perficere, pro bona voluntate.* Hoc significatum fuit, Exod. XIV, 19, ubi legitur, quod *Angelus, qui præcedebat castra Israel, tollens se, abiit post eos.* Et est multum necessaria hæc gratia. Hæc est enim quæ totum facit. Cassiodorus : « Graviores sunt insidiæ quas diabolus a « tergo parat, et quando aliquis vitium « se transisse credit, incauta magis igno- « rantia decipitur. » Psal. LV, 7 : *Ipsi calcaneum observabunt.* Genes. III, 15 : *Tu insidiaberis calcaneo ejus.* Et nota, quod sicut misericordia præveniens est amor relevandi miserum a miseria, sic misericordia subsequens est amor sustentandi relevatum ne labatur in miseriam. Cassiodorus : « Si solum sequeretur mi- « sericordia, nemo donata perciperet : « si solum præcederet, nemo posset col- « lata servare. » Gregorius : « Cito bo- « num perditur, quod a largiente non « custoditur. »

« *Omnibus diebus vitæ meæ*, » quibus hic vivo. Isti enim sunt dies vitæ meæ : illi autem qui in patria, vitæ tuæ, o Domine. Psal. LXXXIII, 11, de illis : *Melior est dies una in atriis tuis, super millia.* Et nota secundum Cassiodorum, quod « decem tanguntur hic viatori necessa- « ria. Primum, loci per quem transitur « fertilitas, ibi, « *In loco pascuæ.* » Se- « cundum, fluviorum amœnitas, ibi, « *Super aquam refectionis.* » Tertium, « eundi voluntas, ibi, « *Animam meam* « *convertit.* » Quartum, viæ compendio- « sitas, ibi, « *Deduxit me.*» Quintum, viæ « securitas, ibi, « *Si ambulavero in me-* « *dio umbræ mortis, non timebo mala.* » « Sextum, in labore consolatio, ibi, « *Virga tua et baculus tuus.* » Septi- « mum, delectabilis refectio, ibi, « *Pa-* « *rasti in conspectu meo mensam.* » Octa- « vum, exsultatio mentis, ibi, « *Impin-* « *guasti in oleo.* » Nonum, malorum « oblivio, ibi, « *Et calix meus inebrians.* » « Decimum, viæ continuatio usque ad « terminum, ibi, « *Et misericordia tua* « *subsequetur me.* » Hæc autem divisio est secundum illos quorum littera est, « Dominus pascit me, et nihil mihi deerit. » Secundum communem litteram essent undecim. Primum positio in via bona, et decem alia sicut sunt numerata.

Decem viatori necessaria.

« *Et ut inhabitem in domo Domini.* » Tertia pars totius Psalmi, in qua ostenditur finis et utilitas ultima omnium gratiarum præcedentium, scilicet habitatio in domo æterna Dei, et præparatio in

Tertia pars Psalmi.

illa cohabitatione, ibi, « *In longitudinem.* »

Ait ergo : Sic me gradatim diversis gratiis promovisti, et hæc omnia facta sunt, « *Ut inhabitem in domo Domini.* » Psal. LXXXIII, 8 : *Ibunt de virtute virtutem : videbitur Deus deorum in Sion.* Hæc est domus Domini, de qua II ad Corinth. V, 1 : *Scimus, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cœlis.* Cassiodorus : « Hæc est gratia contemplativa, de qua, « *Beati qui habitant in domo tua Domi-* « *ne, in sæcula sæculorum laudabunt* « *te*[1].» Hoc est quod hic dicitur,« *In longitudinem dierum.* » In hoc enim notatur æternitas. Proverb. III, 16 : *Longitudo dierum in dextera ejus, et in sinistra illius divitiæ, et gloria.* Apocalyps. III, 12 : *Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei : et foras non egredietur amplius.* Et nota Glossam, quæ assignat causam quare cantatur hic Psalmus in exsequiis mortuorum.

PSALMUS XXIII.

Dei in omnes creaturas dominium. Dotes requisitæ ut cum Christo regnetur.

1. *Prima sabbati, Psalmus David.* Domini est terra, et plenitudo ejus : orbis terrarum, et universi qui habitant in eo [2].
2. Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum.
3. Quis ascendet in montem Domini ? aut quis stabit in loco sancto ejus ?
4. Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.
5. Hic accipiet benedictionem a Domino : et misericordiam a Deo salutari suo.
6. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob.
7. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ.
8. Quis est iste rex gloriæ ? Dominus fortis et potens, Dominus potens prælio.
9. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini portæ æternales, et introibit rex gloriæ.
10. Quis est iste rex gloriæ ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ.

[1] Psal. LXXXIII, 5.

[2] Ps. XLIX, 12 ; I ad Cor. X, 26.

IN PSALMUM XXIII

COMMENTARIUS.

Prima sabbati, Psalmus David [1].

« *Domini est terra, et plenitudo ejus.* » Hic est Psalmus vigesimus tertius, in quo postquam actum est de Christi passione, de reductione populi ab Ægypto spirituali, vel Babylonia quæ secuta est ex passione, agitur consequenter de dominatione Christi, et dilatatione regni ejus. Unde in hoc Psalmo Propheta tenet personam præconis, qui post victoriam et reductionem, præclamat totam terram esse victoris. Et quia hæc victoria maxime apparuit facta in resurrectione, intitulatur Psalmus iste a resurrectione : est enim talis titulus : « *Prima sabbati, Psalmus David*, » id est, pro sabbato editus primo, id est, pro eo quod gestum est in prima sabbati, scilicet pro resurrectione, in qua Christus victor apparuit, et dominus totius mundi, secundum illud Matth. XXVIII, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.*

vitate eripuit.

Notandum ergo, quod Judæi in magna reverentia habebant diem sabbati. Exod.

[1] L'hébreu a seulement pour titre : *Psaume de David.* Les LXX ajoutent : τῆς μιᾶς σαββάτου, indication de l'usage liturgique du psaume, qu'on chantait au premier jour de la semaine pour célébrer l'œuvre de la création. Le Talmud confirme cette indication.

Quelques-uns croient que le psaume fut composé prophétiquement pour l'inauguration du temple de Salomon (Patrizi). Bossuet et la plupart des modernes le rapportent au transport de l'arche de la maison d'Obédédom à la montagne de Sion, II Reg. VI, 17, et plus tard, aux circonstances analogues, quand l'arche, après une guerre où elle avait été emportée, était ramenée triomphalement dans sa demeure.

Le psaume a deux parties très distinctes : la première se chantait pendant le trajet du cortège, et la seconde devant les portes de la vieille cité. La première partie reproduit exactement le même ordre d'idées que le Ps. XIV : Dieu est grand dans ses œuvres (ỳỳ. 1, 2), qui donc osera approcher du lieu où il réside (ỳ. 3) ? Celui qui est fidèle à accomplir la loi (ỳỳ. 4 et 6). La seconde partie est un épisode de la cérémonie solennelle que décrit le Ps. LXVII.« Tout le monde sentira qu'il y a dans ce psaume des variations, des changements de voix, et il est tout aussi facile de voir qu'il y en a également dans la marche des idées, si riches en action. » Herder, Poés. des Héb. II, 9. La forme dialoguée est en effet très reconnaissable, et elle donne au psaume le mouvement qui convient à une marche religieuse. « Tout le poème était probablement disposé pour être chanté ainsi ; on ne peut du moins en douter quant à la dernière partie de l'ode... Vous devez vous apercevoir que la grandeur et les traits sublimes répandus dans ce psaume tiennent tellement aux circonstances du temps, du lieu, de la solennité, que si nous n'avions soin de rappeler tous ces augustes souvenirs, loin de sentir la force et la beauté du poème, nous pourrions à peine démêler l'ordre des idées et saisir le sens des expressions. » Lowth, Poés. sacr. XXVII.

Au sens spirituel, le Psalmiste décrit l'entrée du Messie dans le temple au jour de sa présentation, Mal., III, 1, et plus tard au jour des Rameaux. Aussi plusieurs liturgies, comme celle de Paris, se servaient-elles de ce psaume en forme de dialogue à la procession de cette solennité. Les Pères laissent de côté le sens littéral cité plus haut, et signalent uniquement comme objet du psaume la résurrection du Sauveur, S. Aug., S. Chrys. Quod Christus sit Deus, IV, Pseud. Ruf.: plus généralement son entrée au ciel à l'Ascension, S. Cypr. S. Hilar., S. Greg, Nyss. de Ascens. Dom, II Noct. fer. IV infr. Oct. Ascens. S. Hier., ad Damas. Ep. CXLII, Eusèb., Cfr. Cassian. de Incarn. VII, 24 : quelquefois l'une et l'autre ensemble, S. Athan., Theod. On peut encore reconnaître dans ce chant l'entrée de Dieu dans l'âme fidèle par la grâce, et comme la tente où réside la gloire de Jéhova est « tabernaculum Dei cum hominibus, » Apoc. XXI, 3, le psalmiste commence par rappeler à l'homme les devoirs qui résultent pour lui de cette union. Enfin l'Eglise applique elle-même le psaume au jeune clerc qui entre dans le sanctuaire. Sur son interprétation à ce point de vue, voir Olier, Trait. des SS. Ordres, 1, 3.

H. LESÈTRE.

xx, 11 : *Idcirco benedixit Dominus diei sabbati, et sanctificavit eum.* Et inde etiam a die sabbati, nominabant dies septimanas, ut dies Dominica prima sabbati, id est, prima post sabbatum : vel una sabbati. Etiam septimana tota, aliquando *sabbatum* dicebatur. Luc. xviii, 12 : *Jejuno bis in sabbato.* Aliquando quælibet dies festiva maxime secundum illud Joan. xx, 1 : *Una sabbati, Maria Magdalene venit mane... ad monumentum.* Gentiles autem a planetis dies nominabant, dicentes sabbatum diem Saturni, quia in ejus hora planetam Saturnum dominari dicebant. Consequenter alios planetas sex, in sex horis sequentibus, ita quod rursus in octava Saturnus, et sic completo die naturali in viginti quatuor horis : rursus hora vigesima quinta Sol dominabatur, quæ erat hora prima diei Dominicæ, et ita diem illam, *diem solis* appellabant. Christiani vero omnes dies ferias appellant, eo quod secundum ipsos feriandum est in omni die a peccato. Ad Rom. xiii, 12 et 13 : *Nox præcessit, dies autem appropinquavit, abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.* Vel, ut dicit Isidorus : « Feriæ a « *fando* dicuntur, quia in eis est nobis « tempus, vel Deo, vel hominibus, fan« di : Deo laudando, orando : hominibus « docendo, consulendo. »

Est ergo sensus tituli : Ipse « *Psalmus* » est « *David* » ut Auctoris, in quo agitur de dominatione Christi, quæ manifestata est in « *prima sabbati,* » scilicet in gloriosa ejus resurrectione, qui per David designatur. Et bene hac die, Dominica scilicet, resurrectio facta est manifesta, hac enim die lux condita est, secundum dierum ordinem. Genes. i, 4, tenebræ divisæ sunt a luce [1]. Sic opacitas corporis Christi abjecta est, et corpus ejus lucidissimum factum. Hac ergo die mundum majorem condidit, et minorem reparavit. « Et hac « etiam die, sicut dicit Rabanus, speratur « futura resurrectio generalis : hæc namque « dies multis insignita est excellentiis. Pri« ma fuit dierum sæculi : in ipsa lux facta « est. In ipsa Angeli sunt creati, in conver« sione ad Deum lux sunt facti. Hac « die primo manna dicitur de cœlo descen« disse [2]. Hac die natus est Christus. Hac « die Spiritus sanctus missus. Hac die no« stram resurrectionem in seipso inchoavit, « in hac consummabit. Huic nulla nox « succedet, sicut nulla præcessit. Hæc dies, « in qua Deo plene fruemur, et continue « deinceps laudabimus et amabimus. »

Dies Dominica multis nominibus celebris.

Dividitur autem Psalmus in tres partes secundum Glossam. Primo, præconizatur Christi dominium super mundum, et Ecclesiam per totum mundum diffusam. Secundo, describuntur bona et virtutes membrorum Ecclesiæ, quæ vere sunt membra, ibi, « *Quis ascendet in montem Domini ?* » Tertio, invitantur mali et impii ut ad tantum Dominum convertantur, ibi, « *Attollite portas.* »

In prima duo. Primo, præconizatur Christi dominium. Secundo, quod vere sic debeat dominari, ibi, « *Quia super maria fundavit eum.* »

In prima duo. Primo, quod dominetur. Secundo, quod universaliter dominetur, ibi, « *Orbis terrarum.* »

In prima duo. Primo, quod continenti, scilicet terræ. Secundo, quod contento, ibi, « *Et plenitudo ejus.* »

Prima ... psalmi.

Dicit ergo : « *Domini est terra,* » secundum Hieronymum ad litteram, litteralis terra, unde Hieronymus : « *Domini est terra,* totus mundus. » Psal. xlix, 12 : *Meus est orbis terræ et plenitudo ejus.* Sed contra, Joan. xviii, 36 : *Regnum meum non est de hoc mundo.* Et

[1] Genes. i, 4 : *Et vidit Deus lucem quod esset bona : et divisit lucem a tenebris.*

[2] Cf. Exod. xxvi, 15.

infra : *Regnum meum non est hinc*. Respondemus. Regnum Dei habet duas partes : unam majorem et principaliorem, scilicet cœlum : et aliam minorem, scilicet terram. Intendit ergo dicere principaliorem regni sui partem non esse hinc, quasi non curans de minori.

« *Et plenitudo ejus.* » Ecce contentum. Quasi diceret : Non est Dominus terræ inanis et vacuæ, sicut fuit a principio, sed plenitudo terræ sua est. Terra autem dicitur habere plenitudinem, quod non alia elementa, quia in ejus parte infima est multitudo infinita spirituum damnatorum. Multi autem sunt, Eccle. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus*. In ejus parte suprema arborum et nascentium frugum tanta est copia, ut quidam dicunt, tot esse quot sunt stellæ in octavo orbe. Et præter hæc pecudibus et animalibus, Baruch. III, 32 : *Præparavit terram in æterno tempore, et replevit eam pecudibus, et quadrupedibus*. In ejus media parte, est plenitudo auri, et argenti, et aliorum metallorum. Isa. II, 7 : *Repleta est terra auro et argento : et non est finis thesaurorum ejus*.

« *Orbis terarrum.* » Secundum est. Quasi diceret : Non tantum in aliqua parte extenditur ejus dominium, sed etiam ejus est « *orbis terrarum,* » omnium scilicet circuitus terrarum. Psal. XLVI, 8 : *Quoniam Rex omnis terræ Deus*.

« *Et universi qui habitant in eo.* » Primum respicit ad continentem, secundum hoc ad contenta. Job, XLI, 2 : *Omnia, quæ sub cœlo sunt, mea sunt*. Ad Philipp. II, 9 et 10 : *Donavit illi nomen quod est super omne nomen : ut in nomine Jesu omne genu flectatur*.

Mystice autem secundum Glossam sic : « Ne mutetur dictio : « *Domini est terra,* » id est, Christi, qui est omnium « Deus, secundum illud Esther, XIII, 11 : « *Dominus omnium es*. « *Est terra,* » id « est, Ecclesia, quæ dicitur terra. Genes. « I, 11 : *Germinet terra herbam virentem*, Ecclesia Mariam. « *Et plenitudo* « *ejus,* » id est, quibus repletur Eccle« sia, homines, virtutes, operationes : « hæc enim tria in omni re, virtus, ope« ratio, et substantia inveniuntur. Homi« nes enim dicunt : *Nos autem populus* « *ejus, et oves pascuæ ejus* [1]. De virtu« tibus autem confitetur justus : *Multi*« *plicabis in anima mea virtutem* [2]. Ja« cob. I, 17 : *Omne datum optimum*. De « operibus, Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera* « *nostra operatus es nobis, Domine*. I ad « Cor. XII, 4 : *Divisiones gratiarum sunt,* « *idem autem spiritus : et divisiones* « *ministrationum sunt,* quantum ad ho« mines, *idem autem Dominus* : *et divi*« *siones operationum sunt, idem vero* « *Deus, qui operatur omnia in omnibus*.

Quare Ecclesia dicitur orbis?

« *Orbis terrarum.* » Quasi diceret : Non « tantum terra, id est, Ecclesia aliqua, « sed orbis terrarum, ipsa tota ubicum« que terrarum sit diffusa. « *Et universi* « *qui habitant in eo,* » ut non sit dilata« tio solum, quantum ad continentem, « sed etiam quantum ad contentos. Di« citur autem Ecclesia orbis ratione pie« tatis, quia omnes comprehendit. Pietas « enim omnia in se claudit, quæ est in « Ecclesia sicut figura rotunda et orbicu« laris. Matth, XIII, 47 : *Simile est regnum* « *cœlorum sagenæ missæ in mare, et ex* « *omni genere piscium congreganti*. Ra« tione puritatis : Omnis figura rotunda « sine angulo est, et per hoc sordes non « colligit nec rugam. Ratione vitæ inno« centis : Omnis enim figura angularis « acuta fit, et inde accidit quod pungitiva « redditur et aspera. Sed Ecclesia propter « innocentiam colombæ comparatur. « Cant. VI, 8 : *Una est columba mea,* « *perfecta mea,* sicut circulus est perfe« ctissima figurarum. »

[1] Psal. XCIX, 3.

[2] Psal. CXXXVII, 3.

2 « *Quia ipse super maria.* » Hic est secundum, in quo ostenditur quod jure, Dei est orbis terrarum. Et est ratio, quia fundator illius : et tangitur duplex fundatio. Super salsam aquam, hoc est, « *Super maria.* » Super dulcem, scilicet flumina, ibi, « *Et super flumina.* »

Deus est Dominus terræ, quia est illius fundator super mare.

Dicit ergo : Sic Domini est orbis terrarum totus, et hoc justum est, « *quia ipse super maria fundavit eum,* » orbem scilicet terrarum, et hoc quantum ad aquas salsas, « *et super flumina præparavit eum,* » quantum ad dulces. Sed secundum litteram dubium est quomodo hoc dicatur, cum constet terram esse omnium elementorum infimum naturaliter? ergo non super maria, sed subtus. Item, cum mare et flumina sint in motu continuo, non esset terra stabilis, si super maria fundata esset, vel flumina. Præterea, in Psal. ci, 26 : *Initio tu, Domine, terram fundasti.* Et rursus, Psal. ciii, 5 : *Quia fundasti terram super stabilitatem suam.* Ergo non super alienam. Hæc non obstant, quin verum sit dictum Prophetæ.

Triplex sensus illius dicti, super maria.

Et est ratio triplex : quia hæc dictio, « *Super maria,* » aut significat terræ super aquam eminentiam, aut in firmitate fundamenti excellentiam, aut ad sui stabilitatem aquæ indigentiam. Quantum ad primum sic : Cum secundum naturæ ordinem deberet superficies terræ aqua cooperiri, sicut tota aquæ superficies aere, tamen Creator suo magno beneficio voluit unam partem terræ supereminere aquæ, ut in ea esset hominum habitatio et animalium. Genes. i, 9 : *Congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locum unum : et appareat arida. Et factum est ita.* Et hæc terræ eminentia significata est, cum dicitur : « *Super maria fundavit eum,* » orbem scilicet terræ, ut mari non cooperiretur, sed virtute Creatoris fluctus cohiberentur. Job, xxxviii, 8 : *Quis conclusit ostiis mare ?* Et infra ℣ 10 et 11 : *Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem, et ostia, et dixi : Usque huc venies, et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos.* Psal. ciii, 9 : *Terminum posuisti, quem non transgredientur : neque convertentur operire terram.* Vel sic : Ipse « *fundavit eum,* » orbem scilicet terræ, et hoc « *super maria,* » id est, plusquam maria sint fundata. Stabilior enim est orbis terræ quam mare, quia sicut dicunt Philosophi, « Cœlum movetur velocissime et trahit secum movendo ignem motu velocissimo, et etiam aera, sed non tam veloci et rapido aquam ab Oriente cogit moveri in Occidentem, sed ipsa suo mota pondere recurrit, et sic fiunt fluxus maris et refluxus, tertio modo sic, quia, sicut dicit Aristoteles, « Terra in minutissimum « pulverem, et in atomos solveretur, nisi « esset aqua tam salsa, quam dulcis ei « infusa, interius coagulans partes et « compingens. »

Per mare autem, tribulationes quæ amaræ sunt. Hoc est mare in quo Ægyptii submerguntur, transeunte libere populo Domini [1]. Flumina, prosperitates quæ dulces sunt. Illa, inquam, flumina, in quæ Pharao mares jubet præcipitari [2]. Sed Ecclesia super utraque fundata est, quia et persecutiones sustinet patienter, et prosperitates transit prudenter. Matth, vii, 25 : *Venerunt flumina,... flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat supra firmam petram,* fidem quam confessus fuerat Petrus [3]. Non ergo fundata est, sicut multi putant, super temporalia et terrena. Job, iv, 19 : *Qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut a tinea.*

Et nota hic, quod terra dicitur Eccle-

[1] Cf. Exod. xiv, 20 et seq.
[2] Cf. adhuc Exod. i, 22 et seq.
[3] Cf. Matth. xvi, 16.

sia, quia arida ab omni humore luxuriæ, et gulositatis. Psal. LXII, 3 : *In terra deserta, et invia et inaquosa*, etc. In humidis enim dormit Behemoth, Job. XL, 16 : *Sub umbra dormit in secreto calami, et in locis humentibus.* Item, quia trita per tribulationes. Terra enim dicitur a terendo. Isa. LXIII, 18 : *Quasi nihilum possederunt populum sanctum tuum : hostes nostri conculcaverunt sanctificationem tuam.* Psal. LV, 2 : *Miserere mei Deus, quoniam conculcavit me homo : tota die impugnans tribulavit me.* Et tanto solidior, quo plus pressa, II ad Corinth. XII, 9 : *Virtus in infirmitate perficitur.* Situ etiam infima, Psal. XLIII, 20 : *Humiliasti nos in loco afflictionis.* Psal. CXVIII, 75 : *In veritate tua humiliasti me :* cum cæteri extollantur vanitate. Et nihilominus stabilis et fixa, Eccle. I, 4 : *Generatio præterit, et generatio advenit : terra autem in æternum stat.* Et fructifera, Psal. LXXXIV, 13 : *Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum* : trigesimum in bonis conjugatis, sexagesimum in viduis, et centesimum in virginibus [1].

« *Quis ascendet?* » Hic est secunda pars Psalmi : postquam enim dixit orbem terrarum esse Domini, ne quis putet propter hoc omnes qui sunt in toto orbe esse de Ecclesia, occurrit ostendendo qui sunt de illa. Vel sic : Dixerat Ecclesiam esse Domini, et in toto orbe terrarum diffusam : ne ergo crederet aliquis omnes ascendisse qui sunt in Ecclesia, ad virtutum eminentiam, hoc removet per quæstiones quas hic facit. Primo, quærit. Secundo, solvit ad quæsita, ibi, « *Innocens.* »

In prima ergo duo dicuntur. Primo quærit, qui sunt de Ecclesia, vel esse possunt per ingressum in illam. Secundo, quærit de perseverantia ingressorum, ibi, « *Aut quis stabit?* » Secundum aliam litteram primo quærit de ascensu ad culmen perfectæ justitiæ. Secundo, de statu in illo culmine, ibi, « *Aut quis stabit?* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod Domini est terra, orbis terræ, et omnes in eo habitantes : non tamen omnes de Ecclesia : quia « *quis ascendet in montem Domini?* » Ecclesiam scilicet militantem, quæ sicut supra dicebatur terra propter fructificationem, sic mons dicitur hic propter vitæ et sanctimoniæ altitudinem. Isa. II, 2 : *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Unde volenti ingredi, necesse est quod ascendat. Isa. II, 3 : *Venite et ascendamus ad montem Domini.* Vel sic : Dixi Ecclesiam in toto orbe diffusam : sed « *quis ascendet in montem Domini?* » in justitiæ scilicet perfectionem, quæ mons dicitur. Cant. IV, 6 : *Vadam ad montem myrrhæ, et ad collem thuris.* In hoc autem quod dicitur, « *Quis?* » notatur raritas perfectorum in Ecclesia. Eccle. IX, 14 : *Civitas parva, et pauci in ea viri*, viriliter scilicet agentes. In hoc autem quod dicit, « *Ascendet,* » notatur difficultas. Difficile enim est valde ascendere ad culmen perfectæ justitiæ ut omnia relinquantur propter Christum. Hæc est enim justitia, de qua in Psal. XXXV, 7 : *Justitia tua sicut montes Dei.* Timent enim multi ignem tribulationis et paupertatis. Deut. V, 5 : *Timuistis ignem, et non ascendistis in montem :* ibi tamen Moyses non urebatur, sed consolabatur. Alii triplici peccato, superbiæ, avaritiæ, luxuriæ, quasi funiculo triplici detinentur. Eccle. IV, 12 : *Funiculus triplex difficile rumpitur.*

« *Aut quis stabit,* » post ingressum in Ecclesiam, « *in loco sancto ejus,* » in Ecclesia scilicet, in illa perseverando. Locus autem sanctus est Ecclesia, sicut Moysi dictum fuit, Exod. III, 5 : *Solve*

[1] Cf. Matth. XIII, 23.

calceamentum de pedibus tuis : locus enim in quo stas, terra sancta est. Nec mirum. Locus est pedum Dei, misericordiæ scilicet et justitiæ. Isa. LX, 13 : *Locum pedum meorum glorificabo.* Locus etiam sanctus, est ejus justitia. Psal. LXXXIII, 15 : *Justitia, et judicium præparatio sedis tuæ.* Psal. XXI, 4 : *Tu autem in sancto habitas, laus Israel,* in eo scilicet, qui sine terra est omnia relinquendo. Sed in hoc loco « *quis stabit ?* » Multi enim multo tempore nituntur ad ascensum, sed in valde modico, et subito aliquando descendunt. Psal. CVI, 26 : *Ascendunt usque ad cœlos,* per vitæ perfectionem, *et descendunt usque ad abyssos,* aliquando per apostasiam. Sed non paulatim descendunt. Luc. X, 18 : *Videbam Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Propter hoc dicit Petrus, II Petr. II, 21 : *Melius erat illis viam justitiæ non cognoscere, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est sancto mandato.*

4 « *Innocens manibus.* » Hic subjungitur responsio : et dicuntur duo. Primo, responsio prædictis quæstionibus. Secundo, tacitæ cuidam, quæ posset ei fieri, ibi, « *Hæc est generatio quærentium.* »

In prima duo. Primo, descriptio ascendentis ex multiplici merito. Secundo, ratio et causa meriti : quia non a seipso habebit hoc, sed a Deo, ibi, « *Hic accipiet benedictionem.* »

Partes in homine justo requisitæ.

In prima tria secundum triplicem conditionem, quam tangit ascendentis et stantis. Primo , bona ordinatio in seipso. Secundo, bona ad Deum, ibi, « *Qui non accepit.* » Tertio, bona ad proximum, ibi, « *Nec juravit in dolo proximo suo.* » Vel sic : Quatuor tanguntur. Primum respicit ad operis bonitatem, ibi, « *Innocens manibus.* » Secundum, ad intentionis puritatem, ibi, « *Et mundo corde.* » Tertium, ad voluntatis perfectionem, ibi, « *Qui non accepit in vano animam suam.* » Quartum, ad sermonis veritatem, ibi, « *Nec juravit in dolo.* »

Dicit ergo : Sic quæsivi, quis ascenderet ? et respondeo : « *Innocens manibus,* » qui nihil mali fecit in opere, nec sibi, nec alii, qualis erat, qui dicebat, II ad Cor. VII, 2 : *Capite nos. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus.* Job, XXII, 30 : *Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.* Et hoc justum. Proverb. XIII, 6 : *Justitia custodit innocentis viam.* Psal. XXIV, 21 : *Innocentes et recti adhæserunt mihi.* « *Et mundo corde,* » ut quod boni faciunt, non polluant perversa intentione. Matth. V, 8 : *Beati mundo corde.* Proverb. XXI, 8 : *Qui mundus est, rectum opus ejus.* Et hoc valde paucis convenit, Proverb. XX, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum? purus sum a peccato?* Tob. III, 16 : *Mundam servavi animam meam.* Judith, XII, 9 : *Introiens, munda manebat in tabernaculo, usque dum acciperet escam suam in vespere.*

« *Qui non accepit in vano animam suam.* » Accipere in vano animam suam, est ipsam animam, et animæ voluntatem ad terrena, quæ omnino vana sunt, convertere per amorem et sollicitudinem. Sed nemo in vano accipit qui totam ad æterna et solida convertit : temporalia enim omnia, et transitoria, et vana sunt. Eccle. I, 2 : *Vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Propter hoc dicit idem Eccle. II, 11 : *Cum me convertissem ad omnia opera, in quibus sudaveram, vidi in omnibus vanitatem.* Bene animam in vanum acceperat, qui dicebat, Luc. XII, 19 : *Anima mea, habes multa bona posita in annos plurimos : comede, bibe,* etc. Vanum etiam est culpa, imo nihil vanius. I Petr. I, 18 : *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione.* In vano ergo animam accipit, qui ipsam ad mala perpetranda convertit. Item, secundum Hieronyum, « In vanum accipit animam, qui anima « non utitur ad id ad quod ipsam accepit. »

Hoc est, qui ea quæ debet facere, omittit : quasi enim pro nihilo habet animam talis. Eccle. IV, 5 : *Stultus complicat manus suas*, et laborat, si eas ad os suum miserit. Sed contra, Eccle. VII, 19 : *Qui timet Deum, nihil negligit.* Bernardus *de diligendo Deo :* « In vanum animam accipis rationalem, dum instar pecoris « sensum sequeris ratione otiosa. »

« *Nec jurat proximo suo :* » et addit, « *in dolo,* » permittens simplicia juramenta, et interdicens dolosa, et spectat ad veritatem in sermone. In dolo autem jurat, qui proponit aliter in corde quam promittit in ore. Psal. V, 11 : *Linguis suis dolose agebant.* Zachar. VIII, 17 : *Juramentum mendax ne diligatis.*

« *Hic accipiet benedictionem a Domino.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod hoc non habet a semetipso, sed a Deo, non ex justitia, sed ex misericordia : unde et duo dicuntur. Primo, a quo habeantur bona. Secundo, ratio conferendi illa, ibi, « *Et misericordiam a Deo.* »

Dicit ergo : Ascendet et stabit, qui prædicta habuerit. Sed quomodo hæc habebit ? « *Hic* » non a se habebit prædicta, imo « *benedictionem,* » quadruplicem gratiam prædictam, « *accipiet a Domino.* » Vel sic et melius : Talis ascendet ad perfectam justitiam, et in illa perseverabit, sed non per illa. Illa enim non sufficiunt : imo « *hic* » talis, et tales habens gratias, adhuc ut ad perfectam ascendat justitiam, « *accipiet benedictionem a Domino,* » gratiæ copiam, sine qua non posset ascendere. Proverb. x, 22: *Benedictio Domini divites facit.* « *Et misericordiam,* » qua perseverat, « *a Deo salutari suo,* » non ab alio : II ad Corinth. IV, 16, secundum illud quod misericordiarum consecuti sumus, *propter quod non deficimus.* Psal. XXII, 6 : *Misericordia tua subsequetur me, omnibus diebus,* etc. Vel potest in his verbis notari præmium eorum, qui sunt innocentes, et misericordes. Unum quidem cœlestis gratiæ collatio, quod appellatur benedictio. Matth. XXV, 34 : *Venite benedicti Patris mei,* etc. Eccli. XI, 24 : *Benedictio Dei in mercedem justi festinat.* Aliud carentia mali. « *Et misericordiam a Deo salutari suo.* » Ad Tit. III, 5 : *Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit,* ab omni malo.

Et nota, quod Christus pontifex est. Ad Hebr. IX, 11 : *Christus assistens pontifex futurorum bonorum.* I Petr. II, 25 : *Conversi estis ad Pastorem, et Episcopum animarum vestrarum.* Hic Episcopus dat benedictionem innocentibus et bonis. Raro aut numquam legimus dedisse maledictionem, ut discant nostri Episcopi proniores esse ad benedicendum quam ad maledicendum : sed contrarium multi faciunt. Osee, IV, 2 : *Maledictum, et mendacium inundaverunt.* Psal. XIII, 3 : *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.* Sed attendant illud Proverb. XXVI, 2 : *Maledictum furstra prolatum in quempiam superveniet :* sed non in justum quem maledicunt, vel innocentem. Psal. CVIII, 28 : *Maledicent illi, et tu benedices.* Ergo in maledicentem.

Quomodo pastores pascere debent subditos ?

Item misericors est, ut et ipsi sint misericordes, relevando subditorum rationabilem ab ignorantia, per doctrinam. Hoc est enim unum *pasce*[1]. Sed e contrario, Isa. LVI, 11 : *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam.* Irascibilem ab indignatione et pœna, per eleemosynarum largitionem. Hoc est secundum *pasce.* Sed e contrario magis sumitur, et auferunt eis sua. Joan. x, 8, 10 : *Quotquot venerunt, fures sunt, et latrones.* Et infra : *Fur non ve-*

[1] Cf. Joan. XXI, 15.

nit nisi ut furetur, temporalia : *et mactet*, corpora : *et perdat*, animas. Et concupiscibilem a culpa, secundum potestatem sibi datam. Ecce tertium *pasce*. Sed e contra, Jerem. XXIII, 15 : *A prophetis Jerusalem egressa est pollutio super omnem terram.*

6 « *Hæc est generatio.* » Hic est secunda pars partis hujus, in qua subjungitur responsio tacitæ quæstioni, vel dubitationi ortæ ex modo loquendi. Posset enim credi, quod de solo Christo intelligerentur prædicta, vel quod paucissimi essent ascensuri ad perfectionem vitæ, et mansuri in illa, propter hoc hic ostenditur, quod imo multitudo erit, quia generatio : unius enim generatio non est, et præterea generatio continuatur in pluribus : et tanguntur tria. Primo, quod sit multitudo de qua locutus est. Secundo tangit quorum, quia « *Quærentium Dominum.* » Tertio, ostendit modum et causam quærendi, ibi, « *Quærentium faciem.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod innocens, et mundo corde ascendet : nec credas talem solum Christum, vel aliquos paucos, hæc gens quæ hæc facit, est generatio, multitudo scilicet renata ex aqua et Spiritu sancto, de qua Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* De hac generatione, Sap. IV, 1 : *O quam pulchra est casta generatio*, quoad carentiam culpæ, *cum claritate*, quoad infusionem gratiæ.

Sed quia regeneratorum sic, quidam sunt ficti, quidam post baptismum lapsi, addit, « *quærentium eum*, » scilicet Dominum : quasi nec ficti, nec lapsi, sed quærentes Dominum, non temporalia sequentes, sicut illi de quibus potest dici illud Exod. V, 12 : *Dispersus est populus per omnem terram Ægypti.*

Sed iterum, quia quidam quærunt Deum, non propter illum, sed propter aliud, addit de causa quærendi, « *quærentium*, » non enim propter aliud, « *sed faciem Dei Jacob*, » faciem scilicet ipsam, id est, præsentiam. Psal. XLI, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum, quando veniam*, etc. Hæc facies de qua in Psal. LXXIX, 4 : *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Et I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Job, XXXIII, 26 : *Videbit faciem ejus in jubilo.* Et dicitur bis, « *quærentium*, » ad signandum, quod in hac vita primo quæritur, et invenitur aliquantulum. Luc. XI, 10 : *Omnis qui quærit, invenit.* Thren. III, 25 : *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Sed ulterius quæritur postea, ut plenius habeatur. Matth. XXV, 29 : *Omni habenti dabitur, et abundabit.* Aut propter hoc iterat, ut innuat, quod semper sit quærendus, quia non plene scitur quando habeatur. Psal. CIV, 4 : *Quærite faciem ejus semper.* Isa. XXI, 12 : *Si quæritis, quærite.*

Et dicit, « *Dei Jacob*, » ut notet difficultatem et laborem in quærendo. Jacob enim luctator. Vel ut alludat ei quod dictum est, Genes. XXXII, 30 : *Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.*

« *Attollite portas.* » Hic est tertia pars totius Psalmi, in qua ex rationibus superius dictis, subjungitur conclamatio Prophetæ ad malos, et maxime ad principes malitiæ, ut remota malitia Christo victori aperiant corda, et sumit rationem a duplici Christi potentia seu fortitudine in pugnando, et potentia in dominando, ibi, « *Attollite portas.* » 7

In prima dicuntur tria. Primo, admonitio aperiendi corda Christo per remotionem peccatorum. Secundo, interrogatio admonitorum, quis est, qui suadet aperiri ? « *Quis est iste ?* » Tertio, responsio per assignationem potentiæ ipsius impugnando, ibi, « *Dominus fortis.* »

In prima tria. Primo, admonitio de malo

movendo. Secundo, de præparando se ad bonum gratiæ, ibi, « *Et elevamini.* » Tertio, ratio utriusque ut poteat introitus Christo, ibi, « *Et introibit.* »

Dicit ergo : Sic Christi est tota Ecclesia, et tales sunt habitantes in ea, scilicet perfecti in illa justitia. Ergo o vos « *Principes,* » qui estis inter malos primatum gerentes, et illos verbo et exemplo malo Christo retrahentes, « *Attollite,* » secundum Augustinum, Hieronymum et Cassiodorum, « *Tollite,* » id est, amovete, et auferte « *portas vestras,* » id est, peccata vestra, per quæ mors intrat ad vos, et etiam ad alios. Supra, Psal. IX, 15, de iisdem portis, *Qui exaltas me de portis mortis,* ibi dictum fuit, quia portæ istæ sunt peccata. Hæ portæ tollendæ sunt, ne diabolus intret per eas ad animam : quod fit cor male apertum reintegrando, et claudendo fortiter. Amos, IX, 11 : *Reædificabo aperturas murorum ejus, et ea, quæ corruerant, instaurabo.* I Mach. XIII, 10 : Simon *acceleravit consummare universos muros Jerusalem, et munivit eam in gyro.*

Has portas debent removere primo et principaliter Principes : quia propter peccata eorum peccat populus Eccli X, 2 : *Qualis est rector civitatis, tales et inhabitantes in ea.* Isa. LII, 5 : *Ablatus est populus meus gratis,* quia *dominatores ejus inique agunt.*

« *Et elevamini.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic amovete peccata : et vos o « *portæ æternales,* » virtutes scilicet et gratiæ per quas Deus intrat ad animam, et per quas anima intrat in cœlestem Jerusalem. Apoc. XXI, 21 : *Singulæ portæ erant ex singulis margaritis.* « *Elevamini,* » in mentibus peccatorum principum, quæ jacetis quasi in terra. Thren. II, 9 : *Defixæ sunt in terra portæ ejus.* Clausæ etiam erant, ne homo per eas ingrederetur in vitam. Genes. III, 24 : *Collocavit* Dominus *ante portas paradisi Cherubim, et flammeum gladium, atque versatilem.*

« *Et introibit.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Vult tolli portas malas, elevari bonas. « *Et introibit Rex gloriæ* » per illas ad interiora cordium nostrorum : et propter hoc dictæ sunt « *æternales,* » quia aditum præbent æterno Regi, et ad æternitatem. Ipse enim solus illabi potest animæ, non dæmones. Isa. LX, 18 : *Occupabit salus muros tuos, et portas tuas laudatio.* Et bene introitum præbent Christo, non exitum : per virtutes enim intrat ad animam, non exit ab anima. Psal. CVII, 12 : *Non exibis Deus in virtutibus nostris.* Æternales etiam propter permanentiam. I ad Corinth. XIII, 8 : *Charitas numquam excidit.* Sapient. I, 15 : *Justitia perpetua est, et immortalis.*

« *Quis est iste Rex gloriæ?* » Hic secundum, interrogatio, ut magis specificetur Regis conditio. Nec quærit Propheta ut ignorans, sed ut volens exprimere magis. 8

Ait enim : *Quis est iste Rex gloriæ?* Admirando quærit. Quis enim non quærat admirando : quis est qui intrare velit, non civitatem, sed animam, non domum, sed spiritum humanum. Job, XXI, 15 : *Quis est omnipotens, ut serviamus ei?* Et subditur statim responsio. « *Dominus fortis.* » Et describitur a dignitate, primo « *Dominus.* » Esther, XIII, 11 : *Dominus omnium es.* Apoc. XIX, 16 : *Dominus dominantium.* Et a potestate, scilicet fortitudine triplici ad non cedendum, « *Fortis.* » Dicit enim Isidorus, quod « fortis dicitur a ferro, quod sit durum « ne molliatur ut cedat, sicut nec fortis. » Talis Christus, Psal. CXXVIII, 3 : *Supra dorsum meum fabricaverunt peccatores,* sicut fabri super incudem ferream non cedentem. Matth. XXV, 24 : *Domine, scio quia homo durus es.* Item, ad faciendum bona, « *Et potens.* » Et ad inferendum mala : unde subdit : « *Dominus potens in prælio.* » Sapient, XVI, 13 : *Tu es Domine, qui vitæ,* quantum ad faciendum bona, *et mortis,* quantum ad inferendum

Triplex in Christo fortitudo.

mala, *habes potestatem.* Vel, sicut vult Glossa, responsio est contra Judæos. Quasi dicatur : Iste est Dominus, o Judæi, quem sicut servum iniquum tractavistis. Eccli. XLII, 5 : *Servo pessimo, latus sanguinare.* « *Fortis,* » licet cum gladiis et fustibus captus fuerit a vobis [1]. Habac. III, 4 : *Ibi abscondita est fortitudo ejus* : quam tamen parum exeruit, cum dixit : *Ego sum. Abierunt enim retrorsum, et ceciderunt in faciem suam* [2]. « *Potens,* » licet in Pilati potestate a vobis traditus fuerit : non enim potuissetis, si noluisset. Joan. X, 18 : *Potestatem habeo,* etc. Et ad Pilatum, ejusdem, XIX, 11 : *Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper.*

« *Dominus potens in prælio.* » Contra diabolum et Judæos, quamvis ibi mortuus fuerit : potentius enim est moriendo vincere, quam vivendo. III Reg. XXII, 35 : *Rex Israel stabat in curru suo contra Syros,* id est, sublimes et superbos dæmones et Judæos, *et mortuus est vespere,* etc.

9 et 10 « *Attollite portas.* » Ecce secundum, in quo iterum admonet aperiri corda Christo ab infidelibus, et Principibus eorum maxime, et sumitur ratio quare debeant aperiri, a Christi denominatione, et sicut prius dicuntur tria. Primo exclamatio ut aperiant, Secundo interrogatio, ibi, « *Quis est iste.* » Tertio responsio. Subdivide ergo et expone omnia sicut prius : ejusdem enim est repetitio, et ob hoc eadem potest fieri expositio secundum hoc. Est enim, secundum Cassiodorum, hic Anadiplosis, id est, congeminatio aut in verbo, aut in versu. Quantum autem ad ultimam partem, scilicet responsionem, nota, quod exprimere volens dominum dicit : « *Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ :* » de qu[...] quæritis.

Virtutes autem hic Angeli generalite[...] appellantur. Luc. XXI, 26 : *Nam virtute[...] cælorum movebuntur.* Harum virtutun[...] ipse Dominus est. Matth. XXVIII, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cælo et i[...] terra.* Daniel. IV, 32 : *Juxta voluntaten[...] suam facit in virtutibus cæli quam in habitatoribus terræ.* Dominus etiam virtutum gratuitarum est : quia dator illarum[...] Ad Galat. III, 5 : *Tribuit vobis spiritum[...] et operatur virtutes in vobis.* Virtute[...] etiam possunt dici opera miraculorum[...] sed hic ab ipso. Isa. XXVI, 12 : *Omni[...] opera nostra operatus es nobis,* Domine[...] Virtutes etiam terreni principes, Judith XIV, 10 : *Nullus audebat cubiculum virtutis,* hoc est, principis Assyriorum, *pulsando aut intrando aperire.* Et dominatur Christus. Apocalyps. XIX, 16 : *Re[...] regum et Dominus dominantium.* Proverb. VIII, 15 : *Per me reges regnant.*

Et subdit : « *Ipse est Rex gloriæ.* » Promittitur primo virtus : postea subdit d[...] gloria. Virtutem enim necesse est præcedere gloriam. Psal. LXXXIII, 12 : *Gratiam, et gloriam dabit Dominus.* Ali[...] lecturæ sunt in Glossa. Inspice et expon[...] breviter.

Et nota sex virtutes, quæ sunt quas[...] sex portæ bonæ, quibus est ingressus De[...] ad animam, et animæ ad cælestem Jerusalem.

Prima, peccati confessio, quæ dicitu[...] *porta gregis* : quia per hanc grex Domin[...] dispersus reducitur. Psal. XCIX, 4 : *Introi[...]te portas ejus in confessione.* I Petr. II 25 : *Eratis sicut oves errantes, sed con[...]versi estis, nunc,* etc.

Secunda, satisfactio in cordis amaritudine et opere bono. Hæc est *porta piscium.* Sicut enim vita piscium est in ma[...] maxime, et quasi naturaliter : sic in amaritudine cordis, et carnis mortification[...]

[1] Cf. Matth. XXVI,55.

[2] Joan. XVIII

est vita spirituum. Isa. XXXVIII, 15 et 16 : *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Et subdit : *Domine si sic vivitur, et in talibus vita spiritus mei.*

Tertia, Dei dilectio, et proximi. Aliter enim non valet satisfactio : imo satisfactio non est. Hæc est *porta vetus* : charitas enim secundum essentiam vetus est : semper enim necessaria fuit ad salutem : sed nova secundum modum. I Joan. II, 7 : *Non mandatum novum vobis scribo, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio.* Ecce vetustas. De novitate, Joan. XIII, 34 : *Mandatum novum do vobis : ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Novitas ad modum referenda.

Quarta est humilitas : parum enim valeret satisfactio cum charitate, nisi esset in humilitatis valle. Hæc est *porta vallis* : per hanc enim intravit ipse Christus in propriam gloriam. Ad Philip. II, 8 et 9 : *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem : propter quod et Deus exaltavit illum, et dedit illi nomen,* etc.

Sed cito corruit ista, nisi sequatur quinta, quæ est *porta sterquilinii.* Hanc aperiebat Paulus, I ad Corinth. IV, 13 : *Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.* Eccli. X, 9 : *Quid superbit terra et cinis ?*

Sexta est per quam omnia conservantur, lacrymosa oratio sine strepitu labiorum facta. Hæc est *porta fortis* Siloe in fonte lacrymarum. In Siloe silentium designatur, et etiam Siloe interpretatur *missus.* Joan. IX, 7, et Isa. VIII, 6 : *Abjecit populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio.* Est etiam oratio, tamquam quidam nuntius ad Deum directus et missus.

PSALMUS XXIV.

Psaltes precatur liberationem, peccatorum condonationem, et protectionem divinam.

1. *In finem, Psalmus David.*
Ad te, Domine, levavi animam meam.
2. Deus meus, in te confido : non erubescam.
3. Neque irrideant me inimici mei : etenim universi qui sustinent te non confundentur.
4. Confundantur omnes iniqua agentes supervacue.
Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.
5. Dirige me in veritate tua, et doce me : quia tu es Deus salvator meus, et te sustinui tota die.
6. Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.
7. Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.
Secundum misericordiam tuam memento mei tu : propter bonitatem tuam, Domine.
8. Dulcis et rectus Dominus : propter hoc legem dabit delinquentibus in via.
9. Diriget mansuetos in judicio : docebit mites vias suas.
10. Universæ viæ Domini, misericordia et veritas, requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus.
11. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo : multum est enim.
12. Quis est homo qui timet Dominum ? legem statuit ei in via quam elegit.
13. Anima ejus in bonis demorabitur : et semen ejus hæreditabit terram.
14. Firmamentum est Dominus timentibus eum : et testamentum ipsius ut manifestetur illis.
15. Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.
16. Respice in me, et miserere mei : quia unicus et pauper sum ego.
17. Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt : de necessitatibus meis erue me.
18. Vide humilitatem meam et laborem meum, et dimitte universa delicta mea.
19. Respice inimicos meos quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me [1].
20. Custodi animam meam, et erue me : non erubescam, quoniam speravi in te.
21. Innocentes et recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.
22. Libera, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus suis.

[1] Joan. xv, 25.

IN PSALMUM XXIV

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus David[1].

« *Ad te Domine levavi animam meam.* » Hic est Psalmus vigesimus quartus, in quo postquam ostensus est fructus sequens ex Christi passione, scilicet revocatio electorum de spirituali Babylonia et Ægypto, et de dignitate victoris Christi, subjungitur hic oratio animæ pœnitentis et imperfectæ, vel Ecclesiæ in persona talis postulantis sibi viam ostendi, et onus peccatorum removeri, ut possit currere post victorem. Et est Psalmus iste, sicut dicit Glossa, « primus illorum, « qui per litteras Alphabeti Hebraici si« gnantur. » Sunt enim apud Judæos viginti duæ litteræ. Per has etiam distinguunt aliquos libros et signant, sicut Threnos, et finem Proverbiorum, et signant quosdam per omnes, sicut psalmum centesimum decimum, scilicet, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo*, et sequentem centesimum undecimum, *Beatus vir qui timet Dominum.* Centesimum decimum octavum, *Beati immaculati.* Alios non per omnes, sicut istum, scilicet vigesimum quartum, et trigesimum tertium, *Benedicam Dominum in omni tempore :* trigesimum sextum, *Noli æmulari in malignantibus.* Et centesimum quadragesimum quartum, *Exaltabo te Deus meus Rex.* In hoc autem signatur, quod illi Psalmi, qui per omnes signantur, perfectis conveniunt, quibus convenit perfectius laudare Deum. Illi vero qui non per omnes, magis conveniunt imperfectis, quorum non est laudare Deum perfecte, sed deficiunt adhuc secundum illud ad Rom. VII, 18 : *Velle adjacet mihi, perficere autem non invenio.*

Duæ autem litteræ deficiunt in hoc Psalmo, ut monstretur in illis quibus competit hic Psalmus imperfectio duplex, Confessorum scilicet omnia propter Christum relinquentium, et Martyrum pro Christo corpus morti exponentium. Deficit igitur, et quia omnium est vox in hoc Psalmo, et communis titulus præpo-

[1] Le titre assigne ce psaume à David ; les sentiments exprimés et la forme du langage confirment pleinement cette indication. La composition est alphabétique, et chaque lettre de l'alphabet est à peu près représentée par un distique. Cependant, ici comme dans les autres psaumes de ce genre, le psalmiste ne s'astreint pas à une symétrie parfaite. Ainsi א n'a qu'un vers ; ו est absent, comme dans le Ps. XXXIII ; toutefois, au troisième vers du ỳ. 5, quelques manuscrits lisent ואותך, *veothka* au lieu de אותך, *othka*, ce qui rétablirait le ו ; cette leçon a encore en sa faveur les versions, LXX, Syr. et Vulg. qui traduise la copule, et de Rossi l'appelle « gravissima notatuque dignissima lectio, quam recipere nullus dubito. » Var. lect. V. T. ה et ח ont trois vers, et ד est répété deux fois, une fois à la place du ק qui manque ; quant au פ qui termine la série, il appartient à un verset additionnel.

Le sujet est tout moral ; David y exprime avec une grande piété ses sentiments de confiance dans le secours divin, et de repentence pour ses péchés ; mais il n'y a pas une connexion bien marquée entre chaque verset, à cause des nécessités qu'impose à l'auteur l'ordre alphabétique. Du contenu du psaume, nous pouvons seulement inférer que David était entouré d'ennemis quand il le composa ; « hunc psalmum a beato Davide dictum fuisse existimo, cum multos hostium impetus pateretur, » dit Théodoret ; les embûches et les pièges dont il parle, ỳ. 17, sont peut-être ceux que dressaient contre lui les gens de Saül dans le désert de Maon, I Reg. XXIII, 25, 26. Patrizi.

Le chrétien peut réciter ce psaume avec les mêmes intentions et les mêmes sentiments que le saint roi. L'Eglise a emprunté les ỳỳ. 6 et 15 pour l'introit des deux dimanches de Carême appelés « Reminiscere » et « Oculi. »

H. Lesêtre.

nitur: « *In finem, Psalmus David,* » et expone sicut frequenter expositum est supra.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Exprimitur vox orantis pro amotione primo ignorantiæ, et secundo culpæ. Tertio, suspirantis ad gloriam, quam habet in aliqua cognitione, ibi, « *Quis est homo qui timet Dominum ?* »

Primo, jam patet divisio. Primo, orat pro amotione ignorantiæ, ut sciatur via. Secundo, pro amotione culpæ, ne oneretur in illa, ibi, « *Reminiscere miserationum tuarum.* »

Prima in duas. Primo, ostendit quod non debet relinqui in ignorantia. Secundo, petit ex hoc ut ostendatur ei via, ibi, « *Vias tuas, Domine, demonstrat mihi.* »

In prima duo secundum duo quæ petit. Primo, ne ignorans in seipso erubescat. Secundo, ne ab aliis confusionem, et irrisionem sustineat, ibi, « *Neque irrideant.* »

Primum non debet sustinere Deus propter tria quæ tangit. Propter charitatem quam habet in corde, ibi, « *Ad te, Domine, levavi animam meam.* » Propter confessionem fidei in ore, ibi, « *Deus meus.* » Propter confidentiam ex bonitate vitæ surgentem ex bono opere, ibi, « *In te confido.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : « *Ad te, Domine,* » qui sic regis, et tam potenter omnibus dominaris, « *levavi animam meam.* » In hoc charitas quæ sursum levat. I ad Corinth. XIII, 7 : *Charitas omnia suffert,* id est, sursum fert : *omnia sustinet* : in quo etiam notatur humilitas : non enim levatur nisi quod jacet in imo. Ac si dicat : Psal. LXXXVII, 4 : *Repleta est malis anima mea,* sed tamen charitate aliquantula eam levo ad te. Thren. III, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum.* Sed quomodo dicit hoc : quis enim potest levare ad Deum animam suam, si Deus ipse ad seipsum non levet ipsam? Respondeo. Intellige animam in corpus projectam tamquam quoddam granum in terram, ab illo summo agricola de quo Joan. XV, 1 : *Pater meus agricola est.* Et habet liberum arbitrium tamquam virtutem in grano, et gratiam ut calorem solis. Sicut ergo quod granum in altum levatur, est a solis actione, et virtute grani, sic in animæ nostræ elevatione est actio nostra, tamquam virtutis grani, et Dei tamquam solis. Job, XXXIV, 14 : *Si direxerit ad Deum cor suum,* quod est liberi arbitrii, *omnem spiritum ejus et flatum ad se trahet,* ecce quod est Dei.

« *Ad te* ergo *animam meam levavi,* » a terra quam calcamus, detestando avaritiam. Psal. XLIII, 25 : *Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra* : *conglutinatus est in terra venter noster.* A terra quam gestamus, detestando luxuriam, ne putrescat in luto, et stercore carnis. Joel, I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Jerem. II, 23 : *Vide vias tuas in convalle, scito quid feceris,* scilicet vide ubi nunc prostrata sis. A terra, quæ nos ipsi sumus, scilicet libero arbitrio, quod est illa terra, de qua Genes. III, 17 et 18 : *Maledicta terra in opere tuo... Spinas et tribulos germinabit tibi :* omnem superbiam abjiciendo et fugiendo, et ipsam animam tibi præsentando. Job, XIII, 14 : *Animam meam porto in manibus meis.* Et in Psal. CXVIII, 109 : *Anima mea in manibus meis semper,* parata ut tibi offeratur ad omnem obedientiam. Levavi autem ad te contemplandum oculo intellectus, ad osculandum ore affectus. Cant. VIII, 1 : *Quis mihi det ut inveniam te foris,* id est, in aperto, quantum ad primum : *et deosculer te,* quantum ad secundum.

Item, « *Ad te levavi animam meam,* » ut lassata in te requiescat. Augustinus in libro *Confessionum* : « Inquietum est cor « nostrum donec requiescat in te. » Joan. XVI, 33 : *In mundo pressuram, in me autem pacem habebitis.* Ut extenuata pinguescat, Eccli. XXIV, 26 : *Transite ad me omnes, qui concupiscitis me, et a generationibus meis implemini.* Matth. XI, 28 :

Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Ad hanc autem refectionem sequitur spiritualis pinguedo, de qua in Psal. LXII, 6 : *Sicut adipe et pinguedine,* etc. Ut omne terrenum ei vilescat, Cassiodorus super hunc locum : « Facile terrena despicit, « qui ad divina conspicienda se jungit. » Psal. LXXVI, 3 et 4 : *Renuit consolari anima mea,* in terrenis : *memor fui Dei, et delectatus sum.* Ut æternum lumen ei illucescat, Psal. XXXIII, 6 : *Accedite ad eum et illuminabimini.*

Huic autem clausulæ præponitur Aleph, (א), quod interpretatur *doctrina,* in quo signatur, quod sic levans animam, et doctrina aliis, et eis est in exemplum, secundum illud Joan. XIII, 15 : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita et vos faciatis.*

« *Deus meus.* » Ecce confessio fidei in ore. Ad Rom. X, 10 : *Ore autem confessio fit ad salutem.* Sine hac autem non potest captare benevolentiam : quia ad Hebr. XI, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo.*

« *In te confido,* » Ecce confidentia ex bono opere surgens, et gratia Dei. Psal. IV, 6 : *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Et talis non confunditur. Ad Rom. V, 5 : *Spes non confundit.* Et quia hoc est, o tu Domine, « *non erubescam,* » confusus in meipso propter viæ ignorantiam. Cassiodorus : « Erubescere « est repentina animi perturbatione con- « fundi, subitoque aliud respicere, quam « quod credebatur evenire. » Nec propter peccati proprie confessionem, sicut Adam et uxor ejus, qui erubuerunt peccatum confiteri[1]. Nec crucifixi prædicatione cum Paulo ad Roman. I, 16 : *Non enim erubesco Evangelium.* Nec ipsius imitatione, ne contingat mihi illud Luc. IX, 26 : *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc filius hominis erubescet.*

Ante hanc clausulam præponitur Beth, (ב), quod interpretatur *domus,* vel *confusio,* per quod significatur quod piis est domus, impiis confusio : scilicet fidem confiteri, et quodcumque quatuor prædictorum. Non enim confunduntur et erubescunt ubi opus esset, sed in iis in quibus non oportet, Jerem. VI, 15 : *Confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt.*

« *Neque irrideant me.* » Hic est secun- 3
dum, in quo tangitur petitio secunda, ne irrideatur, et ostendit quod non debet Dominus irrisionem suam sustinere. Primo, propter adversariorum malitiam. Secundo, propter sui patientiam, ibi, « *Etenim.* » Tertio, quibus debet infligere ipsam confusionem, ibi, « *Confundantur.* »

Dicit ergo : Sic custodi me, « *ne erubescam, neque irrideant me,* » non amici qui aliquando irrident ad solatium, sed « *inimici mei,* » qui irrident ad confusionem, scilicet homines mali, qui aliquando irrident bonos. Job, XII, 4 : *Deridetur justi simplicitas.* Sap. V, 3 : *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii.* Vel dæmones, qui quos capiunt, irrident in ignorantia Dei. Habac. I, 10 : *Et tyranni ridiculi ejus erunt.* Gregorius : « Tanto « magis diabolus nos irridet, quanto ma- « gis nos sibi obsequentes videt. »

« *Etenim universi qui sustinent te.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non irrideant, et scio quod ita erit, propter patientiam meam. « *Etenim universi qui sustinent te,* » patienter scilicet sicut ego, secundum illud Psal. XXVI, 14 : *Exspecta Dominum, viriliter age ; et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.* « *Sustinent,* » inquam, malum pœnæ in-

[1] Genes. III, 11 et seq.

ferentem. Isa. xxvi, 8 : *In semita judiciorum tuorum Domine sustinuimus te.* Sustinent te bona differentem. Eccli. xxxvi, 18 : *Da mercedem Deus sustinentibus te.* Sed non confundentur frustrati : quia et a pœna liberabuntur, et gloria dotabuntur. Eccli. i, 29 : *Usque in tempus sustinebit patiens et postea redditio jucunditatis.* Psal. xc, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum,* liberando a pœna, *et glorificabo eum,* dotando gloria.

Ante hanc clausulam, « *etenim,* » ponitur Ghimel., (ג), quod interpretatur *plenitudo,* quia patientia, perfectio, et plenitudo virtutum est. Jacob. i, 4 : *Patientia opus perfectum habet.* Et quia retributio pœnæ inferenti mala, Jerem. xx, 11 : *Qui persequuntur me, cadent, et infirmi erunt.* Et gloriæ patienter sustinenti, Ad Hebr. vi, 12 : *Qui fide et patientia hæreditabunt promissiones.*

4 « *Confundantur omnes iniqua agentes supervacue.* » Hic specificat, qui sunt digni confusione. Et continuat : Quasi diceret : Sic non confundentur qui sustinent te, « *sed confundantur,* » si deprecatio est, est verbum pietatis, et optatio bonæ confusionis, de qua Eccli. iv, 25 : *Est confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gratiam et gloriam :* secundum illud Matth. v, 44 : *Orate pro calumniantibus, et persequentibus vos.* Vel potest esse maledictio quædam matris Ecclesiæ in pravos filios et perversos, concordando divinæ justitiæ. Eccli. iii, 18 : *Est maledictus a Deo, qui exasperat matrem.* Sed qui et quare confundentur ? « *Omnes iniqua agentes,* » contra Ecclesiam et veros Ecclesiæ filios. Et hoc « *supervacue,* » id est, frustra pugnabunt mali, qui quidem semper mipugnabunt bonos, sed tandem non prævalebunt. Jerem. i, 19 : *Bellabunt adversum te, sed non prævalebunt.* Nec mirum : Ecclesia enim est civitas, et domus fortis fundata supra firmam petram. Matth. xvi, 18 : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Proprie autem iniqua agentes sunt, qui temporalia male acquirunt, et tales multi. Amos, ix, 1 : *Avaritia in capite omnium.* Isti agunt dupliciter, vel in rapiendo, sicut nobiles, vel fraude, ut mercatores. De primis, Isa. iii, 15 : *Quare atteritis populum meum, et facies pauperum commolitis ?* Amos, iii, 10 : *Nescierunt facere rectum, dicit Dominus.* De secundis, Amos, viii, 5 : *Imminuamus mensuram, et augeamus siclum.* Et hoc « *supervacue :* » quia non prosunt sic congregatæ divitiæ. Versus :

Non habet eventus sordida præda bonos.

Proverb. xii, 27 : *Non inveniet fraudulentus lucrum.* Isa. xxxiii, 1 : *Væ qui prædaris, nonne et ipse prædaberis?* Agunt etiam « *supervacue :* » quia vana sunt temporalia, et vacua penitus a fructu etiam in præsenti, secundum illud Eccle. v, 9 : *Qui amat divitias, fructum non capiet ex eis.* Nec in futuro, Proverb. xi, 4 : *Non proderunt divitiæ in die ultionis.* Imo si fructum faciunt, non nisi amarum, Nahum, iii, 8 : *Cujus divitiæ, mare.* De utroque, Eccle. i, 14 : *Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas,* quantum ad primum, *et afflictio spiritus,* quantum ad secundum.

« *Vias tuas Domine.* » Hic secundum, in quo petit viæ notitiam, et præmittitur petitio. Secundo, persuasio, quod acquiescere debet Deus petitioni, ibi, « *Quia tu es Deus Salvator.* »

Duo autem petit. Primo, ut doceatur verbo. Secundo, exemplo, ibi, « *Dirige me.* » Et verbo primo, mandatorum viam. Secundo, consiliorum semitam, ibi, « *Et semitas.* »

Dicit ergo : Ille erubescit, et irridetur, qui nesciens viam, vel errans per ipsam, ad optatum finem non pervenit : sed ut hoc mihi non accidat, rogo « *Domine, demonstra mihi,* » sicut Jeremiæ, qui dicit

in cap. xi, 18 : *Domine demonstrasti mihi, et cognovi.* Et hoc digito Spiritus sancti procedente de manu tua, scilicet Filio. Exod. viii, 19 : *Digitus Dei est hic.* « *Vias tuas*, » mandata scilicet, quæ dicuntur viæ : quia lata valde. Psal. cxviii, 45 : *Ambulabam in latitudine, quia mandata tua exquisivi.* Cassiodorus : « Viæ sunt quas commeantium licentia « generaliter pervagatur. » Viæ dicuntur a vehendo. Isa. ii, 3 : *Docebit nos vias suas.*

« *Et semitas tuas,* » id est, consilia, « *edoce me.* » Cassiodorus : « Semitæ « sunt quæ angusto calli diriguntur, nec « vulgo notæ, semitæ dictæ quasi semi- « viæ. » Talia sunt consilia : latitudo enim præceptorum multa possidere permittit, sed arctitudo consiliorum nihil habere permittit. Matth. xix, 21 : *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes.* In præceptis bene ambulat vir cum sua uxore, sed in consiliis non ambulat, nisi solus sine uxore. I ad Corinth. vii, 25 : *De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Item, possunt ambulare in via mandatorum cum propria voluntate in multis : sed in consiliis relinquenda in omnibus. IV Reg. vi, 1 : *Ecce locus in quo habitamus coram te, angustus est nobis.* Num. xxii, 26 : In loco angusto, in quo non erat declinare nec ad dexteram, nec ad sinistram, stetit Angelus contra asinam, contra carnem [1]. Et certe multis ignota est hæc semita, non possunt ipsam cognoscere. Matth. xix, 12 : *Qui potest capere, capiat,* dixit Dominus, postquam locutus est de virginitate. Et bene « *vias tuas,* » non solum quia ducunt ad te, sed etiam quia per eas ambulasti, virgo, pauper, et obediens. Proverb. viii, 20 : *In viis justitiæ ambulo,* quantum ad mandata quæ implevit homo Deus : *et in medio semitarum judicii,* quantum ad consilia [2].

« *Dirige me.* » Hic petit doceri exem- 5
plo, et primo viam, deinde semitam, ibi, « *Et doce me.* »

Dicit ergo : Sic demonstra et edoce, et etiam quasi via demonstrata, « *dirige me,* » secundum quod Dominus, « *in veritate tua,* » vitæ scilicet. Prov. xvi, 9 : *Domini est dirigere gressus.* « *Et doce me* » semitas secundum quod magister : Matth. xxii, 16 : *Magister scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* Et nota ordinem. Primo, petit ut dirigatur motiva. Secundo, ut doceatur apprehensiva. Eccli. xliii, 37 : *Pie agentibus dedit sapientiam.* Ergo dirigere proprie referri potest ad mores et ad agenda, et docere ad credenda. Vel sic : « *Dirige me in veritate tua,* » id est, in fide. Nam Habac. ii, 4 : *Qui incredulus est, non erit recta anima ejus in semetipso.*

« *Et doce me.* » Ut tandem quod credo intelligam, quia præcedit fides, sequitur visio. Isa. vii, 9 : *Si non credideritis, non intelligetis* [3]. Vel sic : « *Dirige me in veritate tua.* » Ablativus pro accusativo, id est, usque in veritatem tuam, te scilicet. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Et ibi, « *doce me,* » non in libro creaturæ, sicut Philosophos. Ad Roman. i, 20 : *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Nec in libro Scripturæ in quo doces Theologos. Isa. xxix, 11 : *Erit vobis visio omnium sicut verba libri signati.* Sed in ipsa tua veritate, quæ est liber vitæ [4].

« *Quia tu es Deus Salvator meus.* » Hic persuasio, quod debeat acquiescere

[1] Num. xxii, 26 : *Et nihilominus Angelus ad locum angustum transiens, ubi nec ad dexteram nec ad sinistram poterat deviare, obvius stetit,* scilicet Balaam qui asinæ insidebat.

[2] Huic versui præponitur littera Daleth, (ד), quæ vulgo interpretatur *porta.*

[3] Vulg. habet : *Non permanebitis.*

[4] Cf. Apoc. xx, 12.

suæ pertitioni, et allegat duo. Unum ex parte Dei, propriam scilicet bonitatem. Alterum ex parte suiipsius, scilicet patientiam propriam, ibi, « *Et te sustinui.* »

Et tangitur duplex beneficium creationis, et recreationis. Quantum ad primum dicit : Sic dirige, sic doce me, et debes, quia « *tu es Deus meus,* » supple, beneficio creationis : « *Et Salvator meus,* » beneficio recreationis : tuum enim qui me creasti, de nihilo faciendo, est me salvare glorificatum recreando. Job, xix, 26 : *Scio quod Redemptor meus vivit,... et in carne mea videbo Deum meum.* Sap. viii, 1 : *Attingit a fine*, recreationis, *usque ad finem*, glorificationis, *fortiter.*

« *Et te sustinui,* » patienter patiendo mala, exspectando bona dilata, « *tota die.* » Eccli. ii, 3 : *Sustine sustentationes Dei.* Baruch, iv, 25 : *Filii sustinete patienter.* Hanc autem allegat : quia sola hæc meretur coronam. Matth. x, 22 et xxiv, 13 : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvùs erit.* Ad Hebr. x, 36 : *Patientia vobis necessaria est : ut voluntatem Dei facientes, reportetis repromissionem.*

Huic autem duplici versui præponitur littera hebræa He (ה), quæ interpretatur, *quod est*, vel *vita :* quia per viam, vel semitam, per directionem a Deo, et doctrinam pervenitur ad vitam, et ad illud quod vere et immutabiliter est.

6 « *Reminiscere miserationum tuarum.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua orat contra malum culpæ. Et primo, Ecclesia petit. Secundo, se exauditam ostendit, ibi, « *Dulcis et rectus.* »

Secunda pars Psalmi.

In prima duo. Primo, præmittit persuasionem. Secundo, subjungit petitionem, ibi, « *Delicta juventutis.* » Suadet autem a tribus. A frequentia operum misericordiæ. A naturaliter insita pietate, ibi, « *Et misericordiarum.* » Et a perpetuitate, vel æternitate miserandi, ibi, « *Quæ a sæculo.* »

Quasi diceret : Sic peto præcedentia : sed o Domine « *reminiscere miserationum tuarum,* » id est, operum misericordiæ quæ soles frequenter exercere. Quasi diceret : Non peto, quod non sis solitus facere, sed quod consuevisti alias. In Psal. xxxix, 12 : *Ne longe facias miserationes tuas a me : quia misericordia et veritas tua semper susceperunt me,* quasi præscriptionem longi temporis allegat. Quasi etiam diceret : Non meis meritis allego quæ petiturus sum deberi mihi fieri, sed frequentia exercitii misericordiæ tuæ. Daniel. ix, 19 : *Exaudi Domine, placare Domine, attende et fac : ne moreris propter tem etipsum Deus meus : quia nomem tuum invocatum est super civitatem, et super populum tuum.*

« *Et misericordiarum tuarum,* » quæ tibi sunt naturales. Sed quomodo « *misericordiarum* » in plurali, cum unica et singularis in Deo sit misericordia ? et est responsio, quod vere unica est in se, nec pluralitas tangitur hic, nisi ut monstretur pluralitas in effectibus. Psal. xxxv, 7 et 8 : *Homines, et jumenta salvabis Domine : quemadmodum multiplicasti misericodiam tuam, Deus.* Opera autem misericordiæ ejus in tribus patent maxime. Misericordia autem sive opus misericordiæ est revelatio a defectu : et hic triplex : naturæ, culpæ, et pœnæ. Primum ergo relevat misericordia, quæ est in deducendo de non esse ad esse per creationem. Job, x, 12 : *Vitam et misericordiam tribuisti mihi.* Psal. lviii, 11 : *Deus meus, misericordia ejus præveniet me.* Secundo relevat misericordia, extrahendo de culpa ad justitiam per gratiæ infusionem. Ad Hebr. iv, 16 : *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ : ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Tertium relevat de miseria inducendo in gloriam, per gloriæ ipsius collationem. De hac misericordia, Judas in Canon. ℣ 21 : *Vosmetipsos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.*

Misericordia levat a triplici defectu naturæ, culpæ et pœnæ.

« *Quæ a sæculo sunt.* »Hic allegatur per-

petuitas. Quasi diceret : Quia perpetuo et ab initio sæculi non cessat misereri, modo non omittet. Et verum dicit : in Adam enim opus misericordiæ exercuit, quia non statim ut meruerat, eum damnavit, sed ei pœnitentiam injunxit, Gen. III, 19 : *In sudore vultus tui vesceris pane.* Similiter successores Adæ, qui peccata super peccata addebant, misericorditer exspectavit valde diu. Sap. XII, 10 : *Dabas locum pœnitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, et naturalis malitia ipsorum.* Et sic semper sustinuit in patientia, semper præbens locum pœnitentiæ, ne destrueret omnino. Thren. III, 22 : *Misericordiæ Domini, quia non sumus consumpti.* Et nota, quod miserationes sunt a sæculo, ad illas enim referendum quod hic dicitur, sed misericordia ante sæculum et sine principio. Psal. CII, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum.*

Huic autem versui præponitur Zain (ד), dimissa hebræa littera Vau : Zain enim interpretatur, *Duc huc*, scilicet in me miserum tuas misericordias. Et in hoc quod dicit, « *reminiscere*, » non est intelligendum, quod in Deum cadat oblivio, nec reminiscentia, sed ponitur affectus pro effectu, et antecedens pro consequente.

« *Delicta juventutis.* » Hic est secundum, in quo petit duo. Primo, auferri culpam. Secundo, conferri sibi gratiam, ibi. « *Secundum misericordiam tuam.* »

In prima duo. Primo, quod culpa sic auferatur, ut commissa scienter non sint in recordatione. Secundo, quod nec præparata ignoranter, ibi, « *Et ignorantias.* »

Ait ergo : Sic debes misereri et parcere. Ergo o Domine, « *ne memineris*, » ad æternam pœnam infligendam, « *delicta juventutis meæ*, » id est, in juventute mea scienter perpetrata. Baruch, III, 5 : *Noli meminisse delicta patrum nostrorum*, reservando ad æternam mortem : *sed memento manus tuæ, et nominis tui*, id est, Christi, qui est manus, et nomen tuum. Et dicit Cassiodiorus : « Delicta dicuntur, eo quod per ea via æquitatis « linquitur. » Proverb. XIV, 22 : *Errant qui operantur malum.* Et dicit, *juventutis*, ut magis moveat ad non recordandum, quia magis ad peccandum impulsus fuit. Quamvis enim *caro adversus spiritum concupiscat*, sicut dicitur ad Galat. V, 17 et seq., maxime in juventute impugnat. Genes. VIII, 21 : *Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Juventus etiam potest appellari levitas, et morum inordinatio. Hac juventute, imo pueritia, multi senes juvenes sunt, et pueri. Isa. LXV, 20 : *Puer centum annorum morietur.* Cassiodiorus : « Multi juvenes morum « gravitate senescunt : cum e contra « quidam senes levitatis crimine macu- « lentur. » Secundum hoc petit, « *delicta juventutis*, » vel levitatis suæ, in quacumque ætate, æternaliter non puniri.

« *Et ignorantias meas.* » Hic secundum. Et nota, quod « *ignorantias* » dicit in plurali, quia ignorantia appellatur culpa habita ex ignorantia. Hoc autem accidit in originali culpa, quam homo contrahit ignoranter : nescit enim, et contrahit, imo habet ignorantiam negationis simpliciter. Aut quando adultus est, et tunc peccat dupliciter, aut quia ignorat dispositionem facti, sed bene scit factum. Homo bene scit quod fornicatur, vel dormit cum soluta, sed nescit esse culpam. Hæc ignorantia in infideli adulto est ante conversionem. Aut scit facti conditionem, sed ignorat factum, sicut in fideli qui scit bene fornicationem esse peccatum, sed non recolit se fornicatum esse. De omnibus ergo intellige : « *Et ignorantias meas*, » peccatum scilicet originale, quod contraxi me penitus ignorante. Isa. LXVII, 11 : *Veniet super te malum, et nescies ortum ejus*, quoad peccatum originale : *et irruet super te calamitas quam non poteris expiare*, quantum ad concupiscentiam quæ semper manet. Omnia peccata habent ignorantiam adjunctam.

Item, « *ne memineris* » peccata mea quæ commisi ante fidem nesciens esse peccata. Proverb. iv, 19 : *Via impiorum tenebrosa: nesciunt ubi corruant.* Eccle. iv, 17 : *Melior est obedientia quam stultorum victimæ qui nesciunt quid faciunt mali.*

Vel sic, « *Ne memineris ignorantias,* » id est, peccata quæ feci, sed non recolo me fecisse. I ad Corinth. iv, 4 : *Nihil mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum.* Et sciendum, quod committitur peccatum ex ignorantia, et habet excusationem a malitia. I ad Timoth. i, 16 : *Misericordiam consecutus sum,* quia ignorans feci. Et ex infirmitate, et etiam hoc excusabile. Tale fuit Petri peccatum in trina negatione [1]. Sed est quod committitur ex studio et ex industria, et puta malignitate, et hoc gravissimum. Jerem. vi, 13 : *Omnes avaritiæ student.* Gregorius : « Plus displicet Deo studium « quam pecatum. » Hæc ergo petit sibi dimitti quæ ex infirmitate et ignorantia perpetravit.

Et præponitur his duobus versibus littera Cheth, (ח) quod interpretatur *pavor,* quia pavor de peccatis confugere ad misericordiam facit, etc.

« *Secundum misericordiam tuam.* » Hic secundum, in quo petit conferri gratiam, adjungens allegationem. Primo misericordiæ divinæ, quæ subvenit peccatoribus. Secundo, bonitatis, quæ subvenit omnibus, ibi, « *Propter bonitatem.* »

Dicit ergo : Sic destrue culpam, et etiam « *memento mei,* » infundendo gratiam « *tu,* » hujus est infundere eam, et per ipsam delere culpam. Isa. xliii, 25 : *Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me.* Psal. lxxxviii, 48 : *Memorare quæ mea substantia,* etc. Et non secundum quod merui, quia inimicis tuis adhæsi. II Paral. xix, 2 : *His qui oderunt Dominum,* id est, dæmonibus, *amicitia jungeris, et idcirco iram Dei merebaris.* Sed « *secundum misericordiam tuam,* » hoc est, misericordiam quæ decet te. Isidorus : « Regiæ virtu- « tes duæ sicut præcipuæ, scilicet justitia « et pietas. Plus autem in regibus lau- « datur pietas. » Seneca : « Clementia de- « cet principem, qui quocumque venit, « mansuetiora omnibus faciat. Allegat ergo : « *secundum misericordiam tuam* » infinitam, et omnem culpam excedentem. Gregorius in quadam Homilia : « Quæ lingua narrare viscera misericor- « diæ divinæ sufficit ? Quis spiritus ante « tantæ pietatis divitias non obstupe- « scit ? »

« *Propter bonitatem.* » Quasi diceret : Non propter meritum meum, sed « *propter bonitatem tuam,* » tibi naturaliter insitam, non aliunde contractam. Dionysius in libro de *Divinis nominibus* : « Cum essentia Dei bonitas sit, si ipse « transit de bono, transit de essentia [2]. » Et est differentia inter Dei bonitatem et misericordiam, quia bonitas est respectu omnis creaturæ, quam condidit Deus, et conservat : misericordia respectu creaturæ miseræ, a qua tollitur culpa et pœna.

8

« *Dulcis et rectus Dominus.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo postquam præmisit petitionem, ostendit se exauditum vel exaudiendum. Et primo, quantum ad collationem gratiæ. Secundo, quantum ad remissionem culpæ, ibi, « *Propter nomen tuum, Domine.* »

In prima duo. Primo, commendatio ipsius a quo petit gratiam. Secundo, specificatio bonorum, quæ accepta sunt : quod est consequens ad commendationem, ibi, « *Propter hoc legem.* »

Ait ergo : Sic petis o Ecclesia, vel

[1] Cf. Matth. xxvi, 69 et seq.

[2] S. Dionysius. Lib. de Divinis nominibus, cap. 4.

quæcumque anima : unde hoc tibi ? « *Dulcis et rectus Dominus.* » « *Dulcis* » peccatum remittendo sine meritis, et gratiam infundendo in illum qui non meruerat nisi mortem. Psal. xx, 4 : *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis.* Et talis fuit in adventu primo, cum dicebat, Luc. v, 23 : *Dimittuntur tibi peccata.* Cant. v, 16 : *Guttur illius suavissimum.* Sed tamen « *rectus.* » districte discutiendo, si correcti non fuerimus, per justitiam. Psal. xci, 16 : *Rectus Dominus Deus noster.* Et hoc in adventu secundo, quia tunc non exibit nec ad dextram nec ad sinistram. Proverb. vi, 34 : *Zelus et furor viri non parcet in die vindictæ.* Ratione dulcedinis est amandus, ratione rectitudinis est timendus. Eccli. ii, 10 : *Qui timetis Dominum, diligite illum, et illuminabuntur corda vestra.* Dulcis Christus, quia vita : rectus, quia veritas et via [1]. Dulcis, quia suavia dat, Sapient. xvi, 20 : *Panem de cœlo præstitisti illis*, etc. Rectus, quia ad bonum flagellat, Ad Hebr. xii, 6 : *Flagellat omnem filium quem recipit.* Dulcis in cogitatione, Eccli. xxiv, 27 : *Spiritus meus, super mel dulcis.* Dulcis in sermone, Psal. cxviii, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.* Et dulcis in opere : dulcia enim suis præparavit. Psal. lxvii, 11 : *Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.* Rectus, quia in eum non exivit medium ab extremis. In lacrymis natus, Sapient. vii, 3 : *Primam vocem similem omnibus emisi plorans.* In lacrymis mortuus, Ad Hebr. v, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis.* Et in lacrymis vitam duxit, Luc. xix, 41 : *Flevit super populum.* Et Joan. xi, 35, flevit etiam Lazarum suscitando.

« *Propter hoc legem dabit.* » Hic ostendit bona, quæ a se commendata est receptura. Primum, quod accendet concupiscibilem. Secundum, quod diriget irascibilem, ibi, « *Diriget mansuetos.* » Tertium, quod docebit rationabilem, ibi, « *Docebit.* »

Dicit ergo : « *Propter hoc legem dabit,* » charitatis, dulcedinis, ad promovendum bonos et reducendum malos. Isa. xxxiii, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster : ipse salvabit nos.* Lex enim corrigit per rectitudinem, et ad Deum afficit per dulcedinem. De primo, Psal. cxviii, 9 : *In quo corrigit adolescentior viam suam, in custodiendo sermones tuos.* De secundo, Eccli. xxiii, 37 : *Nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini.* Hæc etiam lex charitatis, de qua Job, xi, 5 et 6 : *Utinam Deus loqueretur tecum et aperiret labia sua tibi. Ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, et quod multiplex esset lex ejus,* charitas scilicet. Sed quibus dabis ? « *Delinquentibus in via.* » In hac misera vita, quia cæteri non indigent lege arrigente. Ad Galat. iii, 19 : *Propter transgressiones lex posita est.* I ad Tim. i, 9 : *Lex justo non est posita, sed injustis,... parricidis, homicidis,* et aliis peccatoribus, qui peccatores sunt dum sunt in via. Et etiam spes de correctione illorum post mortem non est : unde frustra daretur eis lex. Proverb. xi, 7 : *Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes.*

Nota etiam, quod *Dominus* signat potestatem, *dulcis* benignitatem, *rectus* rigorem : et hæc conjunguntur ad monstrandum quod potestas debet habere duos tales socios, quia potestas sine benignitate erit tyrannica, eadem sine rigore, erit remissior, imo nulla. Gregorius : « In sacerdotali pectore cum terrore severitatis debet custodiri virtus « mansuetudinis, ut iram mansuetudo « condiat, et mansuetudinem zelus di- « strictionis accendat. Talis potest dare

[1] Cf. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.*

« *legem delinquentibus in via*, et non « alius. »

9 « *Diriget mansuetos.* » Hic secundum quod dirigit irascibilem.

Ait enim : Sic accendet concupiscibilem, et « *diriget mansuetos* » qui patienter sustinent correctionem, « *in judicio* » præsenti quo punit peccata, de quo Joan. xii, 31 : *Nunc judicium est mundi.* « *Mansuetos* » appellat, sicut vult Cassiodorus, « injurias tolerantes, non malum « pro malo reddentes. » Hos dirigit : quia per correctionem, si aliquid in eis distortum est, totum rectum, et directum facit. Nec mirum, quia applicat : secundo, quia rectus est. Dirigit etiam eos in judicio futuro in vitam æternam secundum illud Matth. xxv, 34 : *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum.*

« *Et docebit mites.* » Ecce tertium, scilicet eruditio rationabilis : et tangitur quos docebit primo. Secundo, quid illos docebit, ibi, « *Vias tuas.* » Primo, in universali. Secundo, specialiter, ibi, « *Universæ viæ Domini.* »

Dicit ergo : Sic diriget mansuetos, « *et docebit mites.* » Isti enim sunt apti ad hoc ut doceantur. Propter hoc Dominus in Matthæo, primam lectionem tamquam introductoriam ait in cap. xi, 29 : *Discite a me quia mitis sum, et humilis corde.* In mansuetudine enim, et in humilitate suscipitur doctrina. Jacob. i, 21 : *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Eccli. v, 13 : *Esto mansuetus, ad audiendum verbum,* Dei scilicet, *ut intelligas.*

Sed quid docebit eos ? « *Vias suas.* » Isa. ii, 3 : *Docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus,* non inania, et curiosa, et philosophica, quæ non sunt via ad urbem cœlestem, sed magis devia, quærentes. Eccle. x, 15 : *Labor stultorum affliget eos, qui nesciunt in urbem pergere,* id est, in cœlum.

Huic versui præponitur Iod (י), quod interpretatur *dissolutio,* vel *principium,* quia hic actum est de judicio, in quo impii dissolventur, et bonis erit principium æternitatis.

« *Universæ viæ Domini.* » Hic specificat vias, et tanguntur duo, quorum primum pertinet ad adventum primum, secundum ad secundum adventum. Primum, misericordia. Secundum, veritas. Duo ergo dicuntur. Primo, quæ sunt illæ viæ quas docet. Secundo, probat, quod veræ illæ sunt, ibi, « *Requirentibus.* »

Ait enim : « *Docebit mites vias suas.* » Sed quæ sunt illæ ? « *Universæ viæ Domini misericordia,* « quantum ad adventum primum, pro quo dictum est, Psal. xxxii, 5 : *Misericordia enim Domini plena est terra.* Et alibi, in Psal. xlvii, 10 : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam.* Ad Tit. iii, 5 : *Secundum suam misericordiam salvos nos fecit.* « *Et veritas,* » quantum ad adventum secundum : tunc enim reddet unicuique prout gessit. Isa. xxvii, 8 : *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Isa. xlii, 1 : *Judicium gentibus proferet.*

Item, « *Universæ viæ Domini,* » id est, singulæ, sunt « *misericordia et veritas,* » quia in quolibet opere Dei est misericordia, in quolibet veritas. In opere creationis, quia de non esse : in opere recreationis, quia de malo esse malitia culpæ, in bonum esse bonitate gratiæ : in opere glorificationis, quia de misero esse, in gloriosum esse. Hæc supra ostensa fuerunt in illo versu : « *Reminiscere miserationum tuarum.* » In illis similiter breviter veritas invenitur, quia in his omnibus facit, sicut decet suam bonitatem. « *Misericordia* » ergo est in omni opere, quantum ad accipientem, sed « *veritas* » quantum ad facientem. Et hoc verum est et apparet.

« *Requirentibus testamentum ejus.* » Scripturas scilicet, « *et testimonia ejus,* » ipsos scilicet actores, Prophetas et Apostolos. Hieronymus : « Testa-

« mentum est Scriptura, testimonia ipsi « scriptores, Apostoli scilicet, et Pro- « phetæ. »

Vel Testamentum proprie Novum Testamentum dicitur, quia Testamentum continens ultimam voluntatem possessoris, exprimens quid et quantum ei relinquat. Et sic in Evangelio ultima Christi voluntas retinetur, quæ in ejus morte confirmata est, secundum illud ad Hebr. IX, 16 : *Ubi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris.* Testimonia, lex, et Prophetæ, quæ attestantur Christo. Act. III, 22, de testimonio Moysis : *Moyses quidem dixit : quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris* [1], etc. Prophetæ, Act. X, 43 : *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent.* Sic in nobis hæ duæ viæ esse debent : « *misericordia* » ad proximum : « *veritas*, » quæ est justitia, quantum ad nosipsos. Psal. LXXXVIII, 15 : *Misericordia et veritas præcedent faciem tuam.*

Vel cum dicitur « *Domini,* » nomen est potestatis. Hæc debet habere duas vias per quas se exserat, scilicet misericordiam et veritatem. Proverb. XX, 28 : *Misericordia et veritas custodiunt regem.* « *Misericordia,* » ne sit potestas affrænata et tyrannica : « *veritas,* » ne nimis remissa contra malos. Gregorius : « Sit « rector agentibus, bene per humilitatem « socius, et contra delinquentium vitia per « zelum justitiæ sit rectus. »

Huic versui præponitur Caph, (כ), quod interpretatur *operatio*, vel *curvatio*. vel *manus*, quia sub via hac duplici Dei curvamus et laboramus. Sub via misericordiæ, tamquam sub manu blandiente : sub via veritatis, tamquam sub manu terrente.

« *Propter nomen tuum, Domine* Hic 11
dicit se exauditam quantum ad peccati remissionem, quod fuit secundum, et tanguntur duo secundum duplicem causam quam tangit. Dei benignitatem primo. Secundo, propriam necessitatem, ibi, « *Multum est enim.* »

Ait ergo : Hæc bona mihi facies, et etiam « *propitiaberis peccato meo,* » non meritis incertis, « *sed propter nomen tuum,* » ostendendum, quod est Jesus. Matth. I, 21 : *Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Et glorificandum a me qui liberatus sum. Eccli. LI, 16 et 17 : *Liberasti me de perditione, et eripuisti me de tempore iniquo. Propterea confitebor, et laudem dicam tibi, et benedicam nomini tuo.*

« *Multum est enim.* » Quasi diceret : « *Propitiaberis propter nomen tuum,* » et peccati multitudinem quæ tanta est, quod delebilis non est nisi a te.

Vel sic : « *Propitiaberis propter nomen tuum.* » Sed dico, « *multum est,* » quæ confessio debet te movere ad propitiationem : non enim peccatum diminuo sicut illa gens, cui Jerem. II, 35 : *Et dixisti : Absque peccato et innocens ego sum.* Et in eodem, II, 33 : *Quid niteris bonam ostendere viam tuam ad quærendam dilectionem ?* Quasi diceret : Hæc non est via veniendi ad illam. Nec diminuo sicut Adam et Eva [1].

Et nota, quod peccatum mortale multum est numerositate, quia forsitan qui habet unum, habet omnia : sed si non quantum ad obligationem ad pœnam sensus, tamen quantum ad pœnam damni. Jacob. II, 10 : *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus.* Propter hoc dicitur in Psal. XXXIX, 13 : *Circumdederunt me mala, quorum non est numerus.* Item, quantitate comparatione ad illum in quem peccatur. Mortaliter enim peccans, pec-

[1] Cf. Deuter. XVIII, 15.

[2] Cf. Genes. III, 12 et seq.

cat in Deum. Psal. L, 6 : *Tibi soli peccavi.* Et de illo dicitur in Psal. CXLIV, 3 : *Et magnitudinis ejus non est finis.* Item, multum fortitudine, quia fortius dæmone, quem ita constrictum tenet, quod non potest evadere, de quo Job, XLI, 24 : *Non est postestas quæ super terram comparetur ei.* Sed, Luc. XI, 22 : *Si fortior eo superveniens vicerit eum.* Item, multum ponderositate, in puncto enim facit descendere ad infernum. Psal. XXXVII, 5 : *Iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me.* Propter hoc dicitur, Job, XXI, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.*

Huic versui præponitur Lamech, ל quod interprecatur *cor*, vel *disciplina*, quia hic est peccati confessio aperta, quæ est vera disciplina, et per quam disciplinatur et servatur. Proverb. IV, 23 : *Omni custodia serva cor tuum : ex ipso enim vita procedit.*

12 « *Quis est homo qui timet Dominum?* » Hic est tertia pars totius Psalmi, in qua ponitur vox Ecclesiæ suspirantis ad gloriam. Sed quia tale suspirium creatur ex duobus, scilicet ex recordatione bonorum patriæ et gloriæ, et ex sensibili experientia præsentis miseriæ, propter hoc duo dicuntur in hac parte. Primo, conquerendo investigat, quis tanta habet merita, ut possit pervenire ad tanta præmia. Secundo, rogat ut amoveatur a præsenti miseria, ibi, « *Respice in me.* »

Tertia pars Psalmi.

In prima tria. Primo, tangit de merito pervenientium ad gloriam. Secundo, subjungit de præmio, ibi, « *Anima ejus.* » Tertio, ostendit se esse in desiderio, et spe tantorum bonorum, ibi, « *Oculi mei semper ad Dominum.* »

In prima duo secundum duplex meritum timoris quod tangit primo, quod est tamquam causa et præparatio : et amoris, quod est consummatio, ibi, « *Legem statuit ei.* »

Dicit ergo : Sic rogavi et obtinebo. Sed, heu ! « *quis est homo qui timet Dominum ?* » Quam pauci sunt qui veraciter timeant. Tamen necessarius est valde timor. Eccli. XXV, 15 : *Beatus homo, ini donatumest habere timorem Dei : qui tenet illum, cui assimilabitur ?* Et antea dixerat, ℣. 13: *Quam magnus*, id est, valde magnus, *qui invenit sapientiam! sed non est super timentem Deum.* Hunc etiam Dominus exigit et requirit per Prophetam Malach. I, 6 : *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus ?*

« *Legem statuit.* » Hic tangit secundum, amorem scilicet : sicut enim necessarius est timor bene humilians, sic certe et amor bene inflammans.

Dicit ergo : « *Quis est qui timet Dominum ?* » Si talis est aliquis, Dominus « *statuit ei,* » id est, stabiliter dedit « *legem* » charitatis, quæ non est tantum lex, sed legis completio. Ad Rom. XIII, 10 : *Plenitudo legis est dilectio.* Et bene plenitudo, quia plenissime docet de omnibus necessariis ad salutem. I Joan. II, 27 : *Unctio docet vos de omnibus.* Et hanc statuit ei existenti « *in via* » fidei, quæ est vera via. II ad Corinth. V, 7 : *Per fidem ambulamus, et non per speciem.* Via, inquam, « *quam elegit,* » quia fides voluntaria est, non coacta. Et notatur in hoc arbitrii libertas, quia potest credere si vult, si non vult non credat. Eccli. XV, 14 : *Deus constituit ab initio hominem, et reliquit illum in manu consilii sui.* Via est fides ducens ad Deum, strata solidis fidei articulis, tamquam lapidibus parata pretiosis. Tob. XIII, 22 : *Ex lapide candido et mundo omnes plateæ ejus sternentur.* Sed ne nimis dura esset hæc via, sternitur molli indumento Dominicæ incarnationis. Unde ante incarnationem, Psal. XVI, 4 : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Et alibi, Psal. LIX, 5 : *Ostendisti populo tuo dura.* Sed nunc possumus dicere illud ad Hebr. X, 20 : *Initiavit nobis viam novam et viventem per velamen, id est, carnem*

suam. Unde sua vox est : *Ego sum via*[1].

Huic autem versui præponitur Men (מ), quod interpretatur, *ex ipsis*, vel *ignis*. Ex ipsis eis timentibus vel amantibus, vere ignis præcedit al illos inflammandos. Luc. xii, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur ?*

« *Anima ejus in bonis.* » Hic est secundum, in quo subjungit de præmio. Primo, tangens præmium in futuro. Secundo, etiam in præsenti, ibi, « *Firmamentum est Dominus.* »

In prima duplex præmium tangitur. Primo, bonorum associatio. Secundo, indissolubilis proprii corporis unio, ibi, « *Et semen ejus.* »

Ait ergo : Est aliquis timens et amans Dominum ? Et propter hoc « *anima ejus,* » post separationem a suo corpore, « *demorabitur in bonis.* » Inter bonos Angelos, et Sanctos, jam in anima glorificatos in patria. Sap. v, 5 : *Et inter Sanctos sors illorum est.* Joannes Evangelista invitatus est a Christo ut cum fratribus suis epularetur.

Vel in bonis animæ, quæ erunt quatuor, secundum Augustinum, quatuor virtutibus succedentia in VI *Musicæ.* « Primum, contemplatio, quæ succedit « prudentiæ, et est plena conspectio veri« tatis. Secundum, sanctificatio, quæ suc« cedit temperantiæ, et est summa ab om« ni sorde depuratio. Tertium, impassibi« litas, quæ succedit fortitudini, quæ erit « ut nullam omnino molestiam patiamur. « Quartum, ordinatio, quæ succedit ju« stitiæ, et erit ut æquemur purissimis « animis, et omni naturæ corporali et « bestiali præponamur[2]. » Hæc ergo contemplatio, sanctificatio, impassibilitas, ordinatio, pro istis virtutibus sunt speranda. Vel in bonis in tribus dotibus usitatis, quæ sunt visio, dilectio, fruitio.

« *Et semen ejus,* » id est, bonum opus, quod seminavit, « *hæreditabit,* » id est, hæreditare faciet eam, scilicet animam, « *terram,* » id est, corpus suum proprium, etsi ipsum ad tempus reliquit. Ergo notandum, quod opus est semen. Ad Galat. vi, 8 : *Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet.* Bonum enim opus, semen bonum, quia inde colligitur bonus fructus. Sapient. iii, 15 : *Bonorum laborum,* scilicet operum, *gloriosus est fructus.* Item, ex modico semine fructus magnus, imo quasi infinitus per successionem. Sic ex bono opere vita æterna, quæ est infinita. Proverb. xiv, 23 : *In omni opere,* bono scilicet, *erit abundantia.* II ad Cor. iv, 17 : *Id quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.* Item, semen non producit fructum, nisi occultum : sic nec opus bonum. Joan. xii, 24 : *Nisi granum frumenti cadens, in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Cadere in terram, intelligit occultari, et sepeliri in terram. Propter hoc dicitur ostendentibus opera sua, Matth. vi, 2 et 5 : *Amen dico vobis, receperunt mercedem suam.* Propter hoc dicit Gregorius, quod « sic sit bonum opus in « aperto, ut intentio maneat in occulto. » Michæ. vi, 15 : *Seminabis et non metes.* Item, semen jacitur tempore pluviali, sed in pulchro metitur : sic bona opera in valle lacrymarum, sed metentur in æterna hilaritate. Psal. cxxv, 6 : *Euntes ibant et flebant, mittentes semina sua, venientes autem venient,* etc. Item, semen in fructum non proficit sine calore, sic nec opus bonum sine sapientia, et amore. Psal. ciii, 13 : *Rigans montes de superioribus suis,* quantum ad sapientiæ infusionem. I ad Cor. xiii, 3 : *Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas,*

Comparatio seminis cum bono opere.

Nota.

[1] Joan. xiv, 6.

[2] Augustinus, Lib. VI de Musica, in fine.

charitatem autem non habuero, nihil mihipordest.

Vel totum de præsenti. « *Anima ejus in bonis demorabitur,* » id est, præceptis, tamquam in quibusdam deliciis. Eccli. xxiii, 37 : *Nihil dulcius quam respicere in mandatis Domini.* Vel in bonis futuris, spe. Sapient. iii, 4 : *Spes illorum immortalitate plena est.* Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Vel « *in bonis,* » Sanctorum scilicet exemplis. Gregorius : « Ecclesia narrat fortitudinem « virorum, ut ad similia provocet vitam « infirmorum. » « *Et semen ejus,* filii scilicet, *hæreditab it terram.* » Necessariis scilicet non indigebunt. Psal. xxxvi, 25 : *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.*

Huic autem versui præponitur littera Nun (נ), quod interpretatur *pascens,* vel *pascua eorum.* Bona enim de quibus mentio facta est, et timentium et amantium pascua sunt. Psal. xxii, 2 : *In loco pascuæ, ibi me collocavit.*

14 « *Firmamentum est Dominus.* » Hic secundum, in quo ostendit bona collata in via, quæ sunt duo. Primum, divina protectio et conservatio. Secundum, Scripturarum revelatio, ibi, « *Et testamentum ipsius.* »

Ait ergo : Hæc prædicta eis faciet in futuro, sed interim « *firmamentum est Dominus timentibus eum,* » id est, sicut timor hominum dat debilitatem et diffidentiam, sic timor Domini firmitatem. Psal. lxxxviii, 41 : *Posuisti firmamentum ejus formidinem.* Stabilit timor cor et roborat. Gregorius : « Anchora men« tis, pondus timoris. »

Comparatio Dei cum firmamento.

Vel ipse Dominus est firmamentum timentibus se : quia undique Deus ambit, sicut firmamentum illa quæ continet. Job, i, 9 et 10 : *Numquid Job frustra timet Deum ? Nonne tu vallasti eum, ac domum ejus ?* Psal. cxxiv, 2 : *Et Dominus in circuitu populi sui.* Item, quia ignotus fit suis hic in via. Joannes Damascenus : « Substantiam cœli non oporte « quærere nobis ignoratam existentem. » Sicut Christus in via. Exod. xxxiii, 20 : *Non videbit me homo, et vivet.* I ad Timoth. vi, 16 : *Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest.* Item, quia protegit fortiter. Genes. i, 6 : *Fiat firmamentum in medio aquarum,* ut reprimat ipsas. Sic Christus in medio tribulationum ne obruant suos. Job, xvii, 3 : *Libera me, Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Ad Rom. viii, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos ?*

« *Et testamentum ipsius,* » hoc scilicet quod in utroque testatus est, « *manifestetur illis,* » id est, notum sit et intellectum. Eccli. xxxii, 18 : *Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus.* Vel sic : « *Et testamentum ipsius,* » id est, Deus, ad illos est, supple, hoc, « *ut manifestetur illis.* » Dominus enim quasi in testamento, quando moriturus erat, hoc eis legavit, ut se manifestaret illis. Joan. xiv, 21 : *Qui diligit me, diligetur a Patre meo : et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* Vel « *timentibus testamentum,* » hoc manifestatur in præsenti per fidem, in futuro per speciem. Psal. xc, 16 : *Longitudine dierum replebo eum, et ostendam illi salutare meum.*

Huic versui præponitur Samech, (ס), quod interpretatur *audio,* vel *firmamentum,* vel *adjutorium.* Quasi diceret : Per hoc quod in hoc versu dicitur, intellige, quod si audio Deum, quod si ipsum timeam, mihi est firmamentum vel adjutorium.

« *Oculi mei.* » Hic est tertium, in quo ostenso merito bonorum, et supposito, primo ostendit suspirando se tendere in Deum toto desiderio : et dicuntur duo. Primo, quia tendit in Deum totaliter adspectu et affectu. Secundo quare sic tendit, ibi, « *Quoniam ipse evellet de laqueo.* » 15

Dicit ergo : Hæc bona facit timentibus et amantibus. Ergo « *oculi mei*, » interiores adspectus scilicet vel affectus, « *semper ad Dominum*, » quia speculum. Speculum enim semper delectat visum, et confortat. Sapient. VII, 26 : *Candor est lucis æternæ, et speculum sine macula*. Et speciosus speciosum oculum delectat. Eccli. XL, 22 : *Gratiam et speciem desiderabit oculus*. Et Psal. XLIV, 3, de eo : *Speciosus forma præ filiis hominum*. Quia luminosus : lumen enim delectat, tenebræ turbant. Eccle. XI, 7 : *Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem*. Et ipse est sol. Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ*. Quia beneficus. Libenter respicit oculus pauperis ad divitem beneficum, et oculus servi ad Dominum a quo exspectat aliquod beneficium. Psal. CXXII, 2 : *Sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum, ita oculi nostri*, etc. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum, desursum est*, etc. Et nota, quod dicit, « *Oculi*, » non oculus : sunt enim aliqui qui unum habent oculum ad Deum, scilicet intellectus, et alium, scilicet oculum affectus ad terrena. Joan. XV, 24 : *Nunc autem et viderunt*, oculo intellectus : *et oderunt*, avertendo oculum affectus, *et me, et Patrem meum*. Psal. XXX, 12 : *Qui videbant me, foras*, quasi superficiali visione, *fugerunt a me*. Alii sunt quorum neuter in Domino est, de quibus in Psal. XVI, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram*. Proverb. XVII, 24 : *Oculi stultorum in finibus terræ*. Et dicit, « *Semper*, » quia a re visa et delectabili vix aufertur oculus.

« *Quoniam ipse evellet*. » Ecce secundum. Quasi diceret : « *Oculi mei semper ad Dominum*, » tamquam ad æternitatis speculum, unde possint videre laqueos, et cavere : ad ipsum ergo sunt : « *Quoniam ipse evellet*, » et mihi ostendendo, et me adjuvando, « *a laqueo pedes meos*. » Glossa : « Facile evadit laqueos in terris, « qui semper oculos habet in cœlis. » Laqueum autem multiplicem evadit : Possessionis terrenæ, de quo Sap. XIV, 11 : *Creaturæ Dei in odium factæ sunt, et in tentationem animabus hominum, et in muscipulam pedibus insipientium*. Gulæ, de quo in Psal. LXVIII, 23 : *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*. Luxuriæ, de quo Eccle. VII, 27 : *Inveni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum est*. Superbiæ, quæ dicitur iniquitas antonomastice. Proverb. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium*. Et tandem miseriæ, de quo in persona Prophetæ, Psal. CXXIII, 7 : *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus*.

Huic versui proponitur Aiin (ע), quod interpretatur *oculus*, vel *fons*. Hic enim dicit oculos, qui fontes lacrymarum sunt, ad Deum se elevare. Jerem. IX, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum ?*

« *Respice in me et miserere mei*. » Hic est secunda pars totius hujus partis tertiæ 16
Psalmi. Postquam enim suspirando ad æterna monstravit bona pervenientium ad illam, hic secundo petit sanari a miseria præsenti. Et primo orat contra proprias miserias specialiter. Secundo, contra miserias omnium generaliter, ibi, « *Libera Deus Israel*. »

In prima duo. Primo, contra mala præsentia. Secundo, contra futura, ibi, « *Custodi animam meam*. »

In prima duo. Primo, contra mala pœnæ. Secundo, contra mala culpæ, ibi, « *Vide humilitatem*. »

In prima præmittit petitionem. Secundo, subdit persuasionem, quod acquiescendum est suæ petitioni, ibi, « *Quia unicus et pauper*. »

Dicit ergo : Sic Domine « *oculi mei* » semper ad te. Et tu ergo « *respice in me*, » sicut respexisti Petrum : imo magis in Petrum. Luc. XXII, 61 et 62 : *Respexit Petrum Jesus... et egressus foras Petrus flevit amare*. Nota enim, quod est triplex respectus Dei. Suæ sapientiæ quasi suæ rationabilis, Eccli. XXIII, 29 : *Domino*

Triplex Dei respectus.

enim Deo antequam crearentur, omnia sunt agnita : sic et post perfectum respicit omnia. Item, tamquam suæ irascibilis, quo rescipit malos, Eccli. v, 7 : *In peccatores respicit ira illius.* Misericordiæ, quasi suæ concupiscibilis, de quo Sap. iv, 15 : *Et respectus in electos illius.* Hoc ultimo respectu, « *respice in me, et miserere mei,* » a miseria pœnæ relevando me, et liberando. Eccli. xl, 24 : *Fratres in adjutorium, in tempore tribulationis, et super eos misericordia liberabit.*

« *Quia unicus.* » Hic secundum, scilicet suasio, quod exaudire debet Deus. Primo, a bonis quæ facit. Secundo,a malis quæ patitur, ibi, « *Tribulationes cordis mei.* » Duo autem bona facit. Tenet simplicitatem, et hoc ad Deum. Et paupertatem amat, quoad mundum, ibi, « *Et pauper.* »

Ait enim : Respice ut miserearis, et debes, « *quia unicus sum ego,* » cordis indissolubilitate, quod non habeo distractum ad diversa desideria, sed totum intendit in Deum. I ad Cor. vi, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Et talis misericordiam promeretur sine dubio. Isa. lvii, 1 : *Viri misericordiæ colliguntur* in Deum, desiderio et amore, sicut e contrario viri mortis dividuntur. Osee, x, 2 : *Divisum est cor eorum, nunc interibunt.*

« *Et pauper,* » mundanarum rerum abdicatione omnimoda, vel saltem suppeditatione. De primo, Matth. v, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* De secundo, in Psal. lxi, 11 : *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Et uterque dignus est misericordia, quamvis primus magis. Isa. xlix, 13 : *Et pauperum suorum miserebitur.*

Ecclesiæ etiam potest esse vox, quæ unica est, sine divisionibus hæresum, et schismatibus. I ad Corinth. i, 10 : *Idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.* Act. iv, 32 : *Multitudinis credentium erat cor unum,et anima una.* « *Et pauper,* » quamvis omnia Ecclesiæ sint. I ad Corinth. iii, 22 et 23 : *Omnia vestra sunt:... vos autem Christi.* Ratio, quia non reputat illa comparatione ad illud quod vere habet, ipsum Christum, sed magis abjicit et contemnit. Prov. xiii, 7 : *Est quasi pauper, cum in multis divitiis sit.*

Huic autem versui præponitur Phe (פ), quod interpretatur *os*, quod accipitur pro ore, sive *error*, sive *disciplina*, quia hic per disciplinam devotæ orationis corrigitur error oris, etc.

17 « *Tribulationes cordis mei.* » Hic allegat, et suadet a malis quæ sustinet, et primo ab interioribus. Secundo, ab exterioribus, ibi, « *De necessitatibus.* »

Ait ergo : Hoc facio, et etiam « *tribulationes cordis mei,* » quæ sunt insupportabiliores tribulationibus corporis. Eccli. xxx, 16 : *Non est oblectamentum super cordis gaudium* : et ideo nec nocumentum, et afflictionem. « *Multiplicatæ sunt.* » Vere in tantum, quod nullus possit eas numerare, quæ sunt in corde pio, et veraciter pœnitente. Sunt autem multæ genere, multæ specie, multæ numero. Multæ genere, quia dolor et metus. Eccli. iv, 19 : *Timorem et metum et probationem inducet super illum : et cruciabit illum in tribulatione doctrinæ suæ.* Et quodlibet istorum generum multas habet species. Dolor enim multiplicatur secundum diversas species.Est enim in corde juxti dolor ex contritione, dolor ex compassione, dolor ex exsilii prolongatione, dolor de patriæ dilatione. Dolor ex contritione multiplicatur numero, sicut et peccata de quibus justus conteritur. Isa. xxxviii, 15 : *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Ex compassione, quia dolet de culpis aliorum, et pœnis, et singulis. II ad Corinth. xi, 29 : *Quis infirmatur, et ego non infirmor ?* quantum ad pœnas. *Quis scandalizatur, et ego non uror* ? quantum ad culpas. Eccli. xxv, 17 : *Omnis plaga,* sive spiritualis sive corporalis, *tristitia cordis est.* Verum est in justo. Dolor ex

exsilii prolongatione multiplicatur, secundum multiplicationem annorum, mensium, septimanarum, et dierum, et horarum. Psal. cxix, 5 : *Heu mihi! quia incolatus meus prolongatus est.* Job, iii, 20 : *Quare misero data est lux, et vita his, qui in amaritudine animæ sunt ?* Et ex patriæ dilatione multiplicatur secundum dilationem felicitatum quæ ibi sunt. Psal. xli, 3 : *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* Job, xiv, 14 : *Cunctis diebus, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea.* Ad Roman. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Timor etiam multiplex : de præsenti culpa, vel de futura pœna. Psal. liv, 6 : *Timor et tremor venerunt super me.* Timor culpæ multiplicatur secundum diversitates peccatorum, et infinitas circumstantias quæ possunt accidere, quas omnes timet. Job, ix, 29 : *Verebar omnia opera mea.* De pœna secundum diversitates pœnarum culpis singulis debitarum. Job, xxi, 6 : *Et ego quando recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam tremor.* Quid dicam? Apprehenderunt me mala, quorum non est numerus [1].

« *De necessitatibus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Non solum tribulationes sustineo interius in corde, imo rogo, « *de necessitatibus meis,* » tribulationibus scilicet ab exteriori illatis, quæ necessitates dicuntur, quia necessario ab illis, qui volunt servire Deo, sustinentur illatæ ab aliis. II ad Timoth. iii, 12 : *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.*

Huic autem versui præponitur Sade (צ), quod interpretatur *justitia* : justum enim est orantem devote, liberari ab iis quæ patitur injuste. Prov. xi, 4 : *Justitia liberabit a morte,* et ira, et concupiscentia.

« *Vide humilitatem.* » Hic secundum, 18
in quo orat contra mala eorum, qui sunt in Ecclesia. Secundo, eorum qui sunt extra, ibi, « *Respice inimicos.* »

In prima præmittitur quasi persuasio. Secundo, subjungitur petitio, ibi, « *Et dimitte.* »

Et persuadet a duobus. Ab humilitate contra elationem quæ est in peccato. Et a labore contra delectationem.

Ait enim : Sic rogo amoveri pœnam, et etiam Domine, « *vide,* » diligenter attendendo, « *humilitatem meam,* » tu qui potes videre eam, qui solus vides in corde ubi est ejus sedes. I Reg. xvi, 7 : *Deus autem intuetur cor.* Et debes, Isa. lxvi, 2 : Alia littera : Ad quem respiciam nisi super humilem spiritu, et contritum, et trementem sermones meos [2] ?

« *Et laborem meum.* » Labor est proprie cum animi vis motiva tendit ad aliquid sibi bonum, et resistens aliquod invenit : necesse est quod laboret in illius impedimenti amotione, et adeptione ejus quod vult. Unde apparet, quod nullus justus est sine labore : nullus enim justus, nisi operetur bonum : nullus autem in hac vita operari potest bonum, quin ei resistant multa. Primo homines mali, II ad Tim. iii, 8 : *Quemadmodum Jamnes et Mambres restiterunt Moysi : ita et hi resistunt veritati.* Item, dæmones, I ad Thessal. ii, 18 : *Voluimus venire ad vos : ego quidem Paulus, et semel, et iterum, sed impedivit nos Satanas.* Item, concupiscentiæ carnales, Ad Roman. vii, 23 : *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.* Et bene jungit humilitatem et laborem : tum quia humilis libenter laborat, Num. xiii, 30 : *Chananæus,* id est, humilians, moratur *juxta mare,* id est, juxta amaritudines et labores. Tum quia ipse labor humiliat,

Multa resistunt operanti bonum

Humilitatis et laboris unio.

[1] Psal. xxxix, 13 : *Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus.*

[2] Ex Vulg. Isa. lxvi, 2 : *Ad quem respiciam nisi ad pauperculum, et contritum spiritu, et trementem sermones meos ?*

In Psal. cvi, 12 : *Et humiliatum est in laboribus cor eorum.* Et præmittitur humilitas labori : quia sine ea labor est inutilis. Gregorius : « Quælibet bona opera nulla sunt, nisi humilitate condiantur. »

« *Et dimitte.* » Ecce secundum. Quasi diceret : « *Vide humilitatem meam et laborem meum :* » « *Et* » sic, « *dimitte,* » condonando, « *delicta mea* : » per hoc enim solet placari. Deuter. xxvi, 7 et 8 : *Respexit humilitatem nostram et laborem atque angustiam, et eduxit nos de Ægypto,* id est, de tenebris ignorantiæ, et culpæ. Et appellantur « *delicta*, » omissionum peccata, quasi derelinquentia. Vel « *delicta,* » peccata omnia post baptismum facta, quia per ea derelinquitur justitiæ via. Hæc autem petit dimitti « *universa.* » Et nota, quod alia littera habet : « Porta universa peccata mea, » quod vere factum est. I Pet. ii, 24 : *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum.*

Huic autem versui præponitur Re (ר), quod interpretatur *principium* sive *caput,* ut monstretur, quod humilitas est omnium bonorum caput et principium. Gregorius in quadam Homilia : « In cunctis quæ agitis, radicem bonorum omnium humilitatem teneatis. »

19 « *Respice inimicos meos.* » Hic secundum, in quo postquam oravit pro culpis eorum qui sunt intra Ecclesiam, orat consequenter pro iis qui sunt extra Ecclesiam. Et primo, oratio. Secundo, persuasio, quod exaudiatur, ibi, « *Quoniam multiplicati sunt.* »

Dicit ergo : Sic mea dimitte delicta, nec hoc tantum peto, imo, « *respice inimicos meos,* » oculo misericordiæ, eis etiam sua delicta condonando. Cassiodorus : « Quos respicit, statim sine dilectione convertit. » Sic factum est in Petro [1]. Hic ergo facit Ecclesia quod jubetur ei, Matth. v, 44 : *Orate pro persequentibus vos et calumniantibus.* Et nos exemplo matris nostræ hoc facere debemus : per hoc enim auferetur nostra deformitas. Peccator enim est sicut exstinctus carbo, Thren. iv, 8 : *Denigrata est super carbones facies eorum, et non sunt cogniti in plateis.* Et Amos, iv, 11 : *Facti estis quasi torris raptus ab incendio.* Opus autem charitatis si modicum est, ut scintilla, et addatur tali cordi vel animæ, aliquid tollit deformitatis. Si sit magnum opus charitatis, totum cor decorat, sicut magnus ignis additus carboni. Si autem sit opus orationis quod est nobilissimum, tunc reddit pulcherrimum. Quod autem opus orationem sit optimum in genere operum, patet per hoc quod dicitur, Act. vi, 4 : *Nos autem orationi et ministerio verbi instantes erimus.* Chrysostomus super Matthæum : « Vis scire quam pretiosa sit oratio ? Nulla justicia theosebiæ assimilatur nisi oratio sola. » Charitas ergo pro inimicis est quasi magnus ignis, quia si adveniat torri vel carboni, totam occultat ejus deformitatem. Proverb. x, 12 : *Universa delicta operit charitas.* Et in Psal. cxxxix, 10 : *Labor labiorum ipsorum operiet eos,* scilicet oratio. Jacob. v, 20 : *Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operiet multitudinem peccatorum.* Item, aquiritur nobis per hoc summa nobilitas : quis enim ignobilis nollet esse filius Dei et hæres? Matth. v, 44 : *Orate pro persequentibus vos et calumiantibus vos, ut sitis filii Patris vestri, qui in cœlis est.* Ad Rom. viii, 17 : *Si filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Et iterum, Matth. v, 9 : *Beati pacifici,* quales potissime sunt orantes pro inimicis : *quoniam ipsi filii Dei vocabuntur.* Item, adjicietur

[1] Luc xxii, 61 et seq.

nobis lucri universitas : nullum enim lucrum est amico comparabile. Eccli. VI, 14 : *Amicus fidelis, protectio fortis : qui autem invenit illum, invenit thesaurum.* Sed si oras pro inimico, fies ei fidelis amicus, et ipse tibi. Eccli. XVIII, 16 : *Nonne ardorem refrigerat ros, sic et verbum melius quam datum.* Item, qui est advocatus apud Deum pro suo inimico, quia Deus ita vult et præcipit, magnum salarium lucratur : ideo dicitur, Prov. XII, 6 : *Os justorum liberabit eos* : quia orabunt pro inimicis suis. Et in eodem, Prov. XII, 14 : *De fructu oris sui unusquisque replebitur bonis.*

« *Quoniam multiplicati sunt.* » Hic supponit persuasionem duobus. Allegat enim inimicorum multitudinem primo. Secundo, ipsorum malitiam, ibi, « *Et odio iniquo.* »

Ait ergo. Sic illos respice. Et hoc « *quoniam multiplicati sunt* : » damnum enim esset magnum si tanta multitudo periret. Nec mirum si multos dicit : nonne sunt Ecclesiæ inimici Hæretici, Pagani, et Judæi, et omnes qui extra sunt, qui certe sunt, multi? Sed etiam multi qui extra sunt, qui deberent esse filii. Cant. I, 5 : *Filii matris meæ pugnaverunt contra me.* Et Michæ. VII, 6 : *Inimici hominis domestici ejus.*

« *Et odio.* » Quasi diceret : Non tantum propter multitudinem, sed etiam propter peccati magnitudinem. Unde addit, « *Et odio iniquo oderunt me,* » ad differentiam odii boni, quo oditur culpa, quod est odium perfectorum. Psal. CXXXVIII, 22 : *Perfecto odio oderam illos.* Et est iniquum odium, quo oditur natura, præcipue per gratiam reformata, quæ diligenda esset. Psal. CVIII, 5 : *Posuerunt adversum me mala pro bonis : et odium pro dilectione mea.*

Huic versui nulla littera præponitur.

« *Custodi animam meam.* » Hic orat contra futura mala. Et primo, ponitur oratio. Secundo, persuasio, ibi, « *Non erubescam.*

Dicit ergo : Ex quo inimici multi, et odientes odio iniquo : ergo « *custodi,* » a futura culpa, « *animam meam,* » ne incidam, quod non potest fieri nisi per te. Psal. CXXVI, 1 : *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam.*

Et vide sanctæ Ecclesiæ amorem mirabilem, quo prius orat pro inimicis suis, quam pro se. Hæc est illa sancta amoris insania, qua anima aliquando plus ad inimicum afficitur, quam ad seipsam, secundum illud ad Rom. IX, 3 : *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.* Exodi, XXXII, 31 et 32 : *Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti.*

Nota Ecclesiæ charitatem.

Nota etiam quod dicit : « *Animam meam custodi,* » non corpus : sic enim debemus esse solliciti pro anima, ut tota sollicitudo sit pro ipsa, quia unica anima prævalet omnibus corporibus. Propter quod Matth. XVI, 26 : *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Sed, heu ! pro una modica voluptate a multis datur. Prov. X, 20 : *Cor impiorum pro nihilo.* Item, fortissimi inimici non nisi pretiosissimæ rei insidiantur. Bestiæ insidiantur carni, homines possessioni, sed dæmones spiritui. Et propter hoc magis debemus esse solliciti de anima, quam de aliqua re alia. Psal. XXX, 14 : *Accipere animam meam consiliati sunt.* Gen. XIV, 21 : *Da mihi animas, cætera tolle tibi.*

« *Et erue me,* » tandem corporali separatione ab eis, quod fiet in judicio generali. Matth. XXV, 33 : *Et statuet quidem oves a dextris suis, hædos autem a sinistris.* Et nota, quod dicit hic « *me,* » non animam solum : quia isti ereptioni erunt conjuncti : sed custoditio animæ in præsenti. Et utrumque singulariter, ut

notet paucitatem salvandorum comparatione ad multitudinem damnandorum. Amos, III, 12 : *Quomodo si eruat pastor* de ore leonis *duo crura, aut extremum auriculæ,* etc.

« *Non erubescam.* » Hic persuasio, et allegat duo. Primo, confidentiam. Secundo, unitatem sive bonorum conjunctionem, ibi, « *Innocentes.* »

Dicit ergo : Sic « *custodi, et erue,* » et « *non erubescam* » confusa, repulsa mea petitione, « *quoniam speravi in te.* » Cassiodorus : « Non meretur erubescere, « qui spem cognoscitur in tanta veritate « posuisse. » Daniel. III, 40 : *Non est confusio confidentibus in te.*

Huic versui præponitur Sin (ש), quod interpretatur *dens,* vel *super vulnus.* Quasi diceret : Erue me a dente, vulnus super vulnus faciente. Hic est dens peccati vel dæmonis, cui non sufficit vulnerare carnem, nisi vulneret animam. Eccli. XXI, 3 : *Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum.*

dum Glossam, idem innocentes, et recti : sed innocentes, quia malum vitant. Augustinus : « Vera innocentia est, qua « quis nec sibi nec alteri nocet. » Recti in quantum faciunt bonum. Cant. I, 3 : *Recti diligunt te.* Sic Joan. XIV, 15, dicitur : *Si diligitis me, mandata mea servate,* quæ præcipiunt operari bona. Hæ sunt duæ partes justitiæ. Psal. XXXVI, 27 : *Declina a malo, et fac bonum.*

« *Adhæserunt mihi,* » tamquam consimili. Eccli. XIII, 19 : *Omne animal diligit simile sibi,* et volatilia ad sibi similia congregantur.

« *Quia sustinui te.* » Hic ratio adjunctionis, qua adhæserunt : et hoc propter hoc « *quia sustinui te,* » in patientia adversa tolerando. Sustinere autem hic patientiæ est. Eccli. I, 29 : *Usque in tempus sustinebit patiens.* Patet ergo, quod patientia est virtus conjungens socialiter, sicut impatientia et iracundia totum dissipat. Prov. XV, 18 : *Vir iracundus provocat rixas* [1].

21 « *Innocentes et recti.* » Hic secundum in quo allegat secundum, scilicet unitatem : et tangitur primo unitas seu bonorum conjunctio. Secundo, ratio quare sunt ei conjuncti et uniti, ibi, « *Quia sustinui te.* »

Dicit ergo : Sic non me confundas, negando quod peto, quia confido, et etiam « *innocentes* » qui a suo baptismate innocentiam servaverunt, secundum illud Job, XXVII, 5 : *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea.* « *Et recti,* » qui post peccatorum redierunt per pœnitentiam, sicut dicit Cassiodorus : « Isti au« tem sunt omnes boni. » Jerem. XIII, 11 : *Agglutinavi mihi omnem domum Israel, et omnem domum Juda.* Vel innocentes sunt in pueritia, parvuli scilicet baptizati : recti vero in ætate matura. Secun-

« *Libera Deus Israel.* » Hic secundum 22
totius hujus tertiæ partis totius Psalmi. Postquam enim oravit contra mala sua specialiter, hic orat contra mala omnium universaliter : et dicit quis liberet, quem, et a quibus. Vel est oratio specialiter pro Synagoga infideli convertenda. Cum enim oraverit pro se singulariter, pro inimicis generaliter, hic pro Synagoga specialiter.

Dicit ergo quantum ad primum : Sic oravi et petivi multa, et multipliciter, sed nunc concludo totum : O tu Deus qui liberas, « *libera Deus Israel,* » omnes fideles tuos, te per fidem videntes : ecce qui liberabuntur. « *Ex omnibus tribulationibus suis :* » ecce a quibus debet esse liberatio. Et hoc fiet quando impugnationi exteriori succedet tranquillitas, indi-

[1] Cf. adhuc Prov. XXII, 24 et 25.

gentiæ omnium fertilitas, et timori interiori plena securitas. Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.*

His duobus versibus præponitur Thau (ת) quod interpretatur *signum*, vel *consummatio* : quia signum perfectionis est adhærere Deo. Et I ad Corinth. VI, 17 : *Qui adhæret Domino, unus spiritus est.* Et in liberatione ab omni tribulatione erit consummatio.

PSALMUS XXV.

David suæ innocentiæ conscius ad judicium Dei recurrit.

1. *In finem, Psalmus David.*
Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum, et in Domino sperans non infirmabor.
2. Proba me, Domine, et tenta me : ure renes meos et cor meum.
3. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est : et complacui in veritate tua.
4. Non sedi cum concilio vanitatis : et cum iniqua gerentibus non introibo.
5. Odivi ecclesiam malignantium : et cum impiis non sedebo.
6. Lavabo inter innocentes manus meas : et circumdabo altare tuum, Domine :
7. Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua.
8. Domine dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.
9. Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam :
10. In quorum manibus iniquitates sunt, dextera eorum repleta est muneribus.
11. Ego autem in innocentia mea ingressus sum : redime me, et miserere mei.
12. Pes meus stetit in directo : in ecclesiis benedicam te, Domine.

IN PSALMUM XXV

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David* [1].

Petit Propheta separari a malis hic et in futura vita.

« *Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum* ». Hic est Psalmus vigesimus quintus, in quo postquam præcessit deprecatio et suspirium pœnitentis, ut posset fructum assequi passionis, et totius Ecclesiæ Dominum et rectorem, intelligens quod hoc vix aut numquam posset fieri, ipso in malorum consortio commorante, clamat ad Deum pro separatione sui a malis, in hoc jam tantum provectus, ut quasi vocem proferat perfectionis. Præponitur autem huic Psalmo titulus communis : « *In finem, Psalmus David :* » et non indiget expositione.

Psalmus dividitur in duas partes. Primo petit justus separari a malis in præsenti. Secundo, in futuro, ibi, « *Domine, dilexi decorem domus tuæ.* »

In prima duo. Primo, petit separari a malis apud Deum. Secundo, manifestationem separationis etiam apud alios, ibi, « *Proba me Deus, et tenta me.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, ut consentiat suæ petitioni, vel persuasioni, ibi, « *Quoniam ego in innocentia.*

Dicit ergo sic : Dum suspiro ad æterna, et perfici desidero, et hoc ut possim, « *Judica me* » o « *Domine,* » judicio discretionis, hoc est, separa me a malis, non tantum merito, sed et loco. Genes. xix, 17, Loth profuit, quia se separavit a Sodomitis. Notandum autem, quod quidam separant se a malis, quia per eorum præsentiam mali non meliorantur, sed deteriorantur : sic Dominus a Judæis, Joan. viii, 59 : *Tulerunt lapides, ut jacerent in eum : Jesus autem abscondit se.* Alii, ne ipsi eorum consortio vel exemplo mali efficiantur, Eccli. xiii, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Vel verbo, I ad Corinth. xv, 33 : *Corrumpunt mores bonos colloquia mala.* Vel consentiendo, et non resistendo eorum malis, Ad Rom. i, 32 : *Quoniam, qui talia agunt, digni sunt morte : et non solum qui ea faciunt, sed etiam*

[1] Théodoret et un petit nombre de commentateurs datent ce psaume du temps où David, calomnié auprès de Saül, sentait le besoin d'affirmer son innocence et d'en appeler au jugement de Dieu. Mais il y a dans la période de la révolte d'Absalon une circonstance qui paraît rendre bien mieux compte des idées exprimées dans ce chant. David fuyait devant les rebelles, et le grand-prêtre Sadoc le suivait, emportant avec lui l'arche du Seigneur ; David lui commande de reporter l'arche dans la ville sainte, et exprime l'espoir de la revoir un jour dans son tabernacle. II Reg. xv, 25. C'est cette pensée que le saint roi exprime dans le psaume, après avoir protesté énergiquement de son innocence. Il y reproduit du reste un certain nombre d'idées qu'on retrouve dans beaucoup de ses chants, en particulier dans le précédent, et il y donne libre carrière à ses sentiments de confiance et d'amour de Dieu.

Au sens spirituel, David représente le Sauveur injustement accusé et condamné par ses ennemis.

L'Esprit-Saint a encore inspiré ce chant pour servir au sacrifice de la loi nouvelle ; l'Église fait réciter aux prêtres les ℣℣, 6-12, pendant qu'ils se lavent les doigts à la sainte Messe ; ce rite date des temps apostoliques, mais la récitation du psaume, prescrite dans le Missel de S. J. Chrysostôme, ne devint d'un usage général dans l'Église Latine qu'au xve siècle. Cfr. Bouvier, Théol. iii, p. 242.

H. Lesètre.

qui consentiunt facientibus. Alii sunt qui se separant tantum ut boni videantur, sicut Scribæ et Pharisæi : unde Matth. IX, 11, dicunt reprehendendo : *Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester?* Isa. LXV, 5 : *Qui dicunt, Recede a me, non appropinques mihi, quia immundus es.* Sed stulti sunt : granum enim sub palea custoditur, separatur a palea, ut expositum ab avibus devoretur. Sic boni tamquam in palea latent in consortio peccatorum : superbi se separant, et a dæmonibus devorantur. Luc. VIII, 5 : *Quod cecidit secus viam, conculcatum est, et volucres cœli comederunt illud.* Proverb. XXVII, 12 : *Astutus videns malum absconditus est,* scilicet sub palea. Et sequitur : *Parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia.*

« *Quoniam ego.* » Hic allegat, et a duobus. Primo, a vitæ innocentia. Secundo, a perseveranti confidentia in solo Deo, ibi, « *Et in Domino sperans.* »

Dicit ergo : Separa, et debes, quoniam « *ego ingressus sum* » consortium malorum, in « *innocentia.* » Vel « *ingressus sum,* » ut incipiam esse, « *in innocentia.* » Sed quomodo dicit hoc? Proverb. XX, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Item, si innocens esset, per talem jactantiam nocens fieret. Job, IX, 20 : *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me : si innocentem ostendero, pravum me comprobabit.* Respondeo. Aliquando fit propriorum meritorum recordatio propter elationem et superbiam : sicut Pharisæus, Luc. XVIII, 12 : *Jejuno bis in sabbato* : et tunc est reprobandum. Aliquando Sancti hoc faciunt ad malorum repressionem, sicut Paulus ut Pseudo-Apostolos reprimeret et humiliaret, II ad Corinth. XI et XII quasi per totum. Aliquando ad excitandum spiritum in seipso, sicut Job, XXI per totum. Aliquando ad Dei laudem et gloriam, et quasi in gratiarum actionem, sicut fit hic : unde statim addit : « *Et in Domino sperans.* » Et propterea se non dicit plene mundum, sed adhuc esse in inchoatione munditiæ. Psal. LXXVI, 11 : *Et dixi : Nunc cœpi.* Eccli. XVIII, 6 : *Cum consummaverit homo, tunc incipiet.* Nec dicit, « *Ingressus sum in innocentia* » angelica, sed « *mea,* » scilicet humana quæ satis immunda est quantum est de se. Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus* mulieris *menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Unde per hoc quod dicit, « *mea,* » magis se humiliat quam extollat.

« *Et in Domino sperans non infirmabor,* » ut titubem. Jacob. I, 6 : *Qui hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur et circumfertur.* Imo fortior ero. Isa. XL, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Vel « *non movebor.* » Alia littera, « A malorum consortio tunc moveas, si volueris, et discernas » Augustinus : « Qui quasi volunt esse inter malos, schismatici volunt « esse et pejores. » Talis voluit esse Job, XXX, 29, qui dicebat : *Frater fui draconum, et socius struthionum.*

« *Proba me, Domine.* » Hic secundum, in quo petit separari, etiam in hominum cognitione, merito a malis : et dicuntur duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, ibi, « *Quoniam misericordia tua.* » 2

In prima duo. Primo, petit bonum quod habet aliis demonstrari. Secundo, a malis plus purgari, ibi, « *Ure renes meos.* »

Dicit ergo : Sic ingressus sum in innocentia : tamen etsi *nihil mihi conscius sum, in hoc non justificatus sum* [1]. Et in Psal. XVIII, 13 : *Delicta quis intelligit?*

[1] I ad Corinth. IV, 4.

Propter hoc rogo o Domine, « *tenta me,* » et sic « *proba me,* » id est, probatum ostende mihiipsi et aliis, non tibi qui nulla indiges ostensione. Petit ergo tentari, sed a quo? A Deo : tentat enim diabolus ut seducat. De hac tentatione non curat. Act. v, 3 : *Cur tentavit Satanas cor tuum mentiri te Spiritui sancto?* Tentat homo ut discat, Eccle. vii, 24 : *Cuncta tentavi in sapientia. Dixi : sapiens efficiar.* Sed tentat Deus, ut puriorem reddat, Sap. iii, 5 : *Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se.* Ut exemplum aliis præbeat, Tob. ii, 12 : *Hanc tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut daretur exemplum patientiæ ejus.* Ut ipsum quem tentat, doceat, Joan. vi, 6 : *Hoc autem dicebat tentans eum : ipse enim sciebat quid esset facturus.* Ut corda tentatorum aliis nota faciat, Deuter. xiii, 3 : *Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum.* Sic accipitur hic. Ut in futuro tandem coronet eos, Eccli. xliv, 21 et 22 : *In tentatione inventus est fidelis. Ideo jurejurando dedit illi gloriam.* Jacob. i, 12 : *Beatus vir qui suffert tentationem.* Nec est contrarium quod dicitur, Jacob. i, 13 : *Deus intentator malorum est : ipse autem neminem tentat.* Verum est de tentatione quæ est suggestio ad peccandum, de qua non loquitur hic, sed de illa, quæ est pœnæ inflictio.

Cur Deus tentet ?

« *Ure renes meos.* » Hic petitur purgari a malo, et hoc dupliciter. Primo, per tribulationem corporis. Secundo, cordis, ibi, « *Et cor meum.* »

Dicit ergo : Sic tenta, et etiam « *ure,* » igne tribulationis, « *renes meos,* » litterales, illos a vitiis et a malis motibus per illum purgando. Psal. lxv, 10 : *Igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.*

« *Et cor meum,* » exsicces omnem noxiæ affectionis fluxum. Job, xxiii, 10 : *Probavit me quasi aurum, quod per ignem transit.*

Vel referes « *renes* » ad effectum, et « *cor* » ad intellectum : et sic petit purgari totum igne triplici. Tribulationis, quæ ignis est, Job. i, 16 : *Ignis Dei cecidit e cœlo.* Isa. xxxiii, 1 : *Spinæ,* tentationum compunctiones, *congregatæ, comburentur igni.* Divini sermonis, Psal. cxviii, 140 : *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Et Cassiodorus : « Verbum Dei in ore fornacis sordes vitiorum assumens, animas hominum ad emendationem perfectissimi decoris adducit. » Et Spiritus sancti, qui in igneis linguis missus est [1]. Isa. x, 17 : *Erit lumen Israel,* id est, Spiritus sanctus, *in igne, et Sanctus ejus in flamma : et succendetur, et devorabitur spina ejus,* id est, voluptates pravæ, *et vepres,* id est, cogitationes.

« *Quoniam misericordia tua.* » Hic 3
suasio, et primo allegat perfectam patientiam. Secundo, justitiam, ibi, « *Non sedi cum concilio vanitatis.* »

In prima duo. Primo, ipsam tribulationem reputat misericordiam in suo intellectu. Secundo, quod etiam libenter sustinet illam quantum ad effectum, ibi, « *Et complacui.* »

Dicit ergo : Sic ostende, proba, et purga, et debes. Nihil verearis : quoniam tentatio quæ est pœnæ inflictio, est « *misericordia ante oculos meos* » interiores. Psal. xcviii, 8 : *Deus propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.* Divina enim punitio in præsenti misericordia est et propitiatio. Job, v, 17 : *Increpationem Domini ne reprobes : quia ipse vulnerat, et medetur : percutit, et manus ejus sanabunt.* II Machab. vi, 13 : *Statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.*

[1] Act. ii, 3 : *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tamquam ignis, seditque supra singulos eorum.*

« *Et complacui in veritate tua.* » Quasi diceret : Non tantum misericordiam reputavi, sed « *in veritate tua,* » id est, justitia puniente, « *complacui,* » quantum ad amorem et affectum, non in vanitate mundana, sicut multi, de quibus in Psal. IV, 3 : *Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium ?* Nec mirum si complacent quæ me purgant interius et decorant. Psal. XCI, 5 : *Delectasti me, Domine, in factura tua.* Et alibi, Psal. XLIV, 14 : *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus.* II ad Corinth. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.*

« *Non sedi cum concilio vanitatis.* » Hic persuadet a sua justitia. Et primo, a declinatione mali. Secundo, ab operatione boni, ibi, « *Lavabo.* »

In prima duo. Primo, declinatio mali quoad proximum. Secundo, quoad Deum, ibi. « *Et cum impiis.* »

Iterum in prima tria. Primo, separatio sui a malis verbo. Secundo, facto, ibi, « *Et cum iniquis.* » Tertio, corde et animo, ibi, « *Odivi Ecclesiam.* »

Dicit ergo : Sic pugna me, et ure, et debes, quia non « *sedi cum concilio.* » In conciliis fiunt collocutiones « *vanitatis :* » vitans scilicet vaniloquium, et illos detestans, de quibus in Psal. XI, 3 : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* Joan. III, 31 : *Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur.* Modo vix est aliquod concilium nisi de vanitate terrenorum, et quod majus est malum, inter personas Ecclesiasticas. Vani sunt qui caducis occupationibus implicantur, et in superflua narratione tempus consumunt. Vel vanitas hic appellari potest vituperabilis levitas histrionum, imitantium in choreis et ludis vanis. Tob. III, 17 : *Numquam cum ludentibus miscui me : neque cum his, qui in levitate ambulant, participem me præbui.*

« *Et cum iniqua gerentibus,* » opere in gestu mala facientibus, « *non introibo,* » ut saltem cum illis malum incipiam operari, ne sim de illis, de quibus in Psal. XLIX, 18 : *Si videbas furem, currebas cum eo : et cum adulteris portionem tuam ponebas.* Hic notandum quam fortes justi, quam infirmi iniqui, qui non possunt ipsum trahere ad peccati inchoationem tantum. Proverb. XXIII, 35 : *Verberaverunt me, sed non dolui : traxerunt me, et non sensi.* Ad Roman. VIII, 39 : *Certus sum quia neque mors, neque vita,* etc. *poterit nos separare a charitate Dei quæ est in Christo Jesu.* Item, « *Non introibo :* » Videtur loqui de peccato hic tamquam de colubro, vel serpente ore hiante, ut intret peccator in illud. Eccli. XXI, 2 : *Quasi a facie colubri, fuge peccata : et si accesseris ad illa, suscipient te.* Item, qui intrat, est absconditus in illo in quod intrat. Iniquitatem excusando abscondit se, et celat. Sap. XVII, 3 : *Putant se latere in obscuris peccatis.* Jerem. II, 33 : *Quid niteris bonam ostendere viam tuam, ad quærendum dilectionem ?* Supple, confessoris. Prov. XVII, 9 : *Qui celat delictum, quærit amicitiam.*

« *Odivi Ecclesiam malignantium.* » 5
Hic tertium. Quia non tantum separavi me corpore, ut non essem, vel locutione, vel opere, sed etiam animo et corde, « *odivi Ecclesiam malignantium,* » convocationem malorum. Exod. XXIII, 2 : *Non sequeris turbam ad faciendum malum.* Eccli. VII, 7 : *Non pecces in multitudinem civitatis.* « *Malignantium* » dicit, quasi malo igne ardentium, et inflammatorum. Eccli. XXI, 10 : *Stuppa collecta synagoga peccantium, et consummatio illorum flamma ignis,* singuli mali : quia mali per se odibiles, sed multo plus conglobati simul in injustitia : sicut ligna multa quando sunt succensa, periculosum valde ad accedendum. Non sic quando divisa. Unita multitudo ergo mala, quia ligna sicca sunt, et impietas illa succendens, quasi ignis. Isa. IX, 18 : *Succensa est quasi ignis impietas.* Eccli.

xxviii, 12 : *Secundum ligna silvæ, sic ignis ex ardescit.* Sicut ergo non exstinguitur cito talis ignis, sed cum periculo ad illum acceditur. Sic autem non est si fuerit dispersa. Propter hoc, Isa. lxviii, 6, datur bonum consilium : *Dissolve colligationes impietatis.* Isa. xxxiii, 14 : *Quis poterit habitare de vobis cum igne devoranti?* Quasi diceret : Nullus, quin ab illo devoretur. Prov. xiii, 20 : *Amicus stultorum similis efficietur.*

« *Et cum impiis,* » in Deum, « *non sedebo,* » id est, non concordabo illorum sententiæ. Et dicit hoc : quia tractantes, et in una concordes sententia simul sedere consueverunt : supra in Psal. x secundum Hebræos, 8 : *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem.* Vel « *non sedebo* » saltem consentiendo, et volendo quod faciunt, etsi tractem cum illis, quia non expedit. Ad Rom. i, 32 : *Quoniam, qui talia agunt, digni sunt morte : et non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Et nota differentiam inter vanos, et iniquos, et malignantes, et impios. Vani sunt circa temporalia sapientes, Sap. xiii, 1 : *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* Et tales peccant in se, quia pretiosam animam in vanis occupant. Iniqui et malignantes mala inferendo. Impii qui peccant contra Deum ejus cultui adversando.

Quid differunt vani ab iniquis et impiis ?

6 « *Lavabo inter innocentes.* » Hic allegat alteram justitiæ partem, quæ est in bonum faciendo. Primo, tangit bona quæ facit interius. Secundo, quæ facit exterius, ibi, « *Ut audiam.* »

Interius tangit duo. Primum est manus mundare. Secundum mundatis manibus mente orare, ibi, « *Et circumdabo altare tuum Domine.* »

Ait ergo : Sic caveo a malis, et etiam « *lavabo manus meas,* » id est, opera mea mundabo. Cassiodorus : « Manus « lavat, qui studio bonæ conversationis « facta propria emendat. » Et nota, quod sunt opera quædam immunda ex toto, quæ non est lavare, sed ex toto destruere : nisi, sicut dicimus, quod sordes lavantur. Ezech. xvi, 9 : *Lavi te aqua, et emundavi sanguinem tuum ex te.* Quædam pro parte impura, quia sunt bona, sed aliquando non fiunt recta intentione. Isa. lxiv, 6 : *Universæ justitiæ vestræ,* ecce puritas in parte : *sicut pannus menstruatæ,* ecce impuritas. Et talia mundantur et manent, abluta impuritate. De utrisque intelligi potest quod hic dicitur, sed diversis modis lavanda. Et hoc « *inter innocentes,* » exemplo scilicet innocentium, inter quos conversor. Psal. xvii, 26 : *Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris.*

« *Et circumdabo.* » Quasi diceret : Sic lavabo : sed hoc parum, imo « *et circumdabo* » post hanc lotionem, « *altare tuum Domine,* » id est, cor meum virtutibus ornabo, sicut altare materiale circumdatur variis coloribus vestium, et sericorum ad ornatum : vestes enim sunt virtutes. Eccli. xvii, 2 : *Et vestivit illum virtute.* Ezech. xvi, 9 et 10 : *Mundavi te aqua,* in baptismo, *et lavi sanguinem tuum,* peccatum scilicet tuum, *ex te,* in pœnitentia. Et post subditur de ornatu : *Vestivi te discoloribus.* Dicitur autem cor humanum, altare, quasi alta ara. Ara autem dicitur ab ardendo, quia in corde justo continue debet ardere ignis ille de quo Luc. xii, 49 : *Ignem veni mittere in terram.* Levit. vi, 12 : *Ignis autem in altari meo semper ardebit.* I ad Corinth. xiii, 8 : *Charitas numquam excidit.* Item, altare est locus immolationis, et cor deprecationis : ibi enim debemus nos immolare Deo. Joan. iv, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.* Item, si corpus nostrum Dei templum est, I ad Cor. iii, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* [1]. Quod altare hujus templi nisi cor? Item, sicut

[1] Cf. etiam I ad Corinth. vi, 19.

super altare ponitur imago Dei, sic in corde sedes animæ, quæ imago Dei est. Genes. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* Legitur et de fide : sed quod sit altare, et quomodo, alias satis dictum puto.

« *Ut audiam vocem laudis.* » Hic allegat bona exteriora, quæ sunt duo, scilicet audire Dei laudem. Secundo, aliis auditam narrare, ibi, « *Et enarrem universa.* »

Dicit ergo : Sic mundabo inter innocentes opera, et cor ornabo virtutibus, « *ut audiam*, » audire digne valeam, ab ipsis innocentibus te laudantibus. Isa. LI, 3 : *Lætitia invenietur in ea, gratiarum actio, et vox laudis.* Habac. III, 3 : *Et laudis ejus plena est terra.* « *Vocem laudis tuæ.* » Sicut enim non est dignus laudare immundus, Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris* : sic certe nec speciosa vox in ore eorum quæ leguntur in Ecclesia vel cantantur nisi munda. Basilius : « Qualis auditus dignus est magnitudine relatorum, nisi qui « a vitiis carnalibus est immunis, et « ærumnis sæcularibus minime offuscatus ? »

« *Et enarrem.* » Secundum est : Quasi diceret : Sic audiam, et postquam audiero, non ante, enarrabo, legendo, prædicando, et cantando, in Ecclesia, « *universa mirabilia tua.* » Necesse est enim primo audire, postea prædicare. I Reg. X, 5 et 6 : *Obvium habebis gregem prophetarum*, id est, Doctorum, *descendentium de excelso*, de sublimitate contemplationis, *et ante eos psalterium* bonæ operationis, *et tympanum* mortificationis carnis, *et tibiam*, doctrinam ad minores, *et citharam*, doctrinam ad majores, *ipsosque prophetantes* dicentes, et prædicantes : *et tunc insiliet in te Sipiritus Domini*, fervor quærendi honorem Dei : *et sic prophetabis cum eis*, docebis, *et mutaberis in virum alium*, maturior fies et cautior. Jacob. I, 19 : *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, et tardus ad loquendum.*

Vel totum de futuro. Quasi diceret : Prædicta faciam, « *ut audiam*, » in judicio, « *vocem laudis tuæ*, » qua me laudes cum bonis aliis. Matth. XXV, 34 : *Venite benedicti Patris mei*, etc. Et Proverb. XXXI, 31 : *Laudent eam in portis opera ejus.* Et ulterius enarrem « *universa mirabilia tua*, » glorificatus in patria. Psal. IX, 2 : *Narrabo omnia mirabilia tua.* Et fiat distributio pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Mirabilia, scilicet creationis, recreationis, et æternæ retributionis.

« *Domine dilexi decorem domus tuæ.* » 8
Hic petit justus separari a malis, loco, et præmio in futuro. Et primo, petit in futuro separari a pœna in qua erunt impii. Secundo, in gloria collocari, ibi, « *Ego autem in innocentia mea.* » Secunda pars Psalmi.

In prima præmittitur suasio primo. Secundo supponitur petitio, ibi, « *Ne perdas.* »

In prima duo secundum rationem suadendi duplicem. Primo, quia diligit Ecclesiam militantem. Secundo, quia triumphantem, ibi, « *Et locum habitationis.* »

Ait ergo : « *Domine dilexi decorem domus tuæ*, » militantis scilicet Ecclesiæ, quæ domus tua est. Nota, quod bene hoc subjungit postquam præmisit, « *Ut enarrem*, etc. » Nullus enim debet enarrare mirabilia Dei prædicando, nisi charitatem habuerit. Super illud Luc. X, 1 : *Misit illos binos ante faciem suam*, Gregorius : « Qui fraternum amorem non « habet, prædicationis officium nullatenus « suscipere debet. »

Dicit ergo : « *Domine dilexi*, » ut enarrare possim, « *decorem domus tuæ*, » militantis Ecclesiæ, quæ domus est. Proverb. IX, 1 : *Sapientia ædificavit sibi domum.* Et Isa. LVI, 7 : *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Hujus domus decor sunt justi et sancti, qui sunt in

militante, tamquam fundamenta de lapidibus pretiosis. Isa. LIV, 11 : *Sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris :* tamquam vasa aurea, et argentea, sed et lignea et fictilia : hæc quidem in honorem, illa vero in contumeliam [1]. Sed, heu ! lamentari possumus cum Jeremia, Thren. I, 6 : *Et egressus est a filia Sion omnis decor ejus.* Psal. XI, 2 : *Salvum me fac, Domine, quoniam defecit sanctus ; quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum* Michæ. VII, 2 : *Periit sanctus de terra, et rectus in hominibus non est.*

« *Et locum habitationis gloriæ tuæ,* » scilicet Ecclesiam triumphantem, in qua habitas gloriose. Psal. LXVII, 36 : *Mirabilis Deus in sanctis suis,* gloriosus in majestate sua. Et alibi, Psal. LXXXVI, 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* Quippe ibi habitat Virgo gloriosa. Isa. XXXV, 2 : *Gloria Libani data est ei : decor Carmeli, et Saron,* id est, major erit gloria domus istius novissimæ, plusquam primæ. Hæc habet gloriosam pulchritudinem ratione altitudinis, amplitudinis, pavimenti, et ornamenti Altitudinis, Eccli. I, 2 : *Altitudinem cœli,* supple, Empyrei, *quis dimensus est ?* Latitudinis, Baruch, III, 24 : *O Israel quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus.* Pavimenti : hoc cœlum pulchrum quod videmus sic stellatum ejus pavimentum. Habet enim corpus diaphanum stellis pulcherrimis tamquam gemmis ornatum. Apoc. XXI, 21 : *Et platea civitatis : aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum.* Ornamenti : quia ibi sunt vivæ stellæ, undique discurrentes Angeli et sanctorum animæ. De Angelis, Job, XXXVIII, 7 : *Ubi eras cum me laudarent simul astra matutina ?* De Sanctis, I ad Corinth. XV, 41 : *Stella a stella differt in claritate :* Sanctus a sancto in renumeratione. Glossa legit totum de justo et de Ecclesia militante. De justo dupliciter.

Quibus constat decor Ecclesiæ ?

« *Ne perdas cum impiis.* » Hic secundum, in quo posita persuasione, subjungitur petitio. Primo, petit separari a peccatoribus peccantibus contra Deum. Secundo, a peccantibus contra proximum, ibi, « *Et cum viris sanguinum.* » Tertio, a peccantibus contra seipsos, ibi, « *Inquorum.* »

Dicit ergo : Sic dilexi utramque domum tuam. Ergo Domine, « *ne perdas cum impiis,* » qui te oderunt, scilicet cum paleis æterno igne comburendis granum. Genes. XVIII, 25 : *Absit* hoc *a te* Domine qui judicas omnem terram, *ut rem hanc facias,* ut pereat, qui diligit et habet charitatem. I Joan. III, 14 : *Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Et nota, quod impii dicuntur perdi : quamvis enim dicatur ad Hebr. IV 13. *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus,* tamen perdentur, quia ab ipso erunt incogniti in die judicii, et post. Matth. XXV, 12 : *Amen dico vobis : Nescio vos.* Proverb. II, 22 : *Impii de terra perdentur.* Et inde quia cum habeat hic corpus et animam et possessionem, de sola anima sollicitus est. Deut. IV, 15 : *Custodite sollicite animas vestras.*

« *Et cum viris sanguinum vitam meam.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Quia dilexi locum habitationis gloriæ tuæ, « *ne perdas cum impiis* » qui oderunt te : et quia dilexi decorem domus tuæ, ne perdas « *cum viris sanguinum* » qui peccant in proximum odiendo ipsum. I Joan. III, 15 : *Qui odit fratrem suum, homicida est.* Proverb. XXIX, 10 : *Viri sanguinum oderunt simplicem.* Et nota, quod viri sanguinum appellari possunt consanguineorum amatores, Michæ. III,

Qui ... san...

[1] Cf. ad Rom. IX, 21, et II ad Timoth. II, 20.

10 : *Væ qui ædificatis Sion in sanguinibus.* Vel qui panem vel spiritualem vel corporalem pauperum defraudat, Eccli. xxxiv, 24 : *Panis egentium, vita pauperum est : qui defraudat illum, vir sanguinis est.* Vel qui homicidium perpetrat, II Reg. xvi, 7 : *Egredere vir sanguinum, et vir Belial.* Hi frequenter sicut aliis vitam auferunt, sic inviti et ipsi vitam perdunt, Matth. xxvi, 52 : *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et etiam associati eis, Eccli. viii, 18 : *Cum audace ne eas in via, ne forte gravet mala sua in te.*

« *In quorum manibus.* » Hic tertium, in quo petit liberari a peccantibus in se. Et hoc vel a peccantibus in se mala faciendo, aut bona, malo tamen modo, ibi, « *Dextera Deorum.* »

Ait enim : « *Ne perdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.* » Nec etiam cum iis, « *in quorum manibus,* » id est, in quorum operibus, « *iniquitates sunt,* » id est, quorum opera iniqua sunt. In hoc autem quod dicuntur habere iniquitates in manibus, monstrantur ad bona impotentes, ad diabolum pertinentes, horrorem aliis incutientes, a damnatione inexcusabiles. De primo : Iniquitates vincula sunt, qui ergo iniquitates habet in manibus, vincula habet in manibus. et impotens est ad omne bonum. Proverb. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur,* ne possit facere bonum. De secundo : Iniquitas est character diaboli, sicut virtus est Dei. Apocalyp. xiii, 16 : *Et faciet omnes pusillos et magnos, et divites, et pauperes, liberos, et servos habere characterem in dextra manu sua.* De tertio : Peccatum est coluber. Eccli. xxi, 2 : *Quasi a facie colubri fuge peccata.* Quomodo ergo aliis terrorem non incutiet, qui visos in manibus habet colubros? De quarto : Fur habens in propriis manibus furtum, inexcusabilis est a judicio. Isa. i, 15 : *Manus vestræ sanguine plenæ sunt.* Et lix, 6 : *Opus iniquitatis in manibus eorum.* Ergo suspendatur. Propter hæc excutiebat iniquitatem de manibus beatus, Job, xxxi, 7 : *Si manibus meis adhæsit macula, non restat nisi quod suspendar.* Exod. xxii, 4 : *Si inventum fuerit apud eum quod furatus est,... duplum restituet* animam scilicet et corpus gehennæ tradet.

« *Dextera eorum repleta est muneribus.* » Ecce secundum, scilicet perversa intentio : si aliquid boni faciunt, non hoc faciunt amore Dei, et justitiæ, sed pro muneribus.

Ait enim sic : Iniquitas est in eorum manibus, et etiam « *dextera eorum,* » operatio eorum ex se bona, « *repleta est muneribus,* » propter quæ facta est operatio illa. Et dicit, « *Muneribus,* » in plurali, non munere, quia est munus a manu, bursa plena pecunia, vel cuppa aurea, quod replet manus malorum judicum. Munus a lingua, quod replet manus hypocritarum. Et munus ab obsequio, quod replet manus superborum. Et nota, quod dicit dexteram muneribus repletam, non oculum, vel appetitum. Eccli. xiv, 9 : *Insatiabilis* est *oculus cupidi.* Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia,* sed implebitur gehenna. Job, xv, 34 : *Ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Et tales sunt majores. Isa. i, 23 : *Principes tui infideles, socii furum : omnes diligunt munera, sequuntur retributiones.* Michæ. iii, 11 : *Principes ejus in muneribus judicabant.* Isa. v, 23 : *Væ qui justificatis impium pro muneribus, et justitiam justi aufertis ab eo.*

Multiplex munus.

II

« *Ego autem in innocentia.* » Hic secundum, in quo petit collocari in gloria. Et primo, ponitur persuasio ab innocentia in opere. Secundo, petitio, ibi, « *Redime me.* » Tertio, persuasionis superadditio, ibi, « *Pes enim meus.* »

Dicit ergo : Sic illi repleti sunt mune-

ribus : et ego multo pretiosioribus, quia « *ingressus sum in innocentia,* » id est, mihi innocentiam acquisivi, ad minus inchoatam, et in ingressu existentem, sciens illud Proverb. XXVIII, 20 : *Qui festinat ditari, non erit innocens.*

Vel « *ingressus sum* » cœlum spe, et non re, « *in innocentia mea* : » aliter ingredi non possem. Psal. XXIII, 3 et 4 : *Quis ascendet in montem Domini ? aut quis stabit in loco sancto ejus ? Innocens manibus,* etc. Et ascendam tandem in re. Psal. LXXXIII, 13 : *Non privabit bonis eos qui ambulant in innocentia.*

« *Redime me et miserere mei.* » Hic secundum, petitio duplex. Liberatio a culpa primo. Et a pœna secundo, ibi, « *Miserere.* »

Ait enim : Sic sum dispositus, ergo « *redime me* » a culpa omni, præterita, præsenti, et futura, sanguine tuo. Isa. LII, 3, hoc promisisti : *Gratis venumdati estis, et sine argento redimemini.* I Pet. I, 18 et 19... *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, et incontaminati.* A culpa « *redime me,* » quæ proprie facit miserum. Proverb. XIV, 34 : *Miseros facit populos peccatum.* « *Et miserere mei,* » liberando a pœna. Psal. L, 1 : *Miserere mei Deus.* Et alibi, Psal. CXLIV, 9 : *Miserationes ejus, super omnia opera ejus.*

12 « *Pes meus stetit in directo* » Hic superadditio persuasionis. Et vere. Persuadet enim ab innocentia in corde, et post ab innocentia in ore, ibi, « *In Ecclesiis.* »

Ait enim : « *Sic redime me et miserere mei,* » propter innocentiam in opere. Nec solum propter hoc. « *Pes* enim *meus,* » affectio scilicet mea, « *stetit in directo.* » Cassiodorus : « In via recta, scilicet « in mandatis, quæ recta sunt, et rectos « obedientes faciunt. » Psal. XVIII, 9 : *Justitiæ Domini rectæ.* Vel stetit « *in directo,* » in Christo, qui est recta via. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Hæc est via recta ad vitam.

« *In Ecclesiis.* » Hic secundum, innocentia in ore : imo magis fructus.

Ait enim : Sic affectio mea stetit in directo, et « *in Ecclesiis,* » id est, in unitate et congregatione bonorum existens per charitatis unionem, « *benedicam te,* » ore laudando, o Domine. Necesse enim, quod habeat charitatem ad proximum, qui benedicere et digne laudare vult Dominum. Psal. XLIX, 16 : *Quare tu enarras justitias meas, et assumis,* etc. Et alibi, Psal. XVIII, 14 et 15 : *Et emundabor a delicto maximo : et erunt ut complaceant eloquia oris mei : et meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.* Argumentum, quod in Ecclesia debet Dominus benedici, non male tractari, nec indigne. Augustinus in *Speculo* : « In « oratorio nemo agat, nisi id ad quod « factum est, unde et nomen accepit. » Et Matth. XXI, 13 : *Scriptum est : Domus mea, domus orationis vocabitur : vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* De illa superna, et exemplari sic loquitur. Ergo sic debet esse in illa exemplata. Exod. XXV, 40 : *Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.* Sic laudabimus vere in Ecclesiis. Primo, in hac militante postea in triumphante. In Psal. XXI, 6 : *Apud te laus meo in Ecclesia magna.* Augustinus in libro *de Civitate Dei* : « Vacabimus et videbimus, videbimus et « amabimus, amabimus et laudabimus. « Ecce quod erit sine fine [1]. » Ad hanc vacationem, dilectionem et laudem nos perducat qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

[1] S. AUGUSTINUS, lib. de Civitate Dei, in fine.

PSALMUS XXVI.

David suam profitetur fiduciam in Deo, et ejus implorat auxilium.

1. *Psalmus David, priusquam liniretur*
Dominus illuminatio mea, et salus mea : quem timebo?
Deus protector vitæ meæ : a quo trepidabo?
2. Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas,
Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt et ceciderunt.
3. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum.
Si exsurgat adversum me prælium in hoc ego sperabo.
4. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domino omnibus diebus vitæ meæ,
Ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus.
5. Quoniam abscondit me in tabernaculo suo : in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.
6. In petra exaltavit me : et nunc exaltavit caput meum super inimicos meos.
Circuivi, et immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis : cantabo, et psalmum dicam Domino.
7. Exaudi, Domine, vocem, meam, qua clamavi ad te : miserere mei, et exaudi me.
8. Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea : faciem tuam, Domine, requiram.
9. Ne avertas faciem tuam a me : ne declines in ira a servo tuo.
Adjutor meus esto : ne derelinquas me, neque despicias me, Deus salutaris meus.
10. Quoniam pater meus et mater mea dereliquerunt me : Dominus autem assumpsit me.
11. Legem pone mihi, Domine, in via tua, et dirige me in semitam rectam, propter inimicos meos.
12. Ne tradideris me in animas tribulantium me, quoniam insurrexerunt in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi.
13. Credo videre bona Domini in terra viventium.
14. Exspecta Dominum, viriliter age, et confortetur cor tuum, et sustine Dominum.

IN PSALMUM XXVI

COMMENTARIUS.

Psalmus David, priusquam liniretur[1].

Argumentum Psalmi: Gratiarum actio pro bonis collatis, et oratio pro futuris.

« *Dominus illuminatio mea* ». Hic est Psalmus vigesimus sextus, in quo postquam præcessit justi oratio, et ut separetur a malis, et ab eorum consortio, ut sic possit fructum assequi passionis, subjungitur hic gratiarum actio pro impetratis gratiis, et supplicatio pro bonis æternis adipiscendis. Innuitur autem hoc satis in titulo præposito. Et enim talis titulus : « *Psalmus David, priusquam ungeretur*. » Secundum Hieronymum et Hebraicam veritatem, « *priusquam liniretur.* » Secundum Augustinum, et Cassiodorum, supplendum est, « secundo, » secundum quod expositores volunt.

Ad hoc autem sciendum secundum Glossam, quod David prius inunctus fuit in Bethleem in domo patris sui a Samuele[2]. Secundo, mortuo Saüle, inunctus est in Hebron[3]. Et regnavit super tribum Judam tantum. Postea inunctus fuit tertio, mortuo Isboseth filio Saülis[4]. Et regnavit super totum Israel. Duæ autem unctiones ultimæ, quia in eodem loco factæ sunt, pro una reputantur, et quia etiam in utraque unctus est ad regnandum, et sic pro eadem causa : sed prima unctio fuit tantum in signum regni futuri.

In justo ergo duas unctiones intellige-

[1] Le titre ne porte en hébreu que le nom de David. Les LXX ont ajouté : πρὸ τοῦ Χρισθῆναι, « priusquam liniretur. » Théodoret déclare qu'il n'a pas lu cette inscription dans les Héxaples, mais seulement dans quelques exemplaires Or David a reçu trois onctions, celle de Samuel, I Reg. XVI, 13 ; celle qui le mit à la tête de la tribu de Juda, II Reg. II, 4 ; et celle qui le fit roi de tout Israël, II Reg. V, 3. Il ne peut être aucunement question de la première ; il s'agit donc d'une des deux autres, probablement de la seconde. « Manifestum est Davidem hunc psalmum dixisse priusquam secundam acciperet electionem.... quando ad Abimelechum sacerdotem accessit. » Théod. Le ỳ. 5 ferait allusion au refuge que le Psalmiste trouva auprès du prêtre. I Reg. XXI, et les faux témoins du ỳ. 12 seraient Doëg et ses complices. Ibid. XXII, 9. Il est préférable d'accepter cette interprétation, suggérée par le titre qu'ont ajouté les anciens, et suivie par Théodoret, Patrizi, etc. que de reculer la composition du psaume jusqu'à la rébellion d'Absalon, comme font Delitzsch, Perowne, Cook, etc. Les ennemis dont parle David peuvent être aussi bien les gens de Saül que ceux de son fils révolté, et la mention qu'il fait si souvent de la demeure de Jéhova n'implique pas non plus que le tabernacle fût plûtot à Sion qu'à Nobé.

Ce chant est tout entier l'expression de la confiance de David en Jéhova, et de son désir d'habiter près de lui. Il se compose de deux parties d'allure très différente. La première (ỳỳ. 1-6) c'est le chant de la *confiance triomphante.* La seconde (ỳỳ. 7-14) est le chant de la *confiance suppliante.* C'est donc à tort qu'on a voulu l'attribuer à un auteur postérieur. Ce psaume, dit Riehm, est analogue au psaume IX, il n'y a aucune raison pour en faire deux psaumes distincts, comme font Olshausen et Baur. On rend très bien compte de la différence qui existe entre les deux parties, en observant que David a pu les composer à quelque intervalle l'une de l'autre, sous l'empire d'un même sentiment de confiance, mais dans des circonstances quelque peu différentes ; la vie de David fuyant devant Saül était si mouvementée et si féconde en péripéties de toute nature !

Au sens spirituel, le juste entouré de périls professe une confiance absolue en Dieu, cherche un abri à l'ombre du sanctuaire, et aspire après les biens invisibles de la vraie terre des vivants. Ce dernier vœu a porté l'Église à insérer ce psaume dans l'office des Morts, II Noct. Elle l'emploie aussi dans l'office du Vendredi-saint, I Noct. et dans celui du Samedi Saint, II Noct., et applique au Messie accusé par ses ennemis et descendu aux enfers les ỳỳ. 12 et 13.

H. LESÊTRE.

[2] Cf. I Reg. XVI, 13.

[3] Cf. II Reg. II, 4.

[4] Cf. II Reg. V, 3.

re debemus. Prima qua inungitur gratia in præsenti, et hoc in baptismo. Joan. IX, 11 : *Unxit oculos meos, et dixit mihi : Vade ad natatoria Siloe, et lava.* Sed in futuro erit secunda gloriæ, quæ est duplex. Prima animæ, quæ recipiet stolam primam, de qua illud intelligi : *Unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis* [1]. Sed postea erit corporis in receptione secundæ. Isa. LXI, 3 : *Et darem eis... oleum gaudii pro luctu.* Et statim exponit : *Pallium laudis*, scilicet, corpus gloriosum, *pro spiritus mæroris*, pro mœrore spiritus in via habito. Et sicut David post primam unctionem gratiæ multos sustinuit adversarios, sic justus post unctionem gratiæ multos habet adversarios. Ad Ephes. VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem, et sanguinem : sed adversus principes, et potestates, adversus rectores mundi tenebrarum harum.*

Sed post secundam completam erit pax plena. Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ.* Sensus ergo talis est : Psalmus iste est David, id est, cujuslibet justi et inuncti hic in præsenti antequam inungatur secundo, hoc est, habentis gratiam, et desiderantis, et tendentis ad gloriam. Psalmus, inquam, ordinans nos « *in finem* : » vel ipsum justum ordinans « *in finem*, » in secundam scilicet unctionem, post gratiarum actionem de prima.

Psalmus autem in duas partes dividitur. Primo, enim agitur de prima unctione, quæ est per gratiam. Secundo, de secunda, scilicet de gloria, ibi (ỳ. 7), « *Exaudi Domine vocem meam.* »

In prima duo : quia primo, gratias agit de gratia resistendi malo. Secundo, de gratia faciendi bonum, et perseverandi in illo, ibi, « *Unam petii.* »

In primo duo. Primo, animat seipsum contra timorem sibi suadendo ut nihil timeat. Secundo, se animatum esse demonstrat, ibi, « *Si consistant adversum me castra.* »

In prima animat se a duobus. Primo ab auxilii sufficientia. Secundo, ab adversarii impotentia, ibi, « *Dum appropiant super me.* »

In prima auxilii sufficientiam monstrat in tribus. Quia non deest pugnandi peritia. Secundo, quia nec potentia. Tertio, nec adest protectoris carentia. Secundum, ibi, « *Salus mea.* » Tertium, ibi, « *Dominus protector.* »

Dicit ergo : « *Dominus illuminatio mea,* » contra ignorantiam veritatis, « *et salus mea*, » contra impotentiam infirmitatis. Ex quibus duobus radicaliter nascitur omnis miseria, sicut vult Augustinus : primum per sapientiam : secundum per fortitudinem. Job, XII, 16 : *Apud ipsum est fortitudo et sapientia.* Isa. XLIX, 6 : *Ecce dedi te in lucem gentium*, ecce primum : *ut sis salus mea usque ad extremum terræ*, ecce secundum. Et Malach, IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ*, ecce illuminatio : *et sanitas in pennis ejus*, ecce salus. Prima pars Psalmi.

« *Quem timebo ?* » Quasi diceret : Nullum : quia nec occulte insidiantem : Deus enim salus mea est. Job, XVII, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Isa. L, 9 : *Ecce Dominus Deus auxiliator meus : quis est qui condemnet me ?* Ad Rom. VIII, 31 : *Si Deus pro nobis, quis contra nos ?*

« *Dominus protector.* » Hic tertium, in quo animat, quia non habet protegentis inopiam.

Ait enim : Sic Dominus illuminat, sic salvat, et etiam Dominus « *protector vitæ*

[1] Psal. XLIV, 8.

meæ, » tripliciter. Conservator in bonis jam datis, per illuminationem scilicet intellectus, et sanitatem affectus. Eccli. XXXIV, 19 : *Protector potentiæ, illuminans oculos, dans sanitatem, et vitam, et benedictionem.* Defensor a malis, Sophon. III, 17 : *Dominus Deus tuus in medio tui, ipse salvabit.* Et sustentator in necessariis, Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Ad Hebr. I, 3 : *Portansque omnia verbo virtutis suæ.* Præterea necessaria sunt quæ determinat Apostolus, I ad Timoth. VI, 8 : *Habentes alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus.* Et ipse suarum est cibus, Joan. VI, 41 : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Ipse vestimentum, Ad Galat. III, 27 : *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

« *A quo,* » talem habens protectorem, « *trepidabo ?* » « *A quo* » homine, ut sumatur masculine. Quasi diceret : A nullo. Isa. LI, 12 : *Ego, ego ipse consolabor vos.* Et post subditur : *Quis tu ut timeres ab homine mortali ?* Quasi diceret : A nullo timere debes. Vel « *a quo* » neutraliter, id est, a qua re. Quasi diceret : A nulla. Eccli. XXXIV, 16 : *Qui timet Dominum, nihil trepidabit.* Augustinus : « Protegit Imperator, et securus es. Pro« tegit mortalis mortalem, et non timet. « Protegitur mortalis ab immortali, et « timebit, et trepidabit ? » Est autem timor ex occcursu tribulationis exterioris in seipso resilitio : sed trepidatio est ex contrariis motibus concussio. Quasi diceret : Non timebo exterius, nec interius trepidabo modo motus ad serviendum Deo per virtutem, modo ad serviendum diabolo per vitium. Matth. VI, 24 : *Nemo potest duobus Dominis servire.* II ad Cor. VI, 15 : *Quæ conventio Christi ad Belial ?*

Quid differt timor a trepidatione ?

2 « *Dum appropiant.* » Hic est secundum, in quo animat contra timorem ex inimicorum impotentia : quia malum intendentes sibi magis nocent : unde tangitur primo, eorum culpa. Secundo, pœna quam consequuntur pro illa, ibi, « *Ipsi infirmati.* »

In prima duo. Primo, tangitur eorum malitia interior. Secundo, exterior, ibi, « *Qui tribulant.* » Interior tangitur duplex. Primo, appetitus sublimitatis. Secundo, affectus crudelitatis, ibi, « *Ut edant.* »

Ait ergo : Vere non timebo, nec trepidabo : quia « *dum appropiant nocentes super me,* » se volentes extollere, in hoc superbiæ appetitu, sicut Judas appropinquavit Christo, Matth, XXVI, 40 : *Ecce appropinquavit qui me tradet.* Psal. CXVIII, 150 : *Appropinquaverunt persequentes me iniquitati,* superbiæ, quæ iniquitas antonomastice appellatur. Et ad hoc etiam, « *ut edant carnes meas,* » ad litteram, occidendo me : quia aliud non possunt quam ut in me sæviant. Ecce affectus iniquitatis. Matth. X, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* Luc. XII, 4 : *Ne terreamini ab his, qui occidunt corpus, et post hæc non habent amplius quid faciant.* Bona enim spiritualia, scilicet animæ virtutes auferre non possunt : unde redarguit Augustinus in libro *de Civitate Dei,* « Virgines, quæ ne virtutem « virginitatis amitterent, in fluvium se « præcipitaverunt. »

Vel « *carnes meas,* » carnalia vitia mea in detrahendo. Job, XXXI, 31 : *Si non dixerunt viri tabernaculi mei : Quis det de carnibus ejus ut saturemur ?* Proverb. XXIII, 20 : *Fili, noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt,* scilicet frequenter, dum carnem ad litteram occidunt. Ad litteram totam carnalitatem in homine consumunt, ut correctus efficiatur spiritualis, qui prius erat carnalis. Sic accipitur caro ubi scriptum est : *Confige timore tuo carnes meas* [1]. Et ad Galat.

[1] Psal. CXVIII, 120.

v, 24 : *Carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis.*

« *Qui tribulant me.* » Quasi diceret : Etenim hi qui tribulant me in effectu persecutionis pœnam inferendo. In Psal. XII, 5 : *Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero.* Et hi multi, Domine : quia multiplicati sunt « *qui tribulant me.* »

« *Ipsi infirmati sunt.* » Ecce pœna duplex : frustratio ab intentione, et damnatio in æterna morte. « *Et ceciderunt.* »

Ait enim : « *Ipsi,* » qui sic appropiant, qui affectant ut edant, qui tribulant, « *infirmati sunt,* » non potentes implere quæ intendebant. Quid mirum ? qui comedunt carnes immundas. Isa. LXV, 4 : *Qui comedunt carnem suillam, et jus profanum in vasis eorum.* Eccli. XXXVII, 33 : *In multis escis erit infirmitas.* Sic Synagoga detrahens Ecclesiæ, infirmatur misera. I Reg. II, 5 : *Quæ multos habebat filios, infirmata est.*

« *Et ceciderunt,* » in mortem et damnationem perpetuam. Alia littera : « Hostes mei et inimici mei, ipsi impegerunt et ceciderunt. » Isa. VIII, 15 : *Et offendent ex eis plurimi, et cadent, et conterentur, et irretientur, et capientu.*

Vel in bonum : « *Ipsi infirmati sunt,* » mutantes in eo quod prius erronee crediderunt, et male amaverunt. Bona est ista infirmitas, Joan. XI, 4 : *Infirmitas hæc non est ad mortem.* « *Et ceciderunt,* » ad fidem veram se convertentes, et ejus jugo se submittentes. Act. IX, 6 : *Et tremens ac stupens, dixit : Domine, quid me vis facere ?* Eccli. III, 34 : *In tempore casus sui inveniet firmamentum,* scilicet, fidem veram quæ est bonum firmamentum.

« *Si consistant adversum me castra.* » Hic secundum hujus partis : postquam enim animavit se contra timorem, hic se ostendit animatum, et in tantum ut solus multitudinem non timeat, et hoc primo. Secundo, ut magis confidat de ipsa pugna, ibi, « *Si exsurgat.* » Vel sic : Animatum se ostendit in tantum, ut non timeat inimicorum multitudinem. Secundo, quod etiam confidat de insultus magnitudine.

Dicit ergo : Sic rationibus prædictis timere non debeo, nec timeo : imo « *si consistant adversum me castra* » hominum malorum tyrannorum, et hæreticorum, et falsorum fratum, qui etsi sint a se diversi ad invicem, adversum me tamen sunt uniti. Jud. XV, 4 : Vulpes Samsonis etsi facies diversas, tamen caudas habebant ad invicem colligatas [1]. Isa. IX, 20 : *Vorabit Manasses Ephraim, et Ephraim Manassem simul ipsi contra Judam.* Item, si « *castra* » dæmonum, quæ sunt multa nimis, Apoc. IX, 16 : *Numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. Et audivi numerum eorum,* scilicet equorum. Item, si castra vitiorum. Gregorius enim dicit : « Sicut sub uno « principe multi militant, sic sub uno vi- « tio multa vitia nos impugnant [2]. »

« Si omnia hæc *castra consistant adver-* « *sum me, non timebit cor meum.* » Primo, quia in loco tuto, in Dei nomine, non in carne habitare volo. Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima, nomen Domini, ad ipsum currit justus, et exaltabitur.* Item, quia valde bene munitus est triplicibus castris. Angelorum : Genes. XXXII, 2 : *Castra Dei sunt hæc.* Psal. XC, 11 : *Angelis suis mandavit de te,* etc. Hæc castra sunt multa. Joel. II, 11 : *Multa sunt nimis castra ejus.* IV Reg. VI, 16. dixit Eliseus ad puerum suum : *Noli timere : plures enim nobiscum sunt quam cum illis.* Item, fortissima, IV Reg. XIX, 35 : *Venit Angelus Domini* nocte, *et per-*

Justos tria castra protegunt.

[1] Jud. XV, 4 : *Perrexitque* Samson, *et cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio.*

[2] S. GREGORIUS. Lib. XXXI de Moralibus.

cussit in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia. Item, munitus est castris militantis Ecclesiæ, Sanctis scilicet charitate ad invicem conjunctis, de quibus, Cant. vi, 3 : *Terribilis ut castrorum acies ordinata.* Et tandem castris virtutum, de quibus, Cant. vii, 1 : *Quid videbis in Sunamite nisi choros castrorum ?* Præter omnia hæc castra habent arcem fortissimam Dominum Christum. Prov. xx, 8 : *Rex qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo .*

« *Si exsurgat adversum me.* » Ecce secundum in quo ostendit se habere confidentiam, non solum non timere, et hoc dicitur de insultus magnitudine.

Ait enim : Sic non timebit cor meum, etsi caro forte timeat. Matth. xxvi, 41 : *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Et etiam « *si exsurgat adversum me prælium,* » insultus fortis et gravis hominum malorum et dæmonum, qui omnia impugnant. Ad Ephes. vi, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.* Ecce de duobus, carne scilicet et dæmone. De tertio prælio hominum, Habac. ii, 7 : *Suscitabuntur lacerantes te.* Hoc est bellum interminabile, quousque aurum sit sepultum : pugnant enim pro auro. Josue, xiv, 15 : *Adam maximus ibi inter Enacim situs est, et terra cessavit a præliis.* Adam *rubra terra*, quid aliud nisi aurum ? Et bene maximus, quia maximi valoris inter metalla omnia reputatur. Sed si hæc rubra terra bene sepulta esset, cessarent multa inter homines prælia. « Hoc putant « fecisse naturam, sicut dicit Seneca, quæ « sciens pro auro homines pugnaturos, « abscondit ipsum in profundissimis ter« ræ. » Similiter et argentum, non tamen ita in profundo. Si hæc adversum me prælia exsurgant, « *in hoc ego sperabo,* » non tantum non timebo. Jerem. I, 19 : *Bellabunt adversum te, et non prævalebunt.* Et nota profectum in tribulatione. Primo non timebit, postea sperabit. Cassiodorus : « Nam virtus probatur latere, « quæ non fuerit probata certamine. »

Aurum causa præliorum.

Est etiam prælium humorum in ægrotante fortiter, ut dicunt medici, quia humores pugnant ad invicem, et expugnant sanitatem. Prælium etiam dicitur a premendo hostem, infirmitas autem premit hominem. Job, xvi, 8 : *Nunc autem oppressit me dolor.* In hoc autem prælio justus sperat. Quid mirum ? Proverb. xiv, 32 : *Sperat justus in morte sua,* sicut Job, xiii, 15 : *Etiamsi occiderit me,* scilicet Dominus, *in ipso sperabo.* Et Paulus, II ad Timoth. iv, 8 : *Reposita est mihi corona justitiæ.* Deuter. xxxiii, 18 : *Lætare Zabulon in exitu tuo.* Psal. civ, 43 : *Eduxit populum suum,* de vita præsenti, *in exsultatione, et electos suos in lætitia,* etc.

« *Unam petii a Domino, hanc requiram.* » Hic est secunda pars primæ partis hujus Psalmi totius, in qua postquam tetigit de pratia resistendi malo, subjungit de gratia perseverandi in bono : et hoc in duplici oratione, et gratiarum actione. Primo, ergo ostendit se orasse perseveranter. Secundo, gratias reddidisse, ibi, « *Quoniam abscondit me.* »

In prima tria. Primo, quod perseveranter unam petiit. Secundo, determinando ostendit quid illud sit, ibi, « *Ut inhabitem.* » Tertio, quare petit illud, ibi, « *Et visitem.* »

In prima duo quæ necessaria sunt ad veram perseverantiam. Primo, quod unam petiit. Secundo, quod adhuc a petitione non desistit, ibi, « *Hanc requiram.* »

Dicit ergo : Sic data est mihi gratia resistendi malo, et etiam « *unam,* » pe-

titionem scilicet, id est, unum petibile « *petii* » a Domino. III Reg. II, 20 : *Petitionem unam parvulam ego deprecor a te, ne confundas faciem meam.* Sed « *unam* » dicit in fœminino, non nisi quia illud quod petit, est res fœcunda, omni bono plena. Sap. VII, 11 : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.* Item, « *unam* » dicit : quia unum est, quod est indivisum in se, divisum autem ab aliis. Et ipse petit habitationem Ecclesiæ triumphantis, ubi omnes unum sunt. I ad Corinth. VI, 17 : *Qui adhæret Deo, unus spiritus est.* Si omnes ibi adhærent Deo, ergo unus spiritus sunt, scilicet unius voluntatis, et in cognitione unum, et divisum ab aliis, ab his, qui hoc infra sunt loco, quasi per distantiam infinitam. Item, « *unam* » petit uxorem contra bigamos. Et hoc « *a Domino,* » quia Proverb. XIX, 14 : *Domus et divitiæ dantur a parentibus : a Domino autem proprie uxor prudens*

Vel « *unam petii a Domino* » præbendam, vel Ecclesiam. Jacob. III, 1 : *Nolite plures magistri fieri.* Glossa, « in pluribus Ecclesiis, » et « *a Domino,* » non ab homine, ne esset simonia. Eccli. VII, 4 : *Noli quærere a Domino Ducatum.*

« *Hanc requiram.* » Non cessabo, sciens illud Luc. XI, 8 : *Et si ille perseveraverit pulsans : dico vobis, et si non dabit illi surgens eo quod amicus ejus sit : propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios.*

« *Ut inhabitem.* » Ecce quid petit et requirit, cœlestem habitationem quæ domus Dei est. Baruch, III, 24 : *O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus!* Et hoc « *omnibus diebus vitæ meæ.* » Quasi diceret : Non cessabo. Et in iis verbis secundum hoc, instruimur in orando, ut sit in nostra oratione unitas, non multa petendo, sed « *unam.* » Matth. VI, 7 : *Orantes nolite multum loqui.* Sit diuturnitas, « *petii,* » et continuitas, « *hanc requiram omnibus diebus vitæ meæ.* » Eccli. XVIII, 22 : *Non impediaris orare semper.* Luc. XVIII, 1 : *Oportet semper orare, et non deficere.* Sit spiritualis, « *Ut inhabitem in domo Domini.* » Matth. VI, 33 : *Quærite primum regnum Dei.* Vel « *ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* » « *Omnibus diebus* » præsentis vitæ in militante Ecclesia merito : et post « *omnibus diebus,* » gloriose in domo Ecclesiæ triumphantis. De primo, ad Rom. VIII, 38 : *Neque mors, neque vita,* etc. De secundo, Apoc. III, 12 : *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius.*

« *Ut videam voluntatem* [1]. » Ecce tertium. Ad quid petit hoc tam instanter? propter duo, ut videat gloriam divinitatis, et etiam humanitat, Christi, ibi, « *Et visitem.* » Petit unum propter duo.

Ait enim : Sic petii et petam, et hoc feci et faciam, « *ut videam voluntatem Domini,* » fieri in cœlo omnino, et impleri virtute gloriosæ divinitatis suæ illam voluntatem, de qua Matth. VI, 10 : *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terra.* Vel « *videam voluntatem* » Domini, est transitiva constructio, id est, ipsum Dominum qui sua voluntas est, per speciem, quem nunc cognosco per fidem. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.*

« *Et visitem templum ejus,* » naturam in Christo humanam, vel ipsum Christum hominem qui templum est divinitatis. Ad Coloss. II, 2 : *In ipso in habitat plenitudo divinitatis corporaliter.* Apoc. XXI, 22 : *Dominus Deus omnipotens, templum illius est, Agnus.* In his autem duobus tota consistit vita æterna. Joan.

[1] Vulg. habet *voluptatem,* sed fere idem est sensus.

XVII, 3 : *Hæc est vita æterna : ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.*

Vel etiam in præsenti ad hoc peto inhabitare Ecclesiam militantem, « *ut videam* » corde intelligendo, « *voluntatem Domini,* » ejus scilicet præcepta, non litteraliter ruminando. II ad Cor. III, 6 : *Littera occidit, spiritus autem vivificat.* Et hoc ad intellectum illuminandum. *Mandatum* enim *lucerna est, et lex lux* [1]. « *Et visitem templum ejus,* » corpus scilicet Christi in altari frequenter sumendo. Templum, inquam, a Judæis in passione solutum, sed in resurrectione reparatum. Joan. II, 19 : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.*

5 « *Quoniam abscondit me.* » Hic secundum, in quo recolit gratias agendo de beneficio perseverandi in gratiarum actione.

Duo ergo dicuntur. Primo, enumerantur beneficia quæ a Deo recepit. Secundo, quod laudes, et quas laudes pro illis recolit, ibi, « *Circuivi et immolavi.* »

Duo autem enumerantur in parte prima. Primum, protectio contra hostes suos. Secundo, sublimatio contra illos, ibi, « *In petra exaltavit me.* »

In prima duo secundum duo per quæ dicit se protectum. Primum, fides de divinitate. Secundum, fides ex humanitate, ibi, « *Protexit me in abscondito.* »

Humanitas est tabernaculum in qno petit abscondi.

Dicit ergo : Sit oravi, et perseveranter. Et etiam Dominus « *abscondit me,* » ab hostibus meis, « *in tabernaculo suo,* » in humanitate scilicet sua, quæ ejus tabernaculum dicitur, quia in ipso latet divinitas. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus* : ut ubi erat absconditus per unionem, me asconderet per fidem. Isa. XLIX, 2 : *In pharetra sua,* humana natura sua, *abscondit me.* Isa. II, 10 : *Ingredere in petram, abscondere in fossa humo.* I Reg. XXIV, 1 : *Ascendit David : et habitavit in locis tutissimis Engaddi,* et ibi abscondit se. Engaddi interpretatur *fons hœdi.* Fons hœdi est natura humana, quæ in Christo fuit *fons,* unde emanavit salus nostra. Zachar. XIII, 1 : *Erit fons patens domui David.* Et *hœdi,* quia similis peccatori, et aliis hominibus. Ad Philip. II, 7 : *Et habitu inventus ut homo.* Et hoc « *in die malorum,* » scilicet in vita præsenti, in qua sunt dies mali. Genes. XLVII, 9 : *Dies peregrinationis meæ parvi et mali.* Ad Ephes. V, 16 : *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.*

« *Protexit me.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Hoc non suffecit, si protexit me in abscondito tabernaculi sui, hoc est, in divinitatis suæ fide quæ abscondebatur in tabernaculo humanitatis suæ. Isa. XLIX, 2 : *In umbra manus suæ protexit me.* Isa IV, 6 : *Erit in umbraculum diei ab æstu, et in securitatem, et in absconsionem a turbine, et a pluvia.*

« *In petra exaltavit me.* » Hic tangit secundum beneficium, scilicet sublimationem, quæ tangitur duplex. Primo, elevatio a culpa per collationem gratiæ. Secundo, elevatio a pœna per spem gloriæ, ibi, « *Et nunc exaltavit.* »

Dicit ergo : Sic protexit, et etiam exaltavit me a culpa, et infidelitate in qua fuit positus, « *in petra,* » in fidei scilicet firmitate. Hæc petra, de qua Matth. XVI, 18 : *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Vel in Christo ponendo per amorem, qui est petra. II Reg. XXII, 2 : *Dominus petra mea, et robur meum.* I ad Corinth. X, 4 : *Petra autem erat Christus.* In petra ergo fidei est qui credit, sed in petra exaltatur, qui quod

[1] Proverb. VI, 23.

corde credit, ore confitetur. Ad Rom. x, 10: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Matth. x, 32 : *Omnis ergo qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor et ego*, etc. Psal. xxxix, 3 : *Statuit super petram*, fidei firmitatem, *pedes meos* : intellectum scilicet et affectum. Matth. vii, 25 : *Venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat supra firmam petram.*

Petra Christus, quæ considerata in sui Passione, sine dubio robur immittit, et animam exaltat super omnem inimicum tribulantem, per consolationem quam influit abundantem. Psal. lx, 3 : *Dum anxiaretur cor meum, in petra exaltasti me.* Job. xxix, 6 : *Petra fundebat mihi rivos olei.*

« *Et nunc exaltavit.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic exaltavit liberando a culpa. Et etiam nunc in hoc tempore calamitatis et miseriæ « *exaltavit caput meum*, » mentem scilicet, quæ est animæ caput, « *super inimicos meos*, « desideria mala, et motus nocivos. Genes. iv, 7 : *Subter te erit appetitus ejus*, scilicet peccati. Vel « *super inimicos meos*, » ut eos prævideam et cognoscam, et sic cavere valeam. Ex quo relinquitur, quod tribulatio mentem justi non excæcat, sed magis illuminat. Prov. xxix, 15 : *Virga atque correptio tribuit doctrinam.*

« *Circuivi et immolavi.* » Hic secundum, in quo ostendit laudis perseverantiam, vel gratiarum actionis ex acceptis beneficiis.

Duo ergo dicuntur. Primo, quod gratias egit. Secundo etiam, quod accuratius aget, ibi, « *Cantabo et psalmum dicam.* »

In prima duo. Qui enim vult gratias agere, necesse est ut duo faciat. Primo, diligenter recolit Dei beneficia. Secundo, pro illis gratias agit, et utrumque dicit se fecisse.

Ait enim : Sic hæc beneficia mihi Dominus contulit : et ego « *circuivi*, » prædicta et alia diligentius perscrutando. Isa. xli, 20 : *Sciant et videant, et recogitent, et intelligant pariter, quia manus Domini fecit hæc.* « *Circuivi* » etiam omnia creata cogitando, perscrutando. Eccle. viii, 9 : *Omnia consideravi.* Et quid invenisti? Nihil nisi materiam laudis. Unde subdit : « *Et immolavi* : » quid? « *Hostiam vociferationis*, » laudem scilicet, et gratiarum actionem. Nota, quod iste mundus totus est sicut liber unus factus ad laudandum Deum, Litteræ seu elementa hujus libri, sunt prima quatuor elementa, cum quinta essentia. Syllabæ elementorum conjunctiones et mixturæ in quolibet elementato. Dictiones, elementatæ res visæ. Sed orationes, ordinatissimæ rerum rationes, et conjunctiones ipsarum ad invicem per quamdam convenientiam naturalem et subventionem. Qui sciret legere in hoc libro, laudaret. An ergo quis digne valeat laudare cœlum et terram? Eccle. i, 8 : *Cunctæ res difficiles : non potest eas homo explicare sermone.* Augustinus : « Non cessat nec tacet laudes tuas universa creatura[1]. » Propter hoc dicit Gregorius : « Mirum est, quod homo semper non laudat, quia quodlibet a Dei laudem invitat. »

Omnis creatura est materia laudis.

« *Hostiam vociferationis.* » Hæc vociferatio secundum Ausgustinus et Cassiodorum est jubilatio. Si enim omnis creatura laudat Deum, quis dubitat quin excellentissima jubilare debeat? Psal. xlix, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me*, sed multo plus placet laus jubilationis. Psal. lxxxviii, 16 : *Beatus populus, qui scit jubilationem.* Et hoc « *in tabernaculo ejus*, » in Ecclesia scilicet militante. Aliter non valet vociferatio. Apoc. xxi, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Vel in corde meo proprio, in

[1] S. Augustinus, Lib. V Confessionum.

quo habitat Deus, et quiescit tamquam in tabernaculo. Eccli. xxix, 12 : *Et qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.*

7 « *Exaudi, Domine.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua postquam gratias egit de bonis gratiæ, supplicat consequenter pro bonis gloriæ, in qua dicuntur tria. Primo, orat. Secundo, promotus oratione sperat, ibi, « *Credo.* » Tertio, alios ad idem sperandum invitat, ibi, « *Exspecta Dominum.* »

Secunda pars Psalmi.

In prima duo. Primo, orat generaliter. Secundo, specialiter pro visione Domini, quæ est æterna gloria, ibi, « *Tibi dixit cor meum.* »

In prima dicuntur tria. Primo, præmittitur oratio. Secundo, quasi ratio triplex quare debeat exaudiri, ibi, « *Qua clamavi ad te.* » Et prima ratio est devotio, ibi, « *Qua clamavi.* » Secunda, humiliatio, ibi, « *Miserere mei.* » Tertia, replicatio orationis, ibi, « *Et exaudi me.* »

Dicit ergo : Hæc bona præsentia fecisti mihi, quæ gratiarum actione recolui. Sed, o « *Domine, exaudi vocem meam* : » contra illos qui in Ecclesiis nihil dicunt. Isa. lvi, 10 : *Nescierunt universi : canes muti non valentes latrare.* Daniel. ix, 17 : *Exaudi, Deus noster, orationem servi tui.*

Negligentia in horis recitandis.

« *Quia clamavi ad te* » ex devotione cordis et fervore unde debeo exaudiri, contra desides et murmurantes horas in thalamis suis. Psal. cv, 25 : *Murmuraverunt in tabernaculis suis.* Et contra clamantes per vicarios : non enim ipsi clamant, sed alius pro ipsis. Chrysostomus super Matthæum : « Si desides fuerimus, « nec salvamur, nec per alios poterimus « salvari. » Ita Chananeæ misertus est, (Matth. xv, 28). Ita meretricem salvavit (Luc. xiii, 12). Ita latronem nullo mediatore vel procuratore. Quippe nullus nec vellet, nec posset alium facere vicarium primi. Apocal. iii, 11 : *Tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.*

« *Et exaudi me,* » instantem et orationem replicantem. Judith, ix, 17 : *Exaudi me miseram deprecantem, et de tua misericordia præsumentem.* Et rursus, in multis Psalmis : *Exaudi orationem* illorum qui nullam aliam habent spem, *et libera nos.* Hinc ergo docemur orare affectuose, humiliter, et frequenter. De primo, Baruch, iii, 1 : *Anima anxia clamat ad te.* De secundo, Eccli. xxxv, 21 : *Oratio humiliantis se, nubes penetrabit.* De tertio, Isa. xxiii, 16 : *Bene cane, frequenta canticum, ut memoria tui sit.* Affectuositas est contra torpentes, de quibus Eccli. xxix, 6 : *Loquetur verba tædii et murmurationum.* Secundum, contra arrogantes, qualis fuit Pharisæus (Luc. xviii, 11). Tertium contra instabiles, Psal. cxviii, 164 : *Septies in die laudem dixi tibi.* Act. vi, 4 : *Nos vero orationi et ministerio verbi instantes erimus.* Ergo docentes Apostoli orabant. Ergo lectores Theologiæ non excusantur ab officio multo. Ergo fortius auditores non excusantur.

Nota, quod exauditur oratio, non orans, ut concessum est, dæmonibus intrare in porcos[1]. Orans, non oratio, ut Paulus de stimulo carnis (II ad Corinth. xii, 7). Orans et oratio, ut Zacharias (Luc. i, 13).

« *Tibi dixit cor meum, exquisivit te.* » 8
Hic specificat magis pro quo orat, quia pro gloria et aperta Dei visione consequenda : et dicuntur duo. Primo, orat pro fine ipso. Secundo, pro iis quæ ad finem, ibi, « *Adjutor meus esto.* »

In prima tria, secundum tria quæ tangit, per quæ debet ei ostendit. Primum, quia quærit eam veraciter. Secundo, quia singulariter, ibi, « *Exquisivit te.* » Tertio, quia perseveranter, ibi, « *Faciem tuam.* »

[1] Matth. viii, 32 : *Et ait illis* Jesus : *Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos.*

Dicit ergo : Sic exaudi, et debes, quia non alii peto, sed « *tibi dixit cor meum,* » ipsum, non aliud. I Reg. I, 13 : *Porro Anna loquebatur in corde suo.* Sic enim docet orare Dominus, Matth. VI, 6 : *Tu in autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum,* cor scilicet tuum : *et* ibi *ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.* Nec dicit quid dicit cor suum, nec quid audivit : quædam autem ineffabilis est confabulatio. Osee, II, 14 : *Ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus.* Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* Et e contrario anima loquitur Deo. Cant. VIII, 13 : *Fac me audire vocem tuam.* Et II, 14 : *Sonet vox tua in auribus meis.* Cant. VI, 2 : *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi.*

« *Exquisivit te.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic quæsivi veraciter, et etiam singulariter, quia « *exquisivit te,* » ex una re in aliam discurrens. Quæsivit, Cant. III, 1 : *In lectulo meo per noctes quæsivi quem diligit anima mea : quæsivi illum, et non inveni.* Et ibidem, ℣℣. 3 et 4 : *Num quem diligit anima mea, vidistis? Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea.* « *Facies mea,* » superior scilicet pars animæ meæ, quia nobilior est, in qua relucet imago Trinitatis, ut per te hæc facies plenissime reformetur. Cant. II, 14, de hac facie : *Vox enim tua dulcis, et facies tua decora.* I ad Corinth. XIII, 12 : Videbimus *autem facie ad faciem.*

« *Faciem tuam.* » Hic tertium, quia perseveranter : et dicuntur duo. Primo, se requisiturum dicit. Secundo, quia promisit, solvit, ibi, « *Ne avertas faciem tuam a me.* »

Dicit ergo : Sic exquisivi singulariter, et etiam o « *Domine, faciem tuam requiram,* » incessanter. Psal, CIV, 4 : *Quærite faciem ejus semper :* ut videam te facie ad faciem, et impleatur illud I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Psal. XLI, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum : quando veniam et apparebo ante faciem Dei ?*

« *Ne avertas faciem tuam.* » Hic secundum, in quo solvit promissum. Primo enim quærit. Secundo autem requirit, ibi, « *Ne declines.* »

Ait ergo : Sic dixi, quod requiram : sed non est in me ut videam : unde rogo, « *ne avertas faciem tuam a me.* » Psal. LXXIX, 4 : *Ostende faciem tuam, et salvi erimus.* Nec in cœlo, nec in terra ad bonum animæ est, nisi visio hujus faciei. Psal. CIII, 29 : *Avertente autem te faciem, turbabuntur.* II Reg. XIV, 32 : *Quare veni de Gessur ? Melius mihi erat ibi esse : obsecro ergo ut videam faciem regis.* Cum autem videtur in summo tripudio, Job, XXXIII, 26 : *Deprecabitur Deum et placabilis ei erit : et videbit faciem ejus in jubilo.* Augustinus : « Quidquid mihi præ« ter illum est, dulce non est : quidquid « vult mihi dare Dominus Deus, auferat, « tantum se mihi det. »

« *Ne declines.* » Quasi per alia verba in Dominum repetit ut requirat.

Ait enim : « *Ne declines in ira a servo tuo :* » Quod si feceris, facies « *in ira,* » et iræ effectus erit. Augustinus : « Ira « ejus non est nisi aversio vultus ejus. » Cassiodorus : « Una res est, scilicet « precatio frequentata : sciebat enim quam « pretiosum erat, quod ardenti studio « toties expetebat. » Posset etiam dici, quod prima pars intelligitur de futuro, sicut est dictum : sed hæc secunda de præsenti. Et loquitur sicut alicui volenti transire hospitium, quem desiderat retinere : Dominus enim quasi colonus et peregrinus transire vult. Jerem. XIV, 8 : *Quare quasi colonus futurus es in terra, et quasi viator declinans ad manendum ?* Genes. XVIII, 3 : *Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum.* Psal. XLIII, 19 : *Et declinasti semitas nostras a via tua.*

« *Adjutor meus esto.* » Hic secundum, in quo orat pro iis quæ sunt ad finem et sunt duo. Adjutorium maturæ potentiæ, et hoc petit primo. Secundo, petit instructionem in cognitione, ibi, « *Legem pone mihi Domine.* »

In prima duo. Primo, oratio. Secundo, persuasio quod debet ei consentire, ibi, « *Quoniam pater meus.* »

In prima duo. Primo petit adjuvari ad faciendum bonum. Secundo, ut bonum purum sit, ad declinandum malum, ibi, « *Ne derelinquas.* »

Dicit ergo : Sic faciem quæro, et ut ad illam videndam possim pervenire, « *Adjutor meus esto* » ad bonum faciendum, quia aliter non possum. Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Isa. xxvi, 12 : *Omnia opera nostra operatus es nobis,* Domine. I ad Corinth. xv, 10 : *Non autem, ego sed gratia Dei mecum.*

« *Ne derelinquas me.* » Hic petit, quod adjuvet ad malum declinandum. Primo, ad declinandum mortale. Secundo, veniale, ibi, « *Neque despicias me.* »

Ait ergo : Sic adjuva, ne derelinquas me in mortalem culpam. Eccli. xxiii, 4 : *Ne derelinquas me in cogitatu,* scilicet maligno. Augustinus : « Si derelinquit, « in ipsa via deficies, cades, oberrabis, « remanebis. » Sed contra : Dominus neminem derelinquit. Ad Hebr. xiii, 5 : *Non te deseram, neque derelinquam.* Et in cap. xii, 15 : *Contemplantes ne quid desit gratiæ Dei.* Responsio. Ponit consequens pro antecedente. Quasi diceret : Non me sinas id facere, propter quod merear derelinqui a te. Jerem. xvii, 13 : *Omnes, qui te derelinquunt, confundentur.*

« *Neque despicias me.* » Secundum est. Quasi diceret : Ne sinas me facere multa mala, quæ facient et reddent me despectum. II Machab. vii, 33 : *Dominus Deus noster modicum iratus est,* propter quod accidit circa locum despectio, *sed iterum reconciliabitur servis suis.* Venialia enim pulvis sunt, Matth. x, 14 : *Excutite pulverem de pedibus vestris.* Sicut ergo res impulverata vilis est : sic qui multitudinem habet venialium. Item, scabies sunt, Gregorius : « Minuta sunt quæ « erumpunt per scabiem vulnera, sed cum « multitudo sensibilis totum occupat, sic « vitam corporis, ut grave pectoris vul- « nus necat. » Item, scabies sunt in agro, et spinæ in vinea, quæ suffocant omne bonum. Proverb. xxiv, 30 et 31 : *Per agrum pigri hominis transivi, et per vineam viri stulti : et ecce totum repleverant urticæ, et operuerant superficiem ejus spinæ.* Hæc amove, quia tu es « *Deus salutaris meus.* » Psal. lxi, 2 : *Nonne Deo subjecta erit anima mea ? ab ipso enim salutare meum.*

« *Quoniam pater meus et mater mea.* » Hic persuasio a duobus. Primo, a propria indigentia. Secundo, a Filii Dei benevolentia, ibi, « *Et Dominus suscepit me.* »

Dicit ergo : Sic rogo ut adjuves me, nec derelinquas aut despicias, et debes moveri, « *Quoniam pater meus, et mater mea dereliquerunt me.* » Ad litteram. Quodam modo tamquam minorem omnium filiorum abjiciebant David : quod erat quodam modo : relinquere et Dominus assumpsit in regem ungendo per manum Samuelis[1]. Psal. lxxvii, 70 : *De post fœtantes accepit eum.* Melius autem de vere justo, quem dereliquerunt in miseria, in qua sumus, pater et mater, Adam scilicet et Eva. Ezech. xviii, 2 : *Patres comederunt uvam acerbam, et dentes filiorum obstupescunt.* Ad Ephes. ii, 3 : *Eramus natura filii iræ.* Sapient. iii, 16 : *Ab iniquo thoro semen exterminabitur.* Eccli. xl, 1 : *Grave jugum super filios Adam.* Ad Rom. iii, 23 : *Omnes* in Adam

[1] Cf. I Reg. xvi, 6 et seq.

peccaverunt. Et in cap. VII, 14 : *Ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato*. « *Et Dominus* » Filius tuus, quod multum debet te movere, « *assumpsit me*, » naturam meam. Psal. LXIV, 5 : *Beatus homo quem elegisti, et assumpsisti*. Vel « *pater meus*, » diabolus, « *et mater mea*, » carnalis concupiscentia, « *dereliquerunt me*, » inveteratum in longa malitia, ut in me jam refrigescat carnalis concupiscentia, et diabolus tentare me contemnat. De hoc patre, et de matre ista, Ezech. XVI, 3 : *Pater tuus Amorrhæus, et mater tua Cethæa*. Et nota, quod sicut Doctor, et prædicator pater dicitur, quia bonum semen infundit : unde bonus homo de malo efficitur, I ad Corinth. IV, 15 : *Per Evangelium ego vos genui* : sic diabolus quando infundit semen malum, et malus homo efficitur, patrem se potest dicere. I Joan. VIII, 44 : *Vos ex patre diabolo estis*. Item, filius dicitur, quia fit quasi ille, id est, similis illi multum. Joan. VIII, 39 : *Si filii Abrahæ estis, opera, Abrahæ facite*. Sic filii ergo diaboli, qui eum imitantur in sua operatione. Joan. VIII, 41 : *Vos facitis opera patris vestri*. I Joan. III, 8 : *Qui facit peccatum, ex diabolo est*.

« *Dominus autem assumpsit me*. » Factus mihi pater et mater. Matth. XXIII, 9 : *Patrem nolite vocare vobis super terram : unus est enim pater vester, qui in cælis est*. Pater autem est, quia causa efficiens nostra sicut pater filii. Deuteronom. XXXII, 6 : *Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit et creavit te ?* Isa. LXIV, 8 : *Et nunc Domine, pater noster es tu, nos vero lutum : et fictor noster tu, et opera manuum tuarum omnes nos*. Item, pater dat materiam, sed Deus formam quæ multo nobilior est. Psal. XXXII, 15 : *Qui finxit sigillatim corda eorum*. Item, pater imponit nobis nomen : sic Christus nobis. Isa. LXII, 2 : *Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit*. Item, patris est præcepta dare. Tob. V, 1 : *Omnia quæcumque præcepisti mihi, faciam, pater*. Sic Deus, et in Veteri et in Novo testamento. Item, patris est ducere filium. Sic Deus, Jerem. III, 19 : *Patrem vocabis me, et post me ingredi non cessabis*.

Et mater propter matris actus, qui sunt quatuor. Continere prolem in ventre, Isa. XLVI, 3 : *Audite me qui portamini a meo utero, qui gestamini a mea vulva*. Item, fovere : et Deus fovet. Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas ?* Item, parvulos lactare, I ad Corinth. III, 1 et 2 : *Tamquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam*. Denique grandiusculos nutrire, Isa. I, 2 : *Filios enutrivi, et exaltavi*, etc.

« *Legem pone mihi Domine*. » Hic pe- 11
titio secunda in qua petit instructionem in cognitione, et dicuntur duo. Primo, petitio. Secundo, quare necesse petere, ibi, « *Propter inimicos meos*. »

In prima duo secundum duo quæ petit. Primo doceri de via qua itur ad finem. Secundo, dirigi in ipsa semita quæ brevior est, ibi, « *Et dirige me*. »

Dicit ergo : Sic petivi adjuvari, quantum ad motum : sed etiam quantum ad cognitionem, « *legem pone mihi*. » Vel sic : Quoniam tu assumpsisti me, factus mihi pater et mater : ergo o Domine, « *legem pone mihi* » illuminantem « *in via tua*. » Isa. XXVIII, 26 : *Erudiet illum in judicio : Deus suus docebit illum*. Via autem dicuntur mandata, quia per illa itur ad Deum. Matth. XIX, 17 : *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Isa. II, 3 : *Docebit nos vias suas*. Vel in Christo qui est via. Joan. XIV, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita*.

« *Et dirige me in semita recta*. » Consiliorum. Quasi diceret : Dirige servum tuum hodie, et da illi misericordiam, ut ei facias splendescere semitam. Proverb. IV, 18 : *Justorum semita, quasi lux splendens*. Et addit, « *Recta*, » ad differentiam curvarum. Semitæ sunt consilia, sed in aliquibus non sunt rectæ : curvan-

tur enim ad terrena possidenda, et reflectuntur a rectitudine sua. Isa, xxvi, 7 : *Semita justi recta est.*

« *Propter inimicos meos.* » Hæc ratio suæ petitionis, inimicorum scilicet malitia, et tangit primo malitiam in corde. Secundo, in opere, ibi, « *Ne tradas me.* » Tertio in ore, ibi, « *Quoniam insurrexerunt.* »

Dicit ergo : Sic peto doceri, et dirigi, et hoc propter inimicos meos, mihi corde contrarios et insidiantes. Hieronymus : « Propter insidiatores meos. » Psal. cxxxix, 6 : *Juxta iter scandalum posuerunt mihi.* In Psal. cxli, 4 : *In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.*

12 « *Ne tradideris me in animas,* » id est, voluntates, « *tribulantium me,* » opere. « *Me,* » id est animam meam. Sic vocat animam suam, non curans de possessione, vel de carne. II ad Corinth. xi, 20 : *Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit.* Ad Hebr. x, 34 : *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam,* animam videlicet virtutibus dotatam. Augustinus in Glossa : « Devoret terra terram, caro carnem, anima « autem servetur illæsa. »

« *Quoniam insurrexerunt.* » Tertium in quo tangitur malitia persequentium in ore, mixta crudelitate.

Ait enim : Sic non me tradi permittas, et necesse habeo clamare : « *quoniam insurrexerunt in me,* » id est, contra me, « *testes iniqui,* » adulatores ad subversionem tendentes. Isa. iii, 12 : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.* Proverb. xvi, 29 : *Vir iniquus lactat amicum suum,* adulationibus scilicet, *et ducit eum per viam non bonam.* Timere sibi multum debet Ecclesia ab iis hostibus, qui jam percutiunt ipsam in capite, in domibus scilicet prælatorum et magnatum. Ibi potissime, Thren. i, 5 : *Facti sunt hostes ejus in capite.*

« *Et mentita est iniquitas sibi,* » id est, ipsi iniqui, qui dicuntur iniquitas ipsa ad majorem expressionem. « *Mentita,* » inquam, « *sibi,* » id est, ad damnum suum. Proverb. xix, 5 : *Testis falsus non erit impunitus.* Eccli. xxvii, 29 : *Qui laqueum alii ponit, peribit in illo.* Hieronymus : « Nonnumquam vitium in suum non « recurrit auctorem. » Vel « *sibi,* » ad delectationem suam : valde enim suave mendacibus aliquando mentiri, et valde grave a mendacio abstinere. Proverb. xx, 17 : *Suavis est homini panis mendacii.* Et nota, quod falsi testes dicuntur « *iniquitas,* » quia iniquitas illos produxit : iniquitas avaritiæ Jezabel, quæ interpretatur *sterquilinium,* contra Naboth pro vinea [1]. Iniquitas luxuriæ, Daniel. xiii, 20 : *Commiscere nobiscum : quod si nolueris, dicemus contra te testimonium.* Iniquitas invidiæ, Matth. xxvi, 60 : *Novissime autem venerunt duo falsi testes,* etc.

« *Credo videre bona Domini.* » Hic 13
est secundum, in quo ostendit ad spem profecisse, ex præcedenti oratione, et ideo sperare se dicit Dei visionem, et habitationem cœlestem.

Dicit ergo : Sic oravi non desperans, imo « *credo videre bona Domini.* » Vel sic : Ita me tribulant isti, et eo ipso « *credo bona videre Domini.* » Sunt enim omnes tribulationes, quasi quædam collyria, ad purgandum mentis oculum. Tob. vi, 9 : *Fel valet ad ungendos oculos.* Apoc. iii, 18 : *Collyrio inunge oculos tuos :* aliter non poteris videre, oculo scilicet immundo. Matth. v, 8 : *Beati*

[1] Cf. III Reg. xxi, 1 et seq.

mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt. Sed quæ sunt ista bona ? Possemus dicere, quod sunt divinitas Christi, et humanitas. Joan. xvii, 3 : *Hæc est vita æterna : Ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.* Sed paulo plus intueamur hæc bona. Bona Domini, vita sine morte. Ibi fixa est vita sempiterna, Apoc. xxi, 4 : *Mors ultra non erit.* Juventus sine senectute : nihil enim potest ibi fieri vetus, Psal cii, 5 : *Renovabitur ut aquilæ, juventus tua.* Requies sine labore, Isa. xxxii, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* Gaudium absque tristitia et dolore, Apoc. xxi, 4 : *Neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra.* Sanitas sine ægritudine, Exod. xv, 26 : *Cunctum languorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te.* Lux sine tenebris, Sap. xviii, 1 : *Sanctis autem tuis maxima erat lux.* Regio enim lucis est illa. Delectatio sine omni anxietate, Psal. xv, 11 : *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Notitia sine errore, I Joan. iii, 2 : *Videbimus eum sicuti est.*

Hæc bona credo videre, « *in terra viventium.* » Terra mortuorum infernus, Job, x, 22 : *Ubi umbra mortis, et nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat.* Terra morientium mundus, II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Sed terra viventium paradisus, regio cœli Empyrei, terra fertilissima, et opulentissima. Judic. xviii, 9 : *Surgite, ascendamus ad eos : vidimus enim terram valde opulentam,* in qua nullius rei est penuria. Et viventium, quia Sap. v, 16 : *Justi autem in perpetuum vivent.*

« *Exspecta Dominum.* » Hic est tertium, in quo alios ad idem sperandum, et exspectandum invitat, et tanguntur quatuor, contra quatuor quæ non sinunt ad vitam, de qua locutus est superius, pervenire. Primum est dilationis diuturnitas contra quam dicit, « *Exspecta.* » Secundum, bene agendi difficultas, contra quam dicit, « *Viriliter age.* » Tertium, mentis pusillanimitas, contra quam dicit, « *Et confortetur cor tuum.* » Quartum, tribulationum acerbitas. Contra hoc addit, « *Et sustine Dominum.* »

Quatuor ad vitam impedimenta amovet.

Dicit ergo : Sic ergo et tu quicumque es, « *exspecta Dominum,* » ne te frangat dilationis diuturnitas, quia Habac. ii, 3 : *Si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit* meritis tuis, etsi forte votis. Isa. xxviii, 16 : *Qui crediderit, non festinet.*

« *Et viriliter age.* » Non te terreat agendo bonum difficultas. Proverb. xviii, 9 : *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.* Deuter. xxi, 6 : *Viriliter agite et confortamini.* Judith, xv, 11 : *Fecisti viriliter, et confortatum est cor tuum.*

« *Et confortetur cor tuum.* » Ne te dissolvat pusillanimitas. Genes. xviii, 5 : *Confortate cor vestrum, postea transibitis.* Isa. xxxv, 4 : *dicite pusillanimis : confortamini et nolite timere* Deuter. xxxi, 23 : *Confortare, et esto robustus.*

« *Et sustine Dominum* » Ne te moveat tribulationum acerbitas. Eccli. ii, 16 : *Væ his, qui perdiderunt sustinentiam.* Psal. xxiv, 3 : *Universi, qui sustinent te, non confundentur.*

« *Exspecta Dominum* » per spem, Luc. xii, 36 : *Et vos similes hominibus exspectantibus.* « *Viriliter age* » per fidem, Jacob. ii, 20 : *Fides sine operibus mortua est.* « *Confortetur cor tuum* » per dilectionem operantem, Cant. viii, 6 : *Fortis est ut mors dilectio.* « *Sustine Dominum,* » per patientiam, Jacob. i, 4 : *Patientia opus perfectum habet.*

PSALMUS XXVII.

David ad Deum clamat, ejus auxilio adjutus non timet perire cum impiis.

Psalmus ipsi David.

1. Ad te, Domine, clamabo, Deus meus, ne sileas a me: ne quando taceas a me, et assimilabor descendentibus in lacum.

2. Exaudi, Domine, vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

3. Ne simul trahas me cum peccatoribus, et cum operantibus iniquitatem ne perdas me:

Qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum.

4. Da illis secundum opera eorum, et secundum nequitiam adinventionum ipsorum:

Secundum opera manuum eorum tribue illis, redde retributionem eorum ipsis.

5. Quoniam non intellexerunt opera Domini et in opera manuum ejus: destrues illos, et non ædificabis eos.

6. Benedictus Dominus, quoniam exaudivit vocem deprecationis meu.

7. Dominus adjutor meus et protector meus: in ipso speravit cor meum, et adjutus sum:

Et refloruit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei.

8. Dominus fortitudo plebis suæ, et protector salvationum Christi sui est.

9. Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ: et rege eos, et extolle illos usque in æternum.

IN PSALMUM XXVII

COMMENTARIUS.

Psalmus ipsi David[1].

« *Ad te Domine clamabo.* » Hic est Psalmus vigesimus septimus, et est responsio quæ dicitur in hoc Psalmo, ad hoc quod in antecedenti præcessit : unam enim se dixit Ecclesia, vel vir justus a Domino petiisse, et instanter adhuc petiturum : sed quia non solum oratione acquiritur, sed tribulationum sustentatione exemplo ipsius Christi, Luc. xxiv, 26 : *Oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam,* subjungitur hic Christus agens de passione, et resurrectione, ad quam venit per passionem. Ac si dicat : Petiisti finem, ostendo viam, tribulationum sustentationem. Act. xiv, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Unde signanter intitulatur Psalmus iste, « *Psalmus ipsi David,* » id est, Psalmus iste non cuicumque convenit, sed huic David, ei scilicet, qui est verus David, manu fortis, et adspectu desiderabilis. Cum enim *huic* vel *ipsi*, ei qui est David, additur, tunc quod Christo conveniat, demonstratur.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo orans agit de sua passione. Secundo prophetat, et prædicit de inimicorum destructione, ibi, *Qui loquuntur.* » Tertio, gratias agit de sua resurrectione, ibi, « *Benedictus Dominus.* »

In prima duo secundum duo quæ petuntur ab ipso moriente. Primo, ne humanitas a Deo deseratur. Secundo, ne etiam a carne subtrahatur, ibi, « *Nequando taceas.* »

In prima duo. Primo ratio quare debeat exaudiri. Secundo, oratio, ibi, « *Ne sileas.* »

Dicit ergo : O « *Domine* Pater, *ad te* 1
clamabo, » non ad homines, sicut hypocritæ, nec ad dæmones, sicut idololatræ. Prima pars Psalmi.
In clamore autem notatur cordis devotio. Habac. i, 2 : *Usquequo, Domine, clamabo, et non exaudies.* Et verum est quod moriens in cruce clamabat : Ad Hebr. v, 7 : *Cum clamore valido, et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.*

« *Deus meus.* » In hoc fervor devotionis : ipsius enim hominis Christi Deus erat, sicut cujuslibet, « *Ne sileas a me* » Quasi diceret : Sic confiteor, non debes silere a me, hoc est, verbum tuum subtrahere : quid enim est silere, nisi verbum subtrahere ? Subtractio autem verbi esset verbi separatio. Et dicit, « *a me,* » id est, ab anima mea.

« *Nequando.* » Hic secunda petitio, in qua similiter duo. Primo, petitio. Secundo, ratio, quod debeat exaudiri, ibi, « *Et assimilabor.* »

Ait enim : « *Nequando taceas a me,* »

[1] C'est encore David persécuté qui parle dans ce psaume. Théodoret le rapporte au temps de Saül, les modernes préfèrent le reculer jusqu'à l'époque d'Absalon, car celui qui parle aux ℣℣. 8 et 9, remarque Rosenmuller, est bien plutôt un roi déjà régnant qu'un prétendant au trône. Les idées sont les mêmes que dans les psaumes analogues. Celui-ci comprend deux parties : dans la première, ℣℣. 1-5, le psalmiste appelle Dieu à son secours contre ses ennemis, et dans la seconde, ℣℣. 6-9, il est si assuré d'être exaucé qu'il en remercie le seigneur à l'avance.

Il est facile d'appliquer spirituellement ce psaume à Jésus-Christ poursuivi par ses ennemis, Euseb. Demonst. evang. iv, 3, Bellarm., et à l'âme chrétienne en butte aux contradictions du monde. Massil. Explic. mor.

Verbum a carne separando, relinquendo ipsam in putrefactione. « *Et assimilabor*, » si hoc feceris, « *descendentibus in lacum* : » quod non debet : unde nec tu debes negare quod non fiat. In lacum enim duplicem ante Christi Resurrectionem descendebant homines. In lacum inferni, quantum ad animas : in sepulcrum incinerandi, quantum ad corpus. Sed ab utroque Christus est liberatus. Supra, in Psal. xv, 19 : *Non derelinques animam meam in inferno*, quantum ad primum locum, *nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*, quantum ad secundum.

Sed quare cum certus esset de iis Christus, hæc petiit ? sciebat enim divinitatem numquam ab humanitate separandam. Responsio. Orat non tamquam ignorans, vel timens non impleri quod orat, sed ut nobis exemplum orando præbeat. Joan. xiii, 15 : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis*. Item, ut ostendat quod hoc, quod petit, scilicet inseparabilitas et divinitatis unio, ex gratia est, non ex natura. Ad Rom. i, 4 : *Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute*. Patet enim in hoc versu exprimi desiderium primorum Patrum dicentium : O « *Domine, ad te, clamabo :* » vehementia desiderii. Isa. lxiv, 1 : *Utinam dirumperes cœlos, et descenderes*. « *Deus meus, ne sileas a me, nequando taceas a me*, » alloquendo in propria persona, qui totiesauditus est in Prophetis. Ad Hebr. i, 1 et 2 : *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis : novissime diebus istis locutus est nobis in Filio*. Quod si sileas, si taceas, « *assimilabor descendentibus in lacum* » culpæ. Culpa enim lacus dicitur. Thren. iii, 53 : *Lapsa est in lacum vita mea*. Glossa : « In lacum vita labitur, cum iniquitatibus inquinatur. » Et bene *lacus* dicitur : eo quod fundus lateat. Lacus tranquillus et delectabilis creditur in superficie, sed quas profunditates habeat, ignoratur. Similiter est de culpa : in superficie videtur tranquilla valde, sed latet fundus.

Quare culpa dicitur lacus ?

Lacus alius scilicet pœna gehennæ, Job, xxiv, 19 : *Usque ad inferos peccatum illius*. Infernus autem lacus est summæ obscuritatis, et infinitæ profunditatis. Zachar. ix, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua*. Et in Psal. xxxvii, 5 : *Æstimatus sum cum descendentibus in lacum*.

« *Exaudi Domine vocem meam dum oro ad te*. » Hic secundum, in quo orat ne caro morte detineatur : et dicuntur duo. Primo, oratio generalis. Secundo, specialis, ibi, « *Ne simul tradas me*. »

In prima duo. Primo, oratio. Secundo, ratio quare debeat exaudiri, ibi, « *Dum extollo*. »

Dicit ergo : « *Exaudi Domine vocem orationis meæ*, » exterius formatam, « *dum oro ad te*, » per interiorem cordis affectionem. Hoc enim est vere orare. Joan. iv, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, et veritate*. I ad Corinth. xiv, 15 : *Orabo spiritu, orabo et mente : psallam spiritu, psallam et mente*.

« *Dum extollo*. » Hic ratio, quod debeat exaudiri. Primo, per factum. Secundo, per finem facti, ibi, « *Ad templum*. »

Ait ergo : Sic exaudi, « *dum extollo manus meas*, » ad litteram in cruce extendendo : Christus enim est qui loquitur. Prov. i, 24 : *Extendi manus meas, et non fuit qui adspiceret*. Isa. lxv, 2 : *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum*, scilicet non credentem, et contradicentem mihi. Exod. ix, 29 : *Cum egressus fuero de urbe, extendam palmas meas ad Dominum*.

Sed quo fine ? « *Ad templum sanctum tuum* » construendum : ad hoc enim Christus manus extendebat, ut Deo templum ædificaret de vivis lapidibus, Ecclesiam scilicet militantem. I ad Corinth. iii, 9 : *Dei ædificatio estis*. In eodem, ℣, 19 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*. Vel, « *ad templum*, » Ecclesiam sci-

Templum tiplex p.

licet triumphantem : illuc enim manus sunt levandæ : Deus enim ibi residet. Psal. x, 5 : *Dominus in templo sancto suo, Dominus in cælo sedes ejus.* I ad Timoth. II, 18 : *Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus.* Thren. III, 41 : *Levemus corda nostra cum manibus ad Dominum in cælos.* Maria etiam templum est, ad quod in oratione manus levandæ sunt. Psal. v, 8 : *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Vel ad materiale templum. Unde ipse Christus elevatis manibus in cruce vultum habebat ad illud. Daniel. VI, 10 : Daniel ter orabat in die, tribus vicibus orabat contra Jerusalem, propter templum quod in ea erat [1].

« *Ne simul tradas me.* » Hic secundum, in quo orat specialiter, ne caro morte detineatur. Duo ergo dicuntur. Primo, ut non impleatur intentio Judæorum ad hoc ipsum interficientium, ut detineretur in morte. Secundo, quod nec Gentilium, ibi, « *Et cum operantibus* : » utrique enim exarserunt in damnationem Christi.

Ait ergo : Sic oro : et hoc quod rogo : « *Ne tradas me cum peccatoribus,* » et hoc « *simul,* » ea scilicet qua me tradunt intentione, scilicet ut detinear in morte. Et peccatores appellat Judæos. Et advertendum, quod non petit, ut non tradat eum cum peccatoribus, sed ut non cum illa intentione. Nota enim, quod Christus traditus fuit a Patre, Ad Rom. VIII, 32 : *Qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum.* Traditus a se, Ad Ephes. v, 1 : *Tradidit semetipsum pro nobis.* A discipulo proprio, Joan. XIII, 21 : *Amen amen dico vobis : quia unus ex vobis tradet me.* A Judæo, Luc. XVIII, 32 : *Tradetur Gentibus, et illudetur.* Sed non eadem intentione. Pater enim tradidit Filium ex charitate, Filius tradidit se ex obedientia, discipulus ex avaritia, Judæus ex pura invidia.

« *Et cum operantibus iniquitatem,* » scilicet gentilibus, « *ne perdas me,* » id est, perdere me intendas sicut ipsi. Matth. XXVII, 20 : *Seniores persuaserunt populis ut peterent Barbabam, Jesum vero perderent.* Supra in, Psal. XXV, 9 : *Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam.*

Potest orare etiam hoc anima justi ne tradatur cum peccatoribus in culpam in præsenti, secundum illud Apostoli ad Rom. I, 26 : *Propter quod tradidit illos Deus in passiones ignominiæ,* etc. Et sic ulterius non perdatur Deo, quasi absconditus ab ejus cognitione. Matth. XXV, 22 : *Amen dico vobis : Nescio vos.* Vel de futuro. Ne simul tradas me in damnationem cum peccatoribus cum originali decedentibus. « *Operantibus iniquitatem,* » id est, cum actuali iniquitate : utrique enim traditi sunt ita quod sine recuperatione : unde et perditi. Psal. LXXXVII, 9 : *Traditus sum, et non egrediebar.*

« *Qui loquuntur pacem.* » Hic est secunda pars, in qua prædicit de inimicorum damnatione : et dicuntur duo. Primo, tangit ureorum culpa. Secundo, subjungit de pœna, ibi, « *Redde retributionem.* » Secunda pars Psalmi.

Culpam tangit duplicem. Primo, rectam cordis malitiam. Secundo, exterius procedentem, ibi, « *Da illis secundum opera eorum.* »

In prima duo. Primo, tangit regimen ipsius malitiæ. Secundo, ipsam malitiam, ibi, « *Mala autem.* »

Ait ergo : Ne perdas me cum peccatoribus, « *qui loquuntur pacem cum proxi-*

[1] Daniel. VI, 10 : *Daniel... ingressus est domum suam : et fenestris apertis in cœnaculo contra Jerusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, et adorabat, confitebaturque coram Deo suo, sicut et ante facere consueverat.*

Christus proximus Judæis naturæ conditione, consanguinitate et beneficiorum exhibitione.

mo suo, » mecum scilicet qui proximus sum illorum. Propinquus naturæ conditione, quia homo factus sum, sicut et illi homines sunt. Sapient. VIII, 1 : *Sum quidem et ego mortalis homo similis omnibus, et ex genere terreni illius qui prior factus est.* Sed propinquior consanguinitate. Judæus sicut ipsi Judæi. Joan. IV, 22 : *Salus ex Judæis.* Sed proximus beneficiorum exhibitione. Luc. x, 36 : *Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse illi, qui incidit in latrones?* Respondit : ille *qui fecit misericordiam in illum.* Et de Christo dicitur, Act. x, 38, quod *pertransiit benefaciendo, et sanando omnes oppressos a diabolo.*

Cum hoc proximo loquebantur pacem Judæi, Matth. XXII, 16 : *Magister scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces.* « *Mala autem,* » odii et rancoris, « *in cordibus eorum.* » Matth. XXII, 15 : *Inierunt consilium ut Jesum caperent in sermone.* Et infra, ℣. 18 : *Quid me tentatis, hypocritæ?* Sic dæmones qui sunt proximi peccatoribus, et eorum unici. Isa. XXVIII, 15 : *Percussimus fœdus cum morte, et cum inferno fecimus pactum* : loquuntur cum eis pacem. Genes. III, 4 : *Nequaquam moriemini.* « *Mala autem* » culpæ, et pœnæ æternæ, « *in cordibus eorum.* » Proverb. XXVII, 25 : *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei : quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius.* Talis autem difficile cognoscitur : unum tamen signum haberi potest. Quia non est contentus facere signa amicitiæ, quæ verus amicus facit, sed etiam extendit, sicut patet de Juda proditore qui osculatus est Dominum [1], nec tamen fuerat absens, nisi per horam unam vel duas.

Nota malitiam Judæ.

« *Da illis secundum opera eorum.* » Hic tangit inimicorum operationem malignam. Primo quidem interiorem. Secundo, exteriorem, ibi, « *Secundum opera manuum.* »

In prima duo. Primo, tangit perversas affectiones in affectu. Secundo, perversa consilia et adinventiones in ipso intellectu, ibi, « *Et secundum nequitiam.* »

Dicit ergo : Sic duplices sunt, et tu Domine « *da,* » dabis illis, « *secundum opera* » eorum interiora, id est, voluntates et affectiones. Matth. XVI, 27 : *Reddet unicuique secundum opera ejus.* Proverb. XXIV, 12 : *Servatorem animæ tuæ nihil fallit, reddetque homini juxta opera sua.*

« *Et secundum nequitiam adinventionum ipsorum.* » Malarum cogitationum quantum ad intellectum. Ac si diceret : Et opera punies, quia ex deliberatione, et præ cogitatione facta cognosces. Et sic fuit verum, Isa. III, 8 : *Ruit Jerusalem, et Judas concidit, quia lingua eorum et ad inventiones eorum contra Dominum.* Matth. XXVI, 4 : *Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.* Vel secundum nequitiam adinventionum, id est, cogitationum, quia cogitationes ipsas discutiet. Sapient. VI, 4 : *Interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur.*

Sed objicitur, quod secundum hoc videtur Christus inimicis imprecari. Sed potest dici quod non est imprecatio, sed prædictio. Vel si imprecatio est, non fit, quia facit eorum pœnam, sed justitiæ decorem. Matth. v, 6 : *Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam* : justorum enim mentes delectantur in justitia. Psal. XLVII, 12 : *Exsultent filiæ Judæ propter judicia tua, Domine.*

« *Secundum opera manuum illorum*

[1] Matth. XXVI, 49 : *Et confestim accedens* (Judas) *ad Jesum, dixit : Ave Rabbi. Et osculatus est eum.*

tribue illis. » Hic secundum, in quo tangitur operatio illorum mala exterior, quod patet ex eo quod addit, « *Manuum.* »

Dicit ergo : Sic da illis secundum interiorem operationem eorum malam, et etiam « *secundum opera manuum illorum,* » exteriora, « *tribue illis,* » præmium pœnarum.

Sed numquid Judæi peccaverunt in Christum manibus ? Non videtur hoc, sed corde et lingua. Responsio. In veritate corde cogitando mala, voce accusando peccaverunt Judæi in Christum : Gentiles vero manibus capiendo et occidendo. Sed quia unum corpus sunt omnes mali, corpus, inquam, diaboli, huic accidit, quod cuilibet parti attribuetur quod est alterius. Et iterum in illo corpore Judæi fuerunt ut cor, maxime quantum ad illud opus : Gentiles vero ut manus. Job, XLI, 15 : *Cor ejus*, ipsius Behemoth scilicet, *indurabitur tamquam lapis, et quasi malleatoris incus*, quod plus est. Est enim immobile a malitia sua, sicut incus a duritia. Eccle. VII, 14 : *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.* Sicut ergo manus non agunt, nisi motæ a corde, sic nec Gentiles nisi a Judæis incitati : unde sicut peccatum magis imputatur cordi, sic Judæis crucifixio Christi. Joan. XIX, 11 : *Qui me tradidit tibi* Gentili, *majus peccatum habet.* Iterum quid miraris, si dixerit, « *secundum opera manuum,* » cum non sint operati nisi lingua ? Nonne lingua manus suas habet ? 21 : XVIII, Proverb. *Mors et vita in manu linguæ.*

« *Redde retributionem.* » Hic tangitur pœna, tacta culpa multiplici, primo, in generali. Secundo, specificando, ibi, « *Quoniam non intellexerunt.* »

Ait enim : Sic et interius et exterius peccant, in me : sed tu Domine « *redde,* » id est, reddes, « *retributionem eorum ipsis,* » id est, pœnam ipsis reddes, pro retributione sua, qua retribuerunt mihi pro bonis mala. Jerem. XVIII, 20 : *Numquid redditur pro bono malum ? quia soderunt*, etc. Et in Psal. XXXIV, 12 : *Retribuebant mihi mala pro bonis.*

Quatuor species retributionum.

Et nota secundum Cassiodorum quatuor retributionum species. Una cum tribuuntur mala pro bonis, sicut Judæi Christo, contra quos, Proverb. XVII, 23 : *Qui reddit mala pro bonis, non recedet de domo ejus malum.* Alia, cum bonum pro bono, sicut Christus in judicio, Matth. XXV, 34 et 35 : *Venite benedicti Patris mei... Esurivi, et dedistis mihi manducare.* Tertia, cum malum pro malo, sicut Christus malis in judicio, Matth. XXV, 41 : *Discedite maledicti in ignem æternum*, etc. *Esurivi*, etc. Quarta, cum bonum pro malo, quam exhibet Christus in præsenti mundo, et mandavit exhiberi, Matth. V, 44 : *Orate pro calumniantibus, et persequentibus vos.*

« *Quoniam non intellexerunt.* » Hic 5
specificat, et tangitur duplex pœna. Prima, cordis excæcatio. Secunda, corporalis et perpetua illorum destructio, ibi, « *Destrues illos.* »

Ait enim : Sic et punies et vere, « *quoniam non intellexerunt opera Domini,* » scilicet incarnationem et unionem illam mirabilem divinitatis cum humanitate. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Et Jerem. XXI, 22 : *Creavit Dominus novum super terram : fœmina circumdabit virum.* Et vere non intellexerunt, quia dicit Paulus, I ad Corinth. II, 8 : *Si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.*

« *Et in opera manuum,* » aperta scilicet miraculorum operatione, non viderunt, nec intellexerunt opera Domini : tamen potuerunt, nisi multum excæcati essent. Matth. IX, 34, et Luc. XI, 15 : *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæmonia*, cum tamen per opera optime possent, secundum illud Apostoli ad Roman. I, 20 : *Invisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Si enim

tantum potuerunt opera naturæ ut ducerent in auctorem, quantum poterant opera super naturam facta ? Deut. xxix, 3 et 4 : *Viderunt oculi tui signa illa, portenta que ingentia, et non dedit vobis Dominus cor intelligens, et oculos videntes.*

« *Destrues illos.* » Ecce destructio ipsorum perpetua. Et primo, destructio. Secundo, destructionis perpetuatio, ibi, « *Et non ædificabis.* »

Ait enim : Sic excæcabis eos meritis eorum exigentibus, et postea « *destrues illos*, » per mundum dispergendo et captivando. Psal. lviii, 12 : *Disperge illos in virtute tua, et depone eos protector meus Domine.* Et bene sequitur ad excæcationem quam incurrerunt propter culpam suam. Isa. v, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.* « *Et non ædificabis eos.* » Verum est, impœnitentes, et malos, vel eos sic manentes, secundum illud Matth. xx, 23 : *Sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis.* Isa. xiii, 19 : *Erit Babylon illa gloriosa in regnis*, Synagoga gloriosa prius, sed post confusione plena*: sicut subvertit Dominus Sodomam et Gomorrham.* Non fundabitur usque a generatione in generationem. Jerem. xiii, 7 *Lumbare computruit, ita ut nulli usui aptum esset.* Et xxxvi, 28 : *Vigilavi super eos, ut evellerem et demolirer eos.*

6 « *Benedictus Dominus.* » Secundum divisionem in principio Psalmi factam, hic tertium, in quo agitur gratiarum actio pro resurrectione, imo magis pro impetratione et resurrectionis, et omnium quæ petivit : et dicuntur duo. Primo, repetitio beneficiorum acceptorum in gratiarum actionem. Secundo, supplicatio pro membris ut perducantur ad gloriam, ibi, « *Salvum fac populum tuum.* »

Tertia pars Psalmi.

In prima duo. Primo, recolit beneficia gratias agendo, quæ in se accepit. Secundo, quæ in suis jam in præsenti, ibi, « *Et ex voluntate mea.* »

In prima duo. Primo, gratias agit. Secundo, rationem subjungit ob multa beneficia quæ accepit, ibi, « *Quoniam exaudivit.* »

Dicit ergo : Sic rogavi, et inimicos affligendos prædixi, et in iis ominus « *benedictus Deus*, » consolator et liberator meus. II ad Corinth. i, 3 et 4 : *Benedictus Deus et pater Domini nostri Jesu Christi qui consolatur nos*, etc.

Et nota, quod creatura Creatorem laudat, bona quæ habet ei attribuendo : creatura creaturam bonum ei operando : sed Creator creaturam, eam numero et merito adaugendo. Hinc est quod post Horas quasi totum bonum quod fecimus volentes in Dominum refundere, mutuo nos invitamus dicentes : « Benedicamus Domino. » Et statim ad quod oramus implentes adjungimus : « Deo gratias, » de bono quod fecimus.

Vari[illegible] la[illegible] da[illegible] dus [illegible] et [illegible] r.

« *Quoniam exaudivit.* » Hic est secundum, ratio scilicet quare gratias agit. Et primo, beneficium exhibitum in sua passione. Secundo, in morte quæ secuta est ex illa, ibi, « *Dominus adjutor meus.* » Tertio, in resurrectione, ibi, « *Et in ipso speravit*, »

Dicit ergo : Sit Deus benedictus, « *quoniam exaudivit Dominus* » Pater, « *vocem orationis meæ*, » ne divinitas separaretur a me. Joan. xi, 41 : *Pater, gratias ago tibi, quoniam audisti me.*

Et nota, quod dicit ipsum vocem audisse, ut notet exauditionis velocitatem. Cito enim Deus exaudit justos dum adhuc eorum oratio est in voce. Isa. lxv, 24 : *Adhuc illis loquentibus, ego audiam.*

« *Dominus adjutor meus.* » Hic secundum, in quo tangit beneficia exhibita in morte. Primo, ex parte animæ quam non dereliquit in limbo. Secundo, ex parte corporis quod non permisit morari in sepulcro, ibi, « *Et protector.* » 7

Ait ergo : Sic exaudivit in cruce deprecantem. Et « *Dominus*, » supple, factus est, « *adjutor meus*, » mei scilicet in infer-

num descendentis ad expugnandum diabolum. Isa. L, 7 : *Dominus Deus auxiliator meus, et ideo non sum confusus.* Jerem. XX, 11 : *Dominus mecum est quasi bellator fortis,* in illa pugna contra diabolum. Daniel. XI, 40 : *Et præliabitur adversus eum rex Austri,* id est, Christus, *et quasi tempestas veniet contra illum rex Aquilonis,* scilicet diabolus qui ad Aquilonem posuit thronum suum, *et conteret* illum.

« *Et protector meus,* » mei scilicet corporis, ipsum ab incineratione conservando in sepulcro. Bene protexit sine dubio, qui vestem pugnantis integram conservavit : modicum enim rupta fuit. Job. X, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me : ossibus et nervis compegisti me.* Hæc autem vestis in passione aliquantulum fuit perforata, sed deposita in sepulcro a corruptione conservata. Supra, in Psal. XV, 10 : *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Isa. LIX, 16 : *Salvavit sibi brachium suum.* Et nota, quod loquendo moraliter Dominus est adjutor suorum ab bonum faciendum, et protector ad malum sustinendum. De primo, Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* I ad Corinth. XV, 10 : *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.* De secundo, in Psal. XXXVI, 19 : *Salus autem justorum a Domino, et protector eorum est,* etc.

« *In ipso speravit.* » Hic tertium, in quo tanguntur beneficia sibi exhibita in resurrectione. Primo, quantum ad stolam animæ. Secundo, quantum ad glorificationem corporis, ibi, « *Et refloruit.* »

Ait ergo : Sic protexit, et « *in ipso* etiam *speravit cor meum,* » anima mea scilicet. « *Et adjutus sum,* » ut resurgerem ipsa glorificata. Sed hic est dubitatio, quomodo hoc dicit Christus, quia in ipso spes non fuit : habebat enim omnium certitudinem quæ evacuat spem. Et est responsio, quod verum est quod in Christo fuit certa scientia, et notatur in hoc quod dicit, « *Cor meum speravit.* » Significatur enim per hoc quod dicitur, « *cor,* » vehementia spei crescentis ab opinione in certitudine.

Sed opponitur iterum de hoc quod dicit : « *Et adjutus sum.* » Adjuvari enim dicitur proprie qui est agens principalis quantum ad actionem illam. Si ergo hæc vox fuit hominis Christi, secundum quod homo, tunc ipse fuit agens principalis in animæ glorificatione in hoc quod homo, quod falsum est, passus enim est ex infirmitate, sed resurrexit gloriosus in anima et corpore ex divinitate, sicut dicitur II ad Cor. XIII, 3 et 4 [1]. Si vox est divinitatis, tunc videtur divinitas adjutorio indiguisse in illa glorificatione, quod iterum falsum. Dicendum est, quod vox est divinitatis. Nec est verum, quod semper sit rei agentis insufficientis. Dicit enim Apostolus, I ad Corinth. III, 9 : *Dei adjutores sumus.* Filius ergo Dei a Patre se adjutum dicit, eo quod simul Pater cum Filio agit : indivisa enim sunt opera Trinitatis. Joan. V, 21 : *Sicut Pater suscitat mortuos et vivificat : sic et Filius, quos vult, vivificat,* sic et glorificat. Nec hoc dicimus, quod anima Christi non semper fuerit glorificata, et fruens divinitate unita sibi, sed de gloria victoriæ, et spoliationis inferni hoc intelligimus, etc. Opera Trinitatis indivisa.

« *Et refloruit caro mea* ». Hic tangitur secundum beneficium in resurrectione sibi exhibitum, scilicet corporis glorificatio. Ait enim : Sic adjutus sum in victoria animæ, « *et caro mea refloruit,* » resumpto corpore glorioso. Nota ergo,

[1] II ad Corinth. XIII, 3 et 4 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam et si crucifixus est ex infirmitate : sed vivit ex virtute Dei.*

quod caro humana in Adam et in Eva florida fuit, quia in statu prosperitatis. Daniel. IV, 1 : *Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, et florens in palatio meo.* Unus flos erat quo carebat carnali concupiscentia. Alius quo carebat pœna. Isa. XVIII, 5 : *Ante messem enim,* antequam a diabolo meteretur, *totus effloruit.* Sed sicut dicit Isidorus : « Flos a fluendo dicitur, quia cito fluit, « ad modicum scilicet ventum. » Sic cito a carne uterque flos fluxit flante serpente. Job, XV, 33 : *Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus.* Et Isa. XL, 7 : *Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, quia spiritus Domini,* quem fecit Dominus, *sufflavit in eo.* Sic ergo natura humana defloruit, et flores in spinas et tribulos sunt conversi. Genes. III, 18 : *Spinas et tribulos germinabit tibi.* Sed postea in Christo refloruit. Floruit in incarnatione, Matth. II, 23 : *Quoniam Nazareus vocabitur,* id est floridus. Sed refloruit in resurrectione, abjecta scilicet omni pœnalitate, Psal, LXXXIX, 6 : *Mane floreat.* Cant. II, 12 : *Flores apparuerunt in terra nostra.*

Caro humana floruit in statu innocentiæ, emarcuit per peccatum, per resurrectionem reflorescit.

« *Et ex voluntate.* » Hic tangit beneficia sibi in suis exhibita, et sunt tria. Primum, gratiarum actio. Datur enim membris glorificare Dominum propter capitis glorificationem. Secundum, in bono roboratio, ibi, « *Dominus fortitudo.* » Tertium, a malo liberatio, ibi, « *Et protector.* »

Ait ergo : sic mihi fecit in me ipso hæc bona quæ præmisi : Et ego *confitebor ei,* » gratias referendo in membris meis, dicit Glossa. In ipsis enim laudat, et agit gratias, qui in ipsis prædicat. II ad Corinth. XIII, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Psal. LXXXIV, 9 : *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur.* « *Et ex voluntate,* » non coactione. Et hoc non est mirum, quia debitum est : libenter debeo solvere quod debeo, et sic absolvere meipsum a debito. Aliæ enim omnes creaturæ laudant ex omni quod acceperant. Augustinus : « Non « tacet nec cessat laudes tuas universa « creatura [1]. » Cum ergo homo habeat in se principia, nimirum voluntatem, laudare debet ex illa. Psal. LIII, 8 : *Voluntarie sacrificabo tibi.* I Paral. XXVIII, 9 : *Servito ei corde perfecto, et animo voluntario.* Item, discretum est. Seneca ad Lucilium : « Nihil invitus facit sapiens, quia jucundum. » Item, de beneficiis : Sapientes quidquid oportet et juvat, id delectat, quia honestum. Seneca : « Nihil honestum quod ab invito et coacto fit. » Omne enim honestum voluntariumque Deo acceptum, et aliter non. Exod. XXV, 2 : *Ab omni homine qui offert ultroneus,* id est, voluntarius, *accipietis.*

« *Dominus fortitudo,* » Hic secundum, et tangit beneficium fortitudinis. Quasi diceret : Sic gratias ago voluntarie. Et hoc justum, quoniam « *Dominus fortitudo,* » roborans in bono, « *plebis suæ.* » I Machab. III, 19 : *Non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est.* Isa. XL, 29 : *Qui dat lasso virtutem, et his qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.* Cassiodorus : « Brevis magnaque datur hic definitio, « quid est Dominus. » « *Dominus fortitudo plebis suæ, et protector* » etiam a malo, « *salvationum Christi sui,* » id est, illorum quos per Christum salvare ordinavit. Genes. XV, 1 : *Ego protector tuus, et merces tua magna nimis.* Est autem fortitudo per fidem, quæ omni malo fortiter resistit. II Petr. V, 9 : *Cui resistite fortes in fide.* Ad Hebr. XI, 13 : *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam,* etc. Sed protector quasi dua-

[1] S. AUGUSTINUS, Lib. V Confessionum.

bus alis, spe, et charitate. Psal. xvi, 8 : *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Vel salvationum Christi, id est, salvatorum hic a Christo per gratiam, protector in futuro per gloriam. Prov. iv, 9 : *Dabit capiti tuo augmenta gratiarum.* Christus hic in præsenti : *et corona inclyta proteget te.* Deus Pater in futuro.

« *Salvum fac populum tuum.* » Hic est secundum totius hujus partis, in quo præmissa gratiarum actione pro seipso, quasi pro acceptis beneficiis, subjungit orationem pro suis, et petit eis quatuor. Primo, gratiam prævenientem. Secundo, cooperantem, ibi, « *Et benedic.* » Tertio, permanentem, ibi, « *Et rege.* » Quarto, consummantem, ibi, « *Et extolle.* »

Dicit ergo : Sic o Domine gratias ago, et rogo, « *Salvum fac,* » a peccatis eripiendo per gratiam prævenientem populum tuum. De qua salute, Eccli. xxx, 15 : *Salus animæ in sanctitate justitiæ.* Matth. i, 21 : *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.*

« *Et benedic hæreditati tuæ,* » ei in bono cooperando. Psal. xvii, 28 : *Quoniam tu populum humilem salvum facies.* Et iterum, Psal. iii, 9 : *Super populum tuum benedictio tua.* Num. vi, 27 : *Invocabunt nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis,* benedictione quæ benedixit Isaac Jacob, Genes. xxvii, 28 : *Det tibi Deus de rore cœli, abundantiam frumenti, et vini et olei.* Et in eodem, ℣. 33 : *Benedixique ei, et erit benedictus.* Prov. x, 22 : *Benedictio Domini divites facit.* « *Et rege eos,* » de bono in melius promovendo. Psal. xxii, 1 : *Dominus regit me,* etc. Et alibi, Psal. xlvii, 15 : *Ipse reget nos in sæcula,* ne cadamus vel retrocedamus : alioquin cito caderemus. Prov. xi, 14 : *Ubi non est gubernator, populus corruet.*

« *Et extolle illos,* » per gratiam consummantem « *usque in æternum,* » id est, in æterna appetenda, ut nihil aliud velint. Ubi illa, ibi sit conversatio sua. Ad Philip. i, 23 : *Cupio dissolui et esse cum Christo.* Supra, in Psal. xxvi, 4 : *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem,* etc. Hoc quantum ad affectum. Vel sic : « *Extolle illos* » per intelligentiam mysticam Scripturarum in opus bonum, « *usque in æternum,* » id est, per totam vitam istam. Et respicit intellectum. Et tangitur duplex sacræ Scripturæ effectus. Elevare ad bonum : et in illo conservare. De primo, Isa. lii, 13 : *Ecce intelligerit servus meus, exaltabitur.* Proverb. iv, 8 : *Arripe illam, et exaltabit te.* De secundo, Sap. vi, 10 : *Ad vos, o Reges, sunt sermones hi mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis.* Vel, « *extolle illos,* » hinc « *usque in æternum,* » id est, in vitam æternam, scilicet simul corpus et animam. I Petr. v, 6 : *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.* Isa. lviii, 14 : *Sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.* Magna ergo nobis confidentia esse debet, quia Christus oravit pro nobis. Cassiodorus : « Rogavit pro vobis qui oratur et ab Angelis. Judex omnium creaturarum advocatus est noster : ut a morte liberari potuissemus, ille magis voluit occidi. » Vel potest esse petitio Prælati ad Christum sic passum, et resuscitatum. « *Salvum fac populum tuum,* » nam salvator es : « *Et benedic hæreditati tuæ,* » nam sacerdos magnus : « *Et rege eos,* » quia rex : « *Et extolle illos,* » quia Deus, etc.

Christus orat pro nobis.

PSALMUS XXVIII.

Vocantur filii Dei ad adorandum Dominum, cujus vox describitur.

Psalmus David,

1. *In consummatione tabernaculi.* Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino filios arietum.
2. Afferte Domino gloriam et honorem : afferte Domino gloriam nomini ejus : adorate Dominum in atrio sancto ejus.
3. Vox Domini super aquas : Deus majestatis intonuit : Dominus super aquas multas.
4. Vox Domini in virtute : vox Domini in magnificentia.
5. Vox Domini confringentis cedros, et confringet Dominus cedros Libani :
6. Et comminuet eas tamquam vitulum Libani : et dilectus quemadmodum filius unicornium.
7. Vox Domini intercidentis flammam ignis.
8. Vox Domini concutientis desertum, et commovebit Dominus desertum Cades.
9. Vox Domini præparantis cervos, et revelabit condensa : et in templo ejus omnes dicent gloriam.
10. Dominus diluvium inhabitare facit : et sedebit Dominus rex in æternum.
11. Dominus virtutem populo suo dabit : Dominus benedicet populo suo in pace.

IN PSALMUM XXVIII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus David.* [1].

Argumentum Psalmi : Exhortatio ad

« *Afferte Domino, filii Dei.* » Hic est Psalmus vigesimus octavus, in quo postquam descripta est passio et resurrectio, ad quam venit per illam, ut suspiranti et quærenti unam, quid imitandum esset, et qua via ad illud veniendum monstraretur, subjungitur consequenter invitatio pœnitentium fidelium, ad imitandum quod propositum est, et seipsos Deo in passionibus immolandos. Hoc autem satis ostenditur in titulo præposito huic Psalmo. Talis enim est : « *Psalmus David, In consummatione tabernaculi.* » In quo tanguntur, sicut vult Glossa, historiæ : I Reg. IV, de captione arcæ a Philisthæis, et ejusdem reductione, prop-

[1] L'hébreu a seulement pour titre : *Psaume de David.* Dans le texte nous ne trouvons aucune indication autorisant soit à refuser à David la composition du psaume, soit à préciser l'époque où il

ter plagas multas in domum Aminadab in Gabaa [1]. Cui postea David præparavit tabernaculum, et adduxit illam, consummans in hoc tabernaculum suum, magno tripudio, et oblationibus multis et sacrificiis invitans alios ad offerendum similiter.

Quod ergo ibi factum est ad litteram, hic fit spiritualiter. Consummata enim Ecclesia militante a Christo in sua Resurrectione quantum in ipso fuit, quæ tabernaculum appellatur, Apocal. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus*. Et iterum resumpta carne gloriosa, et sic ad perfectum ducto proprii corporis tabernaculo, ad nos ipsos immolandos Deo invitamur, ut tandem nostra recipiamus tabernacula gloriosa, et consummata. Sensus ergo tituli talis est : « *Psalmus* » hic est « *David* » Prophetæ, editus « *in consummatione*, » id est, pro consummatione « *tabernaculi*, » scilicet Ecclesiæ, et hortantis ut ad consummationem sui proprii tendat quilibet seipsum Deo hostiam offerendo.

Dividitur ergo Psalmus in tres partes. Primo, invitat ad Dei venerationem. Se-

a pu l'écrire. Les LXX ajoutent : ἐξοδίου σκηνῆς, ce que la Vulgate traduit : « in consummatione tabernaculi, » pour l'achèvement du tabernacle construit par David, II Reg. VI, 17. D'autres lisent ἐξόδου, pour la sortie du tabernacle. Mais rien dans le psaume ne justifie son application spéciale à l'une où à l'autre de ces circonstances. Delitzsch remarque que le mot ἐξοδίου désigne dans LXX les le dernier jour des solennités, Lévit. XXIII, 36, et il entend σκηνῆς dans le sens du σκηνοπηγίας, la fête de la Pentecôte ou des Tabernacles. C'est à cette interprétation que se rallient la plupart des modernes. Le psaume aurait donc été employé dans la liturgie primitive, le dernier jour des fêtes de la Pentecôte ; le Talmud, Sofrim, XVIII, 3, confirme expressément cette donnée. La synagogue moderne le lit au premier jour de la solennité. Nous avons cependant une assez grande liberté vis-à-vis de ce titre, car il n'est pas dans l'hébreu, et Théodoret atteste ne l'avoir point trouvé dans les Hexaples.

David pour donner quelque idée de la puissance majestueuse de Dieu, fait la description d'un orage. « Solet vir sanctus celebrare vim et providentiam Dei tum describendis rebus cœlestibus, tum etiam commemorandis iis, quæ magna cum admiratione omnium in regione aeris fiunt, cujusmodi sunt horrisona illa tonitrua, et vis incredibilis fulminum ac ventorum omnia quæque disturbans. Hoc genere utitur in hoc psalmo, materiam fortasse nactus ex aliqua turburlenta tempestate, quam elegantissime describit. » Flaminius. La description est en effet saisissante dans sa simplicité. La forme est peu variée, et le parallélisme ne consiste guère qu'en répétitions. Mais grâce à cet artifice de composition, le poète fait retentir aux oreilles, les éclats du tonnerre, dont la grande voix se fait écho à ellemême, en répercutant toujours avec la même puissance ses majestueux grondements. L'orage part du nord, des montagnes du Liban, il ébranle tout sur son passage, et arrive jusqu'au Sud de la Palestine, au désert d'Arabie. Toute résistance plie devant son invincible furie, les végétaux sont mis en pièces, les animaux sont saisis d'épouvante et devancent l'heure de la nature. Quant à l'homme il reste muet dans son effroi et son admiration, car seul de tous les êtres d'ici-bas, il est appelé à avoir l'intelligence de ce spectacle. Aussi bien, est-ce du haut du ciel que le psalmiste le fait assister à l'ouragan. Les deux premiers versets l'y ont transporté ; la fin du psaume détourne son regard de la terre, et le ramène sur Jéhova, qui, au-dessus de la nature bouleversée, siège dans la gloire et le calme de sa puissance. Enfin le prophète tire sa conclusion : Jéhova, le Dieu d'Israël, est aussi le maître de la création : il peut donc accorder la paix à son peuple, il le veut, et Israël n'a rien à redouter. Dans ce tableau, que Notre-Seigneur a reproduit en abrégé, Matth. VII, 27, la voix de Dieu est nommée sept fois ; on l'a comparée aux sept tonnerres de l'Apocalypse, X, 3, et elle est l'annonce et la figure de cet Esprit « septiformis munere, » qui doit aussi ébranler la terre à la Pentecôte de la loi nouvelle.

Les anciens, induits en erreur par le titre des LXX, ont tous laissé de côté le sens littéral pour ne voir dans le psaume qu'une allégorie. S. Athanase, Théodoret, etc. y reconnaissent l'Église et la prédication évangélique. Dans cette interprétation, les fils de Dieu sont les Apôtres, les fils des taureaux les Gentils, la masse des eaux est la multitude des peuples, les cèdres sont les grands de la terre, la voix du Seigneur est la parole de vérité, etc. S. Basile, qui lit ἐξόδου, tire de ce psaume les devoirs des lévites au sortir du tabernacle, et spirituellement ceux du chrétien au sortir de la vie. Les anciens rabbins l'ont appliqué à la promulgation de la loi au Sinaï, et Kimchi au temps du Messie et au jugement des nations. Le sens spirituel le plus probable est celui qui voit dans cet orage la figure des phénomènes qui accompagnèrent la venue du Saint-Esprit.

H. LESÊTRE.

[1] Cf. adhuc I Reg. V, VI et VII.

cundo, subjungit causam quare debeant ipsum venerari modis dictis, scilicet constructionem tabernaculi, id est, Ecclesiæ, ibi, « *Vox Domini super aquas.* » Tertio, agit de statu constitutæ, ibi, « *Dominus diluvium.* »

In prima duo. Primo, invitat ad venerationem. Secundo, locum determinat, in quo debetur ei veneratio et reverentia exhiberi, ibi, « *Adorate Dominum.* »

In prima duo. Primo, invitat ad venerationem Dei simpliciter. Secundo, specialiter filii Dei, ibi, « *Afferte gloriam nomini ejus.* »

In prima duo. Primo, cui debeant offerre et exhibere reverentiam. Secundo, quid offerre debeant, ibi, « *Afferte Domino filios arietum.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic audivistis filium Dei passum, et resurrexisse. Ergo « *o filii Dei* » per fidem, Joan. I, 12 : *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Ad Galat. III, 26 : *Filii Dei estis per fidem.* « *Filii,* » per charitatem operantem et ad bonum moventem. Ad Rom. VIII, 14 : *Qui spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei,* I Joan. III, 10 : *In hoc manifesti sunt filii Dei,* supple, quia sese diligunt ad invicem : de dilectione enim loquebatur : aliorum enim oblationes non approbat. Eccli. XXXIV, 23 : *Dona iniquorum non probat Altissimus, nec respicit in oblationes iniquorum.* Genes. IV, 4 : *Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus* : quia filius erat. Ad Cain autem non respexit : quia non erat filius Dei, sed diaboli. Sed, heu ! multi offerunt hodie qui non sunt filii Dei, sed diaboli, et ob hoc eorum non acceptantur sacrificia ! I Reg. II, 12 : Porro *filii Heli, filii Belial, nescientes Dominum.*

« *Afferte Domino,* » munera ejus, quia Eccli. XXXV, 6, dicitur : *Non apparebis ante conspectum Domini* Dei tui *vacuus.* Sed quid « *afferte Domino,* » repetit, non idolis, sicut illi de quibus Isa. LXV, 3 : *Qui immolant in hortis, et sacrificant super lateres.* Jerem. VII, 18 : *Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentas reginæ cœli,* lunæ scilicet. « *Afferte,* » inquam, repetit ut reddat, « *filios arietum,* » agnos secundum litteram, secundum sensum spiritualem, masculinum opus quod notatur in filio, et forte, quod notatur in ariete. Levit. V, 15 : *Anima, si.... peccaverit, offeret pro delicto suo arietem*, operationem scilicet fortem. Malach. I, 14 : *Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, et votum faciens immolat debile Domino.*

Nota, quod filii Dei etiam Angeli dicuntur. Job, XXXVIII, 7 : *Ubi eras...., cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei,* id est, boni Angeli? Job, I, 6 : *Quadam autem die, cum venissent filii Dei ut assisterent,* etc. His filiis dicitur ut afferant Deo filios arietum, fideles in fide genitos et Apostolis et Martyribus sanctis. I ad Cor. IV, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Horum filiorum est afferre ad Deum animas. Luc. XVI, 22 : *Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.*

His ergo dicitur ut afferant « *filios arietum,* » id est, Apostolorum et Martyrum, qui dicuntur *arietes.* Psal. LXV, 15 : *Holocausta medullata offeram tibi,* in confessoribus devotissimis : *cum incenso arietum,* Martyrum et Apostolicorum doctorum in craticula passionis. Et dicuntur *arietes* multiplici de causa. Primo, quia aries dicitur a *ruendo* secundum Isidorum, quia ruit fronte, et impugnat contraria. Sic Apostoli sancti et Martyres idola ipsa destruxerunt. Ezech. III, 8 : *Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, et frontem tuam duriorem frontibus eorum, et ut adamantem et ut silicem dedi faciem tuam.* Secundo aries dicitur etiam ab ἄρσος secundum eumdem Isidorum, quod idem est quod *virilis.* Et ipsi viriles fuerunt valde, quibus nihil potuit resistere. Proverb. XXX, 30 et 31 : *Leo fortissimus bestiarum, ad nullius*

Quare Apostoli dicuntur arietes.

arebit occursum. Gallus succinctus umbos : et aries : nec est rex, qui resistat i. Tertio, secundum eumdem Isidorum, ries dicitur ab *ara*, in qua immolaba-ur. Et ipsi fuerunt Deo immolati. Psal. 1111, 22 : *Quoniam propter te mortifica-aur tota die, æstimati sumus sicut oves ecisionis.* Joan. xvi, 2 : *Venit hora ut nnis qui interficit vos, arbitretur se bsequium præstare Deo.* Item, aries ver-iem habet latentem in capite, unde alio omine dicitur *vervex*, quasi vehens ver-iem. Sic ipsi illum latenter gestabant i mente, qui dicit in Psal. xxi, 7 : *Ego utem sum vermis et non homo.* Vis vi-ere vermem in capite? I ad Cor. xiii, 3 : *n experimentum quæritis ejus, qui in ne loquitur, Christus ?* Item, non so-im aries vermem habet, sed ad ejus mo-im se movet, et ruit in durissima. Sic postoli ad nutum Christi in ipsis exi-entis, movebantur et ruebant in adversa. latth. x, 16 : *Ecce ego mitto vos sicut res in medio luporum.* Item, ductores regis sunt. Sunt et Apostoli fidelis po-uli, Ezech. xxxiv, 17 : *Vos greges mei ho-iines estis.* Et in Psal. xlvi, 10, dicitur de postolis : *Principes populorum congre-ati sunt cum Deo Abraham.* Et alibi, Psal. liv, 17 : *Constitues eos principes super mnem terram.* Item, quia cornua duo ha-entes : cornua duo, scilicet Testamentum etus, et Novum. Dan. viii, 4 : *Vidi arie-m cornibus ventilantem contra Occiden-m, et contra Aquilonem, et contra Meri-iem.* Cœtus enim Apostolicus undique entilavit. Si enim Moyses cornutus effe-us ex consortio Angeli [1], quomodo isti on erunt cornuti ex consortio Christi? Ul-mo, quia ornamenta gregis, et præsidia. ic Apostoli : Ecclesiam enim ornave-unt et protegunt. Exod. xxvi, 14 : *Facies t operimentum aliud tecto de pellibus rietum rubricatis.*

« *Afferte Domino.* » Hic tertium, quo- 2
modo vel quo fine, quia ad gloriam Dei, vel honorem.

Ait enim : « *Afferte filios arietum,* » vosmetipsos, vel bona opera et fortia : Et, « *Afferte gloriam, et honorem,* » id est, ad honorem et gloriam Domini afferte, quæ affertis, id est, ad ejus honorem : vel « *gloriam* » referatur ad devotionem cordis, et « *honorem* » ad integritatem operis. Hoc autem modo est offerendum Deo, quia gloria tota ejus debet esse. Isa. xlii, 8 : *Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus.* Et honor similiter debet ejus esse. I ad Tim. i, 17 : *Regi sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor et gloria, in sæcula sæculorum, Amen.*

« *Afferte Domino gloriam nomini ejus.* » Ecce secundum, in quo invitat ad honorem Filii specialiter. Quasi diceret : Afferte Patri, et etiam « *afferte gloriam nomini ejus,* » Filio qui est Patris nomen, et sic secundum litteræ veritatem, « *Afferte Domino gloriam,* » Domino, inquam, et « *nomini ejus,* » Patris scilicet, scilicet Filio, qui est ejus nomen, quia sicut per nomen cognoscitur aliquis, sic per Filium Pater. Huic danda gloria sicut ipsi, quia Patri æqualis. Ad Philip. ii, 6 : *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Et intelligitur gloria danda Spiritui sancto, quia amor et nexus intelligitur intellecto utroque extremorum. Propter hoc canit Ecclesia, « *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.* » Et nota, quod hoc impleverunt reges in die Epiphaniæ. Obtulerunt enim aurum in signum gloriæ regalis, et thus in signum gloriæ sacerdotalis, et sic obtulerunt indicia summæ gloriæ viventium. Obtulerunt et myrrham quæ est gloria regalis sepulturæ, et sic obtulerunt gloriam morientium [2].

Oblatio Magorum exhibet perfectum honorem.

[1] Cf. Exod. xxxiv, 29.

[2] Cf. Matth. ii, 11 et seq. de omnibus his.

« *Adorate.* » Hic ostendit vel offerendum vel afferendum. Quasi diceret : Sic monui afferre, ostendens quid, et cui, et quomodo. Sed quantum ad locum, dico, « *Adorate Dominum,* » non in quolibet loco, sed « *in atrio sancto ejus,* » in Ecclesia scilicet militante, quæ est atrium et thalamum et aulam triumphantis. In Psal. cxxi, 2 : *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Jerusalem.* Atrium etiam sanctum est cor devotum. Esther, v, 13 : Mardochæus, Christus, libenter stat in atrio[1]. Joan. iv, 23 : *Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, et veritate.* II ad Cor. xiv, 15 : *Orabo spiritu, orabo et mente.*

Atrium autem potest appellari stabulum illud, in quo adoraverunt Reges. Atrium enim dicitur secundum Isidorum, eo quod sit atrum fumo et igne. Chrysostomus : « Quid gloriosum pro tanto itinere videntes gavisi sunt? Numquid palatium marmoribus splendidum? Numquid regiam diversis populis personantem? Sed pandochium magis tenebrosum et sordidum, et magis animalibus quam hominibus aptum, in quo nemo coactus erat secedere, nisi itineris necessitate. » Et quamvis tale, tamen sanctum. II Machab. v, 19 : *Non enim propter locum, gentem, sed propter gentem locum Deus elegit.* Et Chrysostomus super *Matthæum* : « Non enim locus sanctificat hominem, « sed homo locum. » Bene ergo sanctus locus ille, valde pretiosum stabulum, quod continet Jesum qui est sanctorum sanctissimus. I Reg. ii, 2 : *Non est sanctus ut est Dominus.* Et Mariam, quæ est sanctarum sanctissima, Proverb. xxxi, 29 : *Tu vero supergressa es universas.* Propterea enim est quod dicit Eccli. xxiv, 16 : *In plenitudine sanctorum detentio mea.* Nec potest esse atrum, quamvis sit atrium : quia continet Mariam et Jesum. De Maria enim dicitur, Eccli. xxvi, 21 : *Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus ejus.* Et quis Christum dubitat solem esse, nisi qui non legit? Malach. iv, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.*

« *Vox Domini super aquas.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua tamquam ratio præmissorum subjungitur Ecclesiæ ædificatio et consummatio, quæ facta est per prædicationem Christi et per se ipsum, et per discipulos : et dicuntur quatuor, secundum quator differentias hominum quibus est prædicandum. Primo, tangitur de prædicatione inferiorum, et minorum. Secundo, majorum, ibi, « *Vox Domini confringentis cedros.* » Tertio, de prædicatione persecutorum, ibi, « *Vox Domini intercidentis.* » Quarto, devotorum, ibi, « *Vox Domini præparantis cervos.* » Omnes enim quibus prædicatum est, sunt aut parvi, aut magni, aut contrarii, aut devoti.

In prima duo. Primo, agit de prædicationis actu. Secundo, de effectu inde consecuto, ibi, « *Vox Domini in virtute.* »

In prima dicuntur duo. Primo, quis, et quibus prædicavit. Secundo, qualiter, ibi, « *Deus majestatis.* »

Dicit ergo : Sic afferte Domino, et justum, quia « *vox Domini,* » id est, Christi, supple, facta est « *super aquas,* » Judæos scilicet et Gentes, qui aquæ sunt. II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Apocal. xvii, 15 : *Aquæ, quas vidisti ubi meretrix sedet, populi sunt, et tribus.* Sed per se Judæis, per suos autem Gentibus. Propter primum enim dixit, Matth. xv, 24 : *Non sum missus nisi ad oves quæ*

[1] Esther v, 13 : *Nihil me habere puto,* aiebat Aman, *quamdiu videro Mardochæum Judæum sedentem ante fores regias.*

perierunt domus Israel. Propter secundum dixit, Matth. xvi, 15 : *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ.*

« *Deus majestatis.* » Hic tangit modum prædicationis, et hunc duplicem. Primo, quia terribiliter. Secundo, quia late et diffuse, non aliquibus specialiter, ibi, « *Dominus super aquas multas.* »

Ait ergo sic : « *Vox Domini super aquas, Deus majestatis,* » Dei scilicet Filius, in majestate idem cum Patre, et gloria, « *intonuit,* » hoc est, terribiliter prædicavit per seipsum Judæis. Job, xxxvii, 5 : *Tonabit Deus in voce sua.* Vel mirabiliter : et hoc de nube carnis. Isa. xix, 1 : *Ascendet Dominus super nubem levem, et ingredietur Ægyptum.* Et postmodum per suos, scilicet per Apostolos, qui nubes erant. Isa. lx, 8 : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant?* et de illorum quibusdam, Marc. iii, 17 : *Et imposuit eis nomina Boanerges, quod est, Filii tonitrui.* Psal. lxxvi, 19 : *Vox tonitrui tui in rota,* in mundo ad similitudinem rotæ facto. Et sicut quando tonat cœlum, tunc aquæ moventur, et pisces levius capiuntur, sic quando prædicatur terribiliter, tunc magis homines convertuntur. Habac. i, 14 : *Facies homines quasi pisces maris.* Eccli. xliii, 18 : *Vox tonitrui ejus verberavitterram.*

« *Dominus super aquas multas.* » Quasi diceret : Sic prædicavit super aquas terribiliter, non tantum in una civitate, vel in uno loco specialiter, sed « *Dominus* » intonuit « *super aquas multas,* » quia per totum mundum universaliter. Psal. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines,* etc. Job, xxvi, 14 : *Quis tonitruum magnitudinis illius poterit intueri?* Apocal. xiv, 2 : *Et audivi vocem de cœlo, tamquam vocem aquarum multarum, et tamquam vocem tonitrui magni.* Et ex hoc ergo timor Domini. « Decet enim, ut dicit Philosophus, ut « te timeant, quoniam tartara sunt. »

« *Vox Domini in virtute.* » Hic est se- 4
cundum, in quo ostenso a quo, et quibus est prædicatum, subjungitur hic de effectu consecuto ex prædicatione illa, et tangitur duplex. Primo, quia fecit gratiosos. Secundo, quia gloriosos. Gratiosos per virtutes, gloriosos per miraculorum operationes.

Ait ergo : Sic intonuit Dominus per se et per suos super minores. « *Et vox Domini* » facta est « *in virtute,* » id est, virtutem auditoribus contulit, scilicet pietatem, qua colebant Deum et misericordes erant ad proximum. I ad Tim, iv, 7 : *Exerce teipsum ad pietatem : pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ.* In virtute etiam erant, non tantum hoc modo, sed etiam virtuosos, fortes, et constantes reddebant, ut impleretur in eis illud II Machab. viii, 21 : *His verbis constantes effecti sunt, et pro legibus et patria mori parati.* Eccle. viii, 4 : *Sermo illius pietate plenus est* [1].

« *Vox Domini in magnificentia.* » In magnorum efficientia, scilicet operum miraculosorum, per quæ magnifici reddebantur. Psal. lxvii, 35 : *Magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus,* et conversis factis prædicatoribus et doctoribus. Unde in primitiva Ecclesia implebatur illud Eccli. xlv, 2 : *Magnificavit eum in timore inimicorum, et in verbis suis monstra placavit.* Vel secundum Glossam in magnificentia fuit conferens scientiam, quæ est donum consequens pietatem. Et dicitur recte « *in magnificentia* » vox conferens tale donum : quia magnificos faciet in bono et in malo. In malo, quia I ad Cor. viii, 1 : *Scientia inflat.* In bono etiam magnos facit secundum illud ad

[1] Vulg. habet, Eccle. viii, 4 : *Sermo illius potestate plenus est.*

Rom. viii, 30 : *Quos justificavit*, per pietatem, *hos et glorificavit*, per scientiam conversandi in medio pravæ et perversæ nationis. Sicut enim magnæ stellæ et luminaria mundum illuminantia, sic prædicatores conversantes in mundo. Ad Philip. ii, 15 : *Ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ et perversæ : inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.* Possunt etiam exponi hæc verba de S. Joanne Baptista, sed de hoc alias dictum est.

5 Prædicatio ad majores.

« *Vox Domini confringentis cedros.* » Hic est secundum, in quo agitur de prædicatione in comparatione ad majores : et dicuntur duo secundum duplicem effectum quem habet in illis. Primus, conversio et humiliatio ad fidem Christi. Secundus, Christi imitatio usque ad mortis sustinentiam, ibi, « *Et comminuet.* »

In prima duo. Primo, tangitur conversio majorum de Gentibus. Secundo, majorum de Judæis, ibi, « *Et confringet Dominus.* »

Dicit ergo : Sic vox Domini potuit in aquis, in minoribus : et etiam vox Domini fuit « *vox confringentis cedros,* » Gentilium nobiles et magnos, sicut cedrus est arbor nobilis, et magna. Isa. xlv, 2 : *Gloriosos terræ humiliabo.* Et hoc est confringere. Psal. xvii, 39 : *Confringam illos, nec poterunt stare*, etc. Et alibi apertius, Psal. cix, 5 : *Dominus a dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges.* Et intellige *iræ suæ reges :* cum enim magis furerent contra Christum, tunc sunt confracti : et hoc satis mirabile : cedrus enim est arbor valde dura : et quod membrum mollius lingua ? et tamen cedrum confregit. Proverb. xv, 1 : *Responsio mollis frangit iram :* et xxv, 15 : *Patientia lenietur princeps, et lingua mollis confringet duritiam.*

« *Et confringet Dominus,* » voce prædicationis suæ « *cedros Libani,* » altos et superbos Judæos. Libanus enim est mons fertilissimus, et illa gens inter alias, bono omni et gloria abundabat, et viros habebat altissimos, de quibus in Psal. ciii, 16 : *Et cedri Libani, quas plantavit.* Dominus has proprie confregit, et perfectius confriget in fine quando convertentur omnes ad Christum, et humiliabuntur secundum prophetiam Isaiæ [1]. Sapient. iv, 5 : *Confringentur rami inconsummati*, Judæi scilicet tenentes legem ad nullam ducentem perfectionem. Ad Hebr. vii, 19 : *Ad nihil perfectum adduxit lex.* Quod si non confringuntur hic in præsenti, per gratiam scilicet, confringentur tandem, sicut et omnes superbi in judicio per potentiam. Isa. ii, 13 : *Dies Domini super omnes cedros Libani sublimes et erectas.*

Et nota, quod cedro comparatur superbus multiplici de causa. Primo, ratione altitudinis : quia cedrus super omnes arbores se extollit. Gregorius : « Cedrus « cætera, in altum crescendo deserit, sic « superbus omnes alios, quasi sub se respiciens contemnit [2]. » Amos, ii, 9 : *Altitudo cedrorum altitudo ejus.* Psal. lxxiii, 23 : *Superbia eorum qui te oderunt*, etc. Secundo, ratione fortitudinis, et duritiei. Job, xl, 12 : *Stringit caudam suam quasi cedrum.* Sic superbus nihil timet, omnia aggreditur. Superbus non pertimescet timorem Domini. Tertio, ratione pulchritudinis. Sic superbus si habet pulchritudinem, ostendit eam : si non, quærit, per ornatum, et alia, Ezech. xxxi, 3 : *Ecce Assur quasi cedrus in Libano, pulcher ramis, et frondibus nemoro-*

[1] Isa. x, 33 et 34 : *Ecce dominator Dominus exercituum confringet lagunculam in terrore, et excelsi statura succidentur, et sublimes humiliabuntur. Et subvertentur condensa saltus ferro, et Libanus cum excelsis cadet.* Cf. etiam Paulum ad Roman. xi, 19 et 20 : *Dices ergo : Fracti sunt rami ut ego inserar ? Bene : propter incredulitatem fracti sunt.*

[2] S. Gregorius, In libro Moral. 32.

sus. Sic superbus omnia membra sua ornat, digitos annulis, capillos thiaris facientibus crispationes, pedes strictis calceis, totum corpus pretiosis vestibus. Nec nititur cum incedit, talo, sed pedum digitis. Et irridet talem Seneca in libro de *Beneficiis* : « O superbia stultissimum « malorum ! Omnium beneficiorum bona « in injuriam convertis. Ut omnia te de« deceant, quo altius te sublevasti, eo de« pressior es. » Quarto, ratione multiplicationis. Est enim arbor ramosa. Psal. xci, 13 : *Sicut cedrus Libani multiplicabitur.* Sic superbi multiplicant familiam, consanguineos, et parentes. Ezech. xxxi, 5 : *Elevata est altitudo ejus super omnia ligna regionis : et multiplicata sunt arbusta ejus, et elevati sunt rami ejus,* scilicet consanguinei ejus in superbiam. Quippe Eccli. xiii, 1 : *Qui communicaverit superbo, induet superbiam.* Quinto, ratione durationis. Isidorus : « Cedrus diu durat. » Sic superbia est vitium valde durans. Job, xv, 20 : *Cunctis diebus suis impius superbit.* Augustinus super *Psalmos :* « Superbia ultimum peccatum re« deuntibus, et primum a Deo receden« tibus. » Sexto, ratione infructuositatis. Cassiodorus : « Hæc in radice sua manens « infructuosa, succisa tamen utilis est ad « tigna domorum facienda. » Cant. i, 16 : *Tigna domorum nostrarum cedrina.* Et ad machinas faciendas. Sic superbus si ceciderit, gladio verbi Dei succisus, et humiliatus, multum valet ad sustentationem Ecclesiæ, et machinas contra diabolum faciendas. Deut. xx, 20 : *Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in cæteros apta usus, succide et instrue machinas, donec capias civitatem quæ contra te dimicat.*

6

Christi prædicatio humiliat superbos.

« *Et comminuet eos.* » Hic est secundum, in quo tangitur illorum humiliatio ad Christi imitationem in more et passione : et dicuntur duo. Primo, ipsorum passio. Secundo, assimilatio illorum in ipsa passione Christo, ibi, « *Et dilectus.* »

Dicit ergo : Sic constringet humiliando : nec hoc tantum, imo « *et comminuet eos* » sic confractos « *tamquam vitulum Libani,* » qui comminuitur in sacrificio, secundum illud Levit. i, 6 : *Detractaque pelle hostiæ, artus in frusta concident.* Libanus enim est mons pascualis, ferax herbarum et ferarum et irriguus fontibus et rivis, ubi nutriebantur vituli sacrificandi. Dominus enim confregit cedrum, et taurum facit, et de tauro postea facit vitulum. Luc. i, 37 : *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Et Matth. xxii, 4 : *Tauri mei, et altilia occisa sunt : venite ad nuptias.*

Judæi unicornes, quia unum tantum Testamentum recipiunt.

« *Et dilectus.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic comminuet eos : et hoc erit quemadmodum « *filius unicornium,* » Judæorum scilicet, « *dilectus* » a Deo Patre. Ac si dixisset : Ita comminuet eos, sicut Christus homo comminutus est, qui « *filius unicornium* » est, scilicet Judæorum, « *et dilectus* » a Deo Patre apparet. Matth. iii, 17 et xvii, 5 : *Hic est Filius meus dilectus.* Et ab Angelis, I Pet. i, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere.* Et ab hominibus, Agg. ii, 22 et 8 : *Ego movebo cœlum pariter et terram : et veniet desideratus cunctis Gentibus.* Cant. i, 12 : *Dilectus meus mihi, et ego illi.*

« *Et filius unicornium.* » Primo, quia Judæorum filius secundum carnem, qui dicuntur *unicornes,* quoniam tantum unum cornu, unum scilicet Testamentum habent, et inde superbientes. Ad Rom. ii, 17 : *Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo.* Item, unicornis superbissimum animal, et humano servitio inapplicabile. Job, xxxix, 9 : *Numquid volet rhinoce-*

ros servire tibi ? Sic Judæi, Joan. viii, 33 : *Semen Abrahæ sumus, et nemini servivimus umquam.* Item, dicitur Christus *unicornis* propter modum Incarnationis. Dicit enim Isidorus, quod « virgo unicorni præparatur, quæ ve- « nienti sinum aperit, in quo ille omni « feritate deposita caput deponit, sicque « soporatus, inermis capitur. Sic Maria « Virgine sinum extendente, Filius Dei in « ejus uterum descendit, et ligatus fasciis « et panniculis factusque domesticus, ad « præsepe positus fuit [1]. » Quod admirabatur Job, xxxix, 9 : *Numquid volet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum ? Numquid alligabis eum loro tuo ?*

Et nota, quod justus quilibet potest dici *unicornis.* Homo enim in paradiso habebat duplex cornu, sanitatem scilicet corporis qua poterat expellere omnem pœnam, et sanitatem mentis vel salutem qua ventilare poterat omnem culpam. Sec inito certamine cum diabolo confractum est utrumque cornu. Sed Christo veniente alterum est reparatum, scilicet salus mentis. Luc. i, 69 : *Et erexit cornu salutis nobis.* Hoc ergo reparato diabolum ventilamus. Psal. xliii, 6 : *In te inimicos nostros ventilabimus cornu.* Sed aliud usque in futurum non reparabitur. Justorum unicornium filius est Christus. Matth. xii, 50 : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est : ipse meus frater, et soror, et mater est.* Et ostenditur in hoc collatio spiritus fortitudinis in Martyribus : summa enim fuit eorum fortitudo. Ad Hebr. xi, 34 : *Fortes facti,* etc.

« *Vox Domini intercidentis.* » Hic est tertium in quo agitur de prædicationis effectu, quantum ad adversarios, et ardentes igne iracundiæ contra fidem Christi : et dicuntur duo secundum effectum duplicem. Primo, iracundiæ illorum mitigatio. Secundo, ad fidem et ejus unitatem promotio, ibi, « *Vox Domini concutientis.* »

Dicit ergo : Sic potuit vox in minoribus et in majoribus, et etiam vox Domini est « *vox intercidentis,* » id est, mitigantis et reprimentis, « *flammam ignis,* » iracundiæ et furoris. Si enim ira ignis non esset, Jacob ad Laban non dixisset, Genes. xxxi, 36 : *Quam ob culpam meam et ob quod peccatum meum sic exarsisti post me?* Et Eccli. viii, 13 : *Non incendas carbones peccatorum arguens eos.* Prov. xxvi, 21 : *Sicut carbones ad prunas, et ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitat rixas.* Ignis etiam flamma, fomes et carnalis concupiscentia denotatur. Eccli. ix, 9 : *Concupiscentia quasi ignis exardescit.* Iste enim ignis se exserit in flammam, quando venit usque ad consensum, sed adhuc modicam, sed longe majorem quando crescit in actum. Proverb. vi, 27 : *Numquid homo potest abscondere ignem in sinu suo, ut vestimenta ejus non ardeant ?* Quasi dicat : Non, per se, sed hoc potest adjutorio gratiæ, et divinæ vocis virtute. Eccli. xviii, 16 : *Nonne ardorem refrigerabit ros,* gratiæ scilicet ? *sic et verbum melius quam datum.* Quasi dicat : Sic ad utrumque.

« *Vox Domini concutientis desertum.* » 8
Hic est secundum, scilicet promotio illorum ad fidei unitatem, primo, Gentilium. Secundo, Judæorum, ibi, *Et commovebit.* »

Dicit ergo : Sic vox flammam intercidit, et etiam vox Domini « *est vox concutientis,* » ad fidem scilicet promoventis, « *desertum,* » plebes Gentilium. Ad Rom. x, 17 : *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei.* Et dicuntur *de-*

[1] S. Isidorus, Lib. xii, cap. 3.

sertum Gentiles : quia a Deo deserti, et sine lege erant et Prophetis. Ad Ephes. II, 12 : *Promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo.* Sed isti sunt applicati fidei. Zachar. II, 11 : *Applicabuntur eis Gentes multæ.*

« *Et commovebit Dominus desertum Cades,* » id est, Judæos. *Cades* enim interpretatur *sanctum legis.* Sanctum enim legis, intelligentia est spiritualis. Ab hac enim erant deserti. II ad Corinth. III, 14 : *Obtusi sunt sensus eorum usque in hodiernum diem.* Pessimum desertum, quod tam diligenter excultum numquam potuit facere fructum. Chrysostomus super *Matthæum* : « Vere desertum erat « Judæa vacua a justitia, peccatis plena : « quam Dominus plantaverat, lex irri- « gaverat, omnes Prophetæ excolue- « rant. » Illa autem nihil produxit nisi spinas acerbissimas, quibus suum Dominum coronavit. Cantic. III, 11 : *Egredimini et videte filiæ Sion, regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua.* Hoc desertum commovit, Luc. XXIII, 5 : *Commovet*, Jesus scilicet, *populum docens per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc.*

Et nota, quod triplex est effectus verbi Dei. Primo, exstinguit ardorem irascibilis. Psal. II, 13 : *Cum exarserit in brevi ira ejus,* hanc exstinguit divini verbi sapientia. Eccli. XXVIII, 14 : *Si exspueris super illam, exstinguetur.* Per sputum quod descendit a capite, divina sapientia denotatur. Secundo, accendit concupiscibilem. Igniculus enim divini amoris, qui est in concupiscibili, si excitatus fuerit flatu divini verbi, in flammam erumpit. Psal. CIV, 19 : *Eloquium Domini inflammavit eum.* De utroque Eccli. VI, 5 : *Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos.* Tertio, illuminat rationabilem. Et hoc est quod subditur : « *Et commovebit desertum Cades.* » Sanctum enim legis commovetur per verbum Dei, quia intus latens extra prorumpit, et manifestatur. Psal. CXVIII, 130 : *Declaratio sermonum tuorum illuminat, et intellectum dat parvulis.*

« *Vox Domini præparantis cervos.* » 9
Hic quartum, in quo ostendit effectum divini verbi respectu devotorum, qui est duplex. Primus, est bona vita. Secundus, secretorum notitia, ibi, « *Et revelabit.* »

Dicit ergo : Sic potuit in adversarios, sed quid quantum ad devotos ? « *Vox Domini præparantis cervos,* » id est, facientis præparationem ut homines sint boni et justi, ad faciendum bona agiles et prompti. Justi enim cervis comparantur ratione multiplici. Primo, quia veloces sunt ad bonum, sicut cervus velox est. Aristoteles : « Natura dedit cervis « velocitatem. » Et justi currunt, I ad Corinth. IX, 26 : *Ego igitur sic curro, non quasi in incertum.* In eodem, ℣. 24 : *Sic currite ut comprehendatis.* Et hoc facit verbum Dei, Eccle. XII, 11 : *Verba sapientium sicut stimuli.* Item, diu vivunt, sicut idem dicit : *Et verbum Domini vivaces facit.* Joan. VIII, 51 : *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Item, cervus est animal pavidum. Sic verbum Dei pavidum reddit. Psal. CXVIII, 161 : *Et a verbis tuis formidavit cor meum.* Et alibi, Psal. CIII, 7 : *A voce tonitrui tui formidabunt.* Habac, III, 16 : *Audivi, et conturbatus est venter meus, a voce contremuerunt labia mea.* Item, cervus non habet fel. Sic nec justus, Ad Ephes. IV, 31 : *Omnis indignatio, et clamor, et ira tollatur a vobis.* Item, habet cor magnum. Sic justus cor dilatatum charitate, II ad Cor. VI, 11 : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est.* Idem, est serpentibus inimicus. Sic justus dæmonibus, I Pet. V, 8 : *Adversarius vester diabolus,* etc. Hæc omnia fecit divini verbi prædicatio, Sap. VII, 11 : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa.*

Justi cervis collati ex multiplici capite.

« *Et revelabit condensa.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic ad justitiam

præparat, « *et etiam revelabit condensa* » Scripturarum, illa manifestando factis parvulis et humiliatis. Matth. xi, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Hanc quærebat David : *Revela oculos meos et considerabo mirabilia de lege tua* [1]. II ad Corinth. iii, 16 : *Cum conversus fuerit ad Dominum, auferetur velamen.*

« *Et in templo ejus.* » Hic est secundum totius hujus partis, in qua monstrantur beneficia, et effectus prædicationem Christi consequens, scilicet gratiarum actio pro tot et tantis.

Unde ait : Tot et tanta faciet, et propter hoc « *omnes dicent gloriam,* » gratiarum scilicet actionem, « *in templo ejus,* » in ipsa Ecclesia sic ædificata. Nec mirum. Prov. xxii,9 : *Honorem acquiret, qui dat munera.* Et xix, 6 : *Multi colunt personam potentis, et amici sunt dona tribuentis.* Psal. cxlix, 1 : *Laus ejus in Ecclesia Sanctorum.* Eccli. li, 23 ; *Danti mihi sapientiam,* ex qua mihi tot bona, *dabo gloriam.*

10

Tertia pars Psalmi.

« *Dominus diluvium.* » Hic est tertia pars, in qua præmisso de beneficiis exhibitis Ecclesiæ ipsam instruendo, subjungitur status institutæ descriptio. Sed quia ex statu in quo est, sequitur remuneratio, duo dicuntur. Primo, describit statum in quo est in hac vita. Secundo, subjungit præmium dicens : « *Benedicet.* »

In prima tria. Primo, concussio ipsius in multiplici tribulatione. Secundo, conservatio ejus a suo institutore, ibi, « *Et sedebit.* » Tertio, modus conservandi monstratur in tanta tribulationum multiplicatione, ibi, « *Dominus virtutem.* »

Ecclesia militans inhabitat diluvium peccatorum, id est, habet Prælatos malos, vel

Dicit ergo : Sic instituta est a Domino per prædicationem Ecclesia : quo facto « *Dominus facit,* » supple, ipsam, « *inhabitare diluvium* » culparum, ut hinc inhabitantibus culpis et iniquitatibus ipsa sit in medio. Magna enim inundatio culparum. Osee, iv, 2 : *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt.* Vere maledictio inundavit, quia vix invenitur, qui non sit excommunicatus, quia Prælati pro nihilo et indiscrete proferunt excommunicationes. Isa. xxiv, 5 : *Transgressi sunt leges, mutaverunt jus, dissipaverunt fœdus sempiternum, propter hoc maledictio vorabit terram.* Inundat mendacium in tantum, quod omnis homo mendax, imo cacumina cooperuit. Jerem. iii, 23 : *Vere mendaces erant colles, et multitudo montium,* id est, magistratuum. Et adulterium, Jerem. ix, 2 : *Omnes adulteri sunt, et cœtus prævaricatorum,* usque ad montes altissimos. Jerem. xxiii, 13 et 14 : *In prophetis Samariæ vidi fatuitatem :.. et in prophetis Jerusalem vidi similitudinem adulterantium, et iter mendacii.* Joan. x, 8 : *Quotquot venerunt, fures sunt, latrones* : et usque ad supremos, Isa. i, 13 : *Principes tui infideles, socii furum.* Et homicidium, Jerem. xix, 4 : *Repleverunt locum istum sanguine innocentum.* Ezech. ix, 9 : *Repleta est terra sanguinibus* Michæ. vii, 2 : *Omnes in sanguine insidiantur.* Et diluvium etiam pœnæ per quod purgatur ab isto. Nahum. i, 7 et 8 : *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis et consummationem faciet in diluvio prætereunte loci illius.* Et postea effundit diluvium gratiæ, ut tota decoretur post purgationem. Eccli. xxxix, 27 et 28 : *Benedictio illius,* scilicet Domini, *quasi fluvius inundavit. Quomodo cataclysmus aridam inebriavit, sic ira ipsius gentes,* etc.

« *Et sedebit.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic facit permittendo, quod habitet in diluvio peccatorum, et afflictionum, non tamen submergitur, quia « *Dominus rex in æternum,* » id est, æternus

[1] Psal. cxviii, 18.

rex « *sedebit,* » in ea, regens ipsam sicut gubernator regit navem. Proverb. I, 5 : *Et sapiens gubernacula possidebit.*

« *Dominus virtutem populo suo.* » Hic tertium, in quo tangitur quomodo et per quem inter tot peccata et adversa, eam servat, quia per virtutem quam ei conferet.

Ait enim : Sic diluvium faciet inhabitare, et sedens reget : et hoc quia « *Dominus virtutem* » resistendi vitiis, et diluvio culpæ, substituendo diluvium pœnæ, « *dabit populo suo,* » qui vere est ejus Ecclesia. Isa. XL, 29 : *Qui dat lasso virtutem, et iis qui non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.* In Psal. LVII, 36 : *Ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ,* quibus ab his diluviis et in his conservetur, et salvetur. Deuter. XXXIII, 29 : *Beatus es tu, Israel : quis similis tui popule, qui salvaris in Domino ?* I Machab. III, 19 : *De cœlo fortitudo est.*

« *Dominus benedicet.* » Hic secundum. Postquam descripsit statum, subjungit præmium. Quasi diceret : Sic tribulationes sustinebit, inter vitia fluctuans, sed tandem « *Dominus benedicet populo suo.* » Supra, in Psal. XXVII, 9 : *Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hæreditati tuæ.* Hic est populus benedictus a Deo Patre, Matth. XXV, 34 : *Venite benedicti Patris mei.* Et hæc benedictio erit « *in pace,* » id est, collativa pacis æternæ, de qua ad Ephes. II, 14 : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Et Joan. XVI, 33 : *In mundo pressuram,* in me autem pacem *habebitis.* Ad Philip. IV, 7 : *Et pax Dei quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras.* Job, XXII, 21 : *Acquiesce ergo ei, et habes pacem, et per hanc habebis fructus optimos,* ad quos nos perducat qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XXIX.

Gratiarum actio pro liberatione a morte et tribulatione.

1. *Psalmus Cantici, In dedicatione domus David.*
2. Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.
3. Domine Deus meus, clamavi ad te, et sanasti me.
4. Domine, eduxisti ab inferno animam meam : salvasti me a descendentibus in lacum.
5. Psallite Domino, sancti ejus : et confitemini memoriæ sanctitatis ejus.
6. Quoniam ira, in indignatione ejus, et vita in voluntate ejus.
   Ad vesperum demorabitur fletus, et ad matutinum lætitia.
7. Ego autem dixi in abundantia mea : Non movebor in æternum.
8. Domine, in voluntate tua, præstitisti decori meo virtutem.
   Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus.
9. Ad te, Domine, clamabo, et ad Deum meum deprecabor.
10. Quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?
    Numquid confitebitur tibi pulvis, aut annuntiabit veritatem tuam?
11. Audivit Dominus, et misertus est mei : Dominus factus est adjutor meus.
12. Convertisti planctum meum in gaudium mihi : conscidisti saccum meum, et circumdedisti me lætitia :
13. Ut cantet ibi gloria mea, et non compungar. Domine Deus meus, in æternum confitebor tibi.

IN PSALMUM XXIX.

COMMENTARIUS.

Psalmus Cantici. In dedicatione domus David[1].

« *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me.* » Hic est Psalmus vigesimus nonus, in quo postquam præmissa est Christi passio ad imitationem, et ostensus est passionis fructus, ut libentius imitetur, scilicet Ecclesiæ consummatio in præsenti per prædicationem Christi et suorum, agitur consequenter de dedicatione consummatæ : quæ, inquam, dedicatio fiet in futuro. Sicut enim domus prius est in fieri, et tunc habitatorem non habet in se plene quiescentem, sed cum facta est, tunc plene convertitur in usum habitandi, et ab aliis usibus separatur : sic Ecclesia, quæ hic in præsenti est in actu ædificandi. Ad Eph. II, 22 : *In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto*, hoc est, per dona Spiritus sancti, sicut in præcedenti Psalmo declaratum est, in futuro dedicabitur Deo, quando in ipsa decorata requiescet, ut rex et Dominus, qui nunc ut artifex est in ipsa. Isa. XVIII, 4 : *Quiescam et considerabo in loco meo.*

Argumentum Psalmi: Dedicatio Ecclesiæ perfectæ.

[1] Ce psaume, dit M. Lesètre, est le premier qui porte le nom particulier de שִׁיר *shir*, qui indique sa destination musicale. Les preuves intrinsèques de sa composition par David, dit Cook, sont formelles, tant au point de vue du style que du fond des idées ; son extrême beauté est reconnue par Ewald, qui l'appelle le modèle des hymnes d'actions de grâces, composé dans le meilleur âge de la poésie hébraïque. Il est intitulé : « pour l'inauguration de la maison. » Le mot חנכה *chanoucah*, ἐγκαινισμός est employé pour l'inauguration du sanctuaire (Levit. VIII, 9 ; d'un autel (Num. VII, 10) ; d'une maison neuve (Deut. XX, 5) ; du temple de Salomon (III Reg. VIII, 63) ; des murs de Jérusalem (II Esdr. XII, 27) ; et pour la réconciliation du second temple (I Mach. IV, 52). Quant au mot *beit*, maison, il désigne une maison ordinaire, la maison de Dieu, et même l'emplacemunt du temple futur (I Paral. XXII, 1). Remarquons encore que le nom de David qui est dans le titre ne doit pas être rapporté au mot précédent : avec le ל *auctoris* qui l'accompagne, *ledavid*, il ne peut indiquer que l'auteur du psaume, et non le possesseur de la maison. Quel est donc le sens de ce titre ? Les Pères s'appliquent à le combiner avec les données du psaume. Pour S. Athanase, David chante la rénovation des fidèles résuscités au dernier jour ; d'après Eusèbe, cette maison est l'image du roi, après son péché avec Bethsabée; Théodoret applique le psaume au roi Ezéchias, et S. Augustin à la résurrection glorieuse du Sauveur, et plus tard de tous ses fidèles.

Les interprétations littérales sont aussi fort diverses : 1° Cette maison est le palais que David se bâtit à Sion, après la prise de la citadelle jébuséenne (II Reg. V, 8-11). Bellarmin, Delitzsch, Perowne. Ces auteurs, pour rendre compte du texte, sont obligés de supposer avec Flaminius que le roi relevait d'une maladie grave quand il fit l'inauguration du palais. Or, l'histoire ne parle pas de cette maladie, et le psaume ne fait aucune allusion à la cérémonie en question. — 2° Cette inauguration est simplement la rentrée de David dans son palais. Cette hypothèse, quoique soutenue par Bossuet, est fort peu probable. — 3° Le psaume se rapporte à la translation de l'arche dans le tabernacle nouveau construit à Sion (II Reg. VI, 17). — 4° D'après S. Basile, il est écrit prophétiquement en vue de la dédicace du temple de Salomon. Dans ces deux dernières hypothèses, il n'y a pas l'ombre d'harmonie entre les idées du psaume et l'occasion à laquelle on l'applique. — 5° Jennings et plusieurs autres ne tiennent aucun compte du titre, qui ne serait qu'une simple adoption liturgique postérieure : le psaume serait alors un chant d'actions de grâces à la suite d'une maladie grave. — 6° Bon nombre d'auteurs Van Steenkiste, Le Hir, Talhofer, Patrizi, etc. Rosenmüller, Hengstenberg, Tholuck, Cook, etc. assignent ce chant à une circonstance qui en explique d'une manière bien plus satisfaisante le titre et la teneur. Après le dénombrement du peuple que David fit par orgueil, la peste fit périr 70.000 hommes en trois jours ; à la fin du châtiment, l'ange du Seigneur apparut sur l'aire d'Areuna, au mont Moriah, et remit le glaive au fourreau. On comprend la douleur mortelle de David pendant la durée d'un fléau que son orgueil avait déchaîné et qui décimait son peuple. Il consa-

De hac ergo dedicatione, et quantum ad caput, in quo jam completa est, et quantum ad corpus in quo speratur complenda, hic agitur, ut sic magis inflammetur quilibet ad Dei laudem, et passionis imitationem voluntariam. Et hoc est quod aperte ostenditur in titulo Psalmi qui talis est : « *Psalmus Cantici,* » id est, Psalmus sequens Canticum, sicut expositum fuit supra, in titulo Psalmi quarti, editus et dicendus, « *pro dedicatione domus David,* » id est, Ecclesiæ quæ domus est veri David. Nullam enim domum legimus materialem David vel fabricasse, vel Deo dedicasse, sed magis ad hoc cohibitum [1], I Paralip. xvii, 4 : *Non ædificabis tu mihi domum ad habitandum.*

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo, laudat Deum, et alios invitat ad laudem pro sua resurrectione propria, et futura Ecclesiæ. Secundo, monstrat quomodo illam invenerit, ibi, « *Ego autem dixi in abundantia.* » Tertio, promittit laudis hujus perseverantiam in fine, ibi, « *Domine Deus.* »

In prima duo. Primo, laudatio. Secundo, alios ad laudandum invitat, ibi, « *Psallite Domino sancti ejus.* »

In prima duo. Primo, laudatio. Secundo, ratio laudis, ibi, « *Quoniam suscepisti me.* »

Dicit ergo : « *Exaltabo te, Domine,* » id est, in tui exaltatione, et laude continuus ero. Sed tunc quæruntur duo. Primo, si potest exaltari, et quomodo exaltari possit ? Contra enim utrumque videtur esse illud quod dicitur in Psalmo lxxxii, 19 : *Tu solus altissimus in omni terra.* Job, xi, 8 : *Excelsior cœlo est, et quid facies ?* quomodo poteris exaltare eum ? Et est responsio. Exaltabo, quantumcumque altus sit, laudando : sic enim potest. Eccli. xliii, 33 : *Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis : major enim est omni laude.* Et hoc modico membrorum, scilicet lingua. Jacob. iii, 5 : *Lingua modicum membrum est, et magna exaltat.* Nec hoc modo tantum, sed etiam prædicando. Eccli. xi, 1 : *Sapientia humiliati exaltabit caput illius,* id est, Christum. Item, corde exaltabo te, meditando de te, et in te. Psal. lxiii, 8 : *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.* Et manu bona faciendo. Tob. xiii, 6 : *Regem sæculorum exaltate in operibus vestris.*

« *Quoniam suscepisti me.* » Hic tangit causas exaltationis : et dicuntur duo. Primo, tangit per eum beneficium exhibitum toti simpliciter. Secundo, suis partibus specialiter, ibi, « *Domine Deus meus.* »

cra l'aire d'Areuna pour en faire l'emplacement du temple futur, l'appela par anticipation « maison du Seigneur, » et y éleva un autel (II Reg. xxiv, 16-25; I Paral. xxi, 18-xxii, 5). Le titre seul parle d'inauguration, cérémonie qui fut une simple désignation d'emplacement, accompagnée d'un sacrifice peu solennel. Mais le sentiment et l'idée qui devait prédominer en pareille circonstance, c'étaient bien la joie et la reconnaissance après la cessation de la peste, et dans le cœur de David en particulier, un profond repentir d'avoir causé un si grand malheur. Ce sont précisément les pensées qu'exprime le psaume. David n'était pas atteint d'une maladie ordinaire, mais il était sous le coup d'un chagrin mortel ; il avait attiré la colère divine (℣℣. 6-8), il redoutait pour lui le dernier châtiment (℣. 10), et il avait pris les livrées du deuil et de la pénitence (℣. 12). Quelle ne dût pas être son allégresse quand la clémence de Dieu succéda à sa colère ! Il n'oubliait pas sans doute les milliers de victimes qui avaient été frappées, mais il devait remercier Dieu d'avoir mis un terme à son indignation, et fournir au reste de son peuple des accents de reconnaissance pour manifester so joie d'avoir été épargné et d'avoir survécu. Dans la suite, des circonstances analogues firent assigner ce psaume pour la fête des Encénies (I Mach. iv, 52, Sofrim, xviii, 2).

Le sens spirituel indiqué par S. Augustin, se rapporte à Jésus-Christ resuscité et montant au ciel. « Dedicationem domus vocat humanæ naturæ instaurationem, quam Dominus Christus perfecit, dum pro nobis mortem oppetiit, et mortem evertit, et spem resurgendi nobis dedit. » Théod.

[1] Cf. II Reg. vii, 11 et seq., et I Paralip. xvii, 4 et seq.

In prima duo secundum duo beneficia. Primo, susceptio contra crudelem inimicorum impugnationem. Secundo, inimicorum confusio contra malignam exsultationem, ibi, « *Nec delectasti.* »

Dicit ergo : Sic exaltabo ore, lingua, et manu. Et hoc justum, « *quoniam suscepisti me*, » sicut benignus, et dulcis in familiarem amicum, ut nihil timerem inimicum crudelem. Psal. CXLVII, 2 : *Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis*, tamquam familiaribus et amicis sicut mihi. Joan. XV, 5 : *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque didici a Patre meo, nota feci vobis.* Sicut advocatus in tuum patrocinium. I Joan. II, 1 et 2 : *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum, justum : et ipse est propitiatio pro peccatis nostris.* Ut sapiens medicus ad curandum : unde quærentibus quare communicares cum peccatoribus, respondisti : *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus* (Matth. IX, 12). Ut Deus in holocaustum suavissimum, et sacrificium, sicut superius admonitus sum : *Afferte Domino filios arietum* (Psal. XXVIII, 1). Et ad Rom. XII, 1 : *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra*, id est, vos, non enim intelligit de corporibus mortuis, *hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Si loquitur Christus, ecce caput, secundum Glossam, « *Quoniam suscepisti me*, » de sepulcro sursum accepisti me. Psal. CXVII, 13 : *Impulsus eversus sum ut caderem : et Dominus suscepit me.*

« *Nec delectasti.* » Alia littera : « Nec jucundasti, » « *inimicos meos super me*, » id est, non de me eis causam delectationis, id est, jucunditatis tribuisti : imo magis eos in me confudisti. Et est secundum, scilicet confusio ipsorum. Non jucundasti ergo vel « *delectasti inimicos meos*, » carnem quæ in deliciis, mundum qui in divitiis, diabolum qui in superbiis delectantur : « *super me*, » quamvis aliquando fuerint lætati. Thren. I, 21 : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, et lætati sunt* : sed modo bonum, et sunt confusi. Mich. VII, 8 : *Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi : consurgam*, et tu confunderis. Proverb. XXIV, 17 : *Si ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas.* Et alibi, XVII, 5 : *Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.* Sic Judæi prius lætantes de morte Christi, postea sunt confusi. Job, XX, 5 : *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Et de ipsis, Matth. XXIII, 14 : *Væ vobis Scribæ, et Pharisæi hypocritæ.* Qui enim credebant se super me esse, facti sunt subtus me.

« *Domine Deus meus.* » Hic secundum, in quo subjungit beneficia collata partibus specialiter et distincte. Et primo, beneficia corporis. Secundo, animæ, ibi, « *Domine eduxisti.* » 3

In prima duo. Primo, tangit meritum ad hoc beneficium. Secundo, ipsum beneficium, ibi, « *Et sanasti.* »

Dicit ergo : « *Domine Deus meus.* » « *Domine* » refertur ad potestatem, « *Deus* » ad sapientiam, sed « *Meus* » ad charitatem. « *Ad te clamavi*, » orans corde et ore, pro salute corporis, sicut clamabat leprosus, Matth. VIII, 2 : *Et adorabat eum dicens : Domine si vis, potes me mundare.* Et decem leprosi, Luc. XVII, 12 et 13, qui *steterunt a longe : et levaverunt vocem, dicentes : Jesu præceptor, miserere nobis.* Et cæcus ingrediente Domino Jericho, Luc. XVIII, 38, *clamavit dicens : Jesu, fili David miserere mei.* « *Et salvasti me.* » Matth. XXI, 14 : *Accesserunt ad eum cæci et claudi in templo, et sanavit eos.* Benignus medicus, qui nullum quærit salarium ut sanet, nisi orationem. Jacob. V, 15 : *Oratio fidei salvabit infirmum : et si in peccatis sit remittentur ei.* Isa. XXXVIII, 1 et seq., Ezechias moriturus clamavit ad Dominum, et sanatus est. Eccli. XXXVIII, 9 : *Fili, in infirmitate tua ne despicias teipsum, sed ora Dominum, et ipse curabit te* : sicut Jer. XVII, 14 : *Sana me, Domine, et sanabor.* Sed multo magis confugiunt

ad litterales medicos, et in illis magis confidunt, nihil proficientes, sicut Asa Rex, Jerem. XLVI, 11 : *Frustra multiplicasti medicamina, sanitas non erit tibi.* De Christo planum est quod oravit pro clarificatione corporis proprii (Joan. XVII, 1), et sanatus est accepta immortalitate.

4 « *Domine, eduxisti.* » Hic est secundum, in quo tangit beneficia ex parte animæ : et tanguntur duo. Primo, liberatio animæ a loco pœnali inferno. Secundo, a malorum consortio, ibi, *Salvasti me.* »

Dicit ergo : Sic sanasti quantum ad corpus et o « *Domine, eduxisti ab inferno animam meam,* » conservans me, et mihi cavens ne descenderem in illum : unde littera Hieronymi : « Visitasti me, « ne descenderem in lacum. » Et dicit hoc justus in certa spe evadendi : « *Salvasti me a descendentibus in lacum,* » ne tenerem illorum consortium : et ne descenderem in lacum triplicem quem tangit in Glossa : Gehennæ, de quo Isa. XXXVIII, 18 : *Non exspectabunt qui descendunt in lacum veritatem tuam.* Culpæ in qua fui vel esse potui, dicit justus, de quo Thren. III, 53 : *Lapsa est in lacum vita mea.* Et de quo non exire potest aliquis, nisi funibus, et panniculis, sicut Jeremias [1], hoc est, nisi in vinculis obedientiæ, et vilitate paupertatis. Tenebrosæ ignorantiæ, in quem se immergunt multi exigentibus culpis propriis, de quo in Psal. VII, 16 : *Lacum aperuit, et effodit eum, et incidit in foveam quam fecit.* Et Isa. XXII, 11 : *Lacum fecisti inter duos muros,* inter duo testamenta. Ab utroque enim declinat, et utrumque relinquit tenebrosa ignorantia. Ab his ergo qui descendunt in hos lacus salvasti me. Quod verissime potuit dicere homo Christus, addens de quarto, scilicet de limbo, de quo cum suis quos eduxit salvatus est. Zachar. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua.*

Lacus triplex.

Nota remedium contra peccatum.

« *Psallite Domino.* » Hic secundum, in quo ad laudandum alios invitat : et dicuntur duo. Primo, invitat ad laudem. Secundo, subjungit laudis rationis rationem, vel laudandi, ibi, « *Quoniam ira in indignatione ejus.* »

In prima duo. Primo, monet laudare opere. Secundo, ore, ibi, « *Et confitemini.* »

Dicit ergo : Hæc beneficia mihi jam fecit Dominus, quæ reputo tamquam facta. Ergo o vos alii « *psallite Domino,* » bona faciendo, quod est vere psallere : bona enim opera laus Dei dicuntur : quia in ipsis, et propter ipsa Deus laudatur a videntibus, et glorificatur. Matth. V, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Vos scilicet « *sancti ejus.* » Apocalyps. XIX, 5 : *Laudem dicite Deo nostro, omnes servi ejus,* non alii, quia Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Et in Psal. XLIX, 16 : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas,* etc. Et alibi, Psal. XXXII, 1 : *Rectos decet collaudatio.*

« *Et confitemini* » ore, « *memoriæ sanctitatis ejus,* » id est, confessione laudis recognoscite, quia sua sola sanctitate, memor fuit et nostri, et mei. Vel sic : *Confitemini memoriæ sanctitatis ejus,* » id est, memoriali sanctitatis ejus, id est, passioni. Sanctificari enim dicebatur antiquitus illud quod offerebatur. Levit. XXVII, 32 : *Quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino,* id est, offeretur. Christi ergo oblatio fuit ejus sanctificatio. Joan. XVII, 19 : *Ego pro eis sanctifico meipsum,* id est, offero. Item, sanctifica-

[1] Cf. Jerem. XXXVIII, 6 et seq.

tio est in sanguine tinctio. Dicit enim Isidorus, quod « sanctus dicitur quasi « sanguine tinctus. » Et sic fuit Christus in cruce. Isa. LXIII, 2 : *Quare ergo rubrum est indumentum tuum?* Vel sic : « *Confitemini memoriæ sanctitatis ejus,* » id est, memoriali vobis relicto sanctitatis ejus ostensivo, et sanctitatis effectivo in vobis, scilicet pretioso corpori nobis in altari relicto in memoriam sui. Luc. XXII, 19 : *Hoc facite in meam commemorationem.* Dulce memoriale, et cui totis visceribus confitendum. Osee, XIV 8 : *Memoriale ejus sicut vinum Libani.* Isa. XXVI, 8 : *Memoriale tuum in desiderio animæ.*

« *Psallite* ergo *sancti,* » contra pigros, qui nihil boni possunt facere. Matth. XXIII, 4 : *Digito autem suo nolunt ea movere.* « *Confitemini memoriæ sanctitatis ejus,* » contra ingratos, qui tot et tam inculcata Dei beneficia nolunt ad memoriam reducere, cum tamen sint dulce sanctitatis Dei memoriale. Augustinus in libro de *Spiritu et Anima :* « Quando « errabam, reduxit me : quando ignora- « bam, instruxit me : quando peccabam, « corripuit me : quando constritabar, « consolatus est me : quando desperabam, « confortavit me : quando decidi, erexit « me : quando steti, tenuit me : quando « ivi, duxit me. Hæc et multa alia mihi « fecit Deus meus, de quibus dulce erat « mihi semper loqui, semper cogitare. »

« *Quoniam ira in indignatione ejus.* » Hic secundum, scilicet ratio quare debent sancti psallere, et confiteri : et tanguntur duæ. Una propter perfectionem virtutis. Alia propter perfectionem operis, ibi, *Ad vesperum demorabitur.* »

In prima duo secundum duplicis virtutis perfectionem, quam ostendit in illo. Primo, virtutis justitiæ. Secundo, misericordiæ, ibi, « *Et vita.* »

Dicit ergo : Sic psallite et confitemini. Et hoc justum, « *quoniam ira,* » effectus iræ, scilicet vindicta, « *in indignatione ejus* » est concepta, hoc est, si aliquis contemnaut ipsam jubentem aliquid, justitiam habet in se, quæ veraciter judicat dum censet. Proverb. XVI, 14 : *Indignatio regis, nuntii mortis : et vir sapiens placabit eam.* Nonne dictum est parenti primo : *In quocumque die comederis ex eo,* contemnendo indignationem meam contra te, *morte morieris* [1] *?* Sicut et factum est. Injustitia est mortis acquisitio : quare est divinæ jussionis transgressio [2].

« *Et vita in voluntate ejus,* » id est, vitam habemus in ejus benignitate. Ezechiel. XVI, 6 : *Et dixi tibi cum esses in sanguine tuo : Vive.* Et in cap. XXIII, 11 : *Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua, et vivat.* Et vere « *vita in voluntate ejus :* » quidquid enim potuit facere ut vitam haberemus, fecit. Primo, vitam docuit prædicando, Joan. VI, 64 : *Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt,* id est spiritualis vitæ ostensiva. Secundo, præbuit ipsam, se nobis in sacramento dando, Joan. VI, 58 : *Qui manducat me, et ipse vivet propter me.* Tertio, contraria vitæ expulit et deduxit, scilicet mortem, Eccli. XXXI, 34 : *Quid defraudat vitam ? Mors.* Et Osee, XIII, 14, dicitur : *Ero mors tua o mors.* Et ibidem : *De manu mortis liberabo eos.* Quarto, quia vitam perditam restauravit, Ad Ephes. II, 5 : *Cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos Christus.* Sed quam vitam restituit nobis ? Vult et voluit quantum est in se, triplicem. Naturæ : de illa enim intelligitur illud Ezechiel. XXXIII, 11 : *Nolo mortem peccatoris.* Et gratiæ duplicem, et activam et contemplativam. Et hoc est quod

Quomodo et quam vitam dat nobis Christus ?

[1] Genes. II, 17.
[2] Cf. Sapient, I, 13 et seq. : *Quoniam Deus mortem non fecit,* etc.

dicitur Michæ. vi, 8 : *Indicabo tibi o homo quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium et diligere misericordiam,* quantum ad activam, *et sollicitum ambulare cum Deo tuo,* quantum ad contemplativam. Et gloriæ, I ad Tim. ii, 4 : *Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.*

« *Ad vesperum demorabitur fletus.* » Hic ostenditur perfectio operis. Et primo operis provenientis ex virtute justitiæ Secundo, ex virtute misericordiæ, ibi, « *Et ad matutinum.* »

Dicit ergo : Sic quia perfectus in virtute laudetur, et quia perfectus in opere justitiæ, « *Ad vesperum* » enim culpæ ipsius Adæ, quæ in eo fecit occasum veri solis, « *demorabitur fletus.* » Effectum ponit pro causa, id est, miseria et pœna inflicta, ex quo fletus in toto genere humano : Adam enim casum fecit, et Dominus occasum. Augustinus : « Nisi feceris casum, non faciet tibi occasum. » Hinc dicitur, Genes. iii, 8 : *Cum audissent vocem Domini deambulantis in paradiso ad auram post meridiem :* quia ante luxerat dies. Isa. lix, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Omnem hominem excæcat, omnium facit vesperum culpa. Psal. xxxix, 13 : *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.* Et in tali occasu miseria, et in tantum prolongata, ut a primo homine extendatur usque ad novissimum. Eccli. xl, 1 : *Occupatio magna creata est hominibus, et jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ, in matrem omnium.* Et vesperum quilibet sibi facit in peccando, miserum enim eum facit, et præbet causam fletus. Prov. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum.*

« *Et ad matutinum lætitia.* » Ecce opus misericordiæ. Quasi diceret : Sic « *demorabitur fletus* » ex justitia, « *et ad matutinum* » resurrectionis generalis « *lætitia,* » ex misericordia Dei perfecta « *demorabitur* » in justis. Hoc matutinum de quo in Psal. v, 5 : *Mane adstabo tibi, et videbo.* Et vesperum quod sibi quisque facit per peccatum proprium, in quo demorabitur fletus. Veniente matutino gratia Dei, succedit lætitia. Hoc mane de quo II Pet. i, 19 : *Donec illucescat dies, et Lucifer oriatur in cordibus vestris.* Veniens enim gratia quasi modicam lucem præbet, sed post crescit usque ad perfectum diem.

Legitur et de resurrectione Christi et morte, et potest esse thema in Vigilia Paschæ. « *Ad vesperum* » enim, id est, mortuo Christo et sepulto, demoratus est fletus. Et dicitur bene vesperum tempus illud, non tantum propter hoc quia ad litteram vespere erat, sed quia, sicut dicit Isidorus, « nox est sol sub terris, « sicut dies sol super terram : sed tunc « sol verus sub terra erat, corpus in sepulcro, anima in limbo. » Item, in vespere debilitantur flores, et marcescunt. Sic flos ille pulcherrimus, scilicet Maria, emarcuit mortuo Filio, scilicet occidente. Cant. ii, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Job, xxx, 16 : *Nunc in memetipso marcescet anima mea.* Cant. i, 5 : *Nolite me considerare, quod fusca sim, quia decoloravit me sol.* Item, nox dicitur, quia nocet oculis, sicut Isidorus dicit. Et illud tempus valde oculis Mariæ, et Apostolorum nocuit propter fletum et abundantiam lacrymarum. Fletus enim dicitur quasi lacrymarum fluitus, sicut flens quasi lacrymis fluens. Thren. ii, 11 : *Defecerunt præ lacrymis oculi mei :* poterant dicere Maria et Apostoli, sed multo plus illa. Jerem. vi, 26 : *Luctum unigeniti fac tibi planctum amarum :* ut posset ei dici illud Cant. vii, 4 : *Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon.* Ideo est in cogitatione mœroris. Ultimo quia, sicut dicit quidam, « nocte corpora madefiunt et laxantur, » sic Christi corpus laxatum est et madefactum est totum sanguine proprio. Et ad matutinum resurrectionis lætitia mira

ecuta est, quando rursus oriens sol se ostendit. De illis Luc. XXIV, 40 : *Ostendit eis manus et pedes. Adhuc autem illis non credentibus, et mirantibus præ gaudio, dixit : Habetis hic aliquid, quod manducetur?* Joan. XX, 20 : *Gavisi sunt discipuli viso Domino.*

« *Ego autem dixi in abundantia.* » Hic est secunda pars Psalmi, sicut superius dictum est, in qua ostendit qualiter suam dedicationem meruerit : et dicuntur tria secundum triplex meritum quod tangit. Primo, cogitationis. Secundo, operis, ibi, « *Avertisti.* » Tertio, locutionis, ibi, « *Ad te Domine clamabo.* »

In prima duo. Primo, quia in Deo speravit confidenter. Secundo, quia de seipso sensit humiliter, ibi, « *Domine in voluntate tua.* »

Dicit ergo : Si ex primo homine fletus et miseria duratura usque ad matutinum, « *Ego autem dixi,* » interius in corde meo, « *in abundantia mea* » existens, quæ magna erat, quia in me divinitatis plenitudo habitat. Ad Colos. II, 9 : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* Vel in abundantia omnium bonorum spiritualium, quæ in me erant abundantissim. Isa. XI, 2 : *Requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ,* etc. Christus enim abundavit in bonis spiritualibus, deficiens in corporalibus et pauper. II ad Corinth. VIII, 9 : *Scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum dives esset,* etc. Psal. XLVIII, 3 : *Simul in unum dives et pauper.* Prov. XIII, 7 : *Et est quasi pauper cum in multis divitiis sit.*

Dixi, inquam, « *Non movebor,* non separabor a Deo « *in æternum,* » sicut Adam qui tentatus, a Deo statim se separavit. Sed Christus tentatus a diabolo, Matth. IV, et seq., et Luc. IV, 1 et seq., non est avulsus. Psal. LXXXVIII, 23 : *Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Vel sicut loquatur corpus : « *Ego autem dixi,* » cogitans in corde meo, dum essem « *in abundantia mea,* in paradiso scilicet terrestri, in quo bonis omnibus abundabam. Ezechiel. XXVIII, 12 et 13 : *Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti.* Quid cogitavi ? Quid dixi ? « *Non movebor in æternum,* » ab his deliciis. Verum dicit serpens : sed magis augebor, et cumulabor usque ad similitudinem Altissimi. Gen. III, 5 : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Vere filii Adam adhuc multi divites, qui sunt in abundantia rerum temporalium. Job, XII, 6 : *Abundant tabernacula prædonum.* Psal. CXLIII, 13 : *Promptuaria eorum plena.* Sicut illius divitis de quo Dominus, Luc. XII, 19 : *Anima, habes multa bona,* etc. Et dicit in corde suo : « *Non movebor in æternum,* » ab hac felicitate terrena. Sed Luc. XII, 20, dicitur : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te.* Job, XIV, 2 : *Fugit velut umbra a te,* etc.

Et nota, quod est abundantia mala, iniquitatis. Matth. XXIV, 12 : *Abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum.* Indifferens, substantiæ temporalis, Gen. XXVII, 28 : *Det tibi Deus de rore cœli, et de pinguedine terræ, abundantiam frumenti et vini.* Bona justitiæ, Matth. V, 28 : *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribatum et Pharisæorum.* Et finalis perseverantiæ, Job, V, 26 : *Ingredieris in abundantia sepulcrum.* Et sequetur tertia gloriæ, Proverb. I, 33 : *Qui me audierit, abundantia perfruetur bonorum, timore malorum sublato.* Deut. XXXIII, 33 : *Nephtali abundantia perfruetur.*

Triplex abundantia, mala iniquitatis, indifferens divitiarum, bona virtutum.

8 « *Domine, in voluntate.* » Ecce secundum, in quo deseruit humiliter.

Hæc explicantur de Christo et Adamo.

Ait enim : Sic dixi in corde meo : « *Non movebor,* » et hoc non meis attribuo meritis, imo Domine « *decori meo,* » qui culpa carui, propter quem decorem

dictum est, Jer. L, 7 : *Peccaverunt Domino decori justitiæ.* Et XXXI, 23 : *Benedicat tibi Dominus pulchritudo justitiæ,* ad differentiam decoris exterioris quo carui, quando sputis Judæorum et flagellis eorum circumdatus sum. Propter quod dictum est, Isa. LIII, 2 : *Non est species ei, neque decor : et vidimus eum, et non erat adspectus.* Huic, inquam, decori « *præstitisti virtutem* » standi et permanendi semper tecum, et virtutem consummatam, etsi non appareret. Sapient. XII, 17 : *Virtutem ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus,* etc. Et hoc non fecisti meritis vel votis meis, cum non essem, sed « *ex voluntate tua.* »

Vel sic « *decori meo,* » id est, sanctitati meæ vitæ « *præstitisti virtutem* » miracula faciendi. Christus enim non tantum sanctus erat, sed simul miracula faciebat. Luc. VI, 19 : *Virtus de illo exibat, et sanabat omnes.* Et in cap. VIII, 45 et 46, quando ad tactum fimbriæ hæmoroissa sanata est, dixit : *Quis est, qui me tetigit ? ego novi virtutem de me exisse.* Vel sic ut loquatur justus vel Ecclesia pro statu in quo fuit in Adam. Domine, « *decori meo,* » innocentiæ secundum omnes, et gratiæ gratum facientis superadditæ quantum ad multos, « *præstitisti virtutem* » dominandi omnibus creaturis, Gen. VIII, 17 : *Crescite et multiplicamini,* etc. : vel virtutem immortalitatis, qua poteram non mori si vellem : habet enim sanctitas vitæ et innocentia quasi naturaliter conjunctam sibi fortitudinem. Job, XVII, 9 : *Et mundis manibus addet fortitudinem.* Prov. XXXI, 25 : *Fortitudo et decor indumentum ejus.*

Sed male usi sunt iis bonis parentes primi, sicut et adhuc multi quibus datus est decor corporis vel mentis, sed deficit virtus, quia nimis superbiunt, vel illam convertunt in abusum. Ezech. XVI, 15 : *Habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es.* Et XXVIII, 17 : *Elevatum est cor tuum in decore tuo.* Prov. XXXI, 30 : *Fallax gratia et vana est pulchritudo.* Hoc est etiam contra hypocritas, qui decorem habent exterius, sed interius sunt vacui virtutibus. Matth. VII, 15 : *Attendite a falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium,* ecce pulchritudo : *intus autem sunt lupi rapaces,* ecce virtutis privatio. Et XXIII, 14 : *Væ vobis Scribæ, et Pharisæi hypocritæ, qui estis sicut,* etc.

« *Avertisti faciem tuam.* » Hic est secundum, in quo tangit meritum operis, scilicet sustinentiam passionis. Et primo, exterius in corpore. Secundo, interius in sensualitate, ibi, « *Et factus sum.* »

Dicit ergo : Decori meo præstitisti virtutem, et hoc patet, quia « *avertisti faciem tuam a me,* » me passionibus exponendo exterius in corpore. Bene autem dicitur *aversio faciei* expositio ipsius passionibus, et infirmitatibus in humanitate, quia conversio faciei Dei dicitur virtutis collativa. II Paralipom. XVI, 9 : *Oculi Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum.*

« *Et factus sum conturbatus,* » interius in sensualitate. Matth. XXVI, 37 : *Cœpit Jesus contristari et mæstus esse,* sine perturbatione rationis : secundum illam enim tranquillitas fuit in ipso. De quo Isa. XLII, 4 : *Non erit tristis, neque turbulentus,* sed quando voluit ratio, turbata sensualitas fuit. Joan. XI, 33 : *Jesus ergo... turbavit seipsum.* Possunt etiam esse verba corporis. Quasi diceret : Sic in tua fuit voluntate, præstare decori meo virtutem, sed avertisti postea faciem tuam a me, expellendo me de loco deliciarum. Isa. LIX, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Et iterum : *Peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis.* Habac. I, 13 : *Mundi sunt oculi tui, ne videas malum.* « *Et factus sum conturbatus,* » multitudine miseriarum irruentium. Ezech. VII, 26 : *Conturbatio super conturbationem veniet.* Psal. XXXIX, 13 : *Circumdederunt me mala, quorum non est numerus : comprehenderunt me iniquitates meæ.* Item, facies Dei notitia

Dicit ergo : « *Avertisti faciem tuam a me* » id. est, ab intellectu meo notitiam : « *et factus sum conturbatus,* » in affectu. Osee, iv, 1 et 2 : *Non est scientia Dei in terra.* Ecce aversio faciei. Et sequitur statim : *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt.* Ecce conturbatio. Isa. v, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam.*

« *Ad te, Domine, clamabo.* » Hic est tertium, in quo subjungitur de merito in locutione : et tangitur duplex meritum. Primo, oratio. Secundo, persuasio, ibi, « *Quæ utilitas.* »

In prima duo secundum duo quæ orabat Christus. Primum, pro immortalitate adipiscenda. Secundum, pro mortalitate tollenda, ibi, « *Et ad Deum.* »

Dicit ergo : Sic me tribulationibus exposuisti : et ego « *ad te, Domine, clamabo,* » intense clamabo pro gloria immortalitatis obtinenda : ad hoc enim est oratio secundum aliquos. Joan. xvii, 1 : *Pater venit hora, clarifica Filium tuum.* « *Et ad Deum meum deprecabor,* » pro mortalitate auferenda : deprecation enim est pro malis amovendis. Vel « *ad te, Domine* Pater, *clamabo,* » pro meipso pendens in cruce. Luc. xxiii, 46 : *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* « *Et ad Deum meum deprecabor,* » pro amicis meis. In eodem, xxiii, 34 : Pater, *dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Vel corpore sic erectus a terra, et conturbatus miseriis et culpis, sed « *ego ad te, Domine, clamabo,* » ut faciem tuam convertas : et clamabo, quia longe factus es. Proverb. xv, 29 : *Longe est Dominus ab impiis.* Isa. xxxviii, 14 : *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo,* etc. « *Et ad Deum meum deprecabor,* » ut conturbationem amoveat. Psal. xxxix, 14 : *Complaceat tibi, Domine, ut eruas me* Job, ix, 15 : *Qui etiamsi habuero quippiam justum, non respondebo, sed meum judicem deprecabor.* Et in cap. v, 8 : *Ego deprecabor Dominum, et ad Deum ponam eloquium meum.*

« *Quæ utilitas in sanguine meo.* Hic 10
secundum, in quo subjungitur persuasio. Persuadet autem a tribus. Primo, a parte sui, ne fiat cassa et inutilis ejus passio. Secundo, ex parte Dei, ne sit in aliquo diminuta ejus veneratio, ibi, « *Numquid confitebitur.* » Tertio, ex parte aliorum hominum, ne desit illis instructio, ibi, « *Aut annuntiabit veritatem tuam ?* »

Dicit ergo : Sic rogo pro resurrectione, et mortalitate penitus auferenda : quod debes mihi concedere : « *quæ* enim *utilitas in sanguine meo,* » id est, in mea passione, « *dum descendo,* » id est, si descendo in corruptionem incinerationis, secundum corporis proprii substantiam. Quasi diceret : Nulla, dicit Glossa.

Sed contra : Nonne redemisset genus humanum si non resurrexisset, sed incineratus esset ? Responsio. Si non resurrexisset, non credidissent in eum Apostoli, nec per consequens passio, nec redemptio completa esset : non enim prodest mors Christi, nisi nunc credentibus. Propter hoc dicitur in Psal. xv, 10 : *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

Gradus ad corporis incinerationem.

Et bene dicit, « *descendo,* » quia sunt quasi quidam gradus veniendi ad incinerationem. Primo, separatio animæ a carne. Secundo, tabefactio separatæ. Tertio, corruptio. Quarto, incineratio. Si per hos gradus descendisset, multa utilitas, quam in ejus sanguine habemus, amissa esset.

Fructus ex Christi sanguine.

Primo, quia per sanguinem multi de limbo educti. Zachar. ix, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua.* Secundo, quia omnes per ipsum redempti. I Petr. i, 18 : *Non corruptibilibus auro vel argento,* etc. Tertio, quia loti a sordibus peccati. Apocalyps. i, 5 : *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Quarto, quia justificati in sanguine ejus, et sic decorati, et

depicti. Ad Roman. v, 9 : *Justificati in sanguine ipsius.* Quinto, quia salubriter potati. Joan. vi, 55 : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem,* etc.

Eadem verba de corpore exponuntur.

Vel ut sit vox corporis, « *Quæ utilitas in sanguine meo dum descendo in corruptionem* » mortis. II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Job, xxi, 23, et seq. : *Iste moritur robustus, et sanus... Alius vero moritur in amaritudine animæ absque ullis opibus : et tamen simul in pulvere dormient, et vermes operient eos.*

Item, de nobilibus.

Et competit nobilibus : « *Quæ utilitas in sanguine meo,* » in nobilitate generis mei, « *dum descendo* » in corruptionem culpæ ? Genes. vi, 12 : *Omnis caro corruperat viam suam.* Quasi dicat : Nulla erit. Chrysostomus super *Matthæum* : « Quid prodest ei quem mores sordidant, « generatio clara ? Nihil : imo obest, « quia macula adveniens rei claræ magis « apparet. » I ad Corinth. iii, 21 : *Itaque nemo glorietur in hominibus.*

Numquid confitebitur. Ecce secundum, scilicet diminutio laudis Dei. Quasi diceret : Sic cassa et inutilis erit passio mea, et « *numquid confitebitur tibi pulvis,* » te laudando. Pulvis corpus manens impulveratum, etsi anima glorificata confiteatur. Quasi diceret : Non, et sic erit tua laus diminuta. Eccli. xvii, 26 : *A mortuo, quasi nihil, perit confessio.* Vel « *numquid confitebitur tibi pulvis,* » peccator manens pulvis, quod quidem manebit si non resurrexero. Quasi diceret : Non, peccator enim manens peccator non confitebitur. Isa. xxxviii, 19 : *Vivens, vivens ipse confitebitur tibi :* vivens vita naturæ, et vivens vita gratiæ. Psal. lxxiv, 2 : *Confitebimur tibi Deus* spiritu, et viventes vita naturæ, *confitebimur* corpore, et viventes vita gratiæ.

« *Aut annuntiabit.* » Tertium est, in quo allegat defectum instructionis. Quasi diceret : Sic non confitebitur tibi pulvis peccator, ac si non resurrexero, numquid « *annuntiabit* » pulvis « *veritatem tuam,* unus alii prædicando ? Quasi diceret : Non : sed me resurgente fiet per totum mundum prædicatio. Marc. xvi, 15 : *Euntes in mundum universum, prædicate Evangelium omni creaturæ*

Vel loquitur totum humanum genus, vel Christi corpus. Numquid me sic dejecto per peccatum tibi erit ab homine laudis confessio, et prædicatio laudis tuæ, nisi me liberaveris a peccato ? Quasi diceret : Non : quia Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Et de peccatore, in Psal. xlix, 16 : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum ?* Vel passive accipiatur « *confitebitur.* » Quasi diceret : Numquid con- confitebitur tibi pulvis ? id est, numquid peccatum modicum tibi in confessione revelabitur ? peccata enim parva *pulvis* dicuntur. Matth. x, 14 : *Excutite pulverem de pedibus vestris.* Hoc tamen pulvere diabolus se pascit. Isa. lxv, 25 : *Et serpenti pulvis panis ejus.* Sed paulatim si non confiteatur, venitur ad magna. Eccli. xix, 1 : *Qui spernit modica, paulatim decidet.* Gregorius : « Si parva curare ne- « gligimus, invisibiliter seducti audacter « etiam majora perpetramus. »

« *Audivit Dominus.* » Hic tertia pars primæ partis hujus Psalmi, in qua ostendit quomodo dedicationem suam adeptus sit : et dicuntur duo. Primo, ostendit modum et ordinem adipiscendi quod petierat. Secundo, rationem et finem, ibi, « *Ut cantet tibi.* » 11

In prima tria. Primo, dicit Patrem audisse suam petitionem. Secundo, petitioni assensisse, ibi, « *Et misertus est.* » Tertio, opere adimplesse quod petebat, ibi, « *Et factus est Dominus.* »

Dicit ergo : Sic in corde et ore et opere merui dedicationem : et propter hoc audivit Dominus, nullo inter me et ipsum existente obstaculo, sicut in illis quibus dici-

tur. Thren. III, 44 : *Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.* « *Et misertus est* » mei, meæ assentiendo petitioni. Eccli. xxxv, 16 : *Deprecationem læsi exaudiet.* Læsus autem fuit in pedibus et in manibus et in latere; et in toto corpore. Nec mirum si misertus, quia dilectus. Matth. III, 17 : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Item, quia crudeliter super omnes afflictus. Thren. I, 12 : *O vos omnes qui transitis per viam, attendite*, etc. Item et quia innocentissimus. Isa. LIII, 9, I Pet. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Tempus et locus. Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis; quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.*

« *Et factus est Dominus adjutor.* » Hic tertium, in quo ostendit implesse quod petebat : et dicuntur tria. Primo, quod corpus suum a putrefactione conservavit. Secundo, quod animam beatificavit, ibi, « *Convertisti planctum meum.* » Tertio, quod corpus glorificavit, ibi, « *Conscidisti saccum meum.* »

Dicit ergo : Sic audivit et motus fuit : et Dominus factus est adjutor meus, corpus ab incineratione conservando. Eccli. LI, 2 : *Adjutor et protector factus est mihi.* Isa. L, 7 : *Dominus Deus auxiliator meus, ideo non sum confusus.*

« *Convertisti planctum meum,* » quem habui in passione, « *in gaudium mihi.* » Tob. III, 22 : *Post tempestatem tranquillum facis : et post lacrymationem et fletum, exsultationem infundis.* Vel « *planctum meum* » a meis habitum pro passione mea. Luc. XXIII, 27 : *Sequebatur illum multa turba populi, et mulierum quæ plangebant, et lamentabantur eum.* « *In gaudium mihi,* » audita resurrectionis meæ veritate. Joan. XVI, 20 : *Tristitia vestra vertetur in gaudium.* Joan. XX, 20 : *Gavisi sunt discipuli viso Domino.*

Vel de corpore : « *Planctum meum,* » quo planxi pro peccatis, « *convertisti in gaudium mihi,* » consolationis et spiritualis lætitiæ. Esther, XVI, 21 : *Hanc diem, Deus omnipotens, mœroris et luctus, eis vertit in gaudium.* Et rursus, IX, 22 : *Luctus atque tristitia in hilaritatem gaudiumque conversa sunt.* Job, V, 11 : *Mærentes erigit sospitate.*

« *Conscidisti saccum meum,* » id est, corpus meum conscidi permisisti in passione : « *et circumdedisti me lætitia,* » ipso facto glorioso in resurrectione. Esther, IV, 1 : *Mardochæus scidit vestimenta sua, et sacco indutus est.* I ad Corinth. XV, 53 : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem.* Et nota, quod saccus dicitur caro Christi. Primo, quia saccus competit ad induendum, Job, X, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me.* Item, ad portandam pecuniam, Prov. VII, 20 : *Sacculum pecuniæ secum tulit.* Genes. XLII, 27 : *Contemplatus est pecuniam in ore sacculi.* Et in carne Christi erat cœlestis pecunia, scilicet anima Regis cœlestis imagine insignita. Gen. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* Et etiam ad portandum frumentum. Sic ejus caro plena cum frumento divinitatis : unde ipse dicebat, Joan. XII, 24 : *Nisi granum frumenti*, etc. Hoc est frumentum quo implebimur in patria. Gen. XLIV, 1 : *Imple saccos eorum frumento quantum possunt capere* ad laborandum. Item Cassiodorus : « Saccus est res textrina grossissima, atque asperrima, in humanos scilicet usus laboresque deputata. » Sic Christi caro laboribus et angustiis fuit exposita. Isa. LIII, 4 : *Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit.* Tabernaculum operiebatur sacco [1]. Item, saccus per usum transit de grossitie ad

Cur caro Christi dicitur saccus ?

[1] Cf. Exod. XXVI, 1 et seq.

subtilitatem. Sic caro Christi per labores transivit ad subtilitatem resurrectionis gloriosæ. I ad Cor. xv, 44 : *Seminatur corpus animale, surget autem spirituale*, ad laborandum. Vide ergo si divinitas est frumentum, quod hoc frumentum erat in cœlesti horreo apud Patrem. Psal. xlix, 11 : *Pulchritudo agri mecum est.* Quid est agri pulchritudo, nisi frumentum ? Deus ergo Pater mutuavit saccum a Virgine Maria, et imposuit frumentum, et sic asino imposuit, ad litteram in ramis Palmarum [1]. Et sic portaverunt ad molendinum crucis, ubi fuit molitum et tritum. Isa. liii, 5 : *Attritus est propter scelera nostra.* Et inde factus est panis delicatissimus, quem comedimus in die tertia, sicut invitat Apostolus, I ad Corinth. v, 8 : *Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis.*

13 *Ut cantet tibi gloria mea.* Hic secundum, in quo tangitur quo fine hæc bona recepit : et duplex finis tangitur. Primo, gratiarum actio. Secundo, in gratiarum actione et exsultatione continuatio, ibi, « *Et non compungar.* »

Ait ergo : Hæc bona mihi tribuisti, et adhuc « *ut gloria mea,* » glorificatio plena et in corpore et in anima, « *cantet tibi,* » id est, causam tibi cantandi et laudandi præstet membris meis, quæ non possunt non laudare te pro glorificato capite. I ad Corinth. xii, 26 : *Sive gloriatur unum membrum*, scilicet caput, *congaudent omnia membra.* Et ita laudet, « *ut non compungar* » de cætero a Judæis, nec ab aliis crucifixoribus, sed permaneam gloriosus. Ad Roman. vi, 9 : *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*, etc. Vel potest esse vox beatorum gaudentium et dicentium : « *Conscidisti saccum meum*, corpus scilicet, « *et circumdedisti me lætitiæ*, » animæ stola gloriosa in terra, « *ut cantet tibi gloria mea*, » hoc est, materiam cantandi et exsultandi in te præstet, « *et non compungar* » amplius conscientia peccati, de qua compunctione in Psal. iv, 5 : *Quæ dicitis in cordibus vestris, et in cubilibus vestris compungimini.* Et alibi, Psal. lix, 5 : *Potasti nos vino compunctionis.* Apoc. xxi, 4 : *Absterget Deus omnem lacrymam*, etc.

« *Domine Deus meus.* » Hic est pars tertia totius hujus Psalmi, in qua præmittit se perpetuo laudaturum. Ter[tia pars]

Ait enim sic : Exaltabo te pro beneficiis memoratis, sed o « *Domine Deus meus, confitebor tibi,* » confessione laudis non horariæ, sed « *in æternum.* » Psal. lxxxiii, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te* : tunc enim quia perfecte et perpetuo cognoscemus, perfecte et perpetuo diligemus : et quia perfecte et perpetuo diligemus, perfecte et perpetuo laudabimus. Tob. xiii, 22 : *Per vicos ejus Alleluia cantabitur*, et in perpetuum. Augustinus : « *O homo quid fecisti ? Peccata.* » Quasi diceret : Deus beneficia confitenti iniquitatem tibi dimittit et peccata, ut postea laudes ejus confitearis in æternum, quod nobis præstare dignetur, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Cf. Matth. xxi, 1 et seq.

PSALMUS XXX.

Precatio Christi et fidelium se Deo in mœrore commitentium.

1. *In finem, Psalmus David, pro exstasi.*
2. In te Domine : speravi, non confundar in æternum : in justitia tua libera me.
3. Inclina ad me aurem tuam : accelera ut eruas me.
   Esto mihi in Deum protectorem, et in domum refugii, ut salvum me facias :
4. Quoniam fortitudo mea et refugium meum es tu : et propter nomen tuum deduces me et enutries me.
5. Educes me de laqueo hoc quem absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus.
6. In manus tuas commendo spiritum meum [1] : redemisti me, Domine, Deus veritatis.
7. Odisti observantes vanitates supervacue :
   Ego autem in Domino speravi.
8. Exsultabo, et lætabor in misericordia tua.
   Quoniam respexisti humilitatem meam, salvasti de necessitatibus animam meam.
9. Nec conclusisti me in manibus inimici : statuisti in loco spatioso pedes meos.
10. Miserere mei, Domine, quoniam tribulor : conturbatus est in ira oculus meus, anima mea, et venter meus.
11. Quoniam defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus.
    Infirmata est in paupertate virtus mea : et ossa mea conturbata sunt.
12. Super omnes inimicos meos factus sum opprobrium, et vicinis meis valde, et timor notis meis.
    Qui videbant me, foras fugerunt a me :
13. Oblivioni datus sum tamquam mortuus a corde.
    Factus sum tamquam vas perditum :
14. Quoniam audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.

[1] Luc. XXIII, 46.

In eo dum convenirent simul adversum me, accipere animam meam consiliati sunt.

15. Ego autem in te speravi, Domine : dixi : Deus meus es tu :

16. In manibus tuis sortes meæ.

Eripe me de manu inimicorum meorum, et a persequentibus me.

17. Illustra faciem tuam super servum tuum : salvum me fac in misericordia tua.

18. Domine, non confundar, quoniam invocavi te.

Erubescant impii, et deducantur in infernum :

19. Muta fiant labia dolosa,

Quæ loquuntur adversus justum iniquitatem, in superbia, et in abusione.

20. Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te !

Perfecisti eis, qui sperant in te, in conspectu filiorum hominum.

21. Abscondes eos in abscondito faciei tuæ, a conturbatione hominum.

Proteges eos in tabernaculo tuo, a contradictione linguarum.

22. Benedictus Dominus, quoniam mirificavit misericordiam suam mihi in civitate munita.

23. Ego autem dixi in excessu mentis meæ : Projectus sum a facie oculorum tuorum.

Ideo exaudisti vocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

24. Diligite Dominum, omnes sancti ejus, quoniam veritatem requiret Dominus, et retribuet abundanter facientibus superbiam.

25. Viriliter agite, et confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

IN PSALMUM XXX

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David, pro exstasi* [1].

« *In te Domine, speravi.* » Hic est Psalmus trigesimus, in quo postquam actum est de consummatione Ecclesiæ in præsenti, et ulterius de dedicatione in futuro, quæ jam completa est in capite Christi, quid nisi stupor et admiratio animæ hæc audientis ? De hac admiratione et stupore agitur in hoc Psalmo, sicut ostenditur in titulo hujus Psalmi, qui talis est : *In finem, Psalmus David, pro exstasi.* » Et est sensus : Hic Psalmus est David ut auctoris, ordinans nos in finem Christum. Ad Rom. x, 4 : *Finis legis, Christus, ad justitiam omni credenti.* Finis, inquam, non consumens, sicut dicitur, finita est candela : sed consummans, sicut dicitur, finita est domus, quando consummata est. Psalmus, inquam, ha-

Psalm. ar-gum... Adm... ani... Eccles... exst... in co... dica...

Titul de ext.

Finis ... plex ...

1 David est l'auteur incontesté de ce psaume, dit Lesêtre. Jérémie s'en est inspiré en divers endroits ; on peut comparer, par exemple, ℣. 10 et Thren. I. 20 ; ℣. 11 et Jérém. xx, 18 ; ℣. 14 et xx, 10 ; ℣. 18 et xvii, 18 ; ℣. 23 et Thren. iii, 54. Ces emprunts s'expliquent très naturellement par le ton élégiaque qui domine dans ce morceau : mais personne ne voit là une raison logique pour attribuer le psaume au prophète, comme l'ont fait Hitzig et Ewald. Jonas aussi, ii, 5 et 9, a imité les ℣℣. 7 et 23. Ce psaume a été composé dans un temps où le psalmiste était persécuté et en butte à l'hostilité gé-

bitus vel editus « *pro exstasi.* » Est autem exstasis, sicut vult Augustinus, « quando anima a sensibus corporis ab« rumpitur, ita ut oculis corporis paten« tibus nihil videat, speciebus rationabi« libus, quas intellectu comprehendit, « occupata [1]. » Hoc autem dupliciter, sicut hic dicitur, vel ex pavore, et admiratione inferiorum, secundum quod dicitur, Act. III, 10 : *Impleti sunt stupore et exstasi in eo quod acciderat illi.* Aut ex vehementi desiderio æternorum, et apprehensione fixa illorum, sicut fuit in Adam quando vidit mysterium sacramenti conjugii [2]. Agit ergo de utraque exstasi. Quis enim audiens Christum tot passionibus, et clamoribus ad gloriam proprii corporis pervenisse, non vehementissime expavescat? maxime si imperfectus est. Et si perfectus est, audiens glorificatum corpus suum, et tam gloriosam dedicationem sibi promitti, summo desiderio non inardescat?

Sic ergo patet intelligentia tituli, et recta consequentia hujus Psalmi ad antecedentem. Volens ergo Psalmista, imo Spiritus sanctus per ipsum nos in exstasim altero dictorum modorum rapere, duo facit. Primo, præmittit rei gestæ narrationem. Secundo, subjungit utilem exhortationem, ibi (℣. 24), « *Diligite Dominum, omnes sancti ejus.* »

Hæc de Christi oratione et passione exponuntur.

Prima dividitur in tres. Primo enim narratur oratio Christi ad Patrem. Secundo, passio Christi tamquam necessitas orandi, et ratio quare debeat ei subveniri, ibi, « *Miserere mei, Domine.* » Tertio, bonorum recordatio, per quæ patiens consolatus est, ibi, « *Quam magna multitudo.* » Et est ordo competens. Oratio enim ponitur ante passionem : quia oratio est singulare remedium contra tribulationem. Et recte prius est afflictio quam consolatio afflicti, et ob hoc recte secunda pars præcedit tertiam.

Ordo, oratio, deinde passio, quam sequitur consolatio.

Sed quia oratio justi debet esse in spe certa et confidentia, quatuor dicuntur. In prima parte ostendit quod sperat. Secundo, orat, ibi, « *Inclina ad me.* » Tertio, confidenter affirmat se exaudiendum, ibi, « *Et propter nomen tuum.* » Quarto, quod ex certa confidentia jam exsultat, ibi, « *Ego autem in Domino.* »

nérale. Théodoret, Bellarmin, Cook, le rapportent à la révolte d'Absalon, ce que rendent peu probable l'état d'abandon et de mépris dans lequel l'auteur semble tombé, et son silence sur Sion et sur sa dignité royale. Il s'agit donc plutôt de la persécution de Saül : c'est l'opinion de presque tous les commentateurs modernes, qui reconnaissent dans ce qui est raconté I Reg. XXIII, 26, une situation identique à celle que suppose le psaume. David alors dans le désert de Maon, « desperabat se posse evadere a facie Saul. » Les LXX ajoutent au titre : ἐκστάσεως, « pro exstasi, » addition empruntée au ℣. 23, comme l'indique expressément une scolie grecque citée par Beelen ; ce mot du reste ne se lit pas dans les anciens manuscrits des Septante.

David, dans ce chant, donne libre carrière à sa confiance absolue en Jéhova ; son amour envers lui croît même en proportion de l'hostilité des hommes : plus il est menacé, plus il se sent invulnérable sous la protection du Seigneur. Aussi après les accents les plus humbles de la supplication, termine-t-il le psaume par des cris de reconnaissance, et par une invitation à aimer Dieu. Cette dernière idée montre que, tout en exprimant ses sentiments personnels, le prophète se préoccupait de ceux qui devaient redire ses chants, et emprunter ses accents pour redire à Dieu leurs peines et leurs joies.

Le Seigneur en croix a prononcé les paroles du ℣. 6, et les ℣℣. 10-16 expriment très exactement les sentiments du Messie pendant sa passion. Le psaume n'est pourtant pas reconnu comme directement messianique, parce qu'il s'entend de David au sens littéral, d'un bout à l'autre ; mais « puisque Jésus-Christ lui-même se l'est appliqué, dit Talhofer, nous avons le droit de le regarder comme figurativement messianique, d'autant plus que David persécuté par Saül est la figure du Sauveur souffrant. » David représente également dans ce chant l'Eglise et les fidèles en butte aux persécutions. Les ℣℣. 2-6 sont insérés dans l'office des Complies : ils renferment un acte de confiance par lequel le chrétien remet son âme à Dieu à la fin de la journée comme Jésus-Christ remit la sienne à son père à la fin de sa vie.

[1] S. AUGUSTINUS, Super Genesim ad litteram, Lib. XII.

[2] Cf. Genes. II, 23.

2 Prima pars Psalmi. Dicit ergo : O « *Domine* » Pater, « *in te speravi* » cum exspectatione et scientia hujus, quod « *non confundar in æternum.* » Isa. L, 7 : *Scio quoniam non confundar.* Spes enim Christi non erat cum dubitatione, vel metu non adipiscendi quod sperabat sicut in aliis : sed certa scientia adipiscendi. Sic ergo spei ejus conveniebat illud Apostoli ad Rom. v, 5 : *Spes non confundit.* Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* « *In te* ergo *speravi,* » non in rebus aliis, propter quod « *non confundar,* » sicut illi de quibus Proverb. XI, 28 : *Qui confidit in divitiis suis, corruet.* Nec sicut illi qui confidunt in seipsis vel in hominibus aliis, et ponunt carnem brachium suum. Judith, VI, 15 : *Non derelinquis præsumentes de te, et de sua virtute gloriantes, humilias.*

« *In justitia.* » Hic subjungitur oratio : et dicuntur duo. Primo, orat. Secundo, probat quod debet exaudiri, ibi, « *Quoniam fortitudo.* »

In prima duo. Primo, petit liberationem. Secundo, liberationis accelerationem, ibi, « *Inclina ad me.* »

Dicit ergo : Sic confidenter spero et rogo, o Domine, « *libera me* » a malis in quibus sum, « *in tua justitia.* » Quid dices ? Numquid actus justitiæ est a malo liberatio ? Videtur quod non. Sed magis misericordiæ. Responsio Augustini est, quod « justitia est miseris subveni« re, » et probat hoc per hoc quod dicitur in Psal. CXI, 9 : *Dispersit, dedit pauperibus, et justitia ejus manet in sæculum sæculi.* Proverb. x, 2 : *Justitia vera liberabit a morte.* Ipsum ergo liberari miserum est ex justitia, dulcedo et compassio cordis ex misericordia.

Exponuntur de Ecclesia. Vel potest esse, sicut dicit Glossa alia, vox Ecclesiæ. O Domine, quamvis sim in dolore, « *in te speravi,* » non diffidens. Prov. XIV, 32 : *Justus sperat in morte sua.* Et quia speravi, « *non confundar in æternum,* » confusione scilicet æterna, de qua, Jerem. xx, 11 : *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur.*

« *In justitia tua libera me,* » hoc est, in justitia quam habeo a te, et propter hoc « *tua* » dicta, contra Pelagium, qui dicebat quod homo justitiam habebat a se. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est.*

« *Inclina ad me.* » Hic secundum, in quo petit liberationis accelerationem : et dicuntur duo. Primo, allegat Dei excellentiam et humilitatem propriam. Secundo, subjungit orationem, ibi, *Accelera.* » Propter hoc quod dicit, « *Inclina aurem tuam,* » confitetur Dei sublimitatem. Job, XI, 8 : *Excelsior cœlo est, et quid facies ?* In hoc quod dicit, « *Ad me,* » innuit suam subjectionem. Isa. LIII, 2 et 3 : *Desideravimus eum : despectum, et novissimum virorum.* Auris autem Dei est ejus intelligentia, qua apprehendit cogitatum et affectum et verbum hominum. Hæc est auris de qua, Sap. I, 10 : *Auris zeli audit omnia.* Hæc auris inclinatio est divinæ intelligentiæ inclinatio, ut non tantum intendat supernis, sed inferioribus et humanis, contra illos qui dicunt, Job, XXII, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat.* Mentiuntur enim, Sap. VI, 8 : *Æqualiter est illi cura de omnibus.* 3

« *Accelera ut eruas me* » velociter a morte. Potest esse oratio totius Ecclesiæ et sanctorum. « *Inclina aurem tuam,* » id est, filium tuum, qui est auris tua, sicut et os tuum. Job, XII, 11 : *Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentes, saporem ?* Sic Christus. Joan. v, 22 : *Pater omne judicium dedit Filio.* Ergo ad hoc votum hæc auris inclinata est, non tantum usque ad formæ humanæ susceptionem, sed usque ad mortem. Ad Philip. II, 8 : *Exinanivit semetipsum, factus obediens,* Patri, *usque ad mortem.* « *Accelera ut eruas me,* » quantum ad defuncta membra, de limbo : quantum

ad viva, de peccato et potestate diabolica. Isa. VIII, 3 : *Voca nomen ejus. Accelera spolia detrahere festina : prædari.*

Optima oratio instante morte. « *In te Domine, speravi,* » quia spes maxime est necessaria morientibus. Job XIII, 15 : *Et, si occiderit me, in ipso sperabo.* « *Non confundar in æternum,* » quia temporaliter sum confusus, peccatum confitendo. Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens gratiam et gloriam.* « *In tua justitia,* » non mea, quæ nulla. Isa. LXIV, 6 : *Pannus menstruatæ universæ justitiæ vestræ.* « *Inclina ad me aurem tuam :* » quia necesse est mihi triplici ratione. Propter infirmitatis debilitatem, quæ non sinit me clamare, Isa XXXVIII, 14 : *Sicut pullus hirundinis, sic clamabo,* dicebat infirmus Ezechias. Propter mei miseri a te elongationem Job, XXII, 12 : *An non cogitas, quod Deus exclesior cœlo sit, et super stellarum verticem sublimetur ?* Propter circumstantium tumultuositatem, maxime circa morientem, I Esdr. III, 13 : *Nec poterat quisquam agnoscere vocem clamoris lætantium, et vocem fletus populi.* « *Accelera ut eruas,* » propter mortis accelerationem. Eccli. VIII, 18 : *Memento iræ, quoniam non tardabit.* Et propter dæmonum accelerationem. Thren IV, 19 : *Velociores fuerunt persequentes nos aquilis cœli.* « *Et libera me,* » ab ardore purgatorii velociter extrahendo. Eccli. XLIII, 14 : *Imperio suo acceleravit nivem.*

« *Esto mihi in Deum.* » Hic secundo petit protectionem a malis. Et primo, a Gentilibus ipsum impetentibus. Secundo, a Judæis mortuum persequentibus, ibi, « *Et in domum.* »

Dicit ergo : Sic peto ut eruas me a præsentibus, et etiam « *esto mihi in Deum protectorem,* » id est, in Deum protectorem contra Gentilium sævitiam : magno enim protectore opus est in magna persecutione. Eccli. II, 13 : *Protector est omnibus exquirentibus se in veritate.* Et bene postquam dixit, « *Accelera ut eruas,* » subjungit, « *Esto protector :* » cum enim diabolus aliquid sibi erui senserit, tunc acrius sævit. Ezechiel. III, 12 : *Assumpsit me Spiritus,* supple, sanctus, *et audivi post me vocem commotionis magnæ.* Exod. XIV, 5 et seq., Pharao et Ægyptii post filios Israel exeuntes de Ægypto sævierunt, sed Deus illos protexit, sicut adhuc suos portionem suam signis evidentibus protegit.

Dæmon acrius sævit bonos et pœnitentes

« *Et in domum refugii,* » propter Judæos etiam mortuum infestantes. « *Ut salvum,* » ab illis, « *me facias,* » corpus meum ab illorum custodibus subtrahendo. Mare mortuum infestat, nec permittit quiescere : sic Judæi Christum etiam mortuum. Isa. LVII, 20 : *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.* Sed tu Domine, post agonem, « *esto mihi* » et meis, « *in domum refugii,* » ab iis persecutoribus et aliis. Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur,* et etiam peccator ut justificetur. Psal. CIII, 18 : *Petra refugium herinaciis.* Et etiam in futuro salvum me facias ab omni impugnatione et tumultu. Psal. CXLVII, 14 : *Qui posuit fines tuos pacem,* etc.

Judæi ut mare mortuo non parcunt.

« *Quoniam fortitudo mea.* » Hic sub- 4
jungit causas quare debeat exaudiri. Et primo, quare eruat. Secundo, quare protegat, ibi, « *Et refugium.* »

Dicit ergo : Sic rogo, et debes, « *quoniam fortitudo mea,* » ad persecutiones Gentilium tolerandas : « *et refugium meum* » ad infestationes Judæorum evadendas, « *es tu.* » De primo, Exod. XV, 2 : *Fortitudo mea et laus mea Dominus.* De secundo, in Psal. XXXI, 7 : *Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me.* De utroque, Isa. XXV, 4 : *Fortitudo egeno in tribulatione sua : spes a turbine, umbraculum ab æstu.* Jerem. XVI, 19 : *Domine fortitudo mea, et refugium meum.* Vel fortitudo ante mortem, et refugium in morte.

« *Propter nomen tuum.* » Hic est tertia pars, in qua postquam expressit confidentiam suam et spem suam, et orationem secundo supposuit, pronuntiat audacter quoniam impetravit. Et primo, confidenter se liberandum ponuntiat. Secundo, protegendum, ibi, « *Educes me de laqueo.* »

In prima duo. Primo, quod liberabitur in seipso. Secundo, quod et in suis, ibi, « *Et enutries.* »

Ait ergo : Sic rogavi, et audacter pronuntio, « *quod propter nomen tuum,* » per me hominibus manifestandum, et prædicandum, sicut jam in parte feci per meipsum. Joan. xvii, 6 : *Pater, manifestavi nomem tuum hominibus, quos dedisti mihi.*

« *Deduces me.* » Alia littera, « dux mihi eris : » ut in omnibus tuam faciam voluntatem, et non frangar, propter quamcumque persecutionem. Joan. v, 30 : *Non quæro voluntatem meam*, quæ dicebat mihi : Durum est mori, si fieri potest transeat a me calix iste, *sed voluntatem ejus qui misit me.* Joan. xiv, 31 : *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.*

« *Et enutries me*, » alios mihi incorporando, ut sic non in me solo liberer, sed in meis. Petrum enim sibi incorporavit, quando respiciens illum oculis misericordiæ, ei cor contritum dedit secundum illud Joan. iv, 32 : *Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* Glossa : « Cibus Salvatoris, conversio est peccatoris, « et per illum postea multorum. » Act. x, 13 : *Surge, Petre, occide, et manduca.* Vel in hoc ipso « *enutries me*, » quia dabis facere voluntatem tuam. Joan. iv, 34 : *Cibus meus est ut faciam voluntatem ejus, qui misit me*, etc. Et est notandum, quod Christus petebat protectionem sive tegumentum. « *Esto mihi in Deum protectorem*, etc. » Nec mirum, quia in cruce nudus pendebat. Psal. xxi, 19 : *Diviserunt sibi vestimenta mea* [1] : et habuit tenebras, quæ opuererunt eum [2] ? Petebat et domum, « *et in domum refugii* : » quippe ejecerant eum extra civitatem. Matth. viii, 20 et Luc. ix, 58 : *Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Et habuit gloriosam in Ascensione. Joan. xvi, 58 : *Iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.* Nutrimentum, « *ut salvum me facias* : » quippe Joan. xix, 28, clamabat : *Sitio :* et cibatus fuit multitudine fidelium conversorum. Isa. lviii, 14 : *Sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.*

« *Educes me de laqueo.* » Hic primo pro- 5
nuntiat se protegendum. Secundo, a quo, ibi, « *A laqueo.* » Tertio, quare, ibi, « *Quoniam tu es protector meus.* »

Dicit ergo : Sic deduces liberando a Gentilibus, « *et educes me*, » protegendo a persecutionibus Judæorum, « *de laqueo mortis*, » quæ quasi quidam laqueus alios solet detinere. II Reg. xxii, 6 : *Prævenerunt me laquei mortis.* De laqueo, inquam, « *quem absconderunt mihi*, » secundum æstimationem suam. Prov. i, 11 : *Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra.* Et in Psal. lxiii, 6 : *Narraverunt ut absconderent laqueos.* Sed Dominus bene sciebat illorum versutam malitiam. Luc. xi, 17 : *Vidit Jesus cogitationes eorum.* Sed hos laqueos pœnalitatis et mortis noster Samson intravit, et rupit [3] : et nos in seipso liberavit, Psal. cxxiii, 7 : *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* Non tantum a laqueo mortis, sod etiam iniquitatis, secundum illud, Prov. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium*, etc. Hunc enim laqueum quandoque diabolus occultat, et abscondit sub specie vanæ pulchritudinis. Prov.

[1] Cf. Matth. xxvii, 35.
[2] Ibid. xxvii, 45 et seq.
[3] Cf. Judic. xv, 14.

xxxi, 30 : *Fallax gratia, et vana est pulchritudo.* Eccle. vii, 27 : *Inveni amariorem morte mulierem.* Aliquando sub specie virtutis, et tunc difficillimum est cavere. Gregorius : « Ut de bonis moribus dæmon « prævaleat, semetipsum sub velamine « sanctitatis occultat. » Aliquando sub specie utilitatis, sicut in avaris, qui congregant ad litteram pecuniam magnam, ut tandem faciant magnum aliquid, sicut dicunt aliqui, sed capiuntur inordinata dilectione sub utilitatis simulatione. Psal. ix, 16 : *In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.*

« *Quoniam tu es protector meus.* » Hic tertium, in quo subjungit rationem triplicem quare proteget. Prima, ex ratione Patris. Secunda, ex parte sui, quem diligit, ibi, « *In manus tuas,* » Tertia, ex parte inimicorum quos odit, ibi, « *Odisti observantes vanitates.* »

Dicit ergo : *Sic proteges, et hoc quoniam « tu es,* » et non alius, « *protector meus.* » Supra, in alio Psal. xxvi, 1 : *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo ?*

« *In manus tuas.* » Hic secundum, in quo sumitur ratio ex parte Patris, quia scilicet commendat ei animam propriam : et dicuntur duo. Primo, commendat ei animam tamquam assignans rationem suæ protectionis. Secundo, pronuntiat securam ipsam a Patre custodiendam, ibi, « *Redemisti.* »

Ait enim : Sic educes, quoniam tu es protector meus, et etiam « *commendo spiritum meum,* » animam scilicet meam, « *in manus tuas,* » id est, in tua potestate. Cassiodorus : « Commendat Patri inæs« timabilem thesaurum, animam scilicet « illam. Si thesaurus inæstimabilis fuit « illa anima, ergo ipsam dare, fuit dare « thesaurum inæstimabilem : ergo majoris « valoris quam mundus : ergo sufficiens « ad totum redimumdum, et plusquam « mundum redimendum. In bona autem « manu, et secura commendavit the« saurum. » Sap. xvi, 13 : *Tu Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem.* Securæ et felices animæ quæ ibi sunt, Sap. iii, 1 : *Justorum animæ in manu Dei sunt.*

« *Redemisti me.* » Quasi diceret : commendo, et scio quoniam recipies commendatum, quia o « *Domine, Deus veritatis,* » qui solvis quod promittis, « *redemisti me,* » id est, redimere ordinasti : sed jam quasi factum reputo. Morior enim. « *Redemisti,* inquam, *me* » in membris meis hac mea morte, quam non potes non suscipere, quam animarum voluisti fieri pretium, tu qui amas eas tantum [1]. Nemo ergo sibi vilescat tanto redemptus pretio. I ad Corinth. vi, 20 : *Empti enim estis pretio magno.* I Pet. i, 18 : *Non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis,* etc. Nemo ergo sibi vilescat, ut servus fiat alterius quam redemptoris. I ad Corinth. vii, 23 : *Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum :* multo minus vitiorum. Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Hæc fuerunt ultima verba Christi in cruce, Luc. xxiii, 46 : *Et clamans voce magna Jesus ait : Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. Et hæc dicens, exspiravit.* Hinc est quod Ecclesia hic finit Psalmum in Completorio : et dicit Hieronymus, quod « ab illo « loco, *Deus Deus meus respice in me* [2], « usque in hunc totum dixit. »

« *Odisti observantes vanitates.* » Hic est ratio tertia. Quasi diceret : proteges rationibus prædictis, et etiam quia « *odisti observantes vanitates :* » et ipsi gauderent si me non protegeres. Vel ad imme-

[1] Cf. Sap. xi, 1 : *O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus in omnibus,* et alibi in eodem capite.

[2] Psal. xxi, 2.

diatum sic, tu me redemisti, sed alios non sic. Vel sic : Tu es Domine, Deus veritatis : et propter hoc odisti « *observantes vanitates.* » Nota, quod observare in compositione aliquando notat contrarietatem, Luc. xiv, 1 : *Et ipsi observabant eum.* Quandoque diligentiam, Eccle. xii, 13 : *Deum time, et mandata ejus observa.* Ad Philip. iii, 17 : *Observate eos qui ita ambulant.* Sic accipitur hic : Odisti diligenter servantes vanitates, id est, terrena et vana. Jacob. iv, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse hujus sæculi, inimicus Dei constituitur.* Et dicuntur divitiæ vanitates, quia non implent. Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* Item, quia cito disparent, I Joan. ii, 17 : *Et mundus transit, et concupiscentia ejus.* Item, quia utilitate carent, Sap. v, 8 : *Divitiarum jactantia quid contulit nobis ?*

« *Supervacue.* » Non tantum vacue et inutiliter, sed « *supervacue,* » quia nocive. Eccle. v, 12 : *Est et alia infirmitas pessima quam vidi sub sole : divitiæ conservatæ in malum domini sui.* Propter hoc orat Salomon in Proverb. xxx, 8 : *Vanitatem, et verba mendacia longe fac a me.* Et nota, quod quidam servant diligenter hæc vana propter necessitatem : quidam propter superfluitatem, et hoc est supervacue. Et tales odit Deus tamquam violentos spoliatores, et raptores. Ambrosius : « Proprium nemo dicat, quod « commune est : quia plus quam sufficit « sumptum, violenter obtentum est. »

Posset legi, et apertum est de observatoribus somniorum et auguriorum. Levit. xix, 26 : *Non augurabimini, nec observabitis somnia.* Et de volentibus servare unguentis et lotionibus pulchritudinem corporis , quæ vana est. Eccle. xi, 10 : *Adolescentia, et voluptas vana sunt.*

« *Ego autem in Domino.* » Hic tertium, in quo subjungitur orantis confortatio per spem exsultationem in ipso generantem. Et primo tangitur de spe breviter et succincte. Secundo, diffusius de exsultatione, ibi, « *Exsultabo*, etc.

Continua ergo ita : Ipsi sperant, « *Ego autem in Domino speravi,* » qui vanitas non est, sed veritas, Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita :* sed quia Prov. x, 28 : *Exspectatio justorum lætitia.*

« *Exsultabo.* » Hic subjungitur de exsultatione, et tangitur primo exsultationis magnitudo. Secundo, ratio tantæ exsultationis, ibi,« *Quoniam respexisti,* »

Dicit ergo : Sic speravi, et propter hoc « *exsultabo* » corpore, « *et lætabor* » mente. Cassiodorus hoc innuit : « *Exsultare* est cum magna alacritate gaudere : *lætari* est temperata mentis affectione mulceri. » Sed secundum hoc videtur, quod debuisset dixisse « *lætabor* » primo, et postea « *exsultabo.* » Responsio est, quod Cassiodorus tangit modum jubilantium, qui temperantius exsultant exercitati quam in principio : unde primo exsultant, sed postmodum temperantes se ex discretione lætantur. Proverb. xxv, 16 : *Mel invenisti, comede quod sufficit tibi.* Et hoc « *in misericordia tua,* » in justitia mea nihil, quia Sap. iv, 15 : *Gratia Dei et misericordia in sanctos ejus.* Eccli. li, 37 : *Lætetur anima vestra in misericordia ejus, et non confundemini.*

« *Quoniam tu respexisti.* » Hic secundum, in quo subjungitur tantæ lætitiæ ratio : et tangitur duplex Dei respectus, effectus multiplex, ibi, « *Salvasti de necessitatibus.* »

Ait ergo : Sic exsultabo et lætabor, et hoc, quoniam « *respexisti humilitatem meam,* » sicut ait Maria : *Respexit humilitatem ancillæ suæ* [1]. Nos libentius figimus oculos in pulchris rebus quam in

[1] Luc. i, 48.

turpibus et vilibus : Deus e contrario. Psal. cxii, 5 : *Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra?* In hoc ergo assimilamur diabolo, qui libenter respicit sublimia, non curat de humilibus. Job. xli, 25 : *Omnes sublime videt*, scilicet oculus ejus.

« *Salvasti de necessitatibus.* » Hic tangitur effectus hujus respectus, et hic duplex, a culpa liberatio, et abundantioris gratiæ collatio, ibi, « *Statuisti in loco.* « In prima duo. Primo, liberatio ab originali. Secundo, ab actuali, ibi, « *Nec conclusisti me.* »

Dicit ergo : Sic respexisti humilitatem meam, sed numquid infructuose? Non. Sed salvasti animam meam, nimirum meorum « *de necessitatibus,* » de culpis meis originalibus, in quibus necessario detinentur. Posset etiam hoc dicere caput, quia ab illis salvatus est in se, quia illas non habuit, cum tamen homo esset. Vel possunt appellari peccata, propterea quod propter peccata inflicta necessitas. A primo salvatus est in conceptione, Luc. i, 34 : *Quod nascetur ex te sanctum.* Ab aliis in resurrectione, quando corruptibile induit incorruptionem [1]. Sed necessitates possunt dici concupiscentiæ carnales, quibus sunt subjecti omnes, qui descenderunt ab Adam per carnalem concupiscentiam, quæ remanent etiam post baptismum, sub quibus gemebat Paulus, ad Rom. v, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* Ab iis in suis liberatur. Item, necessitates appellari possunt servitutes illæ, quibus sub lege premebantur, magis necessitate servientes, quam amore. Sed ab iis membra sunt liberata. Ad Rom. viii, 15 : *Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Item, sicut corporis necessitates sunt, quæ corpori necessaria sunt ad sustentamentum, sic necessitates animæ sunt, quibus anima sustinetur, cibi sui. Unde sicut corpus a suis necessitatibus salvatur, quando ei necessaria ministrantur, sic anima quando ei dantur illa ex quibus vivit, sicut verbum Dei, qui est ejus cibus. Matth. iv, 4 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei.* Luc. x, 42 : *Porro unum est necessarium.*

Et nota in hoc versu notari humani morbi accerbitatem : dicitur enim necessitas a nece, et continuitatem, quia dicitur Jerem. xiv, 17 : *Plaga pessima vehementer. Pessima* propter acerbitatem, *vehementer* propter acerbitatis durationem. Nota et medici potestatem, quia solo respectu sanat. Nec mirum. Basilisco hanc contulit virtutem ut solo intuitu interficiat, et ipse solo intuitu non sanabit ? Absit. Proverb. xx, 8 : *Rex qui sedet in solio judicii, intuitu suo dissipat omne malum.* Nota et pietatem medici, quia cum excelsus sit, libentius curat morbidos pauperes et humiles quam magnos. « *Quoniam respexisti,* » et hoc est, ubique similis es. Eccli. xiii, 19 : *Omne animal diligit simile sibi* : et ubi amor, ibi oculus : et ubi oculus, ibi salus. Ergo a primo ubi humilitas, ibi salus : quod concedimus.

Christus solo intuitu sanat.

« *Nec conclusisti me.* » Hic secundum, in quo tangitur liberatio ab actuali. 9

Ait enim : Sic salvasti ab originali, « *nec conclusisti me in manus inimici,* » id est, diaboli per actualem culpam. Nam potestate ejus concluditur homo quando peccat mortaliter. Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Sed Christus non peccavit. Isa. liii, 9,

[1] I ad Corinth. xv, 53 : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem : et mortale hoc induere immortalitatem.*

et I Petr. II, 22 : *Qui peccatum non fecit.* Sed contra Job, XVI, 12, in persona Christi : *Conclusit me Deus apud iniquum.* Responsio. Conclusus fuit corpore in pœna, sed non mente in culpa : et ob hoc necesse fuit evadere a conclusione illa. Psal. CVI, 16 : *Contrivit portas æreas : et vectes ferreos confregit.* Et nota, quod diabolus concludit multis : artificiose proponit delectationem, assumit consensum, et concludit ex hoc necessario transgressionem. Vel sic : Proponit in actione prava, assumit in consuetudine perversa, et concludit in morte æterna. Ezechiel. VII, 23 : *Fili hominis... fac conclusionem.* Inimicus est mundus : hic habet manus suas, cupiditatem et avaritiam. In his manibus avari concluduntur. Diabolus inimicus, et hic suas, superbiam et inanem gloriam. In his concluduntur superbi. Caro suas, luxuriam et gulam, in quibus concluduntur deliciosi.

Quomodo sophistice concludit diabolus, mundus, caro ?

« *Statuisti in loco spatioso pedes meos.* » Hic secundus effectus respectus Dei.

Ait enim : Sic liberasti respiciens in me ab originali et actuali culpa, et post hæc « *statuisti in loco spatioso,* » id est, in amplitudine gratiæ in præsenti « *pedes meos.* » Proverb. IV, 11 : *Ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui,* etc. Sic enim in principio notatur perseverantia. Prov. IV, 26 : *Omnes viæ tuæ stabilientur.* Vel per contemplationem in cœlo empyreo, loco amplissimo et altissimo, Baruch. III, 4 : *O Israel, quam magna est domus Dei, et ingens locus possessionis ejus !* Ibi statuti erant pedes ejus qui dicebat : *Stantes erant pedes nostri, in atriis tuis Jerusalem* [1]. Et illius, ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Omnis enim vel tota terra bonis pedibus angustata est, et punctalis. IV Reg. VI, 1 : *Ecce locus, in quo habitamus coram te, augustus est nobis.*

« *Miserere mei, Domine.* » Hic secunda pars primæ partis, in qua narrat quod pertinet ad statum passionis, et dicuntur duo. Primo, enarrat lamentabiliter quæ sustinuit. Secundo, orat, ibi, « *Ego autem in te speravi.* »

In prima narrat quod pertulit vivus. Secundo, quod pertulit mortuus, ibi, « *Oblivioni datus sum.* »

In prima duo : Vivus enim pertulit quædam compatiendo, quæ primo narrat : et quædam patiendo, quæ secundo, ibi, « *Infirmata est.* »

In prima duo. Primo, narratur compassionis acerbitas. Secundo, diuturnitas, ibi, « *Quoniam defecit in doloribus vita mea.* »

In prima duo. Primo, gemendo ostendit acerbitatem compassionis generaliter. Secundo, distinguendo per partes, ibi, « *Conturbatus est.* »

Ait ergo : Sic statuisti in loco spatioso, sed tamen caro est in miseria in hac vita. Unde clamo, « *Miserere mei, Domine,* » et necesse est, « *quoniam tribulor.* » Sed quid est quod dicit, « *Tribulor,* » qui statim gaudens præmisit, « *Nec conclusisti me* ». Sed potest responderi secundum regulam Tichonii, quod fuerunt verba capitis, vel Ecclesiæ pro membris aliquibus, modo loquitur pro aliis : alia enim membra jam liberata sunt, et in capitis libertate, pro quibus illa præmisit. Alia adhuc imperfecta, in miseria existentia, pro quibus hæc subjungit. Et quantumcumque gaudeat Ecclesia pro bonis, non potest non sentire dolorem pro infirmis. Proverb. XIV, 13 : *Risus dolore miscebitur, et extrema gau-*

[1] Psal. CXXI, 2.

dii luctus occupat. Ad Rom. XII, 15 : *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.* Nec mirum. I ad Cor XI, 12 : *Si quod patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.*

« *Conturbatus est.* » Hic specificat primo, ostendens dolorem interius. Secundo, exterius, ibi, « *Et venter meus.* »

Ait enim : Vere tribulor, « *quoniam conturbatus est in ira,* » non mea, sed adversariorum quibus compatior, « *oculus meus,* » ratio et intellectus. Sed non quantum ad caput in quo imperturbata remansit. Sed loquitur corpus : « *Et anima mea,* » sensualitas, inferior scilicet pars : ut totum sit interius in perturbatione. Vel, « *in ira mea,* » zeli mei, qui turbat oculum mentis, sicut dicit Gregorius, ut postea puriorem reddat. « *Et venter meus* », ipsa caro, ut totum sit conturbatum. Vel secundum Glossam : « *Oculi* sunt Ecclesiæ doctores vita bo« na fulgentes : sed *venter,* adhuc infirmi « et debiles. » Sensus est ergo : In ira persequentium conturbati sunt doctores, et infirmi. II ad Tim. III, 12 : *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.*

« *Quoniam defecit in dolore.* » Hic tangitur doloris diuturnitas : et dicuntur duo. Primo, quod per totam vitam. Secundo, ostendit vitæ longitudinem, ibi, « *Et anni mei.* »

Dicit ergo : Sic miserearis propter miseriæ et pœnæ acerbitatem, et etiam « *quoniam defecit in dolore vita mea,* » vita aliquorum membrorum meorum perfectorum tormenta persecutionum sustinentium. Cassiodorus : « *Deficere,* « est paulatim minus facere, et ad finem « perdendo aliquas valetudinis minutias « pervenire. » Sensus ergo est : Vita mea in dolore defecit, id est, ad finem paulatim deficiendo pervenit præ dolore. Dolor enim ducit ad mortem sicut jucunditas ad vitam. Eccli. XXX, 23 : *Jucunditas cordis, hæc est vita hominis.* Et XXXVIII, 19 : *A tristitia festinat mors.*

« *Et anni mei,* » vita in longum protracta. Non est enim unius diei, vel septimanæ, vel mensis, nec unius anni, sed plurium. Sed contra, Job, XIV, 5 : *Breves dies hominis sunt.* Responsio. Longi, meo judicio, propter miseriam, etsi breves secundum veritatem.

« *In gemitibus,* » supple, defecerunt, Job, III, 24 : *Antequam comedam suspiro, et quasi inundantes aquæ, sic rugitus meus.* Psal. XXXVII, 9 et 10 : *Rugiebam a gemitu cordis mei.* Et statim : *Et gemitus meus a te non est absconditus.* Loquitur Christus, et hoc dicit de membris. Hinc possumus experiri si sumus de membris Christi et Ecclesiæ, si sumus « *in gemitu* : » si non, membra ejus non sumus : hic enim Ecclesia *columba* dicitur.[1] Hinc Apostoli *columbæ* appellantur. Isa. LX, 8 : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant, et quasi columbæ ad fenestras suas ?* Nubes pluunt et columbæ gemunt : et eis præcipitur, Matth. X, 16, *ut sint simplices sicut columbæ.* Qui, inquam, dicit Paulus ad Galat. V, 24 : *Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis, et concupiscentiis.* Ezechiel. IX, 4 : *Signa Thau super frontes virorum gementium, et dolentium.*

Hic membra Ecclesiæ gemunt.

« *Infirmata est.* » Hic est secundum, in quo postquam tetigit mala compassionis ad adversarios, hic tangit mala passionis. Primo, quæ sustinuit interius in propria carne. Secundo, quæ sustinuit interius in suorum occasione amissionis, ibi, « *Super omnes inimicos meos.* » In se sustinebat duo. Virtutis infirmationem primo. Secundo, ossium conturbationem. Primum fuit in vulnerum infli-

[1] Cant. VI, 8.

ctione : secundum in membrorum extensione.

Ait ergo : Sic tribulatus sum ex compassione, et etiam « *virtus mea infirmata est in paupertate* », quando exutus vestibus meis multipliciter vulneratus sum. Thren. I, 14 : *Infirmata est virtus mea.* Nec mirum certe si virtus infirmata fuit, multum enim laboravit, et refectione caruit, quæ reparat virtutem. Eccli. XXXI, 4 : *Laboravit pauper in diminutione victus, et in fine inops fit.* Debebatur ad minus panis ei pro labore. In eodem, XXXIII, 25 : *Panis et disciplina est opus servo.* Sed pro pane dederunt ei durissimum lignum. Jerem. XI, 19 : *Mittamus lignum in panem ejus.* Caruit et consolatione, quæ aliquando multum bene reparat virtutem. Seneca ad Lucilium : « Nihil æque ægrum reficit ac adjuvat, « quemadmodum amicorum affectus. » Psal. XXVI, 10 : *Pater meus et mater mea dereliquerunt me.*

Christi in cruce egestas summa.

« *Et ossa mea conturbata sunt,* » propter extensionem in cruce. Psal. XXI, 17 : *Foderunt manus meas et pedes meos,* propter primum : *et dinumeraverunt,* id est, dinumerabilia fecerunt, *omnia ossa mea,* propter secundum. Sic loquitur Ecclesia secundum Augustinum. Tunc virtus ejus appellantur Martyres. Chrysologus super *Matthæum* : « Virtus « uniuscujusque provinciæ sunt sapientes « ejus. » Hæc virtus, sancti scilicet Martyres, infirmata est in paupertate, vel egestate duplici. Sanitatis, qua carebant afflicti, Eccli. XXX 16 : *Non est census supra censum salutis corporis.* Et ipsius mortis quam desiderabant propter prolongationem tribulationis, Job, III, 21 et 22 : *Exspectant mortem, et non venit, gaudentque vehementer cum invenerint sepulcrum.* Et propter hoc « *ossa,* » id est, multi fortes in Ecclesia, « *conturbata sunt* » horrore et terrore, et compassione.

Hæc de Ecclesia exponuntur.

Secundum Cassiodorum, loquitur genus humanum exprimens miseriam in quam cecidit propter culpam. « *Infirmata est virtus mea,* » naturalis, quia vulnerata, « *in paupertate,* » quando gratuita sunt amissa. Et denudatum est, Luc. X, 30 et seq. : *Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones.* « *Et ossa mea conturbata sunt,* » id est, ipsa virtus corporis debilitata est. Matth. XXVI, 41 : *Caro autem infirma.*

Expone de toto genere humano.

« *Super omnes inimicos.* » Hic secundum, in quo narrat mala quæ sustinuit in suis. Primum, quia ipsum contempserunt. Secundum, quia horruerunt, ibi, « *Et timor.* » Tertio quod secutum est, quia dereliquerunt, ibi, « *Qui videbant me.* »

In prima duo. Primo, quod contemptibilis inimicis. Secundo, quod plus proximis, quod multum aggravat, ibi, « *Vicinis.* »

Secundum hoc ergo sic potest legi littera : Hæc mala in me sustinui, dicit Christus, et etiam « *super inimicos meos,* » id est, coram inimicis meis « *factus sum opprobrium,* » coram scilicet Gentibus, quando coronam spineam imposuerunt capiti ejus. Joan. XIX, 2 : *Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus.* Thren. III, 59 : *Vidisti, Domine, iniquitatem illorum adversum me.*

« *Vicinis.* » Repete : Et factus sum opprobrium « *vicinis meis valde.* » Quasi diceret : Plus etiam quam inimicis, scilicet Judæis, de quibus natus sum. Ad Hebr. VII, 14 : *Manifestum est, quod ex Juda natus est :* sed ii deriserunt. Matth. XXVII, 41 : *Principes sacerdotum illudentes cum Scribis et senioribus dicebant : Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Psal. LXVIII, 8 : *Propter te sustinui opprobrium : operuit confusio faciem meam.* Et paulo post, ℣. 9 : *Extraneus factus sum fratribus meis.* Vel sic : « *Factus sum opprobrium vicinis meis super omnes inimicos meos,* » id est, plusquam omnes inimici mei, id est, peccatores et mali. Et hoc verum : contempto enim Christo Barabbam petierunt, qui

Dei erat inimicus[1]. Et super inimicos, latrones simul cum eo crucifixos : multo enim plura vituperia intulerunt Christo, quam illis. Chrysostomus super *Matthæum* : « In latronibus nihil tale operati « sunt, sed in Christo omnia ausi sunt, « et medium eorum crucifixerunt, ut « opinioni eorum communicaret. »

« *Et timor,* » horroris scilicet, « *notis meis,* » Apostolis. Petrus enim ex timore negavit, et horrore, quo non poterat credere ipsum Deum[2]. Et Petrus bene de notis : interpretatur enim *agnoscens.* Job, XIX, 13 : *Fratres mei longe sunt a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me.* Vicini enim Dei sunt clerici : sed isti sunt qui super omnes homines Deum opprobrio habent, et abjectioni. Jerem. XI, 15 : *Quid est, quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa ?* Non potest fieri majus vituperium homini, quam in ejus hospitio. Psal. XL, 10 : *Qui edebat panes meos, magnificavit super me supplantationem.* Bernardus super illud Isa. XXXVIII, 17 : *In pace amaritudo mea amarissima :* « Amara in morte « Martyrum, amarior in conflictu hære- « ticorum, hæc amarissima in moribus « domesticorum. »

« *Et timor notis meis,* » bonis scilicet, quos Deus agnoscit et approbat. II ad Tim. II, 19 : *Cognovit Dominus qui sunt ejus :* hi enim timent a talibus accipere sacramenta Dei. Malach. II, 11 : *Contaminavit Judas sanctificationem Domini, quam dilexit,* hoc est, contaminatam æstimari fecit.

« *Qui videbant me, foras.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic despexerunt, horruerunt, et « *qui videbant me, foras,* » id est, secundum carnem, crucem et purum hominem « *fugerunt.* » Tales erant illi qui dicebant Christo, Joan. X, 33 : *Tu homo cum sis, facis teipsum Deum.* Non enim videbant nisi quod humanum erat in Christo. Sed Isaias limpidius videbat, in cap. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus* secundum carnem. Etiam et id quod foris erat, tantum videbant Apostoli, quando *omnes, relicto eo, fugerunt*[3]. Adhuc hoc idem potest dicere Christus, et Ecclesia tota simul. « *Qui videbant me,* » id est, mei habebant notitiam, sed non habentes spem et oculum ad æterna, sicut illi de quibus Sapient. III, 4 : *Si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est,* hi « *foras fugerunt a me.* » In hac vita sunt quædam exteriora bona et visibilia. Ad Galat. IV, 9 : *Cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo : quomodo convertimini iterum ad infirma egena et elementa ?* Vel vox religionis quæ veraciter potest dicere, « *qui videbant me, foras,* » quantum ad asperitatem ciborum, « *fugerunt a me,* » quia non viderunt abundantiam interiorem consolationum. Bernardus : « Multi vident nostras cruces, « qui non vident nostras unctiones. »

« *Oblivioni datus sum.* » Hic secundum, in quo narrat quæ sustinuit mortuus : et dicuntur duo. Primo, enumerat mala. Secundo, causam et motivum ad illa, ibi, « *Quoniam audivi.* » **13**

Quæ Christus post mortem passus est, oblivio et desperatio de resurrectione.

Et in prima duo. Primo, mortui oblivio. Secundo, desperatio de resurrectione, ibi, « *Et factus sum.* » Quidam enim mortuum oblivioni statim tradiderunt, non curantes : quidam putaverunt penitus periisse.

Dicit ergo : Sic fugerunt adhuc vivum : « *Et oblivioni datus sum* » postea « *a corde,* » ut aliquorum nullam jam ha-

[1] Cf. Matth. XXVII, 21 et seq., et Marc. XV, 11 et seq.

[2] Cf. Matth. XXVI, 69 et seq. ; Marc. XIV, 66 et seq. ; Luc. XXII, 56 et seq. : Joan. XVIII, 17 et seq.

[3] Matth. XXVI, 56 ; Marc. XIV, 50 ; Luc. XXII, 54 ; Joan. XVIII, 24.

beret memoriam, « *tamquam mortuus*, » id est, sicut mortui alii statim excidunt a corde, sic ego. De aliis enim dicitur : *Periit memoria eorum cum sonitu*[1]. Et de Christo, Isa. LVII, 1 : *Justus perit, et non est qui recogitet in corde suo.*

Christus a corde, non ore multorum excidit.

Nota, quod dicit oblivioni se datum a corde, non ab ore. Multi enim habent Christum mortuum adhuc in ore, sed non in corde : satis ei cantant in Ecclesiis, sed non illum amant. Isa. XXIX, 13 : *Populus hic labiis suis me glorificat, cor autem ejus longe est a me.* Jerem. XII, 2 : *Prope es tu* (Domine) *ori eorum : et longe a renibus eorum :* cum tamen dictum sit, ad Hebr. XII, 3 : *Recogitate eum, qui talem sustinuit adversus semetipsum a peccatoribus contradictionem.* Non sic Paulus ad Philip. III, 13 : *Quæ retro sunt obliviscens*, terrenorum scilicet, *ad ea quæ sunt priora extendens meipsum*, scilicet ad divina.

« *Factus sum tamquam.* » Ecce secundum : Quasi diceret : Sic illis oblivioni datus sum, et aliis « *factus sum tamquam vas perditum*, » de cujus reparatione penitus desperatur. Sic aliqui de mea resurrectione, sed decepti sunt : figulus enim qui voluit vas confringi in morte, reparabit ut placeat in oculis suis in resurrectione. Jerem. XVIII, 4 : *Dissipatum est vas, quod faciebat e luto manibus suis : conversusque fecit illud vas alterum, sicut placuerat in oculis ejus ut faceret.* Et

Christus vas dicitur bellicum : et aliis modis vide.

nota, quod Christus hic comparat se vasi : nec mirum : ipse enim est vas bellicum. Gladius enim et sagittæ vasa bellica sunt, velut dicuntur, Ezech. IX, 1 : *Appropinquaverunt visitationes urbis, et unusquisque vas interfectionis habet in manu sua.* Et ipse est gladius quo pugnatur cominus. Ad Ephes. VI, 17 : *Et gladius spiritus, quod est verbum Dei.* Item, quo pugnatur a remotis, quia sagitta. Isa. XLIX, 2 : *Posuit me sicut sagittam electam.* Item, repositorium in quo reponuntur divitiæ sicut arca et gazophilacium. Ad Colos. II, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* Item, vas escarum, scutella et scyphus, scilicet continens in se nostram refectionem, et quantum ad cibum et quantum ad potum. Joan. VI, 56 : *Caro mea vere est cibus : et sanguis meus vere est potus.* Et ipsemet vas pretiosissimum. Eccli. L, 10 : *Quasi vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso.* Item, cithara vas musicum, quia Psal. LVI, 9 : *Exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara.* Hujus citharæ sono dæmonia effugabantur, et omnes morbi sanabantur. Matth. VIII, 16 : *Obtulerunt ei multos dæmonia habentes : et ejiciebat spiritus verbo : et omnes male habentes curavit.* Item, illuminativum, hoc est, luminis contentivum quale est lucerna. Psal. CXVIII, 105 : *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Matth. V, 15 : *Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio.* Et quale est sol, Malach. IV, 2 : *Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Et quale stella, Apoc. XXII, 16 : *Ego sum radix et genus David, stella splendida et matutina.*

« *Quoniam audivi vituperationem.* » 1
Hic subjungit causam harum miseriarum : et tangitur primo causa triplex. Patientia quæ ostendebat eum hominem purum, primo, respectu verborum turpium quæ in eum proferebant. Secundo, congregationum quas adversus eum faciebant, ibi, « *In eo dum convenirent.* » Tertio, consiliorum quæ occultabant hominum æstimationem, ibi, « *Accipere animam meam.* »

Ait ergo : Sic me irrecuperabiliter mortuum putaverunt, et hoc « *quoniam audivi vituperationem multorum*, » non

[1] Psal. IX, 7.

unius tantum, « *commorantium in circuitu,* » mei pendentis in cruce, et existentis coram judice. Audivi, inquam, patienter. Matth. xxvii, 12 : *Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, et senioribus, nihil respondit* circumstantibus se et oblatrantibus. Psal. xxi, 17 : *Circumdederunt me canes multi.* Sic adhuc morantes in circuitu temporalium, secundum illud, *In circuitu impii ambulant*[1], vituperant membra Christi cum ipso nuda in cruce pendentia. Sap. xv, 12 : *Æstimaverunt lusum esse vitam nostram.* Et in cap. v, 4 : *Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam.*

« *In eo dum convenirent.* » Hic secundum, et tertium tangitur.

Ait enim : Sic audivi vituperationem, et etiam dum convenirent adversum me, non pauci, sed omnes, et concorditer, quia « *simul in eo,* » vituperio scilicet, Ecclesiæ congregatio, « *consiliati sunt accipere animam meam,* » id est, in sua detinere potestate. Ecce consilium occultum. Ecce quod quidam convertunt in malum. Jerem. xi, 9 : *Inventa est conjuratio in viris Juda.* Judic. xv, 4 : Vulpes Samsonis, etsi facies diversas, tamen habent caudas ad invicem colligatas [2]. Act. iv, 27 : *Convenerunt vere in civitate ista adversus puerum tuum sanctum Jesum.* Alii autem convertunt in bonum. I Esdr. iii, 1 : *Congregatus est populus quasi vir unus in Jerusalem.* Est autem ad hoc congregatio malorum, ut consilium habeant disperdendis animabus. Jerem. xi, 19 : *Cogitaverunt super me consilia iniqua.* Hoc est consilium quod dedit, II Reg. xv, 31, Achitophel Absaloni de interficiendo David patre suo, et ut adspiraret ad regnum. Genes. xlix, 5 et 6 : *Simeon et Levi fratres : vasa iniquitatis bellantia. In concilium eorum non veniat anima mea.* Eccli. xxiii, 4 : *Ne derelinquas me in cogitatu illorum.*

« *Ego autem in te speravi.* » Hic subjungitur oratio, et primo, persuadet. Secundo, petit, ibi, « *Eripe me.* » Persuadet autem a sua bonitate, et hac duplici. Primo enim tangit bonam confidentiam quam habet in corde. Secundo, piam confessionem quam habet in ore, ibi, « *Dixi Domino, Deus meus es tu.* » 15

Oratio Christi quæ petit liberari ab illis malis.

Dicit ergo : Sic illi : « *Ego autem in te speravi,* » sciens quia adversus voluntatem tuam non prævalebit eorum consilium, sed semper implebitur voluntas tua. Daniel. iv, 32 : *Juxta voluntatem suam facit.* Isa. xlvi, 10 : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.*

« *Dixi : Deus meus es tu.* » Hic allegat piam confessionem, in qua sunt duo. Primo, confessio divinæ bonitatis. Secundo, divinæ prædestinationis, ibi, « *In manibus tuis.* »

Ait enim : Sic speravi, « *Et dixi,* » ore : « *Deus meus* » humilitatis meæ, « *es tu,* » quoniam bonorum meorum non eges. « *Deus meus,* » cujus potestati nemo resistit. Job, ix, 13 : *Deus cujus iræ resistere nemo potest.*

« *In manibus tuis,* » id est, in tua bonitate et notitia, quæ sunt quasi duæ manus, « *sortes meæ,* » electio scilicet, sive prædestinatio, qua mera tua bonitate ad hoc eligere voluisti ut essem filius tuus. Ad Roman. i, 4 : *Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.* Psal. lxiv, 5 : *Beatus quem elegisti et assumpsisti,* etc. Vel in persona Ecclesiæ : « *Ego autem in te speravi,* » o Domine, non in homine aliquo, quamvis sacramentorum tuorum mi- 16

[1] Psal. xi, 9.

[2] Judic. xv, 4 : *Perrexitque* (Samson) *et cepit trecentas vulpes caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio.*

nistro. Jerem. XVII, 5 : *Maledictus homo, qui confidit in homine.* Tales erant Corinthii qui de prælatis disputabant, I ad Cor. I, 12 : *Ego sum Pauli, ego sum Apollo.* Sed talibus facit aliquando Dominus sicut mater parvulo, quæ ponit ei amarum aliquid in mamilla, ut gustata amaritudine refugiat, et currat ad bonum et solidum cibum. Sic amarum dat ei prælatum ut currat ad Deum, ut discat non confidere nisi in ipso. Dixi ore : « *Deus meus es tu,* » quia ad Roman. X, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* « *In manibus tuis,* » id est, in tua potestate, et ordinatione « *sortes meæ,* » id est, electio qua me colligere voluisti de tuis electis : hæc enim electio homines latet, et tibi soli innotescit, sicut accidit alicui qui habet aliquid in manibus.

Tres sortes, prædestinationis, gratiæ. et gloriæ.

Et nota hic, quod triplex est sors, electionis seu prædestinationis divinæ, de qua tangitur hic. Ad Eph. I, 11 : *In quo etiam et nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus.* Et gratiæ, Act. XXVI, 18 : *Ut recipiant remissionem peccatorum, et sortem inter Sanctos, per fidem quæ est in me,* id est, inter sanctificatos per fidem quæ est in me. Et gloriæ, Daniel. XII, 13 : *Tu autem,* Daniel, *stabis in sorte tua in finem dierum.*

Variæ opiniones de rerum ordine.

Nota ergo hic, quod Philosophorum fuit triplex opinio. Quidam enim posuerunt omnia esse facta quadam necessitate et præter voluntatem Dei et hominum contingere. Alii fuerunt, qui dixerunt omnia esse fortuita, hoc est, nullas habere causas, vel rationabilem ordinem in rebus nullum esse. Tertii, omnia regi providentia et virtute Dei. Huic consentit David. Et hæc est vera et Catholica. De aliis tribus opinionibus, Seneca ad Lucilium : « Philosophandum est, sive nos inexora-« bili legi facta constringunt, sive arbi-« ter Deus universi cuncta disponat, sive « creans res humanas sine ordine impel-« lat. »

« *Eripe me de manu.* » Hic post persuasionem subjungit petitionem. Et primo petit sibi bona. Secundo, inimicis imprecatur mala, ibi, « *Erubescant.* »

Prima in duas. Primo, rogat pro malis amovendis. Secundo, pro bonis adipiscendis, ibi, « *Illustra faciem tuam.* » Pro malis amovendis, ut eripiatur a Judæis primo. Secundo, a Gentilibus, ibi, « *Et a persequentibus me.* »

Dicit ergo : Talis sum : propter hoc « *eripe me* » sperantem, et confitentem tibi, « *de manu,* » de postestate « *inimicorum meorum,* » Judæorum. Jerem. XV, 15 : *Tuere me ab his qui persequuntur me.* Et exauditus fuit, ut posset dicere illud Eccli. LI, 5 : *Liberasti me de manibus quærentium animam meam.* « *Et a persequentibus me,* » Gentilibus. Alibi, in Psal. LXVIII, 15 : *Libera me ab his qui oderunt me, et de profundis aquarum,* tribulationum scilicet.

Du[...] ini[...] co[...] vel [...] bu[...] n[...]

Vel potest esse vox Ecclesiæ petentis ereptionem ab inimicis. Et distinguit Augustinus inimicorum duo genera. Quidam contra quos orandum, dæmones : alii pro quibus est orandum : quantumcumque enim homo oderit te, tamen diligendus est a te charitatis affectu. I Joan. III, 15 : *Qui odit fratrem suum, homicida est.* Pro liberatione tamen ab iis, et a dæmonibus simul orandum est.

Ait ergo : « *Eripe me de manu inimicorum meorum,* » dæmonum nos per membra sua impugnantium. Ad Eph. VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principes, et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus.* Et notatur in ereptione quasi quædam violentia. Isa. XLIX, 24 et 25 : *Numquid tolletur a forti præda ? aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse poterit ?... Equidem et captivitas a forti tolletur : et quod ablatum fuerit a robusto, salvabitur* per fortiorem supervenientem. Luc. XI, 22 : *Si autem fortior eo superveniens vicerit*

eum, universa arma ejus auferet, et spolia ejus distribuet.

« *Et a persequentibus me,* » propriis filiis qui me valde conturbant : quia cum corripiuntur, lites et seditiones suscitant. Prover. xv, 12 : *Non amat pestilens eum, qui se corripit.* Isa. xxx, 5 : *Non fuerunt in auxilium et in aliquam utilitatem, sed in confusionem et in opprobrium.*

« *Illustra faciem tuam.* » Hic petit pro bonis adipiscendis : et dicuntur duo. Primo, petit. Secundo, adjungit rationem quare vult exaudiri, ibi, « *In tua misericordia.* » Petit autem duo. Primo, nominis dilatationem et fidei. Secundo, resurrectionem, ibi, « *Salvum me fac.* »

Dicit ergo : Sic eripe me, sed hoc parum, imo « *faciem tuam,* » id est, benevolentiam et amorem, « *super servum tuum* » habitam, id est, super me, qui in quantum homo, sum servus tuus, et in quantum Deus, unigenitus. Psal. cxv, 16 : *Ego servus tuus, et filius ancillæ tuæ,* Mariæ, quæ dixit, Luc i, 38 : *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum.* Hanc « *illustra,* » id est, demonstra toti mundo, et clarifica. Joan. xvii, 5 : *Clarifica me, Pater.* Et xii, 28 : *Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterum clarificabo.*

« *Salvum me fac,* » a morte resuscitando. Supra, in Psal. xxi, 22 : *Salva me ex ore leonis.* « *Et in misericordia tua.* » Hic persuadet a duobus : a misericordia, et a justitia, ibi, « *Non confundar.* »

Ait enim : Sic illustra, sic salva, et hoc « *in misericordia tua,* » non in justitia mea. Ergo Rex purissimus a peccato petit exaudiri secundum misericordiam : quis jam audebit mihi allegare justitiam propriam ? Nullus. Isa. lxiv, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ omnes justitiæ nostræ.* Eccli. xvii, 27 : *Laudabis Deum, et gloriaberis in miserationibus illius.*

« *Domine, non confundar, quoniam invocavi te,* » id est, in hoc quod invocavi te : hoc enim injustum valde esset, si hoc sustineres. Scriptum est, Joel, ii, 32 : *Omnis qui invocaverit nomen Domini, salvus erit.* Vel est vox Ecclesiæ postulantis duo : distinctionem bonorum a malis, et bonorum salutem. Nunc enim boni et mali dicuntur Christiani, et eodem signantur charactere, et ad unum altare accedunt, et unam Dominicam orationem dicunt. Sed, o tu Domine, « *illustra faciem tuam super servum tuum,* » id est, per tuæ faciei adjumentum, id est, irradiationem illustrissimam, ostende quis sit servus tuus. I ad Cor. iv, 5 : *Nolite ante tempus judicare, quoadusque veniat Dominus : qui et illuminabit abscondita tenebrarum,* scilicet facies quæ modo non apparent. Eccle. ix, 2 : *Omnia in futurum servantur incerta :* sed tandem distinguentur, Num. xvi, 5 : *Mane notum faciet Dominus qui ad se pertineant.* 18

Et nota quantum ad mores, quod cujuslibet anima facies Dei potest dici : est enim per quod cognoscitur Deus, quia imago expressa. Gen. i, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram :* hæc illustratur quando fit sapientior, generosior, melior, et virtuosior, in omibus constantior. Hæc faciet Deus in faciebus suorum. Isa. lii, 13 : *Ecce intelliget servus meus,* factus sapientior : *exaltabitur,* factus generosior, de servo diaboli factus filius Dei : *et elevabitur,* factus virtuosior : *et sublimis erit valde,* factus constantior.

Anima justi est Dei facies irradiata virtutibus.

« *Erubescant impii, et deducantur.* » Hic secundum, in quo imprecatur mala adversariis : et dicuntur duo. Primo, imprecatio. Secundo, ratio imprecationis, ibi, « *Qui loquuntur adversus.* »

Imprecatur autem eis pœnam quæ tangitur in tribus. Primo, in illorum confusione in die judicii. Secundo, ulterius in illorum retrusione in inferno. Non hoc facit libidine vindictæ, sed zelo justitiæ, ibi, « *Et deducantur.* » Tertio, in perpetui

silentii impositione, ibi, « *Muta fiant.* »

Dicit ergo : Sic mihi præbe bona, sed « *impii erubescant,* » ostensa omnibus in generali judicio eorum turpitudine. Nahum, III, 5 : *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, et revelabo pudenda tua in facie tua.* Isa. XLI, 11 : *Confundentur et erubescent omnes, qui pugnant adversum te :* « *et deducantur in infernum,* » post illam confusionem. Matth. XXV, 41 : *Discedite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo,* etc. Et etiam existentes in inferno « *deducantur,* » de uno tormento in aliud ducantur. Job, XXIV, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.* Deducentur etiam, quia male tractabuntur. Psal. XLVIII, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt,* etc.

19 « *Muta fiant,* » perpetui silentii impositione, « *labia dolosa,* » de quibus supra, in Psal. XI, 3 : *Labia dolosa in corde et corde locuti sunt.* Hæc fient muta in inferno, I Reg. II, 9 : *Impii in tenebris conticescent.* Et habebunt os obstructum, Psal. LXII, 12 : *Obstructum est os loquentium iniqua.* Quomodo obstruentur? Proverb. XX, 17, dicitur : *Suavis est homini panis mendacii, postea implebitur os ejus calculo,* id est, lapide ignito : quod probatur per Isaiam [1]. Sed contra : Legitur Sap. V, 3, quod dicturi sunt : *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii.* Et sequitur, ℣. 14 : *Talia dixerunt in inferno,* etc. Et Isa. LXV, 14 : *Ecce servi mei laudabunt præ exsultatione cordis, et vos clamabitis præ dolore cordis, et præ contritione spiritus ululabitis.* Responsio. Muta erunt quoad consueta gaudia, et derisiones bonorum, in quibus nunc abundant, sed non quantum ad verba planctus, sicut Sap. V, 2 et seq. dicitur : nec quantum ad verba blaphemiæ, sicut habetur, Apocal. XVI, 9 et seq.

Muta fient labia peccatorum ad læta et bonorum derisiones, non ad planctus.

« *Quæ loquuntur.* » Hic tangitur causa tantæ miseriæ, et tangitur triplex peccatum. Oris primo. Secundo, cordis, ibi, « *In superbia.* » Tertio, operis, ibi, « *Et in abusione.* »

Dicit enim : « *Muta fiant labia dolosa,* » quæ, id est, quia illa « *loquuntur adversus justum,* » Christum, Jerem. XXIII, 6 : *Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster :* et quemlibet alium bonum de Ecclesia, Job, XII, 4 : *Deridetur justi simplicitas :* « *Iniquitatem,* » illum blasphemando, illis crimen imponendo quos tamen deberent laudare, secundum illud Eccli. XLIV, 1 : *Laudemus viros gloriosos.* Et hoc, « *in superbia* » cordis. Prov. XI, 2 : *Ubi fuerit superbia, ibi erit et contumelia.* « *Et in abusione* » operis, utentes bonis sibi datis a Deo ad sustentationem, ad luxuriam. Quinque enim sunt quibus abutuntur mali. Corpore suo, et alieno, illo pessimo usu, de quo Thren. V, 13 : *Adolescentibus impudice abusi sunt.* Et muliere etiam, quando non est sua, Genes. XIX, 8 : *Habeo duas filias, educam eas ad vos, et abutimini eis.* Et tempore, Job, XXIV, 23 : *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ipse abutitur eo in superbiam.* Dignitate, Baruch, VI, 27 : *Hostias illorum vendunt sacerdotes, et abutuntur.* Potestate, I ad Corinth. IX, 18 : *Ut non abutar potestate mea, in Evangelio.* Privilegio et bonitate Dei, Esther, VI, 2 : *Multi bonitate principum, et honore qui in eos collatus est, abusi sunt in superbiam.* Et propter hoc Dominus eis abutetur in futuro, ad hoc scilicet ad quod non fuerunt facti, miseriam et pœnam in eis exercendam. Jerem. XVIII, 23 : *In tempore furoris tui abutere eis.*

[1] Cf. Isa. VI, 5 et seq.

« *Quam magna multitudo.* » Hic est secunda pars primæ partis hujus Psalmi, et ultima, in qua ad consolationem post narrationem tot miseriarum, enarrantur bona quæ Deus facit suis. Et primo facta et fienda omnibus generaliter. Secundo, Christo specialiter, ibi, « *Benedictus Deus.* »

In prima duo. Primo, quæ fient post hanc vitam. Secundo, in hac vita, ibi, « *Proteges eos.* »

Post hanc vitam tripliciter. Ante judicium. In judicio, ibi, « *Perfecisti eis.* » Post judicium, ibi, « *Abscondes eos.* »

In prima duo. Primo, quantum ad quid. Secundo, quare, ibi, « *Quia abscondisti.* »

Exclamat ergo Propheta ad mitigandum quantum ad prædicta mala, secundum illud Psal. XCIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo ; consolationes tuæ lætificaverunt animam meam* : « *Quam magna,* » quantum ad quantitatem continuam, « *multitudo,* » quantum ad discretam, « *dulcedinis tuæ, Domine.* » Ecce quid in se. Psal. XXIV, 8 : *Dulcis et rectus Dominus*, dulcedine infinita, ipse enim est sua dulcedo. Et in Psal. CXLIV, 3 : *Et magnitudinis ejus non est finis.* Dulcis numerosa quantitate in effectibus suis. Et enumeremus aliqua cum Cassiodoro. Dulcis cum inimicos sustinet, Ad Roman. IX, 22 : *Sustinuit autem in multa patientia vasa iræ apta in interitum.* Dulcis cum orat pro eis, Luc. XXIII, 34 : *Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt.* Dulcis cum corrigit, et quasi vi cogit redire ad se caput, Sapient. XII, 20 : *Inimicos servorum tuorum, et debitos morti, cum tanta cruciasti attentione*, et liberasti. Dulcis cum correptis parcit, Sapient. XI, 27 : *Parcis omnibus : quoniam omnia tua sunt Domine, qui amas animas.* Dulcis cum recipit quibus pepercit, Matth. XI, 28 : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis*, etc. Dulcis cum æterna promittit, Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorom.* Ergo in omnibus actibus suis dulcis. Sapient. VIII, 1 : *Disponit omnia suaviter.* Ipse dulce verbum auditui, de quo Eccli. VI, 5 : *Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos.* Lux dulcis visui, de qua Eccle. XI, 7 : *Dulce lumen, et delectabile oculis videre solem.* Dulcis cibus gustui, Cantic. II, 3 : *Fructus ejus dulcis gutturi meo.*

Dulcis omnibus sensibus.

Sed ne torpeant aut negligentes sint, addit, « *quam abscondisti.* » Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* « *Timentibus te,* » id est, quam timentibus in abscondito reservasti. Temporales enim dulcedines omnibus sunt communes bonis et malis, sed istæ reservantur solis bonis. Isa. LXIV, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti timentibus te.* Vel ut sit sensus : « *abscondisti timentibus,* » sed ostendisti amantibus. Sapient. XVI, 21 : *Substantia tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat*, etc.

Abscondit dulcedinem ut excutiat torporem.

« *Perfecisti eis qui sperant in te.* » Hic subjungit de bonis quæ conferet eis in judicio. Et primo tangit, quia perfecte, ibi, « *Perfecisti.* » Secundo, quo merito, ibi, « *Eis qui sperant in te.* » Tertio, qualiter, ibi, « *In conspectu.* »

Dicit ergo : Sic magna multitudo quam abscondisti timentibus, sed perfecisti, id est, perficies, consummabis, solidabisque, qui sperant in te, non in aliqua re temporali. Propter hoc dicit Jacob. V, 7 : *Patientes estote, fratres mei, usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi.*

Nota ergo, quod timentibus dicit absconsam, sed sperantibus perfectam Dei dulcedinem : quia plus gustatur dulcedo cœlestis per spem, quam per timorem : imo proprie loquendo timore non gustatur, sed spe. Sap. III, 4 : *Spes illorum immortalitate plena est.* Ad Rom. VIII, 24 : *Spe salvi facti sumus :* et hoc non in abscondito, sed « *in conspectu filiorum hominum,* » videntibus filiis hominum. Per hominem frequenter in Scriptura sacra significatur vetus homo,

Spe non timore gustatur dulcedo.

Adam scilicet, per filium hominis Christus. Sic homines dicuntur frequenter carnales in Scriptura : filii hominum, spirituales, ad Christum pertinentes, qui fuit filius hominis, quia non primus. Coram omnibus autem justis manifestabit dulcedinem sperantibus, qui eam modo eis latenter ostendit, et prægustare facit. Job, xxix, 2, 4 : *Quis mihi tribuat, ut sim juxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me ?... Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ ?* sed tandem perficiet coram omnibus et aperte, quando dicet : *Venite benedicti Patris mei,* etc [1]. I ad Corinth. xiii, 10 : *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.* Posset et sic legi : Sic abscondisti eam timentibus, sed eam perfecisti eis qui sperant in te, ita quod in conspectu filiorum hominum, id est, qui se ostendunt sperare in te, per bona opera, quæ audacter faciunt. Matth. v, 16 : *Sic luceat lux vestra coram hominibus : ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.*

21 « *Abscondes eos.* » Hic tangit bona eis conferenda post judicium : et tanguntur duo. Unum, quod a malis non videbuntur. Secundo, quod ab omni tribulatione salvabuntur, ibi, « *A conturbatione.* »

Ait enim : Sic in judicio coram filiis hominum, tuam illis manifestabis dulcedinem, et etiam « *abscondes eos in abscondito faciei tuæ,* » id est, in illo ordinatissimo cœtu Angelico, quem nec Job cognoscebat. Job, xxxviii, 33 : *Numquid nosti ordinem cœli, et pones rationem ejus in terra ?* Vel « *abscondes eos in abscondito faciei tuæ,* » id est, in præsentia faciei tuæ, quæ est abscondita modo sub Scripturis et sacramentis. Isa. xlv, 15 : *Tu es Deus absconditus.* I ad Corinth. xiii, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Vel sic : In facie tua, in qua erunt absconditi sic a malis : quia, ut dicit Gregorius, « Usque in diem judicii, « mali qui sunt in inferno, vident bonos « qui sunt in paradiso. Sed tunc non videbunt, nec tantum faciem, sed nec « justos glorificatos. » Isa. xxvi, 10 : *Misereamur impio, et non discet justitiam : in terra sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Dei.* Et hoc « *a conturbatione hominum,* » ut nullam omnino perturbationem patiantur, nec compatiendo damnatis in inferno, nec modo alio. Sed magis lætabuntur. Videbunt enim damnatos justi, Psal. lvii, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Isa. lxvi, 24 : *Egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me : ... et erunt usque ad satietatem visionis omni carni.*

« *Proteges eos in tabernaculo tuo.* » Hic tangitur bonum bonis collatum in præsenti, id est, protectio et conservatio illorum a Deo : et tanguntur tria. Primo, quod proteget, Secundo, ubi, ibi, « *In tabernaculo.* » Tertio, a quo, ibi, « *A contradictione.* »

Dicit ergo : Hæc quæ dimisi, eis facies in futuro, sed etiam in præsenti, « *proteges eos.* » Zachar. ix, 15 : *Dominus Deus exercituum proteget eos.* Sed ubi? « *In tabernaculo tuo,* » Ecclesia scilicet militante, quæ dicitur *tabernaculum* ad differentiam illius supernæ Ecclesiæ, scilicet triumphantis, quæ dicitur *domus*, quia ibi quiescitur. Proverb. i, 33 : *Qui me audierit, absque terrore requiescet, et abundantia perfruetur, timore malorum sublato.* Jerem. xxx, 10 : *Revertetur Jacob,* supple, ad domum suam, *et cunctis affluet bonis.* Sed militans quæ adhuc militat, Job. vii, 1 : *Mi-*

Bon... justi...

[1] Matth. xxv, 34.

litia est vita hominis, etc., dicitur tabernaculum. Item, tabernaculum dicitur a taberna, et a cœna : et in Ecclesia sanguis Christi proponitur ad bibendum, et caro ad cibum. Isa. xxv, 6 : *Faciet Dominus in monte hoc convivium, convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ* : hoc ergo *tabernaculum Dei cum hominibus* [1].

Vel « *in tabernaculo tuo,* » id est, in humanitate tua, quæ est illud tabernaculum, de quo in Psal. xvii, 12 : *In circuitu ejus tabernaculum ejus.* Et in tabernaculo tuo cœlo, quod est dictum tabernaculum supra, in alio Psal. xiv, 1 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo ?* Et hoc « *a contradictione linguarum.* » In primo, a contradictione linguæ hæreticorum et schismaticorum Ecclesiæ contradicentium. Job, x, 9 : *Suscitatur falsiloquus adversum me contradicens mihi.* In secundo, a contradictione linguarum detrahentium et maledicentium, videns hoc teipsum in patientia sustinuisse. Bernardus : « In factis habuerunt obser« vatores, in verbis contradictores. » Ad Hebr. xii, 3 : *Recogitate eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem.* In tertio, a contradictione disputantium contraria sentientium : quia ibi summa pax et concordia, et limpidissima cognitio veritatis. Job, xxv, 2 : *Qui facit concordiam in sublimibus suis*, etc.

« *Benedictus Dominus.* » Hic subjungit Psalmista in persona Christi loquens, de bonis Christo proprie exhibitis : et tanguntur duo. Primo, gratiarum actio. Secundo, bonorum sibi factorum recordatio tamquam pro causa, ibi, « *Quoniam mirificavit.* »

Dicit ergo : Hæc quæ prædixi bona, contulit meis. Sed etiam « *benedictus Deus* » benedictione laudativa, sicut alibi, in Psal. cxliii, 1 : *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium.* Dan. iii, 26 : *Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum.*

« *Quoniam mirificavit.* » Hic subjungit bona, et sunt duo. Primum, a toto mundo veneratio. Secundum, totius voluntatis adimpletio, ibi, « *Ego autem dixi.* »

In prima tangit quid fecit, « *quoniam misericordiam.* » Secundo, ad quid fecit, ad Christi gloriam, ibi, « *Mihi.* » Tertio, ubi, quia in toto mundo, ibi, « *In civitate.* »

Dicit ergo : Sic benedictus, « *quoniam mirificavit*, id est, mirabilem fecit, « *misericordiam suam,* » et hoc « *mihi,* » ad honorem meum : et hoc « *in civitate munita,* » quando per totum mundum innotuit, et prædicatum fuit me verum Deum et hominem per Apostolos et prædicatores alios docentes, et miracula facientes. Psal. xviii, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum.* Et in eodem, ℣. 1 : *Cœli*, id est Apostoli, *enarrant gloriam Dei*, scilicet Christi. Ad Philip. ii, 9 : *Propter quod et Deus exaltavit illum*, etc. Civitas enim, totus mundus dici potest, quia, sicut dicit Isidorus, « Civitas dicitur pro eo « quod multorum contineat vitas : et « mundus quot habet diversitates gen« tium, tot continet mores diversarum « vitarum, tam in bono quam in malo. » Civitas munita mundus.
Hæc « *munita,* » id est, providentia carnis in gulosis, et rationibus philosophicis in superstitiosis, cordis duritia in Judæis, perversitate in hæreticis. Zachar. ix, 3 : *Ædificavit Tyrus*, id est, mundus angustus, in gyro *munitionem suam.* De hac ergo civitate, in Psal. lix : 11 : *Quis deducet me in civitatem munitam ? quis deducet me usque in Idumæam ?* Quis deducet me in civitatem munitam ? sed a

[1] Apocal. xxi, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, et habitabit cum eis.*

piscatoribus, et pauperibus capta est civitas, quos misit Christus ad expugnandam eam. II ad Corinth. x, 4 : *Arma militiæ meæ non sunt carnalia*, etc.

Vel potest esse vox corporis, cui, id est, ad cujus utilitatem, misericordiam suam mirificavit multis modis Deus. Primo, carnem assumendo. Credebatur enim hoc a Philosophis esse impossibile. Jer. xxxi, 22 : *Creavit Dominus novum super terram : fœmina circumdabit virum.* Cum hominibus conversando, Jer. xiv, 8 : *Quare quasi colonus futurus es in terra?* Pro nobis moriendo, Ad Rom. v, 6 : *Ut quid Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est?* Quarto, ad pœnitentiam exspectando, Ad Rom. ii, 4 : *An... ignoras, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Propter hoc dicitur, Isa. ix, 6 : *Vocabitur nomen ejus, Admirabilis.* Et supra, in Psal. iv, 4 : *Mirificavit Dominus Sanctum suum.* Augustinus et Cassiodorus habent : « In civitate circumstantiæ, id est, in Je- « rusalem, quæ a toto circumdatur, miri- « ficavit. » Sed hinc per totum mundum effudit tamquam suavissimam unctionem. Cant. i, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.*

23 « *Ego autem dixi.* » Hic secundum, scilicet totius voluntatis Christi adimpletio : et dicuntur tria. Primo, ratio exaudiendi. Secundo, exauditio, ibi, « *Ideo exaudisti.* » Tertio, velocitas in exaudiendo, ibi, « *Dum clamarem.* »

Ratio quare exauditur, verba quædam quæ dixit conquerendo. Unde primo dicitur, quod aliquid dixit. Secundo, quando, ibi, « *In excessu mentis meæ.* » Tertio, quid, ibi, « *Projectus sum.* »

Dicit ergo : Sic per totum mundum gloriam meam prædicasti, « *Ego autem dixi,* » non silui, verbis enim quomodo sileret? et « *in excessu mentis meæ,* » quem ex deliberatione feci ut morerer pro mundo : hoc fuit in cruce : magnus enim excessus fuit quod fecit. Luc. ix, 31 : *Dicebant excessum ejus quem completurus erat in Jerusalem.* Et bene dicitur *excessus*, quia tunc homo in extasi vel excessu esse dicitur, sicut dictum fuit supra, quando anima corpori non intendit, sicut Christus in passione, non se, sed suos plangebat inimicos, qui ipsum occidebant [1]. Et quid dicebam in hoc excessu mentis?

« *Projectus sum,* » de Jerusalem. Ad Hebr. xiii, 12 : *Extra portam passus est*, tamquam leprosus, qui extra civitates, et castra ejicitur. Levit. xiii, 46 : *Solus habitabit extra castra.* Isa. liii, 4 : *Putavimus eum quasi leprosum.* Et hoc « *a facie oculorum tuorum,* » sacerdotum scilicet, qui oculi Dei videntes, scilicet toti populo debent esse. Zach. ii, 8 : *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.*

« *Ideo exaudisti,* » scilicet propter passionem hanc amaram, « *orationem meam.* » Eccli. xxxv, 16 : *Deprecationem læsi exaudiet Dominus.* Ad Hebræ. v, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Et hoc statim et sine mora, « *dum clamarem,* » tota die, « *ad te.* » Isa. lxv, 24 : *Eritque antequam clament ego exaudiam : adhuc illis loquentibus, ego audiam.* Isa. xxx, 19 : *Miserans miserebitur tui : ad vocem clamoris tui statim ut audierit, respondebit tibi.*

Possunt etiam legi de Ecclesia et anima fideli hi duo versus. Quasi diceret : « *Dixi in excessu meo* » duplici, terroris scilicet pavore nimio perterrita : « *Projecta sum a facie oculorum tuorum :* » si de me curares, hæc me pati non sineres. « *Ideo exaudisti vocem orationis meæ,* » statim dum sic humiliata « *clamarem ad te.* » Eccli. xxxv, 21 : *Oratio hu-*

[1] Cf. Luc. xxiii, 34.

militantis se nubes penetrabit. Vel, « *in excessu meo* » contemplationis, « *dixi : Projecta sum a facie oculorum tuorum.* » Quanto enim plus ascendimus Deum cognoscendo, secundum illud II ad Corinth. v, 13 : *Sive mente excedimus, Deo, sive sobrii sumus, vobis* : tanto magis ipsos nos abjicimus, et viliores reputamus. Job, XLII, 5 et 6 : *Nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo, et ago pœnitentiam,* etc. Gregorius : « Quanto magis homo in divina contem- « platione proficit, tanto magis se nihil « esse cognoscit. » « *Ideo exaudisti, dum clamarem,* » vocem orationis meæ, sic humiliando me. Luc. XVIII, 10 et seq.: Humilians se Publicanus exauditus est, repulsus autem tumens Pharisæus.

« *Diligite Dominum.* » Hic secunda pars totius hujus Psalmi, in quo præmissa diligenti narratione subjungitur utilis exhortatio populi, vel auditorum illorum quæ præmissa sunt. Primo ergo hortatur ad charitatem. Sed quia charitas otiosa esse non potest, secundo hortatur ad bonam operationem, ibi, « *Viriliter agite.* »

In prima duo. Primo, monet Sanctos ut Deum diligant. Secundo, assignat causam quare diligere debent, ibi, « *Quoniam veritatem.* »

Dicit ergo : Sicut audistis passionem quam propter vos sustinuit Dominus, et propter hoc, O vos omnes sancti ejus, « *diligite Dominum.* » Pulchra consequentia : nihil magis accendere debet nos ad amorem sicut passio quam sustinuit pro nobis Deus passibilis. Nec aliud pro tanto beneficio a nobis requirit, nisi ut eum diligamus. Deut. x, 12 : *Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut... diligas eum?*

« *Quoniam veritatem requirit.* » Hic assignat causam duplicem. Prima, quia virtutem inquirit. Secunda, quia secundum merita retribuit, ibi, « *Et retribuet.* »

Ait enim : Diligite, et debetis, « *quoniam veritatem requiret Dominus,* » triplicem : Cordis, de qua supra; Psal. XIV, 3 : *Qui loquitur veritatem in corde suo.* Oris, de qua Apoc. XIV, 5 : *In ore eorum non est inventum mendacium.* Operis, de qua Eccli. XXVII, 10 : *Veritas, ad illos qui operantur illam revertetur.* Et hanc etiam triplicem requirit, quia veritatem vitæ ab omnibus, veritatem justitiæ a judicibus, veritatem doctrinæ a prælatis et aliorum Doctoribus. De hac triplici, Matth. XXII, 16 : *Magister, scimus quia verax es,* pro veritate vitæ : *et viam Dei in veritate doces,* pro veritate doctrinæ : *et non est tibi cura de aliquo,* pro veritate justitiæ.

Triplex veritas a Deo requiritur, vitæ ab omnibus, justitiæ a prælatis, doctrinæ a doctoribus.

Hæc triplex veritas a Christo exhibita.

« *Et retribuet.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic veritatem requiret, et non inventa illa retribuet abundanter propter pœnæ numerositatem. Job, XX, 22 : *Arctabitur,* propter multitudinem coafflictorum, et loci arctitudinem : *et æstuabit,* propter ignem : *et omnis dolor irruet super eum,* propter pœnarum multitudinem : et abundanter, propter ipsarum acerbitatem : et tanta est, quod venitur usque ad punctum mortis, nec ultra progreditur. Augustinus de *Civitate Dei* : « Secunda « mors est omnium malorum pessima, « quæ non est in separatione animæ a « corpore, sed est in æterna pœna utrius- « que complexus. Ibi non erunt homines « ante mortem, et post mortem, sed sem- « per in morte. »

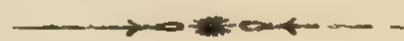
Pœnæ æternæ magnitudo.

« *Viriliter agite.* » Hic secundum, in quo invitat ad bonam operationem. Et 25
primo, invitat ad viriliter operandum. Secundo, docet modum, ibi, « *Et confortetur.* »

Sic retribuit : ergo vos omnes qui speratis in Domino « *viriliter agite,* » non muliebriter et remisse. Proverb. XVIII, 9 : *Qui mollis et dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.* Pauci tales. Eccle. IX, 14 : *Civitas parva, et pauci in ea viri.* Nahum, III,

13 : *Ecce populus tuus mulieres in medio tui.* Quid mirum si populus, quia etiam prælati. Isa. III, 4 : *Dabo pueros principes eorum, et effœminati dominabuntur eis.* Et ut hoc possitis, « *confortetur cor vestrum,* » per fidem quæ roborat, I Pet. v, 9 : *Cui resistite fortes in fide.* Per spem quæ consolationem et gaudium præstat, Ad Rom. XII, 12 : *Spe gaudentes, in tribulatione patientes.* Per charitatem quæ poscit et confirmat, Psal. CIII, 15 : *Et panis cor hominis confirmet.*

Nota etiam, quod bene postquam dixit, « *viriliter agite,* » recte adjungit, « *Et confortetur cor vestrum,* » quia bona operatio confortat etiam hic in præsenti, et afficit. Psal. CXXVII, 2 : *Labores manuum tuarum quia manducabis,* etc. Et tandem gloriosam remunerationem dat in futuro. Matth, XX, 8 : *Voca operarios,* non otiosos : *et redde illis mercedem suam,* ad quam nos perducat qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XXXI.

Beatitudo eorum, quorum remittuntur peccata : peccatoris insipientia.

1. *Ipsi David intellectus.*
Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata [1].
2. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum, nec est in spiritu ejus dolus.
3. Quoniam tacui, inveteraverunt ossa mea, dum clamarem tota die.
4. Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua : conversus sum in ærumna mea, dum configitur spina.

[1] Ad Rom. IV, 7.

5. Delictum meum cognitum tibi feci, et injustitiam meam non abscondi.
Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino [1] : et tu remisisti impietatem peccati mei.
6. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.
Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non approximabunt.
7. Tu es refugium meum a tribulatione quae circumdedit me : exsultatio mea, erue me a circumdantibus me.
8. Intellectum tibi dabo, et instruam te in via hac quá gradieris : firmabo super te oculos meos.
9. Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.
In camo et fræno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.
10. Multa flagella peccatoris : sperantem autem in Domino misericordia circumbadit.
11. Lætamini in Domino, et exsultate, justi : et gloriamini omnes recti corde.

IN PSALMUM XXXI

COMMENTARIUS.

Ipsi David intellectus [2].

« *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* » Hic est Psalmus trigesimus primus, in quo postquam actum est in præcedenti de tribulationibus Ecclesiæ, propter quas in exstasim et pavorem veniebat, agitur de ejusdem Ecclesiæ instructione et intellectu : quia sicut dicitur, Isa. XXVIII, 19 : *Vexatio dabit intellectum auditui.* Item, si in præcedenti Psalmo actum est de exstasi, in secundo secundum quod est raptus animæ ad superna, patet recta consequentia : talem enim exstasim sequitur intellectus : prægustatur enim in prægustatione dulcedo superna, et hauritur veritatis intelligentia, et cognitio secretorum. Psal. XXXIII, 9 : *Gustate et videte.*

Argumentum Psalmi : afflicta superiori Psalmo Ecclesia, hic instruitur, et post duplicem exstasim peccata sua cognoscit et plangit.

Quod autem anima maxime in utraque

[1] Isa. LXV, 24.

[2] Ce psaume, que St Paul (ad Rom. IV, 6) et toute la tradition attribuent sans contestation à David, est le second des pénitentiaux. Il a de commum avec le précédent ℣. 23, la tournure « Dixi... » ℣. 5, familière à l'auteur, et l'exhortation aux justes par laquelle il se termine. Mais, remarque Delitzsch, dans le psaume XXX, la peine du psalmiste venait du dehors, dans celui-ci, elle vient du dedans. David le composa après son péché. Le psaume L est le cri du pécheur repentant, celui-ci, le cri du pécheur pardonné, qui exprime sa joie et sa reconnaissance après que le Seigneur lui a remis sa faute. Dans le premier des psaumes pénitentiaux VI, observe aussi P. Lombard, « pœnitens timore judicii plorat, » dans le second, « graviter afflictus cogitur confiteri. » Ce chant est intitulé משכיל, *maskil*, LXX. : συνέσεως, « intellectus. » Le mot hébreu est un participe qui veut dire « prudent, intelligent, » et qui pris substantivement, sert à désigner certains morceaux poétiques. Ordinairement, on entend *maskil* dans le sens causatif de « intelligentem faciens, » chant instructif ; bien que, sur les treize psaumes qui portent ce nom, il n'y ait à proprement parler que celui-ci et le LXXVIIe qui soient didactiques. Au Ps. XLVII, 8, le mot est employé dans le sens de chant de louange, et quand il désigne une personne, il signifie « celui qui est prudent, » et non « celui qui rend prudent. » Quand il s'agit d'un morceau à chanter en public, il faut bien avouer qu'il n'y a pas grande différence entre la compo-

exstasi experitur, hoc est, ut seipsam humiliet in cognito peccato, non tantum doleat, sed etiam confiteatur veniam postulando. Hinc est, quod Psalmus iste intitulatur, « *Intellectus David,* » vere ejus ad litteram intellectus, quia intellecto peccato suo, et posito ante oculos per Nathan, scilicet peccato adulterii, et homicidii, statim humiliter confessus est, dicens *: Peccavi Domino* [1]. Hic debet esse intellectus peccantium, non circa cursus siderum, et inutilia et curiosa. Bernardus : « Multi multa sciunt, et seipsos nesciunt. » Eccli. III, 22 : *Altiora te ne quæsieris, et fortiora te ne scrutatus fueris.* Sed potius secundum illud Levit. v, 4 et 5 : *Si intellexerit delictum suum, agat pœnitentiam pro peccato suo.* Hic est enim verus intellectus, ut prius habito dolore de peccato, postea confessio sequatur, et sic erit David pœnitens : David enim interpretatur *adspectu desiderabilis :* et in vero pœnitente est albedo vultus et munditia propter abundantiam lacrymarum, et rubor propter verecundiam : quæ duo reddunt adspectum desiderabilem. Bernardus super *Cantica :* « Rubor ipse genarum quem pudor « invexit, quantum vultui suffuso solet « afferre gratiæ et decoris ! » Cant. II, 14 : *Ostende mihi faciem tuam : sonet vox tua in auribus meis.* Et debet consequenter abstinendo a malo et bona faciendo esse manu fortis. Sic enim etiam interpretatur David. Job, XVII, 9 : *Mundis manibus addet fortitudinem.* Zach. XII, 8 : *Erit qui offenderit ex eis in die illa, quasi David.* Ex dictis patet hunc Psalmum esse secundum pœnitentialium. In primo enim, qui sextus est omnium, actum est de dolore peccatoris ex consideratione futuri judicii : in hoc autem de confessione oris principaliter, etsi agatur de contritione, et quibusdam aliis.

Pœnitens ut David est adspectus desiderabilis et manu fortis.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo, loquitur pœnitens ut contritus. Secundo, subjungitur de confessione oris, ibi, « *Delictum meum.* » Tertio, de satisfactione operis, ibi, « *Pro hac orabit.* »

Di[...] Psal[...] tres [...] pen[...] do [...] con[...] nem. [...] tista [...]

In prima duo. Primo, gemendo recitat quod bene sit existentibus in statu gratiæ. Secundo, explicat quam misere remanentibus in statu culpæ : exemplum ponens in se ibi, « *Quoniam tacui.* »

In prima duo. Primo, ostendit illorum felicitatem. Secundo, causam ex parte illorum, ibi, « *Nec est in spiritu ejus.* »

In prima dicuntur tria : felicitatem enim tangit in tribus, seu beatitudinem. Primo, in carentia originalis culpæ. Secundo, actualis ante baptismum, ibi, « *Et quorum tecta.* » Tertio, venialium post baptismum, ibi, « *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum.* »

Dicit ergo suspirando pœnitens audita miseria, et afflictione Ecclesiæ, vel re-

Pri[...] P[...]

sition qui renferme l'intelligence ou l'instruction, et celle qui la donne. Quelques auteurs prennent *maskil* dans l'acception plus généralement applicable de « pia meditatio. »

Il faut bien observer que dans ce psaume David ne fait aucune allusion à la pénitence légale, et n'envisage dans la rémission du péché que ce caractère intime et affectif qui distinguera plus tard la pénitence chrétienne. Il se dégage des conditions de pardon qui dans la loi mosaïque étaient l'excitation à la pénitence et non la pénitence elle-même, et c'est par l'aveu né du remords, par le sentiment de la contrition, par la confiance en Dieu qu'il arrive à la justification. C'est pourquoi S. Paul emprunte un passage de ce psaume dans son Epitre aux Romains (ad Rom. IV, 6) pour prouver l'inutilité des œuvres légales, quand il s'agit d'obtenir de Dieu le don gratuit de la grâce qui justifie.

La prière de David convient bien à celui qui a obtenu le pardon de ses fautes, ou qui du moins aspire sincèrement à l'obtenir. Elle contient une leçon importante que résume S. Augustin dans son explication du titre : « Intelligentia ipsa est, ut noveris nec jactare te debere de meritis tuis, nec præsumere de impunitate peccati... Prima ergo intelligentia, ut te noveris peccatorem. »

H. Lesêtre.

[1] Cf. II Reg. XII, 13.

diens de divinorum contemplatione, « *Beati,* » supple, sunt, beatitudine viæ jam in præsenti, « *quorum remissæ sunt iniquitates,* » culpæ scilicet originalis per gratiam illis infusam in baptismo. Si enim peccatum facit miseros, Proverb. XIV, 34 : *Miseros facit populos peccatum :* a contrario gratia felices, et beatos. Dicit autem, « *iniquitates* » in plurali, quamvis sit unum peccatum originale, propter multitudinem effectuum : hinc enim omnia alia oriuntur. I ad Timoth. VI, 10 : *Radix omnium malorum est cupiditas.* Et nota, quod optime dicuntur *remissæ,* non amotæ omnino : per gratiam enim baptismalem cum in originali peccato sint duo, culpa scilicet, et pœna, deletur omnino culpa, sed remanet concupiscentia, non in tantum sæviens, sed remissa. Genes. IV, 7 : *Nonne si bene egeris, recipies : sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? seb sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius.* Et ad Roman. VI, 12 : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.*

« *Et quorum tecta sunt peccata,* mortalia actualia quæcumque ante baptismum sunt facta, tecta sunt vultui Dei, ut jam non puniat illa. Psal. L, 11 : *Averte faciam tuam a peccatis meis :* imo dele ea penitus. Isa. XLIII, 25 : *Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me.* Et nota, quod multipliciter teguntur peccata. Primo, male erubescentia confitendi, sicut tegebat illa Pharisæus, Luc. XVIII, 11, sicut dicit Augustinus : « Ille peccata habebat, et coram « medico membra sana ostendebat, et « morbida tegebat. » Sed bene teguntur multis modis. Primo, aqua baptismatis, ut ibi submergantur, et non vivant. Sic tegebantur Ægyptii persequentes filios Israel, Exod. XV, 10 : *Flavit spiritus tuus, et operuit eos mare,* etc. Alio modo, emplastro medicinæ, scilicet pœnitentiæ. Augustinus : « Sub tegmine me- « dici vulnus sanatur. Sub tegmine sau- « ciati corrumpitur. Si tu tegere volue- « ris erubescens, medicus non curabit. » Alio modo, divini amoris igne. Peccata enim denigrant animam, facientes eam carboni similem. Thren. IV, 8 : *Denigrata est super carbones facies eorum.* Sed carbo cum accenditur, sua nigredine detegitur : sic animæ nigredo cum charitate inflammatur. I Pet. IV, 8 : *Charitas operit multitudinem peccatorum.*

2 « *Beatus vir cui non imputavit.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Beatus cujus remissa originalis culpa, cujus actualia sunt tecta, et etiam, « *beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum,* » veniale sine quo nemo vivit in hac vita. Proverb. XX, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum, purus sum a peccato?* Non imputat autem, quia absorbetur vehementia charitatis, sicut gutta aquæ ab igne : sicut factum est in Job qui dicebat, XVII, 2 : *Non peccavi,* et tamen venialiter peccabat, et eum Dominus commendavit ostendens, quod ei non imputaret. Similiter Nathanaelem, Joan. I, 47 : *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.*

Sed quæret aliquis : Quomodo beatus dicitur, cujus iniquitates remissæ, cujus tecta sunt peccata, cui non imputavit Dominus peccatum, cum videamus viros sanctos tot miseriis exponi? Addimus : Dolori cordis, erubescentiæ confessionis, miseriæ satisfactionis oportet quod exponantur. Isidorus : « Beatus dicitur quasi bene aptus [1]. » Beatitudo hominis justificati.
In statu enim peccati fuit sicut pulvis modicus, brevis, ut atomus. Psal. XVII, 43 : *Comminuam eos ut pulverem,* etc.

[1] ISIDORUS, lib. X, cap. 3.

Supra, Psal. I, 5 : *Non sic impii, non sic, sed tamquam pulvis*, etc. Sed postea fit gigas mirabilis : habet enim caput quod attingit usque ad cœlum, scilicet Christum, cujus est membrum. Ad Ephes. I, 22 : Ipse dedit eum caput quod attingit usque ad cœlum, super omne corpus quod est Ecclesia[1]. Et extendit in latitudinem corpus suum, ab Oriente usque in Occidentem. Dan. IV, 19 : *Magnificatus es, et invaluisti : et magnitudo tua crevit*. Item, bene aptus est genere et nobilitate : erat enim prius servus peccati. Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati*. In eodem, ℣. 44 : *Vos, ex patre diabolo estis*. Nunc autem factus est de genere Dei. Act. XVII, 28 : *Ipsius etenim genus sumus*. Joan. I, 13 : *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis*, etc. Item, bene aptus nomine. Prius vocabatur fur, vel adulter, vel aliquid tale : nunc autem Deus. In Psal. LXXXI, 6 : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes*. II Reg. VII, 9 : *Feci tibi nomen grande, juxta nomen magnorum, qui sunt in terra*. Sed pœnitenti juxta nomen magnorum qui sunt in cœlo. Item, bene aptus munere : quia illud donum excellentissimum accipit, scilicet Spiritum sanctum, qui est summum omnium donorum. Prov. IV, 9 : *Dabo capiti tuo augmenta gratiarum*. Eccli. XLIV, 6 : *Homines divites in virtute*.

« *Nec est in spiritu ejus dolus* ». Hic secundum, in quo causam felicitatis ostendit ex parte illorum.

Ait enim : Sic beatus existens in statu gratiæ, et hoc justum, quia « *nec est in spiritu ejus dolus*. » Dolus in spiritu dicitur esse, quando homo seipsum reputat, nec culpam recognoscit, sicut Pharisæus culpam occultabat, et dolum in spiritu habebat. Tales Deum magis provocant ad vindictam, et ita numquam ad gratiam infundendam. Job, XXXVI, 13 : *Simulatores et callidi provocant iram Dei*. Proverb. XII, 20 : *Dolus in corde cogitantium mala*. III Reg. XIV, 6 : *Ingredere uxor Jeroboam : cur te aliam simulas ?* Et Jeroboam *divisio populi* interpretatur, et significat diabolum qui non quærit nisi dividere populum. Hujus uxor est anima simulatrix justitiæ. Sed huic dicitur : Ingredere interius in corde, et vide iniquitates et peccata : non enim sunt tecta, etc.

« *Quoniam tacui*. » Hic secundum in quo ostendit statum non confitentis, infelicem ostendendo. Primo ergo tangitur defectus boni. Secundo, abundantia mali, ibi, « *Quoniam die ac nocte*. »

In prima duo secundum duplicem culpam quam tangit. Primo, confessionis malorum carentiam, quia ipsam renuit, nec confessus est. Secundo, malorum jactantiam, ibi, « *Dum clamarem*. » Et est superbia causata virtutis diminutione.

Ait enim : Beatus qui est in statu præcedenti, infelix qui in opposito, quem expertus sum, « *quia inveteraverunt*, » facta infirma et debilia, « *ossa mea*, » id est, spiritus mei, vel mei spiritus fortitudo debilitata fuit, et propter defectum. Ad Hebr. VIII, 13 : *Quod antiquatur et senescit, prope interitum est*. Et dicitur anima *os* ratione operis : quia sicut opus ossis est carnem mollem sustentare, sic spiritus carnem sustentat, et corpus totum. Proverb. XVIII, 14 : *Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam*. Ratione nominis : quia, sicut dicit Isidorus, « ossa « dicuntur quasi usta, quia, antiquitus « cremabantur. » Sic anima igne charitatis debet cremari tota. In Psal. XXXVIII, 4 : *In meditatione mea exardescet ignis*. Et dicuntur *ossa* in plurali, propter vir-

[1] Vulg. habet, ad Ephes. I, 22 : *Et omnia subjecit sub pedibus ejus*, Christi scilicet : *et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam*.

tutum pluralitatem. « *Inveteraverunt* ergo *ossa mea, quoniam tacui,* » celando peccatum, non confitendo. Job, XVI, 7 : *Si locutus fuero, non quiescet dolor meus.* Psal. CVI, 4 : *Omnis iniquitas oppilabit os suum.*

« *Dum clamarem.* » Contradicere sibi videtur. « *Tacui,* » dixit, quomodo ergo addit, « *Dum clamarem.* » Responsio multiplex. Primo, ut sit clamor oris, et sit sensus : « *Tacui* » peccata in confessione : sed bona si qua habui, jactando clamavi : contra illud I Reg. II, 3 : *Recedant vetera de ore vestro*, id est, peccata : *et nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes*, bona jactando opera. Vel ut sit clamor operis. Quasi diceret : Tacui ne peccarem ore, dum clamarem opere. Gen. XVIII, 20 : *Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est.* Et hoc « *tota die,* » hanc miseram jactantiam de die in diem prolongando, vel operis clamorem. Psal. CXXVIII, 3 : *Prolongaverunt iniquitatem suam.* Isa. V, 18 : *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Damnosum ergo valde silentium peccati. Isa. VI 5 : *Væ mihi, quia tacui.* Et perniciosus clamor jactantiæ opera ostentando. Unde addit, *quia vir pollutus labiis ego sum.* Proverb. XXVIII, 13 : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem confessus fuerit, et reliquerit ea, misericordiam consequetur.*

« *Quoniam die ac nocte.* » Hic secundum, in quo tangitur mali abundantia. Et primo, ex parte corporis. Secundo, ex parte animæ, ibi, « *Conversus sum.* »

Ex parte animæ ostenditur duplex miseria. Cognitio ipsius miseriæ in adspectu : remorsus conscientiæ in affectu, ibi, « *Dum configitur.* »

Dicit enim : Sic carui omni bono, et conversus sum in ærumna mea existens, conversus sum ut viderem eam, et cognoscerem. Thren. III, 1 : *Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis tuæ.* Et hoc « *quoniam gravata est super me manus tua.* » I Reg. V, 12 : *Gravissima valde manus Dei* facta est super Azotios, et tunc cognoverunt se peccare in Dominum propter arcam quam tenebant. Et hoc « *super me,* » plusquam possim sustinere, et « *tota die,* » continue. II Machab. IX, 12 et seq., Antiochus superbe egit et miseriam non cognovit, donec afflictus est graviter a Domino. Tunc habere cœpit conscientiæ remorsum. Et hoc « *dum configitur spina,* » interior in conscientia remorsus de culpa. De hac punctione, Eccli. XXII, 24 : *Pungens oculum deducit lacrymas.* Remorsus enim conscientiæ et oculi interioris, multos usque ad fletum deducit. Vel spina peccatum appellatur, et culpa impugnativa est : et hoc quia nascitur de terra nostra. Genes. III, 17 : *Maledicta terra in opere tuo : spinas et tribulos germinabit tibi.* Et sponte oritur, imo magis ex negligentia cultorum. Proverb. XXIV, 30 : *Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti, et ecce totum repleverant urticæ, et operuerant superficiem ejus spinæ.* Item, flos vel fructus si est in spina, sine læsione non capitur : sic nec delectatio peccati sine pœna habebitur, sed statim conscientiam punget. Joel, III, 4 : *Cito velociter reddam vicissitudinem vobis.* Spina etiam appellatur pœna ista, et miseria exterior quæ affligit. Isa, XXXII, 13 : *Super humum populi mei spinæ et vepres*, majores pœnæ et minores, *ascendent : quanto magis super domos gaudii civitatis exsulantis.* Sensus ergo est : « *Conversus sum in ærumna mea,* » ut ipsam cognoscam dum remordet me conscientia, dum infligitur corporalis pœna.

Spinæ multiplex acceptio.

Vel spina appellari potest superbia, quæ tenet animam rigidam et erectam sicut dorsum spina, et est sensus : Cognovi culpam et miseriam cum confringitur in me superbia, ex miseriis quas sustineo. Job, XI, 12 : *Vir vanus in superbiam erigitur.* Sed confringitur superbia, et humiliatur. Supra, in Psal. XXVIII, 5 : *Confringet Dominus cedros Libani.* Vel

spina dicitur ipsa ratio, quæ debet animam sursum erectam tenere. Sed hæc configitur quando ad terrena inclinatur. Proverb. xvii, 24 : *Oculi stultorum in finibus terræ.* Et in Psal. xvi, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Daniel. xiii, 9 : *Everterunt sensum suum ne viderent cœlum.*

5 « *Delictum meum.* » Hic secundum, in quo subjungitur de confessione oris, postquam præmissa sunt quæ pertinent ad contritionem cordis : et dicuntur duo. Primo, quidem asserit se confessum. Secundo, ostendit confessionis effectum, ibi, « *Dixi : Confitebor.* »

In prima duo. Primo, tangit confessionem omissorum. Secundo, commissorum, ibi, « *Et injustitiam meam.* »

Dicit ergo : Hæc est beatitudo existentis in gratia, et miseria existentium in statu opposito. Et propter hoc, « *delictum meum,* » omissionis scilicet peccatum, « *cognitum tibi feci.* » Sed hoc quomodo ? Numquid non erat ei cognitum antequam loquereris ? Respondeo. « *Tibi,* » id est, tuo vicario, scilicet sacerdoti. Glossa : « Quod tacui peccata, argumen- « tum est quod negligentia confitendi « est confitenda. » Quando autem peccat mortaliter differendo ? Omnes sunt in hoc quod differendo ultra tempus ab Ecclesia ordinatum, scilicet ultra annum. Alii dicunt, quod si non confitetur, quam cito habet copiam confitendi et sacerdotis, mortaliter peccat, quod est satis durum. Eccli. v, 8 : *Non tardes converti ad Dominum,* corde per contritionem, *et ne differas de die in diem,* facere confessionem.

« *Et injustitiam meam,* » peccatum scilicet actuale, « *non abscondi.* » Job, xxxi, 33 : *Si abscondi quasi homo peccatum meum, et celavi iniquitatem meam.* Psal. xxxvi, 5 : *Revela Domino viam tuam.* Jerem. xi, 20 : *Tibi enim revelavi causam meam.* Prov. xviii, 17 : *Justus, primo est accusator sui.* Isa. xliii, 26 : *Narra, si quid habes, ut justificeris.*

« *Dixi : Confitebor.* » Hic secundum, in quo tangitur confessionis effectus, et virtus, quia tantæ virtutis est, quod etsi sit adhuc in proposito, facit peccatum remitti : unde duo dicuntur. Primo, confessio in proposito. Secundo, peccati remissio, ibi, « *Et tu remisisti.* »

Dicit ergo : Sic cognitum feci delictum, non abscondi injustitiam. Et mira confessionis virtus. « *Dixi,* » in corde meo proponendo : « *Confitebor adversum me,* » id est, contra illud quod proposueram tacere peccatum meum : accidit enim talis peccatorum mutatio in prædicationibus. Prov. xv, 7 : *Labia prudentium disseminabunt scientiam.* Et statim sequitur : *Cor stultorum dissimile erit.* Vel, « *adversum me,* » id est, mihi attribuendo, non Deo, non dæmoni, non naturæ. Job. x, 1 : *Dimittam adversum me eloquium meum.* II Reg. xxiv, 17 : *Ego sum qui peccavi.* Proverb. xviii, 17 : *Justus, primo est accusator sui.*

Et sciendum est breviter, quod quicumque creaturæ, vel fato, vel astris, vel carni, vel dæmonibus, vel sociis homo peccatum attribuit, postquam propriæ voluntati obtemperavit, quodammodo illud in ipsum Deum refundit, quod est fere omnium. Jerem. xv, 10 : *Omnes maledicunt mihi, dicit Dominus :* sed errant, quia scriptum est, Psal. v, 5 : *Non Deus volens iniquitatem tu es.* « *Adversum me* ergo *confitebor Domino,* » ad honorem scilicet Dei. Josue, vii, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere* peccatum tuum.

« *Et tu remisisti,* » statim in proposito confitendi, « *impietatem peccati mei.* »

Nota, quod dicit « *impietatem peccati,* » id est, impietatem quam non confitebar, peccatum scilicet quod silebam. Augustinus : « Nondum vox est in ore « ut loquatur homo, et Deus audit. » Isa. lxv, 24 : *Eritque antequam clament, ego exaudiam : adhuc illis loquentibus, ego*

audiam. Cassiodorus : « Votum pro ope« re judicatur. »

Et nota, quod quamvis Dominus dimittat peccatum ad propositum confitendi, tamen utilis est adhuc et necessaria confessio oris, propter multa. Propter pleniorem peccati cognitionem : melius enim cognoscit[1] homo peccatum suum post judicium sacerdotis, quam ante faceret. Deuter. XVII, 8 et 9 : *Si difficile et ambiguum apud te judicium pespexeris... inter lepram et lepram*, etc., *venies ad sacerdotes Levitici generis*, etc., Luc. XVII, 14 : *Ite, ostendite vos sacerdotibus*. Levit. XIII, 2 et seq. : Judicium inter lepram et lepram ad sacerdotem pertinebit. Ad satisfactionis inchoationem : erubescentia enim quam habet in confessione, est magna pars pœnitentiæ. Jerem. XXXI, 9 : *Postquam ostendisti mihi, percussi femur meum. Confusus sum et erubui*. Et ob hoc ulterius ad relaxationem pœnæ virtute clavium faciendam. Joan. XX, 23 : *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis*. Intelligitur de pœna, non de culpa. Item, ad plenam emendam faciendam : non enim in peccato tantum Deum offendit, sed etiam totam Ecclesiam. Unde potest dicere illud Luc. XV, 21 : *Pater, peccavi in cœlum, et coram te*. Contra Ecclesiam et coram te, et propter hoc necessarium est ab Ecclesia petere emendam. Item, ad intercessorum multiplicationem : tenentur enim confessores attentius orare pro confitentibus. Josue, II, 19 : *Cunctorum sanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput, nostrum*, dixerunt exploratores ad Rahab, si filum coccineum in fenestra apparuerit, Christi passio et pœnitentia in sensibus. Ex hoc debent bonos et sanctos et devotos confessores eligere, qui prudentes sint, quia etsi ratione clavium idem omnes possint, hi tamen magis ratione orationis.

6 « *Pro hac orabit*. » Hic subjungitur in hac tertia Psalmi parte, de tertia parte pœnitentiæ, scilicet satisfactione : et tanguntur duo. Primo, oratio, quæ est magna pars satisfactionis. Secundo, proximi exhortatio ad bonum, quæ est alia, ibi, « *Nolite fieri*. »

Tertia pars Psalmi : de satisfactione, et de oratione ejus præcipua parte.

In prima duo. Primo, oratio pro præteritis relaxandis. Secundo, profuturis vitandis, ibi, « *Tu es refugium*. »

In prima duo. Primo, oratio. Secundo, frustratio talis orationis in aliquibus, ibi, « *Verumtamen in diluvio*. »

In prima tria. Primo, quis oravit, quia omnes sancti. Secundo, pro quo, ibi, « *Pro hac*. » Tertio, quando, ibi, « *In tempore*. »

Ait ergo : Dixi me miserum in statu culpæ, et volentem pœnitere ab omni iniquitate absolutum, et est necessarium : quia « *omnis sanctus*, » excepto sanctorum sancto Christo[2]. Et Virgine ejus matre sanctificata in utero. Isa. LXIII, 3 : *De gentibus non est vir mecum*, sed est mulier in munditia, et in viduitate a peccato. « *Orabit ad te*, » mentem sursum elevando, « *pro hac* » impietate scilicet, vel dimittenda, si est in ipsa adhuc, sicut Maria Magdalene[3]. Eccli. XXXVIII, 9 : *Ora Dominum, et ipse curabit te*. Vel gratias referendo, si non est in ipsa : aliter enim ingratus esset. Eccli. XXIX, 22 : *Ingratus sensu, derelinquet liberantem se*. Omnes ergo orabunt, omnes indigebunt. Ad Rom. III, 23 : *Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei*, scilicet confessione peccatorum, et humili oratione. Et hoc « *in tempore opportuno*, » in tempore scilicet gratiæ, non in tempore ante legem, non in tempore sub lege, sed in tempore gratiæ. II ad Corinth. VI, 2 : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*, etc. Nunc petendum et corde et ore et opere. Joan. IX, 4 : *Venit nox, quando nemo potest operari*, nec valebit orare.

[1] Vide Doctorem in IV, dist. 18, art. 7.
[2] Cf. Daniel. IX, 24.
[3] Cf. Luc. VII, 47.

Proverb. vi, 35 : *Nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.*

« *Verumtamen in diluvio.* » Hic secundum, in quo monstratur frustratio orationis in aliquibus, scilicet existentibus in deliciis vel hæresibus.

Ait enim : Sic orabit omnis sanctus pro tollenda impietate, « *Verumtamen in diluvio aquarum multarum* » existentes. Nota, quod aquæ sunt hæreses, concupiscentiæ carnales, et pœnæ. Diluvio ergo hæresum submergitur rationabilis, diluvio concupiscentiarum carnalium concupiscibilis, diluvio miseriarum et pœnarum irascibilis aliquando. Sic ergo legatur : « *In diluvio aquarum multarum non approximabunt,* » ut exaudiantur : aquæ enim sunt errores. Proverb. xviii, 4 : *Aqua profunda, verba ex ore viri,* philosophi hæretici scilicet, qui dicitur vir per hypocrisim quam simulat exterius. Isa. xv, 6 : *Aquæ Nembrim desertæ sunt.* Proverb. ix, 17 : *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior.* Hæ submergunt fere omnes : dicunt enim quidam, quod fœmina impellit ad peccandum, quidam quod fata, alii quod planetæ, alii quod gens tenebrarum. Ita pauci sunt, qui non involvantur in hoc diluvio, sicut pauci in arca Noe salvati sunt [1]. Secundo modo : « *In diluvio aquarum multarum,* » scilicet existentes : aquæ enim sunt deliciæ. Ezech. xxix, 3 et 4 : *Ecce ego ad te Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum,... extraham te de medio fluminum tuorum*, deliciarum. « *Ad eum non approximabunt,* » quia ipse est vita, et tales mortui. I ad Tim. v, 5 et 6 : *Vidua... quæ in deliciis est, vivens mortua est.* De tertio, sic : « *In diluvio aquarum multarum,* » pœnarum scilicet, quæ sunt amaræ. Jerem. ix, 15 : *Potum dabo eis aquam fellis.* Ipsæ autem inundabunt in judicio : tunc erit illarum diluvium. Sophon. i, 14 : *Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.* In hoc diluvio « *ad eum non approximabunt.* » Proverb. i, 28 : *Tunc invocabunt me, et ego non exaudiam.* Vel in bono sic : « *Omnis sanctus orabit : Verumtamen in diluvio aquarum multarum,* » in judicio inundantium, « *ad eum* » qui sic orat, « *non approximabunt* » illæ aquæ.

Triplex diluvium, erroris, concupiscentiæ, et miseriæ.

Primo diluvio multi submerguntur.

Secundo diluvio deliciarum plures pereunt.

« *Tu es refugium meum.* » Hic de oratione fundenda pro futurorum malorum evasione, et tangitur primo persuasio. Secundo, oratio, ibi, « *Erue me.* » Tertio, divina responsio, ibi, « *Intellectum tibi dabo.* » Persuadet autem a duplici virtute. A fiducia quam habet in illo. Et a spirituali lætitia qua exsultat in ipso, ibi, « *Exsultatio mea.* »

Ait ergo sic : Omnes sancti orant, sed non illi qui sunt in diluvio, et sic non valet, sed ego non sic : imo dico, o Domine, « *Tu es refugium meum a tribulatione, quæ circumdedit me.* » In diluviis autem ad alta confugiendum est. Psal. xc, 9 : *Altissimum posuisti refugium tuum : non accedet ad te malum.* Et ad fortem locum, qui inundatione aquarum non possit obrui. Proverb. xviii, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et exaltabitur,* ut non timeat aquarum diluvium. In circumdatione aperte significatur tribulationum abundantia. In Psal. xvii, 5 : *Circumdederunt me dolores mortis.* Job, xvi, 14 : *Circumdedit me lanceis suis.* In tali tamen non est refugiendum nisi ad Deum. II Paral. xx, 12 : *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus, ut oculos,* etc.

« *Exsultatio mea,* » in qua scilicet gaudeo spiritualiter, et exsultationis ma-

[1] Cf. Genes. vii et viii.

teria, etsi tribulor in hac miseria. Nahum. I, 7 : *Bonus Dominus et confortans in die tribulationis*. Psal. XCIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*. Ad Rom. XII, 12 : *Spe gaudentes, in tribulatione patientes*. Proverb. XIV, 10 : *Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus*. Et ideo rogo, « *erue me a circumdantibus me,* » pœnis et culpis. Melius enim est omnino erui, quam in tuta turre obsideri, quod fit hic per gratiam, sed in futuro omnino fiet per gloriam. II ad Corinth. I, 10 : *De tantis periculis eripuit nos in quem speramus*.

Et nota, quod tribulatio est toleranda patienter, quia circumdat ut spinæ hortum ad defensionem, ut zona tunicam ad deambulationem, ut corona caput ad venerationem. Anima enim justi est hortus in quo seminatum est illud semen, de quo Luc. VIII, 11 : *Semen est verbum Dei*. Ibi plantæ virtutum, flores cœlestium desideriorum, fructus bonorum operum, folia verborum honestorum : hortulani sunt prædicator et Baptista. I ad Corinth. III, 6 : *Ego plantavi, Apollo rigavit*. Non sufficit ergo Deo ut sit huic horto carnis maceria, sed adjunguntur spinæ tribulationum. Cant. II, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*. Item, corpus est vestimentum animæ. Job, X, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me*. Et ponderosum, Sap. IX, 15 : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam*. Et propter hoc angitur tribulationibus, ne impediat ambulantem. Job, XIX, 6 : *Saltem nunc intelligite, quia Deus non æquo judicio afflixerit me, et flagellis meis me cinxerit*. Luc. XII, 35 : *Sint lumbi vestri præcincti*. Item, honor magnus est animæ assimilari Christo, qui coronam spineam portavit in capite [1]. Et propter hoc et ipsa coronatur tribulatione. Isa. XXII, 18 : *Coronans coronabit te tribulatione*.

8 « *Intellectum tibi dabo*. » Hic subjungitur responsio Dei : et dicuntur duo, quæ promittit. Primo, illuminatio intellectus. Secundo, confirmatio affectus, ibi, « *In via hac qua gradieris*. »

In prima duo. Primo, promittit illuminationem ad credenda. Secundo, ad agenda, ibi, « *Et instruam te*. »

Dicit ergo : Sic petis, et respondeo : « *Intellectum* » veritatis in credendis, maxime cognoscendæ tuæ fragilitatis, quia sine me nihil boni potes facere, « *tibi dabo,* » pœnitenti. Hoc enim est de iis quæ oportet credi contra Pelagianos. Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere*. I ad Corinth. XV, 10 : *Non autem ego, sed gratia Dei mecum*. Et quis melior Paulo ? Hoc dat oranti, hoc pœnitenti confert. Eccli. XLIII, 37 : *Pie agentibus dedit sapientiam*. Militi enim suo statim confert scutum fidei. Ad Ephes. VI, 16 : *In omnibus sumentes scutum fidei*.

« *Et instruam te* », in moribus de agendis per verbum Dei, ut sic post scutum habeas gladium. Ad Ephes. VI, 17 : *Et gladium spiritus quod est verbum Dei*. Et quia parum esset habere scutum et gladium, nisi sequeretur fortitudo, addit, « *In via hac,* » scilicet pœnitentiæ, et mandatorum Dei, « *qua gradieris* », non stabis. Amos, VII, 12 : *Qui vides* (et quasi visum sequeretur fortitudo, addit) *gradere*. « *Firmabo super te oculos meos,* » id est, firmitatem meorum intuitu præstabo oculorum. II Paral. XVI, 9 : *Oculi Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem*. Isa. XL, 29 : *Qui dat lasso virtutem, et his qui*

[1] Cf. Joan. XIX, 5.

non sunt, fortitudinem et robur multiplicat.

9 « *Nolite fieri.* » Hic subjungitur exhortatio ad proximum. Et primo, ponitur exhortatio ad bonos, secundo, ad malos, ibi, « *Sperantem autem in Domino.* » Malos dehortatur a malo dupliciter, propter deformitatem culpæ quæ brutis assimilat, et propter pœnalitatem quæ cruciat, ibi, « *Quibus non est intellectus.* »

Et tangitur triplex. In rationali ignorantia : in concupiscibili fames, ibi, « *In camo.* » In irascibili flagellorum copia, ibi, « *Multa flagella.* »

Dicit ergo : Sic Dominus intellectum promisit, quod et vobis facit si vultis, unde moneo : « *Nolite fieri sicut equus et mulus,* » quæ sunt sine intellectu per peccatum maxime superbiæ. Psal. XLVIII, 13 : *Homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.* I ad Tim. VI, 3 et 4 : *Si quis... non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ : superbus est, nihil sciens.* Item, per torporem acediæ. Eccli. XXII, 9 : *Cum dormiente loquitur qui enarrat stulto sapientiam : et in fine narrationis dicet : Quis est hic?* Sicut equus qui est animal superbum quantum ad primum, sicut mulus qui est torpens et lentum quantum ad secundum. Significatur autem superbus per equum, quia cervix erigitur. Job, XV, 26 : *Cucurrit adversus eum,* scilicet Deum, *erecto collo.* Pes equi ferro munitur, et superbi ad arma et gladios afficiuntur, multum diligunt talia. Prov. XXII, 5 : *Arma et gladii in via perversi.* Impetuose fertur equus, sic et superbus. Habac. I, 8 : *Leviores pardis equi ejus.* Jerem. VIII, 6 : *Omnes conversi sunt ad cursum suum.*

Superbus equo comparatur.

Piger mulo comparatur.

Mulus autem significat pigrum. Primo, ratione nominis. Mulus autem dicitur secundum Isidorum, quia « tardas in « gyro molando ducit molas, » sicut pigri. Proverb. XXVI, 14 : *Sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo.* Secundo, ratione sterilitatis : sterilis enim est mulus. Aristoteles : « Genus « mulorum non generat omnino. » Et piger nullum facit fructum. Proverb. XXI, 25 : *Desideria occidunt pigrum : noluerunt enim quidquam manus ejus operari.* Tertio, ratione generis : est enim animal bigenerinum, ex duplici scilicet specie genitum, equo et asina, et neutram speciem implet. Sic piger commune habet cum bonis velle bonam operationem, cum malis nolle operari. Proverb. XIII, 4 : *Vult, et non vult piger.* Vel per equum Gentilis populus est domitus : per mulum Judaicus stolidus.

« *In camo et fræno.* » Hic secundum, in quo tangit pœnam partis vegetabilis, nutrimenti subtractionem, et minorem et majorem : et hoc facit pœnitens hanc miseriam eis imprecando ad bonum eorum, scilicet conversionem.

Ait enim : Sic vos peccatores cavete fieri sicut equus et mulus, quia si noluerint, o tu Domine eorum « *qui non approximant ad te,* » sed magis fugiunt per culpam. Psal. CXVIII, 155 : *Longe a peccatoribus salus* : *maxillas,* quibus debent cibum masticare, *constringe in camo,* id est, per camum, qui minus constringit, ei prius aliquid nutrimenti subtrahendo, et postea si correpti non fuerint, « *in fræno,* » quod fortius stringit. Isa. XXXVII, 29, dicitur superbo cuidam : *Ponam circulum in naribus tuis, et frænum in labiis tuis, et reducam te per viam, per quam non venisti.*

Et nota ordinem. Primo enim debemus corripere mansuete, tamquam imponendo camum. Ad Galat. VI, 1 : *Vos qui spirituales estis, hujusmodi hominem scilicet, instruite in spiritu lenitatis.* Postea si opus fuerit, dure imponendo frænum. Ad Tit. I, 13 : *Increpa illos dure.* Job, XXX, 11 : *Frænum posuit in os meum.* Bonum frænum abstinentia,

quæ refrænat a multis. Ezechiel. XXIX, 4 : *Ponam frænum in maxillis tuis.* E contrario multi prælatorum statim volunt subditis imponere frænum, majorem et gravem correctionem, statim excommunicando, fulminando, contra illud Eccli. XVII, 23 et 24 : *Nimis odito exsecrationem : et cognosce justitias et judicia Dei,* etc.

« *Multa flagella.* » Hic tertia pœna in sensibili potentia, scilicet flagellorum copia.

Ait enim : Sic excæcabuntur intellectu, et in vegetabili, et etiam « *multa flagella,* » supple, sunt, « *peccatoris,* » ipsam ejus sensibilem torquentia in præsenti. Prov. XXVI, 3 : *Flagellum equo, et camus asino, et virga in dorso imprudentium.* Psal. XXXIV, 15 : *Congregata sunt super me flagella, et ignoravi.* Et bona sunt in præsenti et amoris signa, non crudelitatis. Hieronymus ad Alardum : « Putridæ carnes ferro indigent, et « cauterio. Non est medicinæ culpa, sed « vulneris, cum crudelitate non parcat « medicus, ut parcat. » Seneca : « Ut « misereatur, et nisi flagellaret, crudeli- « tas esset. » Propter hoc dicebat Judith, VII, 20 : *In tuo flagello vindica iniquitates nostras.* Multa etenim parata sunt in futuro, tam in judicio quam in inferno. In judicio, quia quot verba Christi, tot mallei igniti contra peccatores. Jerem. XXIII, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus : et quasi malleus conterens petras?* Proverb. XIX, 29 : *Parata sunt derisoribus judicia, et mallei percutientes stultorum corporibus.* Anselmus in *Meditationibus* suis : « Væ, væ, væ, ira Omnipotentis « ubi poteris capi in me? Non est quod « te possit tolerare in toto me. O angu- « stiæ, hinc erunt accusantia peccata, « inde terrens justitia, subtus patens hor- « ridum chaos inferni, desuper iratus ju- « dex, intus conscientia urens, foris « mundus ardens, vix justus salvabitur, « peccator tunc deprehensus ubi pare- « bit? » Sic in judicio multa flagella, sed quid post uno verbo, Job, XX, 22 : *Omnis dolor irruet super eum,* verbo Dei exsufflatum in infernum.

« *Sperantem autem.* » Hic exhortatio ad bonos, et promittit eis primo de præteritis peccatis misericordiam. Secundo, invitat ad lætitiam pro futuris bonis, ibi, « *Lætamini.* » Tertio, ad gloriationem de præsentibus etiam acceptis, ibi, « *Et gloriamini.* »

Ait enim : Sic de peccatoribus. « *Autem,* » pro sed, « *sperantem in Domino.* » Qui ex toto in Deo confidit, omnia illi attribuit, dicens illud Isa. XXVI, 12 : *Omnia opera nostra operatus es nobis, Domine,* et etiam operaris et operaberis. « *Misericordia circumdabit,* » Dominus. « *Misericordia,* » ablativi casus. « *Misericordia,* » inquam, in tribulationibus consolabitur, sicut tribulationes circumdant. II ad Corinth. I, 5 : *Sicut abundant passiones Christi in nobis : ita et per Christum abundat consolatio nostra.* Psal. CII, 4 : *Qui coronat te in misericordia et miserationibus,* beatificans te in futuro. Job, XL, 5 : *Circumda tibi decorem.*

« *Lætamini in Domino.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic misericordia circumdabit, et propter hoc, o vos justi, *Lætamini in Domino,* tacita suavitate interius. Cassiodorus : « *Lætari* est tacitæ « mentis suavitate mulceri. » *Et exsultate,* » lætitia in gestu monstrata exterius. Idem : « *Exsultare* est concitati animi « fervore gaudere. » Et notatur profectus in gaudio justorum : procedit enim ab interiori gaudio, usquequo procedat exterius. Tob. III, 22 : *Post tempestatem tranquillum facis,* quantum ad primum : *et post lacrymationem et fletum, exsultationem infundis,* quantum ad secundum. II ad Cor. VII, 4 : *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio.* 11

Progressus gaudii.

« *Et gloriamini.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic « *lætamini et gloriamini omnes recti corde,* » de puritate conscientiæ. II ad Corinth. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Et quia certa spe estis filii Dei futuri in futura gloria. Ad Roman. v, 2 : *Gloriamur in spe filiorum Dei.* Vel sic : « *Lætamini* » justi incipientes : « *exsultate* » justi proficientes, « *et gloriamini* » recti corde, perfecti. Vel tangitur hic triplex gaudii materia, quia gaudendum est de ablata culpa, pro collata gratia, et pro sperata gloria, quibus tribus respondent hæc tria., Quantum ad primum, « *lætamini,* » quia liberati a tyranno opprimente, Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* A laqueo constringente, Prov. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium.* Psal. CXXIII, 7 : *Laqueus contritus est, et nos liberati sumus.* Pro collata gratia, quia nos justificat et conservat, Eccli. I, 18 : *Religiositas custodiet, et justificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit.* Pro gloria exspectata, Prov. XXVIII, 12 : *In exsultatione justorum multa gloria est.*

Differentia gaudii.

PSALMUS XXXII.

Commendatur laudatio et timor Dei qui justorum saluti invigilat.

Psalmus David.

1. Exsultate justi in Domino : rectos decet collaudatio.
2. Confitemini Domino in cithara : in psalterio decem chordarum psallite illi.
3. Cantate ei canticum novum : bene psallite ei in vociferatione.
4. Quia rectum est verbum Domini, et omnia opera ejus in fide.
5. Diligit misericordiam et judicium : misericordia Domini plena est terra.
6. Verbo Domini cœli firmati sunt : et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

7. Congregans sicut in utre aquas maris : ponens in thesauris abyssos.

8. Timeat Dominum omnis terra : ab eo autem commoveantur omnes inhabitantes orbem.

9. Quoniam ipse dixit, et facta sunt [1]: ipse mandavit, et creata sunt.

10. Dominus dissipat consilia gentium : reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum.

11. Consilium autem Domini in æternum manet : cogitationes cordis ejus in generatione et generationem.

12. Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus : populus quem elegit in hæreditatem sibi.

13. De cœlo respexit Dominus : vidit omnes filios hominum.

14. De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.

15. Qui finxit sigillatim corda eorum : qui intelligit omnia opera eorum.

16. Non salvatur rex per multam virtutem : et gigas non salvabitur in multitudine virtutis suæ.

17. Fallax equus ad salutem : in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur.

18. Ecce oculi Domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super misericordia ejus :

19. Ut eruat a morte animas eorum, et alat eos in fame.

20. Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor et protector noster est.

21. Quia in eo lætabitur cor nostrum, et in nomine sancto ejus speravimus.

22. Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.

IN PSALMUM XXXII

COMMENTARIUS.

Psalmus David [2].

« *Exsultate justi.* » Hic est Psalmus trigesimus secundus, in quo postquam actum est in Psalmo præcedenti de confessione peccatorum, et ejus fructu, agitur consequenter de laude et timore et speciali cultu justificatoris, ut recta consequentia confessionem peccati sequatur confessio laudis gloriosa.

Argumentum Psalmi: confessio laudis post confessionem peccatorum in superiori.

Titulus autem Psalmi frequenter superius expositus est : « *Psalmus David.* »

Psalmus autem in tres partes dividitur principales. Primo, enim invitat ad Dei laudem, ut sic serviat ei nostra rationabilis. Secundo, ad timorem ut resiliat ad ejus magnitudinem irascibilis, ibi, « *Timete Dominum.* » Tertio, ad cultum et amorem specialem tam benefici, ut

Divisio, invitat ad laudem, reverentiæ timorem et amorem.

[1] Genes. I, 8, et Judith, XVI, 17.

[2] Ce psaume est sans titre en hébreu, ce qui dans le premier livre ne s'est présenté que pour les deux premiers psaumes. C'est ce qui donne lieu à Eusèbe, Calmet et Hengstenberg de rattacher ce psaume au précédent, comme on a dû le faire pour le neuvième et le dixième de l'hébreu. Le dernier verset du Ps. XXXI et le premier de celui-ci favoriseraient bien cette hypothèse par leur similitude, mais la situation est tellement dif-

tota tendat in ipsum nostra concupiscibilis, ibi, « *Beata gens cujus est Dominus Deus.* »

In prima tria. Primo, invitando ostendit quod debent laudare. Secundo, quomodo, ibi, « *Confitemini Domino.* » Tertio, quare, ibi, « *Quia rectum est verbum.* »

In prima duo. Primo, justos monet ut laudent. Secundo, quod laudes tales deceant et illis competant, ibi, « *Rectos decet.* »

Ait ergo : Sic ad propositum confitendi
1 Dominus peccata dimittit : ergo o vos
Prima pars Psalmi. justi fructum confessionis assecuti, « *exsultate in Domino,* » exsultando laudes dicite, adjicit in fine Psalmi præcedentis : unde colore rhetorico utitur resumendo quod dixerat, et repetit ut addat. Ad Philip. IV, 4 *: Gaudete in Domino semper : iterum dico gaudete.* Sic iste repetit : «*Exsultate in Domino,* » inquam, non in vobis, qui estis repleti omnibus miseriis. Job, XIV, 1 : *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.* Sed in Domino, in quo gaudium, quia nec contrario admiscebitur, nec invito auferetur, nec tempore finietur, de quo : *Delectationes in dextera tua usque in finem*[1], id est, finales. Isa. XXXV, 10 : *Gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.* De secundo, Joan. XVI, 22 : *Videbo vos, et gaudebit cor vestrum : et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* De tertio, Isa. XXXV, 10 : *Venient in Sion cum laude : et lætitia sempiterna super capita eorum.*

« *Rectos decet.* » Quasi diceret : Bene vos invito, quia « *rectos,* » quales sunt justi, « *decet collaudatio.* » Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Isa. IV, 2 : *Exsultatio his qui salvi fuerint de Israel :* aliorum est magis gemere. Et nota, quod dicitur *collaudatio*, quia in laude Dei simul debemus esse loco, et conjuncti animo. Cassiodorus : « Collaudatio est in ore multorum una « laudatio. » Per hoc quod dicit *ore*, intelligitur conjunctio in loco : per hoc quod dicit *una*, intelligitur corde conjunctio. I Pet. III, 8 : *Omnes unanimes,* uno ore laudate Deum. Sic autem orare accendit devotionem, vincit hostem, Deo persolvit debitum honorem : verba enim divinæ laudis sunt quasi ignis, et corda congregatorum ibi quasi ligna. Jerem. V, 14 : *Ecce dedi verba mea in ore tuo, in ignem,* Unio jugium laudis de oratione utilis.

férente dans les deux morceaux qu'il faut nécessairement admettre leur distinction absolue. Les LXX et la Vulgate attribuent ce chant à David. Jusqu'à quel point ont-ils eu le droit d'inscrire ce titre ? Les auteurs protestants sont presque unanimes à le rejeter, et parmi les catholiques, Patrizi avance qu'on peut raisonnablement douter que l'auteur du psaume soit David, aucune preuve intrinseque ne nous obligeant à le croire. Toutefois, il trouve l'occasion de cette composition dans le retour du roi à Jérusalem après la défaite d'Absalon (II Reg. XIX, 9), et il signale plusieurs traits du second livre des Rois qui ont dû inspirer certains versets du psaume. Quant à l'auteur, ce serait un contemporain de David, peut-être Asaph, en tout cas, un poète aux allures plus calmes, plus simples et plus régulières que celles du saint roi. Il se peut que le psaume ait été composé à l'occasion de la défaite d'Absalon et que David n'en soit pas l'auteur. Mais d'autres hypothèses sont aussi possibles. La place donnée à ce chant dans le premier livre où toutes les compositions sont de David est un fort préjugé en faveur du titre ajouté par les LXX ; et si le style et le ton ont une allure plus paisible, on peut bien attribuer cette légère différence à l'âge avancé et à l'état de calme confiance du poète. C'est ce qui paraîtra encore plus plausible, si on ne cherche à rattacher ce psaume à aucune circonstance spéciale. Il serait alors comme une méditation sur la puissance et la bonté de Dieu ; David emprunterait ses allusions à l'histoire de la création et à ses propes souvenirs. Ces peuples qui font des projets, ỳ. 10, seraient les nations environnantes tant de fois combattues ; ce roi et ce guerrier que ne sauvent point leur puissance seraient Saül et Goliath, ou les chefs ennemis en général ; cette cavalerie, ỳ. 17, serait celle des Ammonites et des Syriens (II Reg. x, 18), etc. Tous reconnaissent du reste que rien n'oblige à entendre le psaume d'un fait particulier.

H. Lesètre.

[1] Psal. XV, 11.

et populum tuum in ligna : et sic accenditur unus ab alio. Eccle. iv, 11 : *Unus quomodo calefiet* ? De secundo, diabolus semper divinum honorem sibi appetit exhiberi. Unde quia videt quod Deo exhibetur, magis invidet, et tunc magis incitatur ad impugnandum laudantem. Eccli. ii, 1 : *Fili, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia, et timore, et præpara animam tuam ad tentationem.* Propter hoc expedit orare in societate : magis enim vincitur in pluribus quam ab uno. I Reg. xvii, 8, Goliath singulare certamen requisivit. Deut. xxxii, 30 : *Quomodo persequatur unus mille, et duo fugent decem millia,* etc. ? Multum accrescit ex conjunctione secundi fortitudo. Eccle. iv, 10 : *Væ soli, quia cum ceciderit, non habet sublevantem se.* De tertio, Deo debeo honorem non quantum oportet, sed quantum possum majorem. Eccli. xliii, 33 : *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis : major est enim omni laude.* Unde nullus per se sufficit ad laudandum. Melius ergo laudare cum pluribus, quia quanto cum pluribus laudatur, tanto magis honoratur. Ex quo relinquitur, quod tantum valet unus Psalmus dictus coram pluribus, quantum decem dicti per se. Propter hoc dicit Psalmista : *Confitebor Domino nimis in ore meo* [1]. Quomodo ? *In medio multorum laudabo eum.* I ad Corinth. xiv, 19 : *Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo ut loqui, et alios instruam* ad laudandum sicut ego laudo, *quam decem millia verborum in lingua.*

« *Confitemini Domino.* » Hic secundum, in quo docet modum quo laudandus. Primo, ut laudent opere. Secundo ore, ibi, « *Bene psallite.* » Opere dicitur primo carnem macerando. Secundo, mandata Dei adimplendo, ibi, « *In psalterio.* »

...au- ...eum

Dicit ergo : Sic exaltate et hoc modo, « *Confitemini,* » confessione laudis, et hoc « *in cithara,* » in carne scilicet per pœnitentiam afflicta. Non enim intelligitur de materiali cithara : et si hoc aliquando fiebat antiquitus, erat ejus quod faciendum erat figura. Augustinus : « Nemo cum hoc audit, convertat cor ad « theatrica instrumenta : talia enim re« prehenduntur. » Isa. v, 12 : *Cithara et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris.* Et Job, xxi, 12 : *Tenent tympanum et citharam, et gaudent ad sonum organi.* Ergo cithara dicitur caro mortificata, scilicet corpus afflictum pœnitentia. Et bene, primo ratione diffusionis. Dicit enim Isidorus : « Cithara est « lignei ventris in imo sita concavitas. » Imum enim in nobis caro est, altum spiritus : in hac autem venter est, et concavitas pectoris, quæ ad litteram resonat. Propter hoc dicebat forte, Isa. xvi, 11 : *Venter meus ad Moab quasi cithara sonabit.* Item, ratione nominis : quia sicut dicit Isidorus : « Cithara dicitur a cito « iterata percussione. » Cito enim et frequenter percutitur. Sic caro cito, statim ut titillat, frequenter est percutienda, sicut illius cithara, qui dicebat : *Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis* [2]. Dulcis est sonus hujus citharæ in auribus Dei, quando ab imo ventris gemit, et pectus tundit. Apoc. xiv, 2 : *Et vocem, quam audivi sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis.* Cantic. viii, 13 : *Amici auscultant : fac me audire vocem tuam.* Sed, heu ! potest dici illud Isa. xxiv, 8 : *Conticuit dulcedo citharæ.* Suam citharam percutiebat, qui dicebat, I ad Corinth. ix, 27 : *Castigo corpus meum et in servitutem redigo,* etc. Invitamur ad citharizandum. Isa. xxiii, 16 : *Sume citharam, circui civitatem,* etc.

Cithara est caro mortificata.

« *In psalterio.* » Hic est secundum, in

[1] Psal. cviii, 30.

[2] Psal. lxxii, 14.

quo monet laudare in adimpletione mandatorum. Primo veteris legis. Secundo, novæ, ibi, « *Cantate ei.* »

Ait enim : Sic « *confitemini in cithara,* » et etiam « *in psalterio decem chordarum,* » id est, in charitate, de qua tamquam decem chordæ pendet tota connexio mandatorum. Matth. XXII, 40 : *In his duobus mandatis universa lex pendet et Prophetæ.* Psal. CXLIII, 9 : *In psalterio decachordo psallam tibi.* Et bene per citharam carnis mortificatio quæ reddit sonum ab imo, per psalterium mandata in charitate, quæ sonum reddit a superiori parte.

3 « *Cantate ei canticum.* » Hic præcipit vel suadet, de adjunctione mandatorum legis.

Canticum novum est legis novæ obedientia.

Ait enim : Sic « *in psalterio decem chordarum* : » et etiam « *cantate ei canticum novum,* » id est, Novi Testamenti mandata, non solum lingua, sed etiam opere adimplete, et in vita. Psal. CIII, 33 : *Cantabo Domino in vita mea,* sed in superadditione mandatum Novi Testamenti, quia Matth. V, 20 : *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum,*etc. Ad Coloss. III, 16 : *Commonentes vosmetipsos in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus.* Hoc canticum cantant dulciter adimplentes Christi consilia in Evangelio data. Apocalyps. XIV, 3 : *Virgines... cantabant quasi canticum novum, ante sedem Dei.* « *Bene psallite,* » sic monuit ad exaltandum et cantandum opere : hic, ut etiam voce. Ait enim : Sic et Veteris et Novi Testamenti mandata adimplete, « *et bene psallite ei in vociferatione,* » id est, bonæ operationi vocem laudis addite, ut hilaris sit vestra oblatio, et exterius exserat se in gaudio : hoc faciant, et non gementes. II ad Corinth. IX, 7 : *Hilarem enim datorem diligit Deus.*

Jure plus nobis præcipitur, quam antiquis, quia plura promittuntur, et gratiæ magis

Et recte nobis præcipitur plus quam antiquis, triplici ratione : quia præmium promittitur : illis autem tantum terrena, Isa. I, 21 : *Si audieritis me, bona terræ comedetis.* Sed nobis cœlestia, Matth. VII, 21 : *Qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.* Item, quia fortius adjutorium nobis confertur. Sacramenta enim antiquorum aut non conferebant gratiam, aut non tantum, quantum modo. Ad Hæbr. VII, 19 : *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Sed Joan. VI, 55 : *Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Tertio, quia nobis exhibetur præcipuum exemplum, ipse Dei Filius, qui hoc adimplevit, ut nobis implenda demonstraret. Joan. XIII, 15 : *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis.*

« *Quia rectum est.* » Hic ponitur ratio quare laudandus, quod fuit tertium, et assignatur duplex. Primo, ratione suæ bonitatis. Secundo, ratione potestatis, ibi, « *Verbo Domini cœli.* » 4

In prima tria. Primo, ratione bonitatis in sermone. Secundo, ratione bonitatis in opere, ibi, « *Et omnia opera.* » Tertio, ratione bonitatis in interiori virtute, ibi, « *Diligit misericordiam,* » Sed quia verbum Domini est et promisssio divina, et doctrina Evangelica, aliter exponitur hoc.

Ait enim : Sic eum laudate, et hoc modo, et dignum est, « *quia rectum est verbum Domini,* » divina scilicet promissio. Promissio enim non est recta, aut quia non rectum promittitur, aut quia promissum non solvitur secundum illud Eccle. V, 3 : *Displicet* ei, scilicet *Deo, infidelis et stulta promissio.* Sed de Deo dicitur, Isai. XLV, 19 : *Ego Dominus loquens justitiam, annuntians recta.* Et immutabiliter, Num. XXIII, 19 : *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur : nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo, et non faciet ?* quasi diceret : Non.

Vel sic : « *Rectum est verbum Domini,* » id est, Evangelium, quod dicitur « *rectum,* » quia non discrepat a rectitudine veritatis, quia nihil ibi falsum. Psal.

cxviii, 142 : *Lex tua veritas.* Nec a rectitudine æquitatis, sicut Vetus Testamentum, in quo dabatur libellus repudii, quod erat contra æquitatem. Proverb. viii, 6 et 7 : *Aperientur labia mea, ut recta prædicent. Veritatem meditabitur guttur meum, et labia mea detestabuntur impium.* Et dicitur *verbum*, non verba, propter bonitatem : si enim Novum Veteri comparetur, brevius est sermone, sed multo potentius virtute. Isai. x, 23, Alia littera : Verbum abbreviatum faciet Dominus super terram [1] : sed virtute magnum. Matth. v, 20 : *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scribarum et Pharisæorum*, etc. Prov. xv, 5 : *In abundanti justitia, virtus maxima est.*

« *Et omnia opera ejus.* » Hic ostendit veritatem bonitatis in opere, quia « *omnia opera ejus in fide,* » id est, in fieri omnia promissa ejus : fides enim dicitur, eo quod fit quod dicitur. Tunc ergo opus est in fide, quando aliquis operatur secundum quod dixit. Matth. v, 18 : *Iota unum, aut unus apex non præteribit a lege, donec omnia fiant.* Vel, « *Omnia opera ejus,* » id est, miracula : quæ sunt proprie opera sua, « *in fide,* » in habentibus fidem. Luc. viii, 48 : *Fides tua te salvam fecit.* Matth. ix, 22 : *Si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.*

Vel sic : « *Omnia opera ejus,* » id est, remuneratione digna, quæ ejus sunt, quia in nobis facit illa : sunt « *in fide* » facta : aliter non remuneraret illa. Ad Hebr. xi, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo.*

« *Diligit misericordiam et judicium.* » Hic commendat eum ab interiori virtute triplici. A pietate, a justitia, ibi, « *Et judicium.* » Et a largitate, ibi, « *Misericordia Domini plena est.* »

Dicit ergo : Sic laudandus, quia bonus in sermone, bonus in opere, et etiam « *misericordiam diligit,* » intima et naturali virtute habet hoc a Patre misericordiarum, cujus est Filius naturalis, et a matre. Psal. cii, 17 : *Misericordia autem Domini ab æterno, et usque in æternum.* Et, sicut dicit Cassiodorus : « Certum « signum quod misericordiam diligit, « habemus : nisi enim misericordiam di- « ligeret, tam crebro opera misericordiæ « non exerceret. » « *Et judicium,* » ne credas in eo misericordiam destruere justitiam, cujus signum quod promissa solvit. II Reg. vii, 28 : *Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, et verba tua erunt vera.* Ad hoc autem quod utrumque diligat, Proverb. xxi, 3 : *Facere misericordiam et judicium, magis placet Deo quam victimæ.* Mich. vi, 8 : *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te : Utique facere judicium, et diligere misericordiam.* Osee, xii, 6 : *Misericordiam et judicium custodi, et spera in Domino Deo tuo semper.*

Christus a patre et a matre misericors.

« *Diligit misericordiam* » facere in hoc adventu primo maxime. An non indignos vocavit ad gratiam ? I ad Corinth. i, 26 : *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus.* Ad Tit. iii, 5 : *Non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam*, etc. « *Et judicium,* » diligat in futuro, quando requiret lucrum de talento commisso. Luc. xix, 23 : *Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, et ego veniens utique cum usuris exegissem illam ?* Luc. xvi, 2 : *Redde rationem villicationis tuæ.*

« *Misericordia Domini,* » large omnia effundentis, « *plena est terra.* » Homo enim primus replevit eam propter peccatum miseria, sed secundus replevit eam

[1] Vulg. habet, Isa. x, 23, *Consummationem et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.*

misericordia. Eccli. xviii, 9 : *Patiens est Deus in illis, et effundit super illos misericordiam suam.*

Vel terram dicit Ecclesiam, sicut dicitur, Sap. i, 7 : *Spiritus Domini replevit orbem terrarum,* id est, Ecclesiam. Sic terram dicit Ecclesiam, Sap. i, 24 : *Misereris omnium Domine, quia omnia potes.*

6 Potentia in superiores et inferiores mundi partes.

« *Verbo Domini cœli.* » Hic ostendit laudandum ratione potestatis : et dicuntur duo. Primo, ostendit potestatem ejus quantum ad superiora. Secundo, quantum ad inferiora, ibi, « *Congregans sicut in utre.* » In cœlis, quia ab ipso est virtus eorum, ibi, « *Et spiritu oris ejus.* »

Ait enim : Sic bonus et vere potens : quia « *verbo Domini cœli firmati sunt,* » stabiliti scilicet materiales isti. De hoc verbo, Joan. i, 1 : *Et Verbum erat apud Deum.* Et Apoc. xix, 13 : *Vocatur nomen ejus, Verbum Dei.* Hoc fabricati sunt, Job, xxxvii, 18 : *Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* Proverb. iii, 19 : *Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit cœlos prudentia.*

« *Et spiritu oris ejus,* » id est, Spiritu sancto qui procedit ab ore ejus, scilicet a Filio, « *omnis virtus eorum,* » in agendo, et movendo. Proverb. viii, 27 et 28 : *Quando præparabat cœlos, aderam :... quando firmabat æthera sursum.* II Paralip. vi, 25 : *Tu exaudies de cœlo, firmissimo habitaculo tuo.* Vel mystice, cœli sunt Apostoli, et Doctores fidei. Psal. xviii, 2 : *Cœli enarrant,* etc. Hi cæli firmati sunt in bono per sermones et prædicationes Christi. Psal. lxxiv, 4 : *Liquefacta est terra,* Ecclesia, *et omnes qui habitant in ea: ego confirmavi columnas ejus,* Apostolos. Ad Gal. ii, 9 : *Jacobus et Joannes qni videbantur columnæ esse.* « *Et spiritu oris,* » id est, Spiritu sancto ab ipso procedente, « *omnis virtus eorum,* » quæ multiplex est. I ad Corinth. xii, 8 : *Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ : alii autem sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum,* et sic de aliis quæ ibi determinat. Hæc sunt illa ornamenta, de quibus dicit Job, xxvi, 13 : *Spiritus ejus ornavit cœlos.* Gregorius : « Quot sunt bona prædicantium, tot « sunt ornamenta cœlorum. Nisi enim multas virtutes habuissent, et in illis bene firmatæ fuissent tam paucæ oves, quomodo totum mundum lupis plenum convertere potuissent ? » Matth. x, 16 : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.*

« *Congregans sicut in utre.* » Hic ostendit laudandum comparatione ad potestatem respectu inferiorum, scilicet aquarum, et ostenditur in duobus. Primo, in repressione illarum ne terram cooperiant. Secundo, in occultatione illarum in ipsa terra, ibi, « *Ponens.* » 7

Dicit ergo : Sic potuit in cœlis, et etiam ipse est « *congregans* » aquas maris ad litteram « *sicut in utre,* » intra littora sua, et terminos suos, ne totam terram operiant. Genes. i, 9 : *Congregentur aquæ quæ sunt sub cœlo, in locum unum, et appareat arida.* Job, xxxviii, 8 : *Quis conclusit ostiis mare ?* etc. Psal. ciii, 9 : *Terminum posuisti quem non transgredientur, neque convertentur operire terram.*

« *Ponens in thesauris,* » in visceribus terræ, ut quibusdam secretis, « *abyssos.* » aquarum scilicet profunditates. Et dicit, « *in thesauris.* » Thesaurus a θέσις quod est *positio,* et aurum, quasi in illis partibus terræ nihil reposuerit nisi aurum. Et hoc in intimo terræ, in profundissimo ejus aurum Deus posuit. Sed nonne facta est aquæ violentia et injuria ? quia cum naturaliter deberet esse super terram, inclusa est, et coarctata in visceribus terræ, et prohibetur a sui diffusione in loco suo debito ? Resp. Non. Si aliquis pauper, ut aliquem magnum, et longe se nobiliorem reciperet, in domo propria, seipsum coarctaret, non esse injuria. Sic non facta est aquæ injuria quando coarctata est,

ut hominem qui longe se dignior erat, imo propter quem facta est, reciperet in terra, et ei locum daret. Recompensatur autem ei tripliciter. Primo, quia anima recipit eam in corpore suo, in quo est eis locus, in loco superiori et digniori, scilicet in pupilla et in cerebro. Item, in sacramento ei recompensatur : quia hoc est solum inter omnia elementa per quæ fit peccatorum remissio, adjuncto divino verbo, scilicet in baptismo. Item, recompensatum est ei, quia in loco positæ sunt superiori, super ipsos cœlos. Daniel. III, 60 : *Benedicite aquæ omnes, quæ super cœlos sunt, Domino.* Bona res hospitalitas, quæ sic sublimavit aquas. Ad Hebr. XIII, 2 : *Hospitalitatem nolite oblivisci*, ut par eamdem sitis in cœlo collocati, sicut aquæ. Aquæ etiam possunt appellari persecutiones maximæ. Deut. XXXIII, 19 : *Inundationem maris quasi lac sugent.* Has conclusit in utre infra persecutores ipsos, « *abyssos*, » homines valde malos, quorum cor est inscrutabile[1]. « *Ponens in thesauris*, » in loco occulto, donec ad purgandos bonos proferat illos. Job, XXXVIII, 22 : *Numquid ingressus es thesauros nivis ?* Aquæ etiam populi fluctuantes, Apoc. XVII, 15 : *Aquæ multæ, populi sunt.* Has aquas Deus congregat « *quasi in utre*, » id est, Ecclesiæ unitate. « *Ponens abyssos*, » id est, peccatores, qui sunt in profundo tenebrarum. Isa. XXXI, 6 : *Convertimini sicut in profundum recesseratis.* « *In thesauris*, » eos faciens pretiosos, sicut factum est in Paulo, de quo Act. IX, 15 : *Vas electionis est mihi iste.*

Vel aquæ maris adhuc gentes et populi ad Deum conversi, Isa. LX, 5 : *Mirabitur et dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Has congregat in utre, ne libertate defluant in peccata, et flatu tentationum moveantur. Eccli. XXXIX, 22 : *In verbo ejus stetit aqua sicut congeries : et in sermone oris illius sicut exceptoria aquarum.* Vel ponit in thesauris, in Christo, de quo ad Colos. II, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi.* « *Abyssos*, » gaudia scilicet inscrutabilia, Isa. LXIV, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti exspectantibus te*[2].

« *Timeat Dominum omnis.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua monet ad timendum Deum, quod respicit irascibilem. Primo ergo monet quemlibet ut Deum timeat. Secundo, assignat causam, quare timere debeat, ibi, « *Quia ipse dixit.* » 8

Secunda pars Psalmi: Exhortatio ad timorem.

In prima duo. Primo, quod timeatur ab ipso continenti. Secundo, ab ipso qui continetur, ibi, « *Ab eo autem.* » Vel sic : Primo, ut omnes timeant simpliciter. Secundo, quod boni specialiter, ibi, « *Ab eo autem.* »

Dicit ergo : « *Timeat Dominum omnis terra :* » continens pro contento : omnes tam boni quam mali generaliter. Jerem. X, 7 : *Quis non timebit te, o Rex gentium ?* « *Timeat*, » et si non amore, saltem timore peccatum caveat. Eccli. I, 27 : *Timor Domini expellit peccatum.* Eccle. XII, 13 : *Deum time, et mandata ejus observa.*

« *Ab eo autem.* » Quasi diceret : Timeant omnes : « *Autem*, » sed, « *ab eo commoveantur omnes inhabitantes orbem*, » in terra contenti. Vel inhabitantes orbem, id est, Ecclesiam : et sic etiam ipsi boni. Et dicitur, « *ab eo* : » commoventur enim boni a Deo, et non ab alio. Job, XXXVII, 1 : *Super hoc expavit cor meum, et emotum est de loco suo.* Non lingua ergo tertia commovet eos, de qua Eccli. XXVIII, 15 : *Lingua tertia multos com-*

[1] Jerem. XVII, 9 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile, quis cognoscet illud ?*

[2] Cf. I ad Corinth. II, 9.

Lingua tertia et diabolica.

movit : lingua diabolica. I ad Cor. XIII, 1 : *Si linguis hominum loquar, et Angelorum.* Ecce duæ linguæ. Sed tertia diabolica, quæ loquens Evæ totum commovit.

Vel inhabitantes terram dicuntur mali, qui ipsam inhabitant per amorem, qui debent timore Dei commoveri de loco suo. Avarus de arca sua, gulosus de mensa, superbus de cathedra. Job, IX, 6 : *Qui commovet terram de loco suo.* Isa. XIII, 11 : *Visitabo super orbis mala.* Nota ergo, quod homo sic appellatur terra triplici ratione. Ratione consimilis dispositionis, originis, et humiliationis. De primo, Seneca de *Naturalibus quæstionibus* : « In corpore hominis sunt humida, et « dum hoc secundum magis et minus sicut « in terra, sicut aquæ per meatus extra- « neos discurrunt in terra, sic aquosus hu- « mor et sanguis per totum corpus : et sic- « ut in terra continentur vapores inclusi, « sic in corpore spiritus. » Secundo modo, ratione originis : hoc patet, quia ortus est de terra. Genes. III, 19 : *Donec revertaris in terram, de qua sumptus es.* Tertio, ratione humiliationis. Verum est enim quod Deum habemus Patrem. Act. XVII, 28 : *Ipsius enim et genus sumus.* Sed matrem habemus terram. Job, XXXVIII, 32 : *Vesperum super filios terræ consurgere facis.* Ex hac ergo parte ignobiles sumus. Ut ergo nos humiliet, terram dicit a parte matris, non cœlum a parte patris.

Homo terra dicitur triplici ratione.

9 « *Quoniam ipse dixit.* » Hic ratio quare timendus. Et primo, a potestate quam ostendit in creando. Secundo, ab illa quam quotidie demonstrat gubernando, ibi, « *Dominus dissipat.* »

In prima duo. Primo, quia solo verbo naturam fecit, ibi, « *Ipse mandavit.* » Secundo, quia factam de nihilo formavit, ibi « *Ipse dixit.* » Sed proprio ordine loquitur, quoniam secundum videtur fuisse quasi majoris potentiæ.

Dicit enim : Sic timeatur et justum est, « *quoniam ipse dixit,* » verbum æternum genuit, « *et facta sunt,* » in illo verbo formata et distincta. « *Ipse mandavit,* » tamquam potentiam suum verbum extendens ad remotissimum in infinitum, scilicet ad nihil, « *et creata sunt,* » omnia scilicet de nihilo facta. Vel potest significari in his factio creaturæ, et collatio in hunc mundum. « *Ipse dixit, et facta sunt,* » de non esse scilicet, in esse deducta et formata. Eccle. VIII, 4 : *Sermo illius potestate plenus est.* Sap. XVIII, 15 : *Omnipotens sermo tuus, Domine,* etc. « *Ipse mandavit,* » id est, legem suam datam per Moysem misit. Eccli. XXIV, 33 : *Legem mandavit Moyses in præceptis justitiarum.* « *Et creata sunt,* » informata, ut jam essent per gratiam, quæ prius erant per naturam. Ezech. XX, 11 : *Dedi eis præcepta mea, et judicia mea, quæ faciens homo, vivet in eis.* Et hoc de moralibus, Ad Ephes. II, 10 : *Ipsius factura sumus,* quoad naturam : *creati in Christo Jesu,* quoad gratiam. Et notantur quatuor. Primo, operatoris potestas, quoniam solo verbo operatur, Job, IX, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Secundo, operum numerositas, quia non dixit factum, sed « *facta* : » nec dicit quantum, vel quanta, quia innumerabilia, et indicibilia, Job, V, 9 : *Qui facit magna et inscrutabilia, et mirabilia, absque numero.* Eccli. XLIII, 28 : *In sermone ejus composita sunt omnia.* Item, operationis velocitas, « *Dixit et facta sunt,* » non fiebant. Psal. CXLVII, 15 : *Velociter currit sermo ejus.* Eccli. XVIII, 26 : *Hæc omnia citata in oculis Dei.* Item, hujus artificis singularitas : quia de nihilo fecit omnia, et alii omnes de aliquo. Psal. LXXXV, 8 : *Non est similis tui in diis, Domine* : *non est secundum opera tua.*

« *Dominus dissipat.* » Hic de potestate in gubernando, et dicuntur duo. 10
Primo, quod potest super omnem aliam voluntatem. Secundo, quod nullus super

suam, ibi, « *Consilium autem Domini.* »

In prima duo. Primo, quod habet potestatem impediendi ne fiant. Secundo, puniendi si permittit fieri. Reprobat autem et hoc, tam minorum, quod ostendit primo, quam majorum, quod ostendit secundo, ibi, « *Et reprobat consilia principum.* »

Ait ergo : Sic potest in creando, et etiam in gubernando. « *Dominus* enim *dissipat consilia gentium,* » quando vult, ut non fiant omnino, nec noceant suis : quando vult non dissipat. Job, v, 13 : *Apprehendit sapientes in astutia, et consilium pravorum dissipat.* Isa. VIII, 10 : *Inite consilium, et dissipabitur : loquimini verbum, et non fiet.*

« *Reprobat autem cogitationes populorum,* » Judæorum scilicet : si enim Christum occiderunt, non tamen factum est quod intenderunt. Jerem. XI, 19 : *Eradamus eam de terra viventium.* Imo magis ibi plantatus est. Job, v, 12 : *Dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum* quod cœperant. Isa. LIX, 7 : *Cogitationes eorum, cogitationes inutiles.* « *Et reprobat consilia,* » Caiphæ et aliorum. I ad Corinth. I, 19 : *Et prudentiam prudentium reprobabo.* Job, XII, 17 : *Adducit consiliarios in stultum finem, et judices in stuporem.* « *Et reprobat consilia* » Gentium, gentiliter viventium, luxuriosorum, et reprobat cogitationes populorum avarorum, qui omnibus se servos faciunt propter pecuniam : « *et reprobat consilia principum superborum*, ut sic destruat omne peccatum : quia I Joan. II, 16 : *Quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.*

« *Consilium autem Domini.* » Hic est secundum, in quo ostendit quod nullus potest super ejus voluntatem : et tangit duo quasi duobus præcedentibus respondentia. Scilicet quod nullus potest super consilium, nullus super cogitationes. Vel consilium confertur ad pœnas reproborum, cogitationes ad præmia beatorum.

Dicit ergo : Sic dissipat aliorum consilia, « *autem,* » sed, « *consilium Domini in æternum manet,* » de malis non salvandis. Isa. XLVI, 10 : *Consilium meum stabit, et omnis voluntas mea fiet.* Act. v, 38 et 39, dixit Gamaliel : *Si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur : si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud.* Sed Damascenus dicit, quod « consilium in Deum non « cadit, nec etiam in Christi animam : « consilium enim est inquisitio delibera« tiva de re ignorata. » Responsio. Secundum quod consilium dicitur aliquando inquisitio deliberativa de re ignorata, tunc non cadit in Deum : sed secundum quod secretum propositum aliquid faciendi, sic in Deum cadit. Sap. IX, 13 : *Quis hominum poterit scire consilium Dei?*

« *Cogitationes cordis ejus,* » de salvandis bonis, ejus scilicet æterna prædestinatio, « *in generatione et generationem.* » Malach. III, 6 : *Ego Dominus, et non mutor.* Isa. LV, 8 : *Non enim cogitationes meæ, cogitationes vestræ,... dicit Dominus.* Seneca in libro de *Naturalibus quæstionibus* : « Sapientis viri sententiam ne« gatis posse mutari, quanto magis Dei. »

« *Beata gens cujus est.* » Hic est tertia pars Psalmi, in qua postquam monuit ad laudem et timorem Domini, monet consequenter ad cultum Dei, et primo sumens rationes a bonitate. Secundo, a scientia, ibi, « *De cœlo.* » Tertio, a potestate, ibi, « *Non salvabitur rex.* » 12

Tertia pars Psalmi : Exhortatio ad cultum et amorem.

In prima duo. Primo, a bonitate qua suos beatificavit. Secundo, a bonitate qua prædestinavit beatificandos, ibi, « *Populus.* »

Dicit ergo : Sic consilium hominum frustratur, non Dei. Ergo « *beata gens cujus est Dominus*, etc. » Vel sic consilium Domini et cogitationes, et hoc est consilium : « *Beata gens cujus est Domi-*

nus Deus ejus, » per cultum specialem. Quasi diceret : Beata gens quæ colit Deum. Si enim Dominus est per creationem et emptionem, beati sumus, si eum habuerimus Dominum per specialem cultum. III Reg. xviii, 21 : *Si Dominus est, sequimini eum.* Seneca ad Lucilium : « Satis Deum coluit, qui eum imitatus « est. »

« *Populus quem elegit.* » Et « *populus,* » supple, beatus, « *quem elegit in hæreditatem sibi,* » ut scilicet esset sua hæreditas, ut Deus eos haberet per cultum, et ipsi Deum tamquam cultorem, et sui possessorem. Deuter. vii, 6 : *Elegit te Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris.* Joan. xv, 16 : *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos,* etc. « *In hæreditatem.* » Isa. xix, 25 : *Hæreditas mea Israel.* Elegit nos in prædestinatione, sed nos facit hæreditatem sibi in glorificatione proprie. Ad Rom. viii, 30 : *Quos prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et glorificavit.*

Sumus Dei hæreditas ratione diffusionis nominis et culturæ.

Et nota, quod nos sumus ejus hæreditas ratione diffusionis nominis, et ratione multiplicis operationis in nobis factæ, sicut homo facit in sua hæreditate. De primo, Isidorus : « Hæreditas est res « quæ morte alicujus ad quempiam per- « venit. » Sed nos ad Christum morte ejus pervenimus. Alii enim hæreditatem perdunt moriendo, sed Christus perditam morte recuperavit. Apoc. i, 5 et 6 : *Lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum... Deo.* De secundo, hæreditas dicitur secundum Isidorum « a rebus additis. » Sic nos sumus res additæ : habebat enim prius regnum cœlorum, sed postea addidit, et obtinuit regnum terrarum pretiosa morte sua. Unde post resurrectionem suam dixit : *Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terra* [1]. Luc. xix, 12 : *Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum, et reverti.* De tertio, in nobis multipliciter operatur : tamquam hæreditatem nos excolit, sepit, custodit, augmentat, et delectabiliter inhabitat. Excolit, quia agricola, Jerem. xiv, 8 : *Quare quasi colonus futurus es in terra,* et filius agricolæ, in nobis mala exstirpando et bona seminando. Sepit erubescentia quoad homines, et timore quoad Deum, Isa. lviii, 12 : *Vocaberis ædificator sepium, avertens semitas in quietem.* Augmentat numero et merito per dona gratiæ eam amplificando, Isa. liv, 3 : *Ad dexteram et ad lævam penetrabis,* augmentata numero : *et semen tuum Gentes hæreditabit.* Augmentatam merito delectabiliter inhabitat, Proverb. viii, 31 : *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.*

« *De cœlo respexit.* » In hac parte per- 3
suadet ad cultum Dei ab ejus scientia, et primo quia non latent eum homines. Secundo, quia nec hominum cogitationes, ibi, « *Qui finxit.* » Tertio, quia nec operationes, ibi, « *Qui intelligit.* » Iterum homines eum non latent, nec boni, nec mali, ibi, « *De præparato habitaculo* : » et in utraque istarum partium dicit unde vidit, et quid.

Dicit ergo : « *Dominus de cœlo respexit,* » vel empyreo, vel Angelis sanctis quos inhabitat. Isa. lxiii, 15 : *Attende Domine de cœlo,* etc. « *Vidit omnes filios hominum,* » bonos scilicet qui imitatores sunt filii hominis, scilicet Christi : et implevit omnibus bonis. Eccli. xxiv, 45 : *Inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino.* Vel, « *de cœlo,* » id est, de humanitate Christi, « *respexit Dominus* : » ipsa enim humanitas ejus cœlum, quia celat divinitatem ejus. Isa. xlv, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Vidit oculo misericordiæ de

[1] Matth. xxviii, 18.

cœlo isto « *omnes filios hominum.* » Exod. III, 7 et 8 : *Vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto... et descendi ut liberem eum.* Hieronymus : « Numquam respectus ejus sine misericordia « est. » Sapient. IV, 15 : *Et respectus in electos illius.*

« *De præparato habitaculo.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic, quoad bonos, sed etiam quoad malos, « *de præparato habitaculo suo,* » id est, de humanitate sua, in qua habitavit. Ad Coloss. II, 9 : *In ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.* « *Præparato*, » præ omnibus aliis parato. III Reg. X, 20 : *Non est factum tale opus in universis regnis.* Vel Dei præscientia præparato, et præviso ad salutem generis humani procurandam. Eccli. XXIV, 14 : *Ab initio et ante sæcula creata sum, et usque ad futurum sæculum non desinam.* « *Respexit,* » recognoscendo sine approbatione, « *super omnes qui habitant terram,* » ipsos scilicet malos, qui sunt terræ amatores, et ipsam inhabitant per amorem : hi enim etiam videntur a Deo, et ipsum latere non possunt. Psal. CXII, 5 : *Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra ?* Eccli. XV, 19 : *Multa sapientia Dei, et fortis in potentia, videns omnes sine intermissione.* Vel in bono, « *Vidit,* » oculo misericordiæ, « *super eos qui habitant,* » per diligentiam excolendo, terram proprii corporis quam portamus, ne germinet spinas et tribulos vitiorum. I ad Corinth. IX, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo.* Non sicut illi de quibus Proverb. XXIV, 30 : *Per agrum hominis pigri transivi, et per vineam viri stulti,* etc. Vel præparatum habitaculum Angeli, in quibus gratia inhabitat, et opere magis quam in inferioribus, tamquam in propriis ministris. Daniel. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies millies centena millia assistebant ei.* In his sedet gloriosus Deus, et tunc respicit inhabitantes terram. Mira dignatio pietatis, Job, XXIX, 25 : *Cum sederem quasi rex, circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.* Et tu fac similiter, ut in gloria tua recorderis miserorum. Eccli. XI, 27 : *In die bonorum ne immemor sis malorum,* id est, adversitatis. Aliorum præparatio in habitaculum Dei debet esse prædicator. I ad Corinth. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod vos estis.* Ezech. XLIII, 10 : *Fili hominis, ostende domui Israel templum,* prædicatorem et doctorem factum, *et confundantur ab iniquitatibus suis.* De hoc habitaculo respicit Dominus, etc., quando prædicationis doctrinam per ipsum effundit. Prov. VII, 6 : *De fenestra domus meæ per cancellos prospexi.* Et est hic respectus utilis ad tria. De veritate instruit, Cant. II, 9 : *En ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.* Et subditur statim : *En dilectus meus loquitur mihi,* me scilicet instruendo. Virtutes inserit, Prov. XIII, 15 : *Doctrina bona dabit gratiam.* Eccli. XVI, 30 : *Deus in terram respexit, et implevit illam bonis suis.* Peccata destruit : verba enim Dei ignis sunt, et necessario peccata liquefaciunt. Eccli. III, 17 : *Sicut in sereno glacies, solvuntur peccata.* Quippe, Jerem. XXIII, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus : et quasi malleus,* etc. Gregorius : « Peccati gelicidia ad « adspectum Domini liquefiunt. »

Respicit Deus per prædicatorem, et hic respectus est ad tria utilis.

« *Qui finxit sigillatim.* » Hic secundum, in quo ostendit scientiam Dei, quia non latent ipsum cogitationes. 15

Dicit enim : Sic homines eum non latent, nec cogitationes, quia ipse *est* « *qui finxit,* » id est, ipse formavit corda eorum, id est, animas, et hoc « *sigillatim,* » singulis dona propria tribuendo. I ad Corinth. XII, 8 : *Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ : alii autem sermo scientiæ,* et sic de aliis. Et ipse etiam

est, « *qui intelligit omnia opera eorum,* » sciens et videns quomodo quisque in illis et ex illis operetur. II ad Corinth. vi, 1 : *Exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis.* Sap. vi, 4 : *Data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur.*

Vel sic : « *Qui finxit,* » id est, formavit, « *corda eorum,* » sicut supra : et hoc, « *sigillatim,* » singulis gratias gratum facientes largiendo. Ad Ephes. iv, 7 : *Unicuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi* : alii enim dat majorem, alii dat minorem.

« *Qui intelligit omnia opera eorum,* » quo fine, qua intentione in illis, et ex illis operentur. Job, xxviii, 3 : *Universorum finem ipse considerat.* Vel sic, « *finxit,* » id est, formavit, « *corda eorum,* » id est, animas, id est, ipsas substantias. Et hoc, « *sigillatim,* » unamquamque per se, sicut suo perfunditur corpori. Et in hoc destruitur duplex error. Unus qui ponit omnes animas simul creatas in cœlo, et quia ibi peccaverunt, in corporibus intrudi. Alius qui ponit de anima Adæ omnes animas factas, sicut corpora de corpore. Isai. xlii, 5 : *Hæc dicit Dominus Deus, creans cœlos, et extendens eos : firmans terram,.. dans flatum populo,... et spiritum calcantibus eam.* Ecce qui datus est spiritus, non traductus.

« *Qui intelligit omnia opera eorum,* » tam exteriora quam interiora. Eccli. xvii, 16 : *Omnia opera illorum velut sol in conspectu Dei,* etc.

16 Potestas salvandi Deo propria.

« *Non salvatur rex per multam virtutem.* » Hic persuadet a potentia, quia ipse solus salvare potest : et dicuntur duo. Primo, quod alia non habent salvandi potestatem. Secundo, quod ipse habet, ibi, « *Ecce oculi Domini.* » Alia non salvant, quia nec collectio multitudinis, nec robur corporis, ibi, « *Et gigas.* » Nec vigor bruti animalis, ibi, « *Fallax equus.* »

Dicit ergo : Sic debes Deum colere, quia bonus et sapiens, et etiam quia potens, quia « *non salvatur rex,* » qui inter alios homines excellit dignitate, « *per multam virtutem,* » exercitus sui collectam ad se defendendum. II Paral. xxv, 8 : *Si putas in robore exercitus bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus.* I Machab. iii, 18 : *Non est differentia in conspectu Dei cœli liberare in multis, et in paucis.*

« *Et gigas,* » confidens de corporis sui viribus, « *non salvabitur in multitudine virtutis suæ,* » quamvis possit super multos. Exemplum de Goliath Gethæo [1]. Jer. ix, 23 : *Non glorietur fortis in fortitudine sua.*

Vel sic : Rex appellari potest justus quilibet, et gigas. Rex ratione nominis, possessionis, dignitatis. Nominis, Isidorus : « Recte faciendo nomen regis tenetur, peccando amittitur. » Unde apud veteres tale erat proverbium : « Rex eris, si bene feceris : si non bene feceris, non eris. » Ratione possessionis, quia impressa in ipsa Dei imagine ad quam factus est, redit ad dignitatem possessionis primæ, ut omnia sua sint. Genes. i, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram : et præsit,* etc. Imo, quæcumque sunt in cœlo. I ad Corinth. iii, 22 : *Sive præsentia, sive futura omnia vestra sunt.* Rex est ergo, non regulus, qui tot habet insignia. Ratione dignitatis diuturnæ : justus enim æternaliter regnaturus est. Apoc. xxii, 5 : *Dominus illuminabit illos, et regnabunt in sæcula sæculorum.*

Appellatur etiam *gigas* ratione nomi-

[1] Cf. I Reg. xvii, 1 et seq.

nis, vigoris, et magnitudinis. Nominis, quia *gigas* dicitur a γῆ quod est *terra*, et *genitus*. Et homo justus de terra genitus est, quia homo. Psal. XLVIII, 3 : *Quique terrigenæ et filii hominum*. Eccli. XXXIII, 10 : *Omnes homines de solo et terra, unde ex creatus est Adam*. Vigoris, quia confligit et pugnat cum potestatibus aereis, quod est magni vigoris et audaciæ. Ad Ephes. VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia*, etc. Cassiodorus : « Merito *gigas* dicitur a quo talibus « spiritibus obviabatur. » Et magnitudinis, quia qui caret charitate, caret magnitudine. I ad Corinth. XIII, 2 : *Si autem charitatem non habuero, nihil sum* : sed qui abundat virtute, hic magnus est. Eccli. XLIV, 6 : *Homines divites in virtute*. Vere justus magnus est : una enim pars ejus, scilicet pes, caro in terra est : sed caput, id est, mens, est in cœlo. Ad Philip. III, 20 : *Nostra autem conversatio in cœlis est*.

« *Fallax equus*. » Hic ostendit, quod non salvet vigor bruti animalis, quia nec velocitate ad fugiendum, nec fortitudine ad resistendum, ibi, *In abundantia*. »

Dicit ergo : Sic non salvatur nec multitudine, nec robore rex, et etiam fallax equus ad salutem, id est, salutem promittit aliquando, et non solvit. Augustinus : « Si tu vides equum bene forma« tum, bonis viribus, magno cursu præ« ditum, ista omnia tibi velut promittunt « salutem : sed fallit, si non tuetur « Deus. » Proverb. XXI, 31 : *Equus paratur ad diem belli, Dominus autem salutem tribuit*. Isa. XXXI, 1 : *Væ qui descendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis sperantes*.

« *In abundantia autem virtutis suæ*, » ad resistendum, « *non salvabitur*, » sed ab eo qui dat ei fortitudinem. Mystice enim equus dicuntur divitiæ temporales, et spirituales. Temporales fallaces sunt ad salutem præstandam : ipsam enim promittunt, et non solvunt. Matth. XIII, 22 : *Sollicitudo sæculi istius, et fallacia divitiarum suffocat verbum*. In abundantia autem illarum non salvatur quis, quantum in ipsis est. Luc. XII, 19 et 20 : *Dicam animæ meæ : Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare*. Et quæ sequuntur : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te*. Proverb. I, 32 : *Prosperitas stultorum perdet illos*. Dicuntur autem divitiæ temporales *equi*, ratione fiduciæ ascensoris, periculosæ elevationis, et cursus velocitatis. Confidunt enim multi idiotæ in divitiis suis, et multi corruunt pessime. Prov. XI, 29 : *Qui confidit in divitiis, corruet*. Jerem. LI, 22 : *Collidam in te equum et ascensorem ejus*. De secundo, ad litteram equus elevat hominem non solum corporaliter, sed etiam spiritualiter. Sic divitiæ in superbiam, Osee, XIII, 6 : *Adimpleti sunt et saturati : et levaverunt cor suum*. I ad Timoth. VI, 17 : *Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum*. Equus etiam velociter transit, Jerem. IV, 13 : *Velociores aquilis equi illius*. Sic divitiæ, Sapient. V, 8 et 9 : *Divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra*. Et nota, quod vilis homo insidet equo sine medio : sic anima vilis hæret divitiis immediate, sed nobis facit sellam de necessitate corporis. Psal. LXI, 11 : *Divitiæ si affluant, nolite cor apponere*.

Divitæ temporales equo comparatæ.

Equus etiam virtutes designat, quæ sunt divitiæ spirituales, quibus homo portatur ad vitam æternam. Sed etiam hic multum fallax in illis qui de virtutibus habitis contra illos tument, et elevantur. Eccli. XL, 26 : *Facultates et virtutes exaltant cor*. Et vere fallaces, quia promittunt vitam æternam. Hæ etiam fallunt, Proverb. XIV, 12 : *Est via, quæ videtur homini justa, novissima autem ejus deducunt ad mortem*. Et-

Item, divitiæ spirituales.

si scriptum sit, Proverb. xv, 5 : *In abundanti justitia virtus maxima est.* Sed hæc abundantia statim corrumpitur a modica injustitia. I ad Corinth. v, 6 : *Modicum fermentum totam massam corrumpit,* etc.

18 « *Ecce oculi Domini.* » Hic secundum, in quo ostenso quod non salvant alia, ostendit quod Deus salvat. Et primo, quod in præsenti. Secundo, quod etiam in futuro, ibi, « *Anima nostra.* »

Salus a solo Deo.

In prima duo. Primo tangit Dei in nos amorem tamquam salutis causam. Secundo, procedentem salutarem opem, vel operationem, ibi, « *Et eruat a morte.* »

In prima duo. Primo, quod amat metuentes. Secundo, quod sperantes, ibi, « *Et in eis qui sperant.* »

Dicit ergo : Sic hæc non salvant, sed « *oculi Domini,* » id est, dilectio, quæ maxime exserit se per oculos et ostendit, secundum illud : « *Ubi amor, ibi oculus.* » Oculi, inquam, salvantes. Psal. xxx, 8 : *Respexisti humilitatem meam, salvasti,* etc. « *Super metuentes eum,* » non super tumentes contra eum. Eccli. x, 24 : *Qui timent Dominum, erunt in oculis illius.* Et ibid. xxxiv, 19 : *Oculi Domini super timentes eum.* « *Et in eis qui sperant super misericordia ejus.* » Proverb. xxviii, 25 : *Qui sperat in Domino, sanabitur.* Et bene conjungit timorem et spem, quia sunt duæ molæ, inter quas debet teri anima, et neutra sine altera habenda est. Deut. xxiv, 6 : *Non accipies loco pignoris inferiorem et superiorem molam.* Eccli. ii, 9 : *Qui timetis Dominum, sperate in illum : et in oblectationem veniet vobis misericordia.*

Spes et timor, duæ molæ quibus anima teritur.

19 « *Ut eruat a morte.* » Hic tangit operationem salvantem ex amore procedentem, et est duplex. Prima, animarum a morte peccati suscitatio. Secunda, suscitatorum conservatio, ibi, « *Et alat.* »

Dicit ergo : Sic oculi Domini super metuentes, et sperantes Ad quid? « *Ut eruat a morte.* » Et potest intelligi de futuro, « *a morte,* » inferni scilicet, « *animas eorum.* » Habac. iii, 5 : *Ante faciem ejus ibit mors.* Proverb. xx, 8 : *Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum intuitu suo.* « *Et alat eos,* » interim verbo suo, « *in fame,* » in hac scilicet vita, in qua est omnium bonorum defectus, et egestas. Jerem. xv, 16 : *Inventi sunt sermones tui, et comedi eos, et factum est verbum tuum in gaudium mihi, et in lætitiam cordis mei.* Vel, « *eruat,* » in præsenti, « *animas eorum a morte* » spirituali, id est, a peccato mortali, sicut factum est in Petro, qui a peccato trinæ negationis est ereptus intuitu Christi. Luc. xxii, 61 et 62 : *Et conversus Dominus respexit Petrum... Et egressus foras Petrus flevit amare.* Osee, xiii, 14 : *De manu mortis liberabo eos.*

« *Et alat eos,* » ne deficiant liberati « *a fame,* » cibo suo spirituali, verbo suo. Deteron. viii, 3, et Matth. iv, 4 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.* Hic nota, quod est triplex mors a qua Deus suos eruit. Naturæ, ut patet in martyribus, qui aut mortem corporis non senserunt, aut multum vilipenderunt absorpti a spe immortalitatis. Sapient. iii, 4 : *Spes illorum immortalitate plena est,* et tribulatio momentanea. II ad Corinth. iv, 17 : *Quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ.* Quid ergo mirum si a plena immortalitate absorbetur quod est momentaneum ? Item, a morte culpæ, de qua Sap. xvi, 14 : *Homo autem occidit per malitiam.* Sed ab hac liberat timentes, quia Eccli. i, 27 : *Timor Domini expellit peccatum.* Et sperantes, Psal. xxxiii, 23 : *Non delinquent omnes qui sperant in eo.* Et gehennæ, quia mortui transeunt ad vitam, Psal. cxxvi, 2 : *Cum dederit dilectis suis somnum, ecce,* etc. Et fames triplex, in qua alit : naturæ, gratiæ, et gloriæ. Quantum ad

primum refectio quidem deest multis, sed numquam justis. Psal. xxxvi, 25 : *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* Quantum ad secundum, Amos, viii, 11 : *Mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.* Psal. xxxvi, 19 : *In diebus famis saturabuntur.* I Reg. ii, 5 : *Famelici saturati sunt.* Quantum ad tertium, in Psal. xvi, 15 : *Satiabor cum apparuerit gloria tua;* Matth. v, 6 : *Beati qui esuriunt, et sitiunt justitiam : quoniam*, etc.

« *Anima nostra sustinet.* » Hic ostendit, quod salvat in futuro : et dicuntur tria. Primo, ostendit justos salutem illam patienter exspectare. Secundo, sperare, ibi, « *Et in nomine sancto.* » Tertio, implorare, ibi, « *Fiat misericordia.* »

In prima duo. Primo tangit patientem exspectationem. Secundo, patientis exspectationis rationem, ibi, « *Quoniam adjutor.* »

Dicit ergo : Sic nunc alit, sed tandem salvabit. Unde « *anima nostra sustinet*, » id est, patienter exspectat « *Dominum.* » Psal. xxiv, 3 : *Universi qui sustinent te, non confundentur.* Eccli. ii, 3 : *Sustine sustentationes Dei,... ut crescat in novissimo vita tua.* Sustinet etiam ut jumentum sessorem suum. Psal. lxxii, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te.* Stimulantem etiam calcaribus tribulationum, ut non recalcitret, quamvis bene alita sit, sicut prætactum est, non sicut illi de quibus, Deuter. xxxii, 15 : *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit*, sed secundum admonitionem Baruch, iv, 25, patienter sustinuit[1]. Imo, libenter. II Machab. vi, 30 : *Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quia, cum a morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores : secundum animam vero propter timorem tuum libenter hæc patior.* Item, dulciter, Job, vi, 10 : *Hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore non parcat.*

« *Quoniam adjutor.* » Hic tangit rationem patientis exspectationis et primo rationem patientiæ. Secundo exspectationis, ibi, « *Quia in eo.* » Patientia duplex est, quia adjuvat in bono. Secundo, quia protegit a malo.

Ait enim : Sic anima nostra sustinet, et patientiam habet : « *quoniam adjutor noster* » est in bonis faciendis, et « *protector,* » protegendo a malis. Eccli. li, 2 : *Adjutor et protector factus es mihi.* Psal. ix, 10 : *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.*

« *Quia in eo lætabitur cor nostrum.* » 21
Quasi diceret : Patientiam habet propter prædicta, sed exspectat, affectu inhiat, quod est exspectare, « *quia in eo lætabitur cor nostrum,* » secundo cum venerit. Eccli. i, 29 : *Usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis.* Nec tantum cor nostrum, parum dixit : imo et corpus nostrum, in Christi humilitate. Psal. lxxxiii, 2 : *Cor meum, et caro mea, exsultaverunt in Deum vivum.* Sed utrumque comprehendit in corde : quia cum sit caro, sedes est animæ.

« *Et in nomine sancto.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic exspectamus patienter, et interim « *etiam in nomine sancto ejus speravimus,* » nos venturos ad eum in quo sic lætemur : « *in nomine sancto ejus,* » Filio scilicet ejus ductore nostro, ad hoc misso ut nos reducat illuc. Joan. xvi, 28 : *Exivi a Patre, et veni in mundum : iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem*, ut vos illuc reducam. In eo ergo lætabitur cor nostrum, ut in quo est summa voluptas. Psal. xv, 11 :

Quare lætabitur cor nostrum in Christo ?

[1] Baruch, iv, 25 : *Filii, patienter sustinete iram, quæ supervenit vobis.*

Delectationes in dextera tua usque in finem. Summa tranquillitas, Joan. XVI, 33 : *In mundo pressuram, in me pacem habebitis.* Summa securitas, Isa. XLIII, 5 : *Noli timere,* servus meus Jacob, *quia ego tecum sum,* ut protegam te. De iis tribus, Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* « *Et in nomine sancto ejus speravimus* » a tyrannica dominatione redemptionem. Isa. VIII, 3 : *Voca nomen ejus, Accelera spolia detrahere, festina prædari.* A multiplici infirmitate curationem, Matth. I, 21 : *Vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Et ab omni persecutione curationem, Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit justus, et exaltabitur.*

22 « *Fiat misericordia tua.* » Hic tertium, in quo subjungitur oratio, et dicuntur duo. Primo, orat. Secundo, monstrat, quod debet exaudiri, ibi, « *Quemadmodum.* »

Ait ergo : *Fiat misericordia tua Domine super nos* in adventu : ut in nobis illud impleatur gaudium de quo in præcedenti versu : « *Quia in eo lætabitur cor nostrum.* » Et nota, quod quamvis innocens sit qui loquitur, tamen justitiam non petit, sed misericordiam, juxta Psal. CXLII, 2 : *Non intres in judicium cum servo tuo.* Job, IX, 14 : *Quantus sum ego ut respondeam ei, et loquar verbis meis cum eo ?* Non audet petere justitiam propter meritorum impuritatem, si quæ habet. Isa. LXIV, 6 : *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Propter negligentiam, et venialium saltem multitudinem, Proverb. XXIV, 16 : *Septies in die cadet justus, et resurget.* Propter præmii magnitudinem, I ad Corinth. II, 9, et Isa. LXIV, 4 : *Oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti,* etc. Psal. CV, 24 : *Pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.* Vel de primo adventu, « *fiat,* » o Domine, « *misericordia tua super nos,* » id est, fiat nobis primus adventus tuus, qui totus fuit ex misericordia, sicut secundus ex justitia. Psal. XXIV, 10 : *Universæ viæ Domini misericordia et veritas.* Vel de utroque : « *Fiat misericordia tua,* » triplex scilicet, qua diminuitur culpa. Isa. LV, 7 : *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus,* pius et misericors Dominus, et dimittit peccata, in tempore tribulationis, qua infunditur gratia. Ad Hebr. IV, 16 : *Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in tempore opportuno,* et qua confirmemur in gloria. Psal. CII, 4 : *Qui coronat te in misericordia et miserationibus.* Judas in Canon. II, 21 : *Vosmetipsos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.* Et hoc, « *quemadmodum speravimus in te.* » Quasi diceret : Non decet tantam excellentiam, ut confundatur qui sperat in te. Eccli. II, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.* « *Speravimus in te,* » quod volumus potente, Ad Ephes. III, 20 : *Qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus.* « *In te,* » quo indigemus sciente, Matth. VI, 32 : *Scit enim Pater vester quia his omnibus indigetis.* « *In te,* » quod bonum est volente, I ad Timoth. II, 3 et 4 : *Hoc bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo : qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.*

PSALMUS XXXIII.

Benedicit Dominum qui est justorum lumen et tutela, et impiorum aversor.

1. *Davidi, cum immutavit vultum suum coram Achimelech, et dimisit eum et abiit.* (I Reg. XXI.)

2. Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.

3. In Domino laudabitur anima mea : audiant mansueti, et lætentur.

4. Magnificate Dominum meum : et exaltemus nomen ejus in idipsum.

5. Exquisivi Dominum, et exaudivit me : et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

6. Accedite ad eum, et illuminamini : et facies vestræ non confundentur.

7. Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum, et de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum.

8. Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.

9. Gustate, et videte quoniam suavis est Dominus : beatus vir qui sperat in eo.

10. Timete Dominum, omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum.

11. Divites eguerunt et esurierunt[1] : inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.

12. Venite, filii, audite me : timorem Domini docebo vos.

13. Quis est homo qui vult vitam[2], diligit dies videre bonos ?

14. Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum.

15. Diverte a malo, et fac bonum : inquire pacem, et persequere eam.

16. Oculi Domini super justos[3] : et aures ejus in preces eorum.

17. Vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.

18. Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos : et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos.

19. Juxta est Dominus iis, qui tribulato sunt corde, et humiles spiritu salvabit.

20. Multæ tribulationes justorum : et de omnibus his liberabit eos Dominus.

21. Custodit Dominus omnia ossa eorum : unum ex his non conteretur.

22. Mors peccatorum pessima : et qui oderunt justum delinquent.

23. Redimet Dominus animas servorum suorum, et non delinquent omnes qui sperant in eo.

[1] Luc. I, 53.
[2] I Pet. III, 10.
[3] Eccli. XV, 20 ; Ad Heb. IV, 13.

IN PSALMUM XXXIII

COMMENTARIUS [1].

1 *Psalmus David, cum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit* [2].

Argumentum Psalmi: Cultus Dei per sacrificium novum, ut titulus ostendit.

« *Benedicam Dominum in omni tempore.* » Hic est Psalmus trigesimus tertius. Cum enim monuerit justificatos per pœnitentiam laudare Deum, et ei cultum divinum exhibere, quia maxime et potissime laudatur et colitur in sacrificio altaris novo, et veteri sacrificio substituto, agit hic de novo sacrificio, quod veteri substitutum est, veteri evacuato. Et hoc ostenditur satis in titulo, qui talis est: « *Psalmus David, cum immutavit vultum suum coram Abimelech, et dimisit eum, et abiit.* Et tangitur historia secundum Augustinum, quæ habetur I Reg. XXI, 13, ubi David dicitur mutasse vultum suum coram Achis rege Geth, ad quem confugerat, eo quod accusatus esset apud eum de fortitudine, et stimulante Saule qui ad hoc ipsum nuntios miserat procuraturos, ut vel eum interficeret, vel mitteret ad se. Sic Christus mutavit vultum suum coram Achis, cum vetus sacrificium in novum convertit : quia, secundum Isidorum : « Vultus dicitur, eo « quod per ipsum voluntas ostenditur, « in Testamento autem in sacrificiis eo- « rum voluntas Dei ostenditur. » Mutare ergo vetus sacrificium in novum, quid aliud est quam mutare vultum? quod factum est proprie in cœna, quando evacuato antiquo Paschate, substitutum est

[1] David, poursuivi par Saul, s'était réfugié après sa rencontre avec le grand prêtre Achimélech auprès d'Achis, roi de Geth, en pays philistin. Il croyait n'être pas reconnu par ceux qu'il avait défaits naguère avec tant d'éclat : il le fut pourtant par les officiers d'Achis, et il ne put s'échapper qu'en contrefaisant le fou. Il changea donc son visage, dit le livre des Rois (I Reg. XXI, 13) ; il changea, טעמו, *thamo*, son goût, sa raison, dit le titre du psaume, emprunté selon toute apparence à une source différente, probablement aux annales du règne de David, et il dut son salut à cette feinte. C'est en rapportant à cette circonstance périlleuse de sa vie qu'il composa ce psaume d'action de grâces. Le roi de Geth, appelé Achis au livre des Rois, est nommée ici Abimélech. Les commentateurs remarquent, à la suite de S. Basile, que ce nom était un titre commun aux rois philistins de ce pays, comme Pharaon en Egypte, César à Rome, etc. Abimélech veut dire père du roi, ou le roi père, exactement comme le titre des rois de Perse, *padishah*. Cf. Genes. XX, XXVI. S. Athanase Eusèbe et Théodoret ignorant cette identité d'Achis et d'Abimélech, ont expliqué le psaume de l'entrevue de David avec le grand prêtre. Abimélech est pour eux le même qu'Achimélech. C'est cette dernière orthographe que reproduit la Vulgate. Cette interprétation n'est point justifiée, car le grand prêtre ne chassa pas David, comme le dit le titre du psaume.

Ce chant est alphabétique, et chaque lettre commande deux vers. Seulement le ו manque, à moins qu'on ne le prenne au second vers de la lettre ד, ℣. 6, ce qui porterait atteinte à la régularité de la composition. Nous savons que les poètes hébreux ne se faisaient pas scrupule d'omettre ou d'intervertir quelques lettres dans les écrits de ce genre. Le פ est répété au dernier verset comme au Ps. XXIV, probablement par le fait d'une addition postérieure. L'ordre des idées n'est pas très logique : elles se peuvent pourtant diviser en deux groupes : dans les ℣℣. 2-11, l'auteur prend le son lyrique pour remercier Jéhova de ses bienfaits ; à partir du ℣. 12, il passe au ton purement didactique, pour enseigner aux hommes la manière de mériter la faveur divine.

Les sentiments de reconnaissance exprimés dans ce psaume conviennent bien au chrétien qui met toute sa confiance en Dieu, et tout son bonheur à le servir. (H. LESÊTRE)

Albert le Grand applique ce psaume au Christ et à la Sainte communion.

[2] I Reg. XXI, 13. Vulg. habet, *Achimelehc.* Cf. notam 1.

novum[1]. Quod bene dicitur factum coram Abimelech, quia coram Judæis : Abimelech enim interpretatur *patris mei regnum*, et significat Judæos, qui ad Dei regnum pertinebant. I Reg. xii, 12 : *Dixistis :... Rex imperabit nobis : cum Dominus Deus vester regnaret in vobis ?* Achis etiam interpretatur *frater meus*, et Judæi fratres erant Christi secundum carnem. Vel quomodo est ? In quo significatur eorum dubitatio, maxime circa sacramentum Altaris. Joan. vi, 53 : *Litigabant ergo Judæi ad invicem dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum ?* Et propter hoc « *dimisit* » Abimelech, vel Achis, id est, populus Judæorum, « *eum*, » scilicet Christum, « *et abiit* » Christus ad Gentes. Sensus ergo : Hic Psalmus est Christi, « *cum mutavit vultum suum coram* Achis seu *Abimelech*, » id est, de hoc agens quod Christus mutavit vetus sacrificium in novum coram Judæis, propter quod dimissus est ab eis, et abiit ad gentes. Propter hoc dicit Cassiodorus in hoc Psalmo : « Sic Missarum ordo completus est, ut eum putes conscriptum in temporibus Christianis. » Et est secundus Psalmus scriptus et distinctus per litteras Hebraici Alphabeti, tamen imperfecte. Quare autem distinguantur Psalmi, et quare quidam perfecte, quidam imperfecte, dictum est superius[2] ?

Dividitur autem Psalmus secundum ea quæ in Missa fiunt. Primo, laus divina celebratur : sic et hic de laude divina primo agitur. Secundo, populus Christianus communicatur : et de hac communione hic agitur secundo, ibi, « *Accedite ad eum.* » Tertio, populus informatur : et de hac informatione tertio agitur, ibi, « *Venite, filii, audite me.* »

In prima parte duo dicuntur. Primo, admonitio aliorum ut secum laudent Deum, et benedicant. Secundo, ostendit laudis fructum, ibi, « *Exquisivi Dominum.* »

In prima quatuor secundum quatuor conditiones quas requirit in laude Dei. Primo, monet ut exemplo suo laudent perseveranter. Secundo, quod humiliter, ibi, « *In Domino laudabitur.* » Tertio, quod suaviter, ibi, « *Audiant mansueti.* »

Quatuor conditiones ad laudem necessaria.

In prima duo. Primo, quod semper in corde. Secundo, quod ore, ibi, « *Semper laus ejus.* »

2

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : Sic colendus est Deus, et timendus, et laudandus. Et propter hoc, « *benedicam Dominum* » corde interius, « *in omni tempore* » ut fiat distributio pro generibus singulorum, id est, in tempore prosperitatis. Psal. xii, 6 : *Cantabo Domino, qui bona tribuit mihi.* Et adversitatis, sicut Job, i, 21, qui omnibus perditis dicebat : *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est : sit nomen Domini benedictum.* Non sic quidam, qui in prosperis tantum laudant, et in adversis blasphemant, de quibus in Psal. xlviii, 19 : *Confitebitur tibi cum benefeceris ei.* Nec sicut alii qui ipsum omnino tradunt oblivioni in prosperis, et in adversis clamant, contrarii aliis. Isa. xxvi, 16 : *Domine, in angustia sua requisierunt te.*

Quomodo potest Deus semper laudari ?

« *Semper laus ejus in ore meo.* » Sed opponit Cassiodorus : « Impossibile videtur laudes Dei jugiter personare. » Et est responsio : « *Semper laus ejus in ore meo,* » id est, numquam aliquid contrarium laudis ejus erit in ore meo. I Pet. iv, 11 : *Si quis loquitur quasi sermones Dei.* Vel : Nihil in ore meo, nisi vel ejus laus, vel ad laudem ejus pertinens, et honorem. Hieronymus :

[1] Cf. Joan. xiii.

[2] Cf. Psalmum XXIV in commentario super titulum et in nota.

« Felix lingua, quæ non novit nisi de « divinis facere sermonem. » Et notanda est Glossa quæ habet versiculum. Joan. xii, 32 *: Et ego si exaltus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* laudandum. Quippe Gregorius dicit : « Tanto ab ho- « minibus dignius est honorandus, « quanto pro hominibus indigniora sus- « cepit. »

3 « *In Domino laudabitur anima mea.* » Hic monet, quod humiliter. Quasi diceret : Sic laudando laudabo semper, et « *anima mea laudabitur.* » Laudatam se reputabit, « *in Domino,* » in laude Domini. Quasi diceret : Si Dominus laudatur, laudatam se reputabit anima mea, quia totam laudem vult in Deum referri, nihil sibi penitus retinere, tamquam vere humilis. Sic laudabo tamquam verus filius, Eccli. iii, 13 : *Gloria hominis ex honore patris sui.* Et tamquam bonus servus, Exod. xv, 2 : *Laus mea Dominus.* Et Deuter. x, 21 : *Ipse est laus tua, et ipse est Deus tuus.* Sic etiam potest intelligi : Laudabo semper, et ipse rependet mihi vicem in futuro, quia « *in Domino,* » id est, a Domino « *laudabitur anima mea,* » in die judicii coram toto mundo. I ad Corinth. iv, 5 : *Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium : et tunc laus erit unicuique a Deo.* Luc. xii, 8 : *Quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei.*

Deus semper, humiliter, suaviter laudandus.

« *Audiant mansueti.* » Hic monet quam suaviter : et per hoc quod sic laudabit, quod mansueti audientes lætabuntur. Suavis enim laus in audiente generat lætitiam, alia non.

Dicit ergo : Sic laudabo humiliter, et etiam « *audiant* » laudem meam « *mansueti, et lætentur,* » præ suavitate ejus. Optime dicit, « *mansueti :* » quantumcumque enim suaviter laudatur Deus, non potest lætari, nisi per mansuetudinem dispositus. Eccli. v, 13 : *Esto mansuetus ad audiendum.* Jacob. i, 21 : *In mansuetudine suscipite insitum verbum.* Et est argumentum, quod Parochiani debent audire verbum divinum in mansuetudine, et divinum officium, et tunc possunt eorum corda lætificari, aliter non. Psal. l, 10 : *Auditui meo dabis gaudium et lætitia, et exsultabunt ossa humiliata.* Jer. xv, 16 : *Factum est mihi verbum tuum in gaudium, et in lætitiam cordis mei,* etc.

« *Magnificate Dominum mecum.* » Hic 4
tangitur quarta conditio, quia communiter : et tangitur primo congregatio, vel communitas quasi loci. Secundo, modi. Si enim in uno loco multi laudarent, et diversi diversa dicerent simul, confusi essent, ibi, « *Et exaltemus.* »

Lau... De... co... ...e.

Ait ergo : Sic est laudandus incessanter, humiliter, et suaviter, et communiter. « *Magnificate Dominum mecum.* » Invitat illos ad cantandum, et magnificandum. Exod. xxvi, 1 et seq. : Cortina cortinam trahat. Apocal. xxii, 17 : *Qui audit, dicat : Veni.* Bene autem invitat qui se non subtrahit, sed magis antecedit, aliter parum valeret, sicut cantores qui alios invitant ad cantandum, et ipsi stant muti. Gregorins : « Loquentis « auctoritas perditur cum vox non juva- « tur. » Notatur etiam laudati magnitudo, quia alios invitat. Quasi diceret : Tantus est quod mihi et vobis bene sufficeret. Amator temporalium quod amat, aliquando non laudat, sed magis vituperat, ut alii dimittant ei. Prov. xx, 14 : *Malum est, malum est, dicit omnis emptor : et cum recesserit, tunc gloriabitur.* Sed si mille Deum fuerint amplexati, bene locum invenient in illo. Augustinus in libro *Confessionum :* « Non enim si amplexus il- « lum fuero, alius non habebit ubi manum « ponat. » Latitudo tanta est, ut eum omnes animæ amplexentur. Psal. xlvii, 2 : *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.* Magnificatur autem Deus, Christus scilicet,

cum ille qui prius non erat membrum ejus, fit ejus membrum. I ad Corinth. vi, 15 : *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi ?* Sed multi minorant eum, et magnificant meretrices, quia seipsos tollunt a Christo, et uniunt se ipsis. I Cor. vi, 16 : *An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur ?* Mecum ergo, qui in Christo sum, magnificate : quia si non estis in Christo, mecum non estis. Eccli. xiii, 22 : *Quæ communicatio sancto homini*, qui est in Christo, *ad canem ?*

« *Et exaltemus nomen ejus,* » non in aliud, sed « *in idipsum,* » ut concordes simus anima in exaltando. Unde Augustinus habet, « In unum, » contra Schismaticos, et varia prædicantes ab iis, quæ tenet Ecclesia : et contra discordantes in cantu in Ecclesia. I ad Corinth. i, 10 : *Obsecro vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi : ut idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.* Vel notatur tempus exaltationis. Quasi diceret : Exaltare nec potestis plusquam in idipsum. Eccli. xliii, 33 : *Exaltate illum quantum potestis : major enim est omni laude.* Et nota, quod hi tres versus dicuntur in gratiarum actione post mensam, ut ostendatur, quod pro omnibus beneficiis Deo sunt gratiæ referendæ. I ad Thess. v, 18 : *In omnibus gratias agite : hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis.* Et dicit Augustinus : « Turpissimum est Christiano sic surgere a mensa, sicut bos a præsepio, etc. »

Deus semper laudandus ratione liberalitatis suæ. Augustinus : « Omni momento « me obligat, qui omni momento benefi« cium mihi præstat. » Dat autem nobis continue ad minus tempus in quo laudamus, et anhelitum in quo laudamus. Isa. xlii, 5 : *Dominus... firmans terram, et quæ germinant in ea : dans flatum populo, qui est super eam.* Bonus, qui tempus ab ævo ire jubet. Ratione nostræ utilitatis : quia modicus labor, et fructus magnus est. Laudare enim est loqui : ita autem facile est loqui, quod vix potest lingua refrænari. Jacob. iii, 8 : *Linguam nullus hominum domare potest.* Et fructus maximus, Psalm. xxxvi, 9 : *Sustinentes Dominum, ipsi hæreditabunt terram,* scilicet viventium. Si ergo proter lucrum temporale non cessat homo a labore, quanto magis ratione voluptatis, seu suavitatis, quæ etiam in hoc tanta est aliquando, ut etiam lacrymæ exeant.
Augustinus in lib. *Confessionum* : « Quan- Lib. ix, c. 6.
« tum flevi in hymnis et canticis suave so« nantis Ecclesiæ. Voces illæ influebant « auribus meis, et æstuabat in me affectus « pietatis, et currebant lacrymæ, et bene « mihi erat cum illis. » Ratione vitandæ damnationis, semper enim debemus laudare quantum possumus. Eccli. xliii, 33 : *Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum potestis : major enim est omni laude.* Alioqui moriemur debitores merentes maledictionem. Augustinus in lib.
Confessionum : « Væ tacentibus de te, quia Lib. i, c. 4.
« loquaces muti sunt. » Propter hoc, Tob. iv, 20 : *Omni tempore benedic Deum.* Eccli. li, 15 : *Laudabo nomen tuum assidue.*

« *Exquisivi Dominum.* » Hic secun- 5
dum hujus partis, in quo ut alliciat ad quod monet, ostendit fructum laudandi, et quærendi Deum in orationibus. Duo ergo dicuntur. Primo, perfecta exquisitio Dei. Secundo, fructus sequens ex illa, ibi, *Et exaudivit.* » Primo, in generali. Secundo, specificat, ibi, « *Et in omnibus tribulationibus.* »

Dicit ergo : Sic mones ut laudetis, et justum est, et utile, quia « *exquisivi Dominum,* » perfecte quæsivi Dominum. Psal. lxxvi, 3 : *Dominum exquisivi manibus meis.* Sap. viii, 2 : *Hanc amavi, et exquisivi a juventute mea.* Exquiritur autem, id est, perfecte quæritur, quando debito tempore quæritur, scilicet ante mortem, non in morte, nec post mortem. Isa. lv, 6 : *Quærite Dominum dum inveniri potest, invocate eum dum prope est.* Eccli. v, 8 : *Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem.*

Et in loco suo, non extra, scilicet in mundi vanitate, Job, XXVIII, 14 : *Mare*, mundus scilicet, *loquitur : Non est mecum.* Nec interius in carnis voluptate, Job, XXVIII 13 : *Nec invenitur in terra suaviter viventium.* Sed interius in intimo cordis invenietur. Ad Ephes. III, 16 : *Det vobis... in interiorem hominem, Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Item, modo debito, scilicet diligenter, Jer. XXIX, 13 : *Quæretis me, et invenietis : cum quæsieritis in toto corde vestro.* Singulariter, ut nihil aliud quæratur cum eo, III Reg. XVIII, 21 : *Usquequo claudicatis in duas partes ? si Dominus est Deus, sequimini eum.* Et perseveranter, Psal. CIV, 4 : *Quærite Dominum, et confirmamini, quærite faciem ejus semper.*

Quærendus Deus diligenter, solus et continuo.

« *Et exaudivit me.* » Hic determinat in quo, in malis scilicet amovendis. « *Et ex omnibus tribulationibus meis eripuit me :* » præteritum pro futuro, id est, eripiet in futuro. Job, v, 19 : *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.* Vel posset dici de præterito : Eripuit de tribulationibus in mitigando. Daniel. III, 50 : *Fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.* Vel patientiam præstando, quod est optimum liberandi genus. Gregorius : « Melius li« berat, qui patientiam dat. » Prov. XVI, 32 : *Melior est patiens viro forti.* Et in ipsis tribulationibus roborando. Psal. LIX, 13 : *Da nobis auxilium de tribulatione.* Auxilium datur, cum ipse tribulatus ex tribulatione proficit et roboratur.

6

Secunda pars Psalmi : De præparatione ad Eucharistiam.

« *Accedite ad eum.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua agitur de Eucharistiæ sumptione. Et primo, de præparatione. Secundo, de sumptione post præparationem, ibi, « *Gustave, et videte.* » Tertio, monet tota cordis intentione in Deum tendere, qui in sacramento sumptus est, ibi, « *Beatus vir.* »

In prima duo. Primo, monet ad præparationem quæ est per accessum. Secundo, ostendit utilitatem sic se præparandi, ibi, « *Et illuminamini.* »

Dicit ergo : Sic benedicatis Deum dictis modis, et post hoc, « *accedite ad eum,* » vos ipsos præparando ad dignam sacramenti sumptionem. Et est bonus ordo : non enim debet accedere quis ad hanc mensam, nisi in lætitia et exsultatione spirituali. Psal. XLI, 5 : *In voce exsultationis et confessionis, sonus epulantis.* Accedite ergo pede intellectus, veraciter credendo, Ad Hebr. XI, 6 : *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* Et affectu dulciter diligendo, Augustinus : « Pedes tui charitas tua. » Ad Hebr. x, 22 : *Accedamus ad eum cum vero corde.*

« *Et illuminamini.* » Hic subjungit accessus duplicem utilitatem : collationem boni primo. Secundo, ablationem mali, ibi, « *Et facies vestræ.* »

Dicit ergo : Sic « *accedite, et illuminamini.* » Hæc enim charitas. Accessum ad charitatis Sacramentum sequitur illuminatio. Eccli. II, 10 : *Qui timetis Dominum, diligite illum, et illuminabuntur corda vestra.* Isa. LX, 1 : *Surge, illuminare Jerusalem.*

« *Et facies vestræ.* » Hic amotionem mali. Primo, confusionis. Secundo, tribulationis, ibi, « *Iste pauper.*

Ait ergo : « *Et facies vestræ,* » sic illuminatæ, « *non confundentur,* » sed magis infundentur omni dulcedine et gaudio. Isa. XXVIII, 16, secundum literam aliam : Omnis qui credit in eum, non confundetur, nimirum in futuro [1]. Psal. XXXVI, 19 : *Non confundentur in tempore malo,* quando mali cogentur confiteri et clamare : *Vastati sumus,* et confusi vehementer [2].

1 Vulg. habet, Isa. XXVIII, 16 : *Qui crediderit, non festinet.*

2 Jerem. IV, 13.

« *Iste pauper clamavit.* » Hic subjungitur fructus qui est in ablatione mali. Dicuntur autem duo. Primo, ostendit se accedentem ad ipsum liberatum. Secundo, ostendit liberationis modum, ibi, « *Immittet Angelus Domini.* »

In prima duo. Primo, quod accessit orando. Secundo, quod exauditus fuit, ibi, « *Et Dominus exaudivit.* »

Dicit ergo : Sic non confundetur accedens, et se præparans : imo et tribulatione liberabitur, et hoc scio, quia « *iste pauper,* » qui loquitur, ego ipse, vel Christus, vel quodlibet membrum Christi, « *clamavit.* » Dicit Cassiodorus, quod « dicendo, « *Iste,* pauperem spiritualem designavit, « qui non tantum opibus, sed et vitiis va- « cuatur. In hoc autem quod dicitur, *Cla-* « *mavit,* fervor orationis intelligitur. » Duo ergo tanguntur. Quomodo Deus non repellit spiritualem paupertatem, et ferventem orationem. Psal. IX, 13 : *Non est oblitus clamorem pauperum.* Augustinus in *Glossa* : « Exaudieris si fueris pauper « spiritu. Dives non auditur. »

« *Et Dominus exaudivit.* » Hic subjungitur exauditio. Et primo, asserit se exauditum. Secundo, specificat in quo, ibi, « *Et de omnibus.* »

Dicit ergo : Sic clamavit, « *et Dominus exaudivit eum,* » in præsenti, et in hoc, quod « *de omnibus tribulationibus ejus salvavit eum,* » et salvabit in futuro : sed propter certitudinem reputandum est factum. Ex hoc patet, quod plane via contraria incedunt divites, et pauperes : quia pauperes vadunt de tribulationibus in exsultationem, divites autem de exsultatione in tribulationem, sicut hic dives, qui epulabatur quotidie splendide, et induebatur bysso et purpura, sepultus est in infernum [1]. Proverb. XXII, 2 : *Dives et pauper obviaverunt sibi.* Luc. XVI, 25 : *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, et Lazarus similiter mala : nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.* Iste pauper, Christus : pauper enim fuit. Eccle. IX, 15 : *Inventus est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam.* II ad Corinth. VIII, 9 : *Quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives.* « *Iste pauper,* » antonomastice, quia super omnes pauper. Luc. IX, 58 : *Vulpes foveas habent, et volucres cœli nidos ; filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.* Ergo iste pauper clamavit in cruce, Ad Hebr. V, 7 : *Cum clamore valido et lacrymis,* etc. Et exauditus est et liberatus est ab omni tribulatione et morte, et in gloria resuscitatus. Ad Roman. VI, 9 : *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur,* etc.

« *Immittet Angelus Domini.* » Hic secundum, in quo ostendit liberationis modum, per Angelum immittentem consolationem interius, et exterius conservantem. Duo ergo dicuntur. Primo, immissio interius, et exterior conservatio. Secundo, fructus seu effectus consolationis immissæ, et conservationis, ibi, « *Et eripiet.* » 8

Custodia Angeli tutelaris.

Ait enim : Sic dixi, quod pauper clamavit et liberatus est, quia, « *Angelus Domini,* » bonus, « *immittit,* » id est, immissionem facit, « *in circuitu,* » ad tuitionem ejus qui sibi est commendatus. Daniel. X, 13 : *Ecce Michael unus de principibus primis venit in adjutorium mihi.* Vel immittit, id est, intus mittit consolationem, dulciter alloquendo et consolando. Joan. III, 8 : *Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat.* Et sic custodit contra tentationem interiorem. « *In circuitu timentium* » existens, contra tentationem exteriorem. Psal. XC, 11 : *Angelis suis Deus mandavit de te,* etc. Ex vitæ ergo merito vallantur Angelorum præ-

[1] Cf. Luc. XVI, 19 et seq.

sidio, qui cordis puritate timent Deum. Ad Hebr. I, 14 : *Omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis.* Propter hoc bene dicitur, Eccli. XXXIV, 16 : *Qui timet Dominum, nihil trepidabit.* « *Et eripiet eos,* » de omni malo, tam interiori quam exteriori. Baruch, IV, 29 : *Qui induxit vobis mala, ipse rursum adducet vobis sempiternam jucunditatem cum salute vestra.*

Legitur et de Christo, qui Angelus dicitur. Isa. IX, 6, secundum litteram aliam : « Vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus [1]. » Iste immittit in circuitu timentium se sicut custos castri, spicula et lapides, ad terrendum hostes. IV Reg. VII, 6 et 7 : *Dominus sonitum audiri fecerat in castris Syriæ, curruum, et equorum et exercitus plurimi... Surrexerunt ergo et fugerunt in tenebris, et dereliquerunt tentoria sua,... animas tantum suas salvare cupientes.*

Tertio modo lege sic : Angelus enim est Prælatus. Mal. II, 7 : *Angelus enim Domini exercituum est,* qui debet mittere in circuitu Ecclesiæ suæ jacula, de quibus in Psal. LIV, 22 : *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula,* quibus interficiat inimicos, peccata scilicet, quæ sunt inimici. Prov. XIII, 21 : *Peccatores persequitur malum,* nec tantum magnos hostes, scilicet magna peccata, sed etiam parvos. Isa. XIII, 18 : *Sagittis parvulos interficient.*

9 Communio ore et corde facienda.

« *Gustate, et videte.* » Hic secundum, in quo postquam monuit ad præparationem, monet ad sumptionem : et tanguntur tria. Primo, monet ut sumatur ore. Secundo, ut corde, ibi, « *Et videte.* » Tertio, subjungitur causa quare, ibi, « *Quam suavis est Dominus.* »

Ait ergo : Sic vos præparate, et postea gustate ore, ad litteram, species panis et vini sumite, sub quibus est verum corpus Christi. Vel melius : corde gustate, potius palato cordis, quam oris. Gregorius : « Cibum vitæ ex palato cordis tangite. « Habet enim cor os suum. » Eccli. XXI, 29 : *In corde sapientium os illorum est.* Et post gustum, « *videte* » oculis cordis, « *quam suavis est Dominus,* » quem sumitis sub illis speciebus. Sapient. XII, 1 : *O quam bonus et suavis est, Domine, spiritus tuus,* spiritualis scilicet cibus tuus in nobis ! Proverb. XXXI, 18 : *Gustavit et vidit quia bona est negtiaatio ejus.* Sed quid est quod dicitur, « *Gustate, et videte ?* » Numquid non prius est videre cibum, et postea sumere ? Quis umquam comedit, quod prius non viderit ? Resp. In cibo medicinali aliter fit quam in alio : occultatur enim ne videatur. Sed postquam sumptus est, tunc sentitur, et sic quodam modo videtur. Sic fit in medicinali cibo spirituali : sicut nebula nobis datur in occulto, sed ejus effectus postmodum bene sentitur, et sic videtur. Eccli. XLIII, 24 : *Medicina omnium in festinatione nebulæ.* Item, hic cibus est lux. I Joan. I, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Sed hæc lux occultatur sub panis specie, et propter hoc oportet comminuere, et consumere panis speciem, ut lux videatur intus latens. Hinc est ergo, quod prius sumitur quam videatur. I Reg. XIV, 29 : *Vidistis ipsi quia illuminati sunt oculi mei, eo quod gustaverim paululum de melle isto.* Luc. XXIV, 35 : *Cognoverunt eum in fractione panis.* Et nota, quod dicit Glossa : « *Ego* « *sum via, et veritas, et vita* (Joan. XIV, 6) : « Accede ergo ad viam, vide veritatem, « et gusta vitam. » Item, nota Glossam : « Quia Deus est vita, et caro quam sibi « univit, est vivificatrix. » Joan. VI, 58 : *Qui manducat me, et ipse vivet propter me.*

[1] Vulg. habet : Isa. IX, 6 : *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius,* etc.

« *Beatus vir qui sperat.* » Hic tertium, in quo postquam monuit ad præparationem, et ad corporis Christi sumptionem secundo, hic tertio monet, ut totam cordis intentionem in illud convertant. Primo ergo, quod concupiscibilis, sperando. Secundo, quod irascibilis, reverendo, ibi, « *Timete Dominum.* » Tertio, quod rationabilis, inquirendo, ibi, « *Divites.* »

Dicit ergo : Sic vos præparate, sic sumite, et in ipsum tota concupiscibili tendite, quia « *beatus vir qui sperat in eo,* » supple, cibo. Isa. xxx, 15 : *In silentio et spe erit fortitudo vestra.* In eodem, xxx, 18 : *Beati omnes qui exspectant Dominum.* Thren. iii, 24 : *Pars mea Dominus, dixit anima mea : propterea exspectabo eum.* Si quis sperat in illo cibo quem sperat, beatus : maledictus et infelix, qui in ipso non sperat, nec se præparat ut tempore debito sumat.

« *Timete Dominum.* » Hic secundum, in quo monet ad timorem, ut sic irascibilis intendat in Deum. Et primo, monet ad timorem. Secundo, subjungit rationem quare timendus Dominus sit, ibi, « *Quoniam non est inopia.* »

Dicit ergo : Sic beatus qui sperat : « *Et vos omnes sancti ejus,* » cibo suo sacratissimo sacrificati, « *timete Dominum,* » quia Eccli. xxvii, 4 : *Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua.* Omnes quantumcumque perfecti. Quis enim perfectior beato Job ? qui timebat dicens, ix, 28 : *Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceret delinquenti.* Et xxxi, 23 : *Semper quasi tumentes super me fluctus timui Deum.* Proverb. xxviii, 14 : *Beatus homo qui semper est pavidus.* Et est hoc contra præsumentes tempore Paschali, et torpentes : credunt enim se esse securos. Ad Thessal. v, 3 : *Cum dixerint pax, et securitas : tunc repentinus eis superveniet interitus,* culpæ scilicet.

« *Quoniam non est inopia.* » Augustinus sic continuat : « Si timens, non frau- « dor : si nec fraudo, certus sum quoniam « vivam. Timete secure, « *quoniam non est inopia timentibus eum.* » Et bene dicitur : quia qui timet, non facit fraudem. Proverb. xvi, 6 : *In timore Domini declinatur a malo.* Sed si non fraudant, non habent unde vivant. Augustinus : « Non « potest ars sine impostura, nec nego- « tium esse sine fraude. » Respondet Augustinus : « Pascit Dominus deseren- « tes se, imo certe impugnantes se, et « contemneret timentes ? » Quasi diceret : Numquam. Matth. vi, 26 : *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, nec congregant in horrea : et Pater vester cœlestis pascit illa.* Eccli. xl, 27 : *Non est in timore Domini minoratio.* Et nota, quod non dicit, quod sit illis nimia copia, sed quod non sit illis defectus necessariorum, victus scilicet et vestitus, quæ determinat Apostolus, I ad Timoth. vi, 8 : *Habentes alimenta, et quibus tegamur,* etc.

« *Divites eguerunt.* » Hic tertium, in quo monet rationabilem non occupari in terrenis, sed in inquisitione Dei. Duo ergo dicuntur. Primo, monet ut non occupetur ratio in acquirendis divitiis. Secundo, quod occupetur in quærendo Deum, ibi, « *Inquirentes autem Dominum.* » 11

Dicit ergo : Sic timete Dominum, et rationabilem non occupate in quærendis divitiis : quia « *divites,* etc. » Vel sic : Non est inopia timentibus eum, « *autem* » pro sed, « *divites eguerunt,* » his quæ non habent, illa semper desiderantes. Eccle. v, 9 : *Avarus non implebitur pecunia.* « *Et esurierunt,* » non audentes tangere illa quæ habent. Luc. i, 53 : *Divites dimisit inanes.* Proverb. iii, 33 : *Egestas a Domino in domo impii.* Sed hoc aliquando contingit : tamen quia frequenter videmus divites usque ad mortem abundare, et frui divitiis suis, sicut fa-

Inopia divitum duplex.

ctum est in divite epulone [1], propter hoc aliter legatur, et dicatur : « *Divites,* » divitiis spiritualibus « *eguerunt,* » quibus replentur Sancti. Eccli. XLIV, 6 : *Homines divites in virtute.* Proverb. XIII, 7 : *Est quasi dives,* divitiis temporalibus, *cum nihil habeat,* divitiarum spiritualium. « *Et esurierunt,* » carentes illo cœlesti pane, de quo supra, « *Gustate, et videte,* etc. » Quia etsi sacramentaliter accipiant, non tamen reficiuntur spiritualiter. Supra, Psal. XXI, 27 : *Edent pauperes, et saturabuntur.* Isa. LVIII, 7 : *Frange esurienti panem tuum,* non abundanti. Vel sic : « *Divites,* » divitiis temporalibus, « *eguerunt,* » id est, egebunt in futuro summo bono, quando dicetur eis illud Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* « *Et esurierunt,* » id est, esurient eum, quem sitiunt et desiderant omnes creaturæ rationabiles. Agg. II, 8 : *Veniet desideratus cunctis gentibus.*

« *Inquirentes autem Dominum.* » Quasi diceret : Non quæratis bona temporalia, sed Deum tota rationabilis intentione, quia, « *inquirentes Dominum* » intus in corde, et ex toto corde quærentes, secundum illud Psal. CXVIII, 10 : *In toto corde meo exquisivi te,* « *non minuentur omni bono,* » id est, non minus habebunt quam omne bonum : quia illud unum habebunt in quo est omne bonum.

In Deo omne bonum.

Cassiodorus : « Unus est qui quæritur, « sed in quo omnia continentur. O lu« crum mirabile ! o compendium singu« lare ! cur nos per diversa fatigemus ? » Sap. VII, 11 : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa,* quippe quia illa est omne bonum. Exod. XXXIII, 19 : *Ego ostendam omne bonum tibi.* Proverb. X, 24 : *Desiderium suum justis dabitur.* Sed quod est illud, in cap. XI, 23, dicitur : *Desiderium justorum omne bonum est.*

« *Venite, filii, audite me.* » Hic est tertia pars Psalmi, in qua agitur de populi informatione post divinam laudem, et sacramenti sumptionem. Et primo, informandorum advocatio. Secundo, instructio advocatorum, ibi, « *Quis est homo.* »

In prima tria. Primo, advocat. Secundo, excitat ad audientiam, ibi, « *Audite me.* » Tertio, determinat quid proponat docere, ibi, « *Timorem Domini docebo vos.* »

Dicit ergo : Sic monui ad timorem, sed forte nescitis quid sit, nec quomodo haberi possit : propter hoc clamo : « *O filii, venite ad me.* » Vel secundum Augustinum : « Postquam locutus est in ti« more existentibus, et eos instruxit de « sacramento altaris, nunc advocat illos « qui sunt adhuc extra Ecclesiam, qua« les sunt Cathecumeni. « *O filii, venite.* » Mos est propheticus auditores vocare filios. Matth. XI, 28 : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis.*

Nec mirum : in his enim verbis, omnium hominum Pater loquebatur. Cassiodorus : « Vox paterna sonat, ut ul« tro dicentem audiamus, quem tacen« tem exquirere deberemus. Si loquen« tem in Prophetis, quanto magis in pro« prio Filio, et per Filium proprium nos « instruentem audire debemus ? » Luc. X, 24 : *Multi Prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt,* etc. Ad Hebr. I, 2 : *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.*

« *Audite me,* » ut sapientiores sitis. Proverb. I, 5 : *Audiens sapiens, sapientior erit.* Proverb. IV, 1 : *Audite, filii, disciplinam patris.* Sed quid docebis ? « *Docebo vos* » filios, rem utilem, quia Pater sum, et vos filii, Isa. XLVIII, 17 : *Ego Dominus Deus tuus, docens te utilia.* Primum autem horum timor, unde, « *timorem Domini docebo vos.* » Eccli. I,

[1] Luc. XVI, 19 et seq.

16: *Initium sapientiæ, timor Domini.* Non autem docebo vos servilem tantum, quia filii estis, sed filialem, de quo Eccli. XXIII, 37: *Nihil est melius quam timor Dei.*

Et nota, quod bene discipulos dicit filios. Primo ratione nominis, quia secundum Augustinum, « Filius dicitur « quia fit ut ille, et ita sonat assimilatio« nem. Et discipulus debet assimilari « Doctori. » Luc. VI, 40: *Perfectus omnis erit, si sit sicut magister ejus.* Secundo, ratione acceptæ informationis: non enim accipit discipulus a magistro semen fætidum et corruptibile, sed nobile et spirituale, de quo Luc. VIII, 11: *Semen est verbum Dei.* Ergo multo fortius filius dicendus est, quam ille. I ad Corinth. IV, 15: *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.* Tertio, ratione reddendi debiti honoris quem debet Magistro et Doctori tamquam patri. Malach, I, 6: *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Eccli. LI, 23: *Danti mihi sapientiam dabo gloriam.* Secundum autem Augustinum, vox est Christi clamantis ad homines. Proverb. VIII, 4: *O viri, ad vos clamito, et vox mea ad filios hominum,* non ad Angelos. Sed tria sunt quæ impediunt audire Magistrum. Elongatio in superbis, Eccli. XV, 7: *Longe enim abest a superbia et dolo.* Propter hoc dicitur de superbo, I ad Tim. VI, 4: *Superbus est nihil sciens.* In carnalibus, tumultuatio carnalium cogitationum, et motuum. Proverb. XX, 1: *Tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens:* quia Eccle. IX, 17: *Verba sapientium audiuntur in silentio.* In avaris, aurium obturatio. Psal. LVII, 5: *Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, et obturantis aures suas.* Avarus enim obturat aures terrenis, ne vocem audiat Salvatoris.

« *Quis est homo qui vult vitam.* » Hic secundum, in quo subjungitur promissa instructio, et primo de meritis. Secundo, de præmiis retribuendis per illa, ibi, « *Oculi Domini super justos.* »

In prima duo. Primo, de merito oris. Secundo, operis, ibi, « *Declina a malo.* »

Sed quia valde difficilis oris custodia, duo dicuntur in prima parte. Primo, quærendo innuit quantum sit præmium. Secundo, subjungit meritum refrænationis linguæ et custodiæ, ibi, « *Prohibe linguam.* »

Præmium duplex tangit, vitam, et prosperitatem in vita, ibi, « *Diligit dies.* »

Dicit ergo: « *Timorem Domini docebo vos,* » in quo est vita. Prov. XIV, 27: *Timor Domini, fons vitæ,* quod sic ostendo: « *Quis est homo qui vult vitam?* » non præsentem, quæ quotidie et continue præterit, I Joan. II, 17: *Et mundus transit, et concupiscentia ejus.* Imo, quæ mors est, II Reg. XIV, 14: *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur super terram, quæ non revertuntur.* Sed æternam de qua pluries. Vita quæ non alteratur, nec deficit: sed pauci sunt qui quærant illam. Cassiodorus: « Utinam « vitam æternam sic quæreremus, sicut « in ista temporalia corda defigimus. » « *Diligit dies videre bonos,* » omni scilicet prosperitate plenissimos, quales non sunt hic, quia tantum mali. Ad Ephes. V, 16: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt.* Sed in patria sunt dies boni, omni suavitate et prosperitate plenissimi. Psal. LXXXIII, 11: *Melior est dies una in atriis tuis super millia.* Augustinus de *Libero arbitrio*: « Tanta est jucunditas « lucis æternæ, quod etiamsi non liceret « amplius in ea quam una die manere, « propter hoc solum innumerabiles anni « hujus vitæ pleni deliciis, pleni et af« fluentia bonorum temporalium, jure « merito contemnerentur. » Stultus valde est qui hic quærit dies bonos, quia Dominus et Creator dierum non habuit. Augustinus: « Non irascantur servi, « quia ipse Dominus non habuit dies « bonos. » Proverb. XV, 15: *Omnes dies hominis pauperis,* id est, Christi, *mali.*

Sed, Joan. XIII, 16, dicitur : *Non est servus major Domino suo.*

14 « *Prohibe linguam tuam.* » Hic secundum, in quo subjungit de merito quo pervenitur ad hæc bona, quod est oris refrænatio, et tangitur duplex. Primo, refrænatio a verborum malitia. Secundo, a verborum fraudulentia, ibi, « *Et labia tua.* »

Dicit ergo : Si velis et desideres, ecce quo merito habere poteris : « *Prohibe linguam tuam a malo,* » quia, Proverb. XVIII, 21 : *Mors et vita in manu linguæ.* Ad Ephes. IV, 29 : *Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat.* Nec tantum a malo culpæ, sed etiam pœnæ. Ipsa enim mala verba quæ procedunt de lingua tamquam fœtore plena, corrumpunt audientes. I ad Corinth. XV, 33 : *Corrumpunt mores bonos colloquia mala.* Non habitares libenter cum leproso, qui te corrumperet anhelitu suo, quare nec cum illo qui profert mala verba. Jerem. IX, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum.*

« *Et labia tua ne loquantur dolum,* » bonum scilicet dolose, et mala intentione. Eccli. XII, 15 : *In labiis suis indulcat inimicus.* Cassiodorus : « Dolus est « quando fallimus audientem, ut quod « creditur ad auxilium, inferat incommodum. » Eccli. XII, 18 : *Quasi adjuvans, suffodiet plantas tuas.* Et certo ordine : Primo, dicit : *Prohibe linguam :* deinde *labia* : quia Cassiodorus dicit : « Labia « linguæ motum protinus sequuntur, et « quasi quadam harmonia sociata ambo- « rum modulamine humanus sermo pera- « gitur. » Sed videtur præcipere impossibile. Jacob. III, 8 : *Linguam nullus hominum domare potest : inquietum malum, plena veneno mortifero.* Resp. Nemo potest ex natura, potest tamen ex gratia. Unde a Deo petit hoc alibi, Psal. CXL, 3 : *Pone, Domine, custodiam ori meo.* Et Eccli. XXII, 33 : *Quis dabi ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum?* Et sequitur, XXIII, 1 : *Domine pater, et dominator vitæ meæ.* Propter hanc difficultatem veniendi ad vitam dicebat Dominus, Matth. VII, 14 : *Arcta est via quæ ducit ad vitam, et pauci,* etc.

« *Diverte a malo.* » Hic secundum, in quo primo monet ad vitanda mala. Secundo, ad facienda bona, ibi, « *Et fac bonum.* » Tertio, ad intentionem rectam in utroque, ibi, « *Inquire pacem.* » 15

Dicit ergo : Sic quantum ad os, et etiam « *diverte a malo* » in opere. Augustinus habet, « Declina, » et recte. Bene autem docet, in hoc quod timoris est. Prov. XVI, 6 : *In timore Domini declinatur a malo.* Isa. I, 16 : *Quiescite agere perverse.* Proverb. IV, 27 : *Averte pedem tuum a malo.* Sed quia hoc parum esset, addit : « *Et fac bonum.* » Eccli. XXXVIII, 10, postquam dixit : *Averte a delicto,* statim addidit : *Et dirige manus.* Fac ergo bonum opus aliis subveniendo. Isa. LVIII, 7 : *Frange esurienti panem tuum.* Et hoc timoris est. Eccli. XV, 1 : *Qui timet Deum, faciet bona.* Matth. III, 10 : *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur.* Vel sic potest legi : « *Diverte a malo,* » in teipso ipsum destruendo per contritionem, et oris confessionem : « *Et fac bonum,* » per satisfactionem. Isa. LV, 7 : *Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas,* quantum ad primum, *et revertatur ad Dominum,* quantum ad secundum.

« *Inquire pacem.* » Hic monet ad rectam intentionem, et primo ad intentionem etiam rectam. Secundo, ad perfectionem intentionis, ibi, « *Et persequere.* »

Ait ergo : Sic declina, fac bona, et in his inquire pacem in teipso, ut assequi possis pacem inter spiritum tuum, et carnem, quia Apostolus ad Galat. V, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem :* ut sis in illo statu de quo Job, V, 24 : *Scies quod pacem ha-*

beat tabernaculum tuum. Et optime post justitiam sequitur hæc pax, quia Isa. xxxii, 17 : *Opus justitiæ pax*.

« *Et persequere eam*. » Perfecte sequere, quia multum fugitiva a nobis, quamdiu sumus in hac misera vita. Mich. ii, 10 : *Surgite et ite, quia non habetis hic requiem*. Ergo « *persequere* » eam usque in cœlum, ibi invenies eam. Isa. xxxii, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis*. Vel de increata, inquire pacem in omnibus illis, scilicet Christum, de quo ad Ephes. ii, 14 : *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum*. Hanc inquire, intente quære. Cassiodorus : « Quæramus intenti, quia illic eam « invenire non possumus, nisi hic dili- « genter eam quæsierimus. » Isa. xxix, 13 : *Quæretis me, et invenietis cum quæsieritis me in toto corde vestro*. Et quia Christum perfecte hic habere non poteris, persequere eum usque in cœlum ubi est. Ad Colos. iii, 1 : *Christus est in dextera Dei sedens*. Quid dicam? Non in inferno, quia ibi non est. Augustinus in libro de *Civitate Dei* : « Pax « est tranquillitas cordis. » Sed Job, x, 22 : *Ubi umbra mortis, et nullus ordo*. Nec in mundo, quia nec ibi est. Mich. vii, 6 : *Filius contumeliam facit patri, et filia consurgit adversus matrem suam : quoniam pax ablata est de terra*. Unde Apoc. vi, 4 : *Datum est ei ut sumeret pacem de terra*. Sed in cœlo, ubi est. Job, xxv, 2 : *Qui facit concordiam in sublimibus suis*. Baruch, iii, 14 : *Ut scias simul, ubi longiturnitas vitæ, et pax*. Sed qualiter? Diligenter, Ad Ephes. iv, 3 : *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*. Et perseveranter, Isa. xxi, 10 : *Si quæritis, quærite*. Universaliter, Ad Rom. xii, 18 : *Quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes*. Primum notatur in hoc quod dicit, « *Inquire*. » Secundum, in hoc quod dicit, « *Persequere*. » Tertium, in hoc quod sine omni determinatione dicit, « *Inquire pacem*. »

« *Oculi Domini super justos*. » Hic instruit de meritorum retributionibus. De iis determinatur tripliciter, et quantum ad bonos, et quantum ad malos. Primo, respectu divinæ notitiæ. Secundo, respectu pœnæ, ibi, « *Clamaverunt justi*. » Tertio, respectu culpæ, ibi, « *Qui oderunt justum*. » 16

Hic instruit de præmio.

In prima duo. Primo, de retributione bonorum quantum ad notitiam. Secundo, malorum, ibi, « *Vultus autem Domini*. »

In prima duo. Primo, tangit notitiam quoad facta. Secundo, quoad dicta seu petita, ibi, « *Et aures*. »

Dicit ergo : Sic pacem inquire et persequere recta intentione, malum deserens et bonum faciens : quia « *oculi Domini*, » id est, notitia cum misericordia, « *super justos*. » Sap. iv, 15 : *Gratia Dei et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius*. Hieronymus : « Pietatis inspectione eos jugiter contem- « platur, et dat fortitudinem faciendi bo- « num, et persequendi pacem. » II Paral. xvi, 9 : *Oculi Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem*. Eccli. xv, 20 : *Oculi Domini ad timentes eum*. Zachar. xii, 4 : *Super domum Juda aperiam oculos meos*.

Nec tantum cognoscit facta, imo et « *aures ejus ad preces eorum*. » Ad preces, ut notetur velocitas exaudiendi, quia adhuc durantibus precibus, audit. Isa. lxv, 24 : *Adhuc illis loquentibus, ego exaudiam*. Tob. iii, 24 : *Exauditæ sunt preces amborum in conspectu gloriæ summi Dei*. Psal. xxi, 25 : *Et cum clamarem ad eum, exaudivit me*. Sed numquid semper liberat clamantem statim? Non, quia non expedit, sicut in Paulo patuit, II ad Corinth. xii, 8 : *Ter rogavi Dominum ut discederet a me* : tamen non fuit factum. Augustinus : « Medicus crudelis est, qui « exaudit hominem, et parcit ulceri, et « putredini. Non tollit manum, nisi sci- « verit quantum noceat. Sic noster medi- « cus ideo frequenter non exaudit, ut sa- « net. » Psal. xcviii, 8 : *Deus, tu propi-*

tius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.

17 « *Vultus autem Domini.* » Hic secundum, in quo tangitur notitia respectu malorum : loquitur enim quasi per antithesim et rhetorice : et tanguntur duo. Primo, simplex cognitio sine complacentia. Secundo, præparatio pœnæ notatur, ibi, « *Ut perdat de terra.* »

Dicit ergo : Sic quantum ad bonos, nec mali evadent : quia « *vultus Domini super facientes mala* : » quamvis dicant illud Job, XXII, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat.* Isa. XXIX, 15 : *Quis videt nos, et quis novit nos?* Et, XLVII, 10 : *Dixisti : Non est qui videat me : sapientia tua et scientia tua hæc decepit te.* Jerem. XXIII, 24 : *Si occultabitur vir in absconditis : et ego non videbo eum, dicit Dominus?*

« *Ut perdat.* Quasi diceret : Non remunerandum gloria cognoscit, sed ad hoc « *ut perdat de terra,* » scilicet viventium, « *memoriam eorum,* » non simplicis notitiæ. Sancti enim bene habebunt de malis memoriam simplicis notitiæ, sed compassionis nullam, quia salvati non orabunt pro damnatis. Luc. XVI, 26 : *Inter nos et vos chaos magnum firmatum est,* scilicet multitudo peccatorum vestrorum : ut nos non eamus ad vos, compassione, nec vos ad nos, gloriæ participatione. Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Jerem. XI, 14 : *Tu ergo noli orare pro populo hoc, et ne assumas pro eis laudem et orationem.* Psal. IX, 7 : *Periit memoria eorum cum sonitu.* Job, XVIII, 17 : *Memoria illius pereat de terra.* Isa. XXVI, 14 : *Contrivisti eos, et perdidisti omnem memoriam eorum.*

18 « *Clamaverunt justi.* » Hic de retributione bonorum et malorum respectu pœnæ. Et primo, tangitur pœna bonorum cum suis conditionibus. Secundo, malorum, ibi, « *Mors peccatorum pessima.* » Pœna autem justorum quæ terminabilis est in morte saltem, tangitur primo. Ostendit ergo pœnam bonorum habere consolationem primo. Secundo, finem, ibi, « *Multæ tribulationes.* » Tertio, utilitatem, ibi, « *Custodit Dominus.* »

Ostendit autem eam habere consolationem ex tribus : Ex patientia. Ex divina præsentia, ibi, « *Juxta est Dominus.* » Ex spei confidentia, ibi, « *Et humiles.* »

In prima, quia patientia non habetur nisi merito orationis, dicuntur tria. Primo, oratio. Secundo, exauditio orationis, ibi, « *Et Dominus.* » Tertio, liberatio per patientiam quæ confertur, ibi, « *Et ex omnibus.* »

Dicit ergo : Sic cognoscit Dominus, et videt opera et orationes bonorum, et mala impiorum : et « *clamaverunt justi.* » Justi possunt hic dici antiqui sancti, vel etiam modo viventes. Si antiqui, tunc potest exponi de pœna limbi, vel etiam de pœna præsenti. Primo modo sic : Bene dixi, « *Oculi Domini super justos,* » quia « *clamaverunt justi,* » antiqui, « *ad Dominum,* » de limbo dicentes : Thren. III, 53 : *Lapsa est in lacum vita mea.* Et post invocavi nomen tuum, Domine, de lacu novissimo. « *Et exaudivit eos,* » in sua resurrectione, eos a limbo revocando. Zachar. IX, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos de lacu, in quo non est aqua.* « *Et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos,* » secum ducendo in Ascensione. Ad Ephes. IV, 8 : *Ascendens Christus in altum captivam duxit captivitatem.* Vel secundo modo sic : « *Clamaverunt justi,* » antiqui : « *et Dominus exaudivit eos,* » de miseriis et afflictionibus hujus vitæ, sicut dixit Daniel. XIV, 37 : *Recordatus est mei Dominus.* Et in cap. IV, 88, de tribus pueris existentibus in camino ignis.

Vel sic : « *Clamaverunt justi,* » nunc præsentes, « *et Dominus exaudivit eos,* » petentes non liberationem, sed sapientiam, sicut factum est in sanctis Marty-

ribus, quibus data est patientia in suis passionibus. Ad Hebr. xi, 36 : *Alii vero*, scilicet sancti, *ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres.* Et hoc cum factum est in sanctis Martyribus, patientia data est eis, secundum illud II Machab. vi, 30 : *Qui habes sanctam scientiam manifeste tu scis, quia cum a morte possem liberari, duros corporis sustineo dolores.* Secundum autem animam libenter propter timorem tuum hæc patior. Et post patientiam, et per ipsam, « *ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos,* » reddens insensibiles. Proverb. xxiii, 35 : *Verberaverunt me, sed non dolui : traxerunt me, et ego non sensi.*

Et nota, quod Sancti clamant ad Dominum, non ei loquuntur, quia suam attendunt necessitatem multiplicem, II ad Cor. xi, 27 : *Periculis fluminum, periculis latronum*, etc. Item, propter sui a Deo elongationem, Prov. vii, 19 : *Non est vir in domo sua : abiit via longissima.* Abiit, inquam, quantum ad speciem. Psal. x sec. Hebr., 1 : *Ut quid, Domine, recessisti longe ?* Item, propter obstaculi interpositionem, scilicet peccatum quod in seipsis esse judicant. Thren. iii, 44 : *Opposuisti nubem tibi ne transeat oratio.* Sed numquid impedit nubes auditum ? Non videtur, sed visum tantum. Respons. Aqua impedit auditum, unde et nubes aquosa, et peccatum est quasi nubes aquosa. Job, xv, 16 : *Qui bibit quasi aquam iniquitatem.*

« *Juxta est Dominus.* » Hic consolatio ex divina præsentia, ut legatur dupliciter : de afflictis in Novo Testamento specialiter, et de omnibus afflictis generaliter.

Dicit ergo : Sic liberavit per patientiam quam contulit, et etiam « *juxta est Dominus*, » non solum sicut omnibus creaturis per essentiam. Jerem. xxiii, 24 : *Cœlum et terram ego impleo* : sed per gratiam adjuvantem, et liberantem, et consolantem. Psal. xv, 8 : *A dextris est mihi ne commovear : propter hoc lætatum est cor meum.* « *Qui tribulato sunt corde,* » qui terunt propriam cordis duritiam. Ezech. xi, 19 : *Auferam cor lapideum de carne eorum, et dabo eis cor carneum.* « *Et humiles spiritu salvabit,* » spei recta confidentia, non humilem verbis et gestu. Proverb. xxvi, 25 : *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei : quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius.* Proverb. xxix, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria.*

Vel sic : Vere ex omnibus tribulationibus liberabit suos, quia ipse pronus est valde ad hoc : « *Juxta* enim *est Dominus omnibus his qui tribulato sunt corde,* » cum tamen sit Altissimus : « *et humiles spiritu salvabit,* » quia se salutem illis dabit. Cassiodorus : « Mos divinus, et « humana consuetudo contrariantur. « Nam qui vult altioribus vicinus fieri, « erigitur : Dominus autem altissimus « non nisi per humilitatem attingitur. » Ex hac Dei proximitate est justis audacia, custodia, facilior patientia, sollicitudo nulla. Audacia, Isa. l, 8 : *Juxta est qui justificat me, quis contradicet mihi ?* Job, xvii, 3 : *Pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Custodia, Proverb. iii, 26 : *Dominus erit in latere, et custodiet pedem tuum ne capiaris.* Facilior patientia, quia spiritus Dei adjuvat, Ad Rom. viii, 26 : *Spiritus adjuvat infirmitatem nostram.* Eccli. ii, 3 : *Conjungere Deo, et sustine, ut crescat in novissimo via tua.* Sollicitudo nulla, Ad Philip, iv, 5 et 6 : *Dominus prope est : nihil sollicitis sitis.*

Deus proximus humilibus.

« *Multæ tribulationes.* » Hic secun- 20
dum, in quo ostendit quantumcumque multæ sint justorum tribulationes, tamen esse terminabiles. Primo ergo asserit esse multas. Secundo, terminandas, ibi, « *Et de omnibus.* »

Dicit ergo : Sic consolationem habent justorum tribulationes, « *nam multæ sunt tribulationes justorum ;* » nullus enim

justorum evadit. Hieronymus : « Qui tri-« bulationem non patitur, justus non est.» I ad Tim. III, 12 : *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* Et e contra malorum nunc multæ consolationes. Job, XII, 6 : *Abundant tabernacula prædonum.* Jerem. XII, 1 : *Quare via impiorum prosperatur,* impii vivunt [1], *bene est omnibus qui prævaricantur, et inique agunt.* Sed verte folium. Joan. XVI, 20 : *Tristitia vestra vertetur in gaudium,* dicitur de bonis : malis autem illud Proverb. XIV, 13 : *Extrema gaudii luctus occupat.*

« *Et de omnibus his liberabit eos Dominus.* » Ecce tribulationum terminus. Apoc. VII, 17 : *Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum,* id est, Sanctorum, *et jam,* etc. Et nota, quod multæ sunt justorum tribulationes : tum a diabolo, Ad Ephes. VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates.* Tum ab homine, Jer. IX, 4 : *Unusquisque a proximo suo se custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam.* Joan. XVI, 33 : *In mundo pressuram,* in me autem pacem *habebitis.* Tum a carne et passionibus propriis, Psal. XXXVII, 4 : *Non est sanitas in carne mea a facie iræ tuæ.* Tum ex compassione ad alios, II ad Corinth. XIV, 21 : *Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror?* Propter ista dicitur in Psal. LXXXVII, 4 : *Repleta est malis anima mea.*

21 « *Custodit Dominus.* » Hic tertium, in quo ostendit justorum pœnam habere utilitatem, scilicet ipsum Deum virtutum habere custodem, reddentem animam fortiorem : unde duo dicuntur. Conservatio virtutum in tribulatis. Secundo, universalitas conservationis, ibi, « *unum ex his.* »

Dicit enim : Sic termiabuntur tribulationes, sed interim « *custodit Dominus omnia ossa eorum,* » virtutes animæ, quas infundit totam animam sustinentes. Job, VI, 11 : *Quæ est fortitudo mea ut sustineam?* Quasi diceret : Nulla est ex me. Job, X, 12 : *Visitatio tua custodivit spiritum meum.* Et Hieronymus dicit « Tentatio non est vorago vitiorum, sed « custodia virtutum. »

« *Unum ex his non conteretur.* » Quod figuratum fuit in Agno Paschali. Exod. XII, 46 : *Os non comminuetis ex eo.* Sic nec ossa mystici corporis Christi sunt confracta, sicut figuratum fuit in Passione Christi propria. Joan. XIX, 33 : *Ad Jesum cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura.* Eorum qui sunt de mystico Christi corpore non franguntur crura, id est, virtutes, totum corpus bonorum operum sustinentes. I ad Corinth. IV, 8 : *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur.* Imo tali exercitio roborantur ossa mentis, etsi frangantur ossa corporis. II ad Corinth. XII, 9 : *Virtus in infirmitate perficitur.* Ad Rom. V, 3 : *Tribulatio patientiam operatur.*

« *Mors peccatorum pessima.* » Hic de 22
pœna reproborum quæ incipit in morte.

Quasi diceret : Sic justi tribulantur multipliciter, sed utiliter : sed « *mors peccatorum pessima,* » qua inchoat ipsorum miseria. Ad Rom. VI, 23 : *Stipendia peccati mors.* Quia mors illorum est introitus ad pessimam mortem, scilicet gehennæ. Vel mors peccatorum proprie appellatur mors gehennæ. Naturæ enim mors hæc communis est justis et peccatoribus. II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur,* etc. Eccli. II,

[1] Cf. Job, XX, 7 et seq.: *Quare ergo impii vivunt,* etc.

16 : *Moritur doctus similiter ut indoctus.* Sed mors ipsorum est gehennæ propria, et hæc est pessima. Mala enim est, quia acerbissima in illa afflictio. Augustinus de *Civitate Dei* : « Illa mors « est omnium malorum pessimum [1]. » Hinc est, quod igni comparatur. Matth. xxv, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Pejor, quia æterna est duratio ejus, Matth. xxv, 46 : *Ibunt hi in supplicium æternum : justi autem*, etc. Augustinus de *Ecclesiastico dogmate* : « Non credamus restitutionem futuram « quam Origenes delirat, cum putat dæmo- « nes ad Angelicam redituros dignitatem, « et impios homines ad justorum societa- « tem. » Judith, xvi, 21 : *Dabit ignem, et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant usque in sempiternum.* Item, est pessima, quia nulla est interpolatio. Isa. xxxiv, 9 : *Convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur.* Torrentes appellat sanguinem per venas defluentem, humum ipsas venas. Et erit terra ejus tota, scilicet caro reliqua, in picem ardentem nocte et die. Ecce quod interpolatio nulla.

« *Et qui oderunt.* » Hic de remuneratione comparatione ad culpam. Et primo de malis. Secundo, de bonis, ibi, « *Redimet Dominus.* »

In prima innuit duo. Primo, quod non liberantur mali a culpis prioribus. Secundo, quod cumulandis sequentibus delinquent.

Ait enim : Sic punientur mali, et etiam « *qui oderunt justum,* » et adhuc oderunt Christum scilicet, qui vere justus est. Jerem. xxiii, 6 : *Hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Imo, justificans alios, Ad Rom. iii, 26 : *Ut sit ipse justus, et justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.* Vel « *qui oderunt justum,* » secundum illud Prov. xxix, 10 : *Viri sanguinum oderunt simplicem.* « *Delinquent,* » quia peccata peccatis addunt. Tales delinquent et in Deum impii, et in proximum ingrati, in seipsos nocivi. Impii in Deum, quia oderunt ejus imaginem sibi simillimam, et sua gratia reformatam. Sap. ii, 23 : *Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad imaginem suæ similitudinis fecit illum.* Ingrati in proximum, quia odiunt diligentem se. Constat quod justus implet illud Matth. v, 44 : *Diligite inimicos vestros.* Psal. xxxiv, 12 : *Retribuebant adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.* Sibi nocivi, quia ira et odium plus nocet proprio subjecto quam alii. I Joan. iii, 14 : *Qui non diligit, manet in morte.*

« *Redimet Dominus.* » Hic quantum ad bonos : et tangit duo, per contrarium ad malos, quod liberabuntur a culpis præsentibus, et conservabuntur a futuris, ibi, « *Et non delinquent.* » 23

Dicit ergo : Sic mali odientes culpas cumulabunt : sed « *redimet Dominus animas servorum suorum,* » a culpis præteritis sanguine proprio. I Pet. i, 18 : *Scientes quod non corruptibilibus auro, vel argento,* etc. Nec tantum animas, sed etiam et corpora. Sed a parte meliore bene totus homo accipitur. Exod. i, 5 : *Omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Jacob,* etc. Et dicit, « *servorum,* » non viventium in libertate iniqua, de qua Job, xi, 12 : *Vanus in superbiam erigitur, et tamquam pullum onagri se liberum natum putat.* Et « *suorum,* » non inimicorum, sicut illi de quibus Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.*

« *Et non delinquent* » amplius, ut peccata super peccata cumulent, maxime mortalia, etsi venialia, sine quibus vita non ducitur humana. Proverb. xxiv, 16 :

[1] S. Augustinus, Lib. XIII de Civitate Dei.

Septies in die cadet justus, et resurget. « *Omnes qui sperant in eo.* » Spes enim sanat morbum animæ, nec sinit infirmari ad mortale, Prov. xxviii, 25 : *Qui sperat in Domino, sanabitur.* I Machab. ii, 61 : *Omnes, qui sperant in eum, non infirmantur.* Propter hoc dicitur in Psal. lxxii, 28 : *Mihi adhærere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam.* Secundum Cassiodorum littera est : « Non derelinquet, scilicet Deus, omnes qui sperant in eo, » secundum illud Judith, xiii, 17 : *Laudate Dominum Deum nostrum, qui non deserit sperantes in se.*

PSALMUS XXXIV.

Inimicis excidium, sibi salutem precatur.

1. *Ipsi David.*
Judica, Domine, nocentes me : expugna impugnantes me.
2. Apprehende arma et scutum, et exsurge in adjutorium mihi.
3. Effunde frameam, et conclude adversus eos qui persequuntur me : dic animæ meæ : Salus tua ego sum.
4. Confundantur et revereantur quærentes animam meam[1] :
Avertantur retrorsum et confundantur cogitantes mihi mala.
5. Fiant tamquam pulvis ante faciem venti : et angelus Domini coarctans eos.
6. Fiat via illorum tenebræ, et lubricum : et angelus Domini persequens eos.
7. Quoniam gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacue exprobraverunt animam meam.
8. Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quam abscondit apprehendat eum, et in laqueum cadat in ipsum.
9. Anima autem mea exsultabit in Domino, et delectabitur super salutari suo.
10. Omnia ossa mea dicent : Domine, quis similis tibi?
Eripiens inopem de manu fortiorum ejus : egenum et pauperem a diripientibus eum.

[1] Psal. xxxix, 15.

11. Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.

12. Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

13. Ego autem, cum mihi molesti essent, induebar cilicio :
Humiliabam in jejunio animam meam, et oratio mea in sinu meo convertetur.

14. Quasi proximum et quasi fratrem nostrum sic complacebam : quasi lugens et contristatus sic humiliabar.

15. Et adversum me lætati sunt, et convenerunt : congregata sunt super me flagella, et ignoravi.

16. Dissipati sunt, nec compuncti, tentaverunt me, subsannaverunt me subsannatione : frenduerunt super me dentibus suis.

17. Domine, quando respicies ? restitue animam meam a malignitate eorum, a leonibus unicam meam.

18. Confitebor tibi in ecclesia magna : in populo gravi laudabo te.

19. Non supergaudeant mihi qui adversantur mihi inique, qui oderunt me gratis, et annuunt oculis[1].

20. Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur : et in iracundia terræ loquentes, dolos cogitabant.

21. Et dilataverunt super me os suum : dixerunt : Euge euge viderunt oculi nostri.

22. Vidisti, Domine, ne sileas : Domine, ne discedas a me.

23. Exsurge, et intende judicio meo : Deus meus, et Dominus meus, in causam meam.

24. Judica me secundum justitiam tuam, Domine Deus meus, et non supergaudeant mihi.

25. Non dicant in cordibus suis : Euge euge animæ nostræ : nec dicant : Devoravimus eum.

26. Erubescant et revereantur simul qui gratulantur malis meis :
Induantur confusione et reverentia qui magna loquuntur super me.

27. Exsultent et lætentur qui volunt justitiam meam : et dicant semper : Magnificetur Dominus, qui volunt pacem servi ejus.

28. Et lingua mea meditabitur justitiam tuam, tota die laudem tuam.

IN PSALMUM XXXIV

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus ipsi David [2].

« *Judica, Domine, nocentes me.* » Hic est Psalmus trigesimus quartus. Postquam enim actum est de mutatione veteris sacrificii in novum sacrificium, quia hoc sumendum et conficiendum in memoria passionis, recte hic subditur de Christi passione. Et est Psalmus hic secundus eorum, qui late agunt de Christi passione. Primus enim Psalmus fuit XXI, *Deus, Deus meus, respice in me.* Bene autem innuitur hoc in titulo hujus Psalmi, qui talis est : « *In finem, Psalmus ipsi David.* » Est enim sensus : Hic Psalmus convenit « *ipsi,* » id est, vero, « *David,* »

Argumentum Psalmi: Christi passio, cujus memoriale Missa, de qua superior Psalmus.

[1] Joan. XV, 25.

[2] Vulg. habet tantum, « *Ipsi David.* »
Les commentateurs regardent généralement ce psaume comme le développement des paroles que David adressait à Saül à la caverne d'Engaddi : « *Sit Dominus judex, et judicet inter me et te : et videat, et judicet causam meam, et eruat me de manu tua.* » (I Reg. XXIV, 16). Les trois premiers versets montrent du reste que celui qui parle est un guerrier, et non le prophète Jérémie auquel Hitzig attribue

nos ordinans « *in finem,* » id est, in ipsum Christum, qui finis est. Ad Rom. x, 4 : *Finis legis Christus,ad justitiam omni credenti.* Eccli. xliii, 29 : *Consummatio sermonum ipse est in omnibus.* Et sicut alias dictum fuit, ubi ponitur in titulis, « *Ipsi,* » designatur Christus. Et hoc recte : *ipse* enim est pronomen demonstrativum discretivum, et Christus demonstrabilis est ratione humanitatis, et discretus ab omnibus aliis ratione divinitatis. Joan, i, 29 : *Ecce Agnus,* quantum ad primum : *ecce qui tollit peccatum mundi,* quantum ad secundum.

Dividitur autem Psalmus in tres partes. Primo, oratio præmittitur, quæ summum est remedium afflictorum. Secundo, passio narratur, ibi, « *Surgentes testes.* » Tertio, ad orationem reditur, ibi, « *Domine, quando respicies.* »

In prima duo. Primo petit. Secundo, quasi exauditus gratiarum actionem præmittit, ibi, « *Anima mea.* »

In prima, primo petit de se. Secundo, de adversariis, ibi, « *Confundantur.* » De se, non ut non superetur. Secundo, ut adjuvetur, ibi, « *Apprehende.* » Tertio, ut salvetur, ibi, « *Dic animæ meæ.* »

In prima duo. Primo, ut non superetur verbo coram judice. Secundo, quod nec ab impugnantibus facto, ibi, « *Expugna impugnantes me.* »

Dicit ergo Christus, vel melius justus : O Domine pater, « *judica,* » id est, damna, (et sic libera me) « *nocentes me,* » ex certa malitia et deliberatione. Ergo orat contra inimicos, qui Matth. v, 44, docuit nos pro inimicis orare[1] : qui etiam pro ipsis oravit in passione[2]. Respondet Cassiodorus : « Petit damnari quos novit ad pœ« nitudinis remedia non venire, quomo« do nos oramus contra diabolum, quem « scimus non salvandum. » Et nota, quod est judicium in præsenti, et est judicium in futuro. Ab homine ordinarium, quod est judicium specialiter, de quo Deut. xvi, 20 : *Juste quod justum est perse-*

ce chant. « Il règne dans tout ce psaume, dit Delitzsch, un profond chagrin et une très vive émotion. C'est seulement dans la seconde partie, où le psalmiste décrit la noire ingratitude de ses ennemis, que le langage devient plus paisible et plus sereine, et qu'à la place du courroux s'épanche une tristesse plus calme. » « Ce psaume est singulièrement animé, remarque aussi Cook : les transitions de pensées et de sentiments sont abruptes : prières, imprécations, supplications, plaintes, cris d'espérance se succèdent avec de rapides alternatives. Les images sont vives et pittoresques... Le langage est rude, avec beaucoup de formes archaïques et de termes obscurs. Le rythme est du plus haut lyrisme et plein de mouvement. »

Nous pouvons nettement discerner dans cette composition trois parties, ỳỳ. 1-10, 11-18, 19-28, formant chacune comme un tout séparé, analogue pour les idées aux psaumes de la persécution : David commence par se plaindre et par implorer le secours de Dieu ;il termine en bénissant le Seigneur de la protection qu'il considère comme accordée.

Jésus-Christ s'est appliqué à lui même le ỳ. 19 (Joan. xv, 25), ce qui détermine le sens spirituel du psaume, et lui confère le caractère indirectement messianique. David, type du Messie souffrant, l'est également du chrétien en butte à la persécution des ennemis de son salut, et appelant à grands cris la protection divine.

Nous avons ici, dit Talhofer, le « *nolite timere pusillus grex* » de l'Ancien Testament. Le psalmiste excite sa confiance en Dieu, en contemplant sa puissance dans la création et le gouvernement du monde. Le peuple, le juste qui ont la protection d'un Dieu si grand peuvent-ils redouter quelque ennemi, si puissant qu'il paraisse ?

La dispositiou strophique est fort régulière ; nous avons dix strophes de quatre vers heptasyllabiques, sauf la première et la dernière qui sont de six. Le parallélisme est d'une grande perfection. Ce psaume est un des *alphabétizants*, c'est-à-dire, de ceux qui ont autant de vers, de distiques ou de strophes qu'il y a de lettres dans l'alphabet : ces poèmes, remarque Bickell, sont d'ordinaire « magis gnomica quam lyrica. »

L'Eglise entend ce psaume de ses saints qui rendent grâce à Dieu de leur victoire sur le démon.

H. Lesètre.

[1] Matth. v, 44 : *Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos : et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos.*

[2] Cf. Luc. xxiii, 34 : *Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt.*

queris. Et est non ordinarium, quod est omnium et quodam modo bonum, scilicet discussio propriæ conscientiæ, de quo I ad Corinth xi, 31 : *Si nos ipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.* Et temerarium, quo judicamus alienos, Matth. vii, 1 : *Nolite judicare, ut non judicemini.* Et I ad Corinth. iv, 5 : *Nolite ante tempus judicare.* Vel a Deo , et hoc discretionis, Psal. xlii, 1 : *Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente,* etc. Joan. ix, 39 : *In judicium ego in hunc mundum veni,* etc. Purgationis, I Pet. iv, 17 : *Tempus est ut incipiat judicium a domo Dei.* Præmonstratæ damnationis, Joan. iii, 18 : *Qui non credit, jam judicatus est.* In futuro a Deo tantum. Extremæ discussionis, Joel, iii, 2 : *Congregabo omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat : et disceptabo cum eis.* Salvationis, In Psal. xxxvi, 33 : *Nec damnabit eum cum judicabitur illi.* Damnationis, Jacob. ii, 13 : *Judicium sine misericordia illi, qui non fecit misericordiam.* Et in Psal. cxlii, 2 : *Non intres in judicium cum servo tuo, Domine.*

« *Expugna impugnantes me.* » Hic secundum, in quo petit adjuvari contra impugnantes factis. Et primo, petit adjutorium. Secundo, determinat modum, ibi, « *Apprehende arma.* »

Dicit ergo : Sic judica nocentes, et « *expugna impugnantes me,* » dicit Christus ad Patrem. Et dicit « *expugna,* » id est, vince : expugnare enim est vincere, non sic impugnare. Cassiodorus : « Expugnat Dominus, cujus certamen triumphus est : virtutis enim infinitæ nulla est interpolatio. » Vel justus ad Christum loquitur : « *Expugna impugnantes me,* » diabolum, qui per honores intendit impugnare meam humilitatem : mundum, qui per divitias, paupertatem : carnem, quæ per delicias, castitatem.

Hi sunt tres inimici David : Goliath Getheus, qui signat diabolum : Saul, qui interpretatur *petitio,* qui significat carnem, quæ semper petit : et Absalon, qui interpretatur *pax patris,* et significat mundum, qui sub prætextu pacis patris decipit multos.

Dæmon, caro, mundus figurati tribus David inimicis.

« *Apprehende arma.* » Hic determinat modum quo vult pugnare eum pro se : in quo tanguntur duo. Primo, præparatio adjutoris. Secundo, abundans ultio de inimico, ibi, « *Effunde.* » 2

Ex parte præparationis duo. Primo, ut si armatus. Secundo, ut erectus, ibi, « *Et exsurge.* »

Ait ergo : Sic « *expugna,* » et ut hoc melius possis, « *apprehende,* etc. » Legitur hoc in persona corporis dupliciter. Tertio modo in persona capitis : arma enim, secundum quod legitur de corpore, possunt esse quilibet Christianus, vel anima ipsa Christi.

Ait ergo : Sic « *expugna,* » quod ut possis, « *apprehende,* » pro me liberando, « *arma.* » Augustinus : « Magnum spectaculum videre Deum armatum pro te, imo Agnum unicum cum leonibus fortissimis pugnaturum, scilicet cum dæmonibus. » Apocalyps. xvii, 14 : *Hi cum Agno pugnabunt, et Agnus vincet illos.* Exod. xv, 3 : *Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus.* Isa. lxiii, 1 : *Ego qui loquor justitiam, et propugnator sum ad salvandum.* « *Apprehende,* » nos ipsos ad expugnandum diabolum in nobis per nos ipsos : ipsius enim sumus arma, et impugnat nos per nos ipsos diabolus. Ad Romam. vi, 13 : *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis.* Sed superveniens fortior aufert arma. Luc. xi, 21 : *Cum forties armatus custodit atrium suum,* etc. Sic tamquam David Goliath eum interficiens proprio gladio [1]. Augustinus : « Quid est anima

[1] Cf. I Reg. xvii, 51.

« quamvis splendida et acuta producta, « nisi Deus illam teneat et pugnet cum « ea ? » Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.*

« *Et scutum,* » bonam scilicet voluntatem, qua nos protegas, sicut scutum cætera protegit arma. Psal. v, 13 : *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos.* Arma etiam possunt dici ipsa Christi anima. Arma ejus secundum Cassiodorum, eo quod per ea hostes arcerentur. Supra, in Psal. xvi, 13, dicebat ad Patrem : *Eripe animam meam ab impio, frameam tuam,* id est, animam meam, quæ framea est, *ab inimicis manus tuæ.*

« *Et exsurge in adjutorium mihi,* » qui videris dormire. Psal. LXXVII, 65 et 66 : *Et excitatus est tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino. Et percussit inimicos suos in posteriora,* etc. Aliunde enim adjutorium non habeo, nisi ex te. Osee, XIII, 9 : *Perditio tua* ex te *Israel : tantummodo in me auxilium tuum.* Tertio modo loquitur Christus ipse in quantum homo. O Deus Pater, « *apprehende arma,* » id est, me qui sum manus tua, fac apprehendere arma, doctrinam, et miracula. Sapient. XVIII, 22 : *Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia, sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit.* Hoc patet, Matth. IV, 10, et Luc. IV, 13. Ad Ephes. VI, 17 : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei.*

« *Et scutum,* » constantiam, quam habuit sine dubio. Cant. IV, 4 : *Sicut turris David collum tuum,* id est, Christus qui conjungit hominem vero capiti suo Deo.

« *Et exsurge in adjutorium mihi,* » ut in omnibus his mecum opereris. I ad Corinth. xv, 11 : *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.* Joan. XIV, 10 : *Pater autem in me manens ipse facit opera.*

3 « *Effunde frameam.* » Hic petitur abundans ultio.

Ait : Sic præpara te, arma sume, et exsurge, et « *effunde* : » et in hoc notatur abundantia : « *frameam,* » id est, ultionem, quæ intelligitur per frameam, quia per illam fit, sicut scriptura quæ per manum fit. Ezechiel. XXI, 14 : *Duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorum.*

« *Adversus eos qui persequuntur me,* » malos scilicet homines, et dæmones, quod fiet. Isa. XXVII, 1 : *Visitabit Dominus in gladio suo duro, et grandi, et forti, super Leviatham serpentem vectem, et super Leviathan serpentem tortuosum.*

« *Et conclude* » eos, in inferno, ne vagentur ulterius ad nocendum, sicut modo decurrunt dæmones ad libitum per aera caliginosum : et sic fiet. Isa. XXIV, 21 : *In die illa visitabit Dominus super militiam cœli in excelso.*

Vel sic potest legi : « *frameam,* » id est, justitiam, quæ est framea, sicut in Psal. XVI, 13, supra: *Eripe animam meam ab impio, frameam tuam,* etc. Hanc « *effunde,* » ut justis undique abundantibus justitia et sanctitas fulgeat, et injustitia destruatur. Ezech. XXI, 15 : *In omnibus portis eorum,* in quibus solent sedere judices, *dedi conturbationem gladii acuti, et limati ad fulgendum.* Tales enim debent esse judices adversus malos : unde addit : « *Adversus eos qui persequuntur me,* » homines scilicet malos. Genes. XXXI, 23, Laban persecutus est Jacob. « *Et conclude,* » ora scilicet eorum, ne injuste audeant me accusare, nec habeant quod vituperent in judice. I Petr. II, 15 : *Sic est voluntas Dei, ut benefacientes,* vos judices, *obmutescere faciatis imprudentium hominum insipientiam.*

Si loquitur Christus, sic : « *Effunde frameam,* » meipsum, qui sum gladius. Ad Ephes. VI, 17 : *Gladium spiritus, quod est verbum Dei,* extra funde, et appareat, quod sum Deus. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus.* Et sic « *conclude adversus eos qui persequuntur me,* » Judæos, ut nihil possint dicere contra me. Joan. XVII, 24 : *Videant claritatem meam quam dedisti mihi.*

« *Hic animæ meæ : Salus tua ego sum.* » Augustinus dicit : « Intus dic. Ecce in « quo petit ut salvetur, ut mendaces sint « illi de quibus supra, Psal. III, 3 : *Multi « dicunt animæ meæ : Non est salus ipsi « in Deo ejus.* » Et « *dic* : *Ego sum,* » non alius. Isa. XLV, 21 : *Non est* Deus *salvans, præter me.* « *Hic,* » quod es salus a culpa in præsenti per gratiam, Ad Ephes. II, 8 : *Estis salvati per fidem.* In futuro a pœna per gloriam, Isa. XLV, 17 : *Israel salvatus est in Domino salute æterna.*

« *Confundantur et revereantur.* » Hic secundum, in quo postquam oravit pro se, orat consequenter contra adversarios : et dicuntur duo. Primo, imprecatur mala. Secundo, salubria convertendis, ibi, « *Fiant tamquam pulvis.* »

In prima duo. Primo, imprecatur mala malignantibus in apprehensiva. Secundo, contrariantibus in motiva, ibi, « *Avertantur retrorsum.*

In prima promittitur pœna. Secundo, subjungitur culpa, ibi, « *Quærentes.* »

Dicit ergo : « *Confundantur,* » pro peccatis præteritis : « *et revereantur,* » timore concussi de futuris.

Confundantur ergo salubriter pro præteritis peccatis. Cassiodorus : « Confundi « est facta sua erubescere, quadam bona « erubescentia, et in meliorem partem « commutare. » Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens gloriam, et gratiam.* Genes, XXIV, 65, Rebecca respecto Isaac operuit vultum suum, quadam bona erubescentia. Eccli. XXVI, 19 : *Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata.* « *Et revereantur,* » de futuris. Proverb. XXVIII, 14 : *Beatus homo, qui semper est pavidus.*

« *Quærentes animam meam,* » non ad imitandum in bonum : quoad hoc enim conqueritur in Psal. CXLI, 5 : *Non est qui requirat animam meam :* sed ad perdendum. Ezech. XXII, 27 : *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem, et ad animas perdendas,* et avari sectando lucrum quærunt animas perdere. Bestiæ propter carnem quam volunt comedere : ad litteram, Genes. IX, 5 : *Sanguinem animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum.* Mali homines propter possessionem, Michæ, VII, 2 : *Vir fratrem suum ad mortem venatur.* Diabolus propter ipsas animas, Gen. XIV, 21 : *Dixit rex Sodomorum ad Abram : Da mihi animas, cætera tolle tibi.*

« *Avertantur retrorsum.* » Hic secundum, in quo imprecatur, sed salubris errantibus in motiva. Et primo, imprecatur pœnam. Secundo, tangit culpam tamquam causam, ibi, « *Cogitantes.* »

In prima duo. Primo, perduratio adhuc in sua malitia. Secundo, confusio de duratione illa, ibi, « *Et confundantur.* »

Dicit ergo : Illi « *avertantur,* » a veritate, et etiam a bono, ita quod sint « *retrorsum,* » non ante me, sicut justi. Psal. XX, 13 : *Quonias pones eos dorsum.* Jerem. VII, 24 : *Abierunt in voluntatibus,... et facti sunt retrorsum, et non ante.* Marc. VIII, 33, dictum est Petro : *Vade retro me satana.*

« *Et confundantur,* » salubriter in confessione suorum delictorum. Jer. XXXI, 19 : *Pecussi femur meum. Confusus sum, et erubui.* Hac non confundentur mali. Jer. VI, 15 : *Quia potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt.*

« *Cogitantes mihi,* » contra me, « *mala.* » Isa. XLV, 16 : *Confusi sunt et erubuerunt omnes simul.* Jer. XI, 19 : *Cogitaverunt super me concilia* iniqua. Et, XVIII, 23 : *Tu autem Domine scis omne consilium eorum adversum me.* Argumentum, quod homo confundi debet de cogitationibus malis.

Potest etiam de mala aversione exponi. Cogitantes mihi mala, « *avertantur retrorsum,* » a te ad creaturas, illa aversione, de qua Proverb. I, 32 : *Aversio parvulorum interficiet eos.* Ad ea quæ sunt retro. Luc. IX, 22 : *Nemo mittens*

manum suam ad aratrum, primo, *et respiciens retro, aptus est regno Dei.*

« *Et confundantur,* » tandem confusione duplici, animæ, et corporis. Psal. cviii, 29 : *Operiantur sicut diploide confusione sua,* et æterna. Jer. xx, 11 : *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur.*

5 « *Fiant tamquam pulvis.* » Hic secundum, in quo imprecatur mala non salubria obstinatis. Primo, in irascibili, impotentiam resistendi malo. Secundo, in concupiscibili, necessitatem cadendi a bono, ibi, « *fiat via illorum.* » Tertio in rationabili, cæcationem ut non possint cavere de futuro, ibi, « *Quoniam gratis.* »

In prima duo. Primo, imprecatur eis vigorem nullum ad standum. Secundo, vigorem multum ad impellendum in adversario, ibi, « *Et angelus.* »

Dicit ergo : Sic corrigibiles bona erubescentia erubescant, et bona confusione confundantur : sed alii « *fiant tamquam pulvis,* » qui instabilis est, et nullum habet vigorem resistendi, « *ante faciem venti,* » id est, ante ipsam tentationem, non exspectando ipsum motum. Isa. xvii, 13 : *Rapietur sicut pulvis montium ante faciem venti.* Thren. i, 6 : *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Supra, in Psal. i, 4 : *Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* Job, xxvii, 21 : *Tollet eum ventus urens.* Isa. lxiv, 6 : *Cecidimus quasi folium universi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos.*

Et angelus Domini, scilicet malus, cujus est tantus vigor ut de eo dicatur, Job, xli, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei,* fiat repente « *coarctans eos,* » suggestionibus, de quo Proverb. xvii, 11 : *Angelus crudelis mittetur contra eum.* Psal. lxxvii, 49 : *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, et iram, et tribulationem : immissiones per angelos malos,* qui eos coarctent. Judic. c. i, 34 : *Arctavit Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum ut ad planiora descenderent.* Et nota, quod diabolus aliquando coarctat multa possessione, ut fatiget sollicitudine. Luc. xii, 16, de divite, cujus ager uberes fructus attulit, et qui arctabatur ita ut non haberet ubi reponeret illos. Job, xx, 22 : *Cum satiatus fuerit, arctabitur, et omnis dolor irruet super eum.* Quandoque in aliis violenta paupertate, ut murmurent contra Deum. Psal. lviii, 16 : *Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.* Isa. xxx, 20 : *Dabit vobis Dominus panem arctum, et aquam brevem.* Quandoque erubescentia confitendi, et pudore, secundum quod jam tactum est. Quandoque perplexitate, ut quasi nulla parte possint effugere peccatum : facit enim eos obligare ad opposita, sicut in habentibus plura beneficia. Thren. iii, 9 : *Conclusit vias meas lapidibus quadris.* Job, xviii, 7 : *Arctabuntur gressus virtutis ejus, et præcipitabit eum consilium suum.*

« *Fiat via illorum.* » Hic imprecatur 6
necessitatem cadendi in concupiscibili, et tangit duo. Primo, imprecatur impossibilitatem procedendi sine casu. Secundo, necessitatem non standi, ibi, « *Et angelus Domini.* »

Dicit ergo : Quantum ad omnes peccatores generaliter, « *Fiat via illorum,* » id est, peccatorum, si contingat eos per rationem resistere, « *tenebræ,* » ut non videant quo debeant ambulare. Soph. i, 17 : *Ambulabunt ut cæci.* Isa. lx, 2 : *Tenebræ operient terram, et caligo populos.* Psal. lxxxi, 5 : *Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambulant.*

« *Et lubricum,* » ut si fuerint in recto, non possint stare. Thren, iv, 18 : *Lubricaverunt vestigia nostra in itinere.* De utroque, Proverb. iv, 19 : *Via impiorum tenebrosa : nesciunt ubi corruant.*

Vel de luxoriosis specialiter : « *Fiat*

via illorum tenebræ, » id est, vita sua sit esse in tenebris : habent enim tenebras jam mentales, quia carent sapientia quæ est lux mentis. Sap. I, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia.* Et non quærunt nisi corporales. Illas diligunt, Joan. III, 20 : *Qui male agit, odit lucem.* Et propter hoc dignum est ut exspectent æternales, de quibus, Proverb. VII, 27 : *Viæ inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis.* « *Et lubricum.* » Super omnia peccata luxuria magis lubricosum est. Jerem. III, 9 : *Facilitate fornicationis suæ, contaminavit terram.* Osee, IV, 10 : *Fornicati sunt, et non cessaverunt.*

« *Et angelus Domini,* » malus similiter, « *persequens eos,* » donec a delectatione projiciat in amaritudinem æternam. Matth. VIII, 32 : *Illi,* scilicet spiritus immundi, *exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare.* Constat impulsu dæmonum, Thren. III, 2 : *Me minavit et adduxit in tenebras, et non in lucem :* tamquam ovem suam ad caulas, Psal. LVIII, 15 : *Sicut oves in inferno positi sunt : mors depascet eos.* Hæc maledictio videtur impleri in malis Prælatis et Doctoribus, Jerem. XXIII, 11 : *Propheta et sacerdos polluti sunt : et in domo mea inveni malum eorum, ait Dominus.* Idcirco via illorum erit lubricum, in tenebris impellentur, et corruent in ea.

« *Quoniam gratis absconderunt.* » Hic imprecatur cæcitatem in rationali, qua non vitet futurum malum. Et tangitur primo eorum culpa. Secundo, dicta peccata tamquam præmium illius culpæ, ibi, « *Veniat illi.* »

In prima duo. Primo, tangit eorum insidias in opere. Secundo, opprobria in ore, ibi, « *Supervacue exprobraverunt.* »

Dicit ergo : « *Gratis,* » hoc est, sine causa. Cassiodorus : « Illud gratis dicitur, « quod non alicujus rei compensatione tri- « buitur. » « *Gratis,* » quia nihil eis nocui. Mich. VI, 3 : *Popule meus, quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi ? responde mihi.* Et notatur in hoc mira Judæorum malitia. Non enim conducti erant sicut Judas, vel ut custodes [1].

« *Absconderunt mihi,* » putantes me latere. Psal. XCIII, 7 : *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Jacob.* In hoc fraudulentia. Proverb. X, 18 : *Absconderunt odium,* non manifestaverunt, *labia mendacia.* « *Interitum laquei sui,* » id est, insidias et consilia, ut interirem. Prov. I, 11 : *Veni nobiscum, insidiemur sanguini, abscondamus tendiculas contra insontem frustra.* In hoc crudelitas summa, velle innocentissimum interficere. Thren. IV, 3 : *Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.* Prov. XII, 10 : *Viscera impiorum crudelia* : sed Eccli. XXVII, 29 : *Qui laqueum alii ponit, peribit in illo.*

« *Supervacue exprobraverunt.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic in opere, sed etiam ore « *exprobraverunt animam meam.* » Isa. LXV, 7 : *Exprobraverunt mihi, et remetiar opus eorum primum in sinu eorum.* Exprobraverunt autem animam meam, ipsam dicentes ignorantem et peccatricem. Joan. IX, 16 : *Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit.* Et hoc, « *supervacue,* » id est, inutiliter, et pro nihilo quantum ad illud quod ipsi intendebant. In hoc stultitia, Prov. XV, 21 : *Stultitia gaudium stulto.*

Potest et exponi de diabolo, qui gratis abscondit sanctis laqueos, et exprobrat et irridet eos, quando potest illos capere. I ad Tim. III, 7 : *Ut non in opprobrium incidat et in laqueum diaboli.* Abscondunt laqueum gulæ in deliciis, laqueum avaritiæ in divitiis, I ad Tim. VI, 9 : *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentatio-*

[1] Cf. Matth. XXVI et XXVII.

nem et in laqueum, diaboli. Superbiæ in honoribus, II ad Tim. II, 26 : *Ut resipiscant a laqueis diaboli, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.*

8 « *Veniat illi laqueus.* » Hic subjungitur pœna triplex. Insperatus adventus vastantium. Secundo, captio ipsorum ab illis, ibi, « *Et captio.* » Tertio, interfectio sic captorum, ibi, « *Et in laqueo.* »

Legitur autem multipliciter. Primo, de malo culpæ. Ait enim : Sic contra me peccaverunt : sed, « *veniat illi,* » populo, vel illis hominibus, « *laqueus* » peccati, « *quem ignorat,* » id est, ex insperato. Eccli. XXVII, 30 : *Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur.* « *Et captio quam abscondit,* » id est, peccatum quod mihi tetendit, volens me capere in illo. Matth. XXII, 16 : *Magister, scimus quia verax es, et viam Dei,* etc. « *Apprehendat eum,* » sicut scriptum est, Prov. V, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.*

« *Et in laqueum cadat.* » Iterat culpam, « *in ipsum,* » scilicet qui tetendit : hæc est enim natura peccati ut prius noceat auctori suo. Augustinus hic in *Glossa* : « Malitia tua ut alteri non noceat, « fieri potest : ut tibi non noceat, fieri « non potest. Certum est ergo, quod tibi « nocebit, quod alii, incertum. Ergo sibi « certum infert malum, certum nocu« mentum, quod ut alii inferat incertus. » Magna stultitia. Propter hoc, Proverb. XXIV, 8 : *Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur.* Vel de malo pœnæ secundum quod divisum est, sic : « *Veniat illi laqueus* » captivitatis, « *quem ignorat,* » id est, ex insperato, ut non credat posse. Isa. XLVII, 8 : *Quæ dicis in corde tuo : Ego sum, et non est præter me amplius : non sedebo vidua, et ignorabo sterilitatem.* Venient tibi duo hæc in die una, secundum quod Dominus deflebat, Luc. XIX, 42 : *Quia si cognovisses et tu,... nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.*

Malus sibi semper nocet, aliis non item.

« *Et captio quam,* » id est, qualem, « *abscondit mihi, apprehendat eum,* » ut sicut me credidit capere ex insperato, et ille populus capiatur a Tito et Vespasiano : et sic factum est. Thren. IV, 12 : *Non crediderunt reges terræ, et universi habitatores orbis, quoniam ingrederetur hostis et inimicus per portas Jerusalem.* Et Jerem. IV, 20 : *Repente vastata sunt tabernacula mea, subito pelles meæ.*

« *Et in laqueum* » mortis, « *cadat,* » scilicet « *in ipsum* » quem mihi paravit. Psal. XVII, 6, de laqueo : *Præoccupaverunt me laquei mortis.* Hoc magis proprie legitur in bono in Glossa. Appellat enim laqueum veritatem et cognitionem. Eccli. VI, 25 : *Injice pedem tuum in compedes illius.* Et infra, ℣. 31 : *Vincula illius, alligatura sanitatis.* Hic est laqueus quem nesciunt mali, Proverb. XXIX, 7 : *Impius ignorat scientiam.* Vult quod iste laqueus illi superveniat, ipsum capiat, et teneat, et captum cadere faciat per humilitatem pœnitentiæ.

« *Anima autem mea.* » Hic secundum 9
primæ partis totius hujus Psalmi, in quo intelligens se exauditum, promittit gratiarum actiones : et dicuntur quatuor. Primo, exsultatio. Secundo, exsultationis ratio, ibi, « *Et delectabitur.* » Tertio, laudatio, ibi, « *Omnia ossa.* » Quarto, laudationis ratio, ibi, « *Eripiens inopem.* » Vel potest esse vox capitis Ecclesiæ, vel corporis.

Primo modo : Sic mala illi evenient sicut petii, et ob hoc « *anima mea exsultabit in Domino,* » non in divitiis, vel honoribus, vel deliciis, quia nihil Deo dulcius, Psal. XXX, 20 : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti,* etc. Deo nihil durabilius, Augustinus in *Glossa :* « Quo nihil suavius « est, nec deficit qui omnia fecit. » Psal. CI, 27 et 28 : *Mutabis eos, et mutabuntur : tu autem idem ipse es.* Deo nihil sufficientius, Augustinus : « In ipso habebis omnia. » Sap. VII, 11: *Venerunt mihi om-*

nia bonapariter cum illa. Joan. xiv, 8 : *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.*

« *Et delectabitur.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Vere exsultabit, et hoc quia « *delectabitur super salutari suo,* » hoc est, quia ipse salutaris suus liberans a limbo, et restituens corpori proprio, secundum illud Psal. xv, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno : nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem*[1]. Vel sic : « *Anima mea,* dicit justus, *exsultabit in Domino.* » Quippe anima spiritus est, et Deus similiter : simile autem in suo exsultat simili. Joan. iv, 24 : *Spiritus est Deus.* « *Et delectabitur in salutari suo,* » Christo scilicet, de quo Isa. lii, 10 : *Videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.* Delectabitur autem in Deo anima, et exsultabit in salutari aliquantulum quod est in carne, nec facit nisi gustare, Psal. xxxiii, 9 : *Gustate, et videte.* Et alibi, Psal. lxxvi, 4 : *Memor fui Dei, et delectatus sum,* et uberius cum est exuta a corpore. Isa. lviii, 14 : *Tunc delectaberis super Domino Deo tuo, et sustollam te super altitudines terræ.* Sed perfecte cum resumpto corpore unita fuerit in resurrectione, quia modo est aliquid desiderii sui ad corpus quo caret. Job, xxii, 26 : *Tunc super Omnipotentem deliciis afflues, et elevabis ad Deum faciem tuam.* Prov. xiii, 19 : *Desiderium, si compleatur, delectat animam.*

« *Omnia ossa mea.* » Hic tertium in quo subjungitur de laude, et legitur in persona Christi : Sic anima mea exsultabit, et delectabitur, « *et omnia ossa mea,* » scilicet Apostoli mei Spiritu sancto roborati, et fortes facti ut ossa. Luc. xxiv, 49 : *Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.* « *Dicent,* » te laudando : « *Domine, quis similis tui ?* » Quasi diceret : Nullus. Psal. lxxxviii, 9 : *Domine Deus virtutum, quis similis tibi ?*

Vel sic : « *Omnia ossa mea,* » dicit justus, id est, tota mentis meæ fortitudo, « *dicent : Quis similis tibi ?* » Quasi diceret : Nullus deorum, nullum idolum. Psal. lxxxv, 8 : *Non est similis tui in diis, Domine, et non est secundum opera tua.* Tu solus hominem condidisti, Genes. i, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram.* Tu conditum liberasti, et eripuisti de potestate diaboli, Ad Coloss. i, 13 : *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum.* Tu solus infernum spoliasti, Ad Coloss. ii, 15 : *Exspolians principatus et potestates.* Solus mortem destruxisti resurgendo, Sap. xvi, 13 : *Domine, qui vitæ et mortis habes potestatem.*

Ossa ergo appellantur homines, et mali qui carent humore omnis gratiæ Dei. Sic illa ossa, Ezech. xxxvii, 4 : *Ossa arida, audite verbum Domini.* Omnes justi generaliter, qui candent candore gratiæ. Isa. lviii, 11 : *Ossa tua liberabit,* Glossa : « Justos ab igne æterno. » Apostoli specialiter, qui totam sustentant Ecclesiam infirmorum, sicut ossa carnem. Thren. i, 13: *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me.* Virtutes etiam. Supra, in Psal. xxxiii, 21 : *Custodit Dominus omnia ossa eorum.* Operationes etiam ossa dicuntur. Primo, quæ sunt generationes bonorum, quia fortia. Psal. lii, 6 : *Dissipavit Dominus ossa eorum, qui hominibus placent,* hoc est, opera bona quantum ad genus operis. Exempla sanctorum, et formata charitate. Genes, l, 24 : *Asportate ossa mea vobiscum.* Sicut in corpore remanent ossa, sic de viris justis opera bona, et exempla bona quæ nobiscum sunt deferenda.

[1] Cf. Act. ii, 27 et 35.

« *Eripiens inopem.* » Hic subjungitur ratio laudis quæ tangitur duplex. Prima, ereptio a violenter detinente. Secunda, a nequiter opprimente, ibi, « *Egenum et pauperem.* »

Dicit ergo : Sic omnia ossa mea laudabunt, et justum est, quia tu es, « *eripiens inopem,* » genus humanum et maxime populum Gentilem, « *de manu,* » id est, de potestate « *fortiorum ejus.* » Job, xli, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* « *Inopem* » dicit, non divitem. Dives enim habet defensionem, et adjutoria multa, divitias suas. Proverb. xviii, 11 : *Substantia divitis urbs roboris ejus.* Proverb. xiii, 8 : *Redemptio animæ viri divitiæ suæ.* Amicos. Eccli. xiii, 25 : *Dives commotus, confirmatur ab amicis suis.*

« *Egenum et pauperem,* » genus humanum ut prius, « *a diripientibus* » et crudeliter opprimentibus « *eum,* » scilicet dæmonibus, vel malis hominibus, qui sunt membra diaboli. Proverb. xxviii, 15 : *Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem.* Et loquitur rhetorice eamdem rem diversis signans nominibus. Est enim *inops,* qui caret ope : *egenus,* qui gente, vel genere : *pauper,* qui parum habet in pera, et sic caret possessione. Et vere tales eripit de manu tyrannorum, latronum, et draconum eo ipso quod tales sunt. Tyrannorum, Chrysostomus

Inopia tuta, divitem omnia infestant.

super *Matthæum* : « Maximam defensionem habet inopia, quam rex ipse numquam manu tenere potest. Sed philargum universi contristant, et homines, « et tineæ, et vermes, et tempus ipsum « adversus ipsum militat. » Latronum, quia scriptum est :

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Isa. xiv, 30 : *Pauperes fiducialiter requiescent.* Draconum, quia sicut dicunt, serpens in vestitum hominem insilit, et nudum fugit. Nec tantum materialium, sed etiam spiritualium, scilicet dæmonum. Chrysostomus : « Si vis esse terribilis dæmonibus, abscinde nocumenta « per quæ possunt te arctare, et contristare. » Utinam salvos eos faceret a lingua causidicorum, quod non fit adhuc, quia lingua eorum omnibus crudelior, Eccli. xxvi, 9 : *Flagellum linguæ, omnibus communicans.* Sed tandem liberabuntur in futuro. Job. v, 15 : *Porro salvum faciet egenum a gladio oris eorum, et de manu violenti pauperem,* quando ipsi a pauperibus judicabuntur. Job, xxxvi, 6 : *Judicium pauperibus tribuit.*

« *Surgentes testes iniqui.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua præmissa narratione, subjungitur narratio passionis. Et primo agit de Christi passione. Secundo, de ejus compassione, ibi, « *Quasi proximum, et quasi fratrem.* » II

In prima duo. Primo, multiplex pœna. Secundo, patientia laboriosa, ibi, « *Ego autem cum mihi.* »

In prima tria. Primo, falsorum impositio. Secundo, malorum illatio, ibi, « *Retribuebant.* » Tertio, debitorum bonorum subtractio, ibi, « *Sterilitatem animæ meæ.* »

Dicit ergo : Sic eripis a miseriis tuos a quibus non sum immunis, quia « *surgentes testes iniqui.* » Cassiodorus : « Exsurgentes, id est, impetuose, et sine « omni deliberatione contra me surgentes. » Prov. xii, 19 : *Qui testis est repentinus, concinnat linguam mendacii.* « *Testes iniqui,* » qui contra veritatem testabantur. Psal. xxvi, 12 : *Insurrexerunt in me testes iniqui,* etc.

« *Quæ ignorabam,* » actu et experientia, si non adspectu, scilicet peccata. Isa. liii, 9, et I Pet. ii, 22 : *Qui peccatum non fecit.* II ad Corinth. v, 21 : *Qui non noverat peccatum,* experientia, *pro nobis peccatum fecit,* id est, est oblationem pro peccato. Habac. i, 13 : *Mundi sunt oculi tui,... et respicere ad iniquitatem non poteris.* Augustinus hoc dicit in originali, quod divinitas Christi dicitur quo-

dammodo ignorare peccatum, quia non habet in Deo ideam. Unde dicit : « Si « non hærebitis regulis meis, vitia estis : « ergo ars ipsa, quæ vitium non habet. » Psal. xci, 16 : *Rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo.* Et secundum ideam, I Joan. i, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.*

« *Interrogabant me,* » volentes me accusare et condemnare de iis quæ non feceram. Joan. viii, 48 : *Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes ?*

« *Retribuebant mihi mala.* » Quasi diceret : Sic verbis, nec tantum hoc, imo « *retribuebant mihi mala pro bonis,* » non tantum verborum, sed etiam verberum. Sap. ii, 19 : *Contumelia et tormento interrogemus eum* : pro bonis verbis et operibus bonis quæ nobis exhibuit, scilicet prædicationem, et corporum sanationem. Joan. x, 32 : *Multa bona opera ostendi vobis a Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis ?* In hoc perpende, quod de lege diaboli erant. Quadruplex enim est lex : Dei, reddere bonum pro malo, Matth. v, 44 : *Diligite inimicos vestros.* Lex carnis, malum pro malo, Eccli. xxviii, 5 : *Ipse cum caro sit, reservat iram.* Naturæ, bonum pro bono, Psal. xlviii, 19 : *Confitebitur tibi cum bene feceris ei.* Proverb. viii, 17 : *Ego diligentes me diligo,* Diaboli, reddere malum pro bono, Jerem. xviii, 20 : *Numquid redditur pro bono malum ?* Propter hoc bene dicitur eis, Joan. viii, 44 : *Vos, ex patre diabolo estis.*

« *Sterilitatem animæ meæ.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic mala inferebant pro bonis, et bona subtrahebant quæ debebant, quia *sterilitatem retribuebant animæ meæ*, cum fructum multum deberent facere : Judæam enim tamquam vineam plantavi plantatione optima, Jerem. ii, 21 : *Ego plantavi te vineam electam, omne semen verum.* Sepivi Angelorum custodia, Psal. xc, 11 : *Angelis suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis.* Irrigavi temporibus opportunis pluvia doctrinæ, Deuter. xxxii, 2 : *Concrescat ut pluvia doctrina mea, fluat ut ros eloquium meum.* Tamen nihil boni attulit, sed sterilis pessime remansit, Isa. v, 2 : *Exspectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas :* imo spinas pessimas, secundum illud Genes. iii, 17 : *Maledicta terra in opere tuo, spinas et tribulos germinabit tibi.* Quid plura? Attuli ei honorem, et ipsa mihi contumeliam, Joan. viii, 49 : *Ego honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.* Attuli medicinam, Sap. xvi, 12 : *Domine, neque herba, neque malagma sanavit eos, sed omnipotens sermo tuus, qui sanat omnia.* Et ipsa mihi vulnera, Isa. liii, 3 : *Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras.* Atulit ipsi vitam, Joan. vi, 51 : *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* Et ipsa mihi mortem, Sap. ii, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum.*

Ingrati in Christum Judæi.

« *Ego autem cum mihi molesti essent.* » 13
Hic secundum : præmissa enim pœna multiplici, subjungitur patientia gravis multum et laboriosa. Et tanguntur tria. Primo, cohibitio fortis, ne ostenderet quis esset. Secundo, efficax, ut magis lateret, ibi, « *Humiliabam in jejunio.* » Tertio, solitaria oratio, ibi, « *Et oratio mea.* »

Dicit ergo : Sic mihi fecerunt, « *autem,* » pro sed, « *Ego cum mihi molesti essent,* » sæviendo in me, Psal. cxvii, 12 : *Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt*, etc., « *induebar* » cilicio, sub quo latebam.

Christi patientia et humilitas in passione. Caro Christi cilicium.

Sed opponunt Augustinus et Hieronymus similiter, quod Dominus numquam fuit indutus cilicio. De jejunio autem ejus bene legimus, Matth. iv, 2, et Luc. iv, 1 et seq. Cilicium ergo appellat hic carnem similem peccatrici : quia cilicium fiebat de pilis caprarum. Per capram autem peccator designatur. Levit,

IV, 27 et 28 : *Si peccaverit anima per ignorantiam,.. et cognoverit peccatum suum, offeret capram immaculatam.* Sensus ergo est : Latui sub carne simili peccatrici. Isa. XLV, 15 : *Vere tu es Deus absconditus,* Habac. III, 4 : *Ibi abscondita est fortitudo ejus.* Nisi se abscondisset, procul dubio crucifigi non potuisset, qui unico verbo eos prostravit[1].

Cilicium utile ad multa.

Et nota, quod cilicium valde utile est ad multa. Primo, valet ad exercendam patientiam hominis : pugnat enim interius et continue. Chrysostomus super Matth. III, 4 : « *Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum,* non de « lana, ne mollities vestis delicata faciens « membra, virtutem patientiæ emolliret, sed de asperis setis, ut ipsa aspe« ritas patientia animum exerceret. » Hinc est, quod tabernaculum, quo significabatur corpus humanum, tegebatur setis exterius, ut defenderetur ab injuria imbrium[2]. Item, valet ad carnem edomandam. Chrysostomus ibidem : « Uta« mur asperis ad carnem edomandam. » Isa. III, 24 : *Erit pro fascia pectorali, cilicium.* Fascia pectoralis reprimit fluxum carnis. Item, valet ad promovendam bonam famam. Ibidem Chrysostomus : « Tale habuit vestimentum, ut de « virtute animi loqueretur, sicut molle « vestimentum est signum effœminati « animi. » Bernardus : « Mollia vestimen« ta, mollitiem animi indicant. » Eccli. XIX, 27 : *Amictus corporis... enuntiat de illo.* Item, valet ad vitandam culpam. Hoc patet in divite, qui induebatur purpura et bysso, et positus est in inferno[3]. Gregorius : « Si cultus pretiosarum « vestium culpa non esset, sermo Domi« ni non tam signanter exprimeret, quod « indutus purpura et bysso apud inferos « torqueretur. » Item, valet ad impetrandam gratiam. Hinc de Judith dicitur, *Judith ingressa est oratorium* IX, 1 : *suum : et induens se cilicio, posuit cinerem super caput suum.* Item, valet ad tuitionem contra diabolicam impugnationem. Unde Hieronymus : « Cinis et cili« cium arma pœnitentium. »

« *Humiliabam in jejunio.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic latebam sub cilicio, et humiliabam. Species sumitur pro genere, id est, affligebam « *in jejunio animam meam,* » non corporali, sed spirituali. Patet, quod de spirituali jejunio loquitur, et afflictione animæ interiori. In hoc autem forma exprimitur jejunandi, ut cum jejunamus, humiliemus animas. Judith, VIII, 16 : *Humiliemus illi anmas nostras in jejuniis.* Sunt enim quidam qui jejunant superbe, de jejunio suo superbientes. Isa. VII, 8 : *Caput Syriæ,* hoc est, superbiæ, *Damascus,* potus sanguinis : sanguinem enim suum quasi bibit jejunans, sed cum inde superbit, Damascum Syriæ caput facit. Syria enim *sublimis* interpretatur. Alius jejunat famæ, ut appareat et dicatur bonus, sicut hypocritæ. Matth. VI, 16 : *Cum jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes : exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes.* Alii in facie pingunt venalem pallorem, quasi jejunii signum. Displicet eis natura sua, quia non potest mentiri, et misera facies carnis innocens castigatur, quia fraudibus non consentit. Alii jejunant bursæ. Isa. LVIII, 3 : *Quare jejunavimus, et non adspexisti ?* Respondetur eis : *Ecce in die jejunii vestri invenitur voluntas vestra, et omnes debitores vestros repetitis.* Alii carni, ut medici, scientes illud Eccli. XXXVII, 33 et 34 : *In multis escis erit infirmitas.* Et infra : *Propter crapulam multi obierunt.*

Mi... jejunas...

[1] Joan. XVIII, 8.
[2] Cf. Exod. XXVI, 7.
[3] Luc. XVI, 19 et seq.

« *Et oratio mea.* » Hic tertium, scilicet oratio secreta, et in occulto, quia latebat in ipso divinitas, quam orabat in quantum homo. Vel melius ipse homo.

Ait enim : Sic humiliabam animam meam, « *et oratio mea in sinu meo convertetur,* » id est, ad id quod in me est reconditum. Bona societas jejunii et orationis. Tob. XII, 8 : *Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna.* Chrysostomus super *Matthæum :* « Sicut nec miles sine « armis est aliquid, nec oratio sine je- « junio. » Vel sic posset intelligi : « *Oratio mea in sinu meo convertetur,* » id est, illis tantum proderit oratio mea, qui prædestinati sunt, et quasi in sinu meo existunt. Hi significantur per manum Moysi, quæ cum fuit in sinu, tota sana erat, extra, leprosa [1]. Sic etiam potest de justo intelligi : « *Oratio mea convertetur in sinu meo,* » mihi quidem fiet utilis, etsi non prosit aliis pro quibus oro. Matth. X, 13 : *Si autem non fuerit digna,* scilicet domus, *pax vestra revertetur ad vos.*

« *Quasi proximum et quasi fratrem.* » Hic est secundum, in quo agitur de compassione, postquam actum est de Passione, et primo ostendit suam ad illos compassionem. Secundo, ipsorum ad se ingratitudinem, et perversitatem, ibi, « *Et adversum me.* »

In prima duo. Primo, affectio cordis interior ad ipsos. Secundo, exterior operis compassio, ibi, « *Quasi lugens et contristatus.* »

Dicit ergo : Sic patiebar, et in patientia sustinebam, et etiam compatiebar, quia « *sic complacebam* » Deo Patri, quasi habens illum in illo populo. Vel talem affectum ad illum habebam, « *quasi proximum, quasi fratrem,* » id est, quasi de proximo, et quasi de fratre : et sumitur casus pro casu. Vel sic : « *Complacebam* » Deo Patri, quasi habens illum populum ut fratrem et proximum. Vel quod plus est, ut fratrem : affectus enim dilectionis et compassionis facit placere Deo Patri. Matth. III, 17 : *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui :* quia implebam illud Matth. V, 44 : *Diligite inimicos vestros.* Job, XXX, 29 : *Frater fui draconum, et socius struthionum.* Sed bonos habet fratres Christus, scilicet facientes voluntatem Patris. Matth. XII, 50 : *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est.*

« *Quasi contristatus et lugens.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic compatiebar interius et humiliabar exterius pro ipsis revocandis, « *tamquam contristatus* » corde, et lugens in exteriori justitiæ ostensione. Verum est : Contristatur et lugebat. Luc. XIX, 41 et 42 : *Videns Jesus civitatem, flevit super illam, dicens : Quia si cognovisses et tu.* Hæc tristitia, hic luctus figuratus fuit II Reg. I, 17, in fletu David super Saul inimicum suum, et in fletu ejusdem super Absalomen filium [2]. Genes. XLV, 2 : *Elevavitque vocem cum fletu : quam audierunt Ægyptii.* Inimici tamen erant fratres sui. Matth. XXVI, 37 : *Cœpit Jesus contristari, et mœstus esse.*

« *Et adversum me lætati sunt.* » Hic 15
secundum, in quo ostensa Christi ad ipsos benignitate, demonstratur ipsorum ad ipsum malignitas, sive iniquitas. Et primo, tangitur iniquitas. Secundo, malignitatis incorrigibilitas, ibi, « *Dissipati sunt.* »

In prima tria. Primo, maligna cordis exsultatio contra Christum. Secundo, concors consilium cordis, ibi, « *Et convenerunt.* » Tertio vero, illata injuria operis, ibi, « *Congregati sunt.* »

[1] Cf. Exod. IV, 6.

[2] Cf. II Reg. XVIII, 33.

Dicit ergo : Sic ergo contristabar de eorum perditione, et e contrario « *adversum me lætati sunt,* » hoc est, de mea perditione quam æstimaverunt, me reputantes inimicum. Thren. I, 21 : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt, quoniam tu fecisti.* Et hoc contra, Proverb. XXIV, 17 : *Cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, et in ruina ejus non exsultet cor tuum.* Hoc erat gaudium phrenetici, qui gaudet ad illos qui tristantur de se. Eccle. II, 2 : *Risum reputavi errorem : et gaudio dixi : Quid frustra deciperis ?*

« *Et convenerunt,* » in consilium contra me loquentes, et dantes concilium. Joan. XI, 47 : *Collegerunt ergo Principes et Pharisæi concilium.* Act. IV, 27 : *Convenerunt in civitate ista, adversus sanctum puerum tuum Jesum.* Nec hoc tantum, imo « *congregati sunt super me,* » ab eis ut iniquitatem experirer in facto, « *flagella.* » Flagella appellat omnes quas intulerunt tribulationes. Dicit enim Augustinus quod « flagellum « grave est tribulatio justo. » Psal. LXXII, 14 : *Et fui flagellatus tota die.*

« *Et ignorabam.* » Alia litera habet : « Et ignoraverunt. » Et secundum has duas litteras legitur quinque modis. Duobus, primum : tribus, secundum. Primum dicit, « *Et ignoravi,* » id est, ad modum ignorantis me habui. Jerem, XI, 19 : *Ego quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam : et non cognovi, quia cogitaverunt super me consilia iniqua.* Isa. XLII, 14 : *Tacui semper, silui, patiens fui.* Secundo modo, « ignoravi, » supple, causam quare hoc faciebant, esse ex parte mea, quia nulla erat. Joan. XVIII, 38 : *Dixit Pilatus : Ego nullam invenio in eo causam.* Job, IX, 17 : *Multiplicabit vulnera mea, et sine causa.* Tertio modo et secundum aliam litteram, « et ignoraverunt, scilicet cui hæc fecerunt. I ad Corinth. II, 8 : *Si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.* Vel, « ignoraverunt » causam quare hoc fecerunt. Luc. XXIII, 14 : *Dixit ad illos* Pilatus : *Obtulistis mihi hunc hominem, quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam invenio in, homine isto.* Vel, « ignoraverunt, » quod hoc factum esset in caput illorum reversurum. Eccli. XXVII, 30 : *Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur.*

Secundum primam lecturam tangitur hic triplex gradus patientiæ. Primus est sensum pœnæ mitigans. Proverb. XV, 18 : *Vir iracundus provocat rixas : qui patiens est, mitigat suscitatas.* Et hæc est virtus politica. Secundus gradus est sensum pœnæ auferens. Prov. XXIII, 35 : *Verberaverunt me, sed non dolui : traxerunt me, et ego non sensi.* Et est gradus purgatorius. Tertius est passiones omnino ignorans. Ad hunc monet, Levit. XIX, 18 : *Nec memor eris injuriæ civium tuorum.* Et est purgati animi. Ad hunc perducit fervens dilectio. Psal. LXXII, 21 et 22 : *Inflammatum est cor meum, et renes mei commutati sunt : et ego ad nihil redactus sum, et nescivi.*

« *Dissipati sunt, nec compuncti,* » Hic describit eorum incorrigibilitatem in duobus. Primo, quia præterita non corrigunt. Secundo, quia pejora superaddunt, ibi, « *Tentaverunt me.* »

Dicit ergo : Tales fuerunt : sed numquam correcti. Et etiam « *dissipati sunt,* » corde dissoluti, et stupefacti visis miraculis quæ in ea fiebant passione, quando sol obscurabatur, Matth. XXVII, 52 : *Monumenta aperta sunt.* Et post passionem statim per Apostolos, Act. III, 10 : *Impleti sunt stupore et exstasi in eo quod contingerat illi.* « *Dissipati* » etiam, quia per totum orbem dispersi. Eccli. XLVIII, 16 : *Ejecti sunt de terra sua, et dispersi sunt.* Vel, « *dissipati,* » multis scilicet opinionibus divisi de Christo habitis. Joan. VII, 12 : *Murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant :*

quia bonus est. Alii autem dicebant : Non, sed seducit turbas.

« *Nec tamen compuncti* » sunt, ut præterita mala corrigerent. Job. XXIV, 23 : *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, et ille abutitur eo in superbiam.* Apoc. II, 21 : *Et dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret : et non vult pœnitere a fornicatione sua.*

« *Tentaverunt me.* » Hic pejor superadditio tentationis, scilicet irrisionis, in simplici verbo : subsannationis, in cachinno.

Dicit ergo : Sic non correxerunt præterita : imo « *tentaverunt me.* » Matth. XXVI, 40 : *Si filius Dei es, descende de cruce.* « *Subsannaverunt me,* » irridendo, subsannatione : hoc addit ut notet frequentiam. Cassiodorus : « Hac gemina- « tione copiose res facta dicitur, sicut « alibi in bono, Isa. LXI, 10 : *Gaudens « gaudebo in Domino.* » De hac autem copia, Thren. III, 30 : *Saturabitur opprobriis* : et ne parum esset, « *frenduerunt,* » præ crudelitate : frendere enim ferarum est : « *super me dentibus suis.* » Job, XVI, 10 : *Infremuit contra me dentibus suis.* Et Psal. CXI, 10 : *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet.* Thren. II, 16 : *Fremuerunt dentibus, et dixerunt : Devorabimus eum.* In tentatione verbum fraudulentum, in subsannatione signatur irrisorium : sed hic frendendo crudelissimum exprimit affectum.

« *Domine, quando respicies.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua reditur ad orationem, et superadditur his quæ supra dicta sunt, et est trina oratio. Prima enim orat de sibi propriis. Secunda oratio agit de adversariis, ibi, « *Exsurge, Domine.* » Tertia, pro membris, ibi, « *Exsultent et lætentur.* »

In prima duo. Primo, petit sibi bona fieri. Secundo, mala non fieri, ibi, « *Non supergaudeant.* »

In prima duo. Primo, petit. Secundo, ut attrahat, promittit gratiarum actionem si fecerit, ibi, « *Confitebor tibi in Ecclesia.* »

In prima duo secundum duo quæ petit. Primo, Dei respectum et misericordiam. Secundo, restitutionem, ibi, « *Restitue animam.* »

Dicit ergo : Sic illi me irrident, et in me frendent : Et tu, « *Domine, quando respicies ?* » Quæstio petitionem valet, hoc est, quando mihi respectum misericordiæ exhibebis ? De quo, Sapient. IV, 15 : *Gratia Dei et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius.* Videbatur enim Deus Pater hunc respectum a Filio subtraxisse. Job, XXX, 20 : *Sto, et non respicis me.* Vel, « *quando respicies* » inimicos ? Habac. I, 13 : *Quare respicis super iniqua agentes ?*

« *Restitue animam meam.* » Hic petit restitutionem. Primo, animæ. Secundo, corporis, sive carnis, ibi, « *A leonibus.* »

Ait enim : Sic repisce : et o « *Domine, restitue* » post triduum, « *a malignitate eorum,* » id est, a morte quam malitiose mihi intulerunt, « *animam meam,* » carni suæ. Eccli. XI, 12 et 13 : *Est homo marcidus egens recuperatione,* etc. Et subditur : *Et oculus Domini respexit illum.*

« *A leonibus,* » id est, principibus sacerdotum. Principes enim leones sunt, Prov. XIX, 12 : *Sicut fremitus leonis, ita et regis ira .*

« *Unicam meam.* » Carnem meam quæ dicitur *unica.* Primo, quia sola sine peccato concepta, et nata, et perseverans in vita. Item, quia ex unico principio, ex sola scilicet Virgine. Et nota hic, quod Principes vel Prælati dicuntur *leones* ratione proprietatis multiplicis. Prima est, quia leoni placido cauda est immobilis, irato movetur. Consilium cauda regum et prælatorum, cui irascitur, totum suum consilium contra illum movetur : cui placatur, et totum consilium placatur. Eccli. X, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus : et qua-*

Principes leonibus collati.

lis est rector civitatis, tales et habitantes in ea. Item, nisi satientur, valde crudeles sunt. Sic principes, Michæ. III, 5 : *Si quis non dederit in ore eorum quippiam, sanctificant super eum prælium.* Proverb. XXVIII, 15 : *Leo rugiens, et ursus esuriens, princeps impius super populum pauperem.* Item, leo est paucorum filiorum aut nullorum. Sic princeps paucorum hæredum, Jerem. XVIII, 19 : *Non erit semen ejus, neque progenies in populo suo.* Item, magnus ardor coitus est in leonibus, sic in principibus. Nec mirum : quia propter superfluitatem ciborum. Unde Hieronymus : « Ventrem distentum cibo, et vini « potionibus irrigatum voluptas genitalium sequitur, atque pro membrorum « ordine, ordo vitiorum est. » Proverb. XX, 1 : *Luxuriosa res vinum.* Item, leones hieme sunt sani, sed infirmi febricitantes æstate. Hiems vita ista : in hac hieme ducunt in bonis dies suos, sed in æstate, id est, in alia vita, febricitabunt. Job, XXIV, 19 : *Ad calorem nimium transeat ab aquis nivium.*

18 « *Confitebor.* » Hic secundum, in quo promittit gratiarum actionem, quæ duo requirit : recognitionem beneficii, et hanc promittit primo. Secundo, laudem beneficii, ibi, « *In populo gravi.* »

Ait ergo : Hæc peto, et ego si impetravero, *confitebor tibi,* » tua beneficia recolendo ad honorem tuum. Psal. XLVIII, 19 : *Confitebitur tibi cum bene feceris ei.* Et hoc « *in Ecclesia magna,* » numero fidelium, quia de gentibus omnibus congregata. Psal. LXXXV, 9 : *Omnes gentes quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum.* Item, loco, quia per totum mundum diffusa, Malach. I, 11 : *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum, et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda.* Item, præmio, quia non promittuntur ei temporalia sicut Synagogæ, sed æterna. I Joan. II, 25 : *Hæc est repromissio quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam.*

« *In populo gravi* » Quasi diceret : Etsi confitear in Ecclesia, in qua sunt paleæ cum granis. Paleæ autem laudare non possunt, Eccli. XV, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris* : non laudabo cum paleis quæ leves sunt, sed in populo gravi, id est, cum granis bonis; et gravibus « *laudabo te.* » Quidam enim habent plumbeam gravitatem, de quibus in Psal. IV, 3 : *Filii hominum, usquequo gravi corde.* Et est aurea gravitas, quæ est in istis de quibus ad Titum, II, 7 : *In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate.* Sic Epistolæ Pauli dicuntur *graves,* quia divina sapientia plenæ. II ad Cor. X, 10 : *Epistolæ graves,* [1] etc.

« *Non supergaudeant mihi.* » Hic se- 19
cundum, in quo petit sibi mala non fieri. Primo, ab adversario. Secundo, quod nec a Deo, ibi, « *Vidisti, Domine.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, quod acquiescendum est illi petitioni, ibi, « *Qui adversantur.* »

Dicit ergo : Sic fiant mihi prædicta bona, et etiam non « *supergaudeant mihi,* » insultando de impossibilitate resurgendi. Vel secundum Glossam de multitudine paleæ, id est, peccatorum existentium in Ecclesia cum granis. Thren. II, 15 : *Sibilaverunt, et moverunt capita super filiam Jerusalem : Hæccine est urbs, dicentes perfecti, decoris, gaudium universæ terræ ?* Hæc autem irrisio est : quia non habent oculum ad totam Ecclesiam, sed tantum ad malos. Hoc significatum fuit, Num. XXII, 13 :

[1] II Ad Corinth. x, 10 : *Quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graves sunt, et fortes*

Dixit Balac ad Balaam : *Veni mecum in altum locum, unde partem Israel videas, et totum videre non possis, inde maledicito ei.*

« *Qui adversantur mihi.* » Hic persuasio a triplici iniquitate inimicorum, operis, et cordis, ibi, « *Qui oderunt me gratis.* » Et oris, ibi, « *Quoniam mihi quidem.* »

Dicit ergo : Non supergaudeant irridendo. « *Qui,* » id est, quia illi « *adversantur mihi inique,* » non ad me corrigendum, sed ad subvertendum. Job, XXVII, 7 : *Sicut impius, inimicus meus.* Jer. XII, 6 : *Fratres tui, et domus patris tui, etiam ipsi pugnaverunt adversum te.*

« *Qui oderunt.* » Hic iniquitas. Primo, odium. Secundo, velamen odii et malignitatis, ibi, « *Et annuunt.* »

Ait enim : Sic debes fideles audire, quia iniqui adversantur, « *qui etiam oderunt me gratis,* » pro nihilo, et sine causa. Joan. XV, 25 : *Ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est : Quia odio habuerunt me gratis* [1].

« *Et anuunt oculis,* » simulantes quod me diligant. Isa. XXXII, 6 : *Cor ejus faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem.* Vel « *annuunt* » ad invicem tacitis nutibus intuendo contra me. Cassiodorus : « Cum prodi voce nolumus, ta- « citis oculorum nutibus admonemus. » Prov. VI, 12 et seq. : *Homo apostata, vir inutilis graditur ore perverso, annuit oculis, terit pede, digito loquitur : pravo corde machinatur malum.*

« *Quoniam mihi quidem pacifice.* » Hic est tertium, in quo subdit de malitia sermonis, et primo de sermone doloso. Secundo, de aperte injurioso, ibi, « *Et dilataverunt.* »

In prima duo. Primo, pacis simulatio dolum tegens tangitur. Secundo, iracundia subtus latens, ibi, « *Et in iracundia terræ.* »

Dicit ergo : « *Annuunt oculis.* » Et vere simulatores sunt, quoniam « *mihi quidem pacifice loquebantur.* » Matth. XXII, 16 : *Magister, scimus quia verax et, et viam Dei,* etc. Joan. VIII, 4, iterum eum magistrum dicunt : *Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio.* Eccli. XII, 15 : *In labiis suis indulcat inimicus, et corde suo insidiatur, ut subvertat semitas judicii.*

« *Et dolos cogitabant.* » Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* [2]. Jerem. XII, 2 : *Prope es tu ori eorum, longe autem a renibus eorum.*

« *Loquentes in iracundia,* » in corde habita ad interficiendum, ad differentiam latronum qui non loquuntur in iracundia, sed magis in cupiditate : quia quærunt auferre rem, non personam. Matth. XXVI, 4 : *Consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent.*

« *Iracundia,* » inquam, « *terræ,* » id est, ex terrenis habita. Ob hoc enim irascebantur, quia timebant amittere regnum et gentem [3]. Hoc etiam potest exponi de parentibus carnalibus surgentibus contra sanctum propositum : loquuntur enim pacifice, dicentes illud Bernardi : « Magnum est quod propo- « nis, et magna eget deliberatione : ex- « periré quid possis, amicos consule, ne « post facta pœnitere contingat. » Hæc est sapientia mundi, animalis, et diabolica. Eccli. XXXVII, 9 : *A consiliario,* malo scilicet, *serva animam tuam : prius scito quæ sit illius necessitas : et ipse enim animo suo cogitabit.*

[1] Cf. Psal. XXIV, 19.

[2] Cf. Isa. XXIX, 13 : *Et dixit Dominus : Eo quod appropinquet populus iste ore suo, et labiis suis glorificat me, cor autem ejus longe est a me.*

[3] Cf. Joan. XI, 48.

21 « *Et dilataverunt super me.* » Hic secundum, in quo subjungitur de sermone aperte injurioso. Et tangitur duplex. Primo, exclamationis in mortem. Secundo, irrisionis ipsius morientis, ibi, « *Dixerunt : Euge euge.*

Dicit ergo : Sic fraudulenter locuti sunt, et aperte « *dilataverunt super me os suum,* » quando clamaverunt illud Joan. XIX, 6: *Crucifige, crucifige.* Isa. V, 7: *Exspectavi ut faceret judicium, et ecce iniquitas.* Jerem. XII, 8: *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in silva : dedit contra me vocem.*

« *Dixerunt,* » videntes me mori : « *Euge euge, viderunt oculi nostri,* » miracula quæ fecit, ad potentiam ejus ironice loquendo. Thren. II. *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui.... dicentes : En ista dies, quam exspectabamus, invenimus, vidimus.* Et nota, quod tunc dilatatur organum cum extenditur ultra finem ad quem est, et tunc est abusio. Organum autem oris est ad loquendum et comedendum : et ipsi dilataverunt contra Christum, abutendo, quantum ad utrumque dilataverunt contra ipsum loquendo. Isa. LVII, 3 et 4 : *Semen adulteri, et fornicariæ, super quem lusistis ? super quem dilatastis os, ejecistis linguam ?* Item, immoderate quantum ad alium usum, intendendo ut ipsum devorarent. Psal. XXI, 14 : *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Proverb. I, 12 : *Degluttiamus eum tamquam infernus viventem.* Et nota : « *Euge* » aliquando est interjectio gaudentis, et tunc idem est quod *bene est nobis.* Item, aliquando vox insultantis, Ezech. XXV, 3 : *Euge euge super sanctuarium meum, quia pollutum est.* Item, interjectio commendantis et applaudentes, Matth. XXV, 23 : *Euge, serve bone et fidelis.* Item, adulantis, Psal. XXXIX, 16 : *Ferant confestim conclusionem suam qui dicunt mihi : Euge euge.* Glossa : « Adulatorie. » Item, admirantis, Ezech. XXVI, 2 : *Dixit Tyrus de Jerusalem : Euge, confractæ sunt portæ populorum.* Secundo modo accipitur hic.

« *Vidisti, Domine.* » Hic secundum, in quo precatur quod mala sibi non fiant 22
a Deo : et primo tangitur persuasio. Secundo, oratio, ibi, « *Ne sileas.* »

Dicit ergo : Hæc mala faciunt adversum me, et o tu « *Domine, vidisti,* » et eorum malitiam et meam patientiam. Proverb. XV, 3 : *In omni loco oculi Domini contemplantur bonos et malos.* Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda sunt et aperta oculis ejus.*

« *Ne sileas.* » Hic subjungit precationem. Primo, ne taceat sententiam. Secundo, ne puniat innocentem, ibi, « *Ne discedas.* »

Dicit ergo. Sic vidisti. Et propter hoc Domine, rogo ne taceas, vel sileas, id est, sententiam dare non differas pro me contra illos. Habac. I, 13 : *Quare respicis iniqua agentes, et taces devorante impio justiorem se ?* « *Ne discedas a me,* » in passione mea derelinquendo me in morte. Ad Hebr. XIII, 5 : *Ipse dixit : Non te deseram, nec derelinquam.* Psal. XXXVI, 28 : *Non derelinquet sanctos suos : in æternum conservabuntur.* Vel in persona membrorum : « *Ne discedas,* » sicut a synagoga recessisti. Isa. L, 1 : *In sceleribus dimisi matrem vestram.* Matth. XXVIII, 20 : *Et ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.*

Exsurge, Domine, et intende. Hic subjungitur oratio de adversariis, vel magis 23
contra adversarios : et dicuntur tria. Primo, petit attente judicem attendere. Secundo, sententiam ferre, ibi, « *Judica me.* » Tertio, latæ sententiæ exsecutionem non differre, ibi, « *Non supergaudeant.* »

In prima duo. Primo, rogat judicem intendere sibi illatam injuriam. Secundo, passionis et injuriæ causam, ibi, « *Deus meus, et Dominus meus.* »

Dicit ergo : Sic rogavi pro me, et o tu « *Domine, exsurge,* » qui dormire videris, « *et intende judicio meo.* » Primo quo judicatus sum ab eis, reddens illis secundum quod meruerunt. Cassiodorus : « Judicium sine jure, tormenta sine scelere, mortem sine peccato. » « *Judicio meo,* » quo judicatus sum cum latronibus, pari quidem pœna, sed non culpa. Job. xxxvi, 17 : *Causa tua, quasi impii judicata est.* « *Deus meus,* » quem mea humanitas colit : « *et Dominus meus,* » cui mea humanitas servit, « *in causam meam,* » quia non propter me patior, sed propter alios. Isa. liii, 5 : *Ipse vulnerastu est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.* Signanter autem dicit « *causam meam,* » quia causa Martyrem facit, non pœna. Augustinus : « Si pœna Martyres faceret, « omnia metalla Martyres essent, omnes « catenæ Martyres traherent, sed non est « sic : sed causa. » Job, xxxv, 13 : *Omnipotens causas singulorum intuebitur.*

Sunt autem sex causæ, quæ proprie faciunt Martyrem. Prima, mori pro omnibus, sicut Christus. Secunda, mori pro Christo, ut Stephanus [1]. Tertia, mori loco Christi, sicut Innocentes . Quarta, mori pro veritate, ut Joannes Baptista [3]. Quinta, pro legis defensione, sicut Machabæi. Sexta, pro justitia, sicut Thomas Cantuariensis.

Et nota, quod sicut Christus petit Patrem advocatum, sic nos debemus petere ipsum in causis nostris, contra diabolum : habet enim bonas advocati conditiones. Prima, de negotio sufficienter est instructus. Prov. xxix, 7 : *Novit justus,* scilicet Christus, *causam pauperum.* Alii advocati cognoscunt causas divitum : sibi derelinquitur causa pauperum. Psal. x, 14 : *Tibi derelictus est pauper, pupillo,* etc. Secunda, quia in facto est exercitatus. Ad Hebr. v, 8 : *Cum esset filius Dei, didicit ex iis quæ passus est, obedientiam* in illa causa quam habuit contra adversarium. Ad Hebr. iv, 15 : *Tentatum per omnia pro similitudine, absque peccato* [4]. Tertia, quia in jure peritissimus. Ad Coloss. ii, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, et scientiæ absconditi.* Omnia enim jura civilia plane novit. Proverb. viii, 15 : *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* Quippe, Isa. xxxiii, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster.* Quarta, quia in sua causa diligentissimus. Psal. xxxix, 18 : *Ego autem mendicus sum et pauper, Dominus sollicitus est mei.* I Pet. v, 7 : *Omnem sollicitudinem vestram projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.* Quinta, quia in verbis eloquentissimus. Isa. l, 4 : *Dominus dedit mihi linguam eruditam.* Propter hoc glossatur, I Joan, ii, 1 : *Advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum.*

« *Judica me, Domine.* » Hic petit fieri 24
sententiam.

Ait enim sic : Sic attende, et post, « *judica me* : » et hoc « *secundum justitiam meam,* » quæ in me est. Job, xiii, 18 : *Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar.* Vel « tuam » secundum aliam litteram, scilicet quam habeo a te, et propter hoc tua debet dici. Proverb. viii, 14 : *Meum est consilium et æquitas,* quæ est justitia cum misericordia.

« *Domine Deus meus.* » Quasi diceret : Tibi soli incumbit sic judicare, alii in hoc nihil possunt. Jer. xi, 20 : *Tu autem, Domine Sabaoth, qui judicas just*

[1] Act. vii, 59.
[2] Matth. ii, 16.
[3] Matth. xiv, 3 et seq.
[4] Cf. Matth. et Luc. iv.

et probas renes et corda, videam ultionem tuam ex eis.

« *Et non supergaudeant mihi.* » Hic tertium, et primo petit ut puniantur ni opere. Secundo, in corde, ibi, « *Non dicant.* » Tertio, in ore, ibi, « *Induantur.* »

Dicit ergo : « *Non supergaudeant mihi,* » irridendo de dilatione sententiæ, sed magis cogantur flere, et sentire illud Proverb. XIV, 13 : *Extrema gaudii luctus occupat.*

Pauperum causæ neglectæ. Vox etiam potest hic esse pauperis appellantis summum judicem, quia ei ad mundi judices accessus negatur. Isa. I, 23 : *Pupillo non judicant, et causa viduæ non ingreditur ad illos.* Si ingreditur, non auditur. Job, XIX, 7, in persona pauperis : *Ego clamabo vim patiens, et nemo audiet : vociferabor, et non est qui judicet.* Si autem ingreditur et auditur, antequam possit habere jus ipsum, consumitur et in viribus corporis et in rebus. Isa. XLIX, 4 : *In vacuum laboravi, sine causa fortitudinem meam consumpsi.* Et sequitur : *Judicium meum cum Domino.* Nec valebunt ibi exceptiones dilatoriæ : statim judicabit. Isa. XVI, 5 : *Sedebit super illud,* scilicet solium, *in veritate in tabernaculo David, judicans in veritate, et velociter reddens quod justum est.*

25 « *Non dicant in cordibus.* » Hic petit quod puniantur in corde, et primo ut careant gaudio interius latenti. Secundo, quod etiam exterius manifestato, ibi, « *Nec dicant.* »

Dicit ergo : Sic affligantur et non gaudeant, « *nec dicant in cordibus suis,* » lætantes, « *Euge euge,* » bene est animæ nostræ, voluntati, desiderio nostro : sed magis tristentur tamquam nequissimi. Eccli. III, 29 : *Cor nequam gravabitur in doloribus.* Osee, X, 6 : *Confundetur Israel in voluntate sua.* « *Nec dicant,* » ore, non potentes interius tenere gaudium : « *Devorabimus eum,* » id est, tamquam rem devoratam annihilabimus. Proverb. I, 26 : *Degluttiamus eum sicut infernus viventem.* Thren. I, 16 : *Dixerunt : Devorabimus.* Sed postea apparuit falsum dixisse cum resurrexit. Psal. LXII, 10 : *Obstructum est os loquentium iniqua.* Inhiabant quidem ut devorarent, sed obstructum est cum in gloria jam sedet.

Vel potest esse vox justi contra dæmones, qui devoratores sunt, et exsultant cum devoraverint. Habac. III, 14 : *Exsultatio eorum sicut ejus qui devorat pauperem in abscondito.* Et primo devorat animam quæ est ejus cibus delicatus. Habac. I, 16 : *Cibus ejus electus.* Primo, tenet eam in ore inter dentes, scilicet quando in peccato tenet, et volvit et masticat inter illos tres ordines dentium, de quibus, I Joan. II, 16 : *Omne, quod est in mundo concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia vitæ.* Daniel videbat [1] bestiam tres ordines dentium in ore habentem, de quibus loquitur I Joannis, II, 16. Ab iis liberati psallunt : *Benedictus Dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum* [2]. Sed tandem si non fuerunt liberati, conjicit in ventrem, id est, in gehennam. Matth. XV, 17 : *Quod in os intrat, in ventrem vadit.* De hoc ventre, Eccli. XL, 32 : *In ore imprudentis condulcabitur inopia, et ardebit ignis in ventre ejus.* Jerem. VIII, 16 : *Venerunt, et devoraverunt terram, et plenitudinem ejus : urbem et habitatores ejus.*

« *Erubescant.* » Hic petit pœnam adversantibus corde, et præmittitur pœna, et subjungitur culpa, ibi, « *Qui gratu-* **26**

[1] Daniel. VII, 5.

[2] Psal. CXXIII, 6.

lantur. » Pœna duplex. Confusionis et timoris.

Ait enim : « *Erubescant* » Judæi mea resurrectione, toti mundo clarescente. Isa. LXV, 14 : *Ecce servi mei lætabuntur, et vos confundemini.*

« *Et revereantur,* » timidi facti. Levit. XXVI, 36 : *Terrebit eos sonitus folii volantis, et ita fugient quasi gladium.* « *Qui gratulantur,* » non tantum qui faciunt : « *malis meis,* » id est, qui corde volentes consentiunt. Ad Roman. I, 32 : *Non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, digni sunt morte.*

Vel sic in persona Ecclesiæ : « *Erubescant,* » bona erubescentia, et confusione salubri, de qua Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens gloriam.* Jerem. XXXI, 19 : *Confusus sum, et erubui.* Cassiodorus : « Digna vindicta pœna sufficiens « cum se ultore torquetur, et vinculo « confusionis obvolvitur. « *Et revereantur,* » bona et sancta reverentia, est Domini timor cum amore permixtus. « *Qui gratulantur malis meis,* » dicit Ecclesia, et sic bonum optans inimicis implet illud Matth. V, 44 : *Orate pro persequentibus, et calumniantibus vos.* Dicit autem, non malo meo, sed « *malis meis,* » quia tria præcipue mala sunt in Ecclesia. Ignorantia in rationabili, Isa. LVI, 11 : *Ipsi pastores ignoraverunt intelligentiam :* quanto magis oves ? Culpa in concupiscibili, Sapient. XIV, 25 : *Omnia commista sunt, sanguis, homicidium, furtum,* etc. Pœna et miseria in irascibili, II ad Timoth. III, 12 : *Omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.* De his tribus simul, Osee, IV, 1 et seq. : *Non est scientia Dei in terra,* ecce primum : *maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt,* ecce secundum : *Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur,* ecce tertium.

« *Induantur confusione.* » Hic tertium, in quo imprecatur peccantibus, contra se ore. Et primo, tangitur pœna. Secundo, culpa, ibi, « *Qui maligna.* »

Ait enim : « *Induantur confusione.* » Quasi diceret, quod confundantur cogitantes, et etiam « *induantur,* » tamquam undique circumdati, confusione ignominiosa, de qua Eccli. IV, 25 : *Et est confusio adducens ignominiam.* Et in corpore confusi, et in anima, secundum illud Psal. CVIII, 29 : *Operiantur, sicut diploide, confusione sua.* « *Et reverentia,* » timore scilicet futurorum malorum æstimando semper futura majora, ut sunt illi de quibus Sapient. XVII, 4 : *Neque enim quæ continebat illos spelunca, sine timore custodiebat.* « *Qui maligna loquuntur super me,* » dicentes illud Matth. XXVIII, 63 : *Domine, recordati sumus, quia seductor ille,* etc.

Vel in bono ut sit Ecclesiæ sermo. Quasi diceret : Sic rogavi, ut erubescant bona erubescentia, nec modicum vel in acculto, imo « *induantur* » in aperto, « *confusione* » habitu scilicet pœnitentiæ, quo confusi appareant, scilicet lugubri habitu, et cilicio, vel sacco : sicut Ninivitæ, qui induti sunt saccis, a majore usque ad minorem. Isa. XXII, 12 : *Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa ad fletum, et ad planctum, et ad calvitium, et adcingulum sacci.* Et hoc quia peccaverunt contra me facto. « *Et reverentia,* » humiliatione sui coram me, « *quia magna locuti sunt,* » verbo. Isa. LX, 14 : *Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te.*

« *Exsultent et lætentur.* » Hic est 27
tertium tertiæ partis hujus totius, in qua iterum redit ad orationem. Oravit enim primo pro seipso, secundo, contra adversarios : hic pro suis. Et primo, facit orationem. Secundo, promittit gratiarum actionem, si impetraverit, ibi, « *Et lingua mea.* »

In prima duo. Primo, petit eis bonum

in futuro. Secundo, in præsenti, ibi, « *Et dicant semper.* »

In prima duo. Primo, petitio. Secundo, persuasio, quod exaudiri debeat, ibi, « *Qui volunt.* »

Dicit ergo : Sic fiat inimicis, sed peto quod « *exsultent* » exterius pro stola corporis, « *et lætentur,* » pro stola mentis. Proverb. xxxi, 21 : *Omnes domestici ejus, vestiti sunt duplicibus.* Isa. lxi, 7 : *In terra sua duplicia possidebunt.* Psal. cxlix, 5 : *Exsultabunt sancti in gloria,* pro stola corporis, *lætabuntur,* interius, *in cubilibus suis,* pro stola mentis.

« *Qui volunt.* » Ecce secundum. Sic lætentur et exsultent, « *qui,* » id est, quia illi « *volunt justitiam meam,* » fieri non suam, sicut Judæi de quibus ad Rom. x, 3 : *Ignorantes justitiam Dei, et suam quærentes, statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti.* Vel sic : « *Qui volunt justitiam* » ex corde, non tantum eam dicunt ore, sicut magistri operum qui dicunt, Facite, et nihil faciunt. Ad Rom. ii, 21 : *Qui alium doces, cur teipsum non doces ?* Vel qui « *volunt justitiam* » corde, non simulant eam exterius tantum in opere, sicut hypocritæ, de quibus Matth. vi, 1 : *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus.* Illi enim non gaudent duplici stola in æternitate, sed novo favore in modico tempore. Job, xx, 5 : *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Amantibus ergo justitiam datur duplex stola illa. Matth. v, 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam :* ut non solum in futuro hoc habeant, sed etiam in præsenti.

« *Et dicant.* » Hic petit in præsenti, et primo, petitio. Secundo, persuasio, quod debet acquiescere illi petitioni, ibi, « *Qui volunt pacem servi ejus.* »

Ait ergo ? Sic in futuro, « *Et dicant,* » tua repleti gratia, in præsenti : « *semper : Magnificetur Dominus,* » secundum illud supra, in Psal. xxxiii, 4 : *Magnificate Dominum mecum.* Vel etiam de futuro. Quasi diceret : Nunc exsultent et lætentur propter tanta beneficia, unde « *dicant semper : Magnificetur Dominus.* » Et dicant, « *qui,* » id est, quia « *volunt pacem servi ejus,* » mei scilicet. Sed mutat personam dicens *ejus,* cum deberet dicere, *Tui.* Illam, inquam, volunt pacem, de qua Joan. xiv, 27 : *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Ad Rom. xii, 18 : *Quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Ad Hebr. xii, 14 : *Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Dominum.*

Et nota, quod se dicit servum qui dicit, Joan. xiii, 13 : *Vos vocatis me Magister et Domine, et bene dicitis : sum etenim.* Primo, quia servus est Dei Patris in quantum homo, et Dominus respectu nostri. Matth. viii, 9 : *Ego sum homo sub potestate constitutus,* ecce servus : *habens sub me milites,* ecce Dominus. Et quia nostrum est Deum magnificare, illius est nobis pacem dare. Mittamus ergo ei laudem et magnificationem, et ipse nobis dabit pacem. Luc. ii, 14 : *Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus,* dabitur a creatore.

« *Et lingua mea.* » Hic secundum totius hujus partis, scilicet promissio gra- 28
tiarum actionis. Primo, corde. Secundo, ore, ibi, « *Tota die laudem tuam.* » Vel primo promittit gratiarum actionem. Secundo, continuationem, ibi, « *Tota die.* »

Dicit ergo : Sic rogo : « *Et lingua mea,* » si hæc feceris, « *meditabitur justitiam tuam.* » Quæ est ista conjunctio : « *lingua meditabitur ?* » Numquid non linguæ est loqui, et non meditari ? Respondet Glossa, quod « tanta fuit in Christo concordia oris et cordis, quod illud « quod est cordis, attribuitur etiam ori. » Lingua etiam Christi, qua nobis loquitur, est Novum Testamentum. Quasi diceret : Quidquid in lingua mea, in Novo scilicet Testamento, totum dictum est ex præmeditatione, totum justitia. Isa. x, 22 : *Consummatio abbreviata inundabit justitiam.*

« *Tota die laudem tuam.* » Quidquid omnino dicam, totum laus tua erit, et semper illam dicam. Et verum est : quidquid enim dixit, et fecit, totum ad laudem Patris fuit. Joan. VIII, 49 et 50 : *Ego honorifico Patrem meum.* Et iterum : *Ego non quæro gloriam meam*, sed ejus qui misit me. Aliter Sancti habent os in corde. Eccli. XXI, 29 : *In corde sapientium os illorum.* Hujus oris lingua ipsa intelligentia est. « *Lingua* ergo *mea,* » id est, meorum, dicit Christus, id est, interior intelligentia, « *meditabitur justitiam,* » legem scilicet « *tuam,*» justam, « *tota die laudem tuam,* » id est, materiam tuæ laudis, scilicet sacram Scripturam. Psal. I, 2 : *In lege ejus meditabitur die ac nocte.* Vel, « *tota die laudem tuam* » agens, quia non desinet benefacere. Quisquis enim semper bona facit, laudes semper Deo agit. I ad Corinth. X, 31 : *Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis : omnia in gloriam Dei facite.*

Lingua etiam Dei prædicator, per quem Deus tamquam per linguam nos instruit. Matth. X, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* II ad Corinth. XIII, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus ?* Hæc lingua debet justitiam meditari, et meditatam prædicare et fari. Psal. XXI, 32 : *Annuntiabunt cœli justitiam ejus* aliis, ut ipsos doceant.

PSALMUS XXXV.

Impiorum malitia ; justitia Dei; justorum gloria.

1. *In finem, servo Domini ipsi David.*
2. Dixit injustus ut delinquat in semetipso : non est timor Dei ante oculos ejus.
3. Quoniam dolose egit in conspectu ejus [1] : ut inveniatur iniquitas ejus ad odium.
4. Verba oris ejus iniquitas, et do-

[1] Psal. XIII, 3.

lus : noluit intelligere ut bene ageret.

5. Iniquitatem meditatus est in cubili suo : adstitit omni viæ non bonæ, malitiam autem non audivit.

6. Domine in cœlo misericordia tua : et veritas tua usque ad nubes.

7. Justitia tua sicut montes Dei : judicia tua abyssus multa.

Homines, et jumenta salvabis, Domine,

8. Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus.

Filii autem hominum in tegmine alarum tuarum sperabunt.

9. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ : et torrente voluptatis tuæ potabis eos :

10. Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.

11. Prætende misericordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam his qui recto sunt corde.

12. Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me.

13. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem : expulsi sunt, nec potuerunt stare.

IN PSALMUM XXXV

COMMENTARIUS.

I *In finem, servo Domini Psalmus David* [1].

Argumentum Psalmi : Docet mala quæ patimur peccatis nostris

« *Dixit injustus.* » Hic est Psalmus trigesimus quintus, in quo postquam in præcedenti Psalmo monuit nos exemplo Christi mala sustinere, monet etiam ulterius in hoc, nos ea quæ patimur, peccatis nostris attribuere, ut sciamus nos ipsos facere peccata, propter quæ meremur mala pœnæ. Intendit enim in hoc Psalmo errorem illorum destruere, qui ponebant mala non esse a nobis, sed a fato, vel natura, probans nobis esse a nobis mala, et a gratia Dei bona.

Huic autem Psalmo præponitur titulus talis : *In finem, servo Domini Psalmus David* [2]. Et exponitur dupliciter. Potest enim dici servus Domini ipse Christus, vel quilibet justus. De Christo sic : Psalmus iste, tendens, id est, tendere nos faciens, « *in finem,* » summum et verum,

[1] David prend en tête de ce psaume, comme au Ps. XVII, le titre de serviteur de Jéhova, qui indique à la fois son humble soumission et sa confiance. Théodoret croit devoir rapporter ce morceau à la persécution de Saül, et à la même occasion que le Ps. XXXIII. Mais rien dans le texte ne justifie cette idée ; l'auteur y reste dans les généralités ; tout au plus pourrait-on inférer du ℣. 13, qu'il écrivit le psaume après la défaite de ses premiers ennemis, et pendant la période paisible de son règne.

Ce psaume a ainsi des analogies avec les Ps. IX. XI, XIII. — Quelques auteurs, dont Riehm se fait l'interprète, ont revoqué en doute l'unité de ce chant ; le lien est pourtant logique entre les deux parties qui le composent. Van Steenkiste le fait bien ressortir : « Istorum (impiorum) pravitatem adeo magnam timere non debemus, quia longe major est Dei erga nos benignitas. » « Personne n'avait eu mieux que David, dans la persécution de Saül, occasion d'expérimenter cette vérité dans sa propre vie. Ce dont il a fait l'expérience, il le revèle en termes généraux dans notre psaume, pour la consolation et l'encouragement de tous les justes qui ont à souffrir de la corruption du monde. » Thalhofer.

[2] Vulg. habet : *In finem, servo Domini ipsi David.*

Dominum scilicet omnium, qui dicit Apoc. I, 8 : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis* : attribuitur « *David servo Domini,* » scilicet secundum humanitatem, in qua per omnia servivit, et in omnibus Patri obedivit. Joan. XIV, 31 : *Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.* Ad Philip. II, 8 : *Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem,* etc. Vel sic : Psalmus iste tendens in finem, sicut prius, convenit « *David,* » cuilibet justo, « *servo Domini.* » Quilibet enim justus servus Dei est, de ipso digna sentiens, et ei adscribens omnia bona sua, sicut docet iste Psalmus, et sibi mala : Domino enim honor debetur. Malach. I, 6 : *Filius honorat patrem, et servus dominum suum.* Et optime dicitur David servus Domini, quia servus Domini non est nisi non adspectu desiderabilis per pulchritudinem, et manu fortis per stabilitatem, et virilem operationem. Levit. XXI, 17 et seq. : *Homo de semine Israel, qui habuerit maculam,* ecce turpitudo. Et post : *Si cæcus fuerit, si claudus,... si fracto pede, si manu, non accedet offerre hostias Domino.*

Dividitur autem Psalmus hic in duas partes. Primo, ostenditur instructio ut mala sua a seipsis agnoscant, et a Dei gratia bona. Secundo, subjungitur finalis oratio, ibi, « *Prætende, Domine.* »

In prima duo, sicut jam tactum est. Primo, agit de malis malorum. Secundo, de bonis bonorum, ibi, « *Domine, in cælo.* »

In prima duo. Primo, reprehendit mala in genere. Secundo, in specie, ibi, « *Verba oris ejus.* »

In prima tria. Primo, reprehendit propositum peccandi in concupiscibili. Secundo, carentiam timoris in irascibili, ibi, « *Non est timor Dei.* » Tertio, affectatam ignorantiam in rationabili, ibi, « *Quoniam dolose egit.* »

Dicit ergo : « *Dixit injustus,* » id est, gens injustorum. Ponitur singulare et individuum generis pro genere simpliciter. Exod. X, 19 : *Et arreptam locustam projecit in mare Rubrum.* « *In semetipso,* » in corde deliberando statuit, « *ut delinquat,* » in actu postea exteriori. Ecce illud, Prov. XXIV, 9 : *Cogitatio stulti peccatum est.* Et illud, Matth. XV, 19 : *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta,* etc. Et « *in semetipso dixit,* » in corde scilicet, ubi Deus videt, non in ore, ne apud homines erubesceret. Ad Ephes. V, 12 : *Quæ autem in occulto fiunt ab ipsis, turpe est dicere.* « *Non est timor Dei ante oculos ejus.* » Ecce privatio timoris, quæ debet esse in irascibili. Jerem. V, 22 : *Me ergo non timebitis, ait Dominus : et a facie mea non dolebitis ?*

Vel aliter : Dicunt peccatores, quod peccant ex fato, aut propter constellationem, aut propter divinam permissionem : sed non est ita : imo « *injustus dixit in corde suo,* » imo proposuit et voluit, « *ut delinqueret,* » hoc est, sui delicti sua voluntas causa fuit, non aliud, ut scilicet Deum derelinqueret, et ipsum nihil impulit. Jerem. II, 31 : *Numquid solitudo factus sum Israeli, aut terra serotina ? Quare ergo dixit populus meus : Recessimus, non veniemus ultra ad te ?* Et ex hoc quod sic dixit, patet, « *quia non est timor Dei ante oculos ejus.* » Malach. I, 6 : *Si ego sum Dominus, ubi est timor meus ?* Psal. XXXV, 2 : *Non est timor Dei ante oculos ejus.* Ideo, Psal. X sec. Hebr. 5 : *Inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.*

Horribile est peccato consentire ante tentationem.

Et nota, quod detestabile sit proponere peccare antequam surgat tentatio. Item, horribile, stultum, et iniquum. Horribile, quia inter omnia peccata horribilius est homicidium corporale. Magis autem horribile si sit propinquus sanguine, sicut frater, aut pater. Sed super omnia horribile se in anima occidere, maxime quia quanto anima melior est quam corpus, tanto horribilius est occidere animam quam corpus. Et Sap. XVI, 14 : *Homo oc-*

cidit per malitiam animam suam. Item, stultissimum, quia facis te peccare antequam pecces : potes enim pervenire ad hoc sine hoc damnoso proposito. Eccli. vii, 8 : *Neque*, tibi scilicet, *alliges duplicia peccata* : *nec enim in uno eris immunis.* Propter hoc dicitur, Prov. xxiv, 8 : *Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur.* Item, iniquum valde et maxime malitia plenum : anima enim antequam peccet, est tamquam ager plenus semine optimo virtutum et gratiarum. Non est autem major malignitas quam superseminare scienter super bono semine zizania vitiorum. Matth. xiii, 27 et 28 : *Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo ? Unde ergo habet zizania ? Et ait illis : Inimicus homo hoc fecit.*

3 « *Quoniam dolose egit.* » Ecce tertium, in quo arguit ignorantiam affectatam, quia scienter vult ignorare mala propria, et ex se esse mala : unde dicuntur duo secundum litteram Augustini. Primo, dolosa inquisitio ejus qui non vult invenire. Secundo, de quo inquisitio illa, ibi, « *Ut inveniatur.* »

Ait enim : Nunc « timor Dei non est in conspectu ejus, quoniam dolose egit in conspectu ejus, » id est, Dei : quod nullo modo faceret si timeret ipsum. Eccli. ii, 20 : *Qui timent Dominum, præparabunt corda sua.* Sed in quo agit dolum ? In hoc ut non inveniret iniquitatem, id est, ne inquirendo iniquitatem suam, odisset inventam. Quasi diceret : Noluit diligenter inquirere iniquitatem suam, ut sic ulterius odiret inventam : sed voluit ignorare ipsam. Augustinus : « Quærunt : Quare ? Ut inve-« niant, cum tamen nolint inventam re-« linquere. In dolore inquisierunt scire « peccata multi, sed cum sciunt, quod « non possunt ignorare, tunc defendunt. » Michæ. vii, 2 et 3 : *Vir fratrem suum ad mortem venatur* : *malum manuum suarum dicunt bonum.* Isa. v, 20 : *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum.*

Secundum nostram litteram sic : « *Non est timor in conspectu ejus.* » Quod patet per hoc, « *Quoniam dolose egit in conspectu ejus,* » id est, studere neglexit in Scripturis, et legere, et subterfugit, ut sic « *inveniatur iniquitas ejus ad odium,* » id est, ad odiendum. Et est hic argumentum, quantum malum sit negligere studium Scripturarum. Aliter enim nequaquam oditur peccatum, quia aliter non cognoscitur. Ad Rom. vii, 7 : *Peccatum non cognovi nisi per legem.* Est enim per legem peccati cognitio. In eodem peccato est, qui si studere vel nesciat vel non valeat, non vult audire, ne cognoscat miserias suas. Isa. xxx, 10 : *Loquimini placentia nobis*, scilicet, nolite indicare nobis quæ requisita sunt. Gregorius : « Qui « resecat vitia, odium malorum gravat. » Talibus dicit Paulus, I ad Corinth. xiv, 37 et 38 : *Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur.*

Vel sic : Timor Domini non est ante oculos ejus, qui proponit in corde peccare. Quod patet : « *Quoniam dolose egit in conspectu ejus,* » scilicet Dei, simulando se servire Deo, et servit mundo, vel carni. Ad Rom. xvi, 18 : *Hujuscemodi Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri.* Et vere dolus est in conspectu Dei ista duplicitas. Job, xiii, 9 : *Numquid... placebit ei quem celare nihil potest ?* Vel, « *in conspectu ejus,* » id est, suiipsius. Bene enim videt et intelligit quod dolose agit, in tantum, « *ut inveniatur iniquitas ejus ad odium,* » id est, ut videat iniquitatem suam esse odibilem, non oderit tamen, etsi sciat Deo esse odibilem.

« *Verba oris ejus.* » Hic redarguit mala iniquorum in specie, et primo peccatum oris. Secundo, cordis, ibi, « *Noluit intelligere.* » Tertio, operis, ibi, « *Adstitit omni viæ non bonæ.* »

Dicit ergo : Sic impius proponit peccare, caret divino timore, et affectat nescire. Et « *verba oris ejus sunt iniquitas et dolus,* » iniqua et dolosa. Iniqua aper-

te, dolosa latenter. Contra illa duo : *Prohibe linguam tuam a malo, et labia tua ne loquantur dolum* [1]. Sed sicut illi de quibus Jerem. ix, 8 : *Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est.*

Nec tantum ore peccat, imo corde, ibi, « *Noluit intelligere.* » Et tangitur duplex malum. Primo, ignorantia affectata excæcans apprehensivam. Secundo, iniquitas amata, inquietans motivam, ibi, « *Iniquitatem.* »

Ait ergo : Sunt ejus verba mala et dolosa, et « *noluit intelligere,* » non dico, non potuit. Zachar. vii, 11 : *Noluerunt attendere, averterunt scapulam recedentem.* Sed quid noluerunt attendere ? Numquid aliquid difficillimum ? imo « *ut bene agerent,* » quod est in ipso corde hominis scriptum. Jerem. iv, 22 : *Sapientes sunt ut faciant mala, bene autem facere nescierunt.* Joan. iii, 19 : *Lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Et sic quidam sunt qui volunt intelligere, ut sciant bonum, non ut faciant, abutentes doctrina sacra, quæ ad hoc debet a nobis intelligi, non ut sciamus, sed ut boni fiamus. Isa. i, 17 : *Discite bene facere.* Loquitur Theologis, nam isti non carent culpa. Jacob. iv, 17 : *Scienti bonum facere et non facienti, peccatum est illi.* Item, alios superabunt in pœna. Luc. xii, 47 : *Servus, qui cognovit voluntatem domini sui, et non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis.* Hi sunt curiosi. Alii volunt intelligere et scire, ut sciantur scientes, secundum illud Proverbium, « Gloriam sapientes possidebunt. » Psal. xlvi, 10 : *Dii fortes terræ vehementer elevati sunt.* Deus autem dicitur græce a θεός, θεᾶσθαι, quod est *videre*, et sonat scientiam. Genes. iii, 5 : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Et sunt superbi isti. Alii volunt intelligere ut ditescant, secundum illud Sap. viii, 5 : *Si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia locupletius ?* Et isti sunt cupidi et adulteri verbi Dei. II ad Cor. ii, 17 : *Non sumus sicut plurimi, adulterantes verbum Dei :* intendentes potius possessionem, quam prolem.

Item, sunt duo modi commendabiles. Quidam enim volunt scire ut ædificentur, attendentes illud Pauli, qui cum dixisset, I ad Corinth. xiv, 26 : *Unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, apocalypsim habet*, etc., statim subjungit : *Omnia ad ædificationem fiant.* Ad Rom. xv, 4 : *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Et sunt prudentes. Alii ut ædificent proximos : et est charitas. I ad Corinth, viii, 1 : *Charitas* perfecta *ædificat.*

« *Iniquitatem meditatus est.* » Ecce se- 5
cundum. Quasi diceret : Sic affectavit ignorantiam, et etiam « *meditatus est,* » mente inquieta, « *in cubili suo,* » id est, in corde suo. Michæ. ii, 1 : *Væ qui cogitatis inutile, et operamini malum in cubilibus vestris.* Rapinas meditabitur mens eorum. Et nota, quod cor dicitur cubile, quia debet esse in corde pax a laboribus, et pugnis exterioribus : est enim pugna quasi continua inter carnem et animam, et debet anima aliquando abscondere se apud semetipsam, et ibi quiescere. Isa. lvii, 2 : *Veniat pax, requiescat in cubili suo, qui ambulavit in directione sua.* Item, debet esse ibi silentium a tumultibus. Clamat enim et tumultuat caro illud dicens Prov. xxx, 15 : *Affer, affer.* Sed abscondere se debet anima ut non audiat. Job, xxxix, 7 : *Contemnit multitudinem civitatis.* Item, ibi debet esse secretum a turbarum accessibus. Isa. xxvi, 20 : *Vade, populus meus, intra in cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad*

[1] Psal. xxxiii, 14.

momentum, etc. Isa. xxiv, 16 : *Secretum meum mihi.*

« *Adstitit omni viæ non bonæ.* Hic tertio subjungitur de peccato operis : et dicuntur duo. Primo, mali operis consuetudo. Secundo, synderesis, quasi exstinctio, ibi, « *Malitiam autem.* »

Dicit ergo : Sic « *meditatus est in cubili, et adstitit,* » id est, opere promptus et paratus, « *omni viæ,* » operationi scilicet, « *non bonæ,* » id est, malæ. Alibi, in Psal. xlix, 18 : *Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas.*

« *Malitiam autem non odivit,* » quasi exstincta ratione et synderesi, et corrupto palato, in tantum ut sapiat ei malum, et despiciat bonum. In Psal. li, 5, infra : *Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quam loqui æquitatem.* Job, xx, 12 : *Cum dulce fuerit in ore ejus malum, abscondet illud sub lingua sua.*

6 *Domine, in cœlo.* Hic loquitur de bonis bonorum, et primo de bonis gratiæ. Secundo, de bonis naturæ, ibi, « *Homines et jumenta.* » Tertio, de bonis gloriæ, ibi, « *Filii autem hominum.* »

In prima duo. Primo agit de bonorum gratiæ collatione. Secundo, de imperscrutabili ratione sic dandi, ibi, « *Justitia tua sicut montes Dei.* »

In prima duo. Primo, de collatione virtutis affectui. Secundo, veritas adspectui, ibi, « *Et veritas tua.* »

Dicit ergo : Sic mala sunt a malis, bona a Deo, quia o « *Domine, in cœlo,* » id est, in Majoribus et Doctoribus, « *misericordia tua,* » virtus et bonum in affectu, ex tua misericordia. Dicuntur autem Doctores et Majores *cœlum* a cœlestibus, quæ continent in seipsis, et cognoscendo intellectu, et amando affectu, Luc. viii, 10 : *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis.* Propter hoc Daniel. xii, 3 : *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti... in perpetuas æternitates.*

« *Et veritas tua,* » quæ illuminat intellectum, « *usque ad nubes,* » scilicet Doctores, qui nubes dicuntur, Isa. lx, 8 : *Qui sunt isti, qui ut nubes volant ?* Totum ergo quidquid habent acceperunt, II ad Corinth. iii, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis : sed sufficientia nostra ex Deo est.* Sic patet quod verus Doctor non est sine misericordia, et veritate. Propter hoc dicitur, Prov. iii, 3 : *Misericordia et veritas te non deserant : describe eam in tabulis cordis tui.*

Cœlum etiam naturaliter potest sumi, ut sit sensus : « *Domine, misericordia tua,* » quam sanctis das, « *et veritas tua,* » per quam innotescit misericordia, « *in cœlo* » est, id est, de cœlo venit ad nos, secundum illud Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum.* Veniens « *usque ad nubes,* » id est, prædicatores, et sanctos, et per illos derivata sunt ad nos. Dicunt enim illud Psal. xxxix, 11 : *Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam, a concilio multo.* Job, xxxvii, 11 : *Et nubes spargunt lumen suum.* Ad Galat. i, 11 et 12 : *Notum vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem : neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi.*

« *Justitia tua sicut montes Dei.* » Hic secundum, in quo agitur de bonorum datorum inscrutabili ratione : et dicuntur duo. Primo, justitiæ divinæ sublimitas. Secundo, judiciorum Dei profunditas, ibi, « *Judicia tua.* » Legitur autem dupliciter. 7

Primo sic : Sic a te misericordia et veritas, « *et justitia tua,* » id est, justi tui, « *sicut montes Dei sunt,* » id est, sicut montes placentes Deo. Psal. lxvii, 17 : *Mons, in quo beneplacitum est Deo habi-*

tare in eo. Dicuntur autem « *montes,* » quia primo radios suos recipiunt, et postmodum aliis transfundunt, secundum illud Psal. LXXX, 5 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.* I ad Corinth. XI, 23 : *Ego accepi a Domino quod et tradidi vobis.* Sap. VII, 13 : *Quam scilicet sapientiam, sine fictione didici, et sine invidia communico.*

« *Et judicia tua,* » secundum quod istos sic illuminas. Ad Rom. IX, 18 : *Cujus vult miseretur, et quem vult, indurat.* « *Abyssus multa,* » id est, sicut multa abyssus profunda, et inscrutabilia. Hinc venit ille clamor Apostoli ad Rom. XI, 33 : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus !*

Aliter, ut sit ablativi casus in hunc modum. Quasi diceret : Sic « *in cœlo misericordia tua, et veritas tua usque ad nubes,* » id est, sanctos tuos, qui « *justitia tua,* » id est, per justitiam tuam sunt, sicut montes Dei, non montes de quibus Habac. III, 6 : *Incurvati sunt colles mundi, ab itineribus æternitatis ejus,* sed sicut illi de quibus in Psal. CXX, 1 : *Levavi oculos meos in montes.* Et alii per « *judicia tua,* » resume priora, sunt « *abyssus multa,* » profundi scilicet in peccatis. Abyssus, quia in profundo vitiorum, secundum illud Psal. LXVIII, 16 : *Neque absorbeat me profundum.* Et « *multa,* » quia profundissima. Jer. XVII, 9 : *Pravum est cor omnium et incrustabile : quis cognoscet illud ?*

Et nota, quod justi *montes* dicuntur ratione altitudinis : mons enim est terra super terram elevata : totum autem genus humanum est terra. Eccli. XXXIII, 10 : *Omnes homines de solo, et ex terra, unde creatus est Adam.* Justi autem quamvis terra, super alios tamen sunt. Proverb. XIV, 34 : *Justitia elevat gentem : miseros facit populos peccatum.* Item, ratione magnitudinis. Impii sunt pulvis, Supra, in Psal. I, 4 : *Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis quem projicit ventus a facie terræ.* Imo nihil, Psal XIV, 4 : *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Sed justi magni, Eccli. XLIV, 6 : *Homines divites in virtute.* Ad Rom. VIII, 30 : *Quos justificavit, hos et glorificavit.* Ratione apparitionis : de longe enim videntur nulli. Sap. V, 4 et 5 : *Nos insensati, vitam illorum æstimabamus insaniam :* ipsos de longe videntes, sed prope videntes, vident magnos. Ibidem : *Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est.*

Omnia bona a Deo, et primo bona naturæ.

« *Homines et jumenta.* » Hic secundum, in quo agit de bonis bonorum, scilicet de bonis naturæ : et dicuntur duo. Primo, quod omnibus communiter fuerunt collata. Secundo, unde sunt collata, quia ex divina misericordia, ibi, « *Quemadmodum.* »

Glossa dupliciter exponit. Primo mystice. Ait enim : Sic confers bona prædicta : et Domine, « *homines,* » ratione utentes, et prudentes, « *et jumenta,* » in quibus plus viget brutalis natura quam rationalis, secundum illud Psal. XLVIII, 13, 21 : *Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis,* « *salvabis,* » salute corporali, et bona naturæ utrisque conferens. Vel, « *salvabis,* » differenter : quia istos spiritualiter, illa salute de qua Eccli. XXX, 15 : *Salus animæ in sanctitate justitiæ :* sed alios corporali, de qua Eccli. XXX, 16 : *Non est census super censum salutis corporis.* Et hoc quod salvans est, « *quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam.* » Eccli, XVIII, 4 : *Virtutem magnitudinis quis enuntiabit ?* Alio modo sic : Dedisti bona spiritualia, et etiam o Domine, « *homines et jumenta salvabis,* » dando utrisque satis de temporalibus. Et appellat hic homines illos qui carnales sunt, secundum illud I ad Corinth. III, 3 : *Nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ?* Hi non quærunt, nisi sicut jumenta, ista temporalia : nec plus habebunt. Eccle. III, 19 : *Nihil habet homo jumento amplius.*

8 « *Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam, Deus.* » Eccli. XVIII, 12 : *Misericordia autem Dei super omnem carnem.* Psal. CXLIV, 9 : *Suavis Dominus universis : et miserationes ejus super omnia opera ejus.* Hoc ipsum enim est misericordia, quod dat eis ista.

Item, bona gratiæ a Deo sunt.

« *Filii autem hominum.* » Hic subjungitur de bonis gloriæ, et primo, de bonis habitis nunc in spe, per promissionem Veteris et Novi Testamenti. Secundo, de habendis postmodum in re, ibi, « *Inebriabuntur.* »

Dicit ergo : Sic dabit bona temporalia carnalibus, ut nihil plus habeant quam jumenta. « *Filii autem hominum,* » scilicet spirituales : homines enim dicuntur carnales, non filii hominum, sicut primus pater Adam qui homo fuit, non filius hominis : sed spirituales filii hominum, qui similes sunt secundo Adæ, qui filius hominis est. Augustinus : « Quando « portamus imaginem terreni, homines « sumus : quando imaginem cœlestis, « filii hominum. » Cassiodorus : « Chri« stus filius hominis dictus est, et simili« ter justi, ut cujus præmia suscipiunt, « etiam ejus nomine decorentur. »

Alæ Christi duo Testamenta.

« *In tegmine alarum tuarum sperabunt.* » Christus enim tamquam avis. Job, XXVIII, 7 : *Semitam ignoravit avis,* dicitur de Judæa. Hæc avis habet alas. Matth. XXIII, 37 : *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti ?* Illæ alæ sunt Vetus et Novum Testamentum. Dicit enim Isidorus : « Alæ « sunt quibus pennæ infixæ sunt per or« dinem, et volandi exhibent facultatem. « Vocatæ alæ, quia iis aves complexos « pullos alunt et fovent. » Ex iis apparet, quod tria sunt in alis, ordo, virtus elevandi, et præstatio fomenti. Sic in duobus Testamentis nihil inordinatum, Ad Rom. XIII, 1 : *Quæ autem sunt a Deo, ordinata sunt.* Quæ autem magis a Deo quam illa ? Et elevant in altum, Proverb. IV, 5, 8 : *Posside sapientiam,* quantum ad Novum : *posside prudentiam,* quantum ad Vetus : *arripe illam, et exaltabit te.* Et parvulos fovent, Psal. LX, 5 : *Protegar in velamento alarum tuarum.* Eccli. VI, 29 : *Invenies requiem in ea,* scilicet sapientia : *et convertetur tibi in oblectationem.* Hæ sunt alæ de quibus Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum, sol justitiæ : et sanitas in pennis ejus.*

« *Inebriabuntur ab ubertate.* » Hic agit de bonis habendis tandem in re. Primo, de his quæ satisfacient appetitivæ. Secundo, de his quæ satisfacient cognoscitivæ, ibi, « *De lumine tuo.* »

Bo[...]

In prima tria. Primo, ostendit bona appetitivæ fore sufficientia. Secundo, fore placentia, ibi, « *Et torrente voluptatis.* » Tertio, quod indeficientia, ibi, « *Quoniam apud te est fons vitæ.* » Legitur tamen primo de Ecclesia militante, hic secundum hunc modum :

Sic sperabunt, ut dictum est, imo « *inebriabuntur* » gratia, et devotione, secundum illud Jerem. XXXI, 14 : *Inebriabo animam sacerdotum pinguedine :* ut tamquam ebrii carnalem perdant affectionem. Augustinus : « Inebriati erant « Martyres ad passionem, cognatos suos « non agnoscebant. » Quid tam ebrium quam non agnoscere uxorem, parentes, non filios ? « *Inebriabuntur,* » inquam, « *ab ubertate domus tuæ,* » præsentis Ecclesiæ. Cant. II, 4 : *Introduxit me rex in cellam vinariam.* Beata domus in qua tanta ubertas. Cassiodorus : « Domus quæ « nescit sua inutiliter expendere, quæ uni« verso mundo sufficit, et plena semper « exuberat. »

« *Et torrente,* » non quocumque, « *sed voluptatis tuæ,* » scilicet Spiritu sancto, « *potabis eos.* » Torrens dicitur Spiritus sanctus, quia potat. I ad Corinth. XII, 13 : *Omnes uno spiritu potati sumus :* et abundans ut torrens, Isa. XXX, 28 : *Spiritus ejus velut torrens inundans.* Et delectabilis, Eccli. XXIV, 27 : *Spiritus*

meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum. Lætificans, Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Ecce quam impetuosus. Vel torrens potest dici voluntas Dei, quæ rumpit omnia obstacula. Ad Rom. IX, 19 : *Voluntati ejus quis resistit ?* Et tamen « *voluptatis.* » Ad Rom. XII, 2 : *Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens, et perfecta.*

Legitur et de triumphante : « *inebriabuntur,* » audientes a te illud Cant. V, 1 : *Bibite, amici, et inebriamini charissimi.* Genes. XLIII, 34 : Joseph inebriatus est cum fratribus suis in meridie [1]. Quid mirum ? Isa. XXV, 6 : *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ, pinguium medullatorum, et vindemiæ defæcatæ.*

« *De torrente voluptatis tuæ,* » amore tuo delectabili, et voluptuoso, et indeficienter abundanti, « *potabis eos.* » Non deficiet, sed implebitur tunc mandatum illud Deuter. VI, 5 : *Diliges Dominum Deum tuum,* etc. Et non deficiet : sed implebitur tunc verissime illud Apostoli, I ad Corinth. XIII, 8 : *Charitas numquam excidit.*

Et nota, quod anima manens in corpore gustat, Psal. XXXIII, 9 : *Gustate, et videte, quoniam suavis est Dominus.* Exuta a corpore bibit, Eccli. XXIV, 29 : *Qui bibunt me, adhuc sitient.* Sed resumpto corpore tunc erit perfecta ebrietas, de qua « *inebriabuntur* ». Jerem. XIII, 13 : *Ecce ego implebo omnes habitatores* Jerusalem *ebrietate.* Dicitur autem gaudium illud *ebrietas,* primo quia ebrius est quasi extra briam : et illud gaudium supra omnem mensuram. Luc. VI, 38 : *Mensuram bonam et confertam,* etc. Item, propter nullius secreti occultationem. Proverb. XXXI, 4 : *Nullum secretum est ubi regnat ebrietas.* I ad Corinth. IV, 5 : *Veniet Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Item, propter cordis jucunditatem tripliciter se exserentem, in cantico laudis quantum ad os : ebrii enim libenter cantant. Proverb. XX, 1 : *Tumultuosa* res est *ebrietas.* Job, VIII, 21 : *Donec impleatur risu os tuum.* Psal. CXLIX, 6 : *Exaltationes Dei in gutture eorum.* Item, in corporis gesticulatione : libenter enim agitat se ebrius. Isa. XXIV, 20 : *Agitatione agitabitur terra sicut ebrius.* Malach. IV, 2 : *Salietis, sicut vituli de armento.* Eccle. III, 4 : *Tempus plangendi, et tempus saltandi.* Item, in eructatione pectoris. Psal. CXLIV, 7 : *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt.*

« *Quoniam apud te est fons vitæ.* » 10
Hic tertium, in quo ostendit, quod erit indeficientia, et legitur dupliciter. Primo sic : Sic inebriabuntur, et poteris hoc, Christe, « *Quoniam apud te est fons vitæ,* » quia totius boni. Ad Rom. VIII, 32 : *Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit ?*

« *Et in lumine tuo.* » Ecce bonum cognitivæ, id est, in lumine quod ipse es, Joan. VIII, 12 : *Ego sum lux mundi* : « *Videbimus lumen,* » id est, Patrem. Joan. XIV, 9 : *Philippe, qui videt me, videt et Patrem meum.* Vel sic ut dirigatur sermo ad Patrem : Sic inebriabuntur, quoniam o Pater, « *apud te est fons vitæ,* » scilicet Filius, de quo in Psal. XLI, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum.* « *Et in lumine tuo,* » scilicet eodem Filio Christo, « *videbimus lumen,* » id est, Patrem, qui est lumen. I Joan. I, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.*

Christus fons vitæ.

Et nota, quod Christus dicitur *fons,* et *lumen,* quod mirabile. Fons enim exstinguit lumen, et destruit. Augustinus :

[1] Genes. XLIII, 34 : *Biberuntque et inebriati sunt cum eo.*

« Hic aliud est fons, aliud lumen : quia « fons exstinguit lumen, et tamen quod « est fons, hoc est lumen. »

Et nota, quod Christus dicitur *fons vitæ :* quia sicut in fonte principalis est origo cujuslibet fluminis, sic in eo est principalis origo cujuslibet vitæ. Est enim vita naturæ, de qua Eccle. IX, 4 : *Nemo est qui semper vivat.* Et vita gratiæ, Ad Rom. VIII, 10 : *Spiritus autem vivit propter justificationem.* Et gloriæ, Sap. V, 16 : *Justi autem in perpetuum vivent.* Hujus autem triplicis vitæ origo est Christus. Eccli. XXIV, 25 : *In me omnis spes vitæ et virtutis.* Item, in fonte indeficiens plenitudo : sic in Christo. Isa. I, 11 : *Plenus sum.* Et indeficiens, Isa. LVIII, 11 : *Eris quasi hortus irriguus, et sicut fons aquarum, cujus non deficient aquæ.* In fonte etiam est liberalis communicatio : sic in Christo, Jacob I, 5 : *Qui dat omnibus affluenter.* Proverb. XXI, 26 : *Qui justus est, tribuet, et non cessabit.*

11 Secunda pars Psalmi.

« *Prætende, Domine, misericordiam tuam.* » Hic secunda pars totius hujus partis, in qua ponitur finalis oratio : et dicuntur duo. Primo, oratio pro bonis adipiscendis. Secundo, petitio pro malis amovendis, ibi, « *Non veniat mihi.* »

In prima duo. Primo, oratio pro bonis gratiæ in præsenti. Secundo, pro bonis gloriæ in futuro, ibi, « *Et justitiam tuam.* »

Dicit ergo : Sic mala ex nobis, bona autem gratiæ, naturæ, et gloriæ ex te : et propter hoc rogo, « *Domine, prætende,* » valde tende, « *misericordiam tuam scientibus te,* » per veram fidem, quæ propter vehementiam certitudinis scientia appellatur, quemadmodum et mihi fecisti secundum illud Psal. LXXXV, 13 : *Misericordia tua, Domine, magna est super me.* Et vere, quia a peccato homicidii et adulterii me liberasti : sicut et Mariæ Magdalenæ prætendisti, quia credidit firmiter. Luc. VII, 50 : *Dicit autem ad mulierem : Fides tua te salvam fecit : vade in pace.* Sine fide enim non assequitur quis abundantiam misericordiæ. Isa. XXVII 11 : *Populus non est sapiens, propter ea non miserebitur ejus, qui fecit eum.* Et prætende « *justitiam tuam,* » gloriam, quæ ex justitia promissi tui datur iis, qui recto sunt corde, id est, qui suam voluntatem conformant voluntati divinæ, et in adversis et in prosperis. Augustinus : « Bene est tibi in sæculo, benedi« catur Deus, qui consolatur in sæculo : « laboras in sæculo, benedicatur Deus, « qui emendat in sæculo, et sic eris recto « corde. Psal. XXXII, 1 : *Rectos decet collaudatio,* illa de qua Matth. XXV, 24 : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum.*

Et nota, quod sunt scientes Deum naturali inquisitione, sicut Philosophi. Ad Roman. I, 20 : *Invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Sempiterna quoque ejus virtus, et divinitas. Hi propter superbiam suam excluserunt a se misericordiam. Ad Rom. I, 21 : *Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt.* Item, quidam sciunt eum manifesta visione. I ad Cor. XIII, 12 : *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum.* Hi non indigent misericordia, quia carent miseria. Apocal. VII, 17 : *Absterget Deus omnem lacrymam,* etc. Item, sunt qui sciunt eum fide non formata, de quibus Jacob. II, 19 : *Tu credis, quoniam unus est Deus, bene facis, et dæmones sciunt, et contremiscunt.* His non prætenditur misericordia, sed miseria. Job, III, 20 : *Quare misero data est lux?* Item, sunt qui sciunt Deum ex dilectione intima. I Joan. IV, 7 : *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* Talibus prætenditur misericordia. Exod. XX, 6 : *Ego Dominus... faciens misericordiam in millia his qui diligunt me.*

« *Non veniat mihi pes superbiæ.* » Hic 12
orat pro malis amovendis : et dicuntur

duo. Primo, petitio. Secundo, petitionis ratio, ibi, « *Ceciderunt.* »

In prima duo. Primo, petit ut non peccet propria elatione. Secundo, ut non peccet alterius suggestione, ibi, « *Et manus.* »

Dicit ergo : Hæc rogavi quæ magna sunt : et quia de magnis solet oriri superbia, rogo ne « *veniat mihi pes superbiæ,* » id est, affectio superba. Affectio enim pes est : per ipsam enim est accessus ad Deum, et recessus : sed per superbiæ affectionem longe itur, per affectionem humilitatis propinquatur.

« *Et manus,* » id est, tentatio impulsiva, « *peccatoris,* » hoc est, diaboli, « *non moveat me,* » secundum illud Psal. XII, 5 : *Qui tribulant me, exsultabunt, si motus fuero.* Hæc duo tangit in alio Psalmo, scilicet in Psalmo XVIII, 13 : *Ab occultis meis munda me, Domine,* etc. Et nota ordinem : Ille qui superbit, cito movetur ad manum peccatoris. Augustinus : « Serva quod « intus est, et non timebis foris. »

Et nota, quod dicit « *pes* » in singulari, non *pedes*, quia citius cadit qui uno pede innititur, quam qui duobus. Jerem. L, 32 : *Cadet superbus, et corruet.* Et nota, quod bene orat contra superbiam : hoc enim malum cæteris est gravius. Augustinus super Psal. XVIII : « Vere « superbia non est majus peccatum, et « ipsa maximum. » Quid enim majus, quam apostatare a Deo ? Quasi dicat : Nihil. Job, XXXI, 27 et 28 : *Si... osculatus sum manum meam ore meo : quæ est iniquitas maxima.* Item, cæteris odibilius, Eccli. X, 7 : *Odibilis coram Deo et hominibus est superbia.* Item, cunctis incurabilius. Augustinus de *Libero arbitrio* : « Superbia est, qua uno vitio « omnis respuitur medicina. » Jerem. XV, 18 : *Quare factus est dolor meus perpetuus, et plaga mea desperabilis ?* Et respondet : *Et renuit curari.* Nec solum non curatur, sed etiam augmentatur. Psal. LXXIII, 23 : *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.*

Nota etiam, quod manus diaboli impellit in tentatione. Psal. CXVII, 13 : *Impulsus eversus sum, ut caderem, et Dominus suscepit me.* Movet in consensu et opere : de qua commotione, Jer. IV, 24 : *Vidi montes, et ecce movebantur.* Montes sunt in Ecclesia magni. Ligat in consuetudine. Proverb. V, 22 : *Funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* Augustinus in libro *Confessionum* : « Vio« lentia consuetudinis animus etiam in« vitus trahitur, et tenetur. » Præcipitat in morte. Jerem. XXII, 7 : *Succident electas cedros tuas, et præcipitabunt in ignem.* Nec petit iste contra primum, sed contra secundum : tentari enim non est malum, sed moveri.

« *Ibi ceciderunt.* » Hic ratio petitionis duplex, scilicet ne contingat cadere in culpam. Secundo, ne ulterius in pœnam, ibi, « *Expulsi sunt.* » 13

Et legitur dupliciter. Vel de primis peccantibus, ut Adam et diabolo, vel de eorum sequentibus. Primo modo : Sic rogo ut mihi caveas a superbia, et recte rogo hoc, quia ibi « *ceciderunt,* » tamquam de alto dæmones de cœlo, homo de terrestri paradiso. II Petr. II, 4 : *Deus peccantibus Angelis non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in judicium reservari* : hoc quantum ad diabolum. Et quantum ad hominem subdit, ℣. 5 : *Et originali mundo non pepercit,* etc. Originalis mundus fuit in Adam. Job, XX, 6 : *Si ascenderit usque ad cœlum superbia ejus, et caput ejus nubes tetigerit.*

« *Qui operantur iniquitatem.* » Non dicit : Qui operati sunt, quia adhuc non cessant operari. De dæmonibus enim dicitur, Psal. LXXIII, 23 : *Superbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.* De hominibus, I Joan. I, 8 : *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus,* etc. Prov. XXIV, 16 : *Septies in die cadet justus, et resurget.*

« *Expulsi sunt,* » in pœnam de loco

suo. « *Nec potuerunt stare,* » completa omnino expulsione, non tantum quin caderent, sed et nunc quin peccent. Job, IX, 4 : *Quis restitit ei, et pacem habuit?* Et infra, ℣. 13 : *Deus cujus iræ nemo resistere potest.* Secundo modo legitur de Philosophis, sic : « *Non veniat mihi pes superbiæ,* etc., » quia ibi, hoc scilicet pede uno sustentati. Psal. VI, 9 : *Discedite a me, omnes qui operamini iniquitatem,* non quod habeant Dei ignorantiam, scilicet Philosophi. Ad Rom. I, 21 : *Cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt : sed evanuerunt in cogitationibus suis.* « *Ceciderunt,* » in ignorantiam miseram idololatriæ. Ad Rom. I, 23 : *Mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis,* etc.

« *Expulsi sunt.* » Pro facto habetur, id est, expellentur : quoniam audient illam vocem : *Discedite* [1], maledicti, etc. « *Nec potuerunt,* » id est non poterunt, « *stare.* » Cassiodorus : « Non illis licebit « Domini jussa differre, sed statim præ« cipitabuntur ab Angelis, ubi parata « est illis flamma gehennalis.» Nahum, I, 6 : *Ante faciem indignationis ejus quis stabit? aut quis resistet ei?* Psal. LXXV, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi,* etc.

Et nota in istis quatuor versibus, continuum quasi casum operantium iniquitatem. Primum est pedis infirmitas, scilicet inflatura superbiæ in affectu. I ad Corinth. v, 2 : *Et vos inflati estis : et non magis luctum habuistis.* Secundum, potestas manus impellentis, scilicet potestas diaboli, qui quantum potest, impellit. Job, XLI, 24 : *Non est potestas super terram quæ comparetur ei.* Vel potestas manus impellentis, superior potestas : Prælatus enim peccans, multum movet subditos ad peccandum. Eccli. x, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus : et qualis rector est civitatis, tales et habitantes in ea.* Tertium, oculorum tenebrositas. Sophon. I, 17 : *Ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* Quartum, imbecillitas libertatis, scilicet pronitas vitæ nostræ ad malum. Genes. VIII, 21 : *Sensus et cogitatio hominis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Thren. IV, 18 : *Lubricaverunt vestigia nostra in itinere omnium platearum* nostrarum, a quibus nos custodiat, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

[1] Cf. Matth. xxv, 41.

PSALMUS XXXVI.

Bonorum et malorum dispares sunt spes et exitus.

1. *Psalmus ipsi David.*
Noli æmulari in malignantibus, neque zelaveris facientes iniquitatem.
2. Quoniam tamquam fœnum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident.
3. Spera in Domino, et fac bonitatem : et inhabita terram, et pasceris in divitiis ejus.
4. Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui.
5. Revela Domino viam tuam, et spera in eo, et ipse faciet.
6. Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium tuum tamquam meridiem.
7. Subditus esto Domino et ora eum.
Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, in homine faciente injustitias.
8. Desine ab ira, et derelinque furorem : noli æmulari ut maligneris.
9. Quoniam qui malignantur, exterminabuntur : sustinentes autem Dominum, ipsi hæreditabunt terram.
10. Et adhuc pusillum, et non erit peccator : et quæres locum ejus, et non invenies.
11. Mansueti autem hereditabunt terram[1], et delectabuntur in multitudine pacis.
12. Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis.
13. Dominus autem irridebit eum, quoniam prospicit quod veniet dies ejus.
14. Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum suum,
Ut dejiciant pauperem et inopem, ut trucident rectos corde.
15. Gladius eorum intret in corda ipsorum, et arcus eorum confringatur.
16. Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas :
17. Quoniam brachia peccatorum conterentur : confirmat autem justos Dominus.

[1] Matth. v, 4.

18. Novit Dominus dies immaculatorum : et hæreditas eorum in æternum erit.
19. Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur,
20. Quia peccatores peribunt.
Inimici vero Domini mox ut honorificati fuerint et exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.
21. Mutuabitur peccator, et non solvet : justus autem miseretur et tribuet.
22. Quia benedicentes ei hæreditabunt terram : maledicentes autem ei disperibunt.
23. Apud Dominum gressus hominis dirigentur : et viam ejus volet.
24. Cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.
25. Junior fui, etenim senui : et non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.
26. Tota die miseretur et commodat : et semen illius in benedictione erit.
27. Declina a malo, et fac bonum : et inhabita in sæculum sæculi :
28. Quia Dominus amat judicium, et non derelinquet sanctos suos, in æternum conservabuntur.
Injusti punientur, et semen impiorum peribit.
29. Justi autem hæreditabunt terram, et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.
30. Os justi meditabitur sapientiam [1], et lingua ejus loquetur judicium.
31. Lex Dei ejus in corde ipsius [2] : et non supplantabuntur gressus ejus.
32. Considerat peccator justum, et quærit mortificare eum.
33. Dominus autem non derelinquet eum in manibus ejus, nec damnabit eum cum judicabitur illi.
34. Exspecta Dominum, et custodi viam ejus : et exaltabit te ut hæreditate capias terram : cum perierint peccatores, videbis.
35. Vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani :
36. Et transivi, et ecce non erat : et quæsivi eum, et non est inventus locus ejus.
37. Custodi innocentiam, et vide æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico.
38. Injusti autem disperibunt simul : reliquiæ impiorum interibunt.
39. Salus autem justorum a Domino : et protector eorum in tempore tribulationis.
40. Et adjuvabit eos Dominus, et liberabit eos : et eruet eos a peccatoribus, et salvabit eos, quia speraverunt in eo.

[1] Prov. XXXI, 26.

[2] Isa. LI, 7.

IN PSALMUM XXXVI

COMMENTARIUS.

Psalmus ipsi David[1].

« *Noli æmulari in malignantibus.* » Hic est Psalmus trigesimus sextus. Postquam enim in Psalmo præcedenti ostensum est mala esse ab homine malo, bona a Deo, sequitur quod non est bona agere, nisi Deo adhærendo, et a malis recedendo, et mutatione malorum. Unde dicit Cassiodorus : « Totus Psalmus « trigesimus sextus ad mores corrigen« dos proponitur, et scribitur per Alpha« betum Hebraicum sed imperfectum. » Deficit enim sexta littera *hain* ו, sicut in Psalmo xxiv : *Ad te levavi animam meam.* Deficit autem litera *hain* ע quæ interpretatur, *fons sum oculis*, hoc est, fons oculorum, ad innuendum quod de talibus agit Psalmus, et talibus loquitur qui non habent fontem lacrymarum ut plorent tamquam perfecti pro suis et aliorum peccatis, sicut petebat Jerem. ix, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut plorem interfectos populi mei?* Utilitas hujus Psalmi.

Et notandum, quod secundum Cassiodorum, « Psalmus iste est quasi vestis, « corpus Christi mysticum tegens veste « virtutibus contexta, » secundum illud Eccli. xvii, 2 : *Secundum se vestivit illum virtute.* Secundum Augustinum, « est potio curans morbidos et infirmos, « illos scilicet qui aliorum invident pro« speritati, » de quoru morbom, Job, v,

[1] Ce psaume est de David. Le ỳ. 25 donne à penser qu'il le composa dans un âge avancé. Le psalmiste se plaçant au même point de vue que l'auteur du livre de Job, aborde, quoique d'une manière plus simple et plus didactique, le grand problème de la prospérité des impies opposée aux épreuves des justes. Il ne le résolut pas comme ferait un écrivain du Nouveau Testament, qui dirait : « *Momentaneum et leve tribulationis nostræ... æternum gloriæ pondus operatur.* II ad Cor. iv. 17. Quoique la vie future fût un des dogmes les plus certains des Hébreux, la nature de cette vie leur était peu connue, et c'était seulement dans un avenir fort éloigné qu'ils pouvaient se promettre une compensation aux maux de la vie. D'ailleurs l'Ancien Testament portait avec lui ses bénédictions et ses malédictions terrestres. C'est donc dans cet ordre d'idées, dont le livre de Job présente à la fois la théorie et la confirmation historique, que David va chercher la solution du problème : l'impie est heureux parfois, mais il ne l'est pas longtemps, et sa postérité n'hérite pas de son bonheur ; le juste est éprouvé, il est persécuté par le méchant, mais le Seigneur est là pour tout remettre à sa place ; le juste retrouve bientôt la prosperité due à sa vertu, il a cette suprême joie promise à l'hébreu fidèle, il habite la terre de Chanaan, et sa postérité est heureuse après lui. Cette réponse à l'objection suffisait pratiquement à la masse des Juifs : les plus spirituels savaient, comme David élever leur âme jusqu'aux espérances messianiques, et trouver dans la pensée des biens éternels qui devait assurer le Rédempteur, assez de courage pour supporter même une vie entière d'adversités, comme fit plus tard Jérémie. Pour que l'enseignement fut plus facile à retenir, David lui donna la forme alphabétique, et un peu plus tard Salomon, dans ses Proverbes, reproduisit bon nombre des sentences consignées ici par son père.

Dans ces strophes, ce sont à peu près les mêmes idées qui se reproduisent sans ordre logique : prospérité éphémère des impies, habitation durable des justes dans la terre promise, confiance en la Providence, etc. Tertullien appelait ce psaume : « Providentiæ speculum », et S. Isidore : « Potio contra murmur. » Il convient très bien au juste de la nouvelle loi, à condition qu'on étende à l'autre vie les récompenses et les châtiments qui sont ici limités à la vie présente. Notons un touchant souvenir : S. Fulgence fut converti à la vie religieuse en entendant S. Augustin commenter ce psaume : « Beati Augustini exponentis tricesimum sextum psalmum disputatione commonitus et compunctus, publicare suum statuit votum, mutare gestiens habitum. » Vit. S. Fulg., 3.

H. Lesêtre.

2 : *Parvulum occidit invidia.* Sed hunc morbum curat hic Psalmus, Prov. XVI, 12 : *Neque herba, neque malagma sanavit eos, sed omnipotens sermo tuus, Domine, qui sanat omnia.*

Titulus autem præpositus huic Psalmo communis est, et supra frequenter expositus : non enim habet nisi hunc titulum : « *Psalmus ipsi David.* »

Divisio Psalmi juxta tria genera hominum : infirmos instruit, malos damnat, bonorum sortem laudat.

Dividitur autem in tres partes. Cum enim proprie agat de imperfectis instruendis, qui de malorum prosperitate moventur, et malos volunt imitari ut eam habeant : intellige tria hominum genera, malos prosperantes, bonos adversa ab eis sustinentes, medios et quasi infirmos inter utrosque vacillantes. Tria ergo dicuntur in Psalmo. Primo, vacillantes informat. Secundo, statum malorum vituperat, ut ab illo resiliant, ibi, «*Observabit peccator justum.*» Tertio, statum bonorum multipliciter commendat, ut illum appetant, ibi, « *Apud Dominum gressus hominis.*

In prima duo. Primo, docet vacillantes, quod caveant inspecta malorum prosperitate. Secundo, quod vitent perpessa ab eis in adversitate, ibi, « *Desine ab ira.* »

In prima tria. Primo, docet simpliciter intelligentiam. Secundo, persuadet efficaciter, ne moveat voluntatem, ibi, « *Quoniam tamquam fœnum.* » Tertio repetit et inculcat, ut relinquat dictorum memoriam, ibi, « *Noli æmulari in eo.* »

In prima duo. Primo, monet ut non indignemur, si prosperitate careamus quam habent mali. Secundo, ne malos imitemur ut ipsam habeamus, ibi, « *Neque zelaveris.* »

Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : O infirme, « *Noli æmulari,* » indignari scilicet, et offendi, « *in malignantibus,* » cum floruerint in bonis temporalibus, cum sint tamen malignantes, malo scilicet cupiditatis gne ardentes, et igniti secundum illud Isa. IX, 18 : *Succensa est quasi ignis impietas.*

« *Neque zelaveris,* » amando, imitando, « *facientes iniquitatem.* » Glossa, « Qui bonos perimunt, » secundum illud Sap. II, 10 : *Venite, opprimamus pauperem justum injuste.* Et nota, quod primo dicit « *malignantes,* » quod respicit ad interiorem voluntatem : deinde « *facientes iniquitatem,* » quod respicit ad exteriorem operationem. Primo, est enim mala voluntas interior. Secundo, exterius exserit seipsam. Jerem. IX, 3 : *De malo,* interiori, *ad malum,* exterius, *egressi sunt.* Tales monet non imitari : quia sicut dicit Cassiodorus : « Multos « sollicitat cohors nefanda.» Ideo, Prov. I, 15 : *Fili mi, non ambules cum eis.* Et nota hic, quod æmulari multos habet sensus in Scriptura sacra secundum illum versum :

Æmulus inflatur, amat, invidet, ac imitatur.

Inflatur indignando, sicut hic. Amat, I ad Corinth. XII, 31 : *Æmulamini charismata meliora.* II ad Corinth. XI, 2 : *Æmulor enim vos Dei æmulatione.* Invidet, Num. XI, 22 : *Quid æmularis pro me?* I Reg. I, 6 : *Affligebat eam æmula ejus.* Imitatur, Proverb. III, 31 : *Ne æmuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus.*

« *Quoniam tamquam fœnum.* » Hic secundum, efficax persuasio a duobus. Primo, a prosperantium deficientia. Secundo, ab imitantium sufficientia, ibi, « *Spera in Domino.* »

In prima duo. Primo, ostenditur velox deficientia nobilium. Secundo, etiam mediocrium, ibi, « *Et quemadmodum olera,* » ut fiat differentia inter fœnum et olera.

Si enim accipiuntur pro eodem, potest legi : Sic dixi, ut non æmuleris, nec imiteris malos : « *quoniam velociter arescent.*» Psal. LIV, 24: *Viri sanguinum*

et dolosi non dimidiabunt, dies suos. Luc. xii, 10 : *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te.* Et hoc, « *tamquam fœnum,* » quod ad modicum ardorem solis statim arescit. Job, xiv, 2 : *Quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra.* Psal. cxxviii, 6 : *Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit.* Matth. vi, 30 : *Si fœnum agri quod hodie est, et cras in clibanum mittetur.* Similiter, Eccli, x, 12 : *Rex hodie est, et cras morietur.*

« *Et quemadmodum olera herbarum cito decident.* » Repetitio est ejus quod dictum est. Et dicit « *cito,* » quod dicit tempus proximum, sed incertum : quia Matth. xxiv, 36 : *De die autem illa et hora, nemo scit,* de die scilicet mortis suæ. Nota ergo, quod his comparantur prosperantes in hac vita. Ratione radicationis : herba enim non habet radices altas. Sic nec mali : Sapient. iv, 3 : *Spuria vetulamina,* scilicet adulterinæ plantationes, *non dabunt radices altas.* Non sic illi de quibus Apostolus ad Ephes. iii, 17 : *In charitate radicati, et fundati.* Item, ratione arefactionis. Herba enim ante solis ardorem virescit, scilicet vere, sed appropinquante sole calido, scilicet æstate, totum arescit. Sic mali nunc virent remoto sole justitiæ : sed ipso adveniente in judicio, totaliter arescent. Job, viii, 11 et 12, de scirpo : *Numquid vivere potest scirpus absque humore... Cum adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit.* Isa. xxx, 27 : *Ecce nomem Domini venit de longinquo, ardens furor ejus :* sed tunc de justis e contrario implebitur illud Psal. xci, 13 : *Justus, ut palma florebit.* Item, ratione velocis casus : statim enim ad modicum flatum decidit herba. Sic mundani gloriosi tamquam flatu divina sententia exsiccantur, Isa. xl, 7 : *Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo.* Vel per herbas quæ virent naturaliter, nobiles in mundo possunt intelligi. Olera autem herbarum, non hortorum, quæ sunt ad cibum hominum, mediocres ipsis nobilibus inferiores. Omnes arescent, omnes cito in mortem decident, quantacumque felicitate, II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur quæ non revertuntur.* Proverb. x, 27 : *Anni impiorum breviabuntur.*

« *Spera in Domino.* » Hic persuadet a sufficientia nolentium imitari malos. Ostendit enim, quod habebunt illa tria, propter quæ appetuntur temporales divitiæ. Primum est vitæ temporalis necessaria. Secundum, cordis lætitia, ibi, « *Delectare in Domino.* » Tertium, excellens gloria, ibi, « *Et educet.* » 3

In prima duo. Primo, bonorum non imitantium malos meritum. Secundo, præmium, ibi, « *Et pasceris.* »

In prima duo. Primo, confidentia. Secundo, ratio confidentiæ, ibi, « *Et fac bonitatem.* »

Ait enim : Sic illis, sed tu ipsis dimissis, « *spera in Domino,* » non in vanis rebus hujus mundi. Eccle. ii, 11 : *Vidi in omnibus vanitatem,... et nihil permanere sub sole.* Sed Deo dicitur alibi, in Psal. ci, 28 : *Tu autem idem ipse es, et anni tui,* etc.

« *Et fac bonitatem.* » Hic ratio confidentiæ ex duobus : ex bonis operibus, sine his enim non valet spes : et convictu cum fidelibus Ecclesiæ, ibi, « *Et inhabita terram.* »

Ait enim : *Sic spera* : sed quia spes præsumptio est si sit sine meritis, « *fac bonitatem.* » Sicut enim *fides sine operibus mortua est* [1], ita et spes. Psal. iv, 6 : *Sacrificate sacrificium justitiæ, et sperate in Domino.* Et dicit, « *fac bonitatem,* » non bonum : tantum enim bonum facit

Quid sit facere bonitatem ?

[1] Jacob. ii, 26.

qui frequenter, non intendens, nec volens : sed bonitatem, qui quod facit intendit. Et dicit, « *fac,* » loquens homini tamquam agro exculto, qui debet facere bonum fructum. I ad Corinth. III, 9 : *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.*

Extra Ecclesiam nulla bonitas. Sed quia iterum bona non valent extra Ecclesiam, addit, « *Et inhabita terram,* » id est, Ecclesiam. Deuter. XVI, 2 : *In loco, quem elegerit Dominus Deus tuus,* invocabis. Bona terra et fictilis Ecclesia : hæc est enim de qua Genes. XXVI, 12 : *Sevit Isaac in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum.*

Divitiæ Ecclesiæ. « *Et pasceris in divitiis ejus,* » temporalibus ad litteram. Psal. XXXVI, 25 : *Non vidi justum derelictum.* Prov. XII, 11 : *Qui operatur terram suam,satiabitur panibus.*

Vel spiritualiter « *in divitiis ejus* » pascuntur usque ad satietatem, dicit Glossa, et suavitatem. Primo, in divitiis Eucharistiæ eodem utentes cibo, quo Angeli, etsi alio modo. Psal. LXXVII, 25 : *Panem Angelorum manducavit homo.* Sap. XVI, 20 : *Panem de cœlo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem, et omnem saporis suavitatem.* Vel in divitiis Scripturæ, quæ sunt divitiæ Ecclesiæ. Isa. XXXIII, 6 : *Divitiæ salutis sapientia et scientia.* Et hæ divitiæ pastus sunt. Matth. IV, 4, et Luc. IV, 4 : *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore* Dei. Cassiodorus : « O pastus mirabilis, non corporis defe« ctiva refectio ! Cibus autem hic,quam« vis satiet, famen tamen semper exagge« rat. » Eccli. XXIV, 29 : *Qui edunt me, adhuc esurient : et qui bibunt me, adhuc sitient.*

4 « *Delectare in Domino.* » Hic secundum, quod pervenient ad cordis lætitiam et desideria. Et primo, tangitur quo merito justi ad hanc pervenient. Secundo, quomodo etiam injusti, ibi, « *Revela Domino.* »

Et in prima,primo tangit meritum. Secundo,subjungit præmium, ibi, « *Et dabit tibi.* »

Continua ergo, secundum Augustinum, primo sic : Dixi, quod « *pasceris in divitiis ejus.* » Si quæris in quibus divitiis ? Respondet Deus, quia « *delectare* » contemplando, « *in Domino,* » non in alia re, et statim « *dabit tibi* » hoc merito « *petitiones cordis tui.* » Augustinus : « Discerne petitiones cordis a petitioni« bus carnis. Petit caro oculos aperiri ad « videndam lucem istam materialem : « petit cor reparari et augeri pacem spi« ritualem, ut videat lucem quæ Deus « est, et sic fieri beatum. » Matth. V, 8 : *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Vel sic : Excole terram, sanctifica, et fac bonitatem : nec tamen complaceas in te, sed « *delectare in Domino,* » tamquam faciente omnia bona in te, et pro te. I ad Corinth. III, 7 : *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.* Quod si feceris, « *dabit tibi petitiones cordis tui,* » quia humilibus nihil negat eorum, quæ desiderant. Judith, IX, 16 : *Nec superbi ab initio placuerunt tibi : sed humilium et mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Petitiones autem cordis sunt æterna bona. Prov. XXIX, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria.*

Ad hanc autem tam fructuosam delectationem tripliciter pervenitur. Primo, omne genus voluptatis alterius abdicando. Bernardus : « Delicata est divina con« solatio, quæ non conceditur alienam « admittentibus. » Augustinus : « Si « quando fueris talis, ut nihil te prorsus « terrenorum delectet, crede mihi, eodem « puncto temporis videbis quod cupis. » Secundo, sibiipsi penitus abrenuntiando, ut omnis voluntas propria abjiciatur. Isa. LVIII, 13 et 14 : *Dum non facis vias tuas, et invenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem, tunc delectaberis super Domino.* Tertio, Deum jugiter recolendo. Psal. LXXVI, 4 : *Memor fui Dei, et delectatus sum.*

« *Revela Domino.* » Hic secundum, in quo ostendit quo merito pervenient etiam injusti ad cordis desideria : unde primo, tangit meritum. Secundo, subjungitur præmium, ibi, « *Et ipse faciet.* »

Duo conferunt ad meritum. Primo, peccati confessio. Secundo, confessio de adjutorio, ibi, « *Et spera.* »

Ait ergo : Sic si bona facis, in Domino delectare : et si injustus adhuc, « *revela Domino,* » quem nihil latet. Ad Hebr. IV, 13 : *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus.* « *Revela* » ergo, non ipsum instruendo, sed humiliter confitendo, « *viam tuam,* » id est, miseram vitam tuam, et cordis anxietatem. Augustinus : « Revela quod pateris, revela « quod quæris. » Quod pateris : Caro concupiscit adversus spiritum. Ad Rom. VII, 24 : *Infelix ego homo, quis me separabit de corpore mortis hujus ?* Contra multos qui erubescunt tentationem carnis confiteri, cum Paulus aperte dicat, II ad Corinth. XII, 7 : *Datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus satanæ,* etc. Et bene « *tuam,* » quia tectus es illa vili vita tua, tamquam tegumento. Cassiodorus : « Ve-« lum est quoddam densitas peccatorum : « unde via, id est, vita nostra tenebrosi « amictus circumdatione vestita est. » Psal. LXXII, 6 : *Operti sunt inquitate, et impietate sua.* Item, revela « *tuam,* » non alienam, sicut aliena peccata confitentes, vel confessiones detegentes, de quibus Eccli. XXVII, 17 : *Qui denudat arcana amici, fidem perdit.* Et infra, ℣. 24 : *Denudare amici mysteria, desperatio est animæ infelicis.*

« *Et spera in eo,* » remissionem peccatorum te habiturum. « *Et ipse faciet,* » quod speras, superaddens æternum. Matth. III, 2 : *Pœnitentiam agite,* cujus prima pars est confessio : *appropinquavit enim regnum cœlorum.*

Nota ergo, quod pœnitentia debet esse cum spe certa, et primo propter immensitatem divinæ miserationis. Eccli. II, 23 : *Secundum magnitudinem ipsius, sic et misericordia illius cum ipso est.* Sed in Psalmo CXLIV, 3, dicitur, quod *magnitudinis ejus non est finis.* Secundo, propter pretium redemptionis : quis enim tam care emptum, et post perditum, si revertatur, respuit et abjicit, et non magno cum gaudio recipit ? I ad Corinth. VI, 20 : *Empti enim estis pretio magno.* Cum autem peccamus, perdimur : et cum pœnitemus, revertimur, et ipse non reciperet nos ? Luc. XV, 20, Pater occurrit lætanter filio revertenti. Tertio, ne fiat totus labor pœnitentiæ inanis : si enim non adsit spes, totum perditum est, sicut in Cain[1] et in Juda[2]. Pœnitentia debet esse cum spe.

6 « *Et educet.* » Hic tertium, in quo ostendit, quod non carebit excellenti gloria : et tangitur primo præmium. Secundo, meritum, ibi, « *Subditus esto.* »

In prima duo. Primo, bonorum electio. Secundo, certa cognitio eligendorum, ibi, « *Et judicium tuum.* »

Dicit ergo : Dixi, quod ipse faciet, « *et educet quasi lumen justitiam,* » de occulto ad manifestum ducet « *justitiam tuam,* » fidem scilicet qua justificatus est. Ad Roman. III, 28 : *Arbitramur justificari hominem per fidem.* Modo enim occultatur in corde et latet, secundum quod dicitur, I ad Corinth. II, 11 : *Quis scit quæ sunt hominis ?* Sed Deus ipse manifestabit : I ad Corinth. IV, 5 : *Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Sic quod est in adspectu bonum, omnibus manifestabit.

« *Et judicium tuum,* » discretionem scilicet, qua magis eligis sequi Christum quem non vides, quam illa quæ vides, « *tamquam meridiem,* » educet in operto omnibus, quia ista vita tota tenebrosa.

[1] Genes. IV, 13.

[2] Matth. XXVII, 4 et seq.

Augustinus : « In hoc sæculo quasi nox « est. Psal. CXLII, 3 : *Collocavit me in obscuris, quasi*, etc. Exod. x, 22 et 23: *Factæ sunt tenebræ horribiles in universa terra Ægypti*, hoc est, in hoc mundo, *tribus diebus* et tribus noctibus, scilicet ante legem, sub lege, et in tempore gratiæ : *et nemo vidit fratrem suum*, scilicet interius cognoscendo, sed tantum ex quadam conjectura exterius. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem*, etc. Job, XI, 17 : *Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperum.* Quod ut possis,

7 « *Subditus esto Domino,* » bona opera humiliter faciendo, et præcepta adimplendo, quia II Machab. IX, 12 : *Justum est subditum esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire.*

« *Et ora eum,* » ore et corde, donec det promissa. Luc. XVIII, 1 : *Dicebat et parabolam ad illos, quoniam opportet semper orare et non deficere.* Jacob. v, 16 : *Multum valet deprecatio justi assidua.* Cassiodorus : « Ecce humanæ vitæ « regula, bene agere, et orare. » Primum quoad activam, secundum quoad contemplativam. Et nota, quod humilis debet esse oratio. Eccli. XXXV, 21 : *Oratio humiliantis se nubes penetrabit.* Si enim superba sit, præ gravedine ascendere non potest, sed descendet. Gregorius : « Oratio bona et laudabilis cum elatione non « elevat, sed gravat. »

« *Noli æmulari.* » Hic tertium, in quo prædicta memoriæ commendat. Primo, ut non indignetur de eorum prosperitate qui mali sunt. Secundo, describitur eorum malitia, ibi, « *Et in homine faciente injustitias.* »

Ait enim : « *Noli æmulari,* » et indignari, « *in eo qui prosperatur in via sua,* » non Dei, quam recusat. Job, XXI, 14 : *Dixerunt Deo : Recede a nobis, et scientiam viarum tuarum nolumus.* Sed ejus via est lata, quæ ducit ad mortem.

« *In homine faciente injustitias,* » quod sequitur ex abundantia et prosperitate. Eccli. XI, 10 : *Si dives fueris, non eris immunis a delicto.* Mich. VI, 12 : *Divites ejus repleti sunt iniquitate.* Vel, « *noli æmulari,* » id est, prosperitas malorum non te moveat, ut muteris : quia illa utitur diabolus ad fallendos bonos. Psal. x, 8 : *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis.* « *Neque in homine faciente injustitias,* » hoc est, injustitias quas faciunt pauperibus, numquam facias, neque illis consentias, ut de te dici possit illud II Reg. XIV, 17 : *Sicut Angelus Dei, sic est Dominus meus Rex, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur.* Eccli. v, 12 : *Esto firmus in via Domini*, ut nec manu peccatoris, hoc est, dæmonis sinistra, scilicet adversitatibus, nec dextera, scilicet prosperitatibus movearis, tamquam ille in quo Deus veraciter est. Psal. XLV, 6 : *Deus in medio ejus non commovebitur.*

Et nota, quod dicit, « *faciente injustitias,* » non injustitiam : quia omnis peccans per mortale peccatum, injustitiam facit triplicem. Primo, enim peccat contra Deum, cum aufert quod creavit et redemit. Deuter. XXXII, 18 : *Deum qui te genuit, dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui.* I ad Corinth. VI, 20 : *Empti enim estis pretio magno.* Contra seipsum, cui aufert Dominum. Isa. LIX, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum.* Contra proximum, cui aufert orationum suarum suffragium. Thren. III, 44 : *Opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.*

« *Desine ab ira.* » Hic secundum : postquam enim docuit qualiter se debeat habere infirmus visa malorum prosperitate, ostendit secundo qualiter habere se debet in perpessa ab illis adversitate : tunc enim ira vitanda est. Duo ergo dicuntur. Primo admonitio, ut caveat ab ira cum a malis sustinet adversa. Se-

cundo, ratio quare debet cavere, ibi, « *Quoniam qui malignantur.* »

In prima monet tria. Primo, vitare iram simpliciter. Secundo, iram diuturnam et immoderatam, ibi, « *Et derelinque furorem,* » Tertio, iram in effectu, scilicet vindictam, ibi, « *Noli æmulari.* »

Legitur autem dupliciter.

Primo, secundum quod ex sola prosperitatis visione creantur ista, sic : Sic monui : et tu ergo videns malum prosperari in temporalibus, « *desine ab ira,* » scilicet momentanea, « *et derelinque furorem,* » iram scilicet vehementem et diuturnam. Quasi diceret : Nec modicum, nec multum movearis de illorum prosperitate, quod valde difficile est : David enim ipse, cujus est hæc doctrina, de se dicit, Psal. LXXII, 2 et 3 : *Mei autem pene moti sunt pedes,* quantum ad iram momentaneam : *pene effusi sunt gressus mei,* quantum ad perseverantem : *quia zelavi super iniquos.* « *Noli æmulari ut maligneris,* » quantum ad ipsorum impetitionem. Cassiodorus : « Ut nequitias facias. »

Secundo modo, et secundum divisionem dictam sic : Si tibi nocent florentes mali, « *desine ab ira,* » ut supra, « *et derelinque furorem,* » ut supra. Quasi etiam diceret : Si parum vel multum tibi necesse est ut vituperes, tamen sustine patienter. II ad Corinth. VI, 4 : *In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia.* « *Noli æmulari ut maligneris,* » malum contra ipsum perpetrando, vel contra alium. Prov. III, 31 : *Ne æmuleris hominem injustum, nec imiteris vias ejus.*

Nota, quod ut non irascaris de malorum prosperitate, primo attendere debes tuam dignitatem. Deus enim habet Filium naturalem sibi dilectissimum, Matth. III, 17 : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui :* et servum vilissimum, scilicet peccatorem. Sed Filius ille in hac vita non prosperatus est. Augustinus : « Vide Christum multa passum, « numquam prosperatum. » Proverb. XV, 15 : *Omnes dies hominis pauperis,* id est, Christi, *mali.* Servo autem vilissimo dat multa bona, Jerem. XII, 1 : *Via impiorum prosperatur.* Job, XII, 6 : *Abundant tabernacula prædonum.* Fac ergo te socium Filii, non servi. Non debes irasci, I ad Corinth. I, 9 : *Vocati estis in societatem Filii ejus, Domini nostri Jesu Christi.* Attende secundo tuam remunerationem, II ad Corinth. I, 7 : *Scientes, quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis,* Luc. XXII, 28 : *Vos estis qui permansistis mecum in tribulationibus meis : et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater meus, regnum.* Item, attende magnitudinem offensionis. Gravissimum enim peccatum est blasphemare. Matth. XII, 31, spiritus blasphemiæ non remittitur [1]. Sed irasci de malorum prosperitate, est quasi blasphemare. Unde super illud Habac. I, 16 : *Quare... taces devorante impio justiorem se ?* Hieronymus : « Vide quam temeraria vox « est, et quasi quodam modo blasphe- « mantis. »

« *Quoniam qui malignantur.* » Hic 9
ponit rationes probantes, quare debet sustinere, non irasci. Et primo, a divina ultione. Secundo, a bonorum remuneratione, ibi, « *Sustinentes autem Dominum.* » Tertio, a persecutionis brevitate, ibi, « *Et adhuc pusillum.* » Quarto, a remunerationis magnitudine, ibi, « *Mansueti autem.* »

Dicit ergo : Noli æmulari ut maligneris, « *Quoniam qui malignantur, exterminabuntur* » a Deo. Ecce pœna. Secundum Cassiodorum, « Maligni sunt, qui

[1] Matth. XII, 31 : *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, spiritus autem blasphemiæ non remittetur.*

malitiæ votum in opus peragunt. » Exterminari autem est secundum Cassiodorum, « extra terminos projici, » id est, ab illa Dei civitate fraudari, secundum illud I ad Corinth. vi, 10 : *Nec avari, nec ebriosi*, etc. *regnum Dei possidebunt.*

Exterminabuntur autem maligni, quoniam extra terminos terræ quam gerimus, projicientur. Psal. cxlv, 4 : *Exibit spiritus ejus.* Eccle. viii, 8 : *Non est in hominis postestate prohibere spiritum : nec habet potestatem in die mortis*, scilicet ad ipsum elongandum. Item, extra terminos terræ quam terimus. Proverb. ii, 22 : *Impii de terra tollentur, et qui inique agunt, auferentur ex ea.* Item, extra terminos terræ quam quærimus, scilicet terræ viventium. Psal. v, 11 : *Expelle eos, quoniam irritaverunt te, Domine.* Quia, Eccli. xiii, 22 : *Quæ communicatio sancto homini ad canem ?* Apoc. xxii, 15 : *Foris canes, et venefici.* Item, expelletur impius de terra media, quia non remanebit in se, nec in hærede, nec in recordatione. In se, Job, xviii, 18 : *Expellet eum de luce in tenebras, et de orbe transferet illum Deus.* De secundo, Job, xviii, 19 : *Non erit semen ejus neque progenies.* De tertio, in eodem, ℣. 17 : *Memoria illius pereat de terra, et non celebretur nomen ejus in plateis.*

10 « *Et adhuc pusillum.* » Hic sumitur ratio ad persuadendum, a brevitate persecutionis : et dicuntur duo. Primo, brevis duratio persequentis. Secundo, persecutionis, ibi, « *Quares locum ejus.* »

Dicit ergo : Sic præmiaberis si sustinueris. Nec dicas : Multum me sustinere oportet, quia « *adhuc pusillum* » tantum, « *et non erit peccator.* » Totum enim quod transit, tamquam nihil est reputandum. Augustinus : « Vide vitam non esse « diuturnam, quæ sic avolavit. » Psal. lxxxix, 5 : *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.*

« *Quæres locum ejus*, » id est, utilem ejus usum ad justum affligendum, « *et non invenies*, » quia alibi, in Psal. cxxiv, 3 : *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.* Job, xx, 7 : *Qui eum viderant, dicent : Ubi est ? Velut somnium avolans non invenietur.* Secundum ergo visum istum vita impiorum brevis est. I Machab. ii, 63 : *Hodie extollitur, et cras non invenietur.* Hoc autem facit Deus triplici ratione. Primo, ne boni per impatientiam deficiant. Mali enim sunt flagellum quo Dominus castigat. Isa. x, 3 : *Væ Assur virga furoris mei, et baculus ipse est in manu eorum indignatio mea.* Ipse est malleus quo format Deus vasa gloriæ in honorem. Jerem. l, 23 : *Quomodo confractus est, et contritus malleus universæ terræ ?* Item, stimulus quo torpentes stimulat. Jerem. xlvi, 20 : *Vitula elegans atque formosa Ægyptus : stimulator ab Aquilone veniet ei.* Mali ergo sunt baculus, malleus, et stimulus. Sed non expedit jam castigatos flagellare, jam formatos malleare, satis veloces stimulare, ne surrepat impatientia, et dicant illud Job, vi, 11 : *Quæ fortitudo mea ut sustineam ? aut quis finis meus ut patienter agam ?* Psal. cxxiv, 3 : *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum*, etc. Item, ne mali propriam damnationem importabilem faciant : semper enim augent mala. Psal. lxxiii, 23 : *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.* Unde multum expedit eis parum vivere. Eccle. viii, 12 : *Peccator ex eo quod centies facit malum, et per patientiam sustentatur, ego cognovi*, etc. II Machab. vi, 13 : *Multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii indicium est.* Item, ne suo exemplo plures inficiant : diuturna enim prosperitas malorum posset trahere bonos ad malum. Eccle. viii, 11 : *Etenim quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* Et etiam suadendo ut secum mali essent. I ad Cor.

xv, 33 : *Corumpunt mores bonos colloquia mala.*

« *Mansueti autem.* » Hic sumitur ratio a remunerationis magnitudine : et tanguntur tria in hoc versu. Præmii voluptas, ibi, « *Delectabuntur.* » Voluptatis perpetuitas quæ proponitur, ibi, « *Hæreditabunt.* » Et in utroque tranquillitas, ibi, « *In multitudine pacis.* »

Dicit ergo : Sic brevis malorum vita, « *sed mansueti hæreditabunt terram.* » Mansueti sunt secundum Cassiodorum, modesti, patientes, et mites. Hi « *hæreditabunt,* » possessione perpeta, « *terram* » viventium. Matth. v, 4 : *Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram.*

« *Et delectabuntur* » omni pleni voluptate. Psal. xv, 11 : *Delectationes in dextera tua usque in finem.* Et hoc « *in multitudine pacis,* » in una pace, quæ tamen erit multiplex, quia quot hic pateris angustias et impugnationes, tot invenies ibi paces. Nunc est bellum in corpore ex contrarietate humorum ex qua morbi, et mors. Jerem. xii, 12 : *Non est pax universæ carni.* E contrario in cœlo est illa pax, de qua Augustinus : « Pax corporis est ordinata temperatura partium[1]. » Et sic nec erit morbus nec mors, I ad Corinth. xv, 53 : *Oportet mortale hoc induere immortalitatem, et corruptibile hoc induere incorruptionem.* Item, nunc est bellum in ipsa anima, quia superior pars rationis in pluribus contrariatur inferiori : inferior enim aliquando nimium obtemperat carni, sed superior contradicit. Ad Rom. vii, 15 : *Non quod volo bonum, hoc ago : sed quod nolo malum, illud facio.* Job, ix, 18 : *Non concedit requiescere spiritum meum.* Et Osee, x, 2 : *Divisum est cor eorum.* Sed in cœlo plena consensio. *Facta sum coram eo,* scilicet Deo, *quasi pacem reperiens,* dicit anima[2]. Item, nunc est bellum hominis cum homine, Michæ. vii, 2 : *Vir fratrem suum venatur ad mortem.* Et infra, ℣. 6 : *Inimici hominis domestici ejus.* Sed e contra in cœlo omnes concordes erunt. Isa. xxxii, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis.* De hac Augustinus, in eodem quo supra : « Pax hominum est ordinata concordia. » Item, est bellum hominis cum dæmone. Ad Ephes. vi, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.* Sed erit ibi pax ab istis, Isa. liv, 13 : *Ponam... universos filios suos doctos a Domino, et multitudinem pacis filiis tuis.* Omnes paces ibi erunt. Cassiodorus : « Pax futuri sæculi est, ubi nihil adversum, nihil potest esse contrarium. »

« *Observabit peccator.* » Hic secunda **12**
pars Psalmi, in qua vituperat statum malorum, ut ab illo mediocres resiliant : et primo agit contra malitiam impugnantium. Secundo, contra abundantiam spoliantium alios, ibi, « *Melius est modicum justo.* » Tertio, contra potentiam impugnantium vel opprimentium, ibi, « *Inimici vero Domini.* »

Secunda pars Psalmi.

In prima duo. Primo, agit contra malitiam cordis. Secundo, oris, ibi, « *Gladium evaginaverunt.* »

In prima duo. Primo, tangit malitiam. Secundo, frustratæ malitiæ pœnam, ibi, » *Stridebit super eum.*

Dicit ergo : Ita in futuro erit pax, sed nunc est pugna : quia « *peccator observabit,* » occulte insidiando, « *justum,* » ut eum alliciat ad malum trahendo, et ei invidendo. Sap. ii, 15 : *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis*

[1] S. Augustinus, De Civitate Dei, lib. XIX.

[2] Cant. viii, 10.

est aliis, etc. Sic observabant Christum Judæi, Luc. xiv, 1 : *Et ipsi observabant eum.*

« *Et stridebit.* » Hic frustratæ malitiæ pœna, et hæc triplex. Belluina ira. Secundo, irrisio divina, ibi, « *Dominus autem.* » Tertio, damnatio futura, ibi, « *Quoniam prospicit.* »

Dicit ergo : Sic observabit : et si non potest eum allicere, vel ei nocere, tunc « *stridebit super eum dentibus suis,* » tamquam furens et sæviens bestia. Psal. cxi, 10 : *Peccator videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet.* Ut occidat si non potest subvertere. Prov. i, 11 : *Abscondamus tendiculas contra insontem.* Si interficere non potest, degluttiat totum virum : unde ibidem, ℣ 12 : *Degluttiamus eum sicut infernus viventem.* Sic stridebant super Stephanum Judæi [1].

13 « *Dominus autem irridebit.* » Ecce secunda pœna. Quasi diceret : Sic stridebit : « *Dominus autem irridebit,* » id est, irrisibilem faciet et ab aliis : « *irridebit,* » frustrato conatu ejus. Psal. ii, 4 : *Qui habitat in cœlis, irridebit eos*, etc. Prov. i, 26 : *Ego autem in interitu vestro gaudebo, et subsannabo.* Et bene « *irridebit* : » quia sicut dicit Augustinus super *Joannem* : « Deus de peccatore flagellum « facit ad corripiendum justum. » Unde bonus proficit, inde malus deficit. Et idem : « Corpus tuum premit adversitas, « illius animum putrefacit iniquitas : « quidquid in te proficit, in illum redit : « ejus persecutio te facit purgatum, illum « reum. » Irridetur ergo a Deo, irridetur a dæmonibus. Habac. i, 10 : *Tyranni ridiculi ejus erunt.* Item, ab hominibus, Psal. li, 8 : *Videbunt justi et timebunt, et super eum ridebunt*, etc.

Et vere irridebit : « *Quoniam prospicit* » Dominus, « *quod veniet dies ejus,* » Domini scilicet, in quo judicet in illis : et ipsos latet dies illa. Proverb. iv, 19 : *Via impiorum tenebrosa : nesciunt ubi corruant.* Isa. lxiii, 4 : *Dies ultionis in corde meo, annus redemptionis meæ venit.* Et vocatur *dies Domini* propter præsentiam veri solis, et ejus ortum tunc bonis et malis manifestum. Sap. v, 6 : *Sol intelligentiæ non est ortus nobis*, in vita præsenti, sed tunc orietur. Isa. xl, 5 : *Videbit omnis caro quod os Domini locutum est.* Item, per notitiam potestatis : tunc enim innotescet potestas Domini quæ modo occulta est. Job. xxii, 17 : *Quasi nihil posset facere Omnipotens, æstimabant eum.* Item, propter solemnitatem, tunc enim maxime coletur et laudabitur Dominus a tota triumphante Ecclesia. Psal. xxxiv, 18 : *Confitebor ibi in Ecclesia magna.* Osee, ix, 5 : *Quid facietis in die solemni, in die festivitatis Domini ?*

« *Gladium evaginaverunt.* » Hic contra malitiam oris : et dicuntur tria. Primo, sermonis præparatio eorum tamquam armorum. Secundo, sermonis abusio, ibi, « *Ut decipiant.* » Tertio, abutentium justa punitio, ibi, « *Gladius eorum.* » 14

In prima duo. Primo, præparatio sermonis manifesti. Secundo, occulti, ibi, « *Intenderunt.* »

Ait ergo : Tales sunt in corde, et nituntur justum subvertere. Si non possint, tunc « *gladium evaginaverunt peccatores,* » id est, manifesta mala protulerunt. Cassiodorus : « Gladius peccatorum est « quilibet dolus appetens læsionem. » Hunc habent peccatores in corde, tamquam in vagina : sed hunc evaginant per verba manifesta et facta. Matth. xv, 19 : *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia,... furta*, etc. Sed sic non proficiunt.

« *Intenderunt arcum suum,* » ut la-

[1] Act. vii, 54.

tenter sagittent incautum. Psal. x, 3: *Quoniam ecce paratores intenderunt arcum, paraverunt*, etc. Jerem. ix, 3 : *Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii*. Psal. lxiii, 4 : *Intenderunt arcum rem amaram*. Osee. vii, 16 : *Facti sunt quasi arcus dolosus*. Gladius hic peccatorum potest dici peccatum, Eccli. xxi, 4 : *Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas*. Hunc gladium peccator fabricat quando malum in corde cogitat. Sed perficit cum facere consentit. Eccli. xi, 35: *Attende tibi a pestifero, fabricat enim mala*. Genes. iv, 22 : *Tubalcain malleator, et faber in omni opere æris et ferri*. Sed hunc gladium evaginat, quando peccatum suum aliis jactat, vel loquitur ut idem suadeat. Psal. lviii, 8 : *Gladius in labiis eorum, quoniam quis audivit ?* Talia enim audire multis placet, et propter hoc illa referunt indifferenter. Sed idem perficit et incutit, quando alios admonitione sua, et exemplo ad culpam trahit. Job, xxiv, 14 : *Mane primo consurgit homicida, et interficit egenum, et pauperem*. Tali debet dici illud Joan. xviii, 11 : *Mitte gladium tuum in vaginam*.

« *Ut decipiant pauperem.* » Hic tangitur verborum abusio, et primo occultorum. Secundo, manifestorum, ibi, « *Ut trucident.* »

Ait ergo : Intenderun tarcum « *ut dejiciant pauperem* » justum, qui credit se sibi non sufficere, « *et inopem,* » qui caret ope, aliunde nisi a Deo. II ad Corinth. iii, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est*. Non sicut illi de quibus Apocalyp. iii, 17 : *Dicis quia dives sum, et nullius egeo*. Sed secundum consilium Eccli. xi, 25 : *Ne dicas : Quid est mihi opus ?* Vel, « *gladium evaginaverunt,* » supple, « *ut trucident rectos corde,* » Martyres scilicet. Ad Hebr. xi, 37 : *Secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt*, etc. In hoc quod dicit, « *Trucident,* » tangit Martyrum pœnam. In hoc quod dicit, « *Rectos corde,* » tangit pœnæ causam : quæ duo sufficiunt ad martyrium, sicut dictum fuit supra, super Psal. xxxv : « Martyrem non facit pœna, sed causa.»

Quare pauper a divite odio habetur et opprimitur?

Inopes autem et pauperes maxime a divitibus opprimuntur. Et est prima ratio, quia pauper amatoribus mundi est odibilis, secundum illud Proverb. xiv, 20 : *Etiam proximo suo pauper odiosus erit*. Et Eccli. xiii, 24 : *Exsecratio divitis pauper*. Item, quia ad tuendum se incautior, Luc. xvi, 8 : *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt*. Et ideo contingit eis illud Isa. v, 13 : *Propterea captivus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam*, id est, mundanam. Item, quia ad defendendum se impotentior, et quilibet opprimit eum : nullus adjuvat, sed divitem multi. Eccli. xiii, 26 : *Diviti decepto multi recuperatores*. Et infra, ℣. 27 : *Humilis deceptus est, insuper et arguitur : locutus est sensate, et non est datus eis locus*. Eccli. xiii, 4 : *Dives injuste egit et fremet : pauper autem læsus tacebit*.

« *Gladius eorum.* » Hic tertium, abu- 15
tentium punitio justa, et hæc duplex, Prima, quia spiritualiter trucidatur. Secunda, quia a proposito suo fraudatur, ibi, « *Et arcus eorum.*»

Dicit ergo : Sic conantur gladio evaginato alium trucidare, sed « *gladius eorum intret in corda ipsorum*, unde exivit, ut ipsa corda sua trucident. Prov. i, 18 : *Ipsi quoque contra sanguinem suum insidiantur, et moliuntur contra animas suas :* unde patet eorum insania, quia ut aliorum vestes scindant, scilicet corpora, Job, x, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me :* ipsi proprias animas necant.

« *Et arcus eorum,* » scilicet occulta eorum machinatio, « *confringatur,*» id est, annihiletur, et frustretur, ita ut nihil omnino valeat. Job, v, 12 *: Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant*. Duo

ergo mala illis contingunt, quia intus a seipsis occiduntur, et suo proposito frustrantur. Sapient. xi, 13 : *Duplex illos acceperat tædium, et gemitus cum memoria præteritorum.* Hoc autem optime fit, ut malum ad suam revertatur originem : sic enim accidit in omnibus. In superioribus, Eccle. i, 5 : *Oritur sol, et occidit, et ad locum suum revertitur.* In inferioribus Eccle. iii, 20 : *Omnia pergunt ad locum unum : de terra facta sunt, et ad terram revertuntur.* In mediis, Eccle. i, 7 : *Ad locum, unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.* Merito ergo ad cor suum, unde exit malitia, revertitur, secundum illud Matth. xv, 18 : *Quæ procedunt de ore, de corde exeunt* : ut impleatur illud Psal. vii, 17 : *Convertetur dolor ejus in caput ejus.* Et illud Eccli. xxvii, 30 : *Facienti nequissimum consilium, super ipsum devolvetur.* Hoc etiam fit ut rectitudinem æquitatis experiatur malus, secundum illud Poetæ[1],

Malum in suum auctorem redit, sicut cætera ad suam originem.

— Neque enim lex justior ulla est,
Quam necis artifices arte perire sua.

Goliath proprio gladio interfectus est [2], et Holofernes proprio pugione [3]. Item, ut Dei potestas cognoscatur, qui malum vertit quo vult, non quo malus intendit. Isa. xlv, 6 et 7 : *Ego Dominus, et non est alter, formam lucem et creans tenebras, faciens pacem, et creans malum,* id est, ordinans ipsum. Amos, iii, 6 : *Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit,* id est, ordinaverit.

16 « *Melius est modicum justo.* » Hic secundum, in quo agit contra malitiam spoliantium, ubi præfert modicitatem justorum abundantiæ spoliantium. Primo, simplici sermone. Secundo, ratione, ibi, « *Quoniam brachia.* »

Dicit ergo secundum Cassiodorum, « tamquam pia mater filios consolando : » Si spoliatur justus etiam ab impio, nihilominus gaudeat, quia « *melius est modicum justo,* » id est, paupertas justi ipsi justo, « *super divitias peccatorum multas,* » id est, quam multæ divitiæ injustorum ipsis injustis. Proverb. xv, 16 : *Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni et insatiabiles.* Ut sit sensus : Melius est modicum juste acquisitum, quam multæ divitiæ injuste acquisitæ. Proverb. xvi, 20 : *Melius est parum cum justitia, quam multi fructus cum iniquitate.* « *Modicum,* » quod etiam humilitas : humilis enim modicum reputat seipsum. Unde David dicebat se pulicem et canem mortuum [4]. Divitiæ sunt peccata. Michæ. vi, 10 : *In domo impii thesauri impietatis.* Est ergo sensus : Melius est esse humilem quam iniquum : quia ad gloriam perducit humilitas. Prov. xxix, 23 : *Humilem spiritu suscipiet gloria.* Sed illæ divitiæ præcipitant in tartarum. Ezech. xxvii, 27 : *Divitiæ tuæ, et thesauri tui... cadent in corde maris,* id est, in profundo amaritudinis inferni. Propter hoc dicit Hieronymus : « Nudus « et levis ad cœlum vola, ne alas virtu« tum tuarum auri deprimant pondera. »

« *Quoniam brachia.* » Hic secundum, in quo præfert paupertatem spoliatorum divitiis spoliantium. Rationes : et primo sumitur ratio a præsentibus. Secundo, a consequentibus, ibi, « *Novit Dominus.* » 17

In prima duo. Primo, ostendit spoliantium damnum. Secundo, spoliatorum emolumentum, ibi, « *Confirmat autem.* »

Dicit ergo : Vere dixi, quod illud me-

[1] *Ovidius,* De arte amatoria, Lib. I.
[2] I Reg. xviii, 51.
[3] Judith, xiii, 8.
[4] I Reg. xxv, 15 : *Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? canem mortuum persequeris, et pulicem unum.*

lius, « *quoniam brachia,* » potestas et robur peccatorum alios spoliantium, « *conterentur.* » Ecce præmium quod cum suis divitiis conterentur. « *Autem,* » sed e contrario. « *confirmat justos Dominus.* » Eccli. xxx, 14 : *Melior est pauper sanus, et fortis viribus, quam dives imbecillis, et flagellatus malitia.* Ad contritionem autem istorum brachiorum agunt tria, ira, gula, inquietudo. Ira enim sæpe concomitatur divitias, Eccli. xiii, 4 : *Dives injuste egit, et fremet.* Et xxviii, 12 : *Secundum substantiam suam exaltabit iram suam.* Sed iræ tali annexa est impotentia et mors. Eccli. xxx, 26 : *Zelus et iracundia minuunt dies.* De secundo, gula concomitatur divitias, Luc. xvi, 19 : *Homo quidam erat dives.* Statim adjungitur : *Et induebatur purpura et bysso, et epulabatur quotidie splendide.* Prov. xxxvii, 33 et 34 : *In multis escis erit infirmitas.* Et infra : *Propter crapulam multi obierunt.* De tertio, somni et quietis carentia concomitatur divitias, Eccle. v, 11 : *Saturitas divitis, non sinit eum dormire.* Et versus :

Quod caret æterna requie, durabile non est.

« *Confirmat autem justos Dominus.* » Optime Scripturarum sermone. Cassiodorus : « Confirmare est in animi afflictione positum consolatorio sermone roborare. » Job, iv, 4 : *Vacillantes confirmaverunt sermones tui.* « *Confirmat* » autem spiritus fortitudinis infusione. Psal. l, 14 : *Spiritu principali confirma me.* Et alibi Psal. lxvii, 29 : *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.* « *Confirmat* » auxilii exhibitione in operando secundum illud. Psal. lxxxviii, 22 : *Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.*

« *Novit Dominus dies immaculatorum.* » Hic sumit rationem a consequentibus : in quo primo ostendit emolumentum bonorum spoliatorum. Secundo, malorum spoliantium damnum, ibi, « *Quia peccatores.* »

In prima tangit meritum. Secundo, præmium, ibi, « *Et hæreditas eorum.* » Legitur autem dupliciter. Primum quia dies potest dicere statum gratiæ, et statum gloriæ.

Primo modo sic : Vere confirmat justos in speranda felicitate et gloria, quam ipse novit solus. « *Novit* enim *Dominus dies immaculatorum,* » quos eis reservat in æternitate. Sed contra, Job, xv, 14 : *Quid est homo ut immaculatus sit, aut mundus appareat de muliere ?* Responsio. Sensus est : « *Novit Dominus dies immaculatorum* » tunc, non nunc. Exceptis enim Jesu Filio et Maria matre, nullus mundus a macula peccati. Apoc. xiv, 5 : *Sine macula sunt ante thronum Dei.* Vel *immaculatos* vocat viventes sine macula peccati mortalis. In Psal. cxviii, 1 : *Beati immaculati in via.* Quasi diceret : His præparavit claros et mirabiles dies, quos solus novit. I ad Cor. ii, 9 : *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se.*

Secundo modo sic : Dominus novit notitia approbationis immaculatam vitam justorum, quæ est dies clara. Sap. iv, 1 : *Quam pulchra est casta generatio cum claritate !*

« *Et hæreditas.* » Hic tangitur præmium triplex animæ justæ, ante judicium, et in judicio, ibi, « *Non confundentur.* » Et post judicium, ibi, « *Et in diebus famis.* »

Dicit ergo : Sic novit, « *et hæreditas eorum,* » eis scilicet pro diebus immaculatis data, « *in æternum erit,* » non temporalis. Isa. lx, 21 : *Populus tuus omnes justi, in perpetuum hæreditabunt terram.*

Et nota, quod vitam justorum novit Dominus, quia ei serviunt fideliter, Prov. xii, 22 : *Qui fideliter agunt, placent ei.* Et quia hilariter, Eccli. xlv, 29 : *In bonitate et alacritate animæ suæ placuit Deo.* Et quia perseveranter, Ad Hebr. x,

38 : *Justus meus ex fide vivit : quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ.* Sed tunc erit impletum illud Jerem. XVI, 21 : *Ostendam eis manum meam et virtutem meam*, Christum scilicet, *et scient quia nomen mihi Dominus.* Psal. IX, 17 : *Cognoscetur Dominus judicia faciens.*

19 « *Non confundentur.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Erit æterna hæreditas, « *et non confundentur,* » tales. Et legatur de præsenti. Primo totum sic : « *Non confundentur in tempore malo,* » in hoc scilicet præsenti tempore, quod est malum. Amos, V, 13 : *Tempus malum est*, quia abundat malum ignorantiæ et culpæ, et pœnæ. Osee, IV, 1 et seq. : *Non est scientia Dei in terra*, quoad malum ignorantiæ. Et iterum : *Maledictum, et mendacium, et homicidium, et furtum, et adulterium inundaverunt*, quantum ad malum culpæ. *Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur omnis qui habitat in ea*, quantum ad malum pœnæ.

« *Et in diebus famis,* » qui modo sunt, quia modo est frequens esuries corporalis. Eccli. XL, 9 : *Fames, et contritio, et flagella super iniquos citata sunt.* Item, nunc spiritualis, scilicet veritatis in intellectu. Psal. XI, 2 : *Diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Amos, VIII, 11 : *Mittam famem in terram, non famem panis, sed audiendi verbum Dei.* Item, nunc est fames virtutis in affectu. Matth. V, 6 : *Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam.*

« *Saturabuntur,* » bonis temporalibus nunc in specie, et in futuro spiritualibus, non modo in spe sed etiam in re. Et vere saturabuntur, « *quia peccatores* » tantum « *peribunt* : » cum enim careant bonis interioribus, ablatis exterioribus necesse est perire, ut intra et extra tribulentur. Jerem. XVII, 18 : *Induc super eos diem afflictionis, et duplici contritione contere eos, Domine Deus noster.*

Secundo modo legitur sic : Non confundentur in tempore malo, in die scilicet judicii. Sophon. I, 15 : *Dies iræ dies illa, dies tribulationis et angustiæ, dies calamitatis et miseriæ.* « *Et in diebus famis,* » scilicet in præsenti, « *saturabuntur,* » sicut prius.

Vel tertio modo legatur totum de futuro. Prima ergo pars de die judicii, sicut jam lectum est. *Et in diebus famis,* » scilicet post judicium, quando erit malis fames corporalis. Isa. LXV, 13 : *Ecce servi mei comedent, et vos esurietis.*

Et nota, quod post judicium fames perpetua apud inferos erit. Sed dicunt Naturales, quod longa fames convertitur in sitim : nec homo proprie moritur fame, sed siti : cujus signum est, quod Luc. XVI, 24, dives petiit guttam aquæ, non micam panis. Quare ergo non dicit : In diebus sitis potabunt ? Resp. Qui negat consequens, negat et antecedens. Sed potus quoddam genus est cibi : et ob hoc negatio cibi simpliciter, est negatio quidem et potus : sed non esset sic e converso. Erit etiam ibi fames spiritualis in intellectu, fames scilicet sapientiæ. Eccle. IX, 10 : *Nec opus, nec ratio... apud inferos, quo tu properas.* Et gaudii et lætitiæ in affectu : sed totum tormentum et luctus. Apoc. XVIII, 7 : *Quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date ei*, etc. Propter hoc dicitur, Eccli. XIV, 17 : *Apud inferos non est invenire cibum.*

« *Quia peccatores peribunt.* » Expone ut supra. Tangit enim damnum malorum. Job, IV, 8 et 9 : *Vidi eos qui operantur iniquitatem, et seminant dolores, et metunt eos, flante Deo periisse.* 20

« *Inimici autem Domini.* » Hic tertium, in quo agit contra potentiam opprimentium, præferens statum oppressorum statui opprimentium. Primo ergo agit de opprimentibus. Secundo, de oppressis, ibi, « *Justus autem miseretur et tribuet.* »

In prima autem tanguntur tria. Primo, angit inimicorum potestatem. Secundo, potentium dejectionem, ibi, « *Deficientes.* » Tertio, dejectionis rationem, ibi, « *Mutuabitur.* »

Dicit ergo : Sic raptores, et etiam « *inimici Domini,* » qui scilicet sunt amici mundi, Jacob. IV, 4 : *Quicumque voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur* : « *Mox,* » id est quam cito, « *fuerint honorificati,* » dignitate, « *et exaltati,* » humana laude, « *deficientes deficient.* » Notatur autem in hoc, sicut vult Glossa, defectus scientiæ, et bonæ vitæ. De virtute et vita, Psal. XLVIII, 13 : *Homo cum in honore esset, non intellexit : comparatus est,* etc. De scientia, Cassiodorus : « Qui in nimiam altitudinem ascendit, a veritate cadit. »

« *Et quemadmodum fumus.* » Jacob. IV, 15 : *Quæ est enim vita nostra ? Vapor ad modicum parens, et deinceps exterminabitur.*

Comparantur autem fumo superbi et potentes in sæculo. Oritur enim vapor de materia terrestri, sed super terram ascendit. Sic superbi de terra sunt sicut alii homines, Job, XXXIII, 6 : *Ecce, et me sicut et te fecit Deus, et de eodem luto ego quoque formatus sum.* Sed super alios extollunt se secundum illud Eccli. III, 22 : *Altiora te ne quæsieris.* Et X, 9 : *Quid superbis, terra et cinis ?* Item, cito evanescit fumus. Sic superbus, Job, XXIV, 24 : *Elevati sunt ad modicum, et non subsistent.* De divite, Cf. Luc. XII, 16 et seq. Item, ab igne est fumus, et tamen ignem relinquens nititur ipsum supergredi. Sic potens in sæculo ab illo est de quo Deut. IV, 24 : *Deus tuus ignis consumens est.* Quippe ad Rom. XIII, 1 : *Non est potestas nisi a Deo.* Et hunc ignem spernit, et vult supergredi cum superbit. Isa. I, 2 : *Filios enutrivi et exaltavi : ipsi autem spreverunt me.* Quanto autem plus ab igne elongatur, magis evanescit. Sic iste quanto a Deo elongatur, plus annihilatur. Psal. LXXII, 27 : *Qui elongant se a te, peribunt.* Item, nulli vento resistit fumus. Sic nec superbus, Thren. I, 6 : *Abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.* Item, lacrymari alios facit fumus. Sic superbus quos opprimit, Eccl. IV, 1 : *Vidi calumnias, quæ sub sole, geruntur, et lacrymas innocentium.* Domos nigras reddit. Sic isti socios sordidos, Eccli. XIII, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* Et Eccli. X, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus.*

« *Mutuabitur peccator.* » Hic subjungit dejectionis rationem. Quasi diceret : 21
Sic deficient mali. Et hoc justum, quia « *mutuabitur peccator,* » bona naturæ a Deo mutuo accipiet. I ad Corinth. IV, 7 : *Quid habes quod non accepisti ?* Augustinus : « Accipit ut sit, accipit ut homo sit, accipit corporis formam : quinque sensuum distinctionem, manus ad tractandum, pedes ad ambulandum. Et ut ad unum dictum sit : cum sit minor mundus, accipit omnia sicut major mundus, unde vocatur mundus, et omnis creatura. » Marc. XVI, 15 : *Prædicare Evangelium omni creaturæ.* Matth. XVIII, 26, 29 : *Patientiam habe in me,... et omnia reddam tibi,* non unum tantum vel duo.

Bona homini a Deo collata.

« *Et non solvet,* » gratias agendo, quam solutionem requirit Deus. Gratiarum actio solvitur, cum membro sibi a Deo dato ad honorem Dei quis utitur. I ad Corinth. X, 31 : *Sive comeditis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

« *Mutuabitur* etiam *peccator,* » bonum doctrinæ. Luc. XIX, 13 : *Vocatis servis,* tradidit illis bona dicens : *Negotiamini, dum venio.* Ab istis ergo peccatores mutuo verbum accipiunt, sed non solvunt, quia non complent opere quod audiunt. Proverb. XXIX, 19 : *Servus verbis non potest erudiri : quia quod dicis intelligit, et respondere contemnit.* Cas-

siodorus : « Hoc est non solvere, accepta « divinitatis jussa non implere. »

« *Justus autem.* » Hic secundum, in quo postquam actum est de opprimentibus, subjungit de oppressis : et tangit duo. Primo, bonæ operationis continuationem. Secundo, continuationis rationem, ibi, « *Quia benedicentes.* »

Dicit ergo : Sic mali non solvent. « *Autem,* » sed, « *justus miseretur,* » primo intus in corde : « *Et tribuet,* » extra in operatione. Procedit misericordia in affectu, et sequitur largitas in effectu. Alia littera habet, « retribuet : » et bene, quia nullus tribuit pauperibus Dei, nisi prius acceperit a Deo. I Paralipom. xxix, 14: *Tua sunt omnia : et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.*

22 « *Quia benedicentes ei.* » Hic ratio bonæ operationis, scilicet retributio bonorum et malorum, quam fide cognovit. Primo ergo tangitur bonorum retributio. Secundo, malorum, ibi, « *Maledicentes autem.* »

« Ait ergo : Sic justus tribuet misericordia motus, et hoc, « *quia benedicentes ei,* » id est, gratias Deo in omnibus referentes non solum lingua, sed et vita, secundum illud Psal. cxlv, 2 : *Laudabo Dominum in vita mea.*

« *Hæreditabunt terram* » quam terimus, sicut patet in Apostolis. Psal. xliv, 17 et 18 : *Constitues eos principes super omnem terram.* Quare, *memores erunt nominis tui,* Domine, non tantum lingua sed et vita. Augustinus : « De piscatore « lucratus est oratorem, id est, laudato« rem : de oratore senatorem, imo Im« peratorem. Unde et Papæ data est civi« tas imperialis, scilicet Roma. »

Item, terram quam gerimus in generali resurrectione hæreditabunt gloriosam. Ad Philip. iii, 21: *Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.*

Item, terram quam quærimus. I Petr. i, 3 : *Regeneravit nos in spem vivam, in hæreditatem incorruptibilem,* illius terræ de qua Proverb. ii, 21 : *Qui recti sunt habitabunt terram.*

« *Maledicentes autem ei,* » Deo, non tam lingua, quam turpi vita. Ad Roman. ii, 24 : *Nomen Dei per vos blasphematur.* « *Disperibunt.* » In bono posset exponi, id est, de malis fient boni. Proverb. xii, 7 : *Verte impios, et non erunt.* Vel ad litteram quoad pœnam perdentur. Genes. xxvii, 29 : *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus.* Prov. xii, 13 : *Propter peccata labiorum, ruina proximat malo.*

« *Apud Dominum gressus.* » Hic tertia pars totius Psalmi, in qua commendat vitam bonorum, ut infirmus vacillans illam appetat. Et primo, commendat statum bonorum in pacis tempore. Secundo, in persecutione, ibi, « *Considerat peccator.* » Primus status est Confessorum. Secundus Martyrum. 23

In prima duo. Primo, commendatio. Secundo, vacillantium exhortatio ad statum illum, ibi, « *Declina a malo.* »

In prima tria. Primo enim commendat statum bonorum a gratia incipiente. Secundo, a perseverante, ibi, « *Cum ceciderit.* » Tertio, a proficiente, qua aliis proficit, ibi, « *Tota die miseretur.* »

In prima duo. Primo, tangit gratiæ mansionem. Secundo, effectum infusæ, ibi, « *Et viam ejus.* »

Dicit ergo : Tales sunt mali : sed « *apud Dominum,* » id est, a Domino, « *gressus hominis,* » interior scilicet affectio, « *dirigetur,* » per gratiæ infusionem, quæ distorta erat per naturæ corruptionem. Genes. viii, 21 : *Sensus et cogitatio humani cordis, prona sunt in malum ab adolescentia sua.* Proverb. xvi, 3 : *Revela Domino opera tua, et dirigentur cogitationes tuæ.* Dirigentur autem a luce, I Joan. i, 3 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Joan. viii, 12 : *Ego sum lux mundi :* quæ nos illuminat, lu-

cerna Scripturæ mediante. Psal. CXVIII, 105 : *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Item, ut a duce, Deut. XXXII, 12 : *Dominus solus dux ejus fuit.* Isa. LV, 4 : *Dedit eum ducem ac præceptorem Gentibus.* Item, ut jumentum a proprio sessore, Psal. LXXII, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te*, etc. Et subjungit, ℣. 24 : *Tenuisti manum dexteram meam.* Unde Augustinus : « Sicut jumentum « sessoris manu dirigitur in via, sic libe- « rum arbitrium a gratia, quoad usque « ad cœlum perveniat. »

« *Et viam ejus volet.* » Ecce affectus gratiæ, quia facit consentire in via Domini quamvis dura. Psal. XVI, 4 : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Quia secura, Proverb. III, 17 : *Omnes semitæ illius pacificæ.* Quis amœna, In eodem : *Viæ ejus viæ pulchræ.* Psal. CXVIII, 14 : *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus divitiis*, etc. Quia lucida, Prov. IV, 18 : *Justorum semita, quasi lux splendens.* Job, XXXVIII, 24 : *Per quam viam spargitur lux.*

16 : *Septies in die cadet justus, et resurget :* « *Non collidetur*, » per mortale peccatum, « *Quia Dominus supponit manum suam*, » id est, auxiliantem gratiam. Osee, XIII, 9 : *Perditio tua*, supple, ex te est, *Israel : tantum in me auxilium tuum*.

Injustus colliditur ob gravitatem et velocitatem casus.

Nota ergo, quod justus non collidetur, sed injustus, et hoc propter terminorum distantiam : status enim justitiæ altissimus est. Isa. LII, 13 : *Ecce intelliget servus meus, exaltabitur et elevabitur, et sublimis erit valde.* Sed status peccatoris in mortali, infimus. Proverb. XVIII, 3 : *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Item, propter casus velocitatem nimiam : cadit enim a statu in statum, quamvis sit distantia infinita, quasi in instanti. Jerem. XLVIII, 16 : *Malum ejus velociter accurret nimis.* Tertio, propter recipientis vim penetrativam : cadit enim in culpam, de qua Eccli. XXI, 4 : *Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas : plagæ illius non erit sanitas.*

« *Cum ceciderit.* » Hic secundum, in quo commendat statum bonorum a gratia perseverante, et stante : et dicuntur tria. Primo tangitur effectus. Secundo, causa, ibi, « *Quia Dominus.* » Tertio, diuturna experientia, ibi, « *Junior fui.* »

Ait enim : Sic justus viam Domini volet : sed « *cum ceciderit* » justus in illa per pœnam, quia in Psal. XXXIII, 20 : *Multæ tribulationes justorum* : « *Non collidetur* » corde, non ore allidetur per impatientiam. Proverb. XII, 21 : *Non constristabit justum quidquid ei acciderit.*

« *Quia Dominus supponit manum suam*, » id est mortis et passionis suæ exemplum. Thren. III, 65 : *Dabis eis scutum cordis, laborem tuum.* Aliter legitur de casu in culpam. « *Cum ceciderit*, » justus in hac via peccando venialiter, secundum illud Proverb. XXIV,

« *Junior fui.* » Hic tertium, in quo 25
probat per diuturnam experientiam. Duo ergo tanguntur. Primo, ipsorum diuturnitas. Secundo, continuata circa bonos divina pietas, ibi, « *Et non vidi.* »

Diversæ Ecclesiæ ætates, et modo senescit.

Dicit ergo : Dixi, quod manum supponit : et hoc patet. « *Junior* enim *fui*, *etenim senui* » jam : « *et non vidi justum derelictum.* » Augustinus : « Quid « magnum quod tu loqueris ? In una « tantum existens regione non vidisti « justum egere ? Potuit autem, vel potest « in alia regione hoc fieri te nesciente. » Et respondet Augustinus, « quod paret « ex his quod hic loquitur Ecclesia, quæ « durat a principio mundi usque ad finem, « et dilatata est per omnes terminos ter- « ræ : fuit enim quasi puer in Abel, qua- « si impubes in Patriarchis et Prophetis, « juvenis in Apostolis et Martyribus, se- « nex in Confessoribus et modernis : « sed in fine mundi erit decrepita, quan-

« do multiplicabuntur Martyres, secun« dum illud : *Adhuc mutiplicabuntur in* « *senecta uberi*[1]. » Modo ergo senex est Ecclesia : quippe tremulam eam videmus : ad omnia enim timent qui debent esse fortiores in Ecclesia. Levit. XXVI, 36 : *Terrebit eos sonitus folii.* Item, frigida est, sicut senectus quæ est ætas frigida. III Reg. I, 1 : *Et rex David senuerat, habebatque dies plurimos : cumque operiretur vestibus, non calefiebat.* Sic modo charitas, quæ fuit in Apostolis et Martyribus, pro magna parte refriguit. Matth. XXIV, 12 : *Refrigescet charitas multorum.* Item, ætas fatua est. Isidorus : « Senes a sensus diminutione « dicuntur, eo quod jam vetustate desi« piant. Job, XXXII, 9 : *Non sunt longævi sapientes.* Item, ætas hæc est oculis obscura. Genes. XXVII, 1 : *Senuit Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et videre non poterat.* Sed de oculis Ecclesiæ, prælatis scilicet, potest dici illud Isaiæ, LVI, 10 : *Speculatores ejus cæci omnes, nescierunt universi.*

26 « *Tota die miseretur.* » Hic tertium, in quo commendat statum bonorum a gratia proficiente vel perficiente etiam : ubi primo tangitur perfectionis operatio. Secundo, remuneratio, ibi, « *Et semen illius.* »

Dicit ergo, ut legatur de eleemosyna corporali primo, justus non cadit, sed proficit, quia « *tota die miseretur,* » et mane scilicet, et vespere, secundum illud Eccle. XI, 6 : *Mane semina semen tuum, et vespere non cesset manus tua.* Nihil tangit de nocte, quia bona opera sunt opera diei, non noctis. Joan. IX, 4 : *Me oportet operari opera ejus, qui misit me, dum dies est.* « *Miseretur* » ergo affectu, « *et commodat* » postea operis effectu. Cassiodorus : « Misericordia an« te tangit animum, et sic aperit ma« num. » Psal. CXXV, 6 : *Euntes ibant et flebant, mittentes,* etc. Ecce operis exhibitio. Sed quare non dicit, *dat*, cum dare sit magis actus misericordiæ, quam commodare? Responsio. Dat pauperi, sed Deo mutuat vel commodat, secundum illud Proverb. XIX, 17 : *Fœneratur Domino qui miseretur pauperis, et vicissitudinem suam reddet ei.* Vel sic : « *Tota die miseretur,* » admonendo quod recedant à malo : « *et commodat* », suadendo ut faciant bonum. « *Et semen illius,* » opus scilicet justitiæ, quod utroque modo seminat. Osee, X, 12 : *Seminate vobis in justitia.* Vel « *semen,* » imitatores, « *in benedictione erit,* » id est in multiplicatione. Genes. I, 28 : *Benedixitque illis Deus, et ait : Crescite et multiplicamini, et replete terram.* Et nota, « *in benedictione,* » quia II ad Corinth. IX, 6 : « *Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet vitam æternam.*

« *Declina a malo.* » Hic secundum, 27
in quo subjungitur exhortatio ad imitationem vitæ justorum, de quibus præmissum est. Primo ergo admonet simpliciter. Secundo, persuadet efficaciter, ibi, « *Quia Dominus amat.* »

In prima monet ad tria. Primo, declinare a malo. Secundo, facere bonum, ibi, « *Et fac bonum.* » Tertio, in Ecclesia permanere, cum subdit : « *Et inhabita.* »

Dicit ergo : Sic semen justi in benedictione erit, et propter hoc tu, quicumque es, « *declina a malo,* » homine primo, quia Eccli. XIII, 1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea : et qui communicaverit superbo, induet superbiam.* Item, « *a malo,* » id est a dæmone, cum quo multi habent confœderationem. Isa. XXVIII, 15 : *Percussimus fœdus cum mor-*

[1] Psal. XCI, 15.

te, et cum inferno fecimus pactum : quod nullo modo faciendum est Christiano. II ad Corinth. vi, 15 : *Quæ conventio Christi ad Belial* ? id est, uncti Christiani ad diabolum. Item, « *a malo* » opere, ne alii noceas, Eccli. vii, 3 : *Non semines mala in sulcis injustitiæ, et non metes ea in septuplum.* De his tribus simul, Eccli. vii, 1 et seq : *Noli facere mala*, quoad opera : *discede ab iniquo*, homine scilicet et dæmone : *et fac bonum* [1], ut prosis aliis. Et etiam dicit Augustinus sic : « Noli exspoliare vesti« tum, ut vestias nudum. »

« *Et inhabitat in sæculum sæculi*, » in Ecclesia scilicet militante. In hoc ergo tertium sine quo non valent duo prima. Nullum enim bonum valet extra unitatem Ecclesiæ factum. Amos, v, 16 : *In cunctis quæ foris sunt, dicetur væ, væ* : quia in his quæ sunt extra, non valebit declinare a malo et facere bonum.

« *Quia Dominus amat.* » Hic subjungitur efficax persuasio. Primo, a præmiis præsentibus. Secundo, a consequentibus et futuris, ibi, *Justi autem hæreditabunt.* »

A præsentibus triplex. Primo, bonorum a malis discretio. Secundo, indeficiens bonorum conservatio a Deo, ibi, *Et non derelinquet.* » Tertio, malorum punitio, ibi, « *Injusti punientur.* »

Dicit ergo : Sic « *declina a malo, et fac bonum, quia Dominus amat judicium,* » discretionis, quo bonos a malis discernit, secundum illud Psal. xlii, 1 : *Judica me, Deus, et discerne causam meam*, etc. Vel quos tu ipse discernis, et speras bonum a malo, factus ei similis. Jerem. xv, 19 : *Si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris.* Vel judicium discussionis, quo affligeris, vel alius te affliget, ut sic purgeris a malis quæ fecisti, de quo I ad Corinth. xi, 31 et 32 : *Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur.* Et rursus : *Dum judicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Signum autem quod amet judicium habemus, quia vult, illud facere. Jerem. xxiii, *Regnabit rex, et sapiens erit.* Vult etiam illud ab aliis fieri, Jerem. xxii, 3 : *Hæc dicit Dominus* : *Facite judicium.* Michæ. vi, 8: *Indicabo tibi, o homo, quid sit bonum, et quid Dominus requirat a te* : *Utique facere judicium.* Et quod plus est, vult illud subire. Isa. v, 3 : *Nunc ergo, habitatores Jerusalem, et viri Juda, judicate inter me et vineam meam.* Propter hoc dicitur, Isa. lxi, 8 : *Ego Dominus diligens judicium.*

« *Et non derelinquet Sanctos suos.* » Hic secundum, in quo dicuntur duo. Primo, quod Sancti non derelinquentur a Deo. Secundo, quod incessanter custodientur ab illo, ibi, « *In æternum.* »

Dicit ergo : Sic discernit, et discretos diligit, « *et non derelinquet Sanctos suos,* » quia Proverb. viii, 31 : *Deliciæ meæ esse cum filiis hominum.* Et cum omnes prædestinati sancti sint, secundum illud Isa. iv, 3 : *Sanctus vocabitur, omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem*, tamen Martyres antonomastice dicuntur Sancti, quia secundum Isidorum, « Sanctus dicitur, quasi sanguine tin« ctus.» Et de Martyribus dicitur, Apoc. vii, 14 : *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas in sanguine Agni*, hoc est, in sanguine ab Agno fuso. Hos non derelinquit, etsi videatur persecutoribus dicentibus : *Deus dereliquit eum, persequimini, et comprehendite eum* [2] : quia Isa. xliii, 2 : *Cum transieris per aquas, tecum ero, et flumina non operient te.* Psal. xc, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Nec hoc

[1] Psal. xxxiii, 15 : *Diverte a malo, et fac bonum.*

[2] Psal. lxx, 11.

tantum, imo « *in æternum conservabuntur.* » Corpora in terris venerabuntur, Eccli. XLIV, 13 et 14 : *Gloria eorum non derelinquetur. Corpora ipsorum in pace sepulta sunt,* animæ in cœlo feliciter collocabuntur. Apoc. VI, 9 et 11 : *Vidi subtus altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei, et propter testimonium quod habebant... Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ : et dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum.* Altare hoc, cœlum empyreum est, quia dicitur *altare* quasi *ara alta,* quia Eccli. I, 2 : *Altitudinem cœli... quis dimensus est? Ara* etiam, quia ardet, dicitur. Et cœlum empyreum dicitur ab ἐν quod est *in*, et πύρ, quod est *ignis*, quasi in quo est ignis. Et conjunctum in mentibus hominum conservatur memoriter. Psal. CXI, 7 : *In memoria æterna erit justus.*

« *Injusti autem punientur.* » Hic tertium, scilicet malorum punitio, et primo, exempla mala præbentium. Secundo, imitantium illa, ibi, « *Et semen.* »

Dicit ergo : Sic erit de bonis qui declinant a malo, et faciunt bonum. Sed e contra « *injusti punientur,* « propter mala commissa, et bona omissa. Judith, XVI, 21 : *Dabit ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur,* etc. Jerem. IX, 3 : *De malo ad malum egressi sunt,* de malo scilicet culpæ, ad malum pœnæ : et secundum quod magis peccaverunt, magis punientur, Apoc. XVIII, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.* « *Et semen eorum,* » id est, imitatores impiorum, « *peribit.* » Sap. III, 16 : *Ab iniquo thoro semen exterminabitur.* Vel « *semen eorum,* » id est, opus eorum quod ab ipsis est seminatum, secundum illud Prov. XXII, 8 : *Qui seminat iniquitatem, metet mala.* Hoc semen dupliciter peribit. Primo, quia erit sine fructificatione, Sap. III, 11 : *Vacua est spes illorum, et labor illorum sine fructu.* Et iterum, quia erit in damnatione, Eccli. XXVII, 3 : *Conteretur cum delinquente delictum.* Semen etiam naturale, scilicet filii naturales impiorum frequenter pereunt justo Dei judicio. Cum enim sint occasio peccandi patribus, juste fit ut patres in ipsis etiam puniantur. Job, XVIII, 18 et 19 : *De orbe transferet eum* Deus : *non erit semen neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquæ in regionibus ejus.*

« *Justi autem hæreditabunt.* » Hic secundum, in quo persuadet a præmiis in futuro consequentibus, quia primo satisfiet in futuro ejus concupiscibili per æternæ hæreditatis possessionem, ejus rationabili per superabundantem sapientiam, ibi, « *Os justi meditabitur.* » Ejus irascibili per omnis mali carentiam, ibi, « *Et non supplantabuntur.* »

In prima duo. Primo, tangitur summi boni hæreditas. Secundo, hæreditatis æternitas, ibi, « *Et inhabitabunt.* »

Dicit ergo : Sic mali : « *Justi autem hæreditabunt,* » in futuro « *terram,* » de qua in Psal. XXVI, 13 : *Credo videre bona Domini in terra viventium.* Et dicitur *terra viventium*, ad differentiam terræ quam calcamus, quæ est morientium, et terræ gehennalis, quæ est mortuorum. Augustinus : « Terra quædam est vivorum regnum, scilicet sanctorum : hæc autem terra morientium receptura mortuos quos nutrit vivos. »

« *Et inhabitabunt,* » non ad modicum sicut hic, sed « *in sæculum sæculi* » consecutivum, « *super eam,* » hoc est, æternaliter. Non sic de terra ista, de qua dicitur, Isa. VII, 16 : *Derelinquetur terra absque habitatore, et domus sine homine* [1]. Et LXII, 4 : *Terra tua non inhabitabi-*

[1] Cf. etiam Isa. VI, 16 : *Et dixi : Usquequo Domine ? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine, et terra relinquetur deserta.*

tur : verum est post judicium. Sed cum Deo habitabunt boni, Psal. CXXXIX, 14 : *Habitabunt recti cum vultu tuo.* In hoc autem quod dicitur, « *super eam,* » notatur secundum Cassiodorum, levitas corporis glorificati : non enim dicitur, *in ea.* Dicit enim : « Spirituali corpori necesse « non erit terram gravi calcare vesti- « gio. »

« *Os justi meditabitur.* » Hic persuadet quod rationabili satisfiet, per abundantem sapientiam : et dicuntur tria. Primo, quod erit sapientia in ejus intelligentia. Secundo, quod exseret se per linguam præ abundantia, ibi « *Et lingua ejus.* » Tertio, quod nihilominus remanebit in memoria, ibi, « *Lex Dei ejus.* »

Dicit ergo : Sic quantum ad concupiscibilem : et etiam « *os* » cordis sive mentis, « *justi,* » quod est intelligentia. Eccli. XXI, 29 : *In corde sapientium os eorum est.* « *Meditabitur sapientiam,* » quæ est proprie de divinis, sicut scientia de humanis. Hæc est illa sapientia de qua Jacob. III, 17 : *Quæ desursum est sapientia, primum quidem pudica est.* Quasi igitur continue ruminat ore cordis panem sacræ Scripturæ, de quo Thren. IV, 4 : *Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis.* Augustinus : « Videte quam libenter comedat justus, « quomodo in ore ejus versetur sapientia, « sicut multorum corda e contrario pa- « scuntur stultitia. » Proverb. XV, 14 : *Cor sapientis quærit doctrinam, et os stultorum pascitur imprudentia.* Et ad aliorum instructionem, « *lingua ejus loquetur.* » Proverb. XIV, 33 : *In corde prudentis requiescit sapientia, et indoctos quosque erudiet.* Quid loquetur ? « *Judicium,* » scilicet quæ prius judicavit esse dicenda. Psal. CXI, 5 : *Miseretur et commodat, disponet sermones suos in judicio.* Unde primo venit sermo ejus ad limam, quam ad linguam. Eccli. XXI, 28 : *Verba prudentium statera ponderabuntur.* Ideo prohibet Ecclesiasticus, ne temere quid loquaris, nec cor tuum sit velox ad proferendum sermonem. Eccli. XXVIII, 29 : *Verbis tuis facito stateram.* Secundum Hieronymum et divisionem nostram exponuntur de statu gloriæ. Sic enim ait : « In regno Dei sapientia ora « justorum replebuntur. Et lingua eorum « in judicio loquetur judicium, quia cum « Domino judicabunt. Sap. III, 7 : *Fulgebunt justi et tamquam scintillæ in arundineto discurrent. Judicabunt nationes,* etc.

« *Lex Dei ejus.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sapientia in corde et per linguam exseret se, et quamvis se per linguam exserat, tamen « *lex Dei ejus,* » scilicet justi : justorum enim Deus est specialiter Deus. Cassiodorus : « Cum sit « omnium Deus, illorum specialiter Deus « est, quos liberare dignatur. » « *In corde,* » non tantum in lingua, sicut in illis de quibus Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Jerem. XII, 2 : *Prope es tu ori eorum, longe autem a renibus eorum.* « *Ipsius,* » justi scilicet, ibi sedes legis Dei. Eccli. III, 22 : *Quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper.* Jerem. XXXI, 33 : *Dabo legem meam in visceribus eorum, et in cor eorum superscribam eam.* 31

« *Et non supplantabuntur gressus ejus.* » Ecce tertium, in quo persuadet per remotionem omnis mali, quod respicit ad irascibilem.

Ait enim : Sic terram hæreditabit justus, sic sapientia plenus erit, « *Et non supplantabuntur gressus ejus,* » malis aliquibus occurentibus non impedientibus. Cassiodorus : « Supplantare, est « plantis foveam prætendere, ne possit « incedens firmum reperire vestigium. » Et bene sequitur, quia qui legem Dei in corde custodit, supplantari non potest : habet enim præsentiam veri luminis. Proverb. XIII, 14 : *Lex sapientis, fons vitæ, ut declinet a ruina mortis.* Pro-

verb. vi, 23 : *Mandatum lucerna est, et lex lux.* Et Joan. xi, 9, dicitur : *Si quis ambulaverit in die, non offendit.* Item, propter præsentiam boni custodis, Dei scilicet, qui custodit eos, qui in corde legem custodiunt. Augustinus : « Quid « miseriæ patitur, quem custodit Deus ? « Custodiam ponis in invio et contra fu- « rem securus es : et tamen potest custos « dormire, sed *ecce non dormitabit, neque « dormiet qui custodit Israel* [1] » Hæc ergo debent conjungi in Doctore : Sit lex Dei in corde, non in arca tantum, et non sit supplantatio in opere. Proverb. x, 8 : *Sapiens corde præcepta suscipit.* Sic vitatur culpa. Psal. cxviii, 11 : *In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.* Et etiam pœna ignorantiæ in adspectu, tristitiæ in affectu. Psal. xviii, 9 : *Justitiæ Domini rectæ lætificantes corda, præceptum Domini lucidum illuminans oculos.* Et habetur vita gratiæ, Proverb. iii, 21 : *Custodi legem atque consilium, et erit vita animæ tuæ, et gratia faucibus tuis.* Et vita gloriæ, Proverb. xxix, 18 : *Qui custodit legem, beatus est,* jam in spe, et post in re. Sapient. vi, 19 : *Custoditio legum, consummatio incorruptionis est.*

32 Status Martyrum in persecutione.

« *Considerat peccator.* » Hic de statu bonorum in malorum persecutione, id est, de statu Martyrum, ubi primo describit persecutorum malitiam. Secundo, patientium remunerationem, ibi, « *Dominus autem non derelinquet.* » Tertio, subjungit duplicem exhortationem, quasi ex dictis illatam, ibi, « *Exspecta Dominum.* »

In prima duo secundum duplicem malitiam persecutorum quam tangit, scilicet malignam bonorum intuitionem quantum ad adspectum, et affectionem nocendi crudelissimam, quantum ad affectum, ibi, « *Et quærit.* »

Dicit ergo : Sic non supplantatur justus: et quamvis hoc sit, tamen « *considerat peccator justum* » cum multa diligentia ei insidiando. Eccli. xii, 15 : *In corde suo insidiatur.* Sapient. ii, 12 : *Venite, circumveniamus justum,* ei insidiando, contra illud Proverb. xxiv, 15 : *Ne insidieris et quæras impietatem in domo justi.*

« *Et quærit mortificare.* » Ad litteram, desiderat occidere eum. Psal. xliii, 22 : *Quoniam propter te mortificamur tota die,* etc. II ad Corinth. vi, 9 : *Quasi morientes, et ecce vivimus.* Sic capiti Martyrum insidiabantur Judæi. Psal. xxi, 18 : *Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me.* Et sic interficere quærebant, Sap. ii, 20 : *Morte turpissima condemnemus eum.* Joan.. vii, 1 *Et quærebant eum Judæi interficere.*

« *Dominus autem non derelinquet.* » 33
Hic subjungit patientium remunerationem duplicem, unam in præsenti, aliam in futuro, ibi, « *Nec damnabit illum.* »

Ait enim : Sic peccator quærit mortificare justum. « *Autem,* sed *Dominus non derelinquet eum* : » quia supra, ỷ, 25 : *Non vidi justum derelictum.* Et alibi. Psal. xvi, 7 : *Salvos facis sperantes in te.* « *In manibus ejus,* » id est, in potestate ejus, scilicet peccatoris. Et hoc verum est secundum animam, quia de carne dictum est, Job, ix, 24 : *Terra data est in manibus impii.* Sed de anima dicitur, Psal. xcxi. 10 : *Custodit Dominus animas data sanctorum suorum.*

« *Nec damnabit,* Deus, *eum,* » scilicet justum, « *cum judicabitur,* » id est, cum judicium fiet, « *illi,* » id est, ad utilitatem ejus, et ad honorem, quamvis sit a tyranno condemnatus. Augustinus de Cypriano Martyre : « Dixit sententiam « Proconsul contra Cyprianum. Ab inferiori accipit sententiam, a superiori co-

[1] Psal. cxx, 4 et Isa. v, 27.

« ronam. » Job, XXXVI, 17 : *Causa tua, quasi impii judicata est : causam judiciumque recipies.*

Et nota, quod ad utilitatem justi semper sententiatur, sive pro se sententietur, sive contra se. Pro se, tunc planum est. Si contra se, aut juste, et sic recuperat justitiam quam ignoranter amittebat. Si injuste, habet patientiæ remunerationem. Propter hoc dicitur, Proverb. XII, 21 : *Non contristabit justum quidquid ei acciderit.* Et Job dicebat, I, 21 : *Dominus dedit, Dominus abstulit : sicut Domino placuit, ita factum est.*

« *Exspecta Dominum.* » Hic tertium, in quo subjungit exhortationem. Primo, ne in persecutione dejiciantur per tristitiam. Secundo, quod etiam non per iram, ibi, « *Custodi innocentiam.* »

In prima duo. Primo ponit admonitionem. Secundo, allicit ad impletionem admonitionis per utilitatem multiplicem, quam supponit, ibi, « *Et exaltabit te.* »

In prima duo. Primo, monet ad patientiam, et sustinendum sine ira. Secundo, modum patientiæ ostendit, ibi, « *Et custodi.* »

Dicit ergo : Sic minus faciet justo. Ergo exspecta Dominum patienter sine ira et murmuratione sustinendo, etsi longum tibi videatur quod pateris. Hieronymus enim dicit in quadam epistola : « Qui in augustia est constitutus, serum « ei videtur Dei auxilium. » Sed « *exspecta Dominum,* » sicut alibi dictum est, Psal. XXVI, 14 : *Exspecta Dominum, viriliter age.* Jacob. V, 7 : *Patientes estote, fratres, usque ad adventum Domini.* Sed nec exspectabis otiosus, quia Eccli. XXXIII, 29 : *Multam malitiam docuit otiositas* : *imo exspectando « custodi vias ejus* : » alioquin eo adveniente remunerationem non habebis, quia alibi, in Psal. XVII, 21 : *Secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi : quia custodivi vias Domini.*

« *Et exaltabit te.* Hic subiungitur præmium, et utilitas quæ est multiplex. Primo, bonorum remuneratio in seipsis, in aliis visa damnatio, ibi, « *Cum perierint.* »

In prima duplex remuneratio. Exaltatio in præsenti per gratiam. Secundo, in futuro per gloriam, ibi, « *Ut hæreditate.* »

Dicit ergo: Sic exspecta, « *et exaltabit te,* » quem exspectas, te in virtutum culmine collocando. Eccli. XX, 30 : *Qui operatur justitiam, ipse exaltabitur.* Eccli. XV, 4 : *Exaltabit illum apud proximos suos.* Et in tantum exaltabit, ut tandem « *hæreditate possideas terram,* » viventium hic quoad gratiam, in futuro quoad gloriam. Psal. LXXXIII, 12 : *Gratiam et gloriam dabit Dominus.*

« *Cum perierint.* » Hic secundum, in quo duo tanguntur : damnationis visio. Secundo, ipsius damnationis descriptio, ibi, « *Vidi impium.* »

Dicit ergo : Sic quantum ad te : sed quid de persecutoribus ? « *Cum perierint peccatores,* » qui modo affligunt te, « *videbis.* » Quasi diceret : Peribunt, et tu videbis illorum interitum. Psal. LVII, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.* Isa. LXVI, 24 : *Egredientur, et videbunt cadavera virorum, qui prævaricati sunt in me* : *et erunt usque ad satietatem omnis carnis.* Hanc autem visionem faciet Deus, volens facere potentiæ demonstrationem. Ad Rom. IX, 22 : *Volens Deus ostendere iram suam, et notam facere potentiam suam,* etc. Item, ad gloriæ bonorum augmentationem. Magis enim placet beneficium, cum videtur in aliis contrarium. Super Lucæ, XVI, 22 et seq. : « Licet justis sua gaudia suffi« ciant, ad majorem tamen gloriam pœ« nas reproborum vident, quas per gra« tiam evaserunt. » Item, ad divinæ laudis excitationem. Juste enim condemnans meretur laudem, sicut juste præmians. Proverb. XI, 10 : *In perditione impiorum erit laudatio.* Apoc. XIX, 1: *Audivi quasi vocem tubarum multarum in cœlo dicentium : Alleluia : Salus,* etc.

Pœna impiorum inservit justis ad melia.

35 Damnatio impii.

« *Vidi impium.* » Hic subjungitur damnationis impii descriptio : et dicuntur duo. Primo, impii exaltatio, et super majores et super minores, ibi, « *Et elevatum.* Demum sic elevati velox dejectio et depressio, ibi, « *Et transivi.* »

Dicit ergo : Sic peribunt, et hoc videbis, et hoc modo : « *Vidi impium,* » hominem « *superexaltatum,* » id est, in dignitatibus et honoribus supra modum sublimatum. Eccle. x, 5 : *Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis : positum stultum in dignitate sublimi.* Exaltatur autem cum habet unam dignitatem, superexaltatur autem cum habet duas, vel plures. « *Superexaltatum,* » inquam, super minores, « *et elevatum sicut cedros Libani :* » hoc quantum ad majores. Cedrus enim est arbor altissima, altas arbores etiam excedens. Malus ergo hic cedro comparatur. Et hoc primo, ratione altitudinis, Amos, II, 9 : *Altitudo cedrorum, altitudo ejus,* dicitur de quodam impio. Sic impii frequenter inter homines qui arbores sunt. Marc. VIII, 24 : *Video homines velut arbores ambulantes.* Item, ratione dejectionis. Hieronymus : « Libanus est mons, in quo sunt « altæ cedri, quæ vento dejiciuntur. Sic « impii in dignitate positi, eo irremedia- « bilius divino verbo dejiciuntur, quo « altius elevantur. » Nec mirum, quia Eccle. VIII, 4, dicitur : *Sermo illius potestate plenus est.* Sapient. XVIII, 22 : *Non in virtute corporis, nec armaturæ potentia, sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit.* Item, ratione nominis. Libanus enim interpretatur *candidatio.* Et impii exterius albi sunt, in pulchritudine vestium, et speciositate. Luc. XVI, 19 : *Homo quidam erat dives, et induebatur purpura, et bysso :* cum sint nigerrimi et impurissimi. Matth. XXIII, 27 : *Similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum, et omni spurcitia.*

Impius cedro comparatur.

« *Et transivi.* » Hic secundum, in quo subjungitur sic elevati dejectio. Et primo, depressio et annihilatio in persona. Secundo, in officio, ibi, « *Quæsivi.* »

Dicit ergo : Sic vidi elevatum impium, « *et transivi,* » intellectu ad ejus novissima consideranda. Exod. III, 3 : *Transiens videbo visionem hanc magnam.* « *Et ecce,* » in aperto, « *non erat.* » Supra, eodem Psalmo, ℣. 10 : *Et adhuc pusillum, et non erit peccator.* Nec tantum transivi in personam propriam, imo etiam in officium, quia « *quæsivi,* » si adhuc esset utilis vita ejus ad exercendum malos, « *et non est inventus locus ejus,* » id est, utilitas. Supra, eodem Psalmo, ℣. 10 : *Quæres locum ejus, et non invenies.* Job, VII, 9 et 10 : *Sicut consumitur nubes, sic qui descenderit ad inferos,... non revertetur ultra in domum suam.* Ezech. XXVIII, 19 : *Nihili factus es.* De hac brevitate vitæ malorum, et causa ablationis eorum supra satis. Potest hoc secundum Glossam intelligi de diabolo. Fuit enim diabolus superexaltatus, quia super illos qui ante legem, exaltatus ultra modum et potens. Ad Rom. v, 14 : *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysem.* Et elevatus sicut cedrus Libani super illos, qui fuerunt sub lege. Aliter eis Dominus non dixisset, Joan. VIII, 44 : *Vos ex patre diabolo estis.* Sed « *transivi,* » a consideratione temporis quod fuit ante legem, et sub lege, ad considerationem temporis, quod futurum erat sub gratia, « *et ecce non erat* » ita elevatus, ita potens sicut antea. Joan. XII, 31 : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Matth. XII, 29 : *Quomodo potest quisquam intrare in domum fortis, nisi prius alligaverit fortem ?* « *Quæsivi, et non est inventus locus ejus,* » ut tamquam Deus jam in mundo adoretur. Psal. LIX, 14 : *In Deo faciemus virtutem, et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.*

« *Custodi innocentiam.* » Hic secundum, in quo monet ne in persecutione de- 36

jiciamur per iram, et dicuntur duo. Primo, admonitio. Secundo, probatio quod acquiescendum est admonitioni, ibi, « *Quoniam sunt.* »

Dicit ergo ita : Sic impiis : tu ergo ne sis similis eis in culpa, et per hoc in pœna, sed « *custodi innocentiam,* » ne amittas ipsam. Augustinus : « Quomodo cum « avarus eras, tenebas sacculum, ne ex-« torqueretur a fure, sic custodi inno-« centiam, ne tibi extorqueatur a dæ-« mone. » Imo certe cum majori diligentia, quia innocentia multo melior est quam pecunia, et diabolus fraudulentior fure. Propter hoc dicebat Job, xxvii, 5 et 6 : *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Justificationem meam, quam cœpi tenere, non deseram.* « *Et vide æquitatem,* » in Deo scilicet, qui justus est, sic tamen quod misericors. Job, xxxiv, 10 : *Absit a Deo impietas, et ab Omnipotente iniquitas.* « *Custodi* etiam *innocentiam,* » quoad Deum, quia per innocentiam ordinaris, ei similis factus. Psal. xxiv, 21 : *Innocentes et recti adhæserunt mihi.* « *Et vide æquitatem,* » in te, te ad proximum ordinantem, secundum illud Job, xxxv, 8 : *Homini qui similis tui est, tibi, nocebit iniquitas tua.*

« *Quoniam sunt reliquiæ.* » Hic probat per ea primo quæ fiunt homini in morte pro bonis. Secundo, per ea quæ ante mortem, ibi, « *Salus autem justorum.* » Tertio, ab iis quæ post mortem in generali resurrectione, ibi, « *Liberabit.* »

In prima, primo quæ fiunt in morte pro bonis. Secundo, quæ pro malis, ibi, « *Injusti autem.* »

Dicit ergo : Sic custodi, et utile erit tibi non tantum in præsenti, sed etiam in futuro. « *Quoniam sunt reliquiæ,* » bona post mortem memoria. Prov. x, 7 : *Memoria justi cum laudibus.* Vel « *reliquiæ,* » æterna bona ineffabilia pretiosa abscondita. Isa. lxiv, 4 : *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti exspectantibus te.* « *Reliquiæ* » etiam sunt æterna illa bona, quæ a dæmonibus derelicta, qui dereliqueruut domicilium suum, « *homini pacifico,* » qui non est iracundus, sed magis pacis arbiter inter alios. Matth. v, 9 : *Beati pacifici : quoniam filii,* etc. Ad Roman. viii, 17 : *Si filii, et hæredes.*

Et notandum primo quid sit innocentia. Secundo, quam utilis. Tertio, qualiter conservanda. De primo, Augustinus de *Vera innocentia* : « Vera innocentia « est quando quis nec sibi nec alteri no-« cet. » Et intelligendum, cum possit : cui consonat Plato dicens : « Triumphus « innocentiæ est non peccare, ubi liceat « peccare. » Eccli. xxxi, 10 : *Qui potuit transgredi, et non est transgressus : facere mala, et non fecit. Quis est hic et laudabimus eum ?* Quid sit innocentia ?

De secundo, utilis est primo ad obtinenda vitæ præsentis necessaria. Hi enim Deo disponente obtinent aliorum labores. Job, xxvii, 16 et 17 : *Si comportaverit quasi terram argentum, et sicut lutum præparaverit vestimenta : præparabit quidem, sed justus vestietur illis : et argentum innocens dividet.* Joan. iv, 28 : *Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.* Secundo, ad vitanda mala infernalia. Job, iv, 7 : *Recordare obsecro, quis umquam innocens periit ?* Tertio, ad merenda cœlestia bona. Psal. xl, 13 : *Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti in conspectu tuo in æternum.* Job, xxii, 30 : *Salvabitur innocens in munditia manuum suarum.* Ad quid utilis ?

De tertio, optime servatur per quamdam ignorantiam eorum, quæ ad malum trahunt. Seneca de *Casibus fortuitis*, Gallo dicenti : « Oculos perdidi, » Seneca respondet : « Non intelligis partem in-« nocentiæ esse cæcitatem ? Hinc oculi « adulterium monstrant, hinc incestum, « hinc quæ concupiscantur, irritamenta « vitiorum, scelerum duces sunt oculi. » Et ad Lucilium loquens, ait : « Ignoran-« tia rerum innocentes erant. » Quomodo servanda ?

38 « *Injusti autem disperibunt.* » Hic secundum, scilicet quæ fient in morte malis. Dicit ergo sic de hominibus : « *Injusti autem disperibunt.* » Psal. x sec. Hebr. 16 : *Peribitis gentes de terra illius.* « *Simul,* » cum ipsis impiis, « *reliquiæ impiorum,* » id est, terrenæ felicitates et deliciæ, « *interibunt.* » Quasi diceret : In hoc assimilantur terreni et terrenæ deliciæ, quia simul deficient. Eccli. xiv, 20 : *Omne opus corruptibile in fine deficiet : et qui operatur illud, ibit cum illo.* Vel potest legi, ut « *simul* » determinet verbum « *disperibunt,* » ut sit sensus : « *Injusti autem disperibunt simul,* » scilicet in judicio, cum dicetur similiter omnibus, Matth. xiii, 27 : *Discedite a me omnes operarii iniquitatis.* Isa. xxiv, 22 : *Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum.* Augustinus : « *Disperibunt* « *in idipsum,* id est, in æternum, ubi « semper *idipsum,* scilicet dolor et mi- « seria sine mutatione, et transitu in op- « positum. »

« *Et reliquæ impiorum,* » id est, terrena, quæ relinquunt, velint nolint, et æstimant valde pretiosa, « *interibunt.* » I Joan. ii, 17 : *Mundus transit, et concupiscentia ejus.* Sic autem ordinatur contra avaros, ut notet quod magis durant habita quam habentes. Dixit enim primo destructionem impiorum, quam divitiarum suarum, Psal. xlviii, 11 : *Et relinquent alienis divitias suas.* Et nota, quod ibi destruiturr opinio eorum qui dixerunt mundum indeficientem, et sequacium.

Diuturnior possessio possessore.

39 « *Salus autem justorum.* » Hic secundum, in quo probat per id quod fit a Deo homini ante mortem. Et hoc tribus modis. Primo, quia infirmantes salvantur. Secundo, quia impugnati proteguntur, ibi, « *Et protector.* » Tertio, quia operantes adjuvantur, ibi, « *Et adjuvabis eos.* »

Dicit ergo : Sic injusti : « *Autem* » sed pro custodita innocentia, et visa æquitate in seipsis, « *salus justorum est a Domino.* » Proverb. xxi, 31 : *Equus paratur ad diem belli.* Deus autem salutem tribuet triplicem : Naturæ, de qua, Eccli. xxx, 16 : *Non est census super censum salutis corporis.* Luc. vi, 19 : *Virtus de illo exibat, et sanabat omnes.* Item, gratiæ de qua Eccli. xxx, 15 : *Salus animæ in sanctitate justitiæ.* Psal. cxlvi, 3 : *Qui sanat contritos corde : et alligat contritiones eorum.* Et salutem gloriæ, quæ est conjuncti, de qua Joel, ii, 32 : *In Jerusalem erit salvatio*, quando illud implebitur I ad Corinth. xv, 53 : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* Et hoc « *a Deo.* » Job, v, 11 : *Qui ponit homines in sublime, et mœrentes erigit sospitate.*

« *Et protector eorum in tempore tribulationis,* » scilicet in pugna, hoc est, in tempore belli. Nahum, i, 7 : *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis.* Jer. xvi, 19 : *Domine, fortitudo mea, et robur meum, et refugium meum.*

40 « *Et adjuvabit eos,* » supple, Dominus, eis cooperando. Isa. xxvi, 12 : *Omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine.* Joan. xv, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Osee, xiii, 9 : *Perditio tua,* supple, ex te, *Israel, tantum in me auxilium tuum.*

« *Et liberabit eos.* » Hic probat ab iis quæ facturus est post mortem : et tangitur primo præmium. Secundo, meritum, ibi, « *Quia speraverunt in eo.* » Præmium autem tangitur triplex. A corruptione liberatio : a peccatoribus segregatio, ibi, « *Et eruet.* » Et æternæ salutis collatio, ibi, « *Et salvabit.* »

Ait enim : Sic adjuvabit ante mortem, et post « *liberabit eos,* » liberos faciet a labore, quo laborant modo in vinea Domini [1] Liberos faciet a corruptione, cui subditi sunt modo. Ad Roman. viii, 20 :

[1] Matth. xx, 1 et seq.

Vanitati creatura subjecta est non volens... Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis.

« *Et erueteos a peccatoribus,* » separando tamquam agnos ab hœdis[1]. Tamquam grana a paleis, Matth. III, 12 : *Cujus ventilabrum in manu ejus : et permundabit aream suam.*

« *Et salvabit eos,* » in corpore et in anima. Et hoc « *quia speraverunt in eo.* » Psal. LXXXV, 2 : *Qui salvos facis sperantes in te.* Proverb. XVI, 20 : *Qui sperat in Domino, beatus est,* jam in spe, postmodum vero erit in re.

PSALMUS XXXVII.

Orat Deum ut sibi propter peccatum multis modis afflictoopem ferat.

1. *Psalmus David, in rememorationem de sabbato.*
2. Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me :
3. Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, et confirmasti super me manum tuam.
4. Non est sanitas in carne mea, a facie iræ tuæ : non est pax ossibus meis, a facie peccatotum meorum :
5. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, et sicut onus grave gravatæ sunt super me.
6. Putrucrunt et corruptæ sunt cicatrices mæ, a facie insipientiæ meæ.
7. Miser factus sum et curvatus sum

[1] Matth. XXV, 32 et seq.

[2] Supra, VI, 2.

usque in finem : tota die contristatus ingrediebar.

8. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, et non est sanitas in carne mea.

9. Afflictus sum, et humiliatus sum nimis : rugiebam a gemitu cordis mei.

10. Domine, ante te omne desiderium meum, et gemitus meus a te non est absconditus.

11. Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum.

12. Amici mei, et proximi mei adversum me appropinquaverunt, et steterunt :

Et qui juxta me erant, de longe steterunt.

13. Et vim faciebant qui quærebant animam meam.

Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanitates : et dolos tota die meditabantur.

14. Ego autem, tamquam surdus, non audiebam : et sicut mutus non aperiens os suum.

15. Et factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones.

16. Quoniam in te, Domine speravi : tu exaudies me, Domine Deus meus.

17. Quia dixi : Nequando supergaudeant mihi inimici mei : et dum commoventur pedes mei, super me magna locuti sunt.

18. Quoniam ego in flagella paratus sum : et dolor meus in conspectu meo semper.

19. Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, et cogitabo pro peccato meo.

20. Inimici autem mei vivunt, et confirmati sunt super me : et multiplicati sunt qui oderunt me inique.

21. Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam sequebar bonitatem.

22. Ne derelinquas me, Domine Deus meus : ne discesseris a me.

23. Intende in adjutorium meum, Domine, Deus salutis meæ.

IN PSALMUM XXXVII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus David, in rememoratione sabbati*[1].

« *Domine, ne in furore tuo arguas me.* »

In præcedenti Psalmo, quia Deo est omne bonum, a libero autem arbitrio omne malum, monuit soli Deo, relicto malorum consortio, adhærere : et quia aliquis peccator et imperfectus quæreret, qualiter sit Deo adhærendum, respondet in hoc Psalmo, quia per veram pœnitentiam, unde ad veram monet pœnitentiam. Hic enim est tertius Psalmorum pœnitentialium, exhortans nos ad veram pœnitentiam, et instruens de illa.

Titulus autem talis præponitur huic Psalmo secundum Cassiodorum : « *Psalmus David in rememoratione.* » Et est sensus tituli : « *Psalmus* » iste est « *Da-*

[1] Ce psaume, qui est le troisième des pénitentiaux, a été composé par David להזכיר, *lehozkir*, « pour le souvenir, » titre que nous retrouverons encore au Ps. LXX. Les anciens expliquaient ce mot en di-

vid » litteralis, ut Auctoris figuralis, scilicet pœnitentis, ut recolentis et lugentis, habitus « *in rememoratione,* » supple, peccati, ad evitandum ipsum et detestandum. In hoc autem Psalmo docetur pœnitens habere semper peccatum in memoria, et recordatione, ut ipsum defleat et caveat, secundum illud Isa. XXXVIII, 15 : *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Sed Hieronymus et Augustinus addunt, « *In rememoratione sabbati.* » Et est sensus : Iste Psalmus convenit David, id est, pœnitenti, habitus pro « *rememoratione sabbati :* » *pro* enim sumitur pro *in.* Sabbatum autem futura requies appellatur, de qua Isa. XXXII, 18 : *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta.* Et ad Hebræ. IV, 9 : *Relinquitur sabbatismus populo Dei* : hoc enim sabbatum debet recogitari cum timore amittendi, cum desiderio adipiscendi. Psal. CXXXVI, 1 : *Super flumina Babylonis illic sedimus et flevimus, cum recordaremur Sion.* Et secundum Cassiodorum, totus Psalmus legitur de Beato Job, qui introducitur loquens et afflictus, ut pœnitentium onera ejus exemplo fiant leviora. II Machab. VI, 28 : *Adolescentibus exemplum forte relinquam.*

Memoria futuræ quietis utilis.

Nota, quod debemus frequenter illud sabbatum recogitare, primo ut ipsum vehementius appetamus : recordatio enim accendit desiderium. Jerem. LI, 50 : *Recordamini procul Domini, et Jerusalem ascendat super cor vestrum.* Item, ut præsentes labores temperemus : recordatio enim facit gaudium in corde. II ad Tim. I, 4 et 5 : *Ut gaudio implear recordationem accipiens ejus fidei.* Eccle. V, 19 : *Non satis recordabitur dierum vitæ suæ miseræ, eo quod Deus occupet cor ejus deliciis,* supple, spiritualibus. Item, ut temporalia non curemus : qui enim æterna veraciter recogitat, temporalia abjicit, et non amat. Gregorius : « Qui cœlestis vitæ dulcedinem interius « agnoscit, ea quæ exterius amaverat, « cuncta relinquit. In comparatione ejus

sant que le saint roi avait fait ce cantique « pour se souvenir » de son péché, ou encore « pour faire souvenir » Dieu de sa prière. Les modernes préfèrent rattacher ce terme à celui d'*azkarah*, אזכרה, le sacrifice qui rappelle à Dieu les hommages et les prières des hommes. L'inscription, dit Loch, peut donc avoir une signification liturgique, et range le psaume au nombre des prières qui devraient être dites ou chantées quand on offrait la partie du sacrifice servant de *memoria.* Levit. II, 2; XXIV, 7 ; Cf. I Par. XVI, 4. Les LXX ajoutent : περὶ σαββάτου, c'est-à-dire, pour servir aux réunions qui se célébraient de leur temps le jour du sabbat, I Mach. I, 48 ; II Mach. VI, 6. S. Athanase et d'autres Pères donnent à ce sabbat une signification mystique : c'est le septième jour, ou le jour du jugement.

La situation psychologique et sociale de David, telle que l'accuse ce psaume, permet de fixer la date de sa composition. Le roi se plaint des souffrances physiques et morales que lui cause son péché, et ensuite de l'abandon et de l'hostilité de ceux qui l'entourent. Ces deux circonstances ne se trouvèrent réunies qu'à la suite du péché de David avec Bethsabée. Nathan avait apporté le pardon du Seigneur : mais si la faute était remise, il restait de dures épreuves à supporter, tant pour expier le crime que pour perfectionner l'état moral du pénitent. Ces épreuves se succèdent pendant les années qui suivirent la faute de David : mort du premier-né de Bethsabée, guerre terrible contre les Ammonites, inceste d'Amnon, le fils aîné du roi, meurtre d'Amnon par Absalon, enfin menées ambitieuses de ce dernier, accroissement de son parti, commencements de la révolte et désertions autour de David. Le roi repentant ne peut méconnaître dans ces maux accumulés la main qui le frappe, et il s'adresse au Seigneur pour qu'il aie pitié de lui et le secoure au milieu des dangers. On sent dans tout ce psaume la profonde tristesse qui pèse sur le cœur de David ; il implore Jéhova, mais avec une confiance qui n'a plus les accents triomphants du persécuté de Saül.

Au sens spirituel, S. Augustin applique ce psaume au Messie souffrant, non pour ses péchés, mais pour ceux des enfants de son Eglise qui ne font qu'un avec lui. David est aussi le modèle des pécheurs repentant, « docens ut peccatum quod prorsus fugere nequimus semper in memoria habeamus, non ad faciendum, sed ut ab ejus frequentia saltem nos temperemus. » Cassiod. Sa résignation est également à imiter : « Felix est qui sic miser est, » dit S. Augustin.

H. Lesêtre.

« vilescunt omnia : habita deserit, et « congregata dispergit. »

Divisio Psalmi : Domino lamentatur peccator, sua peccata, et pœnas Christi.

Dividitur autem Psalmus iste in duas partes. Primo enim pœnitens lamentatur, et conqueritur pro seipso. Secundo loquens pro capite suo, hoc est, de miseriis, quas suum caput sustinuit pro se, ibi, « *Amici mei, et proximi.* »

Lamentatio duplex, ex timere et dolore.

Prima dividitur secundum duplicem causam lamentandi. Prima quidem est timor : secunda, dolor. Lamentatur ergo primo præ timore. Secundo præ dolore, ibi, « *Putruerunt et corruptæ sunt.* »

In prima duo. Primo, præmittitur lamentabilis oratio. Secundo, persuasio subjungitur, quod debeat exaudiri, ibi, « *Quoniam sagittæ tuæ.* »

In prima duo, secundum duo quæ petit. Primo, ne damnetur in judicio. Secundo, ne affligatur in purgatio, ibi, « *Neque in ira tua.* »

2 Prima pars Psalmi.

Dicit ergo : O « *Domine ne in furore tuo,* » in judicio scilicet, in quo videberis furiosus, secundum illud Proverb. VI, 34 : *Zelus et furor viri non pacet in die vindictæ.* Isa. XXX, 27 : *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus.* Quasi diceret : Domine non sim de illis quibus dicturus est illud Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum,* etc.

« *Neque in ira tua,* » quæ major est furore, ut intelligatur ignis purgatorius, « *corripias me.* » Augustinus, « Emendes me. » Ibi enim emendantur animæ, non in inferno. I ad Corinth. III, 15 : *Ipse autem salvus erit, quasi per ignem :* quod dictum est de punitis in purgatorio.

Vel sic : « *Domine, ne arguas me, et corripias me,* » « *arguas* » verbis, « *corripias* » factis. Et « *in furore tuo,* » et in ira, sed magis in virga, secundum illud Psal. LXXXVIII, 33 : *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in verberibus peccata eorum.* Ad Hebr. XII, 6 : *Quos enim diligit Deus, castigat : flagellat autem omnem filium quem recipit.*

Nota ergo, quod hic puniri iste mavult, quam in purgatorio : cujus ratio est, quia illa pœna est multo acerbior. Augustinus in sermone de *Igne purgatorio* : « Illa pœna acerbior est quam quidquid « in hoc sæculo pœnarum aut videre, aut « sentire, aut cogitare quis potest. » Ideo dicitur, Isa. XXXIII, 14 : *Quis poterit habitare, de vobis, cum igne devorante ?* Item, quia diuturnior ut æstimatur a multis, quantum annus die. Ezech. IV, 6 : *Diem pro anno dedi tibi.* Item, quia est inutilior, quam præsens pœnitentia : præsens enim pœnitenti, est satisfactoria, et meritoria : sed pœna purgatorii tantum satisfactoria, non meritoria : quippe quia præsens est voluntaria, illa non, sed est ibi pura passio. Passionibus enim non meremur, etsi purgemur. Eccle. IX, 10 : *Quodcumque facere potest manus tua,* etc.

« *Quoniam sagittæ tuæ.* » Hic persuadet ut suæ consentiat petitioni, et hoc dupliciter. Primo, ostendendo miseriam pœnæ. Secundo, miseriam culpæ confitendo, ibi, « *Quoniam iniquitates.* » 3

In prima duo. Primo ostendit miseriarum numerositatem. Secundo, diuturnitatem, ibi, « *Non est sanitas.* »

Dicit ergo : Sic rogo, Domine, ut me tunc non affligas, et non debes, quoniam sagittæ tuæ, judicantes et affligentes me miseria, a te immissæ, « *infixæ sunt mihi,* » et in corpore et in mente fixæ sunt. Et Nahum, I, 9, dicitur : *Non consurget duplex tribulatio.* Unde si hic affligis, ibi non debes affligere. Quæ sunt sagittæ, Augustinus ostendit dicens : « Portamus « corpus mortale plenum sollicitudinibus, « obnoxium doloribus, et indigentiis lan- « guidum etiam cum sanum est. » Ecce sagittæ de quibus Job, VI, 4 : *Sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum.* Primo, intendebantur hæ sagittæ cum Dominus dicebat

Adæ, Genes. II, 17 : *In quocunque die comederitis ex eo, morte moriemini.* Et ipso comedente statim sunt emissæ, et infixæ, secundum illud Thren. III, 12 et 13 : *Tetendit arcum suum comminando, et posuit me quasi signum ad sagittam. Misit in renibus meis filias pharetræ suæ,* puniendo. Infixæ autem sunt, non ad momentum : imo « *et confirmasti super me manum tuam,* » ut maneat affligens me usque ad finem. Job, XIV, 22 : *Caro ejus dum vivet, dolebit.* Hæc est illa manus de qua I Reg. V, 12 : *Gravissima valde manus Dei est.*

Potest etiam legi de sagittis aliis, scilicet verbo Domini. Quasi diceret : Parce mihi in ira et in furore, et debes : « *Quoniam sagittæ tuæ,* » id est, verba tua, Psal. CXIX, 4 : *Sagittæ potentis acutæ :* « *Infixæ sunt mihi,* » id est, in corde meo fixæ. Et licet auferant perversam delectationem, conferunt tamen vulneris dolorem, quia recordari faciunt æterni sabbati, quo caremus. Unde postquam dictum est alibi [1], *Sagittæ potentis acutæ,* subjunctum est statim, *cum carbonibus desolatoriis. Heu mihi ! quia incolatus meus prolongatus est.* Augustinus : « Qui « hoc vulnere non fuerit vulneratus, non « poterit ad veram sanitatem pervenire. » Sed quia dilatio desiderati longa videtur amanti, subdit : « *Et confirmasti super me manum tuam,* » id est, vindictam, quam differs, quam desidero. Job, XXX, 20 et 21 : *Clamo ad te, et non exaudis me : sto, et non respicis me. Mutatus es mihi in crudelem.*

Verbum autem Domini sagittæ comparatur. Primo, quia eminus, hoc est, de longe ferit, gladius autem, cominus. Isa. VIII, 9 : *Audite,* scilicet verbum Domini, *universæ procul terræ.* Psal. XVIII, 5 : *In fines orbis terræ verba eorum.* Secundo, quia volat, et velociter valde currit sicut sagitta. Psal. CXLVII, 15 : *Velociter currit sermo ejus.* II ad Thes. III, 1 : *Orate ut sermo Dei currat, et clarificetur.* Item, quia intrat profundius quam gladius : verbum enim Domini penetrat usque ad intima cordis. Ad Hebræos, IV, 12 : *Vivus est sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Item, quia extrahitur difficilius, propter uncos quos habet. Sic sermo Dei receptus in corde, non cito avellitur. Eccli. XXIV, 28 : *Memoria mea in generationes sæculorum,* dicit Sapientia.

« *Non est sanitas.* » Hic tangit affli- 4
ctionis universitatem. Primo, ostendit afflictionem in exterioribus : secundo, in interioribus, ibi, « *Non est pax ossibus meis.* » Notandum autem, quod ira appellatur, vel vindicta jam illata homini propter primorum parentum peccatum, vel in judicio inferenda, et secundum hoc legitur dupliciter.

Primo sic : « *Confirmasti super me manum tuam,* » in tantum, quod « *non est sanitas in carne mea.* » Matth. XXVI, 41 : *Caro autem infirma.* « *A facie iræ tuæ,* » hoc est, a præsentia vindictæ tuæ, primis parentibus inflictæ. Eccli. XL, 1 : *Jugum grave super filios Adam a die exitus illorum de ventre matris suæ.* « *Et non est pax ossibus meis,* » hoc est, interioribus meis, « *a facie,* » id est, afflictionis immissæ propter peccata mea. Jer. XII, 12 : *Gladius Domini devorabit ab extremo terræ,* id est, corporis exterioribus, *usque ad extremum ejus,* id est, usque ad interiora. Ecce quod dixerat *sanitatem,* hoc etiam vocat *pacem :* quia secundum Augustinum. « Pax car- « nis, vel corporis, est partium ordinata « temperatura [2]. »

Secundo modo sic : Plango dilatio-

[1] Psal. CXIX, 4 et 5.

[2] S. AUGUSTINUS, De Civitate Dei, lib. XIX, cap. 12.

nem æterni sabbati. Si quæris quare ? Respondeo. Quia « *non est sanitas in carne mea, a facie,* » id est, a recordatione « *iræ tuæ,* » in judicio futuræ. Job, xxi, 6 : *Ego cum recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnem meam tremor.* Et hoc, « *a facie iræ tuæ.* » Job, xxiii, 15 : *A facie ejus turbatus sum, et considerans eum,* scilicet judicantem, *timore sollicitor.* « *Et non est pax ossibus meis,* » imo usque ad interiora concutior : « *a facie,* » id est, a recordatione « *iræ tuæ,* » id est, peccatorum meorum. Isa. lvii, 21 : *Non est pax impiis, dicit Dominus.*

Quare in carne humana non est sanitas ?

Et nota, quod non est sanitas in carne humana : quod patet ex tribus. Primo, ex continua indigentia : indiget enim quotidie illis medicamentis de quibus Augustinus : « Medicamentum famis est « cibus, sitis potus, et fatigationis som- « nus. » Et dicit, quod « mortales morbi « isti interficiunt, nisi hæc apponantur. » Secundo, patet ex continua vitæ deficientia. Sicut enim *mortuus* dicitur, cui tota vita detracta est, sic infirmus cui aliquid detrahitur, et aliquid est detractum secundum Augustinum : «Quidquid « temporis detrahitur, de spatio vivendi « detrahitur : et quotidie fit minus, mi- « nusque quod restat [1]. » Et continue morimur. II Reg. xiv, 14 : *Omnes morimur,* etc. Item, hoc patet ex immutationis frequentia. Isidorus : « Sanitas dicta « est quasi sanguinis status, quando sci- « licet stant humores. Sed illi numquam « per horam stant : dicunt enim naturales « Astronomi, quod crescente lumine Lu- « næ crescunt humores in corpore, et « decrescente decrescunt : sed non est « momentum in quo Luna non moveatur « in augmentum vel diminutionem : ergo « similiter in nostro corpore. » Job, xiv, 2 : *Fugit velut umbra, et numquam in eodem statu permanet.* Augustinus : « Nihil aliud est tempus vitæ hujus, « quam quidam cursus ad mortem, in « quo nemo vel paululum stare, vel ali- « quanto tardius ire permittitur [2]. »

« *Quoniam iniquitates meæ.* » Hic persuadet confitendo miseriam culpæ. Confitetur autem primo culpæ multitudinem. Secundo, magnitudinem, ibi, « *Supergressæ.* » Tertio, gravitatem sive impossibilitatem evadendi, ibi, « *Et sicut onus.* »

Dicit ergo : Nunc usque ad intima penetrans mala mea, « *quoniam iniquitates meæ,* » non una tantum iniquitas. I Esdr. ix, 6 : *Iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum.* « *Supergressæ sunt,* » pro magnitudine sua, « *caput meum,* » id est, rationem. Cassiodorus : « Caput est ratio, qua inter bona collata « nihil celsius habetur. » « *Supergressæ sunt caput,* » quia rationi dominatæ sunt, tenentes eam servam. Joan. viii, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Isa. xxvi, 13 : *Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te,* scilicet iniquitates. Alia littera habet : « Iniquitates meæ sustulerunt caput meum. » Et hoc verum est : quo enim ratio peccato magis serva efficitur, eo magis contra Dominum erigitur. Psal. lxxxii, 3 : *Qui oderunt te, extulerunt caput.*

« *Et sicut onus grave,* » scilicet super me, ut non possim evadere. Jerem. xxiii, 36 : *Onus erit unicuique sermo suus,* sive sermo cordis sui, sive peccatum oris, quanto magis peccatum operis ? Isa. i, 4 : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam,* etc. Et nota, quod peccatum oneri comparatur. Primo, ratione incurvationis, quia superiora portantis onus deprimit, et sic curvum facit. Similiter et peccatum. Isa, ii, 17 : *Incurvabitur sublimitas hominum,*

[1] S. Augustinus, De Civitate Dei, lib. XIII.
[2] Idem, Ibidem.

et humiliabitur altitudo virorum. Luc. XVIII, 13 : *Publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad cœlum levare.* Item, ratione fatigationis. Onus enim lassum facit portantem : sic peccatum, Sap. v, 7 : *Lassati sumus in via iniquitatis, et perditionis, et ambulavimus vias difficiles.* Isa. XLVI, 1 : *Facta sunt simulacra eorum bestiis et jumentis onera vestra gravi pondere usque ad lassitudinem. Contabuerunt,... non potuerunt salvare portantem.* Item, ratione retardationis. Retardat enim onus a motu progressivo, maxime sursum. Sic peccatum a motu progressivo in cœlum, Psal. XXIII, 3 et 4 : *Quis ascendet in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto ejus ? Innocens manibus, et mundo corde,* hoc est, qui sine peccato est. Ad Hebr. XII, 1 : *Deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus,* etc. Item, ratione præcipitationis. Peccatum enim cito facit hominem præcipitari. Job, XXI, 13, de peccatoribus : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Isa, XXIV, 20 : *Gravabit eam iniquitas sua, et corruet.*

« *Putruerunt et corruptæ sunt.* » Postquam egit de terrore affligente, sequitur de dolore : et primo enumerat dolores quos habet ex malorum præsentia. Secundo, quos habet ex bonorum absentia, ibi, « *Domine, ante te.* »

In prima duo. Primo, ostendit dolorem quem habet ex iteratione culpæ actualis. Secundo, quem habet ex reliquiis originalis, ibi, « *Quoniam lumbi mei.* »

In prima ergo duo dicuntur. Primo, confitetur culpam inexcusabilem. Secundo, ostendit miseriam consequentem ex illa culpa, ibi, « *Miser factus sum.* »

In prima duo. Primo, tangitur culpæ iteratio. Secundo, removetur excusatio, ibi, « *A facie.* »

Dolores ex malorum præsentia.

Dicit ergo : Sic onerant me peccata mea, nec tantum hoc, imo corrumpunt, quia « *cicatrices meæ,* » id est, plagæ meæ in baptismo sanatæ : omnes enim nascuntur vulnerati, et sauciati in naturalibus. Luc. x, 30 : *Plagis impositis abierunt.* Sed renascendo in baptismate vulnera sanantur, remanentibus quibusdam vestigiis, et inclinationibus ad peccatum, quæ dicuntur *cicatrices.* Isidorus : « Cicatrix dicitur, quia obdurat vulnera, « atque obcæcat. » Jerem. XXX, 17 : *Obducam cicatricem tibi, et a vulneribus tuis sanabo te.* « *Putruerunt* » autem, dum concupiscentiæ consentitur, « *et corruptæ sunt,* » dum talis consensus producitur ad actum. Michæ. II, 10 : *Propter immunditiam ejus corrumpetur putredine pessima :* putredo enim non patitur consortium : nec tales consortium Ecclesiæ militantis, vel triumphantis : ab utraque dejecti sunt. Isa. XIV, 19 et 20 : *Quasi cadaver putridum, non habebis consortium.* Hinc est quod lepra percussi, quia morbus putridus est, extra castra projiciuntur [1]. Et hoc, « *a facie,* » id est, a præsentia « *insipientiæ meæ :* » potui enim per vires mihi datas peccato resistere : sed impletum est in me illud Proverb. XIX, 3 : *Stultitia hominis supplantat grêssus ejus.* Eccli. XV, 18 : *Ante hominem vita et mors, bonum et malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Stultitia ergo et insipientia magna est, relinquere bonum, et eligere malum.

Putredo non patitur consortium.

Littera Augustini habet *livores,* ubi habemus *cicatrices :* et est sensus : Livores mei, pœnalitates relictæ in me ex tua punitione o Domine, « *putruerunt mihi* » ipsi, id est, fœtent mihi, et « *corruptæ sunt,* » ut etiam fœteant aliis. Joel, II, 20 : *Ascendet fœtor ejus, et ascendet*

[1] Cf. Levit. XIII, 46.

putredo ejus, quia superbe egit. Bene autem livorem dixi residuum flagelli, quia Eccli. xxviii, 21, dicitur : *Flagelli plaga livorem facit.* Et quia sic fœtent livores mei, necesse est odorare æternum sabbatum, ubi est sapientia quæ de se dicit, Eccli. xxiv, 20 : *Sicut cinnamomum et balsamum aromatizans odorem dedi.* « *A facie insipientiæ meæ :* » hoc non mutatur.

Quatuor in peccato mala, totidem pœnis punita.

7 « *Miser factus sum.* » Hic secundum, in quo ostendit miseriam ex culpa causatam, et tangit quatuor contra quatuor quæ fuerunt in culpa. Primum est delectatio : quantum ad hoc dicit, « *Miser factus sum.* » Elatio contra Dominum : quoad hoc dicit, « *Et curvatus sum.* » Perseverantia : contra hoc dicit, « *Usque in finem.* » Et continuatio : quoad hoc addit, « *Tota die contristatus.* »

Dicit ergo : Sic inexcusabiliter peccavi, et propter hoc « *miser factus sum,* » ut miseria responderet delectationi, quam habui in peccato. Quippe Prov. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum.* « *Et curvatus sum,* » contra elationem, qua me extuli in peccando : quippe peccata onus sunt. Paulo ante, Psal. xxxvii, 5 : *Sicut onus grave,* etc.

« *Miser factus sum,* » incommutabile bonum, quod Deus est, deserendo : « *et curvatus sum,* » me ad bonum commutabile convertendo, ita quod non possum me sursum erigere. Psal. xvi, 11 : *Oculos suos statuerunt declinare in terram.* Luc. xiii, 11 : *Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo : et erat inclinata, nec omnino poterat sursum respicere.* Et « *usque in finem,* » quia potens recedere a peccato non recessi statim ab eo, sed in eo mansi. Eccle. v, 16 : *Cunctis diebus vitæ suæ comedit in tenebris et in curis multis.* Et « *tota die contristatus,* » id est, continue : quia continuitas fuit in peccato meo. Ad Rom. ix, 2 : *Tristitia est mihi magna, et dolor continuus cordi meo.* Thren. i, 13 : *Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.* Psal. lxxii, 14 : *Et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis.* Et tamen non desperabam, imo sic « *tota die contristatus ingrediebar* » in illud æternum sabbatum, meditatione quadam et aviditate. Non enim tribulatio retrahit ab ingressu in illud, sed magis impellit. Act. xiv, 21 : *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum.*

Nota ergo, quod dolor peccatoris meretur regni æterni ingressum, si tamen habuerit circumstantias quæ hic tanguntur. Primo, si fuerit doloris perpetuitas usque in finem. Job, xiv, 22 : *Caro ejus dum vivet dolebit.* Alia, si fuerit doloris continuitas, « *Tota die:* » Thren. i, 13 : *Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.* Tertio, si fuerit acerbitas, quæ notatur cum dicitur : « *Contristatus,* » id est, ex toto tristatus. Jerem. vi, 26 : *Luctum unigeniti fac tibi,* etc. Thren. ii, 13 : *Magna est velut mare contritio tua, quis medebitur tui ?* Post has est ingressus.

« *Quoniam lumbi mei.* » Hic enumerat dolores causatos ex reliquiis culpæ originalis. Tangit ergo primo reliquias. Secundo, miserias inde exortas, ibi, « *Afflictus sum.* » Reliquiæ sunt illusiones mentis. Has tangit primo. Et pœnalitates carnis : has tangit secundo, ibi, « *Non est sanitas.* » Dupliciter autem legitur, quia lumbi possunt accipi pro superiori parte animæ, vel pro sensualitate. 8

Primo modo sic : Ita contristatus ingrediebar : nec mirum, « *quoniam lumbi mei,* » intellectus scilicet, et affectus. Isti sunt lumbi animæ. I Pet. i, 13 : *Succincti lumbos mentis vestræ.* Intellectus illusionibus impletur, quia falsa recipit pro veris : affectus, quia mala pro bonis. Job, xix, 8 : *In calle meo tenebras posuit,* quantum ad primum. De utroque autem, Eccle. vi, 5 : *Non vidit solem,* quoad primum : *neque cognovit distantiam boni*

et mali, quoad secundum. Isa. LXVI, 3 : *In abominationibus suis anima eorum delectata est.* Vel lumbi appellantur sensualitas ipsa. Quasi diceret : « *Lumbi mei,* » inferior pars scilicet, sensualitas mea, « *impleti sunt illusionibus* » diabolicis, et malis suggestionibus. Eccli. XI, 31 : *Multæ sunt insidiæ dolosi.* Psal. LXXVII, 49 : *Misit in eos iram indignationis suæ : ... immissiones per angelos malos.*

« *Et non est sanitas in carne mea.* » Ecce pœnalitates in carne, nec mirum, cum sint enim multæ miseriæ in anima, non est possibile esse sanitatem in corpore. Isa. I, 6 : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Job, XVI, 14 : *Circumdedit me lanceis, convulneravit lumbos meos.*

« *Afflictus sum et humiliatus.* » Tactis reliquiis originalis culpæ, tangit miserias ex illis causatas. Et primo tangitur afflictio in carne. Secundo, ex afflictionibus dejectio et humiliatio in mente ibi, « *Et humiliatus.* » Tertio, ex adjuncto vehemens lamentatio, ibi, « *Rugiebam a gemitu.* »

Ait ergo : Non est sanitas in carne mea, ex reliquiis originalis culpæ, et ideo, « *afflictus sum, et humiliatus sum.* » « *Lumbi* autem *impleti sunt illusionibus,* » et ideo « *humiliatus sum nimis.* » Propter primum dicitur, Thren. I, 9 : *Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus.* Propter secundum, in Psal. XXXVIII, 3 : *Humiliatus sum, et silui a bonis.* Eccli. VII, 19 : *Humilia valde spiritum tuum.* Vel sic : « *Afflictus sum,* » pro dilatione veri et æterni sabbati, « *et humiliatus sum nimis,* » comparando ad ejus dilationem meum desiderium, video me nimium desertum. Psal. XXX, 23 : *Ego dixi in excessu meo,* quo cogito illud æternum sabbatum : *Projectus sum a facie oculorum tuorum.*

« *Rugiebam.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic sum afflictus carne, sic humiliabar mente, et etiam « *rugiebam,* » quod est bestiarum quando validissime velle suum ostendunt, id est, cum magno desiderio quærebam illud sabbatum. Et iste gemitus erat a gemitu cordis mei procedens. Isa. LIX, 11, de utroque : *Rugiemus quasi ursi omnes, et quasi columbæ meditantes gememus.* Et cum sit gemitus corporis exterius, et cordis interius, bene addit : « *A gemitu cordis.* » Ad Rom. VIII, 23 : *Ipsi inter nos gemimus, adoptionem filiorum exspectantes.*

Multiplex naturæ humiliatio ex peccato.

Et nota, quod est humiliata humana natura propter peccatum. Primo, quantum ad habitationem : prius enim erat homo habitator paradisi, Genes. II, 8 : *Plantaverat autem Dominus paradisum voluptatis a principio : in quo posuit hominem quem formaverat.* Et dicit Magister in *Sententiis :* « Volunt paradisum in « Orientali parte esse in alto situm, us« que ad lunarem circulum pertingen« tem [1]. » Sed de tanta sublimitate dejectus est in vallem lacrymarum. Psal. LXXXVII, 16 : *Exaltatus autem humiliatus sum et conturbatus.* Item, quantum ad dignitatem : ante peccatum enim tantæ dignitatis erat, quod erat imago Dei, Genes. I, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram* : sed post peccatum similis factus est jumentis, Psal. XLVIII, 13 : *Homo cum in honore esset, non intellexit*, etc. Prius Dominus erat creaturarum, Genes. I, 26 : *Ut præsit piscibus maris, et volatilibus cœli :* sed post factus est servus vitiorum, Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* Tertio, quantum ad miseriarum susceptionem : prius enim erat natura hominis integra et pulcherrima,

[1] II Sententiarum, dist. 17.

Ezech. xxviii, 12 et 13 : *Plenus sapientia, et perfectus decore, in deliciis paradisi Dei fuisti.* Post peccatum autem factus est plenus omnibus indigentiis et miseriis, Psal. lxxviii, 8 : *Cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.* Prov. iii, 33 : *Egestas a Domino in domo impii.*

10 Dolor ex carentia bonorum.

« *Domine, ante te desiderium meum.* » Hic secundum, in quo postquam tetigit dolores quos habet ex malorum præsentia, consequenter enumerat illos quos habet ex bonorum carentia, et primo ex carentia bonorum gloriæ. Secundo, bonorum gratiæ, ibi, « *Cor meum.* »

In prima duo. Primo, exprimitur bonorum gloriæ desideratorum absentia. Secundo, doloris vehementia pro absentia illa, ibi, « *Et gemitus meus.* »

Legitur autem primum tripliciter. Primo modo, secundum quod per hoc quod est « *ante,* » significatur desiderii occultatio, sub hoc sensu : « *O Domine, omne desiderium meum,* » etsi lateat omnes homines, ipsum tamen est « *ante te.* » 1 Reg. xvi, 7 : *Homo videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Et in Psal. x secund. Hebr. 17 : *Desiderium pauperum exaudivit Dominus.* Per hoc autem quod dicit, « *Omne,* » notatur desiderii multiplicitas. Unum enim desideraverunt Sancti, secundum illud Psal. xxvi, 4 : *Unam petii a Domino,* etc. Sed desiderii continuitas, Psal. civ, 4 : *Quærite Dominum, et confirmamini.* Ecce continuatio desiderii.

Alio modo legitur secundum quod per hoc quod est ante significatur res desiderata, sub hoc sensu, « *Domine*, » omne quod desidero, est « *ante te.* » Psal. xli, 3 : *Sitivit anima mea ad Deum fortem vivum, quando veniam et apparebo ante,* etc. Et alibi, Psal. xvi, 15 : *Satiabor cum apparuerit gloria tua.*

Tertio modo secundum quod ante significat dignitatem desiderii, sic : « *O Domine, omne desiderium meum,* » est tale, ut sit dignum « *ante te* » esse : quia Prov. xi, 23, dicitur : *Desiderium justorum omne bonum est.* Et contra desiderium impii tale est, quod non est dignum esse in conspectu Dei. Habac. i, 13 : *Mundi sunt oculi tui,... et respicere ad iniquitatem non poteris.* « *Et gemitus meus,* » quo vehementer affligor pro desideratæ rei carentia, « *a te non est absconditus,* » etsi ab hominibus : illum enim libenter respicis. Isa. lxvi, 2 : *Ad quem respiciam nisi ad pauperculum, et contritum spiritu ?*

Et nota in his verbi ostendi nobis necessitatem bene vivendi. Primo, ex divinæ visionis limpiditate, quæ hic nobis ostenditur, quia secundum quod hic dicitur, non respicit Deus tantum opera exteriora, sed etiam cordis desideria. « *Domine, ante te desiderium meum.* » Ad Roman. viii, 27 : *Qui autem scrutatur corde, scit quid desideret spiritus.* Eccli. xvi, 20 : *Omne cor intelligitur ab illo.* Item, divinæ visionis generalitate, quia non tantum desiderium nostrum videt, sed « *ante te omne desiderium.* » Ad Hebr. iv, 13 : *Omnia nuda sunt et aperta oculis.* Ad quod notatur illud Eccli. xxiii, 27 : *Omnia videt oculus illius.* Item, ex divinæ visionis continuitate, et hoc significatur in hoc quod dicit, « *Ante te,* » nullum addens tempus. Quasi diceret : Ante te est, et numquam retro. Eccli. xv, 19 : *Multa sapientia Dei, et fortis in potentia, videns omnes sine intermissione.* Et xvii, 13 : *Viæ illorum coram ipso sunt semper.*

« *Cor meum conturbatum est.* » Hic enumerat dolores ex carentia bonorum gratiæ. Primo tangit dolorem conturbantem. Secundo, gratiam absentem, ibi, « *Dereliquit me.* »

Et primo absentem in affectu, secundo, in intellectu, ibi, « *Et lumen oculorum.* »

Dicit ergo : Vere gemo, quia « *conturbatum est cor meum.* » Job, xvi, 8 : *Nunc*

autem oppressit me dolor meus : et in nihilum redacti sunt omnes artus mei. « *Dereliquit me virtus mea,* » qua debet informari affectus, et firmari intellectus : et hoc maxime virtus patientiæ est. Cassiodorus : « Malorum abundantia mol« litam in se dicit patientiæ firmitatem. » Et hoc esset secundum causam. Si enim virtus in affectu remansisset, cor non esset timidum nec turbatum : sed recedente virtute timidum efficitur. Proverb. xxviii, 1 : *Fugit impius nemine persequente : justus autem quasi leo confidens absque terrore erit.*

« *Et lumen oculorum meorum,* » interiorum scilicet, « *non est mecum :* » excæcat enim culpa. Psal. lvii, 9 : *Supercecidit ignis, et non viderunt solem.* Job, xxxi, 26 : *Si vidi solem cum fulgeret,* etc. Bene excæcatus est, qui solem videre non potest. Sapient. ii, 21 : *Excæcavit illos malitia eorum.* Hoc autem lumen quod illuminat mentales oculos, Deus est. I Joan. i, 5 : *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ.* Et appropriate Filius, de quo Joan. i, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem,* etc. Et viii, 12 : *Ego sum lux mundi.* Plangere ergo potest talis anima. Tob. x, 4 : *Ut qui te misimus peregrinari, lumen oculorum nostrorum, baculum senectutis nostræ?* Ecce quod etiam virtus est. I ad Corinth. i, 23 et 24 : *Prædicamus Christum, Dei virtutem, et Dei sapientiam.*

« *Amici mei et proximi mei.* » Hic secunda pars totius Psalmi, secundum divisionem superius factam. Postquam enim expressit pœnitens miserias quas sustinet in se, hic secundo illas exprimit quæ sustinuit in suo capite : et dicuntur duo. Primo, passio narratur quam pro membris sustinuit. Secundo, resurrectionem precatur, ibi, « *Quoniam in te, Domine, speravi.* »

In prima duo, secundum duo quæ concurrerunt ad passionem. Primo quidem tangitur adversariorum malitia. Secundo, capitis patientis patientia, ibi, « *Ego autem tanquam surdus.* » Passionis descriptio.

Aliorum malitia tangitur triplex. In opere: in sermone, ibi, « *Et qui inquirebant.* » Et in corde, ibi, « *Et dolos tota die.* »

In opere adhuc tripliciter. Primo, enim conqueritur de Judæis. Secundo, de propriis discipulis, ibi, « *Et qui juxta me erant.* » Tertio, de Gentilibus ministris passionis, ibi, « *Et vim faciebant.* »

De Judæis dupliciter. Primo, quia crudeliter ceperunt eum. Secundo, quia in malitia perstiterunt, ibi, « *Et steterunt.* »

Dicit ergo : Has miserias in me sustineo, sed ut loquar de iis quæ sustinui in capite meo, dico, « *Amici mei,* » ficti et falsi, scilicet Judæi. Eccli. xxxvii, 1 : *Est amicus solo nomine amicus.* Et vi, 9 : *Est amicus qui convertitur ad inimicitiam.* « *Et proximi mei,* » secundum carnem, « *ipsi* » scilicet Judæi. Ad Hebr. vii, 14 : *Manifestum est, quod ea Juda ortus sit Dominus.* « *Appropinquaverunt adversum me, et steterunt me,* » in illa malitia perseverando, ita ut nec flecti possent ab ipso Pilato. Joan. xviii, 29 et 30, Pilatus dixit : *Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? Ego nullam invenio in eo causam*[1]. *At illi dixerunt : Si non esset hic malefactor,* etc. Persecutores Christi.

Potest etiam legi de membro ipso. Quasi dicat pœnitens : Sic patior et affligor in meipso, et ab iis gravius affligor cum quibus vivo, quia « *amici mei,* » mihi familiaritate et voluntate conjuncti. Cassiodorus :« Amicus dicitur quasi ani« mi æquus, quia æquali nobis voluntate

[1] Joan. xviii, 38.

« conjungitur. » « *Et proximi mei,* » secundum carnem quos mihi conjunxit principium, quod est natura. Cassiodorus : « Proximi sunt, qui nobis parente-« la sociantur. » « *Adversum me appropinquaverunt,* » a bono impediendo, « *et steterunt,* » in hoc perseverando. Cassiodorus : « Qui solent esse remedia calami-« tatum, sunt cumulus passionum. » Michæ. VII, 5 : *Nolite credere amico : et nolite confidere in duce.*

Conqueritur de discipulis.

« *Et qui juxta me erant.* » Hic secundum, in quo conqueritur de discipulis.

Ait enim : Sic Judæi, sed etiam quod gravius est, « *qui juxta me erant,* » cognitione scilicet intellectus, et amore, pede scilicet affectus, « *de longe steterunt,* » timore concussi. Luc. XXIII, 49 : *Stabant omnes noti ejus a longe.* Et tunc « *vim faciebant qui quærebant animam meam,* » non ad juvandum, unde conqueritur, *Non est qui requirat animam meam* [1], sed ad perdendum, scilicet Gentiles ministri passionis. Psal. XXX, 14 : *Accipere animam meam consiliati sunt.* De membro autem sic : « *Qui juxta me erant,* » in prosperis, « *de longe steterunt,* » in adversis, nolentes compati infirmitatibus meis. Job, XIX, 17 : *Halitum meum exhorruit uxor mea.* Cassiodorus : « Quod « ille tolerabat in vulnere, ipsi sustinere « non poterant in odore. Quid rogo ex-« traneorum fastidia facerent, dum ha-« lationes ejus uxoris charitas sustinere « non poterat ? »

13 « *Et vim faciebant,* » diabolus et ministri ejus, « *qui quærebant animam meam,* » non aliud. Gen. XIV, 21 : *Da mihi animas, cætera tolle tibi.* Item, nota quod qui juxta Dominum sunt, clerici sunt juxta ministerii exhibitionem. Num. XVI, 8 et 9 : *Audite filii Levi : Num parum vobis est quod separavit vos Deus Israel ab omni populo, et junxit sibi?* Item, sunt juxta habitationem : habitant enim juxta Ecclesiam, Ezech. XLIII, 8 : *Qui fabricati sunt limen suum juxta limen meum, et postes suos juxta postes meos.* Juxta etiam sunt cognitione, Jerem. V, 5 : *Ibo igitur ad optimates, et loquar eis : ipsi enim cognoverunt viam Domini, et judicium Dei sui.* Sed hi de longe facti sunt : affectione, Jerem. XII, 2 : *Prope es tu ori eorum, longe autem a renibus eorum.* Gregorius in quadam *Homilia* : « Deum vocibus sequuntur, mo-« ribus fugiunt : imo magis impugnant, « et vim faciunt ipsi Christo. » Bernardus : « O Domine, videtur conjurasse « contra te populus tuus. Nam illi in per-« secutione tua primi sunt, qui in Eccle-« sia videntur gerere principatum. » Isa. LXV, 3 : *Populus qui ad iracundiam provocat me, ante faciem meam semper,* supple, est.

« *Et qui inquirebant.* » Hic tangit malitiam oris.

Ait enim : Sic me persecuti sunt opere : « *Et qui inquirebant mala* » culpæ, si aliqua essent in me, et hoc « *mihi,* » scilicet ad damnum meum, scilicet Judæi, contra illud Proverb. XXIV, 15 : *Ne insidieris, et quæras impietatem in domo justi.* Augustinus : « Qui quærebant pec-« catum in eo qui peccatum non fecit, « restat ut fingerent quod non invenie-« bant. » Et hoc est quod dicit : *Locuti sunt vanitates.* Quinque enim finxerunt falsitates. Primo, quod tributa dari Cæsari prohiberet, Luc. XXIII, 2 : *Hunc invenimus subvertentem gentem, et prohibentem tributa dari Cæsari.* Secundo, quod ipsum populum contra Cæsarem concitaret : In eodem, paulo post, ℣. 5 : *Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens a Galilæa usque huc.* Et intelligebant de commotione con-

[1] Psal. CXLI, 5.

tra Cæsarem. Tertio, quod se in injuriam Cæsaris regem faceret, et jactaret, Joan. xix, 12 : *Omnis qui se regem facit, contradicit Cæsari.* Quarto, quod de reparatione templi in die tertio se jactaret, Marc. xiv, 58 : *Nos audivimus eum dicentem : Ego dissolvam templum hoc manu factum : et per triduum aliud non manu factum ædificabo.* Et hoc falsum erat. Quinto, quod blasphemaret in Deum, eo quod dicebat se Dei filium sessurum a dextris Dei, et venturum ad judicandum, Matth. xxvi, 64 et 65 : *Videbitis filium hominis, sedentem a dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. Tunc princeps Sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit.* Et post mortem, corde « *dolos tota die meditabantur,* » quando pecunia custodes corrumpere moliti sunt. Matth. xxviii, 12 : *Consilio accepto pecuniam copiosam dederunt militibus : dicentes : Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus.*

Possunt et hæc legi de membro. « *Qui inquirebant mala mihi,* » carnales scilicet amici, qui ad culpam impingunt, quod significatum fuit in uxore Job, ii, 9 : *Benedic Deo, et morere :* Michæ. vii, 6 : *Inimici hominis, domestici ejus : locuti sunt vanitates,* corpori, non animæ consulendo : dicunt enim cum Laban, Gen. xxxi, 7 : *Cur me ignorante fugere voluisti, nec indicare mihi, ut prosequerer te ?* « *Et dolos tota die meditabantur,* » quomodo possint exstinguere initium boni propositi ? Propter quod Eccli. xxxvii, 7 : *Noli consiliari cum eo qui tibi insidiatur.* Et nota, quod vaniloquium est turpis inquinatio ipsius vaniloqui. Gregorius in *Pastor.* : « Auctorem suum « loquacitas inquinat, quam servire au- « ditoribus ad usum profectus ignorat. » Levit. xv, 2 : *Vir qui patitur fluxum seminis, immundus erit.* Est etiam cordis seductio. Jacob. i, 26 : *Non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, ejus vana est religio.* Item, vacuitatis ab omni bono manifestatio. Seneca in libro de *Naturalibus quæstionibus :* « Vides quan- « to sonoriora sunt vacua quam plena. » Proverb. xiv, 23 : *Ubi verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.* Matth. xxi, 19, dictum est arbori in qua non erant nisi folia : *Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Item, oris abusiones sunt. Chrysostomus super *Matthæum :* « Famulum habentes ipso utimur ad ne- « cessarias res, os autem habentes ad res « inutiles. » Item, terribilis est valde toti consortio in quo habitat : quippe Jacob. iii, 6, dicitur : *Lingua ignis est, universitas iniquitatis in membris nostris, quæ maculat totum corpus, et inflammat rotam nativitatis nostræ.* Hunc autem ignem accendunt et evomunt continue loquaces : quis non timeret habitare juxta talem ? Propter hoc Eccli. ix, 25, dicitur : *Terribilis in civitate sua homo linguosus.* Item, locum dat in se diabolo. Sicut enim instructio, vel sancta oratio locum dat Deo, sic vaniloquium diabolo. Chrysostomus super *Matthæum :* « Va- « num sermonem dicentes, damus locum « in nobis immundis spiritibus agendi « quod volunt, contra illud Apostoli ad « Ephes. iv, 27 : *Nolite locum dare dia-* « *bolo.* »

« *Ego autem tamquam surdus.* » Os- 14
tensa aliorum malitia, hic subjungitur Christi patientia in omnibus istis, et tangitur duplex patientia. Una qua se non excusavit. Alia qua alios non accusavit, ibi, « *Et factus sum sicut homo.* »

In prima duo. Primo, quod non excusavit se. Secundo, ostendit quomodo se habuit, ibi, « *Et sicut mutus.* »

Dicit ergo : Sic contra me sæviebant, « *ego autem tamquam surdus non audiebam,* » id est, me exhibui tamquam surdum. Jerem. xi, 19 : *Ego quasi agnus innocens, qui portatur ad victimam,* non audiens quæ dicebant, et sic non excusans me.

« *Et sicut mutus non aperiens,* » qui non aperit os suum ad vituperandum.

I Pet. II, 23 : *Qui cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur.* Sic et pœnitens debet se habere erga malos tam domesticos quam alios, ut dicat : « *Ego autem tamquam surdus non audiens.* » Eccli. XXVIII, 28 : *Sepi aures tuas spinis.* « *Et sicut mutus non aperiens os suum,* » quantumcumque crucietur. Proverb. XXVI, 4 : *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam.* Et dicit : « *Non aperiens os suum,* » saltem ad murmurandum. Sap. I, 11 : *Custodite vos a murmuratione, quæ nihil prodest.*

Maledicis aures obturandæ et os claudendum.

Et nota, quod maledicentibus debes te exhibere surdum, propter oblatam amaritudinem. Oblatis enim amaris gustui, claudis os ne recipias. Sed maledictio gravat auditum, et est ei amara. Eccli. XXVII, 16 : *Maledictio illorum auditus gravis.* Psal. XIII, 3 : *Quorum os maledictione et amaritudine plenum est.* Propter hoc dicitur, Eccli. XXVIII, 28 : *Linguam nequam noli audire.* Item, propter inficiendi virtutem : venenosa enim sunt verba maledicta. Jacob. III, 8 : *Lingua, inquietum malum, plena veneno mortifero.* Et in Psal. XIII, 3 : *Venenum aspidum,* etc. Et sic inficiunt eorum et labia et lingua. I ad Cor. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Item, ne parias prolem consimilem, scilicet maledictum : Verbum enim semen est. Luc. VIII, 11 : *Semen est verbum Dei.* Et maledictio semen maledictum. Non accommodes aurem huic maledicto, tamquam matrem, ne generes prolem similem, verbum scilicet maledictum. Psal. VII, 15 : *Concepit dolorem, et peperit iniquitatem.* Ideo dicitur, Eccli. XIII, 16 : *Cave tibi, et attende diligenter auditui tuo.*

15 « *Et factus sum sicut homo.* » Hic ostendit, quod nec alios accusavit, asserens duo. Primo, quod se exhibuit quasi non audiret. Secundo, quasi nihil loqui de malis illorum sciret, ibi, « *Et non habens.* »

Dicit ergo : Sic quantum ad excusationem factus sum tamquam surdus et mutus, et quantum ad illorum accusationem, « *factus sum velut homo non audiens,* » quasi audire non possem, « *et sicut homo non habens in ore suo redargutiones* » paratas quibus possem eos accusare. Hieronymus : « Cum me sputis inficerent, « arundine verberarent, illuderentque « genu flexo, nihil commotus respondi. » Job, III, 26 : *Nonne dissimulavi ? Nonne silui ? Nonne quievi ? Et venit super me tribulatio.* Isa. XLII, 14 : *Tacui, semper silui, patiens fui.* Sed quomodo dicitur hoc cum dicatur, Matth. XXIII, 13 : *Væ vobis Scribæ et Pharisæi hypocritæ.* Multas ibi redargutiones habuit in ore. Respons. Ante passionem multas habuit, in passione nullas. Et hoc intelligit hic. Sic justus fiat non audiens aliorum sibi illata vituperia, secundum illud Eccle. VII, 22 : *Cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes cor tuum.* Et non habeat in ore redargutiones, sed magis taceat, quia Eccli. XX, 5 : *Est tacens qui invenitur sapiens.* Et hoc valde bonum. Primo, ne maledicentis augeat incendium. Materiam enim igni adjicit, qui maledictum pro maledicto impendit. Eccli. VIII, 4 : *Non litiges cum homine linguato, et non struas in ignem illius ligna.* Item, ne comburas teipsum. Si enim ei dure respondeas, teipsum cum illo inflammas. Ad Galat. V, 15 : *Si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini.* Eccli. VIII, 1 : *Ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.* Item, ut de inimico lucreris amicum. Eccli. VI, 5 : *Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos.* Socrates : « Amicitiæ principium est bene « loqui, maledicere principium inimici« tiarum. » Item, ut ostendas te Christi servum. I ad Tim. II, 24 : *Servum Dei non oportet litigare, sed mansuetum esse.* Item, ut tamquam fortis obtineas triumphum. Ad Rom. XII, 21 : *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.* Cassiodorus : « Nihil potest esse fortius, nihil « egregius, quam audire noxia, et non

« respondere contraria. Iste fortis obtinet campum. »

« *Quoniam in te, Domine, speravi.* » Hic secunda pars secundæ partis totius hujus Psalmi, in qua post positam conquestionem eorum, quæ in capite passus est, precatur in persona capitis resurrectionem : et dividitur hæc pars in tres partes. Primo, asserit se habere confidentiam ut exaudiatur. Secundo, probat quod debeat exaudiri, ibi, « *Quia dixi : Nequando supergaudeant.* » Tertio, supponit orationem, ibi, « *Ne derelinquas me.* »

In prima duo. Primo, tangit confidentiæ causam. Secundo, exprimit confidentiam ipsam quam habet, ibi, « *Tu exaudies me.* »

Dicit ergo : Sic in passione tacui. Et hoc o « *Domine, quoniam speravi in te.* » Vel sic : Illi me affligebant, et ego « *Domine, speravi in te,* » quia spes in te habita firmam et fortem generat patientiam. Jerem. xxx, 15 : *In silentio et spe erit fortitudo vestra.* Et in Psal. xxv, 1 : *Et in Domino sperans non infirmabor.* Propter hoc dicit Jerem. xvii, 17 : *Spes mea tu, in die afflictionis.* Et quoniam ita est, tu exaudies me, confidenter assero, Domine Pater. In Psal. xxxiii, 7 : *Iste pauper clamavit, et Dominus exaudivit eum,* etc. Et alibi, Psal. xvi, 7 : *Qui salvos facis sperantes in te.* Qui es « *Deus meus,* » id est, meæ humanitatis : in quantum enim Deus sum, unus sum tecum Deus.

Potest et hoc legi in persona ipsius pœnitentis. Quasi diceret : Hoc quod prædixi, mihi faciunt, sed in tot adversis speravi in te, Domine. Cassiodorus : « Salutaris medicina est, in adversis « semper sperare. » Et quoniam hoc est, « *tu exaudies me, Domine Deus meus.* » Judith, xiii, 17 : *Non desuerit sperantes in se.* Et nota, quod in afflictione sperandum est in Deo. Primo, quia hæc spes habet consolationem, Ad Rom. xii, 12 : *Spe gaudentes.* II Paral. xiii, 18 : *Vehementissime confortati filii Juda, eo quod sperassent in Domino Deo patrum suorum.* Psal. v, 12 : *Lætentur omnes qui sperant in te,* etc. Secundo, quia generat mentis securitatem, Psal. lv, 5 : *In Deo speravi, non timebo,* etc. Efficit etiam in mente fortitudinem, Isa. xl, 31 : *Qui sperant in Domino, mutabunt fortitudinem.* Psal. xxv, 1 : *Et in Domino sperans non infirmabor.* Divinam etiam meretur protectionem, Psal. xvii, 31 : *Protector est omnium sperantium in se.* II Reg. xxii, 3 : *Deus meus fortis meus, et sperabo in eum.* Et statim additur : *Scutum meum, et cornu salutis meæ.* Et tandem plenam meretur liberationem. Hoc est quod dicitur alibi, Psal. xxi, 5 : *In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et liberasti eos.* Et quod totum consummat, æternam meretur retributionem in corpore, Proverb. xxviii, 25 : *Qui sperat in Domino, sanabitur,* ab omnibus infirmitatibus in corpore, et in mente. Psal. xvi, 7 : *Qui salvos facit sperantes in te.*

« *Quia dixi : Nequando supergaudeant.* » Hic subjungitur persuasio, et 17
primo persuadet ab inimicorum malignitate. Secundo, a sua bonitate, ibi, « *Quoniam ego in flagella.* »

Persuadet autem a malignitate duplici. Primo, cordis. Secundo, oris, ibi, « *Dum commoventur pedes mei.* »

Dicit ergo : Sic exaudies, et hoc debes, quia dixi orando : O Domine, « *nequando supergaudeant mihi inimici mei,* » id est, gaudeant super me, ad confusionem meam. Proverb. iii, 33 : *Stultorum exsultatio, ignominia aliorum, quos non diligunt.* « *Dum commoventur pedes mei,* » ut ruant in malum, quod forte fit propter bonum meum. « *Super me mala locuti sunt,* » id est, gratulabunda et læta. Augustinus : « Aliquando labuntur « in aliquod peccatum, tunc ibi exsurgunt « labia inimicorum, » quia rursus Proverb. xv, 21 : *Stultitia gaudium stulto.*

Et nota, quod qui lætantur de malo

Lætitia de malo proximi detestanda.

alterius, primo Christi membra se non esse ostendunt : si enim membra essent, dolorem commembri sentirent. I ad Corinth. XII, 26 : *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur alia membra.* Unde membrum se esse ostendebat, qui dicebat, II ad Corinth. XI, 29 : *Quis infirmatur, et ego non infirmor ?* non dixit : Et ego non lætor. Secundo, sciant quod hanc lætitiam cito amittunt. Mich. VII, 8 : *Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi : consurgam.* Seneca ad Lucilium : « Multi ceciderunt ut altius surgerent. » Item, idem : « Inimicus Romæ incendia ob hoc unum doluit, quod sciret meliora resurrectura quam arsissent. » Tertio, cognoscant quod similiter exspectare possunt. Thren. I, 21 : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, et fient similes mei.* Unde alibi, Abdiæ, ℣. 15 : *Sicut fecisti, fiet tibi : retributionem convertet in caput tuum.* Item, damnationem merito incurrunt. Proverb. XVII, 5 : *Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.* Baruch, IV, 31 : *Qui gratulati sunt in tua ruina,... et lætati sunt in casu tuo : sic contristabuntur.* Propter hoc bonum est Socratis verbum : « Malum alienum, gaudium ne feceris tuum. »

18

Triplex charitatis Christi argumentum.

« *Quoniam ego in flagella.* » Hic persuadet ex bonis propriis. Primo, a sua charitate, qua appetit pati. Secundo, a sua humilitate, qua peccata nostra sua voluit reputari, ibi, « *Quoniam iniquitatem.* » Tertio, a patientia eorum quæ sustinuit jam completa morte, scilicet in triduo, ibi, « *Inimici autem mei vivunt.* »

In prima duo. Primo, monstratur charitas qua voluit pati. Secundo, qua voluit etiam ipsis mortem inferentibus compati, ibi, « *Et dolor meus.* »

Dicit ergo secundum Hieronymum : « Sic exaudiet propter prædicta et etiam « *quoniam ego in flagella paratus sum,* » « qui oblata fugi regna : » Hieronymus : « Qui regiam fugit dignitatem, » et ad flagella se obtulit. Joan. XVIII, 4 et 5 : *Quem quæritis ? Responderunt ei : Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus : Ego sum.* Isa L, 5 et 6 : *Retrorsum non abii. Corpus meum dedi percutientibus et genas meas vellentibus.*

« *Et dolor meus,* » compassionis ad humanum genus, maxime ad meos crucifixores, « *in conspectu meo semper.* » Isa. LIII, 12 : *Pro transgressoribus rogavit.* Et Luc. XXXIII, 34 : *Pater ignosce illis : non enim sciunt quid faciunt.* Hæc verba compatientis fuerunt. De pœnitente legit Augustinus, secundum eamdem continuationem : « Quasi diceret : Exaudies, et « debes, dicit pœnitens, *quoniam ego in* « *flagella paratus sum,* » sciens illud ad Hebr. XII, 6 : *Quem diligit Deus, castigat : flagellat autem omnem filium quem recipit.* » Et constat quam multo durius omnes alios qui refugiunt flagellari : unde nullus ejus evadit flagellum. Augustinus : « Usque adeo omnes flagellantur, ut nec « illi pepercerit, qui peccatum non habuit. » Ad Rom. VIII, 32 : *Qui etiam proprio filio non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum.* « *Et dolor meus,* » causa scilicet doloris mei, scilicet peccatum, « *in conspectu meo semper,* » secundum illud Psal. L, 5 : *Iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum,* etc.

Nota, ut videas quid sit paratum esse ad flagella, tres status hominum. Sunt enim quidam qui dicunt : Semper hæc mala nobis evenient, et illa, quid agemus ? Et isti non se parant ad flagella. Seneca ad Lucilium : « Quam multa exspectata numquam comparuere : et si « futurum sit quod vivas, dolore superveniente, satis cito dolebis cum evenerit. » De talibus, Sap. XVII, 10 : *Semper præsumit sæva, perturbata conscientia.* Alius est status dicentium : Non venient nobis mala, et tamquam nimis securi non parant se ad illa. De talibus, I ad Thessal. V, 3 : *Cum dixerint pax, et securitas, tunc repentinus, eis superveniet*

interitus. Tertius status est sperantium mala posse contingere, et eorum contraria. Isti sunt discreti, seipsos exhortantes ad malorum sustinentiam, si venerint, et isti se parant ad flagella. Sic docebat paratos esse, Judith, VIII, 27 : *Reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse flagella Domini, quibus tamquam servi corripimur, ad emendationem, et non ad perditionem nostram, evenisse credamus.*

« *Quoniam iniquitatem meam.* » Hic persuadet ab humilitate qua nostram culpam confitetur suam. Primo, confessione oris. Secundo, satisfactione operis, ibi, « *Et cogitabo.* »

Dicit ergo secundum Hieronymum : « Propter præcedentem charitatem exau« dies, et etiam, « *quoniam iniquitatem* « *meam,* « id est, meorum « *annuntia*« *bo,* » meam reputando, secundum il« lud Isa. XLVI, 4 : *Ego feci, et ego fe*« *ram.* » « *Et cogitabo,* » id est, operam dabo, « *pro peccato meo,* » id est, meorum, sanando et delendo, secundum illud Eccli. XXXVIII, 7 : *In his curans mitigabit dolorem, et unguentarius faciet pigmenta sanitatis, et unctiones conficiet sanitatis.* De pœnitente sic : « *Exaudies,* » propter prædicta, et etiam, « *quoniam iniquitatem meam,* » non æquitatem, sicut multi, « *annuntiabo,* » confitendo ipsam sacerdoti, non eam sociis jactando. Matth. VIII, 4 : *Vade, ostende te sacerdoti.*

« *Et cogitabo,* » sollicitus ero : sic enim habet veritas Hebraica, « *pro peccato meo,* » curando, attendens judicis districtionem, secundum illud Job, XXIII, 13 : *A facie ejus turbatus sum, et considerans eum, timore sollicitor.* Nota, quod cogitare debes pro peccato, ut ipsum cures : cum enim peccasti, læsus fuisti, secundum illud Luc. x, 30 : *Homo quidam descendebat de Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones,* etc. Et sunt plagæ quasi incurabiles. Eccli. XXI, 4 : *Quasi romphæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non est sanitas* : quippe vulneratus es ab iniquitate in loco nobili, scilicet in corde : et ipsa romphæa in corde relicta est. Proverb. XXVI, 25 : *Nequitiæ sunt in corde illius.* Sed esto quod romphæa sit extracta per confessionem oris, numquid non oportet ut cogites de curatione vulneris ? Ita, si audies illud Isa. I, 6 : *Vulnus, et livor, et plaga tumens, non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* Item, cogitare debes pro peccato, ut vites : quia nihil est amarius, etsi videatur dulce. Jerem. II, 19 : *Vide quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum.* Item, cogita ut vites frustrationem perpessi laboris. Ad Gal. III, 3 et 4 : *Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini ? Tanta passi estis sine causa ?* Item, cogita ut vites pœnam graviorem inveterati vulneris. Unde Cassiodorus : « Cicatrices sunt præceden« tium vulnerum sanata vestigia, quæ « gravius affligunt quando transacto pe« riculo remeant.

« *Inimici autem mei vivunt.* » Hic per- 20
suadet a pœna, quam sustinuit in triduo mortis suæ patienter : et dicuntur tria. Primo, inimicorum prosperitas. Secundo, multitudo, ibi, « *Et multiplicati sunt.* » Tertio, malignitas, ibi, » *Qui oderunt.* »

Et tangitur triplex : Cordis, ibi, « *Qui oderunt.* » Operis, ibi, « *Qui retribuunt.* » Et oris, ibi, « *Detrahebant mihi.* «

Glossa autem non legit hoc nisi de pœnitente, sed Hieronymus legit de Christo sic : « Exaudies propter antedic« ta, et etiam propter patientiam. « *Autem,* » quia. Vel sic : « *Cogitabo pro peccato meo,* » id est, meorum, curando et sanando. « *Autem,* sed *inimici mei,* » iterum dum ad faciendum hoc morior, et jaceo in sepulcro « *vivunt,* » in vita sustinentur a me in patientia, propter pœnitentiam ab eis exspectandam. Sap.

XI, 24 : *Dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam.* « *Et confirmati sunt,* » id est, prosperati, et superbi facti, « *super me,* » id est, contra me. Unde fuit major patientia sustinere. Ad Rom. IX, 22 : *Sustinuit vasa iræ apta in interitum.*

« *Et multiplicati sunt,* » plures numero facti, cum viderent me mortuum, et sepultum. Supra, in Psal. III, 2 : *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me?* Quanto enim plus crescit bonum in aliquo, tanto frequentius multiplicantur ei adversarii. I ad Cor. XVI, 9 : *Ostium mihi apertum est magnum et evidens : et adversarii multi.* Psal. XXX, 13 et 14 : *Factus sum tamquam vas perditum,* intrando claustrum. Et sequitur : *Audivi vituperationem multorum commorantium in circuitu.* « *Qui oderunt me inique,* » cum eos diligerem, et pro eis mortuus jacerem. Psal. CVIII, 5 : *Posuerunt adversum me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.* De pœnitente sic : Cogitabo pro peccato meo. « *Autem,* sed *inimici mei,* » mali permissione tua mihi avdersantes, « *vivunt,* » id est, lætantur et jucundi sunt in vitiis, cum ego doleam. Eccli. XXX, 23 : *Jucunditas cordis hæc est vita hominis.* Sed sua vita pejor est morte mea. Eccle. IV, 25 : *Laudavi magis mortuos, quam viventes.* « *Et confirmati sunt,* » in lætitia sua, « *super me,* » id est, propter mala mea. Thren. I, 21 : *Omnes inimici mei audierunt malum meum, et lætati sunt.* « *Et multiplicati sunt qui oderunt me inique,* » quia odiunt unde deberent diligere, quia pœniteo. Primum quod innuit, grave : secundum quod de malis meis gaudent, gravius : sed hoc est, quia multiplicati sunt, gravissimum.

Nota etiam, quod inimici isti sunt dæmones, « *qui vivunt,* » quia immortales sunt, in quo notatur eorum sapientia multa ad nocendum. Job, XII, 12 : *In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia.* « *Et confirmati sunt,* » fortitudine. Ecce fortitudo. Job, XLI, 24 : *Non est super terram potestas, quæ comparetur ei.* « *Et multiplicati sunt.* » Ecce multitudo. Haymo : « Sicut radius solis « plenus est atomis, sic aer iste caligino- « sus plenus est dæmonibus. » Apoc. IX, 16 : *Numerus equestris exercitus vicies millies dena millia.* Ubi tot equestres, multi pedestres. « *Qui oderunt me inique.* » Ecce magnitudo iræ. Apoc. XII, 12 : *Væ terræ, et mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam.*

« *Qui retribuunt mala,* » de Christo, ita « *me oderunt inique,* » illi etiam qui retribuunt mala pro nobis mihi, ut sic essent mali opere, secundum illud Joan. X, 32 : *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum me lapidatis?* Ipse dulcedinem æternæ vitæ ostendebat eis, et ipsi porrigebant ei acetum. Hieronymus : « Dulcedinem « æternæ vitæ sitientem aceto pota- « verunt et felle. « *Detrahebant mihi,* » ut exsuperaret cordis malitia, etiam in ore. Matth. XXVII, 42 : *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.* Et rursum, ℣. 63 : *Domine, recordati sumus, quia seductor ille,* etc.

« *Quoniam sequebar bonitatem.* » Propter obedientiam scilicet suscipiendo gratanter mortem. Ad Philip. II, 8 : *Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem.* De pœnitente sic : Ita multiplicati sunt inimici, et etiam « *qui retribuebant mihi mala pro nobis,* » saltem pro bonis exemplis, quod est pessimum genus ingratitudinis. Primus enim gradus ingratitudinis est reddere bonum modicum pro magno. Secundus, reddere nullum bonum pro bono etiam modico. Tertius, nullum pro magno. Quartus, malum pro bono modico. Sed summus, malum pro bono magno, quod nullo modo debet fieri. Jerem. XVIII, 20 : *Numquid redditur pro bono malum?* Tales, inquam, « *detrahebant mihi,* » dicentes : Hypocrita est : cum dicatur, Sap. I, 11 : *A detractione parcite linguæ.* Et hoc

« *quoniam sequebar bonitatem,* » Christum, qui est ipsa bonitas, qui pauper fuit propter meam iniquitatem. I ad Thess. v, 15: *Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed sectamini bonitatem invicem et in omnes.*

Nota, quod est primus gravus detractionis detrahere etiam male agentibus. Secundus et deterior, detrahere nihil agentibus. Sed tertius et pessimus, detrahere bona agentibus. Et in hoc supremo gradu dignus est detractor maxima confusione. Psal. LXX, 13 : *Operiantur confusione et pudore, qui quærunt mala mihi.*

Et nota, quod qui detrahit bono, ostendit se habere infirmitatem in oculo spirituali, scilicet in intellectu. Justus enim est sol, Eccli. XXVII, 12 : *Homo sanctus in sapientia manet sicut sol.* Sol autem non displicet oculo sano, Eccle. XI, 7 : *Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem,* secundum quod Augustinus ait in libro *Confessionum* : « Oculis ægris odiosa est lux, quæ sanis est amabilis. » Ergo qui detrahunt bono, dicunt illud Sap. II, 15 : *Gravis est nobis etiam ad videndum,* ostendunt se habere infirmum oculum. Item, ostendunt se habere iniquitatem in affectu : si enim boni essent, bonos diligerent. Eccli. XIII, 19 : *Omne animal diligit sibi simile.* Proverb. XIV, 2 : *Ambulans recto itinere, et timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via.*

« *Ne derelinquas me.* » Hic tertium, in quo subjungitur persuasioni oratio. Primo ergo orat ne divinitas separetur : loquitur enim Christus. Secundo, ut velociter suscitetur, ibi, « *Intende in adjutorium meum.* »

In prima duo. Primo, ne divinitas separetur ab anima in inferno. Secundo, ne a carne in sepulcro, ibi, » *Ne discesseris a me.* »

Legit ergo Glossa de membro et de capite. Primo, de membro sic : Ista mala mihi inferunt adversarii, quæ sunt soli homini importabilia. Prov. XXVII, 3 : *Grave saxum, et onerosa arena : sed ira stulti utroque gravior,* supple, est. Ergo Deus « *ne derelinquas me* » solum, sed sis socius ut possim sustinere. Eccli. II, 3 : *Conjungere Deo, et sustine.* Vel sic : Mala mea gessi, de quibus pœniteo : sed o « *Domine Deus meus, ne derelinquas me,* » ne redeam ad relicta. Cassiodorus : « Ille quando a nobis recedit, avios sectamur errores : quia necesse est absente via rectissima semper errare. » Quod si ad horam relinquis, tamen ne discesseris a me penitus, secundum illud quod dicitur Isa. LIV, 7 : *Ad punctum, et in modico dereliqui te.* Et sic ostendit se timere recidivum : scit enim quod per hoc abominabilis Deo reddetur : quia Prov. XXVI, 11 : *Sicut canis qui revertitur ad suum vomitum, sic* impudens, vel *imprudens, qui iterat stultitiam suam.*

De Christo sic : Sic exsultant, persequuntur, et detrahunt mihi sepulto inimici mei : sed o Domine Pater, « *Deus meus,* » Deus humanitatis meæ, « *ne derelinquas me.* » Non dico simpliciter, sed relinquendo fui in inferno : unionem enim scio sic factam, ut non sit omnino separabilis : et hoc factum est. In Psal. XV, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno.* « *Ne discesseris a me,* » corpus in sepulcro dimittendo : et hoc tantum est similiter mihi. Ibidem : *Nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem.*

« *Intende in adjutorium meum.* » Hic secundum, in quo petit ut velociter suscitetur, et continuo. Sic petivi ut non me deseras, quantum ad animam in inferno, nec quantum ad corpus in sepulcro : imo o Domine Pater, Deus salutis meæ, auctor immunitatis a peccato quæ est in me. Isa. LIII, 9 et I Petr. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* Et glorificationis corporis mei, Act. III, 13 : *Deus patrum* 23

nostrorum glorificavit filium suum Jesum. « *Intende in adjutorium meum,* » me velociter suscitando, ut anima mea cito spoliet infernum, secundum illud Apostoli ad Coloss. II, 15 : *Exspolians principatus et potestates*, etc. Resumpto proprio corpore de morte triumphet, secundum illud promissum, Osee, XIII, 14 : *Ero mors tua o mors, morsus tuus ero inferne.*

De pœnitente sic : « *Ne discesseris a me,* » ut per hoc malum vitem commune. Insuper « *intende in adjutorium meum,* » ut bonum faciam : quia aliter non possum. Isa. XXVI, 13 : *Omnia opera nostra operatus es nobis Domine.* Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* Vel sic : Ne derelinquas me, ne discedas a me, in prosperis, et in pace, quod contingit frequenter. Osee, XIII, 6 : *Adimpleti sunt, et saturati sunt : et elevaverunt cor suum, et obliti sunt mei.* Et etiam « *intende in adjutorium meum,* » in adversis. Psal. LXX, 12 : *Deus meus, in auxilium meum respice.*

« *Domine, Deus salutis meæ,* » dator. Proverb. XXI, 31 : *Equus paratur ad diem belli : Dominus autem salutem tribuit.* Psal. CXLIII, 10 : *Qui das salutem regibus.* Dator salutis naturæ, contra morbum, Psal. XXXV, 7 : *Homines et jumenta salvabis, Domine.* Eccli. XXXIV, 20 : *Illuminans oculos, dans sanitatem, et vitam* gratiæ contra peccatum. Psal. XL, 5 : *Sana animam meam, quia peccavi tibi.* Et alibi, Psal. CVI, 20 : *Misit verbum suum, et sanavit eos.* Jerem. III, 14 : *Convertimini, filii revertentes, et sanabo reversiones vestras.* Gloriæ, contra infernum, Job, XXXVI, 16 : *Salvabit te de ore angusto* latissime. Item, salutis conservator. Proverb. II, 7 : *Custodiet rectorum salutem.* Item, salutis consummator, quando ita sanabit patientem suum ut fiat omnino impassibilis. Joan. VII, 23 : *Totum hominem sanum feci in sabbato,* in illo æterno de quo tactum est in titulo Psalmi[1]. Et ad Hebr. IV, 9 : *Relinquitur sabbatismus populo Dei.*

[1] Cf. Commentarium in titulum hujusce Psalmi, pag. 558.

PSALMUS XXXVIII.

Agit de vanitate et brevitate vitæ. Deum orat ut peccatum remittat, et sibi adsit.

1. *In finem, ipsi Idithun, Canticum David.*
2. Dixi : Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea.
   Posui ori meo custodiam cum consisteret peccator adversum me.
3. Obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis : et dolor meus renovatus est.
4. Concaluit cor meum intra me : et in meditatione mea exardescet ignis.
5. Locutus sum in lingua mea : Notum fac mihi, Domine, finem meum,
   Et numerum dierum meorum quis est, ut sciam quid desit mihi.
6. Ecce mensurabiles posuisti dies meos, et substantia mea tamquam nihilum ante te.
   Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens.
7. Verumtamen in imagine petransit homo : sed et frustra conturbatur :
   Thesaurizat, et ignorat cui congregabit ea.
8. Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea apud te est.
9. Ab omnibus iniquitatibus meis erue me : opprobrium insipienti dedisti me.
10. Obmutui, et non aperui os meum, quoniam tu fecisti :
11. Amove a me plagas tuas.
12. A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus : propter iniquitatem corripuisti hominem.
    Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus : verumtamen vane conturbatur omnis homo.
13. Exaudi orationem, meam Domine, et deprecationem meam : auribus percipe lacrymas meas.
    Ne sileas, quoniam advena ego sum apud te, et peregrinus sicut omnes patres mei.
14. Remitte mihi, ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero.

IN PSALMUM XXXVIII

COMMENTARIUS.

1 *In finem, ipsi Idithun, Canticum David*[1].

« *Dixi: Custodiam vias meas.* » Nota in principio quod legitur 1 Paralipom. xvi, 4 et seq., de institutione cantorum a David, reducta arca de domo Aminadab in Jerusalem. Et videmus in illo libro I Paralipom. xxiii, 5 [2], quod erant quatuor millia qui Psalmos, quos David divina inspiratione ediderat, cantabant vocibus propriis, organis, citharis, cymbalis, nablis, tympanis, et tubis, et omnibus musicis instrumentis. Et videmus etiam in illo libro I Paralip. xxv, 6 et 7, quod illis præposuit cantores octoginta octo viros, inter quos fuerunt principaliores Asaph, Cinan, Ethan, et Idithun. Horum nomina frequenter præponuntur Psalmis, scilicet in titulis Psalmorum, non quia composuerunt Psalmos, imo solus David : sed duplici alia de causa. Primo, secundum Cassiodorum, « ut monstretur, quod commendabiliter suum officium exercuerint, et digni sunt æterna memoria. Proverb. x, 7 : *Memoria justi cum laudibus.* Ad Hebræ. xiii, 7 : *Mementote præpositorum vestrorum.* Secundo, quia per nominum eorum interpretationes, sæpe aperitur intellectus Psalmi, sicut in isto accidit, *Idithun* qui interpretatur *transiliens* : et agitur hic de transiliente mundum, qualis est pœnitens, et perfecte et recte consequens ad lamentum et gemitum

(1) Ce psaume est adressé au Maître de Chant ידיתון *idithoun*, Ἰδιθουν, le même qu'Ethan, l'un des trois grands chantres du temps de David (I Par. xv, 19; xvi, 41 ; xxv, 1 ; II Par. v, 12 ; xxxv, 15). Le psalmiste designe donc ici nommément le chantre auquel il veut confier l'éxécution de ce morceau. Il est contraire à toute espèce de vraisemblance de voir dans Idithun, comme quelques auteurs, l'indication d'un instrument ou d'une mélodie.

L'occasion qui a donné lieu à cette composition n'est pas clairement reconnaissable. Herder suppose une maladie de David, Bossuet et quelques autres rapportent le psaume au temps de la persécutiom de Saül. Nous croyons, avec Flaminius, qu'il faut plutôt descendre jusqu'aux derniers temps de la vie de David, à l'époque de la révolte d'Absalon. Les réflexions sur la brièveté de la vie conviennent beaucoup mieux à un vieillard qu'à un homme dans la force de l'âge, et d'ailleurs dans les dernières paroles de David conservées par le livre des Paralipomènes, nous trouvons en quelques mots comme un résumé de tout le psaume, ce qui montre au moins que les idées exprimées ici hantaient de préférence l'esprit du saint roi au déclin de sa vie. Cf. I Par. xxix, 15. Ce chant, qu'Ewald appelle la plus belle élégie du psautier, traite un sujet analogue à celui du Ps. XXXVI, mais avec un redoublement de tristesse, et un visible effort pour ne pas laisser dégénérer en murmure contre la Providence le chagrin qui pèse sur son âme. Le psaume XXXVI parlait de la prosperité des méchants sous une forme didactique et pleine de réserve. Ici David, plus vivement aiguillonné par l'épreuve, a été comme mis en demeure de mettre à profit lui-même les leçons qu'il donnait aux autres. Il est en face d'Absalon révolté, en face de Séméï qui l'outrage, en face d'impies qui l'accablent, et il s'écrie : Seigneur ! pourquoi donc tant de maux dans une vie si courte? Ne me laisserez-vous pas quelque répit avant ma mort ?

On retrouvera des idées analogues dans le Ps. LXI. Elles sont d'ailleurs analogues à celles du livre de Job, David faisant à son tour l'expérience des soufrances de ce juste, et entrant par là même avec une grande facilité dans ses sentiments. Saint Ambroise en lisant ce psaume, « delectatus ejus sensu profundo et virtute sententiarum, » y trouve de belles leçons, « silendi patientiam et opportunitatem loquendi, et in posterioribus contemptum divitiarum, quæ maxima virtutum fundamenta sunt, » et en prend occasion d'écrire son *de Officiis* : « Dum igitur hunc psalmum considero, successit animo de officiis scribere. » de Offic. i, 7.

H. Lesêtre.

[2] Cf. etiam I Paralip. xv, 23 et xvi, 5.

in ...ndo pro peccatis, de quo actum est in præcedenti Psalmo.

Sensus ergo tituli talis est : « *Canticum* » hoc est ordinans nos, « *in finem,* » dictum Apoc. xxii, 13 : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.* « *Canticum,* » inquam, « *David,* » id est, a David editum : et hoc pro « *Idithun,* » id est, pro transiliente. Primo, a mundo in seipsum primo saltu, et post a se in Dominum secundo saltu. Nec mireris si dico hominem salire a mundo in seipsum, quia extra se est homo amans mundum, quia in mundo. Matth. vi, 21 : *Ubi est thesaurus tuus,* etc. Isa. xlvi, 8 : *Redite prævaricatores ad cor.* De hoc duplici saltu potest intelligi illud II Reg. vi, 16, Videbat Michol regem subsilientem, de mundo in seipsum, et saltantem, de seipso in Deum [1]. Sic coram nobis saliunt viri sancti : unde mirum, quod non movent nos ad saltandum. Luc. vii, 32 : *Cantavimus vobis, et non saltastis,* etc.

Nota, quod cum Psalmus sit pro Idithun, id est, pro transiliente Dei, dividitur in duas partes, secundum duplicem saltum qui tactus est. In prima enim parte introducitur subtrahens se ab aliis, et vacans propriæ custodiæ, et sic a mundo saliens in se. Secundo, vacans Deo, id est, contemplationi, in quo intelligitur saltus secundus in Deum, scilicet a se, ibi, « *Concaluit cor meum.* »

In prima tria. Primo, dicit hic introductus, quod primum saltum proposuit, scilicet a mundo redire in seipsum ad sui custodiam. Secundo, quod ad impletionem propositi cito pervenit, ibi, « *Posui ori meo.* » Tertio ostendit, quod reversus ad se invenit, ut velit saltare ulterius, ibi, « *Obmutui, et humiliatus sum.* »

In prima duo secundum duo quæ dicit se proposuisse. Primo, occupari circa propriam custodiam. Secundo, consummare et perficere illam occupationem, ibi, « *Ut non delinquam.* »

Dicit ergo : « *Dixi,* » id est, proposui 2
et ordinavi in corde meo, « *Custodiam* Prima pars Psalmi : Ab externis transitus ad sui custodiam.
vias meas, » cogitationes, locutiones, operationes. Hæ viæ de quibus Jerem. vii, 33 : *Bonas facite vias vestras.* Ad hoc invitat nos Aggæus etiam in primo, ℣℣. 5 et 7 : *Ponite corda vestra super vias vestras.* « *Custodiam* » autem ne oberrem, circumspiciendo et cogitando quæ est recta via. Proverb. xiv, 12 : *Est via, quæ videtur homini justa : novissima autem ejus deducunt ad mortem.* Ne declinem postquam intravero recte incedendo, Numer. xxi, 22 : *Non declinabimus in agros et vineas,* temporalibus adhærendo, *non bibemus aquas ex puteis,* curiosa perscrutando : sed *via regia gradiemur.* Non declinabimus neque ad dexteram, ultra debitum faciendo, neque ad sinistram, omittendo. Ne deficiam in ipsa bona via, perseverando. Jerem. vi, 16 : *State super vias rectas.* Et in tantum custodiam, « *ut non delinquam in lingua mea* : » quod valde difficile est. Jacob. iii, 8 : *Linguam nullus hominum domare potest.* Verum est per se, nisi per gratiam : et hoc est perfectionis. Jacob. iii, 2: *Si quis non offendit in verbo, hic perfectus est vir.* « *Custodiam* » autem « *ut non delinquam,* » detrahendo. Sapient. i, 11 : *A detractione parcite linguæ.* Adulando, Lingua delinquitur multipliciter.
sicut illi de quibus in Psal. liv, 22 : *Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula,* quia interficiunt illum cui

[1] II Reg. vi, 16 : *Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem David subsilientem atque saltantem coram Domino : et despexit eum in corde suo.*

adulantur mentiendo : quia Sap. I, 11 : *Os quod mentitur, occidit animam.* Veritati contradicendo, ne sensum perdam. Augustinus : « Multi studio con-« tradicendi amiserunt sensum. » Isa. L, 5 : *Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico.* Perverse jurando, Eccli. XXIII, 12 : *Vir multum jurans, implebitur iniquitate.* Sophistice loquendo, Eccli. XXXVII, 23 et 24 : *Qui sophistice loquitur, odibilis est, in omni re defraudabitur. Non est illi a Domino data gratia.* Verbum Dei indignis proponendo, secundum illud Matth. VII, 6 : *Nolite sanctum dare canibus, neque margaritas spargatis ante porcos.* Et demum superflua et inutilia proponendo, vel loquendo, Eccli. XXIII, 17 : *Indisciplinatæ loquelæ ne assuescas os tuum : est enim in illa verbum peccati.* Matth. XII, 36, de omni verbo otioso, quodcumque locuti fuerint homines, reddent rationem [1].

« *Posui ori meo.* » Hic secundum, in quo asserit se pervenisse ad impletionem propositi.

Duo autem dicuntur. Primo, quod se segregavit usque ad custodiam oris. Secundo, causa subditur quare hoc facere voluit, ibi, « *Dum consisteret.* »

Dicit ergo : Sic proposui, et sic feci, quia « *posui ori meo custodiam.* » Vel sic secundum Cassiodorum : *Custodiam* « *linguam,* et nunc quia custodiendo « ostium linguæ, scilicet os meum, « *posui ori meo custodiam,* tamquam « seram quamdam. » Eccli. XXIII, 28 : *Facito ostia et seras.* Cassiodorus : « Sera dicitur, eo quod in sero ostiis « adhibeatur. « Hoc attendant senes, quibus jam sero est, ut ponant ori suo seras. In positione autem signatur stabilitas : quasi custodiam stabilem mihi, sicut dicit Joan. XV, 16 : *Posui vos ut eatis.* Sed quare pones custodiam ? Numquid propter bonos auditores, de quibus Proverb. XXV, 12 : *Inauris aurea, et margaritum fulgens, qui arguit sapientem, et aurem obedientem ?* Non, sed potius « *dum consisteret adversum me peccator,* » perversus et nequam auditor, ille scilicet de quo I ad Corinth. II, 14 : *Animalis homo non percipit ea quæ spiritus Dei sunt.* Sic Christus nihil voluit respondere Herodi. Luc. XXIII, 9 : *Interrogabat eum multis sermonibus. At ipse nihil respondebat.* Psal, XXXVI, 32 : *Considerat peccator justum.* Matth. XXII, 15 : *Abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone.*

« *Obmutui, et humiliatus sum.* » Hic est tertium quod in se invenerit ut cogatur ulterius salire, quia dolorem : et tanguntur duo. Primo, dolor. Secundo, causa doloris, ibi, « *Et dolor meus.* »

Causa autem doloris est duplex. Una, quia silendo nocuit. Secunda, quia bonis non profuit, ibi, « *Et silui a bonis.* »

Ait enim : Sic proposui et feci, unde « *obmutui,* » id est, penitus tacui, « *et humiliatus sum,* » id est, vilis et nullus reputatus ab illo peccatore, quia dversum me consistebat. Eccli. XI, 33 : *Bona in mala convertens insidiatur, et in electis imponet maculam.* Vel sic : « *Obmutui,* » et non intumui interius sicut multi faciunt, qui de silentio contra alios superbiunt. Sap. IV, 19 : *Disrumpet illos inflatos sine voce.* « *Et silui a bonis* » verbis quibus alios edocerem, vel « *a bonis* » hominibus docendis propter consistentes adversum me. Scio enim in hoc casu verum esse illud Proverb.

[1] Matth. XII, 36 : *Dico vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.*

xxv, 2 : *Gloria Dei est celare verbum.* Ezech. III, 26 : *Linguam tuam adhærere faciam palato tuo : et eris mutus, nec quasi vir objurgans, quia domus exasperans est.* Matth. VII, 6 : *Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargatis ante porcos.*

« *Et dolor meus,* » quem prius habui de peccatis, « *renovatus est,* » quia bonis subtraho spiritualia alimenta. Isa. VI, 5 : *Væ mihi, quia tacui.* Job, XVI, 7 : *Si locutus fuero, non quiescet dolor meus*, propter malos quos video sibi damnum inferre : *et si tacuero, non recedet a me*, propter bonos quibus subtraho spirituale alimentum. Et scio scriptum, esse in Proverb. I, 16 : *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis : benedictio autem super caput vendentium.* Et illud Eccli. xx, 32 : *Sapientia absconsa et thesaurus invisus : quæ utilitas in utrisque ?*

« *Concaluit cor meum.* » Hic secundum, in quo agitur de secundo saltu, scilicet a seipso in Deum. Et hic saltus in Deum, quia spiritualis sicut et corporalis componitur ex ascensu et relapsu. Primo agitur de nisu in sursum. Secundo, de relapsu in deorsum, ibi, « *Ab omnibus iniquitatibus.* »

Et quia sursum non potest elevari per se, dicuntur duo. Primo, fervens elevatio ad æterna, et separata a terrenis, ibi, « *Ecce mensurabiles posuisti.* »

Sed iterum quia oratio parum valet nisit sit ex corde ferventi, et desiderio amore succenso, duo dicuntur. Primo agitur de cordis debita dispositione. Secundo, de oratione ex sic disposito erumpente, ibi, « *Locutus sum in lingua.* »

In prima duo. Primo tangitur cordis calefactio, quod est incipientis. Secundo, calefacti adustio, quasi pleni, quod est proficientis, ibi, « *Et in meditatione mea.* »

Dixit ergo : « *Silui,* » et tamen otiosus non fui : imo conversus sum ad Deum cum magno æstu et charitate : unde « *concaluit cor meum intra me,* » amore cœlestium, id est, totum caluit. Nec mirum : quia tenebam illum ignem clausum intra me, de quo Jerem. XXIII, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis, et quasi malleus conterens petram ?* Qui calor si erumperet, alios inflammaret. Jerem. v, 14 : *Ecce do verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna*, etc. Vel si contineatur, dolor meus renovatur. Sed numquid consolatione carnis ? Non, imo « *concaluit cor meum intra me,* » amore cœlestium. Et dicit, « *cor meum intra me,* » ut notet hunc calorem in interiori parte esse, scilicet in ratione, et hoc faciente Spiritu sancto. Ad Rom. XII, 11 : *Spiritu ferventes.*

« *Et in meditatione mea exardescet,* » quod plus est, « *ignis* » charitatis. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo*, etc. Cassiodorus : « Quid « amplius quam charitas fervet ? sed fer« vor ille tranquillus est, mansueta in« flammatio, motus inculpabilis, festina« tio moderata. » Hic est ignis qui semper debet ardere in corde. Levit. VI, 12 : *Ignis in altari meo semper ardebit.*

« *Locutus sum in lingua.* » Hic secun- 5
dum, in quo postquam ostendit se dispositum fuisse ad orandum, subjungit de oratione erumpente ex tali corde : et dicuntur tria. Primo, quod oravit. Secundo, quid, ibi, « *Notam fac mihi.* » Tertio, ad quid, ibi, « *Ut sciam quid desit mihi.* »

Ait ergo : Sic concaluit cor meum, et in illo calore « *locutus sum,* » non alios erudiendo, sed « *in lingua mea,* » id est, orando, et in orationem prorumpendo. Hinc discant dispensatores verbi Dei orare, cum non licet eis prædicare. Act. VI, 4 : *Nos vero orationi, et ministerio verbi Dei instantes erimus.*

« *Notum fac mihi.* » Hic secundum,

in quo quid oravit, quia duo. Primo petit beatitudinem. Secundo, beatitudinis æternitatem, ibi, «*Et numerum.*»

Duplex versus interpretatio de æterna et mortali vita.

Ait ergo : Hic locutus sum, et quid? «*Notum fac mihi, Domine, finem meum,*» scilicet Christum. Ad Rom. x, 6 : *Finis legis Christus.* Ad hoc enim omnis lex, et mandatum omne, ut Christus habeatur. Apocal. xxii, 13 : *Ego sum Alpha et Omega, principium et finis.* Vel sic : «*Notum fac mihi, Domine, finem meum,*» vitam æternam, ad quam participandam factus sum. I Pet. i, 8 et 9 : *Exsultabitis... reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum.* Cognoscere etiam Deum, finis est omnium, et vita æterna. Joan. xvii, 3 : *Hæc est vita æterna ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum.* Cognoscere etiam finem meæ consummationis, scilicet mortem meam, quia dicit Eccle. ix, 12 : *Nescit homo finem suum : sed sicut pisces capiuntur hamo,* etc. Valet autem finis cognitio et cogitatio ad bene disponendum bona præsentia. Isa. xxxviii, 1 : *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, et non vives.* Valet ad contemnendum terrena, et ad festinandum ad cœlestia. Hieronymus in quadam Epistola : « Qui se cogitat quotidie moriturum, contemnit præsentia, et ad futura festinat. » Item, ad peccata vitandum. Eccli. vii, 40 : *Fili,... in omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis.* Sicut e contrario, qui non recordantur finis, omnibus peccatis sordidantur. Thren. i, 9 : *Sordes ejus in pedibus ejus, et non est recordata finis sui.*

Finis cogitatio ad multa utilis.

« *Et numerum dierum.* » Hic petit beatitudinis æternitatem. Et legitur dupliciter secundum duplicem litteram « *Quis,* » vel « Qui. » Secundum primam, de diebus vitæ præsentis : secundum secundam, de diebus æternitatis.

Dicit ergo : Sic notum fac mihi finem Christum, « *et numerum dierum meorum quis est,* ut cognoscam hoc cognito, si visurus sum Verbum incarnatum : hoc enim erat desiderium antiquorum. Luc. x, 24 : *Multi Prophetæ et reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt,* præoccupantes finem dierum suorum, non per constellationem, sed per revelationem : tales enim frequenter falluntur. Isa. xlvii, 13 : *Stent et salvent te augures cœli, qui contemplabantur sidera et supputabant menses.* Et hoc, « *ut sciam quid desit mihi* » usque ad adventum Christi. Cassiodorus : « Deesse sibi putabat ad vitam, si Christi non meruisset videre præsentiam. »

Alio modo sic : « *Et numerum dierum meorum* qui *est :* » Quasi diceret : Sic notum fac finem meum mihi, « *et numerum dierum meorum,* » non illum numerum qui transit, sed « qui *est,* » qui perseverat et stat, hoc est, æternitatem. Numerus enim dierum præsentis vitæ non est. Quod enim de ipsis præteriit, non est : quod futurum est, non est : et hoc totum est, excepto instanti modico, quod quasi nihil est. Psal. lxxxix, 5 : *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Job, vii, 16 : *Parce mihi,* Domine : *nihil enim sunt dies mei.* Sed dies æternitatis qui stant, illi vere sunt. Psal. lxxvi, 6 : *Cogitavi dies antiquos, et annos æternos in mente habui.* Propter hoc bene dicitur in Psal. lxxxiii, 11 : *Melior est dies una in atriis tuis super millia.* Sed numquid ibi est numerus ? Hieronymus : « Ibi est numerus sine numero, dies sine die, tempora sine temporibus. »

Sed ad quid hoc requiris ? *Ut sciam quid desit mihi,* » id est, ut videam defectum meum, et sic mihi vilior fiam. Psal. xxx, 23 : *Ego dixi in excessu meo : Projectus sum,* etc. Vult hic scire magis defectum suum, quam profectum. Et bene : quia videndo bonum suum frequenter mentis oculus excæcatur. Justitia enim et quæcumque alia virtus lux est. Psal. xxxvi, 6 : *Et educet, quasi lumen justitiam tuam, et opus justitiæ quasi sol.* Eccli. xvii, 15 et 16 : *Pars Dei Israel facta est manifesta, et omnia opera eo-*

Defectus magis est inspiciendus quam profectus.

rum sicut sol in conspectu Dei. Sed qui intuetur solem, cito obcæcatur. Eccli. XLIII, 4 : *Sol refulgens radiis suis obcæcat oculos.* Item, superbia generatur : sic enim intelligitur illud Apostoli, I ad Corinth. VIII, 1 : *Scientia inflat.* Jerem. X, 14 : *Stultus factus est omnis homo a scientia sua*, suorum scilicet bonorum. Item, proximus cito condemnatur, etsi sit superior. Genes. XVI, 4 : *Illa concepisse se videns, contempsit dominam suam.* Luc. XVIII, 11 : *Non sum sicut cæteri hominum, raptores*, etc. Item, profectus in bonum subtrahitur. Quis enim laborat in eo, in quo se credit abundare ? Luc. XII, 19 : *Anima, habes multa bona posita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare.* Propter hoc docet Dominus, Matth. VI, 3 : *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua.* Et Luc. XVII, 10 : *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus.*

« *Ecce mensurabiles.* » Hic secundum, in quo habito de oratione, subjungitur de transpositione affectus in Domino.

Et primo, conatur pedem a terrenis avellere. Secundo, in Deum transponere, ibi, « *Et nunc quæ est exspectatio mea ?* »

In prima duo : ut enim possit pedem avellere, attendit duo. Primo, quam modica sint hæc bona. Secundo, quanta mala, ibi, « *Verumtamen universa vanitas.* » Quam modica bona, quia brevis vita primo. Secundo, quia possessio nulla, ibi, « *Et substantia mea.* »

Dicit ergo : Sic peto, ut sciam quid desit mihi. Sed numquid aliquid deest tibi? Etiam, quia « *ecce posuisti dies meos*, » quos nunc habeo, « *mensurabiles.* » Job, XIV, 5 : *Breves dies hominis sunt.* Et infra, ibidem: *Contistuisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt.* Alia littera : « Posuisti dies meos veteres : » et videtur quod illa nihil sit. Dies enim qui cito transit, quomodo inveterascere potuit ? Resp. Modus loquendi est. Dicitur enim dies læta, cum nos lætos facit sic vetus cum veteres facit: faciunt autem nos veteres secundum carnem, quia per istos dies nostros incurrit caro nostra vetustatem. Thren. III, 4 : *Vetustam fecit pellem meam.* Item, secundum mentem, quia in istis diebus incurrimus culpam, quæ est vetustas animæ, quia facit propinquum veræ morti, scilicet gehennæ, sicut vetustas alia morti corporis. Ad Hebr. VIII, 13 : *Omne quod antiquatur et senescit, prope interitum est.*

« *Et substantia mea,* » possessio ipsa, substantia ipsa, in Adam corrupta, « *tamquam nihilum ante te,* » quia corrumpitur, et cito transit. Job, XIV, 2 : *Quasi flos egreditur, et conteritur.* etc. Et hoc,«*ante te*,» qui veraciter vides. Isa. XL, 17 : *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatæ sunt ei.*

« *Verumtamen universa.* »Hic secundum, in quo attendit quanta sint mala in præsenti. Et primo, quanta mala pœnæ. Secundo, quanta mala culpæ, ibi, « *Verumtamen in imagine.* »

In prima duo. Primo, enim tangit pœnam. Secundo, multiplicitatem, ibi, « *Omnis homo.* »

Ait enim : Nihil sunt ante te omnes substantiæ : « *Verumtamen universa,* » quæ hic sunt, « *vanitas* » sunt ratione mutabilitatis. Eccle. I, 14 : *Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas.* Et ad hanc pertinet, « *omnis homo,* » non tantum quidam : et « *homo vivens.* » Ad Rom. VIII, 22 et 23 : *Omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc. Non solum illa, sed etiam nos ipsi primitias spiritus habentes.* Quasi diceret: Nos ipsi qui vivimus per gratiam Spiritus sancti, sub hac vanitate sumus, non Deus, de quo Jacob I, 17 : *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Vel sic : Ita æternis inhio, « *Verumtamen omnis homo vivens,* » sive in mundo per amorem remanens, sive mundana transiliens,

est « *universa vanitas,* » id est, involvitur omni vanitate. Ad hanc litteram cogit Hebraica veritas, quæ habet : « Omnis homo idithun, » id est, etiam transiliens, «est vanitas.» Psal. CXLIII, 4: *Homo vanitati similis factus est.* Tertio modo sic : Dies sunt mensurabiles, etc., substantia nihil : « *Verumtamen omnis homo vivens,* » vita naturæ, est « *universa vanitas,* » superbiendo, et vanitatem appetendo. Psal. IV, 3 : *Filii hominum, usquequo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem ?* Et alibi, Psal. LXI, 10 : *Verumtamen vani filii hominum.* Quarto modo sic : Substantia nihil, « *Verumtamen omnis homo vivens,* » jucunde in hoc mundo, est « *universa vanitas,* » velit nolit. Ad Rom. VIII, 20 : *Vanitati subjecta est creatura, non volens.*

Triplex vanitas, mutabilitatis, pœnæ, et malitiæ, et hæc multiplex.

Nota, quod est triplex vanitas. Mutabilitatis et hæc in omni creatura. Eccle. III, 19 : *Cuncta subjacent vanitati.* Pœnalitatis, et hæc in omni sensibili superaddita. Psal. LXXVII, 33 : *Defecerunt in vanitate,* supple, pœnæ, *dies eorum.* Et iniquitatis, supra prædictas addita rationabili creaturæ. Eccli. XVII, 29 : *In vanitate malitiæ placuerunt,* et hæc triplex: Operis, IV Reg. XVII, 15 : *Secuti sunt vanitates, et vane egerunt.* Oris, Psal. CXLIII, 8 : *Quorum os locutum est vanitatem.* Et alibi, Psal. XI, 3 : *Vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum.* Mentis, et hæc duplex : In intellectu culpabilis ignorantia, Proverb. XIII, 1 : *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.* In affectu appetitus vanæ laudis, Bernardus : « Vanitas est « vitium, quo quis tam de eo quod est, « quam de eo quod non est, suis magis, « quam Dei laudibus delectatur. »

« *Verumtamen in imagine.* » Hic tangitur malum culpæ : et dicuntur duo. Primo tangit naturalem hominis dignitatem. Secundo, contrariam dignitati culpam, ibi, « *Sed et frustra.* »

Et legitur primum tripliciter. Duobus modis secundum nostram litteram, quia per imaginem potest designari vitæ brevitas, vel dignitas. Alio modo secundum litteram Augustini.

Primo modo sic : Ita natura subest vanitati, « *Verumtamen homo pertransit in imagine,* » id est, cito ad modum imaginis speculi. Jacob. I, 23 : *Comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo. Consideravit enim se, et abiit.* Job, VII, 6 :*Dies mei velocius transierunt, quam a texente tela succiditur.* Vel sic : Ita homo studet vanitati, « *verumtamen* ipse *homo pertransit* » de statu in statum, « *in imagine,* » supple, Dei : unde mirum quod non revocatur a tanta dignitate. Eccli. XVII, 1 : *Deus de terra creavit hominem, et secundum imaginem suam fecit illum*: et tamen non satiatur vanitate. Proverb. XXVII, 20 : *Oculi hominum insatiabiles,* etc.

« *Sed et frustra.* » Hic tangit culpam vere contrariantem. Una, quia nimis anxie occupatur in necessariis. Secunda, quia nimis stulte in superfluis, ibi, « *Thesaurizat.* »

Dicit ergo : Sic cito transit, vel ita dignus est, « *sed et frustra conturbatur,* » id est, inutiliter. Activa enim inutilis respectu contemplativæ reputatur. Luc. X, 41 : *Martha Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima : porro unum est necessarium.* I ad Tim. IV, 8 : *Corporalis exercitatio ad modicum prodest,* vel utilis est.

Secundum litteram Augustini et Cassiodori, sic : « Quamquam in imagine ambulet homo, » ipsam conservando in parte rationis superiori a peccato, inferior tamen, id est, sensualitas, turbatur, vane sollicita circa victum et vestitum, contra illud Matth. VI, 25 : *Nolite solliciti esse corpori vestro,* etc. Jerem. XVII, 16 : *Ego non sum turbatus, te pastorem sequens.* Psal. XLV, 3 : *Non timebimus dum turbabitur terra.*

« *Thesaurizat, et ignorat.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod minus

stulte occupatur in superfluis acquirendis.

Continua : Sic turbatur multipliciter, et etiam « *thezaurizat*, » non in cœlo, sed in terra, contra illud Matth. VI, 19 : *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.* « *Et ignorat cui congregabit ea* : » quia nescit quis habebit illa. Illi enim veraciter congregat, qui illis utetur. Sed numquid non habebit ea filius, aut nepos, aut cognatus ? Non frequenter. Hieronymus : « Sæpe plerique congregant multa, « quæ aut desidia filiorum evertit, aut « fiscus occupat, aut diripiunt aliqui. » Et Cassiodorus : « Qui se putat charis « filiis relinquere, ignorat si contingat « inimicissimos possidere, secundum « illud Psal. XLVIII, 11 : *Relinquent alie-* « *nis divitias suas.* » Eccle. II, 18 et 19 : *Detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboravi, habiturus hæredem post me, quem ignoro, utrum sapiens an stultus futurus sit.*

« *Et nunc quæ est exspectatio mea?* » Hic secundum, in quo postquam pes affectus avulsus est a terrenis, nititur ipsum figere in æternis, et tanguntur duo in quibus figit illum. Desiderabilis Christi divinitas primo. Secundo, delectabilis ejus humanitas, ibi, « *Et substantia mea.* »

Dicit ergo : Talis est mundi vanitas, ut dixi, et propter hoc ab illa resiliens et saliens ad æterna dico : « *Et nunc.* » Ex quo ita est, « *Quæ est exspectatio mea*, finis me beatificans, id est, in quo spero. Et dicit, « *Exspectatio* : » ergo adhuc non habetur. Augustinus : « Nemo se di- « cat perfectum : qui hoc dicit, se deci- « pit. » Ad Philip. III, 12 : *Non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Jesu Christo.* Quæ est ergo exspectatio mea ? « *Nonne Dominus ?* Ejus et primum, et secundum exspecto adventum, et per primum secundum. Sed Habacuc. II, 3, respondetur adhuc visus procul : *Si moram fecerit, exspecta eum.*

« *Et substantia mea apud te est.* » Legitur quadrupliciter.

Primo modo sic : « *Et substantia mea*, » corpus scilicet meum, « *apud te est* » jam incorruptibile et impassibile in tua ordinatione, quia I ad Corinth. XV, 53 : *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*, etc.

Vel sic : « *Substantia mea*, » portiuncula corporis mei, « *apud te est*, » assumpta a te in unitatem : et competit hoc ipsi David proprie a quo Christus descendit. Et loquitur in præsenti de re futura, certitudine prophetali. Matth. XXII, 42 : *Quid vobis videtur de Christo ? Cujus filius est ? Dicunt ei, David.*

Tertio modo sic : « *Substantia mea*, » virtus scilicet mea, quæ est bona substantia valde, et valde divitem facit. Eccli. XLIV, 6 : *Homines divites in virtute.* Unde fides *substantia* apellatur : ad Hebr. XI, 1 : *Fides est sperandarum substantia rerum*, etc. « *Apud te est*, » in tua cognitione. Apoc. I, 2 ; *Scio opera tua*, id est, fidem et charitatem.

Quarto modo sic : *Substantia mea*, » animus meus quem reputo substantiam meam quidquid sit de carne, « *apud te est*, » meditatione. Sap. V, 16 : *Apud Dominum est merces eorum*, et cogitatio eorum apud Altissimum. Matth. VI, 21 : *Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum.*

« *Ab omnibus iniquitatibus.* » Hic agi- 9
tur de relapsu hujus salientis, ubi redit ad humanam miseriam, et petit primo quædam sibi fieri in vita, quædam in morte, ibi « *Exaudi orationem meam.* »

In prima primo quærit, quod liberetur a culpa. Secundo, ut liberetur a pœna, ibi, « *Amove a me.* »

In prima duo. Primo, oratio : deinde persuasio orantis, ibi, « *Opprobrium insipienti.* »

Ait ergo : Ita transilivi usque ad æter-

na, sed quantumcumque, tamen peccator sum : unde « *ab omnibus iniquitatibus meis* » mihi imputandis, « *erue me.* » Si enim nesciam, tamen habere possum multas etiam criminales. I ad Corinth. iv, 4 : *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* Vel, « *Ab omnibus iniquitatibus* » venialibus, a quibus immunis non sum, etsi justus sum. Proverb. xxiv, 16 : *Septies in die cadet justus, et resurget.* Sic Paulus qui usque ad tertium cœlum saltaverat, II ad Corinth. xii, 2 et seq., rediens dicebat, I ad Tim. i, 15 : *Jesus Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum.* Augustinus : « Aliter non potes esse perfectus, nisi scias « hic te non posse esse perfectum. »

« *Opprobrium insipienti.* » Persuasio a duobus. Primo, quia mala patienter toleravit. Secundo, quia hanc patientiam non sibi, sed Deo attribuit, ibi, « *Quoniam tu fecisti.* »

« In prima duo. Primo, quia sustinuit opprobrium. Secundo, quomodo, ibi, « *Obmutui.* »

Dicit ergo : Sic rogo, et debes exaudire, quia dum me sic accuso, « *Opprobrium insipienti dedisti me.* » Cassiodorus : « Stultorum consuetudo talis est, « ut illos magis irrideant, quos bonis mo« ribus studere cognoscunt. » Sola enim scelerati laudant, quæ videntur habere communia. Eccli. i, 32 : *Exsecratio peccatori, cultura Dei.* Job, xii, 4 : *Deridetur justi simplicitas.* Prov. xiv, 2 : *Ambulans recto itinere, et timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via.* Et est bona ratio, quia Domini est exaudire, et eruere tribulatos. Eccli. ii, 13 : *Pius et misericors est Deus, et remittet in tempore tribulationis peccata.* Hieronymus interpretatur aliter : « Debes me « liberare, quia *opprobrium insipienti,* « id est, diabolo, *dedisti me.* » Sed quomodo vocat diabolus insipientem, qui dicitur *dæmon,* id est, sciens, qui ita antiquus est, et Job, xii, 12, dicitur : *In antiquis est sapientia ?* Resp. Propter superbiam, Proverb. xxi, 24 : *Superbus et arrogans vocabitur indoctus.* Et propter malitiam, Proverb. xxiv, 8 : *Qui cogitat mala facere, stultus vocabitur.*

« *Obmutui, et non aperui.* » Hic secundum. Dicto quod sustinuit opprobrium, hic dicit quomodo, quia hoc patienter, quia silenter omnino. 0

Ait enim : Ita dedisti me opprobrium insipienti, et ego quid ? « *Obmutui,* » ut non responderem, secundum illud Proverb. xxvi, 4 : *Ne respondeas stulto juxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis.* Et hoc secundum consilium Aristotelis : hoc enim fuit de ænigmatibus ejus : « Ignem gladio ne confodias, ira« cundum verbo ne lacessas. » « *Et non aperui os meum,* » ut murmurarem contra te Deum meum, quia Sap. i, 10 et 11 : *Auris zeli audit omnia... Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest.*

« *Quoniam tu fecisti.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic patiens fui, et unde tanta patientia mihi ? Non a me, sed « *quoniam tu fecisti.* » Psal. lxx, 5 : *Tu es patientia mea, Domine.* Quippe Jacob. i, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est.*

« *Amove a me.* » Hic secundum, in quo 1
orat pro mitigatione pœnæ : et dicuntur duo. Primo, oratio. Secundo, more suo persuasio ut orationi suæ acquiescatur, ibi, « *Et fortitudine.* »

Dicit ergo : « *Erue me,* » ab iniquitatibus meis, « *et amove a me plagas tuas,* » pœnalitates mitiga, a te inflictas. Plagas enim habemus, Isa. xvi, 7 : *His, qui lætantur super muros cocti lateris, loquimini plagas suas.* Et potes amovere, quoniam tuæ sunt, a te inflictæ. Jerem. xxx, 14 : *Plaga inimici percussi te castigatione crudeli :* et tuum est amovere. Deuter. xxxii, 39 : *Ego percutiam, et ego sanabo.*

« *A fortitudine manus tuæ.* » Hic persuasio : persuadet enim a tribus. A pœnæ importabilitate, et ab humili confessione culpæ, ibi, « *Propter iniquitatem.* » Ab humana fragilitate, et in mente, ibi, « *Et tabescere.* » Et in corpore, ibi, « *Verumtamen vane.* »

Dicit ergo : Plagas amove : et necesse est, quia « *a fortitudine manus tuæ,* » id est, a forti potentia tua, de qua manu, I Reg. v, 12 : *Gravissima,* id est, fortis valde *manus Dei.* Ita fortis et gravis, quod quamvis leviter tangat, sustineri non possit. Job, xxx, 21 : *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me.* « *Ego defeci in increpationibus,* » factis humano generi. Psal. LXXXIX, 7 : *Defecimus in ira tua.* « *Propter iniquitatem.* » Quasi diceret : Amove plagas tuas, quia confitebor, quia « *propter iniquitatem corripuisti hominem :* » ne deflueret in infinitum. Cassiodorus : « Iniquitas « quippe mortalium, more putredinis si« ne fine vagaretur, si causam medicina« lis increpatio minime desecaret. » Propter hoc dicitur, Proverb. VI, 23 : *Via vitæ, increpatio disciplinæ.* Et XV, 10 : *Qui odit increpationes, morietur.*

Vel sic : *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus,* » id est, cum me argueres instruendo, contra illud Proverb. III, 11 : *Ne deficias cum ab eo corriperis.* Sed mea infirmitas non est sine causa : imo « *propter iniquitatem* » primi parentis : et hoc increpatione factum addit : « *Corripuisti hominem,* » sic increpando non damnasti. Psal. XCVIII, 8 : *Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.* Et nota, quod patienter est sustinenda divina increpatio. Primo, propter Christi exemplum, Isa. L, 6 : *Faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me.* Item, propter vitandum malum, et primo culpæ, Proverb. V, 12 : *Increpationibus non acquievit cor meum.* Et subdit : *Pene fui in omni malo.* Et pœnæ mortis, scilicet imprævisæ, Proverb. XXIX, 1 : *Viro qui corripientem se dura cervice contemnit, repentinus superveniet illi interitus.* Ignorantiæ, Prov. XII, 1 : *Qui odit increpationes, insipiens est.* Propter evitandam mortem gehennæ, Prov. XV, 10 : *Qui odit increpationes, morietur* Propter obtinendum multiplex bonum : scientiæ primo, Prov. XV, 5 : *Qui increpationes custodit, astutior fiet.* Et XXIX, 15 : *Correptio tribuit sapientiam.* Vitæ, Proverb. XVI, 23 : *Via vitæ, increpatio disciplinæ.* Isa. XXXVIII, 16 : *Corripies me, et vivificabis me.*

« *Et tabescere fecisti.* » Hic persuadet ab humana fragilitate : et hoc ex parte mentis, et legitur pluribus modis, quia *aranea* potest accipi in bono vel in malo. In malo dupliciter : quia aranea potest significare inanem laborem, vel interficientem ejus auctorem,

Primo, modo dico, quod corripuisti hominem, et in tantum, « *quoniam tabescere fecisti,* » id est, permisisti, « *animam ejus sicut araneam,* » id est, inaniter, tamquam texendo telam inutilem, et aggregationem peccati. Unde Job, VIII, 14 : *Sicut tela aranearum fiducia ejus.* Isa. LIX, 5 : *Telas araneæ texerunt.*

Secundo modo sic : Vere corripuisti, et dure, « *quoniam tabescere fecisti,* » id est, permisisti, « *animam ejus sicut araneam,* » quæ telam egerit in texendo de visceribus suis, unde moritur. Sic anima in opus malas cogitationes exserit, et sic occiditur spiritualiter. Jacob. I, 15 : *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum : peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.* Et quamvis sic tabefiat in anima, « *verumtamen,* » nihilominus, « *omnis homo conturbatur vane,* » id est, in vanis temporalibus : et hoc ex parte corporis. Joel, II, 1: *Conturbentur omnes habitatores terræ.* Ezechiel. XXI, 15 : *In omnibus portis eorum* scilicet in omnibus partibus corporis, id est, in omnibus sensibus, *dedi conturbationem.*

Dupliciter legitur in bono, secundum

quod aranea sonat virtutem, vel infirmitatem, id est, humilitatem.

Comparatio pœnitentis cum aranea.

Primo sic : Corripuisti hominem. Et vere, « *quia fecisti*, » tu, non alius, « *animam ejus sicut araneam*, » existentem per corporis attenuationem in pœnitentia, sicut aranea totam se extenuat. II Reg. XIII, 4 : *Quare sic attenuaris macie, fili regis?* « *Tabescere*, » ab omni terrenitate deficere. Thren. III, 20 : *Hæc recolens memor ero, et tabescet in me anima mea.* Aranea etiam in locis sublimioribus habitat, sic anima pœnitentis, et correcti a Domino. Ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cœlis est.* Item, sibi texit operimentum : sic pœnitens de subtilibus operibus virtutum. Proverb. XXXI, 22 : *Byssus et purpura indumentum ejus.* Ezechiel. XVI, 10 : *Cinxi te bysso, et indui te subtilibus.*

Vel sic : « *Corripuisti hominem, et animam ejus fecisti tabescere*, » infirmari, et nihil de se sentire, omni superbia deposita, « *sicut araneam*, » quia nihil est tabidius, deficit enim levi tactu : quia infirmitate fortior redditur. II ad Cor. XII, 10 : *Cum infirmor, tunc potens sum.* « *Verumtamen*, » quamvis sic tabescat, « *vane conturbatur omnis homo*, » id est, his vanis conturbatus sum necessaria procurando, sicut boni activi. Luc. X, 41 : *Martha Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima.* Sive superflua congregando, Proverb. XV, 27 : *Conturbat domum suam qui sectatur avaritiam.* Et dicit, « *Omnis*, » quia pauci sunt valde, qui non sic conturbentur. Jerem. VI, 13 : *A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student.*

13 « *Exaudi orationem meam.* » Hic secundum, in quo petit quod sibi vult fieri in morte, et petit tria. Primo, æternorum bonorum collationem. Secundo, quia aliter non posse bene scit, spei consolationem : hoc enim maxime necessarium in morte, vel totum perditum, ibi, « *Ne sileas.* » Ultimo, omnis culpæ remissionem, ibi, « *Remitte mihi.* »

In prima duo. Primo, oratio. Secundo, persuasio, ibi, « *Et deprecationem.* »

Ait enim : Sic petivi hæc fieri mihi ante mortem : et etiam exaudi, « *Domine, orationem meam*, » dando mihi æterna bona in morte mea. Nihil enim determinando ostendit quod nihil petit, nisi bonum infinitum, et indeterminatum.

« *Et deprecationem.* » Hic persuasio a duobus, a frequentatione orationis, et a devotione, ibi, « *Auribus percipe.* »

Ait enim : Sic orationem meam exaudi, « *et deprecationem meam*, » quod saltem moveat te. Cassiodorus : « Deprecatio est frequens et assidua supplicatio, « quæ ab imo peccatoris profertur arcano. » Et ne putes me tantum orare verbis, addo, « *auribus percipe lacrymas meas*, » id est, vide lacrymas meas, sicut dictum est, Isa. XXXVIII, 5 : *Audivi orationem tuam, et vidi lacrymas tuas.* Hieronymus docet nos, quod « videre Dei, « est audire. « Non enim membris corporalibus distinguitur, vel distenditur, sed omnia virtute divinitatis, quæ simplex est et unica, operatur. Ideo Sap. I, 10 : *Auris zeli audit omnia.* Vel hoc dicitur propter hoc quod dicit Poeta,

.... Lacrymæ pondera vocis habent.

Vel forte erant cum singultu, qui est audibilis. Vel in tanta abundantia fluebant, ut distillantes audirentur. Thren. II, 18 : *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem et noctem.*

Et nota, quod orandum est cum lacrymis, primo Christi exemplo. Ad Hebr. V, 7 : *Cum clamore valido, et lacrymis*, etc., *exauditus est pro sua reverentia.* Item, quia in lacrymis dulcis invenitur refectio. Psal. XLI, 4 : *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte.* Ibi Cassiodorus : « Juges lacrymæ non inediam « satietatem potius inferunt. » Psal LXXIX, 6 : *Cibabis nos pane lacrymarum* Item, ibi est certa fructus exspectatio

Oratio enim est sicut semen, lacryma sicut pluvia. Semen perit si non habeat pluviam. Psal. LXXXIII, 6 et 7: *Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum* Genes. VII, 17 : *Mutiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime.*

« *Ne sileas, quoniam.* » Hic petit spei consolationem. Et primo, petitio. Secundo, persuasio, ibi, « *Quoniam advena.* »

Dicit ergo : Sic audi lacrymas. « *et ne sileas,* » sed responde gratiam infundendo, ut sentiam consolationem. Psal. XXXIX, 3 : *Dic animæ meæ : Salus tua ego sum.* Vel « *ne sileas,* » sed audiam te interius dicentem illud Luc. V, 20 : *Homo remittuntur tibi peccata tua.* Tertio modo sic. Nunc oro, « *et ne sileas,* » in futuro, sed audiam cum cæteris : *Venite benedicti Patris mei*, etc. [1].

« *Quoniam advena.* » Hic persuadet a duobus. Primo, ab existentia sui in Ecclesia militante. Secundo, a sanctorum Patrum mutatione, ibi, « *Et peregrinus.* »

Ait ergo : « *Ne sileas,* » nec debes, « *quoniam advena sum,* » sed ubi? « *Apud te,* » id est, in Ecclesia triumphante, in qua sum tantum spe. Unde aliter habet, « inquilinus, » Augustinus : « Qui ergo inquilinus, unde migraturus « sum, non perpetuo mansurus. » Qui enim est spe ibi, aliquando aliquo modo intrat, sed exit cito. Seneca : « Hac con- « ditione intravi, ut exirem. »

« *Et peregrinus,* » propter mortalem carnem quam gero, talem enim non cognoscis. II ad Corinth. V, 6 : *Scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino* : « *sicut omnes patres mei,* » qui reputaverunt se ut peregrinos. Ad Hebraeos, XIII, 14 : *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus.* Vel sic : « *Advena ego sum apud te,* » in tua Ecclesia militante. Veni enim de Babylonia. Ad Ephes. II, 3 : *Eramus filii iræ.* Nota, « *Et peregrinus* : » quoniam non eligo hic mihi patriam, sed transeo per mortem, « *sicut omnes patres mei.* » « *Omnes,* » inquam, non unus, vel duo. Seneca cuidam minanti : « Morieris, » inquit : respondit : « Sed nec « primus, nec ultimus. Omnes me ante- « cesserunt, omnes me consequentur. » Eccl. II, 16 : *Moritur doctus similiter ut indoctus.* II Reg. XIV, 14 : *Omnes morimur, et quasi aquæ dilabimur super terram.*

« *Remitte mihi.* » Hic tertium, in quo 14
petit peccatorum remissionem, et dicuntur duo. Primo, petitio. Secundo, ratio quare petit, ibi, « *Priusquam abeam.* »

Dicit ergo : Tamquam advena et peregrinus hinc sum migraturus : unde « *remitte mihi,* » hic peccata mea, quia post hanc vitam non est confessio, nec peccati remissio, et si est confessio, fructuosa non est. Eccli. XVII, 26 : *A mortuo quasi nihil, perit confessio,* « *Remitte,* » inquam, « *ut refrigerer* » ab æstu vitiorum, et concupiscentiarum, de quo Prov. VI, 27 : *Numquid potest homo abscondere ignem in sinu suo, ita ut vestimenta ejus non ardeant ?* I Joan. V, 19 : *Mundus totus in maligno*, id est, in malo igne *positus est.* Isa. IX, 18 : *Succensa est quasi ignis impietas.* Et hoc « *priusquam abeam.* » Quasi diceret : Ob hoc peto, quia cito recessurus sum : grave enim est abire non purgatum. Eccli. XLI, 1 : *O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis.* Quantum ergo præsentia ipsa? Aut ita, « *quia amplius non ero,* » in hac vita. Job, X, 21 : *Antequam vadam, et non revertar ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine.* Et XX, 9 : *Oculus, qui*

[1] Matth. XXV, 34.

eum viderat, non videbit, neque ultra intuebitur eum locus suus. II Reg. XII, 23: *Numquid poterat revocare eum amplius?*

Vel potest legi ut sit alia ratio, quare sit exaudiendus. Primo, quia non redibit huc, quia nihil erit, nisi remittat : de damnatis enim dicitur quod non sunt. Est enim esse duplex : Naturæ, Psal. IX, 21 : *Sciant gentes quoniam homines sunt.* Gratiæ, de quo, I ad Cor. XV, 10 : *Gratia Dei sum id quod sum.* Et gloriæ, Job, XXII, 29 : *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria.* Sed damnatus amittit in morte quasi totum esse. Naturale, tunc enim perdit res suum esse naturale, quando calor naturalis mutatur in incentivum, et naturalis substantia in congruum illi incentivo, quia caro mutatur in sulphur, et sanguis venarum in picem ardentem. Isa. XXXIV, 9 : *Convertentur torrentes in picem, et humus ejus in sulphur.* Carebunt etiam esse gratiæ, Eccli. XX, 13 : *Gratiæ fatuorum effundentur.* Et esse gloriæ. Constat Eccli. XXVI, 1: *Indecens est stulto gloria.* Propter hoc de damnato diabolo, Ezech. XXVIII, 19 : *Nihili factus es, et non eris in perpetuum.*

Damnatus videtur non esse : deficit a triplici esse, naturali, gratiæ, et gloriæ.

PSALMUS XXXIX.

Christus ut hostiam se offert : petit a malis liberationem et remissionem peccatorum.

1. *In finem, Psalmus ipsi David.*
2. Exspectans, exspectavi Dominum, et intendit mihi.
3. Et exaudivit preces meas, et eduxit me de lacu miseriæ et de luto fæcis.
   Et statuit super petram pedes meos, et direxit gressus meos.
4. Et immisit in os meum canticum novum, carmen Deo nostro.
   Videbunt multi, et timebunt, et sperabunt in Domino.
5. Beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus, et non respexit in vanitates et insanias falsas.
6. Multa fecisti tu, a Domine Deus

meus mirabilia tua : et cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.
Annuntiavi et locutus sum : multiplicati sunt super numerum.
7. Sacrificium et oblationem noluisti[1] : aures autem perfecisti mihi.
Holocaustum et pro peccato non postulasti :
8. Tunc dixi : Ecce venio.
In capite libri scriptum est de me,
9. Ut facerem voluntatem tuam . Deus meus, volui, et legem tuam in medio cordis mei.
10. Annuntiavi justitiam tuam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo: Domine, tu scisti
11. Justitiam tuam non abscondi in corde meo ; veritatem tuam et salutare tuum dixi :
Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam a concilio multo.
12. Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me : misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.
13. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus : comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.
Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me.
14. Complaceat, tibi, Domine, ut eruas me : Domine, ad adjuvandum me respice[2].
15. Confundantur et revereantur simul[3], qui quærunt animam meam, ut auferant eam.
Convertantur retrorsum et revereantur, qui volunt mihi mala.
16. Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi : Euge euge.
17. Exsultent et lætentur super te omnes quærentes te , et dicant semper : Magnificetur Dominus , qui diligunt salutare tuum.
18. Ego autem mendicus sum et pauper : Dominus sollicitus est mei.
Adjutor meus et protector meus tu es : Deus meus, ne tardaveris.

IN PSALMUM XXXIX

COMMENTARIUS.

In finem Psalmus David[4].

« *Exspectans exspectavi Dominum.* »

Hic est Psalmus trigesimus nonus. In præcedenti enim postquam actum est de transilientis fervore, et desiderio ad æterna, hic subjungitur consequenter de fructu sic transilientis : quoniam quod exspectavit, adeptus est, unde subjungitur hic de adventu Christi, et de mutatione Veteris Testamenti in Novum, quod ille desiderabat.

Præponitur autem huic Psalmo talis titulus: « *In finem Psalmus David.* » Et est sensus : Hic Psalmus, dirigens « *in finem,* » id est, in Novum Testamentum : finis enim, sicut etiam vult Glossa, dici-

[1] Ad Hebr. x, 5.
[2] Infra. LXIX, 2.
[3] Supra. XXXIV, 4.

[4] Presque tous les commentateurs, dit M. l'abbé Lesêtre, conviennent que ce psaume date de la persécution de Saül. On y retrouve les caractère

tur triplex : est enim finis terminans, sicut dicimus quando sumus in termino vitæ, «finita est vita.» Item, est finis consumptionis, sicut consumpto pane, dicimus quod finitus est. Et est finis consummationis, sicut perfecta domo, dicimus quod finita est. Primo modo dicitur Novum Testamentum finis: est enim terminans totam canonicam Scripturam. Apocalyps. XXII, 18 : *Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto.* Item, potest dici finis consumptionis: veniente enim Novo, Vetus consumptum est, ad minus quantum ad ceremonialia. Matth. XI, 13 ; *Omnes prophetæ et lex usque ad Joannem:* ubi incipit Novum Testamentum. Item, potest dici finis consummans: quia consummat hominem in bono, quod non fecerat Vetus. Ad Hebr. VII, 19: *Nihil ad perfectum adduxit lex.* Sed VIII, 8 : *Consummabo super domum Israel, et super domum Juda testamentum novum.* Hic ergo Psalmus dirigens nos in finem, scilicet in Novum Testamentum, « *est David,* » litteralis ut auctoris : spiritualis ut recitantis et loquentis in persona suorum membrorum, et sua.

Novum Testamentum finis Scripturæ triplicitér, terminans, consumens et consummans Vetus.

Sic autem dividitur Psalmus iste. Cum enim agatur de Christo toto, capite scilicet et membris, agitur primo de corpore. Secundo, de capite, ibi, « *Annuntiavi, et locutus sum.* »

In prima duo. Corpus loquens de Deo beneficia ejus enumerat. Secundo, conversus ad Deum, ipsum tamquam benefactorem suum, laudat, ibi, « *Multa fecisti tu.* »

In prima tria, secundum tria beneficia quæ dicit impensa. Primum, quia oranti intendit. Secundo, orantem diligenter audivit, ibi, « *Et exaudivit.* » Tertio, quod effectum ejus quod audierat, adimplevit, ibi, « *Et eduxit me.* »

In prima duo. Primo præmittit meri-

principaux des compositions de David à cette époque, la mention de la loi, ℣. 8, la promesse de louer Dieu dans l'assemblée, ℣. 10, la plainte sur les maux nombreux qui l'environnent, ℣. 13, les cris moqueurs des méchants, ℣. 16, etc. Cf. XXI, 26 ; XXXIV, 18, 21, 25 ; LXVIII, 5, etc Tholuck et Patrizi croient même pouvoir le rapporter à la situation racontée I Reg. XXIV, quand David eut échappé aux mains de Saül à Engaddi.

Le psalmiste remercie Dieu de sa délivrance, et il promet d'offrir en reconnaissance, non les sacrifices de la loi, mais l'offrande d'un cœur obéissant et fidèle ; puis il renouvelle ses supplications habituelles, car ses fautes lui attirent des maux sans nombre. Mais il n'apparaît ici que comme type et interprète du Messie ; c'est au Verbe incarné qu'il appartient réellement d'abolir les sacrifices mosaïques, et de les remplacer par la seule oblation qui soit agréable au Père éternel, celle de sa propre humanité. C'est avec la pensée d'accomplir cette substitution que le Sauveur entre dans le monde ; aussi en y venant, enseigne S. Paul, ad Hebr. X, 5, profère-t-il les ℣℣. 7-9 de notre psaume, qui résument toute sa mission. Il vient donc dans le monde pour s'immoler en sacrifice, pour faire la volonté de son Père, et laisser après lui une « grande Eglise » qui rendra à ce Père céleste un culte digne de lui. Si on étend à tout le psaume l'application que S. Paul fait à quelques versets, il faut voir dans le début une action de grâce pour le bienfait de l'Incarnation, et dans la seconde partie, une prière instante pour que la Rédemption s'accomplisse malgré tous les ennemis du salut.

Le sentiment des auteurs qui veulent entendre littéralement tout le psaume du Messie est inutile et difficile à justifier ; mieux vaut faire porter sur David le sens littéral et historique du cantique, pour réserver au Messie comme font ici la plupart des catholiques, le sens spirituel. Du reste, il y a des passages, ℣℣. 2, 13, 18, qui ne peuvent concerner que David au sens littéral, et d'autres, ℣℣. 7-10, qui n'ont leur pleine signification que dans le sens messianique.

Le passage des accents de la reconnaissance à ceux de la supplication s'explique par la situation de David, délivré d'un grand péril, mais menacé de beaucoup d'autres. On a voulu tirer de là une objection contre l'unité du psaume, d'autant plus que les ℣℣. 14-18 sont reproduits plus loin pour former le psaume LXIX. L'accord de toutes les versions et de tous les manuscrits, qui donnent le texte tel que nous le lisons aujourd'hui, ne permet pas de doute à son sujet ; il est même généralement admis que le Ps. XXXIX est l'original, et que les deux strophes rééditées au Ps. LXIX l'ont été bien postérieurement à David.

tum quo intendit sibi Deus. Secundo, præmium, ibi, « *Et intendit.* »

Dicit ergo in persona antiquorum Patrum. Christum et Novum Testamentum exspectantium : « *Exspectans, exspectavi Dominum.* » Geminatio importat patientiam et mansuetudinem. Quasi diceret : « *Exspectans* » patienter, « *exspectavi* » benigniter. Isa. xxviii, 10 : *Exspecta reexspecta.* Sed quid sic exspectasti? Numquid veterem legem. Absit : quia ad Roman. v, 20 : *Lex subintravit, ut abundaret delictum.* Quid ergo, hominem, qui potest fallere et falli? Psal. cxv, 11 : *Omnis homo mendax.* Non : sed quid? « *Dominum.* » Jerem. xiv, 22 : *Nonne tu es Dominus Deus noster, quem exspectavimus?* Et propter hoc, « *intendit mihi,* » non avertit se. Jerem. iii, 12 : *Non avertam faciem meam a vobis.* Malach. iii, 16 : *Locuti sunt timentes Dominum.* Et post pauca : *Et attendit Dominus, et audivit.* Augustinus : « Non frustra sustinuisti, quia ecce « oculi Domini super justos. » Hic ergo nota, quod tria hominum genera sunt. Quidam de Deo non curant. Tales non exspectant, sed ille magis ipsos exspectat. Apocalyps. iii, 20 : *Sto ad ostium, et pulso.* Isa. xxx, 18 : *Exspectat nos Dominus Deus noster ut misereatur nostri.* Alii dicuntur qui curant bene, non tamen fervent multum, et ideo exspectant, de quibus Habac. ii, 3 : *Si moram fecerit, exspecta eum.* Thren. iii, 24 : *Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea exspectabo eum.* Sunt tertii qui non mediocriter curant de Deo, sed ardenter desiderant. Hi exspectare non possunt, sed occurrunt Deo, et quærunt lucernis accensis. Luc. xii, 36 : *Et vos similes hominibus exspectantibus Dominum suum quando revertatur a nuptiis :* qui occurrunt luminaribus accensis.

« *Et exaudivit preces.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum hoc fecit ut exspectarem, imo « *et exaudivit preces meas,* » in quibus perseverabam non otiose exspectans, secundum illud Psal. xxvi, 14 : *Exspecta Dominum, viriliter age.* Nec tantum exaudivit audiendo diligenter, imo affectui mancipavit. Unde dicuntur duo. Primo, quod petitum fecit. Secundo, quod complete perficit, ibi, « *Et statuit.* »

Dicit ergo : *Et eduxit me.* » Et legitur hoc tripliciter : quia locus miseriæ potest significare concupiscentiam in concupiscibili, vel ignorantiam in rationali, aut pœnam infernalem in irascibili. De primo sic : Exaudivit, « *et eduxit me de lacu miseriæ,* » id est, de profundo carnalis concupiscentiæ, de quo Proverb. xxiii, 27 : *Fovea profunda meretrix,* id est, carnalis concupiscentia. « *Et de luto fæcis,* » vel « limi, » secundum aliam litteram, id est, de operibus lutosis, de quibus Exod. i, 13 et 14 : *Oderant filios Israel Ægyptii, et affligebant illudentes eis : atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti et lateris.*

Vel sic : « *Et eduxit me de lacu miseriæ,* » id est, de infidelitate et ignorantia. Lacus enim dicitur a latendo, et ignorantia latebra est. Psal. lxxxvii, 7 : *Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis,* etc. « *Et de luto fæcis,* » carnalibus scilicet concupiscentiis, sicut lutum inquinantibus, in quibus cadunt homines propter infidelitatem. Sapient. xv, 10 : *Luto vilior vita ejus, quoniam ignorat eum qui se finxit.* Psal. x secund. Hebr. 5 : *Non est Deus in conspectu ejus : inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.* **Multiplex lacus miseriæ.**

Tertio modo sic : « *Et eduxit me de lacu miseriæ,* » scilicet de limbo. Zachar. ix, 11 : *Tu quoque in sanguine testamenti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.* Isa. xxiv, 22 : *Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum.* « *Et de luto fæcis,* » id est, de vilitate et dejectione. Terra enim est fæx elementorum, et infernus in infimo terræ. Psal. lxxiv, 9 : *Verumtamen fæx*

ejus non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.

« *Et statuit supra.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod effectu beneficium complevit. Eripere enim a malo parum esset, nisi complesset bona. Et quia loquitur hic Ecclesia, ut dictum est, in ipsa autem sunt duo genera hominum, Prædicatores scilicet, et prædicationis auditores. Primo agit de adjutorio prædicatorum : secundo, auditorum, ibi, « *Videbunt multi.* »

In prima duo. Primo enim dicit, quod audivit prædicatores ad præparationem cordis: secundo, oris, ibi,« *Et immisit in os meum.* »

In prima tanguntur duo beneficia, scilicet confirmatio in fide, quæ respicit apprehensivam. Secundo, directio in voluntate, quæ respicit ad appetitivam, ibi, « *Et direxit.* »

Dicit ergo : Sic erexit de lacu miseriæ, et de luto fæcis, et ulterius « *statuit supra petram,* » Christum. I ad Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.* Daniel. ii, 34 : *Lapis abscissus est de monte, sine manibus.* « *Pedes meos* » interiores, adspectum scilicet et affectum, quamvis adspectum principalius. Et nota ordinem. Primo eduxit de lacu, de mundo scilicet, dando gratiam relinquendi ipsum. Secundo statuit in Christum pedem intellectus, dando gratiam contemplandi. Seneca : « Si vis vacare animo, aut pauper « sis necesse est, aut pauperi similis. » Christus petra et via. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via.* Ergo petrina via, non lutosa. sed munda. Sap. vii, 25 : *Nihil inquinatum incurrit in illam.* « *Et direxit gressus meos,* » postquam posuit me in via recta qua incederem. Ad Philip. iii, 13 : *Nunc autem quæ retro sunt obliviscens, ad ea vero, quæ sunt priora extendens meipsum.* De utroque, Proverb. iii, 6 : *In omnibus viis tuis cogito illum :* Ecce pes supra petram. *Et ipse diriget gressus tuos :* Ecce aliud, Proverb. xvi, 9 : *Domini est dirigere gressus ejus,* scilicet hominis.

« *Et immisit in os meum.* » Hic secundum, in quo adjuvat ad præparationem oris, et hoc in duobus. In instructione auditorum primo, secundo in Dei laude, ibi, « *Carmen Deo nostro.* »

Ait ergo : Sic confirmavit, et direxit quæ pertinent ad bonam vitam, et post, « *immisit in os meum,* » apertum. Psal. lxxx, 11 : *Dilata os tuum, et implebo illud.* « *Canticum,* » scilicet Dei verbum. Jerem. i, 9 : *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Et « *novum,* » id est, prædicationem Novi Testamenti, non Veteris, optime. Non enim decuit nova docere, nisi per vitæ innocentiam innovatos. Glossa : « Novus populus nova cantat. » Luc. v, 37 : *Nemo mittit vinum novum in utres veteres.* Vetus ergo canticum erat reddere oculum pro oculo, et animam pro anima [1]. Matth. v, 38 et 39 : *Audistis, quia dictum est : Oculum pro oculo,* etc.: sed novum canticum est : *Ego autem dico vobis, si quis te percutit in una maxilla, præbe ei et alteram.* Vetus canticum fuit de submersione Ægyptiorum, et filiorum Israel liberatione [2]. Sed novum canticum est de Christi nativitate, passione, et resurrectione. Sic quantum ad populum instruendum. Et etiam, « *immisit,* » quantum ad Deum laudandum, « *carmen,* » non theatrale, non meretricium, non placens dæmonibus, sed « *Deo,* » non alieno, sed « *nostro,* » qui verus est et æternaliter Deus. Psal. lxvi, 7 : *Benedicat nos Deus, Deus noster,* etc.

Nota ergo, quod cantare debemus carmen Deo placens, non mundo et meretricibus. Primo, quia sumus templum Dei :

[1] Cf. Exod. xxi, 24.

[2] Cf. Exod. xv, 1 et seq.

injuria enim magna est si in templo Dei canitur, non de Deo. I ad Corinth. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Et in Psal. XXVIII, 9 : *Et in templo ejus omnes dicent gloriam*, non ignorantiam. Hieronymus in quadam Epistola : « Anima quæ futura est tem-« plum Dei, turpia non intelligat, canti-« ca mundi ignoret. » Item, propter amaræ vitæ temperamentum : nullus enim status qui non sit amaritudinibus respersus. Isa. XXVIII, 17 : *In pace amaritudo mea amarissima*, etc. Hymnorum ergo dulcedine elevatur. Bernardus : « Continentiæ labor, et rigor disciplinæ, « hymnorum dulcedine relevetur. » Psal. XCI, 2 : *Bonum est psallere nomini tuo, Altissime.* Propter auscultantium beatorum consortium. Psal. LXVII, 26 : *Prævenerunt principes*, scilicet cœlestes, *conjuncti psallentibus.* Cant. VIII, 13 : *Quæ habitas in hortis, amici auscultant te : fac nos audire vocem tuam.*

« *Videbunt multi.* » Hic secundum, in quo ostendit quid factum sit in auditoribus, quia conversi sunt : unde duo tanguntur. Primo, illorum conversio. Secundo, conversorum commendatio, ibi, « *Beatus vir.* »

In prima, primo tangit conversionis causam. Secundo, effectum duplicem, in quibus monstratur conversio, scilicet timorem in irascibili, et spem in concupiscibili, ibi, « *Beatus vir cujus est nomen.* »

Dicit enim : Sic prædicabo per Doctores, « *et multi videbunt,* » venisse Christum, de quibus Luc. x, 23 : *Beati oculi, qui vident quæ vos videtis.* Nec mirum si beati, quia multorum antiquorum Patrum vehemens desiderium in illis impletum est. Joan. IV, 38 : *Alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.* Laboraverunt quidem exspectando, desiderando, suspirando. Vel sic : « *Videbunt multi,* » miracula quæ fient a Christo, « *et timebunt.* » Unde Luc. V, 26 : *Et stupor apprehendit omnes, et magnificabant Deum. Et repleti sunt timore, dicentes : Quia vidimus mirabilia hodie.* Vel sic : « *Multi* » sequentium, « *videbunt* » antecedentes Sanctos consideratione, et meditatione. Istæ sunt duæ turbæ de quibus Matth. XXI, 9 : *Turbæ quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna filio David.* « *Et timebunt,* » vias peccatorum incedere, et facti Christiani, « *sperabunt,* » non in aliquo illorum se habituros remissionem peccatorum, « *sed in Domino.* » Marc. II, 7 : *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus ?*

Hic nota, quod existente Dei cognitione in rationabili, creatur statim timor pœnæ in irascibili. Cognoscitur enim esse justus. Job, XXIII, 15 : *A facie ejus turbatus sum, et considerans eum,* supple, justum, *timore sollicitor.* Habac. III, 2 : *Audivi auditionem tuam, et timui.* Job, XLII, 5 et 6 : *Nunc oculus meus videt te, idcirco me reprehendo, et ago pœnitentiam in favilla et cinere.* Item, causatur spes gloriæ in concupiscibili, quia cognoscitur summe misericors Psal. IX, 11 : *Sperent in te qui noverunt nomen tuum, quoniam,* etc. Et alibi, Psal. CXIII, 9 : *Domus Israel,* videntis scilicet Dominum, *speravit in Domino.* Nec mirum, quia Eccli. II, 23 : *Secundum magnitudinem ipsius, sic et misericordia illius cum ipso est.* Sed *magnitudinis ejus non est finis*[1]. Ergo nec misericordiæ.

« *Beatus vir cujus est nomen Domini* 5
spes ejus. » Hic conversorum commendatio. Commendat autem eos a duobus. A conversione ad bonum incommutabile,

[1] Psal. CXLIV, 3.

et ab aversione a bono commutabili, ibi, « *Et non respexit.* »

Dicit ergo : Sic convertentur, et « *beatus vir cujus est nomen Domini spes ejus,* » et superfluit « *ejus,* » sicut frequenter fit in Hebræo. Ecce conversio ad Deum. Act. IV, 12 : *Non est in alio aliquo solus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo,... in quo oporteat nos salvos fieri.* Vel sic ut nihil superfluat : « *Beatus vir cujus est nomen Domini,* » qui habet semper nomen Domini in corde et in ore ad laudandum, ut dicat illud Psal. XXXIII, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo.* « *Nomen,* » inquam, « *spes ejus,* » in quo scilicet sperat solummodo, et non in alio. Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus et exaltabitur.* Isa. XLV, 21 : *Deus justus, et salvans non est præter me.* « *Et non respexit,* » avertendo oculum affectus, de quo dicitur : Ubi amor, ibi oculus. « *In vanitates,* » terrena scilicet, quæ vana sunt in se. Ad Rom. VIII, 20 : *Vanitati creatura subjecta est.* Eccle. I, 2 : *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, et omnia vanitas.* Nolens esse de illis de quibus dicitur supra, Psal. IV, 3 : *Ut quid diligitis vanitatem ?* « *Et insanias falsas,* » id est, rixas quæ inde oriuntur, et dicuntur *insaniæ.* Psal. CVI, 27 : *Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius :* ecce insania : sed falsitas, quia sequitur : *Omnis sapientia eorum devorata est.* Amos, III, 9 : *Congregamini super montes Samariæ, et videte insanias multas in medio ejus.* Insaniæ falsæ sunt in saxis formosis Deum quærere, ubi futurorum ordinem mendaciter quærebant. Osee, IX, 8 : *Insania in domo ejus : profunde peccaverunt,* videlicet infidelitate. Jerem. VI, 29 : *Frustra conflavit conflator.* Tertio modo, insaniæ dicuntur falsitates, spectacula, et facta histrionum ad voluptatem pertinentia. Sap. XIV, 28 : ait, *Dum lætantur, insaniunt.* Et nota, quod voluptates carnales dicuntur *vanæ,* quia non satiant concupiscibilem. Prov. XIII, 25 : *Justus comedit et replet animam suam, venter autem impiorum insaturabilis.* Eccle. XI, 10 : *Adolescentia, et voluptas vana sunt.* Item, sunt insaniæ, quia infatuant rationabilem. Eccli. XIX, 2 : *Vinum et mulieres apostatare faciunt sapientes.* Sap. I, 4 : *Sapientia... non habitabit in corde subjecto peccatis.* Isa. XXIV, 6 : *Insanient cultores terræ,* id est, carnis suæ. Propter hoc dicitur illi qui sub prætextu laboris quem habet in legendo de theologia et prædicando, comedit satis, et bibit, et curam carnis agit. Osee, IX, 7 : *Scito te Israel stultum, prophetam insanum.* Item, dicuntur *falsæ,* quia fallunt irascibilem. Ejus erat detestari malum, et ipsæ simulant se utiles, et sic intrare eas permittit. Isa. V, 11, primo dicitur : *Væ qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandum.* Et post subditur, ℣. 20 : *Væ qui dicitis bonum malum, et malum bonum.*

Quæ sint falsæ insaniæ?

6 « *Multa fecisti.* » Hic secunda pars, in qua laudat suum benefactorem, et laudat eum primo ab opere exteriori. Secundo a sapientia interiori, ibi, « *Et cogitationibus tuis.* »

Dicit ergo : Hæc bona mihi fecisti, propter hoc prorumpo et dico. Vel sic : Non respexit in vanitates et insanias : habet autem quid in te spectet, quia dicit : « *Deus meus, fecisti mirabilia.* » Daniel. XIV, 42 : *Ipse est salvator, faciens signa et mirabilia in terra.* Et « *multa,* » Job, V, 9 : *Qui facit magna et inscrutabilia, atque mirabilia absque numero.*

« *Et cogitationibus.* » Hic a sapientia interiori, et tanguntur duo. Primo, sapientia : secundo, sapientiæ singularis excellentia, ibi, « *Et non est qui similis sit tibi.* »

Dicit ergo : Hæc mirabilia multa, « *et cogitationibus tuis,* » non labore aliquo, non alieno consilio. Isa. XL, 13 : *Quis adjuvit spiritum Domini ? aut quis consiliarius ejus fuit ?* « *Non est qui similis sit,* » sapientia in omni genere artium.

Docet histrio super funem in aere ambulare, et tu super mare siccis plantis. Matth. XIV, 25 : *Venit ad eos ambulans super mare.* Jerem. X, 6 : *Non est similis tui, Domine : et magnum nomen tuum.* Job, XXXVI, 22 : *Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua, et nullus ei similis in legislatoribus*, nec Moyses, nec Mahumetus. Psal. LXXXV, 8 : *Non est similis tui in diis Domine, et non est*, etc. Neque in potentia ullus est similis, vel in bonitate. Exod. XV, 11 : *Quis similis tui in fortibus Domine*, quantum ad potentiam, *quis similis tui ? Magnificus in sanctitate,* quantum ad bonitatem.

« *Annuntiavi, et locutus sum.* » Hic agit de capite, id est, Christo, et primo, agit de adventu ejus in carnem. Secundo, de prædicatione ejus in carne, ibi, « *In capite libri.* » Tertio, de exitu ejus de carne, ibi, « *Tu autem Domine ne longe.* »

In prima duo. Primo, adventus sui necessitatem præmittit. Secundo, de ipso adventu subjungit, « *Tunc dixi.* »

Et præmittitur duplex necessitas adventus sui. Prima, malorum numerositas non obstante prædicatione facta per Prophetas. Secundo, legalium sacramentorum inutilitas, ibi, « *Sacrificium et oblationem.* »

Continua ergo : Nunc mirabilia fecisti, quia *annuntiavi, et locutus sum.* Per replicationem hanc significatur frequentia annuntiandi, et hoc per Prophetas. Ad Hebr. I, 1 : *Multifarie multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis.* Vel sic : « *Annuntiavi* » per Prophetas prius, « *et locutus sum,* » prius in persona propria Hebræis. Ideo postquam dixit, *Olim Patribus in Prophetis*, addidit, *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Isa. LII, 6 : *Ego ipse qui loquebar, ecce adsum.* Tamen « *multiplicati sunt* » mali « *super numerum* » bonorum. Unde apparet quod magis erat necessitas ut venirem. Matth. XX, 16 : *Multi sunt vocati, pauci vero electi.* Vel absolute : « *Multiplicati sunt super numerum,* » super id quod possit aliquis numerare. Eccle. I, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Alio modo legitur etiam de bonis sic : « *Annuntiavi,* » per Prophetas, « *et locutus sum,* » per me. « *Multiplicati sunt* » homines « *super numerum* » prius credentium. Act. XVI, 5 : *Ecclesiæ confirmabantur fide, et abundabant numero quotidie.* Ad Galat. IV, 27 : *Lætare sterilis, quæ non paris* [1]. Et paulo post : *Quia multi filii desertæ, magis quam ejus, quæ habebat virum,* scilicet synagogæ. De hac multiplicatione, Genes. XV, 5 : *Suspice cœlum, et numera stellas, si potes : sic erit semen tuum.*

7 « *Sacrificium et oblationem.* » Hic agit de legalium inutilitate, et ostenditur inutilitas legalium sacrificiorum primo. Secundo, etiam holocaustorum, ibi, « *Holocaustum et pro peccato.* »

In prima duo. Primo, Patri loquens dicit quod sacrificium Judæorum noluit. Secundo, quomodo scit, cum Judæi hoc nesciant, ibi, « *Aures autem.* »

Ait ergo : Sic multiplicati sunt superbi : « *Sacrificium,* » quod fiebat de animalibus, « *et oblationem,* » quæ fiebat de aliis rebus, « *noluisti.* » Unde Isa. I, 12 : *Cum veniretis ante conspectum, quis quæsivit hæc de manibus vestris ?* Et rursum, ℣. 11 : *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus ? Plenus sum : holocausta arietum, et adipem pinguium, et sanguinem vitulorum, et agnorum, et hircorum, nolui.* Deinde, ℣. 13 : *Incensum abominatio est mihi.*

« *Aures autem.* » Ecce secundum, et

[1] Cf. Isa. LIV, 1.

legitur tripliciter. Primo, secundum litteram Augustini : « Corpus autem perfecisti mihi, » id est, corpus perfectum dedisti mihi, id est, sine peccato, et sine fomite, hoc solus habui. Joan. XIV, 30 : *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* Et ad Rom. VIII, 3 : *Deus misit Filium suum in multitudinem carnis peccati.* Secundum aliam litteram sic : « *Hæc noluisti, aures autem perfecisti mihi,* » ut intelligerem hoc. Cognosco enim te, et scio voluntatem tuam, non carnales Judæi. Joan. XVII, 25 : *Pater juste, mundus te non cognovit : ego autem te cognovi.* Joan. XVI, 30 : *Nunc scimus quia scis omnia.* Tertio modo, secundum litteram Apostoli ad Hebr. X, 5 : *Corpus autem aptasti mihi,* id est, dedisti mihi corpus aptum ad offerendum, quia fuit mortale, sine macula tamen peccati. Exod. XII, 5, Agnus offerendus debebat esse sine macula [1]. De mortali constat ad Hebr. IX, 14 *Sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum seipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram.*

Auris obedientiam significat.

Hic etiam nota contra inobedientes, quod Deus non curat sacrificium afflictionum, nec oblationes orationum : sed vult aures perfectas, scilicet obedientiam promptam : in aure enim significatur obedientia. Primo, quia auris habet introitum valde patulum ad cito audiendum. Sic vere obediens debet esse promptus ad audiendum, Jacob. I, 19 : *Sit omnis homo velox ad audiendum.* Item, auris habet meatum arctum, et anfractuosum, unde receptus sonus non potest exire. Sic obediens debet audita retinere, Luc. XI, 28 : *Beati qui audiunt verbum Dei,* etc. Item, intus habet aerem quietum paratissimum moveri ad omnem sonum sibi advenientem, et ei conformari. Sic vere obediens, non tantum audire et retinere debet, sed statim adimplere, Ad Rom. II, 13 : *Non auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores.*

« *Holocaustum et pro peccato.* » Hic secundum, in quo ostenditur inutilitas etiam holocaustorum, et legitur dupliciter. Quia hoc quod dicitur, « *pro peccato,* » potest esse una dictio, vel duæ.

Primo sic : Et est quasi præcedentis versus expositio. Sic sacrificium noluisti, quia « *holocaustum,* » id est, sacrificium quasi totum incensum : Et « *pro peccato,* » id est, oblationes alias quæ nominantur hac appellatione, sicut similam, turtures, capreas, et hujusmodi quæ offerebantur tota die pro peccatis purgandis. Levit. V, 11 : *Si non quiverit manus ejus duos offerre turtures,... offeret pro peccato suo similæ partem ephi decimam.* Vel « *pro peccato,* » appellatur hircus emissarius, qui mittebatur in desertum cum peccatis populi [2].

Secundo modo sic : « *Holocaustum,* etc. » id est, etiam pro peccato factum, quod erat holocaustum vitulæ rufæ, quæ tota incendebatur cum fimo et intestinis [3] : et hoc ad purganda peccata, et reputabatur inter omnia sacrificia et holocausta præcipuum, « *noluisti.* » Ad Hebr. IX, 13 : *Cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis.* Sed Deus non curabit, Jerem. VI, 20 : *Ut quid mihi thus de Saba affertis?... Holocautomata vestra non sunt accepta.*

8 « *Tunc dixi.* » Ex quo ista omnia sunt inutilia, et tibi non placentia : « *Ecce venio,* » ad placendum tibi. Ad Hebr. X, 9 : *Aufert primum, ut sequens statuat.* Sed si nolebat Deus illa, cur fieri præcepit? Resp. Propter tria. Primo, ne pejus occuparentur si essent otiosi : quia dicit Augustinus, « Nihil laboriosius quam non laborare. » Job, V, 7 : *Ho-*

[1] Exod. XII, 5 : *Erit autem agnus sine macula.*
[2] Cf. Levit. XVI, 22.
[3] Cf. Num. XIX, 5.

mo nascitur ad laborem. Item, ne dæmonibus ab eis hæc offerrentur, sicut viderant fieri in Ægypto. Levit. xvii, 6 et 7 : *Adolebit adipem in odorem suavitatis Domino : et nequaquam ultra immolabunt hostias dæmonibus.* Item, ut futura significarentur. I ad Cor. x, 11 : *Hæc omnia contingebant illis.* Ad Hebr. x, 1 : *Umbram habens lex futurorum bonorum.* Quasi ergo coactus : quia reprimendi et revocandi a diabolo, et manu ducendi in spiritualem sensum.

« *In capite libri.* » Hic secundum, in quo postquam actum est de Christi adventu in carnem, subjungitur de prædicatione ejus in assumpta carne. Et primo ostenditur prædicatoris debita dispositio. Secundo, sic dispositi prædicatio, ibi, « *Annuntiavi.* »

Dispositio duplex tangitur. Una in effectu, scilicet se conformare divinæ voluntati. Secunda in adspectu, scilicet legem divinam plene cognoscere, ibi, « *Et legem tuam.* »

Dupliciter autem legitur pars prima : quia *liber* potest dici ad litteram, vel mystice.

Primo modo sic continua : « *Venio,* » et hoc Domine Pater, « *ut faciam voluntatem tuam,* » non meam. Joan. vi, 38 : *Descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me.* Et hoc « *in capite libri scriptum est de me,* » id est, in principio primi Psalmi, ubi scriptum est : *In lege Domini voluntas ejus* [1].

Et hoc scriptum est, scilicet, « *facere voluntatem tuam, volui, o Deus meus.* » Joan. iv, 34 : *Meus cibus est facere voluntatem Patris mei.* Quasi diceret : In corde habui, et in intimo cordis. Hoc etiam scriptum est in capite libri, ubi dicitur, Psal. i, 2 : *Et in lege ejus meditabitur die ac nocte.*

Alio modo sic : Liber ille Christus, in quo sanctos mores evidentissime legere possumus. Apoc. xx, 12 : *Alius liber apertus est qui est vitæ.* Et v, 1 : *Vidi in dextera sedentis super thronum librum scriptum intus* per virtutes, *et foris* per operationes. Sic Christus dicitur liber, cujus caput Deus Pater. I ad Cor. xi, 3 : *Caput Christi Deus.* Triplex liber, Scripturæ, Christus, cœlum.

Dicit ergo : In capite libri, id est, apud Deum Patrem, qui est caput mihi, « *scriptum est de me,* » id est, præfinitum et determinatum, « *ut facerem voluntatem tuam,* » o Deus Pater, obediendo tibi usque ad mortem. Et hoc, « *Deus meus volui,* » ut supra, nec hoc tantum, imo « *et legem tuam* » volui, « *in medio cordis mei :* » *quia non veni ipsam solvere, sed adimplere* [2]. Et nota, quod tertius est liber, cœlum scilicet. Isa. xxxiv, 4 : *Complicabuntur, sicut liber, cœli.* Hujus libri pellis et pergamen cœli substantia, Psal. ciii, 2 : *Extendens cœlum sicut pellem.* Pellis scripta est manu divina, Psal. viii, 4 : *Videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum.* Potest ergo esse, sicut dicit Ambrosius, quod « sicut in sepulcris magnorum scribun- « tur epitaphia, sic in cœlis sanctorum « nomina. » Luc. x, 20 : *Gaudete et exsultate, quia nomina vestra scripta sunt in cœlis.* Sed si sanctorum nomina ibi sunt scripta, non dubium quin in ipso capite scriptum sit nomen Sancti sanctorum [3].

« *Annuntiavi justitiam tuam.* » Hic secundum, ubi subjungitur de prædica- **10** Altera pars Psalmi
tione : et dicuntur tria. Quid prædica-

[1] Cf. Psal. i, 2
[2] Matth. v, 17.
[3] Cf. Daniel. ix, 24.

verit, et ubi, « *In Ecclesia magna.* » Et quomodo, ibi, « *Ecce labia.* »

Quid, ubi, quomodo Christus prædicavit?

Dicit ergo : Sic veni, et ita dispositus fui ad prædicandum, et sic « *annuntiavi justitiam tuam,* supple, esse in nobis a te : contra Pelagianos, qui dicunt, quod homo potest esse justus a se. Prov. VIII, 14 : *Meum est consilium,* id est, temperantia, *et æquitas,* justitia scilicet, *mea est prudentia, mea est fortitudo.* Ad Rom. VIII, 30 : *Quos vocavit, hos et justificavit.* Sol enim Christus. Malach. IV, 2 : *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ.* Et justitia lumen emanans ab hoc sole. Psal. XXXVI, 6 : *Et educet quasi lumen justitiam tuam, et judicium tuum tamquam meridiem.* Et hoc « *in Ecclesia magna,* » id est, ubique divisa et dispersa, et per me, et per mea membra. Malach. I, 11 : *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus.*

Ecclesia magna multis modis.

Et nota, quod dicitur, « *Magna,* » latitudine, quia ubique per orbem terrarum diffusa. Isa. LIV, 2 : *Dilata locum tentorii tui, et pelles tabernaculorum extende.* Item, altitudine, quia caput ejus in summo poli est situm, scilicet Christus. Ad Colos. I, 18 : *Ipse,* scilicet Christus, *est caput corporis Ecclesiæ.* Luc. XVI, 19, dicitur de eo, quod *ascendit in cœlum, et sedet a dextris Dei.* Item, « *magna* » duratione. Matth. VII, 25 : *Venerunt flumina et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat supra firmam petram.* Luc. XXII, 34 : *Ego pro te rogavi,* Petre, *ut non deficiat fides tua.* Eccle. I, 4 : *Terra autem in æternum stat.* Item, « *magna* » potestate. Matth. XVI, 18 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.*

« *Ecce labia mea.* » Hic tangitur modus, et dicuntur tria. Quia sine timore primo. Secundo, quia sine dilatione, ibi, « *Domine, tu scisti.* » Tertio, probat primum, ibi, « *Justitiam tuam.* »

Dicit ergo : « *Annuntiavi justitiam tuam in Ecclesia magna,* » et hoc constanter, quia « *labia mea non prohibebo.* » Vel sic : Sic annuntiavi : sed si quid adversum in me insurgat, quid facturus es? « *Labia mea non prohibebo.* » Act. IV, 29 : *Nunc, Domine, respice in minas eorum,* etc. Et XIX, 8, ingressus Paulus synagogas eorum, annuntiabat cum fiducia [1]. Sed numquid sic agam cum simulatione, ut quæram hominibus placere? Non, « *Domine, tu scisti* » cor meum, intentionem meam : quare scilicet annuntio. Non enim sum de illis, de quibus Matth. XV, 8 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum,* etc. Jerem. XVII, 16 : *Tu scis, quod egressum est de labiis meis, quia rectum in conspectu tuo fuit.* Vel « *Domine, tu scisti,* » id est, prædestinasti me hoc facturum. Ad Rom. VIII, 29 : *Quos præscivit, hos et prædestinavit.*

« *Justitiam tuam non abscondi.* » Hic tertium, in quo ostendit quod non potuit cohiberi humano timore, et dicuntur duo. Primo, quod prædicavit. Secundo, quod adversariam multitudinem non expavit, ibi, « *Non abscondi misericordiam.* »

Continua ergo : Sic vere non prohibebo labia, quia « *justitiam tuam,* » quæ a te est, vel secundum Augustinum, « meam, » id est, mihi collatam, scilicet fidem, quæ justitia est. Ad Rom. III, 28 : *Arbitramur justificari hominem per fidem.* « *Non abscondi in corde meo,* » aliquo humano timore. Augustinus : « Interrogat paganus sub pœna :

[1] Act. XIX, 8 : *Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, et suadens de regno Dei.*

« An Christianus ? Dicis : Christianus « sum : hæc est justitia tua. » Ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Sed magis « *veritatem tuam*, » promissorum scilicet jam factorum exhibitione, quantum ad gratiæ plenitudinem, quæ jam exhibita est in Incarnatione. « *Et salutare tuum* », scilicet promissionem exhibendam in resurrectione generali, quando corpora glorificabuntur, et animæ salvabuntur. « *Dixi* » vel sic, ut legatur de membris, « *veritatem tuam*, » id est, Christum. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita*. Nec tantum ut est veritas in adspectu, sed ut est vita et salus in affectu. Unde « *et salutare tuum*, » eumdem Christum, « *dixi*. » Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum*. Hanc veritatem, et hoc salutare Paulus audacter prædicavit, I ad Corinth. I, 23 et 24 : *Prædicamus Christum... Dei virtutem, et Dei sapientiam*. Iste non est sicut illi qui multa sciunt, et tamen abscondunt, et dicere nolunt. Talis est servus nequam, Domino suo noxius, in seipso monstruosus, proximo injuriosus. De primo : quid aliud homines audientes verbum Dei, nisi ager Domini ? I ad Corinth. III, 9 : *Dei agricultura estis*, et agni sanguine, Christi, rigati. Verbum autem retinens, semen retines. Luc. VIII, 11 : *Semen est verbum Dei*. Ergo Domino noxius, qui præceperat (Matth. x, 8) : *Gratis accepistis*, scientia mea : *gratis date* agris meis. De secundo : monstruosus est : Verbum enim semen est, quo anima impinguatur. Eccli. XIX, 11 : *A facie verbi parturit fatuus*. Anima sciens multa, et retinens illa, quid est nisi anima multum impinguata ? Et monstruosum est tot annis semen et fructum in ventre portare, et non parere. Job, IV, 2 : *Conceptum sermonem tenere quis poterit ?* Nemo, quin monstruosus efficiatur, et periculose, quia Luc. XXI, 23, dicitur : *Væ prægnantibus, et nutrientibus in illis diebus*. I ad Cor. IX, 16 : *Væ mihi si non evangelizavero*. Eccle. I, 18 : *Qui addit scientiam, addit et laborem*. Proverb. x, 31 : *Os justi parturiet sapientiam*, etc. De tertio : proximo injuriosus. Ad distribuendum accipit scientiam. Matth. VIII, 6 : *Dabat discipulis suis, ut apponerent*. Ad Rom. I, 14 : *Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum*.

« *Non abscondi misericordiam*. » Hic secundum, in quo ostendit, quod adversam multitudinem non expavit. Primo, repetens de prædicatione ut addat. Secundo, addens quod addendum erat breviter a justitia et veritate, ibi, « *Non abscondi misericordiam tuam*. »

Quasi diceret : Petentibus peccata dimittis, secundum illud Eccli. II, 13 : *Pius et misericors est Deus, et remittet in tempore tribulationis peccata*. « *Et veritatem tuam*, » quam reddis juxta merita, Isa. XLII, 3 : *In veritate educet judicium*. Hoc « *non abscondi a concilio multo*, » mihi adversanti, timens secundum illud Jerem. I, 8 : *Ne timeas a facie eorum : quia ego tecum sum*. Et infra, ℣. 17 : *Ne formides a facie eorum, nec enim timere te faciam vultum eorum*.

Prædicanda misericordia et justitia.

Hic notandum, quod duplici fine debemus prædicare misericordiam et veritatem, hoc est, justitiam ut de misericordia sit spes auditoribus, de justitia timor : quia, sicut dicit Gregorius : « In « peccatoris pectore debent spes et formido incessanter conjungi, quia incassum misericordiam sperat, si non et « justitiam timeat : incassum justitiam « metuit, si non et de misericordia confidit[1]. » Ideo prædicatori dicitur, Prov. III, 3 : *Misericordia et veritas te non deserant : circumda eas gutturi tuo*. Luc.

[1] S. Gregorius, Lib. XXXIII.

x, 34, Samaritanus infudit vinum et oleum sauciato. Deus in uno sermone suo hæc duo prædicavit : Psal. LXI, 12 et 13 : *Semel locutus est Deus : duo hæc audivi : quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia : quia tu reddes unicuique juxta opera sua.*

12 « *Tu autem, Domine, ne longe facias.* » Hic tertium, in quo agitur de exitu ejus a carne, et dicuntur tria. Primo, exiturus a carne petit quæ sibi vult auferri in exitu. Secundo, quæ post, ibi, « *Adjutor.* »

In prima tria. Primo, pro seipso precatur. Secundo, inimicis mala imprecatur, ibi, « *Confundantur.* » Tertio, bonis bona precatur, ibi, « *Exsultent.* »

In prima duo. Primo, ostendit quid sibi non vult fieri. Secundo, quid vult sibi fieri, ibi, « *Complaceat tibi.* »

In prima duo. Primo, oratio ne sibi fiant illa. Secundo, persuasio, ibi, « *Misericordia et veritas.* »

Dicit ergo : Sic vixi in carne. « *Autem,* » pro sed, « *tu, Domine, ne longe facias miserationes tuas.* » Pluraliter dicit, quia opera misericordiæ sunt multæ, « *a me,* » a membris scilicet vulneratis. Et dicit : « *Ne longe facias,* » quia cum pœna et afflictio est in carne, non longe est Dei miseratio. Psal. CX, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Tamen aliter videtur multis dicentibus illud Judic. VI, 13 : *Obsecro, mi Domine, si Dominus nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia?* Sed quando culpa venialis adest, tunc aliquantulum sejungitur Deus. Sed quando est mortale peccatum, tunc vero longe fit. Psal. CVIII, 18 : *Et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo.*

« *Misericordia et veritas.* » Hic persuasio a tribus. Primo, ab ejus benignitate. Secundo, a promittentis veritate, ibi, « *Et veritas tua.* » Tertio, a propria necessitate, ibi, « *Circumdederunt me mala* »

Dicit ergo : Sic rogavi ne longe miserationes tuas faceres, nec debes, quoniam « *misericordia et veritas tua,* » ut legatur conjunctim, id est, vera misericordia, tua, « *semper susceperunt me,* » id est, meos, a primo justo usque ad ultimum. Eccli. XVIII, 12 : *Miseratio hominis circa proximum suum, misericordia autem Domini super omnem carnem.*

Vel sic : Non debes mihi negare quæ peto : ipsa « *autem,* » sed « *misericordia tua,* » benignitas scilicet, « *et veritas tua,* » qua solvis quæ promittis, et justus es, « *semper susceperunt me.* » Primum, misericordia scilicet, amorem tuum generat. Secundum, scilicet veritas, timorem, ut non sit de multis qui nimium præsumunt, nec de aliis, qui nimium timent, sed de paucis, qui in medio incedunt. Psal. LX, 8 : *Misericordiam et veritatem ejus quis requiret?* Tamen magis attendendum misericordiæ quam veritati, secundum illud Sap. XV, 1 : *Tu, Deus noster, suavis et verus es.* Et addit de misericordia, *patiens, et in misericordia disponens omnia.*

« *Quoniam circumdederunt.* » Hic persuadet tertio a propria necessitate : et hoc primo ratione multiplicis pœnæ in ipso capite. Item, ratione culpæ in corpore, ibi, « *Comprehenderunt.* » 13

Dicit ergo, ut et hic cum Glossa exponatur de malo culpæ : Sic rogo, nec mirum : « *quoniam circumdederunt me mala,* » et culpæ, et non pauca, « *quorum non est numerus.* » Ecce humilis confessio, non illa Pharisæi, Luc. XVIII, 11 : *Non sum sicut cæteri homines.* Augustinus : « Jactabat se Pharisæus, et « tegebat vulnera. Sed corde, lingua, « medullis hoc dicamus, et nemo se ju« stum putet. » Et nota, quod per hoc quod dicitur « *circumdederunt,* » monstratur peccatorum magnitudo, quod totum involutum circumdat sicut vestis. Psal. LXXII, 6 : *Operti sunt iniquitate, et impietate sua.* Carnalis vestis ista, Epist. can. Judæ, ℣. 23 : *Odientes et eam quæ car-*

nalis est, maculatam tunicam. Hæc vestis contexitur de filis illis, Ad Galat. v, 19 : *Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia*, etc. Per hoc quod additur, « *Quorum non est numerus*, » notatur multitudo : non est enim nisi numuerus apud homines. Psal. xviii, 13 : *Delicta quis intelligit*, etc., sed Deus puniens illa, et judicans, bene novit. Cassiodorus : « Omnia Deo dinumerata sunt, qui arenam maris, et guttas « pluviarum, stellarumque multitudinem « cognoscit. »

Aliter de malo pœnæ. Quasi diceret : Miserere, et debes, quoniam « *circumdederunt me mala*, » tot pœnæ, « *quorum non est numerus :* » innumerabiles enim partes in me sunt, sed omnes afflictæ sunt. Isa. i, 6 : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.*

« *Et comprehenderunt.* » Hic tangit mala in corpore ratione culpæ consecuta : et sunt tria. Primo, captio irascibilis, quæ debet malis resistere. Secundo, excæcatio rationabilis, ibi, « *Non potui.* » Tertio, multiplex evagatio concupiscibilis, ibi, « *Multiplicatæ.* »

Dicit enim : Sic circumdederunt me mala culpæ, et comprehenderunt me iniquitates tamquam ab eis captivatum. Proverb. v, 22 : *Iniquitates suæ capiunt impium, et funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* » *Et non potui,* » aperire oculos rationis, « *ut viderem.* » Judic. xvi, 21, Samson captus a Philistæis, statim excæcatus est. Jerem, lii, 11, Rex Babylonis capto Sedecia rege, statim oculos ejus eruit, et vinxit eum cum compedibus. Et nota quod dicit : « *Non potui ut viderem*, » Deum. Isa. lix, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos et Deum vestrum, et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret.*

« *Multiplicatæ sunt.* » Hic tertium, multiplex et vaga occupatio concupiscibilis : unde duo tanguntur. Primo, occupationis multitudo. Secundo, concupiscibilis evagatio per illam multitudinem, ibi, « *Et cor meum.* »

Prima autem pars legitur dupliciter : quia capilli possunt accipi mystice, vel ad litteram.

Primo modo sic : Bene dico, quod circumdederunt me mala, quia « *multiplicatæ sunt iniquitates,* » id est, iniqui : sed emphatice loquitur : « *Super capillos capitis mei,* » id est, super justos, modo capiti Christo adhærentes, et totum corpus ejus ornantes. Isti sunt capilli de quibus Daniel. vii, 9 : *Capilli capitis ejus, quasi lana munda.* Et certe hoc verum est : multo enim sunt plures impii quam justi, Eccle. i, 15 : *Stultorum infinitus est numerus.* Et vii, 29 : *Virum de mille unum reperi.*

Alio modo sic : « *Multiplicatæ sunt,* » culpæ meæ scilicet veniales, « *super capillos capitis mei,* » ad litteram, quia sunt innumerabiles. Propter multitudinem dicit Augustinus : « Vitasti grandia, « scilicet mortalia : cave ne obruaris are- « na. » Et bene comparat capillis, quia per pilos qui superflui sunt, peccata designantur. Numer. viii, 7 : *Levitæ aspergantur aqua lustrationis, et radant omnes pilos carnis suæ.*

« *Et cor meum.* » Hic secundum, et legitur dupliciter, quia cor appellatur vel intellectus, vel affectus : « *Dereliquit me,* » sensibilibus his inhærendo, et me deserendo. Scriptum est enim, Psal. x sec. Hebr. 6 : *Qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.*

Alio modo sic : « *Cor meum,* » adspectus et intellectus meus, « *dereliquit me,* » ut non cognoscerem meipsum. Bernardus : « Multi multa sciunt, et se- « ipsos nesciunt. » Talis fuit Petrus, qui interpretatur *agnoscens,* cum dicebat, Matth. xxvi, 33 : *Etsi omnes scandalizati fuerint in te, ego numquam scandalizabor.*

Et nota, quod quando multiplicantur iniquitates, cor derelinquit : quia numquam est ei deterius, quam in proprio hospitio, sicut histrioni propter malam

uxorem, quam abjicere non potest, scilicet conscientiam remordentem. Proverb. xix, 13 : *Tecta jugiter perstillantia, litigiosa mulier.* Et Eccli. xxv, 23 : *Commorari leoni, et draconi placebit magis, quam cum muliere nequam.* Propter hoc dicitur de divite, Osee, vii, 11 : *Factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor* : aufugit enim. Et propterea admonet, Eccli. xxx, 24 : *Contine et congrega cor tuum in sanctitate.* Et David gloriando dicit, II Reg. vii, 27 : *Invenit servus tuus cor suum, ut oraret te oratione hac.*

14 « *Complaceat tibi, Domine.* » Hic secundum, in quo postquam petivit quid sibi velit non fieri, hic petit id quod sibi vult fieri : et sunt duo. Liberatio a malis, et adjutorium in bonis, ibi, « *Domine, ad adjuvandum me.* »

Ait ergo : In tantis sum miseriis et propter hoc, « *Domine,* » (in hoc notatur unitas essentiæ) :« *Complaceat,* » in hoc pluralitas in personis, propter associationem. « *Complaceat,* » inquam « *ut eruas me.* » Ostendit, quod non diffidit de primo, si voluntas adsit, cum dicit : « *Complaceat.* » Psal. cxxxiv, 6 : *Omnia quæcumque voluit, Dominus fecit.*

« *Domine, ad adjuvandum me.* » In bonis, « *respice :* » solo enim respectu tuo adjutorium præstas. II Paral. xvi, 9 : *Oculi Domini contemplantur universam terram, et præbent fortitudinem.* Si solus respectus sic, multo plus approximando ad eum, propter quod dicebat Job, xvii, 3 : *Libera me, Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Ipse enim est lapis adjutorii. I Reg. iv, 1 : *Castrametatus est* Israel *juxta lapidem adjutorii.*

15 « *Confundantur et revereantur.* » Hic secunda pars secundæ partis istius Psalmi, in qua orat, et imprecatur mala malis, et primo ratione mali in operatione.

Imprecatur mala inimicis.

Secundo, ratione mali in corde et cogitatione, ibi, « *Convertantur retrorsum.* » Tertio, ratione mali in sermone, ibi, « *Ferant confestim.* »

In prima duo. Primo tangitur pœna quam illis imprecatur. Secundo, causa quare imprecatur, ibi, « *Qui quærunt animam.* »

Dicit ergo : Hoc mihi præbes, sed quid malis et adversariis ? « *Confundantur inimici mei,* » miraculorum operatione, » *et revereantur,* » hoc est, timeant multum audita mea oratione. Ecce dictæ pœnæ, de quibus Jerem. xvii, 18 : *Confundantur qui me persequuntur.* Et infra : *Duplici contritione contere eos.* Et iterum : *Paveant illi, et non paveam ego.* « *Qui quærunt,* » id est, quia illi quærunt « *animam meam.* » Et ad hoc « *ut auferant eam.* » Supra, in Psal. xxx, 14 : *Accipere animam meam consiliati sunt.* Et alibi, Psal. xvi, 9 : *Inimici mei animam meam circumdederunt,* sed frustra, quia anima Christi non erat in illorum potestate, sed tantum in sua. Joan. x, 18 : *Habeo potestatem ponendi animam meam, et iterum sumendi eam.* Nec tantum hoc dicendo Judæis imprecatur, sed etiam omnibus malis, qui auferunt ei animas suas. Ezech. xviii, 4 : *Omnes animæ meæ sunt.*

« *Convertantur retrorsum.* » Hic imprecatur mala malis in affectu. Et primo, tangit pœnam. Secundo, subjungit culpam, ibi, « *Qui volunt mihi mala.* »

Dicit ergo : « *Convertantur retrorsum,* » in terrenis, quæ retro sunt, implicati. Ad Philip. iii, 13 : *Ea quæ retro sunt obliviscens.* « *Et revereantur,* » id est, multipliciter terreantur, de amissione bonorum quæ cito avolant, et pereunt. Levit. xxvi, 36 : *Terrebit eos sonitus folii volantis.* Vel in bono : « *Convertantur retrorsum,* » ut qui superbe me volebant præcedere, humiliter me sequantur. Plus enim prodest dici eis illud Jerem. ii, 27 : *Verterunt ad me tergum,*

et non faciem, ne in eis impleatur illud quod dictum est Petro, Marc. VIII, 33 : *Vade post me Satanas.* « *Qui volunt*, » id est, illi qui volunt « *mihi mala.* » Supra, in Psal. XXXIV, 4 : *Avertantur retrorsum, et confundantur cogitantes*, etc.

« *Ferant confestim.* » Hic imprecatur malis mala ratione mali sermonis. Et primo tangit pœnam. Secundo, culpam, ibi, « *Qui dicunt.* »

Dicit ergo : Sic illi, et etiam « *ferant confestim confusionem suam*, » tamquam grave pondus. Ezech. XVI, 58 : *Scelus tuum, et ignorantiam tuam tu portasti.* Et dicit, *suam*, quam ipsi meruerunt. Et dicit, *confestim*, ne crescente culpa periculosius graventur. In hoc bonum eorum petitur. Eccle. VIII, 11 : *Quia non profertur cito contra malos sententia, absque timore ullo filii hominum perpetrant mala.* II Machab. VI, 13 : *Etenim peccatoribus multo tempore non sinere ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere, magni beneficii est indicium.* « *Qui dicunt mihi* » adulatorie : « *Euge Euge.* » « *Euge* » primo, quia bona dicunt esse in me. « *Euge* » secundo, quia bona illa esse a me asserunt. Augustinus, « Dicunt : Noli tibi facere « injuriam, tu te talem fecisti. » Sed audi Jeremiam, XII, 6 : *Ne credas eis cum locuti fuerint tibi bona.* Secundum Cassiodorum : « *Euge* hoc est irrisorium. Ait « enim : Euge, Verbum quidem præco- « niale est, sed cum recto animo non pro- « fertur, ad irrisionem trahitur inferen- « dam. » Psal. LXI, 5 : *Ore suo benedicebant, et corde suo maledicebant.*

« *Exsultent et lætentur.* » Hic tertium, in quo precatur bona bonis, et primo tangitur duplex præmium quod petit eis. Secundo, simplex meritum, propter quod vult illis illud exhiberi, ibi, « *Qui diligunt.* »

Primum duplex est. Exsultatio cordis, quod est præmium, et eruptio ipsius in laudem ejus oris, ibi, » *Et dicant semper.* »

Ait ergo : Ita illi mali confundantur, sed « *exsultent* » in bono futuro in cœlo, « *et lætentur*, » in hoc præsenti mundo, secundum illud Psal. CXLIX, 5 : *Exsultabunt sancti in gloria*, etc. Sed numquam in re terrena aliqua, sicut Job, XXXI, 25 : *Si lætatus sum super multis divitiis meis.* Sed « *super te.* » Psal. XXXII, 1 : *Exsultate justi in Domino.* Et hoc, « *Omnes quærentes te*, » non tua, sicut illi quibus dictum est, Joan. VI, 26 : *Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus meis.* Seneca : « Mel mu- « scæ sequuntur. Prædam sequetur turba « hæc, non hominem. » Et sic lætantes corde, « *dicant semper* » ore : « *Magnificetur Dominus* » in membris suis, qui in se grandescere non potest. Sic intelligitur illud augmentum Daniel. II, 35 : *Lapis factus est mons magnus.* Et Esther XI, 10 : *Fons parvus crevit in fluvium maximum.* Secundum Cassiodorum : « *Magnificetur Dominus*, » id est, laude- « tur, et hoc, « *semper*, » sive in pro- « speris, sive in adversis, sicut a bono « Job, I, 21 : *Dominus dedit, Dominus* « *abstulit, sit nomen Domini benedi-* « *ctum.* » Et sic laudent non omnes, sed « *qui diligunt salutare tuum*, » id est, me, dicit Christus : Ego sum enim illud salutare, de quo Luc. II, 30 : *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Exsultent ergo et laudent, « *qui diligunt*, » quia scriptum est de charitate, I ad Corinth. XIII, 6 : *Charitas... non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati*, quæ Christus est.

Bona mens Deum amat amatum quærit, de invento gaudet et laudat.

Et nota in hoc versu quatuor actus bonæ mentis. Primus est Deum diligere, secundum illud Deut. VI, 5, et Matth. XXII, 37 : *Diliges Dominum Deum tuum.* Secundus, dilectum quærere : si enim non diligeret, non quæreret. Cantic. III, 1 : *Quæsivi quem diligit anima mea.* Tertius, de quæsito gaudere, ibi, « *Læ-*

tentur et exsultent. » Naturaliter enim quisque de bono suo gaudet. Thren. III, 25 : *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.* Quartus, gaudendo laudare, ibi, « *Et dicant semper : Magnificetur Dominus.* » Isa. XII, 6 : *Exsulta, et lauda filia Sion.*

18 « *Ego autem mendicus sum.* » Hic petit pro his, quæ cupit sibi dari post finem : et hoc est ut ejus resurrectio acceleretur. Et primo ponitur persuasio. Secundo, oratio, ibi, « *Deus meus, ne tardaveris.* »

Et primo a sua humiliatione. Secundo, a patris bonitate, ibi, « *Dominus sollicitus est.* »

Primo, a bonitate quam exhibet in mente. Secundo, quam exhibet in opere, ibi, « *Adjutor meus.* »

Primum autem legitur dupliciter. Primo, de capite ipso secundum divisionem dictam sic : Ipsi dicunt de me irridendo, Euge euge. « *Ego autem* » dico, « *Mendicus sum,* » quia ab alio peto, et non habeo a meipso quæcumque habeo. Joan. VII, 16 : *Doctrina mea non est mea.* Et XVII, 7 : *Omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt.* « *Et pauper,* » quia mihi ipsi non sufficio secundum quod Joan. XIV, 10, habetur : *Verba quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor : Pater autem in me manens, ipse facit opera.* Vel certe de mediocritate et paupertate corporali. « *Ego autem mendicus sum,* » quia in te necessaria mendicavi. Joan. IV, 7, dixit mulieri Samaritanæ : *Da mihi bibere* : sed non sine necessitate, unde addit : « *Et pauper.* » II ad Corinth. VIII, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus.

« *Et Dominus,* » scilicet Pater, « *sollicitus est mei.* » Ecce exhibitio bonitatis in mente, et per se, et per Angelos curam mei gerens. Per se, Matth. XII, 17, et XVII, 5 : *Hic est Filius meus dilectus,* etc. Per Angelos, Matth. IV, 11 : *Angeli accesserunt, et ministrabant ei.* Psal. XC, 11 : *Angelis suis Deus mandavit de te.*

De membris etiam legitur sic : O tu Domine de te dicant, « *Magnificetur Dominus* : » de se autem hæc, « *Ego autem mendicus sum, et pauper,* » in spiritualibus divitiis. Sunt autem spirituales divitiæ intellectus. Isa. XXXIII, 6 : *Divitiæ salutis, scientia et sapientia.* Et affectus, de quibus Eccli. XLIV, 6 : *Homines divites in virtute.* Primæ, veritates : secundæ, virtutes. « *Mendicus* » ergo sum carens veritatibus, « *pauper* » carens virtutibus. Psal. XI, 2 : *Defecit sanctus : quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.* Et quamvis ita nihil sim, « *Dominus sollicitus est mei.* » Augustinus : « Qui de te curam habuit antequam es- « ses, quomodo non habebit cum hoc « es, quod voluit ut esses ? » Sap. VI, 8 : *Pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter est illi cura de omnibus.* Hæc possunt dici a claustralibus, maxime paupertatem strictam professis. Debet in eis esse paupertas sine proprietate, mendicitas sine simulatione, securitas sine desperatione de Dei misericordia. « *Et Dominus sollicitus est mei.* »

« *Adjutor meus.* » Hic persuadet a bonitate Patris exhibita in opere, et hoc primo adjuvando in bono. Secundo, protegendo a malo, ibi, « *Et protector.* »

Ait ergo : Sic sollicitus est Dominus, et convertit sermonem ad Patrem : « *Adjutor meus,* » ad bonum faciendum : « *et protector meus,* » liberando a malo, « *tu es.* » Exod. XV, 2 : Adjutor et protector factus est mihi in salutem [1]. Psal. LXI, 9 : *Deus adjutor noster in æternum.* Et alibi, Psal. LXIII, 3 : *Protexisti me a conventu malignantium.* Et o Deus meus, ex quo ita humiliatus, et tu ita bonus, « *ne tar-*

[1] Vulg. habet, Exod. XV, 2: *Fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem.*

daveris, » auxilium mihi dare. Prov. III, 28 : *Ne dicas amico tuo : Vade, et revertere : cras dabo tibi ; cum statim possis dare.* « *Ne tardaveris* » suscitare me, et festina. Hoc idem petit in fine Psalmi XXXVIII, 13 et seq.

Vel pro corpore : « *Ne tardaveris* » me in bono confirmare, cum suavitate quæ erit in fine mundi in secundo adventu, in generali resurrectione : et non faciet, cito enim erit. II Pet. III, 9 : *Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant.* Ad Hebr. x, 37 : *Qui venturus est, veniet, et non tardabit.* Isa. XXXV, 4 : *Confortamini, et nolite timere, ecce Deus vester,* etc. Apoc. XXII, 20 : *Veni Domine Jesu,* qui es benedictus per infinita sæculorum sæcula. Amen.

PSALMUS XL.

Eleemosynæ meritum : querimoniæ de hostium odio et amicorum perfidia.

1. *In finem, Psalmus ipsi David.*
2. Beatus qui intelligit super egenum et pauperem : in die mala liberabit eum Dominus.
3. Dominus conservet eum, et vivificet eum, et beatum faciat eum in terra, et non tradat eum in animam inimicorum ejus.
4. Dominus opem ferat illi super lectum doloris ejus : universum stratum ejus versasti in infirmitate ejus.
5. Ego dixi : Domine, miserere mei : sana animam meam, quia peccavi tibi.
6. Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur, et peribit nomen ejus?
7. Et si ingrediebatur ut videret, vana loquebatur : cor ejus congregavit iniquitatem sibi.
Egrediebatur foras et loquebatur.
8. In idipsum
Adversum me susurrabant omnes inimici mei : adversum me cogitabant mala mihi.
9. Verbum iniquum constituerunt adversum me : Numquid qui dormit non adjiciet ut resurgat?
10. Etenim homo pacis meæ, in quo speravi [1], qui edebat panes meos magnificavit super me supplantationem.
11. Tu autem, Domine, miserere mei, et resuscita me : et retribuam eis.

[1] Act. I, 16.

12. In hoc cognovi quoniam voluisti me, quoniam non gaudebit inimicus meus super me.
13. Me autem propter innocentiam suscepisti : et confirmasti me in conspectu tuo in æternum.
14. Benedictus Dominus, Deus Israel a sæculo, et usque in sæculum. Fiat fiat.

IN PSALMUM XL

COMMENTARIUS.

In finem, Psalmus David[1].

« *Beatus qui intelligit super egenum.* » Hic est Psalmus quadragesimus, in quo cum in antecedenti monuisset relicto veteri ritu ad novum accedere Testamentum, ne quis abhorreret eo quod in ipso legitur paupertas Christi, subjungit in hoc Psalmo de Christo paupere et passo, et beatitudine credentium in eum, et confitentium Deum verum.

Præponitur autem huic Psalmo titulus communis et frequenter expositus : « *In finem, Psalmus David,* » hoc est, hic Psalmus est David litteralis ut Auctoris, spiritualis ut loquentis in ipso, nunc pro se, nunc pro membris. « *Psalmus,* » inquam, per hoc ipsum dirigens nos « *in finem,* » Christum scilicet. Secundum Hierony-

[1] Le dernier psaume du premier livre commence par une béatitude, comme celui qui ouvre le psautier. David s'y plaint de ses ennemis, en particulier d'un traître qui a été autrefois son ami et son commensal. Tholuck et quelques autres font remonter la composition de ce chant jusqu'à l'époque de la persécution de Saül : mais du ỳ. 11, Patrizi conclut avec raison que le psalmiste était déjà roi quand il composa le psaume, car le châtiment qu'il promet aux révoltés est un devoir et un acte de justice de la part du souverain, tandis qu'un simple particulier ne pourrait sans un esprit de vengeance condamnable dire à ses ennemis : « Ergo retribuam. » Presque tous les commentateurs regardent donc comme très probable que le psaume est du temps de la révolte d'Absalon. Le traître est alors Achitophel, jadis conseiller et ami de David, qui trempa dans le soulèvement populaire à Hébron, et prit parti pour le fils rebelle. Moll croit qu'il s'agit plutôt d'Adonias, III Reg. I, 5-9 ; le traître alors serait Joab, II, 5. Cette hypothèse est beaucoup moins probable que la précédente, parce que cet événement n'eut qu'une influence restreinte sur la vie de David.

S. Jean, XVII, 12 et S. Pierre, Act I, 16, supposent la trahison de Judas prédite dans l'Ancien Testament : le psaume CVIII a en effet rapport à ce sujet. Mais Notre-Seigneur, Joan. XIII, 18, emprunte un verset de notre psaume, ỳ. 10, pour désigner le traître. Achitophel est donc ici le type de Judas, et David persécuté celui du Messie souffrant. En conséquence, le psaume a le caractère messianique ; S. Augustin, de Civ. Dei, XVII, 18, et Eusèbe, Demonst. Evang. X, 1, le lui attribuent formellement ; Théodoret accuse de témérité celui qui n'admet pas cette interprétation, et D. Calmet appelle « audacissimum, eum qui Christum ejusque passionem hoc psalmo spectari neget. » S. Athanase et la plupart des Pères entendent le psaume immédiatement de Jesus-Christ ; les modernes précisent davantage : dans le sens historique et littéral, il s'agit de David et d'Achitophel, dans le sens typique et spirituel, du Sauveur et de Judas ; de la sorte, on sauvegarde à la fois l'interprétation traditionnelle et la lettre du texte.

David parle dans ce psaume comme s'il relevait de maladie. Cette maladie est-elle une réalité, ou simplement une métaphore employée par le psalmiste pour rendre compte de ses épreuves ? Delitzsch, Cook, Perowne, Thalhofer, etc. sont pour la première hypothèse. L'histoire ne parle pas de cette maladie, il est vrai, mais rien n'empêche de la supposer. Il est bien possible pourtant que David ait voulu peindre le mal de son âme sous les traits d'un mal physique, comme il a déjà fait dans d'autres psaumes, VI, 3 ; XXXVII, 4, etc. D'ailleurs le psaume LIV qui traite le même sujet que celui-ci ne parle que de souffrances morales.

H. Lesêtre

mum vero alius est : « In finem, intellectus filiis Core. » Ad cujus intelligentiam notandum, quod sicut legitur Num. xvi, 1 et seq., Core cum Dathan et Abiron, a terra vivi absorpti sunt : Core vero cum ducentis quinquaginta, igne divino percussus interiit. Quidam vero de filiis Core, paternam non imitati malitiam, postmodum in suis successoribus, sunt assumpti ad ministerium templi, vel tabernaculi, et ideo frequenter in titulis nominantur : vel quia interpretationi nominis convenit quod dicitur in Psalmo, sicut hic Core enim interpretatur *calvaria*, quod est locus passionis Christi. Joan. xix, 17 : *Bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum.* Sensus ergo tituli hic est : Intellectus subjecti Psalmi, in finem nos ordinans, sicut prius, attribuitur vel convenit filiis Core, id est, passionis, quæ per calvariam intelligitur, qui dicunt cum Paulo illud ad Gal. vi, 14 : *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.* Et illud I ad Corinth. ii, 2 : *Non judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum.*

Dividitur ergo Psalmus iste in duas partes. In prima agitur de fide divinitatis Christi. Secundo, humanitatis, et resuscitatæ. Vult enim primo monere eum esse verum Deum. Secundo, nihilominus veraciter passum et resuscitandum, ibi, « *Inimici mei.* »

In prima duo. Primo provocat ad credendum commendando credentes. Secundo, prædicando eis bona futura, ibi, « *In die mala.* »

Dicit ergo : Sic relictis antiquis cæremoniis, accede ad Novum Testamentum : nec mireris si ibi pauperem legis Christum, quia « *beatus* » erit « *qui intelligit,* » supple. ipsum, « *super egenum et pauperem* » esse, hoc est, non tantum esse egenum sed pauperem per naturam humanam, sed non per divinam. « *Intelligit,* » inquam, per fidem non per speciem. II ad Corinth. viii, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives* in omnibus. Si dives, etiam nullo indigens per divinitatem. Psal. xv, 2 : *Bonorum meorum non eges.* Ad Coloss. ii, 3 : *In quo sunt omnes thesauri sapientiæ,* etc. Ergo per oppositum, maledicti qui non intelligunt. Osee, iv, 14 : *Populus non intelligens vapulabit multis.*

« *In die mala.* » Hic provocat prophetando eis bona, primo de exitu de mundo hoc. Secundo, in mundo ipso, ibi, « *Dominus conservet.* »

Dicit ergo : Sic « *beatus qui intelligit,* » et « *in die mala,* » scilicet judicii sui proprii, quando decedet de vita, Sophon. i, 15 : *Dies iræ, dies illa,* « *liberabit eum Dominus,* » a damnatione æterna. Ad Roman. ix, 33 : *Omnis, qui credit in eum, non confundetur.* Ad Hebr. iv, 11 : *Festinemus ingredi in illam requiem.* Aliter legitur de quocumque paupere, et egeno, « *Qui super egenum et pauperem intelligit.* » Intellectum et considerationem ponit cum effectu Nec dicit : Qui pauperi petenti tribuit, sed qui intelligit quod vult, antequam petat, et intelligere se ostendit. Job, xxxi, 16 : *Si negavi, quod volebant, pauperibus.* Non dicit quod petebant. « *Beatus,* » est jam in spe. Proverb. xiv, 21 : *Qui miseretur pauperi, beatus erit.* « *In die mala,* » scilicet in die judicii, « *liberabit eum Dominus.* » Tob. iv, 11 : *Eleemosyna ab omni peccato, et a morte liberat.* Vere liberabit secundum illud Job, v, 19 : *In sex tribulationibus liberabit te* : et in illis sex opprobriis quæ dicet, Matth. xxv, 42 : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare,* etc. *Et in septima,* quæ durissima erit, *non tanget te malum.*

Nota ergo, quod debemus super triplicem egenum intelligere. Super Christum, ut ipsum Deum veraciter credamus, contra illos de quibus Sapient. xiii, 1 : *De his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est,* scilicet Christum esse Deum Creatorem et Dominum omnium. Super tres pauperes intelligendum.

Item, super indigentem pauperem, quia in ipso damus Christo. Proverb. xiv, 35 : *Acceptus est regi minister intelligens.* Matth. xxv, 40 : *Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.* Legitur quod Melania virgo Pambo eremitam rogavit ut oblatam pecuniam reciperet, qui jussit ministro suo ut acceptam fratribus per desertum illam divideret. Cum autem illa aut benedictionem aut laudem exspectaret ab illo, et ille nec oculos ad illam converteret, ait : « Scito, Domine, trecentas quinquaginta « in hac arca libras esse. » Qui nec adspiciens illam, respondit : « Cui exhibuisti « hæc, o filia, non habet opus a te men- « suram cognoscere. » Item, super corpus proprium, quia servire illud oportet ita ut non deficiat. II ad Tim. II, 6 : *Laborantem agricolam oportet primum de fructibus suis percipere.* Et subdit, ℣. 7 : *Intellige quæ dico, dabit tibi Dominus intellectum.*

3 « *Dominus conservet eum.* » Hic provocat ad credendum prophetando, et prædicendo bona etiam ante exitum. Et primo prædicando optat eis bonorum plenitudinem. Secundo, ab impugnantibus protectionem, ibi, « *Et non tradat eum.* »

In prima, primo optat eos plenitudinem bonorum gratiæ habere. Secundo, naturæ, ibi, « *Et beatum.* »

In prima duo. Primo, bonorum gratiæ in affectu, scilicet virtutis. Secundo, in adspectu, scilicet veritatis, ibi, « *Vivificet eum.* »

Ait enim : Sic bene erit credentibus Christum verum Deum in exitu vitæ. Nec tantum hoc bonum sit ei, imo « *Dominus conservet eum,* » in præsenti per gratiam, et virtutem infusam a culpa. Psal. xv, 1 : *Conserva me, Domine, quoniam speravi in te,* tamquam in Deo vivo, et vero.

« *Et vivificet eum,* » veritatem fidei infundendo, quæ purget ab ignorantia. Habac. II, 4 : *Justus in fide sua vivet.* Ad Galat. II, 20 : *Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei.* Nec tantum hoc : imo et « *beatum faciat eum in terra,* » non tantum in cœlo, ut non desint ei quæ de terra naturaliter proferuntur. II Paralipom. xx, 20 : *Credite Prophetis ejus, et cuncta evenient prospera*[1], vobis scilicet.

« *Et non tradat.* » Hic secundum bonum, scilicet protectio ab impugnantibus. Primo, a dæmone. Secundo, a propria carne, ibi, « *Dominus opem ferat.* »

Ait enim : Sic prædicta bona conferat, « *et non tradat eum in animam,* » id est, in voluntatem, « *inimicorum ejus,* » dæmonum scilicet, et membrorum dæmonis, scilicet impiorum. « *In animam* » dicit, non in manus. Inde enim traditi sunt fideles in manus dæmonis, sed non in voluntatem. Job, I, 12 : *Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt,* non in voluntate tua. Quamquam etiam ipsa corpora ab ejus eripiantur manu, et anima virtute fidei aliquando. Daniel. VI, 23 : *Eductus est Daniel de lacu, et nulla læsio inventa est in eo, quia credidit Deo suo.*

Legitur et de paupere quocumque : Qui pauperis attendit necessitatibus, Dominus conservet eum a malis sæculi, Tob. IV, 11 : *Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras.* Conservat autem a mundi immunditiis, Luc. XI, 41 : *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis.* « *Et vivificet eum,* » vita futura, Tob. XII, 9 : *Eleemosyna facit invenire vitam æternam.* Et præsentem, I ad Tim. IV, 8 :

[1] Cf. etiam II Paralip. XVIII, 14 : *Ascendite : cuncta enim prospera evenient, et tradentur hostes in manus vestras.*

Pietas... promissionem habet vitæ quæ nunc est, et futuræ. « *Et beatum faciat eum in terra.* » id est, bene auctum, ut non decrescat, sed magis augeatur ejus substantia. Proverb. xi, 24 : *Alii dividunt propria, et ditiores fiunt.* Proverb. xxviii, 27 : *Qui dat pauperi, non indigebit.* « *Et non tradat eum in animam inimicorum ejus.* » scilicet dæmonum, vel malorum hominum. Psal. lxxiii, 19 : *Ne tradas bestiis,* dæmonibus et malis hominibus, *animas confitentes tibi.* Psal. cxxxix, 9 : *Ne tradas me, Domine, a desiderio meo peccatori.* Prov. xxii, 9 : *Victoriam et honorem acquiret qui dat munera.*

« *Dominus opem ferat.* » Hic prophetat optando protectionem a propria carne. Et primo optat protectionem. Secundo, describit carnis tribulationem, a qua vult eum liberari.

Dupliciter autem legitur primum. Primo, secundum quod lectus possessio appellatur sic, « *Dominus faciet eum beatum,* » bene auctum in terra. Sed quia propter hoc non careret doloribus, sed magis haberet, ideo « *Dominus opem ferat illi,* » eum adjuvando « *super lectum doloris ejus.* » Lectus enim sunt possessiones in quibus jacet, et in quibus quiescere se credit animus humanus. Luc. xii, 19 : *Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce,* etc. Sed Dominus ne anima totaliter adhæreat huic lecto, respergit eum doloribus. Eccli. xx, 23 : *In requie sua stimulabitur.* Eccle. ii, 11 : *Cum me convertissem ad universa... in quibus frustra sudaveram, vidi in omnibus vanitatem, et afflictionem spiritus.* Quia ergo ibi requies lecti dicuntur divitiæ, dolor et afflictio doloris dicitur stimulare. Job, xxx, 7 : *Inter hujuscemodi lætabantur, et esse sub sentibus delicias computabant.* Super hunc ergo lectum « *ferat illi Dominus opem,* » ne infirmitas humana his divitiis superetur, quia Job, vi, 12 : *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea.*

« *Universum.* » Unde fit, et quanta in illis afflictio. Quasi diceret : Sic liberet, et necesse est, quia o Domine, « *universum stratum ejus,* » omnem ejus felicitatem terrenam, « *versasti* » in amaritudinem. Et hoc « *in infirmitate ejus,* » probando. Eccle. i, 14 : *Vidi cuncta, quæ fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus.* Secundo modo secundum quod caro lectus dicitur. Dicitur enim *lectus,* quia anima in ea quiescit : sed *doloris,* propter miserias quas contraxit ab Adam. Ad Roman. viii, 10 : *Corpus quidem mortuum est propter peccatum.* Et Sap. ix, 15 : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.*

In hoc lecto doloris gemunt sancti. Ad Roman. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Orat ergo : « *Dominus opem ferat illi,* » ipsum adjuvando. « *super lectum doloris ejus,* » super carnem doloribus plenam, ut ei possit imperare, eam tenere subjectam, sicut ille cui dictum est, Matth. ix, 16 : *Surge, tolle lectum tuum,* carnem tuam, *et vade in domum tuam,* in vitam æternam. Quod si quæris, unde hæc infirmitas, et miseria? Causam reddit : « *Universum stratum ejus,* » sensibilem et vegetabilem carnem, o Domine, « *versasti,* » ipsam rationem supponendo, et ipsam quodammodo subjiciendo, « *in infirmitate ejus,* » quando homo primo est infirmatus. Ad Galat. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem,* etc.

« *Ego dixi : Domine.* » Hic provocat 5
suo exemplo ad confitendum ore, ubi primo tangitur confessio. Secundo, confitentis oratio, in qua confitetur Christum misericordem, ibi, « *Miserere mei.* » Et animarum medicum, ibi, « *Sana animam meam.* »

Sic ergo continua : Sic monui ut confiteamini Christum Deum, quod et ego

facio, quia « *ego dixi,* » confitendo ei. Vel ad immediatum : universum stratum hominis est immutatum et versatum, et propter hoc tremens ego dixi. Et quid? « *Domine, miserere mei :* » quia miser peccando factus sum. Proverb. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum.* Quid vis tibi misero fieri ? « *Sana animam meam :* » et hoc per flagella, non aliter. Isa. xxxviii, 16 : *In talibus vita spiritus mei, corripies me, et vivificabis me.* Talibus enim spiritus vivificatur, quibus corpus mortificatur. Homo isto medico committat se secundum Augustinum : « Plane committamus nos medici manui : non enim « erit, ut sanum pro impuro secet. Novit « vitium, quia ipsam novit naturam, quam « condidit. Novit quod ex nostra cupiditate « accessit[1]. » « *Et sana animam,* » non ab aliqua alia infirmitate, sed peccati, « *Quia peccavi tibi.* » Cassiodorus : « Omne peccatum « tum morbus est animarum. » Ideo subjungit, « *Quia peccavi.* » Rationem sana, quia dico, non excuso, « *Peccavi tibi.* » Non dico : Adulterari me fecit Venus, Mars furari, Saturnus avarum, Sol superbum. Et Proverb. xxviii, 13 : *Qui abscondit scelera sua, non dirigetur : qui autem reliquerit ea, et confessus fuerit, veniam consequetur.*

6 Secunda pars Psalmi, de Passione. « *Inimici mei.* » Hic consequenter agitur de fide passæ, et resuscitatæ humanitatis. Primo, ergo agitur de passione. Secundo, de resurrectione, ibi, « *Tu autem, Domine.* »

In prima duo. Primo, agit de inimicantium Christum machinatione. Secundo, de machinata morte ejus ab eis, ibi, « *Numquid qui dormit.* »

In prima duo, quia primo de machinatione inimicantium aperte. Secundo, occulte, ibi, « *Etsi ingrediebatur.* »

In prima duo, quia machinantes aperte primo ostendunt se velle auferre vitam. Secundo, etiam defuncti memoriam, ibi, « *Et peribit.* »

Dicit ergo : Beatus qui intelligit sic Christum Deum, et confitetur sicut ego. Sed aliqui sunt qui tales non sunt, de quibus Christus dicit : « *Inimici mei,* » scilicet Scribæ et Pharisæi quando viderunt quod multi sequebantur me, secundum illud Joan. xii, 19 : *Ecce mundus totus post eum abit,* « *Dixerunt mala mihi,* » imponendo mihi falsa. Joan. viii, 48 : *Dæmonium habes.* Matth. ix, 34 : *In principe dæmoniorum ejicit dæmones.* Et etiam dixerunt : « *Quando morietur ?* » ut nostro visui subtrahatur. Sap. ii, 15 : *Gravis est nobis, etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius.* « *Et peribit nomen ejus,* » ut etiam subtrahatur auditui, ut nulla omnino sit de eo fama. Hoc se fecisse crediderunt. Jerem. xi, 19 : *Mittamus lignum in panem ejus, et eradamus eum de terra viventium : et nomen ejus non memoretur amplius.*

In hoc versu notantur tria, quæ mali bonis invident. Famam, ibi, « *Inimici mei dixerunt,* etc. » Vitam, ibi, « *Quando morietur.* » Et memoriam, ibi. « *Et peribit nomen ejus.* » Sed famæ non nocent. Bernardus : « Bonorum æstimatio « sicut falsis delatoribus auferri non pot« est, ita nec adulatoriis favoribus acqui« ri. » Nec vitæ, quia *Dominus custodit omnia ossa eorum : unum ex his non conteretur*[2]. Ossa, inquam, virtutum. Nec memoriæ : quia Eccli. x, 21 : *Memoriam superborum perdidit Deus, et reliquit memoriam humilium.* Proverb. x, 7 : *Memoria justi cum laudibus.*

[1] S. Augustinus : « Hic ure, hic seca, modo in æternum parcas. »

[2] Psal. xxxiii, 21.

« *Et si ingrediebatur.* » Subjungitur de inimicantium occulta machinatione. Et primo, Judæ, deinde Judæorum, ibi, « *Adversum me susurrabant.* »

Et in prima duo. Primo tangitur proditoris occulta machinatio : secundo, machinationis publicatio, ibi, « *Egrediebatur foras.* »

In prima tria. Primo tangit malignitatem operis : secundo, oris, ibi, « *Vana loquebatur.* » Tertio, cordis, ibi, « *Cor ejus.* »

Dicit ergo : Inimici mala dicebant : et si aliquis, sicut Judas, « *ingrediebatur* » consortium meum, « *ut videret,* » id est, ut exploraret. Ecce cordis malitia. Quales erant etiam illi de quibus ad Galat. II, 4 : *Propter subintroductos falsos fratres qui introierant explorare libertatem nostram.* « *Vana,* » id est, ficta et simulatoria, « *loquebatur.* » Ecce malitia oris. Eccli. XIX, 23 : *Est qui nequiter se humiliat, et interiora ejus plena sunt dolo.* « *Et cor ejus* » parans calumniam mihi, « *congregavit iniquitatem,* » quam potius debebat deponere. Proverb. XXVI, 25 : *Cum se humiliaverit, ne credideris : septem nequitiæ sunt in corde ejus.* Et hoc « *sibi,* « id est, contra se, et ad malum suum. Proverb. I, 18 : *Ipsi contra sanguinem insidiantur, et moliuntur contra animas suas.* Et nota contra tales observatores, primo quod naturam oculi bonam in malam commutant. Naturale enim est oculo ut delectetur in pulchro et bono. Eccli. XL, 22 : *Gratiam et speciem desiderabit oculus.* Et istorum oculi in deformi delectantur. Eccli. XIV, 10 : *Oculus malus ad mala, et non satiabitur pane.* Secundo, cor suum inquinant. In eo enim congregant immunditias : transeuntes enim per pratum, flores dimittunt, et stercora colligunt. Hoc est quod hic dicitur : « *Cor ejus congregavit iniquitatem sibi.* » Tertio, seipsos graviter onerant. Prov. XI, 27 : *Qui investigator malorum est, opprimetur ab eis.*

« *Egrediebatur foras.* » Hic secundum, inimicitiarum publicatio.

Ait enim : Sic insidiabatur, et post « *egrediebatur* » de consortio veritatis in quo recumbebat miser : comedebat enim cum eo in eadem scutella. Vel « *egrediebatur foras,* » ad extraneos, ut qui erat amicus simulatus, fieret apertus inimicus. Joan. XIII, 30 : *Cum accepisset buccellam, exivit continuo.* Et « *loquebatur* » illis ad quos exierat, « *in idipsum,* » scilicet falsa et seductiva, sicut quando egrediebatur. Matth. XXVI, 48 : *Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum.*

Quatuor hic in prælatis arguuntur.

Et nota, quod his duobus versibus, reprehenduntur mali prælati in quatuor. — Primo, de rara Ecclesiæ suæ visitatione. Et hoc est, « *si ingrediobatur* » ad visitandum, quasi raro ingrediebatur. Zachar. XI, 17 : *O pator, et idolum, derelinquens gregem,* scilicet non frequentans gregem, nec ingrediens ad eum. Apocalyps. III, 1 : *Scio opera tua, quia nomen habes quod vivas,* prælate et pastor, *et mortuus es,* scilicet non visitas nec vivificas. — Item, de inani prædicatione, « *vana loquebatur,* » id est, de vanis et temporalibus rebus. Eccle. I, 2 : *Vanitas vanitatum,* etc. De decimis quæ non solvuntur, de oblationibus quæ non frequentantur, est tota prædicatio ejus. Jerem. IV, 16 et 17 : *Ecce auditum est in Jerusalem custodes venire de terra longinqua, et dare super civitates Juda vocem suam.* Et sequitur : *Custodes agrorum facti sunt super eam in gyro :* loquuntur enim quasi custodes agrorum de guerbis, et talibus, magis quam de animabus. — Tertio, de auditorum peccatorum mala in nociva retentione, « *Cor ejus congregavit iniquitatem sibi.* » Auditis enim confessionibus de peccatis carnalibus, ea retinent in corde suo, et congregant ad damnum suum. Eccli. XIX, 12 : *Sagitta infixa femori canis, quæ ipsum gravat, et sauciat : sic verbum in corde stulti.* — Quarto, de retentorum revelatione. « *Egrediebatur*

foras. » Eccli. xix, 11 : *A facie verbi parturit fatuus.* Matth. xii, 34 : *Ex abundantia cordis os loquitur.*

8 Machinatio Judæorum. « *In idipsum adversum me susurrabant.* » Supra posuit Propheta occultam machinationem Judæ proditoris, hic ponit occultam machinationem populi Judaici.

Et facit hic tria. Primo ponitur occulta detractio. Secundo, perversa cogitatio, ibi, « *Adversum me cogitabant.* » Tertio, in mortem Christi communis conspiratio, vel occultæ machinationis in ejus mortem publicatio, ibi, « *Verbum iniquum.* »

Dicit ergo Christus : « *Susurrabant,* » scilicet in aure alterius mala detractionis seminantes, « *omnes inimici mei.* » Quasi diceret : Non unus tantum, sed multi, ut Judas, et Judæi. Cassiodorus dicit : « Solent pauci esse scelerum auctores, « hic omnes mala cogitasse dicti sunt, « ut nemo sit minus nocens, quos una fa- « cinoris damnat æqualitas. » Supra, in Psal. iii, 2 : *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt adversum me.*

« *In idipsum.* » Vide supra. « *Adversum me.* » Jerem. xviii, 23 : *Tu scis, Domine, omne consilium eorum adversum me in mortem.* « *Cogitabant adversum me,* » dicit Christus. Thren. iii, 60 : *Vidisti, Domine, omnem furorem, et universas cogitationes eorum.* Joan. xi, 53 : *Ab illa die cogitaverunt ut interficerent eum.* « *Cogitaverunt mala.* » Mala dico, « *mihi,* » secundum opinionem eorum, qui mihi mala facere putabant. Vel « *mala mihi,* » id est, ad utilitatem meam, quia inde crevit fructus Ecclesiæ in membris meis. Et est hic intelligendum, quod cogitatio præcedit susurrum, sed præposterando ordinem dat hic intelligere perversitatem Judæorum. Simile habetur, Deuter. v, 27 : *Loqueris ad nos, et nos audientes, faciemus ea.* In bene ordinatis prius est auditus quam operis effectus. Vel fuit ista præposteratio ad exprimendum velocitatem affectus Judæorum ad nocendum.

Moraliter secundum Cassiodorum : « Susurratio est sermo confusus sine ali- « qua vocis distinctione, tendens in ma- « lum. » Et ita per susurrum recte occultam detractionem possumus intelligere. Sic susurrantes sunt Deo odiosi. Unde ad Roman. i, 30 : *Susurrones sunt Deo odibiles.* Sunt etiam revera aliorum maledici, Eccli. xxviii, 15 : *Susurro et bilinguis, maledictus.* Sunt etiam in se coinquinati, Eccli. xxi, 31 : *Susurro coinquinabit animam suam.* Sunt etiam in vultu commutati, suam malitiam commutantes, Eccli. xii, 19 : *Multa susurrans commutabit vultum suum.* Sunt etiam in corde pungentes et puncti, vulnerantes et vulnerati, Proverb. xxvi, 22 : *Verba susurronis quasi simplicia, et ipsa perveniunt ad intima cordis.* Sunt etiam multorum pacem turbantes, et in se turbati. Unde jam dictum est, Eccli. xxviii, 15 : *Susurro et bilinguis, maledictus : multos enim turbabit pacem habentes.*

« *Verbum iniquum.* » Hic ponitur in morte Christi communis conspiratio, vel occulta machinationis inimicorum ejus contra ipsum propalatio. 9

Et ibi tria. Primo tangetur eorum iniquitas. Secundo, eorum arrogantia et vanitas, ibi, « *Constituerunt.* » Tertio, eorum adversitas, ibi, « *Adversum me.* »

Dicit ergo : « *Verbum iniquum,* » contra Christum, id est, ipsam æquitatem, « *constituerunt.* » « *Constituerunt* » contra Christum judicem vivorum et mortuorum, pro constitutione irrevocabili suum verbum habuerunt. Vel, « *constituerunt,* » quia in malo pœnæ mortis Christi unanimiter convenerunt : « *adversum me,* » veritatem, adversarii veritatis. « *Verbum iniquum* » fuit quod dixerunt Judæi Pilato, Joan. xiv, 12 : *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris.*

Et illud : *Crucifige, crucifige* [1] : Et illud : *Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere* [2]. Et illud : *Venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem* [3]. Ubi Augustinus : « Stulti, quomodo erit « vestra hæreditas ? Quia occidistis, non « erit vestra, quia perditione digni estis. « Unde vineam suam locabit aliis agri« colis. » « *Adversum me.* » Thren. III, 59 : *Vidisti iniquitatem illorum adversum me.*

Moraliter verbum iniquum dicunt adulatores, qui dicunt istis majoribus : Domini, ducatis in bonis dies vestros, honores mundi diligite : quod mundo debetis, illi reddite : nobiles, potentes, divites hujus mundi frequentate delicias, desideria carnis explete, corpus vestrum delicate sustentate : satis estis juvenes, post juventutem satis pœnitentiam poteritis facere. Sed miseri qui hæc dicunt, deberent attendere illud verbum Evangelicum quod est verbum æquitatis, Luc. XII, 20 : *Stulte, hac nocte animam tuam, repetent a te : et quæ parasti, cujus erunt ?* Hoc melius exprimit alia littera quæ est : « Verbum diaboli infundebant mihi. » Verbum diaboli fuit, *Nequaquam morte moriemini* [4]. Sed modo per adulatores qui sicut ejus organa, dicit : Nequaquam adhuc moriemini, sed restat vobis magnum tempus, primo ad deliciose vivendum, secundo ad pœnitentiam faciendam. Sed deberent attendere quod scriptum est, Job, XIV, 1 : *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis.* Et alibi, XIV, 5 : *Breves dies hominis sunt.* Et Eccli. X, 12 : *Rex hodie est, et cras moritur.* Et est hic notandum, quod ter dicit, « *adversum me :* » quia est adversitas in susurratione, unde dicit : « *Susurrabant.* » Est adversitas in cogitatione ; unde dicit, « *Cogitabant mala mihi.* » Et est adversitas in machinationis, vel conspirationis publicatione, vel propalatione cum dicitur, « *Verbum iniquum,* etc. » Sed potest quæri, quare non fit hic mentio de adversitate in operatione ? Sed potest esse responsio, quod hic loquitur de Judæis, et contra Judæos, qui mortem Christi procuraverunt : sed milites qui erant Gentiles, exsecutioni mandaverunt.

« *Numquid qui dormit ?* » Supra posuit Propheta inimicorum Christi contra ipsum machinationem, hic ponit illius machinationis frustrationem : et facit duo. Quia primo unum implicat. Secundo, aliquid petit et desiderat, ibi, « *Non adjiciet.* » Implicat Christum mortuum vel moriturum. Petit resuscitatum, vel resuscitandum ? — Vani conatus Judæorum.

Dicit ergo : « *Numquid,* etc. » Inimici Christi contra ipsum machinantes, intendebant nomen ejus exstinguere, sed non prævaluerunt, nec quod intendebant perfecerunt : quia si mortuus fuit ut mortalis homo, non peribit nomen ejus, sed resurget cum sit æternaliter Deus. Hoc est quod dicit : « *Numquid qui dormit,* » id est, Christus, qui moritur, « *non adjiciet ut resurgat ?* etc. » Imo resurget, quia duæ negationes relinquunt unam affirmationem. Illius enim resurrectione visa confundentur inimici, non solum confusione in præsenti, sed etiam confusione æterna. Et sicut cum quis a sommo resurgit, fortior videtur quam ante, sic Christus resurgens a morte. Cassiodorus : « Dormire est a sensibus « carnis remissa mentis intentione quie« scere, et iterum ad actus vitæ nostræ « reparato animi vigore remeare. » Et nota, quod Christi mors dicitur *dormitio.* Primo, propter ejus voluntatem. Secundo, propter resurgendi facilitatem. Joan. X, 18 : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam.* — Mors Christi quare dormitio dicitur ?

[1] Luc. XXIII, 21.
[2] Matth. XXVII, 42.
[3] Matth. XXI, 38.
[4] Genes. III, 4.

Tertio, propter resurgendi celeritatem. Matth. xii, 40 : *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus*, etc. Ad modicum tempus fuit in morte, sicut homo ad modicum tempus detinetur in dormitione. Quarto, propter resurgentis integritatem. Corpus enim Christi mortuum non fuit incineratum, nec corruptum. Quinto, propter corporis dormientis destitutionem a regimine. Corpus enim mysticum, quod est Ecclesia, a regimine destitutum videbatur, propter mortem Christi. Matth. xxvi, 31 : *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* [1]. Sexto, propter Ecclesiæ meliorationem : quia sicut per somnum corpus melioratur, sic Ecclesia per mortem Christi. Luc. xii, 50 : *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor usquequo perficiatur ?* Quasi diceret : Cum perficietur, delectabor in Ecclesia, ut pote in Judæis, et conversis gentibus. Augustinus dicit : « Dormit Adam, ut fiat Eva. « Moritur Christus, ut fiat Ecclesia. Dor« miente Adam fit Eva de ejus latere. Mor« tuo Christo percutitur ejus latus lancea, « ut fierent sacramenta quibus fieret Eccle« sia. » Et nota, quod sicut medicus provocat phreneticum ad dormiendum, modo quo magis potest, etiam juxta ipsum dormiendo. Sic Christus medicus animarum, qui nos videbat laborare morbo phrenetico, juxta nos dormivit. Quasi diceret : Infirmitas vestra refugit somnum salutis, idcirco juxta vos dormio ut ligando in bono, retrahendo a malo dormiatis. Dormivit, sed ut resurgeret, adjecit, Supra. Psal. iii, 6 : *Ego dormivi et soporatus sum, et exsurrexi.* Et alibi, Psal. cxxxviii, 2 : *Tu cognovisti sessionem*, in sepulchro dormiendo : *et resurrectionem*, a morte resurgendo. Et sicut jam tactum est, qui dormit, fortior resurgit. Sic Christus, II ad Corinth xiii, 4 : *Etsi crucifixus est ex infirmitate : sed vivit ex virtute Dei.*

Simile notandum.

Et nota, quod signanter dicit : « *Adjecit*, » quia principale fuit ei mori, cætera vero ex adjacentia. Vel propter crucifixores qui solum intendebant ejus mortem, nullo modo sperando ejus resurrectionem. Erat enim illis cura tantum ut moreretur, et sic nomen ejus de terra eradicaretur : sed illis nolentibus, imo si possent contradicentibus, adjecit ut resuscitaret.

Moraliter : Numquid qui dormit per culpam, non adjiciet ut resurgat per pœnitentiam ? Quasi diceret : Imo resurget de peccato ad gratiam, de fœtore ad munditiam, de periculo ad securitatem, de puteo inferni ad jucunditatem paradisi, de servitute peccati ad libertatem ipsius Christi. Si enim Christus resurrexit, et nos quoque resurgemus. I ad Corinth. xv, 51 : *Omnes quidem resurgemus*, non tantum in generali resurrectione, quæ erit in futuro, sed spe tali quæ erit in præsenti. Sic resurget peccator si conteratur corde, confiteatur ore, satisfaciat opere, et sic carnalia cum terrenis contemnat, et ad cœlestia cum æternis se erigat. Unde ad Coloss. iii, 1 : *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, quærite : quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram.* Sed multi se et alios decipiunt, qui in suo peccato moriuntur, et alios mori permittunt, antequam ab illo resuscitentur. Isa. xxiv, 20 : *Gravabit eam iniquitas sua : corruet, et non adjiciet ut resurgat.* Talibus locutus est Apostolus ad Ephes. v, 14 : *Surge qui dormis*, etc. Et vere nunc cito surgendum, *quia hora est jam nos de somno surgere* [2]. Et hoc quia pulsatum est horologium, pulsatæ sunt campanæ, pulsatum est classicum, clamatum est regis bannum. Isa. xliii, 26 : *Narra si quid habes, ut justificeris.*

[1] Cf. Zachar. xiii, 7.

[2] Ad Roman. xiii, 11.

« *Etenim homo pacis meæ.* » Supra Propheta determinavit de inimicis Christi manifestis et occultis, hic determinat de amicis illius fictis, communiter, sed specialiter de Juda proditore, et tanguntur quatuor quæ aggravant peccatum Judæ. Quorum primum est, quia Christus erat ei pacificus. Secundum, quia erat ei familiaris, et amicus, ibi, « *In quo speravi.* » Tertium, quia erat ei largus et beneficus, ibi, « *Qui edebat panes meos.* » Quartum, quia Judas erat proditor magnificus, ibi, « *Magnificavit super me supplantationem.* »

Dicit ergo : « *Homo pacis meæ.* » Dictum est supra, quia Christus dormivit, id est, mortuus fuit. Et vere sic erat, quia Judas, dicit Christus, tradidit me in manus quærentium animam meam, id est, Judæis : et cum essem ei pacificus, me tradere fuit ei iniquius : unde dicit : « *Homo pacis meæ,* » id est, cum quo pacem habebam, licet non ita ipse mihi. In Psal. LIV, 13 : *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique.* Iste maledictus Christo debuit esse pacificus. Sed cum magna duritia sui cordis ipsum tradiderit sub signo pacis, Luc. XXII, 48 : *Juda, osculo filium hominis tradis ?* Vere in illo pax vera non fuit. Unde Cassiodorus : « In illius corde pax esse non po« tuit, qui insidias blandiendo præpara« vit. »

« *In quo speravi,* » id est, in quo sperare potui, vel debui, secundum communem usum illorum, qui in suis familiaribus sperant vel confidunt. Et opponit Augustinus : « Quare in illum speravit ? Nonne ab æterno illum cognovit ? » Unde discipulis suis dixit, Joan. VI, 71 : *Nonne ego vos elegi duodecim, et ex vobis unus diabolus est.* Respons. Hoc Christus de se dixit, et docendo alios in se transfiguravit. Multi enim credentes in Christum, videntes Judam esse inter discipulos, et cum Christo ambulare, sperabant quod esset talis quales erant cæteri.

Vel secundum Cassiodorum : « In quo « me sperare putabant alii, non quia in « illo speraret, sciens quod *maledictus est* « *homo qui confidit in homine, et ponit car-* « *nem brachium suum* (Jerem. XVII, 5). »

Sequitur : « *Qui edebat panes meos.* » Luc. XXII 21 : *Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa.* Joan. XIII, 18 : *Qui manducat, panem mecum, levabit contra me calcaneum suum.* Et infra, ÿÿ. 26 et 27 : *Cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotis, et post buccellam introivit in eum Satanas.*

Sequitur : « *Supplantationem,* » id est, occultam perditionem, « *super me magnificavit.* » Illa enim perditio fuit magna, quia de Christo fuit magnificata, quia a tali scilicet Juda proditore, qui debebat esse Christo pacificus familiaris, et amicus largus et beneficus : et erat sibi factus inimicus, fraudulentus, noxius, et injuriosus, in quo intelligitur magnitudo sui sceleris : unde Cassiodorus : « O discipu« lum indocili corde durissimum, qui tam « crudelis exstitit, ut esset parricida filius, « falsus discipulus, traditor magistri, ser« vus Domini, creatura Creatoris ! » « *Magnificavit.* » Ecce Judæ apertam arrogantiam. « *Super me.* » Ecce apertam injuriam. « *Supplantationem.* » Ecce apertam fraudulentiam. Jerem. IX, 4 : *Omnis supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet.* Sed Proverb. XI, 3 : *Supplantatio perversorum vastabit illos.*

Quare Christus permisit se a Juda tradi ?

Sed potest quæri, quare Christus a discipulo voluit tradi ? Resp. Hoc fecit ne homo spem poneret in homine. Jerem. XVII, 5 : *Maledictus,* etc. Michæ. VII, 5 : *Nolite credere amico, et nolite confidere in duce.* Secundo, hoc fecit ne homo se credat homini. Joan. II, 24 : *Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes.* Jerem. XII, 6 : *Fratres tui, et domus patris tui, etiam ipsi pugnaverunt adversum te, et clamaverunt post te plena voce : Ne credas eis, cum locuti fuerint tibi bona.* Tertio, ut homo Christianus discat persecutionem sustinere, non solum ab inimicis, sed etiam a domesticis. Joan. XIII, 16 et XV, 2 : *Non est servus major*

domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur. Quarto, ut homo ab amicis et familiaribus suis sibi caveat. Eccli. vi, 13 : *Ab inimicis tuis separare, et ab amicis tuis attende.* Michæ. vii, 5 : *Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra oris tui.* Quinto, ut ostenderet quantum amici efficaces sunt ad nocendum. Gregorius : « Dum diabolus se propriis « viribus nihil adversum nos proficere « conspicit, tunc per linguas nobis adhæ« rentium sævit. » Ideo nulla pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Michæ. vii, 6 : *Inimici hominis, domestici ejus.*

Moraliter hic homo simplex pœnitens et justus quomodo sibi adversatur multifarie inimicus. Unde dicit : « *Homo pacis meæ,* » velut vicinus, « *in quo speravi,* » ut consanguineus, et hujus mundi amicus, « *qui edebat panes meos,* » et commensalis et in mensa socius, « *magnificavit,* etc. » id est, magis quam inimici mei supplantavit. Non sicut Jacob Esau qui suam hæreditatem amisit, sed Jacob illam sibi acquisivit. Isti enim domestici auferunt multis hæreditatem, sed tamen illam non acquirunt sibi, quibus potest dici illud Matth. xxiii, 13 : *Væ vobis qui clauditis regnum cœlorum ante homines : vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.* Eccli. xx, 17 et 18 : *Fatuo non erit amicus, et non erit gratia in bonis illius. Qui enim edunt panes illius, falsæ linguæ sunt* : et te supplantabunt qui in carnis voluntate moriuntur. Pes enim est effectus, planta finis voluntatis, et ipsi in carne mortua terminant voluntatem suam.

11 « *Tu autem, Domine, miserere mei.* » Sicut propheta tetigit Christi passionem, hic orat Christus, et petit suam resurrectionem, et facit tria : quia primo ponit suam petitionem. Secundo, petitionis exaudiendæ confidentiam, ibi, « *In hoc cognovi.* » Tertio, pro petitione exaudita subdit gratiarum actionem, ibi, « *Benedictus Dominus.* »

In prima facit duo : quia primo tangit quod petitur. Secundo, propter quod petitur, ibi, « *Et retribuam eis.* »

Prima pars tangit duo, quorum primum pertinet ad affectum, scilicet miseratio : secundum ad effectum, scilicet resuscitatio.

Dixit ergo : « *Miserere mei,* » hominis, Domine Pater. Christus enim post prædictas miserias, et tribulationes, quasi avis ad nidum suum orat Deum Patrem, et petit suam resurrectionem. Et hic intelligitur quod supra dixit : « *Domine, miserere.* » Et idem hic repetit. Sed supra dixit pro membris tantum, unde ibi sequitur, « *Sana me,* etc. » Hic repetit pro se homine, et pro membris. Unde dicit : « *Resuscita me.* » Resuscitatio autem convenit capiti et membris. Et cum his nota, quod Christus ut homo indigens petit, sed ut Deus omnipotens exaudit.

Dixit ergo : « *Miserere mei,* » hominis, qui sum in afflictionibus et miseria, « *et resuscita me,* » gloriosa resurrectione. Ista resurrectio non fuit iterum morituri, sicut Lazari [1] : sed fuit resurrectio ad gloriam æternæ immortalitatis. Osee, vi, 3 : *In die tertia suscitabit nos.* Nec credendum, quod licet oratio dirigatur ad Patrem, ex hoc impotens sit filius suscitare seipsum : ipse enim de se dicit, Joan. ii, 19 : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud* [2]. Cassiodorus dicit : « Quod non potuit mori, non potuit « suscitari : divinitas non potuit mori. « Sicut radius solaris lucet super lignum « quod scinditur, nec potest lædi, sic nec « divinitas Christi potuit mori. Sed caro « fuit mortua cum esset mortalis, et ab

[1] Cf. Joan. xi, 1 et seq.

[2] Cf. Matth. xxvi, 61, et Marc. xiv, 58.

« eo fuit resuscitata. » Joan. v, 21 : *Sicut Pater suscitat mortuos, et vivificat : sic et Filius, quos vult, vivificat.* Isa. XLI, 2 : *Quis suscitabit ab Oriente justum ?*

Sequitur : « *Et retribuam eis.* » inimicis scilicet, et dupliciter. Primo, in præsenti quantum ad pœnam temporalem. Hoc factum fuit, cum Judæi per universum orbem fuerunt dispersi a Romanis per Titum et Vespasianum : sed in futuro quantum ad æternam damnationem : damnabuntur enim qui noluerunt pœnitere vel converti. Isa. LIX, 18 : *Vicissitudinem reddet inimicis suis.* Jerem. IV, 7 : *Ascendit leo de cubili*, ecce resurrectio : *et prædo gentium se levavit*, ecce gentium congregatio ad Judæos dispergendos : *ut ponat terram tuam in solitudinem*, ecce hostium damnatio. Et dixit, « *Retribuam*, » non amore vindictæ, sed ostensione patientiæ et zelo justitiæ. « *Retribuam.* » Quasi diceret : In præsenti tribuam temporaliter, sed in futuro retribuam puniendo æternaliter.

Moraliter : « *Tu autem, Domine, miserere mei.* » Hoc potest dicere quilibet peccator : Domine, miserere mei, quia miser sum et afflictus in multis miseriis. « *Et resuscita me :* » quia mortuus sum, et vitam spiritualem animæ amisi. Et non dicit tantum, Suscita, sed « *resuscita.* » Quasi diceret : Jam alias suscitasti, et ego sic ingratus, excæcatus, lumine gratiæ privatus, me iterum morti spirituali tradidi, et reversus ad vomitum sicut canis, et sus jam lota in volutabro luti [1]. Idcirco Domine mi, « *resuscita me et retribuam ei*, » illis scilicet tribus inimicis meis, scilicet mundo, carni, diabolo, quibus pœnitens retribuit, cum de illis vindictam sumit. De carne per jejunium, de mundo per eleemosynas et mundi contemptum, de diabolo per orationem et amorem serventem. Tob. XII, 8 : *Bona est oratio cum jejunio, et eleemosyna magis quam thesauros auri recondere.* Matth. XVII, 20 : *Hoc genus dæmoniorum non ejicitur nisi per orationem et jejunium.* Vel, « *Miserere mei*, » id est, libera me de statu miseriæ, « *et resuscita me*, » id est, da mihi statum gratiæ, « *et retribuam eis*, » id est, des mihi statum gloriæ, ut judicandos tecum judicem : tu enim dixisti Apostolis, et viris Apostolicis illud Matth. XIX, 28 : *In regeneratione*, etc.

« *In hoc cognovi.* » Supra determinavit Propheta de Christi resurrectione, et 12
sic posuit suam petitionem : hic illius petitionis exaudiendæ cum exauditione ponit confidentiam : et sic facit duo, quia primo ponit illam confidentiam. Secundo, exauditionem, ibi, « *Me autem propter innocentiam.* »

In prima facit tria. Primo ponit paternæ vocis Christi cognitionem, Secundo, ipsius Patris acceptationem, ibi, « *Quoniam voluisti me.* » Tertio, gaudii inimici respectu sui exclusionem, ibi, « *Quoniam non gaudebit.* » Et sic ista cognitio exprimit triplicem confidentiam. Primo, quantum ad seipsum. Secundo, quantum ad Patrem suum. Tertio, quantum ad inimicum.

Dixit ergo : « *In hoc cognovi.* » Sed nonne prius ipse cognovit ? Constat, quod sic. Resp. Cognovit ab æterno. Sed dicit nunc se cognoscere, quia fecit ut cognosceremus. Simile, Genes. XXII, 12 : *Nunc cognovi, quod times Dominum*, id est, te et alios cognoscere feci. Et debet sic ordinari littera : « *In hoc quod voluisti me*, » id est, ab æterno accepisti et approbasti, « *cognovi* » quia suscitabis me, sicut supra petebam. Voluisti enim Deus Pater Christum esse mortuum et resuscitatum voluntate beneplaciti. Matth XVII, 5 : *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi be-*

[1] Cf. II Petr. II, 22.

ne complacui, ipsum audite. Isa. LXII, 4 : *Non vocaberis ultra derelicta, sed vocaberis voluntas mea in ea.* Et etiam in hoc quod voluisti me, « *cognovi, quod non gaudebit inimicus meus super me,* » Judæus scilicet et Judas proditor discipulus : gavisi sunt enim Judæi quando viderunt Christum crucifixum, et mortuum, tunc arbitrantes implevisse effectum suæ voluntatis pravæ, caput suum agitantes, id est, spiritum, quia caput non habebant. Sed Christo resurgente sunt consternati, quia spe sua frustrati. Prius dicebant : Eradamus eum de terra viventium, pereat nomen ejus et non memoretur ultra, condemnemus eum morte turpissima, ne totus mundus eat post ipsum, ne veniant Romani et tollant gentem et locum [1]. Sed quia errantes ceciderunt excæcati et infideles, totus orbis secutus est eum secundum Augustinum. Michæ. VII, 8 : *Ne læteris inimica mea super me, quia cecidi : consurgam.* Baruch, IV, 12 : *Nemo gaudeat super me viduam, et desolatam.* Sequitur : *Ego enim speravi in æternum salutem vestram, et venit mihi gaudium.*

Moraliter, « *Quoniam voluisti me, cognovi,* » securus, Domine, dicit pœnitens, peto tuam misericordiam, dicens : » *Miserere mei, et resuscita me,* » licet reversus fuero iterum ad peccatum post pœnitentiam, quæso, quia adhuc jam alias resuscitare me dignatus es, suscipe me ad pœnitentiam adhuc me suscipiens, remittendo offensam, infundendo gratiam, condonando veniam. Et ideo « *non gaudebit,* » mundus, caro, diabolus, « *super me,* » cum me ad pœnitentiam susceperis. Et sic in hoc versu gratias referendo quantum ad jam collata beneficia, munificum largitorem inducit, addendo ampliora,

13 « *Me autem propter innocentiam.* » Supra posuit Propheta Christi petitionem, et petitionis exaudiendæ confidentiam, hic ponit illius petitionis exauditionem. Et consistit in duobus, scilicet in susceptione, et confirmatione. Susceptio fuit in resurrectione, et confirmatio in gloriæ perpetuitate, ibi, « *Confirmasti me.* »

In primo exprimit resurrectione susceptionem. Secundo, susceptionis causam vel rationem, ibi, « *Propter innocentiam.* »

Dixit ergo : « *Me autem,* etc. : » quia enim Christus fuit innocens, et a peccato immunis, citius debuit resuscitari quam cæteri. Job, XVII, 8 : *Stupebunt justi super hoc, et innocens contra hypocritam suscitabitur.* Supra, Psal. XXIX, 2 : *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.* De innocentia, Job, XXII, 30 : *Salvabitur innocens, salvabitur autem in munditia manuum suarum.*

Sequitur : « *Confirmasti me,* » ubi ponitur confirmatio. Secundo, illius evidentia, et offensio, ibi, « *In conspectu tuo.* » Tertio, ejus perpetuatio, ibi, « *In æternum.* »

Dicit ergo : « *Confirmasti me.* » Hæc confirmatio fuit significata, I. Paral. XVII, 12, ubi dicitur : *Ipse ædificavit mihi domum, et firmabo solium ejus usque in æternum.* Domum, id est, Ecclesiam, ædificavit Christus per se et per suos Apostolos, quorum sonus exivit in omnem terram. Isa. XXII, 23 : *Figam illum paxillum in loco fideli, et erit in solium gloriæ domui patris ejus,* solium gloriæ non vanæ et transeuntis, sed æternæ, et in æternum durantis. Unde dicit hic : « *In æternum.* »

Sequitur : « *In conspectu tuo.* » Quod dicitur ad differentiam conspectus hominum, in quorum conspectu fuit infirmatus in sua passione, hoc est, videbatur infirmus et impotens, quasi leprosus, cui non erat species neque decor [2]. Sed in

[1] Cf. Jerem. XI, 19.
[2] Isa. LIII, 2 et seq.

conspectu Dei fuit confirmatus, gloria et decore immortalitatis decoratus : confirmatus, non ad horam, non ad tempus, sed in æternum. Ad Roman. vi, 9 : *Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur : mors illi ultra non dominabitur.*

Moraliter : Me, dicit pœnitens, contritum, confessum, et ad satisfaciendum paratum propter innocentiam recuperandam suscepisti ad pœnitentiam manu misericordiæ, volens me perducere ad illum montem, quem nullus ascendit nisi innocens. In Psal. xxiii, 3 et 4 : *Quis ascendet in montem Domini?* Sequitur : *Innocens manibus.* « *Et confirmasti.* » Ut de cætero non recidam, et sic sim « *in conspectu tuo in æternum,* » id est, omnibus diebus vitæ meæ tibi complaceam. In Collecta Quadragesimæ dicitur : « Deus « innocentiæ restitutor et auctor, dirige « ad te tuorum corda servorum, ut spiri« tus tui fervore concepto, et in fide in« veniantur stabiles, et in opere effica« ces. »

Vel de futuro : « *Me autem propter* » vitæ meæ « *innocentiam suscepisti,* » id est, suscipies ad gloriam. « *Et confirmasti me,* » id est, confirmabis, « *in conspectu tuo,* » ut te fruerer, et in te delectarer. Prov. viii, 30 : *Delectabar per singulos dies, ludens coram illo :* « *in æternum,* » id est, sine fine. Qui enim ibi suscipitur, de cætero non timebit lapsum. Propter hoc dicitur ad Ecclesiam triumphantem, quæ jam ibi suscepta est : *Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion. Quoniam confortavit seras portarum tuarum* [1]. Sequitur : *Qui posuit fines tuos pacem*, multo magis medium : quia semper in finibus, et in medio progressu solet esse bellum. Hoc posset dicere quilibet bonus prælatus : « *Me autem propter innocentiam suscepisti* » in prælationem. Multi enim sunt quos Deus non suscipit ad prælationem, sed sibi illam assumunt contra illud Apostoli ad Hebr. v, 4 : *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tamquam Aaron.* Et vere qui sic sibi assumit, non est quisquam, quia dum se magnum aliquid facere credit, se socium illius, et non aliquid facit, qui se voluit aliquid magnum facere, dicens illud Isa. xiv, 13 : *In cælum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, sedebo in monte Testamenti.* Sed ad nihilum redactus est, quia ibi sequitur, ℣. 15 : *Verumtamen ad infernum detraheris.* Et post quasi cadaver putridum, non habebit socium. Et quia hodie multi tales sunt in Ecclesia Dei, de illis prædicit Job, xviii, 15 : *Habitant in tabernaculo illius*, Christi scilicet, *socii ejus, qui non est.* Causam subdit quare non suscipiatur cum dicit : « *Propter innocentiam.* » Unde cum prælatus sit peccator, constat quod a Domino non suscipitur, nisi sit innocens. Sed in prælatione mali fiunt et peccatores, idcirco non possunt dicere quod sequitur : « *Confirmasti in conspectu tuo in æternum,* » quia Dominus projicit a conspectu suo. Exemplum in Saule, quem propter innocentiam suam Dominus suscepit, I Reg. xv, 17 : *Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* Sed in conspectu suo illum non confirmavit, eo quod malus factus est, sic inobediens, et plenus peccatis. Unde ibi legitur, ℣. 23, quod dixit illi Samuel : *Pro eo quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus.* Quod signatum est in Petro, quem introduxit Joannes in domum Principis sacerdotum, sed interrogatus ab ancilla si de discipulis Christi esset, ad ignem Christum negavit [2].

Contra malos Prælatos.

« *Benedictus Dominus.* » Supra posuit pro petitione exaudita gratiarum actio- 14

[1] Psal. cxlvii, 12 et seq.

[2] Cf. Matth. xxvi, 69, 72.

nem, hic primo optatur benedictio. Secundo, fit benedicentis descriptio, ibi, « *Dominus Deus Israel*, » Tertio, ponitur benedictionis duratio, vel duplicatio, ibi, « *A sæculo, et usque in sæculum.* »

Dicit ergo : « *Benedictus.* » Vere Deus in se benedictus est, quia in se omne bonum habet, sine quo nullum bonum esse potest : tamen a nobis vult benedici, quia facere non possumus, nisi prius nobis benedicat : quod sciens Propheta dicebat : *Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus* [1]. Vult ergo a nobis benedici, ut ipsum benedicendo, benedictio nobis prosit, reddendo enim Deo quod debemus, nobismetipsis proficimus.

« *Benedictus Dominus*, » Christus homo scilicet cui debetur dulia. Deus Pater, Deus Filius, et Deus Spiritus sanctus cui debetur latria. « *Israel*, » videntium Deum per fidem, nunc in speculo creaturæ, in speculo Scripturæ, ut tandem possim illum videre in speculo divinæ naturæ. Sic quandoque viderunt Judæi, scilicet et in creatura, et in Scriptura : sed illorum benedictio ad minorem filium, id est, ad gentilem populum est translata, qui manens fidelis Christo, et colens illum, dicit illud Luc. I, 68 : *Benedictus Dominus Deus Israel.*

Sequitur : « *A sæculo et usque in sæculum.* » Ubi exprimitur Dei duplex benedictio, quarum una est in præsenti, secunda in futuro Quia secundum Cassiodorum, « per hoc quod dicitur, *A sæculo*, « præsens mundus intelligitur : per hoc « quod dicitur, *In sæculum*, designatur « in quo consistunt æterna. Si enim « sæculum præsens deficiat, Dei benedi« ctio incommutabilis perseverat. » Unde sequitur : « *Fiat fiat :* » ubi exprimitur benedictionis vel durationis confirmatio. Tob. XII, 6 : *Benedicite Deum cœli, et coram omnibus viventibus confitemini illi : quia fecit nobiscum misericordiam suam.* Et secundum Cassiodorum. « dici« tur *fiat fiat* : non ut fiat Dominus bene« dictus, tamquam non sit benedictus, sed « hoc fit ut inde nos proficiamus, dum ju« giter in ejus laudibus occupamur. » Vel per hoc quod geminatur *fiat*, significatur quod pro duobus sunt gratiæ agendæ, scilicet pro salute bonorum. Apoc. VII, 11, in numeratis signatis subditur : *Ceciderunt in conspectu throni in facies suas, et adoraverunt Deum, dicentes : Benedictio et claritas, et sapientia, et gratiarum actio.* Secundo, gratiæ sunt agendæ pro damnatione malorum. Apocal. XII, 10 : *Nunc facta est salus et virtus,... quia projectus est accusator fratrum nostrorum.*

Vel *fiat* geminatur, quia gratiæ sunt agendæ pro beneficio creationis, et etiam pro beneficio recreationis.

Vel geminatur *fiat*, quia gratiæ agendæ sunt Deo pro mali evasione, et pro boni adeptione. Et nota secundum Hieronymum, quod « in Psalmo sunt qua« tuor distinctiones, in quorum fine *fiat* « *fiat*, excepto quod in fine quartæ di« stinctionis loco ejus quod hic dicitur « *fiat fiat*, apud Hebræos dicitur : « Omnis « spiritus laudet Dominum. »

« *Benedictus Dominus*, etc. » « *Benedictus*, » quia benefactor : « *Dominus*, » quia servorum protector : « *Deus*, » quia cultorum exauditor : « *Israel*, » quia speculatorum glorificator : « *A sæculo*, » quia temporalium largitor : « *In sæculum*, » quia æternorum promissor : « *Fiat*, » quia promissorum redditor : « *Fiat*, quia redditorum custos vel custoditor. Ista promissa nobis velit concedere, qui vivit et regnat Deus in sæcula. Amen.

[1] Psal. LXVI, 7.

PSALMUS XLI.

Homo exsul et conturbatus anhelat ad meliorem vitam,

1. *In finem, Intellectus filiis Core.*
2. Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te, Deus.
3. Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum : quando veniam? et apparebo ante faciem Dei?
4. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie : Ubi est Deus tuus?
5. Hæc recordatus sum, et effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei,

In voce exsultationis et confessionis, sonus epulantis.

6. Quare tristis es, anima mea ? et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei,

7. Et Deus meus.

Ad meipsum anima mea conturbata est : propterea memor ero tui de terra Jordanis, et Hermoniim a monte modico.

8. Abyssus abyssum invocat, in voce cataractarum tuarum :

Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me taansierunt.

9. In die mandavit Dominus misericordiam snam, et nocte canticum ejus:

Apud me oratio Deo vitæ meæ.

10. Dicam Deo : Susceptor meus es :

Quare oblitus es mei ? et quare contristatus incedo, dum affligit me inimicus?

11. Dum confringuntur ossa mea, exprobraverunt mihi qui tribulant me inimici mei,

Dum dicuntmihi per singulos dies: Ubi est Deus tuus?

12. Quare tristis es, anima mea ? et quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus.

IN PSALMUM XLI

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Intellectus filiis Core* [1].

« *Quemadmodum desiderat cervus.* »

Hic est Psalmus quadragesimus primus. Postquam enim egit de fide vera, ut credatur Christus verus Deus, et nihilominus verus homo : quia fides sine charitate non valet, I ad Cor. XIII, 2 : *Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.* Consequenter movet ad charitatem, qua mens illum in quem credit, frequenter desideret, et tristitiam hujus miseræ vitæ temperet : et est ipse primus illorum qui agunt de charitate, et sequuntur duo alii, octogesimus tertius scilicet, « *Quam dilecta tabernacula,* etc. » et centesimus trigesimus tertius, « *Ecce nunc benedicite Dominum.* »

[1] Ce psaume, dit M. l'abbé Lesêtre, qui est un des plus beaux de la collection, est un *maskil*, ou chant instructif *libnei qorah*, des fils de Coré. Ce Coré, un des révoltés contre Moïse et Aaron, eut des descendants qui ne lui ressemblèrent pas. Ses enfants apparaissent dans l'histoire à la tête d'importantes fonctions lévitiques ; les uns sont portiers du temple, I Par. IX, 17-19 ; XXVI, 1-19 ; les autres sont chantres, sous la direction d'Héman, au temps de David, I Par. VI, 33, et ils remplissent le même office jusque sous le règne de Josaphat, II Par. XX, 19, et peut-être encore dans la suite. Ils ne sont pas nommés ici en qualité de simples exécutants : le psaume est adressé, comme les précédents, *lamnatsach*, au maître de chant, pour la partie musicale ; le ל qui précède le nom des fils de Coré ne peut donc être que le *lamed auctoris*, lu déjà bien souvent devant le nom de David. Nous savons d'autre part que les Coraïtes unissaient parfois le talent de poètes à celui de chanteurs ; quant au nombre des sages que surpassait le roi Salomon, l'auteur du livre des Rois, III, IV, 31, cite Héman : il ne veut pas parler d'un simple chantre ; or Héman était coraïte, et le psaume LXXXVII, adressé au maître de chant et attribué aux fils de Coré en général, portera ensuite le nom d'Héman l'Ezrahite, ce qui prouve que parmi les chantres de la descendance de Coré, plusieurs s'appliquaient, non sans grand succès, à la composition de cantiques analogues à ceux de David. La collection de ces cantiques porte le titre général de Psaumes des enfants de Coré, sans que pour l'ordinaire, on se soit mis en peine de conserver le nom de chaque auteur particulier ; c'est ce qui fait que le seul psaume cité plus haut, parmi tous ceux de la collection, ait gardé le nom du poète qui l'a composé.

On n'est d'accord ni sur la date du psaume, ni sur l'occasion qui l'a inspiré. Eusèbe et Théodoret, sans préciser l'époque où les fils de Coré l'ont écrit, en font une prophétie de la captivité de Babylone ; D. Calmet se rallie à cette opinion. M. le Hir le rattache, ainsi que les sept suivants, à l'invasion de Sennachérib, Ewald, au règne de Jéchonias, Olshausen, suivant son habitude, à celui d'Antiochus Epiphane. Hitzig le fait composer par le grand prêtre Onias III, d'autres par un prêtre ou un lévite exilé par Athalie, etc. L'opinion la plus probable et généralement adoptée attribue le psaume à un coraïte, contemporain de David, et compagnon du saint roi dans sa fuite au-delà du Jourdain, pendant la rébellion d'Absalon. Sic Rosenmüller, Moll, Thalhofer, Patrizi, etc. Le style, en effet, a les mêmes allures que celui de David pendant cette période. Cf. Psal. LXII, de David, sur le même sujet, et Psal. LXXXIII, des fils de Coré. Le poète parlerait soit au nom du royal persécuté, soit plutôt en son propre nom, car nous ne trouvons rien dans le texte qui oblige à croire que le coraïte fut réfugié dans le même endroit que son maître, et se fit l'interprète de ses désirs et de ses espérances.

Ce psaume n'en forme qu'un seul avec le suivant, comme l'avaient déjà remarqué Eusèbe et la Misdrash, et comme beaucoup de manuscrits hébreux en font foi. D'ailleurs l'identité du sujet et de la disposition strophique, la répétition de vers et surtout du refrain ne laissent pas de doute à cet égard. Toutefois, la division inspirée probablement par des motifs liturgiques, doit être fort ancienne, car nous la retrouvons dans toutes les versions. On ne peut manquer d'admirer la vie, le coloris, la poésie touchante que le psalmiste met en œuvre pour rendre sa prière plus digne de Jehova. « Semblable à tous les affligés qui cherchent des consolations, il arrête ses regards sur les vagues échappées de la source Phiala ; leur mélancolique bruissement lui rappelle les calamités que Jéhova a

Præponitur titulus : *Intellectus filiis Core.* Sciendum quod Core, ut dictum est supra, interpretatur *calvus*, vel *calvaria* : et signat Christum, qui in Calvaria passus est. Unde Glossa adaptat Christum crucifixum Eliseo, cui irridentes pueri (IV Reg. II, 23) dicebant : *Ascende calve, ascende calve.* Filii ergo Core sunt filii Christi in cruce nudati, et ab omni temporalitate decalvati, et in loco Calvariæ ad litteram crucifixi. Sensus ergo est tituli : « *Intellectus* » hujus Psalmi, tendentis, id est, tendere facientis nos, « *in finem*, » convenit « *filiis Core*, » id est,Christi : vel convenit intellectus, ut ipsum non tantum ore cantent, sed intellectu et corde, secundum illud Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me* [1].

Psalmus autem dividitur primo et principaliter in duas partes. Cum enim agat de charitate, quæ sicut dictum est, et cœlestia facit desiderare, tristitiam hujus sæculi expellit, primo agitur de charitate desiderium inflammante. Secundo, de eadem sæculi tristitiam expellente, ibi, « *Quare tristis anima mea.* »

Prima dividitur in tres. Primo enim describitur desiderii magnitudo. Secundo, præ desiderati absentia, continua lacrymatio, ibi, « *Fuerunt mihi lacrymæ meæ.* » Tertio, absentis diligens inquisitio, ibi, « *Hæc recordatus sum.* »

Desiderii magnitudo exprimitur ex tribus. Primo, ex sitibundi cervi comparatione in primo versu. Secundo, ex desiderii prolongatione, ibi, « *Sitivit anima mea.* » Tertio, ex anxia quæstione, ibi, « *Quando veniam.* »

Primum autem dupliciter legitur. Primo, in persona catechumeni. Secundo, in persona perfecti viri.

Dicit ergo sic : « *Quemadmodum cervus*, » extracto de caverna serpente venenoso æstuans, et renovationem quærens, « *desiderat ad fontes aquarum*, » scit enim cum ad illum venerit quod ab illo liberabitur : « *ita*, » dicit catechumenus, « *anima mea*, » jam extracto de terra cordis peccato, per confessionem, quod serpens est. Eccli. XXI, 2 : *Quasi a facie colubri fuge peccata*, « *desiderat ad te, Deus*, « scilicet ad tuum sacramentum scilicet baptismi, ad exstinguendum venenum serpentis, scilicet fomitem, et originale peccatum. Eccli. III, 33 : *Ignem ardentem exstinguit aqua.* Illum ignem de quo Isa. IX, 18 : *Succensa est quasi ignis impietas.*

2 Prima pars Psalmi : Charitas ad æterna adspirans.

Vel sic : « *Quemadmodum cervus*, » etiam renovatur secundum illud Apostoli ad Ephes. IV, 22-24 : *Deponite vos veterem hominem,... et induite novum*, etc. Et ibidem, *Renovamini spiritu mentis vestræ.* Hinc inolevit consuetudo, quod in vigilia Paschæ, quando solebant antiquitus baptizari, cantabatur iste Psalmus.

Vel de viro perfecto sic : « *Quemadmodum desiderat cervus ad fontem aquarum*, » extracto serpente venenoso de caverna, sicut dictum est : « *ita anima mea*, » interfecto per pœnitentiam diabolo, ut jam non regnet per peccatum in nostro mortali corpore. Ad Roman. VI, 12 : *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Et interficietis, quantum in vobis est, serpentem antiquum diabolum, de quo Genes. III, 1 : *Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus*, etc.

fait fondre sur lui ; peu à peu cependant, il se souvient que son ami..., sa harpe, lui est resté fidèle... » Herder, Poés. des Héb. II, 10. Que d'émotion, que de douce espérance dans ce refrain qui vient par trois fois calmer la tristesse du psalmiste et le faire sourire à travers ses pleurs !

Ce psaume peut servir au chrétien d'acte de désir : étranger au milieu d'un monde impie, il aspire à entrer bientôt dans la céleste patrie.

[1] Cf. Isa. XXIX, 13.

Isa. XXVII, 1 : *In die illa visitabit Dominus....... super Leviatham serpentem vectem*, etc. « *Desiderat ad te*, o *Deus*, » ut sitim et ardorem desiderii mei, qui es fons vivus, exstinguas. Psal. XXXV, 10 : *Quoniam apud te est fons vitæ*. Ecce quod dicebat Paulus jam expulso serpente, scilicet diabolo, ad Philip. I, 23 : *Desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo*. Sed cum bonitas Creatoris in infinitum excedat bonitatem creaturæ, quomodo comparavit David desiderium Dei a viro justo, desiderio fontis a cervo animali bruto ? Respons. Homo per peccatum factus est brutalis, Psal. XLVIII, 13 : *Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est jumentis insipientibus*, etc. Et alibi, Psal. LXXII, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te*. Et ideo magnum est quantum est ex parte sui si desideret sicut brutum. Vel potest dici, quod desiderium humanum ex ratione multo excellit desiderium bruti, tamen in tribus debet assimilari desiderio cervi in hoc casu. Primo, ut desideret Deum totaliter, sicut cervus totaliter fontem, non aliquam ejus partem vel rivum. In Psal. XXXVII, 10, supra : *Domine, ante te omne desiderium meum*. Item, secundo, ut desideret indesinenter, sicut cervus fontem vivum. Isa. XXVI, 9 : *Anima mea desideravit te in nocte : sed et spiritu meo in præcordiis de mane vigilabo ad te*. Item, ut perseveranter, scilicet usque in finem, quando ab eo remuneremur, sicut cervus hoc desiderium continuat. Psal. CIV, 4 : *Quærite Dominum, et confirmamini, quærite*, etc. Matth. x, 22 : *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*.

Cur cervi utatur comparatione ?

3 « *Sitivit anima mea*. » Hic secundum. Quasi diceret : « *Desiderat anima mea*, » non modo primo, imo « *sitivit*, » jam diu est « *ad Deum*. » Græca versio habet, « fortem, » quasi diceret, non ad idola fictilia, et fragilia. Sapient. XIV, 8 : *Illud autem cum esset fragile, deus cognominatus est*. « *Vivum*, » non mortuum, sicut illa Baruch, VI, 41 : *Sensum non habent ipsi dii illorum*. Sapient. XIII, 17 : *Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est*. Vel « *fontem vivum* : » sic enim appellat se. Jerem. II, 13 : *Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ*.

« *Quando veniam*. » Ecce vehementia desiderii. Quasi dicat : Tarde. Et dicit Glossa Augustini : « Citius est Deo, tardius est desiderio. » Proverb XIII, 12 : *Spes, quæ differtur, affligit animam*. Cassiodorus : « *Quando* cum pondere pronuntiandum, ut gravis ei videatur esse dilatio. » Et « *apparebo ante faciem Dei*, » ut satiet illo æterno fonte, et reficiam sitim meam. Psal. XVI, 15 : *Satiabor cum apparuerit gloria tua*. Hic nota, quod sitis accrescit ex tribus. Ex purgatione, ex sale, ex calore. Sic certe spiritus purgati ab omni humore peccati sitiunt Deum. 1 Pet. I, 12 : *In quem desiderant Angeli prospicere*. Et repleti sale divinæ sapientiæ anxii sunt ad Deum venire, secundum illud Eccle. I, 18 : *Qui addit scientiam, addit et laborem* sitis quam habet a Deo. Et ardentes et tabescentes divino igne. Eccli. XXIII, 22 : *Anima calida quasi ignis ardens, non exstinguetur donec aliquid gluttiat*.

Nota etiam, quod Deus dicitur *fons*, quia seipsum nobis indesinenter communicat. Eccli. XXIV, 14 : *Usque ad futurum sæculum non desinam*. Item, communicans se indesinenter, semper abundat. Isa. I, 11 : *Plenus sum*. Quippe flumina quæ ab eo procedunt, Filius et Spiritus sanctus, ab eo non recedunt. Joan. I, 18 : *Unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. Joan. XIV, 11 : *Ego in Patre et Pater in me est*. Item, aqua plus delectat omni alio : sic Deus super omnia delectabilia. Psal. XV, 11 : *Delectationes in dextera tua usque in finem*. Proverb. IX, 17 : *Aquæ furtivæ dulciores sunt*. Psal. XXX, 20 : *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ*, etc.

« *Fuerunt mihi lacrymæ.* » Hic secundum, in quo subjungitur pro dilatione lacrymatio : et dicuntur duo. Primo, lacrymatio. Secundo, lacrymationis ratio, ibi, « *Dum dicitur mihi.* »

Dicit ergo : Sic dico : Quando apparebo in pœnitentia ? Nec mirum, quia hac in via « *fuerunt mihi lacrymæ meæ,* » a me effusæ « *die* » prosperitatis, « *et nocte* » adversitatis, ut nullam omnino reciperem consolationem, secundum illud Psal. LXXVI, 3 : *Renuit consolari anima mea.* Fuerunt, inquam, non lacrymæ exinanitionis, « *sed panes,* » id est, lacrymæ refectionis. Hieronymus : « Sicut « corpus satiatur pane, ita anima lacry- « mis. » Cassiodorus : « Audiant hoc « qui Domino flere non appetunt, juges « lacrymas, non inediam, sed satietatem « potius intulisse. Fletus ille, spiritualis « cibus est animarum, corroboratio sen- « suum, absolutio peccatorum, refectio « mentium, lavacrum culparum. » Iste petierat bibere : « *Sitivit,* » inquit, « *anima mea,* » et datur ei comedere. Sed quid lacrymæ quæ salsæ sunt ? comedendo autem salsum crescit sitis. Et ex hoc est quod tales lacrymæ desiderium non exstinguunt, sed augent.

« *Dum dicitur mihi.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic lacrymas effundo, sed quare ? Propter urgentem inimicorum insultationem. Et hoc est quod subdit, « *Dum dicitur mihi quotidie,* » ab inimicis meis, paganis, hæreticis, et Judæis, hominibus peccatis sordidis. Dicitur, inquam, insultando : « *Ubi est Deus tuus ?* » Optima causa flendi. Cassiodorus : « Ultra omnes labores est « ipsum insultantem cernere, quem « cognoscis conscientiæ pravitate sor- « dere. » Et si tibi dicat paganus ostendens digito Deum suum, ubi Christiane est Deus tuus ? Responde secundum Augustinum : « Possum tibi ostendere « Deum meum, sed oculos non habes « unde videas. » Matth. v, 8 : *Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt.*

Hic nota, quod debemus habere lacrymas occultiores, ut dicitur Isa. XXII, 4 : *Recedite a me, amare flebo.* Corpori et animæ communes. « *Meæ,* » dicit anima, non solius corporis, sicut in ficte plorantibus. Eccli. XII, 16 : *In oculis suis lacrymatur inimicus,* scilicet hypocrita. Item, uberiores, ut non tantum in genis, sed et in os fluant. « *Panes.* » Alibi, in Psal. CI, 10 : *Potum meum cum fletu miscebam.* Et juges, « *die ac nocte.* » Jerem. IX, 1 : *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, et plorabo die ac nocte,* etc.

Quomodo flendum ?

« *Hæc recordatus sum.* » Hic tertium, 5
scilicet absentis diligens inquisitio : sed quia hæc inquisitio supra res humanas, tangit tria. Primo, diligens scrutinium. Secundo, locum in quem vadit ad quærendum, ibi, « *Transibo in locum.* » Tertio, sui transitus adjutorium, ibi, « *In voce exsultationis.* »

In prima duo. Primo tangit scrutinium in creaturis corporalibus Secundo, in spiritualibus, ibi, « *Et effudi in me.* »

Dicit ergo : Sic dicunt insultando : Ubi est Deus tuus ? et dum hæc dicunt, « *hæc recordatus sum,* » id est, temporalia, et visibilia meditatus sum, considerando. Bene inchoat, quia ad Rom. I, 20, dicitur : *Invisibilia Dei, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur.* Et quia in his non inveni, « *effudi in me animam meam,* » intra me ipsam per ipsam cogitando, et per alios spiritus discurrendo : sed nec sic invenio. Cantic. III, 1 : *Quæsivi illum, et non inveni.* Et ubi effudi ? « *Quoniam transibo in locum tabernaculi,* » id est, in Ecclesiam militantem, quæ tabernaculum ejus dicitur, Apocalyps. XXI, 3 : *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus.* Tabernaculi, inquam, « *admirabilis,* » pro sua pulchritudine, Ad Ephes. v, 26 et 27 : *Mundans eam lavacro aquæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut*

rugam, aut aliquid hujusmodi. Et ultra, « *usque ad domum Dei,* » id est, Ecclesiam triumphantem, quia nihil ita simile triumphanti, sicut militans. Ad Hebr. VIII, 5 : *Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte* [1].

Alio modo legitur, secundum quod per hæc prædicta, verba adversariorum dinumerantur sic : Interim dum improperant idololatræ, « *Ubi est Deus tuus ? recordatus sum,* » interius meditando, « *et effudi,* » præ gaudio, « *animam meam,* » sicut res bulliens effunditur. Cantic. v, 6 : *Anima mea liquefacta est.* Sed ubi ? Numquid extra te, sicut gaudentes in exterioribus ? Eccli. x, 9 et 10 : *Avaro nihil est scelestius.... Nihil est iniquius quam amare pecuniam : hic enim et animam suam vena em habet, quoniam in vita sua projecit intima sua.* Non, sed « *in me.* » Sic autem gaudeo, « *quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis,* » scilicet in Ecclesiam triumphantem, de quo supra in Psal. XIV, 1 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo ?* etc. Et hoc, « *usque ad domum Dei,* » id est, in mansionem, in qua Deum videam, sicut homo videtur in domo sua. Joan. XIV, 2 : *In domo patris mei mansiones multæ sunt.* Unde quidquid dicunt, non curo, quia si hic non video, gaudeo, quia ibi videbo. Psal. CXXI, 1 : *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi : in domum Domini ibimus.*

« *In voce exsultationis.* » Hic tertium, in quo tangit sui transitus adjutorium, scilicet sonum exsultantium in paradiso, et epulantium, qui ejus auribus sonabit.

Dicit ergo : Sic transibo in domum Domini, sed quomodo ? « *In voce exsultationis* » secreta, et quasi in corde interius audita. Isa. XXXV, 10 : *Gaudium et lætitiam obtinebunt, et fugiet dolor et gemitus.* « *Et confessionis,* » laudis divinæ. Quasi non tantum in se exsultantium, sed in Deum, et ipsum laudantium. Isa. LI, 11 : *Venient in Sion laudantes :* quæ vox est « *sonus epulantis,* » id est, epulas celebrantis. Erat enim antiquitus consuetudo, quod festa et convivia facientes, inter epulas musicis utebantur instrumentis. Isa. v, 12 : *Cithara, et lyra, et tympanum, et tibia, et vinum in conviviis vestris.* Luc. XV, 23-26 : In reversione filii prodigi fecit pater convivium, et audita est vox chori et symphoniæ. Sic in illa cœlesti patria epulantur cum summa modulatione. De epulatione, Isa. XXV, 6 : *Faciet Dominus in monte hoc convivium pinguium, convivium vindemiæ,* etc. Et LXV, 13 : *Ecce servi mei comedent.* Sed numquam sine sono lætitiæ et laudis ? Subjungit : *Servi mei laudabunt præ exsultatione.* Hac ergo dulcedine dicit se illectum, et abstractum : super omnia enim rapit mentem sursum, et trahit, et ab omni carnalitate abstrahit dulcis sonus : quia, sicut vult Philosophus, « Calor est in corpore mixto, ardor in aere grosso et fumoso, sapor in aqueo, tangibile in terreo, tamquam in subjecto. » Unde omnia quæ quasi fixa sunt in his quæ tenent locum infimum, animum inclinant ad infimum. Sed sonus in aere subtilissimo, qui semper tendit sursum : quod sentimus experimento, si enim loquens sit infra, tu supra, melius audies, quam e converso.

« *Quare tristis es ?* Hic est secunda pars, in qua agit de charitate confortante in his tribus in quibus sensualitas primo contristatur, et hinc ratio turbatur. 6

Duo ergo dicuntur. Primo, adhibet

[1] Cf. Exod. XXV, 40 :

remedium sensualitati. Secundo, rationi ibi, « *Ad meipsum.* »

In prima duo secundum duo remedia quæ adhibet. Primo, increpationem. Secundo, consolationem, ibi, « *Spera in Deo.* »

Et primo increpat eam de proprio dolore. Secundo, de sui perturbatione, ibi, « *Et quare.* »

Dicit ergo : Sic anima transibit ad illam domum, unde jam gaudia sentit. Licet ergo mundus foris perstrepat, caro gravet, « *quare tristis es, o anima mea, et quare conturbas me ?* » dicit ratio. Eccli. xxx, 22 : *Tristitiam non des animæ tuæ.* Quare tristis es de temporalibus non habitis, cum abundas aliis ? Hæc est enim mala tristitia si his tristaris. II ad Corinth. vii, 10 : *Sæculi tristitia mortem operatur.* Quare tristis es de perditis ? si habuisti onus, deposuisti. Isa. xxx, 6 : *Onus jumentorum Austri.* Seneca : « Pecuniam perdidisti infinitam ? for« tasse illa te perdidisset. » Quare tristis es de præsentibus adversis, quibus erudiris et mundaris ? Super illud Luc. xvi, 20 : *Ulceribus plenus :* Quos vitii infirmitas vulnerat, medicina paupertatis sanat. Jerem. vi, 7 et 8 : Alia littera : Per omne flagellum erudieris Jerusalem [1] : Quare tristis es de pravis moribus et venialibus culpis quibus humiliata exercitaris ? Judic. iii, 4 : *Has gentes dimisit Dominus, ut in ipsis experiretur,* id est, exerceretur *Israel.* Quare pro æternis dilatis ? quia sic desiderando proficis. Gregorius : « Sancta desideria « dilationis gremio nutriuntur. »

« *Et quare conturbas me ?* » Et nota, quod sensualitas turbat rationem tripliciter. Alliciendo ut in inferioribus delectetur, Proverb. xv, 6 : *In fructibus impii conturbatio.* Cogendo ut afflictionibus corporis ipsa compatiatur, Sap. ix, 15 : *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam.* Si enim unum membrum alteri compatitur [2], multo fortius ratio sensualitati. Tertio, impediendo intellectum phantasmatibus, ne æterna veritas videatur. Quando enim deberet intelligere, et meditari cœlestia, sensualitas infert illi phantasmata. Dan. iv, 2 : *Cogitationes meæ in strato meo, et visiones capitis mei conturbaverunt me.*

« *Spera in Deo.* » Hic subjungitur consolatio post increpationem : et dicuntur duo. Primo consolando monet ut speret. Secundo, quare et potest, et debet spetare, ibi, « *Quoniam adhuc confitebor.* »

Dicit ergo sic : Non contristes me, nec conturbes, imo « *spera in Deo,* » ut sit consoleris, quia ad Roman. v, 5, dicitur : *Spes non confundit.* Et xii, 12 : *Spe gaudentes.* Eccli. ii, 11 : *Nullus speravit in Domino, et confusus est.*

« *Quoniam adhuc.* » Hic subjungitur causa et ratio quare, scilicet plena confessio quam proponit facere, etc. Et hanc dupliciter, laudis scilicet, et peccati. De utraque legitur, et secundum quod legitur de prima, duo dicuntur : futura confessio laudis et laudis modus et materia, ibi, « *Salutare vultus.* »

Ait enim : Sic spera, et potes, *quo« niam adhuc confitebor illi,* » ipsum laudando. Psal. cviii, 30 : *Confitebor Domino nimis in ore meo.* Et quare hoc ? Quoniam ipse est, « *salutare vultus mei,* » particeps, hoc est, mihi similis in natura, et talis vultus, qualis ego sum. Ad Philip. ii, 7 : *Formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo.* Ipse, dico, « *Deus meus,* » ut non tantum

[1] Vulg. habet, Jerem. vi, 7 et 8 : *Iniquitatas et vastitas audietur in ea, coram me semper infirmitas et plaga. Erudire Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te.*

[2] I ad Corinth. xii, 26 : *Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra.*

sit « *vultus mei,* » sed etiam Dei. Hoc est quod promisit Apostolus ad Philip. II, 6 : *Qui cum in forma Dei esset.*

Vel sic : Dicit filius Core : Anima mea spera, et potes : « *Quoniam adhuc confitebor illi* » peccata mea, quod erit tibi ad salutem. Ad Rom. x, 10 : *Ore autem confessio fit ad salutem.* Proverb. XXVIII, 13 : *Qui autem confessus fuerit,* illi, inquam, qui est « *Salutare,* etc. » non mutatur hæc oratio.

« *Et Deus meus.* » Vide supra.

« *Ad meipsum* » Hic secundum, in quo subjungit remedium contra turbationem rationis. Et primo tangitur rationis turbatio. Secundo, ipsius turbationis remedium, ibi, « *Propterea memor ero.* » Tertio, turbationis ratio, ibi, « *Quare oblitus es mei.* »

Dicit ergo sic : Turbata sensualitas turbat me, et non est hæc turbatio ab extrinseco tantum, imo « *ad meipsum* » est, de meipso, vel « a meipso, » secundum litteram Cassiodori. Non enim potest esse quod anima *ad seipsam* redeat, quin inveniat turbationem. Augustinus : « Vis ut non turbetur anima ? « non remaneat in seipsa : sed dic : *Ad* « *te, Domine, levavi animam meam* [1]. » Cant. VI, 11 : *Anima mea conturbavit me.* Quippe ad Galat. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem.* Propter hoc dicitur, Osee, XIII, 9 : *Perditio tua* ex te *Israel,* supple, est, *tantummodo in me auxilium tuum.*

« *Propterea memor ero.* » Hic subjungitur turbationis remedium, et hoc duplex : Dei recordatio, et secreta oratio, ibi, « *Apud me oratio.* »

In prima duo. Primo tangit recordationem quam habet de Deo. Secundo, recordationis multiplicem rationem, ibi, « *De terra Jordanis.* »

Dicit ergo : Sic turbor a meipso : propterea in remedium hujus turbationis, « *memor ero tui,* » cujus memoria generat delectationem. Psal. LXXVI, 4 : *Memor fui Dei, et delectatus sum.* Propter hoc Isa. XXVI, 8, dicitur : *Memoriale tuum in desiderio animæ.* Et Osee, XIV, 8 : *Memoriale ejus sicut vinum Libani.*

« *De terra Jordanis.* » Hic tangitur hujus memoriæ multiplex ratio. Prima est beneficiorum multiplicatio. Secunda, concors Scripturarum convocatio, ibi, « *Abyssus abyssum.* » Tertia, pœnalitatis brevis duratio, ibi, « *Omnia excelsa tua.* » Quarta, universalis instructio, ibi. « *In die mandavit.* »

In prima tanguntur quatuor beneficia combinata. Primo, aptitudo ad fructificandum, et renovatio per baptismum. Secundum efficit primum. Secundo, abrenuntiatio ipsi diabolo, et sibi et bonorum operum humilis perfectio, ibi, « *Et Hermoniim.* »

Dicit ergo : « *Sic memor ero tui,* » recolens « *de terra Jordanis.* » Jordanis est fluvius in quo Christus fuit baptizatus (Matth. III, 13, et Luc. III, 21), in quo significatur spiritualis renovatio. In terra autem quæ est juxta Jordanem, ubi fertilitas et aptitudo ad fructificandum. Luc. VIII, 15 : *Qui autem in terram bonam, hi sunt, qui... fructum afferunt in patientia.*

« *Hermoniim.* » Et hoc « *a monte modico.* » Hic mons est mons modicus juxta Jordanem, et interpretatur *anathematizatio.* Quasi diceret : Memor ero tui de terra anathematizationis, hoc est, quia datum est mihi diabolum anathematizare, et tamquam anathema separare a me. Et meipsum montem dico modicum, quia sum mons per vitæ altitudinem, modicus tamen per humilitatem. Ecce separatio a diabolo, et humi-

[1] Psal. XXIV, 1.

lis profecto, quemadmodum in Paulo, qui erat mons tangens usque ad tertium cœlum [1]. Et tamen modicum se exhibebat per humilitatem, I ad Corinth. xv, 9 : *Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.*

« *Abyssus abyssum invocat.* » Hic secunda ratio, scilicet Scripturarum concors invocatio. Legitur enim tripliciter : quia abyssus potest significare Scripturam secundum divisionem dictam, aut humanam naturam, aut judicis Christi sententiam.

Dicit ergo : Dixi, quod ero memor tui, et hoc debeo, quia « *abyssus,* » id est, Testamentum Vetus, « *invocat abyssum,* » ad hoc ut tui memor sim, id est, Novum, quod est « *in voce cataractarum tuarum,* » id est, Apostolorum : cataractæ enim sunt ostia fluviorum, hoc est, unde fluvii oriuntur. Sic de ore Apostolorum, Proverb. xviii, 4 : *Aqua profunda verba ex ore viri.*

Secundo modo sic : Debeo esse memor tui : quia ad hoc homo hominem invocat, et invitat, sicut Paulus, qui homo fuit, Salomon et alii. Apocalyps. xxii, 17 : *Qui audit, dicat : Veni.* Homo autem vocans, et homo vocatus *abyssus* dicitur, quia uterque cognoscit cor alterius tantæ profunditatis. Jerem. xvii, 9 : *Pravum est cor omnium et inscrutabile : quis cognoscet illud ?* I ad Corinth. ii, 11 : *Quis enim hominum scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est ?* Sed numquid cum homo hominem sic invocat ad tui memoriam, hoc facit propria virtute ? Imo hoc fit « *in voce cataractarum tuarum,* » id est, in Spiritus sancti inspiratione interna, quæ generat in eis flumina, et ostia diversarum gratiarum. Matth. x, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini*, etc.

Tertio, modo sic : Anima mea turbata, ad meipsum reversa est. Nec mirum : quia « *abyssus* » sententiæ judicialis in Adam prolatæ, « *invocat,* » id est, nobis aperte indicat « *abyssum,* » judicium scilicet et sententiam de nobis. Ad Roman. xi, 33 : *O altitudo sapientiæ, et scientiæ Dei : quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus !* Propter hoc dicitur in Psal. xxxv, 7 : *Judicia tua abyssus multa.* « *In voce cataractarum tuarum,* » id est, prædicatione Apostolorum, et sanctorum. Et expone ut prius.

« *Omnia excelsa.* » Hic tertia ratio, pœnalitatum brevis duratio, et legitur dupliciter versus iste, quia « *transierunt* » potest significare tribulationum præteritionem, vel earumdem præsentiam.

Primo modo legitur sic : Ideo etiam memor ero « *tui,* » quia « *omnia excelsa tua,* » id est, magnæ tribulationes, et excelsæ usque ad collum pertingentes, de quibus Isa. xxx, 28 : *Spiritus ejus velut torrens inundans : usque ad collum veniet ad perdendas gentes.* « *Et fluctus tui,* » id est, minores tribulationes. Alibi, in Psal. lxxxvii, 8, de his fluctibus : *Et omnes fluctus tuos induxisti super me.* « *Transierunt,* » non manserunt « *super me.* » Psal. lxv, 12 : *Transivimus per ignem*, majorum tribulationum, *et aquam*, minorum. Ideo dicitur Eccli. i, 29 : *Usque in tempus sustinebit patiens, et postea redditio jucunditatis.* Tob. iii, 22 : *Post tempestatem tranquillum facis.*

Alio modo sic : Bene dico : Memor ero tui, quia « *omnia excelsa tua et fluctus tui,* » sicut prius, « *transierunt,* » id est, venerunt « *super me,* » ad me erudiendum et convertendum ad te. Isa.

[1] Cf. II ad Corinth. xii, 2 et seq.

xxviii, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditi.* Littera Augustini habet : « Omnes suspensiones tuæ, » id est, omnia quæ minatis, quæ adhuc sunt in suspenso, « *super me,* » id est,super mentem meam « *transierunt.* » Vocat autem tribulationes aquas, quia sunt sordium purgativæ, id est, carnalium peccatorum, Eccli. xi, 29 : *Malitia* unius *horæ oblivionem facit luxuriæ magnæ.* Et spiritualium etiam, quod plus est, sicut acediæ, Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Et impatientiæ, Ad Roman. v, 3 : *Tribulatio patientiam operatur.* IV Reg. v, 10 : *Vade, et lavare septies in Jordane, et recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis,* in anima. Item, exstinguit sicut aqua, Eccli. iii, 33 : *Ignem ardentem exstinguit aqua :* sic tribulatio illum ignem de quo Eccli. ix, 9 : *Concupiscentia, quasi ignis exardescit.* Item, quia tribulatio hominem sibi ostendit : est enim speculum. Seneca in libro de *Naturalibus quæstionibus* : « Singula stillicidia singula specula sunt : « per tribulationem enim sibi homo in« notescit. » Eccli. xxxiv, 11 : *Qui tentatus non est, qualia scit?* Seneca ad Lucilium : « Numquam sui dare certam « fiduciam oportet, nisi quibus multæ « difficultates apparuerunt. » Psal. xlix, 21 : *Arguam te,* tribulando, *et statuam te contra faciem tuam :* ut videas per hoc et cognoscas te. Item, quæ in se manent magis videri facit. Seneca in libro de *Naturalibus quæstionibus* : « Omnia per « aquam videntibus longe sunt majo«ra. » Sic sustinentes tribulationes patienter, magis procul a Deo judicantur. Seneca ad Lucilium : « Necessario magnus « apparuit, qui numquam in malis inge« muit. » Post multas miserias dicit Joseph, Genes. xli, 52 : *Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ.* Item, pertransiens et currens dulcis est, manens amarescit. Sic tribulatio transitoria Sanctis dulcescit. II ad Corinth. vii, 4 : *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione mea :* sed stans in infimo multum amarescit ei, ut dicat illud. Isa. xxxviii, 17 : *Ecce in pace amaritudo mea amarissima.*

Tribulatio aquæ comparatur, quia purgat sordes vitiorum, et aliis de causis

« *In die mandavit.* » Hic quartum, in quo subjungitur quartum beneficium, scilicet naturalis instructio. Et primo, in prosperis. Secundo, in adversis, ibi, « *Et nocte.* »

Dicit ergo : Memor ero. Quippe quia « *mandavit Dominus misericordiam* « *suam,* » nos patienter tolerare, « *in die,* » hoc est, in prosperitate, hoc est, effectum misericordiæ suæ, scilicet adversitatem. Psal. xcviii, 8 : *Deus, tu propitius fuisti eis, et ulciscens in omnes adinventiones eorum.* Ad Hebræ. xii, 6 : *Quem diligit Deus, castigat, et flagellat omnem filium quem recipit.* « *Et mandavit,* » repete : « *Canticum ejus,* » quod in eo exsultetur nocte adversitatis, hoc mandavit per Jacobum, i, 2 : *Omne gaudium existimate fratres mei, cum in diversas tentationes incideritis.* Vel sic : Multa flagella super me venerunt, sed « *in die,* » prosperitatis, « *mandavit Dominus,* » id est, docuit « *misericordiam suam :* » quia misericors est, et in tribulationibus liberat. « *Et nocte,* » adversitatis, declaravit. Est alia littera, id est, aperte ostendi, quod ita est, quia liberat. Cassiodorus : « Lex ejus in spatie tranquillita« tis ebibitur : tunc enim vacat discere, « quando non est quod debeat impedi« re. » « *Et nocte,* » declarat aperte, quod ita est : tunc enim veraciter sentitur misericordia, cum fuerit abundans miseria. Eccli. xxxv, 26 : *Speciosa misericordia Dei in tempore tribulationis, quasi nubes pluviæ in tempore siccitatis.*

Hic nota, quod cum ad duo teneamur, ad diligendum Deum et proximum, Matth. xxii, 37 : *Diliges,* etc., docet expendere diem in proximi charitate, noctem in Dei dilectione.

« *In die mandavit misericordiam suam,* » ut scilicet misericordiam exhibeamus proximis : tunc enim videntur

miseriæ. Psal. xxxvi, 26 : *Tota die miseretur et commodat.* « *Et nocte canticum ejus.* » Job, xxxv, 10 : *Qui dedit carmina in nocte.* Matth. vi, 6 : *Ora Patrem tuum in abscondito.* Et est notandum, quod utilitatem proximi præponit, sicut Matth. v, 23, de oblatione : *Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris*, etc. Chrysostomus : « O Dei bonitatem ! « O Dei superabundantiam philanthro- « piæ[1] ! honorem qui ad seipsum est, « contemnit, pro illo qui ad proximum. »

« *Apud me oratio.* » Hic subjungitur de secundo remedio, scilicet de secretiori oratione, ubi primo tangitur orationis secretum. Secundo, fiducia ad impetrandum, ibi, « *Dicam Deo.* »

Dicit ergo : Sic memor sum : nec tantum, imo « *apud me* » in his tribulationibus est « *oratio* » non in publico. Matth. vi, 6 : *Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora Patrem tuum.* Item, « *apud me*, » quia jam non offero quod est extra me, scilicet vitulos et arietes, sed ipsum spiritum. Daniel. iii, 39 : *In animo contrito, et spiritu humilitatis suscipiamur hodie a te, sicut in millibus agnorum*, etc. Quæ oratio fit « *Deo vitæ meæ*, » id est, qui dat mihi vitam naturæ et gratiæ in præsenti, et tandem gloriæ in futuro. II Machab. vii, 22 et 23 : *Neque enim ego spiritum et animam donavi vobis et vitam : et singulorum membra non ego sola compegi, sed mundi creator*, etc.

Et « *dicam Deo* » in oratione illa cum magna confidentia : « *Susceptor meus es*, » id est, meæ orationis. Vel, « *susceptor meus*, » jam in baptismo me suscepisti. Psal. xl, 13 : *Me autem propter innocentiam suscepisti, et confirmasti*, etc. In hoc docet te, quod oratio tua debet esse apud te, non apud alios, ut propter orationem quæras eis placere : qui enim hoc facit, attendere debet cui loquitur, quantam dulcedinem sibi subtrahit, quam utilitatem prodit. De primo, qui loquitur cum Deo, cum summo principum loquitur. Apocal. xix, 16 : *Habet in vestimento et in femore scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* De secundo : eo enim quod verbis aurem non apponit, dulcedinem orationis perdit. Augustinus : « Influebant voces illæ auribus meis, et « eliquabatur veritas in cor meum, et « æstuabat mihi affectus pietatis, et flue- « bant lacrymæ, et bene mihi erat cum « eis[2]. » De tertio, quia sicut homo corpus cibo, sic animam oratione reficit. Prov. xiii, 2 : *De fructu oris sui, homo satiabitur bonis.* Sicut enim cibus tantum manens in ore, non reficit carnem, sic nec oratio in ore manens, animam. I ad Corinth. xiv, 14 : *Si orem lingua, spiritus meus*, flatus scilicet, tantum *orat*, *mens autem mea sine fructu est.* Et potest dicere talis, Eccle. iv, 8 : *Cui laboro, et fraudo animam meam bonis?*

Simile notandum.

« *Quare oblitus es.* » Hic est tertium, in quo tangitur causa, et ratio quare sic turbat se ratio : et dicuntur duo. Primo, multiplicem turbationis rationem assignat. Secundo, consolationem iterat, ibi, « *Quare tristis es?* »

Quadruplex piæ animæ dolor.

In prima quatuor, secundum quatuor causas quas assignat. Prima est patriæ cœlestis dilatio. Secundo, propria afflictio, ibi, « *Contristatus incedo.* » Tertio, fortium Ecclesiæ dejectio, ibi, « *Dum confringuntur.* » Sed quarto est dejicientium exprobratio, ibi, « *Exprobraverunt mihi.* »

Dicit ergo : Ex quo me Domine tam familiariter diligis, et suscipis, « *quare oblitus es mei*, » dum non liberas me a

[1] Id est, benignitatis, ac amoris impensioris in homines.

[2] S. Augustinus, Confessionum lib. IX.

malis? Psal. XLIII, 24 : *Quare faciem tuam avertis, oblivisceris inopiæ nostræ?* Sed revera non obliviscitur, quamvis videatur. Isa. XLIX, 14 et 15 : *Et dixit Sion :... Dominus oblitus est mei.* Et dixit : *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum; ut non misereatur filio uteri sui? et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.*

« *Et quare contristatus incedo,* » secundum carnem quæ difficultates abhorret. Matth. XXVI, 41 : *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* « *Incedo* » autem de una tribulatione in aliam. Psal. XXXIII, 20 : *Multæ tribulationes justorum.* « *Dum,* » id est, quia tentando « *affligit me inimicus,* » id est, diabolus. I Pet. V, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens,* etc.

Huius vitæ afflictiones leves di'untur multis nominibus.

Et nota, quod bene se arguit, quia in tribulationibus contristatur : omnis enim tribulatio in præsenti levis est. Nonne leve est onus quod sursum levat? Sed sic est de tribulatione. Genes. VII, 17 : *Multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime.* Item, leve est onus quod portantem non fatigat, sed roborat : sic tribulatio sancto homini. II ad Corinth. XII, 9 et 10 : *Virtus in infirmitate perficitur.* Et infra : *Cum infirmor, tunc potens sum.* Item, non tantum sublevat, vel non onerat, sed stimulat ut festinemus ad Deum. Gregorius : « Mala quæ nos hic « premunt, ad Deum ire nos compel« lunt. » Item, non tantum stimulat, sed æterna bona quasi ex debito præstat. II ad Corinth. IV, 17 : *Id enim, quod in præsenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

11

Casus bonorum affligit, qui bene ossibus emotis, corruptis, et fractis comparatur.

« *Dum confringuntur.* » Hic tertia ratio, scilicet fortium Ecclesiæ dejectio. Quasi diceret : Contristor his rationibus duabus quas præmisi, et etiam dum « *confringuntur ossa mea,* » fortes Ecclesiæ, qui me et alios deberent sustentare, tribulationibus et scandalis cedunt, et ab illis se abscondunt. Ossa enim Prælati Ecclesiæ sunt. Unde de primitivis dicitur, Thren. I, 13 : *De excelso misit ignem in ossibus meis, et erudivit me.* Sed ossa nostra triplici modo nunc redduntur inutilia, sicut naturalia dislocantur, corrumpuntur, et franguntur. Dislocatio est egressio de loco suo, qui debetur ei per naturam. Ossa ergo dislocata sunt, Prælatis de locis suis, ubi debent esse, egressis. Proverb. VII, 19 : *Non est vir in domo sua : abiit via longissima.* Corrumpuntur ossa, et tunc caro mollescit, et propinqua est fœtori. Caro adhærens ossi, sunt consanguinei et nepotes, qui adhærent Prælato. Prælati ergo corrumpuntur, ut efficiantur peccatores, sicut homines alii. Isa. XXIV, 2 : *Sicut populus, sic sacerdos.* Et signum est molities vestimentorum parentum, et familiæ ipsis adhærentis. Matth. XI, 8 : *Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* Quid mirum? Eccli. X, 2 : *Secundum judicem populi, sic et ministri ejus.* Item, franguntur. Ossa enim sicca facile franguntur, et ipsi sicci sunt igne concupiscentiæ desiccati. Jerem. VI, 13 : *A minore usque ad majorem omnes avaritiæ student.* Et ob hoc cito franguntur. Nihil continuitatis in illis : sed in habitu sunt laici, in cibis epicurei, in verbis mimi, solo nomine clerici et prælati. Job, XXX, 30 : *Ossa mea aruerunt præ caumate.* Et sic statim franguntur ad ictum linguæ. Eccli. XXVIII, 21 : *Plaga linguæ comminuet ossa.*

Et ex hoc sequitur quartum : « *Exprobaverunt mihi qui tribulant me inimici mei.* » Thren. II, 15 : *Sibilaverunt, et moverunt capita sua super filiam Jerusalem,* scilicet Ecclesiam. *Hæccine est urbs, dicentes, perfecti decoris, gaudium universæ terræ?* Inimici ergo irrident, et imperfecti desperant, cum fortes vident succumbere.

« *Dum dicunt mihi per singulos dies.* »

Hic secundum, in quo determinat irrisionis modum et irrisionem. Modum, quia continue, ibi. « *Per singulos dies* » Irrisionem, ibi. « *Ubi est ?* » Sic irrident et exprobrant inimici. « *Dum dicunt mihi per singulos,* » quasi incessanter. Eccli. XXIII, 20 : *Homo assuetus in verbis improperii, omnibus diebus suis non erudietur.* Quia Jacob. III, 8 : *Linguam nullus hominum domare potest,* maxime ad mala assuetam. Dicunt ergo improperando : « *Ubi est Deus tuus ?* » Cum scilicet confringuntur ossa. Aut non est, aut non curat. Posset respondere, Ubi est ? in bene loquentibus, II ad Corinth. XIII, 3 : *An experimentum quæritis ejus, qui me in loquitur Christus ?* Matth. X, 20 : *Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus,* etc. Item, in bona facientibus, et miracula. Joan. III, 2 : *Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Item, in tribulatione pro ipso sustinentibus patienter. Psal. XLV, 6 : *Deus in medio ejus, non commovebitur.*

« *Quare tristis es ?* » Hic est iteratum remedium super tristitia et turbatione : et sicut prius. Primo, sensualitatis increpatio. Secundo, ipsius rationis consolatio, ibi, « *Spera in Deo.* » Et primo increpat de proprio dolore. Secundo, de sui conturbatione.

Dicit ergo : Sic illi te irrident, sed, o anima mea, « *quare tristis es* » propter ista mala, et « *quare conturbas me* » propter dilata bona ? Sed quare sic ista iteratio? Nonne superfluit? Non. Cassiodorus : « In his litteris, nihil super-« fluum, nihil constat esse confusum. « Sed frequentia tribulationum exigit « frequentiam consolationum. » Psal. XCIII, 19 : *Secundum multitudinem dolorum meorum,* etc. Tristitiam ergo expelle quia te vulnerat. Eccli. XXV, 17 : *Omnis plaga, tristitia cordis est.* Cor rodit, Proverb. XXV, 20 : *Sicut tinea vestimento, et vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi.* Proverb. XVII, 22 : *Spiritus tristis exsiccat ossa* : ut nullum habeat devotionis humorem. Ad bellum spirituale hominem ineptum reddit, Judic. VII, 3 : *Qui formidolosus est, et timidus, revertatur,* scilicet in domum suam. Et tandem interficit, et spiritualiter, et corporaliter. Eccli. XXX, 24 : *Tristitiam longe repelle a te : multos enim occidit tristitia.* Sustine ergo ne tristeris in malis præsentibus, quia Jacob. V, 7, dicitur : *Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ.*

« *Spera in Deo.* » Hic consolatur invitando ad spem, et subjungendo causam, ibi, « *Quoniam adhuc.* » Et spei materiam, ibi, « *Salutare.* »

Ait enim : Sic tristitiam pellas, nec conturbes te : imo « *spera in Deo* » audacter, et innitaris super eum. Isa. L, 7 : *Quis ex vobis timens Dominum ? speret in nomine Domini, et innitatur super Deum suum.* Et potest secure : « *Quoniam adhuc confitebor illi,* » confessione laudis in patria. Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Vel confessione peccati, de qua Josue, VII, 19 : *Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere.* Et Jacob. V, 16 : *Confitemini alterutrum peccata vestra.* Et bene potes sperare, cum sis in tribulatione et tristitia, quia Tob. III, 21 : *Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quod vita ejus, si in probatione fuerit, coronabitur.* Et hoc spera, quoniam ipse erit « *salutare vultus mei,* » hoc est, vitæ meæ, tamquam verus homo, et « *Deus* » nihilominus « *meus,* » propter divinitatem, salvator propter humanitatem. Vel eodem modo lectum posset esse materia laudis : Confitebor, et hoc confitebor, quoniam ipse est « *salutare vultus mei, et Deus meus.* »

PSALMUS XLII.

Spem in Domino reponit a quo judicari exoptat.

1. *Psalmus David.*
Judica me, Deus, et discerne causam meam de gente non sancta : ab homine iniquo et doloso erue me.
2. Quia tu es, Deus, fortitudo mea, quare me repulisti ? et quare tristis incedo, dum affligit me inimicus ?
3. Emitte lucem tuam et veritatem tuam : ipsa me deduxerunt, et adduxerunt in montem sanctum tuum, et in tabernacula tua.
4. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat juventutem meam.
Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus.
5. Quare tristis es, anima mea ? et quare conturbas me ?
Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, et Deus meus.

IN PSALMUM XLII

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David*[1].

« *Judica me, Deus.* » Hic est Psalmus quadragesimus secundus. Cum enim in præcedenti Psalmo invitata est anima ad lætam charitatem, et expulsionem tristitiæ, super quod est redarguta, sciens hanc tristitiæ causam malorum cohabitationem, nec ad perfectam charitatem et ad spiritualem lætitiam se posse pervenire, quamdiu est in malerum consortio, petit in hoc Psalmo ipsorum segregationem : quod quia non fiet nisi in judicio generali, petit ex confidentia in Deum.

[1] Ce psaume, comme nous l'avons vu, n'est que la continuation du précédent. Il est surtout remarquable à raison de l'usage que l'Eglise en fait dans sa liturgie ; il sert d'introduction au saint sacrifice de la Messe.

L'alternative des sentiments de crainte, ℣℣. 1 et 2

Præponitur autem titulus iste : *In finem, Psalmus David*[1]. Et hic appellatur David tota Ecclesia, quæ gemendo quærit venire ad finem suum, separatis zizaniis : undes ensus est : Hic « *Psalmus* » est « *David,* » id est, Ecclesiæ ordinatæ, « *in finem,* » quem appetit, et cui tandem conjungi petit.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. In prima contra pressuras, quas sustinet, orat. In secunda, consolando se, prophetat de futuris bonis, ibi, « *Et introibo ad altare Dei.* »

In prima duo. Primo petit judicium. Secundo, judicis adventum præponens quod magis desiderat in oratione, nec sequens ordinem qui erit in re, ibi, « *Emitte lucem tuam.* »

In prima duo. Primo, orationem præmittit in ore suo, Secundo, persuasionem subjungit, ibi, « *Quoniam tu es, Deus, fortitudo.* »

In prima duo : volens enim separari a malis, orat primo ut separetur merito, secundo, ut loco : sciens, quod non posset obtinere secundum sine primo, ibi, « *Ab homine iniquo.* »

Primum autem dupliciter legitur, quia hoc quod habet, « *judica,* » potest ad futurum referri : et quod additur, « *et discerne,* » ad præsens : vel totum ad futurum. Videns enim Ecclesia totum permixtum, justos cum injustis, bonos cum malis, et cuncta eis evenire communia, mori, nasci, prospera, et adversa, salutem, pestem, bellum, pacem : recolens illud Eccle. IX, 2 : *Universa æque eveniunt, justo et impio, bono et malo, mundo et immundo,* clamans dicit : O Deus, « *judica me,* » in futuro. Sed quod est quod dicit ad Hebr. x, 27 : *Terribilis quædam exspectatio judicii?* Responsio est, quod est judicium districtæ discussionis. Hoc non petit, sed magis dicit illud in alio Psal. CXLII, 2 : *Non intres in judicium cum servo tuo, Domine.* Et est judicium discretionis, et separationis. Illud petit. Quasi diceret : O Domine, a malis separa me in futuro, et interim in præsenti, « *discerne causam meam,* » scilicet merita mea, quæ erunt vitæ meæ, vel mortis causa. « *De gente non sancta,* » hoc est, a meritis gentis non sanctæ, quod bene facit Deus. Ezech. XXXIV, 17 : *Ecce ego judico inter pecus et pecus, arietum et hircorum.*

Vel sic totum in futurum referendo : O Deus, « *judica me,* » non in furore tuo peccata discutiendo, et merita : quia Job, XXV, 5 et 6 : *Stellæ non sunt mundæ in conspectu ejus : quanto magis homo putredo, et filius hominis vermis*[2]*?* sed merita aliam dando quam habeant mali. Vel merita mea, quibus differo a malis, « *discerne.* » Quasi diceret : Non ponderes illa nisi in relatione ad malos.

Et exponit se : « *Et discerne causam meam,* » merita quibus differo, « *de gente non sancta,* » me separantia, « *ab homine iniquo* » qui peccat in iis, quæ sunt ad Deum, « *et doloso,* » contra proximum, « *erue me,* » separando loco etiam hic in præsenti, ne corrumpar ab eo. I ad Corinth. XV, 33 : *Corrumpunt bonos mores colloquia mala.* Eccli. XIII,

d·désir, ℣℣ 3 et 4, et d'espérance ℣℣, 5 et 6, qu'il exprime, convi nt très bien au prêtre qui est sur le point de célébrer les redoutables mystères. On trouve le psaume expliqué à ce point de vue dans le P. de Condren. Idée du Sacrif. et du Sacerd. de Jésus-Christ, IV, 1. Mgr Le Courtier, Explic. des Cérém. de la Messe, etc. H. LESÊTRE.

[1] Vulgata habet tantum, *Psalmus David.*

[2] Cf. etiam Job. IV, 18 : *Ecce... in Angelis suis reperit pravitatem.*

1 : *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea.* « *Erue me,* » etiam in futuro ad dexternam ponendo cum agnis. Matth. xxv, 31 et 32 : *Congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis : et statuet agnos quidem a dextris,* etc.

Cur appellat ad Christum Judicem supremum ?

Nota quod iste videns sic frequenter perpetrari peccata, videtur appellare ad summum Pontificem Deum. Ad Hebr. ix, 11 : *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum,* etc. Et assignat triplicem causam appellationis. Prima est falsitas testium, ibi, « *De gente non sancta.* » Dicitur autem « *gens,* » quia sonat multitudinem, quia unus non sufficeret. Deuter. xix, 15 : *Non stabit testis unus contra aliquem,* et quando falsi sunt, « *gens non sancta,* » in Deum impii, contra quem peccant, secundum illud Exod. xx, 7 : *Non assumes nomen Dei tui in vanum.* Et in se flagitiosi, Sap. i, 11 : *Os quod mentitur, occidit animam.* Et proximo injuriosi, Exod. xx, 16 : *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.* Proverb. xxv, 18 : *Jaculum et gladius, et sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium.*

Secunda causa est perversitas judicis, ibi, « *Ab homine iniquo.* » Iniquus enim est, qui æquus non est. Judex iniquus, qui personas accipit, contra illud Deuter. i, 16 et 17 : *Quod justum est judicate, sive civis sit ille, sive peregrinus. Nulla erit distantia personarum, ita parvum audietis ut magnum,* scilicet æque pauperem, sicut divitem judicabitis, *quia Dei judicium est.*

Tertia causa est dolositas advocatorum. Dicuntur dolosi Advocati, quia dolo pleni : habent enim dolum in corde. Prov. xii, 20 : *Dolus in corde cogitantium mala.* Dolos in ore, quando leges falsas allegant, vel truncatas. Psal. xxxv, 4 : *Verba oris ejus iniquitas et dolus.* Dolos in opere, quando falsa sigilla ponunt, vel sine consensu judicis sigillant. Jerem. vi, 13 : *A minore usque ad majorem... cuncti faciunt dolum.*

« *Quia tu es, Deus, fortitudo mea.* » Hic subjungitur persuasio a duobus, a confidentia quam habet in Deum primo : secundo, a perpessione tristium.

Dicit ergo : Ita Domine erue, et debes, « *quia tu es, Deus, fortitudo mea,* » et non alius. Psal xxvii, 28 : *Dominus fortitudo plebis suæ.* Non arrogat sibi fortitudinem sicut Rex Assur. Isa. x, 13 : *In fortitudine manus meæ feci.* Jerem, ix, 23 : *Non glorietur fortis in fortitudine sua.*

« *Quare me repulisti ?* » a vita æterna. Hic a perpessione tristium. Primo, a dilatione patriæ : secundo, ab incolatu hujus miseriæ, ibi, « *Et quare tristis ?* »

Dicit ergo : Ex quo in te confido, « *quare me repulisti?* » a vita æterna, tantum differendo. Cassiodorus : « Mos « desiderantium est, ab illa in se putare « depulsos, ad quam venire velociter « non sinuntur. » Psal. lxxxviii, 39 : *Tu vero repulisti, et despexisti nos.* Et etiam, « *quare tristis incedo,* » per hanc miseriam. « *Dum,* » id est quia, « *affligit me inimicus,* » quotidianis miseriis et afflictionibus. Augustinus : « Inimicus « affligit quotidianas tentationes immit« tens, vel quod male amemus, vel quod « male timeamus : ut posset Dominus « respondere propter peccata tua. » Isa. lvii, 17, secundum aliam litteram : Propter peccata modicum quid contristavi eum[1]. Et Proverb. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum.* Propter hanc

[1] Vulg. habet, Isa. lvii, 17 : *Propter iniquitatem avaritiæ ejus iratus sum, et percussi eum.*

quotidianam pugnam dicitur, Job, vii, 1 : *Militia est vita hominis super terram.*

« *Emitte lucem tuam.* » Hic est secunda pars istius primæ partis, in qua petit judicis adventum. In prima, oratio. Secundo, persuasio ut orationi consentiat, ibi, « *Ipsa me deduxerunt.* »

Dicit ergo : Sic tristis incedo, sic me inimicus affligit. Ut ergo excludatur, « *Emitte lucem tuam,* » quæ de seipsa dicit, Joan. viii, 12 : *Ego sum lux mundi :* et i, 9 : *Erat lux vera quæ illuminat hominem venientem in hunc mundum.* « *Et veritatem tuam,* » quæ de seipsa dicit, Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Lux, quia irradiabat mundo exterioribus miraculorum et virtutum operibus. Veritas, quia instruebat interius. Lux, quæ omnibus corporibus melior est secundum Augustinum, quantum ad humanitatem : veritas, quantum ad divinitatem : hanc enim Deus emisit in primo adventu sicut petebat Salomon, Proverb. ix, 10 : *Emitte eam a sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, et mecum laboret.* Joan. xvi, 28 : *Exivi a Patre, et veni in mundum.* Bernardus : « Venit Salvator ad perditos, lux ad « cæcos, veritas ad deceptos, redemptor « ad venditos, medicus ad ægrotos, ad « errantes via, ad mortuos vita. »

« *Emitte,* » ista in judicio, « *lucem,* » ut illuminet abscondita. I ad Corinth. iv, 5 : *Veniet Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* « *Et veritatem tuam,* » ut reddat declarata veritate secundum merita. Daniel. vii, 10 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt,* et judicati sunt secundum ea quæ scripta sunt in libris.

« *Ipsa me deduxerunt.* » Hic persuasio, et persuadet a duobus. A separatione a malis primo. Secundo, ab aggregatione cum bonis, ibi, « *Et adduxerunt.* »

Ait enim : Sic emitte ad judicandum, et hoc debes, quoniam « *ipsa me deduxerunt,* » a peccato. Sap. x, 2 : *Eduxit illum a delicto suo,* et a malorum consortio. Psal. cvi, 14 : *Eduxit eos de tenebris, et de umbra mortis.* « *Et adduxerunt in montem sanctum tuum,* » id est, Ecclesiam, et bonorum congregationem, quæ est mons per vitæ altitudinem. Psal. lxvii, 17 : *Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo.* « *Et in tabernacula tua,* » eamdem Ecclesiam, quæ tabernaculis comparatur, propter bene vivendi difficultatem, et pugnam cum inimico. Augustinus : « Tabernaculum cum audis, « bellum intellige, hostem cave. » De duobus, in Psal. xiv, 1 : *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Tabernacula* autem in plurali dicuntur, propter meritorum difficultatem.

« *Et introibo ad altare.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua consolando se prophetat de bonis sibi futuris : et tanguntur quatuor. Primo, æternorum bonorum adeptio in re. Secundo, prægustatio in spe, ibi, « *Ad Deum qui lætificat.* » Tertio, gratiarum actio, et exsultatio in Deo pro prægustatione illa, ibi, « *Confitebor.* » Quarto, animæ propriæ consolatio ex prædictis, ibi, « *Quare tristis es?* 4

Secunda pars Psalmi.

Dicit ergo : Ita deduxerunt me in montem sanctum tuum, et in tabernaculum tuum, id est, in Ecclesiam militantem. Et ulterius, « *introibo ad altare Dei,* » Ecclesiam scilicet triumphantem. Hoc est altare de quo dicitur in canone Missæ : « Jube hæc perferri in sublime alta« re tuum. » Et specificans magis de quo altari loquitur, addit : « *Ad Deum qui lætificat,* » hic in præsenti, « *juventutem meam,* » me consolando per spem. In quam juventutem, a vetustate pristina peccati renovat, qui me contristabat in peccato vetustum. Eccle. xi, 9 : *Lætare juvenis in adolescentia tua, et in bono sit cor tuum, in diebus juventutis tuæ.*

Hic aperte instruuntur Sacerdotes, ut

Attendenda Sacerdoti ad altare accedenti.

non accedant ad altare Dei, nisi lætificati spiritualiter : non enim decet lugentes servire Domino. Psal. civ, 3 : *Lætetur cor quærentium Dominum.* Levit. x, 19 : *Oblata est hodie hostia pro peccato... Quomodo potui comedere eam, aut placere Domino... mente lugubri ?* Quasi diceret : Nullo modo. Item, debent attendere innovari spiritualiter. Psal. cii, 5 : *Qui replet in bonis desiderium tuum*, dando Eucharistiam : *renovabitur ut aquilæ juventus tua*, si vis eam digne recipere. Ad Ephes. iv, 22 : *Deponite vos secundum pristinam conversationem veterem hominem : renovamini autem spiritu mentis vestræ.* Aquilæ senio prægravante crescit uncus rostri, ita quod non potest ad cibum os aperire, donec colliserit rostrum ad petra, et sic renovatur. Ita Sacerdos non aperiat os ad cibum illum, nisi prius ad alium Sacerdotem, qui est loco petræ Christi, I ad Cor. x, 4 : *Petra autem erat Christus*, os colliserit, id est, confessionem fecerit. Hoc significatur in depositione vestium communium, et inductione alborum, vel etiam sericorum. Alioquin dicitur eis, Thren. iv, 15 : *Recedite polluti, clamaverunt eis.* Propter hoc dicitur in Psal. cxxxi, 9 : *Sacerdotes tui induantur justitiam*, pro hoc membro : *et Sancti tui exsultent*, pro alio.

Simile de aquila notandum.

« *Confitebor tibi in cithara.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Sic introibo ad altare Dei, et interim me renovatum lætificas, et propter hoc, « *confitebor tibi*, » gratias referendo. Et hoc « *in cithara*, » scilicet in tribulatione ipsa. Psalterion musicum instrumentum sonum habet a parte superiori, ab illa enim est concavum : unde confessio et gratiarum actio in jucunditate, quæ de supernis est exhibita, in Psalterio fit. Sed cithara quæ ab inferiori sonum reddit, significat gratiarum actionem in ipsis tribulationibus, quæ ab inferiori est exhibita. « *Confitebor* ergo *in cithara*, » quia de ipsa tribulatione gratias agam. Supra, in Psalmo præcedenti, xli, 9 : *Et nocte canticum ejus.* Thren. ii, 19 : *Consurge, lauda in nocte.* Et alibi, Psal. cxiii, 2 : *In noctibus* adversitatis, *extollite manus vestras in sancta.* Et Augustinus : « Si in tribulationibus « defeceris, citharam fregisti. »

Et nota, quod Augustinus in Glossa nobis innuit ex quibus nostra cithara confici debeat, quia ex tribus lignis. Jejunio tamquam ex ligno concavo, et eleemosyna tamquam supercavum reflexo, et oratione tamquam sursum elevato Hæc tria oportet nos conjungere, si Deo volumus dulciter sonare. Augustinus in Glossa : « Ne putes jejunium et eleemo- « synam sine oratione sufficere. » In hac ergo cithara Deum suaviter laudat, qui lætanter jejunat, et eleemosynam largitur, et orat. Tob. xii, 8 : *Bona est oratio cum jejunio et eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.*

Quit... ti u... tai... spir...

« *Quare tristis es.* » Hic est quartum, in quo subjungitur animæ consolatio : et dicuntur tria. Primo, increpat eam. Secundo, lætificat monendo ad spei lætitiam, ibi, « *Spera in Deo.* » Tertio, subjungit causam spei et lætitiæ, ibi, « *Quoniam adhuc confitebor.* »

Dicit ergo increpans primo pro proprio dolore : Ex quo sic, quod introibo ad altare, juventus renovatur, confitebor tandem in tribulatione. « *Quare tristis es anima mea*, » in teipsa ? Et adjungit de sua perturbatione ab ipsa sensualitate : « *Et quare conturbas me ?* » Cassiodorus : « Frequenter persuadet contra tri- « stitiam sæculi, quoniam ipsa bo- « nis rebus semper adversa est : per hanc « patientiæ robur frangitur, per hanc « charitatis lumen exstinguitur, per « hanc spei nostræ desiderium mollescit, « et omnis humana vita confunditur. » Et ideo dicitur, Eccli. xxxviii, 21 : *Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam a te.* II ad Corinth. vii, 10 : *Sæculi tristitia mortem operatur.*

« *Spera in Deo, quoniam adhuc.* » Quasi diceret : Ne tristeris, imo ad consolationem et lætitiam spera in Deo, ut auferas a te tristitiam. Ad Rom. XII, 12 : *Spe gaudentes:... in tribulatione patientes.* Et debes, « *quoniam confitebor illi.* » Et si non modo, tamen adhuc, non jam in cithara, sed « *in Psalterio,* » confessione laudis, scilicet in patria, quando illud implebitur Augustini in libro de *Civitate Dei :* « Vacabimus et videbimus, videbimus « et amabimus, amabimus et laudabi- « mus. » Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine,* etc. Sed quid confitebor ? « *Quoniam ipse salutare vultus mei,* » mihi similis in natura, salvans salute perfecta. Eccli. XXXIX, 23 : *Non est minoratio in salute ipsius.* « *Et Deus meus,* » ex creatione potentissima, qua me perduxit in esse de nihilo. Malach. II, 10 : *Numquid non Deus unus creavit nos ?* Et potest hic notari, quia frequenter repetit de confessione, ut innuat quod frequenter sit confitendum. Et hoc verum est, quia frequentatio confessionis est Deo acceptabilis, et decoratio mentis, et confitenti perutilis. De primo, Augustinus de *Pœnitentia* : « Tan- « tum valent tres syllabæ, scilicet *pecca-* « *vi* : trisyllabum enim est, quod in tribus « syllabis flamma sacrificii cordis ascen- « dit : » de quo sacrificio in Psal. L, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Augustinus in libro *Confessionum* : « Ac- « cipe sacrificium cordis mei de manu « linguæ meæ. » Confessionis fructus.

Item est decoratio mentis et justæ et injustæ. Bernardus : « Bonum animæ « ornamentum confessio, quæ et peccato- « rem purgat, ad justum reddit purgatio- « rem. » Et iterum : « Ama confessio- « nem, si affectas decorem.» Psal. CIII, 1 : *Confessionem et decorem induisti.* Et iterum, Psal. XCV, 6 : *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus.* Ideo dicitur taliter confitenti, Cant. II, 14: *Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.*

Item, confitenti perutilis. Bernardus : « Absque confessione justus «ingratus judicatur, et peccator mortuus «reputatur.» Confessio peccatoris est vita, et justi gloria. Isa. XXIII, 16 : *Frequenta canticum,* confessionis peccati mente obliti, *ut memoria tui sit.*

PSALMUS XLIII.

Israelitæ ut Dei opem implorent, beneficia recepta memorant et præsentes miserias exponunt.

1. *In finem, filiis Core ad intellectum.*
2. Deus, auribus nostris audivimus, patres nostri annuntiaverunt nobis :
   Opus quod operatus es in diebus eorum, et in diebus antiquis.
3. Manus tua gentes disperdidit, et plantasti eos : afflixisti populos et expulisti eos :
4. Nec enim in gladio suo possederunt terram, et brachium eorum non salvabit eos :
   Sed dextera tua, et brachium tuum, et illuminatio vultus tui, quoniam complacuisti in eis.
5. Tu es ipse rex meus et Deus meus : qui mandas salutes Jacob.
6. In te inimicos nostros ventilabimus cornu, et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.
7. Non enim in arcu meo sperabo, et gladius meus non salvabit me :
8. Salvasti enim nos de affligentibus nos, et odientes nos confudisti.
9. In Deo laudabimur tota die : et in nomine tuo confitebimur in sæculum.
10. Nunc autem repulisti et confudisti nos : et non egredieris, Deus, in virtutibus nostris.
11. Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros : et qui oderunt nos diripiebant sibi.
12. Dedisti nos tamquam oves escarum : et in gentibus dispersisti nos.
13. Vendidisti populum tuum sine pretio : et non fuit multitudo in commutationibus eorum.
14. Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et derisum his qui sunt in circuitu nostro.
15. Posuisti nos in similitudinem gentibus : commotionem capitis in populis.
16. Tota die verecundia mea contra me est, et confusio faciei meæ cooperuit me:
17. A voce exprobrantis et obloquentis, a facie inimici et persequentis.
18. Hæc omnia venerunt super nos: nec obliti sumus te, et inique

non egimus in testamento tuo.
19. Et non recessit retro cor nostrum: et declinasti semitas nostras a via tua:
20. Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, et cooperuit nos umbra mortis.
21. Si obliti sumus nomen Dei nostri, et si expandimus manus nostras ad deum alienum,
22. Nonne Deus requiret ista? ipse enim novit abscondita cordis. Quoniam propter te mortificamur tota die[1]: æstimati sumus sicut oves occisionis.
23. Exsurge: quare obdormis, Domine? exsurge, et ne repellas in finem.
24. Quare faciem tuam avertis? oblivisceris inopiæ nostræ et tribulationis nostræ?
25. Quoniam humiliata est in pulvere anima nostra: conglutinatus est in terra venter noster.
26. Exsurge, Domine, adiuva nos, et redime nos propter nomen tuum.

IN PSALMUM XLIII

COMMENTARIUS.

In finem, filiis Core ad intellectum[2].

« *Deus auribus nostris.* » Hic est Psalmus quadragesimus tertius, in quo postquam in præcedenti egit de charitate quæ inflammat ad cœlestia appetenda, et inter hujus mundi tempestates ad consolationem præstat, subjungit de principali effectu charitatis, scilicet de martyrio, in quo non solum homo toti mundo, sed ipsi vitæ propriæ propter charitatem abrenuntiat. Unde proprie agitur de justis afflictis et occisis in Novo Testamento, ut per hoc invitemur et nos, ad plenum contemptum mundi, et desiderium æternorum, secundum illud ad Ephes. III, 2: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.*

Argumentum Psalmi: Agit de afflictis et de martyribus qui sunt filii Core id est. Christi passi in Calvaria.

Et hoc bene exprimit in titulo qui talis

[1] Ad Rom. VIII, 36.

[2] Il est à peu près impossible de dire sûrement à quel événement se rapporte ce *maskil* des enfants de Coré. Il y est parlé au nom d'un peuple qui souffre la persécution sans l'avoir méritée, et qui demande à Dieu de venir à son aide. Or bien des faits de l'histoire juive peuvent s'harmoniser plus ou moins heureusement avec ces données; de là, la grande diversité d'opinions qui règne parmi les commentateurs. Nous signalerons seulement les principales. Pour Eusèbe, ce psaume est une prophétie « de ruina judaici populi; » c'est le chœur des prophètes qui parle au nom du peuple coupable; aussi les protestations d'innocence qui terminent le psaume doivent-elles être placées exclusivement sur les lèvres des serviteurs de Dieu, devenus les intercesseurs d'un peuple criminel. — Perowne, Jennings et d'autres, dont, parmi les catholiques, Patrizi est seul à partager la manière de voir, font vivre l'auteur au temps des Machabées, pendant la persécution d'Antiochus Epiphane. I Mach. I, 64. Chaque jour à cette époque, un lévite répétait l'invocation du ℣, 23: « Levez-vous! pourquoi dormez-vous, Seigneur? » jusqu'à ce que Jean Hyrcan eût aboli cet usage. Sota, 48 Plusieurs Pères, Théodoret, S. Jean Chrysostôme, etc. et Bossuet appliquent le psaume à la même période historique, mais en ajoutant, comme Eusèbe, qu'il fut composé prophétiquement bien auparavant. Mais il faut avouer que cette adaptation présente beaucoup de difficultés, malgré son côté spécieux. Dans le psaume, les suppliants se prétendent innocents et fidèles à Dieu, mais persécutés et vaincus; or au temps des Machabées, beaucoup de Juifs avaient apostasié, I Mach. I, 45, 55, et ceux qui restaient fidèles remportaient une série de victoires, sous le commandement de Judas; la seule défaite enregistrée à cette époque est celle de Joseph et d'Azarias à Jamnia, I Mach. V, 55-60, mais elle était due à la désobéissance des chefs, et n'eût

est : « *In finem, filiis Core ad intellectum.* » Quasi diceret: Hic Psalmus dirigens nos « *in finem,* » unum Deum, convenit « *filiis Core,* » Christi scilicet, quales sunt martyres, proprie loquendo: filius enim dicitur quasi sicut ille : et ipsi Christum in sua morte sunt imitati, sicut canitur de ipsis ad Ephes. v, 1: *Estote imitatores Dei pro nobis passi, sicut filii charissimi.* Et hoc « *ad intellectum* » præstandum hominibus, quare suos sic permiserit in hac miseria, et in hoc tempore gratiæ tribulari. Cum ergo antiqui sancti sub Testamento Veteri pro magna parte fuerint prosperati, sicut Abraham, Isaac, et Jacob, et Joseph, et David, de quibus dicitur in Psal. xxxvi, 25 : *Non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens*, etc. Sed de illis qui fuerunt sub Novo dicitur, I ad Cor. iv, 11 : *Usque in hanc horam et esurimus, et sitimus, et nudi sumus, tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus.* Ad hoc intelligendum est hic Psalmus : et ratio est, quia illis tamquam rudibus et parvulis temporalis prosperitas est concessa, ut allicerentur ad credendum et serviendum Deo. Psal. civ, 44 : *Dedit illis regiones gentium : et labores populorum possederunt.* Quare? ut custodiant justitiam ejus,

Differe... justor... Veter... Novi T... n.e...

d'ailleurs aucune influence fâcheuse. Quant à faire vivre l'auteur du temps même des Machabées, peut-on bien y songer puisque, comme l'observait déjà Génésius, le canon des Juifs était fermé à cette époque, et que l'œuvre du poète n'y eût pu être admise, surtout à la place qu'elle occupe aujourd'hui? — Plusieurs autres, parmi lesquels V. Steenkiste, font composer le psaume pendant la captivité de Babylone. Mais comment le peuple pouvait-il alors parler de son innocence, et comment ne trouvons-nous ici aucun vœu de retour, comme dans les psaumes et les doxologies de cette époque ? — On ne saurait assigner non plus la première captivité sous Joachin, IV Reg. xxiv (Tholuck), infligée en punition de crimes précédents, ni l'invasion des Philistins et des Arabes après la mort de Josaphat, car alors régnait l'impie Joram, dont le peuple partageait les prévarications, II Paral. xxi, 11, 17. — M. le Hir fixe la composition du psaume, comme celle du précédent, pendant l'expédition de Sennachérib ; de la quatrième à la sixième année d'Ezéchias, les Assyriens avaient pillé et détruit le royaume d'Israël ; la quatorzième année, ils revenaient contre Juda, IV Reg. xviii, 10, 13. Mais les calamités qui avaient écrasé Israël étaient la conséquence de ses crimes. Quant à Juda, il n'avait encore subi ni la défaite, ni la dispersion, ni la vente dont parle le psaume. — Une dernière hypothèse soutenue par Hengstenberg, Delitzsch, Moll, Cook, etc., recule la composition du psaume jusqu'au règne de David. Pendant que le roi était occupé contre les Syriens, les Iduméens, toujours disposés à faire mentir la prophétie qui les concernait, « major serviet minori, » Gen. xxv, 23, fondirent sur le pays d'Israël, II Reg. viii, 13, et y exercèrent leurs ravages accoutumés, massacres, pillages, vente de captifs, etc. ; les victimes de leur cruauté restèrent même longtemps sans sépulture, III Reg. xi, 15. Leur invasion fut donc terrible, et les enfants de Coré, qui en furent les témoins, pouvaient bien, au nom du peuple protester solennellement de leur fidélité au Seigneur, et demander pourquoi il permettait ces défaites inopinées, cette honte d'Israël et tous les maux dont venaient de les accabler les ennemis. Ce qui donne le plus de force à cette opinion, c'est que de son côté, David fit un psaume sur le même sujet, le LIXe, et que le titre qu'il porte se réfère précisément aux événements que nous venons de rappeler. S'il en est ainsi, les fils de Coré ont dépeint avec des couleurs grandioses une situation qui fut douloureuse, mais qui n'eût le caractère de catastrophe nationale ni par sa durée, ni par son étendue, puisque pendant ce temps l'armée de David était victorieuse. Mais cette grandeur de conception pourra bien cesser d'étonner, si l'on admet avec les Pères qu'en exposant une calamité particulière, le Saint Esprit avait en vue d'autres événements à venir, d'un caractère plus général et plus terrible. C'est ce qui fait que ce chant put servir aux Juifs dans plusieurs de leurs épreuves subséquentes.

Ils s'y présentent comme peuple dans un état analogue à celui de Job : ils ont fidèlement servi le Seigneur, et au nom de l'alliance qui leur promettait la prospérité en retour de la fidélité, ils réclament leur délivrance immédiate. Ce psaume est donc, dit Hengstenberg, un *Kyrie eleison* que la nation fit alors monter vers le Seigneur dans son sanctuaire, et dont elle se servit plus tard dans des situations semblables.

S. Paul, ad Rom viii, 36, cite un verset de ce psaume à propos des souffrances que les premiers chrétiens avaient à endurer de la part de leurs ennemis ; en suivant cette interprétation, les Pères ont entendu le psaume, au sens spirituel, des martyrs de la loi nouvelle : « Vocem ergo martyrum audiamus in Psalmo, » dit S. Augustin. Les protestations de fidélité et d'innocence peuvent être prises alors dans leur sens le plus rigoureux, et la délivrance demandée est l'entrée dans la vie éternelle.

H. Lesêtre.

et legem ejus requirant. Illis autem de Novo, tamquam jam fide confirmatis datur adversitas, et aufertur prosperitas, ut his sublatis corda eorum suspirent ad cœlestia, et quærant illa. Augustinus : « Ideo huic vitæ malæ « miscet amaritudines, ut alia quæ salu- « bris et dulcis est, requiratur. »

Psalmus autem potest dividi in quatuor partes. Cum enim in hoc Psalmo, sicut tactum est, sit vox afflictorum in Novo Testamento, quia contraria contra se posita magis elucescunt, primo commemorat sanctorum Patrum prosperitatem. Secundo, conceptam ex illa in Sanctis novis spem, ibi, « *Tu es ipse Rex.* » Tertio, multiplicem contra spem illam Ecclesiæ tribulationem, ibi, « *Nunc autem repulisti.* » Quarto, sic afflictus confugit ad orationem, ibi, « *Exsurge, quare obdormis.* » Vel ibi, « *Quoniam propter te mortificamur tota die.* »

Et ne videamur ignorata loqui sine auctore, dicuntur tria. Primo, quod audivit. Secundo, a quibus, ibi, *Patres nostri.* » Tertio, quod opus, ibi, « *Quod operatus es.* »

Dicit ergo in persona afflictorum : « O *Deus,* » sic solent afflicti incipere sermonem. Matth. xxvii, 46: *Deus meus, Deus meus.* « *Audivimus auribus nostris.* Quare dicit hoc ? Numquid possemus alienis auribus audivisse ? Resp. Hoc addit ut fides adhibeatur dictis suis. Vel ostenditur, quod non a lingua mortua, sed a viva voce audierit, vel ut auditor mirabilium Dei operum instruatur de gestu, ut quando audit, aurem porrigat, non os, vel oculum sicut quidam faciunt. Hugo de Sancto Victore : « Id agat « unumquodque membrum, ad quod fa- « ctum est, ut nec loquatur manus, nec « os audiat. Sunt enim qui nisi buccis « patentibus volunt auscultare. » Job, xxix, 21-23 : *Qui me audiebant, exspectabant me sicut pluviam... et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum.* Item, ut instruatur etiam de diligentia audiendi, quia non una aure audiunt, sed ambabus. Hugo de Sancto Victore : « Aliqui quasi ambæ aures ad audien- « dum factæ non sint, alteram tantum « collo distorto voci apponunt, ut quasi « per unam aurem intret, et per aliam « exeat. » Sed Isa. xxxii, 3 : *Non caligabunt oculi videntium, et aures audientium diligenter auscultabunt.* Prov. xxviii, 9 : *Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis.* Item, instruuntur ut non desit dictorum intelligentia. « *Auribus nostris,* » non brutalibus, quod quæ audiunt non intelligunt. Prov. xxiii, 13 : *Fili, ingrediatur ad doctrinam cor tuum, et aures tuæ ad verba prudentiæ.*

« *Patres nostri,* » qui non cito mentuntur filiis, et sunt antiqui, « *annuntiaverunt nobis.* » Job, xii, 12 : *In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia.* Eccli. viii, 11 : *Non te prætereat narratio seniorum.* « Et *nostri,* » qui non dicunt nobis falsa. Matth. vii, 11 : *Si vos, cum sitis malis nostis bona data dare filiis vestris,* etc. Propter quod dicitur, Deuter. xxxvii, 7 : *Interroga patrem tuum et annuntiabit* Et in Psal. lxxvii, 6: *Quanta mandavit patribus nostris nota facere ea filiis suis.*

« *Opus quod operatus es.* » Hic tertium, in quo subdit quid : et dicuntur tria. Primo, hoc faciendo describit tempus in quo hæc audierunt. Secundo, opus Dei quod ei narratum est, ibi, « *Manus tua.* » Tertio, modum operandi illa, ibi, « *Nec enim in gladio suo.* »

Dicit ergo : Sic audivimus et a Patribus, et quid ? *Opus quod operatus es,* non ipsi, « *in diebus eorum.* » Nec hoc tantum, imo, « *in diebus antiquis* » quæ fuerunt ante eos. Quare non dicit, *opera,* sed « *opus* » in singulari ? Item, cum Deus semper operetur, Joan. v, 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor,* quid magnum narrare opera ? Respons. Non

loquitur de operibus Dei communibus, quæ sunt opera conservationis et propagationis, sed excellentiæ et singularis virtutis, quæ sunt opera miraculosa. Et propter hoc quasi antonomastice loquitur, et ad notandum singularitatem in singulari dixit, « *opus.* » Per hoc et plana est responsio ad aliud. Isa. v, 12 : *Opus Domini non respicitis.*

Tria genera operum Dei, primum, medium, et ultimum, et quodlibet illorum triplex.

Et nota, quod est opus Dei primum, medium, et novissimum. Primum triplex, creationis, distinctionis, ornatus [1]. Opus medium triplex, præparationis, significationis, et redemptionis. De primo, Joan. v, 17 : *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* De secundo, ad Hebr. x, 1 : *Umbram habens lex futurorum bonorum.* De tertio, in Psal. LXXIII, 12 : *Operatus est salutem in medio terræ.* Ultimum, propagationis, innovationis, et glorificationis in corpore. De primo, I ad Cor. III, 13 *Uniuscujusque opus quale fuerit, ignis probabit.* De secundo, Apocal. XXI, 1 : *Vidi cœlum novum, et terram novam.* De tertio, ad Philip. III, 20 : *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum,* etc.

3 « *Manus tua gentes disperdidit.* » Hic specificatio aliquorum operum mirabilium: et tanguntur tria. Primo, Gentium de terra promissionis expulsio. Secundo, Patrum introductio, ibi, « *Et plantasti eos.* » Tertio, earumdem gentium ad egrediendum coactio, ibi « *Afflixisti eos.* »

Dicit ergo : Sic narraverunt quod fuit, quia « *manus tua gentes,* » hoc est, Gentiles, « *disperdidit,* » de terra Chanaan. Manum autem dicit Dei omnipotentiam. Sap. XI, 18 : *Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua.* Psal. LIII, 7 : *Et in veritate tua disperde illos.*

« *Et plantasti eos,* » Patres scilicet in terra eadem, de qua plantatione spiritu prophetico aiebat Moyses, Exod. XV, 17 : *Plantas eos in monte hæreditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo quod operatus es, Domine.* Et in Psal LXXIX, 9 : *Vineam de Ægypto transtulisti, ejecisti gentes, et plantasti eam.* Isa v, 7 : *Vinea Domini exercituum, domus Israel est.* Sed numquid Gentes cesserunt eis libenter ? Non, imo « *afflixisti populos.* » Gentilium scilicet, septem Gentes quæ ibi habitabant. Sap. XVI, 9 : *Illos locustarum et muscarum occiderunt morsus, et non est inventa sanitas animæ illorum.* Ibid, XII, 8 : *Misisti antecessores exercitus tui vespas,* etc.

« *Et expulisti eos,* » vellent nollent. Jos. XXIV, 12 : *Misi ante eos crabrones, et ejeci eos de locis suis* : aliqui enim ejecti, alii magis obstinati sunt interfecti.

« *Nec enim in gladio suo.* » Hic osten- 4
dit operis Auctorem, et dicuntur tria. Primo ostendit quis hoc non fecerit. Secundo, quis hoc fecerit, ibi, « *Sed dextera tua.* » Tertio, quare hoc fecerit, ibi, « *Quoniam placuisti.* »

Dicit ergo : Sic illis expulsis hos plantasti, sed non virtute armorum suorum. « *Nec enim in gladio suo,* » id est, virtute armorum suorum. De hoc parum ante, Psal. XXXII, 16 : *Non salvatur rex per multam virtutem.* « *Possederunt terram,* » illam litteralem, non spiritualem, quæ magis habetur per mansuetudinem. Matth. v, 4 : *Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram.* « *Et brachium eorum,* » illorum fortitudo scilicet, « *non salvavit eos.* » Jerem. IX, 23 : *Non glorietur fortis in fortitudine sua.* Psal. CXLVI, 10 : *Nec in tibiis viri beneplacitum erit ei.* Amos, II, 14 : *Fortis non obtinebit virtutem suam.* Sensus ergo est, quod nec virtute ab aliquo mutuata, nec na-

[1] Cf. Genes. I.

turaliter propria acquisierunt istam terram. Et verum est. Jos. xxi, 41 : *Dedit Dominus Deus Israeli omnem terram.... et possederunt illam.*

« *Sed dextera tua.* » Hic secundum, in quo subjungit quis hoc fecerit.

Ait enim sic : Hi hoc non fecerunt, « *sed dextera tua, et brachium tuum,* » conjunctim legatur, id est, dextrum brachium tuum. Judith, v, 16 : *Deus eorum pugnavit pro eis.* Dextrum autem brachium appellari potest Filius, de quo Sap. v, 17 : *Dextera tua teget eos, et brachio suo defendet illos.* Exod. xv, 6 : *Dextera tua, Domine, percussit inimicum.*

« *Et illuminatio vultus tui,* » scilicet sapientia tua, ipse scilicet qui virtus est. I ad Cor. i, 23 et 24 : *Prædicamus Christum crucifixum... Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.* Isa. xlv, 21 : *Deus justus, et salvans non est præter me.* Luc. i, 51 : *Fecit potentiam in brachio suo,* ecce potentia : *dispersit superbos,* etc. Hoc refertur ad sapientiam. Sed quid hoc ? Numquid eorum meritis ? Non, sed « *quoniam complacuisti in eis,* » non aliis, qui hoc viderunt. « *In eis,* » id est, in his, et propter ea quæ fecisti eis. Aliquando enim Deus placet aliis propter bona, quæ confert suis. Exod. xviii, 9 : *Lætatus est Jethro super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Israeli,* etc. Vel secundum litteram Cassiodori : « Quoniam complacuisti tibi in illis, » ut illum populum de toto mundo eligeres, ut inde Salvatorem emitteres. Deut. vii, 6 : *Elegit te Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis.* Vel sic : Sed « *dextera tua,* » id est, prosper successus tuus. Et respicit ad Dei bonitatem. Job, xiv, 15 : *Operi manuum tuarum porriges dexteram.* « *Et brachium tuum,* » scilicet fortitudo quæ respicit ad potentiam. Job, ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* « *Et illuminatio vultus tui,* » id est, sapiens consilium tuum, quod omnia illuminat, et te cognoscere facit. Prov. ii, 11 : *Consilium custodiet te.* Et viii, 14 : *Meum est consilium, et mea est fortitudo.* Et hoc « *quoniam complacuisti in eis,* » sicut prius legendum est.

5 « *Tu es ipse Rex meus.* » Hic secunda pars, in qua subjungit ex illis bonis præstitis conceptam spem : et dicuntur tria. Primo, quare speret. Secundo, in quo speret, ibi, « *In te inimicos.* » Tertio, quid speret, ibi, « *Salvasti enim nos.* » Secunda pars Psalmi.

In prima duo. Primo, Dei immutabilitatem tangit. Secundo, expertam Patribus benignitatem, ibi, « *Qui mandas.* »

Dicit ergo sic : Ita fecisti Patribus, et similiter mihi facies. Ergo, « *quia tu es ipse,* » non alius, « *Rex meus,* » qui regnas in me, secundum illud Luc. xvii, 21 : *Regnum Dei intra vos est.* Vel, « *Rex meus,* » me regere assuetus. Psal. xxii, 1 : *Dominus regit me.* « *Et Deus meus,* » qui soles in adversis subvenire. Gen. xvi, 13, dixit Agar tribulata : *Tu Deus qui vidisti me.*

« *Qui mandas.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Tu es idem Rex, idem Deus, qui prius, non mutatus, « *Qui mandas,* » id est, mandasti per personam aliam, non ipse detulisti. Cassiodorus : « Non « per nos, sed per aliam consuevimus man- « dare personam. » « *Salutes,* » scilicet corporales, « *Jacob,* » illi antiquo populo. Ac si dicat : Illi per Angelos locutus es, et Prophetas, non sic modo. Ad Hebr. i, 1 : *Olim loquens Deus Patribus in Prophetis.* Jerem. xxxi, 3 : *Longe Dominus apparuit mihi,* id est, per creaturam, quæ longe valde est a suo creatore. Sed nobis aliter, quia non per alium mandavit, sed ore proprio ipse dixit. Ad Hebr. i, 1 : *Novissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Isa. xxxiii, 22 : *Dominus judex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster: ipse salvabit nos.*

Sed quærendum quomodo tam audacter dicat Regem suum homo ? Qui enim in duobus populis regnat, a potiori se nominat : et qui aliter eum nominaret, et ipsi Regi et omni populo in- Quare homo regem Angelorum suum vocat?

juriam faceret. Sed Christus et in hominibus in terris, et in Angelis regnat in cœlis. Psal. LXXXVIII, 12 : *Tui sunt cœli, et tua est terra.* Ergo non debet dicere homo, et ipsi Regi et Angelis injuriando, « *Rex meus*, » sed magis Angelorum. Vel Angeli dicunt homini illud II Reg. XIX, 43 : *Decem partibus major ego sum apud Regem, magisque ad me pertinet David, quam ad te.* Sed certe licet sint plures, tamen multo plus pertinet ad homines. Ad Hebr. II, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.* Ne insurgeret ista contentio, et magis se ad homines pertinere ostenderet, secundum etiam quod est Rex, in humana natura scriptum est ipsum Regem, Apoc. XIX, 16 : *Habet in vestimento et in femore scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.*

6 « *In te inimicos nostros.* » Hic secundum, in quo subjungit in quo sperat : et dicuntur duo. Primo, quod in Deo sperat de omnibus. Secundo, quod in nullo alio, ibi, « *Non in arcu meo.* » In Deo autem sperat, et quod possit inimicos fugare, eos scilicet qui oderant, corde scilicet, et impugnantes possit impetere, ibi, « *Et in nomine.* »

Dicit ergo : Sic prædicta Patribus fecisti, sed certe et nos similia a te speramus, quia « *in te inimicos nostros ventilabimus cornu.* » In te, inquam, « *cornu,* » ablativi casus. Vel in te, « *O cornu,* » ut sit vocativi casus. Ventilare autem proprie est fugare, sicut ventus fugat pulverem. Psal. XVII, 43 : *Ut pulverem ante faciem venti.* Et iterum alibi, Psal. XXXIV, 5 : *Fiant tamquam pulvis ante faciem venti.*

« *Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis,* » hoc est, in nominis tui invocatione spernemus dæmones. Job, XVII, 3 : *Libera me, Domine, et pone me juxta te, et cujusvis*, etc. Et eorum colluctationes omnes, de quibus ad Ephes. VI, 12 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem, et sanguinem, sed adversus principes*, etc. Christus ergo *cornu* dicitur, et bene. Ratione altitudinis primo. Cum enim cornu sit de animali, super ipsum animal se extollit. Sic humanitas quasi supra se extulit, cum extulit se usque ad Christum, qui verus est Deus. I Reg. II, 1 : *Exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Item, multum se extulit, quando usque ad dexteram Patris sessura ascendit. Ad Ephes. II, 4-6 : *Deus, qui dives est in misericordia,... conresuscitavit, et consedere nos fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* Item, ratione originis. Licet enim caput sit debilius in animalibus, sicut in libro de *Animalibus* dicitur, tamen in eo nascitur robustum cornu. Sic de capite humanæ naturæ ortus est Christus. Nobilius enim in tota natura humana erant Judæi : sed summum in illis tribus Juda quæ regalis erat, et judex. Ad Hebr. VII, 14 : *Manifestum est, quod ex Juda ortus sit Dominus noster.* Luc. I, 69 : *Erexit cornu salutis nobis.* Item, ratione coloris : quia cornu in colore exteriori cuti assimilatur. In libro de *Animalibus* : « Colores cornuum erunt sicut colores « corii. » Sic Christus licet fuerit super homines, de quibus natus est, assimilatur eis tamen, sed in corio, id est, in exterioribus. Ad Roman. VIII, 3 : *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati.* Ad Philip. II, 7 : *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens*, etc. Item, ratione attractionis. Cornu enim attrahit ad se superfluitates, et viliores partes corporis, et inde sustentatur et augetur. In libro de *Animalibus* : « Cornua « ex superfluitatibus sustentantur. » Sic Christus in corpus suum traxit homines viles, et rusticanos piscatores. I ad Cor. I, 26 et 27 : *Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi nobiles : sed quæ stulta*, etc. I ad Corinth. IV, 13 : *Tamquam purgamenta hujus mundi facti sumus, omnium peripsema usque adhuc.* Item, ratione diversitatis quam habet in se : sicut enim dicit Philosophus in dicto

libro: « Cornu prope radicem est concavum, et sursum durum, et solidum, aptum ad impetendum, et fortissimum. » Matth. xxvi, 41 : *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Hæc superior pars impegit in portas inferni, et fregit illas. Isa. xlv, 2 : *Portas æreas conteram, et vectes ferreos confringam.* Item, ratione finis. Data enim fuerunt creaturæ propter vigorem et ornamentum. Sic Christus est vigor et decor totius humanæ naturæ. Psal. lxvii, 36 : *Ipse dabit virtutem, et fortitudinem plebi suæ.* Et alibi, Psal. xvii, 2 : *Diligam te, Domine, fortitudo mea, Deus meus, et cornu salutis meæ.* Item, ratione temporis. Nullum enim animal parvi temporis, cornu habet, sicut ibidem dicitur. Sic in parva ætate adhuc humana natura cornu non habuit, sed postquam jam crevit, quasi in fine mundi, tunc cornu venit. Ezech. xxix, 21 : *In die illo pullulabit cornu domui Israel.*

« *Non enim in arcu meo.* » Hic secundum, in quo subjungit, quod non sperat in alio. Sed primo quia nec in illis armis quibus pugnatur eminus, qualia sunt arcus, nec in illis quibus cominus, qualia gladius, ibi, « *Et gladius meus.* »

Continua : Dixi, quod inimicos ventilabimus cornu, non in nobis. Job, vi, 13 : *Ecce auxilium non est mihi in me.* « *Non enim in arcu meo sperabo.* » Vel sic : hoc facies, et merito. « *Enim,* » quia « *non sperabo in arcu meo,* » quo pugnatur eminus. I. Reg. ii, 4 : *Arcus fortium superatus est.* Amos, ii, 15 : *Tenens arcum non stabit.* « *Et gladius meus,* » quo pugnatur cominus, « *non salvabit me,* » sicut nec priores. Osee, ii, 18 : *Arcum, gladium, et bellum conteram.* Hic aperte ostenditur Ecclesiæ, quod non debet confidere in materialibus armis. Primo, quia arma materialia tantum vestem protegunt, scilicet carnem, quæ vestis est animæ. Job, x, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me.* Et non militem, ipsam mentem. Osee, i, 7 : *Salvabo eos in Domino Deo suo : et non salvabo eos in arcu, et gladio.* Præterea, his armati frequenter antequam carnem adversarii tangant, seipsos occidunt odio et iniquitate, quæ gladius est. Eccli. xxi, 4 : *Quasi romphæa bis acuta, omnis iniquitas.* Matth. xxvi, 52 : *Omnes qui acceperint gladium,* naturalem, *gladio peribunt* spirituali. Item, contra graviores hostes, scilicet dæmones, non prosunt, quia non quærunt exteriorem substantiam, vel vitam corporalem, sicut homines, sed animam. Psal. liii, 5 : *Fortes quæsierunt animam meam.* Sed hæc arma non timent. Job, xli, 18 et 19 : *Reputabit quasi paleas ferrum, et quasi lignum putridum, æs. Non fugabit eum vir sagittarius.*

Sed quid prosunt ista arma contra homines, si animas rapiant dæmones ? Matth. xvi, 26 : *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur ?* Ergo ad consilium Apostoli recurrendum est, Ad Ephes. vi, 11 : *Induite vos armaturam Dei.* Item, his armati ab inermibus sæpe victi sunt. I Reg. xvii, 5 : Goliath Gethæus a David est devictus. Ille armatus, hic quasi nudus. Si ergo non debent in his armis confidere laici, quomodo confident in illis Clerici ? Non sic Aaron, sed Sap. xviii, 22 : *Vicit autem turbas, non in virtute corporis, sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit.*

« *Salvasti enim nos.* » Hic tertium, in quo ostendit quid speret, quia perfecte liberari a malis primo. Secundo, jucundari in bonis, ibi, « *In Deo laudabimur.* » 8

In prima duo, quia primo sperat liberari ab affligentibus opere. Secundo, ab odientibus corde, ibi, « *Et odientes nos.* »

Dicit ergo : Sic in nulla re corporali sperabo, sed in te. « *Enim,* » id est, quia « *salvasti,* » id est, quia salvabis nos, præteritum pro futuro certitudine pro-

phetali. Augustinus : « Da prophetam « cui non tantum certum sit præteritum, « sed futurum : et quemadmodum tibi « quod meministi factum, non potest fieri « ut non sit factum : sic ille quod novit « futurum, non potest fieri ut non fiat. »

« *De affligentibus nos,* » dæmonibus, qui infatigabiliter confligunt, et graviter affligunt. Job, xvi, 7 : *Si locutus fuero, non quiescet dolor meus : et si tacuero, non recedet a me.* « *Et odientes nos,* » corde, scilicet malos homines, « *confudisti.* » Confundes in judicio, quando dicturus es illud Luc. xiii, 27 : *Discedite a me omnes operarii iniquitatis* [1]. Et hoc proprie de Martyribus intelligitur, quorum occisores, mali scilicet homines, et tyranni confundentur, ipsis salvatis, secundum illud Isa. xli, 11 : *Ecce confundentur, et erubescent omnes, qui pugnant adversum te : erunt quasi non sint.* Mich. vii, 9 et 10 : *Educet me* Dominus *in lucem, et videbo justitiam ejus : et aspiciet me inimica mea, et operietur confusione.*

9 « *In Deo laudabimur.* » Hic secundum, in quo dicit se sperare jucunditatem in bonis, et hoc in duobus, in laude propria perpetuata, et in divina similiter, ibi, « *Et in nomine.* »

Dicit ergo : Hæc bona facies, nec tantum ista, imo « *laudabimur tota die,* » in æternitate, quæ tota dies est. Nihil ibi noctis. Psal. lxxxiii, 11 : *Melior est dies una in atriis tuis,* etc. « *In Deo laudabimur.* » Prov. xxviii, 20 : *Vir fidelis multum laudabitur,* nec tantum ab hominibus, sed a Domino Angelorum. Luc. xii, 8 : *Omnis, quicumque confessus fuerit me coram hominibus, et Filius hominis confitebitur illum coram angelis Dei.* Et tamen sine elatione laudate : quia in Deo nostro in nobis reflectetur tota laudatio. Cassiodorus : « Sine arrogan- « tia designant gloriam suam, qui se in « Deo testantur esse laudandos. » Psal. xxxiii, 3 : *In Domino laudabitur anima mea.*

Sed numquid laudati non laudabimus ? « Imo *et in nomine tuo,* » quod est Jesus, scilicet Salvator, « *confitebimur,* » confessione laudis, « *tibi,* » non alii, « *in sæculum,* » perpetuo duraturum : quia sæculum dicitur simpliciter. Apoc. iv, 8 : *Requiem non habebant animalia die ac nocte dicentia : Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Et quamvis sine requie, non tamen cum fatigatione, sed cum summa delectatione. Cassiodorus : « Ista est beatitudo justo- « rum, Deum laudare perpetuo : satietas, « quæ numquam novit fastidium : fames, « quæ de abstinentia matre non nascitur : « aviditas, quæ de jejunio non creatur. »

Verba autem Martyrum sunt hæc, et justissime in his duobus remunerantur in Ecclesia triumphante, in laude contra vilia quæ sunt passi, in lætitia contra gravia. Ad Hebr. xi, 36 : Sancti, *ludibria et verbera experti.* Et propter hoc datur illis de fructu manuum suarum æterna lætitia, et laudent eos in portis opera eorum [2].

« *Nunc autem repulisti.* » Hic tertia 10
pars totius Psalmi, in qua postquam præmisit de spe, subjungit de adversitate contra spem habita, et primo ostenditur quanta mala pertulerint. Secundo, quod tamen mala culpæ non commiserunt, ibi, « *Hæc omnia venerunt.* »

In prima duo. Primo, quod gravia. Secundo, quod vilia, ibi, « *Vendidisti populum tuum.* »

Gravia tangunt tria, scilicet spei frustrationem : auxilii subtractionem, ibi, « *Et non egredieris.* » Inimicorum for-

[1] Cf. Matth. xxv, 41.
[2] Cf. Proverb. xxx, 31 : *Date ei de fructu manuum suarum, et laudent eam in portis opera ejus.*

itudinem augmentatam, ibi, « *Avertisti nos retrorsum.* »

Dicit ergo : Sic antiquis fecisti. « *Manus tua gentes disperdidit*, etc. » Hæc quæ immediate dixi, « *inimicis nostris.* » et est in proximo, facies. « *Nunc autem,* » in tempore medio inter illud præteritum et hoc futurum, « *repulisti nos,* » dum differs promissa cœlestia. Psal. LXXIII, 1 : *Ut quid, Deus, repulisti in finem?* Supra, Psal. XLII, 2 : *Quare me repulisti?* « *Et confudisti nos,* » non intus in conscientia, sed exterius per præsentis miseriæ abundantiam. I ad Cor. IV, 12 : *Maledicimur, et benedicimus : persecutionem patimur, et obsecramus*, etc. II ad Cor. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ.* Cassiodorus : « Illam dicit gloriosam confusionem quam Martyres subeunt cum injuriis affliguntur, fustibus verberantur, et velut criminibus obnoxii morti non desinunt mancipari,» de quo Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens gloriam.* Per hoc quod dicit, « *Repulisti,*» gemit pro dilatione cœlestis patriæ. Per hoc quod dicit, « *Confudisti,* » pro incolatu hujus miseriæ.

« *Et non egredieris.* » Ecce secundum. Quasi diceret : hoc non tantum, imo, « *et non egredieris, Deus,*» sicut fecisti antiquitus, aperte et evidenter, « *in virtutibus nostris,* » id est, in pugnis, ita quod exterius non apparet egressus tuus ad auxilium, sed interius præbetur magnum. I ad Corinth. I, 27 : *Infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia.* Imo virtus est in infirmitate, in eo qui non tantum infirmus est, sed quasi ipsa infirmitas. In parvis autem mulierculis perficitur, id est, perfecta ostenditur [1].

« *Avertisti nos retrorsum.* » Hic est tertium grave valde, scilicet augmentum fortitudinis adversariorum. Et dicuntur duo. Primo ostenditur fortitudinis excessus. Secundo, concomitans effectus, et est triplex. Quorumdam captio, ibi, « *Et qui oderunt nos.* » Quorumdam occisio, ibi, « *Dedisti nos tamquam oves.* Aliorum per diversas gentes dispersio, ibi, « *Et in gentibus.* » Et legitur primum dupliciter, vel pro parte a fide discedentium, vel pro parte in illa perseverantium. **11** Multiplex Ecclesiæ afflictio.

Primo modo sic : Vere confudisti nos, quia « *avertisti nos retrorsum*, » id est, a fide ad infidelitatem, de qua aversione, II Pet. II, 21 : *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam post agnitionem, retrorsum converti ab eo.* « *Post inimicos nostros*, » ut eos sequendo imitemur in errore. Deut. XXVIII, 44 : *Ipse erit in caput, et tu eris in caudam.* Thren. I, 5 : *Facti sunt hostes ejus in capite*, et illi per consequens in cauda, qui aversi sunt a fide.

Vel sic : « *Avertisti nos retrorsum post inimicos nostros*, » ut tamquam victi fugiamus, sicut frequenter oportet fieri. Matth. X, 23 : *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* « *Et qui oderunt*, » scilicet infideles et hæretici, secundum lecturam primam versus præcedentis, qui prius nos oderunt. Proverb. XXIX, 10 : *Viri sanguinum oderunt simplicem.* « *Diripiebant sibi*, » ad suum errorem distrahentes nos. Thren. II. 22 : *Non fuit in diebus furoris Domini qui effugeret, et relinqueretur : quos educavi, et enutrivi, inimicus meus consumpsit eos.*

Secundum aliam : « *Qui oderunt nos*, » persecutores scilicet, et tyranni, « *diripiebant sibi.* » Cassiodorus : « Hoc « solet fugatis emergere, ut in direptio« nem prædamque cadant. » Tob. III, 4 : *Traditi sumus in direptionem, et cap-*

[1] Cf II ad Corinth. XII, 9.

tivitatem, et mortem, et fabulam. Isa. XLII, 22 : *Ipse autem populus direptus, et vastatus.*

Fuga majoribus cavenda propter tria.

Mala ergo fuga maxime in majoribus est cavenda, maxime autem propter tria. Propter seipsum, quia sic amittitur et victoria et corona. Bernardus: «Væ tibi si « declinando pugnam, perdis et victoriam « et coronam. » Jacob. I, 12 : *Beatus qui suffert.* Propter proximum : qui enim fugit, alii terrorem incutit. Deuter. XX, 8 : *Quis est homo formidolosus, et corde pavido ? vadat, et revertatur in domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum.* II Machab. VI, 28 : *Adolescentibus exemplum forte relinquam, si prompto animo, ac fortiter pro gravissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar.* Item, propter Deum : quomodo enim tandem poteris effugere, quem modo fugis ? Bernardus : « An quia fugisti ex « acie, putas te evasisse ? Certe non. » II Machab. VI, 26 : *Etsi in præsenti tempore suppliciis hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec vivus, nec defunctus effugiam.* Job. XX, 24 : *Fugiet arma ferrea, et incidet in arcum æneum.* Amos, II, 15 : *Velox pedibus suis non salvabitur.*

12 « *Dedisti nos tamquam oves.* » Hic secundum, quorumdam occisio, et legitur dupliciter, sicut antecedens: vel de deserentibus fidem, vel de perseverantibus.

Malum pœna a Deo.

Primo modo sic : Non tantum direpti sumus ab hæreticis, «*sed dedisti nos,*» tu, non alius : unde ostendit quod adversitates et pœnæ sunt a Deo. Isa. XLII, 24 : *Quis dedit in direptionem Jacob, et Israel vastantibus ? Nonne Dominus ipse est ?* Amos, III, 6 : *Si erit malum in civitate quod Dominus non fecerit.* « *Tamquam oves escarum,* » non facientes fœtum, non sicut illæ de quibus Cant. IV, 2 : *Omnes gemellis fœtibus, et sterilis non est inter eas.* Sed « *escarum* » lupis hæreticis. Cassiodorus : « Esca luporum est ovium « mansueta simplicitas. » Sicut enim illud quod comeditur, in corpus comedentis trajicitur, sic hæreticæ congregationis ab hæreticis seducti, Psal. XIII, 4 : *Qui devorant plebem meam sicut escam panis.* Jerem. LI, 34 : *Comedit me, devoravit me Nabuchodonosor.*

Vel « *dedisti nos tamquam oves escarum,* » persecutoribus et tyrannis, reddens quæ promisisti. Matth. X, 16 : *Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum.* Thren. II, 16 : *Fremuerunt dentibus, et dixerunt : Devorabimus eum.* Infra, ℣, 22 : *Æstimati sumus sicut oves occisionis,* quemadmodum et magister earum. Isa. LIII, 7 : *Sicut ovis ad occisionem ducetur.* II ad Cor. XI, 20 : *Sustinetis si quis vos devorat,* etc.

« *Et in gentibus dispersisti nos.* » Dispersisti quantum ad alios. Thren. IV, 1 : *Dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum.* Et hoc fecisti ad utilitatem multorum, quod intelligens Tob. XIII, 3 et 4: *In conspectu gentium laudate eum. Quoniam ideo dispersit vos inter gentes, quæ ignorant eum, ut vos enarretis mirabilia ejus, et faciatis scire eos, quia non est alius Deus omnipotens præter eum.* Ad Hebr. XI, 37 : *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis.* Et post, ℣ 38 : *In solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ.*

« *Vendidisti populum tuum.* » Hic ostendit, quoniam sustinuerunt, vel sustinent vilia. Vilitas autem comprehenditur in duobus. In venditione infructuosa. Secundo, in venditorum irrisione, ibi, « *Posuisti nos.* » 13

Primo ergo venditos sine fructu ostendit. Secundo, quasi exponit quod dixerat, ibi, « *Et non sunt.* »

Dicit ergo : Sic sustinuimus dura, et gravia, et vilia : quia « *vendidisti populum tuum,* » scilicet Martyres qui tuus sunt populus. I Pet. II, 9 : *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes*

annuntietis ejus. Ad hoc erant Martyres. Et hoc, « *sine pretio,* » ut nec fructuosa illorum venditio. Deuter. xxxii, 30 : *Deus suus vendidit eos, et Dominus conclusit illos.* Magna vilitas dari pro nihilo. Threu. i, 11 : *Vide Domine, et considera quoniam facta sum vilis.* Deut. xxviii, 68 : *Venderis inimicis tuis in servos et ancillas, et non erit qui emat.*

Sed quomodo vendidit, si pretium non accepit : aut quomodo non accepit pretium, si vendidit ? Resp. Cassiodorus : « Hoc genus locutionis inter propria di« vinæ Scripturæ connumeratur, ut di« catur venditum, ubi non constat pretium « datum. Isa. l, 1 : *In iniquitatibus ve« stris venditi estis.* Et lv, 1 : *Venite, « emite absque argento, et absque ulla « commutatione vinum et lac.* Et lii, 3 : « *Gratis venumdati estis.* »

Vel dicatur, quod exponit se, quasi vendidisti sine pretio : « *Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.* » Quasi diceret : Martyres vidimus tyrannis datos, et multos, non tamen pro illis videmus ad te converti multos. Unde quasi non reputatur pretium pro tot et tam pretiosis, tam parum. Aggæ. i, 6: *Seminastis multum,* multos scilicet Martyres : *et intulistis parum,* in horreum Ecclesiæ, scilicet paucos fideles. Vel non fuit multitudo, et pretium eorum in apparentia, et si forte sit multitudo magna. Aggæ. i, 9: *Respexistis ad amplius, et ecce factum est minus.* Quasi dicat: Imo dantur mali pro eis ipsi. Diabolus ad torquendum, secundum illud Prov. xxi, 18 : *Pro justo dabitur impius, et pro rectis iniquus.* Hoc nihil est, ut videtur Eccli. xvi, 3 : *Melior est unus timens Deum, quam mille filii impii.* Littera Augustini habet : « Non fuit multitudo in jubilationibus « eorum. » Tempore enim persecutionis non poterant ad laudes Dei convenire. Job, xxx, 31 : *Versa est in luctum cithara mea, et organum meum in vocem flentium.* Thren. i, 4 : *Viæ Sion lugent eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem.*

« *Posuisti nos.* » Hic subjungitur de irrisione : et dicuntur tria. Primo, irrisionum diversitas. Secundo, continuatio in irridendo, ibi, « *Et confusio.* » Tertio, causa, ibi, « *A voce exprobrantis.* » 11 Irridetur Ecclesia.

In prima duo. Primo tangitur irrisio illata a propinquis. Secundo, a remotis et extraneis, ibi, « *Posuisti nos in similitudinem.* »

In prima, primo, irrisio a propinquis conversatione. Secundo, a propinquis habitatione, ibi, « *Subsannationem.* »

Dicit ergo : Non tantum hanc quam prædixi vilem venditionem sustinemus : imo « *posuisti nos,* » tamquam in hoc fixos. In Orig. *Posuisti* ostendit immobilem esse possessionem : ibi enim diuturnius esse creditur, ubi et positus. « *Opprobrium.* » Ecce irrisio. Psal. cviii, 25 : *Factus sum opprobrium illis : viderunt me, et moverunt capita sua.* Thren. iii, 61 : *Audisti opprobrium eorum Domine.* Ezech. v, 14 : *Dabo te in desertum, et in opprobrium gentibus... in conspectu omnis prætereuntis.* « *Vicinis nostris* : » unde gravis afflictio. « *Subsannationem,* » quæ fit contractione nasi, « *et derisum,* » qui fit ore. II Paral. xxxvi, 16 : *Illi subsannabant nuntios Dei, et parvipendebant sermones ejus, illudebantque prophetis.* Jerem. iii, 14 : *Factus sum in derisum omni populo meo.* Omnes subsannant me, quia jam olim loquor vociferans iniquitatem, et vastitatem clamito. « *His qui in circuitu nostro sunt.* » Psal. xxx, 14 : *Audivi vituperationem multorum, commorantium in circuitu,* non intus ingredientium : homines enim sunt qui semper circumeunt bonos, modo hinc, modo inde, sed numquam intrant ad illos, ut illis similes efficiantur in conversatione et vita. Psal. xi, 9 : *In circuitu impii ambulant.* Job, xix, 12 : *Obsederunt in gyro tabernaculum meum.* Et tales vitam illorum irrident et parvipendunt. Psal. xxx, 12 : *Qui videbant me, foras fugerunt a me.*

15 « *Posuisti nos in similitudinem.* » Hic secundum, in quo subjungitur irrisio ab extraneis. Et primo, irrisio verbo. Secundo, signo, ibi, « *Commotionem.* »

Ait enim : Sic a vicinis et propinquis : et etiam « *posuisti nos,* » id est, stabiliter fixisti, « *in similitudinem,* » maledictionis et improperii, « *Gentibus,* » et remotis, ut dicant : Maledicat tibi Deus : sicut illis Nahum, III, 6 : *Contumeliis te afficiam, et ponam te in exemplum.* Job, XVII, 6 : *Posuit me quasi in proverbium vulgi.* II Paral. VII, 20 et 21 : *Tradam eam in parabolam, et in exemplum cunctis populis, et domus ista erit in proverbium universis transeuntibus.* Jerem. XXIX, 21 et 22 : *Percutiet eos in oculis vestris : et assumetur ex eis maledictio omni transmigrationi Juda.*

Vel sic : « *Posuisti nos Gentibus,* » id est, comparatione ad Gentes, « *in similitudinem,* supple, Christi: quia contumeliis nos afficiunt, et miseriis, sicut ipsum affecerunt. Joan. XV, 20 : *Si me persecuti sunt, et vos persequentur.* Sap. XVIII, 11 : *Simili autem pœna servus cum domino afflictus est, et popularis homo regi similia passus.* « *Et posuisti me commotionem capitis,* » ad deridendum, « *in populis,* » sicut Christo in Passione factum est[1]. In Psal. XXI, 8 : *Omnes videntes me deriserunt me,* etc. Thren. II, 15 : *Sibilaverunt, et moverunt caput suum super filiam Jerusalem.* Augustinus : « Hoc Domino, hoc omnibus « Sanctis ejus, quos persequi, quos « eruere, illudere, tradere, affligere, oc- « cidere potuerunt. »

16 « *Tota die verecundia.* » Hic tangitur continuatio in irrisione illa. Quasi diceret : Sic irrident, et irrisionem continuant : quia « *verecundia mea,* » id est, facta et verba, unde verecundia est mihi, « *est contra me,* » hoc est, contra illa quæ merui. Non merueram ut talia mihi fierent, unde verecundiam haberem, et hoc « *tota die.* » Vel « *coram me,* » id est, ante oculos meos. Psal. CI, 9 : *Tota die exprobrabant mihi inimici mei.* Jerem. XIII, 22 : *Revelata sunt verecundiora tua, pollutæ sunt plantæ tuæ.*

« *Et confusio.* » Hic est tertium, in quo ostendit irrisionis effectum.

Ait enim : Sic irrident, et ex hoc accidit, quia « *confusio faciei meæ,* » non conscientiæ interioris, de qua Eccli. IV, 25 : *Est confusio adducens peccatum,* scilicet ignominiam. « *Cooperuit me.* » Non dicit faciem tantum, quia confusio a facie quasi per totum corpus descendebat. Jerem. III, 25 : *Dormiemus in confusione nostra, et operiet nos ignominia nostra.* Psal. LXVIII, 8 : *Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam.* Sed quomodo operuit confusio, Cassiodorus ostendit in Glossa : « Quasi quodam pallio. » Color enim quoddam vestimentum est. Matth. VI, 28 et 29 : *Considerate lilia agri quomodo crescunt : non laborant neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.*

« *A voce exprobrantis.* » Hic est quar- 17
tum, in quo ostendit causam, et tangit triplicem causam, scilicet triplicem adversariorum perversitatem. Oris. Cordis. ibi, « *A facie inimici.* » Et operis, ibi, « *Et persequentis.* »

Ait enim : Sic irrident, et unde omnia hæc? « *A voce exprobrantis,* » in aperto, et in facie. « *Et obloquentis,* » scilicet detrahentis occulte. Psal. LXXII, 8 : *Cogitaverunt, et locuti sunt nequitiam,* scilicet in occulto : *iniquitatem in excelso locuti sunt,* ut aperte audiri pos-

[1] Cf. Matth. XXVII, 29 et seq.

sent. Job, xvi, 11 : *Aperuerunt super me ora sua, et exprobrantes percusserunt maxillam meam.* Nec ad hoc tantum, « *imo a facie,* » id est, a præsentia « *inimici,* » qui me odit corde : « *et persequentis* » ore. Quasi diceret Martyr : Adversarii me persequuntur, voce, et corde, et opere. II ad Corinth. iv, 8 : *In omnibus tribulationem patimur.* Et dicit, « *Persequentis,* » id est, perfecte insequentis. Quasi diceret : Non tantum insequuntur usque ad vultus confusionem, nec usque ad corporis interfectionem, sed etiam usque ad animæ perditionem. Cassiodorus : « Odium probatur « acerrimum, quia non solum corpus ex- « stinguere, sed etiam ipsas animas cu- « piant sua pravitate trucidare. » Jerem. vi, 23 : *Crudelis est, et non miserebitur : vox enim quasi mare sonabit* terribiliter, et amare. Sed consolatio est, Matth. x, 28 : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere : sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.*

« *Hæc omnia venerunt.* » Hic secundum tertiæ partis totius Psalmi, in quo postquam ostendit quanta mala sustinuerunt, intendit ostendere quod hæc non meruerunt : et dicuntur duo. Primo, quod in his omnibus nulla fuit ipsorum a Deo aversio. Secundo, supponitur ratio, quare aversi non sunt, ibi, « *Si obliti sumus.* »

In prima duo. Primo, quod non sunt aversi a Deo in tot miseriis. Secundo, quod inde bona sunt assecuti, ibi, « *Et declinasti.* »

In prima tria, secundum triplicem modum avertendi se a Deo. Primo, avertunt se quidam a Dei potentia per infidelitatem. Sed hoc primo negant sancti de se. Secundo, a sapientia ejus, et lege, per inobedientiam. Et hoc removent secundo, ibi, « *Et inique non egimus.* » Tertio, a bonitate per desperationem. Et hoc auferunt tertio, ibi, « *Et non recessit retro.* »

Dicit ergo : Sic cruciamur, occidimur: nec tamen meruimus, ut videtur, quia « *hæc omnia,* » quæ diximus, « *venerunt super nos.* » *Supra*, Psal. xli, 8: *Omnia excelsa tua*, etc. Hæc omnia simul, quia si unum post alterum, minus grave esset, et facilius portabile, sicut bono Job factum est, cui una miseria super aliam irruebat. Job, i, 16 : *Cumque ille adhuc loqueretur, venit alter, et dixit.* Psal. xxxii, 7 : *Congregans sicut in utre aquas maris.* Venerunt, inquam, ac si nos essemus illi, quibus dictum est, Matth. xxiii, 36 : *Venient hæc omnia super generationem istam.* « *Venerunt,* » dicit Cassiodorus, « quasi fera terribilis, « quasi fluvius turbulentus. »

« *Nec obliti sumus te,* » id est, tui. Sed sic loqui, sicut dicit Cassiodorus, est etiam de propriis Scripturæ, id est, tuæ potentiæ et virtutis : quod est valde virtuosum, tenere fortiter Dei memoriam in magna tribulationum amaritudine. Eccli. xxi, 15 : *Non est sensus ubi est amaritudo.* Propter quod dicitur, Eccle. ix, 10 : *Nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos.*

« *Et inique non egimus in testamento tuo,* » ab eo per inobedientiam recedendo. Bene sequitur ad aliud. Cassiodorus : « Qui illum mente retinent, per fidem « veram tenentes, ejus testamentum ne- « sciunt oblivisci. » Job, xxxvi, 21 : *Cave ne declines ad iniquitatem : hanc enim cœpisti sequi post miseriam.* Eccli. xi, 21 : *Sta in testamento tuo, et in illo colloquere, et in opere mandatorum tuorum veterasce.*

Hic ergo nota quantum bonum præsens adversitas, quæ non permittit hominem oblivisci Deum. Isa. xxviii, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.* Et iterum, Isa. xxvi, 16: *Domine, in angustia sua requisierunt te.* Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.* Et etiam in Deum fortius mentem figit. Gregorius : « Lignum quanto fortius **Adversitas Deum oblivisci non sinit.**

« percutitur, tanto in terra cui inhæret, « fortius infigitur. » Unde mallei Martyrum figebant eos fortius in Deum. E contra prosperitas inducit oblivionem. Osee, XIII, 6 : *Adimpleti sunt et saturati sunt, et levaverunt cor suum, et obliti sunt mei.* Ephraim et Manasses fuerunt fratres [1]. Et a Deo penitus avellit. Prov. I, 32 : *Prosperitas stultorum perdet illos.*

« *Et non recessit retro cor nostrum,* » a
19 tua bonitate per desperationem. Magna Martyrum firmitas. Ad Roman. VIII, 38 et 39 : *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu.* Quidam abeunt retro per infidelitatem, sicut illi de quibus Joan. VI, 67 : *Multi* autem audientes, *abierunt retro.* Quidam per inobedientiam mandatorum Dei, Isa. L, 5 : *Dominus Deus aperuit mihi aurem,... retrorsum non abii.* Quidam per apostasiam a voto primo, Luc. 62 : *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno Dei.* Quidam per desperationem, sicut Isa. I, 4 : *Abalienati sunt retrorsum. Retrorsum* aliquando sonat impotentiam et infirmitatem, Jerem. VII, 24 : *Facti sunt retrorsum.* Verum est inimicis suis, quibus resistere non possunt. Et non ante, Thren. II, 3 : *Avertit retrorsum dexteram suam a facie inimici.* Quandoque humilitatem, ut cum dictum est Petro, Marc. VIII, 33 : *Vade retro me, Satana.*

« *Et declinasti.* » Hic secundum hujus primæ partis, in quo postquam præmisit, quod in tot miseriis non sunt aversi, subjungit quod inde adepti sunt bona : et dicuntur tria. Primo, quod de viis suis et operibus eos instruxerit. Secundo, per quid, ibi, « *Quoniam humiliasti.* » Tertio, modum ostendit, ibi, « *Et cooperuit.* »

Dicit ergo : Sic sumus afflicti, et in hoc declinasti, id est, declinare fecisti, vel ostendisti, « *semitas nostras,* » umbrosos et voluptuosos calles nostros, « *a via tua.* » Genes. VIII, 21 : *Sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua.* Ecce callis noster latus, et ducens in perditionem. Via autem tua arcta, Matth. VII, 14 : *Arcta via est quæ ducit ad vitam.* Propter hoc dicitur in Psal. XVI, 4 : *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.* Vel sic secundum aliam litteram quæ habet : « Nos sic permansimus, » et hic fructus, « quoniam non declinasti, » id est, declinare non permisisti, deviando et errando « semitas nostras, » arctas et miseras vias, quibus incedimus, « a via tua. » Job, XXIII, 11 : *Viam ejus custodivi, et non declinavi ab ea.* Psal. CXVIII, 32 : *Viam mandatorum tuorum cucurri,* etc.

Vel sic : Via Dei, lex Dei. Illud autem ab alio declinare dicitur, quod dependet ab eo. Sensus ergo est : « *Declinasti,* » id est, declinare fecisti, id est, dependere « *semitas nostras,* » operationes nostras, et duras passiones, « *a via tua,* » id est, a lege tua : quidquid enim a bonis fit, vel quidquid patiuntur, totum ex lege Dei pendet. Matth. XXII, 40 : *In his duobus mandatis universa lex pendet, et Prophetæ.*

« *Quoniam humiliasti nos.* » Hic os- 20
tendit per quid instruxit.

Ait enim : Sic erudisti, vel sic vias nostras tuis assimilasti. Et nunc, « *quoniam humiliasti nos in loco afflictionis,* » in hoc mundo scilicet. Et dicitur locus afflictionis propter multiplices passiones. Eccli. I, 14 : *Vidi cuncta, quæ*

M... du... dicitur lo... ...ns.

[1] Cf. Genes. XLI, 50 et seq.

fiunt sub sole, et ecce universa vanitas, et afflictio spiritus. Item, propter compassiones maxime sanctorum. II ad Corinth. xi, 28 : *Præter illa, quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor?* Et propter multiplices compunctiones de dilatione patriæ, et de incolatu præsentis miseriæ. Psal. lxxxiii, 6 et 7: *Ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum.* Et alibi, Psal. lix, 5: *Potasti nos vino compunctionis.*

Et nota, quod humiliatio est culpæ, II Reg. xiii, 15, Amnon humiliavit Thamar. Et pœnæ, Psal. civ, 18 : *Humiliaverunt in compedibus pedes ejus.* Sic accipitur hic. Et gratiæ, I Pet. v, 6 : *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis.*

« *Et cooperuit.* » Ecce tertium. Quasi diceret: «*Humiliasti,*» et hoc quia cooperuit nos umbra mortis, homines scilicet umbrosi, et mortales, scilicet infideles, qui sunt umbra in mente per ignorantiam. Ad Ephes. v, 8 : *Eratis aliquando tenebræ,* quæ absconditæ sunt in oculis ejus. Sed « *mortis* » in corpore : quia cito valde moriuntur. Psal. liv, 24 : *Viri sanguinum, et dolosi, non dimidiabunt dies suos.* Sapient. ii, 5 : *Umbræ transitus est tempus nostrum.* Isti ergo præ multitudine cooperiunt nos. Joan. xvi, 33 : *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis : Sed confidite, ego vici mundum.* Vel sic : Vere « *humiliasti nos* » humiliatione pœnali, « *quoniam cooperuit nos* » præ abundantia, « *umbra mortis,* » id est, pœna morti similis : sicut illud quod est umbra, ei cujus est umbra est simile. Jer. xiii, 16 : *Exspectabitis lucem,* prosperitatis, *et ponet eam in umbram mortis.* Isa. i, 6 : *A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas.* Totum pœna cooperuit. Vel umbra mortis separatio animæ a corpore, quæ dicitur tantum umbra comparatione gehennæ, quæ vera mors erit. Gregorius : « Quos « constat non spiritu, sed ipsa carne « mori, nequaquam vera morte, sed « umbra mortis dicuntur operiri. » Propter hoc etiam appellatur *dormitio,* quia leve quiddam est, et suave comparatione ad illam. I ad Corinth. xv, 6 : *Multi manent usque adhuc, quidam vero dormierunt.*

« *Si obliti sumus.* » Hic secundum, in 21
quo subjungit causam et rationem quare non sunt aversi, scilicet Dei ultionem districtam, et dicuntur duo. Primo, ultio pro operibus malis. Secundo, pro ipsis interioribus, ibi, « *Ipse enim novit.* » Vel melius, primo districtio in puniendo. Secundo, in remunerando, ibi, « *Ipse enim novit.* »

Alio modo littera hujus versus ad sequentes ordinatur, et melius. Et tunc duo dicuntur. Primo, dicit, quia propter hoc non sunt obliti, quod Deus vindictam districtam accipit. Secundo, ostendit, quod possit, ibi, « *Ipse enim novit.* »

Dicit ergo : Sic afflicti non sumus obliti Dei, quia « *si sumus obliti nomen Dei nostri,* » id est nominis Dei nostri invocationem, sicut illi de quibus Jerem. xviii, 15 : *Oblitus est mei populus meus.* Deuter. xxxii, 18 : *Deum qui te genuit dereliquisti, et oblitus es Domini creatoris tui?*

« *Et si expandimus manus nostras.* » In exteriori operatione immolando vel orando. Deuter. xxxii, 16 : *Provocaverunt eum in diis alienis.* « *Ad deum alienum,* » ad idola dæmoniis plena quæ reputantur ab aliquibus dii. Psal. xcv, 5 : *Omnes dii gentium dæmonia,* etc. Baruch, iv, 7 et 8 : *Immolantes dæmoniis, obliti estis Deum, qui nutrivit vos.* Osee, viii, 14 : *Oblitus est Israel Dei sui, et ædificavit delubra.*

Si hæc fecimus, « *Nonne Deus requiret ista?* » ad graviter ulciscendum. Quasi 22

diceret : Ita. Non sicut dicunt impii : *Irritavit impius Deum. Dixit enim in corde suo : Non requiret* [1]. Sed mentitur, quoniam veritatem requiret Dominus, et retribuet fabundanter acientibus superbiam, ut dicitur Ezech. xxxiv, 11 : *Ego ipse requiram oves meas.* Et hoc poterit, scilicet ultionem de omnibus accipere, « *Ipse enim novit abscondita cordis.* » Unde nulla ignorantia impediet quin possit. In tantum breviter novit, ut non solum ea quæ simpliciter sunt in corde, cognoscat, sed etiam ea quæ ipsum hominem latent. Eccli. xxiii, 28 : *Oculi Domini multo plus lucidiores sunt super solem, profundum abyssi, et hominum corda intuentes in absconditas partes.* Jerem. xvii, 9 et 10 : *Pravum est cor omnium, et inscrutabile, quis cognoscet illud? Ego Dominus scrutans corda.*

Quarta pars Psalmi.

« *Quoniam propter te mortificamur.* » Hic quarta pars totius Psalmi, in qua post narratas miserias quas sustinent sine merito, subjungitur conversio sui ad orationem, et dicuntur duo secundum duplicem miseriam quam allegat, ut assequatur misericordiam. Primo, miseria pœnæ. Secundo, culpæ, ibi, « *Quoniam humiliata est.* »

In prima duo. Persuasio ut exaudiatur. Secundo, oratio, ibi, « *Exsurge.* » Et simul conquestio,

In prima duo. Primo, miseria et afflictio in generali. Secundo, tangitur in speciali, ibi, « *Æstimati sumus.* »

Dupliciter tamen legitur primum, ut respiciat ad antecedens in hunc modum : « *Ipse novit abscondita cordis,* » sed quæ sunt illa? « *Quoniam propter te,* » non propter alium, « *mortificamur,* » ad mortem affligtimur. Et hoc non levi et cito transitoria miseria, « *sed tota die propter te,* » hoc est, pro fide tua multiplicanda in Gentibus convertendis ad te. Ad Philipp. ii, 17 : *Si immolor supra sacrificium, et obsequium fidei vestræ, gaudeo.* I ad Corinth. xv, 31 : *Quotidie morior per vestram gloriam, fratres.* Sed quomodo affligimur? « *Æstimati sumus sicut oves occisionis,* » quæ nullo modo reluctantes occiduntur, et mactantur. Cassiodorus : « Ovis nec cornu valet, nec « dente contendit, aut de fuga præsumit, « sed manibus latronis patienter acquie- « scit, dum nulla reluctatione se defen- « dit. » Hic est modus pugnandi veris Christianis. Psal. lxxviii, 13 : *Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ.* Ezech. xxxiv, 17 : *Vos autem greges mei,* greges pascuæ meæ, homines estis. Vel melius ad sequentia sic : « *Propter te mortificamur, æstimati sumus,* » totum sicut prius : et quoniam ita est, « *Exsurge.* »

Hic ergo nota, quod Sancti mortificantur pro Christo. Primo, ut Christo vicem reddant, qui pro ipsis mortuus est, I Pet. iv, 1 : *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini,* ut sicut ille pro nobis, et nos pro illo. Item, ut se Christo conforment, I Pet. ii, 21 : *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.* Ut fidei Christi testimonium reddant, Hebr. xi, 39 : *Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem,* ut quod deerat passionibus Christi, ut bene esset fundata Ecclesia in sanguine, adimplerent. Ad Coloss. i, 24 : *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia.* Ut se Deum veraciter diligere demonstrent, Joan. xv, 13 : *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam,* etc. II Mach vi, 30 : *Propter timorem tuum libenter hæc patior... universæ genti memoriam mortis suæ ad exemplum virtutis et fortitudinis derelinquens.* In eodem, vi, 28 : *Adolescentibus exemplum forte relinquam, si*

[1] Psal. x sec. Hebr. 13.

prompto animo, ac fortiter pro gravissimis et sanctissimis legibus honesta morte fungar. Ut cum Christo perpetuo regnarent, II ad Timoth. II, 12: *Si sustinemus, et conregnabimus.*

«*Exsurge, quare obdormis, Domine?*» Hic secundum, promissa enim persuasione, subjungitur oratio, in qua duo. Primo, oratio. Secundo, orantis conquestio, ibi, « *Quare faciem.* »

In prima quatuor. Primo, excitatio ejus quem orat. Secundo, ratio quare sic excitatur, ibi, «*Quare obdormis?*» Tertio, repetitio excitationis, ibi, « *Exsurge.* » Quarto, petitio, ibi, « *Et ne repellas.* »

Dicit ergo : Sic propter te sustinemus, et propter hoc, o Domine,«*exsurge.*» Sed quare sic loqueris? Quia videris dormire. Unde addit : « *Quare obdormis?* » Tam profunde dormis. Psal. LXXVII, 65: *Excitatus est tamquam dormiens Dominus.* Marc. IV, 38: *Ipse erat in puppi super cervical dormiens: et excitant eum : et dicunt illi : Magister, non ad te pertinet: quia perimus*[1]? Jonæ, I, 5 et 6, Jonas ad interiora navis descenderat, et ibi dormiebat, sed excitatus fuit. Non dormiebat Stephanus, qui vidit Jesum stantem tamquam paratum ad juvandum[2].

«*Exsurge.*» Ecce iteratio, quæ fit non sine ratione. Cassiodorus : « Repetitur, « ut quibus videat pericula crescere, non « dissimulet subvenire. » Tunc enim maxime expedit. Psal. IX, 10 : *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.* Eccli. XXXV, 26 : *Speciosa misericordia in tempore tribulationis, sicut nubes pluviæ in tempore siccitatis.* « *Et ne repellas,* » modo saltem, repulsione tendente « *in finem,* » id est, ne repellas finaliter. Thren. III, 31 : *Non repellet in sempiternum Dominus.*

Vel potest esse oratio Martyrum, ut Christus qui jam veraciter a mortuis resurrexit, resurgat in hominum opinione et fide. Dicit ergo : O Domine, « *exsurge,* » propter apparentiam et credulitatem. « *Quare obdormis,*» per infidelitatem, non in nostris, sed in cordibus infidelium dicentium illud Sap. II, 1 et 2: *Non est agnitus qui sit reversus ab inferis : quia ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus quasi non fuerimus.* « *Exsurge.* » Bis dicit. Quasi diceret : Exsurge propter magnitudinem afflictionis et affectionis quam sustinemus in prædicando illis, et non proficimus. I ad Tim. IV, 2 : *Insta, opportune, importune.* « *Et ne repellas in finem,* » gentem. Psal. XCIII, 14 : *Non repellet Dominus plebem suam,* etc.

« *Quare faciem tuam.* » Hic secundum, in quo præmissa oratione, subjungitur conquestio, ut magis moveat. Primo ergo conqueritur, quod suam avertit cognitionem. Secundo, quod differt liberationem a duplici miseria, inopia interiori, et tribulatione exteriori, ibi, « *Oblivisceris inopiæ.* » 24

Dicit ergo : Sic rogo ne repellas finaliter, et addo: «*Quare avertis faciem tuam,*» cognitionem scilicet tuam a quibusdam superbis, illis scilicet de quibus in Psal. supra, XI, 5 : *Qui dixerunt : Labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?* Exod. V, 2, dixit Pharao : *Nescio Dominum, et Israel non dimittam.*

Vel « *facies* » dicitur misericordia. « *Quare faciem tuam avertis,* » benignam in liberando, non ostendens præsentiam, sed magis avertens? Hæc est illa facies, de qua in Psal. XXVI, 9: *Ne avertas faciem tuam a me. Et assimilabor descen-*

[1] Cf. Matth. VIII, 23 et seq., et Luc. VIII, 22 et seq.

[2] Act. VII, 55.

dentibus in lacum [1]. Et Nahum, vi, 25 : *Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui.* Esth. xv, 17 : *Facies tua plena est gratiarum*, ita plena ut conversa ad te, statim tibi gratiam influat. Sap. iv, 15 : *Misericordia in sanctos ejus, et respectus in electos illius.*

« *Oblivisceris,* » ut videtur, cum non sit ita, « *inopiæ nostræ, et tribulationis nostræ.* » Vel primum referamus ad carentiam boni, scilicet inopiam, alterum ad præsentiam mali, scilicet tribulationem. Vel unum ad intellectum, in quo est ignorantia, scilicet « *faciem avertis* : » alterum ad affectum, in quo miseria, sicut supra conquerebatur : *Quare oblitus es mei, et quare contristatus incedo dum affligit me inimicus* [2] ? Putant enim multi se a Deo oblitos, sicut illi qui dicebant, Job, xxii, 14 : *Nubes latibulum ejus, nec nostra considerat, et circa cardines cœli perambulat.* Sed falluntur, Jerem. vi, 7 : *Coram me semper infirmitas et plaga.*

25 « *Quoniam humiliata est.* » Hic secundum, in quo persuadet a miseria culpæ : et dicuntur duo. Primo, persuasio per descriptionem hujus miseriæ. Secundo, oratio, ibi, « *Exsurge Domine, adjuva nos.* »

In prima duo. Primo, conversio voluntatis ad terrena. Secundo, adhæsio in illis, ibi, « *Conglutinatus est.* »

Et exponitur dupliciter totus versus, quia humiliatio potest sonare in bonum vel in malum.

In malum primo sic : « *Humiliata,* » id est, dejecta « *est anima nostra,* » cogitatio scilicet nostra, « *in pulvere,* » in terrenis, quæ non sunt nisi pulvis. Isa. xxix, 4 : *Humiliaberis, de terra loqueris, et de humo audietur eloquium tuum.* Thren. ii, 1 : *Projecit in terram inclytam Israel.* Imo in pulverem, scilicet in terrena. Michæ. vii, 17 : *Lingent pulverem peccatores, sicut serpentes,* qui ad litteram pulvere se reficit. « *Et venter noster,* » voluntas scilicet, « *conglutinatus est,* » vehementer adhæsit, « *in terra,* » id est, in rebus terrenis. Psal. cxviii, 25 : *Adhæsit pavimento anima mea.* Et lxviii, 3 : *Infixus sum in limo profundi.* Genes. xxxiv, 3 : *Conglutinata est anima Sichem cum Dina.* Dina interpretatur *cura hæc.* Ista autem temporalia, curarum sunt materia. Si autem sensualitas appellatur, veniale peccatum est : si voluntas deliberativa, mortale, sicut in avaro. Eccli. x, 9 et 10 : *Avaro nihil est scelestius... Hic enim et animam suam venalem habet : quoniam in vita sua projecit intima sua.* Propter hoc non mirum si clamat illud Jerem. iv, 19 : *Ventrem meum, ventrem meum doleo.* Sensualitas autem dicitur *venter*, quia ad litteram venter in multis destruit. Ad Rom. xvi, 18 : *Hujusmodi Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri.* Ad Philip. iii, 19 : *Quorum finis interitus : Quorum Deus venter est : et gloria in confusione eorum.*

Secundo, modo sic : « *Humiliata est anima nostra,* » humiliatione pœnalitatis, et vitii, « *in pulvere,* » id est, inter illos de quibus in Psal. i, 4 : *Non sic impii, non sic : sed tamquam pulvis,* etc. Isa. xxix, 5 : *Erit sicut pulvis tenuis multitudo ventilantium te.* « *Et venter noster,* » id est, infirmiores et molliores sicut venter. Nahum, iii, 13 : *Ecce populus tuus mulieres,* quæ molles sunt, *in medio tui.* « *Conglutinatus est,* » adhæsit fortiter, et consensit « *in terra,* » id est, infidelibus et terrenis, qui dicuntur *terra*, quia terram diligunt. Genes. iii, 14 : dictum est de serpente : *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Isa. ii, 6 : *Et pueris alienis adhæserunt.*

[1] Psal. xxvii, 1.

[2] Psal. xli, 10.

« *Exsurge, Domine.* » Hic oratio : et tanguntur tria. Primum, erectio a peccato. Secundum, adjutorium in proficiendo in bono, ibi, *Adjuva nos.* » Tertio, protectio ab inimico, ne contingat recidere, ibi, « *Et libera nos.* »

Dicit ergo : Sic debes adjuvare, et propter hoc peto, quoniam ita est ut præmisi. « *O Domine, exsurge,* » hoc est, fac nos exsurgere a pulvere in quo humiliati sumus, a terra cui adhæsimus. Ad Coloss. III, 1: *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram.* « *Adjuva nos,* » ut in bono proficiamus : « *Et libera nos,* » a malo quod evitamus. Vel, « *Adjuva nos,* » erectos, ne recidamus : » *Et redime nos,* » vel libera a malis pœnæ, ne sustineamus. Et hoc totum « *propter nomen tuum,* » non propter meritum nostrum. Isa. LXIV, 6 : *Et facti sumus ut immundus omnes nos, et quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* Vel sic : Ita conglutinati sunt fideles cum infidelibus : sed ut cesset ista conglutinatio, « *exsurge, Domine,* » id est, te resurrexisse ostende, ut intelligentes credant, ut te glorificent secundum illud Psal. LVI, 9 et 10 : *Exsurgam diluculo... Confitebor tibi in populis, Domine : et psalmum dicam tibi in gentibus.* Et sic « *redime me* » de manu Gentilium nos persequentium, secundum quod promisisti. Jerem. XV, 21 : *Liberabo te de manu pessimorum, et reducam te de manu fortium.* Et hoc totum « *propter nomen tuum,* » non propter meritum nostrum. Illud nomen tuum exaltandum, de quo Act. IV, 12: *Nec aliud nomen est sub cœlo datum hominibus in quo oporteat nos salvos fieri.* Ad Philip. II, 9 : *Donavit illi nomen, quod est super omne nomen.* Augustinus : « Quia tu dignatus « es facere, non quia dignus sum cui fa« cias. » Dan. III, 34 et 35, simile : *Ne, quæsumus, tradas nos in perpetuum propter nomen tuum, et ne dissipes testamentum tuum, neque auferas misericordiam tuum a nobis,* sed da eam nobis qui es pater misericordiarum, Deus benedictus per infinita sæculorum sæcula. Amen.

PSALMUS XLIV.

Epithalamium Christi et Ecclesiæ sub typo connubii Salomonis et filiæ Pharaonis.

1\. *In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto.*

2\. Eructavit cor meum verbum bonum : dico ego opera mea regi.

Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis.

3\. Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis : propterea benedixit te Deus in æternum.

4\. Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime.

5\. Specie tua et pulchritudine tua intende, prospere procede, et regna,

Propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam : et deducet te mirabiliter dextera tua.

6\. Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent, in corda inimicorum regis.

7\. Sedes tua, Deus, in sæculum sæculi [1] : virga directionis virga regni tui.

8\. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ, præ consortibus tuis.

9\. Myrrha, et gutta, et casia a vestimentis tuis, a domibus eburneis : ex quibus delectaverunt te

10\. Filiæ regum in honore tuo.

Adstitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate.

11\. Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam : et obliviscere populum tuum, et domum patris tui.

12\. Et concupiscet rex decorem tuum : quoniam ipse est Dominus Deus tuus, et adorabunt eum.

13\. Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur : omnes divites plebis.

14\. Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis,

15\. Circumamicta varietatibus.

Adducentur regi virgines post

[1] Ad Hebr. I, 8 :

eam : proximæ ejus afferentur tibi.

16. Afferentur in lætitia et exsultatione : adducentur in templum regis.

17. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii : constitues eos principes super omnem terram.

18. Memores erunt nominis tui in omni generatione et generationem.

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum : et in sæculum sæculi.

IN PSALMUM XLIV

COMMENTARIUS.

In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto [1].

« *Eructavit cor meum verbum bonum.* » Hic est Psalmus quadragesimus quartus. Postquam enim actum est de Martyrum miseria et afflictione in præcedenti Psalmo, et oratione ipsorum ad Deum pro liberatione, subjungitur hic dulcis consolatio in cantico Epithalamico, hoc est, in hoc Psalmo, qui dicitur canticum non quodcumque, sed epithalamicum canticum, id est nuptiale : et dicitur *epithalamicum* ab ἐπὶ quod est *de*, et θάλαμος, *thalamus*, quia solet cantari tale canticum, quando ingreditur sponsa thalamum sponsi, in laudem utriusque. Sic cantatur hic Psalmus in laudem Filii Dei, humanæ naturæ in utero virginali illi desponsatæ, in honorem et laudem Ecclesiæ sponsæ

Argumentum Psalmi: Canticum nuptiale in laudem Christi et sponsæ, humanitatis vel Ecclesiæ.

[1] Ce psaume est encore un *maskil* des enfants de Coré, adressé au maître de chant pour être exécuté על-ששבים, *hal-shoshannim*, sur les lis. S'agit-il d'instruments dont le pavillon rappelât la forme évasée de la fleur ? On n'en trouve point de cette forme parmi ceux des Hébreux. Rien ne prouve non plus que les lis soient ici un symbole allégorique. Les psaumes LX et LXXX (Hébr.) portent en titre la même indication, à laquelle ils ajoutent le mot עדות, *hédouth :* « sur les lis du témoignage. » Tout porte à croire que ces mots sont le commencement d'un chant populaire dont le rythme poétique et musical devait être adapté à notre psaume. Les LXX, ὑπὲρ τῶν ἀλλοιωθησομένων, font venir *shoshannim* de שבה, *shanah*, être changé. Le psaume est de plus un *shir*, un cantique ידידת, *iedidoth*, « rerum dilectarum, amabilium, canticum suavitatum. » Il n'est pas à croire que cette expression s'applique aux vierges, dont parle le cantique, il est vrai, mais d'une manière tout à fait secondaire ; il est préférable de prendre ce féminin pluriel pour un neutre, comme y autorise l'usage de la langue : « canticum dilectionis. » Aq. : ᾆσμα προσφιλίας. Le mot hébreu s'emploie de préférence pour désigner l'amour noble et sacré ; c'est ainsi que Salomon, le bien-aimé de Jéhova, est appelé *Jedidiah.* Le chant purement érotique et profane serait un *shir hagabim* ou *dodim*, Ezech., XVI, 8 ; XXXIII, 32. LXX : ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ.

Le point capital est de déterminer si le psaume est purement historique ou allégorique et prophétique. Les ennemis de toute inspiration surnaturelle sont a priori du premier avis. Pour le plus grand nombre d'entre eux, nous avons ici une épithalame célébrant le mariage de Salomon avec la fille du roi d'Égypte. Si cette supposition était vraie, il y aurait vraiment lieu de s'étonner que, dans un pareil chant, il ne fût fait aucune mention du pays de la reine. Comme il est parlé de Tyr, plusieurs laissent de côté la fille du roi d'Egypte, et supposent un mariage de Salomon avec une fille du roi Hiram ; l'histoire, qui donne tant de détails sur les rapports des deux princes entre eux, ne fait aucune mention de cette union. Mais le texte même du psaume est, sinon impossible, du moins fort difficile à appliquer à Salomon. Ce prince ne fut point guerrier, ℣℣. 4-6 ; il est vrai que le psalmiste pouvait prévoir qu'il aurait à faire la guerre dans l'avenir ; mais en tous cas, il ne l'aurait pas appelé Dieu, ℣. 7, et il n'aurait pas dit que ses enfants seraient princes sur toute la terre, ℣. 17, et

et Christi sponsi, quæ est summa consolatio animæ quantumcumque tribulatæ.

Et hoc innuitur satis in titulo qui talis est : « *In finem, pro iis qui commutabuntur, filiis Core, ad intellectum, Canticum pro dilecto,* » Exponitur autem dupliciter. Primo, ut subaudiatur Psalmus, sic : Psalmus hic « *in finem* » tendens, id est, tendere nos faciens, scilicet id consummationem quæ facta est in Incarnatione, ubi sese quasi abbreviando divinitas fecit consummationem universi, quando novissima creatura homo unita est suo principio. Isa, x, 23 : *Consummationem et abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.* Scriptus est, « *filiis Core,* »

que les peuples le loueraient éternellement. ỳ. 18. Que s'il ne faut voir là que des adulations, comment les Juifs ont-ils admis ce cantique dans leur psautier ? On a songé aussi au mariage de l'impie Achab avec Jézabel, de Sidon, III Reg. xvi, 31, à celui de Joram avec Athalie, II Paral. xxii, 1, 2, aussi impies que les précédents, et même à celui de princes païens et étrangers. Or, de deux choses l'une ; on s'en tient au sens littéral, et alors comment se fait-il que les Juifs ont admis parmi leurs chants sacrés un morceau de destination toute profane ; ou bien on admet un sens spirituel applicable au Messie, et comment alors Achab et Joram ont-ils pu être pris comme figure du Sauveur à venir ?

S'il est difficile d'assigner au psaume un sens historique, il est aisé d'établir sa signification messianique. Isaïe, ix, 6, emprunte au ỳ. 4 le qualificatif *gibbor* qu'il donne au Messie, et S. Paul, ad Hebr. i, 8, 9, cite les ỳỳ. 7, 8, comme adressés par le Père éternel à son Fils. Quant aux Pères, ils sont ici unanimes à reconnaître le Messie et son Eglise. S. Augustin ne fait que résumer tous ses devanciers quand il dit : « Quis non hic Christum, quem prædicamus et in quem credimus, quamlibet sit tardus, agnoscat ? » Civ. Dei, xvii, 16. Et du ỳ. 17, dont l'accomplissement frappe tous les yeux, il tire cette conclusion qui ne sera pas inutile a l'interprétation du psaume : « Procul dubio quidquid hic tropicis locutionibus subobscure dictum est, quoquo modo intelligatur, debet his rebus manifestissimis convenire. » Ajoutons que la tradition juive avait ici devancée la tradition catholique. S. Paul n'aurait pas entendu cette prophétie du Messie, si ses lecteurs avaient pu le contredire ; ils interprétaient comme lui, et le Targum nous a laissé cette traduction du ỳ. 3 : « Ta beauté, ô roi Messie, surpasse celle des enfants des hommes. » Ce courant traditionnel a même entraîné les plus sérieux représentants de l'exégèse protestante, J. M. Michaélis, Rosenmüller, Hengstenberg, Delitzsch, Tholuck, Cook, etc., dont plusieurs appliquent le psaume exclusivement au Messie. Il reste en effet ce dernier point à préciser : le psaume est-il directement messianique, ou ne l'est il qu'au sens spirituel ? D. Calmet, Bossuet, Patrizi sont pour cette seconde manière de voir. Les noces de Salomon avec la fille du roi d'Egypte feraient le sujet littéral du cantique. Ce sentiment peut-être soutenu, parce qu'alors, tout ce qui dans le texte ne peut s'appliquer à Salomon est rapporté au Messie. Nous observerons néanmoins que d'ordinaire, quand les écrivains sacrés ont un double objet en vue, ils font des prophéties, et non des descriptions ; ils voient l'un et l'autre objet dans l'avenir, et n'ont pas, comme ferait ici le psalmiste, une vue dirigée du côté du passé ou du présent, l'autre dirigée du côté des temps futurs. Ainsi au psaume XV, David voit deux faits futurs dans une même perspective, sa délivrance prochaine, et la résurrection plus éloignée du Messie ; il en est de même ordinairement dans les écrits des prophètes, comme aussi dans les oracles de notre Seigneur sur la ruine de Jérusalem et la fin du monde. Ici au contraire, le Coraïte décrirait un événement présent ou même déjà passé, et insérerait dans sa description des traits qui ne lui conviennent nullement, et cela sans avertissement aucun en faveur de ses auditeurs. Bien que cette observation ne soit pas absolument concluante contre l'adoption d'un sens littéral historique, nous préférons avec Thalhofer et d'autres interprètes catholiques, entendre le sens littéral du Messie lui-même ; le psaume n'en sera que plus facile à comprendre et le développement des idées y sera beaucoup plus logique. C'est là, du reste, l'interprétation des Pères, qui ne songent même pas à Salomon dans leur explication du texte

Le cantique se divise en deux parties. La première célèbre la beauté, la puissance et la majesté du Messie ; la seconde parle de la reine, épouse spirituelle du Messie. Cette figure de l'union nuptiale employée pour caractériser l'alliance de Dieu avec son peuple, est reproduite par les prophètes (Osée, ii, 19, 20 ; Isa. liv, 4, 5.) L'épouse est l'Eglise, c'est-à-dire Israel converti par le Messie à la loi nouvelle, et conduisant à sa suite les nations idolâtres auprès du roi Sauveur. Cette seconde partie du psaume est appliquée dans la liturgie à la très sainte Vierge, la plus haute et la plus sainte personnification de l'Eglise ; elle peut l'être aussi à chaque âme chrétienne, appelée à avoir par la grâce les rapports les plus intimes avec le Fils de Dieu.

H. Lesêtre.

id est, Christi crucifixi in Calvaria, et hoc « *ad intellectum,* » supple, tanti mysterii, scilicet nuptiarum et conjunctionis humanæ naturæ cum divina, et ipsius Christi cum Ecclesia. Hic, inquam, Psalmus, est « *canticum,* » spiritualis scilicet exsultatio. « *pro iis qui commutabuntur,* » scilicet pro Ecclesia ex pluribus congregata, quæ commutatur renovata a vita veteri culpæ, et transiens in vitam novam, secundum illud Apostoli ad Ephes. IV, 22 et seq. *Deponite vos veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem qui secundum Deum creatus est.* Et « *pro dilecto,* » scilicet pro sponso, eos sic commutante. Dilectus Christus de quo Matth. III, 17: *Hic est Filius meus dilectus,* et commutans Ecclesiam sive naturam humanam illa mutatione de qua in Psal. LXXVI, 11 : *Hæc mutatio dexteræ Excelsi.* Potest etiam esse titulus, ut non subaudiatur Psalmus, sic : « *Canticum,* » mentis scilicet exsultatio, « *pro iis, qui commutabuntur,* » sicut prius dictum, « *in finem* » nos ordinans, convenit « *filiis Core,* » sicut prius, et hoc « *ad intellectum* » habendum, sicut drius omnino.

Psalmus autem secundum Glossam dividitur in tres partes. Primo promittit se caniturum. Secundo, solvit debitum quantum ad laudes sponsi ipsum in pluribus commendando, ibi, « *Speciosus forma.* » Tertio, quantum ad laudes sponsæ, ibi, « *Audi filia.* »

In prima duo. Primo, promittit se caniturum ex cordis plenitudine. Secundo dicit, quod non est a se plenitudo, sed a Deo interius movente, ibi, « *Lingua mea calamus scribæ.* »

In prima duo. Primo dicit, quod ex abundantia cordis laudes eructat. Secundo, quas, et cui dicit laudes, specificat, ibi, « *Dico ego.* »

Dicit ergo : Sic audio conquestiones 2
Martyrum afflictorum, sed ad consola- Prima pars Psalmi.
tionem illorum, « *cor meum,* » non tantum os, sicut illorum de quibus Jerem. XII, 2 : *Prope es tu ori eorum, longe autem a renibus eorum.* Isa. XXIX, 13 : *Populus hic labiis me glorificat, cor autem eorum longe est a me.* « *Eructavit,* » inquam, de plenitudine sua. Cassiodorus : « *Eructare* dicitur quando multa satie« tas ciborum digestiones saluberrimas « evaporat. » Sed constat, quod verba Dei cibus cordis sunt. Jerem. XV, 16 : *Inventi sunt sermones tui, et comedi eos, et factum est verbum tuum in gaudium, et in lætitiam cordis mei.* Hoc ergo cibo plenum « *cor, eructavit verbum bonum,* » hymnum scilicet bonum a Deo. Psal. XXI, 27 : *Edent pauperes, et saturabuntur,* etc. Sed cui vis hoc bonum verbum eructare? « *Dico ego,* » non alius, « *opera mea,* » id est, istas laudes supponendas. Quod vero est opus hominis? Augustinus : « Summum homi« nis opus non est nisi laudare. » Hoc dicit Dominus per Isa. XLIII, 21 : *Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit.* « *Regi,* » antonomastice, id est, ad honorem illius, qui simpliciter Rex est super omnes. Apoc. XIX, 16 : *Habet in vestimento et in femore suo scriptum : Rex regum, et Dominus dominantium.* Alia lectura hic ponitur, secundum quod Pater loquens introducitur de filii æterna generatione : sed Augustinus et Hieronymus non approbant, et propter hoc transimus.

« *Lingua mea calamus.* » Hic secundum, in quo ostendit, quod hanc plenitudinem, unde eructat, non habet a se, sed a Deo, et ostendit se motum a Spiritu sancto. Secundo, ex parte sua nullum impedimentum, ibi, « *Velociter.* »

Ait enim : Sic cupis hymnum regi cantare. Numquid ex te? Non, imo « *lingua mea est calamus scribæ,* » qui nihil facit per se : sic nec illa nisi Spiritu sancto movente. II Reg. XXIII, 2 :

Spiritus Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam. « *Scribæ,* » inquam, « *scribentis velociter,* » non impediti ex mala calami dispositione. Hieronymus : « Nullus tam velociter « scribit, sicut ipse in cordibus Sanctorum, calamus linguarum : quippe « hæc scriptio est cordium illuminatio « ad intelligendum quod dicitur. » Illuminatio autem subito fit. Psal. LXXV, 5: *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.* Sap. VII, 24 : *Omnibus mobilibus mobilior est sapientia.* Non enim prophetia humano conatu et cogitatione infunditur, sed divina irradiatione. II Pet. I, 21 : *Non enim voluntate humana allata est prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt Sancti Dei homines.* Vel velociter scribit, quia dicit simul et facit. Psal. XXXII, 9 : *Dixit, et facta sunt.* Psal. CXLVII, 15 : *Velociter currit sermo ejus.*

3 Secunda pars Psalmi : Laus sponsi a quatuor.

« *Speciosus forma.* » Hic specialiter commendatio sponsi, quem commendat a quatuor, sicut vult Glossa. Primo, a speciositate. Secundo, a potestate, ibi, « *Accingere gladio.* » Tertio, ab auctoritate judicandi, ibi, « *Sedes tua.* » Quarto, ab habitu vel ornatu, ibi, « *Myrrha et gutta.* »

In prima tria. Primo, commendando tangitur speciositas. Secundo, speciositatis irradiatio in alios, vel radiositas, ibi, « *Diffusa est gratia in labiis tuis.* » Tertio, præmium consequens ex duobus, ibi, « *Proptera benedixit.* »

A pulchritudine.

Dicit ergo, ut sit verbum prophetiæ : Sic verbum dicam Regi, quia dico, « *Speciosus* » es, o Rex, « *forma,* » interiori sine macula culpæ. I Pet. II, 22 : *Qui peccatum non fecit*[1]. Augustinus : « Summa et vera pulchritudo, justitia « est. » Jerem. XXIII, 6 : *Hoc est nomem quod vocabunt eum, Dominus justus noster.* Et hoc, « *præ filiis hominum.* » Omnes hominum filios excellens pulchritudine. Nec dicit Angelorum, quamvis omnibus Angelis pulchrior sit, ut in ea comparatione, ad res sui generis, scilicet homines comparet. Augustinus : « Erat « homo inter filios hominum, ex filiis « hominum, et præ filiis hominum. »

Et nota, quod loquitur hic secundum Cassiodorum, de pulchritudine mentis, non corporis.

Ait enim : « *Speciosus,* » hoc dicitur, « non quia forma ejus decori lactei coloris « eluxit, aut flavo crine lampavit, id est, « luxit in modum lampadis, aut insigni « statura præeminuit, sed quia peccata non « habuit. » Isa. LIII, 2 : *Non est ei species, neque decor.* Augustinus : « Videtur « velle contrarium. Ait enim : Invenit « multa fœda, et amavit nos, si quid « fœdi in eo invenimus, non amemus, « quia in hoc ipsum quod carne indutus « est, et ibi pulcher est. » Respons. Vere pulcher fuit, et est secundum humanitatem, nec hoc negat Cassiodorus, sed vult dicere, quod de illa Propheta hic non intendit, quia Prov. XXXI, 30 : *Fallax gratia, et vana est pulchritudo* : sed de mentali. Ad illud Isaiæ, dicendum quod loquitur secundum statum passionis, quando linitus erat fœdis Judæorum sputis, quando moriens in cruce pallebat, et hoc infidelibus : fidelibus enim in omni statu pulcher est. Augustinus : « Vobis credentibus ubique speciosus, « pulcher in manibus parentum, pulcher « in miraculis, pulcher in flagellis, pul- « cher deponens animam, pulcher reci- « piens, pulcher in ligno, pulcher in se- « pulcro, pulcher in cœlo. » Christus ubique pulcher.

Sed quia non sufficit pulchritudo nisi fluat ad alios decorandos, addit : « *Diffusa est,* » abundanter data « *gratia,* » doctrinæ veritatis, quam aliis in-

[1] Cf. Isa. LIII, 9.

fluis, ut pulchri fiant. « *In labiis tuis,* » non solum labia, imo et facies tota. Esther, xv, 17 : *Valde mirabilis es domine, et facies tua plena est gratiarum* Sed forte magis commendat gratiam labiorum affecta ad osculum anima quæ loquitur hic, si forte aliquid influat de gratia illa. Cant. i, 1 : *Osculetur me osculo oris sui.* Et viii, 1 : *Quis mihi det fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, et deosculer te.* Et notatur in diffusione abundantia, totum enim quod effluxit de labiis illius, fuit gratia. Augustinus : « *Diffusa est gratia in labiis tuis,* cum « morbidos verbo curas, cum mare « quiescere jubes, cum ventis silentium « indicis, cum febrem discedere præcipis, « cum Lazarum vocas, et venit per te « interpellatus, et audit, et omnia quæ- « cumque loqueris, gratia labiorum tuo- « rum perficiuntur. » Joan. vii, 46 : *Numquam sic locutus est homo.* Eccle. viii, 4 : *Sermo illius potestate plenus est.* Matth. vii, 29 : *Erat dicens sicut potestatem habens*, non sicut Scribæ et Pharisæi. Et quia sic tu es speciosus, et aliis utilis et bonus, propterea « *benedixit te,* » scilicet hominem, « *Deus,* » tamquam major te. Ad Hebr. vii, 7 : *Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur :* et non benedictione sinistra, quæ fuit benedictio Esau (Gen. xxvii, 39 et seq.), id est, benedidictione temporalis prosperitatis, sed « *in æternum,* » dando tibi regnum sine fine. Luc. i, 32, 33 : *Et regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.*

« *Accingere gladio.* » Hic secundum, in quo agitur de ejus fortitudine, et dicuntur quatuor. Primo, petit confitendo potentiam ut instanter prædicet. Secundo, ut hominem liberet, ibi, « *Intende.* » Tertio, ut super liberatum regnet, ibi, « *Prospere procede, et regna.* » Quarto, quod regnare debet, ibi, « *Propter veritatem.* »

Dicit ergo : Sic « *speciosus es, o potentissime.* » Job, ix, 19 : *Si fortitudo quæritur, robustissimus est.* Matth. xxviii, 18 : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* « *Potentissime,* inquam, « *specie tua,* » in qua mundo visibilis apparuisti, scilicet in natura humana. Cant. v, 15 : *Species ejus ut Libani, electus ut cedri.* « *Et pulchritudine tua,* » id est, secundum formam Dei, *in quam desiderant Angeli prospicere*[1]. Cant. v, 10 : *Dilectus meus candidus et rubicundus.* « *Accingere gladio tuo,* » id est, prædicationis verbo, quæ gladius est : ad Eph. vi, 17 : *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei,* quo natura conjuncti dividuntur. Matth. x, 34 : *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium : veni enim separare,* gladio prædicationis, *hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem suam,* etc. Et hoc, « *super femur tuum,* » carnem scilicet assumptam : femur enim significat carnem, eo quod in eo sit carnis seminarium. Genes. xxiv, 2 : *Pone manum tuam subter femur meum, et jura mihi super femur* : et hic gladius ponitur quando caro ad obediendum verbo prædicationis cogitur, ut faciat homo quod docet. Exod. xxxii, 27 : *Ponat vir gladium super femur suum.* Cant. iii, 8 : *Uniuscujusque ensis super femur suum.*

Et nota, quod bene dicit : « *Accingere :* » succingitur enim homo iturus, Tob v, 5 : *Egressus Tobias, invenit juvenem splendidum stantem præcinctum, et quasi paratum ad ambulandum.* Eccli. xxxvi, 28 : *Quasi succinctus latro exsiliens de civitate in civitatem.* Præcingi-

[1] I Petr. i, 12.

tur ministraturus, Luc. xii, 37 : *Præcinget se, et faciet eos discumbere, et transiens ministrabit illis.* Joan. xiii, 5 : *Et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus.* Sed accingitur pugnaturus sicut hic dicitur : et I Mach. iii, 58 : *Accingimini, et estote filii potentes.* Discingitur autem requiem habiturus. III Reg. xx, 11 : *Ne glorietur accinctus æque ut discinctus.* Nota etiam, quod hoc quod dicitur, « *Potentissime,* » potest esse adverbium, ut sit sensus : Accingere potentissime, id est, fortiter, non segniter : et tunc quod sequitur, « *specie tua,* etc. » cum sequenti littera.

5 « *Specie tua et pulchritudine.* » Hic secundum, secundum quod hoc legitur cum sequenti littera. Quasi diceret : Ita prædica fortiter, « *et specie tua et pulchritudine,* » ut legatur conjunctim, id est, specie pulchra tua, hoc est, justitia tua quæ pulcherrima est, « *intende* » super hominem. Cant. ii, 9 : *En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos,* Eccli. xi, 13 : *Oculus Dei respexit illum in bono, et erexit eum ab humilitate ipsius, et exaltavit caput ejus.* « *Intende,* » inquam, non in malum, sed « *prospere,* » hoc est, ad ejus bonum : specialiter enim verum est de tua justitia illud Augustini : « Et summa et vera est pulchritudo, justitia. » Sic intendere optabat, qui dicebat : *Benedicat tibi Dominus, pulchritudo justitiæ, mons sanctus*[1]. « *Procede* » ab iis in bono devictis ad alios devincendos.

Et posset etiam ad hoc adjungi : « *Prospere procede,* » et est tertium. « *Prospere,* » victoriosus scilicet, qualis debes esse, quia Prov. xxi, 28 : *Vir obediens loquetur victoriam.* Et de te scriptum est ad Philip. ii, 8 : *Factus obediens usque ad mortem.* Vel, « *procede,* » de utero virginali secundum illud Psal. xviii, 6 : *Et ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo,* virginali scilicet utero. « *Et regna,* » in hominibus conversis per fidem, in quibus antea regnabat diabolus per infidelitatem. Joan. xii, 31 : *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.* Sap. iii, 8 : *Regnabit illorum Dominus in perpetuum.* Psal. xxi, 29 : *Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium : quoniam rex omnis terræ Deus.*[2]

« *Propter veritatem.* » Hic quartum, in quo ostenditur, quod debet regnare, et etiam quod regnabit : unde dicuntur duo. Primo tangit meritum quo regnare debet. Secundo, modum, ibi, « *Sagittæ tuæ.* »

In prima tria secundum triplex meritum. Primo, bona dispositio adspectus. Secundo, affectus, ibi, « *Et mansuetudinem.* » Tertio, effectus, ibi, « *Et deducet te.* »

Dicit ergo : Sic dico, « *Procede et regna* : » et hoc erit, et debet esse, quoniam « *propter veritatem,* » quam habes in intellectu, Joan. i, 14 : *Vidimus plenum gratiæ et veritatis* : et quam alios docuisti, Psal. ii, 6 : *Ego autem constitutus sum Rex,* etc. « *Et mansuetudinem,* » in affectu existentem ad irascibilem, et hoc ad peccatores Joan. viii, 7 et seq. : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam,* etc. Et infra : *Mulier... nemo te condemnavit ? Quæ dixit : Nemo, Domine... Nec ego te condemnabo. Vade, et jam amplius noli peccare.* Et ad persecutores, Jerem. xi, 19 : *Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam.* Luc. xxiii, 34 : *Pater, dimitte illis : non enim sciunt quid faciunt.* « *Et justitiam,* » in concupiscibili, Psal. x, 8 : *Justus Dominus, et justitias dilexit.* Et non sic tantum interius, imo « *et dextera tua,* » a qua est

[1] Jerem. xxxi, 23.

[2] Psal. xlvi, 8.

motus et operatio, non existens otiosa, « *deducet te,* » ab uno opere in aliud : et hoc « *mirabiliter,* » sine omni offensione, et culpa : hoc enim mirabile est in hoc mundo vivere, et non offendere, quia Jacob. III, 2 : *In multis offendimus omnes,* maxime in verbis. Jacob. III, 2 : *Qui non offendit in verbo, hic perfectus est vir.* Sed offendere non poterat lux, quæ alios ab offensione conservat. Joan. XI, 9 : *Si quis ambulaverit in die, non offendit.* Et ipse est lux. Joan. VIII, 12 : *Ego sum lux mundi.*

Vel « *dextera tua,* » id est, divinitas, quæ est in te tamquam dextera, humanitas ut sinistra, sic « *deducet te,* » ut dictum est. De hac dextera, Psal. XV, 11 : *Delectationes in dextera tua usque in finem.* « *Deducet te* » a gente in gentem, ut in omnibus regnes.

Et notantur in hoc versu quatuor virtutes Cardinales in Christo. Veritas, in quo prudentia, ibi, « *Propter veritatem.* » Mansuetudo quæ est quædam temperantia, ibi, « *Et mansuetudinem.* » Et Justitia per seipsam, ibi, « *Et justitiam.* » Et Fortitudo, ibi, « *Dextera tua deducet te mirabiliter,* etc. » Fortia enim facere, et mirabiliter, fortitudinis est.

« *Sagittæ tuæ.* » Hic medium, et modum tangit quo hoc fiet. Primo, medium, quia mediantibus verbis prædicationis. Secundo, modum, quia populi humiliabuntur, ibi, « *Populi sub te cadent.* »

Dicit ergo : Dixi, quod venies ad regnandum, quia et debes : et fiet, quia « *sagittæ tuæ,* » id est, verba tua. Si enim verbum sagitta non esset, Jerem. IX, 8, non diceret : *Sagitta vulnerans lingua eorum.* Per causam loquitur. Linguam dicit sagittam, quia a lingua verbum quod est sagitta. Et illud Eccli. XIX, 12 : *Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti.* « *Acutæ* » et penetrabiles. Ad Hebr. IV, 12 : *Vivus est sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti.* Ita in bono penetrabiles, sicut malæ sagittæ in malo. Eccli. XXVI, 22 : *Verba susurronis quasi simplicia, et ipsa penetrant usque ad intima cordis.* Et ideo « *populi sub te cadent,* » id est, subjicientur tibi. Act. II, 37 : *His auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum et ad reliquos discipulos : Quid faciemus, viri fratres?* Ad Roman. III, 19 : *Subditus fiat omnis mundus Deo.* Sed ubi credent? Numquid in corpore? Non, sed interius, « *in corde,* » sicut habent Augustinus et Hieronymus. Vel « *in corda,* » in quibus se erigebant contra te. Jerem. LI, 1 : *Cor suum levaverunt contra me, quasi ventum pestilentem.* « *Corda* » dico, quæ sunt « *inimicorum regis,* » id est, illorum qui erant prius inimici tui, qui es rex verus. Apoc. XIX, 16 : *Rex regum,* etc.

Vel sic ordinetur littera : « *Populi inimicorum regis,* » id est, tui, qui es Rex, et hoc pro magna parte, « *sub te cadent,* » se tibi subjiciendo. Isa. LX, 14 : *Venient ad te curvi filii eorum qui te humiliaverunt, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes, qui detrahebant tibi.* Nec tantum corpore se subjicient, et coacti, sed etiam « *in corde.* » Vel, « *in corda,* » id est, voluntarii, hoc enim placet Deo. Psal. LIII, 8 : *Voluntarie sacrificabo tibi.* Exod. XXXV, 5 : *Omnis voluntarius et prono animo offerat eas, scilicet primitias, Domino.*

« *Sedes tua in sæculum.* » Hic commendat eum ab auctoritate judicandi et regnandi : et tanguntur quatuor. Primo, ostendit in Christo regnandi vel judicandi æternam potestatem. Secundo, æquitatem, ibi, « *Virga directionis.* » Tertio, regnantis et judicantis dignitatem et sanctitatem, ibi, « *Dilexisti justitiam.* » Quarto, causam æquitatis et sanctitatis in illo, ibi, « *Propterea unxit te Deus.* » 7 Laudat a potestate judiciaria.

Dicit ergo : Talis es potestate et fortitudine, et etiam, o tu Deus, « *sedes tua,* » potestas scilicet judiciaria, quæ sedes est. Isa. VI, 1 : *Vidi Dominum sedentem su-*

per solium excelsum. Et bene « *sedes,* » quia tranquilla. In sede enim quiescitur. Sap. XII, 18 : *Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas.* Non est ad modicum tempus sicut aliorum. Eccli. X, 17 : *Sedes ducum superborum destruxit.* Et in eodem, ℣. 11 : *Omnis potentatus brevis vita.* Sed « *in sæculum* » consecutivum « *sæculi* » Dan. VII, 14 : *Potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur : et regnum ejus, quod non corrumpetur*[1].

Christus dicitur sedere ex multiplici capite.

Et nota, quod Christus dicitur sedere, aliquando propter occultationem qua latet in sinu Patris in quantum Deus est, In Psal. XCVIII, 1 : *Qui sedet super Cherubim, moveatur terra.* Item, propter Incarnationis humilitatem, Ezech. XLIV, 2 et 3 : *Porta hæc clausa erit principi,... et vir non transibit per eam... Princeps ipse sedebit in ea.* Propter patientiam quietissimam in Passione, Psal. CXXXVIII, 2 : *Tu cognovisti sessionem meam, et resurrectionem meam.* Propter judicandi auctoritatem, sicut hic. Dan. VII, 10 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt.* Ultimo, propter suavem tranquillitatem quam facit in sanctis, Isa. LXVI, 1: *Cœlum sedes mea,* id est, anima justi. Et Matth. V, 34 : *Dico vobis non jurare omnino, neque per cœlum, quia sedes Dei est.*

« *Virga directionis.* » Hic subjungit de æquitate. Quasi diceret : Sic æterna est auctoritas. « *Et virga,* » id est, gubernatio « *regni tui,* » id est, qua regitur regnum tuum, « *virga directionis.* » Nihil enim in divina æquitate distortum est. Psal. XCI, 16 : *Rectus Dominus Deus noster, et non est iniquitas in eo,* id est, inæqualitas aliqua. Cassiodorus : « Hæc « virga est fortitud invicta. » Propter hoc dicitur virga ferrea: supra, in Psal. II, 9 : *Reges eos in virga ferrea.* Æquitas rectissima. Propter hoc « *directionis* » inflexibilis disciplina. Propter hoc dicitur virtutis, Psal. CIX, 2 : *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus,* etc.

Maria virga est multiplex.

Notandum, quod est virga sanctitatis Virgo Maria. Isa. XI, 1 : *Egredietur virga de radice Jesse, et flos,* etc. Quomodo enim virga sanctitatis non esset, de qua tantæ sanctitatis flos ascendit? Nec tantum sanctitatis, sed etiam sanitatis. Numer. XVII, 8, Virga Aaron peperit amygdalas, fructum infirmorum. Et est virga potestatis faciendi miracula, virga Mosaica (Exod. XIV, et in aliis locis multis). Et est virga auctoritatis, potestas judiciaria, de qua hic loquitur. Et pastorum est habere hanc virgam. Hæc est virga Joseph, qua constitutus fuit rector totius Ægypti, Ad Hebr. XI, 21 : *Fide Jacob moriens per singulos filiorum Joseph benedixit : et adoravit fastigium virgæ ejus.* Et est virga ultionis, mali homines, per quos Deus punit et flagellat bonos, Isa. X, 5: *Væ Assur, virga furoris mei et baculus ipse est, in manu eorum indignatio mea.* Et est virga potestatis accipiendi necessaria, Marc. VI, 8 : *Præcepit eis,* scilicet Apostolis, *ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum.* Et est virga blandæ consolationis ut hic, « *Virga tua,* etc. »

Laus a sanctis.

« *Dilexisti justitiam.* » Hic est tertium, in quo ostendit judicantis sanctitatem in duobus. In amore boni, et odio mali, ibi, « *Et odisti iniquitatem.* »

Dicit ergo : Regnas perpetuo æque judicans, et dignus es. Vel vere nihil in tua potestate distortum, totum rectum, quia « *dilexisti justitiam.* » Psal. X, 8 : *Justus Dominus, et justitias dilexit,* in se, et in aliis, ut ipsam diligant præcipit. Sap. I, 1 : *Diligite justitiam qui judicatis terram.* « *Et odisti,* » non homines, quia creaturæ tuæ sunt, Sap. XI, 85 :

[1] Cf, etiam Daniel, III, 100, et IV, 31.

Diligis omnia quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti: sed « *iniquitatem,* » ut in persona tui, veraciter dictum est : *Iniquitatem odio habui, et abominatus sum* [1]. Isa. LXI, 8 : *Ego Dominus, diligens judicium, et odio habens rapinam in holocaustum.* Econtra de malis judicibus, Michæ. III, 1 : *Numquid non vestrum est scire judicium, quia odio habetis bonum, et diligitis malum?*

« *Propterea.* » Ecce quartum, scilicet causa æquitatis et tantæ sanctitatis gratia in excellenti gradu, imo incomparabili ad omnes alios.

Dicit ergo: Virga tua virga est æquitatis. Sic bonum diligis, et malum odisti. Et « *propterea,* » ut scilicet talis esses, « *unxit te Deus, Deus tuus,* » nominativi casus : Vocativi, *o Deus.* Isa. LXII, 1 : *Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me.* Act. IV, 27: *Convenerunt adversus puerum tuum Jesum, quem unxisti.* « *Oleo lætitiæ,* » ad differentiam olei bonæ famæ, de quo Cant. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.* Misericordiæ, de quo Luc. X, 34, Samaritanus effudit vulneribus sauciati vinum et oleum. Adulationis, Psal. CXL, 5 : *Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Communis omnium charitatis, Matth. XXV, 4: *Prudentes acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.* Et hoc, « *præ consortibus tuis,* » tibi similibus in natura, et tibi participibus in gratia, quantum habent ex te. Joan. I, 16 : *De plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Psal. CXXXII, 2 : *Sicut unguentum in capite, quod descendit,* etc. Gen. XXVIII, 18 : *Jacob lapidem erexit in titulum, fundens oleum desuper.* Et Levit. VIII, 12, Præceptum fuit Moysi, ut oleo inungeret Aaron fratrem suum cum Pontifex fieret [2]. Ex hac unctione dictus est Christus [3], et nos omnes consequenter Christiani. Et inunctus fuit ut rex, ut sacerdos, ut pugil.

« *Myrrha et gutta.* » Hic quartum, in quo commendat sponsum ab habitu, et societate. Primo, ab habitu. Secundo, quia esse separatum indecens est a sponsæ societate, ibi, « *Adstitit Regina.* » 9

Laudat sponsum ab habitu et sponsæ societate.

In prima duo. Primo commendat ab habitu. Secundo, ab effectu consequenter ex illo, ibi, « *Ex quibus delectaverunt.* »

In prima duo. Est enim duplex habitus quo tegimur. Commendatur ergo primo ab illo, qui est vestis qua protegimur. Et est domus, a qua secundo, ibi, « *A domibus eburneis.* »

Dupliciter autem legitur primum : quia per vestimenta potest intelligi corpus Christi mysticum, vel verum.

Primo modo sic : Myrrha quæ servat corpora a putredine, et amara est, id est, carnis mortificatio quæ servat a putredine luxuriæ, sicut dicitur Joel, I, 17 : *Computruerunt jumenta in stercore suo.* Sed carnis mortificatio ab hac servat : propter quod dicitur, ad Coloss III, 5 : *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram : fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam.* « *Et gutta,* » Ammoniaca, sic dicta est a terra, et appellatur « *gutta* » nomine generali, quæ desiccat et destruit omnem inflaturam, et significat humilitatem quæ destruit inflaturam superbiæ. Hæc est gutta de qua Eccli. XXIV, 21 : *Quasi storax, et galbanus, et ungula, et gutta.* « *Et cassia.* » Genus aromatum est, et crescit in locis aquosis, et odorem optimum evaporat, et significat fidem, quæ odorem bonæ famæ reddit. II ad Corinth. X, 15 : *Christi bonus odor sumus Deo.* Et usque in cœlum proficit et crescit. Ad Hebr. XI, 5: *Fide Enoch translatus est,* etc. Et in baptismi aquis nascitur. Hæc, inquam, tria spirant « *a vestimentis tuis,* » a fidelibus tuis, qui sunt tuum vestimentum. Isa. XLIX, 18 : *Vivit Dominus, quia*

[1] Psal. CXVIII, 163.

[2] Levit. VIII, 12 : *Quod,* scilicet oleum, *fundens super caput Aaron, unxit eum, et consecravit.*

[3] *Christus* a χριστος, unctus, R. Χρι.

his omnibus velut ornamento vestieris.

Vel sic : « *Myrrha,* » id est, amara mortis tuæ recordatio, « *Et gutta,* » mollificans prædicatio, « *Et cassia,* » baptismatis aquæ, fluxerunt « *a vestimentis tuis,* » a membris tuis in cruce extensis, quibus anima vestiebatur. Job, x, 11 : *Pelle et carnibus vestisti me,* etc. Et hæc etiam sunt « *a domibus eburneis,* » id est, Sanctis, qui sunt domus, in quibus habitas. I ad Corinth. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Sed domus eburnea propter castitatem. Est enim ebur frigidæ naturæ, et ex animali casto, scilicet elephante. Tales autem, scilicet eburneos oportet esse eos, qui sunt domus Dei. Sap. I, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.*

10 « *Ex quibus.* » Hic effectus ratio, ex duplici habitu.

Ait enim : Sic spirant vestimenta tua sicut domus : « *ex quibus* » rebus, scilicet bonis odoribus, « *filiæ regum,* » nobiles animæ, Sanctorum filiæ, vel ad litteram sicut Catharina, et aliæ similes illectæ, « *delectaverunt,* » id est, delectabilem habuerunt « *te* : » et hoc, « *in honore tuo,* » non in aliquo sui commodo. Cantic. I, 2 : *Adolescentulæ dilexerunt te nimis.*

Vel sic, ut hoc quod dicit, « *In honore,* » determinet illud quod dictum est, « *filiæ regum.* » Quasi diceret : Illæ quæ sunt filiæ regum : et hoc « *in honore tuo, delectaverunt te,* » sicut prius ex prædictis.

Laus sponsæ. «*Adstitit regina.*» Hic commendat a societate sponsæ decenter ornatæ : et dicuntur duo. Primo monstratur in sponsa decentia debita. Secundo, in ornatu, pulchritudo et gloria, ibi, « *In vestitu deaurato.* »

Dicit ergo : Talis es, o sponse, et talis ornatus tuus. Sed numquid solus ? Non, imo « *adstitit,* » spe erecta cœlestium, non amore terrenorum incurvata, secundum illud Psal. v, 5 : *Mane adstabo tibi et videbo,* si veniant mihi illa æterna bona, et inhians ad illa. Ad Tit. II, 13 : *Exspectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.* « *Regina,* » Ecclesia per Esther figurata. Esther, II, 17 : Esther est quam Rex Asuerus accepit uxorem, et voluit esse reginam. « *A dextris tuis :* » etsi non adhuc re, tamen spe, dextram tenet judicantis. Ad Rom. VIII, 24 : *Spe salvi facti sumus* : et in dextris positi, secundum quod dicitur, Matth. xxv, 33 : *Statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris.*

« *In vestitu.* » Hic vestitus gloria et pulchritudo. Tangitur enim primo pretiositas. Secundo, pulchritudo, ibi, « *Circumdata.* » Sic « *stetit regina in vestitu deaurato.* »

Dupliciter legitur, quia vestitus potest dici doctrina vestiens intellectum, vel operatio bona, quasi decorans affectum.

Primo modo sic : « *Adstitit regina in vestitu deaurato,* » id est, in doctrina sapientiæ contexta filis specierum de rebus assumptarum : ut constituerent sapientiam tamquam vestem splendidissimam. Sap. VI, 13 : *Clara est, et quæ numquam marcescit sapientia.* Eccli. LI, 26 : *Insipientiam ejus luxi.*

Vel, «*in vestitu deaurato,*» id est, in operationibus virtutum simul conjunctarum, et ordinate factarum. I ad Corinth. XIV, 40 : *Omnia honeste, et secundum ordinem fiant.* Hæc vestis de qua in Psal. CXXXI, 9 : *Sacerdotes tui induantur justitiam,* sed auro charitatis decoratam. Unde non dicit *auream* : sic enim solam charitatem habere crederetur : sed « *deauratam,* » ut forma bonorum operum charitas intelligatur : ipsa enim est aurum purissimum quo præcepit Dominus vestiri tabulas tabernaculi [1]. Sed non sic de virtutibus Philosophorum, quæ non

[1] Cf. Exod. XXVI, 29.

fuerunt ornatæ charitate, unde nec pulchra vestis fuerunt, sed sordida. Isa. LXIV, 6 : *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ vestræ.*

« *Circumdata varietate.* » Quasi diceret : « *Deaurata,* » propter pretiositatem : « *circumdata varietate,* » propter multitudinem, et multiplici varietate. Primo, linguarum, Act. II, 4 : *Ceperunt loqui variis linguis Apostoli*, etc. Virtutum : ornatur enim Ecclesia argento Prophetarum, auro Apostolorum, cocco Martyrum, gemmis Virginum, purpura pœnitentium. Hoc significatum fuit, Exod. XXVIII, 5, ubi præceptum est, quod vestes sacerdotales ex cocco, et purpura, et gemmis, et auro texerentur. Consuetudinum : nihil enim officit in Ecclesia in eadem fide consuetudo diversa, imo magna est pulchritudo. Augustinus in libro *Confessionum* : « Alius sic ibat. » Officiorum, ad Ephes. IV, 11 : *Ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas*, etc. Remunerationum, Joan. XIV, 2 : *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* I ad Corinth. XV, 41 et 42 : *Stella a stella differt in claritate : sic et resurrectio mortuorum.* Hæc varietas exprimitur, Apocal. VII, 9 : *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis stantes ante thronum.*

« *Audi, filia, et vide.* » Hic tertia pars
8 Psalmi, in qua subjungitur sponsæ commendatio, et sicut vult Glossa, primo commendatur a forma, seu speciositate. Secundo, a gloria, ibi, « *Omnis gloria ejus.* » Tertio, a societate, ibi, « *Adducentur.* » Quarto, a prole, ibi, « *Pro patribus tuis.* »

In prima commendat eam a forma fidei, quæ est decor animæ et purgatio. Act. XV, 9 : *Fide purificans corda eorum*, invitando semper ad perfectionem in illa : et dicuntur duo. Primo, invitatio. Secundo, persuasio, quod debeat acquiescere, ibi, « *Et concupiscet Rex.* »

In prima quatuor. Primo invitat ad audiendum diligenter Evangelium. Secundo, ad videndum per fidem ipsum Christum, ibi, « *Et vide.* » *Fides ex auditu* (ad Rom. X, 17). Tertio, docet audiendi modum, ibi, « *Et inclina.* » Quarto, videndi vel credendi, ibi, « *Et obliviscere.* »

Dicit ergo : Talis est sponsus, sed o tu, « *filia.* » Ecclesiam vocat filiam, ipse enim fuit de Patribus, unde illa novella, vel primitiva quam alloquitur, descendit. Vel filiam dicit non suam, sed Apostolorum, qui eam in fide genuerunt. Ad Gal. IV, 19 : *Filioli mei, quos iterum parturio.* « *Audi,* » doctrinam Evangelicam : « *et vide,* » postea Christum per veram fidem. Vel, « *audi* » Prophetas antiquos. Christi Incarnationem promittentes : « *et vide* » impletam. Act. III, 18 : *Deus, quæ prænuntiavit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, sic implevit.* Et infra, ℣. 24 : *Omnes Prophetæ a Samuel, et deinceps, qui locuti sunt, nuntiaverunt dies istos.*

Et nota ordinem. « *Audi* » prius, et post « *vide,* » sicut Regina Saba (III Reg. X, 1) prius audivit famam Salomonis : secundo vidit ipsum Salomonem. « *Audi* » ergo primo, « *et vide* » postea per fidem, ut postmodum videas per speciem. I ad Corinth. XIII, 12 : *Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem.* Sed quia aliquando audiunt superbi ad reprehendendum, Matth. XXVI, 4 : *Pharisæi... consilium fecerunt, ut Jesum dolo tenerent, et occiderent*, addit contra hoc : « *Et inclina* » humiliter, « *aurem tuam.* » Alioquin non introibit sapientia. Sap. I, 4 : *In malevolam animam non introibit.* Matth. XI, 25 : *Abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et revelasti ea parvulis.* Quippe doctrina aqua est : aqua autem naturaliter petit loca humilia. Proverb. XVIII, 4 : *Aqua profunda, verba ex ore viri.* Propter hoc Eccli. XXXII, 9 : *Audi tacens, et*

pro reverentia accedet tibi bona gratia.

« *Et obliviscere.* » Hic quomodo credendum in Christo, quia excluso ritu Judaico, et exclusa lege Mosaica, ibi, « *Et domum patris tui.* »

Ait enim : Sic audi, et sic etiam crede. Quomodo ? « *Obliviscere populum tuum,* » modum omnem et ritum Judaicum, et etiam Gentium, et idololatrarum. Matth. vi, 24 : *Nemo potest duobus dominis servire.* I ad Corinth. x, 20 : *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum.* Et non hoc, imo et fuge consortium, unde addit : « *Et dominum patris tui* : » repete « *Obliviscere.* » Domum autem vocat congregationem malignantium, et Judæorum, et gentilium, cujus domus pater est diabolus. Joan. viii, 4 : *Vos ex patre diabolo estis.* Ezech. xvi, 45 : *Mater vestra Cethæa, et pater vester Amorrhæus.*

12 « *Et concupiscet Rex.* » Hic tangitur persuasio ab utilitate multiplici consequenti, si velit acquiescere, et tangitur triplex. Primo, amor ipsius a sponso. Secundo, honor ipsius sponsi a toto mundo pro sponsa tam pulchra, ibi, « *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus.* » Tertio, ipsius sponsæ veneratio, ibi, « *Vultum tuum deprecabuntur.* »

Ex sponsæ obedientia seu Ecclesiæ fide triplex fructus.

Dicit ergo : Sic monui ut audias, et videas, sed numquid sine fructu hoc facies ? Non, imo « *et concupiscet Rex* » cœlorum, *Rex regum, et Dominus dominantium* [1], « *decorem tuum,* » id est, propter tuum decorem diliget. Nec mirum : Eccli. xl, 22 : *Gratiam et speciem desiderabit oculus.* « *Et adorabunt eum,* » ipsum regem te diligentem, honorem duliæ exhibentes. « *Quoniam ipse,* » non dæmonia, non idola, cum quibus antea fornicabaris. Jerem. iii, 9 : *Contaminavit terram, et mæchata est cum lapide et ligno.* « *Est Dominus Deus tuus.* » I Pet. iii, 6 : *Sara obediebat Abrahæ dominum eum vocans.* « *Et Deus tuus.* » Repete supra in antecedenti Psalmo, ℣. 5 : *Tu es ipse Rex meus, et Deus meus.* Ac si dicat : Adorabunt eum, quia talem habet sponsam, et tam pulchram, quam sustinet et regit.

In hoc etiam notatur magnæ sponsæ provocatio ad obliviscendum domum Patris, quia talis est sponsus, qui est Dominus per potestatem, et Deus per omnium cognitionem apertissimam, et adoratus per confessionem potentiæ et sapientiæ ab ipsa creatura. Cant. v, 16 : *Talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus.*

« *Et filiæ Tyri.* » Hic specificat. Quasi 13
diceret : « *Adorabunt eum,* » Et etiam *filiæ Tyri in muneribus eum adorabunt.* » Tyrus civitas est propinqua Judæis, et semper quasi odiosa illi genti. Unde mirabilius est de ejus conversione, hæc autem conversio figurata est, Matth. xv, 21 et seq., in muliere Chananæa, quæ egressa de finibus Tyri venit, et Dominum adoravit. Adorabunt autem « *in muneribus,* » seipsos Deo offerendo secundum illud ad Roman. xii, 1 : *Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* II ad Corinth. viii, 5 : *Semetipsos dederunt primum Domino.* Item, « *filiæ Tyri,* » peccatores : Tyrus enim interpretatur *angustia*, et omnis peccator in angustia est, quia Proverb. v, 22 : *Funibus peccatorum suorum* quisque *constringitur.* Et dicuntur *filiæ*, quia inutiles sunt sicut filiæ. Psal. xiii, 3 : *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.*

« *Vultum tuum.* » Hic tertius fructus, scilicet ipsius Ecclesiæ veneratio. Quasi diceret : Adorabunt Dominum Deum tuum. Et etiam o Regina, « *omnes divites*

[1] Apocal. xxi. 16

plebis. » non tantum minores et pauperes. Sed quomodo plebis sunt, si divites sunt? quomodo divites, si de plebe? Resp. Divites, quia abundantiam habent bonorum temporalium : sed plebis sunt, quia semper cupiunt, et egent, sicut fere omnes qui divites sunt. Bernardus : « Constat « eos multis indigere, qui multa possi« dent. » Eccle. v, 10 : *Ubi multæ sunt opes, multi et qui comedunt eas.* Ezech. xxvii, 4 : *In corde maris*, hoc est, in profundo amaritudinis divitiæ tuæ et thesauri tui. Propter hoc dicit Seneca : « Ut di« ves sis, non est divitiis addendum, sed « cupiditatibus subtrahendum. » Propter hoc dicit Dominus, Matth, xix, 23 : *Dives difficile intrabit in regnum cœlorum.* Hi ergo « *deprecabuntur vultum tuum,* » id est, te aperte ut videant, ipsum hoc petentes, sponso reconciliari per te. Job, xlii, 7 et seq., præceptum est amicis Job, ut venirent ad Job, et ipso mediante veniam impetrarent. Isa. xlix, 22 et 23 : Venient ad te filii eorum qui te humiliaverunt : *Et erunt reges nutritii tui, et reginæ nutrices tuæ : vultu in terram demisso adorabunt te.* Hoc impletur Act. iv, 34 et 35 : *Quotquot possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, et ponebant ante pedes Apostolorum.*

« *Omnis gloria ejus.* » Hic secundum, in quo commendatur sponsa a gloria, et nobilitate. Et ostendit primo, quod habet unde glorietur interius. Secundo, quod etiam exterius, ibi, « *Circumamicta.* »

Dicit ergo : Sic speciosa est Ecclesia : « *et omnis gloria ejus,* » scilicet omnis ejus filiæ, scilicet Ecclesiæ, quæ antea dicebatur sponsa, modo filia : sed sponsa propter amorem, filia propter imitationem, quia filius quasi sit ut ille de quo Eccli. x, 2 : *Qualis rector civitatis, tales et habitantes in ea.* Et « *ab intus,* » a bona conscientia. II ad Cor. i, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ,* non mendacis linguæ, et adulatoriæ. Matth. vi, 4 et 3 : *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua :... sit eleemosyna tua sit in abscondito.* Non est gloria Judaica, quæ gloriatur in circumcisione corporali. Jerem. iv, 4 : *Auferte præputia cordium vestrorum.* Tales volebat Petrus esse Christianas mulieres I Pet. iii, 3 et 4 : *Non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus : sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus.*

Filiæ, inquam, existentis « *in fimbriis aureis,* » id est, in doctrina divinæ sapientiæ : per fimbriam enim quæ inferior pars est habitus corporalis, bene signatur sapientia quæ est inferior pars habitus mentis. Et iterum in lege præceptum erat, ut in fimbriis tunicæ hiacinthinæ Aaron, præcederent tintinnabula aurea, ut sonus audiretur quando ingrediebatur et egrediebatur tabernaculum [1]. In illo autem sonitu doctrina sapientiæ intelligitur. Et hoc est gloria filiæ. Jerem. ix, 24 : *In hoc glorietur, qui gloriatur, scire et nosse me.* Item, fimbria est finis vestimenti, et significat ultimos qui erunt in fine mundi. Sed illi finales Ecclesiæ erunt aurei, et optimi, fulgentes sapientia et charitate sicut aurum. Prov. iv, 18 : *Justorum semita quasi lux splendens, crescit et proficit usque ad perfectam diem.* Bonæ istæ fimbriæ, et qui eas tetigerit, salvabitur. Matth. ix, 21, et Luc. viii, 43 : *Si tetigero fimbriam vestimenti ejus, salva ero.* Quæ regina erat « *circumamicta varietatibus,* » linguarum, virtutum, bonorum operum quæ sunt extra, ut vere dici possit ei illud Cant. iv, 7 : *Tota pulchra es amica mea,* et interius, et exterius.

[1] Cf. Exod. xxviii, 33 et seq.

15 Laus sponsæ a comitatu.

« *Adducentur regi virgines.* » Hic subjungitur tertium, scilicet commendatio sponsæ, a consortio cum quo venit ad sponsum. Tria ergo dicuntur in hac parte. Primo, multorum adductio. Secundo, modus adducendi illos, ibi, « *Adducentur in lætitia.* » Tertio, quo adducentur, ibi, « *Adducentur.* »

In prima duo. Tangitur enim primo de consortio imperfectorum, ibi, « *Proximæ ejus.* » Sic sponsa oblita domus Patris sui, venit ad sponsum, « *et virgines,* » mentes scilicet pudicæ et continentes « *adducentur regi,* » sponso suo, Christo, qui est Rex regum, et Dominus dominantium : et hoc « *post eam,* » et per eam tamquam comites et amicæ.

Et dicit : « *Adducentur,* » innuens quod per se venire non possunt, nisi virtute Spiritus sancti et gratia. Psal. CXLII, 10 : *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam.* Jerem. XXX, 21 : *Et applicabo eum* gratiæ suæ, *et accedet ad me.* Cant. I, 3 : *Trahe me post te.* « *Proximæ ejus,* » id est, animæ conjugatæ castitatem servantes conjugalem et vidualem, scilicet animæ imperfectæ « *afferentur tibi,* » o tu Rex.

Virgines ducuntur, viduæ afferuntur.

Et nota modum loquendi : Virgines dicit adduci tamquam fortiores. Apoc. XIV, 4 : *Virgines enim sunt, et sequuntur Agnum quocumque ierit.* Sed viduas et conjugatas afferri, tamquam fractas diversis desideriis, et sollicitudinibus et curis. I Reg. II, 5 : *Quæ multos habebat filios, infirmata est.* Jerem. XV, 9 : *Infirmata est quæ peperit.* I ad Corinth. VII, 34 : *Virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* Vel pro eisdem possunt accipi virgines, et proximæ. Quasi diceret : Sic adducentur virgines, et proximæ ejus, scilicet Ecclesiæ, hoc est, virgines prudentes « *afferentur tibi,* » ad nuptias tuas, o tu sponse : non excludentur. Matth. XXV, 10 : *Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.* In adductione etiam significatur quorumdam conversio per prædicationem opportunam, in allatione quorumdam conversio per importunam. I ad Tim. IV, 2 : *Insta, opportune, importune.*

« *Afferentur in lætitia et exsultatione.* » Hic secundum, in quo subjungitur modus afferendi, et est duplex. Unus ex parte advenientium, alter ex parte adductorum. 16

Ait enim : Sic virgines adducentur, proximæ afferentur. « *Et afferentur,* » ministerio Angelorum. Psal. XC, 11 et 12 : *Angelis suis Deus mandavit de te.* Et sequitur : *In manibus portabunt te.* Luc. XVI, 22 : *Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ.* Et hoc « *in lætitia* » ipsorum adductorum, « *et exsultatione* » ipsorum adducentium. Psal. CIV, 43 : *Eduxit populum suum in exsultatione, et electos suos in lætitia.*

Item, isti portitores debent esse Ecclesiæ Prælati, et Pastores, secundum illud Num. XI, 12 : *Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum suum, et defer in terram, pro qua jurasti patribus eorum.* « *In lætitia* » interiori, « *et exsultatione* » exteriori ipsorum portantium. Luc. XV, 5, 6 : *Cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens, et veniens domum convocat amicos et vicinos, dicens illis : Congratulamini mihi, quia inveni ovem meam quæ perierat.*

Sed quo adducentur ? « *In templum Regis,* » ut cantent ibi sicut in templo cantatur. Apoc. XIV, 3 : *Cantabant quasi canticum novum, ante sedem Dei, et ante quatuor animalia, et seniores.* Psal. XXVIII, 9 : *In templo ejus omnes dicent gloriam.* Item, ut ipsum templum ex seipsis construant. I Pet. II, 5 : *Ipsi tamquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis.* Item, ut divinitatem Christi videant : ibi enim maxime relucet divina potentia, ibi aperte videbitur. Isa. XXXV, 2 : *Ipsi videbunt gloriam Domini, et decorem Dei sui.* Potest etiam

intelligi de templo Ecclesiæ militantis : adducentur enim virgines et proximæ ut sint de unitate Ecclesiæ. Si enim foris sunt, quantumcumque virgines sint, sicut virgines hæreticorum et idololatrarum, et Judæorum, fatuæ sunt et miseræ. Amos, v, 16 : *In cunctis, quæ foris sunt, dicetur væ, væ.* Quia templum hoc est stabile, Augustinus : « Templum Dei non « est ruinosum, nec divisum : junctura « lapidum viventium charitas est. »

« *Pro patribus tuis.* » Hic quartum tertiæ partis Psalmi, in quo commendatur sponsa a prole, et dicuntur tria. Primo, prolis multiplicitas. Secundo, dignitas, ibi, « *Constitues eos.* » Tertio, utilitas, ibi, « *Propterea populi.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod cum magna veniet societate ad templum tuum, o tu sponse. Nam, o tu sponsa, « *filii nati sunt tibi,* » non unus tantum filius, sed filii fortes et boni, scilicet Apostoli et Apostolici viri. Illo modo enim ascenderunt, de quo Joan. III, 5 : *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Et hoc « *pro patribus tuis,* » id est, loco antiquorum patrum tuorum carnalium qui colunt idola. Thren. v, 7 : *Patres nostri peccaverunt, et non sunt.* Jerem. XVI, 19 : *Vere mendacium possederunt patres nostri, vanitatem, quæ eis non profuit.* Numquid faciet homo sibi deos ? Vel, « *pro patribus tuis* » spiritualibus, Patriarchis, Prophetis, et Apostolis, ex quibus nata est Ecclesia, I ad Corinth, IV, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui:* nati « *sunt filii tibi,* » Ecclesiarum Episcopi et Prælati. Eccli. XXX, 4 : *Mortuus est pater ejus, et quasi non est mortuus : similem enim reliquit sibi post se.*

« *Constitues eos.* » Hic dignitas prælationis primo. Secundo, sanctitatis, ibi, « *Memores.* »

Dicit ergo : Sic nati sunt tibi filii, « *et constitues eos principes,* » id est, Prælatos, non ipsi se. Ad Hebr. v, 4 : *Nec quisquam sumat sibi honorem.* Nec homo aliquis, sed Spiritus sanctus qui est in te. Eccli. VII, 4 : *Noli quærere a domino ducatum, neque a rege cathedram honoris,* sed a Spiritu sancto. Act. XX, 28 : *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos* Ecclesiarum. Et non tantum in Judæa sicut antiquitus, sed « *super omnem terram.* » Ecce templum amplum, et latum valde. Augustinus : « Templum regis, « quod late diffusum est, ubique collocavit « fundamenta Prophetarum, et Apostolo- « rum parietes ubique firmavit. » Psal. XVIII, 5 : *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum.*

« *Memores erunt.* Hic monstratur filio- 18
rum dignitas in sanctitate, quia jugiter de Deo habebunt memoriam.

Dicit ergo : Sic exaltabuntur. Sed quia honores solent Judæos ad oblivionem ducere, Osee, XIII, 6 : *Levaverunt cor suum, et obliti sunt mei* : isti tamen non sic, imo, « *memores erunt nominis tui, Domine,* » ipsum prædicantes, tamquam fideles servi. Luc. XII, 42 : *Quis, putas, est fidelis dispensator, et prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram ?* Ad hoc enim exaltabis eos. Psal. CIV, 44 : *Dedit illis regiones gentium, et labores populorum possederunt : ut custodiant justificationes ejus : et legem ejus requirant.* Propter hoc dicitur, Deut. VI, 10 et seq. : *Cum Dominus... dederit tibi civitates magnas et optimas, quas non ædificasti, domos plenas cunctarum opum, quas non exstruxisti, cisternas, quas non fodisti, vineta et oliveta, quæ non plantasti, et comederis, et saturatus fueris : cave diligenter ne obliviscaris Domini.*

Vel secundum aliam litteram : Sic ipsi prædicatores constituentur, et propter eorum prædicationem ego, populus Christianus, memor ore nominis tui, Domine. Baruch, II, 31 et 32 : *Dabo eis cor, et intel-*

ligent : aures, et audient. Et laudabunt me in terra captivitatis suæ, et memores erunt nominis mei : et hoc non ad breve tempus, sed « *in generatione et generationem*, » id est, in omnes generationes. Vel in generatione Judæorum, et in generatione Gentilium. Eccli. XLIX, 2 : *In omni ore quasi mel indulcabitur memoria ejus, et ut musica in convivio vini.* Et in eodem, ℣. 1 : *Memoria Josiæ in compositionem odoris.* Psal. CXLIV, 4 : *Generatio et generatio laudabit opera tua, et potentiam tuam pronuntiabunt.*

« *Propterea populi.* » Hic tangitur utilitas Dei, scilicet laudativa confessio, et perpetuatio ipsius laudis, ibi, « *In æternum.* »

Dicit ergo : Sic filios multiplicabis, et exaltati erunt prælatione, et sanctitate, et « *propterea populi,* » id est, minores, « *confitebuntur tibi,* » confessione laudis : te enim laudabunt, et se vituperabunt ipsos. Psal. LXXIV, 2 : *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur.* Confitebuntur tibi concorditer, et unanimiter laudando. Ad Rom. XV, 6 : *Unanimes uno ore honorificetis Deum.* I ad Corinth. I, 10 : *Idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata.* Et XIV, 33 : *Non est dissensionis Deus, sed pacis.* Et hoc « *in æternum,* » quamdiu scilicet durat præsens status Ecclesiæ. Psal. CXLV, 2 : *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo quamdiu fuero.* Deut. XXXI, 21 : *Respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui.*

« *Et in sæculum sæculi,* » hujus consecutivum. Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.*

PSALMUS XLV.

Ecclesia divino præsidio munita est inconcussa.

1. *In finem, filiis Core, pro arcanis, Psalmus.*
2. Deus noster refugium et virtus : adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis.
3. Propterea non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris.
4. Sonuerunt, et turbatæ sunt aquæ eorum : conturbati sunt montes in fortitudine ejus.
5. Fluminis impetus lætificat civita-

tem Dei : sanctificavit taberna-
culum suum Altissimus.
6. Deus in medio ejus, non commo-
vebitur : adjuvabit eam Deus
mane diluculo.
7. Conturbatæ sunt gentes, et inclina-
ta sunt regna : dedit vocem suam,
mota est terra.
8. Dominus virtutum nobiscum : sus-
ceptor noster Deus Jacob.
9. Venite, et videte opera Domini,
quæ posuit prodigia super ter-
ram,
10. Auferens bella usque ad finem ter-
ræ.
Arcum conteret, et confriget ar-
ma : et scuta comburet igni.
11. Vacate, et videte quoniam ego sum
Deus : exaltabor in gentibus, et
exaltabor in terra.
12. Dominus virtutum nobiscum ; sus-
ceptor noster Deus Jacob.

IN PSALMUS XLV

COMMENTARIUS.

In finem, filiis Core, pro arcanis, Psalmus[1].

« *Deus noster refugium.* » Hic est Psalmus quadragesimus quintus. Postquam enim egit de laudibus sponsi et sponsæ, hic subjungitur invitatio fidelium ad fidem veram habendam de sponso, ut credatur verus Deus et homo, et ad amorem ne sit informis fides. Et hoc monstrando beneficia, quæ ab eo conferuntur suis. Et hoc satis innuitur in titulo qui talis est secundum nostram litteram : « In finem Psalmus David pro arcanis. » Et est sensus : Psalmus iste ordinans nos *in finem*, est *David* qui fuit de Judæis ipsis, unde ejus testimonium contra Judæos quantum ad hoc quod hic dicitur contra illos, valet. Et est tertius editus *pro arcanis* sponsi revelandis, quæ sunt,

Argumentum Psalmi : Exhortatio ad fidem sponsi hominis Dei.

[1] Le chef des chantres doit faire exécuter ce psaume עַל־עֲלָמוֹת, *hal-halamoth*. Au premier livre des Paralipomènes, xv, 20, il est parlé de chants à accompagner sur les nébels *hal-halamoth* ; les *halamoth* ne sont donc pas des instruments; on pourrait être porté à croire que ce mot, « pour les vierges » est le commencement d'un chant à air connu, mais le texte que nous venons de citer suggère une explication beaucoup plus probable. Au ỹ. 21, il fait mention des chanteurs, qui sur les harpes doivent chanter « à l'octave » grave, comme Ps. vi, 1. Les hymnes *hal-halamoth* sont donc destinés à être exécutés non pas précisément par les vierges ou les femmes, comme celles qui firent entendre le cantique de Moïse, Exod. xv, 20, mais par des voix semblables à celles des femmes. La mishna nous apprend que les enfants des lévites chantaient avec leurs pères, Erachin, 13 ; ce psaume serait donc un des chants attribués à leurs voix de soprano, ou simplement aux voix de ténor des lévites ; car d'après les Paralipomènes, ce sont des hommes qui se font entendre *hal-halamoth*. Les LXX traduisent : ὑπὲρ τῶν κρυφίων, d'après le sens du verbe עלם, *halam*, cacher, d'ou *halmah*, la vierge, celle qui est gardée à la maison. Prov. xxx, 19.

Le psaume est écrit pour remercier Dieu de sa protection dans un grave péril, et protester d'une absolue confiance en sa bonté. Le psalmiste n'a pas seulement dessein de développer un thème général : le ỹ. 9, « *videte opera Domini, quæ posuit prodigia...* » suppose bien qu'il s'agit d'un fait historique tout récent. Or on signale deux événements auxquels a pu faire illusion le psalmiste. Delitzsch et Cook parlent de l'invasion des Ammonites et des Moabites au temps de Josaphat, II Par. xx. La délivrance fut bien due à la toute puissante protection de Dieu, mais on ne voit pas qu'alors Jérusalem ait couru quelque péril, comme il ressort du ỹ, 6. La plupart des modernes Flaminius, Hengstenberg, M. le Hir, Thalhofer, Patrizi, Beelen, etc., reculent la composition du cantique jusqu'à l'expédition de Sennachérib. Ce fut vraiment alors que la ville fut serrée de près, et ne trouva de secours que dans le Seigneur ; Dieu fit des prodiges en exterminant les cent quatre vingt cinq mille hommes de l'Assyrien, et au matin, ỹ. 6, au moment où Jérusalem se croyait le

quod ipse qui Deus est, simul et homo est, et non tantum Judæis promissus sit, sed et gentibus ipsis in parte maxima excæcatis. Ad Rom. xi, 25 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret*, quia illo adveniente maxima pax fit in mundo, secundum illud Psal. LXXI, 7 : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis.* Isa. II, 4 : *Conflabunt gladios suos in vomeres et lanceas suas in falces.*

Vel secundum Hieronymum et Cassiodorum, talis est : « *In finem, Psalmus filiis Core, pro arcanis.* » Et est sensus : Psalmus hic dirigens nos « *in finem,* » sicut supra, convenit « *filiis Core,* » filiis scilicet passionis vel Christi passi. Et est « *pro arcanis* » eis revelatis, sive prædictis. Et optime : afflictis enim fit revelatio. Afflicto enim Danieli facta est revelatio [1]. Agit ergo de arcanis fidei, ea commendando, et quasi publicando, intendens movere ad fidem illorum : fidem, inquam, charitate informatam.

Secundum hoc ergo Psalmus in duas partes dividitur. Primo, Dei beneficia quæ facturus est Ecclesiæ de gentibus eam congregando numerantur. Secundo, ad credendum et amplectendum ea Gentes invitantur, ibi, « *Venite, et videte.* »

Beneficia Christi in Ecclesiam. In prima duo, secundum duo beneficia principalia, quæ tanguntur. Primum est, Apostolorum prædicationis translatio ad Gentiles a Judæis. Secundo receptio prædicationis lætissima ab ipsis Gentibus per abundantiam Spiritus sancti eis dati, ibi, « *Fluminis impetus.* »

In prima tria. Primo promittitur consolatio populo Dei ab ipso. Secundo, consolationis velut effectus, ibi, « *Propterea non timebimus.* » Tertio, necessitas consolationis, quia quasi turbatio erit ubicumque prædicantibus Apostolis Gentibus, et ipsis ad illas translatis, ibi, « *Sonuerunt.* »

In prima duo secundum duplicem consolationem quam tangit. Primo liberatio ab exteriori malo pœnæ. Secundo, ab interiori tentatione culpæ, ibi, « *Adjutor in tribulationibus.* »

Dicit ergo : « *Deus,* » omnium per creationem, sed « *noster,* » per cultum specialem. Vel, « *Deus* » per divinitatis naturam, « *noster,* » per assumptam nostram humanitatem, est « *refugium* » nobis a malis externis irruentibus. Alibi in Psal. LVIII, 17 : *Factus est susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ.* Sed non infirmum refugium quale est hominum, et propinquorum. II Machab. v, 9 : *Jason periit, Lacædemonas profectus, quasi pro cognatione ibi refugium habiturus.* Michæ. VII, 6 : *Inimici hominis domestici ejus.* Sed « *virtus* » qua firmeris. Psal. XVII, 3 : *Dominus firmamentum meum, et refugium meum.* Non sic idola. Baruch, VI, 14 : *Habet gladium et securim in manu : se autem de bello, et a latronibus non liberat. Unde vobis notum sit quod non sunt dii.* Et ipse est « *adjutor in tribulationibus* »

Prima pars Psal.

plus en danger, elle fut délivrée de ses assiégeants, Isa. XXXVII, 36. On remarque une grande similitude entre ce psaume et le chapitre XXXIII d'Isaïe ; le prophète reproduit aussi dans son *Emmanuel* VIII, 8, 10, le *Jéhovah himmanou* du psalmiste, ℣. 8, sans qu'il soit facile d'établir, si l'un des écrivains s'est inspiré de l'autre, ou s'ils ont exprimé tous deux, chacun de leur côté, des idées communes de leur temps, à la suite des grands événements dont la Palestine avait été le théâtre.

Eusèbe, Théodoret et les Pères en général appliquent ce psaume au début de la prédication évangélique, et à l'agitation qui se produisit alors dans le monde contre l'Eglise de Dieu. C'est là un sens spirituel. L'Eglise est inébranlable parce que « Deus in medio ejus ; » on en peut dire autant, proportion gardée, de l'âme chrétienne unie à Dieu par la foi et la charité.

H. Lesêtre.

[1] Cf. Daniel. x, 2 et seq.

remordentis conscientiæ, « *quæ invenerunt nos,* » non nos illas, quia non per nos diligenter inquirendo, sed per alios admoniti illas novimus. Isa. LVIII, 1 : *Annuntia populo meo scelera eorum, et domui Jacob peccata eorum.* « *Invenerunt,* » inquam, « *nos nimis,* » acriter cruciando : Augustinus : « Nulla major « tribulatio, quam delictorum conscien« tia. » Eccli III, 29 : *Cor nequam gravabitur in doloribus.* Augustinus : « De « teipso sunt tribulationes, quæ sunt « *nimis,* tanto acerbiores, quanto interio« res. Quid prodest si quod exterius est, « sanum est, et putrefacta est medulla « conscientiæ ? »

Potest etiam legi de exterioribus sic : Ita, « *Deus noster refugium* » virtuosum, « *a tribulationibus* » ingruentibus, et « *adjutor in tribulationibus,* » ut eas ipso juvante vincamus. Ad Philip. IV, 13 : *Omnia possum in eo qui me confortat.* « *Quæ invenerunt nos,* » non nos ipsas, quia non quærebamus, sed magis pacem corporalem. Non sicut ille qui dicebat, Psal. CXIV, 3 : *Tribulationem et dolorem inveni.* Et hoc, « *nimis,* » quia nimiæ sunt, et nimis frequentes : incessanter enim mundus plenus est miseriis, et ærumnis atque pressuris. Quærant alii adjutoria regum et principum, nostra munitio in Christo est, qui dicit, Joan. XVI, 33 : *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habetis : sed confidite, ego vici mundum.* Eccle. II, 17 : *Tæduit me vitæ meæ, videntem mala universa esse sub sole.*

« *Propterea non timebimus.* » Hic secundum, scilicet effectus divinæ consolationis, et prædicti refugii duplex securitas. Primo, a Judaica turbatione. Secundo, a translatione Apostolorum ad Gentes, ibi, « *Et transferentur montes.* »

Dicit enim : Sic Deus est nostrum refugium, « *propterea non timebimus.* » Psal. CXVII, 6 : *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo.* Et alibi, Psal. XXVI, 1 : *Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo ?* Job, XVII, 3 : *Libera me Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me.* Et hoc « *dum terra,* » id est, Judæa, « *turbabitur,* » audita Christi prædicatione, visa miraculorum ejus magnitudine, et multitudine. Matth. II, 3 : *Audiens Herodes Rex turbatus est, et omnis Jerosolyma cum illo.* Audiens unicum miraculum de Magis. Psal. LXXV, 5 et 6 : *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis. Turbati sunt omnes insipientes corde.* Et dicitur Judæa terra, secundum Glossam, quia arida ab humore nocivo idololatriæ. Psal. LXXV, 2 : *Notus in Judæa Deus.* Et etiam igne invidiæ tota exsiccata. Job, XXVIII, 5 : *Terra, de qua oriebatur panis,* scilicet Judæa, *igni subversa est.* Et quia gentilitate amara valde circumdata. Isa. LVII, 20 : *Cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest.*

« *Et transferentur montes.* » Repete : « *Et non timebimus, dum et transferentur montes,* » id est, Apostoli a terra vehementer elevati. Infra, in alio Psal. XLVI, 10 : *Dii fortes terræ vehementer elavati sunt.* Et alibi, Psal. XLIV, 17 : *Constitues eos principes super omnem terram.* « *In cor maris.* » Mare non habet cor : unde constat, quod loquitur de hominibus. Mare enim Gentiles significat, in quorum medium et corda Apostoli sunt translati. Act. XIII, 46 : *Quoniam repellitis verbum Dei, et indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.* Et « *in cor* » dicit, quia Apostoli non intraverunt tantum Gentilium civitates vel domos, sed etiam corda per amorem. Psal. LXXII, 7 : *Transierunt in affectum cordis.* Et ostenditur hic, quod boni a malis etiam diliguntur, sicut de beato Sebastiano dicitur : « Necesse erat ut quem « Deus perfundebat gratia, ab hominibus « amaretur. » Isa. II, 2 : *Elevabitur super colles,* per vitæ altitudinem : *et fluent ad eum omnes Gentes.* Joan. XII, 32 :

Ego si exaltatus fuero a terra per vitæ sanctitatem, *omnia traham ad meipsum*. Quippe naturale est creaturæ quod de se dicit Creator, Prov. VIII, 17 : *Ego diligentes me diligo*. Et Seneca : « Si vis « amari, ama. » Sed boni malos amant, implentes illud Matth. v, 44 : *Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos*. Vel mare mundus. Alibi, in Psal. CIII, 25 : *Hoc mare magnum, et spatiosum manibus*. Cor hujus maris, barbaræ et magis insciæ nationes, ad quas transierunt Apostoli. Act. XXII, 21 : *Vade, quoniam in nationes longe mittam te*.

4 « *Sonuerunt et turbatæ*. » Hic ostenditur necessitas consolationis duplex. Primo, Plebis turbatio in prædicatione Apostolorum. Secundo, Principum commotio, ibi, « *Conturbati sunt*. »

Dicit ergo : Sic Deus est consolatio, unde removetur turbatio a vobis, turbata Judæa, et Apostolis transeuntibus ad Gentiles, et necessaria est consolatio, quia « *sonuerunt* » prædicando Apostoli, illo sono. Psal. XVIII, 5 : *In omnem terram, exivit sonus eorum*. Et alibi, Psal. LXXVI, 18 : *Multitudo sonitus aquarum*, id est, doctrinarum, supple, facta est, *vocem dederunt nubes*, id est, prædicatores.

Et « *turbatæ sunt aquæ ejus*, » secundum aliam litteram, id est, maria, scilicet gentilitatis. Vel si est *eorum*, non fit relatio ad nomen maris, sed ad suppositum, scilicet Gentes, ut sit sensus : *Turbatæ sunt aquæ*, id est, plebs, minores, *eorum*, id est, Gentilium supra per mare significatorum. Apoc. XVII, 15 : *Aquæ quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, et gentes, et linguæ*. Psal. LXIV, 8 et 9 : *Qui conturbas profundum maris*. Et alibi, Psal. LXIV, 9 : *Turbabuntur gentes, et timebunt qui habitant terminos a signis tuis*. Vel, « *aquæ*, » id est, doctrinæ, « *eorum*, » id est, Gentilium. Omnes enim turbatæ sunt, et quasi viles reputatæ, prædicata per Apostolos veritate. Vera enim sapientia, mundi sapientiam infamavit. I ad Corinth. I, 19 et seq. : *Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentium reprobabo*[1]. *Ubi sapiens ? ubi scriba ? ubi conquisitor hujus sæculi ? Nonne stultam Deus fecit sapientiam hujus mundi ?*

« *Conturbati sunt montes*, » id est, mundi principes, et sæculi potestates, « *in fortitudine ejus*, » id est, Christi, ostensa per Apostolos. Jerem. IV, 24 : *Vidi montes, et ecce movebantur, et omnes colles conturbati sunt*. Nahum, I, 5 : *Montes commoti sunt ab eo, et colles desolati sunt*.

Vel sic : Ita Gentilium plebs turbata est, « *et montes*, » id est, Apostoli, « *conturbati sunt*, » montes enim dicebantur in præcedenti versu : et hoc « *in fortitudine ejus*, » scilicet maris, id est, Gentilitatis. Et hoc verum est turbatione sensualitatis. Prov. XXV, 26. *Fons turbatus pede, et vena corrupta, justus cadens coram impio*. Et rationis, quantum ad ipsam dictum est, Proverb. XII, 21 : *Non contristabit justum quidquid ei acciderit*. II Machab. VI, 30 : *Duros corporis sustineo dolores : secundum animam vero propter timorem tuum libenter hæc patior*. Propter hoc ergo necessarium est refugium.

Hic notandum, quod quidam sunt in Ecclesia emeriti, quibus Dominus est in præmium. II ad Tim. IV, 7 : *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona justitiæ*. Alii in probatione positi tamquam pugnantes adhuc, quibus est in auxilium. Psal. XLV, 2 : *Adjutor in tribulationibus*, etc. Alii sunt elisi et dejecti ab adversario, quibus est in elevationem secundum illud Psal.

Varietas in E...

[1] Cf. etiam ad Rom. I, 16 et Isa. XXIX, 14.

CXLV, 8 : *Dominus erigit elisos*, etc. Alii contriti, non tantum elisi, quibus est in sanationem. Psal. CXLVI, 3 : *Qui sanat contritos corde*. Ezech. XXXIV, 16 : *Quod confractum fuerit, alligabo*. Alii sunt timidi quibus est in refugium, sicut isti de quibus hic, et alibi. Psal. LXXXIX, 1 : *Domine, refugium factus est nobis*. Proverb. XVIII, 10 : *Turris fortissima nomen Domini : ad ipsum currit justus, et salvabitur*.

« *Fluminis impetus*. » Hic tangitur secundum beneficium, scilicet læta susceptio prædicationis per abundantem Spiritum sanctum in Ecclesiis Gentilium : unde dicuntur duo. Primo, abundans Spiritus sancti infusio ipsam lætificans Secundo, prædicatio ipsam convertens, et instruens, ibi, « *Conturbatæ sunt Gentes*. »

In prima quatuor. Primo, lætificatio per Spiritus infusionem. Secundo, emundatio quæ necessario sequitur, ibi, « *Sanctificavit*. » Tertio, mundatæ conservatio ab immunditiæ recidivo, ibi, « *Deus in medio ejus*. » Quarto, conservatæ promotio in melius, ibi, « *Adjuvabit*. »

Dicit ergo : Sic sævit mare : sed Sancti non timent, sed magis lætantur, quia « *fluminis* » Spiritus sancti, qui fluvius dicitur, Joan. VII, 38 et 39 : *Qui credit in me, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*. Et exponit Joannes : *Hoc autem dixit de Spiritu sancto, quem accepturi erant credentes in eum*. Hujus « *fluminis impetus*, » Act. II, 2 : *Factus est repente de cœlo sonus, tamquam advenientis*, etc., « *lætificat civitatem Dei*, » id est, Ecclesiam militantem. Ad Galat. V, 22 : *Fructus autem Spiritus, gaudium et pax*, etc.

« *Sanctificavit*. » Ecce secundum. Quasi diceret : « *Lætificavit civitatem*, » et « *Altissimus*, » Christus scilicet, per illum fluvium, « *sanctificavit tabernaculum suum*, » idem quod civitas. Christus altissimus, quo nullus altior. Marc. XVI, 19 : *Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei*. Hic sanctificavit tabernaculum suum. Ecclesiam scilicet, quæ dicitur tabernaculum, quia in ea militatur. Job. VII, 1 : *Militia est vita hominis super terram*. Hos qui in tabernaculo sunt, sanctificavit, gratiam Spiritus sancti infundendo. Sophon. I, 7 : *Sanctificavit vocatos suos*. Et hoc innuit sanguinis effusione. Ad Hebr. XIII, 12 : *Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est*. Propter hanc satisfactionem dicitur, I ad Corinth. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos*.

Et nota, quod est flumen vel fluvius malus. Culpæ, Psal. CXXXVI, 1 : *Super flumina Babylonis*, etc. Pœnæ, Psal. LXV, 6 : *In flumine tribulationum pertransibunt pede*. Doctrinæ, Gen. II, 10 : *Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum*. Gratiæ Spiritus sancti, ut hic : « *Fluminis impetus*. »

« *Deus in medio ejus*. » Hic tertium, 6
scilicet mandata conservatio. Et primo, tangitur conservationis ratio et causa. Secundo, ipsa conservatio, tamquam effectus, ibi, « *Non commovebitur*. »

Dicit ergo : Sic sanctificavit tabernaculum, et « *Deus in medio ejus* » tabernaculi vel civitatis. Psal. X, 5 : *Dominus in templo sancto suo*. Et dicit, « *In medio*, » quia sicut illud quod est in medio, æqualiter a circumstantibus distat, sic Deus omnibus, qui in Ecclesia sunt, æqualiter subvenit, et omnes sine personarum acceptione adjuvat. Act. X, 34 : *Non est personarum acceptor Deus*. Sap. VI, 8 : *Pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus*. Matth. XVIII, 20 : *Ubi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*. Gen. II, 9 : *Lignum vitæ erat in medio paradisi*. Et ideo « *non commovebitur*, » civitas vel tabernaculum quantumcumque hic ab inimicis concussum. Matth. XVI, 18 : *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam : et*

portæ inferi non prævalebunt adversus eam. Matth. vii, 24 et 25 : *Ædificavit domum suam supra petram, et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat super petram.*

« *Adjuvabit eam Deus,* » ad bonum faciendum. Quando ? « *Mane,* » hoc est, in principio boni operis, quia hoc necesse est. II ad Corinth. iii, 5 : *Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis, sed sufficentia nostra ex Deo est.* Ad Philip. ii, 13 : *Deus qui operatur in vobis et velle, et perficere.* Sed quando adjuvabit ? Resp. « *Diluculo,* » id est, illuminatione gratiæ Spiritus sancti, qui est quasi diluculum. Hanc illuminationem senserat, qui dicebat supra, Psal. xxvi, 1 : *Dominus illuminatio mea,* etc. Ad Hebr. x, 32 : *Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati, certamen magnum sustinuistis passionum.* Vel secundum litteram Cassiodori : « Adjuvabit eam Deus vultu suo, » id est, præsentia sua per incarnationem, vel sui demonstratione per contemplationem.

7 Conversio Gentium ad fidem.

« *Conturbatæ sunt gentes.* » Hic secundum hujus partis, in quo præmisso consolationis bono, subjungitur beneficium conversionis Gentium ad fidem : et dicuntur duo. Primo, beneficium. Secundo, causa tanti beneficii, scilicet Dei consortium, ibi, « *Dominus virtutum nobiscum.* »

In prima tria quæ per ordinem se habuerunt. Primo, minorum de Gentibus salubris turbatio. Secundo, majorum humiliatio, ibi, « *Et inclinata sunt.* » Tertio, omnium ad fidem conversio, ibi, *Dedit vocem suam.* »

Dicit ergo : Hæc bona quæ prædixi, fient Ecclesiæ : et propter hoc videntes « *conturbatæ sunt Gentes,* » salubriter. Augustinus : « Quamvis perducere ad « bonum non poterat, quin animum ha« berent turbatum, propter antiquam « consuetudinem quam relinquere difficile « est. » Jerem. xiv, 19 : *Tempus curationis, et ecce turbatio.* Act. xix, 23 : *Facta est illo tempore turbatio non minima de via Domini.*

« *Et inclinata sunt regna,* » id est, reges regnorum. II Esd. viii, 6 : *Incurvati sunt, et adôraverunt Deum proni in terram.* Hæc inclinatio felix erectio est. Cassiodorus : « Tantum unusquisque « erigitur, quantum illa satisfactione « curvatur. » Isa. xlix, 23 : *Vultu in terram demisso adorabunt te.*

« *Dedit vocem suam.* » Prædicationem fecit per Apostolos, tamquam tonitruum de nubibus. Psal. xvii, 14 : *Intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam.* Et dicit, « *Dedit,* » tamquam munus magnum. Eccli. xviii, 17 : *Nonne ecce verbum super datum bonum.*

« *Mota est terra,* » id est, Gentilium terrena corda, transeuntia ab infidelitate ad fidelitatem. Isa. lxvi, 5 : *Audite verbum Domini qui tremitis ad verbum ejus.* Eccli. xliii, 18 : *Vox tonitrui ejus verberabit terram.* Job, xxxvii, 1 : *Super hoc expavit cor meum, et emotum est de loco suo,* de infidelitate ad fidelitatem transiens.

Plus ergo potuit tonitruum nubium, quam garritus ranarum, scilicet infidelium. Augustinus : « Arreptitii idolorum « tamquam ranæ de paludibus personabant tanto tumultuosius, quanto sordi« dius. Et quid strepitus ranarum ad to« nitruum nubium ? » Quasi diceret : Nihil.

« *Dominus virtutum nobiscum.* » Hic secundum, scilicet ratio quare conversi sint, et vera causa Dei associatio, et præsentia per Incarnationem. Nihil enim tam mundum ad conversionem attraxit, quam hoc quod Deus homo fieri voluit. Duo ergo dicuntur. Primo, conversatio cum hominibus. Secundo, conversandi modus, ibi, « *Susceptor noster.* » 8

Dicit ergo : Sic voce data sunt moti, et unde hoc ? Quia « *Dominus virtutum*, » id est, cui virtutes Angelicæ serviunt, Dan. VII, 10 : *Millia millium ministrabant ei, et decies centena millia assistebant ei.* Daniel. IV, 32 : *Juxta voluntatem suam facit, tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terræ.* « *Nobiscum*, » connumeratur prædicatoribus. Vel, « *nobiscum*, » cum omnibus hominibus. Sed quomodo ? « *Deus Jacob susceptor meus*, » id est, naturæ meæ. Supra, in Psal. XXIX, 2 : *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me.*

Nota ergo, quod Deus est « *nobiscum* » carnis susceptione, Matth. I, 23 : *Ecce Virgo concipiet et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus* [1]. Conversationis exterioris confortatione, Baruch, III, 38 : *Post hæc in terris visus est, et cum hominibus conversatus est.* Nostri inhabitatione, Joan. I, 14 : *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* Isa. VIII, 10 : *Loquimini verbum, et non fiet : quia nobiscum Deus.* Sacramenti præsentia et perceptione, Matth. XXVIII, 20 : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.* Doctrinæ exhibitione, Joan. XIV, 9 : *Tanto tempore vobiscum sum*, etc. Tribulationum dulcoratione, Psal. XC, 15 : *Cum ipso sum in tribulatione.* Hæc est farinula Elisei, quæ dulcoravit pulmentum amarissimum (IV Reg. IV, 41). Bonorum cooperatione, Joan. XV, 5 : *Sine me nihil potestis facere.* I ad Cor. XV, 10 : *Non ego autem, sed gratia Dei mecum.*

« *Venite, et videte.* » Hic est secunda pars, in qua postquam præcessit narratio beneficiorum Dei, subjungitur invitatio ad credendum : et loquitur de beneficiis factis in tempore Incarnationis : et dicuntur tria. Primo, invitatio per Prophetam ad considerandum Dei opera. Secundo, introductio Dei ad hoc ipsum invitantis, ibi, « *Vacate, et videte.* » Tertio, fructus et utilitas utriusque invitationis, ibi, « *Dominus virtutum*, » per confessionem ipsorum qui erant invitati.

In prima duo. Primo invitat ad videndum Dei mirabilia. Secundo, specificat illa, ibi, « *Auferens bella.* »

In prima duo. Primo invitat ad videndum opera simpliciter. Secundo, ne credatur quod ad omnia determinat, quia tantum miraculosa, ibi, « *Qui posuit.* »

Et in prima primo vocat ut veniant. Secundo, ut videant opera Domini, ibi, « *Et videte.* »

Dicit ergo : Sic susceptor noster est. Numquid aliquid magnum fecit ? Utique, « *venite*, etc. » Vel sic quia nobiscum est susceptor, ergo non tardemus, imo « *venite, et videte.* » Vel sic : Sic dedit vocem suam. Quam ? Hanc, « *venite*, » omnes, nullus remaneat. Cassiodorus : « Ad magnum nescio quod spectaculum « universitas advocatur. » « *Venite* » ergo primo per fidem, II ad Cor. V, 7 : *Per fidem ambulamus, et non per speciem.* Et tunc « *videte*, » oculo mentis intelligite : aliter enim non poteritis intelligere, nisi prius credatis. Isa. VIII, 9 : *Si non credideritis, non permanebitis.* Et quid vis nos videre ? « *Opera Domini*, » tempore Incarnationis facta : ne sitis de illis de quibus improperat, Isa. V, 12 : *Cithara et lyra et tibia et vinum in conviviis vestris : et opus Domini non respicitis*, sicut ille qui dicit, Psal. CXXXVIII, 14 : *Mirabilia opera tua, Domine, et anima mea cognoscit nimis.* Sed quæ quotidie facit ? sed hæc videmus. Non : imo, « *prodigia quæ posuit super terram.* » Act. IV, 30 : *Manum tuam extendas ad sanitates, et signa et prodigia fieri per nomen sancti filii tui Jesu.*

[1] Cf. Isa. VII, 14.

10 Prodigia duo attendenda, destructio idololatriæ.

« *Auferens bella.* » Hic secundum, in quo subjungit quæ erunt illa prodigia, quia duo. Primum est destructio fidem impugnantium. Secundo, errorem defendentium, ibi, « *Et scuta.* »

In prima duo. Primo dicit quod bella contra fidem destruet. Secundo, quomodo, ibi, « *Arcum conteret.* »

Dicit ergo : Videte prodigia. Quænam sunt illa ? Hæc : quia « *auferens,* » supple, erit, » *bella* » spiritualia, quibus veritas fidei impugnatur. Quis enim dubitat per adventum Christi in toto orbe idololatriam periisse ? Isa. XIX, 1 : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti.* Daniel. II, 34 : *Abscissus est lapis de monte sine manibus : et percussit statuam in pedibus ejus ferreis et fictilibus, et comminuit eos.* Auferens autem non tantum in una parte terræ, sed « *usque ad finem terræ.* » Isa. XXIV, 16 : *A finibus terræ laudes audivimus, gloriam justi.* Potest etiam intelligi de bellis corporalibus, quæ Christus in primo adventu destruxit, usque ad fines terræ ubique pax erat. Hieronymus : « In « adventu Domini omnia bella quievisse, « multorum narrat historia : » quod congruebat, quia Isa. IX, 6, dicitur : *Vocabitur nomen ejus Deus fortis, pater futuri sæculi, princeps pacis.* Isa. LX, 17 : *Ponam visitationem tuam pacem, et præpositos tuos justitiam.*

« *Arcum conteret.* » Hic secundum, in quo ostendit modum. Quasi diceret : Nunc auferet bella, quia « *arcum conteret,* » id est, occultas contra fidem et fideles insidias. Zachar. IX, 10 : *Dissipabitur arcus belli.*

« *Et confringet arma,* » apertas scilicet impugnationes. Osee, II, 18 : *Arcum, et gladium, et bellum conteram de terra.*

« *Et scuta.* » Ecce secundum, in quo prædicit eum destructurum erroris defensionem, quæ significatur in scuto. Quasi diceret : Non tantum destruet fidem impugnantes, imo « *et scuta,* » errorum scilicet defensiones, et defensores, de quibus satis, Job, XLI, 6 : *Corpus ejus,* scilicet diaboli, *quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus.* Ista scuta « *comburet igni* » Spiritus sancti, errores et defensiones annihilans, et defensores convertens per ignem Spiritus sancti, qui est charitas. Luc. XII, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur ?* Psal. LXXV, 4 : *Confregit potentias arcuum, scutum, gladium, et bellum.* Vel totum posset intelligi ad litteram juxta prophetiam Isa. II, 4 : *Non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium,* de bello materiali.

« *Vacate et videte.* » Hic secundum totius hujus partis, in quo introducitur Deus invitans ad considerationem magnitudinis suæ : et dicuntur tria. Primo invitat ut se præparent. Secundo, ut præparati videant, ibi, « *Et videte.* » Tertio ostendit quid debent videre, ibi, « *Quoniam ego sum Deus.* » 11

11 Attendendum [illegible] Deus se et in iis.

Dicit ergo : Sic vos invitavi, sed etiam ipse « *Dominus dedit vocem suam.* » Quam ? Hanc : « *vacate,* » a bellis, ad litteram, ex quo non sunt arma : « *et videte,* » intellectu mentis. Quid ? Duo : Quid sim modo in me. Quid futurus in aliis, ibi, « *Exaltabor.* » « *Videte* ergo *quoniam ego sum Deus,* » non vos, sed tantum imago Dei. Eccli. XVII, 1 : *Deus creavit de terra hominem, secundum imaginem suam fecit illum.* Nec idola, imo dæmonia sunt. Psal. XCV, 5 : *Omnes dii Gentium dæmonia.*

« *Exaltabor in Gentibus.* » Tandem convertentur ad cognitionem et fidem de cœlestibus habendam. Psal. LXIII, 7 : *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus.* Psal. CXII, 4 : *Excelsus super omnes gentes Dominus.* Isa. XI, 10 : *In die illa erit radix Jesse, qui stat in signum populorum : ipsum Gentes deprecabuntur.* Malach. I, 11 : *A solis ortu usque ad occasum magnum est nomen*

meum in Gentibus, et in omni loco offertur nomini meo oblatio munda.

« *Et exaltabor in terra* » promissionis in Judæa et Judæis, quando in fine mundi convertentur ad fidem Dei. Ad Rom. xi, 25 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret : et sic omnis Israel salvus fieret.* Vel moraliter potest legi secundum Glossam : « *Vacate* « a peccato, et membra vestra non detis « arma diabolo. » Ad Roman. vi, 13 : *Neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato.* « *Vacate* » etiam a statu turbulento mundi. Eccli. xi, 10 : *Fili, ne in multis sint actus tui.* Et tunc « *videte :* » alias non poteritis. Hoc maxime, « *quoniam ego sum Deus* » exaltandus in omni gente. III Reg. xix, 11 et seq. : Elias in turbine Deum videre non potuit. Eccli. xxxviii, 25 : *Sapientia scribæ in tempore vacuitatis.* Sic ergo « *vacate,* » et non sitis otiosi propter hoc : imo, « *videte.* » Eccli. xxxiii, 29 : *Multam malitiam docuit otiositas.* « *Videte,* » inquam, infirmitatem vestram, sicut ille qui dicebat. Sap. ix, 5 : *Servus tuus sum ego, et filius ancillæ tuæ, homo infirmus, et exigui temporis.* Et meam potentiam : quia ego qui te feci, reficiam te, non tu te. Augustinus : « Ego « feci, ego reficio : si non potuisti facere « te, quomodo poteris te reficere ? » I ad Corinth. xv, 10 : *Gratia Dei sum id quod sum.* Quippe non est minus reficere, quam facere : quia I ad Corinth. xiii, 2 : *Si charitatem non habuero, nihil sum.*

« *Dominus virtutum.* » Hic tertium 12
secundæ partis, fructus et utilitas sequens ex utraque invitatione, scilicet confessio populi facta de duobus. De Dei præsentia primo. De natura humana suscipienda, et sibi unienda secundo, ibi, « *Susceptor noster.* »

Dicit ergo : Sic exaltaberis in Gentibus. Ergo dicere et confiteri debemus, ut video : « *Dominus virtutum,* » scilicet Angelorum, qui multæ sunt virtutis. Psal. cii, 20 : *Benedicite Domino, omnes Angeli ejus, potentes virtute.* « *Nobiscum,* » per benignam præsentiam suam, et inde nobis securitas intrandi ad gloriam. Judith, xiii, 13 : *Aperite portas, quoniam nobiscum Deus, qui fecit virtutem in Israel.* « *Susceptor noster,* » unde speramus veniam et susceptionem illam de qua Jerem. iii, 1 : *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus et ego suscipiam te.* « *Deus Jacob,* » populi scilicet luctatoris, non solum contra carnem, sed contra dæmonem. Ad Ephes. iv, 3 : *Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem : sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum.*

PSALMUS XLVI.

Deus omnis terræ Dominus ; ipsi psallendum.

1. *In finem, pro filiis Core, Psalmus.*
2. Omnes gentes, plaudite manibus : jubilate Deo in voce exsultationis.
3. Quoniam Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.
4. Subjecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris.
5. Elegit nobis hæreditatem suam : speciem Jacob quam dilexit.
6. Ascendit Deus in jubilo [1], et Dominus in voce tubæ.
7. Psallite Deo nostro, psallite : psallite Regi nostro, psallite.
8. Quoniam rex omnis terræ Deus, psallite sapienter.
9. Regnabit Deus super gentes : Deus sedet super sedem sanctam suam.
10. Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham : quoniam dii fortes terræ vehementer elevati sunt.

IN PSALMUM XLVI

COMMENTARIUS.

In finem, pro filiis Core, Psalmus [2].

« *Omnes gentes plaudite manibus.* »

Argumentum. Exhortatio ad laudem.

In præcedenti Psalmo quadragesimo quinto invitavit ad fidem arcanorum filios Core, hic autem, in hoc scilicet quadragesimo sexto, invitat eos omnes ad Dei laudem. Unde sic exponendus est titulus qui præmittitur huic Psalmo. Hic est « *Psalmus David,* » litteralis, vel in sua persona, vel in persona Apostolorum loquentis, vel cujuslibet fidelis, editus. « *Pro filiis Core,* » pro gentibus conversis ad Core, id est, ad Christum, et sic ejus filiis factis, dirigens eos « *in finem,* » id est, ad laudem Dei, ad quam finaliter sunt facti, secundum illud Isa. XLIII, 21 :

[1] Psal. LXXVII, 2 ; Matth. XIII, 35.

[2] L'examen du texte, dit M. l'abbé Lesêtre, démontre que le Coraïte composa ce psaume à la suite d'une grande victoire, due surtout à l'intervention divine ℣℣. 4, 5. Il ne peut donc être question ici ni du transport de l'arche à Sion sous David, ni de son transfert dans le temple de Salomon (Patrizi), ni de la dédicace du second temple (D. Calmet). L'événement qui, au jugement de Delitzsch, Moll, Thalhofer, et de la plupart des modernes, répond

Populum istum formavi mihi, laudem meam narrabit : quia etiam laus est finis qui non finietur. Augustinus in capite ultimo de *Civitate Dei* : « Videbimus, et « amabimus, et laudabimus. Ecce quid « erit in fine sine fine. »

Psalmus autem in duas partes dividitur. Primo invitat ad Dei laudem, multiplicem assignans laudis rationem. Secundo, ostendit Christi sublimitatem, et Ascensionem, unde iterato invitat ad laudis fervorem et instantiam, ibi, « *Ascendit Deus in jubilo.* »

In prima duo. Primo invitat omnes gentes ad Dei laudem. Secundo, assignat Dei laudis multiplicem rationem, ibi, « *Quoniam excelsus Dominus,* »

In prima tria. Primo invitat ad laudem operis. Secundo, cordis, ibi, « *Jubilate.* » Tertio, oris sive vocis, ibi, « *In voce exsultationis.* »

Dicit ergo : Tot et tanta beneficia fecit nobis sponsus, quæ in antecedentibus præmisi, et propter hoc o vos « *Gentes,* » non paucos, sed « *omnes,* » ut « sicut fuit « commune beneficium, sic et sit com- « mune laudis officium, » sicut dicit Gregorius. Psal. cxvi, 1 : *Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.* « *Plaudite manibus,* » id est, operamini bona, et hoc hilariter, et lætanter, quod est Deum laudare. II ad Cor. ix, 7 : *Non ex tristitia, aut necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus.* Isa. lv, 12 : *Omnia ligna regionis plaudent manu.*

Et nota hic, quod est plausus malus : irrisionis, Thren. ii, 15 : *Plauserunt super me manibus transeuntes per viam.* Adulationis, Jerem. v, 31 : *Prophetæ prophetaverunt mendacium : sacerdotes applaudebant manibus.* Levitatis seu dissolutionis, Isa. iii, 16 : *Pro eo quod ambulaverunt filiæ Sion extento collo, et nutibus oculorum ibant, et plaudebant manibus.* Fatuitatis, Proverb. xvii, 18 : *Homo stultus plaudet manibus cum spoponderit pro amico suo.* Hi modi plaudendi mali. Sed etiam est plausus excitationis, Judith, xiv, 9 et 10, Plausum fecit eunuchus Holofernis, ante tentorium ejus, ut eum excitaret. Exsultationis quasi naturalis in prosperitate, IV Reg. xi, 12 : *Fecerunt eum regem, et unxerunt : et plaudentes manu, dixerunt : Vivat Rex.* Hi modi indifferentes. Sed est plausus bonæ et lætanter factæ operationis, de quo hic, et in Psal. xcvii, 8 : *Flumina plaudent manu.* **Varii plaudendi modi.**

Nec tantum « *manibus plaudite,* » imo « *jubilate Deo,* » corde, in Deum exsultando, quod est ipsum corde laudare, et tanto gaudio quod sit jubilus : jubilus enim est cordis gaudium tantum, quod nec omnino sileri potest nec totum exprimi. Cassiodorus : « *Jubilare* gaudere est, sic « dictum a juvando, id est, delectando. » Jubilare enim Deo, gaudere in Deo, et in ipso delectari corde. Isa. xliv, 23 : *Laudate cœli... jubilate extrema terræ, resonate*

le mieux aux idées exprimées dans le psaume, est la victoire remportée contre les Ammonites et les Moabites sous Josaphat, II Paral. xx. Le livre historique raconte qu'en face de ces terribles ennemis, le roi recourut tout d'abord au Seigneur, ℣. 3, qui promit d'intervenir, ℣. 17 ; les agresseurs périrent dans leurs propres pièges, ℣. 22, et Josaphat, à la tête du peuple, après avoir remercié le Seigneur dans la vallée de Bénédiction, ℣. 26, retourna à Jérusalem, et tous ensemble, roi et sujets, « ingressi sunt in Jerusalem, cum psalteriis, et citharis, et tubis in domum Domini, » ℣. 28. C'est ce retour triomphal de l'arche que le psaume célébrerait. Cette hypothèse est d'autant plus probable que les fils de Coré assistaient à l'expédition, ℣. 19.

L'attention des Pères se porte surtout sur le sens spirituel du psaume appliqué au Messie. D'après Eusèbe, qui les résume tous, Demonst. Evang. vi, 2, le psalmiste chante le Fils de Dieu qui soumet les nations à son Eglise, ℣℣. 4, 5, qui, son œuvre accomplie, remonte au ciel au milieu des concerts des Anges et des prédicateurs de l'Evangile, ℣. 6, et qui ensuite, étend son royaume par toute la terre par la conversion des Gentils, ℣℣. 9, 10. Plusieurs passages du texte ne peuvent même être pris à la lettre qu'avec cette interprétation.

montes laudationem. Et hoc, « *in voce exsultationis,* » ut sit vox etiam oris. Supra, in Psal. XLI, 5 : *In voce exsultationis et confessionis, sonus epulantis.* Et nota, quod non dicit *in sermone*, qui est vox formata ex discretione, sed « *in voce,* » quæ si sit animalis, non distinguitur, quia Hieronymus dicit : « Nec « verbis nec litteris nec syllabis potest « comprehendi gaudium cordis jubilan- « tis. » I Pet. I, 8 : *Credentes exsultabitis lætitia inenarrabili.*

3 Variæ laudis causæ.

« *Quoniam Dominus excelsus.* » Hic secundum, in quo supponit causas laudis. Et primo sumit causas laudis ex ipso. Secundo, ex effectu suo, ibi, *Subjecit populos nobis.* »

In prima tria. Primo, quia laudandus est ratione potestatis. Secundo, ratione terribilitatis, ibi, « *Terribilis.* » Tertio, ratione dignitatis, ibi, « *Et rex magnus.* »

Dicit ergo : Sic laudate opere, corde, et sermone, et demonstratione, et debetis. Quoniam « *Dominus excelsus,* » potestate, quamvis latens erit in sua passione sub carnis infirmitate. Habac. III, 4 : *Cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus.* Job, XXII, 17 : *Quasi nihil posset facere Omnipotens, æstimabant eum.* Et iterum excelsus potestate, ut possit quidquid velit. Ad Roman. IX, 19 : *Voluntati ejus quis resistit ?* Esth. XIII, 9 : *Non est qui possit tuæ resistere voluntati.*

« *Terribilis :* » propter quod et laudandus, quamvis lateat sub mansuetudine agnus in ipsa passione. Jerem. XI, 19 : *Ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam.* Et Isa. LIII, 7 : *Quasi agnus coram tondente se obmutescet.* Sed apparuit in Ascensione secundum illud Psal. XLVII, 6 : *Ipsi videntes, sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt,* etc. Sed magis apparebit in districta judicii discussione. Psal. LXXV, 8 : *Tu terribilis es, et quis resistet tibi ? ex tunc ira tua.*

« *Et rex magnus* » dignitate, quamvis lateat sub derisione. Matth. XXVII, 29 : *Et genuflexo ante eum, illudebant ei dicentes : Ave Rabbi.* Sed tamen Rex apparet in conversione omnium ad fidem. « *Super omnem terram.* » Apoc. XIX, 16 : *Rex regum, et Dominus dominantium.* Et quod plus est, super ipsos deos putativos, quos omnes exstirpavit. Unde alibi, Psal. XCIV, 3 : *Et rex magnus super omnes deos,* non regales : quod expressum fuit in titulo tribus linguis scripto, capiti apposito in sua passione [1].

« *Subjecit populos.* » Hic secundum, in quo subjungit causas ab affectibus sumptas : et sunt tria. Primo, Gentium subjectio. Secundo, subjectarum humiliatio, non rebellio, ibi, « *Et Gentes* » Tertio, æternorum bonorum præparatio, ibi, « *Elegit nobis.* »

Primum autem dupliciter legitur. Primo, ut loquatur tota Ecclesia universaliter. Secundo, ut Apostoli specialiter. Similiter et secundum.

Dicit ergo : Sic laudandus est, quia talis in se, et etiam « *subjecit nobis :* » præteritum pro futuro. Et loquitur universalis Ecclesia. « *Populos,* » extra Ecclesiam degentes : petunt enim ibi frequenter ab Ecclesia subveniri. Isa. XLI, 1 : *Subjiciam ante faciem ejus* gentes, et dorsa *regum vertam.* Nec mirum si populos subjecit, quia et ipsos dæmones, Luc. X, 17 : *Etiam dæmonia subjiciuntur nobis.* Isa. LX, 14 : *Venient ad te curvi filii eorum, qui humiliaverunt te.* Et non tantum hoc : imo « *Gentes subjecit sub pedibus nostris,* » ipsas subjectione humiles reddendo, non rebelles. Isa. XXVIII, 3 : *Pedibus con-*

[1] Cf. Joan. XIX, 20.

culcabitur corona superbiæ ebriorum Ephraim. Quippe ipsos dæmones conculcat Ecclesia. Luc. x, 19 : *Dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes.* Psal. xc, 13 : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem.* Ad Roman. xvi, 20 : *Deus conteret satanam sub pedibus vestris.* Vel sic, ut loquantur Apostoli : « *Subjecit populos,* » id est, Gentiles, « *nobis,* » qui sumus de Judæa. Passi enim et afflicti a suis, honorati sunt a Gentibus alienis. Matth. xiii, 57 : *Non est Propheta sine honore, nisi in patria sua, et in domo sua.*

« *Et Gentes.* » Eosdem *Gentes* dicit quos ante *populos.* « *Sub pedibus nostris,* » id est, sub prædicationibus, ut quasi stantes ad pedes audirent prædicationes, et obedirent. Luc. x, 39 : *Maria autem sedens secus pedes Jesu, audiebat verbum illius.* Ad Roman. vi, 17 : *Fuistis servi peccati : obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis.* Prædicationes etiam dicuntur *pedes* : quia per illas veniunt prædicatores usque ad corda hominum. Infra, in alio Psal. lxxii, 7 : *Transierunt in affectum cordis.*

« *Elegit nobis.* » Hic tertium beneficium, scilicet eligendi modum. Legitur enim primo secundum quod loquitur tota Ecclesia, et sic hæreditas est vita æterna. Vel secundum quod loquuntur Apostoli, et sic hæreditas appellantur ipsi populi.

Secundum primum modum duo dicuntur. Primo, præparata vita æterna ostenditur. Secundo, quodam modo describitur, ibi, « *Speciem Jacob.* »

Dicit ergo : Hæc bona fecit, et quod majus est, « *elegit* » dare « *nobis,* » non aliis, « *hæreditatem suam,* » vitam scilicet æternam. Joan. xv, 16 : *Ego elegi vos de mundo.* Ad Eph. i, 4 : *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem :* ad quid determinatur, ad Rom. viii, 17 : *Si filii, et hæredes : hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi.* Jerem. iii, 19 : *Tribuam tibi terram desiderabilem, hæreditatem præclaram.* I Pet. i, 3, 4 : *Regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, et hæreditatem incorruptibilem et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in cœlis in vobis.*

Sed qualis est illa hæreditas quam dedit ? « *Speciem,* » id est, pulchritudinem, « *Jacob,* » id est, populi Christiani, cujus est desiderare, non hanc inferiorem pulchritudinem de qua Augustinus : « Amor « inferioris pulchritudinis polluit ani« mam : sed magis illam superiorem, et « æternam. » Ad Coloss. iii, 1, 2 : *Quæ sursum sunt, quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terra.* Num. xxiv, 5 : *Quam pulchra sunt tentoria tua Jacob.* Vere pulchra, quia ibi fulget Christus super alios, sicut sol ad stellas. De aliis quippe dicitur, I ad Corinth. xv, 41 : *Stella a stella differt in claritate.* De Christo autem, Apocal. x, 1 : *Iris in capite ejus, et facies ejus erat ut sol.* « *Quem,* » inquam, « *Jacob dilexit.* » Ad Rom. ix, 13 : *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Vel « *quam* » speciem ipse Dominus dilexit.

Alio modo de Apostolis sic : « *Elegit nobis* » dare « *hæreditatem suam,* » scilicet Gentium multitudinem, de qua in Psal. ii, 8 : *Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* Ad hoc elegit dare ut eam colerent ut coloni. Matth. xxi, 41 : *Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis,* Apostolis. Sed quam hæreditatem, speciem Jacob, id est, similes Jacob in fide, et per Jacob designatos. « *Quam dilexit,* » vel « *quem,* » sicut prius : non illam pessimam hæreditatem de qua Jerem. xii, 8 : *Facta est mihi hæreditas mea quasi leo in sylva.*

« *Ascendit Deus in jubilo.* » Hic secundum, in quo ostendens Christi ascen- 6 Secunda pars

Psalmi : Ascensio Christi

sionem, invitat ad fervorem laudis, et frequentiam.

Unde duo dicuntur. Primo ostendit Christi potentiam ascendentis. Secundo, subjungit invitationem ad laudem merito, ibi, « *Psallite Deo nostro,psallite.* »

In prima duo. Primo, quia ascendit in gaudio ineffabili hominum. Secundo, quia in aperta lætitia Angelorum, ibi, « *Et Dominus.* »

Dicit ergo : Vere subjecit populos nobis, et gentes, et potuit, quia « *ascendit Deus,* » virtute propria, non portatus fuit. Ad Eph. IV, 9 : *Quod autem ascendit, quid est nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ.* Imo potius alios secum quasi traxit, et portavit. In eodem, ℣. 8 : *Ascendens* Christus *in altum, captivam duxit captivitatem.* Et in Psal. LXVII, 5 : *Qui ascendit super occasum : Dominus nomen illi.* Et hoc, « *in jubilatione,* » id est, admirativo Apostolorum gaudio, quod nec omnino taceri poterat, nec totum exprimi. Augustinus : « Quid est « jubilatio, nisi admiratio gaudii, quæ « vobis non potest explicari ? Quis enim « posset exprimere quantum gaudebant « videntes ascendentem, quem planxe« rant paulo ante in sepulcro jacentem ? » Job, XXXIII, 26 : *Videbit faciem ejus* ascendentis *in jubilo.* Hoc gaudium repræsentat Ecclesia festis præcipuis, super unam syllabam frangens vocem pluribus modis, sicut in Natali, in *Tamquam sponsus.* Isa. XLIX, 13 : *Exsulta terra, jubilate montes laudem, quia consolatus est Dominus populum suum.*

« *Et Dominus in voce tubæ,* » supple, ascendit, hoc est, in manifesto Angelorum canore et exsultatione, sicut tuba sonum dat manifestum. Act. I, 11 : *Viri Galilæi, quid statis adspicientes in cælum ?* etc.

Variæ Christi ascensiones.

Nota autem, quod Christus ascendit : primo, in Incarnatione, Isa. XIX, 1 : *Dominus ascendet super nubem levem.* Ascendit in nativitate de utero virginali, Isa. LIII, 2 : *Ascendet sicut virgultum coram eo, et sicut radix de terra sitienti.* Sitiens terra, Virgo Maria. In baptismate, Matth. III, 16 : *Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua.* In prædicatione, Matth. V, 1 : *Videns Jesus turbas, ascendit in montem.* In oratione facienda, Matth. XIV, 23 : *Ascendit in montem solus orare.* Luc. XXII, 39 : *Ibat secundum consuetudinem in montem Olivarum,* ut oraret. In transfiguratione, Matth. XVII, 1 et 2 : *Assumit Jesus Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et ducit illos in montem excelsum seorsum : et transfiguratus est ante eos.* In cruce, Cant. VII, 8 : *Ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus.* Psal. LXVII, 5 : *Qui ascendit super occasum : Dominus nomen illi.* Occasus mors, hoc est, crux. In inferni spoliatione, Genes. XLIX, 9 : *Ad prædam, fili mi, ascendisti.* In ascensione sicut hic dicitur, et Marc. XVI, 19. Et tunc ascendit patenter, Act. I, 9 : *Videntibus illis, elevatus est.* Potenter secundum illud Psal. XX, 14 : *Exaltare, Domine, in virtute tua.* Lætanter, sicut hic dicitur : « *Ascendit Deus in jubilo,* etc. » Festinanter, Psal. XXII, 11 : *Ascendit super Cherubim et volavit, volavit super pennas ventorum.*

« *Psallite Deo nostro.* » Hic secundum, scilicet invitatio post ostensam magnificentiam ad laudandum.

Et primo, monet ad laudandum. Secundo, subjungit modum, et causam talis modi, ibi, « *Quoniam rex.* »

In prima duo. Primo invitat quod laudent Christum Deum. Secundo, quod laudem repetant ipsi homini, ibi, « *Psallite regi nostro.* »

Dicit ergo : Sic ascendit Angelis laudantibus, et hominibus, et propter hoc quicumque estis, «*psallite Deo nostro,* » secundum divinitatem : et hoc ore. « *Psallite,* » et hoc corde. Jacob. V, 13 : *Tristatur aliquis vestrum, oret æquo animo, et psallat.* I ad Corinth. XIV, 15 : *Psallam spiritu, psallam et mente.* Aliter parum valet, si non sit interius in

littera dulcedo devotionis aliqua. Bernardus : « Mel in terra, spiritus in littera. » Aliter enim littera occidit, si absque spiritus sapore degluttitur. Luc. xxiv, 42 : *Obtulerunt ei favum mellis.*

« *Psallite regi nostro,* » id est, Christo secundum humanitatem, quoniam rex est. « *Psallite.* » Ecce crebra repetitio, nec tamen otiosa, sicut dicit Cassiodorus : « Non vacat quod toties *Psallite* « repetitur. Agnoscitur enim quam utile, « quam salubre sit opus, quod tam cre« bra voluit iteratione repetere. » Isa. xxiii, 16 : *Bene cane, frequenta canticum.* Psal. xxxiii, 2 : *Benedicam Dominum in omni tempore : semper laus ejus in ore meo,* etc.

« *Quoniam rex omnis terræ.* » Hic secundum, in quo ostendit causam et modum psallendi. Causa autem est potestas regia in Deo. Secundum hoc dicuntur quatuor. Primo, regia dignitas tamquam causa psallendi. Secundo, modus psallendi, ibi, « *Psallite.* » Tertio, latitudo potestatis, et dignitatis Christi, ibi, « *Regnabit Deus.* » Quarto, modus dilatandi sic regnum ad aliquam partem sui, ibi, « *Principes populorum.* »

Dicit ergo : Dixi, quod psallatis Deo, et « *quoniam* » Deus omnium per creationem. Malach. ii, 10 : *Numquid non Deus unus creavit nos ?* Est « *rex omnis terræ,* » non tantum Judææ, vel alicujus alterius partis, regens ubique totum. Apoc. xii, 5 : *Peperit filium masculum, qui recturus erat omnes gentes in virga ferrea.* Sap. viii, 1 : *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter.* Quoniam, inquam, talis, « *psallite sapienter,* » non insipienter. Augustinus : « Quando homo sensatus canta« bat lapidi insensato, numquid sapien« ter cantabat ? » De hac insipientia, Sap. xiii, 17 : *Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est.* Et pro sanitate quidem infirmum deprecabatur, et pro vita mortuum rogat, et in adjutorium inutilem invocat, et pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest. Vel secundum Cassiodorum : « Psallite sapienter, « ut intelligatis corde, quæ profertis in « ore, ne dicatur de vobis illud Isa. xxix, « 13 : *Populus hic labiis suis me glorifi« cat, cor autem eorum longe est a me.* »

Quinque modis psallendum.

Et nota, quod quinque modis est psallendum. Primo, in luctu exteriori, et gaudio interiori, Jacob. v, 13 : *Tristatur aliquis vestrum, oret æquo animo, et psallat.* Secundo, in mortificatione carnis hilariter, II Machab. i, 30 : *Sacerdotes psallebant hymnos, usquequo consumptum esset sacrificium.* Tertio, in jucundo obsequio proximi, I Reg. xvi, 23, David psallebat manu, et Saul levius habebat [1]. Quarto, in exhortatione spirituali, Ad Coloss. iii, 16 : *Commonentes vosmetipsos, in psalmis, hymnis et canticis spiritualibus.* Quinto, in contemplatione Dei, sicut dicitur hic : « *Psallite sapienter.* » Et propter hos quinque modos dicitur hic forsitan quinquies « *Psallite.* »

« *Regnabit Deus.* » Hic latitudo tan- 9
gitur : et dicuntur duo. Primo, regni dignitas in inferioribus. Secundo, in superioribus, ibi, « *Deus sedet.* »

Ait ergo : Sic psallite, nec hæsitetis de magnitudine ejus cui psallitis. Quoniam « *regnabit Deus super Gentes,* » ipsas regendo, et « *omnes.* » Habet autem *omnis* littera Augustini, Hieronymi et Cassiodori. Et hoc parum : quid enim

[1] I Reg. xvi, 23 : *Igitur quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, David tollebat citharam suam, et percutiebat manu sua : et refocillabatur Saül, et levius habebat : recedebat enim ab eo spiritus malus.*

terra ad cœlum? Nihil. Et propter hoc addit : « *Deus sedet,* » regnans « *super sedem sanctam suam,* » id est, super cœlos, et omnes Angelos ad dexteram patris. Psal. cix, 1 : *Dixit Dominus Domino meo : Sede a dextris meis.* Ad Coloss. iii, 1 : *Ubi Christus est in dextera Dei sedens.* Ad Hebr. i, 3 : *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis.* Isa. lxvi, 1 : *Cœlum sedes mea : terra autem scabellum pedum meorum.*

10 « *Principes populorum.* » Hic quartum, scilicet ratio dilatandi regnum in gentibus : et dicuntur duo. Primo, majorum de gentibus conversio. Secundo, superba Judæorum elatio quantum scilicet ad majores, ibi, « *Quoniam dii fortes.* » Vel Apostolorum exaltatio quantum ad aliam lecturam.

Dicit ergo : Sic dixi, quod regnabit super omnes gentes, et hoc fiet sic : « *Principes populorum,* » Gentilium majores et principaliores, « *congregati sunt* » per fidei unitatem. Ad Eph. iv, 5 : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* Et hoc « *cum Deo Abraham* : » quia in ipsum Abraham credidit. Joan. viii, 56 : *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum* : *vidit, et gavisus est.* Et sic facti sunt filii Abrahæ. Ad Gal. iii, 7 : *Qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.* Et sic impletur illud Matth. iii, 9 : *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* Et sic impletum est illud Eccli. xxiv, 11 : *Superborum et sublimium corda virtute calcavi.* Et hoc totum, « *Quoniam dii fortes terræ,* » id est, majores de Judæis, scilicet Scribæ et Pharisæi qui erant quasi dii super terram per scientiam legis a Deo sibi datæ, Genes. iii, 5 : *Eritis sicut dii, scientes bonum et malum.* Et « *fortes* » per potentiam,. Deut. xxxii, 30 : *Quomodo persequatur unus mille, et duo fugent decem millia.* « *Vehementer elevati sunt,* » per superbiam. Quippe I ad Cor. viii, 1 : *Scientia inflat,* et non minus potentia. Isa. vii, 2 : *Requievit Syria super Ephraim.* Non attendentes quod et si sint dii et fortes, tamen sunt dii terræ, fragiles scilicet et mortales. Psal. lxxxi, 6 et 7 : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes* [1]. *Vos autem sicut homines moriemini.*

Vel sic : « *Quoniam dii terræ* », id est, Apostoli. Act. xiv, 10 : *Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos.* « *Et fortes.* » Ad Roman. viii, 35, dicunt : *Quis nos separabit a charitate Christi?* « *Vehementer elevati sunt,* » prædicatione et doctrina et miraculorum operatione. Marc. xvi, 20 : *Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.* Luc. ix, 6 : *Egressi circuibant per castella, evangelizantes et curantes ubique.*

[1] Cf. Joan, x, 34.

PSALMUS XLVII.

Magnus et laudabilis Dominus qui fundavit Sion.

1. *Psalmus Cantici, filiis Core, secunda sabbati.*
2. Magnus Dominus et laudabilis nimis, in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus.
3. Fundatur exsultatione universæ terræ mons Sion : latera aquilonis, civitas Regis magni.
4. Deus in domibus ejus cognoscetur cum suscipiet eam.
5. Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, convenerunt in unum.
6. Ipsi videntes, sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt.
7. Tremor apprehendit eos :
Ibi dolores ut parturientis :
8. In spiritu vehementi conteres naves Tharsis.
9. Sicut audivimus, sic vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri. Deus fundavit eam in æternum.
10. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.
11. Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua in fines terræ. Justitia plena est dextera tua.
12. Lætetur mons Sion, et exsultent filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.
13. Circumdate Sion, et complectimini eam : narrate in turribus ejus.
14. Ponite corda vestra in virtute ejus, et distribuite domos ejus, ut enarretis in progenie altera.
15. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, et in sæculum sæculi : ipse reget nos in sæcula.

IN PSALMUM XLVII

COMMENTARIUS.

1 *Psalmus Cantici, filiis Core, secunda sabbati*[1].

« *Magnus Dominus.* » Hic est Psalmus quadragesimus septimus, in quo postquam monuit ad laudandum Deum, et sponsum, de quo egit supra, quia laudare non convenit in terra aliena, et Babylonia infidelium Synagoga, secundum illud Psal. cxxxvi, 4 : *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena ?* subjungit de civitate Dei et sponsi, in qua solum potest hoc Canticum, hæc laus quæ ad ipsum pertinet, fructuose cantari, et non ab aliis, nisi a civibus hujus civitatis.

Et hoc ostenditur in titulo qui talis est : « *Psalmus Cantici* » secundum Hieronymum, vel, *Laus Cantici*, secundum Augustinum : « *Core filiis, secunda sabbati.* » Et est sensus : « *Psalmus* » iste, qui est « *Cantici,* » quia monet ad laudem et Canticum Dei. Infra, ℣. 12 : *Lætetur mons Sion*, etc. Et « filiorum Core, » id est, filiorum Christi crucifixi, vel convenit « *filiis Core,* » ut ipsum cantent, non alii. Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, filii diaboli. « *Psalmus* » dico habitus, vel *Laus Cantici* habita, « *secunda,* » id est, pro secunda « *Sabbati.* »

Notandum enim, quod prima Sabbati est dies Domini, id est, prima dies post Sabbatum, in qua Christus resurrexit corpus resumens lucidissimum, quod figuratum fuerat Genes. i, 3, in principio, ubi legitur, quod eodem die, scilicet Dominica, *facta est lux.* Sicut ergo prima Sabbati est dies resurrectionis, sic in secunda Sabbati dies confirmationis totius Ecclesiæ, quando Apostoli sunt confirmati, et Ecclesia super illos fundata, quod et significatum fuit Genes. i, 6, ubi legitur, quod secunda die *factum est firmamentum*, in quo significatur Ecclesiæ confirmatio, quam constat post resurrectionem factam, in tantum ut

[1] Ce psaume est encore un chant de triomphe et de reconnaissance comme les deux qui précèdent. Les LXX (Vatic.) ajoutent au titre hébreu : δευτέρᾳ σαββάτου, Vulg. : « secunda sabbati », indication liturgique rappelant que le psaume se chantait le second jour de la semaine. Le sujet est le même qu'au chant précédent, mais il est traité avec des images plus vives et plus poétiques. Quelques interprètes l'entendent de la délivrance de Jérusalem après l'invasion de Sennachérib ; il est évident, d'après le texte, que la ville sainte a couru un grand danger, et qu'elle y a échappé, grâce à la protection de Jéhova ; mais au ℣. 5, il est parlé de plusieurs rois, et les ℣℣. 6 et 7 ne semblent pas décrire très formellement l'extermination de l'armée assyrienne. Ces arguments ne sont pas absolument concluants, car le mot « reges » peut être un pluriel emphatique, ou peut désigner les officiers ennemis, Cf. Sap. p. x, 16, et l'extermination serait à la rigueur reconnaissable dans les versets suivants. Toutefois, la situation reconnue dans le psaume XLVI est encore celle qui l'explique le mieux celui-ci. Après avoir chanté « Omnes gentes, plaudite » en remontant l'arche dans le temple, Josaphat et les Israélites, vainqueurs des rois d'Ammon et de Moab, célébrèrent dans le temple même, « in medio templi tui, » ℣. 10, la puissance et la bonté de Jéhova qui rendait Jérusalem inexpugnable. L'application du psaume à cette circonstance est la plus probable ; elle est adoptée par Hengstenberg, Delitzsch, Cook, Thalhofer, Patrizi, Beelen, etc.

Les Pères signalent dans ce cantique le portrait de la Jérusalem spirituelle, l'Eglise, dont Jésus-Christ est l'invincible défenseur. « Montem Dei in quo hujusmodi institutum stabilitum est, ne cuncteris dicere Verbum Dei esse, videlicet Christum, quia supra petram fundata ejus Ecclesia est; ipse autem petra erat. » Euseb.

H. Lesêtre.

Petrus, qui ad vocem ancillæ negaverat [1], postmodum de contumeliis et verberibus illatis a concilio gauderet. Act. v, 41 : *Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii.* Et tunc in hujus constantia et aliorum Apostolorum fundata est Ecclesia, et sic postea dilatata per totum mundum. Hoc est quod dicitur in Psal. XCII, 1 : *Dominus regnavit* resurgendo, *decorem indutus est,* claritatem scilicet, *indutus est Dominus fortitudinem,* agilitatem et subtilitatem, quibus nihil possit resistere, *et præcinxit se* virtute impassibilitatis. Et post : *Firmavit orbem terræ, qui non commovebitur,* scilicet Ecclesiam. Ergo idem est dicere, Psalmum vel laudem esse pro secunda Sabbati, ac si diceret, pro confirmatione et dilatatione Ecclesiæ facta secunda Sabbati.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo ponitur Ecclesiæ commendatio a fundatione et firmitate, et quibusdam aliis civitatibus congruentibus. Secundo, agitur de modo et ordine fundationis ejus, ibi, « *Suscepimus, Deus.* »

In prima sex, secundum sex a quibus commendat istam civitatem. Primo, a dignitate conditoris et fundatoris hujus civitatis. Secundo, a situ, ibi, « *In montem.* » Tertio, ab amplitudine, ibi, « *Fundatur exsultatione.* » Quarto, a benignitate regentis, ibi, « *Cum suscipiet eam.* » Quinto, a nativitate civium hujus civitatis, ibi, « *Sicut audivimus.* » Sexto, ab æterna ejusdem fundatione, ibi, « *Deus fundavit eam in æternum.* »

Dicit ergo : In præcedentibus invitavi ad laudem Dei, sed non ubique faciendam, nisi in sua civitate, quia « *Dominus,* » qui aliquando fuit dejectus, Ad Philip. II, 8 : *Humiliavit semetipsum,* est « *magnus,* » potenter agendo, « *et laudabilis,* » admirabiliter faciendo quæcumque facit. Sed quantum laudabilis? « *Nimis,* » sine fine, et semper adaugendo laudes. Cassiodorus : « *Nimis* non « habet terminum, nec finem, sed assi« duitate sua semper augetur. » Alibi, in Psal. CXLIV, 3 : *Magnus Dominus et laudabilis nimis : et magnitudinis ejus non est finis,* etc. Magnus potenter agens, laudabilis dulciter et laudabiliter. Sap. VIII, 1 : *Attingit a fine usque ad finem fortiter,* etc. Sed ubi « *magnus,* » ubi laudabilis? « *In civitate Dei nostri,* » ubi semper laudatur, sicut in Synagoga malorum semper blasphematur. Hæc civitas de qua supra, Psal. XLV, 5 : *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei.* Apoc. XXI, 2 : *Vidi sanctam civitatem, Jerusalem.* Quæ, inquam, civitas sita est, « *in monte sancto ejus,* » id est, in monte firmo : sanctum enim idem est quod sancitum, et hoc idem est quod firmum. Matth. v, 14 : *Non potest civitas abscondi supra montem posita.* Ipse conditor, qui magnus et laudabilis est in illa. Et est mons, Isa. II, 2 : *Et erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium.* Dan. II, 35, Lapis de monte præcisus crevit in montem magnum [2].

Triplex Dei civitas.

Et nota hic, quod est civitas Dei generalis, capiens etiam malos, fideles tamen, Ecclesia scilicet militans, de qua hic. Et est civitas spiritualis, capiens bonos, superna scilicet Jerusalem, id est, Ecclesia triumphans. Ad Galat. IV, 26 : *Illa autem, quæ sursum est Jerusalem,... quæ est mater nostra.* Et est civitas singularis, Virgo Maria, de qua in Psal. LXXXVI, 3 : *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.*

[1] Cf. Matth. XXVI, 69 ; Luc. XXII, 55, et Joan. XIV, 17.

[2] Daniel. II, 35 : *Lapis autem... factus est mons magnus.*

3 Ecclesiæ amplitudo.

Fundatur exsultatione. Hic tertium, in quo commendatur a latitudine: et dicuntur duo. Primo describitur latitudo. Secundo, quasi probatur, ibi, « *Deus in domibus.* »

In prima duo. Primo ponit intentionem. Secundo, declarat eam positam, ibi, « *Mons Sion.* »

Dicit ergo: Talem Regem habet civitas, et in tali loco sita est: nec credas modicam, quia « *fundatur* » in Christo et in Apostolis. Ad Ephes. II, 19: *Vos estis cives Sanctorum, et domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum*, etc. I ad Corinth. III, 11: *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Et hoc in exsultatione universæ terræ, in ejus dilatatione per ipsam. Act. XIII, 48: *Audientes gentes gavisæ sunt, et glorificabant verbum Domini* per universam regionem.

Alia littera habet: « Fundator exsultationis universæ terræ: » et tunc refertur ad antecedens sic: Bene dixi quia magnus Dominus illius civitatis, quia ipse est fundator exsultationis terræ universæ, id est, ipsi terræ dat exsultationis fundamenta. Joan. XVI, 22: *Iterum videbo vos, et gaudebit cor vestrum: et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.* Et concordat alia translatio quæ sic habet: « Dilatans exsultationes universæ terræ. » Nec est contra hoc quod dicitur, Eccle. IX, 14: *Civitas parva, et pauci in ea viri.* Quia illud dicitur de Ecclesia ante adventum Christi: hoc autem post passionem et resurrectionem. Et iterum parva comparatione ad malorum multitudinem, quamvis simpliciter multum dilatata. Isa. LVI, 7: *Adducam eos in montem sanctum meum, et lætificabo eos in domo orationis meæ.*

Postea subdividendo declarat se: « *Mons Sion,* » id est, Ecclesia de circumcisione. « *Et latera Aquilonis,* » id est, diaboli, qui per Aquilonem designatur, scilicet Gentiles, supple, sunt « *civitas Regis magni,* » de quo facta est mentio, qui dicit, Matth. XXVIII, 18: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra.* Cæteri reges sunt reguli, qui non habent potestatem nisi in regno punctali: tota enim terra quoddam punctum est. Job, XX, 5: *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Diabolus autem Aquilo dicitur: quia dixit Isa. XIV, 13: *Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis.* Hujus latera erant Gentiles ei adhærentes, sicut communiter dicimus, Iste potens habet mala latera. Bernardus: « Sanum te dixerim dolentem « latera? »

« *Deus in domibus ejus.* » Hic secundum, in quo subjungitur præcedentis probatio. Quasi diceret: Bene dico, quod sic dilatabitur Ecclesia: quia « *Deus in domibus ejus,* » variis scilicet et particularibus Ecclesiis, quæ sunt illius magnæ Ecclesiæ particulares domus. Vel, « *in domibus,* » id est, in Judæis et Gentibus. « *Cognoscetur,* » per fidem, I ad Corinth. XIII, 12: *Videmus nunc per speculum in ænigmate.* Vel cognoscetur per miruculorum operationem, Jerem. XXXI, 31: *Omnes cognoscent me a minimo usque ad maximum, ait Dominus.* Joel, II, 27: *Scietis quia in medio Israel ego sum.* Cur enim non dicitur de ista militante quod de triumphante dicitur, Joan. XIV, 2: *In domo Patris mei mansiones multæ sunt.* Vel potest legi de Ecclesia triumphante, « *Deus cognoscetur,* » per speciem, « *in domibus ejus,* id est, secundum quod merita exigent, et gradus meritorum. Isa. XXVII, 8: *In mensura contra mensuram, cum abjecta fuerit, judicabis eam.* Luc. VI, 38: *Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* I ad Corinth. XV, 41: *Stella a stella differt in claritate.*

« *Cum suscipiet eam.* » Hic quartum, in quo commendat Ecclesiam a benigni-

tate Regis, quia ipsam suscepit : et tanguntur duo. Primo, benigna susceptio. Secundo, necessitas suscipiendi, ibi, « *Quoniam ecce reges.* »

Ec- eni- s. Dicit ergo : Sic Dominus cognoscetur in sua civitate per speciem. Et hoc, « *cum* » benigna voluntate sua « *suscipiet eam,* » ut infirmum medicus ad curandum. Matth. IV, 23 : *Prædicans evangelium regni : et sanans omnem languorem et omnem infirmitatem in populo.* Vel, « *cum suscipiet eam,* » civitatem scilicet custodiendam. Psal. CXXVI, 1 : *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra,* etc. Isa. XXVII, 3 : *Ego Dominus qui servo eam, repente propinabo ei.* Vel ut respondeat secundæ lecturæ : « *Cum suscipiet eam,* » in æterna beatitudine. Isa. LVIII, 14 : *Sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hæreditate Jacob patris tui.*

« *Quoniam ecce reges terræ.* » Hic monstratur necessitas suscipiendi ipsam, scilicet noviter conversorum inflictio magna. Duo ergo dicuntur. Primo, congregatio eorum ad fidei unitatem. Secundo, congregatorum successiva et periculosa promotio in bonum Dei, ibi, « *Ipsi videntes.* »

In prima duo. Primo, congregatio ad fidei caput et radicem. Secundo, ad corpus, ibi, « *Convenerunt.* »

Dicit ergo : Vere Dominus suscipiet eam, quia « *ecce reges terræ,* » non tantum vulgares, et minores homines, « *congregati sunt,* » in fidei unitatem. Ecce latera Aquilonis. Nec propter hoc excludit pauperes, Psal. XLVIII, 3 : *Simul in unum dives et pauper.*

iplex ega- ilpæ, ., ju- glo- s. Et nota, quod est congregatio culpæ, de qua in Psal. LXVII, 31 : *Congregatio taurorum in vaccis populorum.* Gratiæ, qualis hic, et Matth. XVIII, 20 : *Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio sum eorum.* Justitiæ, scilicet ad recipiendum pro meritis. Joel, III, 2 : *Congregabo omnes gentes in vallem Josaphat : et disceptabo cum eis ibi.* Et gloriæ, de qua in Psal. CX, 1 : *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : in consilio justorum et congregatione.*

« *Convenerunt in unum,* » id est, in Christum caput Ecclesiæ, et fundamentum, qui bene dicitur unus, quia indivisus. I ad Corinth. I, 13 : *Divisus est Christus ?* Vel in unum Christum, per imitationem morum Christi. Joan. XII, 19 : *Videtis quia nihil proficimus ? Ecce totus mundus post eum abit.* Alio modo loquitur sic : Bene necesse est ut suscipiat, quoniam « *ecce reges terræ,* » non minores, « *congregati sunt,* » contra ipsam tamquam exercitus diaboli. Eccle. IX, 14 : *Civitas parva, et pauci in ea viri.* Venit contra eam Rex magnus. « *Convenerunt in unum,* » ut delerent illam. Psal. II, 2 : *Adstiterunt reges terræ,* etc. Vel sic : « *Suscipiet eam,* » naturam scilicet nostram in Incarnatione. Et constat, quoniam ecce « *reges terræ,* » Judæorum scilicet principes, congregati sunt ab Herode volente sciscitari ubi Christus nasceretur [1], « *convenerunt in unum,* » diffiniendo quod in Bethleem Judæ [2].

Ipsi videntes. Hic secundum, scilicet promotio in bonum periculosa, et cum timore, unde Dei adjutorium necessarium fuit : et dicuntur quinque. Primo, admiratio de admirabilibus Dei. Secundo, admirantium conturbatio, de vanitate idoli, cui servierunt, ibi, « *Conturbati sunt.* » Tertio, commotio de malo in bonum, et fidem Christi, ibi, « *Commoti sunt.* » Quarto, terror crediti judicii et pœnarum inferni, ibi, « *Tremor apprehendit.* » 6

[1] Cf. Matth. II, 4.

[2] Ibid. II, 6.

Quinto et ultimo, dolor peccati in infidelitate perpetrati, ibi, « *Dolores.* »

Dicit ergo secundum lecturam primam : Sic venerunt ad fidei unitatem, et ad radicem fidei, et tunc ipsi videntes sic, id est, miracula quæ fiebant in Ecclesia, admirati sunt. Isa. LX, 5 : *Tunc videbis et afflues, et mirabitur et dilatabitur cor tuum,*.

Alia littera, et veritas Hebraica habet : « *Et obstupuerunt.* » III Reg. x, 4 et 5 : *Videns regina Saba*, Ecclesiæ scilicet de Gentibus : *sapientiam Salomonis*, id est, Christi, *et domum quam ædificaverat,... non habebat ultra spiritum.* Luc. II, 47 : *Stupebant omnes, qui eum audiebant.*

« *Conturbati sunt* » pro peccatis suis, quæ viderunt ex una parte, mirabilibus quæ ex altera : de qua conturbatione, Psal. XVII, 5 : *Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me.*

« *Commoti sunt,* » ad bonum transeundo. Ezech. XXXVII, 7 : *Factus est sonitus, prophetante me, et ecce commotio : et accesserunt ossa ad ossa.*

7 « *Tremor,* » de judicio, et pœna infernali. Job, XXI, 6 : *Quando recordatus fuero, pertimesco : concutit carnem meam tremor.* « *Apprehendit eos,* » fortiter tenendo, Eccli. XVI, 19 : *Cum conspexerit illa Deus, tremore concutientur.* Psal. XVII, 8 : *Commota est et contremuit terra.* Vel potest referri lectura tota ad Judæos, nec mutatur sensus.

8 « *Ibi dolores.* » Hic quintum, in quo duo. Dolorum fructus, et causa doloris, ibi, « *In spiritu vehementi.* »

Quasi diceret : Sic est tremor de pœna infernali, et judicio. Et etiam ibi sunt « *dolores,* » non modici, sed, « *ut parturientis.* » Jerem. XIII, 21 : *Numquid non dolores apprehenderunt te, quasi parturientem?* Et VI, 24 : *Tribulatio apprehendit nos.*

« *Ut parturientis.* » Isa. XXVI, 17 : *Sicut quæ concipit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis : sic facti sumus a facie tua, Domine.*

« *In spiritu.* » Hic tangit causam hujus doloris, Spiritus sancti gratiam abundantem : quod potest etiam esse causa omnium præcedentium. Et duplex tangitur : abundans effusio gratiæ in affectu, et veritatis illustratio quæ respicit intellectum uno modo legendi, ibi, « *Sicut audivimus.* »

Dicit ergo : Sic erit ibi dolor magnus, nec mirum, quia « *in spiritu vehementi,* » hoc est, in Spiritu sancto, qui vehementer irruit in animam. Act. II, 2 : *Factus est repente de cœlo sonus tamquam advenientis Spiritus vehementis.*

« *Conteres naves Tharsis,* » id est, superbiam Gentilium evertes. Eccli. XLIII, 24 : *Ros obvians ab ardore venienti, humilem faciet eum.* Vel, « *in spiritu vehementi,* » id est, in timore judicii æterni, et extremi, « *conteres naves Tharsis,* » ut prius. Isa. II, 12 et 16 : *Dies Domini exercituum super omnem superbum, et excelsum,.... et super omnes naves Tharsis.* « *Naves* autem *Tharsis,* » vocat superbiam Gentium : quia mundus mare est. Psal. CIII, 25 : *Hoc mare magnum et spatiosum manibus.* Et « *Tharsis,* » idem est quod mare, sicut vult Glossa super caput II Isaiæ. Naves ergo Tharsis, sunt naves mundi qui est mare, scilicet infideles, qui sunt in mundo sicut naves in mari, quæ omni vento feruntur. Contra quos Apostolus, ad Ephes. IV, 14 : *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ,* sicut naves. Tharsis etiam *exploratio gaudii* interpretatur. Naves ergo Tharsis sunt mentes in mundo diversa et vana explorantes. Sed tales Spiritus sanctus felici frangit naufragio, quando tribuit quod conterantur de peccatis.

Vel legitur de Judæis prima pars in bonum : videntes enim Scripturas imple-

tas, quidam vehementissime doluerunt de errore suo, ut ibi, « *dolores ut parturientis.* » Alia pars de Herode, qui « *in spiritu vehementi,* » id est, in ira maxima contrivit naves Tharsis. Naves, in quibus transierant Magi per aliam viam in suam patriam revertentes, sicut dictum est de eis [1]. Prov. xix, 12 : *Sicut fremitus leonis, ita ira regis.*

itio do- ru- is.

Et nota, quod dolor pœnitentis hic comparatur dolori parturientis. Primo, ratione sumpta ex parte prolis, quæ in voluptate concipitur sicut culpa, et emittitur cum maximo dolore, sicut et culpa in confessione. De primo, Jacob. i, 15 : *Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum.* De secundo, Jerem. vi, 26 : *Luctum unigeniti fac tibi planctum amarum.* Monstruosum valde esset, si mulier pareret sine dolore. Sic monstruosum cum confitetur aliquis sine contritione, et dolore. Isa. lxvi, 7 et 8 : *Antequam parturiret, peperit.* Et subdit : *Quis audivit umquam tale? aut quis vidit huic simile?* Item, ratione sumpta ex parte parientis : vetus enim homo, scilicet ipsa mater discinditur et distenditur, ut novus nascatur et prodeat in lucem. Sic in pœnitentia vetus homo debet distendi et dilatari, ut novus prodeat in lucem. II ad Corinth. iv, 16 : *Sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur : tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem.* Item, ratione sumpta ex parte doloris. Dolor enim parientis acutus est, sed brevis. I Petr. i, 6 : *In quo exsultabitis, modicum nunc si oportet contristari,* est fructuosum valde. Sap. iii, 5 : *In paucis vexati, in multis bene disponentur.*

« *Sicut audivimus.* » Hic ratio secunda. Quasi diceret : Sic dolore facit Spiritus sancti vehementia : et etiam quia « *sicut audivimus,* » a Prophetis, « *sic vidimus in civitate Domini virtutum,* » angelicarum scilicet, « *in civitate Dei nostri,* » in Ecclesia militante, in quo ostenditur aurium veracitas, quia sic impletum est illud Psal. xxxii, 9 : *Dixit,* per Prophetas, *et facta sunt.* Luc. iv, 17 et seq. : *Ut revolvit librum* Jesus, *invenit locum ubi scriptum erat : Spiritus Domini super me : propter quod unxit me,* etc. Et ℣. 21 : *Cœpit autem dicere ad illos : Quia hodie impleta est hæc scriptura in auribus vestris.* Virtutum etiam angelicarum dicitur Deus, et humanarum, quia super utrosque potest. Dan. iv, 32 : *Juxta voluntatem suam facit, tam in virtutibus cœli, quam in habitatoribus terræ.*

Et nota, quod qui sunt hujus civitatis cives, et audiunt et vident : quicumque autem extra sunt, surdi et cœci sunt. Amos, v, 16 : *In cunctis quæ foris sunt, dicetur væ væ :* quia surdi, quia cæci. Psal. lxiv, 11 : *Audi filia,* quia habes aures, *et vide,* quia non cares oculis.

«*Deus fundavit.* » Hic ultimum, in quo commendat civitatem ab æternitate. Quasi diceret : Talis est civitas : sed ne putetur peritura, « *Deus fundavit eam in æternum* » duraturam. Quippe fundamentum primum Christus est, I ad Cor. iii, 11 : *Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus.* Et super sanctos Christi, Isa. liv, 11 : *Sternam per ordinem lapides tuos, et fundabo te in sapphiris.* Psal. lxxxvi, 1 : *Fundamenta ejus in montibus sanctis.* Et propter hoc non est transitoria sicut templum, et tabernaculum, sed æterna. Eccli. xxvi, 24 : *Fundamenta æterna super petram solidam.* I ad Corinth. x, 4 : *Petra autem erat Christus.* Jerem. xvii, 25 : *Habitabitur civitas hæc in sempiternum.*

Commendatio Ecclesiæ ab æternitate.

[1] Cf. Matth. ii, 12.

10 Secunda pars Psalmi : gratiarum actio pro bonis Ecclesiæ.

« *Suscepimus, Deus.* » Hic est secunda pars Psalmi, in qua subjungitur gratiarum actio pro tali, et tam gloriosa civitate, et tam grata Deo : et dicuntur duo. Primo, gratiarum actio. Secundo, exhortatio ad bonum ex quo tanta est gratia, ibi, « *Lætetur mons Sion.* »

In prima duo. Primo, quid est datum. Secundo, ubi datum, ibi, « *In medio templi.* »

Et nota, quod tripliciter de susceptione gratiæ legitur. Vel de susceptione Christi, et hoc dupliciter, vel a Simeone in templo materiali, vel a Gentibus in Ecclesia militante.

Dicit ergo : Sic dixi, quod Deus creavit et fundavit Ecclesiam. Sed quo ordine ? Isto : quia, o Deus, « *Suscepimus.* » Vel sic : Audivimus et vidimus. Et quid ? Ecce, « *Suscepimus, Deus.* » Fundavit eam : quod patet, quia « *suscepimus, Deus, misericordiam tuam,* » non tantum sacramenta, sed sacramentorum gratiam qua sumus boni, et peccatorum remissionem qua non mali, a quibus sumus separati quasi granum a palea, Jerem. XXIII, 28 : *Quid paleis ad triticum, dicit Dominus?* Sicut rosa a spinis, Cant. II, 2 : *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Nos prius infideles, et impii, et ad Rom. IX, 25 : *Vocabo non plebem meam, plebem meam :... et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam* [1]. Ad Rom. XI, 30 : *Aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis.* Et ubi ? « *In medio templi tui,* » mundi. Templum enim dicitur, quasi tectum amplum. Vel « *templi,* » id est, Ecclesiæ ex omnibus congregatæ, tam paleis quam granis. Quasi diceret : Quamvis in medio illorum sumus, nihilominus gloriam et misericordiam suscepimus, quæ sunt res sacramenti : et ipsi tantum exterius sacramentum. I ad Corinth. III, 5 : *Habentes quidem nomen sanctitatis, sed virtutem ejus abnegantes.* Apoc. III, 1 : *Nomen habes quod vivas, et mortuus es.*

Vel misericordia est Dei Filius. Oleum enim Græce, misericordia Latine : et de ipso dicitur, Cant. I, 2 : *Oleum effusum* per Mariam in medio templi tui, *nomen tuum.* Hæc misericordia est susceptio in die purificationis, a toto mundo in medio templi materialis per manus Simeonis. Luc. II, 28 : *Et ipse accepit eum in ulnas suas, et benedixit Deum.*

Multiplex templum Dei varie ... p...

Et nota, quod est templum materiale, de quo Jerem. VII, 4 : *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes : Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini est.* In hoc receptus fuit corporaliter. Sacramentale, malorum congregatio, tamen fidelium fide informi, de quo hic. Nahum, II, 6 et 7 : *Templum ad solum dirutum : et miles captivus abductus est.* In hoc suscipitur apparenter tantum. Et est templum spirituale, bonorum congregatio. II ad Cor. III, 17 : *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* In hoc virtualiter, quia in illis operatur Christus. Et est templum cœleste, de quo in Psal. V, 8 : *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Ibi recipitur evidenter et lætanter. Et est templum singulare, corpus Christi proprium. Joan. II, 19 : *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud.* Ibi non suscipitur, sed illud inhabitat divinitas corporaliter. Ad Coloss. II, 9 : *In quo habitat plenitudo divinitatis corporaliter.*

« *Secundum nomen tuum.* » Hic subjungitur gratiarum actio, et ostenditur primo in Ecclesia militante. Secundo, in triumphante, ibi, « *Justitia plena est.* » 11

Dicit ergo : Sic in medio malorum « *suscepimus misericordiam,* » non tamen sumus pauci, imo « *secundum no-*

[1] Cf. Osee, II, 24 et I, 10.

men tuum, etc. » Vel sic : Suscepimus misericordiam tuam credendo corde, et fideles facti : et propter hoc confitemur ore. Ad Rom. x, 10 : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Nam « *secundum nomen tuum,* » effusum, Cant. I, 2 : *Oleum effusum nomen tuum.* Et hoc « *in fines terræ,* » Malach. I, 11 : *Ab ortu solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in Gentibus.* Sic et « *laus tua,* » supple, est dilatata et diffusa, per sanctos tuos qui ubique sunt, usque « *in fines terræ.* » Ab aliis autem non est laus. Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* Malach. I, 11 : *In omni loco offertur nomini meo oblatio munda.*

« *Justitia plena.* » Posset legi, ut esset causa primi. Quasi diceret : Bene dico, quod laus tua est in fines terræ : quia « *dextera tua plena est justitia,* » tam plena ut per totum mundum effundat, et justos ubique faciat. Isa. LIII, 11 : *In scientia sua justificabit ipse justus servus meus multos.* Et isti possunt laudare. Psal. XXXII, 1 : *Rectos decet collaudatio.* Vel, « *dextera,* » vita æterna secundum divisionem illam. Illa est dextera, de qua Matth. xxv, 33 : *Statuet oves quidem a dextris suis.* Cant. II, 6 : *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.* « *Plena est justitia,* » quia justis, qui te perpetuo laudabunt. Apocal. VII, 9 : *Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat.*

« *Lætetur mons Sion.* » Hic secundum, in quo subjungitur exhortatio aliorum ad agendum bonum. Primo autem exhortatur Ecclesiam de Judæis. Secundo, de Gentibus, ibi, « *Circumdate Sion.* »

In prima duo. Primo exhortatur ad lætitiam. Secundo, subjungit lætitiæ causam, ibi, « *Propter judicia tua.* »

Dupliciter autem legitur, vel de judicio in præsenti, vel de judicio in futuro. Primo modo sic : Sic dilatata est laus tua et multorum justificatio : unde « *lætetur mons Sion,* » majores de Judæa, qui bene *mons* dicuntur, quia primo radios solis receperunt, secundum illud Matth. xv, 24 : *Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel.* Act. XIII, 26 : *Filii generis Abraham, et qui in vobis timent Deum, vobis verbum salutis hujus missum est.*

« *Et exsultent filiæ Judæ,* » minores de Judæis, et infirmi, sicut filiæ. Vel repetitio est pro eisdem. Sed « *lætentur,* » dicit pro exsultatione cordis, « *et exsultent,* » propter exsultationem operis exterioris. Vel, « *filiæ Judæ* » possunt appellari Gentes, a Judæis in fide genitæ. I ad Corinth. IV, 15 : *In Christo Jesu per Evangelium ego vos genui.*

« *Propter judicia tua,* » occulta, o Domine, quibus Judæos repulisti superbientes, et vocasti Gentes humiles. Ad Rom. XI, 25 : *Cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret.* Et ℣. 33, exclamat : *O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus!*

« *Mons Sion,* » Ecclesia scilicet generalis, quæ Deum speculatur, non facie velata, sicut Synagoga, sed revelata. II ad Corinth. III, 18 : *Nos vero omnes, revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini spiritu.* « *Lætetur* » in masculis, « *et exsultent filiæ Judæ,* » scilicet mulieres Christi filiæ, qui de Juda fuit. Ad Hebr. VII, 14 : *Manifestum est quod ex Juda ortus sit Dominus noster* Jesus Christus. Apoc. v, 45 : *Vicit leo de tribu Juda, radix David.* Et hoc « *propter judicia tua,* » futura, « *Domine,* » in quibus fiet separatio, ut nec unus bonus remaneat cum malis, nec e contra. Augustinus : « Artifex ventilabrum portabit, « ut unum granum tritici non cadat in « acervum paleæ comburendum, nec una « palea asservetur cum grano in horreo. Matth. III, 12 : *Cujus ventilabrum in manu sua : et permundabit aream suam,* id est, perfecte mundabit.

13 « *Circumdate Sion.* » Hic subjungitur Ecclesiæ de Gentibus invitatio. Et primo invitat ut bene se habeat ad proximum. Secundo, ut ad Deum, ibi, « *Ponite corda.* »

In prima monet ut bene se habeat ad proximum diligendo. Secundo, commendat et laudando, ibi, « *Narrate.* »

Legitur autem dupliciter, vel de Judæis, vel de electis totius Ecclesiæ. Primo modo sic : Lætentur et exsultent illi de Judæis, et etiam vos, Gentiles, « *circumdate,* » non in irritando, sicut illi de quibus in Psal. LXXXVII, 18 : *Circumdederunt me sicut apes.* Et alibi, Psal. XVI, 11 : *Projicientes me, nunc circumdederunt me.* « *Sion,* » electos scilicet de Judæis, vel universaliter electos de Christianis. « *Et complectimini eam,* » illam multitudinem brachiis charitatis, sicut Joseph complexus est fratres suos [1].

« *Narrate.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Non tantum eam diligatis, imo « *narrate* » laudes ejus aliis. Vos dico existentes in « *turribus ejus,* » in ipsis Apostolis per bonam vitam et imitationem. In alto enim debent esse positi qui annuntiant, et prædicant laudes Ecclesiæ. Isa. XL, 9 : *Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion.* Turres autem sunt Apostoli. Cant. IV, 4 : *Sicut turris David, collum tuum.* Quilibet enim prædicator collum est : collum enim accipit alimentum a capite, et dat corpori, sicut Apostoli a Christo capite ut transfunderent in corpus Ecclesiæ. Matth. XIV, 19 : *Fregit, et dedit discipulis panes, discipuli autem turbis.* Sed turris fortissima quasi in medio aliarum turrium est Christus. Prov. XVIII, 10 : *Turis fortissima, nomen Domini : ad ipsum currit justus,* etc.

« *Ponite corda vestra.* » Hic hortatur 4
ut bene se habeant : et dicuntur duo. Primo, quod amando. Secundo, quod laudando, ibi, « *Et distribuite.* »

Dicit ergo : Sic vos habete ad proximum, et vos ponite in turribus ejus, et etiam « *ponite corda vestra,* » non tantum ora, per laudem vocalem, « *in virtute ejus,* » id est, in charitate ejus, qua diligatur. Virtus autem charitas dicitur, quia fortis et invincibilis. Cant. VIII, 6 : *Fortis est ut mors dilectio.* Augustinus : « Sicut contra mortem quando venit, resisti non potest : sic contra violentiam charitatis mundus nihil potest. » Nec mirum : quia quidquid est contra charitatem, nihil est. I ad Corinth. XIII, 1 : *Si charitatem non habeam, nihil sum.* Hæc est virtus vinciens illos solum qui sunt in hac civitate. Unde ad Coloss. III, 14 : *Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis,* et simul ligat cives hujus civitatis. Propter hoc civitas fortis est, Prov. XVIII, 19 : *Frater qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma.*

« *Et distribuite.* » Hic quod bene se habeant laudando : et dicuntur duo. Primo, quod laudetur Deus. Secundo, quomodo laudetur, ibi, « *Quoniam hic est Deus.* »

Et legitur littera tribus modis, secundum quod per hoc quod dicitur, « *Distribuite,* » significatur distinctio bonorum et malorum generaliter, vel Ecclesiæ de Judæis ab Ecclesia de Gentibus specialiter. Et hi duo modi secundum nostram litteram. Tertio modo, secundum aliam.

Dicit ergo : Sic diligite, et etiam « *distribuite,* » id est, distinguite prudenter et caute « *domos ejus,* » quia est quædam quæ tantum similitudinem habet quod ejus domus est, cum tamen non sit

[1] Cf. Genes. XLV, 14 et 15.

secundum veritatem : quædam quæ videtur, et est : ne a parte judicetis totum, omnes malos pro uno malo, sicut ille de quo Eccle. x, 3 : *In via stultus ambulans, cum ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat.* Joan. vii, 24 : *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate.* « *Ut* sic *enarretis.* » prædicando magnalia Dei, « *in progenie altera,* » inter bonos scilicet, non inter malos, qui omnia contemnunt. Matth. vii, 6 : *Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas, etc.* Matth. xv, 26 : *Non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus,* etc.

Vel sic : « *Distribuite,* » id est, dijudicate « *domos ejus,* » ut Paulus prædicet in Gentibus, et Petrus in Judæis, sicut factum fuit [1]. Et sic « *Enarretis in progenie altera,* » id est, usque ad posteros. Psal. lxxvii, 5 : *Quanta mandavit patribus,* etc. Secundum aliam litteram, « *Distribuite,* » id est, disponite, et ordinate, gradus ejus, scilicet Ecclesiasticas dignitates, et officia non vendite : « *ut* sic *enarretis in progenie,* » non tantum Judæorum, quæ prima est, sed in altera, scilicet Gentilium. Marc. xvi, 15 : *Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.*

« *Quoniam hic est Deus.* » Hic secundum, in quo subjungit qualiter laudetur, quia ut creator. Secundo, ut gubernator et rector, ibi, « *Ipse reget nos.* »

Dicit ergo : Sic « *distribuite, ut enarretis.* » Quid hoc? « *Quoniam hic,* » scilicet Christus, « *est Deus,* » propter creationem, « *Deus noster,* » propter recreationem : et hoc non ad tempus, sicut Jupiter, Mars, et Saturnus, qui ad tempus dii fuerunt hominum opinione. Sap. xiv, 14 : *Supervacuitas enim hominum hoc adinvenit.* Et infra, *Et ideo brevis illorum finis.* Sed, « *in æternum, et in sæculum sæculi,* » consecutivum. Psal. lxxxix, 2 : *A sæculo et usque in sæculum tu es Deus,* et « *ipse* » sic existens Deus, « *reget nos,* » ne erremus. Hieronymus : « Ipse lubricos et tortuosos gressus nostros diriget in se, qui est via. » Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Isa. xxxv, 8 : *Via sancta vocabitur : non transibit per eam pollutus.* Et hoc, « *in sæcula,* » id est, sine fine, non sicut alii rectores, et prælati ad tempus tantum regentes. Ad Hebr. vii, 23 : *Plures facti sunt sacerdotes : idcirco quod morte prohiberentur permanere.*

Hebraica veritas habet : « Ipse erit dux noster in morte. » Et hæc consolatio magna morituris justis de tali ductore. Morientes enim solent timere tria. Occursus dæmonum : nec mirum. I Pet. v, 8 : *Adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret.* Sed attendunt ductoris hujus potentiam. Exod. xv, 3 : *Dominus quasi vir pugnator, Omnipotens nomen ejus.* Item, solent divinum timere judicium. Quippe Anselmus : « Tunc damnabitur quidquid « inventum fuerit operis, vel otiosi ser« monis, vel silentii, usque ad minimam « cogitationem, si non fuerit ad Dei vo« luntatem directum. » Ad Hebr. x, 27 : *Terribilis quædam exspectatio judicii.* Sed attendunt, quod ductorem habent sapientissimum advocatum. I Joan. ii, 1 : *Advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum, justum.* Item, solent timere infernum : quia Isa. xxxiv, 9 : *Convertentur torrentes ejus in picem, et humus ejus in sulphur.* Sed attendunt ducis bonitatem : tantæ enim bonitatis est, ut etiam bene esset eis in inferno cum illo. Psal. xxii, 4 : *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Et iterum, Psal. cxxxviii, 10 : *Illuc manus tua deducet*

Christus dux noster aufert triplicem in morte metum.

[1] Cf. Apostolum ad Galat. ii, 1 et seq.

me, bene sciunt, sed ubi dicitur, Deut. xxxii, 12 et 13 : *Dominus solus dux ejus fuit.* Et infra : *Constituit eum super excelsam terram*, scilicet viventium vita perpetua, ad quam nos ducat in morte, qui est benedictus in sæcula sæculorum. Amen.

PSALMUS XLVIII.

Nihil prosunt opes contra infernum.

1. *In finem, filiis Core, Psalmus.*
2. Audite hæc, omnes gentes : auribus percipite, omnes qui habitatis orbem :
3. Quique terrigenæ, et filii hominum, simul in unum dives et pauper.
4. Os meum loquetur sapientiam : et meditatio cordis mei prudentiam.
5. Inclinabo in parabolam aurem meam [1] : aperiam in psalterio propositionem meam.
6. Cur timebo in die mala ? iniquitas calcanei mei circumdabit me :
7. Qui confidunt in virtute sua : et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.
8. Frater non redimit : redimet homo ? non dabit Deo placationem suam,
9. Et pretium redemptionis animæ suæ. Et laborabit in æternum :
10. Et vivet adhuc in finem.
11. Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes. Simul insipiens et stultus peribunt :
Et relinquent alienis divitias suas :

[1] Psal. lxxvii, 2 ; Matth. xiii, 35.

12. Et sepulcra eorum domus illorum in æternum.

Tabernacula eorum in progenie, et progenie : vocaverunt nomina sua in terris suis.

13. Et homo, cum in honore esset, non intellexit. Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

14. Hæc via illorum scandalum ipsis : et postea in ore suo complacebunt.

15. Sicut oves in inferno positi sunt : mors depascet eos.

Et dominabuntur eorum justi in matutino : et auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

16. Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.

17. Ne timueris cum dives factus fuerit homo, et cum multiplicata fuerit gloria domus ejus :

18. Quoniam, cum interierit, non sumet omnia : neque descendet cum eo gloria ejus.

19. Quia anima ejus in vita ipsius benedicetur : confiteqitur tibi cum benefeceris ei.

20. Introibit usque in progenies patrum suorum : et usque in æternum non videbit lumen.

21. Homo, cum in honore esset, non intellexit. Comparatus est jumentis insipientibus, et similis factus est illis.

IN PSALMUM XLVIII

COMMENTARIUS.

In finem, filiis Core, Psalmus [1].

« *Audite hæc, omnes gentes.* » Hic est Psalmus quadragesimus octavus, in quo postquam actum est de laude sponsi, et loco in quo laudandus est, et quasi quædam lætitia nuptiarum, subjungit de repressione hujus lætitiæ, ne convertatur in lætitiam ineptam, *scilicet de timore, ostendendo quia impios iste Rex condemnabit. Gregorius : « Anchora mentis, « pondus timoris. »

Argumentum Psalmi : Gaudium timore esse temperandum.

Præponitur autem talis titulus : « *In finem, filiis Core, Psalmus David.* » Et est sensus : Hic « *Psalmus* » qui est « *David* » litteralis, ut auctoris, tendens, hoc est, tendere faciens, « *in finem,* » scilicet Christum, cantandus est « *filiis Core,* » id est, Christi, ut in eis lætitia temperetur timore sancto, secundum il-

[1] Rien dans le texte n'est de nature à indiquer la date précise de ce psaume ; néanmoins nous croyons avec Cook, qu'à en juger par le style, la couleur et le ton général des idées, on doit le rapporter au grand âge de la poésie gnomique des Hébreux, c'est-à-dire à cette période qui commence avec David, se développe sous Salomon, et à travers des alternatives d'obscurité et d'éclat, s'étend jusqu'au moment où, sous Ezéchias, la prophétie prend tout son essor. Ce psaume est encore dû aux enfants de Coré ; les termes nouveaux qu'y signale Patrizi, *hashir*, riche, *chidah*, enigme, *pidion*, rançon, etc., prouvent tout au plus que le coraïte auteur de ce chant n'est point celui qui a composé les précédents.

Le sujet est tout moral, et analogue à celui des psaumes XXXVI, de David, et LXXII, d'Asaph. Le psalmiste traite l'important sujet des inégalité humaines; il constate non seulement la juxtaposition du riche impie et du juste pauvre, mais encore l'oppression du second par le premier. Il indique la solution du problème, non pas dans les bouleversements sociaux ni dans les utopies égalitaires, mais dans les espérances de l'autre vie, à la lumière des

lud Psal. LXXXV, 11 : *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.* Cantandus est etiam filiis Core, id est, mundum contemnentibus, sicut Christus contempsit, ut in ipsis firmetur contemptus, cum audierint quæ dicuntur contra amatores mundi.

Dividitur autem Psalmus in duas partes. Primo enim ad dicenda attentos facit. Secundo, dicenda subjungit, ibi, « *Cur timebo ?* »

In prima tria : quia primo, monet qualiter audient. Secundo, quid audient, ibi, « *Quique terrigenæ.* » Tertio, quare audire debent, ibi, « *Os meum loquetur.* »

Monet audire duobus modis. Aure corporis primo. Seuundo, aure cordis, ibi, « *Auribus percipite.* »

2 Prima pars Psalmi. Dicit ergo : « *Audite hæc,* » quæ dicturus sum, « *omnes gentes :* » quia aliter non valeret quidquid dicerem. Eccli. XXXII, 6 : *Ubi non est auditus, non effundas sermonem.* « *Audite* ergo *omnes gentes,* » omnes scilicet impii, et mundi amatores. Deut. XXXII, 1 : *Audiat terra verba oris mei.* Isa. XXXIV, 1 : *Accedite gentes et audite.* Nec tantum aure corporis, imo « *auribus* » cordis « *percipite,* » hoc est, perfecte capite quid dicturus sum. Isa. VI, 10 : *Audiat et corde suo intelligat.* « *Omnes qui inhabitatis orbem,* » boni scilicet qui non potestis exire de mundo, tamen ei non adhæretis per amorem. Augustinus : « Ille habitat, qui non te« netur, quomodo ille possidet, qui do« minus est : habitare enim dicitur ab « habere. Justi autem dicuntur habitare « mundum, quia habent mundum.» I ad Corinth. III, 22 : *Omnia vestra sunt.* II ad Corinth, VI, 10 : *Tamquam nihil habentes, et omnia possidentes.* Hieronymus in Prologo : « Fideli totus mundus « divitiarum est, infidelis autem etiam « obolo indiget. » Vel pro eisdem possent accipi gentes et inhabitantes orbem. Quasi diceret : Audite omnes generaliter sine exceptione. Act. x, 34 : *Non est per-*

quelles le riche et le pauvre sauront faire bon usage, l'un de ses biens, l'autre de ses souffrances. S. Basile, sur la fin de son commentaire, résume bien toute la doctrine du psaume : « Cum multi sint inter gentes atque terrigenas, qui propter apparentem inæqualitatem distributionis rerum ad vitam pertinentium, mundum citra providentiam regi suspicantur, hos compellat sermo... Nulla enim utilitas est diviti morienti, cum non queat secum auferre divitias... Proinde ne sis pusillo animo circa præsentia, sed exspecta beatam illam et perpetuam vitam. Tunc enim videbis paupertatem, et ignominiam, et deliciarum privationem ei qui justus est bene cedere ». C'est donc la patience et la foi en la divine Providence pour le présent, c'est l'espérance d'un avenir meilleur dans l'autre vie, que le psalmiste prêche au juste éprouvé par la pauvreté ; la grâce de l'Ancien Testament ne va pas plus loin. C'est au Nouveau qu'il sera réservé de substituer à la patience et à l'espérance l'amour et la joie au sein de la pauvreté, et de faire du « *beati pauperes* » non seulement une promesse pour l'autre vie, mais même une réalité dès ce monde.

Le psaume débute par une solennelle et assez longue instroduction, ℣℣, 2-5, qui rappelle celle d'Eliu dans Job, XXXIV, et qui invite les hommes de toute condition à recevoir l'enseignement du psalmiste. Suivent deux strophes, de longueur à peu près égale, terminées chacune par un refrain. Dans la première, ℣℣. 6-13, l'auteur invite à ne point craindre le méchant qui est riche, car il mourra un jour, et devra abandonner ces biens qu'il compte posséder éternellement. Dans la seconde, ℣℣. 14-21, il fait voir l'impie descendant au *shéol* et à tout jamais privé de la lumière et du bonheur, tandis que le juste obtient justice contre ses oppresseurs, et est appelé dans le sein de Dieu. C'est cette même doctrine que le divin Sauveur a rendue plus saisissante encore dans la parabole du mauvais riche et du pauvre Lazare : aussi n'était-ce pas sans raison qu'une ancienne version latine avait intitulé le psaume : « Vox Ecclesiæ super Lazaro et divite purpurato. » Ce chant est de plus un magnifique et irrécusable témoignage de la foi des Hébreux à la vie future, avec ses peines et ses récompenses.

Le texte hébreu est en vers heptasyllabiques ; il présente un certain nombre de difficultés ; mais les versions grecques et latines sont si défectueuses qu'on y peut à peine saisir la pensée du psalmiste. J. B. Rousseau a heureusement imité ce psaume dans ses Odes sacrées, I, 3.

H. LESÊTRE.

sonarum acceptor Deus. Et audite, ita quod percipiatis, id est, intelligatis. Lucæ, viii, 8 : *Qui habet aures audiendi, audiat*[1].

« *Quique terrigenæ.* » Hic specificat quos vult audire, et a conditione duplici, naturæ primo, et fortunæ secundo, ibi, « *Simul in unum.* »

Dicit ergo : Sic audite omnes et boni et mali, « *quique terrigenæ* » estis, scilicet humiles homines, a terra et loco, unde nati estis nominati, et nomen primæ conditionis retinentes. Genes. ii, 7 : *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ.*

« *Et filii hominum,* » nobiles et majores a parentibus nominati. Infra, in eodem Psal. xlviii, 12 : *Vocaverunt nomina sua in terris suis.* Terrigenæ etiam possunt dici mali cadentes in partem primi Adæ, qui terrenus fuit. I ad Corinth. x, 47 : *Primus homo de terra terrenus.* « *Filii hominum,* » nobiles et majores boni, qui cadunt in partem Christi filii hominis. Matth. xvi, 13 : *Quem dicunt homines esse filium hominis ?*

« *Simul in unum,* » venite ad audiendum, « *dives* » in rebus fortunæ, « *et pauper* » in eisdem. Dives refertur ad terrigenam, quia terrenis plenus. Cassiodorus : « Dives pertinet ad terrigenas, quia nu- « merosis peccatis probatur opulentus. » Eccli. xi, 10 : *Si dives fueris, non eris immunis a delicto.* Et pauper ad id quod dictum est, «*filii hominum.*» Matth. v, 3 : *Beati pauperes.* Omnes ergo audite, in unum vos congregantes, quia æqualiter vult Deus instruere omnes, et divites et pauperes, et bonos et malos : nullum excipit a doctrina, qui eam recipere velit. Sap. vi, 8 : *Pusillum et magnum ipse fecit. et æqualiter cura est illi de omnibus.* Secundum Cassiodorum sic legitur : « Audite hoc mirum, « quia simul in unum est dives et pauper, « quia in Christo pauper secundum hu- « manitatem, dives secundum divinitatem. » II ad Cor. viii, 9 : *Propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia divites essetis.*

Hic ergo nota, quod præcessit trina citatio. « *Audite hæc, omnes gentes :* » ecce prima. « *Auribus percipite, omnes qui habitatis orbem :* » ecce secunda : « *Quique terrigenæ,* etc. » subauditur, venite ad audiendum : ecce tertia. Qui non audierit, feretur contra eum sententia dura. Hæc trina vocatio similiter est, Jerem. xxii, 29 : *Terra, terra, terra, audi sermonem Domini.*

« *Os meum loquetur.* » Hic tertium quare audire debent, ubi commendat dicenda, et hoc a quatuor. A sublimitate primo. Secundo, ab utilitate, ibi, « *Et meditatio.* » Tertio, ab auctoritate, ibi, « *Inclinabo.* » Quarto, ab evidenti manifestatione, ibi, « *Aperiam in psalterio.* » 4

Captat benevolentiam ab argumenti dignitate.

Dicit ergo : Omnes audite, et debetis, quia « *os meum loquetur sapientiam,* » quæ pertinet ad divinam, scilicet Christum. I ad Corinth. i, 23 et 24 : *Prædicamus Christum crucifixum,... Dei virtutem et Dei sapientiam.* Et infra, ℣ 30 : *Qui factus est nobis sapientia a Deo.* Et scriptum est, Prov. iii, 13 : *Beatus homo qui invenit sapientiam, et qui affluit prudentia.* Sed nunc eo ipso quod loquitur aliquis sapientiam, eo non curant audire multi. II ad Timoth. iv, 3 : *Erit tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt.*

« *Et meditatio cordis mei,* » non tantum sonus auris. Augustinus : « Hinc in- « telligas quia illud quod ex ore funditur, « de vena cordis emanat. » Eccli. xxi, 29 : *In corde sapientium os illorum est.* « *Loquetur prudentiam,* » quæ pertinet ad mores, et utilis est valde. Prov. ii, 3 : *Si inclinaveris cor tuum prudentiæ, intelliges timorem Domini.* Cassiodorus « Omnis sermo divinus duabus his virtu- « tibus plenissimus indicatur. » Prov.

[1] Cf. etiam Apoc. ii, 19 et iii, 22.

iv, 7 : *Posside sapientiam, et in omni possessione tua, acquire prudentiam.*

5 « *Inclinabo in parabolam.* » Hic tertium, in quo notatur dicendorum auctoritas : quia ab ipsa veritate intus creata hæc audiet.

Ait ergo : Sic os meum loquetur sapientiam, et prudentiam : et unde hoc habebis ? « *Inclinabo in parabolam,* » id est, ad parabolas veritatis intus loquentis, « *aurem meam* » interiorem cordis. Et nota, quod illa interiora dicuntur *parabolæ,* non quia intus sint illi qui loquitur, sed quia sic decet loqui ut non capiatur ab indignis. Hieronymus : « Ideo « in parabolis, quia docet me loqui foris « parabolice, ut indignis non pateam. » Luc. viii, 10 : *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant,* etc. Vel sic : « *Inclinabo aurem in parabolis,* » etiam intus factis, quia quod intus video, per speciem non cognosco, sed per speculum. I ad Corinth. xiii, 12 : *Nunc per speculum et in ænigmate.* Gregorius in *Moralibus* : « Sancti quamdiu in hac vita « sunt, æterna quasi sub quadam ima« gine conspiciunt : quia necdum sicut « sunt manifestius contemplantur. » Parabola etiam Græce *similitudo occulta.* Est ergo sensus : Quod occulte dico, exterius aperte manifestabo.

« *Aperiam in Psalterio,* » id est, in opere ipso. Psalterium enim dicitur a ψάλλειν, quod est tangere. « *Propositionem meam.* » factam ore. Quasi diceret : Quod ore prædicabo, opere adimplebo. Sciebat bene regulam suam iste Gregorius : « Lex est prædicatoribus, ut vi« vendo teneant, quod loquendo suadere « festinant. » Eccli. iv, 34 : *Noli esse citatus in lingua tua, et inutilis, et remissus in operibus tuis.* Aliter condemnatur a propriis labiis. Job, xv, 6 : *Condemnabit te os tuum, et non ego : et labia tua respondebunt tibi.*

« *Cur timebo in die mala ?* » Hic subjungit dicenda : et est secunda pars. Primo ergo malis graviter comminatur. Secundo, bonos consolatur, ibi, « *Verumtamen Deus redimet.* » Sect... pa... Psal.

In prima tria. Primo tangit malorum culpam. Secundo, carentiam remedii, ibi, « *Qui confidunt.* » Tertio, pœnam, ibi, « *Laborabit in æternum.* »

In prima duo. Primo, causam timoris et damnationis quærit in persona malorum. Secundo, culpam pro causa subjungit, ibi, « *Iniquitas calcanei mei.* »

Dicit ergo : Sic audite quid est quod quæro. Primo, « *Cur timebo ?* » Ego, quicumque scilicet malus, « *in die mala,* » id est, in die judicii, quæ dicitur *mala,* quia omnia mala tunc patebunt. I ad Corinth. iv, 5 : *Veniet Dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Mala etiam, quia multo pluribus mala erunt, quam bona. Matth. xxii, 14 : *Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.* Tertio, quia malum inferet. Isa. xiii, 9 : *Ecce dies Domini veniet, crudelis, et indignationis plenus, et iræ furorisque, ad ponendam terram in solitudinem.* Eccle. vii, 15 : *Malam diem præcave.*

« *Iniquitas.* » Hic respondet, et legitur duobus modis : quia enim calcaneum est extrema pars corporis, per ipsum potest significari extrema pars naturæ, scilicet corpus, vel vitæ. Calcaneus ultimum vitæ vel ... significat.

Primo modo sic : Quæro cur timebo ? Ideo timebo, quia « *iniquitas calcanei mei,* » id est, quæ mihi est ex carne, quod est ultimum ex me. Ad Rom. vii, 18 : *Scio quod non habitat in me,* hoc est, in carne mea, *bonum.* Vel, « *iniquitas calcanei mei,* » id est, quæ erit mihi in fine vitæ meæ : tunc enim maxime diabolus insidiatur. Psal. lv, 6 : *Ipsi calcaneum meum observabunt.* Genes. iii, 15 : *Tu insidiaberis calcaneo ejus.* « *Circumdabit me.* » Et hæc iniquitas, ut vestis confusionis turpissima et gravis. Psal. lxxii, 6 : *Tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate, et impietate sua.* Hæc vestis est

gravissima : unde in Glossa : « Circum-« dabit me, id est, opprimet. » Isa. I, 4 : *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate.*

Hic ergo notandum, quod insidiatur diabolus principio boni operis. Thren. I, 5 : *Facti sunt hostes ejus in capite.* Ideo dicimus in principio horarum, « Deus, in adjutorium meum intende. » Psal. CXLI, 4 : *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* Job, XL, 12 : *Stringet caudam suam sicut cedrum*, id est, tentationem in cauda factam. Et propter hoc subjungimus in fine, « Benedicamus Domino. » Genes. XXXIX, 12 : Uxor Putipharis, id est, astutia diaboli, apprehendit laciniam vestimenti Joseph, id est, extremam partem.

« *Qui confidunt in virtute sua.* » Hic secundum, in quo ostendit non adesse remedia, sed ipsorum carentiam. Et primo, non adesse æstimata. Secundo, omisisse eos vera, ibi, « *Non dabit Deo.* »

In prima, primo ostendit nulla esse remedia roboris. Secundo, quod nec possessionis, ibi, « *Et in multitudine.* » Tertio cognationis, ibi, « *Frater non redimit.* »

Dicit ergo : Sic dixi, quod iniquitas calcanei mei me circumdabit, loquentem in persona ipsorum, « *qui confidunt in virtute sua,* » scilicet in robore corporis, vel ingenio mentis, secundum illud Jerem. IX, 23 : *Non glorietur fortis in fortitudine sua, nec sapiens*, etc.

« *Et in multitudine divitiarum suarum gloriantur.* » Contra illud, idem Jerem. IX, 23 : *Non glorietur dives in divitiis suis.* Cassiodorus : « Per divitias « maxime inflatur homo. » Eccli. XL, 26 : *Facultates, et virtutes exaltant cor.* Virtutes etiam aliquando, quarum superbia et gloriatio, multo fortius omnibus aliis vitanda est. Primo, propter incertitudinem, Eccli. IX, 1 : *Nescit homo, utrum amore an odio dignus sit.* I ad Cor. IV, 4 : *Nihil mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum.* Et propter deceptionem, in hoc enim seipsum decipit, et putat se esse in via, quæ videtur homini recta, et novissima ejus ducunt ad mortem. Anselmus *in Meditationibus :* « Quot peccata tibi provenient « ex improviso ex insidiis, quæ modo « non vides ? » Item, propter virtutis ipsius imperfectionem, etiamsi adsit : tam enim imperfecta est omnis virtus nostra in conspectu Dei, ut sit injustitia. Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos, et omnes justitiæ nostræ quasi pannus menstruatæ.* Ideo dicitur in Psal. CXXXVIII, 16 : *Imperfectum meum viderunt oculi tui.* Item, propter ipsius virtutis destructionem : eo enim quod de tua virtute confidis, ipsam perdis. Eccli. XVI, 8 : *Destructi sunt confidentes suæ virtuti.* Quod patet in Pharisæo, Luc. XVIII, 12 : *Non sum sicut cæteri hominum*, etc. Et amisit totum. Propter non confidentium, sed magis diffidentium remunerationem. Chrysostomus super Matthæum : « Paulus dicens : *Non sum* « *dignus vocari Apostolus* (I ad Cor. « XV, 9), propter hoc primus omnium « factus est. Sic Joannes dicens : *Non* « *sum dignus solvere corrigiam calcea-* « *mentorum*, amicus factus est sponsi, « quem indignum dixit calceamentis tan-« gendis, hunc Christus super caput suum « attraxit. » Luc. XVIII, 14 : *Qui se humiliat, exaltabitur.*

« *Frater non redimit.* » Hic ostendit 8
æstimata cognationis remedia nulla esse, et legitur dupliciter, quia frater potest accipi pro carnali fratre, vel pro spirituali, scilicet Christo.

Primo modo sic : Nihil valet fortitudo, nihil divitiarum multitudo, nihil etiam proximitas sanguinis, quia « *frater non redimit,* » non a morte, imo magis venatur ad mortem. Michæ. VII, 2 : *Vir fratrem suum ad mortem venatur.* « *Redimet homo ?* » Interrogative, quasi diceret : Ex quo frater non redimit, putas

homo purus redimet ? Non potest esse. Et potest esse probatio hujus quod sequitur : « *Non dabit,* » id est, dare non poterit, « *Deo placationem suam,* » hoc est, aliquid per quod sibi placetur Deus. Qualiter ergo tuam posset quærere ? Nullo modo. Psal. LXXXVIII, 49: *Quis est homo qui vivet,* per se, *et non videbit mortem ? eruet animam suam de manu inferi.* Quasi diceret : Nullus est.

Potest etiam legi de Christo sic : Confidunt in virtute sua, et in divitiis suis : et propter hoc « *frater,* » id est, Christus, de quo ad Rom. VIII, 29 : *Primogenitus in multis fratribus :* « *non redimet,* » quamvis redimat alios. Osee, XIII, 14 : *De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos.* « *Redimet homo ?* » Velut Adam qui damnavit, vel alius qui est in eadem damnatione ? Quasi diceret : Non, quia alius « *homo non dabit placationem suam,* » sicut prius.

Vel hic ostenditur vera remedia esse omissa, sicut divisum fuit. Et hic duo ostendit. Primo, remedium veræ pœnitentiæ, et afflictionis voluntariæ. Secundo, eleemosynæ, ibi, « *Et pretium redemptionis.* »

Dicit sic : Non valebunt æstimata remedia, et etiam omittunt vera, quia talis « *non dabit Deo placationem suam,* » veram scilicet pœnitentiam, et afflictionem, unde placetur Deus. Job, XXXIII, 25 : *Consumpta est caro ejus a suppliciis* pœnitentiæ, *revertatur ad dies adolescentiæ suæ.* Eccli. XII, 3 : *Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus.*

9 « *Et pretium redemptionis.* » Hic omissio eleemosynæ. Quasi diceret sic : Non dabit placationem, et etiam « *non dabit pretium redemptionis animæ suæ,* » scilicet eleemosynam. Proverb. XIII, 8 : *Redemptio animæ viri, divitiæ suæ.* Et Prov. XVI, 6 : *Misericordia et veritate redimitur iniquitas.*

« *Laborabit in æternum.* » Hic tertium, in quo subjungitur de pœna, ex quo præcessit de culpa, et de remediorum carentia. Et primo, tangitur pœnæ æternitas in generali. Secundo, magis specificatur per partes, ibi, « *Non videbit interitum.* »

Dicit ergo : Sic nulla remedia, et præcessit culpa, et propter hoc, « *laborabit in æternum.* » Judith, XVI, 21 : *Dabit ignem et vermes in carnes eorum, ut urantur, et sentiant usque in sempiternum.*

« *Et vivet adhuc in finem,* » veniens,
id est, postquam finierit vitam istam, 10
adhuc redibit ad vitam, et remanebit, et vivens anima non simul cum corpore interibit, sicut dicunt illi, Sap. II, 2 : *Ex nihilo nati sumus, et post hoc erimus quasi non fuerimus.* Et infra, ℣. 3 : *Extincta,* scilicet anima, *cinis erit corpus nostrum.* Sed non est ita. Job, XX, 18 : *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.*

Nec est injustitia, si pro temporali culpa puniuntur æterna pœna pluribus rationibus. Primo, quia emptio momentanea vim dat perpetuum possidendi. Sed diabolus momentanea delectatione emit animam. Prov. X, 20 : *Cor impiorum pro nihilo venumdabitur.* Isa. L, 1 : *Iniquitatibus vestris venumdati estis.* Item, casus in puteum est momentaneus, sed detentio est perpetua sine omni injuria. Sed Job, XXI, 13 : *In puncto ad inferna descendunt.* Amos, VIII, 14 : *Cadent et non resurgent ultra.* Item, nulla justitia reddit æqualem culpæ pœnam nisi forte lex talionis. Augustinus : « Genera pœnarum in legibus esse scripsit Tullius, damnum, vincula, talionem, ignominiam, exsilium, mortem, servitutem. Nulla harum est quæ major non sit, quam culpa, nisi forte ta-

« lionis [1]. » Item, culpa durat in æternum. Jerem. xxx, 15 : *Insanabilis est dolor tuus : propter multitudinem iniquitatis tuæ : et propter dura peccata tua feci hæc tibi.* Item, destruit in se bonum, quod in eo æternum permaneret : ergo justo judicio æternaliter puniendus. Augustinus : « Malo dignus est æterno, « qui in se bonum perimit, quod potuit « ei esse æternum. »

« *Non videbit.* » Hic secundo determinantur pœnæ quæ superius tactæ sunt quasi in generali. Et primo, agitur de pœna corporali. Secundo, de mentali, ibi, « *Sicut oves in inferno.* » Tertio, de pœna conjuncti, ibi, « *Et dominabuntur.* »

Item, quia sicut corpus amaverat tria, carnem, possessionem quæ nutriebat illam, et memoriæ perpetuitatem, propter hoc tria dicuntur. Primo, separatio animæ a carne inopinata. Secundo, separatio inopinata a possessione, ibi, « *Et relinquent.* » Tertio, monstratur memoriæ inutilitas, ibi, « *Tabernacula eorum.* »

In prima tria. Primo, negligentia cogitandi de fine proprio, et morte. Secundo, causa quare negligit, ibi, « *Cum viderit.* » Tertio, mors insperata æterna, ibi, « *Simul sapiens.* »

Dicit ergo : Sic punientur mali, et tamen insipiens, et peccator « *non videbit,* » id est, non attendet aut cogitabit, « *interitum,* » verum scilicet gehennæ, de quo Proverb. I, 26 : *Ego autem in interitu vestro gaudebo.* Proverb. XXII, 3 : *Callidus videt malum, et abscondit se : stultus transibit, et confidit.* Isa. XLVII, 11 : *Veniet super te repente miseria, quam nescis.* Et tunc curabunt miselli, qui modo nec cogitare volunt. Ezech. XXVI, 11 : *Attoniti super repentino casu tuo admirabuntur.* Propter hoc bene dicitur, Deut. XXII, 29 : *Utinam saperent, ac intelligerent, et novissima providerent.*

« *Cum viderit,* » id est, quia videt « *sapientes morientes,* » sicut stultos. Et notatur Glossa dicens, « Si sapiens, etc. » Sap. IV, 17 : *Videbunt finem sapientis, et non intelligent quid cogitet de illo Deus.* In tenebris enim sunt, et nihil vident. Eccle. II, 14 : *Sapientis oculi in capite ejus : stultus in tenebris ambulat.*

Sed quid tandem « *insipiens,* » qui sibi non præcavet in futuro, « *et stultus,* » qui nescit in quo malo sit ? « *Peribunt,* » et hoc « *simul* : » unus alium liberare non poterit. « *Insipiens,* » qui nec præsentia mala attendit, nec futura, sed sicut brutum sequitur suas voluptates. Prov. VII, 22 : *Statim eam sequitur, quasi bos ductus ad victimam.* « *Et stultus,* » qui bene mala prævidet, sed non cavet. Num. XXIV, 16 : *Qui cadens apertos habet oculos.* Jerem. XLIX, 7 : *Inutilis facta est scientia eorum.* « *Peribunt.* » Baruch, III, 28 : *Quoniam non habuerunt scientiam, interierunt propter suam insipientiam.* Peribunt autem non illa communi morte, qua alii, sed æternaliter. Job, IV, 20 : *Quia nullus intelligit, in æternum peribunt.* Jerem. XX, 11 : *Confundentur vehementer, quia non intellexerunt opprobrium sempiternum, quod numquam delebitur.*

« *Et relinquent alienis.* » Hic inopi- 12
nata separatio a possessione : et dicuntur duo. Primo, dicit eos tales possessiones perdituros. Secundo, numquam recuperaturos, ibi, « *Et sepulcra eorum.* »

Dicit ergo : Sic peribunt. Sed quid fiet de divitiis, quibus tanto amore inhærebant, et in quibus gloriabantur ?

[1] S. Augustinus de Civitate Dei, lib. XXI, cap. 11

Resp. « *Et relinquent divitias suas,* » propter quas acquirendas multipliciter peccaverunt. Jer. XVII, 11 : *Fecit divitias, et non in judicio : in dimidio dierum suorum derelinquet eas, et in novissimo suo erit insipiens.* Et dicit « *suas,* » quas sibi apparaverunt, non aliis communicaverunt, contra illud Apostoli ad Hebr. XIII, 16 : *Beneficentiæ et communionis nolite oblivisci.* I ad Cor. x, 24 : *Nemo quod suum est quærat.* Sed quomodo dicit « *alienis ?* » Nonne relinquent eas filiis suis, vel consanguineis? Resp. Proximus est, qui tibi prodest. Luc. x, 36 et 37 : *Quis horum trium videtur proximus fuisse illi, qui incidit in latrones ?... Qui fecit misericordiam in illum.* Si ergo consanguinei nihil tibi mortuo prosunt, certum est quod non sunt proximi, sed alieni valde.

« *Et sepulcra.* » Ecce, quasi on videbunt ad illas : « *et sepulcra* » eorum sunt « *domus illorum* » non ad modicum tempus, sed « *in æternum,* » totius hujus temporis. Vel secundum aliorum opinionem, sunt domus æternæ. Et nota, quod dicit *sepulcra* pluraliter, propter triplicem sepulturam malorum. Primo, sepelitur corpus in terra, Genes. XXIII, 19, Abraham sepelivit uxorem in agro. Eccli. XL, 1 : *Jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium.* Secundo, sepelitur anima mortua peccato in suo corpore, quod dicitur sepulcrum ratione fœtoris, quem exhalat ab anima intus mortua. Psal. XIII, 3 et V, 11 : *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Tertia vero est conjectio in infernum. Job, XXI, 32 : *Ipse ad sepulcra ducetur,* ad infernum, *et in congerie mortuorum vigilabit.*

Triplex malorum sepulcrum.

« *Tabernacula eorum.* » Hic tertium, memoriæ inutilitas : et dicuntur duo. Primo tangit memoriæ diuturnitatem. Secundo, hujus memoriæ inutilitatem, ibi, « *Homo cum in honore esset.* »

In prima, primo tangit vim affixam tectis. Secundo, terris, ibi, *Vocaverunt.*»

Dicit ergo : Sic non prosunt divitiæ : et etiam « *tabernacula eorum,* » in quibus modicum valde, Isa. XXVIII, 10 et 13 : *Modicum ibi, modicum ibi.* « *In progenie et progenie* » altera sunt duratura, tamquam palatia et domus fortissimæ, transeuntes a progenie filiorum usque ad progeniem nepotum eorum æstimatione : sed non est ita : imo valde cito destruentur illa. Job. XXI, 28 : *Ubi est domus principis ? et ubi tabernacula impiorum ?* Marc. XIII, 2 : *Vides has omnes magnas ædificationes ? Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.*

« *Vocaverunt,* » id est, vocari fecerunt, « *nomina sua,* » memoriam scilicet suam, per illa tabernacula « *in terris suis :* » quia non potuerunt in terris alienis, in quibus libentius fecissent, si potuissent.

Vel ita : « *Vocaverunt nomina sua,* » id est, vocabilia fecerunt, et non modo in terris suis, sed in modis diversis. Jerem. XVII, 13 : *Recedentes a te, in terra scribentur.* Vel sic secundum litteram Augustini : Sic tabernacula durabunt, et « *invocabunt* » hæredes « *nomina sua,* » patrum scilicet, in sepulcris : illuc enim veniebant hæredes, et ibi invocabunt patres, et eis cantabant, et se inebriebant. Hunc errorem vult tangere, Eccli. XXX, 18 : *Quasi appositiones epularum circumpositæ sepulcro.* Tob. IV, 18 : *Panem tuum et vinum tuum, super sepulcrum justi constitue.*

« *Et homo cum in honore esset.* » Hic secundum, in quo ostendit memoriæ hujus inutilitatem. Et hoc facit primo reprehendendo ignorantiam talia quærentium, ex qua processit demum culpa, quam efficit, ibi, « *Hæc via illorum.* » 3

In prima, ostendit primo perditam in talibus naturalem sublimitatis intelligen-

tiam. Secundo, adeptam cum intimis æqualitatem, ibi, « *Comparatus est.* »

Dupliciter autem legitur primum : quia primo, prout « *intellexit* » est verbum absolutum, vel ut transitivum secundo. Primo modo sic : Has memorias quærunt, sed « *homo,* » hoc faciendo, « *non intellexit,* » non intelligenter egit : et hoc cum potius regnum Dei quærendum esset, secundum illud Matth. vi, 33 : *Quærite primum regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis.* Et tamen intelligenter agere debuisset, « *cum in honore esset* » conditus, scilicet intellectu, potentia, et imagine Dei. Genes. i, 26 : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.*

Vel sic : Ita homo intendit vanis istis sepulcris, et tabernaculis ad sui memoriam fabricandis : nec Deo imputandum, sed sibi, quia « *homo cum in honore esset,* » factus scilicet ad imaginem Dei, « *non intellexit* » habere se hunc honorem. Sap. ii, 22 : *Nec judicaverunt honorem animarum suarum.* « *Comparatus est jumentis insipientibus,* » id est, in insipientia, contra illud Psal. xxxi, 9 : *Nolite fieri sicut equus et mulus, quibus non est intellectus.* « *Et similis factus est illis,* » in affectu propter concupiscentiam voluptatis. Jerem. v, 8 : *Equi amatores et emissarii facti sunt : unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat.*

Et nota, quod est triplex honor hominis. Primus, quia intellectu perfectus. Plantis enim Deus dedit animam vegetativam, brutis sensitivam, sed homini intellectivam. Seneca ad Lucilium : « Quibusdam animalibus servilem, quibusdam pavidum, nobis autem excelsum et gloriosum dedit spiritum, sic excelsum ut præcedat omnem aliam creaturam, solo Deo inferior. » Idem Seneca : « Homo ratione antecedit animalia, deos sequitur. » Secundus est, quod sit omnibus animalibus perfectior. Genes. i, 26 : *Et præsit piscibus maris, et animantibus terræ, et volatilibus cœli.* Psal. viii, 8 : *Omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves,* etc. Tertius, quod statura erectus. Seneca ad Lucilium : « Natura vultus meos erexit ad cœlum, et quidquid magnificum, mirumque fecerat, videri a suspicientibus voluit. » Primum amisit, « *Non intellexit,* » inquit. Et secundum, « *Comparatus est jumentis insipientibus,* » non jam major. Et tertium, « *Similis factus est illis,* » ad terrena inclinatus sicut illa.

« *Hæc via illorum scandalum ipsis.* » 11
Hic secundum, in quo tangit culpam quam facit prædicta ignorantia. Et primo, propriam culpam. Secundo, alienam, ibi, « *Et postea.* »

Dicit ergo : Sic facti sunt ut jumenta insipientes. « *Hæc via,* » vita brutalis scilicet, quam ducunt, et bonam credunt. Proverb. xvi, 25 : *Est via quæ videtur homini recta,* etc. « *Illorum,* » non Dei, nec bonorum, qui dicunt illud Psal. xvi, 4 : *Propter verba labiorum tuorum, ego custodivi vias duras.* « *Scandalum* est *ipsis,* » id est, præcipitat in culpam ipsos scandalizantem et torquentem propter conscientiæ remorsum. Psal. lxviii, 23 : *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum,* etc. Eccli. xxi, 11 : *Via peccantium complantata lapidibus, et in fine illorum inferi, et tenebræ.*

« *Et postea in ore suo.* » Hic secundum, sed legitur quadrupliciter. Duobus modis secundum nostram litteram. Duobus secundum aliam.

Primo modo sic : Ita torquentur de mala vita sua, sed « *postea complacebunt* » aliis : et adjungent se eis alii ut similes fiant. Et hoc « *in ore suo,* » eis suavia loquentes, et eos attrahentes. Thren. iv, 3 : *Sed et lamiæ nudaverunt mammam, lactaverunt catulos suos.* Sed Proverb. i, 10, dicitur : *Fili mi, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis.* Vel sic : Ita torquentur de mala vita sua, et tamen « *postea complacebunt* » aliis, id est, quasi placatos et quietos se red-

dent aliis. Et hoc, « *in ore suo,* » loquente simulate. Isa. xxxii, 6 : *Cor ejus faciet iniquitatem, ut perficiat simulationem.*

Duobus modis legitur secundum aliam litteram, quæ talis est : « Et postea in ore suo benedicent. » Quasi diceret : Tales, et ita afflicti erunt intus, et tamen « postea in ore suo benedicent » Dominum, ut sanctos et bonos se simulent. Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat : cor autem eorum longe est a me* [1]. Vel sic : Tabernacula ædificaverunt sibi, et sepulcra, « et postea, » et post hæc prospera, « benedicent » Deum. Et hoc, « in ore suo. » Zachar. xi, 5 : *Benedictus Deus, divites facti sumus.* In prima notatur aliorum stimulatio ad peccandum. In secunda, simulatio quietæ mentis. In tertia, simulatio sanctitatis. Et in quarta, gratitudo in prosperitate, in culpis, et temporalibus bonis.

15 « *Sicut oves in inferno.* » Hic subjungitur de pœna malorum mentali. Et primo tangitur eorum inopinara damnatio in inferno. Secundo, indeficiens afflictio, ibi, « *Mors depascet.* »

Primum legitur tribus modis. Uno modo secundum litteram aliam. Duobus secundum nostram. Primo modo sic : Ita se jactant se esse in bono statu, sed ipsi « positi sunt, » mente, « in inferno. » Sicut boni ponuntur mente in cœlo. Ad Philip. iii, 20 : *Nostra conversatio in cælis est.* Nec mirandum si dicuntur esse positi mente in inferno, quia Baruch, iii, 11 : *Deputatus est cum descendentibus in infernum.* Eccli. li, 9 : *Vita mea appropinquans erat in inferno deorsum.* Ipsi, dico, existentes « sicut oves » ignavæ, et ignaræ. Psal. lxxxi, 5 : *Nescierunt, neque intellexerunt : in tenebris ambulant.* « Mors, » id est, diabolus, qui mors dicitur. Osee, xiii, 4 : *Ero mors tua o mors* : sicut Christus vita. Joan. xiv, 6 : *Ego sum via, et veritas, et vita.* Est eis pastor pessimus et seductor. Jerem. l, 6 : *Pastores eorum*, dæmones scilicet, *seduxerunt eos,* quia ducunt ad pascua miserabilia, ubi non est cibus, apud inferos scilicet. Eccli. xiv, 17 : *Non est apud inferos invenire cibum.*

Secundum nostram sic : « *Positi sunt,* » id est, ponentur post mortem « *in inferno sicut oves,* » a quibus etsi auferatur lana, manet tamen substantia. Sic etsi infligatur pœna, manet tamen natura. Job, xx, 18 : *Luet quæ fecit omnia, nec tamen consumetur.* « *Mors,* » id est, infernalis pœna. Apocal. xxi, 8 : *Pars illorum erit in stagno ardenti igne et sulphure : quod est mors secunda.* « *Depascet eos,* » deorsum pascet : ut semper renascantur, et renoventur ad pœnam, sicut herba ad pastum. Job, xxx, 25 : *Consumpta est caro ejus a suppliciis, revertatur ad dies adolescentiæ suæ.*

Tertio modo quantum ad ultimam partem sic : « *Mors,* » id est, diabolus, « *depascet eos,* » id est, de pœna ad pœnam, quasi de pascuis ad pascua ducet. Job, xxiv, 19 : *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium.*

« *Et dominabuntur eorum.* » Hic subjungitur de pœna conjuncti : et est duplex. Primo, inimicorum super illos sublimatio in judicio. Secundo, summa illorum humiliatio in inferno, ibi, « *Veterascet auxilium.* »

Legitur autem tripliciter. Secundum nostram litteram dupliciter. Uno modo secundum aliam.

Dicit ergo : Sic affligentur in corpore et in anima, « *justi,* » quos mali reputant inimicos, et qui erant inimici eorum, « *dominabuntur eorum,* » vel « eis, » ut habet Augustinus, quia judicabunt eos. Malach. iv, 3 : *Calcabitis*

[1] Cf. Isa. xxix, 13.

impios cum fuerint sicut pulvis, vel cinis, sub planta pedum vestrorum. Sap. III, 8 : *Judicabunt* Sancti *nationes.* Et hoc « *in matutino,* » in die judicii. Cassiodorus : « Quando jam beatitudinis « claritas aperitur, et inchoat esse dies « qui nulla nocte finitur. » Nunc quidem nox est, quia corda latent : sed tunc erit dies, quia corda patebunt. Matth. XII, 2 : *Nihil est opertum,* etc.

« *Et auxilium eorum.* » Hic lectura triplex. Primo sic : « *Et auxilium eorum,* » a gloria eorum habitum, quam habebant, aut de virtute, aut de divitiis, aut de carnalibus amicis, « *veterascet,* » id est, annihilabitur. Ad Hebr. VIII, 13 : *Quod antiquatur et senescit, prope interitum est.* « *In inferno.* » Prov. x, 28 : *Spes impiorum peribit.* Isa. xxx, 7 : *Ægyptus frustra, et vane auxiliabitur.* Vel sic : « *Auxilium eorum veterascet in inferno,* » annihilabitur, ut omnino nullum sit. Isa. x, 3 : *Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis. Ad cujus confugietis auxilium,* etc. Et hoc, « *a gloria eorum,* » quam tantam habuerunt in mundo. Quasi diceret : De tanta gloria devenient ad tantam ignominiam. Osee, IV, 7 : *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Apocal. XVIII, 7 : *Quantum glorificavit se, et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctum.*

Alio modo secundum litteram Cassiodori : « Auxilium eorum veterascet, » annihilabitur scilicet sicut prius. Et « a gloria sua » expulsi sunt, non portabunt illam secum : quippe infra, in eodem Psal. XLVIII, 18 : *Cum interierit, non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria ejus.* Job, XVIII, 18 : *Expellet eum de luce in tenebras* infernales.

« *Verumtamen Deus redimet.* » Hic secundum, in quo præmissa dura comminatione malis, consolatur bonos, et dupliciter. Primo consolatur eos contra dæmones nitentes trahere ad æternam damnationem. Secundo, contra homines immittentes tentationem occasionaliter, ibi, « *Ne timueris.* »

Hominum malitiam.

In prima tria. Primo, liberatio a dæmone. Secundo, de quo erit illa liberatio, ibi, « *De manu.* » Tertio, modus, ibi, « *Cum acceperit me.* »

Dicit ergo: Sic fiet malis : « *Verumtamen Deus redimet animam meam,* » pretio vitæ et sanguinis proprii. Apoc. v, 9 : *Occisus es, et redemisti nos in sanguine tuo.* Sed numquid de aliquo parvo malo? Non, Imo, « *de manu inferi,* » id est, de potestate diaboli, qui omnes detinebat in limbo ante adventum Christi. Isa. x, 14 : *Sicut colliguntur ova, quæ derelicta sunt, sic universam terram ego congregavi : et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret.* Et hoc, « *cum acceperit me,* » carnem ex me. Joan. I, 14 : *Verbum caro factum est.* Ad Hebr. II, 16 : *Nusquam Angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit.*

Nota hoc versu contineri annuntiationis et passionis mysterium.

Hic est thema in annuntiatione Dominica, et passione, quando simul concurrunt. In hac enim die duo magna et stupenda facta sunt, scilicet Filii Dei incarnatio, « *Cum acceperit me* : » Et humani generis redemptio per passionem, « *Deus redimet animam.* » Utrumque notatur. Associatio enim dicitur cum de duobus similiter. Luc. I, 68 : *Visitavit,* carnem assumendo, *et fecit redemptionem,* mortem sustinendo. Ad Philip. II, 7: *Semetipsum exinanivit, formam servi accipiens,* in incarnatione. Et post, *Factus obediens usque ad mortem.* Magna dignatio ! Primum dignatur accipere, novissimum primus, altissimus infimum, dignissimus vilissimum, ditissimus pauperrimum : et tu de primo fias vilissimus, de alto infimus, de digno vilissimus, de divite egenus, et sic rependes ei vicem. Et sic retribues ei. Psal. CXXXVI, 8 : *Beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.*

17 « *Ne timueris cum dives.* » Hic secundum, consolatio contra homines immittentes tentationes occasionaliter. Tentari enim potest justus dupliciter. Primo, de malorum prosperitate. Secundo, de laudata eorum sanctitate, et felicitate. Contra primum consolatur primo. Secundo, contra secundum, ibi, « *Anima ejus in vita.* »

In prima duo. Primo, præmittit malorum prosperitatem, quæ turbat justos. Secundo, subdit ablationem illius prosperitatis, ibi, « *Qui cum interierit.*»

Et tangit primo eorum prosperitatem consistentem in divitiarum copia. Secundo, consistentem in dignitatum copia, ibi, « *Et cum multiplicata.* »

Dicit ergo : Sic redimeris sicut et ego : et si bonus pauper es tu, « *ne timueris* » te amisisse omnia, et Deum non curare, quia, «*cum dives factus fuerit homo*» malus, in malum abit, sicut I ad Corinth. III, 3 : *Cum sint inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis ?* Ne dicatis illud Malach. III, 14 : *Vanus est qui servit Deo* : *et quod emolumentum quia custodivimus præcepta ejus ?*

Et dicit, « *Dives factus,* » non natus, sed pauper et miser, I ad Timoth. VI, 7 : *Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium*,etc. Job, I, 21: *Nudus egressus sum de utero matris meæ*, etc. Sed quia divitias possunt habere viles personæ, subdit : « *Et ne timueris.* » Repete : « *Cum multiplicata fuerit gloria domus ejus,* » quæ consistit in honoribus et dignitatibus sæculi. Ezech. XXVII, 25 : *Repleta es, et glorificata nimis in corde maris,* id est, mundi.

Non est curandum pauperi justo si divitiæ multiplicantur injusto.

Et nota, quod non est curandum pauperi justo, si divitiæ et gloria multiplicantur injusto. Primo, quia beneficium est sinistræ, Prov. III, 16 : *In sinistra illius divitiæ, et gloria.* Eccli. IX, 16 : *Non zeles gloriam et opes peccatoris.* Item, malis conferuntur, Psal. LXXXII, 3 : *Qui oderunt te, extulerunt caput.* Job, XII, 6 : *Abundant tabernacula prædonum.* Item, majora eis reservantur, Matth. V, 3 : *Beati pauperes spiritu* : *quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Luc. XII, 32 : *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Item, frequenter ipsi justo ab ipso divite ista congregantur, Job, XXVII, 16 et 17 : *Si comportaverit quasi terram argentum, et sicut lutum præparaverit vestimenta : præparabit quidem, sed justus vestietur illis* : *et argentum innocens dividet.*

« *Quoniam cum interierit.*» Hic secundum, in quo subjungit prosperitatis ablationem. Et primo tangit ablationem rerum. Secundo, dignitatum, ibi, « *Nec descendet.* » 8

Dicit ergo : Ne timueris, « *Quoniam cum interierit,* » homo ille, non enim mortem tollunt divitiæ. Eccli. X, 12 : *Rex hodie est, et cras morietur.* Imo reddunt amariorem valde, Eccli. XLI, 1 : *O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis.*

« *Non sumet omnia.* » Negatio totum negat, id est, nulla secum sumet. Job, XXVII, 19 : *Dives cum dormierit, nihil secum auferet.* I ad Timoth. VI, 7 : *Nihil intulimus in hunc mundum : haud dubium quod nec auferre quid possumus.*

« *Nec descendet cum eo gloria ejus,* » in inferno. Cassiodorus : « Descendet « sine turba satellitum, sine præsump« tione gazarum.» Habac. II, 16 : *Repletus est ignominia pro gloria.* Osee, IV, 7 : *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Sed numquid secum portat ornamenta quibus involvitur, et expensas quæ fiunt in sepulcris ? Nullo modo. Augustinus : « Certe nec quæ tollit sepul« tura, secum sumet mortuus. » Et Cassiodorus : « Aliud secum non portat, nisi « unde valeat ardere, » scilicet peccata, secundum illud Apocal. XIV, 13 : *Opera enim illorum sequuntur illos.*

Tanguntur ergo tria valde gravia diviti morienti. Privari amatis temporalibus,

[illegible]

« *Non sumet omnia.* » Isa. xvii, 11 : *Ablata est messis in die hæreditatis, et dolebit graviter.* Aliud quod est gravius, scilicet a corpore separari, quod tangit cum dicit : « *Cum interierit.* » Eccli. xli, 1 : *O mors, quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis!* Tertium quod est gravissimum : in gehennam mitti, cum dicit : « *Nec descendet cum eo.* » In hoc enim innuitur quod descendet. Job, xxi, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.* Et vere est hoc gravissimum, quia ibi, sicut dicit Job, xx, 22 : *Arctabitur et æstuabit, et omnis dolor irruet super eum.*

« *Quia anima ejus.* » Hic secundum, quod pertinet ad consolationem super falsa laude de sanctitate. Tangit autem primo exhibitam laudem malis. Secundo, causam, scilicet simulatam sanctitatem, ibi, « *Confitebitur.* » Tertio, veram illorum malitiam, ibi, « *Introibit usque in progenies.* » Quarto, pœnam condignam, ibi, « *Et usque in æternum.* »

Dicit ergo : Descendet sine gloria, « *quoniam anima ejus,* » id est, sensualitas, « *benedicetur,* » ab ipso. Primo, « *in vita ejus,* » benedictione sinistræ, habet enim Hebraica veritas, « Animæ suæ in vita sua benedicet, » secundum illud Luc. xii, 19 : *Anima, habes multa bona reposita in annos plurimos : requiesce, comede, bibe, epulare.* Ista benedictio maledictio est. Matth. xvi, 25 : *Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam.* Sed si dispergeret, tunc ille vere benediceretur. Prov. xi, 17 : *Benefacit animæ suæ vir misericors.* Vel « *benedicetur,* » id est, laudabitur ab aliis secum comedentibus, et cum eo luxuriantibus, et ei adulantibus. Hieronymus : « Victus « et vestitus sæpe proferunt non de bene « vivente, sed de bene pascente senten« tiam. » Eccli. xx, 18 : *Qui edunt panem illius, falsæ linguæ sunt.*

« *Confitebitur.* » Hic tangit causam, quare sic laudabitur anima ejus : et hoc « *quoniam confitebitur tibi.* » Vel ideo etiam descendet, « *quoniam confitebitur,* » tunc « *tantum cum benefeceris ei :* » laudant enim in prosperis tantum, non in adversis. Zachar. xi, 5 : *Benedictus Deus, divites facti sumus.* Sed si adversitas advenerit, tunc blasphemant. Isa. viii, 21 : *Cum esurierit, irascetur, et maledicet regi suo.* Psal. lviii, 16 : *Si vero non fuerint saturati, et murmurabunt.*

« *Introibit usque in progenies.* » Hic
ostendit veram illorum malitiam. Quasi 20
diceret : Ideo etiam descendet in infernum gloria ejus cum eo, quoniam « *introibit,* » affectionis et operationis pedibus, « *usque in progenies patrum suorum,* » de quibus, Thren. v, 7 : *Patres nostri peccaverunt et non sunt.* Cassiodorus : « Patres appellavit, non tantum « ex semine carnis, quantum quos mo« rum imitatione secuti sunt. » Matth. xxiii, 32 : *Implete mensuram patrum vestrorum.* Jerem. xi, 10 : *Reversi sunt ad iniquitates patrum suorum priores.* Imo, ibid. vii, 26 : *Induraverunt cervicem suam : et pejus operati sunt quam patres eorum.*

« *Usque in æternum.* » Hic quartum, in quo subjungit illorum pœnam condignam. Primo ergo tangitur pœnæ durabilitas. Secundo, dignitas, ibi, « *Homo cum in honore.* »

Dicit ergo : Sic imitabitur patres in malo, propter quod « *non videbit lumen,* » de quo Eccle. xi, 7 : *Dulce lumen, et delectabile est oculis videre solem.* Et hoc, « *usque in æternum.* » Isa. xxvi, 10 : *Misereamur impio... et non videbit gloriam Domini, ut numquam revertatur.* Job, xv, 22 : *Non credit quod possit reverti de tenebris ad lucem.* Et merito, quia sic voluit esse in interioribus tenebris culpæ, erit tunc in exterioribus pœnæ. Matth. xxv, 30 : *Ejicite eum in tenebras exteriores.* Si enim sit ibi ignis, ni-

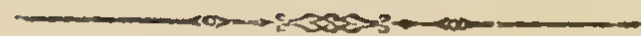
hilominus tenebræ : erit enim afflictivus, non tamen illuminativus. Job, XVIII, 5 : *Nonne lux impii exstinguetur, nec splendebit flamma ejus.*

12 « *Homo cum in honore.* » Hic secundum, in quo ratio pœnæ, quæ tangitur duplex. Naturalis similitudinis desertio, et inferiorum monstruosa similitudo, ibi, « *Comparatus est.* »

Ait ergo : In æternum non videbit lumen. Et merito, quia « *cum esset in honore* » temporalis fortunæ, « *homo* ille *non intellexit,* » quod est valde honorabile. Quasi diceret : Honor temporalis fortunæ, privavit eum honore majori, ne scilicet intelligeret. Isa. LVI, 10 : *Speculatores ejus,* scilicet in honoribus constituti, *cæci omnes.*

« *Comparatus est jumentis insipientibus.* » Psal. LXXII, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te.* Imo, minus quam jumenta. Job, XII, 7 : *Interroga jumenta et docebunt.* Ecce assimilatio, imo minoratio in intellectu.

« *Et similis factus est illis,* » in affectu. Magna est verecundia a consortio Angelorum transire ad similitudinem pecorum. Isa. II, 17 : *Incurvabitur sublimitas hominum, et humiliabitur altitudo virorum.* Et nota, quod similis factus est equo per luxuriam, Jerem. V, 7 et 8 : *In domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores et emissarii facti sunt in fœminas.* Vitulo per gulam, Jerem. L, 11 : *Effusi estis sicut vituli super herbam.* Tauro per superbiam, Eccli. VI, 2 : *Non te extollas in cogitatione tua sicut taurus.* Lupo rapaci per avaritiam, Joan. X, 12 : *Lupus rapit, et dispergit oves.* Genes. XLIX, 27 : *Benjamin, lupus rapax,* etc. Ezech. XXII, 27 : *Principes ejus in medio illius, quasi lupi rapientes prædam.* Serpenti per iram, Psal. LVII, 5 : *Furor illis secundum similitudinem serpentis.* Chrysostomus super Matthæum : « Si rapias ut lupus, irascaris ut serpens, qualiter te potero cum hominibus numerare ? » Asino per pigritiam et acediam, Job, I, 14 : *Boves arabant, et asinæ pascebantur juxta eos,* nihil faciendo. Draconi, qui est fera pessima, per invidiam, Gen. XXXVII, 33 : *Fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph.*

PSALMUS XLIX.

In die judicii non victimæ immolatæ, sed animi puritas, et sacrificium laudis hominem justificabunt.

1. *Psalmus Asaph.*
Deus deorum, Dominus, locutus est, et vocavit terram
A solis ortu usque ad occasum.
2. Ex Sion species decoris ejus :
3. Deus manifeste veniet : Deus noster, et non silebit.
Ignis in conspectu ejus exardescet : et in circuitu ejus tempestas valida.
4. Advocabit cœlum desursum, et terram, discernere populum suum.
5. Congregate illi sanctos ejus, qui ordinant testamentum ejus super sacrificia.
6. Et annuntiabunt cœli justitiam ejus, quoniam Deus judex est.
7. Audi,populus meus, et loquar: Israel, et testificabor tibi. Deus, Deus tuus ego sum.
8. Non in sacrificiis tuis arguam te : holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.
9. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos :
10. Quoniam meæ sunt omnes feræ silvarum, jumenta in montibus et boves.
11. Cognovi omnia volatilia cœli : et pulchritudo agri mecum est.
12. Si esuriero, non dicam tibi : meus est enim orbis terræ, et plenitudo ejus.
13. Numquid manducabo carnes taurorum ? aut sanguinem hircorum potabo ?
14. Immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua.
15. Et invoca me in die tribulationis ; eruam te, et honorificabis me.
16. Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas? et assumis testamentum meum per os tuum ?
17. Tu vero odisti disciplinam, et projecisti sermones meos retrorsum.
18. Si videbas furem, currebas cum eo : et cum adulteris portionem tuam ponebas.
19. Os tuum abundavit malitia : et lingua tua concinnabat dolos.
20. Sedens, adversus fratremt uum loquebaris, et adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.
21. Hæc fecisti, et tacui.
Existimasti inique quod ero tui si-

milis : arguam te, et statuam contra faciem tuam.
22. Intelligite hæc, qui obliviscimini Deum : nequando rapiat, et non sit qui eripiat.
23. Sacrificium laudis honorificabit me : et illic iter quo ostendam illi salutare Dei.

IN PSALMUM XLIX

COMMENTARIUS.

Psalmus Asaph [1].

« *Deus deorum, Dominus, locutus est.* » In præcedenti Psalmo actum est de miseria diligentium terrena, et illis adhærentium. Sed posset aliquis quærere, quando hæc fient ? propter quod consequenter agitur de tempore in quo fient, scilicet de adventu secundo Christi, in quo iniqui potissime puniuntur, et per consequens etiam de primo aliquid tangitur. Item, amatoribus terrenorum talia comminatur Deus, qualia præcesserunt. Lex quæ terrena promittebat, evacuanda constat, scilicet vetus lex : et lex laudis divinæ et amoris, per quam acquirantur cœlestia, substituenda : et de hac mutatione legis veteris in legem divinæ laudis agitur in hoc Psalmo.

1 Asaph, auquel est attribué le psaume, était fils de Barachie, I Paral. VI, 39. Il était chantre au service du tabernacle, I Paral. XV, 19 ; XVI, 5, et de plus avait comme David composé des poésies sacrées, II Paral. XXIX, 30 ; Nehem. XII, 46. Il laissa une descendance qui perpétua le zèle paternel, et se distingua sous Josaphat, II Paral. XX, 14, sous Ezechias, ibid. XXIX, 13, et jusqu'après la captivité, Esdr. II, 41 ; Nehem. VII, 45 ; XI, 22. L'auteur du psaume rappelant expressément le peuple au devoir du culte intérieur, plusieurs commentateurs voient là une raison pour attribuer la composition seulement à un des descendants d'Asaph, parce qu'au temps de David et de Salomon, à l'époque de la translation de l'arche et de l'inauguration du temple, il était oiseux, semble-t-il, d'appuyer sur une obligation qui devait être parfaitement remplie. Il serait difficile de démontrer péremptoirement que l'Asaph, auteur de notre psaume, est bien le contemporain de David ; toutefois, il n'y a pas non plus de raison sérieuse pour affirmer le contraire. Du reste, les circonstances invoquées sont plutôt de nature à favoriser l'opinion traditionnelle, que celle qu'on veut lui substituer. Au temps de David et de Salomon, les lois cérémonielles étaient parfaitement exécutées ; mais l'esprit de la loi était-il aussi bien respecté que la lettre ? Et ne convenait-il pas très bien à un lévite de rappeler cet esprit aux Israélites, précisément pour les mieux préparer aux grandes manifestations liturgiques qui devaient illustrer les deux règnes ? David exprime lui-même à plusieurs reprises les mêmes idées qu'Asaph, Psal. XV ; XXV, 1-6, à l'exemple de Samuel qui avait rappelé dans une circonstance solennelle le principe qui sert de thème à ce psaume, I Reg. XV, 22. Ajoutons une dernière observation qui confirmera celles qui précèdent : au ℣. 7, le peuple est appelé Israël ; or, on sait qu'après le schisme, cette appellation fut réservée aux dix tribus séparées ; et les asaphites étaient restés fidèles à la descendance de David.

Le psaume a toutes les allures des compositions prophétiques ; Dieu y apparaît majestueux, et y intime ses oracles à son peuple. Quoique les idées soient simples et pratiques, elles sont formulées dans un langage plein de noblesse et de vivacité. Le psalmiste débute par un exorde qui décrit les principaux traits d'une théophanie semblable à celle du Sinaï, ℣℣. 1-6. Suivent deux morceaux plus étendus, dont le premier, ℣℣. 7-15, regarde les Juifs fidèles à Dieu, mais trop exclusivement attachés aux formalités extérieures du culte : ils doivent se souvenir que la vraie louange de Dieu vient du cœur. Dieu s'adresse ensuite aux Juifs prévaricateurs ; aux précédents, remarque Hengstenberg, il reprochait de méconnaître ce qu'il y a de capital dans les préceptes de la première table ; pour ceux-ci il les accuse vivement de violer les préceptes de la seconde, et il termine en leur annonçant qu'il n'y a de salut pour eux que dans le retour à une adora-

Præponitur autem titulus huic Psalmo : « *Psalmus Asaph.* » « *Asaph* » fuit de principibus cantorum constitutorum a David, I Paral. vi, 31 : *Isti sunt quos constituit David super cantores domus Domini.* Et post pauca tangitur, et nominatur Asaph. Et ibidem, xvi, 4 et 5 : *Constituitque coram arca Domini de Levitis, qui ministrarent, et recordarentur operum ejus, et glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israel : Asaph principem,* etc. Sed cum in hoc Psalmo agatur de terribili adventu Christi, scilicet secundo, quomodo cum magis ab actu intitulandus esset *Psalmus*, dicitur «*Psalmus Asaph*,» qui cantor erat? Et potest dici, quod non proponitur Asaph in titulo ratione officii, sed ratione interpretationis : interpretatur enim *congregatio* Latine, *Synagoga* Græce. Quasi diceret : Hic Psalmus convenit *Asaph*, Synagogæ scilicet Judæorum, ut ipsum cantent, ut testimonium perhibeant, non unus homo Judæus, sed tota congregatio bonorum, de legis transmutatione. Deut. xix, 15 : *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum* [1]. Joan. viii, 17 : *Duorum hominum testimonium verum est.* Quanto ergo fortius congregationis totius ? Item, si tangatur de adventu secundo qui erit terribilis, hoc est verum, malis : sed plenus bonis gaudio. Alibi, in Psal. xcvi, 8 : *Exsultaverunt filiæ Judæ, propter judicia tua, Domine.* Et alibi, xcvii, et 9 : *Montes exsultabunt a conspectu* 8 *Domini : quoniam venit judicare terram.* Et rursus, Psal. lvii, 11 : *Lætabitur justus cum viderit vindictam.*

Psalmus autem dividitur secundum quod jam quodammodo patere potest ex dictis. Cum enim agat de mutatione veteris ritus in obsequium laudis, hæc autem mutatio nullo modo debeat esse sine auctoritate majori, dicuntur tria. Primo describitur magnificentia Auctoris hujus mutationis. Secundo, subjungitur repudiatio antiquæ venerationis Dei, ibi, « *Audi, populus meus.* » Tertio, exigitur ab hominibus sacrificium oris, hoc est, laus, ibi, « *Immola sacrificium laudis.* »

In prima tria, secundum tria per quæ describit magnificentiam Auctoris. Primo tangitur ejus dignitas. Secundo, benignitas, ibi, « *Et vocavit terram.* » Tertio, potestas, ibi, « *Deus manifeste.* »

Dicit ergo : « *Deus,* » Christus, « *deorum*», factor. Magna dignitas : facit enim homines deos, alioquin non diceretur in Psal. lxxxi, 6 : *Ego dixi : Dii estis, et filii Excelsi omnes.* Et alibi, Psal. xlvi, 10 : *Dii fortes terræ vehementer elevati sunt.* Et iterum, Psal. xi, 9 : *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* In exsultatione ut illos deos faceres, sicut est alibi, Psal. cxxxviii, 17 : *Nimis honorificati sunt amici tui Deus.* « *Dominus* » dominantium (Apoc. xix, 16) « *locutus est* », primo per præcones, et postea per seipsum. Loquitur *patribus in Prophetis : novissime diebus istis locutus est nobis in Filio* [2]. Ergo Filius locutus est. Alibi dictum est quot modis loquitur Prima pars Psalmi.

tion vraiment sincère et spirituelle. Toutes ces pensées se retrouveront fréquemment exprimées par les prophètes. Le psaume peut-être divisé en douze strophes de quatre vers heptasyllabiques.

L'enseignement d'Asaph s'adresse encore plus strictement aux chrétiens dont le culte doit être tout entier « en esprit et en vérité. » Aussi S. Clément, Ep. I ad Rom. 35, cite-t-il la fin du psaume pour leur bien faire comprendre que Dieu demande d'eux un hommage spirituel, et qu'ils doivent accomplir avant tout « quæ ad inculpatam ejus voluntatem spectant. » Plusieurs Pères, SS. Cypr. de Bon. Patient. xxii, Athan., Aug. de Civ. Dei, xx, 24, Chrys., Theod., etc., entendent tout l'exorde du jugement dernier. Ils appliquent la suite du psaume au premier avènement de Jésus-Christ, à la prédication évangélique, à l'abrogation des sacrifices anciens et à leur remplacement par le sacrifice eucharistique de la loi nouvelle. « Vaticinatur etiam novum Testamentum, ostendens legalem cultum minime Deo gratum. » Theod. Cf. Euseb., Præp. evang. vi, 3 ; J. Cassian. de Incarn. vii, 9.

(1) Cf. etiam Deut. xvii, 6 ; Matth. xviii, 16 ; II ad Corinth. xiii, 1.

[2] Ad Hebr. i, 1 et 2.

Dei multiplex acceptio.

Deus. Sed hic notandum, quod est Deus natura, et non habet plurale, Deuter. vi, 4 : *Audi Israel : Dominus Deus noster, Deus unus est.* Nuncupative, Jerem. x, 11 : *Dii, qui cœlos et terram non fecerunt, pereant de terra.* Adoptione per gratiam, justi, Psal. lxxxi, 6 : *Ego dixi : Dii estis,* etc. Unione cum divina natura, sicut solus Christus Deus dicitur, Joan. xx, 28 : *Deus meus, et Dominus meus,* dixit Thomas palpato latere. Miraculorum operatione, Exod. vii, 1 : *Constituam te Deum Pharaonis.* Potestatis auctoritate, Exod. xxii, 28 : *Diis non detrahes.*

Et vocavit terram. Hic secundum, in quo tangitur benignitas, et hoc ipso per hoc quod omnes vocavit generaliter : unde duo dicuntur. Primo, quod vocavit. Secundo, unde incepit illos vocare, ibi, « *Ex Sion.* »

Dicit iterum duo. Primo, quod omnes vocaverit. Secundo, quod omnes universaliter, et nullum reliquerit, ibi, « *A solis ortu.* »

Dicit ergo : Sic locutus est, « *et vocavit terram.* » Metonymia est, id est, habitatores terræ. Isa. xli, 4 : *Quis hæc operatus est, et fecit vocans generationes ab exordio ? Ego Dominus.* Vocavit, inquam, terram per patres antiquos, Patriarchas scilicet et Prophetas. Jer. vii, 25 : *Misi ad vos omnes servos meos Prophetas per diem,* etc. Item, per se, et suos Apostolos et Discipulos. Prov. ix, 3 : *Misit ancillas suas, ut vocarent ad arcem, et ad mœnia civitatis.* Modo quasi peremptorie vocat propemodum nos. Matth. xiv, 17 : *Misit hora cœnæ servos suos, dicere invitatis ut venirent, quoniam parata sunt omnia.* Vocavit sic terram, id est, terrenum hominem, et pulverem, « *Deus Deorum,* » et contemnit. Proverb. i, 24 : *Vocavi, et renuistis.*

« *A solis ortu.* » Quasi diceret : Sic vocavit terram, non partem unam, sed vocavit « *a solis ortu usque ad occasum,* » secundum illud Isa. xli, 9 : *Ab extremis terræ, et a loginquis ejus ego vocavi te.* Et xliii, 5 et 6 : *Ab Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni : Da : et Austro, Noli prohibere.* Psal. cvi, 3 : *A solis ortu, et occasu : ab Aquilone, et mari.*

Unde incepit ? « *Ex Sion,* » quæ superior pars est in Jerusalem, supple, apparuit toti mundo, « *species decoris ejus,* » ipse scilicet speciosus et decorus. Psal. xliv, 3 : *Speciosus forma præ filiis hominum.* Cant. v, 10 : *Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus.* Ex Sion ergo ad litteram incepit vocatio, quia inde per Apostolos dispersa est in totum mundum, secundum Isa. ii, 3 : *De Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem.* Hebraica veritas habet. « Ab « ortu solis usque ad occasum ejus, Sion « perfecta decore Deus apparuit. »

« *Deus manifeste veniet.* » Hic tertium, in quo tangitur terribilis potestas : et quia hæc potestas terribilis in judicio maxime apparebit, describitur hic adventus ad judicium. Et tangit primo terribilem judicis præsentiam. Secundo, assessorem, et judicandorum affluentiam, ibi, *Advocavit cœlum.* » Tertio, æquissimam ejus sententiam, ibi, « *Annuntiabunt cœli justitiam.* »

In prima duo. Primo tangitur judicis manifestatio. Secundo, mundi conflagratio, ibi, « *Ignis in conspectu ejus.* »

In prima, primo tangitur judicis manifestatio ad visum. Secundo, ad auditum, ibi, « *Et non silebit.* »

Dicit ergo : Sic benignus, nec tantum hoc, sed potestate terribilis, quia « *Deus noster,* » non alius. Baruch, iii, 36 : *Hic est Deus noster, et non æstimabitur alius adversus eum.* Deus, inquam, noster latens in Patris dextra. I ad Tim. vi, 16 : *Solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem.* Hic, inquam, « *Deus noster,* » repetit ad majorem expressionem, « *manifeste veniet* » ad ju-

dicium. Apocal. I, 7 : *Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus.* Augustinus : « Venit occultus, ut ante judi-« cem staret in primo adventu : sed ve-« niet manifestus, ut de judicibus judi-« cet. »

« *Et non silebit,* » sed auditui se manifestabit, sicut modo silet. Sed quærit Augustinus : « Si modo silet, unde ergo « quæ modo dicimus? unde præcepta? « unde monita? Supra, ibi, *Deus deo-« rum, Dominus, locutus est.* » Resp. Et silet, et non silet. Non silet a præcepto, sed silet a judicio. Sed tunc intonabit illud Matth. XXV, 41 : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Job. XXXVII, 5 : *Tonabit Deus in voce sua mirabiliter.* Et XXVI, 14 : *Cum vix parvam stillam sermonis ejus audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis ejus intueri?*

« *Ignis in conspectu ejus.* » Hic secundum : et dicuntur duo. Mundi conflagratio, et severorum judicum circumdatio ibi, « *In circuitu ejus.* »

Quasi diceret : Sic veniet : « *Ignis exardescet,* » et hoc ante ipsum. Ignis urentis et malæ conscientiæ, Isa. XXXIII, 11 : *Concipietis ardorem, et parietis stipulam.* Ignis etiam litteralis, Isa. LXVI, 15 : *Ecce Dominus in igne veniet* : quia in igne Dominus dijudicabit. Hic est ignis quo facies mundi conflagrabit, II Pet. III, 10 : *Adveniet dies Domini ut fur.* Et infra : *Terra autem, et ea quæ in ipsa sunt opera exurentur.* Ignem palea timeat, auro quid facit? Alibi, in Psal. XCVI, 3 : *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit,* etc. Sed boni purgabuntur ut aurum, Num. XXXI, 23 : *Omne quod potest transire per flammas, igne purgabitur.*

« *Et in circuitu ejus.* » Hic secundum, scilicet severorum judicum circumdatio.

Ait enim : Sic ignis exardescet, « *et valida tempestas,* » severa scilicet sententia et fortis ad ventilandam illam aream magnam « *in circuitu ejus,* » In Sanctis, qui in circuitu ejus erunt : quia cum eo judicabunt. Matth. XIX, 28 : *Cum venerit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos,* etc. Sed si in circuitu sunt, ergo et a sinistris boni erunt : quomodo ergo vera sunt quæ dicuntur, Matth. XXV, 33 : *Et statuet oves quidem a dextris suis, hædos autem a sinistris?* Responsio est, quod in circuitu humanitatis Christi erunt Sancti judicaturi cum eo, sicut hic dicitur. Quod autem dicitur (Matth. XXV, 33) intelligendum est quantum ad divinitatem : a dextris enim divinitatis, scilicet in bonis æternis ejus, quæ dicuntur *dextera,* erunt omnes electi. Vel intelligitur de judicandis.

« *Advocabit cælum.* » Hic secundum 4
in quo tangitur affluentia judicandorum, et assidentium. Et primo tangitur multitudo assessorum. Secundo, judicandorum. Et primo, malorum, ibi, « *Et terram.* » Secundo, bonorum, ibi, « *Congregate illi.* »

Legitur autem dupliciter primum. Primo modo sic : Ita manifeste veniet, et veniens « *advocavit,* » præteritum pro futuro, id est, advocabit : et sic etiam habet Cassiodorus. « *Cælum desursum,* » omnes perfectos, qui dicere possunt cum Paulo, ad Philip. III, 20 : *Nostra conversatio in cælis est,* secum judicaturos « *terram.* » *Et advocabit,* » repete, id est, terrenos judicandos, Psal. IX, 9 : *Ipse judicabit orbem terræ,* scilicet « *discernere,* » hoc est, ut discernat, « *populum suum,* » ante se, scilicet salvandos a damnandis, de qua discretione vide Matth. XXV, 31 et seq.

Secundo modo legitur sic : Ipse veniens « *desursum,* » id est, a Patre. Jacob. I, 17 : *Omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est,* etc. « *Advocabit cælum,* » id est, omnes in fide instructos. Daniel. XII, 3 : *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti.* « *Et terram,* » id est, peccatores, qui sunt terra illa quam serpens comedit. Genes. III, 14 : *Terram comedes cun-*

ctis diebus vitæ tuæ. « *Discernere,* » id est, ut discernat, « *populum suum,* » bonos scilicet a malis. Ezech. xxxiv, 17 : *Ego judico inter pecus, et pecus.* Matth. xiii, 49 : *Separabunt malos de medio justorum.*

5 « *Congregate illi Sanctos.* » Hic tangitur de bonis judicandis : et dicuntur duo. Primo tangit illorum gloriam. Secundo, gratiam qua illam meruerunt, ibi, « *Qui ordinant testamentum ejus.* »

Dicit ergo : Sic advocabit assessores, « *cœlum,* » et malos, « *terram.* » Et vos o Angeli, « *congregate.* » Matth. xiii, 41 : *Mittet filius hominis Angelos suos, et colligent de regno ejus omnia scandala.* « *Illi,* » ad eum, et ad honorem ejus. Matth. xxiv, 28 : *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilæ.* « *Sanctos ejus,* » omnes in libro vitæ scriptos. Isa. iv, 3 : *Sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Jerusalem.*

Sacrificium sumptum quadrupliciter.

« *Qui ordinant.* » Hoc legitur quadrupliciter : quia sacrificia appellantur hic, vel Vetus Testamentum, vel afflictiones, vel actiones bonæ, vel pecudum mactationes.

Dicit ergo : Congregate quoscumque Sanctos, maxime tamen illos, « *qui ordinant Testamentum ejus,* « Novum scilicet, quod illi est proprium, quia ab ipso datum, non ab Angelo. Luc. xxii, 20 : *Hic est calix Novum Testamentum* : « *super sacrificia* » Veteris Testamenti, id est, præponunt Novum Veteri, quod in sacrificiis consistebat.

Secundo modo sic : « *Qui ordinant Testamentum ejus,* » vitam scilicet æternam, quam nobis in sacramento dereliquit, « *super sacrificia,* » super qualescumque afflictiones et passiones quas sustinent in hac vita, dicentes illud Apostoli ad Roman. viii, 18 : *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Et rursum, II ad Corinth. iv, 17 : *Hoc momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum æternæ gloriæ pondus operatur in nobis.*

Vel sic : « *Qui ordinant Testamentum ejus,* » præmium vitæ æternæ, ut prius, « *super sacrificia,* » super bona opera, et labores sanctos, quibus laborant manus, reputantes minimum quasi laborem vineæ, et non murmurantes contra patremfamilias. Matth. xx, 8 : *Voca operarios, et redde illis mercedem suam.*

Vel sic : « *Qui ordinant Testamentum ejus,* » opera charitatis, quæ in Novo Testamento præcipiuntur, « *super sacrificia,* » super carnis macerationem, scientes illud Osee, vi, 6 : *Misericordiam volui, et non sacrificium, et non scientiam Dei plusquam holocausta.* I ad Tim. iv, 8 : *Exerce autem teipsum ad pietatem : corporalis enim exercitatio ad modicum prodest. Pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ.*

Thema in festo omnium Sanctorum.

Hic posset esse thema in Festo omnium Sanctorum. Indicitur enim nobis solemnitas primo, « *Congregate illi.* » Secundo, subjungitur ratio quare, ibi, « *Qui ordinant.* » Et in primo tangitur omnium una celebritas, « *Congregate.* » Secundo : congregatorum sanctitas, ibi, « *Sanctos ejus.* » De primo congregandi sunt ad venerandum, omni veneratione digni. Psal. xxxii, 1 : *Rectos decet collaudatio.* Congregandi etiam sunt ad intercedendum pro nobis, quia quod uni forte negaretur, omnibus non negabitur. Matth. xviii, 19 : *Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcumque petierint, fiet illis.* Multo fortius si omnes. Item, ad imitandum, ut inter tot aliquis inveniatur, quem desideres imitari. Job, v, 21 : *Voca ergo si est qui respondeat tibi, et ad aliquem sanctorum convertere.* Item, ad ostendendum levitatem cordium nostrorum : qui enim hac die non est devotus, valde siccus est. Genes. i, 9 : *Congregentur aquæ quæ sub cœlo sunt, in locum unum : et appareat arida.*

« *Et annuntiabunt cœli.* » Hic tertium, æquissima scilicet sententia judicantis, et dicuntur duo. Primo, quod erit justa. Secundo, ratio quare non potest esse alia, ibi, « *Quoniam Deus.* »

Dicit ergo : Sic veniet ut judicet, et discernat. « *Et cœli,* » Apostoli, id est, prædicatores sancti, annuntiabunt toti mundo, « *justitiam ejus,* » id est, sententiam judicii futuram justam. Psal. xviii, 2 : *Cœli enarrant gloriam Dei*, etc. Et Job, xxvi, 13 : *Spiritus ejus ornavit cœlos.* « *Et annuntiabunt,* » supple, secure, « *quoniam Deus judex est,* » qui falli non potest. II ad Corinth. v, 10 : *Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.* Jerem. xxix, 23 : *Ego sum judex, et testis.* Et Jacob. v, 9 : *Judex ante januam assistit.* Hic judex, quem nullus poterit fallere. Job, xiii, 9 : *Numquid... decipietur ut homo vestris fraudulentiis?* Item, hic est judex, quem nullus poterit effugere. Psal. lxxiv, 7 et 8 : *Quia neque ab Oriente, neque ab Occidente, neque a desertis montibus : quoniam Deus judex est.* Item, quem nullis poterit donis corrumpere. Proverb. vi, 35 : *Nec acquiescet cujusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima.* Soph. i, 18 : *Argentum eorum non poterit liberare eos.*

« *Audi, populus meus.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua subjungitur antiquæ venerationis repudiatio : et dicuntur quatuor. Primo, sic venerantes secundum antiquum modum attentos facit. Secundo, ab hac veneratione, pro leviori quam habet ad manum, absolvit, ibi, « *Non in sacrificiis.* » Tertio, talem venerationem omnino respuit, ibi, « *Non accipiam.* » Quarto, rationem quare respuit, reddit, ibi, « *Quoniam meæ sunt omnes feræ.* »

In prima duo. Primo admonet simpliciter. Secundo persuadet pluribus, ibi, « *Et loquar, Israel.* » Primo, a sua dulci locutione. Secundo, a locutionis certitudine, ibi, « *Et testificabor.* » Tertio, ab ipsius loquentis magnitudine, ibi, « *Deus, Deus tuus.* »

Dicit ergo : « *Deus deorum, Dominus, locutus est.* » Et quid hoc? « *Audi,* » tu qui es « *populus meus.* » Vel, « *audi, popule meus,* » sicut veritas habet Hebraica. Et tangitur qui audiant, et quare, quia eo ipso quod sunt populus ejus. Joan. x, 27 : *Oves meæ vocem meam audiunt.* Psal. lxxviii, 13 : *Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ.* « *Audi* » non tantum aure corporis, sed intellectus interioris, de qua aure, Prov. xviii, 15 : *Auris sapientium quærit doctrinam.* Et ulterius aure affectus, et voluntatis obedientis, de qua in Psal. xvii, 45 : *In auditu auris obedivit mihi.*

Et, « *o Israel,* » repete, audi, « *et loquar,* » aliter non. Eccli. xxxii, 6 : *Ubi auditus non est, non effundas sermonem.* « *Loquar* » ego, cujus eloquia dulcissima sunt. Psal. cxviii, 103 : *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua.* Nec incerta loquar, « *et testificabor* » tibi per Scripturas, et maxime per miracula. Joan. x, 38 : *Si mihi non vultis credere, saltem operibus credite : opera enim quæ ego facio, testimonium perhibent de me.* Joan. iii, 2 : *Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* De Scripturis, Joan. v, 39 : *Scrutamini Scripturas, quia illæ sunt quæ testimonium perhibebunt de me.* Sed quid testificaberis? hoc, quod ego « *Deus* » omnium per creationem, sum « *Deus tuus* » per cultum specialem. Psal. lxxx, 11 : *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Deut. xxvi, 18 : *En Dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris.*

« *Non in sacrificiis.* » Hic absolvit eos 8
a dicta veneratione pro leviori. Primo ergo dicit, quod a prædicta et antiqua veneratione absolvit illum populum. Se-

cundo, quod leviora, et magis parata requirit, ibi, « *Holocausta autem.* »

Dicit ergo : » *Testificabor,* » quoniam « *Deus, Deus tuus ego sum,* » et ego ipse, « *non arguam te in sacrificiis tuis* » non mihi exhibitis, quia hæc non requiro, talibus fastiditus. Isa. I, 11 : *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum.* Jerem. VII, 22 : *Non præcepi eis, in die... qua eduxi eos de terra Ægypti de verbo holocautomatum.* Et Michæ. VI, 27 : *Numquid placari potest Dominus in millibus arietum?* etc. Quasi dicat : Non.

« *Holocausta autem tua,* » id est, tui juris, « *semper sunt in conspectu meo,* » placentia. Hæc holocausta sunt, ipsa mens pro peccatis tribulata, et contrita. Cassiodorus : « Holocaustum est mens « nostra, quando divino amore succensa, « peccata sua tribulatione decoquit, et « omnia vitia sua cruciatu corporeo exu« sta consumit. » Psal. L, 19 : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Levit. VI, 9 : *Hæc est holocausti lex : Cremabitur in altari tota nocte,* id est, durante tenebra culpæ. Per sacrificium significatur pœnitentia singularium, non tantum in mundo corpore existentium, sed mente propriam voluntatem retinentium, sed difficile, quod tale sacrificium placeat, quia sine igne charitatis offertur. I Joan. II, 13 : *Si quis non diligit, non est charitas Patris in eo.* Sed holocaustum, ubi tota voluntas Deo igne charitatis annihilatur, et incineratur per humilitatem. « *In conspectu Dei sunt semper,* » per placentiam, quia ubi amor, ibi oculus. Isa. LXVI, 2 : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperem spiritu, et trementem sermones meos?* Isa. LVIII, 3 : *Quare jejunavimus, et non adspexisti?* Resp. *In die jejunii vestri invenitur voluntas vestra.*

9 « *Non accipiam de domo tua.* » Hic prædictorum venerationem omnino respuit, et illam quæ offertur de præsepio, et illam quæ de agno, ibi, « *Nec de gregibus.* »

Dicit ergo : Sic per omissa sacrificia non argueris, et numquid si offerantur, Domine, acceptabis? Non. Et hoc est : « *Non accipiam de domo tua,* » de præsepio tuo, « *vitulos* » in sacrificium, id est, non acceptabo, et hoc rejicio. Isa. LXVI, 3 : *Qui immolat bovem, quasi qui interficit virum.* Et dicit « *de domo tua,* » ad differentiam multorum aliorum, scilicet vitulorum, non domorum, sed labiorum. Osee, XIV, 3 : *Reddemus vitulos labiorum nostrorum.* « *Nec de gregibus tuis,* » existentibus in pascuis, « *hircos.* » Isa. I, 11 : *Sanguinem agnorum et hircorum nolui.*

Nota, quod vitulus erat antiquitus sacerdotum hostia. Levit. IV, 3 : *Si sacerdos, qui unctus est, peccaverit, delinquere faciens populum, offeret pro peccato suo vitulum.* Et hircus hostia principis. Levit. IV, 22 et 23 : *Si peccaverit princeps,... offeret hostiam Domino, hircum.* Sic hodie Judaizantes uncti nostri pontifices, offerunt vitulos, ad beneficia, petulantes, et lascivos, et gulosos : quibus posset dici illud Jerem. L, 11 : *Effusi estis sicut vituli super herbam.* Et nostri principes, hircos, luxuria fœtidos. Isidorus : « Hircus lascivum animal est, « semper fervens ad coitum. » Daniel. VIII, 5 et seq. : *Hircus... efferatus est in arietem.* Tales enim frequenter opprimunt. Sed Ecclesiæ hujus sacrificia non acceptat Deus.

Contr... los P... a- t

Item nota, quod per vitulum lascivi, per hircum denotatur hypocrita. Habet enim visum acutissimum : sic hypocrita acutissime videt aliorum peccata. Matth. VII, 3, 5 : *Quid vides festucam in oculo fratris tui.* Et paulo post : *Ejice primo trabem de oculo tuo.* Eccli. XIV, 10 : *Oculus malus ad mala.* Item, sanguis ejus frangit adamantem, id est, peccatum detractionis ejus, virum constantem. Prov. XV, 4 : *Lingua placabilis lignum vitæ : quæ autem immoderata est, conteret spiritum.* Item, carnes habet

Hyp... hirco ... para...

duras : hypocrita vero carnales affectiones incorrigibiles et perseverantes. Jerem. xxx, 15 : *Insanabilis est dolor tuus, propter multitudinem iniquitatis tuæ, et propter dura peccata tua,* Item, cornua habet : sic hypocrita cornua superbiæ. Dan. viii, 5 : *Porro hircus habebat cornu insigne, inter oculos suos* Psal. lxxiv, 11 : *Cornua peccatorum confringam.* Superbus Pharisæus cornua habebat elata contra Publicanum [1]. Item, fœtus bonus : sic hypocrita sæpe callet doctrina, et geniti ab eo per doctrinam, optimi sunt. Num. xxvi, 10 et seq. : *Et factum est grande miraculum, ut, Core pereunte, filii illius non perirent.* Item, fœtet : sic hypocrita. Matth. xxiii, 27 : *Væ vobis Scribæ, et pharisæi hypocritæ quia similes estis sepulcris dealbatis.* Et in Psal. v, 11 : *Sepulcrum patens est guttur eorum.* Item, habet barbam, quod est signum virilitatis : sic hypocrita habet barbam, id est, exteriorem sanctitatis apparentiam. II Reg. xix, 24 : Venit Miphiboseth, os confusionis, scilicet hypocrita, qui ore suo se confundit, cum non facit quod dicit ad regem, barba intonsa [2]. Item, habet brevem caudam : sic hypocrita finem velocem. Job, xx, 5 : *Gaudium hypocritæ ad instar puncti.* Lascivos ergo et hypocritas Deus abjicit, qui diligit maturos et veraces. Hypocrita libenter ascendit, et amat diligi. Matth. xxiii, 6 : *Amant primos recubitus in mensis.*

« *Quoniam meæ sunt omnes.* » Hic quartum, in quo rationem reddit, et hanc triplicem. Primo, quia est ei abundantia. Secundo, quia non est in eo vitiosa concupiscentia, ibi, « *Si esuriero.* » Tertio, quia caret naturali indigentia, ibi, « *Numquid manducabo ?* »

In prima duo. Primo, quod est ei abundantia gressibilium. Et hoc tam silvestrium, » *quoniam meæ sunt omnes* : » quam domesticorum, « *jumenta in montibus.* » Item, et volatilium, ibi, « *Cognovi omnia.* » Et terræ nascentium, ibi, « *Et pulcritudo agri mecum est.* »

Et legitur primum dupliciter. Primo sic : Vere quippiam talium non postulo a te : quoniam mea sunt etiam quæ non possides. Quoniam feræ sylvarum, quæ sunt indomitæ, sunt meæ. Nec tantum illa, imo et quæ possides : et hoc est « *jumenta,* » quæ pascis in montibus, « *mea sunt, et boves,* » mei. Psal. xxiii, 1 : *Domini est terra et plenitudo ejus.* Deut. x, 14 : *En Domini Dei tui cœlum est, et cœlum cœli, terra et omnia quæ in ea sunt.*

Secundo modo sic : « *Omnes feræ silvarum,* » Gentiles scilicet, « *meæ sunt.* » Psal. ii, 8 : *Postula a me, et dabo tibi Gentes hæreditatem tuam.* « *Jumenta in montibus,* » credentes in culmine fidei existentes, quale jumentum fuit David cum dicebat, Psal. lxxii, 23 : *Ut jumentum factus sum apud te.* Et « *boves,* » ex utraque gente Doctores terram Ecclesiæ excolentes. Job, i, 14 : *Boves arabant, et asinæ pascebantur.* Ezech. xviii, 4 : *Omnes animæ meæ sunt.*

« *Cognovi omnia volatilia,* » non ex 11
tempore, sed antequam fierent. Et est suum cognoscere, suum possidere : suum enim cognoscere, quia causa est rerum, et eo ipso quod causa est rerum, possessor est rerum. Et dicit « *volatilia cœli* » pro aere. Matth. xiii, 4 : *Volucres*

[1] Cf. Luc. xviii, 10 et seq.

[2] II Reg. xix, 24 : *Miphibosteth quoque filius Saul descendit in occursum regis, illotis pedibus et intonsa barba,* etc.

cœli comederunt illud. Vere cognoscit, qui tantam curam de ipsis gerit. Matth. x, 29 : *Nonne duo passeres asse veneunt : et unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro?* Matth. vi, 26 : *Respicite volilatia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea : et Pater vester cœlestis pascit illa.*

Versus tripliciter expositus.

« *Et pulchritudo.* » Hoc legitur tripliciter : quia mecum potest dicere subjectionem, vel præsentiam, vel permanentiam. Primo sic : « *Pulchritudo agri,* ubertas scilicet fructuum ornans agrum : unde dicitur *vestitura agri.* Psal. lxiv, 12 : *Campi tui replebuntur ubertate.* « *Mecum est,* » propter subjectionem, quia mihi servit. Psal. cxviii, 91 : *Omnia serviunt tibi.* Vel, « *mecum est,* » id est, mihi præsens est : quia ego ubique sum. Jerem. xxiii, 24 : *Cœlum et terram ego impleo.* Vel, « *mecum est,* » id est, mecum permanet, non transit ut tecum. Augustinus in Glossa : « Cum eo sunt omnia futura, nec detra« huntur præterita. » Psal. lxxxix, 4 : *Mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna quæ præteriit.*

12 « *Si esuriero, non dicam.* » Hic secundum, in quo ostendit quod abest ab eo vitiosa concupiscentia : et dicuntur duo. Primo, ostendit in se hujus concupiscentiæ carentiam. Secundo, subjungit causam, ibi, « *Meus est enim.* »

Dicit ergo : « *Si esuriero, non dicam,* » ut pascas me tamquam desiderans, et appetens tua. Psal. xv, 2 : *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Isa. i, 11 : *Plenus sum.* Act. xvii, 25 : *Nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia.*

Christi triplex esuries.

Tamen dicitur Christus esurire materialiter. Matth. iii, 2 : *Cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, postea esuriit.* Et mentaliter illum cibum, de quo Joan. iv, 34 : *Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus qui misit me.* Item, esurit in membris. Matth. xxv, 42 : *Esurivi, et non dedistis mihi manducare.*

« *Meus est enim orbis terræ.* » Ecce ratio. Quasi diceret : Si esuriero, non dicam tibi. Quare? « *Quoniam meus est orbis terræ,* » id est continens, « *et plenitudo ejus,* » id est, contentum. Psal. xxiii, 1 : *Domini est terra, et plenitudo ejus.*

« *Numquid manducabo carnes taurorum?* » Hic tertium, quod caret naturali indigentia, et hoc cibi. 13

Ait enim : Sic non concupisco : et iterum numquid indigeo? Quasi dicat : Non. Quia, « *Numquid manducabo carnes taurorum,* » tamquam indigens cibo, « *aut sanguinem hircorum potabo?* tamquam indigens potu, sicut de diis Gentium creditur. Daniel. xiv, 5 : *Non videtur tibi esse Bel vivens deus? An non vides quanta comedat et bibat quotidie?* Sed pauperibus ista volo dari. Augustinus : « Si habes taurum pin« guem, occide pauperibus : manducent « illi. » In pauperibus accipit, et dabit ille qui dixit, *Si esuriero, non dicam tibi*[1]. Matth. ix, 13 et Osee, vi, 6 : *Misericordiam volo, et non sacrificium.* De illis Deus magis vult pauperes sustentari, quam offerri, nisi ubi simul est et oblatio, et pauperum sustentatio : tunc enim Deo accepta oblatio. Eccli. xxxv, 6 : *Non apparebis ante conspectum Domini vacuus*[2].

« *Immola Deo.* » Hic tertia pars Psalmi, in qua præ omnibus sacrificiis 14

Tertia pars Psalmi.

[1] Vide supra, ℣. 12.

[2] Cf. Exod. xxiii, 15.

requiritur sacrificium oris, scilicet laus : et dividitur in tres partes. Primo, omnibus hominibus indicitur quasi generaliter. Secundo, interdicit peccatoribus, ibi, « *Peccatori autem dixit Deus.* » Tertio, bonos effectu concomitante extollendos promittit, ibi, « *Sacrificium laudis.* »

In prima tria, quia primo judicis laudationem. Secundo, orationem, ibi, « *Et redde.* » Tertio, gratiarum actionem post orationem et laudem, ibi, « *Et honorificabis.* »

Dicit ergo : De iis non curo, hæc renuo, sed « *immola Deo,* » mihi. Et loquitur de se tamquam de alio. « *Sacrificium laudis.* » Sacrificium dicitur, quasi sacrum factum. Ergo non erit laus sacrificii et laudis, nisi sit cum laude sanctitas laudantis. Unde Cassiodorus : « Immolat sacrificium laudis, qui a terrenis « vitiis fuerit mundatus. » Osee, xiv, 3 : *Omnem aufer iniquitatem, accipe bonum : et reddemus vitulos labiorum nostrorum.*

« *Et redde.* » Hoc ad orationem. Primo, in prosperis. Secundo, in adversis, ibi, « *Et invoca me.* »

Ait enim : Sic offer sacrificium laudis, et etiam « *redde,* » reiterando da. Redditio enim, reiterata datio. Isa. xxiii, 16 : *Bene cane, frequenta canticum.* « *Vota tua,* » id est, oblationes voluntarias et laudes, « *Altissimo.* » Psal. xxi, 26 : *Vota mea reddam in conspectu timentium eum.* Invitat autem ad laudandum Deum. Primo, quia suum a Deo requiritur : cum enim laudamus eum, de suo ei servimus. Augustinus : « O sacrificium gratuitum ! Non quidem hoc « emi quod offerrem, sed tu donasti. » Isa. xlii, 5 : *Dans flatum populo qui est super eam,* scilicet terram, *et spiritum calcantibus eam. Ego Dominus, hoc est nomen meum.* Secundo, non difficile procuratur, quod Dominus requirit. Augustinus : « Securi sumus : non « ibimus in Arabiam thus quærere. Sacrificium laudis a nobis requirit Domi« nus. » Jerem. vi, 20 : *Ut quid mihi thus de Saba affertis? et calamum suaveolentem de terra longinqua?* Item, facillime redditur. Quid enim facilius quam reddere sermonem, quem nullus tenere potest. Job, iv, 2 : *Conceptum sermonem tenere quis poterit ?* Job, xxxii, 18 : *Plenus sum sermonibus, et coarctat me spiritus uteri mei.*

« *Et invoca me.* » Hic orationem exi- 15
git in adversis. Quasi diceret : Non tantum in prosperis reddam vota, imo etiam « *invoca me,* » id est, intus voca. Quid enim prodest strepitus labiorum, si cor sit mutum, ut possit dici illud Isa. xxix, 13, et Matth. xv, 8 : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Et hoc, « *in die tribulationis,* » stimulantis te ut me invoces. Gregorius : « Os quod prosperitas clau« dit, adversitas aperit. » Unde in Psal. cxix, 1 : *Ad Dominum cum tribularer, clamavi, et exaudivit me.* Osee, vi, 1 : *In tribulatione sua mane consurgent ad me.*

Tribulatio dies est.

Et dicit, « *in die tribulationis,* » non in nocte, quia tribulatio bonis est dies, et ipsos illuminat. Isa. xxviii, 19 : *Vexatio intellectum dabit auditui.* Et non invocabis sine fructu : quia « *et eruam te,* » ne diuturna tribulatione fatigeris. Psal. cxxiv, 3 : *Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum.* « *Eruam,* » inquam, « *te.* » Primo, a carnis propriæ infestatione, Ad Galat. v, 17 : *Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem.* A qua liberari quærebat, qui dicebat, ad Rom. vii, 24 : *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et a miseriarum hujus mundi multitudine, de quibus Eccli. xl, 4 : *Ab eo, qui utitur hyacintho, et portat coronam, usque ad eum, qui operitur lino crudo : furor, et zelus, tumultus, fluctuatio, et timor mortis, iracundia perseverans, et contentio.* De quibus septem, Isa. iv, 1 : *Apprehendent septem mu-*

lieres virum unum. Sed ab illis liberat, Job, v, 19 : *In sex tribulationibus liberabit te, et in septima non tanget te malum.* Item, ab alterius sæculi infelicitate. De hac ereptione, Psal. xc, 15 : *Eripiam eum,* a purgatorio et inferno. Ab inferno, ne ibi sit : a purgatorio, si ibi fuerit.

« *Et honorificabis me.* » Ecce gratiarum additio. « *Honorificabis,* » inquam, perpetuo laudando in cœlo cum illis de quibus alibi, in Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum,* etc. Et etiam in præsenti alios per bona opera ad mei laudem et gloriam invitando. Matth. v, 16 : *Videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est.* Isa. LI, 3 : *Gaudium et lætitia invenientur in ea, gratiarum actio, et vox laudis.*

16 « *Peccatori autem dixit Deus.* » Hic secundum totius hujus partis, quæ tertia est in toto Psalmo, in quo interdicit hoc obsequium malis : et dicuntur tria. Primo, de usurpatione laudis increpatio. Secundo, culparum peccatoris increpati commemoratio, ibi, « *Tu vero odisti.* » Tertio, gravis comminatio, ibi, « *Arguam te.* »

In prima duo. Primo increpat de usurpatione Novi. Secundo, de usurpatione Veteris Testamenti, ibi, « *Et assumis.* »

Dupliciter autem potest continuari. Primo modo, sicut supra dictum est, « *immola Deo sacrificium laudis.* » Sed cui dictum est : Numquid bene cantantibus, et male viventibus ? Non. Acute, quia, « *peccatori dixit Deus,* » non populo suo. Unde, « *Audi, populus meus.* » Sed quid non suo ? Ecce : *Peccatori autem* Quare multi bona præcipiunt quæ non faciunt ? *dixit Deus,* » non populo suo : « *Quare tu enarras justitias meas,* » prædicando, et non faciendo eas, secundum illud Matth. XXIII, 3 : *Dicunt enim, et non faciunt.* Posset respondere peccator : Triplici ratione hoc facio. Primo, quia hoc mihi ad salutem sufficere credo. Augustinus : « Dicunt : Non perdat nos Deus, « per quorum os tanta voluit bona propinquare. Sed falleris. » Matth. VII, 22 et 23 : *Multi dicent mihi in illa die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus ?... et tunc confitebor illis : Quia numquam novi vos : discedite a me, qui operamini iniquitatem.* Exemplum de Balaam, qui prophetavit pulcherrimam prophetiam [1] : et de Caipha, qui prædixit tam utilem [2]. Item, quia malitiam meam occultare quæro. Chrysostomus super Matthæum : « Sacerdotes populo mandant « omnem justitiam, et ipsi nec modicum « servant, non ut facientes servire Deo « sint justi, sed ut dicentes appareant « justi. » Genes. III, 7 : *Cumque cognovissent se esse nudos* (non esse illis vestimenta, de quibus in Psal. CXXXI, 9 : *Sacerdotes tui induantur justitiam) fecerunt sibi perizomata,* ad tegendum suam turpitudinem, de foliis ficuum, id est, verbis Scripturarum filii Adam. Item, quia illis mihi temporalia acquiro. Gregorius : « Ideo contemptum temporalium prædi« cant, ut ea soli habeant. Nam pauper« tatem prædicant ut medicamentum, sed « eam fugiunt ut venenum. » Michææ, III, 11 : *Sacerdotes ejus in mercede docebant.*

« *Et assumis,* » præsumendo, « *testamentum meum,* » Vetus, « *per os tuum.* » In assumptione notatur præsumptio. Cassiodorus : « Assumere præsumptio« nem significat, secundum illud Eccli. « XVIII, 10 : *Vidit præsumptionem cordis « eorum quoniam mala est.* » Testimonium meum sanctum, Ad Rom. VII, 12 : *Lex sancta, et mandatum sanctum : qui facit contra prohibitionem, peccat.* Sic ergo habetur quod prædicator peccat, si

(1) Cf. Num. XXIV, 9.

(2) Cf. Joan. XI, 51.

prædicat dum est in peccato mortali. Dicunt aliqui, quod verum est de omni si sit in aperto peccato : si autem sit in occulto, potest. Item, si in aperto, et incumbat ei ex officio, dicunt aliqui quod potest. Alii dicunt, quod non.

« *Tu vero odisti.* » Hic commemoratio culpæ ejus, cui interdicitur prædicatio, et commemorat plures. Prima, boni detestatio. Secunda, mali delectatio, ibi, « *Si videbas furem.* » Tertia, erronea de Deo existimatio, ibi, « *Existimasti inique.* »

In prima duo. Primo, detestatio correctionis mali quæ valde mala est. Secundo, detestatio instructionis boni, ibi, « *Et projecisti.* »

Dicit ergo : Dixi peccatori prædicta, addens causam, et dicens : Prædicas : « *tu vero odisti* » accipere disciplinam, secundum illud Jerem. VII, 28 : *Hæc est gens, quæ non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam,* qui ad correctiones justas remurmurat, et non vult Deum in se judicare quod peccat. Et « *projecisti sermones meos,* » ad bonum promoventes, « *retrorsum.* » Gregorius : « Sermones Dei post se projicit, qui hoc « quod dicit, facere contemnit » Augustinus : « Quæ dicuntur aperte, projecisti « post te ut non videantur a te, sed onerent te : » cum tamen scriptum sit Deut. VI, 8 : *Ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur ante oculos tuos.* Bene reprehensibilis est, qui tantum odit : tria enim præcipua bona facit. Certum signum dilectionis demonstrat, Apocal. III, 19 : *Ego quos amo, arguo, et castigo.* Et canon dixit : « Qui phreneticum ligat, et lethargicum excitat, am« bobus molestus, ambos amat. » Ad Hebr. XII, 6 : *Quem diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium quem recipit.* Ab adspectu insipientiam fugat, Jerem. XXXI, 18 : *Castigasti me Domine, et eruditus sum.* Prov. XXII, 15 : *Stultitia alligata est in corde pueri, et virga disciplinæ fugabit eam.* Tertio, affectum sanat, non mortificat, Psal. CXXII, 18 : *Castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me,* sed sanavit. Tob. XI, 17 : *Benedico te, Domine Deus Israel, quia tu castigasti me, et tu salvasti me.* Deut. XXXII, 39 : *Percutiam, et ego sanabo :* percutiam corpus, et sanabitur affectus.

« *Si videbas furem.* » Hic tangitur 18
mali dilectio. Primo, operis. Secundo, sermonis, ibi, « *Os tuum abundavit.* »

In prima duo. Dilectio mali operis ex concupiscentia oculorum procedentis. Secundo, ex concupiscentia carnis, ibi, « *Et cum adulteris.*

Dupliciter legitur. Primo ad litteram. Secundo, mystice. Ait ergo : De bono non curabas : et « *si videbas furem,* » res alienas rapientem ad litteram, « *currebas cum eo,* » ut consors furti esses. Jerem. XXIII, 10 : *Factus est cursus eorum malus, et fortitudo eorum dissimilis.* Prov. I, 16 : *Pedes illorum ad malum.*

« *Et cum adulteris portionem tuam ponebas.* » Cassiodorus : « Si quis dan« do pecunias, aut consiliando, aut lau« dando adminicula præbet adultero, qui« bus sua vota perficiat, habere ibi sine « dubio dignoscitur portionem. » Seneca de *Beneficiis* : « Pecuniam non dabo « quam muneraturam adulteram sciam, ne « in societate turpis facti inveniar. » Eccli. IX, 6 : *Ne des fornicariis animam tuam in ullo, ne perdas te,* et animam tuam, *et hæreditatem tuam.* Et XIX, 3 : *Qui se jungit fornicariis, erit nequam : putredo et vermes hæreditabunt illum.*

Vel sic : « *Si videbas furem,* » sacrarum Scripturarum, quales sunt hæretici, Jerem. XXIII, 30 : *Ecce ego ad Prophetas ait Dominus, qui furantur verba mea.* « *Et cum adulteris,* » cum illis scilicet qui pro lucro temporali, vel delectatione carnali prædicant, non pro fructu spirituali, II ad Corinth. II, 17 : *Non sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum Dei,*

« *Cum illo currebas, cum isto portionem tuam ponebas.* »

Novem modis potest quis esse particeps alieni criminis.

Nota, quod novem modis participat aliquis crimen alterius. Primo jubendo, Sic Achab qui Naboth imperio interfecit, III Reg. xxi, 19 : *Occidisti, insuper et possedisti.* Consulendo, Eccli. xxvii, 30 : *Facienti nequissimum consilium*, hoc est, danti, *super ipsum devolvetur.* Auxiliando, II Paral. xix, 2 : *Impiis præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris.* Idcirco iram Dei merebaris. Adulando, vel commendando, Prov. xvii, 15 : *Qui justificat impium, et qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.* Constat ergo quod peccat. Prov. xxiv, 24 : *Qui dicunt impio : Justus es : maledicent eis populi.* Recipiendo, Eccli. xii, 4 : *Ne suscipiam peccatorem.* Et infra, de bono, ℣. 5 : *Et non receperis peccatorem.* Participando, hoc est, habendo partem de rapto, Hinc Isa. i, 23 : *Principes tui infideles, socii furum.* Non corripiendo, I Reg. iii, 13 et 14 : *Eo quod noverat indigne agere filios suos, et non corripuerit eos, idcirco juravi domui Heli, quod non expietur iniquitas domus ejus victimis et muneribus usque in æternum.* Non resistendo cum possis, Augustinus : « Error cui non resistitur, approbatur : « nec caret scrupulo societatis occultæ, « qui manifesto facinori desinit obviare « manifestando. » Prov. xxix, 24 : *Qui cum fure participat, odit animam suam : adjurantem audit, et non judicat.* Hinc dicitur, Matth. xviii, 16 et 17 : *Si te non audierit: adhibe tecum unum vel duos, ut in ore duorum vel trium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesiæ.*

19 Triplex vitium linguæ.

« *Os tuum abundavit malitia.* » Hic secundum, dilectio scilicet mali, et tangitur primo oris malitia. Secundo, mira Dei potentia, ibi, « *Hæc fecisti et tacui.* »

Oris malitia tangitur triplex. Sermo adulatorius, deceptorius, ibi, « *Et lingua tua.* » Detractorius, ibi, « *Sedens adversus fratrem tuum.* »

Dicit ergo quasi sic : Mala postea diligis, et « *etiam os tuum abundavit malitia* » adulationis : malitia enim est, non reprehendere malum, cum videmus illud fieri : sed abundantia malitiæ, malefacientem laudare. De qua malitia, in Psal. x, 3 : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.*

« *Et lingua tua concinnabat dolos.* » Nota, cinnus est genus compositionis ex mixturis diversis : hinc enim dicitur concinnare, scilicet blanda componere, ut magis fallant. Isa. iii, 12 : *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.* Et xxxii, 7 : *Fraudulenti vasa pessima sunt : ipse enim cogitationes concinnavit ad perdendos mites.*

« *Sedens adversus fratrem tuum.* » Hic de detractorio sermone : et tangitur duplex nocumentum. Primo, ejus qui detrahit. Secundo, ejus coram quo detrahit, ibi, « *Et adversus filium.* » **20** Duplex detractionis malum.

Dupliciter autem legitur in Glossa : Vel secundum nostram litteram, vel secundum aliam. Primo modo sic : Non tantum dolose loquebaris, imo etiam « *loquebaris adversus fratrem tuum,* » ipsi detrahendo. Et appellat fratrem quemcumque hominem : omnes enim fratres sumus de uno Adam. Eccli. xl, 1 : *Jugum grave super filios Adam.* Matth. xxiii, 8 : *Omnes vos fratres estis.* Et hoc, « *sedens,* » hoc est, in detractione moram faciens, non detrahens in transcursu. Cassiodorus : « Sedere, morantis est. »

« *Et adversus filium matris tuæ.* » Ecclesiæ scilicet triumphantis, quæ omnium nostrum mater est. Ad Galat. iv, 26 : *Illa, quæ sursum est, Jerusalem libera est, quæ est mater nostra.* « *Ponebas,* » quasi arte quadam, sicut ponuntur laquei. « *Scandalum,* » contra illum. Matth. xviii, 6 : *Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt,* etc. Hoc autem scandalum hæresis potest

esse, vel calumnia, vel detractio ipsa qua scandalum est infirmo adhuc lacte materno indigenti. Augustinus : « Cum detra« hitur bonis ab iis qui videntur docti es« se, in scandalum cadunt infirmi, qui « adhuc nesciunt judicare. » Sic detrahebant Pharisæi Christo coram cæco illuminato de novo. Joan. ix, 24 : *Da gloriam Deo : Nos scimus quoniam hic homo peccator est.*

« *Hæc fecisti,* » et ego tamquam patientissimus, « *tacui,* » pœnam distuli, et te ad pœnitentiam exspectavi. Isa. xxx, 18 : *Propterea exspectat Dominus ut misereatur vestri.* Ad Rom. ii, 4 : *An ignoras quoniam benignitas Dei ad pœ-*
20 *nitentiam te adducit ?* Hic tanguntur tria quæ conveniunt malis judicibus. Primum, judiciaria dignitas, cum dicit : « *Sedens.* » Judicum enim est sedere. Psal. cxxi, 5 : *Illic sederunt sedes in judicio.* Perversitatis malignitas, « *Adversus fratrem tuum,* » si eum possis capere in sermone ut ei calumniam imponas. Eccli. xi, 31 : *Multæ sunt insidiæ dolosi.* Et infra, ℣. 33 : *Bona in mala convertens insidiatur, et in electis imponet maculam.* Tertium, divina benignitas, quæ hoc sustinet, « *Hæc fecisti et tacui,* » qui potestatem tibi dedi. Sap. vi, 4 : *Data est a Domino potestas vobis,... qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur.* Ad Roman. xiii, 1 : *Non est potestas, nisi a Deo* Sed dicetur eis illud Matth. xviii, 33 : *Nonne oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum ?*

« *Existimasti inique.* » Hic tertium, in quo tangitur erronea de Christo æstimatio.

Ait enim : Sic facis ea, dum « *inique existimasti, quod ero tui similis,* » putando quod talia mihi placerent. Isa. xlvi, 5 : *Cui assimilastis me, et adæquastis ?* Sed non est ita. Psal. v, 5 : *Deus non volens iniquitatem tu es.* Sap. xiv, 9 : *Similiter odio sunt Deo, impius et impietas ejus.*

« *Arguam te.* » Hic posita culpa sequitur pœnæ comminatio, et comminatur ei reprehensionem primo. Secundo, erubescentiam seu pudorem, ibi, « *Et statuam.* » Tertio, irremediabilem dolorem, ibi, « *Intelligite hæc.* » Pœna mali prælati.

Dicit ergo : Tacui, et tamen aliquando « *arguam te.* » Supra, ℣. 3 : *Deus manifeste veniet : Deus noster, et non silebit.* Isa. xi, 4 : *Judicabit in justitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.* Et « *statuam te contra faciem tuam,* » ut videas turpitudinem tuam, et confundaris. Nahum, iii, 5 : *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, et revelabo pudenda tua in facie tua.* I ad Corinth. iv, 5 : *Illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium.* Grave valde erit audire arguitionem illam. Propter quod dicit Psal. vi, 2 : *Domine, ne in furore tuo arguas me.* Et horribilis valde confusio, et omni confusione plena. Anselmus in suis *Meditationibus* loquens animæ suæ : « Fuge, fuge « tu horribilis, nescio quæ substantia : « fuge teipsam, et exterrita a te ipsa : sed « vere te fugere non potes. »

« *Intelligite hæc.* » Hic comminatur irremediabilem dolorem, et præmittit admonitionem ut audiant. Secundo, comminationem pœnæ irremediabilis ut timeant, ibi, « *Nequando rapiat.* » 22

Dicit ergo : Sic existimasti me tibi similem. Et sic non recolitis me esse Deum, « *qui obliviscimini Deum,* » supple, me esse, I ad Corinth, xv, 34 : *Ignorantiam Dei quidam habent.* Et in Psal. xxx, 13, conquerendo dicit : *Oblivioni datus sum.* « *Intelligite,* » hæc quæ præmisi, quod laudem volo, sed non a peccatore. Eccli. xv, 9 : *Non est speciosa laus in ore peccatoris.* « *Intelligite,* » ut nullus se excuset, ac si ei dictum non esset quod dictum est quasi uni, scilicet peccatori.

Marc. XIII, 37 : *Quod vobis dico, omnibus dico.*

« *Nequando rapiat,* » nos Deus ad pœnam, « *et non sit qui eripiat,* » a pœna, secundum illud Job, x, 7 : *Cum sit nemo, qui de manu tua possit eruere.* Isa. XLIII, 11 et 13 : *Ego sum, ego sum Dominus :... ab initio ego ipse, et non est qui de manu mea eruat.* Vel, « *rapiat* » diabolus. « *Et non sit qui eripiat.* » Psal. VII, 3 : *Nequando rapiat ut leo animam meam,* etc. Et vere non erit qui eripiat, si Deus in ejus manu te dimiserit. Primo, quia dæmones valde avide animas retinent. Isa. v, 29 : *Frendet, et tenebit prædam, et amplexabitur, et non erit qui eruat.* Et XLIX, 24 : *Numquid tolletur a forti præda? aut quod captum fuerit a robusto, salvum esse poterit?* Item, carnales amici non repetent. Isa. XLII, 22 : *Facti sunt in rapinam, nec est qui eruat : in direptionem, nec est qui dicat, Redde.* Item, subito descendent et peribunt, unde non possunt retrahi, nisi ab illo cujus actio subita est. Job, XXI, 13 : *Ducunt in bonis dies suos, et in puncto ad inferna descendunt.*

23 « *Sacrificium laudis.* » Hic tertium, in quo per concomitantem effectum ad Dei laudem allicit : et tanguntur duo. Primo, Dei laudati veneratio. Secundo, laudantis honorificatio, ibi, « *Et illic iter.* »

Quasi diceret : Non solum prædicta intelligite, sed etiam hoc, quod « *sacrificium laudis,* » non quod scelerati cantant, de quo Thren. III, 14 : *Factus sum in derisum omni populo, canticum,* etc. Et in Psal. LXVIII, 13 : *In me psallebant qui bibebant vinum :* sed « *sacrificium laudis,* » quod canitur ab illis qui jam sancti sunt. Augustinus in Glossa : « Sic benedicite, etc. » Psal. CXLIX, 1 : *Laus ejus in Ecclesia sanctorum.* « *Sacrificium,* » inquam, « *laudis honorificabit me,* » non illa antiqua : « *et illiciter, quo* » itinere, « *ostendam illi salutare Dei.* » Laus enim Dei est quasi scala Jacob, de qua Genes. XXVIII, 12. Ibi enim sunt ascendentes Angeli ad contemplationem Dei, et descendentes ad humanitatem. Item, hoc sacrificium est Missa, in qua laudatur Deus, et in qua sacrificium offertur Deo. Malach. I, 11 : *Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus,* ecce quod pertinet ad laudem : *in omni loco offertur nomini meo oblatio munda,* ecce sacrificium. Et in illo sic laudis sacrificio ostenditur salutare Dei, sub panis specie, quod tandem ostendetur in patria in aperta visione. Job, XXXIII, 26 : *Deprecabitur Dominum, et placabilis ei erit, et videbit faciem ejus in jubilo.* Isa. LII, 8 : *Levaverunt vocem, simul laudabunt : quia oculo ad oculum videbunt, cum converterit Dominus Sion,* ad quam visionem nos perducat qui est benedictus in sæcula. Amen.

PSALMUS L

Pœnitentis animæ amara contritio.

1. *In finem, Psalmus David,*
2. *Cum venit ad eum Nathan propheta, quando intravit ad Bethsabee* (II Reg. XII).
3. Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam :
Et secundum multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.
4. Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me.
5. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper.
6. Tibi soli peccavi, et malum coram te feci : ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris[1].
7. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea.
8. Ecce enim veritatem dilexisti : incerta et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.
9. Asperges me hyssopo, et mundabor[2] : lavabis me, et super nivem dealbabor.
10. Auditui meo dabis gaudium et lætitiam, et exsultabunt ossa humiliata.
11. Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele.
12. Cor mundum crea in me, Deus, et spiritum rectum innova in visceribus meis.
13. Ne projicias me a facie tua, et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.
14. Redde mihi lætitiam salutaris tui, et spiritu principali confirma me.
15. Docebo iniquos vias tuas : et impii ad te convertentur.
16. Libera me de sanguinibus, Deus, Deus salutis meæ, et exsultabit lingua mea justitiam tuam.
17. Domine, labia mea aperies : et os meum annuntiabit laudem tuam.
18. Quoniam si voluisses sacrificium,

[1] Ad Roman. III, 4.

[2] Lev. XIV, Num. XIX.

dedissem utique : holocaustis non delectaberis.
19. Sacrificium Deo spiritus contribulatus : cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies.
20. Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion, ut ædificentur muri Jerusalem.
21. Tunc acceptabis sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta : tunc imponent super altare tuum vitulos.

IN PSALMUM L

COMMENTARIUS.

1 *In finem, Psalmus David.*
Cum venit ad eum Nathan Propheta, quando intravit ad Bethsabee [1].

« *Miserere mei, Deus.* » Hic est Psalmus quinquagesimus, in quo postquam antiqua sacrificia pecudum sunt repudiata, et abjecta, et ostensum quod Deus quærit sacrificium laudis, ne crederet aliquis, quod hoc sacrificium impleretur in sono et strepitu labiorum tantum, subjungitur de hoc quod veraciter hoc perficit sacrificium, scilicet de spe, contritione, et vera pœnitentia, et hoc, ipsum David ponendo in exemplum, qui post peccata adulterii et homicidii per hoc sacrificium satisfecit Deo.

Et hoc satis aperte innuitur in titulo hujus Psalmi, qui talis est : « *Psalmus David, cum venit ad eum Nathan Propheta, quando,* vel quoniam *intravit ad Bethsabee,* id est, hic Psalmus editus est a David litterali pœnitente, et per hoc

[1] Le *Miserere*, dit Patrizi, n'est qu'un développement du *peccavi* que prononça David, quand Nathan lui fit sentir l'énormité de sa faute. Le titre placé en tête du psaume nous reporte à ce qui est raconté II Reg. XII. Le prophète a dit au roi : « Dominus transtulit peccatum tuum ; » mais si les reproches de Nathan ont excité la contrition dans le cœur du coupable, le pardon du Seigneur l'a portée à son comble. Le psalmiste repentant ne doute point de ce pardon, mais comprenant mieux toute la grandeur de son crime, il ne se lasse pas de faire appel à l'indulgence divine, et il exhale sa douleur avec des accents si humbles et si expressifs, que ce psaume est devenu l'acte de contrition que répètent tous les coupables de génération en génération. Quelques commentateurs protestants ou rationalistes attribuent le *Miserere* à un auteur plus récent que David. Jennings s'appuie pour le soutenir, sur la manière dont David parle des sacrifices aux ℣℣. 18 et 19, comme si la notion du culte intérieur eût été étrangère à cette époque, I Reg. XV, 22, et comme si elle n'était pas l'esprit même de la loi. D'autres tirent un argument des deux derniers versets, dont nous verrons l'explication dans le commentaire, et reportant la composition du psaume à l'époque de la captivité, n'en font qu'une expression générale de repentir. Mais l'indication que donne le titre « est confirmée par l'évidence intrinsèque la plus vive. Il n'y a aucun autre personnage connu dans la Sainte Ecriture dont on puisse affirmer qu'il a vécu dans la piété avant et après une chute grave, ℣℣. 12-14, que cette chute impliquait un meurtre, ℣. 16, que ce crime était resté impuni par la loi, et que le coupable fut rétabli dans la faveur divine. » Cook. Il n'y a donc aucune raison, avoue Perowne, pour s'écarter de la croyance constante et raisonnable de l'Eglise qui s'en rapporte au titre. Quelques-uns s'étonnent aussi du long intervalle d'une année au moins qui s'écoula entre le péché et le repentir de David ; cet étonnement a sa raison d'être, mais on ne s'explique que trop par la violence des passions et les illusions incroyables qui en sont la conséquence, le sommeil prolongé de la conscience du roi. Ce retard du repentir ne prouve rien contre l'authenticité ni du psaume, ni du passage correspondant du Livre des Rois. Dans le titre, on emploie le même verbe בא, *bo*, pour parler de la

uilibet pœnitenti competit, « *cum venit ad eum,* » ad corripiendum super peccato adulterii. « *Nathan Propheta.* » Ista plana sunt II Reg. xii, 1 et seq. « *Quando,* » vel quoniam, « *intravit.* » Curialiter loquitur Scriptura. Psal. xi, 7 : *Eloquia casta.* « *Ad Bethsabee,* » adulterando cum illa.

Tria notantur in hoc titulo. Primo, quod peccatum occulte perpetratum publicatur toti mundo. II Reg. xii, 12 : *Tu fecisti abscondite : ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel.* Luc. xii, 2 : *Nihil opertum, quod non reveletur : neque absconditum, quod non sciatur.* Secundum, quod major pars peccati, scilicet homicidium seditiosum tacetur, in quo docemur quando necesse fuerit aliena peccata tangere, ut tangamus ea ad minus quam possimus. Eccli. viii, 6 : *Ne despicias hominem avertentem se a peccato suo, neque improperes ei.* Tertium, quod ipsum residuum quod tangit circa locutionem velatur : « *Quando intravit,* » inquit, etc. Et hoc quia expressi sermones, maxime de peccato luxuriæ, cito inficiunt, et ideo docet nos talibus non uti. Ad Ephes. v, 3 et 4 : *Fornicatio autem et omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos : aut turpitudo,* etc.

Psalmus autem dividitur in tres partes. Primo enim pœnitens David loquens in sua, vel cujuscumque pœnitentis persona, suspirat pro venia consequenda. Secundo, pro præsenti miseria, ibi, « *Libera me de sanguinibus.* » Tertio, pro patria, ibi, « *Benigne fac.* »

In prima duo, quia primo optat suspirando pro venia generaliter. Secundo, specialiter, ibi, « *Secundum multitudinem.* »

Dicit ergo : Sic vis, Domine, ut audio, 3
non vitulos, non hircos, sed sacrificium cordis contribulati : et propter hoc dico, « *o Deus,* » cujus est misereri, non hominis. Luc. v, 21 : *Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus ?* Isa. xliii, 25 : *Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me.* « *Miserere.* » Ergo miser es ? Sed nonne es divitiis cumulatus, et dignitate regia sublimatus, sapientia, et futurorum tamquam Prophetarum eximius, scientia illustratus : et secundum sententiam tuam, vulgus beatum dicit populum cui hæc sunt ? Quid ergo gemis ? Quid amplius possum tibi facere, et non feci [1]. Respondet illud Prov. xiv, 34 : *Miseros facit populos peccatum,* et regem populorum facit ser-

Prima pars Psalmi.

démarche de Nathan près du roi, et de celle de David près de Bethsabée. Il n'y a point là de coïncidence recherchée à dessein ; la similitude est plutôt due, remarque Delitzsch, à la simplicité qui caractérise le style hébreu.

Les vérités dogmatiques et morales se pressent dans ce psaume ; David semble avoir fait appel à toutes ses croyances pour remuer jusqu'au fond toutes les fibres de son âme. C'est ainsi qu'il rappelle la miséricorde divine, ℣. 3, la persistance des restes du péché, même après le pardon reçu, ℣. 4, l'offense directe faite à Dieu par toute faute, même contre le prochain, ℣. 6, l'existence du péché originel, ℣. 7, la nécessité de la grâce qui pardonne et réhabilite, ℣℣. 9, 11-14, celle d'une contrition intérieure, ℣. 19, etc. Ces vérités, et les sentiments dont le psalmiste en accompagne l'expression, contribuent à donner au psaume un caractère tout évangélique.

C'est ici la douleur qui parle, et elle épanche tout ce que le cœur ressent. Néanmoins, un certain ordre logique ne manque pas dans la suite des pensées.

Les deux derniers versets doivent être considérés comme une addition subséquente. « Serius addita est supplicatio pro Hierosolymis, qua simul caveretur, ne ℣℣. 18, 19, de absoluta sacrificiorum rejectione intelligerentur. Soluto stilo conscripta videtur ». Bickell. Le prophète Isaïe, surtout dans ses derniers chapitres, reproduit un certain nombre des expressions de notre psaume ; on n'en peut conclure qu'une seule chose, c'est qu'il avait souvent récité et médité la prière de son illustre devancier.

H. Lesêtre.

[1] Isa. v, 4 : *Quid est quod debui ultra facere vineæ meæ, et non feci ei ?* etc.

vum. Joan. VIII, 34 : *Qui facit peccatum, servus est peccati.* O certe grave est et grande peccatum, quod tot bonis abundantem fecit miserum. « *Mei.* » Non dicit David. « *Mei* » enim est pronomen, quod puram designat substantiam, cujus conditor indubitanter est Deus. Quare « *miserere mei,* » hoc est, creaturæ tuæ. Sap. XI, 27 : *Parcis omnibus : quoniam tua sunt Domine, qui amas animas.*

« *Secundum misericordiam,* » non secundum legis justitiam, quia Levit. XX, 10 : *Morte moriantur mœchus, et adultera.* Ad Hebr. X, 28 : *Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur.* « *Tuam,* » o Christe, « *tuam,* » inquam, id est, tibi naturalem est ex parte Patris, qui est *Pater misericordiarum et Deus totius consolationis* [1]. Et ex parte matris quæ similiter est mater misericordiæ. Job, XXXI, 18 : *Ab infantia mea crevit mecum miseratio.* Et hoc « *magnam :* » si enim magna non fuisset, quomodo tam magna fecisset? Virtus enim ex operatione dignoscitur. Inter opera autem omnia tua, unum tangam cum Cassiodoro. Ait enim : « Hæc misericordia mundi « creatorem in cœlo deposuit, eumque « qui æternitate Patri manet æqualis, « mortalitate coæquavit nobis, et for- « mam servi mundi Domino imposuit, ut « ipse panis esuriret, fons vitæ sitiret, et « virtus infirmaretur, omnipotens vita « moreretur. »

« *Et secundum multitudinem.* » Hic orat, suspirando pro venia specialiter : et dicuntur tria. Primo orat contra maculam ut deleatur. Secundo, contra peccati memoriam, ut jam a Deo non habeatur, ibi, « *Averte faciem tuam.* » Tertio, contra pœnam ut dimittatur, ibi, « *Ne projicias me.* »

In prima tria : quia primo, oratio. Secundo, persuasio, ibi, « *Quoniam iniquitatem.* » Tertio, certa confidentia de impetrando, ibi, « *Asperges me.* »

In prima tria, secundum tria quæ petit. A macula lavari primo per lacrymas contritionis. Secundo, per lacrymas confessionis, ibi, « *Amplius.* » Tertio, per lacrymas satisfactionis, ibi, « *Et a peccato meo.* »

Dicit ergo : Sic peto misericordiam, et magis specificando dico : « *Et secundum multitudinem miserationum tuarum,* » hoc est, effectuum misericordiæ tuæ, quos multos vidi : et hoc rogo securus. Eccli. II, 12 et 13 : *Quis invocavit eum, et despexit illum? Quoniam pius et misericors est Deus.* « *Dele iniquitatem meam.* » Non adde divitias, et scientiam. « *Iniquitatem,* » quæ scripta est fortiter, Jerem. XVII, 1 : *Peccatum Juda scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino.* Adamas lapis durissimus est, nec potest frangi, nisi sanguine hirci mediante. Sic peccatum deleri non potest, nisi sanguine Christi per hircum designati, de quo Ezech. XLIII, 25 : *Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie.* Quotidie et omni tempore Deus Christi carnem pro peccatis immolabit, quam sumpsit similem peccatrici. Ad Roman. VIII, 3 : *Deus Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati.* « *Dele* » ergo. Respondet Isa. XLIV, 22 : *Delevi ut nubem iniquitates tuas,* quoad mortalia : *et quasi nebulam peccata tua,* quoad venialia.

« *Amplius lava me.* » Hic secundum. Quasi diceret : Sic dele per contritionem cordis, et « *amplius lava me* » per lacrymas confessionis. Magna videtur hujus præsumptio. Sordidaverat se luto peccati, et vocat Deum ad lavandum se. Et

[1] II ad Corinth. I, 3.

bene : nihil enim inveniebat in mundo nisi immundum. Isa. LXIV, 6 : *Facti sumus ut immundus omnes nos.* Eccli. XXXIV, 4 : *Ab immundo quid mundabitur?* Nullus, sed magis inquinabitur. Num. XIX, 22 : *Quidquid tetigerit immundus, immundum faciet.* Ezech. XVI, 30 : *In quo mundabo cor tuum, dicit Dominus Deus?* in nullo nisi in teipso. Oportet ut facias teipsum lavatorium, et sic fecit : unde undique voluit perforari, et de se effluere sanguinem in nostram ablutionem. Psal. LXXVII, 20 : *Percussit petram*, scilicet Christum (I ad Cor. x, 4 : *Petra autem erat Christus*), *et fluxerunt aquæ et torrentes inundaverunt*, ad lavandum et majorem mundum, et minorem. Imo cantat Ecclesia :

Terra, pontus, astra, mundus,
Quo lavantur flumine [1].

Ecce lotio majoris mundi. Apocalyps. I, 5 : *Dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris.* Ecce lotio minoris. « *Lava* ergo *me ab iniquitate mea,* » quæ sordidat me. Ad Tit. I, 15 : *Infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens, et conscientia.* Et hoc « *amplius* : » quia non tantum ab actu, sed a circumstantia actus : quia scienter peccavi, non ignoranter. Augustinus : « Lava amplius multum inquinatum : « magis magisque ablue peccata scientis, « qui abluisti peccata ignorantis. » Vel, « *lava amplius* » quam noverim petere, qui meipsum non novi. I ad Cor. IV, 4 : *Nihil mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus sum.*

Sed quia quidam lavantur, non tamen mundantur, II Petr. II, 22 : *Sus lota in volutabro luti*, addit, « *a peccato meo,* » mihi proprio, et mihi imputando, « *munda me,* » ut impleatur illud Isa. I, 16 : *Lavamini, mundi estote,* etc.

Nota ergo, quod peccator semper debet clamare ut lavetur, et mundetur, et hoc triplici ratione. Primo, propter peccatorum ignoratorum multitudinem. Isa. LIX, 12 : *Multiplicatæ sunt iniquitates nostræ coram te.* Et Psal. XXXIX, 13 : *Circumdederunt me mala quorum non est numerus.* Secundo, propter firmam peccatorum adhæsionem. Baruch, I, 20 : *Adhæserunt nobis multa mala*, id est, fortiter, sicut pellis carni. Jerem. XIII, 23 : *Si potest mutare Æthiops pellem suam aut pardus varietates suas : et vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum?* Tertio, propter facilem immunditiei iterationem. Job, IX, 30 : *Si lotus fuero quasi aquis nivis, et effulserint velut mundissimæ manus meæ : tamen sordibus intinges me*, id est, iterato intingi permittes.

Peccator debet semper clamare ut lavetur, propter tria.

5 « *Quoniam iniquitatem meam.* » Postquam præmissa est oratio, subjungitur persuasio, et primo, a peccati confessione. Secundo, a misericordiæ Dei promissione, ibi, « *Ut justificeris.* » Tertio, ab humana fragilitate, ibi, « *Ecce enim in iniquitatibus.* » Quarto, ex parte Dei a bonitate, ibi, « *Ecce enim veritatem dilexisti.* »

In prima tria. Primo tangitur peccati cognitio. Secundo, cogniti jugis detestatio, ibi, « *Et peccatum meum.* » Tertio, detestati verecunda confessio, ibi, « *Tibi soli peccavi.* »

Dicit ergo : Peto mihi exhiberi misericordiam : nolo tamen omnino perire justitiam, « *quoniam iniquitatem meam.* » Vel sic : Munda me, et debes, « *Quoniam iniquitatem meam ego cognosco.* » Ecce meam iniquitatem cognosco, quia in iniquitate non attendo voluptatem, sed intueor deformitatem, et detestor illam. Cassiodorus :

[1] Ex hymno : *Lustra sex qui jam peregit.*

« Soli illi probantur peccata agnosce-« re, qui ea videntur propria exsecratione « damnare. » Nahum, III, 7 : *Omnis qui viderit te, resiliet a te.*

Persuadet Deo ut remittat a confessione peccati.

« *Et peccatum,* » a me cognitum, « *coram est me est semper,* » ad detestandum. Supra, in Psal. XLIX, 21 : *Statuam contra faciem tuam.* Cassiodorus : « Hic « quasi jam in venturo judicio constitu-« tus delictorum suorum adspectus teter-« rimos pertimescit. » Et alia littera, quæ est Augustini : « Contra me est semper. » Quasi diceret : Prius fuit peccatum retro me, cum dixi, Vir mortis est homo, qui hoc fecit : sed Nathan coram me, et contra me peccatum meum posuit, quando dixit *: Tu es ille vir* (II Reg. XII, 7). Nec postea discessit a conspectu meo, sicut in multis accidit, qui cito tradunt peccata oblivioni, si aliquando cognoverint. Alii penitus non cognoscunt. Et est prima ratio, quia peccata ipsa eos excæcant. Sap. II, 21 : *Excæcavit illos malitia eorum.* Psal. XXXIX, 13 : *Comprehenderunt me iniquitates meæ, et non potui ut viderem.*

Peccata ægre cognoscuntur : quia aut excæcant, aut se variis modis occultant.

Secunda causa est, quia peccata se occultant nunc sub voluptate. Eccle. V, 19 : *Non satis recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod Deus occupet cor ejus deliciis.* Nunc sub adulantium laude, Psal. X secundum Hebr. 5 : *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ.* Ibi Glossa : « De-« lectatur ea facere ubi non solum non « metuitur reprehensor, sed etiam audi-« tur laudator. » Nunc peccantium multitudine : videtur enim licere quod quasi omnes faciunt. Eccle. I, 15 : *Perversi difficile corriguntur.* Et addit statim causam : *Stultorum infinitus est numerus.* Nunc sub majorum auctoritate : Gregorius in quadam *Homilia* : « Peccata de-« linquentium fovent ne amittant tempo-« ralia. »

Tertio non cognoscuntur, quia virtutes se esse simulant. Hieronymus : « Multi « superbiam libertatis loco laudant, ac « decepti vitiis pro virtutibus glorian-« tur.» III Reg. XIV, 6 : *Ingredere uxor Jeroboam,* iniquitas scilicet, *quare aliam te esse simulas ?*

« *Tibi soli peccavi.* » Hic verecunda et sancta confessio : confitetur peccandi audaciam, quia est contra Dominum videntem omnia, ibi, « *Et malum coram te.* »

Dicit ergo : Sic munda, quoniam iniquitatem cognosco, cognitam abhorreo, et etiam aperte confiteor, « *quoniam tibi soli peccavi.* » Quomodo dicit hoc ? Nonne peccavit peccato homicidii et seditionis ? Ergo non solum contra Dominum peccavit, sed etiam contra proximum. Imo si diligenter attendimus, omnis peccans peccat contra omnem creaturam Dei. Contra cœlestia, quia contristat supernam illam Jerusalem. Quomodo non contristaretur de filii perditione ? Et ipsa est mater nostra. Ad Galat. IV, 26 : *Illa, quæ sursum est, Jerusalem, libera est, quæ est mater nostra.* Prov. X, 1 : *Filius stultus mœstitia est matri suæ.* Baruch, IV, 3 : *Contristatis nutricem vestram Jerusalem.* Item, peccat contra corporalia, et visibilia hæc mundana omnia : quia quantum in se est, impedit et retardat eorum gloriosam innovationem pro qua gemunt. Ad Rom. VIII, 22 : *Omnis creatura ingemiscit, et parturit usque adhuc,* ut veniat illa innovatio, de qua Apocal. XXI, 5 : *Ecce nova facio omnia.* Peccat etiam contra infernalia, quia eis socios multiplicat ut magis ardeant. Luc. XVI, 27 et 28 : Volebat dives epulo, ne fratres sui descenderent in infernum, ne illi augeretur tormentum [1]. Isa. XIV, 9 : *Infer-*

Pe... est ... De ... cre...

[1] Luc. XVI, 27 et 28 : *Et ait,* scilicet dives in inferno positus : *Rogo ergo te pater ut mittas eum* (Lazarum) *in domum patris mei. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum.*

nus subter conturbatus est in occursum adventus tui.

Respondeo secundum Glossam, quæ hoc exponit dupliciter, vel ut dicendo soli, exprimat regiam dignitatem, vel ut ostendat singularem Christi dignitatem. Primo, modo sic : « *Tibi soli peccavi*, » id est, ad te solum pertinet me punire, quia rex sum, nec superiorem habeo nisi te. Eccle. v, 7 et 8 : *Excelsior est,... et insuper universæ terræ rex imperat servienti*. Vel sic : « *Tibi soli peccavi*, » id est, non apponant ad me puniendum alii manum qui peccatores sunt sicut ego : sed tu solus, qui sine peccato est. Tuum est proprie me punire, ut ostendatur singularis dignitas Christi, qui solus est sine peccato. Isa. LIII, 9, et I Pet. II, 22 : *Qui peccatum non fecit, nec inventus est*, etc. Joan. VIII, 7 : *Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat*. Ad Heb. XII, 19 : *Mihi vindicta, et ego retribuam*.

« *Et malum coram te*, » omnia cernente, judicante, ponderante, « *feci* » impudenter valde. Psal. XXXIII, 17 : *Vultus autem Domini super facientes mala*. Quod deberet eos confundere, et terrere certe, quia testificabitur ipse veritati quam vidit. Jerem. XXIX, 23 : *Ego judex sum, et testis, dicit Dominus*. Propter hoc dicit Boetius in fine libri sui de *Consolatione philosophiæ* : « Magna nobis indita est « necessitas probitatis, si non dissimulare « velimus, cum omnia agamus ante ocu« los judicis cuncta cernentis. »

« *Ut justificeris*. » Hic persuadet a misericordiæ Dei promissione secundum lecturam unam. Legitur autem multipliciter. Primo modo sic, ut justitia veracitatis hic intelligatur sic : Ita dico quod peccavi coram te justo, in tantum « *ut justificeris in sermonibus*, » id est, verax inveniaris, et in tantum « *ut vincas*, » alios judices superando, « *cum judicaris*, » id est, cum sermonibus tuis compararis. Prov. VIII, 8 : *Justi sunt omnes sermones mei : non est in eis pravum quid*.

Vel sic : Justus es, o Christe, et adeo justus, « *ut justificeris* », id est, solus justus inveniaris, « *in* omnibus *sermonibus tuis*, » et hoc adeo, ut vincas omnes homines in justitia, « *cum*, » id est, quamvis, « *judicaris*, » judicàtus fueris a Pilato injuste. Augustinus : « Tu solus « juste judicans, et injuste judicatus. » Psal. CXLII, 2 : *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Vel sic, ut veritas dicat victoriam contra dæmones. Adeo justificaris in omnibus sermonibus tuis, « *ut vincas*, » diabolum et mortem. Oseæ, XIII, 14 : *Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne*.

Legitur et de justitia promittentis et miserantis : et hoc dupliciter, vel promittentis Incarnationem, vel peccatorum remissionem.

Ait enim : Justus es, o Pater, « *ut justificeris in sermonibus tuis ;* » hoc non mutatur, « *et vincas*, » id est, mendaces ostendas homines, « *cum judicaris*, » ab illis non facere quod promisisti, scilicet Filium non mittere. Num. XXIII, 19 : *Non est Deus quasi homo ut mentiatur : nec ut filius hominis ut mutetur*. Esth. XIV, 9 : *Volunt tua mutare promissa*. Vel de justitia promittentis remissionem, contra illos qui dicunt non posse impetrare remissionem de tantis culpis. Quasi diceret : Adeo munda me, « *ut justificeris*, » in apparentia hominum, qui in te justior esse non potes. « *Et vincas*, » id est, tamquam mendaces ostendas homines, « *cum judicaris*, » ab eis non remittere culpas quantascumque. Eccli. XII, 3 : *Altissimus odio habet peccatores, et misertus est pœnitentibus*. Ezechiel. XVIII, 21 et 22 : *Si impius egerit pœnitentiam,... omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor*.

« *Ecce in iniquitatibus*. » Hic tertio 7
persuadet ab humana fragilitate, et hoc quia conceptus in originali iniquitate primo, et parentum libidine secundo, ibi, « *Et in peccatis concepit*. »

Persuadet ab humana fragilitate.

Dupliciter autem continuat Glossa.

Primo, sic : Omnes vincis, et vere non tantum qui fecerunt peccata grandia, sed totum humanum genus, in cujus persona dico, « *Ecce enim*, etc. » Alio modo sic : Vere tibi peccavi : « *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum.* » Quasi diceret : Ab ipsa origine contraxi corruptelam, per quam cecidi in culpam. Nec hoc dicit peccatum excusando, sed miseriam ostendendo.

Quomodo sit in iniquitatibus conceptus, varie exponitur.

Et nota, quod plurale ponitur pro singulari, id est, *iniquitate*. Et item non est hoc intelligendum de peccato parentum suorum, sicut quidam putant : in conjugio enim sancto conceptus fuit, et genitus : opus enim conjugale, sine omni peccato fieri potest : quod patet, Tob. VI, 22, ubi Angelus dixerat ad Tobiam minorem : *Transacta autem tertia nocte, accipies virginem cum timore Domini*· Vel *iniquitates* appellat irregularitates quasdam, quas contrahebant quodam modo coeuntes. Levit. XV, 16 : *Vir de quo egreditur semen coitus, lavabit aqua omne corpus suum.* Vel, « *in iniquitatibus conceptus sum,* » id est, inter iniquos. Ezech. II, 6 : *Fili hominis, cum scorpionibus habitas.* Vel, « *in iniquitatibus conceptus sum,* » non proximorum, sed præcedentium patrum, sicut Judæ in Thamar, Genes. XXXVIII, 1 et seq. Sap. IV, 6 : *Ex iniquis somnis filii qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua,* Vel. « *in iniquitatibus* » proximorum saltem venialium. Proverb. XX, 9 : *Quis potest dicere : Mundum est cor meum ? purus sum a peccato ?* Non quod peccarent vel venialiter in illo actu, sed quia aliunde habebant venialia.

« *Et in peccatis concepit me mater mea,* » hoc est, in libidine, quæ peccatum esset, nisi esset conjugii bonum. Sed quare magis tangit libidinem, quasi ex parte matris, non patris ? Videtur velle confirmare Naturalium sententiam, qui dicunt majorem libidinem in fœmina quam in viro. Appetit enim virum, sicut materia formam : et Tiresias, sicut dicunt fabulæ, hoc determinavit. Vel secundum litteram aliam : « In peccatis originalibus in utero habuit me mater mea. » Hoc est contra illos qui dicunt David sanctificatum fuisse in utero.

Persuadet per Dei bonitatem.

« *Ecce enim veritatem.* » Hic quartum, in quo persuadet a percepta Dei bonitate : et dicuntur duo. Primo, dicit suæ sapientiæ veritatem diligere, et hanc dilectam sibi revelasse, ibi, « *Incerta, et occulta.* »

Dicit ergo : Non refundo in te culpam, o Domine, sed dico veritatem, « *Ecce enim veritatem dilexisti.* » Vel sic : Primo peccatum meum confitendo, quia « *ecce enim veritatem dilexisti,* » in tantum, ut per ipsam peccata dimittas. Proverb. XVI, 6 : *Veritate redimitur iniquitas.* Psal. LXXXIII, 12 : *Misericordiam et veritatem diligit Deus.*

« *Incerta et occulta.* » Hoc tripliciter legitur, quia aut tangit sibi factam de Incarnatione revelationem, aut excellentem Dei cognitionem, aut revelatam sibi remissionem.

Dicit ergo : Sic veritatem diligis, et tamen « *incerta* » hominibus, « *et occulta* » valde in se, « *sapientiæ tuæ,* » ad sapientiam tuam pertinentia, « *manifestasti mihi* » tanto peccatori, scilicet Incarnationis mysterium. II Reg. XXIII, 1 et 2 : *Dixit David filius Isai : Dixit vir cui constitutum est de christo Dei Jacob, egregius Psaltes Israel : Spiritus Domini locutus est per me.* Et mysterium istud dicit « *occulta sapientiæ,* » quia I ad Corinth. I, 23 et 24 : *Prædicamus Christum Dei virtutem,... et Dei sapientiam.*

Secundo modo sic : « *Incerta et occulta,* » quæ scilicet alios latere debent. Jerem. II, 8 : *Tenentes legem nescierunt me.* Osee, IV, 1 : *Non est scientia Dei in terra.* « *Sapientiæ tuæ.* » Hæc est enim vera sapientia. Sapient. XIII, 1 : *Vani sunt omnes homines in quibus non subest scientia Dei.* Jerem. IX, 24 : *In hoc glorietur, qui gloriatur, scire et nosse me.* « *Manifestasti mihi.* » Psal. CXXXIV, 5 :

Ego cognovi quod magnus est Dominus.

Tertio modo sic : « *Incerta et occulta* » omni homini, excepto quam mihi et Bethsabee, scilicet peccata mea, « *manifestasti mihi,* » per Nathan prophetam. II Reg. xii, 1 et seq. Et dicit « *incerta,* » quantum ad peccatorum perpetrationem : « *occulta* » quantum ad peccati remissionem. Manifestavit enim ei remissionem peccati per Nathan prophetam. II Reg. xii, 13 : *Peccavi Domino,* dixit David : et dixit Nathan ad eum : *Et Dominus transtulit peccatum tuum.*

Hic notandum, quod triplicem veritatem diligit Deus. Primo, veritatem vitæ, qua carent hypocritæ. Matth. vii, 15 : *Veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.* Ideo non amantur a Deo. Job, xxxvi, 13 : *Simulatores et callidi provocant iram Dei.* Hæc ergo est veritas contra hypocrisim. Et est veritas contra hæresim, veritas doctrinæ. II ad Tim. ii, 18 : *A veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam.* Et qui a veritate fidei recedunt, amari a Deo qui veritas est, non possunt. Ad Hebr. xi, 6 : *Sine fide impossibile est placere Deo.* Item, est veritas confessionis puræ, de qua Josue, vii, 19 : *Confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas.* Hæc veritas multum placet Deo, in tantum ut statim cum exit, imo cum proponit exire de corde hæc veritas, obviet ei et misericordia Dei et pietas. Hæc est enim de qua scriptum est, Psal. lxxxiv, 11 : *Misericordia et veritas obviaverunt sibi.*

« *Asperges me hyssopo.* » Hic tertium, scilicet certa confidentia de impetrando : et confidit de duobus. Primo, quod mundabitur. Secundo, quod mundatus lætificabitur, ibi, « *Auditui meo.* » Mundari autem confidit duobus quæ præcesserunt de Christi latere, Joan. xix, 34, scilicet sanguinis Christi effusione primo. Secundo, aquæ aspersione, ibi, « *Lavabis me.* »

Dicit ergo : Non frustra manifestasti mihi incerta, et occulta sapientiæ, quia ecce, « *Asperges me,* » o Domine, « *hyssopo,* » aspersione de hyssopo facta, qua intincto sanguine aspergebantur leprosi (Levit. xiv, 6 et 7). « *Et mundabor* : » peccator enim leprosus est. Signum enim lepræ, est quando diversus calor apparet in carne : diversus autem calor peccatum est. Proverb. xv, 7 : *Cor stultorum dissimile erit.* Christus autem hyssopus est, herba scilicet humilis. Matth. xi, 29 : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde.* Item, est herba calida : et Christus secundum divinitatem calidus est valde, imo ignis. Deuter. iv, 24 : *Deus tuus ignis consumens est.* Hæc hyssopus fuit tincta sanguine in sua passione. Isa. lxii, 1 : *Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra?* Hac ergo hyssopo sic sanguine tincta, mundantur leprosi, id est, peccatores. Ad Hebr. ix, 14 : *Sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum obtulit semetipsum immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis.* I Pet. i, 2 : *In aspersionem sanguinis Jesu Christi.*

Chrisus hyssopo comparatur.

« *Lavabis.* » Hic ablutio per aquam, et tangitur ablutio : Sic asperges, « *et lavabis* » me aqua, quæ simul fluxit de latere Christi cum sanguine, imo ipso sanguine. Apoc. i, 5 : *Qui dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo.* Et rursum, vii, 14 : *Laverunt stolas suas, et dealbaverunt eas in sanguine Agni.*

« *Et super nivem dealbabor.* » Contra, nihil albius nive. Respondet Cassiodorus : « Super nivem album de corpori« bus nihil potest inveniri : sed ideo *su*« *per* dicit, quia spiritualis anima longe « super corpora mundana resplendet. » Psal. xliv, 14 : *Omnis gloria ejus filiæ Regis ab intus.* Cant. iv, 3 : *Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet.*

Vel sic : Remissionem peccati mei manifestasti mihi, quia « *asperges me hyssopo et mundabor* : » quæ humilis est

herba, et calida, id est, humilitate et charitate : et quia hæ virtutes non tantum auferunt maculam, sed præbent decorem, « *lavabis me,* » per eas, « *et super nivem dealbabor,* » ut possit dici illud Cant. IV, 7 : *Tota pulchra es amica mea, et macula non est in te.*

Pœnitentia hyssopo collata.

Nota etiam, quod hyssopus, mundans animam et dealbans, est pœnitentia propter sex, quorum duo pertinent ad contritionem cordis : hyssopus enim est herba calida, et pœnitens debet interius, si vere contritus est, calere, secundum illud Psal. XXXVIII, 3 : *Dolor meus renovatus est, concaluit cor meum intra me.* Ad Rom. XII, 11 : *Spiritu ferventes.* Evomit enim tepidos Dominus [1]. Item, hyssopus aquam projicit : fit enim in aspersorium. Sic vere pœnitens lacrymas fundit. Judith, VIII, 14 : *Pœniteamus, et indulgentiam ejus fusis lacrymis postulemus.* Dicitur, quod facula accensa guttas distillat calidas. Item, hyssopus exscreare facit, et sic valet ad purgationem pectoris. Sic vera pœnitentia paulatim tamquam quasdam exscreationes emittit iniquitates, et sic sanat. Prov. XI, 6 : *Justitia rectorum liberabit eos.* Item, vomitum non facit, sed paulatim per partes corruptionem emittit, vel ejicit. Sic oris confessio per partes debet fieri, non simul tota. Eccli. IV, 34 : *Noli citatus esse in lingua tua.* Hæc duo a confessione oris. Item, in petrosis crescit. III Reg. IV, 33 : *Disputavit Salomon super lignis, a cedro... usque ad hyssopum quæ egreditur de pariete.* Sic sanctificatio debet in operibus radicari, contra delectationem quæ fuit in peccato. Prov. XXX, 26 : *Lepusculus, plebs invalida,* pœnitens timorosus, et infirmus : *qui collocat in petra cubile suum.* Psal. LIX, 5 : *Ostendisti populo tuo dura.* Item, humilis et parva. Et nunc pœnitens debet esse humilis in satisfactione, secundum illud Psal. CVI, 17 : *Propter injustitias enim suas humiliati sunt* : contra elationem quæ fuit in peccato. De duobus, Psal. XXXVII, 9 : *Afflictus sum, et humiliatus sum nimis.* »

« *Auditui meo dabis.* » Hic de confidentia impetranda lætitiam. Et primo, de venia culpæ. Secundo, de gloria conferenda primo menti, ibi, « *Et lætitiam.* » Postmodum corpori, ibi, « *Et exsultabunt.* »

Dicit ergo : Sic mundabor, dealbabor, et sic factus mundus, audiam. Rectus ordo : quia Sap. I, 4 : *In malevolam animam non introibit sapientia.* Sed in mundo vase intrabit : propter hoc, « *Auditui meo,* » inclinato ad audiendum humiliter. Psal. XLIV, 11 : *Audi filia, et vide, et inclina aurem tuam :* non sicut illi de quibus Jerem. VI, 17 : *Audite vocem tubæ,* prædicatoris, et prælati : *et dixerunt : Non audiemus.* « *Dabis gaudium,* » de peccati venia, Nathan dicente II Reg. XII, 13 : *Dominus transtulit peccatum tuum.* « *Et lætitiam,* » de futura beatitudine, quantum ad stolam animæ. Isa. LXI, 3 : *Ut darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii pro luctu.* « *Et,* » tandem, « *exsultabunt ossa humiliata,* » in resurrectione generali glorificata. Isa. LVIII, 11 : *Implebit splendoribus animam tuam, et ossa tua liberabit.* Psal. LXXXIX, 15 : *Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti.* Legitur etiam de ossibus spiritualibus, viribus scilicet animæ, quæ intus latent, et corpus sustentant. Prov. XVIII, 14 : *Spiritus viri sustentat imbecillitatem suam.* Hæc ossa prius in contritione conturbata, postea lætificantur in interiori auditu de remissione. Prov. XII, 25 : *Mœror in corde viri, humiliabit illum, et sermone bono lætificabitur.*

Et nota, quod sunt tria, quæ dant au-

[1] Apoc. III, 16 : *Quia tepidus es,... incipiam te evomere ex ore meo.*

ditai certum testimonium de remissione peccati, et sic gaudium. Primum, infusa securitas in conscientia. II ad Corinth. I, 12 : *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*, de remissione culpæ : nec lætificat modicum iste testis, quia Prov. xv, 15 : *Secura mens, quasi juge convivium*. Alterum est facilitas deflendi peccata præterita in abundantia. II Reg. III, 13, dicebat David : *Non videbis faciem meam, antequam adduxeris Michol*. Non videbis per certam spem, Michol quæ interpretatur *aqua omnis*. Quasi diceret : Si adduxeris aquam ex omnibus, id est, pro omnibus peccatis tuis, certus sis, quod tu videbis. Tertius testis est fervens voluntas magis moriendi pro Christo, quam peccatum committendi. De tribus simul, I Joan. v, 8 : *Tres sunt qui testimonium dant in terra : Spiritus, et aqua, et sanguis*. Matth. XVIII, 16 : *In ore duorum vel trium testium stet omne verbum* [1].

« *Averte faciem tuam*. » Hic secundum, in quo orat contra peccati memoriam. Primo, ne videat. Secundo, ne memoria remaneat, ibi, « *Et omnes iniquitates meas*. »

Dicit ergo : Humiliatus sum, et propter hoc « *averte faciem tuam*, » non a me, sed a « *peccatis meis*. » Cassiodorus : « Rogat judicem pium ne respice- « ret peccata, quæ sibi ipsi quoque vide- « bantur horrenda. » Vel sic : Mea peccata cognosco, et quia adverto illa, « *averte faciem tuam a peccatis*. » Augustinus : « Si homo advertit, Deus faciem suam « avertit. Et non tantum « *averte* », ut non videat intelligentia, sed ut non retineat ipsa memoria. Et hoc est : « *Et omnes iniquitates meas dele*. » Hoc enim debetur pœnitentiæ. Act. III, 19 : *Pœnitemini igitur, et convertimini, ut deleantur peccata vestra*. Dele iniquitates ergo, de omni loco in quo sunt scriptæ. Primo de mente ipsa tua divina, Psal. CXXXVIII, 16 : *In libro tuo omnes scribentur*. Isa. LXV, 6 : *Ecce scriptum est coram me : non tacebo, sed reddam et retribuam in sinum eorum*. Secundo, de mente angelica, Isa. XXX, 8 : *Scribe ei super buxum*, quod valde solidum est, id est, supra solidam mentem angelicam, *et in libro diligenter exara illud, et erit in die novissimo in testimonium*. Item, de propria, Dan. VII, 10 : *Judicium sedit, et libri aperti sunt*. Libri, inquam, conscientiarum. Apoc. XX, 12 : *Judicati sunt mortui, ex his quæ scripta erant in libris*. Item, de dæmonum mente, Prov. XVII, 11 : *Angelus crudelis mittetur contra eum cum libris accusatoriis*. Apocal. XII, 10 : *Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri*.

« *Cor mundum*. » Hic tertio orat contra peccati efficaciam. Duo autem facit peccatum. Sordidat. Contra hoc orat primo. Item, ad casum incurvat. Contra hoc secundo. Et sunt isti duo effectus quasi reliquiæ culpæ, postquam etiam dimissa est, et deleta : surgunt enim sordidæ affectiones, surgunt pronitates ad malum. Ibi secundum, « *Spiritum rectum*. » 12

Petit liberari a duobus peccati effectibus.

Dicit ergo : Sic petii ut mala auferas : nunc peto ut conferas bona malis, quæ reliquit in me peccatum contraria. Unde, « *cor mundum crea in me Deus*, » quo videre possim te : quia Matth. v, 8 : *Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt*. Et dicit, « *crea*, » quod est de nihilo aliquid facere, quia cor peccantis ad nihilum redactum est. Jerem. v, 21 : *Audi, popule stulte, qui non habes cor*. Psal. LXXII, 22 :

[1] Cf. Deuter. XIX, 15.

Ad nihilum redactus sum, et nescivi. Et alias, Psal. xiv, 4: *Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus.* Vel, « *crea,* » quoad ultimum munditiam : cum enim peccat homo, virtutes perdit et quasi annihilantur : cum autem resurgit, tunc iterum in illo creantur. I Mach. i, 41 : *Conversi sunt honores ejus in nihilum.*

« *Et innova spiritum,* » per peccatum inveteratum, illa innovatione, de qua Apostolus ad Ephes. iv, 23 : *Renovamini spiritu mentis vestræ,* ut impleas illud Ezech. xi, 19 : *Dabo eis cor unum, et spiritum novum tribuam in visceribus eorum.* « *Innvova,* » inquam, « *spiritum,* » faciendo « *rectum,* » hoc est, tibi rectissimo conformatum. Augustinus : « Rectus est spiritus, cum ei Deus bonus « est per omnia.» Psal. lxxii, 1: *Quam bonus Israel Deus, his qui recto sunt corde!* Sicut ergo petiit cor mundum ad videndum, sic petit spiritum rectum ad diligendum. Cant. i, 3 : *Recti diligunt te.* Et non tantum innova cor, sed etiam innova ipsa viscera cordis, hoc est, affectus, et intima, ex quibus procedit delectatio mala. Matth. xv, 19 : *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, et similia.* Et hoc est innovandum « *in* ipsis *visceribus meis.* »

Et nota, quod petit innovari post mundationem : innovatio autem fit in vasis, per applicationem ad fornacem. Applica illi fornaci ardentissimæ, de qua Isa. xxxi, 9 : *Cujus ignis in est Sion, et caminus ejus in Jerusalem.* Sicut Paulus applicatus fuit, et totus mundatus, quando raptus est ad tertium cœlum [1]. Si dicas : Cor meum grave est, filii hominum illuc non possunt ascendere : aliam ostendo tibi, scilicet doctrinam sacram, quæ fornax est ardentissima. Jerem. xxiii, 29 : *Numquid non verba mea sunt quasi ignis ?* Et xx, 8 et 9 : *Sermo Domini... factus est in corde meo quasi* in quodam vase *ignis exæstuans.* Psal. cxviii, 140 : *Ignitum eloquium tuum vehementer.* Et necessario liquefies ad hanc fornacem. Cant. v, 6 : *Anima mea liquefacta est, ut locutus est dilectus* . Quod si et hanc non vis accipere, tertiam ostendo, scilicet charitatem, quæ ignis est, et fornax maxima. Luc. xii, 49 : *Ignem veni mittere in terram, et quid volo nisi ut accendatur ?*

«*Ne projicias me a facie tua.*» Hic quartum, in quo orat contra debitam pœnam pro peccatis. Et primo, oratio : deinde persuasio, ibi, « *Docebo iniquos.* »

In prima tria secundum tria contra quæ petit, quæ sunt pœnæ culpæ. Primo petit contra gratiæ ablationem in hoc versu. Secundo, contra spiritualis gaudii amissionem, ibi, « *Redde mihi.* » Tertio, contra pronitatem ad recidivum, ibi, « *Et spiritu principali.* »

In prima duo. Primo petit contra primum, gratiam illuminantem adspectum. Secundo, contra secundum, gratiam accedentem affectum, ibi, « *Et spiritum sanctum tuum.* »

Dicit ergo : Sic petii, ne faciem tuam avertas, et « *ne projicias me,* » sed peccata mea, « *a facie tua,* » unde lumen est in quo viam videam. Psal. lxxxviii, 16 : *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.* Sed quid est hoc ? Supra dixit ut faciem suam averteret, hic autem ut non projiciatur a facie ? Contrarius sibi videtur. Augustinus : « Cujus faciem metuit « ejus faciem invocat. » Respond. Metuit ab illa videri, sed eam desiderat videre : et quia hoc non potest esse nisi destructis peccatis, Isa. lix, 2 : *Iniquitates vestræ diviserunt inter vos, et Deum vestrum,*

[1] Cf. II ad Corinth. xii, 2 et seq.

et peccata vestra absconderunt faciem ejus a vobis ne exaudiret. Prius dixit, « *Omnes iniquitates meas dele :* » et post subdit : *Ne projicias me a facie tua.*

« *Et spiritum sanctum tuum*, » gratiarum datorem, I ad Corinth. xii, 11 : *Unus atque idem spiritus, dividens singulis, prout vult.* « *Ne auferas a me.* » Vide ergo, quod sicut in præcedenti versu petiit bonorum collationem, sic in isto petit conservationem. Ergo habens petit Spiritum non auferri, ut habeat in doloribus consolatorem : unde Paraclitus dicitur, Joan. xiv, 26 : *Paraclitus autem spiritus sanctus,* etc. Paraclitus autem dicitur *consolator.* Item, ut habeat ipsum pignus contra exhæredationem. Exhæredatus enim fuit quando peccavit. Ad Ephes. i, 14 : *Pignus hæreditatis nostræ.* Item, robur contra dæmonis impugnationem : est enim spiritus fortitudinis.

« *Redde mihi lætitiam.* » Ecce secundum. Quasi diceret : Sic rogavi ut non auferas spiritum : imo per eum, « *redde mihi lætitiam.* » Cassiodorus : « Reddere « dicit, quia sibi nescio quid gratiæ sen- « serat imminutum. » Non mundi lætitiam reddas, de qua Proverb. ii, 14 : *Lætantur cum male fuerint.* Sed « *salutaris tui.* » Hebraica veritas habet, « *Jesu tui,* » cujus contemplatione divinitatis et prævisione humanitatis, ante peccatum vehementius delectabar. Hinc discendum, quod cum Dominus recipit peccatorem ad pœnitentiam, non statim ipsum recipit ad pristinam consolationis gratiam. II Reg. xiv, 24 : *Revertatur* Absalon *in domum suam, et faciem meam non videat.*

« *Et spiritu principali confirma me.* » Ecce tertium. Quasi diceret : Non tantum redde lætitiam, imo « *et spiritu principali,* » in bono me continente et conservante, qui principatur spiritibus humanis, Psal. lxxv, 13 : *Qui aufert spiritum principum.* Et Angelis, In Psal. ciii, 4 : *Qui facis Angelos tuos spiritus.* Isto, inquam, spiritu, « *confirma me,* » ne ruam iterum in peccatum, sed in bono perseverem. Quasi diceret : Eadem qua me liberasti bonitate, eadem me confirma. Psal. lvii, 29 : *Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.*

Nota hic satis expressam evidenter Trinitatem : « *Spiritum rectum,* » in hoc Filium. Psal. xci, 16 : *Rectus Dominus Deus noster.* Filius quippe veritas est. Spiritum sanctum ipso nomine, « *et spiritum sanctum tuum ne auferas a me.* » Et Patrem qui est Spiritus principalis, quia Filii et Spiritus sancti principium.

Spiritus Dei contra triplicem spiritum necessarius

Et bene forti Spiritu, et principali indiget, quia oportet eum contra triplicem pugnare spiritum. Contra spiritum carnis, de quo Num. xvi, 22 : *Fortissime Deus spirituum universæ carnis.* Et contra spiritum mundi, I ad Cor. ii, 12 : *Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est.* Item, contra spiritum dæmonis intransitive, I Reg. xvi, 23 : *Spiritus Domini malus arripiebat Saul.* De iis tribus spiritibus, spiritus carnis mollia, spiritus mundi vana, spiritus malitiæ amara loquitur.

« *Docebo iniquos.* » Hic secundum, in **15**
quo posita oratione subjungitur persuasio. Et primo, ab ipso suo actu. Secundo, a profectu sive fructu sequente ex illo actu, ibi, « *Et impii ad te.* »

Dicit ergo : Sic spiritu principali me confirma, et ingratus non ero, imo « *docebo iniquos vias tuas, et impii,* etc. » Docebo, inquam, verbo, conversatione, et exemplo. I ad Timoth. iv, 12 : *Exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione,* etc.

Et nota, quod prius voluit audire quam docere. Unde supra præmisit, « *Auditui meo,* etc. » Nunc dicit, « *Docebo.* » Eccli. xviii, 19 : *Antequam loquaris, disce.* Sed quærendum quomodo dicit se docturum alios, et prædicaturum, qui adulter fuit, seditiosus, et homicida. Et

ipsemet supra dixit in Psal. XLIX, 16, in persona Domini : *Peccatori autem dixit Deus : Quare tu enarras*, etc. Resp. Non placet Deo prædicatio peccatoris in peccato existentis. Talis supra prohibetur. Multum autem placet peccatoris pœnitentis : unde supra, in Psal. XVIII, 14 : *Emundabor a delicto maximo : et erunt ut complaceant eloquia oris mei*, etc. Hinc peccatorem qui ter negaverat, elegit in maximum prædicatorem, et Paulum qui persecutor erat. Et hoc facit Dominus quadruplici ratione.

Cur maximos peccatores eligit in prædicatores ?

Prima est, ut nemo jam desperet, cum David adulterum, et Petrum infidelem, et Paulum persecutorem viderit non solum reconciliatos, sed verbi Dei dispensatores factos. Ad Rom. II, 4 : *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit ?*

Secunda, ut major concordia esset in membris Ecclesiæ. Si enim qui innocens est, prædicator fieret, et peccator in nullo exaltaretur, ab innocente condemnaretur, et pœnitens rursus in innocentem occasionem invidendi haberet : sed huic datur innocentia, huic prædicandi gratia. I ad Corinth. XII, 23 et seq. : *Quæ putamus ignobilia membra, his honorem abundantiorem circumdamus.* Et infra : *Cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore.*

Tertia, propter superbiam evitandam. Si enim aliquis haberet summum in virtute, scilicet innocentiam, summum in dignitate et officio, scilicet prædicandi gratiam, superbiret, et vix caveret ab elatione. Eccli. XL, 26 : *Virtutes exaltant cor.* I ad Corinth. VIII, 1 : *Scientia inflat.* Sed nunc innocens inscius humiliorem se reputat prædicatore peccatore, et peccator prædicatore innocente. Ad Philip. II, 3 et 4 : *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea, quæ aliorum.*

Quarta, ad diaboli confusionem. Experti enim pugiles magis eligendi sunt contra adversarium, quam inexperti. Eccli. XXXIV, 10 : *Qui non est expertus, pauca recognoscit.* Innocentes non sunt experti pugnas diaboli, sed maxime peccatores. II ad Cor. II, 11 : *Ut non circumveniamur a Satana : non enim ignoramus cogitationes ejus.* Esther, VI, 13 : *Si de semine Judæorum*, confitentium scilicet, *est, ante quem cadere cœpisti, non poteris ei resistere, sed cades in conspectu ejus.*

« *Et impii ad te convertentur.* » Ecce fructus tantus ut gaudium sit in cœlo. Luc. XV, 10 : *Gaudium erit coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.*

II. Secunda pars Psalmi. Generatio de ... præsenti.

« *Libera me de sanguinibus.* » Hic secunda pars Psalmi, in qua suspirat pœnitens pro præsenti miseria. Et primo, oratio. Secundo, persuasio, ibi, « *Et exaltabit.* » Dupliciter autem legitur primum. Vel de præsenti, et sic suspirat pro gratia habenda, vel de futuro, et sic pro gloria.

Dicit ergo : Dixi : Docebo iniquos, quod ut possim, « *libera de sanguinibus,* » id est, de carnalibus peccatis : vel de dominio carnis, vel sanguinis : hoc enim necessarium est prædicanti. I ad Cor. IX, 27 : *Castigo corpus meum, et in servitutem redigo*, etc. Et dicit, « *Sanguinibus* » in plurali, magis proprie quam Latine, quia peccata carnis multa sunt. Ad Galat. V, 19 : *Manifesta sunt opera carnis : quæ sunt fornicatio, immunditia*, etc. Alio modo sic : « *Libera de sanguinibus.* » Libera me de corruptione culpæ, et pœnæ quæ in sanguinibus maris et fœminæ mixtis seminatur. Quasi diceret : Semine tuo purissimo, ab his sanguinibus libera me. Joan. VIII, 36 : *Si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.* « *Deus, Deus.* » Duplicat « *Deus,* » quia sanguinem in plurali dixerat, « *salutis meæ,* » auctor. Alibi, in Psal. LXXXVII, 2 : *Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi.*

« *Et exsultabit lingua.* » Hic persuasio : et dicuntur duo. Primo, quod promittit

Domini venerationem in futuro. Secundo, in præsenti, ibi, « *Domine, labia.* »

Dicit ergo : Sic libera, et tunc exsultabit, id est, exsultando nuntiabit « *lingua mea,* » a sanguinibus liberata, « *justitiam tuam.* » non meam. II ad Corinth. IV, 5 : *Non nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum.* Littera Cassiodori habet, « Exaltabit. » Hebræ. « Laudabit. » Et quasi de utraque confecta est nostra. Breviter autem ostenditur hic, quod qui volunt Dei narrare justitiam, debent primo a sanguinibus liberari, ut non sint sanguisugæ sugentes aliorum sanguinem per carnalem concupiscentiam, gulam, nec pauperum per concupiscentiam oculorum. Prov. XXX, 15 : *Sanguisugæ duæ filiæ sunt, quæ dicunt : Affer, Affer.*

« *Domine, labia mea.* » Hic promittit venerationem in futuro. Et primo, oris. Secundo, operis, ibi, « *Quoniam si voluisses.* » Tertio, cordis, ibi, « *Sacrificium Deo spiritus.* »

In prima duo. Cum enim promittat venerationem oris, et hoc sine adjutorio Dei non possit, promittit primo de divino adjutorio confidentiam. Secundo, promittit laudem, ibi, « *Et os meum.* »

Dicit ergo : Sic dixi : « *Exsultabit lingua mea justitiam tuam :* nec hæsito, quia, o « *Domine, labia mea aperies,* » propter peccatum prius clausa. Psal. CVI, 42 : *Omnis iniquitas oppilabit os suum.* Cassiodorus : « In reatu positis ora damnata sunt.» Supra, Psal. XLIV, 16 : *Peccatori autem dixit,* etc. Sed me oculos ad lacrymas aperiente, et tu labia aperies, et linguam solves. Isa. XXXV, 6 : *Aperta erit lingua mutorum.* Quare ? *Quia scissæ sunt in deserto aquæ.* Luc. XI, 14 : *Cum ejecisset dæmonium,* per aquam benedictam lacrymarum, *locutus est mutus.* Et sic « *os meum* » apertum, « *annuntiabit laudem tuam.* » Psal. LXX, 15 : *Os meum annuntiabit justitiam tuam.*

Sed quid est hoc ? David manu fortis qui leonem et ursum interfecerat sicut ipsemet dicit (I Reg. XVII, 35) os aperire sine adjutorio non poterat ? Item, quod magis mirabile, Psalmos præcedentes, et hunc ipsum versum, et hoc ipsum verbum, « *Domine, labia mea aperies,* » dixerat, non labiis clausis, constat. Quid igitur orat pro aperiendis ? Resp. Hoc dicit propter tria. Primo, ut hinc colligamus materiam humiliationis, quia Deus non dat tantum sapientiam cordis, sed ab ipso est etiam apertio oris. Sap. X, 21 : *Sapientia aperuit os mutorum, et linguas infantium fecit disertas.* Mentiti sunt qui dixerunt, Psal. XI, 5 : *Labia nostra a nobis sunt.* Item, ut intelligamus incentivum dilectionis : quia Deus in omni opere nostro cooperatur, et societas in eodem opere frequens, multum solet ad amorem incitare, etiam bruta. Isidorus : « In bobus sociis eximia pietas. « Nam alter alterum inquirit, cum quo « ducere aratra consuevit, et frequenti « mugitu primum attestatur affectum. » Sed Joan. XV, 5, dicit Dominus : *Sine me nihil potestis facere.* Eccli. LI, 11 : *Memoratus sum misericordiæ tuæ, Domine, et operationis tuæ.* Item, ut colligamus formam religionis. Ex hoc scilicet quod labia clausa sint, et non aperiantur sine licentia Dei. Sed ipse habet clavem ostiorum linguæ. Eccli. XXII, 33: *Quis dabit ori meo custodiam, et super labia mea signaculum certum, ut non cadam ab ipsis, et lingua mea perdat me?* scilicet Christus de quo, Apoc. III, 7 : *Habet clavem David : qui aperit, et nemo claudit : claudit et nemo aperit.*

Petit labia sibi aperiri ad triplicem instructionem.

« *Quoniam si voluisses.* » Hic veneratio operis per duo quæ dicuntur. Primo, quod paratus sit ad dandum sacrificium. Secundo, illud non esse Deo acceptum, ibi, « *Utique holocaustis.* » 18

Dicit ergo : Sic os meum laudem nuntiabit, nec mactabit manus pecudes : quoniam sacrificium, quo tempore illo fiebat expiatio. Ad Hebr. IX, 13 : *Sanguis hir-*

corum, et taurorum, et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis. « *Dedissem utique* : » quia non erat hoc ei magnum qui rex erat, sacrificia pecudum offerre, « *si voluisses.* » Sed etiam « *holocaustis,* » quæ tota incenduntur tibi, et maxime tibi placere creduntur, « *non delectaberis.* » Isa. I, 11 : *Holocausta arietum, et adipem pinguem, et sanguinem vitulorum, agnorum et hircorum nolui.* Hoc est, religiosos immoderate se affligentes : holocaustum enim est malum, quando totum destruitur, id est, non culpa et peccatum, sed simul natura interimitur. Tale holocaustum Deo displicet. Job, XXX, 19 et seq.: *Assimilatus sum favillæ et cineri,* me indiscrete macerando. *Clamo ad te, et non exaudis me* : *sto, et non respicis me. Mutatus es mihi in crudelem,* etc.

19 « *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* » Hic tertium, in quo promittit cordis venerationem. Et primo promittit dolorem contritionis, contra delectationem. Secundo, actus humiliationis contra elationem, quæ est ab illo, ibi, « *Cor contritum et humiliatum.* »

Dicit ergo : Hæc non amas quæ paratus eram dare, sed dabo quæ desideras, scilicet cor contritum et humile, quia « *sacrificium Deo spiritus contribulatus,* » id est, simul cum corpore tribulatus. Ad Rom. XII, 1 : *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Et nota, quod sicut lætitia culpam contrahit, sic tristitia destruit. Eccle. VII, 3 : *Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii.*

« *Cor contritum et humiliatum* » simul, contra peccati elationem, « *non despicies,* » imo suscipies : sic enim longe es a superbis, exigente eorum superbia. Eccli. XV, 7 : *Longe abest a superbia et dolo.* Sic propinquus humilibus. Augustinus : « Nosti quam extensus sit Deus : « si te excelsum feceris, elongabitur a te : « si te humiliaveris, appropinquabit ad « te. »

Et possunt notari hic tria, quæ faciunt hominem Deo acceptum, et propinquum. Tribulatio in satisfactione. Contritio in interiori dolore. Humiliatio in oris confessione, etc.

Tria gratum faci...

« *Benigne fac.* » Hic tertia pars totius hujus Psalmi, in qua suspirat pœnitens pro patria. Et dicuntur duo. Primo præmittit orationem. Secundo, venerationem, vel venerationis acceptationem, ibi, « *Tunc acceptabis.* » 20

Tertia Psa...

In prima duo. Primo præmittit orationem pro Ecclesia militante, tamquam pro lapidibus præparandis. Secundo, pro triumphante, tamquam pro præparatis lapidibus, in ædificio collocandis, ibi, « *Ut ædificentur.* »

Dicit ergo : Sic, Domine, rogavi pro me, sed etiam rogo pro omnibus electis tuis, cum quibus affecto esse. Unde, o « *Domine, benigne fac.* » Vel sic : Ita tibi placet sacrificium spiritus contribulati, et cordis contriti : et hoc ut tibi fiat, o « *Domine, benigne fac,* » Filium mittendo, peccata dimittendo. Joan. I, 29 : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit,* etc. Ecce benigne : quid enim benignius Agno? *Ecce qui tollit peccata mundi.* « *Sion,* » id est, Ecclesiæ militanti. Sion enim, sicut frequenter dictum est, *specula* interpretatur, locus de quo longe prospicitur. Et Ecclesia de longe valde videt. Isa. XXXIII, 17 : *Oculi ejus cernent terram de longe.* Et hæc non nostris meritis, « *sed in tua voluntate.* » Dan. IX, 18 : *Neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam.* Et insuper « *ædificentur* » in nobis per fidem, spem, et charitatem, non in nobis existentibus, « *muri Jerusalem* » cœlestis in futuro. Isti muri sunt immortalitas, et omnimoda impas-

[illegible]s. I ad Corinth. xv, 52 : *Mortui* [illegible]*t incorrupti : et nos immutabi-* [illegible] licet in melius. *Oportet enim* [illegible] *hoc induere*, etc. Hi sunt [illegible] de quibus Isa. LVI, 5 : *Dabo eis in* [illegible] *muris meis locum.*

« [illegible] » Hic secundum, in quo [illegible]ium et venerationem. [illegible] ndo, operis, ibi, « [illegible]*a.* »

Legitur [illegible] Glossa : quia sacrificium ju[illegible] potest significare futuram laudem, [illegible] præsentem virtutem, aut Christi passionem.

Primo modo sic : Cum ædificati fuerint muri, sancti scilicet immortales, et incorruptibiles effecti, « *tunc acceptabis*, » id est, acceptum habebis, « *sacrificium justitiæ*, » id est, justæ laudis tuæ, id est, laudis tibi debitæ. Psal. LXXXIII, 5 : *Beati qui habitant in domo tua, Domine*, etc. Sacrificium quidem pœnitentiæ, quod relaxat peccata, non cantatur : sed tunc cantabitur sacrificium justitiæ unicuique reddentis quod meruit. Tunc implebitur perfecte illud Psal. XLIX, 23 : *Sacrificium laudis honorificabit me.*

« *Oblationes et holocausta.* » Hic venerationem operis, ab Angelis, quorum ministerium est offerre non materiales arietes, sed homines.

Ait enim : Sic acceptabis laudes et oblationes minorum tibi ab Angelis oblatorum, « *Et holocausta*, » majores sanctos, totos igne divino succensos, in illo cœlesti camino, cœlo scilicet empyreo. Et tunc illi Angeli « *imponent super altare tuum vitulos*, » mediocres. Et appellat altare cœlum empyreum : altare enim dicitur, quasi alta ara, et illud altum est. Eccli. I, 2 : *Altitudinem cœli... quis dimensus est ?* Ara autem dicitur ab ardendo : et ibi est ardor continuus. Hinc enim dicitur empyreum, ab ἐν, quod est *in*, et πῦρ, quod est *ignis*, quasi in quo est ignis. Isa. XXXI, 9 : *Ignis est in Sion, et caminus in Jerusalem.*

Vel sic, secundo modo : Ædificentur muri Jerusalem, id est, Ecclesia militans. Et « *tunc acceptabis sacrificium justitiæ*, » id est, justitia erit tibi sacrificium, non pecudes, ut in synagoga. Malach. III, 3 : *Erunt Domino offerentes sacrificia.* Et in justitia tibi placebunt. Et « *tunc acceptabis oblationes*, » minores sanctos : « *et holocausta*, » majores et perfectos. Et tunc sacerdotes etiam « *imponent vitulos super altare tuum*, » id est, homines a jugo peccati liberos. Ad Rom. VI, 18 : *Liberati a peccato servi facti estis justitiæ.* « *Super altare tuum*, » fidem, quæ est alta, quia est de cœlestibus : ara, quia igne charitatis ignita, et inflammata. Vituli etiam sunt prædicatores, qui mundum suo mugitu replere debent. Cassiodorus : « Quorum prædicatorum imaginem in vituli figura Lucas Evangelista suscipit, hos imponent super altare tuum, id est, Ecclesiam : tales enim essent præficiendi. Sed nunc non isti, sed canes muti non valentes latrare, secundum illud Isa. LVI, 10 : *Nescierunt universi : canes muti non valentes latrare.* » Vel ipsi vituli, id est, Martyres, « *imponent etiam super altare tuum vitulos*, » scilicet semetipsos offerendo. II ad Corinth. VIII, 5 : *Semetipsos dederunt primum* Deo, vel *Domino.*

Vel sic, tertio modo : « *Tunc*, » id est, tempore gratiæ, « *acceptabis sacrificium justitiæ*, » agni scilicet immaculati Christi oblationes, etc. Hæc imitantur Martyres seipsos pro Christo offerentes, etc.

INDEX PSALMORUM

(I-L)

ORDINE NUMERICO.

INDEX PSALMORUM

(I-L)

ORDINE ALPHABETICO DIGESTORUM.

A

B

C

D

E

I

J

M

N

O

Q

S

U

V

FINIS TOMI XV.

Sancti Amandi (Cher). — Ex typis de DESTENAY.